

НАТАЛІЯ БІЛОУС

ЗА КРОК ДО ВІЧНОСТІ

МЕШКАНЦІ МІСТ ВОЛИНИ У СВІТЛІ ТЕСТАМЕНТІВ
КІНЦЯ XVI - XVII СТОЛІТЬ

*Світлій пам'яті мого батька Олексія
присвячується*

Institute of History of Ukraine
National Academy of Science of Ukraine

Natalia Bilous

A STEP AWAY FROM ETERNITY

**DWELLERS OF VOLHYNIAN TOWNS
IN THE LIGHT OF TESTAMENTS,
LATE 16TH THROUGH THE 17TH CENTURY**

Kyiv
Publishing House «PROSTIR»
2021

Інститут історії України
Національної академії наук України

Наталія Білоус

ЗА КРОК ДО ВІЧНОСТІ

**МЕШКАНЦІ МІСТ ВОЛИНИ
У СВІТЛІ ТЕСТАМЕНТІВ
КІНЦЯ XVI – XVII СТОЛІТЬ**

Київ
Видавничий дім «ПРОСТІР»
2021

УДК 308(477.8-21-89)“157/16”
Б 61

Наталія Білоус

Б 61 За крок до Вічності. Мешканці міст Волині у світлі тестаментів кінця XVI – XVII століть / Наталія Білоус. Київ: Інститут історії України НАНУ, видавничий дім «Простір», 2021. 536 с. : іл.

ISBN 978–966–2068–69–6

У фокусі дослідження – міський соціум Волинського воєводства останньої третини XVI – XVII ст. Авторка пропонує поглянути на різні сторони життя своїх героїв, пов'язаних співіснуванням у волинському місті, через призму одного виду джерел – тестаменту. У книзі окреслюються правові засади укладання заповітів та повсякденні практики, пов'язані з цим актом, аналізується структура (формуляр) тестаменту. Окремий розділ присвячений особам тестаторів та їхнім стосункам зі шлюбними партнерами, дітьми та дальшими спадкоємцями. Висвітлюється ставлення волинських городян до смерті, поховальні і поминальні практики, записи на релігійні та побожні цілі. Розглядається також матеріальний світ тестаторів: нерухоме та рухоме майно, боргові зобов'язання.

Дослідження написано на архівних, не введених у науковий обіг матеріалах з фондів архівів Києва, Львова, Кракова, Мінська, Курніка. Монографію доповнюють додатки: перелік тестаторів, 170 текстів тестаментів, покажчики імен та місцевостей, термінологічний словник, список скорочень, бібліографія, ілюстрації.

Для науковців, викладачів та всіх, хто цікавиться соціальною історією міст Волині ранньомодерного часу.

УДК 308(477.8-21-89)“157/16”

Відповідальний редактор: доктор історичних наук,
член-кореспондент НАН України *Геннадій Боряк*

Рецензенти: доктор історичних наук, професор *Василь Ульяновський* (Київ)
доктор історичних наук, професор *Мирон Капраль* (Львів)
доктор габілітований, професор *Уршуля Августиняк* (Варшава)
доктор історії *Віолетта Зелецька-Миколайчик* (Торунь)

Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту історії України НАН України
(протокол № 4 від 29 квітня 2021 року)

Інститут спеціальних історичних дисциплін
Музею Шереметьєвих

ISBN 978–966–2068–69–6

© Наталія Білоус, 2021
© Інститут історії України НАНУ, 2021
© ВД «Простір», 2021

ЗМІСТ

Вступ	7
Розділ 1.	
Історіографія, джерела та методи дослідження	13
1.1. Основні тенденції у зарубіжній історіографії	15
1.2. Українська історіографія	27
1.3. Стан джерельної бази	35
1.4. Методи дослідження та методологічні зауваги	39
Розділ 2.	
Укладання тестаментів: право і практика	45
2.1. Правові засади тестаментування	48
2.2. Повсякденні практики	56
2.3. Укладачі актів останньої волі	65
2.4. Структура (формуляр) тестаменту	72
Розділ 3.	
Тестатори та їхні близькі	81
3.1. Тестатори	83
3.2. У родинному колі	90
3.2.1. Шлюбні партнери	95
3.2.2. Батьки і діти. Опікунство	101
3.2.3. Інші спадкоємці	112
Розділ 4.	
Релігія і Церква в житті тестаторів	117
4.1. Ставлення до смерті	124
4.2. Поховальні і поминальні практики. Місця поховання	134
4.3. Записи на релігійні та побожні цілі	154
Розділ 5.	
Матеріальний світ тестаторів	171
5.1. Нерухомість та інтер'єр житлових будівель	175
5.2. Світ речей	183
5.2.1. «Живий інвентар»	184
5.2.2. Одяг	186
5.2.3. Прикраси, коштовності, зброя, книги	194
5.2.4. Посуд, постіль, домашній інвентар	200
5.3. Борги і боргові зобов'язання	203
Висновки	209

Додатки	213
1. Реєстр тестаторів	215
2. Документи (170 од.)	229
3. Показчик імен	439
4. Показчик місцевостей	486
5. Термінологічний словник	493
6. Умовні скорочення	502
7. Перелік слів під титлами	503
8. Список ілюстрацій	504
9. Бібліографія	508
10. Streszczenie	531
11. Summary	534

ВСТУП

Зацікавлення тестаментом жителів міст в європейській історіографії має довгу та розгалужену традицію. Інтерес був поживлений «відкриттям» істориками у 1960-і роки проблеми смерті як дослідницької категорії. Завдяки своїй міждисциплінарності ця тематика швидко перетворилася на місце жвавого діалогу представників різних напрямків гуманітаристики. Причому важила не лише новизна дослідницької опції, а й широкі можливості пізнання повсякдення та уявлень людей минулого, які вона надавала. Не оминув інтерес до цієї теми й польських дослідників – практично щороку з'являються нові ґрунтовні дослідження з цієї тематики та публікації тестаментів з теренів Речі Посполитої. Натомість український матеріал у європейському багатоманітті практично не представлений. Він загалом обмежується публікаціями окремих актів останньої волі українських князів, шляхти, козацької верхівки, хоч давно на часі їх корпусне видання. У 2011 році, щоправда, вийшла друком підбірка тестаментів ранньомодерних киян¹. А от міський соціум Волині, забезпечений джерелами значно краще від Наддніпрянщини, практично відсутній у цьому дослідницькому та видавничому сегменті.

Поштовхом до опрацювання і публікації тестаментів з волинських міст послужив «Каталог тестаментів мешканців міст Волині кінця XVI – початку XVIII ст.», який я підготувала в рамках міжнародного проєкту по виданню каталогів тестаментів міщан Речі Посполитої. Він був опублікований у Варшаві в 2017 році². Близько двохсот регестів, що увійшли до каталогу, стали результатом багатолітньої дослідницької праці над різноманітними проблемами волинського міського соціуму. Зацілілі міські книги Волині зберігаються переважно в Центральному державному історичному архіві України у м. Києві, але частково також в архівах Польщі та Білорусі. Укладання каталогу спонукало мене продовжити роботу – над глибшим аналізом тестаменту як інформаційно насиченого джерела та підготовкою до видання збірника цих актів. Адже багатющий матеріал заповітів практично недоступний ширшому колу дослідників та любителів історії через свою розпорошеність і палеографічні особливості цих документів (а почасті і дешифрування старопольського письма).

У фокусі мого дослідження – міський соціум Волинського воєводства останньої третини XVI – XVII ст., строкатий етнічно й соціально. Однак я не

¹ Білоус Н. Тестаменти киян середини XVI – першої половини XVII ст. Київ: Інститут історії, ВД «Простір», 2011. 200 с.

² Testamenty mieszkańców miast Wołynia od końca XVI – do początku XVIII w. Katalog / oprac. Natalia Biłous. Warszawa: SEMPER, 2017. 134 с.

зосереджуватимусь на загальній характеристиці волинських міст та містечок, а чи на аналізі структури міського суспільства. Зацікавленому читачеві рекомендую звернутися до нещодавно опублікованої ґрунтовної монографії Андрія Зайця³, де аналізуються всі ці питання. Зауважу хіба, що волинське місто розглядатиму передусім як простір тісної взаємодії різних соціальних груп – міщан, шляхтичів, духовенства і залежних категорій. Пропоную поглянути на різні сторони життя своїх героїв, пов'язаних співіснуванням у волинському місті, через призму одного виду джерел – тестаменту.

Моє дослідження починається від Люблінської унії 1569 р., яка стала важливим маркером змін для частини українських земель. Входження до Польського Королівства Волинського, Київського та Брацлавського воєводств прискорило проникнення на ці терени польських культурних практик, зокрема і фунеральних. Писаний за усталеним формуляром тестамент поширюється від 70-х років XVI ст. Утім, головна увага буде сконцентрована на другій половині XVII ст. з огляду на більшу кількість збережених текстів тестаментів, а отже – кращу їхню репрезентативність. Далеко не всі акти останньої волі мають однакову джерелознавчу цінність; від деяких збереглися тільки фрагменти. Тому до видання я відібрала 170 текстів, які заслуговують на ширшу увагу дослідників та усіх тих, хто цікавиться нашою минувиною.

Тож пропонуване дослідження – персоніфікована історія Волині – представлена іменами 170 тестаторів, а разом із ними й сотнями інших осіб, втягнутих до акту останньої волі, насправді ж – в історію. Вони постануть у ній завдяки почуттям тестатора – його глибокій вдячності за любов, щирість, дружбу, допомогу, або ж з гіркоти на згадку про підступ, сваволю, нехтування його інтересів, насильство. Тестаменти – це короткий зріз найважливішого, що пам'ятала людина про своє життя у пороговій ситуації та чим хотіла поділитися з близькими, це спроба впорядкувати те, що вийшло з-під контролю чи могло вийти після смерті заповідача, це настанови дітям від батьків на майбутнє, це слова вдячності та прощання. Почуття тестаторів не конче виявлялися у красивих словах, адже над людьми, що брали участь у дійстві укладання акту, тяжів формуляр. Навіть якщо останні розпорядження й були обрамлені емоціями, писар акуратно укладав їх у звичні кліше. Зазвичай емоції людей – за короткими рядками майнових розпоряджень, за преференціями до одних членів родини чи зменшенням спадкової частки інших, або й позбавленням майна, а значить любові-«милості», котрогось із близьких. Однак в окремих випадках почуття тестаторів прориваються через вузькі рамки формуляру документу, пропонуючи дослідникові рідкісні сліди внутрішнього світу людини минулого.

Загалом акти останньої волі мешканців міст Волині ранньомодерного часу містять різнобічну інформацію про функціонування ранньомодерного суспільства. Тут і розмаїття проблем, з якими мала справу тогочасна людина в своєму повсякденні, і правове регулювання багатьох сторін співжиття жителів волин-

³ Заяць А.Є. Міське суспільство Волині XVI – першої половини XVII ст. Львів: ЛНУ, 2019. 581 с.

ських міст. Адже тестамент був важливим актом, що узаконював низку соціальних і майнових стосунків у родинному колі та частково поза ним.

Важливу роль у процедурі тестаментування відігравала міська влада. Правова норма передбачала, що акт останньої волі має укладатися в домі особи, що готувалася до смерті, однак обов'язково у присутності міських урядників і свідків. Іншим місцем постановня заповіту могла бути ратуша; там його засвідчували перед міським судом і вписували до урядових книг. У волинських містах, як і в інших тогочасних містах Центрально-Східної Європи, люди здебільшого виголюшували свої останні розпорядження усно перед спадкоємцями та свідками. Тому до урядових книг такі свідчення практично не потрапляли, особливо якщо вони не викликали конфліктів серед зацікавлених осіб. Це пояснює, чому тестаментів на українських теренах збереглося досить небагато порівняно з містами Західної Європи, де тестаментарна практика розвинулася ще у XII ст.

Заповіти є важливим джерелом для дослідження релігійності городян, ставлення їх до життя і засвітів. Смерть завжди була частиною повсякдення людини; вона поставала неабиякою загрозою в часи голоду, епідемії, воєн. Ставлення до моменту прощання з життям змінювалося протягом віків. Нові елементи збагачували колективну есхатологічну уяву, позначаючись на трансформації поховальних практик⁴. Одні епохи, що «захоплювалися» темою смерті та формували свою культуру навколо сюжету про крихкість і скороминущість земного життя, змінювалися іншими, які табуували цю тему. На спосіб трактування смерті впливали складні багатofакторні процеси, визначаючи властивий кожній епосі «стиль помирання». Прощання із життям супроводжували церемонії, ритуали і жести. Тестатори, знаходячись на порозі життя і смерті, часто переймалися почуттям провини, страхом перед Судом Божим і Божою карою. Як зауважила Ганна Заремська, «оформляючи тестамент, його автор переосмислював дотеперішне життя, докладав зусиль до опису свого світу», і таким чином ніби перекидав місток до Вічності⁵.

Поховання у ранньомодерному місті було явищем багатовимірним – це була подія релігійного, правового, соціального і майнового характеру, яка зводила до купи різних людей та різні середовища. Члени родини померлого, їхні родичі і приятелі, сусіди, духовні особи (сповідники і священники, які відспівували тіло), представники міського уряду, цеху або братства, музиканти, жебраки, жінки-плакальниці на якийсь час перетворювалися на одне колективне тіло, перейняте жалобою. Поховальні церемонії в Речі Посполитій були театралізованим видовищем, сценарій якого був детально прописаний у своєрідних підручниках «доброго вмирання». *Pompa funebris* символізувала одвічне змагання життя зі смертю і перемогу потойбіччя. Дорогі церемонії супроводжували поховання

⁴ Człowiek wobec śmierci: wyobrażenia i rytuały // Kultura Polski średniowiecznej XIV–XV w. / pod red. B. Geremka. Warszawa: Instytut Historii PAN, 1997. S. 485–532. Див. також збірник праць на цю тему німецьких істориків: Seelenheil und irdischer Besitz. Testamente als Quellen für den Umgang mit den «letzten Dingen» / M. Herzog, C. Holdberg (Hrsg.). Konstanz, 2007.

⁵ Zaremska A. Człowiek wobec śmierci: wyobrażenia i rytuały // Kultura Polski średniowiecznej, XIV–XV wiek / red. B. Geremek. Warszawa, 1997. S. 485–510.

заможних городян, які прагнули наслідувати не лише шляхетський стиль життя у своєму повсякденні, а й той останній акорд, що відділяв земне життя від засвітів⁶. Бідніші містяни, щоправда, переважно покладалися на волю своїх близьких. Усі без винятку тестатори у переддень смерті згадували про спасіння душі, намагаючись надолужити те, чого не вчинили за життя, або ж пом'якшити можливі прикрі наслідки невідповідних для доброго християнина вчинків. Доброчинність, пожертви (ялмужна), дарчі для монастирів, церков, релігійних братств сприймалися як сходинки до Спасіння. Саме тому тестаментний запис, на думку французького історика Жака ле Гоффа, уподібнювався «перепустці до неба»⁷.

Утім, далеко не всі тестатори переймалися у своїх тестаментних проблемами поховання своїх тлінних тіл та поминання безсмертної душі, перекладаючи ці клопоти на плечі своїх близьких. Ще меншою була частка тих, хто довіряв паперові свої екзистенційні переживання. Натомість для укладачів акту останньої волі чи не найважливішою його частиною були розпорядження, що стосувалися майнових справ. Спадок, який накопичували упродовж життя, мав бути належно розподілений між членами родини або записаний на благодійні цілі. Водночас ці джерела вказують на символічний вимір практики заповідання. Адже важила не тільки вартість речі, якою обдаровував тестатор, а й сама згадка про ту чи іншу особу, що закріплювала зв'язок між людьми. Перед смертю належало розрахуватися з усіма боргами, щоб вони не обтяжували душу небіжчика у потойбічному світі.

Всі ці проблеми зринали перед тестатором, який мав залишити по собі впорядковані справи, пов'язані із земними клопотами, аби постати необтяженим перед Верховним суддею. У книзі зроблено спробу максимально охарактеризувати ту інформацію, яку залишали для майбутнього тестатори, попри те, що їхні наміри напевно були скромнішими. Текст вибудований за проблемним принципом. У *першому розділі* йдеться про основні тенденції в зарубіжній та українській історіографії, характеризуються джерельна база та методи дослідження. У *другому розділі* окреслюються правові засади укладання заповітів та повсякденні практики, пов'язані з цим актом, аналізується структура (формуляр) тестаменту. *Третій розділ* присвячений особам тестаторів та їхнім стосункам зі шлюбними партнерами, дітьми та дальшими спадкоємцями. Мене цікавлять ті чинники, які скріплювали родину, та ті, що породжували конфлікти між близькими людьми. Я намагаюся проаналізувати, як через формуляр прориваються емоції заповідачів. Доповнює цей розділ вміщений у «Додатку» реєстр тестаторів, де зазначено їхній соціальний статус і сімейний стан, віровизнання, дати і місця укладання тестаментів, мова джерела. Ставленню волинських городян до смерті, поховальним і поминальним практикам, записам на релігійні та побожні цілі присвячений *четвертий розділ*. Матеріальний світ тестаторів розглядається в останньому *п'ятому розділі*.

⁶ Chrościcki J.A. *Pompa Funebris. Z dziejów kultury staropolskiej*. Warszawa 1974; Gadocha M. *Udział bractw religijnych w pogrzebach siedemnastowiecznych mieszczan krakowskich // Kwartalnik Historii Kultury Materialnej*, 2014. R. 62, nr 3. S. 396.

⁷ Le Goff J. *Kultura średniowiecznej Europy*. Warszawa, 1970. S. 187-191.

Сподіваюсь, що наведені з оригінальних джерел цитати, якими рясніє текст монографії, не стануть читачеві на заваді. Вони є автентичними мовними ілюстраціями до основного тексту, дають можливість глибше відчувати колорит і дух ранньомодерної доби. Всі підкреслення в цитатах – авторські. Власні імена й географічні назви передано у наближеній до сучасної граматичній формі. Докладніше про засади передачі письма документів зазначено в археографічній передмові до видання тестаментів. Аби читачеві було легше орієнтуватися у цитованих фрагментах і текстах документів, наприкінці книги вміщено термінологічний словник разом із іменним та географічним покажчиками, а також списком джерел і літератури.

Сподіваюся також, що пропонуване дослідження разом із публікацією текстів оригінальних документів прислужиться майбутнім дослідникам фунеральної культури та стане у нагоді всім, хто цікавиться соціальною історією українських міст ранньомодерного часу.

Насамкінець вважаю своїм приємним обов'язком подякувати усім причетним до постання цієї книги. Пробудженням та підтримкою сталого інтересу до тестаментарної проблематики завдячую проф. Варшавського університету Уршулі Августиняк. Організовані нею в 2009–2015 рр. міжнародні конференції «*Funeralia testamentarne*» та участь у згаданому проєкті видання каталогів стали для мене важливими віхами професійного зростання. Чимало аспектів цієї роботи обговорювалося на семінарі при Товаристві дослідників Центрально-Східної Європи під керівництвом проф. Н. М. Яковенко.

Моя безмежна вдячність Наталі Старченко за слушні поради, цінні зауваги та дружню сталу підтримку на всіх етапах роботи над книгою. Неоціненною фаховою була допомога проф. В. І. Ульяновського під час підготовки розділу про роль Церкви та релігії в житті тестаторів. Щиро дякую усім співробітникам відділу середніх віків і раннього Нового часу Інституту історії України НАНУ за увагу і загальну високу оцінку моєї праці.

Окрема подяка дирекції Центрального державного історичного архіву України у м. Києві, зокрема – Людмилі Демченко за сприяння моїм архівним пошукам. Дуже вдячна моїй родині за розуміння і постійну підтримку.

Особливу подяку висловлюю моєму однокласникові Олексію Шереметьєву за фінансову підтримку видання.

РОЗДІЛ 1.

*Історіографія, джерела та
методи дослідження*

1.1. ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ЗАРУБІЖНІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

Фунеральна проблематика в зарубіжній історіографії має давні традиції і охоплює кілька сотень бібліографічних позицій, тим не менш інтерес до неї не вщухає і дотепер. Історики-медієвісти та дослідники ранньомодерної історії вже давно оцінили потенційні інформативні можливості тестаменту як багатогранного джерела, що зауважили зокрема французькі історики⁸. З середини ХХ ст. заповіді стали джерелом вивчення родинної історії та соціальних структур, а з 1970-х років представники школи Анналів (Філіп Ар'єс, Мішель Вовелле) аналізували ці джерела з перспективи історії ментальності, у т.ч. ставлення до смерті, поховання тощо⁹. Варто окремо згадати працю Жака Шиффольо, який проаналізував близько 6000 цих актів з Авінйону і опублікував монографію «Облік потойбічного: люди, смерть та релігія в Авінйонському регіоні наприкінці Середньовіччя (бл. 1320 – бл. 1480)»¹⁰. Напрацювання школи Анналів підготували ґрунт для різноманітних досліджень у різних країнах Європи.

Поступово історія ментальності втратила свій початковий статус об'єкта дослідження, з'явилося чимало критиків методів дослідження школи Анналів, але тестамент став часто використовуваним видом джерел для вивчення населення в цілому або окремих соціальних груп. Активно залучали ці джерела в історико-правничих студіях, гендерних дослідженнях, при вивченні матеріальної культури і складу домогосподарств, релігійної культури, історичної демографії. До 1990 р. дослідження у цих галузях провадили переважно в країнах Західної Європи – Франції, Італії, Швейцарії, Великобританії, Німеччині, але від початку 90-х

⁸ Піонерською розвідкою була праця Роджера Авбенаса про тестаменти в Провансі, опублікована ще в 1927 р.: Aubenas R. *Le Testament en Provence dans l'ancien droit*, Aix-en-Provence. Editions Paul Roubaud, 1927. Про тенденції у французькій історіографії зауважує Валері Лафар: Lafage V. *Punir, récompenser: l'enseignement des testaments montpelliérains (1554–1622) // Seizième Siècle*, 2007. No. 3. P. 225-248.

⁹ Див., наприклад: Aries E. *L'Homme devant la Mort*. Editions de Scuil, 1977. Переклад з фр.: Ар'єс Ф. *Человек перед лицом смерти* / под ред. А. Гуревича. Москва, 1992; Vovelle M. *Un préalable a toute histoire sérielle: la représentativité sociale du testament, XV–XIX siècles // Les actes notariques comme les sources de l'histoire sociale XVI–XIX siècles. Actes du colloque de Strasbourg / ed. B. Vogler. Strasbourg, 1979. P. 257-277; Vovelle M. *La mort et l'Occident. De 1300 a nos jours*. Paris: Gallimard, 1983 та ін. Релігійні аспекти тестаментів розглядав ще в 1952 р. Г. Пено у своїй дисертації: Penot Guy. *Des Clauses restrictives, extensives et religieuses contenues dans les testaments aux XVII et XVIII siècles à Montpellier*. Thèse de doctorat de droit de l'Université Montpellier I. Montpellier, editions de l'A.G.E.M., 1952.*

¹⁰ Chiffolleau J. *La Comptabilité de l'au-delà: les homes, la mort et la religion dans la région d'Avignon à la fin du Moyen Age (vers 1320 – vers 1480)*. Roma, 1980.

років поступово зростає кількість дослідників, які зосередили свої наукові пошуки на цих питаннях, за рахунок країн Центрально-Східної Європи та Латинської Америки.

Базовими дослідженнями стали праці німецьких істориків, зокрема, Пауля Баура, який дослідив 400 тестаментів жителів м. Констанц¹¹, Ахасвера фон Брандта і Бріджит Ноодт – жителів Любека (бл. 8500)¹², Лотара Кольмера – жителів Регенсбурга¹³, варті уваги тематичні збірники джерел і статей з фунеральної проблематики¹⁴. Серед австрійських дослідників найбільш відомий Герхард Ярітц, який у своїх дослідженнях використав понад 2000 тестаментів, він був одним із укладачів багатотомного видання віденських міських книг за 1395–1430 рр.¹⁵ Німецький історик Мартин Бертрам досліджував середньовічні тестаменти Болонії¹⁶, британський історик Самуель Кон – Сієни у ширшому контексті¹⁷. Лінда Гузетті дослідила близько 1000 жіночих і 200 чоловічих тестаментів з Венеції XIV ст.¹⁸, Маргарет Гонон – французького міста

-
- ¹¹ Baur P. Testament und Bürgerschaft. Alltagsleben und Sachkultur im spätmittelalterlichen Konstanz. Sigmaringen, 1989.
- ¹² Brand A. von. Mittelalterliche Bürgertestamente: neuerschlossene Quellen zur Geschichte der materialen und geistigen Kultur // Lübeck, Hanse und Nordeuropa. Gedächtnisschrift für Ahasver von Brandt. Köln, 1979; Noodt B. Religion und Familie in der Hansestadt Lübeck anhand der Bürgertestamente des 14. Jahrhunderts. Lübeck: Schmidt-Römheld, 2000.
- ¹³ Kolmer L. Spätmittelalterliche Testamente. Forschungsergebnisse und Forschungsziele. Regensburger Testamente im Vergleich // Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte. Bd. 52. 1989. S. 475-500.
- ¹⁴ Seelenheil und irdischer Besitz. Testamente als Quellen für den Umgang mit den «letzten Dingen». / Hrsg. M. Herzog, C. Hollberg. Konstanz, 2007 (у збірнику представлено також чималу бібліографію з фунеральної проблематики); Heht M. Ahnenproblem in der Funeralkultur der Frühen Neuzeit // Cimetières et sépultures du Moyen Âge à nos jours en Lorraine. Annales de l'Est, nr 2. 2012. S. 161-182; Laqueur T. Walter. The Work of the Dead: A Cultural History of Mortal Remains. Princeton. New Jersey: Princeton University Press, 2015 та ін.
- ¹⁵ Jaritz G. Leben um zu sterben // Alltag im Spätmittelalter. Wien-Graz-Köln, 1986; Österreichische Bürgertestamente als Quelle zur Erforschung städtischer Lebensformen des Spätmittelalters // Jahrbuch für Geschichte des Feudalismus. Bd. 8, 1984. S. 249-264; Zwischen Augenblick und Ewigkeit. Einführung in die Alltagsgeschichte des Mittelalters. Wien-Köln, 1986; Die Wiener Stadtbücher 1395–1430. Teil 1: 1395–1400 / Hrsg. W. Brauneder, G. Jaritz. Fontes rerum austriacarum, III. Abteilung: Fontes Iuris, Wien-Köln, 1989; Teil 2: 1401–1405, Köln-Weimar, 1998; Teil 3: 1406–1411 / Hrsg. W. Brauneder, G. Jaritz, Ch. Neschwara, Wien-Köln-Weimar, 2006; Teil 5: 1418–1421 / Hrsg. G. Jaritz, Ch. Neschwara. Wien-Böhlau, 2018.
- ¹⁶ Bertram M. Mittelalterliche Testamente. Zur Entdeckung einer Quellengattung in Italien // Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken. Bd. 68, 1988. S. 509-545; Bologneser Testamente. Erster Teil: die urkundliche Überlieferung // QFIAB. Bd. 70, 1990. S. 151-233; Bologneser Testamente. Zweiter Teil: Sondierungen in der Libri memoriali // QFIAB. Bd. 71, 1991. S. 195-240.
- ¹⁷ Cohn S.K. Death and Property in Siena 1205-1800: Strategies for the Afterlife. Baltimore-London, 1988.
- ¹⁸ Guzzetti L. Venezianische Vermächtnisse. Die soziale und wirtschaftliche Situation von Frauen im Spiegel spätmittelalterlicher Testamente. Stuttgart-Weimar, 1998.

Форез¹⁹, а Марія-Тереза Лорцін – з Ліону і Форезу²⁰. Фундаментальна монографія Кадрі-Рут Хан присвячена тестаментом городян Ревеля (суч. м. Таллін) XV–XVI ст.²¹. Іспанська дослідниця Соня Моралес Кано видала оновлений і повний каталог усіх надгробків і гробниць (склепів) під промовистою назвою «Житло на вічність. Фунеральна готична скульптура м. Толедо»²².

Від початку 1990-х років дослідження тестаментарної проблематики динамічно розвиваються в країнах Центрально-Східної Європи, зокрема в Чехії. До цього долучилися також історики з Канади та Австрії. Так, канадський історик Джон Мартин Класен працював з чеськими тестаменами, дослідивши записи на побожні цілі мешканців Пільзна і Нового Биджова, за допомогою тих же джерел аналізував структури міщанського домогосподарства, що дозволило йому дійти висновку про функціонування переважно дводітної нуклеарної родини в цих містах²³. Дослідження ранньомодерних тестаментів провадилися в рамках семінару Юзефа Петра на філософському факультеті Празького університету. Напрями цих досліджень продовжила група істориків з Південної Чехії під керівництвом Вацлава Бужека²⁴. Петер Рак опублікував чимале методологічне дослідження про акти останньої волі жителів м. Кадань, провадивши дипломатично-палеографічний аналіз, а також охарактеризував практику тестаментування в цьому місті²⁵. Моравські тестаменти досліджував Томаш Боровський, приділивши увагу переважно темі побожності міщан м. Брно²⁶. Германістка Лібуш Шпачілова досліджувала оломунецькі тестаменти з філологічної перспективи²⁷. Представники молодого покоління Віра Тлапакова і Міхаела

¹⁹ Gonon M. *La vie familiale en Forez au XIV siècle et son vocabulaire d'après les testaments*. Paris, 1961.

²⁰ Lorcin M.-T. *Temps des notaries et temps des clients dans les actes de la pratique. Les testaments en Lyonnais et en Forez à la fin du Moyen Âge // Le sens du temps. Actes*. 2017. P. 235-253.

²¹ Hahn Kadri-Rutt. *Revaler Testamente im 15. und 16. Jahrhundert (Schriften der Baltischen Historischen Kommission, Bd. 19)*, LIT Verlag, Berlin, 2015. 800 s. Див. рец.: Kubicki R. // *Zapiski Historyczne*, Toruń, 2019. T. XXXIV, zeszyt 1. S. 177-182.

²² Morales Cano S. *Moradas para la eternidad. La escultura funeraria gótica toledana*. Biblioteca Nueva, 2012.

²³ Klassen J.M. *Gifts for the Soul and social Charity in Late Medieval Bohemia // Materielle Kultur und religiöse Stiftung im Spätmittelalter*. Wien, 1990. S. 63-81; *Household composition in medieval Bohemia // Journal of Medieval History*, 16, 1990. S. 55-75.

²⁴ Bůžek V. *Každodenní kultura jinočeských měst'anských domácnosti v předbělohorské době // Opera historica*, 1, 1991. S. 43-73; *Tendencie rozvoju kultury codziennej w południowoczeskich mieszczańskich gospodarstwach domowych we wczesnej nowożytności // KHKM*. 2001. R. 49, nr. 1-2. S. 13-40. Pešek J. *Pozůstalostní inventáře jako prámen poznání kultury každodenního života // Opera historica*, 1, 1991. S. 30-42.

²⁵ Rak P. *Kadaňské knihy trhů a testamentů z let 1465-1603 a testamentární praxe v Kadani od poloviny 15. století do počátku 17. století // Sborník archivních prací*, 48, 1998, č. 2. S. 3-106.

²⁶ Borovský T. *«Zu der ere gots und meiner sele zu selikeit»*. *Odkazy brněnských měšť'anů církevním institucím v letech 1410–1530 // Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity C*, 46, 1999. S. 79-96.

²⁷ Špáčilová L. *Deutsche Testamente von Olmützer Bürgern. Entwicklung einer Textorte in der Olmützer Stadtkanzlei in der Jahren 1416–1566 // Schriften zur diachronen Sprachwissenschaft*. Bd. 9. Wien, 2000.

Маланікова студіювали зноємські і брненські тестаменти²⁸. Чимало уваги чеським тестаментом присвятив німецький історик Томас Кшенк, який одним із перших розгледів нові тенденції в дослідженні цих джерел (переважно з Праги і Пільзна), що стали основою для методологічно-теоретичних і компаративістичних студій²⁹. Празькі тестаменти досліджувала також Яна Ратайова, зокрема родинні стосунки міщан на основі цих джерел³⁰. Міхаела Груба свої наукові зацікавлення сконцентрувала навколо тестаментів та посмертних інвентарів майна королівських міст Західної Чехії і опублікувала монографію про практику їх укладання, яка на сьогодні є єдиною систематичною працею з тестаментарної проблематики в Чехії³¹.

Важливими є міждисциплінарні дослідження з цієї проблематики, які сьогодні провадять зарубіжні історики. Так, результатом багаторічної праці і зусиль різних фахівців Польщі, США, Литви стала колективна монографія з історії фунеральної культури еліт першої Речі Посполитої, видана в Торуні в 2015 р.³², що охоплює передусім етнічні землі Польщі. Нижче пропонуємо стислий огляд польської, литовської та білоруської історіографії.

Дослідження і публікація тестаментів жителів Речі Посполитої, до складу яких входили українські землі, має довгу традицію, започатковану польськими істориками XIX ст. Однак до наукового обігу ці джерела фахівці почали активно залучати лише останні кілька десятиліть. Варто зазначити, що польська «тестаментарна» історіографія настільки велика і різнобічна (особливо щодо шляхетських тестаментів), що її характеристики можна було б присвятити окреме монографічне дослідження. Тому обмежимося лише згадками про найважливіші напрями/тенденції та праці в цій галузі. Історико-правові аспекти аналізували Пшемислав Домбковський³³, Кароль

²⁸ Tlapáková V. Testamentární praxe ve Znojmě v 15. století // Jižní Morava, 41, 2005. S. 29-43; Testamenty znojemských měšťanů v pozdním středověku (do roku 1479). Магістерська праця, захищена на філософському факультеті Моравського ун-ту в м. Брно, 2004; Malaniková M. Několik poznámek k ženským testamentům v pozdně středověkém Brně // Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie, formy využití / red. K. Jišova, E. Doležalová. Praha, 2006. S. 139-144.

²⁹ Krzenck Th. Bömische Bürgertestamente des 15. Jh. Das Beispiel der Prager Neustadt // Husitství – reformace – renaissance / red. M. Polivka, J. Panek. Praha, 1994. S. 627-648; Pražské a videnské testamenty pozdního středověku – pokus o komparaci (Prager und Wiener Testamente im Spätmittelalter – Versuch einer Komparation) // Pozdně středověké testamenty v českých městech. Praha, 2006. S. 87-94; Bömische Bürgertestamente des 15. Jahrhunderts. Quellen zur Geschichte und Landeskunde Ostmitteleuropas. Bd. 9, Marburg, 2017.

³⁰ Ratajova J. Pražské testamenty (1600–1620) jako pramen k dějinám rodinných struktur // Pražský sborník historycký, 30, 1998. S. 90-125.

³¹ Hrubá M. «Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle». Pozůstalostní praxe a agenda královských měst severozápadních Čech v předbělohorské době. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2002. 339 s.

³² Kultura funeralna elit I Rzeczpospolitej w XVI–XVIII wieku na terenie Korony i Wielkiego Księstwa Litewskiego. Próba analizy interdyscyplinarnej / red. A. Dąbkowska. Toruń, 2015.

³³ Dąbkowski P. Prawo prywatne polskie. T. 1. Lwów 1910; T. 2. Lwów, 1911.

Кораний³⁴, Кристина Буковська³⁵. Серед сучасних дослідників найбільш відомі праці Уршулі Совіни, яка досліджувала засади успадкування майна та інвентарі майна краківських міщан³⁶, Віолетти Зелецької-Миколайчик³⁷, яка докладно розглянула практику укладання тестаментів шляхти у Великому князівстві Литовському, залучаючи Литовські Статути й актові джерела, Петра Кітовського про порядок успадкування за хелмінським і магдебурзьким правами та предмети успадкування, аналізуючи докладно матеріальну культуру мешканців малих міст Королівської Пруссії³⁸. Виконання актів останньої волі після смерті тестаторів у малих містечках Великопольщі та конфлікти через успадкування майна досліджував Міхал Сломський³⁹. Комплекс правових питань щодо успадкування майна за Литовськими статутами та правові традиції щодо регулювання майна за тестаментами у Короні Польській у XIV–XV ст. розглянув історик права Мацей Мікула⁴⁰. Уявлення про смерть та поховальні церемонії досліджував Едмунд Кізик⁴¹. Родинні зв'язки на підставі тестаментів описували Ян Рябінін,

³⁴ Koranyj K. Powszechna historia państwa i prawa. T. 2: Średniowiecze, cz. 1. Warszawa, 1963.

³⁵ Bukowska K. Dawne polskie prawo prywatne miejskie od połowy XV do połowy XVIII wieku // Historia państwa i prawa Polski. T. II. Wyd. II. Warszawa, Toruń, 1966. S. 299-312.

³⁶ Sowina U. Testamenty krakowskie z przełomu średniowiecza i nowożytności wobec zasad dziedziczenia według prawa magdeburskiego // KHKM. 2010. R. LVIII, nr 2. S. 185-190; Towary w inwentarzach rzeczy mieszczan krakowskich na przełomie średniowiecza i nowożytności // KHKM. 2019, nr 67 (4). S. 435-447.

³⁷ Zielecka W. Prawo i praktyka testowania w Wielkim Księstwie Litewskim w XVI i XVII wieku // Czasopismo Prawno-Historyczne. T. LXI. 2009. Zeszyt 1. S. 65-101.

³⁸ Kitowski P. Sukcesja spadkowa w mniejszych miastach województwa pomorskiego w drugiej połowie XVII i XVIII wieku. Studium prawno-historyczne. Warszawa, 2015. 320 s.

³⁹ Słomski M. Życie po śmierci. Wykonywanie zapisów testamentowych w kulturze prawnej i przestrzeni społecznej mniejszych miast wielkopolskich na przykładzie Dolska oraz Krzywina i Książa (druga połowa XVI – pierwsza połowa XVII w.) // KHKM. 2020. R. 68, nr 1. S. 51-68.

⁴⁰ Miкула M. Testament publiczny i prywatny w Statutach Litewskich na tle praktyki prawnej // Prawo blisko człowieka. Z dziejów prawa rodzinnego i spadkowego. Kraków, 2008. S. 177-193; Z badań nad formą testamentu w statutach litewskich: testamenty ustne i pisemne // Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego. T. XI / red. J. Matuszewski, Kraków-Lublin-Łódź, 2008. S. 69-86; Zakres przedmiotowy spadkobrania testamentowego w Statutach Litewskich // Krakowskie studia z historii państwa i prawa. T. 3 / red. W. Uruszczak, D. Malec, M. Miкула, Kraków, 2010. S. 131-143; Die Modifizierung des Erb- und Familienrechts im Magdeburger Weichbildrecht (Einführung zum Thema) // Judiciary and Society between Privacy and Publicity, 8th Conference on Legal History in the Baltic Area / ed. D. Janicka, Toruń, 2016. S. 329-343; Tradycje prawne w regulacjach testamentowych w Królestwie Polskim XIV–XVI wieku: prawo sasko-magdeburskie, prawo kanonicze i rzymskie oraz prawodawstwo lokalne // KHKM. 2020. R. LXVIII, nr 2. S. 131-158.

⁴¹ Kizik E. Śmierć w mieście hanzeatyckim w XVI–XVIII w. Studium z nowożytnej kultury funeralnej. Gdańsk, 1998; ten że. Wesele, kilka chrztów i pogrzebów. Uroczystości rodzinne w mieście hanzeatyckim od XVI–XVIII wieku. Gdańsk, 2001.

Сибіль Голдис, Марек Гурни⁴². Джерелознавчий аспект цих текстів проаналізував Гжегож Явор⁴³ та ін. Чимало уваги дослідники testamentів присвятили релігійним аспектам. Так, проблеми впливу релігії на свідомість тогочасних людей, побожності та добродійної діяльності розглядали Анджей Карпінський⁴⁴, Ева Вулкевич⁴⁵, Криштоф Мрозовський⁴⁶, Томаш Вісліч⁴⁷, Мацей Мікула⁴⁸, Антоні Міронович⁴⁹, Томаш Кемпа⁵⁰, Ельжбета Півоварчик⁵¹ та ін. Релігійну ідентичність і ментальність, поховальні церемонії і пов'язані з цим видатки, звичаї і т.п.

- ⁴² Riabinin J. Prawo małżeńskie wedle praktyki miejskiej w XVII wieku. Lwów, 1933; Hołdys S. Więzy rodzinne w świetle mieszczzańskich testamentów z pierwszej połowy XVII wieku // Studia Historyczne. Kraków, 1986. R. XXIX. Z. 3 (114). S. 347-357; Górny M. W sprawie badania rodziny staropolskiej na podstawie testamentów // Studia Historyczne. T. XXX, 1987. Z. 3. S. 487-494 та ін.
- ⁴³ Jawor G. Stałe formuły w testamentach polskich // Rozprawy Komisji Językowej. T. 12. 1981. S. 217-233.
- ⁴⁴ Karpiński A. Zapisy «pobożne» i postawy religijne mieszczanek polskich w świetle testamentów z drugiej połowy XVI i XVII w. // Tryumfy i porażki. Studia z dziejów kultury polskiej / red. M. Bogucka. Warszawa, 1989. S. 204-232; Dobroczynne i religijne legaty lwowskich mieszczan w świetle ich testamentów z lat 1550–1700 // KHKM. 2011. R. LIX, nr 3-4. S. 363-378.
- ⁴⁵ Wólkiewicz E. Formy dobroczynności w miastach śląskich w średniowieczu // KHKM. 2010, nr 2. S. 211-230; Fundacje altaryjne w miastach śląskich w średniowieczu // Polska i Europa w średniowieczu. Przemiany strukturalne / pod red. M. Adamczewskiego. Warszawa: DIG, 2011. S. 161-185.
- ⁴⁶ Mrozowski K. Religijność mieszczan późnośredniowiecznej Warszawy w świetle najstarszych zachowanych testamentów // KHKM. R. LVIII, 2010, nr 2. S. 191-196.
- ⁴⁷ Wiślicz T. Zarobić na duszne zbawienie. Religijność chłopów małopolskich od połowy XVI do końca XVIII wieku. Warszawa, 2001; англ. версія: Earning Heavenly Salvation. Peasant Religion in Lesser Poland. Mid-Sixteenth to Eighteenth Centuries. Berlin: Peter Lang 2020.
- ⁴⁸ Mikula M. Obraz Boga w testamentach szlacheckich doby nowożytnej // Religijność. Wymiar prywatny i publiczny. Kraków, 2007. S. 223-240.
- ⁴⁹ Mironowicz A. Działalność charytatywna w Kościele Prawosławnym na terenie Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku // Charitas. Miłosierdzie i opieka społeczna w ideologii, normach postępowania i praktyce społeczności wyznaniowych w Rzeczypospolitej XVI–XVIII w. / red. U. Augustyniak, A. Karpiński. Warszawa 1999. S. 79-86.
- ⁵⁰ Kempa T. Fundacje monasterów prawosławnych w Rzeczypospolitej w pierwszej połowie XVII w. // Życie monastyczne w Rzeczypospolitej / red. A. Mironowicz, U. Pawluczuk, P. Chomik. Białystok, 2001. S. 74-102.
- ⁵¹ Piwowarczyk E. Legaty testamentowe *ad pias causas* w XV-wiecznym Krakowie. Z badań nad pobożnością miejską. Kraków, 2010; Pobożność krakowskich mieszczan w świetle ich testamentowych legatów z lat 1501–1530 // Saeculum Christianum, 18(2) 2011. S. 77-100; Jałmużna na biednych i chorych w szpitalu Świętego Ducha w Krakowie wyrazem późnośredniowiecznej troski o dobro wspólne // Rocznik Krakowski, 77, 2011. S. 15-34 та ін. Вона ж зробила огляд зарубіжної літератури: Wnioski badawcze w zakresie legatów testamentowych *ad pias causas* w XV-wiecznym Krakowie // Habent omnia tempora sua / Prace ofiarowane ks. prof. dr. hab. Januszowi Wyciśle / red. Z. Gogola. Kraków, 2013. S. 415-430. Режим доступу: <http://bc.upjp2.edu.pl/Content/1827/piwowarczyk.pdf>

досліджували Ян Хросцицький, Ярослав Думановський, Катажина Юстинярська-Хояк, Генрик Сухояд⁵² та ін.

Тестаменти та посмертні інвентарі майна як джерела матеріальної культури тогочасних жителів – традиційна сфера польських істориків, представлена низкою статей та монографій. З темами, що стосуються світу речей, тісно пов'язані й інші, що стосуються уявлень і ідей. Варто назвати принаймні кілька імен дослідників, які активно працюють на цьому дослідницькому майданчику: Анджей Клондер⁵³, Рафал Кубицький⁵⁴, Анетта Пенчинська-Гловацька⁵⁵, Катажина Юстинярська-Хояк⁵⁶.

До вивчення тестаментарної спадщини долучилися і польські історики-мовознавці⁵⁷. Писемну культуру міщан доби пізнього середньовіччя із залученням цих джерел вивчали Анна Адамська⁵⁸ і Агнешка Бартошевич⁵⁹. Історія

-
- ⁵² Chrościcki J. *Pompa funebris. Z dziejów kultury staropolskiej*. Warszawa, 1974; Dumanowski J. *Pompa funebris? Z testamentów szlachty wielkopolskiej z XVIII w.* // *Wesela, chrzciny i pogrzeby w XVI–XVIII w.* Warszawa, 2001. S. 315-322; Justyniarska-Chojak K. «Bacząc się być podległą śmierci jako i inszy sąsiedzi...» – tożsamość religijna mieszkańców Nowego Sącza (w świetle testamentów z I ćwierćwiecza XVII wieku) // *Świat i Słowo*, nr 2 (19), 2012. S. 133-148; іі ж. «Będąc dobrej pamięci i zdrowy na umyśle» – pamięć w testamentach mieszczzańskich z terenu Małopolski (XVI–XVIII wiek) // *Historia – pamięć – tożsamość w edukacji humanistycznej*, t. 1: *Historia i edukacja* / red. B. Popiołek, A. Chłosta-Sikorska, U. Kicińska. Kraków 2013. S. 117-127; Suchojad H. *Mentalność religijna szlachty małopolskiej w drugiej połowie XVII wieku* // *Pamiętnik świętokrzyski. Studia z dziejów kultury chrześcijańskiej* / red. L. Kaczanowski, A. Massalski, D. Olszewski, J. Szczepański. Kielce 1991. S. 123-137.
- ⁵³ Klonder A. *Wszystka spuścizna w Bogu spoczywającego. Majątek ruchomy zwykłych mieszkańców Elbląga i Gdańska w XVII wieku*. Warszawa, 2000; *Koszty pogrzebu w testamentach oraz inwentarzach pośmiertnych mieszczan w dawnej Rzeczypospolitej* // *KHKM*. 2011. R. LIX, nr 3-4. S. 415-422.
- ⁵⁴ Kubicki R. *Kultura materialna w testamentach elbląskich z XV – pocz. XVI w.* // *KHKM*. 2010. R. LVIII, nr 2. S. 197-210.
- ⁵⁵ Głowacka-Penczyńska A. *Rzeczy «stare» i «cenne» w testamentach i inwentarzach mieszczzańskich małych miast Wielkopolski w XVII w.* // *KHKM*. 2013. R. LXI, nr 2. S. 327-338.
- ⁵⁶ *Inwentarze pośmiertne z małych i średnich miast Małopolski (w XVI–XVIII wieku)* / oprac. K. Justyniarska-Chojak. Kielce, 2020.
- ⁵⁷ Żmigrodzka B. *Testament jako gatunek tekstu*. Katowice, 1997; Kość J. *Konwencje tekstu testamentowego w średniowiecznych relacjach sądowych* // *Poznańskie studia polonistyczne. Seria językoznawcza*. T. XVI (XXXVI). S. 99-109; його ж. *Komentarz tekstologiczny do siedemnastowiecznego testamentu Jakuba Suszy – biskupa chełmskiego* // *Studia z historii języka polskiego i stylistyki historycznej ofiarowane prof. H. Wiśniewskiej na 50-lecie jej pracy naukowo-dydaktycznej* / red. Czesław Kosyl. Lublin, 2001. S. 101-109; Rak M. *Przydatność testamentów chłopskich w badaniach językoznawczych* // *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*. Kraków, 2018. T. 78. S. 117-128 i in.
- ⁵⁸ Adamska A. «Stąd do wieczności». Testament w perspektywie piśmienności pragmatycznej na przełomie średniowiecza i epoki nowożytnej // *KHKM*. 2013. R. LXI, nr 2. S. 185-200.
- ⁵⁹ Bartoszewicz A. Testament jako źródło do badań nad piśmiennością mieszczzańską w późnym średniowieczu // *KHKM*. R. LIX, 2011, nr 3-4. S. 293-303; *Języki wernakularne w testamentach mieszczan krakowskich XIV–XV w.* // *KHKM*. 2013. R. LXI, nr 2. S. 251-261.

ментальності краківської шляхти XVII–XVIII ст. на підставі актів останньої волі широко представлена у монографії Божени Попьолек⁶⁰.

Чимало студій присвячено тестаментам представників окремих соціальних груп і станів. Здійснено цілу серію публікацій і досліджень актів останньої волі жителів окремих міст і містечок Речі Посполитої: Ченстохови⁶¹, Перемишля⁶², Шидловця⁶³, Паб'яниць⁶⁴, Войничі⁶⁵, Серадза⁶⁶, Сандомира⁶⁷ і малих осередків Сандомирського воєводства XVI–XVIII ст.⁶⁸ Дві збірки документів присвячено заповітам селян⁶⁹. Однак пріоритетними у польській історіографії залишаються тестаменти магнатерії і шляхти. Широко відомі праці Марії Борковської і Аліції Фалньовської-Градовської з вибірконими публікаціями текстів краківської шляхти⁷⁰. У 2013 р. колектив істориків опублікував вибірку тестаментів шляхти Королівської Пруссії⁷¹.

У 1992 р. професор Варшавського університету Уршуля Августиняк опублікувала тестаменти представників політичної еліти Великого князівства Литовського, які сповідували кальвінізм, серед них – князі Радзивіли, Дорогостайські, Зеновичі, Глібовичі та ін.; друге перевидання цієї праці у 2014 р. було доповнене

⁶⁰ Popiołek B. «Woli mojej ostatniej testament ten...» Testamenty staropolskie jako źródło do historii mentalności XVII i XVIII wieku. Kraków, 2009.

⁶¹ Krakowski S. Mieszczanie częstochowscy w XVII wieku w świetle testamentów // Ziemia częstochowska. 1965. T. 5. S. 115-125.

⁶² Krochmal J. Przemyskie testamenty staropolskie // Rocznik Historyczno-Archiwalny. 1989. T. VI. S. 133-160; Hrynkiewicz J. Przemyskie testamenty i inwentarze pośmiertne XVI–XVIII w. // Rocznik Przemyski. 2008. T. 44. Z. IV.

⁶³ Muszyńska J. Testamenty mieszczan szydłowieckich z lat 1638–1645 // Szydłowiec. Z dziejów miasta. Szydłowiec, 1999. S. 15-34.

⁶⁴ Żerek-Kleszcz H. Testamenty mieszczan pabianickich w XVII–XVIII wieku // Pabianiciana. 1992. T. 1. S. 37-50.

⁶⁵ Testamenty mieszczan wojnickich / oprac. P. Dymmel. Wojnicz, 1997.

⁶⁶ Sowina U. Najstarsze sieradzkie testamenty mieszczkańskie z początku XVI w. Analiza źródłoznawcza // KHKM. 1991. R. 39, nr 1. S. 3-25.

⁶⁷ Cui contingit nasci, restat mori. Wybór testamentów staropolskich z województwa sandomierskiego / oprac. M. Lubczyński, J. Pielas, H. Suchojad. Warszawa, 2005; «Wszyscy śmiertelni jesteśmy i dlatego rozrządzamy majątności swoje». Wybór testamentów z ksiąg miejskich województwa sandomierskiego (XVI–XVIII wiek) / oprac. K. Justyniarska-Chojak, Kielce 2014.

⁶⁸ Justyniarska-Chojak K. Testamenty i inwentarze pośmiertne z ksiąg miejskich województwa sandomierskiego (XVI–XVIII wiek). Kielce, 2010; *Taxatio rerum olim...* – szesnastowieczne inwentarze pośmiertne z ksiąg miejskich województwa sandomierskiego // KHKM. 2015. R. 63, nr 1. S. 41-54.

⁶⁹ Dobrowolski K. Włościańskie rozporządzenia ostatniej woli na Podhalu w XVII i XVIII w. Studia i materiały. Kraków, 1933; Testamenty chłopów polskich od drugiej połowy XVI do XVIII w. / oprac. i wyd. J. Łosowski. Lublin, 2015.

⁷⁰ Borkowska M. Dekret w niebieskim ferowany parlamencie. Wybór tekstów z XVII–XVIII w. Kraków, 1984; Falniowska-Gradowska A. Testamenty szlachty krakowskiej. Kraków, 1997.

⁷¹ Testamenty szlachty Prus Królewskich z XVII wieku / oprac. J. Kowalkowski, W. Nowosad. Warszawa, 2013.

ще чотирма тестаментами (загалом опубліковано 17 текстів)⁷². Безумовною перевагою видання є високий археографічний рівень, всебічний аналіз текстів, науковий супровід (передмова, докладні коментарі і покажчики), що робить його зразковим для подібного роду публікацій. Побачили світ також збірки тестаментів, присвячені окремим магнатським родинам і дослідження на їх підставі: Замойським, Радзивілам, Сангушкам⁷³.

Значний внесок у розвиток едиційної тестаментарної археографії зробив Павел Клінт, опублікувавши три томи тестаментів шляхти Великопольщі за 1633–1700 роки⁷⁴. У 2018 р. вийшла у світ збірка тестаментів шляхти Галицької землі (263 документи), підготовлена колективом вроцлавських істориків, де подано найновішу бібліографію з цієї проблематики⁷⁵. Ця збірка охоплює українські терени, що входили до складу Речі Посполитої у XVII ст.: у ній представлені тестаменти жінок-шляхтянок, заможної, середньої і дрібної шляхти, військових. Нещодавно ті ж упорядники видали нову збірку – 114 тестаментів жителів Сяноцької землі з фондів львівського архіву⁷⁶.

Над дослідженням і публікацією актів останньої волі духовенства працюють теж чимало польських істориків, серед них – Віолетта Павліковська, яка досліджує заповіти духовенства віленської дієцезії XVI–XVIII ст.⁷⁷, Даріуш Глукка – площької дієцезії XVII ст.⁷⁸, Дорота Вереда – тестаменти уніатських ієрархів XVII–XVIII ст.⁷⁹, Ева Вулкевич – поховальні церемонії вроцлавських

⁷² Augustyniak U. Testamenty ewangelików reformowanych w Wielkim Księstwie Litewskim. Warszawa, 1992; Testamenty ewangelików reformowanych w Wielkim Księstwie Litewskim w XVI–XVIII wieku. Warszawa, 2014.

⁷³ Testamenty Jana, Tomasza i Jana-Sobiepana Zamoyskich / oprac. W. Kaczorowski. Opole, 2007; Aleksandrowicz-Szumlikowska M. Radziwiłłówny w świetle swoich testamentów. Przyczynek do badań mentalności magnackiej XVI–XVIII w. Warszawa, 1995; Testamenty książąt Lubartowiczów-Sanguszków. Wybór tekstów źródłowych z lat 1750–1876 / oprac. J. Marszałska, W. Graczyk. Kraków, 2011.

⁷⁴ Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich wielkopolskich z lat 1631–1655 / wyd. P. Klint. Poznań–Wrocław, 2008; Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich wielkopolskich z lat 1657–1680 / wyd. P. Klint, Wrocław, 2011; Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich wielkopolskich z lat 1681–1700 / wyd. P. Klint. Wrocław, 2015.

⁷⁵ Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wieku / wyd. P. Klint, K. Rzemieniecki, J. Węglorz. Wrocław, 2018. Див. мою рецензію на це видання, опубл.: Соціум. Альманах соціальної історії. Київ, 2020. Вип. 15-16. С. 381-385.

⁷⁶ Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich ziemi Sanockiej z XVII wieku / wyd. P. Klint, K. Rzemieniecki. Wrocław, 2021.

⁷⁷ Pawlikowska W. Testamenty duchowieństwa diecezji wileńskiej w drugiej połowie XVI w. Prawo i praktyka // КНKM. 2011. R. LIX, nr 3-4. S. 395-407.

⁷⁸ Główka D. Między prawem i konwencją a osobistą refleksją. Ze studiów nad testamentami duchowieństwa diecezji płockiej w XVII i XVIII w. // КНKM. R. 58, nr 2. S. 259-266; Legaty pieniężne i rzeczowe na rzecz instytucji kościelnych w testamentach duchownych z diecezji płockiej w XVII w. // КНKM. R. 59, nr 3-4, S. 409-413; Dyspozycje pogrzebowe duchowieństwa płockiego w XVII–XVIII wieku // КНKM. 2012. R. LX, nr 2. S. 249-256 i inne.

⁷⁹ Wereda D. Testamenty hierarchów unickich w XVII–XVIII wieku // Kościół unicki w Rzeczypospolitej / red. W. Walczak. Białystok, 2010. S. 221-238.

біскупів⁸⁰, Ольга Пшибилович – поховання черниць ордену Св. Клари⁸¹. Вибірку тестаментів духовенства Малопольщі опублікувала Ельжбета Врубель⁸², окремих священників – Тадеуш Трайдос⁸³. Меншою мірою досліджуються заповіти військових, хоча є чимало робіт, в яких задіяні ці джерела⁸⁴.

На особливу увагу заслуговує опублікована серія каталогів тестаментів городян. У 2010 р. група істориків Варшавського університету на чолі з проф. Агнешкою Бартошевич започаткувала проект по виданню каталогів тестаментів міщан Варшави XV–XVII ст.⁸⁵, який послужив поштовхом і зразком для підготовки та видання цілої серії. Протягом 2012–2017 рр. у міжнародному проекті, очолюваному проф. Варшавського університету Уршулою Августиняк, взяли участь історики Польщі, України і Білорусі. В результаті в 2017 р. у Варшаві у видавництві «Semper» вийшли друком сім каталогів тестаментів жителів міст Вільна, Волині, Гродна і Бреста, Львова, Кракова до 1550 р., Познані, малих міст Польщі до 1525 р.⁸⁶. У зв'язку з цим проектом Варшавський університет на кілька років став важливим науковим осередком з вивчення даної проблематики, зокрема, організатором восьми міжнародних конференцій під назвою «Funeralia testamentarne», об'єднавши під спільною темою різних фахівців з Польщі, України, Білорусі і Чехії. Співорганізатором виступив Інститут археології і етнології ПАН, публікуючи на шпальтах свого головного академічного видання «Квартальник історії культури матеріальної» (пол. *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej*) матеріали цих конференцій. Загалом сьогодні фунеральною проблематикою

⁸⁰ Wólkiewicz E. Ceremonie pogrzebowe biskupów wrocławskich (1300-1600) // КНKM. 2012. R. LX. S. 209-225.

⁸¹ Przybyłowicz O.M. Droga do domu Pana. Śmierć i pogrzeb w zakonie klarysek (teoria i praktyka XIII–XVII w.) // КНKM. 2012. R. LX. S. 227-247.

⁸² Wróbel E. E. Kościołowi mojemu jako ukochanej oblubienicy mojej. Wybór testamentów duchownych małopolskich z XVII w. Kraków, 2010.

⁸³ Trajdos T.M. Dwa testamenty plebańskie z XVII w. // *Rocznik Sądecki*. T. 38. 2010. S. 91-113.

⁸⁴ Ciesielski T. Pogrzeby wojskowe w czasach saskich // *Wesela, chrzciny i pogrzeby w XVI–XVIII wieku. Kultura życia i śmierci / pod red. H. Suchojada*. Warszawa, 2001. S. 217-233; Nagielski M. Testament oboźnego koronnego i starosty chmielnickiego Mikołaja Stogniewa, porucznika chorągwi husarskiej JKMcI Władysława IV // *Studia Historyczno-Wojskowe / red. K. Bobiatyński, P. Gawron i M. Nagielski*. T. 2, Zabrze, 2008. S. 263-275; Klint P. Testamenty żołnierzy z Wielkopolski i ziemi halickiej z XVII w. // КНKM. 2016. R. LXIV, nr 2. S. 197-210 та ін.

⁸⁵ Testamenty mieszczan warszawskich od XV do końca XVII wieku. Katalog / oprac. A. Bartoszewicz, A. Karpiński, K. Warda. Warszawa, 2010.

⁸⁶ Testamenty w księgach miejskich wileńskich z XVI i XVII w. Katalog / oprac. K. Frejlich. Warszawa, 2017; Testamenty mieszkańców miast Wołynia od końca XVI – do początku XVIII w. Katalog / oprac. N. Biłous. Warszawa, 2017; Katalog testamentów mieszkańców Brzeźcia i Grodna od XVI do pocz. XVIII w. / oprac. N. Sliż. Warszawa, 2017; Katalog testamentów poznańskich z drugiej połowy XVI i z XVII w. / oprac. A. Karpiński, Warszawa, 2017; Katalog testamentów z krakowskich ksiąg miejskich do 1550 r. / oprac. J. Wymułek. Warszawa, 2017; Testamenty z ksiąg sądowych małych miast polskich do 1525 r. Katalog / oprac. A. Bartoszewicz, K. Mrozowski, M. Radomski, K. Warda. Warszawa, 2017; Testamenty mieszkańców lwowskich z drugiej połowy XVI i z XVII w. Katalog / oprac. O. Winnyczenko, Warszawa, 2017.

займаються у всіх найбільших наукових центрах Польщі. Останні найбільші такі конференції відбулися у Кракові: 25-26 червня 2019 р. «Testamenty i fundacje mieszczańskie w XIII–XVIII wieku», 2-3 грудня 2020 р. «Śmierć. W kręgu rodziny epok dawnych – rytmy życia, rytmy codzienności» зібравши провідних фахівців різних наукових осередків Польщі, Чехії та України⁸⁷.

Певні зрушення у виданні і дослідженні тестаментів ВКЛ спостерігаються і в білоруській історіографії, хоча чимало польських істориків долучилися до цього. Так, Агнешка Пісанко-Боровік досліджувала заповіти міщан Гродна⁸⁸. Низку публікацій, присвячену тестаментом жителів ВКЛ православного й уніатського віровизнань присвятила історикиня з Торуня В. Зелецька-Миколайчик, яка 2009 р. захистила дисертацію на тему «Православні та уніати в Речі Посполитій у XVI–XVIII ст. перед лицем життя і смерті в світлі своїх тестаментів», а у 2012 р. вийшла в світ монографія під тією ж назвою. Джерельною основою її дослідження стали 600 тестаментів православних і уніатів з теренів ВКЛ та руських земель Корони Польської⁸⁹. Вона є авторкою кільканадцяти статей з фунеральної проблематики, опублікованих польською і білоруською мовами⁹⁰, спільно з білоруськими істориками підготувала до друку тексти тестаментів міщан м. Ошмяни (загалом прибіл. 90 док.), написаних старобілоруською та польською мовами.

Чимало сучасних білоруських істориків використовують тестаменти у своїх дослідженнях, присвячуючи їм як окремі розвідки про відомі постаті, так і характеризуючи загалом групу цих джерел. Серед них: Наталя Сліж, Максим Гордєєв, Василь Воронін, Ольга Бабкова⁹¹. 2012 року в Мінську побачила світ ошатно видана книга – «Тестаменти шляхти і міщан Білорусі другої половини XVI ст.» – результат багаторічної копінкової праці білоруських архівістів з відділу

⁸⁷ Матеріали цієї конференції опубл.: *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej*, Warszawa, 2020. R. 68.

⁸⁸ Pisanko-Borowik A. Testamenty mieszczańskie grodzieńskich w XVII–XVIII wieku // *Studia Podlaskie*. T. XV. Białystok, 2005. S. 129-185.

⁸⁹ Zielecka-Mikołajczyk W. *Prawosławni i unicy w Rzeczypospolitej XVI–XVIII w. wobec życia i śmierci w świetle swoich testamentów*. Warszawa, 2012.

⁹⁰ Зялецька В. Адносіны вернікаў усходніх абрадаў у Рэчы Паспалітай да смерці, пахавання і «вечнага» жыцця ў святле тэстаментаў XVI–XVIII ст. // *Істарычны альманах*. Т. 11. Гародня-Беласток, 2005. С. 122-145; Zielecka W. Testamenty wyznawców obrządków wschodnich z XVI i XVII wieku jako odzwierciedlenie przynależności wyznaniowej // *Матеріялы наук. канф. Гродно, 23-25 IV 2004*. Мінск, 2007. С. 38-45; Zielecka-Mikołajczyk W. *Antemortem Documents of Eastern Orthodox and Uniate Burghers of Vilnius from the First Half of the 18th Century* // *Zapiski Historyczne*. 2014. №. 4, nr 79. S. 143-72 та ін.

⁹¹ Сліж Н., Гордєєв М. Шляхецькія тэстаменты XVI – пачатку XVIII ст. // *Гыстарычны альманах*. Т. 3. Гародня, 2000. С. 90-110; Сліж Н. Тэстамент берасцейскага бурмістра Станіслава Баброўскага, 1639 г. // *Беларускі гістарычны зборнік*. Беласток, 2014. С. 7-24; Воронін В. Тэстамент полацкага бурмістра Давіда Панкова 1559 г. // *Гісторыя і археалогія Полацка і Полацкай Зямлі. Матеріялы IV міжнароднай навук. канф. Полацк, 2002*. С. 32-40; Śliż N. Testament Piotra Kochlewskiego, sędziego brzeskiego z 1646 r. // *Zapiski Historyczne*. T. LXXII. R. 2007. Z. 1. S. 97-109; Бабкова О. Свет пачуццяў і свет рэчаў: шляхецькія тэстаменты другой паловы XVI ст. // *Номо Historicus*. Гадавік антропалогічнай гісторыі / под ред. А. Смаленчук, І. Дубянецкой. Вільна, 2008. С. 57-77 та ін.

давніх актів Національного історичного архіву Білорусі. Збірник не є корпусним виданням тестаментів за вказаний проміжок часу, а сформований за вибіркоким принципом. У ньому представлені документи з 30 актових книг, що відображають діяльність земських, гродських та міських канцелярій. Загалом опубліковано 116 заповітів за 1559–1600 рр. Основна їх кількість (110) написана старо-білоруською мовою, шість – старопольською⁹². Загалом, приємно відзначити високий археографічний і поліграфічний рівень цього видання⁹³.

У сучасній литовській історіографії також спостерігається прояв інтересу до історії фунеральної культури, але корпусних видань текстів тестаментів поки що немає. На особливу увагу заслуговує підготовлений американським істориком, професором Девідом Фріком збірник документів з історії Вільна XVII ст., де опубліковано кілька десятків тестаментів жителів столичного міста⁹⁴. Смерть як явище в культурі ВКЛ у XVI–XVIII ст. розглядав Міндаугас Пакніс⁹⁵, а смерть у релігійних текстах барокової культури – Вікторія Вайткевічуте⁹⁶. Проблеми щодо функціонування тестаментів, їх роль у культурі ВКЛ висвітлив Лаймонтас Караліус⁹⁷. Серед відомих дослідників заповітів литовської шляхти – Ліна Анужите⁹⁸ і Дарюс Вілімас⁹⁹, каунаських міщан – Раса Варсакіте¹⁰⁰. Інші литовські історики – Юрате Кяупене, Айвас Рагаускас і Раймонда Рагаускене, Вайда Камунтавічене, Йоліта Сарцевічене – активно використовують інформативний

⁹² Тастаменты шляхты і мяшчан Беларусі другой паловы XVI ст. (з актовых книг Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі / упор. А.Ф. Аляксандрава, В.У. Бабкова, І.М. Бобер. Мінск, 2012.

⁹³ Докладніше див. рецензію: Білоус Н. Тастаменты шляхты і мяшчан Беларусі другой паловы XVI ст. Мінск, 2012 // Соціум. Альманах соціальної історії. Вип. 10. Київ, 2013. С. 291-293.

⁹⁴ Wilnianie. Żywoty siedemnastowieczne / oprac. D. Frick. Warszawa, 2008.

⁹⁵ Paknys M. Śmierć // Kultura Wielkiego Księstwa Litewskiego. Analizy i obrazy / oprac. V. Ališauskas, L. Jovaiša, M. Paknys, R. Petrauskas, E. Raila. Przekład z litewskiego. Kraków, 2006. S. 735-748; Mirtis LDK kultūroje XVI–XVIII a. Vilnius, 2008.

⁹⁶ Vaitkevičiūtė V. Mirties Raiška Religiniuose Baroko LDK Tekstuose [Expression of Death in the Religious Writing of the Grand Duchy of Lithuania in the Baroque Period] // Literatūra 38, no. 1 (2000): 57–74.

⁹⁷ Karalius L. Testamenty // Kultura Wielkiego Księstwa Litewskiego. Analizy i obrazy... S. 772-783.

⁹⁸ Anužytė L. Žemaitijos bajorų testamentai (XVI a. pabaiga – XVII a. pradžia) // Lietuvos istorijos metraštis 1998 m. Vilnius, 1998. P. 119-142; Lietuvos Metrika – šaltinis ikistatutinio laikotarpio testamentinio paveldėjimo reguliavimui tirti // Lituanistica, 1999, nr. 3 (39). P. 3–15; Maro meto (1602) Merkinės miestiečių testamentai, Lietuvos miestų istorijos šaltiniai. Vilnius, 2001, kn. 3. P. 97-112; Žagarės miestelėnų ir valstiečių rūpesčiai mirties akivaizdoje (XVII a. pabaiga) // Istoriniai tekstai ir vietos kultūra: mokslinių straipsnių rinkinys, skirtas Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečiui. Šiauliai, Ryga, 2004. P. 186-192.

⁹⁹ Vilimas D. Brastos vaivados Kazimiero Liudviko Jevlašauskio testamentas // Lietuvos istorijos metraštis, 2007 metai, 2. Vilnius, 2008. P. 139-149; Naugarduko žemės teisėjo Jarošo Jevlašauskio testamentas // Istorija. Vilnius, 2009. T. 71. P. 30-39.

¹⁰⁰ Varsackytė R. Laikysena mirties akivaizdoje: kauniečių testamentai XVII–XVIII a. [Bearing in the presence of death: testaments of Kaunas dwellers of the 17th and 18th centuries] // Kauno istorijos metraštis, 2007. S. 85–95.

потенціал цих джерел у своїх наукових працях і вибірково публікують окремі тексти.

Прикметно, що молоді литовські історики звертаються до цієї тематики. У 2006 р. Брігіта Журомскайте захистила у Вроцлавському університеті дисертацію на тему «Смерть у магнатській родині ВКЛ від другої половини XVI до першої половини XVIII ст. на прикладі родини Сапег»¹⁰¹. Невелике дослідження про фунеральну культуру в шляхетському соціумі ВКЛ у XVIII ст. опублікувала Ліна Байлашите¹⁰². У 2016 р. у Будапешті захистив дисертацію Повілас Дікавічюс на тему «Фунеральні ритуали і міська громада у Вільнюсі в XVII ст.»¹⁰³. Автор розглядає поховальні церемонії литовської магнатерії на підставі даних тестаментів, а також посмертні портрети, надгробки, епітафії, характеризує фунеральні практики та їх символіку в багатонаціональному Вільнюсі, де жили представники різних конфесій – протестанти, католики, православні, уніати, євреї; у додатку вміщено мапу-схему Вільнюса XVII ст., де зображені найбільші місця поховань (цвинтарі) вільнян різних конфесій (авторства Д. Фріка).

1.2. УКРАЇНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ

Для української історіографії тестаментарна проблематика не є новою темою, але ще не набула такої популярності як у сусідніх країнах. Можна з сумом відзначити, що у нас бракує робіт, які б вичерпно розкривали функції і значення цих документів в українському суспільстві, хоча спроби такого аналізу були здійснені ще на початку XX ст. У 1927 р. на ці аспекти звернув увагу професор А. Е. Кристер у статті правничого характеру «Духівниці XVI–XVII віку», де на прикладі кількох шляхетських тестаментів проаналізував практику успадкування майна порівняно з нормами Литовського статуту 1529 р.¹⁰⁴ Закони про опіку над неповнолітніми за джерелами магдебурзького права у містах Речі Посполитої та за нормами Литовського статуту в Гетьманщині аналізував Сергій Іваницький¹⁰⁵. Продовженням цих студій у наш час стали праці Ірини Ворончук про інститут опіки у шляхетському соціумі Волинського воєводства XVI ст.¹⁰⁶ і Оксани Вінниченко

¹⁰¹ Žuromskaitė B. Śmierć w rodzinie magnackiej w Wielkim księstwie Litewskim (od II połowy XVI w. do I połowy XVIII w.) na przykładzie rodziny Sapiehów. Wrocław, 2006. Praca doktorska.

¹⁰² Balaišytė L. Publicum dolori theatrum: kilmingų laidotuvių apipavidalinimas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVIII a. viduryje [Publicum Dolori Theatrum: Funerals of the Nobility in the Mid-18th Century in the Grand Duchy of Lithuania] // Dailės Istorijos Studijos, nr 3 (2008). S. 9-23.

¹⁰³ Dikavičius P. Pompa funebris: funeral Rituals and civic Community in Seventeenth Century Vilnius. Budapest: Central European University, 2016.

¹⁰⁴ Кристер А. Е. Духівниці XVI–XVII віку // Юбілейний збірник на пошану академіка Д. І. Багалія. Київ, 1927. С. 491-513.

¹⁰⁵ Іваницький С. Закони про опіку над недолітками в джерелах Магдебурзького права Західньої Русі й Гетьманщини // Праці Комісії для вивчення історії західньо-руського та українського права. Вип. 1. Київ, 1925. С. 59–81.

¹⁰⁶ Ворончук І. Інститут опіки: правові норми та повсякденні практики на Волині ранньомодерної доби // Україна у світовій історії. 2014, № 3 (52). С. 134-150.

про практику спадкування за заповітом у шляхетському соціумі Руського воєводства¹⁰⁷.

Сучасні історики Наталя Старченко, Михайло Довбищенко, Ігор Тесленко та інші активно залучають тестаменти шляхти і магнатерії Волині у своїх дослідницьких цілях¹⁰⁸. Ірина Ворончук широко використовує ці джерела у дослідженні родоводів волинської шляхти, масштабному дослідженні населення Волині XVI – першій половині XVII ст. та у збірнику документів, присвяченому історії повсякдення цього регіону XVI ст.¹⁰⁹. Варто згадати про доробок Людмили Демченко¹¹⁰, яка багато років готує корпусне видання виявлених нею тестаментів волинської шляхти XVI ст. (загалом близько 400 текстів), є авторкою кількох статей з цієї тематики. Відомий історик Наталя Яковенко дві окремі праці присвятила дослідженню сакрального простору і місць поховання князів та шляхти Волині XV – середини XVII ст., проаналізувавши значну кількість актів останньої волі¹¹¹. Про ціни на поховання шляхти Волині наприкінці XVII ст. йдеться у моїй статті¹¹².

¹⁰⁷ Вінниченко О. Спадкування за заповітом в українських землях: генеза і правова регламентація у шляхетському середовищі Речі Посполитої // Записки НТШ. Львів, 2010. Т. ССLX: Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. Кн. 1. С. 74-87.

¹⁰⁸ Старченко Н. Шлюбна стратегія вдів і кілька проблем навколо неї (шляхетська Волинь кінця XVI ст.) // Київська старовина. Київ, 2000. № 6. С. 58-74; 2001. № 1. С. 42-62; № 4. С. 20-42 та ін.; Довбищенко М.В. Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI – першої половини XVII ст. Київ, 2008; Демченко Л., Тесленко І. Тестаменти князів Острозьких XVI ст. // Острозька давнина. Вип. 3, 2014. С. 243-281; Тестаменти князів Острозьких першої чверті XVII ст. // Острозька давнина. Вип. 4, 2015. С. 149-176; Тестамент Анни-Алоїзи з князів Острозьких, вдови віленського воєводи Яна-Кароля Ходкевича // Острозька давнина. Вип. 6, 2019. С. 267-288.

¹⁰⁹ Ворончук І.О. Родоводи волинської шляхти XVI – першої половини XVII ст. Київ, 2009; Населення Волині в XVI – першій половині XVII ст.: родина, домогосподарство, демографічні чинники. Київ, 2012; Українське повсякдення ранньомодерної доби. Збірник документів. Вип. 1. Волинь XVI ст. Київ, 2014.

¹¹⁰ Демченко Л.Я. Тестаменти княжого роду Збаразьких // Архіви України. № 4-6. 1996. С. 26-36; її ж. Волинські тестаменти XVI ст.: дипломатичний аналіз // Наукові записки молодих вчених. К.: Інститут української археографії НАНУ, 1997. С. 35-65; її ж. Волинские завещания XVI в. в Литовской метрике: источниковедческий аспект // Lietuvos Metrika, 1991–1996 metų tyrimėjimai / red. Z. Kiaupa, A. Urbanovičius, Vilnius 1998. S. 134-148; її ж. Майнові розпорядження волинських шляхтичів за матеріалами тестаментів та реєстрів спадкового майна // Архіви України. № 1-2. Київ, 2004. С. 112-147.

¹¹¹ Яковенко Н. «Погреб тілу моему вибираю с предки моєми»: місця поховань волинських князів у XV – середині XVII ст. // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Зб. наук. праць на пошану Л. Войтовича. Львів, 2011. С. 784-808; її ж. «Освоєний простір», або де заповідали ховати себе волинські шляхтичі // Дзеркала ідентичності. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI – початку XVII ст. Київ, 2012. С. 146-164.

¹¹² Білоус Н. Ціна шляхетського поховання на Волині наприкінці XVII ст. // Повсякдення ранньомодерної України. Т. 2: Світ речей і повсякденних уявлень. Київ: Інститут історії, 2013. С. 297-315.

Однак, осторонь дослідницької уваги все ще залишається абсолютно непорушний пласт – тестаменти волинської шляхти і міщан другої половини XVII–XVIII ст., яких нараховується кілька сотень, які не публікуються і майже не використовуються дослідниками.

Найбільшу увагу сучасні українські історики приділяли тестаментом львівської шляхти, які представлені досить повно. Варто окремо зупинитися на доробку Оксани Вінниченко, яка більше десяти років активно досліджує заповіти львівської та перемишльської шляхти першої половини XVIII ст., захистивши у 2009 р. дисертацію з цієї проблематики¹¹³ та підготувавши до того низку робіт¹¹⁴. Протягом 2012–2019 рр. вона опублікувала ще чимало статей, присвячених тестаментом львівських вірмен¹¹⁵ та два тестаменти військових татарського походження¹¹⁶. Один із найдавніших львівських вірменських заповітів, що належав заможному купцю Вартікові з 1461 р. і був вписаний до раєцьких книг Львова, опублікував Юрій Зазуляк¹¹⁷.

¹¹³ Вінниченко О. Шляхетські заповіти в реляційних книгах Львівського та Перемишльського гродських судів першої половини XVIII ст. як історичне джерело / Дис. ... канд. іст. наук. Львівський ун-т, 2009.

¹¹⁴ Вінниченко О. Заповіти шляхти Руського воєводства першої половини XVIII ст. (на матеріалах реляційних книг Львівського гродського суду) // Записки НТШ. Львів, 2006. Т. ССЛІІ: Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. С. 663–686; Конфлікти в шляхетському соціумі кінця XVII – першої половини XVIII ст. на сторінках заповітів (на матеріалах реляційних книг Львівського гродського суду) // Соціум. Альманах соціальної історії. Київ, 2007. Вип. 7. С. 161–173; Засвідчення і свідки шляхетських тестаментів першої половини XVIII ст. (за матеріалами Львівського гродського суду) // Український історичний журнал. Київ, 2008. № 5. С. 68–87; Заповіт сандомирського воєводи Яна Тарла (1750 р.) // Вісник Львівського університету. Серія історична. Львів, 2009. Вип. 44. С. 385–415.

¹¹⁵ Вінниченко О. Структура та формуляр тестаментів львівських вірмен XVII – першої половини XVIII ст. // Кризь століття. Студії на пошану Миколи Крикуна з нагоди його 80-річчя. Львів, 2012. С. 449–467; «Порядунок душ» у світлі тестаментів львівських вірмен XVII–XVIII ст. // *Lwów: miasto – społeczeństwo – kultura. Studia z dziejów miasta* / red. K. Karolczak i Ł. T. Sroka. Kraków, 2014. Т. IX: *Życie codzienne miasta*. S. 73–83; У правовому просторі «вірменської нації» Львова. Спадкування за заповітами: регламентація та процедура надання їм юридичної сили в XVII – першій половині XVIII ст. // *Patrimonium*. Студії з ранньомодерної історії Центрально-Східної Європи. Київ; Краків, 2015. Т. I. С. 339–358; «Prowent» od śmierci. Udział duchowieństwa i bractw ormiańskich w praktykach związanych ze śmiercią we Lwowie w pierwszej połowie XVIII wieku // *Krakowskie Pismo Kresowe*. Kraków, 2016. Rocznik 8: *Ormianie*. S. 65–89; Тестамент львівського патриція Марціна Кампіана (1629 р.) // Львів: місто – суспільство – культура. Зб. наук. праць. Львів, 2017. Т. 10: Ч. 2. С. 266–291; Тестамент львівського вірменина Домініка Богдановича 1707 року: турбота про спасіння душ // Записки НТШ. Львів, 2018. Т. ССLXXI: Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. С. 176–198.

¹¹⁶ Winnyczenko O. Dwa tatarskie testamenty wojskowych z pierwszej połowy XVIII wieku // *Rocznik Lituanistyczny*. Warszawa, 2017. Т. 3. S. 259–273.

¹¹⁷ Зазуляк Ю. Заповіт львівського вірменина Вартіка з 1461 р. // Львів: місто – суспільство – культура. Зб. наук. праць. Львів, 2017. С. 227–237.

Загалом, заповіти представників етнічних громад рідко стають предметом спеціальних досліджень. Часом тематичні збірки та окремі фонди в архівах сприяють розвитку цього напрямку. Так, заповіти представників ніжинської грецької громади XVIII – першої половини XIX ст. стали предметом дослідження Ганни Гедьо, яка використала 92 документи з фонду «Ніжинський грецький магістрат» Держархіву Чернігівської області¹¹⁸.

Акти останньої волі духовних осіб були в центрі уваги дослідників ще в XIX ст. Зокрема, перу відомого історика церкви Сергія Голубева належить дослідження духовної спадщини митрополитів Йова Борецького і Петра Могили¹¹⁹. Сергій Горін активно залучає ці джерела для дослідження історії волинських монастирів¹²⁰. Серед спеціальних робіт на цю тему слід відзначити ґрунтовну статтю польської дослідниці Аліції Новак «Тестамент – інтегральна частина приготувань до доброї смерті в рефлексії київського православного кола XVII ст.»¹²¹. Чимало документів до історії Церкви і Луцького Хрестовоздвиженського братства, у т.ч. тестаментів діячів цього братства, опублікував Михайло Довбищенко у тематичному збірнику¹²². Окремі статті діяльності Луцького братства присвятила директор створеного в 2011 р. однойменного музею в Луцьку Олена Бірюліна¹²³.

В останні роки досить продуктивно та активно досліджується фунеральна культура козацької старшини доби Гетьманщини. Перевага у цьому напрямі належить чернігівській дослідниці Аллі Попружній (Барловській), яка на міждисциплінарному рівні вивчає поховальну культуру козацької

¹¹⁸ Гедьо Г. Заповіти як джерело з історії повсякденного життя ніжинської грецької громади XVIII – першої половини XIX ст. // Краєзнавство. № 3, 2010. С. 117-122.

¹¹⁹ Голубев С. Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники. Т. 1 (Приложение). Київ, 1883.

¹²⁰ Горін С. Заповіти як джерело дослідження історії монастирів Волині XVI – першої половини XVII ст. // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів. Т. 19. Київ, 2009. С. 19-35; Волинські монастирі латинської традиції до 1648 р. (на матеріалах актових книг Волинського воєводства). Кам'янець-Подільський, 2017; Дубенські Вознесенський, Спасопреображенський і Хрестовоздвиженський монастирі (до середини XVII ст.). Режим доступу: http://shron1.chtyvo.org.ua/Horin_Serhii/Dubenski_Voznesenskyi_Spaso-Preobrazhenskyi_i_Khrestovozdvyzhenskyi___monastyri_do_seredyny_XVII_st.pdf

¹²¹ Nowak Alicja Z. Testament – integralna część przygotowań do dobrej śmierci w refleksji prawosławnego kręgu kijowskiego (XVII w.) // Київська Академія. Київ: НАУКМА, 2008. Вип. 6. С. 48-62.

¹²² Архів української церкви. Серія 2. Джерела. Вип. 1. Історія Луцького братства та братського монастиря 1617–1833 років / укл. М. Довбищенко. Луцьк, 2014.

¹²³ Бірюліна О. Джерела до історії Луцького братства // Історія релігій в Україні. Тези повідомлень VII Міжнародного круглого столу (Львів, 12–14 V 1997). Львів, 1997; Реєстр духовних осіб луцького братського пом'яника // Пам'ятки сакрального мистецтва Волині на межі тисячоліть. Наук. зб. Вип. 7: Матеріали VII Міжнародної наукової конференції з волинського іконопису, м. Луцьк, 27-28 XI 2000. Луцьк, 2000; Міщани з Луцька та «иних мест» на сторінках луцького братського пом'яника // Пам'ятки сакрального мистецтва Волині на межі тисячоліть. Наук. зб. Вип. 8: Матеріали VIII Міжнародної наукової конференції з волинського іконопису, м. Луцьк, 13-14 I 2001. Луцьк, 2001. С. 166-167.

старшини¹²⁴. Низка її статей присвячена джерелознавчим аспектам духівниць козацької старшини¹²⁵, надгробним портретам¹²⁶ та епітафіям¹²⁷ як атрибутам поховальної культури, дзвонам у жалобних церемоніях¹²⁸, традиціям облаштування родинних усипальниць¹²⁹, поховальним практикам під час військових походів¹³⁰, поминанню у синодиках¹³¹. П'ять статей авторка присвятила тестаментам окремих постатей¹³². Матеріали про поховання дружини київського полкового обозного Федора Ханенка Параскеви опублікувала Олена Дзюба¹³³.

¹²⁴ Попружна А. Поховальна культура козацької старшини другої половини XVII–XVIII ст. / Автореф. дис. ... канд. іст. наук. Черніг. нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. Чернігів, 2016.

¹²⁵ Див., наприклад: Барловська А. Духівниці як культурно-історичні пам'ятки XVII–XVIII ст. // Сіверянський літопис. 1998. № 1. С. 54-59; її ж. До питання про родинні пріоритети козацької старшини другої половини XVII–XVIII ст. (за матеріалами духовних заповітів) // Сіверянський літопис. № 1. С. 33-36; її ж. Духовні заповіти як джерело з історії благодійництва козацької старшини // Матеріали наук. конф. «Культурно-релігійний розвиток Гетьманщини кінця XVII – поч. XVIII ст.». Ніжин, 2006. С. 171-175.

¹²⁶ Попружна А. Надгробний портрет як атрибут поховальної культури козацької старшини другої половини XVII–XVIII ст. // Українознавчий альманах. Вип. 14. Київ, 2013. С. 64-66; Надгробний портрет Івана Домонтовича в контексті поховальної культури козацької старшини другої половини XVII–XVIII ст. // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного ун-ту ім. В. Гнатюка. Серія: Історія. Тернопіль, 2014. Вип. 2. Ч. 2. С. 145-148; Портрети в контексті поховальної культури шляхти Речі Посполитої та козацької старшини другої половини XVII–XVIII ст. // Праці Центру пам'яткознавства: Зб. наук. праць. Київ, 2014. Вип. 25. С. 281-288.

¹²⁷ Попружна А. Епітафії як атрибут поховальної культури козацької старшини другої половини XVII–XVIII ст. // Гілея: науковий вісник. Київ, 2014. Вип. 88. С. 14-18.

¹²⁸ Попружна А. Дзвони у жалобних церемоніях козацької старшини другої половини XVII–XVIII ст. // Дзвони в історії і культурі народів світу: Матеріали V міжнародної науково-практичної історико-краєзнавчої конференції. Луцьк, 2015. Вип. 5. С. 67-70.

¹²⁹ Попружна А. Традиції облаштування родинних усипальниць козацької старшини другої половини XVII–XVIII ст. // Ніжинська старовина: Збірник регіональної історії та пам'яткознавства. Київ, 2015. Вип. 20 (23). С. 150-155.

¹³⁰ Попружна А. Смерть у поході, або поховальні практики козацької старшини другої половини XVII–XVIII ст. // Сіверщина в історії України: Зб. наук. праць. Глухів, 2015. Вип. 8. С. 116-119.

¹³¹ Попружна А. Синодики як складова поховальної культури другої половини XVII–XVIII ст. // Ніжинська старовина: Збірник регіональної історії та пам'яткознавства. Київ: Центр пам'яткознавства НАН України, 2016. Вип. 23 (25). С. 136-140.

¹³² Попружна А. Духівниця осавула Прилуцького полку М. Мовчана // Сіверянський архів: Науковий щорічник. Чернігів, 2008. Вип. 2. С. 77-80; Неопублікована духівниця глухівської протопопи Меланії Софонович 1725 р. // Сіверщина в історії України: Зб. наук. праць. Київ; Глухів, 2013. Вип. 6. С. 175-180; Неопублікована духівниця Павла Мартоса середини XVIII ст. з колекції О. Лазаревського // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Історія. Тернопіль, 2015. Вип. 3. Ч. 2. С. 245-248 та ін.

¹³³ Дзюба О. Про поховання Параскеви Товстоліс, другої дружини київського полкового обозного Федора Ханенка // Повсякдення ранньомодерної України. Т. 2. ... С. 350-354.

«Духівниці» козацької старшини були предметом дослідження Олени Кривошеї¹³⁴. Чималу за обсягом статтю на тему «Заповіти як джерело до історії козацької старшини» дослідниця підготувала у співавторстві з Володимиром Кривошеєю¹³⁵. Як і попередні, вона базується на колекції Олександра Лазаревського – найбільшому зібранні оригіналів тестаментів козацької старшини. Цю тему продовжили Ірина та Ігор Кривошеї, сконцентрувавши увагу на тестаментях козацької старшини другої половини XVII ст. як джерелах до історії повсякдення. Автори уклали реєстр тестаторів (з 34 осіб) за цей період¹³⁶.

Смертність як демографічний та соціокультурний феномен у Гетьманщині на прикладі сільського населення Переяславського полку середини XVIII ст. стала предметом дослідження Олени Замури. Вона проаналізувала інформативний потенціал метричних книг задля вивчення екзогенних факторів і демографічних наслідків смертності населення цього регіону, а також реформування поховальних практик сільського населення Переяславсько-Бориспільської єпархії, спричинене інкорпорацією Гетьманщини до складу Російської імперії¹³⁷.

Тему «вкладів» і «вкладників», тобто пожертв і жертводавців, а також фундаторів у Київській православній митрополії XVIII ст. та Гетьманщині активно розробляє Оксана Прокоп'юк, досліджуючи типологізацію церковних вкладів за предметом вкладання¹³⁸, соціальний склад жертводавців¹³⁹, вклади як маркер релігійності¹⁴⁰, фундаторів Успенського собору Києво-Печерської лаври за ризни-

¹³⁴ Кривошея О. Духовні заповіти козацької старшини як історичне джерело // Наукові записки НДІУ. Т. 16. Київ, 2007. С. 369-374; її ж. Збірка духовних заповітів Інституту рукопису НБУВ ім. В.І. Вернадського як історичне джерело // Гілея. Київ, 2007. Вип. 8. С. 274-284; її ж. Тестаменти як складова фамільних архівів // Наукові записки іст. фак-ту ЗНУ, вип. 26. 2009. С. 81-91 та ін.

¹³⁵ Оубл.: Студії з україністики. Зб. наук. праць з нагоди 60-річчя В. Цибульського. Рівне, 2010. С. 109-139. На с. 131 подано повний перелік статей О. Кривошеї.

¹³⁶ Кривошея І., Кривошея І. Тестаменти козацької старшини Гетьманщини другої половини XVII ст. як джерело історії повсякдення // Український історичний журнал. 2019. № 5. С. 147-165 та ін.

¹³⁷ Замура О. Смерть у природному русі населення містечка Сорочинці у XVIII ст. (за даними метричних книг Миколаївської церкви) // Краєзнавство. 2009, № 3-4. С. 207-213; Смерть у церковних приписах та повсякденному житті Гетьманщини XVIII ст. // Повсякдення ранньомодерної України. Т. 2. Світ речей і повсякденних практик. Київ, 2013. С. 316-349; «Великий шаленець». Смерть і смертність в Гетьманщині XVIII ст. Київ, 2014 та ін.

¹³⁸ Прокоп'юк О. Спроба типологізації вкладів за предметом вкладання // Церква – наука – суспільство: питання взаємодії. Матеріали 17-ї міжнародної наук. конф. 28 травня – 1 червня 2019 р. / Нац. Києво-Печер. іст.-культ. заповідник. Київ, 2019. С. 64-67.

¹³⁹ Прокоп'юк О. Соціальний склад жертводавців Софії Київської (за ризничними описами 1740-1750 рр.) Науковий щорічник «Історія релігій в Україні». Львів, 2020. Вип. 30. С. 117-126.

¹⁴⁰ Прокоп'юк О. Вклади як маркер релігійності в ранньомодерному соціумі («зібране» афонським архимандритом Космою в Київській митрополії в середині XVIII ст.) // В орбіті християнської культури. Наук. зб. Львів, 2020. (Серія «Київське християнство», т. 21). С. 59-76.

чими описами XVIII ст.¹⁴¹. Значенню передсмертної сповіді та еволюції уявлень про вотивні приписи у свідомості жителів Гетьманщини присвячені дві розвідки Оксани Романової¹⁴².

Фунеральна культура українського соціуму ранньомодерного періоду ще представлена й у роботах літературознавців. Остання така праця присвячена дослідженню фунеральних жанрів давнього українського письменства XVII–XVIII ст. на основі їх текстологічного вивчення авторства Ольги Циганок, яка спробувала реконструювати теорію похоронних жанрів давньої української літератури, зробила текстологічний аналіз літературних вірців похоронної тематики з українських поетик і риторик, здійснила багатоаспектний аналіз фунеральної прози, до якої відносять похоронні промови, елегії, прозові і віршові епітафії, похоронні листи¹⁴³.

Проблеми дослідження археології смерті та поховальні практики давнього суспільства належать безпосередньо до сфери інтересів археологів. Останні дослідження на цю тему зібрані у тематичному збірнику «Танатологія: смерть та навколо смерті в європейській культурі» в електронному веб-журналі «Місто – історія – культура – суспільство»¹⁴⁴.

Поминальну обрядовість та побут городян традиційно вивчали етнографи. Останнім таким підсумовуючим і узагальненим дослідженням є енциклопедична стаття Олени Боряк, де описані передпоховальні обрядові дії українців, поховальний ритуал, поминальний цикл, а наприкінці додано обширну бібліографію проблеми¹⁴⁵. Одяг та побут мешканців ранньомодерних українських міст досліджувався епізодично ще у 1980–90-х роках¹⁴⁶. У наш час історію вбрання на Волині за опублікованими актовими джерелами вивчає Галина Стельмашук¹⁴⁷.

¹⁴¹ Прокоп'юк О. Вкладники Успенського собору Києво-Печерської лаври за ризничними описами XVIII ст. // Могилянські читання 2020. Відбудова християнських святинь України: історія, здобутки, перспективи. 36. наук. праць. Київ, 2020. С. 92-98.

¹⁴² Романова О. Значення передсмертної сповіді та поховання за християнським обрядом у свідомості людей XVIII ст. // Україна в Центрально-Східній Європі. Вип. 7. Київ, 2007. С. 216-238; Еволюція уявлень про вотивні привіси як «спосіб спілкування» з іконою в Наддніпрянській і Слобідській Україні наприкінці XVII – першій пол. XIX ст. // Соціум. Альманах соціальної історії. Вип. 15-16. Київ, 2020. С. 273-316.

¹⁴³ Циганок О. Фунеральне письменство в українських поетиках та риториках XVII–XVIII ст.: теорія та вірці. Вінниця, 2014. Див. також рецензію на цю працю С. Павлинка: Сіверянський літопис. № 1–3, 2014. С. 200-204.

¹⁴⁴ МІКС: танатологія, 2020, № 11(4). Режим доступу: <http://mics.org.ua/journal/index.php/mics/issue/view/13>

¹⁴⁵ Боряк О.О. Поховально-поминальна обрядовість // Енциклопедія історії України. Том «Україна і українці». Кн. 1. Київ: Наукова думка, 2018. С. 357-371.

¹⁴⁶ Див., напр.: Калашникова Н.М. Одежда украинцев XVI–XVIII вв. // Древняя одежда народов Восточной Европы. Москва: Наука, 1986. С. 112-132; Ніколаєва Т. Історія українського костюма. Київ: Либідь, 1996.

¹⁴⁷ Стельмашук Г. Вбрання на Волині в XIV–XVIII ст. і побутування окремих його компонентів у селян до середини XX ст. // Народознавчі зошити. 2017. № 4 (136). С. 899-902.

* * *

Таким чином, дослідження і публікація тестаментів завойовує все більшу популярність у зарубіжних країнах, зокрема, у Польщі, де щороку з'являються нові збірки цих джерел і нові дослідження. Можна зазначити, що у цій країні відбувається справжній «фунеральний бум». В останні роки дослідницький фокус перемістився з історії ментальностей у бік соціальної історії. Напрями досліджень та методологічні проблеми, пов'язані з цією проблематикою в зарубіжній історіографії, проаналізувала нещодавно Галина Маніковська у своїй статті з промовистою назвою «У пошуках “тотального” джерела. Найважливіші напрями досліджень над тестаменами міської людності в XIII–XVIII ст.»¹⁴⁸.

Популярна впродовж останніх десятиліть в європейській історіографії тестаментарна проблематика викликає порівняно менший інтерес у вітчизняних істориків. Існуючі поодинокі дослідження *potra funebris* стосуються переважно представників правлячої еліти (магнатерії, шляхти, духовенства, козацької верхівки доби Гетьманщини) і далеко не вичерпують даної теми. Загалом, в Україні практично відсутні роботи істориків, які на підставі аналізу тестаментів розкривають духовний світ, матеріальну культуру, суспільні та родинні зв'язки, побут жителів міст ранньомодерного часу.

Тестаменти городян вивчалися на прикладі багатонаціонального Львова. Кілька статей на цю тему підготували львів'яни Ярина Кочеркевич¹⁴⁹ і Мирон Капраль¹⁵⁰. Бракує таких досліджень стосовно українських міст інших регіонів. Певною мірою це пояснюється незадовільним станом джерел (адже збереглася порівняно невелика кількість міських книг), а також відсутністю інтересу до даної теми. Так, з міської спадщини Волині на сьогодні опубліковано два тестаменти жителів Заслава¹⁵¹, шість – з Луцька¹⁵², одного острозького міщанина¹⁵³,

¹⁴⁸ Manikowska H. W poszukiwaniu źródła «totalnego». Najważniejsze kierunki badań nad testamentami ludności miejskiej w XIII–XVIII w. // КНKM, 2020, nr 1. S. 19-36.

¹⁴⁹ Кочеркевич Я. Побут львів'ян. Джерелознавчий аналіз заповітів // Студії з архівної справи та документознавства. Київ, 2003. Т. 10. С. 55-58; її ж. Міщанська родина Львова крізь призму заповітів першої половини XVII ст. // Вісник Львівського університету. 2006. С. 83-94; її ж. Побожні формули у заповітах міщан м. Львова другої половини XVI – першої половини XVII ст.: дипломатичний аналіз // Архіви України. 2010. Вип. 5. С. 45-61.

¹⁵⁰ Капраль М. Смолянин Гермула у Львові в 1467 році // Вісник Львівського національного університету. Серія історична. Львів, 2010. Вип. 45. С. 545-550; його ж. Упокій душі по-вірменськи: заповіт львівського купця Вартіка від 10 серпня 1461 р. // Читати – писати – говорити: Зб. наук. праць на пошану проф. Романа Шуста / За ред. І. Підкопи, Р. Сіромського, Р. Тарнавського. Львів, 2019. С. 210-219.

¹⁵¹ Тесленко І. Заславська замкова книга як джерело до історії Південно-Східної Волині // Наукові записки. Т. 19, кн. 1. Інститут української археографії та джерелознавства НАНУ. Київ, 2009. С. 249-252.

¹⁵² Білоус Н. Заповіти луцьких міщан кінця XVI – першої половини XVII ст. // Старий Луцьк. Науково-інформаційний збірник ЛДІКЗ. Вип. 7. Луцьк, 2011. С. 191-203.

¹⁵³ Білоус Н. Тестамент острозького і дубенського міщанина Олександра Дзуси 1667 р. // Острозька давнина. Науковий збірник / ред. кол. І. Пасічник (гол. ред.), І. Тесленко (відпов. ред.) та ін. Остріг, 2016. Вип. 5. С. 152-158.

шість заповітів жінок волинських міст¹⁵⁴ та 20 рівненських міщан¹⁵⁵. Ще декілька публікацій цій проблематиці присвятила авторка даної книги, де представлено загальний джерелознавчий аналіз заповітів міщан Волині¹⁵⁶, розглянуто тестиamenti військових осіб, які загинули, або померли на Волині у XVII ст.¹⁵⁷, місця поховання волинських міщан¹⁵⁸, їх записи на користь релігійних святинь різних визнань та інші побожні і добродійні цілі¹⁵⁹, правові засади тестаментування та повсякденні практики¹⁶⁰, Тестамент як джерело міщанської писемності¹⁶¹. Окреме дослідження присвячене заповітам жителів приватновласницького містечка Олика за 1660–1670 рр.¹⁶² та конфліктам у родинному колі волинських міщан на підставі тестаментів¹⁶³. Акти останньої волі міщан міст Подільського воєводства (особливо давнього Кам'янця) ще чекають на свого дослідника.

Отже, тестаменти городян українських міст, поза сумнівом, мають високу джерелознавчу цінність, але досі не запроваджені до наукового обігу і залишаються недоступними для широкого загалу. На часі – створення бази даних цих джерел для подальшого їх опрацювання.

1.3. СТАН ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ

Фрагментарність джерел, відсутність міських книг більшості міст ранньомодерної Волині – чи не основні перепони для повноцінного дослідження історії міського суспільства. За останніми підрахунками Андрія Зайця, загальна кількість реально існуючих міст у Волинському воєводстві на середину XVII ст. становила 125, з них приватними були 111 (89%), 94 (85%) мали магдебурзьке

¹⁵⁴ Білоус Н. «Визнаваю сим моим тастаменьтом и оstateнею волею своею». Тестаменти волинських міщанок кінця XVI–XVII ст. // Соціум. Альманах соціальної історії. Київ, 2017. Вип. 13-14. С. 152-158.

¹⁵⁵ Білоус Н. Тестаменти рівненських міщан кінця XVII ст. // Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею. Вип. 18. Рівне, 2020. С. 220-240.

¹⁵⁶ Білоус Н. Тестаменти волинських міщан XVII ст.: джерелознавчий аналіз // Студії і матеріали з історії Волині 2012 / ред. В. Собчук. Кременець, 2012. С. 291-303.

¹⁵⁷ Biłous N. Testamenty wojskowych poległych i zmarłych na Wołyniu w XVII w. // КНKM, nr 64(2), Warszawa, 2016. S. 211-224.

¹⁵⁸ Білоус Н. «Тіло моє грішне, з землі взяте, має бути поховане за звичаєм християнським»: поховання волинських міщан у XVII ст. // Theatrum humanae vitae. Студії на пошану Наталі Яковенко. Київ, 2012. С. 296-308.

¹⁵⁹ Biłous N. Zapisy mieszczan wołyńskich na rzecz dobroczynności i świątyń różnych wyznań według testamentów z XVII wieku // КНKM, Warszawa, 2020. T. LXVIII, nr 2. S. 187-204.

¹⁶⁰ Білоус Н. Укладання тестаментів у містах Волинського воєводства XVII ст.: правові засади і повсякденні практики // Український історичний журнал. 2021, № 1. С. 27-42.

¹⁶¹ Білоус Н. Тестамент як джерело міщанської писемності на Волині XVII ст. // Київська Академія. Київ: Києво-Могилянська Академія, 2020. Вип. 17. С. 39-67.

¹⁶² Biłous N. Testamenty mieszkańców miasta Olyki z lat 1660–1670 // КНKM. Warszawa, 2011, nr 3-4. S. 347-362.

¹⁶³ Білоус Н. Конфлікти та їх полагодження в родинах міщан Волині у світлі тестаментів XVII ст. // Соціум. Альманах соціальної історії. Київ, 2020, вип. 15-16. С. 128-142.

право¹⁶⁴. На жаль, до наших днів збереглася мала кількість міських книг Волині, тому джерельною базою для нашого дослідження стали тестаменти тільки 15 (12%) міст і містечок.

Тестаменти мешканців міст Волині розпорошені по різних фондах різних архівів України, Польщі і Білорусі. Більшість цих текстів походить з Центрального Державного історичного архіву України у м. Києві (далі – ЦДІАУК). Однак тільки книги вісьмох фондів цього архіву містять тексти міщан за окреслений період: Олики (4), Дубна (6), Ковеля (8), Луцька (1), Рівного (1), Козлина (1), Милянєвич (1), Вишви (1). Найбільше збереглося олицьких тестаментів (ЦДІАУК, фонд 1237 «Магістрат містечка Олика», а фактично – міські книги Олики та Олицької ординації князів Радзивілів):

№ справи	Крайні роки	Кількість аркушів у книзі	Кількість вписаних тестаментів
1	1666 – 2 I 1692	46	5
2	3 VII 1692 – 24 V 1697	26	0
3	1666 – 1692	2	0
4	1644 – 1659	93	16
5	1596 – 1794	186	0
6	1600 – 1606	99	6
7	1659 – 1670	204	48

Крім того дві міські книги Олики сьогодні зберігаються у Польщі, в Бібліотеці м. Курник (Biblioteka Kórnicka, Akta spraw karnych i cywilnych miasta Ołyki, sygn. 01204. Mf BK nr 2184), з них тільки одна містить всього три тексти, оформлені у 1625 р. Загалом збереглося 78 олицьких тестаментів. Видається, що це тільки частина збереженого, оскільки у міських книгах Олики зафіксовано багато згадок про тестаменти міщан, які або не збереглися, або не були вписані. Підтверджують це також посмертні інвентарі майна городян, акти (декрети) про поділ майна, заголовки тестаментів, тексти яких відсутні на сторінках книг.

Друге місце у кількісному співвідношенні належить тестантам мешканців Дубна. В 13 книгах (ЦДІАУК, ф. 33 «Магістрат м. Дубно») за окреслений період вписані тільки 24 тексти. Ще одну дубенську книгу вдалося віднайти в Національному історичному архіві Білорусі у м. Мінськ у фонді «Радзивілі» (НГАБ. Ф. 694, вопис 7, адз. 816), в якій виявлено 5 тестаментів за 1680, 1690 і 1694 роки (один з них – оригінал, що належав Матвію Зайчику, друкується у додатку до цієї книги (док. 121), ще один – жовніра Станіслава Яна Путковського 1691 р. – був опублікований раніше¹⁶⁵. Таким чином збереглося 29 тестаментів, вписаних до міських книг Дубна:

¹⁶⁴ Zajac A. Miasta prywatne Wołynia w XVI – pierwszej połowie XVII w. Liczba i specyficzne cechy funkcjonowania // Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych. T. XXVII, 2016. S. 179-198. Режим доступу: http://rdsg-ihpan.edu.pl/images/RDSGpdfy/2016_SI/08_Zajac.pdf

¹⁶⁵ НГАБ. Ф. 694, вопис 7, адз. 816, арк. 62–63. Оригінал вклеєний до міської книги. Опубл.: Білous N. Testamenty wojskowych poległych i zmarłych na Wołyniu w XVII w. // КНKM. Warszawa, nr 64(2). 2016. S. 220-221.

№ справи	Крайні роки	Кількість аркушів у книзі	Кількість вписаних тестаментів
1	18 V 1651 – 1 X 1688	610	8
2	8 II 1669 – 16 VII 1670	121	0
3	1695	66	0
4	13 X – 18 IV 1789 – 1791	90	0
5	9 I 1709 – 1739	95	0
6	1648 – 1650	308	7
7	1666 – 1668	163	0
8	1677 – 1720	83	0
9	1680 – 1686	50	0
10	1680, 1786	60	2
11	1688 – 1691	140	3
12	13 IV 1695 – 18 X 1701	114	2
13	1700 – 1702	83	2

12 книг Ковеля (ЦДІАУК, ф. 35 «Магістрат м. Ковель») за окреслений період містять усього 20 тестаментів:

№ справи	Крайні роки	Кількість аркушів у книзі	Кількість вписаних тестаментів
1	1646 – 4 XII 1770	51	0
2	1661 – 1665	292	6
3	15 VII – 15 IX 1670	381	1
4	13 X 1670 – 31 X 1673	310	2
5	13 XII 1673 – 5 V 1676	189	0
6	11 IV 1676 – 20 III 1673	190	3
6а	1676 – 1750	196	0
7	3 VI 1680 – 24 III 1686	279	3
8	4 VI 1686 – 14 VI 1690	283	1
9	24 VI 1690 – 11 V 1694	283	3
10	26 V 1694 – 1697	227	1
11	21 III 1697 – 1700	273	0
12	14 IV 1700 – 31 III 1704	334	0

Також кілька текстів мешканців цього міста вдалося знайти у володимирських городських книгах (ЦДІАУК, ф. 28).

У Львівській національній науковій бібліотеці ім. В. Стефаника в колекції Радзимінських зберігається єдина міська книга м. Рівне (ф. 91, спр. 44. Книга міської ради м. Рівне, т. 2, 1691–1699), яка містить 26 тестаментів городян. Хронологічний порядок вписаних до неї текстів порушений, можливо, з вини інтролігаторів, які його не дотримувалися і хаотично розмістили акти. Ще одна відома за описом книга м. Рівне, тобто 1 том за 1628–1629 роки, на жаль, виявилася втраченою кілька років тому і досі не віднайдена.

Ще гіршим виявився стан збереження тестаментів інших міст та міських осередків Волині. До наших часів дійшла тільки одна міська книга Луцька за 1638–1640 рр. (ЦДІАУК, ф. 23 «Магістрат м. Луцьк», оп. 1, спр. 1), де вписано всього три акти останньої волі мешканців міста. Ще вісім віднайдено в гродських книгах. Зовсім бракує міських книг за XVI–XVII ст. інших повітових міст Волині – Кременця і Володимира. Деякі тестаменти мешканців цих міст потрапили до гродських і земських книг, де вдалося знайти кілька текстів.

У Науковій бібліотеці Польської Академії Наук у Кракові (Biblioteka PAU i PAN w Krakowie, rkps 262) зберігається книга приватного містечка Козлин за 1608–1610 рр., до неї вписано три акти останньої волі мешканців цього містечка, два з яких друкуються у Додатку до цієї книги (док. 10, 11). Тривалі пошуки у фондах інших міських осередків Волині не дали очікуваних результатів: віднайдено тільки три тестаменти в двох міських книгах Милянович 1650, 1694 р.¹⁶⁶ (док. 39, 154) і один з Вижви 1638 р.¹⁶⁷ (док. 25). Інші книги цих фондів не містять подібних текстів. До поодиноких книг таких містечок як Берестечко¹⁶⁸ і Ратне¹⁶⁹ не вписано жодного тестаменту, хоча в кількох актах описуються судові суперечки навколо спадщини після смерті тестаторів і занотовані згадки про укладені там тестаменти. Два акти останньої волі вписані до книги Заславля 1572 р., що зберігається у Краківському архіві¹⁷⁰.

До нашого часу дійшли нечисленні тестаменти, укладені в Новому Тучині (док. 9), Клевані (док. 12), Соколі (док. 15), Турійську (док. 16), Маначині (док. 48), а також сіл Білі Береги, Волиця Порська, Ратчин, звідки походили тестатори волинських міст (див. перелік осіб у Додатку 1 до книги). Оригінали міських книг цих містечок давно втрачені, але деякі виписи з них потрапили на сторінки гродських книг, серед них – кілька тестаментів. Загалом із близько 200 виявлених мною тестаментів (див. регести, опубліковані в окремому каталозі¹⁷¹) 170 відібрано для публікації у даній книзі. З них 17 (10%) були укладені руською мовою (тобто староукраїнською), але переважна більшість – польською (тобто мовою тогочасних міських канцелярій). Виняток становлять міські книги кількох при-

¹⁶⁶ ЦДІАУК. Ф. 1401, оп. 1, спр. 1.

¹⁶⁷ ЦДІАУК. Ф. 32, оп. 1, спр. 1 (1601–1689), спр. 2 (1661–1718).

¹⁶⁸ ЦДІАУК. Ф. 1400, оп. 1, спр. 1 (1677–1723).

¹⁶⁹ ЦДІАУК. Ф. 31, оп. 1, спр. 1 (1599–1602), спр. 2 (1632–1633), спр. 3 (1663–1666), спр. 4 (1792–1796).

¹⁷⁰ Archiwum Narodowe w Krakowie, Archiwum Sanguszków, Rękopisy, nr 27; Тесленко І. Заславська замкова книга ... С. 249–252.

¹⁷¹ Biłous N. Testamenty mieszkańców miast Wołynia od końca XVI – do początku XVIII wieku. Katalog. Warszawa, 2017.

ватних містечок (Заславля, Козлина, Милянович і Вижви), написані руською (староукраїнською) мовою, а також кілька заповітів з гродських і земських книг, де діловодство традиційно провадилося руською мовою до середини XVII ст.

Крім текстів тестаментів у даному дослідженні залучалися також інші акти публічного і приватно-правового характеру з волинських міських, гродських та земських книг, опубліковані джерела у багатотомних серійних виданнях та тематичних збірниках, різні фунеральні жанри давнього українського письменства XVII ст., напрацювання істориків сакрального мистецтва, археологів та етнографів у сфері похоронної обрядовості і звичаїв, історії побуту та костюмології.

Отже, попри фрагментарність джерельної бази вона є цілком репрезентативною для дослідження соціокультурних і майнових аспектів міського суспільства Волині кінця XVI – XVII століть.

1.4. МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАУВАГИ

Міський соціум ранньомодерної Волині розглядається в руслі «Нової соціальної історії», з її посиленою увагою до питань взаємодії різних макро- і мікросоціальних груп, окремих осіб, спільнот і культури¹⁷². У дослідженні активно використовувалися методи історичної, соціальної і культурної антропології.

Однією із пріоритетних рис «нової соціальної історії» є фокусування дослідницької уваги на культурній складовій взаємодії людей в рамках конкретних спільнот¹⁷³. *Історико-антропологічний метод* допоміг дослідити ставлення мешканців міст до смерті і поховання, благодійності, в окремих випадках – релігійні погляди і ставлення до сакрального, що дозволило виявити певні елементи їхньої ментальності. *Метод соціальної антропології* став допоміжним у дослідженні поведінки людей у межах певних соціальних і соціо-професійних груп, структури соціальних зв'язків, включаючи: господарчу і соціальну активність, законодавство, зокрема правові норми міського права щодо спадкування, опіки та їх дію у повсякденному житті, а також структури родини, стосунки між шлюбними партнерами, взаємин батьків і дітей, опікунів і дітей тощо. Тестамент вважався свого роду підсумком життя людини, а ці джерела дають можливість розглянути особистість заповідачів у різноманітних проявах – в колі родини, сусідів, приятелів. *Метод культурної антропології* дозволяє досліджувати сукупність матеріальних об'єктів, ідей, цінностей, уявлень і моделей поведінки тестаторів у всіх формах її прояву.

¹⁷² Репина Л. «Новая историческая наука» и социальная история. Москва: Издательство ЛКИ, 1998. 320 с.; Горобець В. Нова соціальна історія // Енциклопедія історії України. Київ: Наукова думка, 2010. Т. 7. С. 439-440.

¹⁷³ Берк П. Историческая антропология и новая культурная история [Електронний ресурс] / П. Берк [пер. з англ. М. Неклюдовой] // Новое литературное обозрение. 2005. № 75. Режим доступу: <https://magazines.gorky.media/nlo/2005/5/istoricheskaya-antropologiya-i-novaya-kulturnaya-istoriya.html>

Тож тестаменти є ідеальними джерелами для пізнання людини, її прагнень, страхів, способів розуміння, системи цінностей. Ці акти не тільки окреслюють майно тестаторів і передають права на нього спадкоємцям, а й показують також що справді було цінним і суттєво важливим для заповідача, який залишав це своїм наступникам (спадкоємцям)¹⁷⁴.

Мікроісторичний підхід спонукає до вивчення соціальних мікроструктур – громади, родини, домогосподарства, парафії, братств, цехів, та інших спільнот і корпорацій. Цей метод дає можливість зосередити увагу на конкретній людині, прослідкувати на індивідуальному досвіді окремих осіб перебіг та вплив повсякденних подій і практик на їхню долю¹⁷⁵. У центрі уваги мікроісториків не стільки типові і поширені, як – унікальні, випадкові, приватні¹⁷⁶. Мікроісторичні дослідження заторкують і локальну історію, висвітлюють життєвий і ментальний мікросвіт, стереотипи мислення тогочасних людей, поведінкову сферу, соціальний досвід, ідентичність у нашому випадку – у межах окремо взятого регіону – Волинського воєводства ранньомодерного часу.

Широкий спектр проблем, які я розглядаю в книжці, лежить у площині історії повсякдення, зосередженій на життєвих практиках тих, хто залишався на загал безіменним в історії, на буденних повторюваних діях і емоціях, що їх супроводжували, а водночас – маленьких виборах «маленьких» людей серед набору вироблених спільнотою стратегій. «Історія повсякдення» концентрується на «суб'єктивній стороні» минулого, яке можна зрозуміти лише через призму тогочасних цінностей та ідей, себто історик має провадити дослідження зсередини¹⁷⁷. Тож у даному дослідженні акцентується увага на матеріальному і соціальному вимірах буденного життя пересічних мешканців міст Волині, їх оточенні, щоденних сподіваннях, клопотах тощо. У книзі розкривається матеріальний світ волинських тестаторів через їх ставлення до нерухомості, рухомих речей і окремих предметів. Актуальними і допоміжними в цьому плані стали напрацювання і спостереження польських істориків Марії Богуцької, Анджея Кльондера, Криштофа-Мацея Ковальського¹⁷⁸. Важливою настановою для мене стали підходи відомого польського дослідника інвентарів шляхетського майна XVII ст. Анджея Посьпеха, який слушно зауважив, що «критерій матеріальної цінності

¹⁷⁴ Olszewski W. Testament jako źródło do badań życia miasta w średniowieczu // *Archaeologia Historica Polona*, t 7, Toruń 1998. S. 80.

¹⁷⁵ Леві Дж. Про мікроісторію // *Нові перспективи історіописання* / за ред. П. Берка. Київ: Ніка-Центр, 2010. С. 119-143.

¹⁷⁶ Medick H. *Micro-Historie* // *Sozialgeschichte, Alltagsgeschichte, Mikro-Historie. Eine Diskussion* / Hrsg. Winfried Schulze. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1994. S. 40-53. Пер. на рос. мову: Медик Х. *Микроистория* / Х. Медик [Пер. с нем. Т. Дудниковой] // *THESIS: Теория и история экономических и социальных институтов и систем*. Т. II. Вып. 4. Москва, 1994. С. 193-202.

¹⁷⁷ Ворончук І. Нова соціальна історія та перспективи українознавчих досліджень // *Українознавство*. № 2. Київ: НДІУ, 2015. С. 61-63.

¹⁷⁸ Bogucka M. *Historia kultury materialnej a postmodernizm. Kilka uwag do modnego tematu* // *O rzeczach minionych. Scripta rerum historicarum Annae Rutkowska-Płachcińska oblata* /

1. Муза Калліопя – покровителька епічної поезії та науки. Гравюра 1597 р.

питання повноти інформації про об'єкти і речі, згадувані у заповідях. Значення цих джерел для пізнання повсякденної культури залишається безперечним, хоча відомо, що вони іноді є неповними і мають суб'єктивний характер.

Опрацювання великої джерельної бази дало можливість укласти перелік тес- таторів волинських міст і визначити їхній соціальний статус та родинні пов'язання (див. Додаток 1), коло приятелів, слуг та домашньої челяді. До укладання цих актів були причетні, крім міських писарів, й інші міські урядники. Завдяки цьому дослідженню вдалося встановити кілька десятків нових осіб, імена яких раніше не були відомі, що є важливим для дослідження міської правлячої еліти у містах Волинського воєводства.

Порівняльно-історичний метод дозволив встановити спільне і відмінне у тес- таментарних практиках жителів волинських міст й інших урбаністичних центрів Речі Посполитої. Без ширшого контексту не обійшлося і під час дослідження родини і родинних конфліктів, релігійного світу волинських городян та їхньої побожності, а також матеріальної акультури.

У дослідженні задіяні були певні квантитативні методиками щодо підрахунку дітності родин, числа шлюбних зв'язків та ін. Також використані загальнонаукові методи аналізу та синтезу, узагальнення, критичний, описовий, історико-хро- нологічний, проблемно-тематичний, статистичний та дипломатичний методи.

red. M. Młynarska-Kaletynowa, J. Kruppé. Warszawa, 2006. S. 31-34; Klonder A. Czeska i polska koncepcja historii kultury materialnej. Rozważania nad ewolucją kierunku badawczego w ostatnim ćwierćwieczu // O rzeczach minionych... S. 145-156; Kowalski K.M. Artefakty jako źródło poznania. Studium z teorii nauki historycznej. Gdańsk, 1996. 201 s.

¹⁷⁹ Pośpiech A. Pułapka oczywistości. Pośmiertne spisy ruchomości szlachty wielkopolskiej z XVII wieku. Warszawa, 1992. S. 116-119. Переклад з польської – *Авт.*

рухомих речей не роз'яснює усього. Аналіз переліків рухомого майна унаочнює першість речей особистого вжитку над іншими і не тільки тому, що вони були най- дорожчі, але водночас цінніші і важливіші в іншому сенсі – соціальному, і це властива риса для розуміння непослідовності цих джерел. Перелік тільки важливих для заповідача речей – ніби демонстрація назовні своєї особи [...] Вони показують мінімальний споживчий набір, їх можна розглядати як певний засіб соціальної комунікації: ці речі інформують передусім про статус померлого і тільки потім показують різницю в статках серед своїх станових співбратів. А поза тим рухомі речі – незалежно від легшої доступності порівняно з нерухомістю – виразніше демонструють соціальний статус»¹⁷⁹. На перший план виходить також

Дослідження останніх десятиліть засвідчують, що тестаменти городян є невичерпним багатоаспектним джерелом для студій з генеалогії, демографії, релігійності, історії повсякдення. Деякі з них відзначаються своєю докладністю, містять чимало інформації про майновий стан тестаторів, їхню побожність, віддзеркалюють емоційний стан людини на порозі смерті, відчуття страху і турботу за стан своєї душі та долю дітей і близьких, зрештою вони дають підстави для аналізу окремих світоглядних орієнтирів людей ранньомодерного часу. Загалом можна сказати, що тестаменти є зрізом життя давнього міського суспільства, який надається для дослідження широкого спектру тем із різних напрямків гуманітаристики¹⁸⁰. Тому саме міждисциплінарні підходи є важливою настановою дослідження.

В останні роки студії над тестаменами тісно поєднуються з дослідженнями поминальних практик і пов'язану з цим культурою пам'яті (нім. *Memoriakultur*)¹⁸¹. Деякі заповідачі прагнули залишити пам'ять про себе в ширшому колі родини і міському соціумі. Акт останньої волі становив свого роду підсумок життя особи, яка стояла на порозі життя і смерті, і це був останній момент, коли тестатор ще міг впливати на своїх близьких, принаймні так йому видавалося¹⁸². Така особа мусила пам'ятати про нагромаджене роками майно, займатись пригадуванням своїх боржників і власних боргів, які комусь завинили, належало згадати усіх потенційних спадкоємців і приятелів, щоб нікого не забути і не обділити. Пам'ять про близьких не була обмежена добрими спогадами, тестатори пригадували болісні моменти життя, родинні конфлікти, клопоти, що їм завдали діти, різні прикrostі і зради шлюбних партнерів. У зв'язку з цим розглядають ретроспективну пам'ять (*retrospective memory*) тестаторів (пригадування ними подій і фактів, з якими вони зіштовхувалися у минулому) і проспективну пам'ять (*prospective memory*), що стосувалося їхніх намірів на майбутнє (поради і настанови спадкоємцям, прохання, адресовані опікунам дітей і ексекуторам майна). Тож пам'ять мала важливе значення для авторів та укладачів тестаментів. Поль Рікер розвивав ідею пам'яті-боргу, яка невіддільна від ідеї спадщини. Йдеться не лише про обов'язок збереження матеріального. Ті, хто живуть, зобов'язані своїм існуванням тим, кого немає¹⁸³. Тестаменти разом з похоронними церемоніями мали нагадувати нащадкам про покійного. З початку 1980-х років німецькі історики-медієвісти, розглядаючи цей аспект, дійшли висновку, що пам'ять про

¹⁸⁰ Adamska A. «Stąd do wieczności». Testament w perspektywie piśmienności pragmatycznej na przełomie średniowiecza i epoki nowożytnej // КНKM. 2013. R. LXI, nr 2. S. 185-200; Manikowska H. W poszukiwaniu źródła «totalnego». Najważniejsze kierunki badań nad testamentami ludności miejskiej w XIII–XVIII w. // КНKM. 2020. R. LXVIII, nr 1. S. 19-36.

¹⁸¹ Memoria als Kultur (Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte. Bd. 121) / Hrsg. Otto Gerhard Oexle. Göttingen, 1995.

¹⁸² Див., наприклад: Justyniarska-Chojak K. «Będąc dobrej pamięci i zdrowy na umyśle» – pamięć w testamentach mieszczkańskich z terenu Małopolski (XVI–XVIII wiek) // Historia – pamięć – tożsamość w edukacji humanistycznej. T. 1: Historia i edukacja / red. B. Popiołek, A. Chłosta-Sikorska, U. Kicińska. Kraków, 2013. S. 117-127.

¹⁸³ Рікер П. Пам'ять. Истoрия. Забвения / Пер. с франц. Москва, 2000. С. 566-570.

померлих у середні віки була не просто соціальним обов'язком, а центральним моментом пам'яті, в якому виражалась спільність мертвих і живих. Ця перспектива згодом виявилася плідною: на початку 1990-х рр. Жак Шиффольо писав, що його наміром було внести свій вклад не в історію смерті, а в історію спільноти мертвих і живих¹⁸⁴.

Водночас дослідження тестаментів таїть багато пасток. *По-перше*, дискусійним є питання репрезентативності цих джерел, які не охоплювали всього населення міста. Далеко не всі городяни і далеко не у всіх містах уклали акти останньої волі. Існувала практика виголошення усних тестаментів (особливо серед незаможних категорій жителів міст). Так, згідно з дослідженнями чеської історикі Катерини Їшової, до нас дійшла заледве 1/7 тестаментів мешканців міста Нова Прага. Насувається питання: тестаменти більшості міщан не збереглися, не були вписані до міських книг, а чи взагалі не були укладені?¹⁸⁵ У сучасній європейській історіографії провадиться дискусія, чи можна вважати акти останньої волі масовим джерелом¹⁸⁶. Видається, що з українських міст принаймні львівські тестаменти можна зарахувати до цієї категорії.

По-друге, заповіти могли впливати на реальність лише тоді, коли вони були здійснені, і в більшості випадків ми не знаємо, як це сталося. Тому ці джерела говорять більше про наміри заповідачів, аніж про фактичне виконання останньої волі, зокрема поділ майна. Тестатори самі могли вирішити, кого і яким чином згадувати і кому що заповідати. Тож акти останньої волі залишаються надзвичайно повчальним джерелом намірів та рішень тестаторів, але не свідченням їх фактичної реалізації¹⁸⁷.

По-третє, не було необхідності згадувати справи, що вже були врегульовані або самі собою зрозумілими для тестаторів та їхніх родичів. Наприклад, жертви на благодійні і релігійні цілі протягом життя не завжди згадувались у заповіті, навіть якщо тестатор зберігав право користуватися подарованим ним

¹⁸⁴ Chiffolleau J. Pour une histoire de la religion et des institutions medievales du XII au XV siecle // Cahiers d'histoire. 1991. T. 36. P. 3-21; Guzzetti L. Testamentsforschung in Europa seit den 1970er Jahren. Bibliographischer Überblick // Seelenheil und irdischer Besitz. Testamente als Quellen für den Umgang mit den «letzten Dingen» / Hrsg. M. Herzog, C. Hollberg. Konstanz, 2007. S. 24.

¹⁸⁵ Jiřová K. Późnośredniowieczne testamenty z ziem czeskich. Możliwości i ograniczenia badań // КНKM. R. LXI, Warszawa, 2013, nr 2. S. 213-214. Варто брати до уваги загальну кількість збережених тестаментів у європейських містах за пізнього середньовіччя: Венеція – 1000 за 1301–1325, 1376–1400 рр., Тулуза до 1500 р. – 40 тисяч, Любек – 7489 за 1278–1500 рр., Болонія – кілька тисяч, Авіньйон – 6 тисяч, Відень – 2230 за 1395–1430 рр., Лондон – 1753 за 1400–1450 роки, Кельн – 1500 за 1280–1500 рр., Краків – 500 за XV ст.

¹⁸⁶ Див.: Nodl M. Středověký testament jako abnormalita // Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie, formy využití / red. K. Jiřová, E. Doležalová. Praha, 2006. S. 73-86. Польський переклад: Średniowieczny testament jako anomalia // Dom, majątek, klient, sługa. Manifestacja pozycji elit w przestrzeni materialnej i społecznej (XIII–XIX wiek) / red. M.R. Pauk, M. Saczyńska. Warszawa, 2010. S. 149-160.

¹⁸⁷ Guzzetti L. Testamentsforschung in Europa seit den 1970er Jahren. Bibliographischer Überblick... S. 32.

майном до смерті. Проблему щодо «порятунку душі» також можна було залишити родичам за замовчуванням¹⁸⁸. Тому ці акти часто мають суб'єктивний характер і містять часом неповну інформацію.

Фахівці з соціальної історії дивляться на заповіти як на частину соціального минулого, як на джерела, де ніби зустрічаються минуле і майбутнє. Для тих, хто залишився в живих, заповіти були одним із засобів, що дозволяв підтримувати зв'язок із померлими. Однак для самих тестаторів ці акти стосувались майбутнього. Для них укладання заповітів було інструментом впливу на світ та оточуючих після смерті¹⁸⁹.

Таким чином, тестаменти ранньомодерної доби мають величезний інформаційний потенціал, а розуміння їх специфіки та використання дослідниками відповідного методологічного інструментарію можуть прислужитися відкриттю нових цікавих сторінок минулого.

¹⁸⁸ Ibid.

¹⁸⁹ Ibid.

РОЗДІЛ 2.
*Укладання тестаментів:
право і практика*

У дослідженні вживатимемо переважно латинський термін *тестамент* (*testamentum*), або акт останньої волі (лат. *voluntas ultima*; пол. *wola ostateczna*) замість сучасного українського аналогу – *заповіт*, який виник у ХІХ ст. У канцелярській практиці волинських міст усталилася саме ця латинська форма та похідні від неї: «тастамент», «дастамент». Прикметно, що у ХVІ ст. кияни, як і жителі інших міст Великого князівства Литовського, розпорядження останньої волі називали *духовниця*, адже на нього покладалася не тільки функція розпорядження майном на випадок смерті, а й «духовного розрахунку» з життям. Така назва збереглася й після Люблінської унії 1569 р.¹⁹⁰ Наприкінці ХVІ ст. на Наддніпрянщині вживалися часом обидві назви в одному тексті – «духовниця або тестамент», але з початком ХVІІ ст. стара назва поступово зникла й усталилася латинська. Назва *духовниця* повернулася у ХVІІІ ст. – за Гетьманщини, де згодом з'явилася ще й інша російська – *завѣщаніе*. Однак, на Волині в ці часи міцно «трималася» єдина форма на означення цих актів – *тестамент*, що загалом було традиційним для Речі Посполитої.

Тестамент як важливий засіб для завершення земних справ людиною перед смертю з'явився задовго до появи християнства, був відомий у римському праві ще у V ст. до н.е. На європейських теренах прагматична писемність і разом з нею практики тестаментування швидко розвинулися близько 1150 р. там, де збереглася традиція римського права і інституція нотаріату, зокрема в північній Італії і південній Франції. На теренах північної Франції, в Нідерландах, Англії і німецьких землях переломним у цьому плані було ХІІІ ст., у решті європейських країн усне звичаєве право зберігало довше свою силу¹⁹¹. Запозичений з римського приватного права тестамент поступово втрачав свої винятково приватноправові риси. Він став також засобом для регулювання особливої сфери життєвих потреб мирян, пов'язаної зі спасінням душі, тому вважався не лише приватноправовим актом, а й духовним¹⁹². Варто зауважити, що в містах Корони

¹⁹⁰ Білоус Н. Люблінська унія 1569 р.: історіографічні погляди та інтерпретації (до 440-річчя Люблінської унії) // Український історичний журнал. 2010. № 1. С. 65-83; її ж. Wpływ unii lubelskiej na rozwój urbanizacji województwa kijowskiego // Unia lubelska z 1569 roku. Z tradycji unifikacyjnych I Rzeczypospolitej / red. T. Kempa, K. Mikulski. Toruń, 2011. S. 201-208.

¹⁹¹ Kittell E. Testaments of Two Cities: a comparative analysis of the wills of medieval Genoa and Douai // European Review of History. T. V. 1998, nr 1. S. 47-82; Paringer Th., Richard O. Die Testamente der Reichsstadt Regensburg aus Spätmittelalter und Früherneuzeit. Entstehung-Uberlieferung-Quellenwert // Archivalische Zeitschrift. T. LXXXVII, 2005. S. 197-234; Tollerton L. Wills and Will-Making in Anglo-Saxon England. Woodbridge, 2011 та ін.

¹⁹² Włodarski M. Ars moriendi w literaturze polskiej XV i XVI w. Kraków, 1987. S. 159; Aries P. Człowiek i śmierć... S. 189; Вінниченко О. Спадкування за заповітом в українських землях: генеза і правова регламентація у шляхетському середовищі Речі Посполитої // Записки НТШ. Т. CCLX. Кн. 1. Львів, 2010. С. 74-84; Білоус Н. Тестаменти киян ... С. 18-19.

Польської тестаментарна практика поширювалася разом з магдебурзьким правом, але укорінилася тільки в XV ст.; у містах Великого князівства Литовського – XVI ст., але значне поширення отримала тільки після Люблінської унії 1569 р., тобто наприкінці XVI і особливо у XVII ст.¹⁹³

2.1. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТЕСТАМЕНТУВАННЯ

У містах Речі Посполитої (у т.ч. Волинського воєводства), що користувались магдебурзьким правом, порядок спадкування, оформлення опіки, укладання testamentів у XVI–XVII ст. був визначений у правничих збірках, що мали законодавчий характер – «Порядок міських судів і справ магдебурзького права в Короні Польській», «Артикули магдебурзького права...», «Титули магдебурзького права...» та ін.¹⁹⁴. Ці збірники авторства краківського підвійта Бартоломея Гроїцького (бл. 1534–1605) неодноразово перевидувалися і широко застосовувалися в українських містах під час судочинства й оформлення різних актів приватноправового характеру, зокрема, testamentів.

Нормами *Другого Литовського статуту* (1566) користувалися мешканці неупривілейованих міст Волинського воєводства, його норми поширювалася також у містах з магдебурзьким правом на представників різних станів, які мешкали поза міською юрисдикцією. Правила testamentування викладені в окремому восьмому розділі II ЛС. У першому артикулі перераховуються категорії міського населення, які були позбавлені права укладати testamentи: неповнолітні діти, духовні особи, невільники, злочинці, божевільні і ті, що втратили «честь». Заповіти мали оформляти у присутності земських урядників і трьох свідків при «добрій» пам'яті тестаторів. Після їх смерті текст обов'язково подавали для фіксації до урядових книг на перших судових рочках, щоб надати йому юридичної сили. Тестатор міг скасувати свою останню волю, якщо смерть відступала. У випадку запису маєтку на користь церкви/костелу, духовні особи мали виконувати військову повинність, пов'язану із землеволодінням: «службу земскую служити конно збройно водле уставы и уфалы земское» (2 артикул).

Наступна стаття стосувалася свідків, яких обирали з-поміж осіб «веры годних и неподозрених». Не мали права свідчити особи, які були позбавлені права укладати testamentи, жінки, ексекutori або опікуни testamentу, спадкоємці тестатора. Якщо виникала потреба в укладенні цього акта під час військових дій, у дорозі, далеко за межами свого населеного пункту, то можна було обме-

¹⁹³ Білоус Н. Укладання testamentів у містах Волинського воєводства XVII ст.: правові засади й повсякденні практики // Український історичний журнал. 2021, № 1. С. 27-42.

¹⁹⁴ Groicki B. Porządek sądów i spraw miejskich prawa majdeburskiego w Koronie Polskiej / wyd. K. Koranyj. Warszawa, 1953; Artykuły prawa majdeburskiego, które zowią Speculum Saxonum z łacińskiego języka na polski przełożone. Postępek sądów około karanja na gardle. Ustawa płacej u sądów / wyd. K. Koranyj. Warszawa, 1954; Tytuły prawa majdeburskiego do Porządku i do Artykułów, pierwiej po polsku wydanych, w sprawach tego czasu najwięcej kłopotanych z tegoż prawa majdeburskiego przydane / wyd. K. Koranyj. Warszawa 1954; Obrona wdów i sierot / wyd. K. Koranyj. Warszawa, 1958.

2. Фрагмент Литовського Статуту 1566 р.

3. Фрагмент Литовського Статуту 1588 р.

житись і меншим числом свідків. Військові могли укласти тестаменти під час війни у присутності гетьмана, або повітового хорунжого, а мандруючі особи – перед найближчим земським урядом, а потому акт мав бути зафіксований у місцевій канцелярії (3 артикул).

Окрема стаття присвячена невільникам, які не могли успадкувати рухомі речі, записані їм заповідачем, поки залишалися в неволі. Тестатор повинен був «листом явним невольника свого вольным учинити, а учинивши, тым же тестаментом может ему што рухомого водле воли своео записати» (4 артикул).

Путні слуги та міщани неупривілейованих міст могли заповідати $\frac{1}{3}$ свого майна будь-кому на свій розсуд, але $\frac{2}{3}$ мали залишити своїм дітям для виконання службових повинностей з тієї ділянки землі, де проживали. Ця частка майна бездітних тестаторів переходила до власника землі. Якщо діти тестатора були вільними особами і мали намір назавжди залишити оселю, вони могли взяти з собою $\frac{2}{3}$ рухомого майна. Нерухомість у цьому разі поверталася до власника землі (5 артикул).

Тестамент втрачав юридичну силу, якщо його текст був суттєво пошкоджений, або написаний нечитабельним письмом. Якщо пошкодження були незначні і не впливали на суть цього документу, то він зберігав свою юридичну силу (6 артикул).

У II ЛС детально перераховувались обставини, за яких тестатор міг позбавити дітей спадку. Частина цих «провин» була гендерно забарвлена – стосувалася лише сина чи доньки, а частина була спільною для дітей обох статей. Власне такий розподіл був обумовлений особливостями спадкування в родині землевласників, де синові зазвичай належала нерухомість, а донькам – вартість частини батьківського землеволодіння, що передавалася їй як посаг (грошима і речами) в момент заміжжя. Окремі обставини були пов'язані з неповною правовою дієздатністю жінки порівняно з чоловіком: зазвичай дівчина, навіть досягнувши повноліття, перебувала під опікою батька/брата/родичів чоловічої статі. Отож батько міг позбавити сина спадку в таких випадках: якщо той вчинить фізичне насильство над батьком або відбере його нерухомість; спробує позбавити його життя чи завдасть тяжку кривду; відмовиться брати батька на поруки або визволити його з ув'язнення у тих випадках, де батько був звинувачений у злочині, що загрожував смертною карою. Син і донька могли втратити право на спадок, якщо несправедливо, зі злості, звинувачували батька в злочині, карою за який була страта (цілком імовірно, що йшлося про звинувачення в зраді Речі Посполитої); якщо полишали батьків без опіки в разі їхнього божевілля, або відмовлялися викуповувати їх із неволі, маючи в руках батьківську маєтність. Спадок втрачали й діти в разі відступу від правдивої християнської віри та небажання відмовлятися від ересі. Натомість суто дівочим переступом, який загрожував доньці позбавленням спадку, були непристойні вчинки, що плямували її честь та честь родини, а також відмова виходити заміж до двадцяти п'яти років через небажання полишати свій спосіб життя, хоч батьки й не відмовляли їй у спадку (7 артикул). Остання стаття стосувалася сліпих осіб, які бажали укласти тестамент: у такому випадку його мали засвідчити 8 осіб для більшої певності¹⁹⁵.

Б. Гроїцький у своєму збірнику міського права, на відміну від Литовського Статуту, подає дефініцію тестаменту: «*dobrowolne a słuszne postanowienie, aby oświadczenie woli naszej o tym, co chcemy, aby po naszej śmierci wypełniono było. Które opisane z łacińskiego słowa się podawa, które się nie inaczej wyklada, jedno: oświadczenie wolej albo myśli naszej*»¹⁹⁶. Варто зауважити, що середньовічне німецьке міське право (*Weichbild*) послуговувалося іншим поняттям, таким як «розпорядження на випадок смерті» (*Vergabung von Todes wegen*), «розпорядження останньої волі на випадок смерті» (*letztwilligen Verfügungen*). Досліджуючи практику тестаментування у пізньосередньовічному Кракові, Якуб Висмулек дійшов висновку, що в XIV ст. тестамент був ще невідомий у магдебурзькому праві, а становив предмет регулювання канонічного права і підлягав юрисдикції влади костелу (біскупа). У 1390-х роках розширилася компетенція влади міської ради, а також практика тестування серед заможних городян Кракова, що спонукало міську владу

¹⁹⁵ Статут Вялікага княства Літоўскага 1566 г. / Вялікае княства Літоўскае. Энцыклапедыя. Том 3. Дадатак. Мінск, 2010. С. 519-520.

¹⁹⁶ Groicki В. *Tytuły prawa majdeburskiego...* S. 177. Переклад: «тестамент – добровільне і слушне рішення для того, щоб виголошення нашої волі про те, що хочемо, було виконане після нашої смерті. У перекладі з латинської мови це означає ніщо інше як висловлення нашої волі або думки».

заснувати окрему серію книг *Libri testamentorum*, висилати делегацію з міських урядників до будинку хворих міщан, які бажали укласти акти останньої волі. У 1460–70 рр. практика тестування поширилася і на незаможні категорії населення міста, а побоювання райців підхопити хвороби від помираючих осіб, особливо під час епідемій, змусило їх передати ці функції війтівсько-лавничому судові, до компетенції якого належало також вирішення інших майнових питань¹⁹⁷. У 1444 р. король Владислав Варненчик запровадив обов'язкову норму укладання тестаментів для кожного громадянина міста Львова у присутності свідків – війта, двох лавників і духовної особи, а також публічного нотарія або міського писаря¹⁹⁸.

Романізації правової культури і разом з тим рецепції римського права та кодифікації спадкового права сприяло викладання римського права у Краківському університеті на початку XVI ст.¹⁹⁹ Таким чином, кодифіковане польське міське право у сфері тестаментування базувалося на чотирьох правових традиціях, закладених у саксонсько-магдебурзькому, канонічному, римському правах та локальному законодавстві²⁰⁰.

Б. Гроїцький у своїй праці «*Tytuły prawa majdeburskiego*» подає текст протоколу, який писар повинен був записати зверху на закритому укладеному в уряді тестаменті²⁰¹. Він допускав, що тестамент може укладатися як письмово, так і усно; тестатор міг вносити в акт зміни в результаті різних обставин, а дійсним вважався останній акт. Усна форма розпорядження допускалася, якщо тестато-

¹⁹⁷ Wymułek J. Testamenty mieszczan krakowskich (XIV–XV wiek). Warszawa, 2015. S. 78, 82, 90-115.

¹⁹⁸ Petryśak B. Sporządzenie testamentów we Lwowie w późnym średniowieczu – pisarze, ceny, okoliczności // КНKM. Rok LXII, 2014, nr 3. S. 331.

¹⁹⁹ Wymułek J. Testamenty mieszczan krakowskich ... S. 60.

²⁰⁰ Докладніше див.: Mikuła M. Tradycje prawne w regulacjach testamentowych w miastach Królestwa Polskiego XIV–XVI wieku: prawo sasko-magdeburskie, prawo kanoniczne i rzymskie oraz prawodawstwo lokalne // КНKM. 68 (2), 2020. S. 131-157.

²⁰¹ «*Feria secunda post Luciae anno domini 1566. Iudicium bannitum. Coram hoc iudicio personaliter comparens famatus N. sanus mente et corpore, cupiens remove omnes controversias et dissensiones si quae post decessum suum ex hac vita inter suos haeredes de bonis per eum relinuenis quavis ratione oboriri possint, exhibuit eidem iudicio testamentum suum clausum sigilloque suo obsignatum, volens, ut iuxta illius tenorem de rebus sui disponeretur, atque postulans ilud vigore privilegiorum civitati huic concessorum aut iuris ordine confirmari. Quod quidem confirmatur est hac lege, si et in quantum nihil intro contineatur, quod Iuri Mayderburgensi et plebiscitis civitatis huius repugnaret. Dans et concedens haeredibus suis omnibus et in aliquorum absentia praesentibus aut his executoribus vel tutoribus N.N. plenam et sufficientem potestatem ac auctoritatem, ut post decessum suum ex hac vita ad eorundem instantiam et petitionem testamentum hoc possit aperiri, publice legi, actisque iudiciariis inscribi absque quarumvis personarum contradicione et impedimento. Dominium tamen sibi ipse testator ac plenam facultatem reservavit in iis omnibus, quo advixerit, testamentum hoc suum a iudicio rursus accipiendi, mutandi, cassandi in toto vel in parte, aliudque condendi, quandocunque voluerit*». Groicki B. *Tytuły prawa majdeburskiego*... S. 193-194.

рами були особи старі, немічні чи хворі, які тільки таким чином могли залишити свої останні розпорядження²⁰². Оформлення акту останньої волі в домашніх умовах належало здійснювати у присутності сімох свідків, які мали бути при «доброму» здоров'ї²⁰³. Після цього свідки мусили визнати його зміст перед міським урядом і засвідчити печаткою. Під час епідемії, коли суди не функціонували, дозволялося оформляти тестаменти вдома у присутності двох свідків – старших цехових або навіть сусідів, а потім записати «зінання» перед урядом²⁰⁴. Передбачалося, що тестамент міг укладатися й поза домом, у загрозованих для життя обставинах, зокрема, під час воєн. Такі акти теж мали засвідчувати два свідки.

Тестатор не міг розпоряджатися своїм майном без згоди потенційних спадкоємців. У разі відсутності дітей, заповідач міг записати всю нерухомість своїй дружині, віддаючи кривих родичів, що створювало упривілейовані умови для жінки, яка крім віна могла отримати ще й відписане цим актом майно.

Німецьке право охороняло інтереси прямих нащадків. Так, наприклад, існувала заборона на передачу дружинами до рук чоловіків геради* і нерухомості. Подібним чином і чоловіки не могли позбавити найближчих родичів успадкування **гергевету****. Якщо дружина дарувала або заповідала чоловікові свої речі, то після її смерті герада зменшувалася. У випадку, якщо за життя жінки її особисті речі були заставлені за гроші, що витрачалися на її лікування, то ці речі могли бути викуплені її спадкоємицею. Своєю чергою, якщо речі, що належали до геради і були передані/подаровані як пожертва, особа, яка мала права на їх успадкування, могла домагатися їх повернення. Тестаторка, аби передати в дар чоловікові за заповітом окремі речі зі своєї геради, мусила на це отримати згоду найближчої спадкоємиці. Б. Гроїцький застерігав, що право на отримання геради мала тільки незаміжня дочка, однак після заміжжя вона втрачала це право, оскільки отримувала свою частину в рамках посагу²⁰⁵.

Посилаючись на збірник правових приписів м. Магдебург XIII ст. *Jus municipale magdeburgense*, Б. Гроїцький зазначив, що спадщину становили усі нерухомі і рухомі речі, гроші, домашня худоба. Обов'язки спадкоємця він трактує за нормами звичаєвого права XIII ст. – Саксонського зерцала (*Speculum Saxorum*)²⁰⁶. Він мав передусім сплатити борги небіжчика упродовж 30 днів із дня смерті тестатора за рахунок отриманого спадку. Якщо тестатор не вказав

²⁰² Zielecka-Mikołajczyk W. Prawosławni i unici w Rzeczypospolitej ... S. 43.

²⁰³ Ibid. S. 178.

²⁰⁴ Ibid. S. 187.

* герада (gerada) – майно, внесене жінкою і доповнене під час тривання шлюбу, предмети її особистого ужитку, наприклад одяг, постіль, посуд, клейноди, що передавалися у спадок по жіночій лінії.

** **гергевет** (hergewet) – особисті речі чоловіка, наприклад одяг, постіль, коні з упряжжю, зброя, що могли передаватися у спадок тільки по чоловічій лінії.

²⁰⁵ Groicki B. Artykuły prawa majdeburkiego... S. 11-13.

²⁰⁶ Докладніше див.: Lück Heiner. Über den Sachsenspiegel. Entstehung, Inhalt und Wirkung des Rechtsbuches. Dössel (Saalkreis): Verlag Janos Stekovics, 2005; Ibid. Der Sachsenspiegel. Das berühmteste deutsche Rechtsbuch des Mittelalters, Darmstadt: Lambert Schneider Verlag, 2017.

своїх боргів у заповіті, кредитори мали довести факт позички, адже спадкоємці могли про неї не знати²⁰⁷.

Належало враховувати інтереси усіх дітей, також і тих, які вели самостійне господарство, або ще й ненароджених. Невиконання цих умов підважувало законність тестаменту²⁰⁸. Б. Гроїцький вказав на причини, через які тестатор-батько міг позбавити майна дітей: завдання йому тяжких кривд (фізичне насилля, замах на життя), якщо діти вступали на шлях злочинності, або підозрювались у чаклунстві і ересі, за сексуальні контакти з мачухою, через свавільний спосіб життя²⁰⁹.

Краківський правник описав правила спадкування майна по бічній лінії померлого, який не залишив тестаменту, а також по померлих дітях і онуках. Згідно з «Саксонським зерцалом» майно дітей спадкували батьки, а у випадку їх відсутності – сестри й брати; бабусі й дідусі були позбавлені таких прав. За магдебурзьким правом діди і батьки мали рівні права. Натомість Гроїцький запропонував використовувати в таких випадках варіант римського права, коли спадок по дітях ділився порівну між батьками, сестрами та братами²¹⁰.

4. Гроїцький Б. Артикули магдебурзького права... Титульний аркуш видання 1629 р.

5. Гроїцький Б. Порядок міських судів... Титульний аркуш видання 1629 р.

²⁰⁷ Delimata M. Prawo rodzinne w pracach Bartłomieja Groickiego // Społeczeństwo staropolskie. T. III. Warszawa, 2011. S. 27.

²⁰⁸ Groicki B. Tytuły prawa majdeburskiego... S. 182, 185.

²⁰⁹ Groicki B. Tytuły prawa majdeburskiego... S. 18-22; Groicki B. Porządek sądów i spraw miejskich... S. 78-79.

²¹⁰ Groicki B. Tytuły prawa majdeburskiego... S. 43-44.

Першочергове право на спадок мали нащадки по прямій лінії. В разі їхньої відсутності спадок переходив на бічну лінію – дядьків, тіток, а у випадку їхньої смерті – на їхніх дітей. Онуки могли спадкувати по дідах і бабах, якщо батьків уже не було серед живих²¹¹. Отож «Artykuły prawa majdeburskiego» чітко фіксували процедуру спадкування, практично не залишаючи можливостей для суперечок за спадок. Б. Гроїцький також розглядає варіант, коли подружнє майно було не успадковане на момент шлюбу, а зароблене вже під час тривання подружнього зв'язку. За цих умов удова успадковувала ¼ частину і гераду, а ¾ майна припадали на дітей²¹². Порядок спадкування поміж родичами у випадку відсутності тестаменту докладно був представлений також у збірнику «Porządek sądów i spraw miejskich prawa majdeburskiego»²¹³.

Б. Гроїцький присвятив багато уваги питанням віна і посагу. Він подає визначення цих понять, зазначаючи плутанину щодо них у різних правників і зазначає, що у випадку відсутності свідків при записі віна достатньо було присяги заміжньої жінки, аби отримати частку майна небіжчика-чоловіка (*Speculum Saxonicum* і *Jus municipale magdeburgense*). Тож багато жінок жили коштом своїх дітей, не маючи на те права, позбавляли своїх нащадків майна, розтринькували ті гроші з другим чоловіком і прирікали дітей на бідність. Вирішити цю проблему, на думку правника, можна було б, увівши норму – обов'язкову фіксацію в урядових книгах вінового запису, що унеможливило б такі зловживання. Далі, посилаючись на норми *Jus municipale magdeburgense*, він подав найважливіші засади щодо запису віна, його спадкування, втрати чоловіком права на віно або посаг по дружині²¹⁴.

Також чимало уваги Гроїцький присвятив питанням опіки над осиротілими дітьми. Під опікою він розумів турботу про неповнолітню дитину, яка залишилася без батька, здійснення контролю над її майном до часу, коли вона самостійно могла ним користуватися. Поріг повноліття був визнаний для хлопчиків – 14 років, а для дівчаток – 13. Малолітні не могли приймати жодних правових рішень, а тільки за участю опікуна²¹⁵. Контролю підлягали особи, які не досягли 21-річного віку²¹⁶.

Окрема праця правника «Захист сиріт і вдів» («Obrona sierot i wdów»²¹⁷) присвячена виключно проблемам опіки над цими категоріями міського населення.

²¹¹ Groicki B. Artykuły prawa majdeburskiego... S. 5-6.

²¹² Ibid. S. 7-14.

²¹³ Засади спадкування згідно з магдебурзьким правом на прикладі тестаментів міщан Кракова XVI ст. розглянула У. Совіна: Sowina U. Testamenty krakowskie z przełomu średniowiecza i nowożytności wobec zasad dziedziczenia według prawa magdeburskiego // КНKM. 2010, nr 2. S. 185-189.

²¹⁴ Groicki B. Tytuły prawa majdeburskiego... S. 61-64, 69-83.

²¹⁵ Groicki B. Artykuły prawa majdeburskiego... S. 52.

²¹⁶ Гошко Т. Уявлення про дитинство в кодексах міського права в Речі Посполитій XVI – початку XVII ст. // Місто: історія – культура – суспільство. Е-журнал урбаністичних студій / Інститут історії України НАН України. Київ, 2018. № 4. С. 37-56. Режим доступу: <http://mics.org.ua/journal/index.php/mics/article/view/54>

²¹⁷ Groicki B. Obrona sierot i wdów. Warszawa: Wydawnictwo prawnicze, 1958. 344 s.

На початку він звертає увагу на те, наскільки складна і відповідальна роль опікуна та які ризики очікують особу в разі смерті шлюбного партнера. У випадку втрати майна сироти через несприятливі обставини чи недбалість опікун чи той із батьків, хто опікувався дітьми, мали відшкодувати втрату своїм майном (заставляючи його до сплати шкоди). На думку Гроїцького, порядні люди, усвідомлюючи усі ризики опіки, часто відмовлялися від цього тягаря, натомість нечесні пропонували свої послуги і користалися майном сиріт, через що сироти тяжко потерпали, отримуючи по досягненні повноліття «обрізану» спадщину, або й взагалі залишаючись ні з чим²¹⁸. Оскільки до опікунства могли примусити, існувало кілька причин, які могли стати цьому на заваді: багатодітність, хвороба, неприязні стосунки з померлою особою, скромні статки (незаможність), вік понад 70 чи менше 25 років²¹⁹. Існували три види опіки: природна, згідно з тестаментом і урядова. Перевага надавалася особам, які мали кращі позиції і можливості для здійснення опіки. Вимога укласти інвентар маєтності небіжчика перед початком опіки запобігала можливим зловживанням²²⁰. До обов'язків опікуна належали: турбота про виховання сиріт, забезпечення їм умов утримання, охорона їхніх прав, оточення батьківською любов'ю під час опіки. Опікун не мав права продати або заставити майно неповнолітніх сиріт, хіба що доведе доцільність цього, а у випадку розтрати майна мав компенсувати усі збитки зі своєї маєтності²²¹. Після закінчення терміну опіки він передавав майно підопічному, який мав засвідчити «квитом» (відповідно оформленою розпискою) отримання усього йому належного та звільнення опікуна від його обов'язків²²². У випадку зловживань або завданих збитків підопічним їх родичі могли притягнути опікунів до суду²²³. У виняткових випадках опікуном малолітніх могла стати їхня мати, хоча зазвичай вона була позбавлена такого права. Особливо це стосувалося вдів, оскільки, як зауважує Гроїцький, вони могли діяти не на користь дітей від першого шлюбу, а намагалися б годити новому чоловікові коштом дітей. Така заборона не стосувалася батька у разі його нового шлюбу, оскільки, турбуючись про нащадків, він керується передусім розумом²²⁴.

Опіці підлягали не тільки діти-сироти, але також жінки, тому будь-які правові дії вони провадили за посередництвом опікуна. Гроїцький вважав, що опіка над жінкою необхідна, оскільки вона є слабкою статтю, нездатною протистояти насильству («ponieważ się niewiasty szkody strzeć nie umieją»)²²⁵. Опікуном заміжньої жінки був зазвичай її чоловік, без згоди якого вона не могла розпоряджатися своїм майном. Однак дружина не могла здійснити запис на користь шлюбного

²¹⁸ Groicki B. Obrona sierot i wdów... S. 22-29; Delimata M. Prawo rodzinne w pracach Bartłomieja Groickiego... S. 31-32.

²¹⁹ Groicki B. Obrona sierot i wdów... S. 25.

²²⁰ Groicki B. Artykuły prawa majdeburkiego... S. 50; Groicki B. Obrona sierot i wdów... S. 29, 100.

²²¹ Groicki B. Tytuły prawa majdeburkiego... S. 117.

²²² Groicki B. Obrona sierot i wdów ... S. 189, 201-203.

²²³ Groicki B. Artykuły prawa majdeburkiego... S. 52-53, 226.

²²⁴ Groicki B. Obrona sierot i wdów ... S. 50-51.

²²⁵ Groicki B. Artykuły prawa majdeburkiego... S. 15.

партнера без згоди спадкоємців свого майна, до яких чоловік не належав²²⁶. У випадку смерті чоловіка дружині призначався опікун з-поміж родичів²²⁷.

Заповідач мав право призначити ексекуторів, які виконували його останню волю. Зазвичай вони ставали опікунами вдови і дітей. За виконання обов'язків ексекутор міг розраховувати на частину рухомого майна²²⁸. У міському праві діяло обов'язкове правило – виконання розпорядження тестатора протягом року після його смерті. В разі невиконання ексекутором своїх обов'язків, його майно підлягало конфіскації, або ж він мусив виплатити вартість заподіяних збитків. У разі, якщо ексекутор відмовлявся від відшкодування, його мали ув'язнити до сплати збитків²²⁹.

Порушення акта останньої волі в міському, як і в земському праві, вважалося злочином. Тестамент міг бути оскаржений, якщо воля тестатора суперечила «посполитому» праву, приписам вількерів (постанов міського уряду), засадам побожності і порядності, тобто порушувала «добрий» звичай. Проявом піклування про долю спадку був припис про невизнання тестаменту в разі неповноліття або розумової недієздатності спадкоємця. Така особа могла отримати спадок за умови, якщо перебувала під опікою. Недійсними визнавалися акти останньої волі, написані під примусом або особами, яким правом заборонялося складання тестаментів. До них належали: неповнолітні діти, ченці, засуджені до страти особи, невільники, марнотратці, божевільні, глухі або німі від народження, сліпі²³⁰. Заборонялося робити записи на користь євреїв, народжених поза шлюбом дітей, а також слуг, які «чужоложили» з дружиною свого пана²³¹.

Загальні норми спадкування уточнювалися і регулювалися локальним законодавством в окремих містах Речі Посполитої, зокрема вількирами Кракова, Казимежа, Познані, Львова, Олькуша, Бидгощі, Ченжковиць²³².

2.2. ПОВСЯКДЕННІ ПРАКТИКИ

Найважливішою причиною укладення акту останньої волі в більшості випадків була необхідність поділити майно між спадкоємцями, аби в майбутньому запобігти конфліктам і суперечкам у родині. Важливими для тестатора були також такі спонукі: 1) турбота по забезпеченню шлюбного партнера в разі бездітності подружжя; 2) піклування про добробут і майбутнє дітей та онуків; 3) виплата

²²⁶ Groicki B. Artykuły prawa majdeburkiego... S. 16; Groicki B. Obrona sierot i wdów... S. 55.

²²⁷ Delimata M. Prawo rodzinne w pracach Bartłomieja Groickiego... S. 35; Sowina U. Wdowy i sieroty w świetle prawa w miastach Korony w późnym średniowieczu i wczesnej nowożytności // Od narodzin do wieku dojrzałego. Dzieci i młodzież w Polsce. Cz. 1. Od średniowiecza do wieku XVIII / red. M. Dąbrowska i A. Klonder. Warszawa, 2002. S. 15-28.

²²⁸ Bukowska K. Dawne polskie prawo prywatne miejskie od połowy XV do połowy XVIII wieku // Historia państwa i prawa Polski. T. II / wyd. II. Warszawa, Toruń, 1966. S. 309-310.

²²⁹ Groicki B. Tytuły prawa majdeburkiego... S. 189.

²³⁰ Ibid. S. 180-181.

²³¹ Groicki B. Tytuły prawa majdeburkiego... S. 188.

²³² Mikulaj M. Tradycje prawne w regulacjach testamentowych... S. 148.

боргів; 4) визначення спадкоємців серед дальніх родичів, 5) благодійні (харитативні) та релігійні (побожні) цілі. Коротко кажучи, тестатори у переддень смерті прагнули впорядкувати всі справи, пов'язані з дотеперешнім життям. Наприклад, ковельський міщанин Ярош Олешкович, виявляючи турботу про свою родину, так висловився з цього приводу: «aby po śmierci mojej żadnej szarpaniny od krewnych moich żona i dziatki moje nie mieli ni od kogo»²³³. Заможний луцький бурмистр Самійло Солтан на схилі життя залишився вдівцем і не маючи нащадків, побоювався, що його майно може стати причиною розбрату серед його рідних. Тож він уклав свій тестамент, аби запобігти сваркам між потенційними спадкоємцями: «прето я много грешьныи Самоел Василевичь Савътанъ, на сесь часъ бурмистръ луцкии, постерегаючи того, абы мя смерть в неготовости и в неросьпоряженью добр моихъ, которые от Гѣда Бога дарованые и власною працою моею набытые маю, не застала, и стерегучы того, абы по животе моем в шарпанину не пришъла и межы кровными и повинъными моими ростырки якие и васнь не не множьили»²³⁴.

У волинських містах заповіт укладали здебільшого в будинках. Туди запрошували 3-4-х міських урядників, делегованих вйтом або лентвйтом, представника канцелярії (міського писаря або його заступника) для вислуховування диспозиції помираючої особи й оформлення акту останньої волі. Траплялися ситуації, коли на прохання заповідача або членів його родини збирався вдома т.зв. *гайний необхідний суд* (лат. *Iudicia necessaria bannita*), інколи у повному складі, який і вирішував питання успадкування майна й оформлення заповітів. У всіх зафіксованих випадках на прохання тестатора цей акт вписували у міські книги того самого дня (напр. док. 72, 76, 93, 99, 126). Практика скликання гайного суду в домі тестатора була поширена в Олиці, про що зазначалося у вписаних до міських книг заголовках актів:

«*Judicium necessario expositum bannitum in domo hon[esti] Georgij Sereda civ[ibus] olycen[sis] horis ante Mencionis. Feria sexta, die quarta Aprilis. Anno Domini millessimo sexcentesimo sexagesimo quarto. Per spect[abili] ac fam[at]um D[omin]orum Martinum Bielec, advocatum olycen[si], et hon[estum] Hieronimum Taniukiewicz, Alexandrum Jazeniecki, Nicephorum Brzozowski, Ephrem Boszkiewicz, Demetrium Paloński scabinorum jurati. In praesentiam F.F.D. Matthias Sobkowicz proconsul, Sebastiani Kalenikowicz, Alexandri Bobrowicz, Simonis Karasowski consul[ibus] cum etiam D[ominum] Theodori Kuryłowicz antiquas resid[entes] consul[is], Jacko Polujko, Joannis Hrycelko et aliorum plurimam civ[ibus] olycen[sis]*»²³⁵.

²³³ ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 7, арк. 89–90.

²³⁴ ЦДІАУК. Ф. 26, оп. 1, спр. 31, арк. 125.

²³⁵ Переклад: «Гайний виложоний суд зібрався у будинку учтивога Георгія Середи, міського жителя Олики, що сталося 4 квітня 1664 р., перед поважними і відомими панамі – вйтом Мартином Більцем, учтивими Єронімом Танюкевичом, Олександром Яженецьким, Никифором Бжозовським, Єфремом Божкевичом, Дмитром Палунським, присяглими лавниками, в присутності славетних Матяша Собковича, бурмистра, Себастьяна Калениковича, Олександра Бобровича, Семена Карасовського, райців, а також Федора Куриловича старого райці, Яцька Полуйка, Івана Грицелка та інших міських жителів». ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 107 зв. (док. 76).

Тестаменти записували як від першої, так і від третьої особи. Тестатори могли надиктовувати свою останню волю, тоді до актів потрапляли думки, емоції, рефлексії помираючих і навіть діалоги між тестатором і спадкоємцями. У таких актах присутній голос людини в переддень смерті, її страхи й побоювання за стан душі. Звісно, подібних документів обмаль, утім, саме вони віддзеркалюють палітру взаємовідносин у родині, особливо в разі конфліктних ситуацій (див. розділ 3.2). Такі тестаменти засвідчують оригінальність і цінність цих джерел, а також дозволяють зауважити культурні відмінності волинських городян від мешканців інших регіонів Речі Посполитої.

Нетиповий тестамент з автобіографічними елементами та емоційною складовою залишив жовнір Казимир Соколовський, який походив з Новоградського повіту. Цей акт останньої волі тестатор записав власноруч. Він твердив, що причиною його смерті стала жадібність євреїв Берестечка, які безпідставно звинуватили його у вбивстві митника Боруха. Тож коли він проїздив Володимир, євреї через той наклеп його схопили і кинули до в'язниці, де він просидів цілий рік. Тяжкі умови призвели до хвороби Соколовського і як наслідок – передчасної смерті, а всі його речі (кілька коней, зброю, військове спорядження, 300 зол.) забрав берестейський кагал. Можливо, євреї були у змові з замковим урядом Дубна, який також міг отримати якийсь зиск від цього. На жаль, джерела не проливають світло на подробиці цього інциденту, невідомо чи сам жовнір завинив щось або чимось цим митникам, тому важко сказати, наскільки щирим він був на порозі смерті. Напевно, як чужоземець він не мав шансів на порятунок. У тестаменті Соколовський з глибоким жалем оповідав свою смутну

6. Євреї і гайдук. Дереворит XVII ст.

7. Дубенський замок. Сучасне фото

життєву історію, згадуючи про те, як змушений був їсти щурів у в'язниці і був приречений померти невинною смертю, заплативши християнською і шляхетською кров'ю за жадібність євреїв:

«[...] I ja będąc człowiek niewinny więzienie w zamku w Dubnie siedziałem rok cały, i czeladnika na imie Brzozowskiego na konfessatach zmeńczoną, i nic nie zeznał na mię. Co za wziętość żydowska, usadziwszy się i jad jaszczurzy, mając w sobie na krew chrześcijańską i szlachecką przyplacając moją krew niewinną każa mi umierać».

17 березня 1687 р. ксьондз Бонавентура Климковський з дубенського бернардинського монастиря, перед яким напевно в'язень сповідався, приніс цей тестамент для запису в луцькі гродські книги. Тестатор відписав бернардинцям усі пограбовані у нього євреями речі, залишивши докладний реєстр цього майна на загальну суму 1038 зол.²³⁶

Такі випадки власноручного укладання тестаментів були рідкісними. Так, у преамбулі заповіту олицького міщанина Івана Антиповича зазначалося, що він був написаний руською мовою і власною рукою тестатора: «pro rusku jego ręką własną pisaną i podpisany» (23 V 1658, док. 50). Свідками у нього виступили два священники, двоє міщан і брат тестатора. Після його смерті дружина принесла тестамент до міського уряду з проханням вписати його до міських книг. Перекладений лавником Єронімом Танюкевичем на польську мову, текст був вписаний 6 вересня 1660 р., тобто через 1,5 року після укладення. Через 20 років той самий урядник – Єронім Танюкевич, будучи райцею, – сам уклав свій тестамент польською мовою (13 X 1684). Відчуваючи скору смерть, він відрядив посланця до міського уряду, аби запросити до свого будинку міських урядників і писаря на гайний суд. Тестатор вручив урядникам вже підготовлений і підписаний власною рукою текст, який просив вписати без жодних змін до урядових книг. Дотримуючись норм права, вони зачитали цей акт останньої волі у присутності свідків і нащадків (які не хотіли його слухати), а потім вписали до міської книги²³⁷.

Священник соборної церкви у Ковелі Федір Дем'янович написав свій тестамент власноруч руською мовою. Документ має спрощену структуру, зокрема, у ньому відсутні кілька характерних для цих актів клаузул: аренда, диспозиція щодо душі і тіла, санкція, дата і місце укладення. Його засвідчили 7 осіб, серед яких були і міські урядники. Після смерті заповідача на прохання дружини текст був вписаний до міської книги після перекладу на польську (26 X 1671, док. 113).

²³⁶ У реєстрі зокрема згадано про 7 коней, кожен з яких коштував 90–120 зол., дві пари пістолетів за 100 зол., два мушкети за 40 зол., короткий мушкетик за 8 зол., срібну ладовничку за 12 зол., дві шаблі за 60 зол., дві пари чорних бутів за 18 зол., два кунтуші, позолочену уздечку черкеської роботи за 80 зол. і червоний килим за 9 зол. Див.: ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 399, арк. 353–354.

²³⁷ «[...] testator sam swoiemi rękami na gotowym piśmie testament wolej swojej (widząc się być bliższy we śmierci, aniżeli do doczesnego znowu powrotu życia) i rozporządzenia ostatniego około dobr swych posłał: prosząc aby (...) nie będąc naruszony do akt niniejszych miejskich ołuckich był wpisany. Panowie sądowi trzymając się prawa i swego zwyczaju, na samą względ mając słuszność niniejszy testament czytano [...]». ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, спр. 4, арк. 18 зв.–20 зв.

Схоже, що тестамент Василя Дубовця (8 I 1686) також був написаний власноруч. Він складається тільки з майнового розпорядження на користь дружини і дочки, починається і закінчується зверненням до Бога: «Во имя Отца и Сина и Святого Духа». Канцеляристи цей текст не стали перекладати на польську, а вписали мовою оригіналу до міської книги (док. 129), але це, скоріше, був виняток для канцелярії Ковеля, ніж усталена практика. Зауважимо, що в міській канцелярії Олики заголовки до документів і прикінцева **преамбула** записувалися переважно латинською мовою.

У маленьких містечках не завжди при вписуванні до книг укладених раніше тестаментів дотримувалися правила перекладу на польську мову. Так, у Милянчицях міський писар Іван Лукошевич у присутності священника Покровської церкви Онисифора склав у домі смертельно хворого Якова Ласковича руською мовою його заповіт (18 VIII 1650). За усталеним звичаєм, після смерті міщанина цей священник приніс складений ним акт до міської канцелярії для запису в книги, але його не стали перекладати, а вписали мовою оригіналу. Акту передувала преамбула польською мовою із зазначенням імен присутніх на уряді міських урядників (док. 39). Практика укладання і засвідчення тестаментів духовними особами була поширеною у Великому князівстві Литовському в XVI ст., але після впровадження в дію III Литовського Статуту, який не вимагав присутності духовних осіб при тестуванні, вона не була обов'язковою і поступово зникла, але цей звичай зберігся в XVII ст. на півночі ВКЛ²³⁸, також деяких містах Волинського воєводства.

У містах ВКЛ поширеною була практика укладання тестаментів міщан перед вйтівсько-лавничим урядом²³⁹, натомість у містах Речі Посполитої, всупереч нормам магдебурзького права тестаменти могли укладати одразу перед радецьким урядом або судом. У разі задовільного фізичного здоров'я міщани усно визнавали свою останню волю в ратуші, керуючись при цьому міркуваннями безпеки, оскільки в цьому разі розпорядження тестатора завжди вписувалися до книг. Там же можна було залишити на зберігання у закритих скринях оригінали тестаментів²⁴⁰. Їх оформляли вйтівський або міський писар у присутності членів лави і ради (док. 69, 70).

Активізація відбувалась, як правило, після смерті тестатора, оскільки саме тоді цей документ набирав силу, але у виняткових ситуаціях текст до книг могли вписати і раніше. Так, 23 лютого 1665 р. стара міщанка, вдова олицького бурграбія Анна Маринська разом зі старшим сином прийшли до ратуші і звернулися з проханням до міського уряду про запис тексту її тестаменту (укладеного

²³⁸ Zielecka-Mikołajczyk W. Prawosławni i unici w Rzeczypospolitej... S. 33.

²³⁹ Таку норму окреслив привілей королеви Бони 1541 р. для жителів Гродна, яким наказувалося «żeby testamenta same przed wójtem i ławnikami sprawowane były i do ksiąg miejskich spraw pilnie i wiernie spiswane», оскільки ця норма регулярно порушувалася. Див.: АВАК. Т. VII, Вильно, 1874. Ч. II А. № 12. С. 76; Pisanko-Borowik R. Testamenty mieszczan grodzieńskich w XVII–XVIII wieku // Studia Podlaskie, tom XV, Białystok, 2005. S. 140.

²⁴⁰ Bukowska K. Dawne polskie prawo prywatne miejskie... S. 309; Zielecka W. Prawo i praktyka testowania... S. 72.

18 II 1665) до урядових книг. Головна мета її візиту – зафіксувати *de jure* поділ майна між її синами, щоб запобігти у майбутньому конфліктам між ними. Тоді міський уряд зібрався у повному складі в ратуші:

«Actum in praetorio olycen[si]. Feria secunda die vigesima tertia Februarij. Anno Domini millesimo sexcentesimo sexagesimo quinto. Coram officio F.F.D.D. Marcini Bielec, advocati olycen[si], Matthiasz Sobkowicz proconsuli[bus], Alexandri Bobrowicz, Sebastiani Kalenowicz consul[ibus] nec non hon[estus] Hieronimi Taniukiewicz, Simonis Drozdowicz, Ephrem Boszkiewicz, Gregory Kościejowicz, Stephani Łukianowicz, scabin[orum] jur[atus] civ[ibus] olyc[ensi] Acticatio testamentu paniej Anny Maryńskiej, burgrabinej starej olyckiej»²⁴¹.

Після запису до книг цього тексту прохачам був виданий екстракт з міської книги.

Для зізнання на уряді (тобто запису в книги) тестамент приносив один зі свідків, або члени родини померлого, зацікавлені в успадкуванні майна, чи опікун родини, про що зазначалося у заголовку документу. Бувало так, що акт останньої волі записувався зі слів свідків або третіх осіб, якщо тестатор був тяжко хворий або старий і немічний. Таким же чином поновлювався тестамент після смерті тестатора, якщо оригінал з якихось причин був утрачений. Так спадкоємці ковельської міщанки Гальшки Сколдицької, дружини колишнього міського писаря Григорія Сколдицького, відновили текст її тестаменту. Вони твердили, що оригінал загинув, тож на їхнє прохання до міського уряду прийшли три свідки (райці), аби заново записати акт останньої волі небіжчиці. В результаті до реконструйованого тексту тестаменту (7 V 1663) потрапили всі перипетії, пов'язані з його поновленням та діалоги свідків²⁴².

Вписи починалися з титулу, відокремленого від основного тексту. Після представлення дати записувалася преамбула, де зазначалися імена свідків та умови, за яких було складено тестамент, шлях яким він потрапив до уряду. Так, наприклад, після смерті луцької міщанки Пелагії Якимової Обухової (14 IV 1594) протопіп церкви Св. Іоанна Богослова Йона Вацюта приніс оригінал заповіту до луцької гродської канцелярії (док. 6). Тестамент Томаша Ясинського (3 VII 1636) потрапив до книги Луцького міського уряду через два роки від райці Йони Михайловича, очевидно за дорученням або проханням дружини померлого Федори Ясинської (док. 24). Тестамент Криштофа Немиського (28 VI 1638) приніс той самий райця через два місяці, але вже як опікун родини померлого. Тестамент луцького лавника Стефана Булгака міг потрапити до урядових книг через будь-кого з тодішніх згаданих міських урядників або писаря, які оформляли цей акт на гайному суді у нього вдома 8 березня 1639 р. і того ж дня вписали його до міської книги (док. 27). Ці документи приносили для запису в урядові книги часто дружини-вдови, або чоловіки-вдівці (див. док. 22, 23, 31, 35, 60, 65, 67, 73, 77, 95, 113, 119, 131, 154, 157 та ін.). Так, наприклад, після смерті вижівського міщанина Левка Демковича (9 I 1638) його дружина Катерина принесла документ

²⁴¹ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 125. Див. док. 83.

²⁴² ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 2, арк. 268–268 зв. Див. док. 70.

для запису в міські книги до ратуші, де зібрався міський уряд у повному складі, про що зазначено в його преамбулі:

«Ставши очевидцем Катерина пред нами вриадом Семенем Кузми ч, Ивана Порыдубскомъ и Радком Мискович и присяжными Лесем Ковалем, Уласом Денис, вриадом сполным, указала тастаменьтъ мужа своего Левка и просила абы тот тастамент был взятый до книг вечистыхъ и списанъ слово до слова, щосмы взравши в тастаменьтъ, же ест слушныи с печалю мѣсцькою. А то такъ се маєт...»²⁴³.

Серед інших осіб, які приносили з тією ж метою заповіти, були також дорослі діти, опікуни неповнолітніх дітей, ексекutori, священники, родичі і приятелі, але у багатьох випадках ім'я цієї особи залишалося невідомим через те, що не потрапляло до заголовку (або преамбули) документу.

Звісно, між родичами траплялося чимало конфліктів через розподіл спадщини після смерті тестатора. Невдоволені та обділені звертались до міського суду в пошуках справедливості, намагалися оскаржити умови укладання тестаменту і вирішити справу на свою користь. Наведемо кілька прикладів. Так, 12 грудня 1658 р. Олена Клоцковна (у першому шлюбі Максимова Устянчикова, у другому – Карпова Шевцова) поскаржилася до дубенського міського суду на заславського міщанина Левка Синицького, який звинувачував її першого чоловіка-небіжчика у неповерненні боргу, і відповідно після його смерті – його дружину. За словами Синицького, небіжчик заборгував йому 50 зол., які позичив під заставу котлів. Позивачка поставила у суді свідка, який засвідчив, що її чоловік-небіжчик віддав цей борг: «czy się ty Boga nie boisz Lewko, ja tobie nic nie winien i było tego kilka razy, jam tobie oddał – niebożczyk mówił, i prosił go aby żony jego nie turbował strony kotła wielkiego». Проте другий свідок зазначив, що не пам'ятає, чи віддав Максим Устянчик борг Левкові Синицькому, а чи обіцяв відшкодувати котлами. Тоді суд постановив, аби позивачка присягнула на доведення своїх слів, і призначив наступне засідання через два тижні. Міщанка обіцяла привести до суду ще одного свідка, але сама у призначений термін не з'явилася. Натомість прийшов позваний, який чекав від самого ранку: «a pozwany stawszy na termin był gotowy się upsprawiedliwić i decretowi ferowanemu przysłuchać, czekając sporanku do zwykłej godziny»²⁴⁴. На жаль, невідомо, чим закінчилася справа, але традиційно в разі неявки позивача відповідач звільнявся від обвинувачень.

Павел Пліщевський з дружиною 30 січня 1659 р. поскаржилися до дубенського міського суду на Ничипора Броварника у тому, що той незаконно успадкував будинок і всі рухомі речі небіжчиці Мотрони Ювхимихи Скрипнички, сестри скаржниці. Виправдовуючись у суді, позваний демонстрував акт останньої волі небіжчиці, згідно з яким саме він успадкував це майно і виплатив усі борги небіжчиці. Міщанин наголошував на тому, що під час хвороби тестаторки, яка тривала більше року, її сестра з чоловіком виявили повну байдужість до хворої, а тепер заявили про свої права на спадщину:

²⁴³ ЦДІАУК. Ф. 32, оп. 1, спр. 1, арк. 163. Див. док. 25.

²⁴⁴ «Sprór o testament Karpowej Szewcowej». ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 1, арк. 97–97 зв.

«Pozwany tudzież stojąc na to odpowiedział, iż gdy niebożczka chorowała rok i czwierć, tedy Paweł ani żona jego i oka nie ukazali, a teraz się siostrą odzywa i do spadków bierze. Tedy niebożczka schodząc z tego świata testament uczyniła przy wielu ludziach, jako i duchownym, i co komu legowała z dobr swych tom pooddawał, na co testament jako i registr com po niebożce wydał produkcję»²⁴⁵.

Суд став на бік позваного і звільнив його від усіх обвинувачень.

Петро Муха 10 липня 1677 р. вніс до міського уряду Дубна протестацію «про недійсність тестаменту» своєї своячки – дружини його брата небіжчика Хоми (акт був укладений вже після його смерті). Як твердив скаржник, заповіт готувався з порушенням права і без погодження з родиною («nie jest prawnie sprawiony i nie według prawa napisany, jako też i przeciwko compromissom niesłusznie względem sukcesiej brata jego nieboszczyka Chomy uczynionemu»). Хомина, на той час уже дружина міщанина Маркуса, порушила останню волю свого першого чоловіка. Позивач зазначав, що надалі цю справу може продовжувати у суді його племінник, коли досягне повноліття («prawnie czynić i postąpić tam, gdzie będzie sprawa należała»), його ж обов'язок – зафіксувати ці обставини в урядових книгах²⁴⁶.

До судових книг вписували «квити» від родичів тестатора, а фактично розписки про відсутність взаємних майнових претензій, що можна розглядати і як факт замирення конфліктуючих сторін. Так, 27 квітня 1667 р. дубенський міщанин Габриель Старушич прийшов до ратуші аби засвідчити перед міським урядом відсутність претензій до своєї мачухи після укладення тестаменту:

«Na urządzie miejskim dubieńskim przede mną Stepanem Molewskim, wujtem, przy bytności pana Leontego Kaplewicza, Andrzeja Wołoszynowicza, Stepana Moszewicza, burmistrzów, stanowszy oczewiscie sławetny p. Gabryel Staruszyc kwituje z testamentu wiecznemi czasy panią matkę wturą, gdyż mi satysfactia stała, ani ja, ani małżonka moja i potomki moje milczeć mają wiecznemi czasy, także i matka moja wtora cokolwiek by miała mieć do mnie lub i wniesieniu swoim nie powinna mie będzie turbować. Na co dla lepszej wiary ręką swoją podpisuje»²⁴⁷.

Рідні брати небіжчиці Марії Сеньковни з Дубна – Павло Сенькович з Плешова і Степан Сенькович з Лешньова – 2 березня 1649 р. прийшли до Дубенського міського уряду, аби зробити усне зізнання в тому, що вони отримали сповна з того, що їм відписала сестра своїм тестаментом (10 I 1645, док. 31) і не мають жодних претензій до її чоловіка (їхнього швагра) пекаря Григорія Ружанського, а їхні нащадки ніколи не будуть його турбувати щодо спадщини під закладом 20 кіп лит. грошів:

«...doszło i zapłacono szczego sie wyrzekamy i onego kwitujemy czasy wiecznymi, iż się nam wszystkim dosyć stało i już od dnia dzisiejszego tak my i potomki nasze, także bliższy i krewni żadni ni mamy nicz o żadne spadki upominać się u Grzeska, ani onego turbować pod zakładem kop 20 lit.»²⁴⁸.

²⁴⁵ «Spór o testament Motrony Jowchymychi Skrzypticzki». ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 1, арк. 101.

²⁴⁶ ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 1, арк. 533 зв.

²⁴⁷ Там само. Спр. 7, арк. 59 зв.

²⁴⁸ Там само. Спр. 6, арк. 24 зв.

Зазвичай писарі ретельно нотували дати складання акту останньої волі, але не завжди фіксували дати запису тих документів до урядових книг. У деяких випадках відома тільки дата запису до книг, але невідома дата укладення акта. Однак, як показує тогочасна практика, нормою був короткий термін між двома правовими актами: від двох днів до кількох місяців, рідше – більше року. Виняток становлять деякі екстракти з міських книг, вписані до гродських і земських книг через більший проміжок часу. Як відхилення від норми і повсякденних практик можна розглядати випадок з тестаментом острозького і дубенського купця Олександра Дзуси, укладеного в Дубно 3 лютого 1667 р., але вписаного до міської книги 30 грудня 1673 р. Залишається тільки здогадуватися, чому в даному випадку минуло стільки часу між цими двома подіями: чи то тестатор кілька років пролежав «на смертному одрі», чи його дружина з якихось причин не поспішала з поданням заповіту до урядових книг²⁴⁹.

Зафіксовано тільки один випадок укладення тестаменту подружжям – одночасно двома шлюбними партнерами: 20 липня 1652 р. під час епідемії чуми на прохання володимирських міщан Івана Назаревича і Христини Русаківни у присутності кількох свідків урядники оформили їх спільний тестамент, що характерно, сталося це не в будинку заповідачів чи в ратуші, а «у саду на фолварку Яна Русиньского передь будою» з огляду на небезпеку зараження. Після їх смерті, 20 січня 1653 р., писар володимирської катедри Василій Жуковецький на прохання спадкоємців подружжя подав для запису в гродські книги цей акт (док. 41).

Інколи траплялися випадки коригування актів останньої волі, внесення поправок і додатків до початкової версії першого тестаменту, або укладення другого. Правки могли вноситися, скажімо, в тому разі, якщо тестатор втрачав довіру до котрогось зі своїх спадкоємців, або змінювалося його майнове становище. Зазвичай це траплялося, коли акт укладався за кілька років до смерті тестатора. Старий і хворий міщанин-католик з Дубна Ян Шимонович у першому тестаменті (3 I 1674) записав половину свого будинку невістці Єві, другій дружині сина-небіжчика Юзефа та їх спільним дітям, а другу половину будинку – синові і дочці того ж Юзефа від першого шлюбу, тобто своїм онукам. Взамін за те Єва мала опікуватися тестатором до смерті і поховати його тіло в бернардинському монастирі в Дубно, якому повинна була передати гроші на п'ять заупокійних служб і сплатити усі борги свекра. У той же час він позбавив спадщини двох своїх інших дорослих дітей – дочку Гальку і сина Яна, щоправда, просив невістку передати дочці 30 зол. зі стягнутої з боржників суми в 50 зол., що завинили його синові-небіжчику Олександру. Своє рішення він обґрунтував тим, що невістка його годувє і доглядає в старості, а дорослі діти незважаючи на його слабке здоров'я нічим не допомагають:

«Dla tego zapisuję synowej mojej Ewie [...] jako że mię żywi i karmi i dozi[e]ra w starości mojej, a syna mego Jana Trochimowa i Halki córki niczem, ponieważ od nich nie mam dozoru w starości przy słabym zdrowiu moim, oddalam, i jeżelibym mieli ją jako i wnuczki turbować, każdego takowego pozywam na Straszny Sąd».

²⁴⁹ Білоус Н. Тестамент острозького і дубенського міщанина Олександра Дзуси 1667 р. ... С. 152-158.

Незабаром заповідач дещо змінив своє рішення і 29 січня того ж року вніс поправки: половину будинку записав невістці Єві, а другу половину – її дітям і дітям сина від першого шлюбу. Другий пункт змін стосувався записів на побожні цілі: з отриманих грошей від стягнених боргів просив переказати всю суму – 50 зол. бернардинцям в Дубно²⁵⁰ (док. 116). Що спонукало тестатора внести такі зміни в акт останньої волі? Напевно, невдоволення старших онуків діями діда, які згідно з законом мали рівні права на спадщину. Можливо, ченці бернардинського монастиря зажадали від нього за право поховання на їхній території суму готівкою в 50 зол., що не було передбачено у першому заповіті²⁵¹.

Випадки скасування тестаментів траплялись зазвичай тоді, коли хвороба, що спонукала особу до приготування цього акту, виявлялася несмертельною. Одужавши заповідач міг скасувати свою останню волю. Так вчинила, наприклад, олицька міщанка Федора Мойсеїха. Під час хвороби вона 21 січня 1644 р. уклала заповіт, але коли одужала у травні того ж року, скасувала його²⁵². Рівненська міщанка Марина Храсицька уклала свій заповіт 29 січня 1691 р., а вже 2 лютого того ж року його скасувала й підготувала новий²⁵³. Красномовним прикладом може бути випадок дубенського вїйта Стефана Молевського, який уклав свій тестамент під час хвороби 20 жовтня 1698 р., однак 23 березня 1701 р. скасував його у ратуші перед міським урядом, який зібрався у повному складі. Вїйт пошматував його на очах у міських урядників:

«...Przy których wobec wszystkich testament kasuje, anihiluje i niszczy, i poszarpał, w oczach wszystkiego urzędu. A to z tej przyczyny, że mi P. Bóg przedłużył żywota, póki wola jego święta. A summa i długi odebrane, i gotowizna wszystka na moje potrzebę i wyżywienie do śmierci [się] obróciło. Aż tom wszystkim karty wszystkie, które by się u kogo miały znaleźć, niech teraz za żywota mnie się upominają. A ja z tym wszystkim testament wyżej specyfikowanego roku 1698 kasuje i żadnego waloru [on] nie ma».

Під тим текстом дописано іншим чорнилом, що давніші тестаменти не мають жодної цінності, оскільки тестатор подолав хворобу²⁵⁴.

2.3. УКЛАДАЧІ АКТІВ ОСТАННЬОЇ ВОЛІ

Найчастіше помираючі особи диктували свою останню волю вдома у присутності свідків – присяглих міських урядників, які надавали документові відповідної форми, та сусідів, родичів або приятелів. При цьому важливими для тестаторів були розпорядження щодо душі та майна – спадку, котрий вони залишали після себе. Вступні та прикінцеві клаузули вносив до акту урядник, який оформляв акт згідно з чинними правилами і нормами. Таку функцію могли виконувати

²⁵⁰ ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 1, арк. 453–453 зв.

²⁵¹ Там само. Арк. 453 зв.

²⁵² ЦДІАУК. Ф. 1237, оп.1, спр. 4, арк. 20 зв.

²⁵³ ЛННБ. Ф. 91, спр. 44, арк. 19–19 зв., 44.

²⁵⁴ «Zadnego waloru nie mają dawne testamenta, ponieważ dłużej żyje osoba po testamencie». ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 12, арк. 99.

писарі, підписки, лавники. На думку литовського історика Лаймонтаса Каралюса, стереотипізація цього акту поза сумнівом обмежувала можливості відображення в ньому глибоких екзистенціальних рефлексій тестатора, навіть тоді, коли він самостійно його писав. З іншої сторони, «застигла» зовнішня форма не могла вповні заглушити індивідуалізм, обмежений юридичними нормами²⁵⁵.

Тестаменти здебільшого укладали згідно з шаблоном, усталеним у канцелярії міста, де його оформляли. Саме шаблон надавав документу статус офіційного юридичного акта. Під цим кутом зору тестаменти можна вважати масовою канцелярською продукцією. У міських канцеляріях взорувалися на основну (базову) «форму тестаменту», наведену Бартломеєм Гроїцьким у збірнику «Титули магдебурзького права...»:

«Сталось перед гайним судом у п'ятницю після свята Св. Варфоломея 1566 р. у будинку N., що знаходився поміж будинками NN.

Перед тим судом славетний міщанин N., хворий на тілі, але при здоровому розумі, добре подумавши, порадившись зі своїми приятелями, вчинив такий тестамент щодо своєї маєтності й оголосив свою останню волю:

Спершу своїй милій дружині N., зважаючи на її вірність, доброзичливість та послуги щодо нього, віддав 1000 зол. в монеті, що їй записав на маєтку N., або записав готівкою. Крім того, віддав їй увесь домашній інвентар, клейноди, посуд з цину та іншого матеріалу, до того ж усі без винятку шати, якими б вона вільно розпоряджалась, ні перед ким не звітуючи і не списуючи інвентар.

На будівництво шпиталю N. віддав N. суму. На поховання, сплату боргів, слугам (челядникам) виділив N. грошей. Усі інші рухомі і нерухомі маєтності залишив порівну своїм синам, яких визначив спадкоємцями, наказуючи їм виконати останню волю після його смерті.

Утім залишив за собою право скасувати або змінити свою останню волю у будь-який час, коли забажає.

Цей тестамент підтверджено, якщо він не суперечить посполитому праву і міським ухвалам»²⁵⁶.

У всіх тогочасних канцеляріях – гродських, земських і міських користувалися подібними формулами при написанні тестаментів. Щоправда, їхня форма часто залежала від уподобань судового писаря. Якщо один і той самий урядник вписував до книг кілька тестаментів протягом короткого часу, формули записів виглядали подібними²⁵⁷. Це можна простежити і на прикладі тестаментів волинських городян.

Написання тестаменту доручали писарям, які користувалися повагою і довірою у міському соціумі. Бували випадки, коли оформлення документа доручали духовній особі – вікарію парафіяльного костела чи церкви, що може свідчити або про відсутність кваліфікованого писаря у місцевості, або брак довіри до нього. Утім, найчастіше заповіт складав найманий міською радою писар (нотарій),

²⁵⁵ Karalius L. Testamenty // Kultura Wielkiego Księstwa Litewskiego. Analizy i obrazy... S. 777.

²⁵⁶ Переклад з польської за виданням: Groicki B. Tytuły prawa magdeburskiego... S. 190-191.

²⁵⁷ Zielecka W. Prawo i praktyka testowania... S. 80, 98.

що дозволяє реконструювати перелік осіб, які працювали в міських канцеляріях²⁵⁸. Часто траплялося, що навіть ті, хто вправно володів пером, зверталися до послуг професійних канцеляристів, особливо у випадках, коли людина на порозі смерті вже не могла самостійно укласти тестамент. Це засвідчують збережені акти останньої волі волинських міських урядників – війтів, райців, лавників, які укладали тестаменти не власноруч, а за допомоги канцеляристів.

Найбільше інформації в тестаментах збереглося про міських писарів Олики, де діяльність міської канцелярії була краще впорядкована, аніж у решті міст Волині. На початку

XVII ст. тут ці функції виконував Ян Млодков-

ський²⁵⁹, у 1623–1625 рр. Олександр Ясинський (Alexandr Jasiński, notarius civitati Olycensis)²⁶⁰, у 1644 р. Адам Казимир Питлевич (Adamus Casimirus Pytlewicz Notarius Juratus Civitati Olicensi)²⁶¹. У 1654 р. акти фіксують Андрія Лабунського (Andrzej Łabuński)²⁶². Від 17 квітня 1657 р. до 26 квітня 1659 р. цей уряд посідав Дмитрій Палунський (Demetriusz, Dementij Pałuński)²⁶³. Його заступив Матяш Адамський (Matiasz Adamski)²⁶⁴, а їхнім наступником знову став Андрій Лабунський, який урядував недовго, бо вже 2 вересня 1660 р., тяжко захворівши, запросив до своєї домівки міських урядників для укладання

8. Писар. Сцена суду.
Фрагмент деревориту анонімного автора

9. Каламар

²⁵⁸ Переліки імен міських писарів Волині, відомих за актовими джерелами XVI – першої половини XVII ст., а також характеристику цього уряду подано у монографії: Заяць А. Міське суспільство Волині XVI – першої половини XVII ст. Львів, 2019. С. 197-202, 482-486.

²⁵⁹ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 6, арк. 93 зв.

²⁶⁰ Там само. Ф. 25, оп. 1, спр. 133, арк. 455 зв.; Заяць А. Міське суспільство... С. 485; Biblioteka Kórnicka, sygn. 01204 (Mf 2184), k. 3.

²⁶¹ Biblioteka Kórnicka, sygn. 01204 (Mf 2184).

²⁶² ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 45 зв.

²⁶³ Там само. Арк. 55, 72 зв., 83 зв., 86.

²⁶⁴ Там само. Арк. 91–92 (9 X 1659).

тестаменту²⁶⁵. Наступні 10 років уряд посідав Лукаш Гонсьовський (Łukasz Gaśiewski, Gaśiowski)²⁶⁶ – мабуть, з перервою, бо у вересні й жовтні 1666 р. писарські функції виконував Францішек Боїнський (Franciszek Boiński)²⁶⁷. Відомі імена ще двох писарів кінця XVII ст.: Михайло-Казимир Ольшевський (Michał Kazimierz Olszewski 1684)²⁶⁸ і Себастьян-Гіацинт Коженювський (Sebastian Hiacynt Korzeniowski 1692)²⁶⁹.

Міську книгу Луцька за 1638–1640 рр. оформляли по черзі два писарі: Андрій Квасьневич (Andrzej Kwaśniewicz 1638)²⁷⁰, далі – Ян Томкович (Jan Tomkowicz), який перед тим був регентом міської канцелярії, в 1639–1641 рр. виконував функції міського писаря, а в 1642 р. його обрали лавником²⁷¹. У Луцьку функціонувала також й інша канцелярія – вїтївсько-лавнича. Її книги впорядковував лентвійт з вїтївським писарем (вперше згад. у 1569 р.). З перервами у 1611, 1613, 1625, 1626 рр. ці функції виконував Парфен Голузка, який також був лентвійтом у 1596, 1620–21, 1624 рр. і залишив по собі тестамент (див. Додаток, док. 22).

Завдяки тестаментом та міським актам Ковеля другої половини XVII ст. відомі кілька імен міських писарів: Андрій Збиковський (1584)²⁷², Григорій Сколдицький (Hrehory Skoładucki 1646)²⁷³, Мартин Борковський (Marcin Borkowski 1671)²⁷⁴, Михайло Кочелковський (Michał Kociekowski 1680)²⁷⁵, Самійло Слабошевський (Samuel Słaboszewski 1686)²⁷⁶, Матвій Белсевський (Maciej Belsiewski 1690)²⁷⁷, Якуб Волинський (Jakub Wołyński 1697)²⁷⁸.

²⁶⁵ Там само. Спр. 7, арк. 45 зв.–46.

²⁶⁶ Там само. Спр. 7.

²⁶⁷ Там само. Спр. 1, арк. 2 зв.–6 зв.

²⁶⁸ Там само. Арк. 18 зв.–20 зв.

²⁶⁹ Там само. Арк. 42 зв.–43.

²⁷⁰ ЦДІАУК. Ф. 23, оп. 1, спр. 1, арк. 36.

²⁷¹ Там само. Арк. 91 зв.; ф. 25, оп. 1, спр. 227, арк. 264, 342, 606. У гродських книгах зафіксовані також імена інших міських писарів Луцька: Богуш Ванкович (1563, 1566, 1569, 1570, 1572–1574, 1580–1584, 1593), Ярош Суєтич (1587, 1592, 1594, 1595), Яцько (Яків) Богушевич (1599–1602, 1606), Іван Половкович (1608, 1611, 1612, 1618–1621, 1624–25), Юзеф Полумеркович (1622, 1628), Ян Огонєцький (1630), Костянтин Яцькович (1632–33), Блажей Себестьянович Лахнович (1616, 1636), прибулий з м. Щєбжешин Іван Охримович (1637), Павло Демкович (1642–43), Мартин Руслевич (1669–1680), Ян Мисирович (1687–1694). Див.: Biłous N. Urzędnicy miejscy Łucka w XV–XVII wiekach. Spisy. Toruń, 2017. S. 95–97.

²⁷² ЦДІАУК. Ф. 28, оп. 1, спр. 17 (1584), арк. 275.

²⁷³ ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 2, арк. 268–268 зв.; ф. 28, оп. 1, спр. 82, арк. 469; Заяць А. Міське суспільство Волині... С. 198.

²⁷⁴ ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 4, арк. 218.

²⁷⁵ Там само. Спр. 7, арк. 2.

²⁷⁶ Там само. Спр. 7, арк. 274.

²⁷⁷ Там само. Спр. 9, арк. 74–74 зв.

²⁷⁸ 1 квітня 1697 р. Якуб Волинський склав присягу при вступі на уряд писаря: «sławetny Jakub Wołyński jurament wykonał na urząd pisarski, które mu Panie Boże szczęść Amen». ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 11, арк. 4.

З-поміж міських писарів Дубна за тестаменами відомі такі особи: Войтех Шанявський (Wojciech Szaniawski 1645), Миколай Телбухович (Mikołaj Tełbuchowicz 1648–1650), Василій Корбус (Bazli Korbus 1660), Лесько Цимбалистий (Lesko Cymbalisty 1672), Ян Митковський (Jan Mitkowski 1674), Павло Курочка (Paweł Kuroczka 1688–1696), Стефан Фіневич (Stefan Fńiewicz 1696–1700?), Семен Воевудзький (Szymon Wojewódzki 1701). Найбільше інформації збереглося про Павла Курочку, який мав репутацію досвідченого писаря. 11 лютого 1688 р. на прохання кременецького войськового Миколая Палуцького він уклав тестамент королівського ротмістра Костянтина-Томаша Судимонтовича Чечеля-Новоселецького (див. док. 132), що однак не входило до його компетенції. У самому тестаменті такої інформації немає, але цей факт несподівано вплив з тексту зізнання писаря, який зробив це у ратуші на вимогу двоюрідних братів небіжчика – Адама і Степана Чечелів. Вони були вкрай незадоволені актом останньої волі покійного та мали намір оскаржити його в суді, тобто підважити його правомірність. 1 серпня 1696 р. Чечелі приїхали до Дубна, де опитали свідків укладення тестаменту й дізналися, що міський писар Павло Курочка власноруч написав тестамент королівського ротмістра. Але він скомпонував текст не зі слів тестатора, а під диктовку М. Палуцького, а той на прохання дружини небіжчика й приніс 16 березня 1688 р. заповіт до гродської канцелярії для запису до урядових книг:

«...opytali i wynaleźli iż sławetnego Pawła Kureczki, pisarza miejskiego dubieńskiego przysięgłego, że testament pisał Je[go] Mci p. Konstantemu Czeczelowi, rotmistrzowi JeMci, zaczym pomieniony pisarz przyznał będący na ciele i umyśle zdrowy przy urzędzie miejskim dubieńskim i przy Ich Mci panów szlachty niżej na podpisie mianowanych, temi słowy i w ten sposób, ‘iżem był uproszony w dom JMci pana Konstantego Czeczela i bez Jego Mci pana Pałuckiego, wojskiego krzemienieckiego, do pisania testamentu. Com tak i uczynił, a przyszedszy w dom tegoż wziołem pisać testament nie widziawszy, nie słyszawszy z ust tegoż pomienionego niebożczyka: jedno JeMci pana Pałuckiego z ust przez króregom byłem sprowadzony w dom ten, co mi on dyktował tom pisał, zeznaie tą wiarą moją katholicą przed urzędem niniejszym miejskim dubenskim i Ich Mciow panow szlachty niżej podpisanych»²⁷⁹.

Після цієї заяви (а фактично – зізнання, отриманого під тиском) міський писар несподівано захворів і невдовзі помер. Можливо, брати Чечелі прискорили його смерть, або якимось чином посприяли цьому. Курочка встиг написати власний тестамент 16 вересня 1696 р., текст якого, однак, не зберігся, бо не був вписаний до міських книг, про що дізнаємося з акту поділу спадщини між його дітьми від 9 січня 1697 р.²⁸⁰ Загалом, далеко не всі тестаменти потрапляли до міських книг. На заваді цьому ставали іноді самі спадкоємці, незгодні з волею тестатора щодо поділу майна, або ті спадкоємці, які не бажали оплачувати видатки, пов’язані з оформленням і вписанням цих актів до урядових книг. Напевно так сталося з тестаментом дубенського писаря, після смерті якого почалися майнові

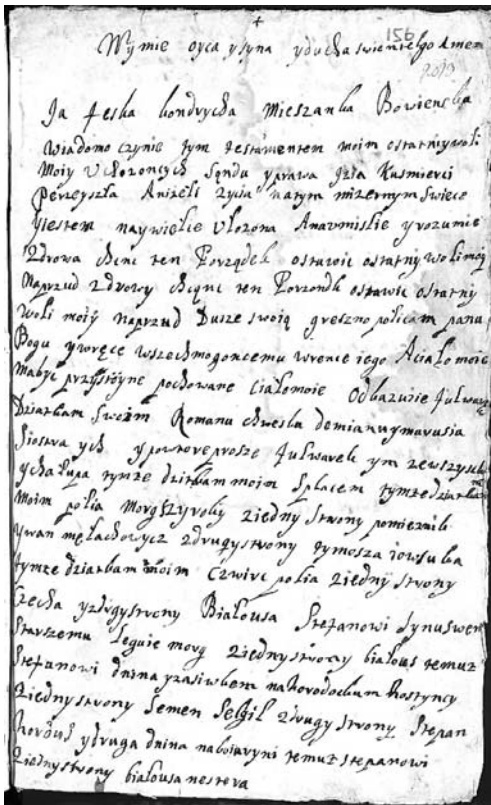
²⁷⁹ ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 12, арк. 31 зв.

²⁸⁰ Там само. Арк. 38–38 зв. Акт має назву «O spadek za testamentem pisarza miejskiego Kureczki, podział majątnosci».

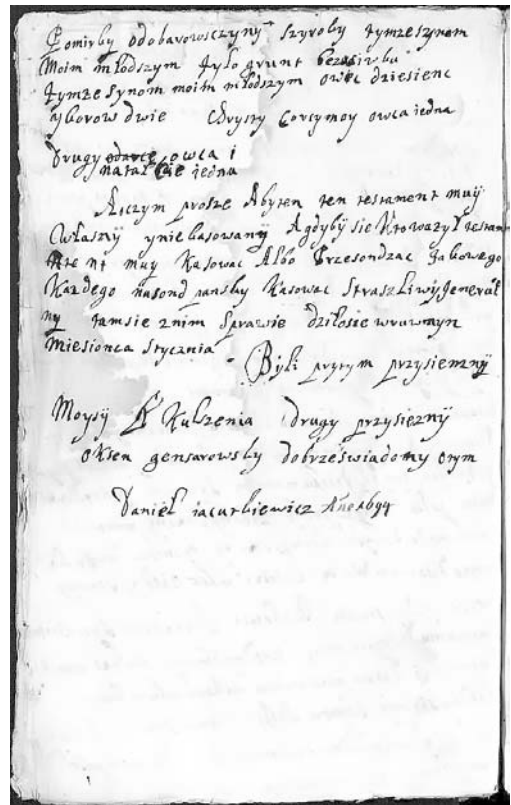
суперечки між його дітьми. Старшу дочку Марту він встиг видати заміж, виділивши їй посаг, старшого сина Яна тестатор віддав від спадщини, напевно, до того забезпечивши окремо майном, а молодші – Олександр і Софія Лозинська Куречанка – успадкували будинок писаря, який оцінили в 300 зол. Однак між молодшими дітьми виник конфлікт, тож міський суд, аби їх примирити, зобов'язав брата виплатити сестрі половину цієї суми. Лише за цієї умови будинок переходив у власність Олександра. Судді вирішили спір і щодо рухомих речей, які належали до героди і ґергевету:

«...To jednak się dokłada iż possudki gospodarskie, sprzęty domowe i sprzęty wszelakie do hergewetu należące ma się przy domie i przy onego dziedzicznym possessorze Alexandrze zostawać powinno. Pościeli Alexandrowi poduszek dwie, pierzyna jedna należeć będzie. A poduszek dwie, pierzyna i koc Zofiej Lozinskiej przynależć mają»²⁸¹.

У міській книзі, розпочатій за врядування Курочки, після його смерті занотовано запис про його наступника Стефана Фіневича: «за pisarstwa Stefana Finiewiczza zapisów poczęta księga Anno 1696, grudnia 18»²⁸².

10. Тестамент рівненської міщанки Феськи Кондрихи. 1694 р.

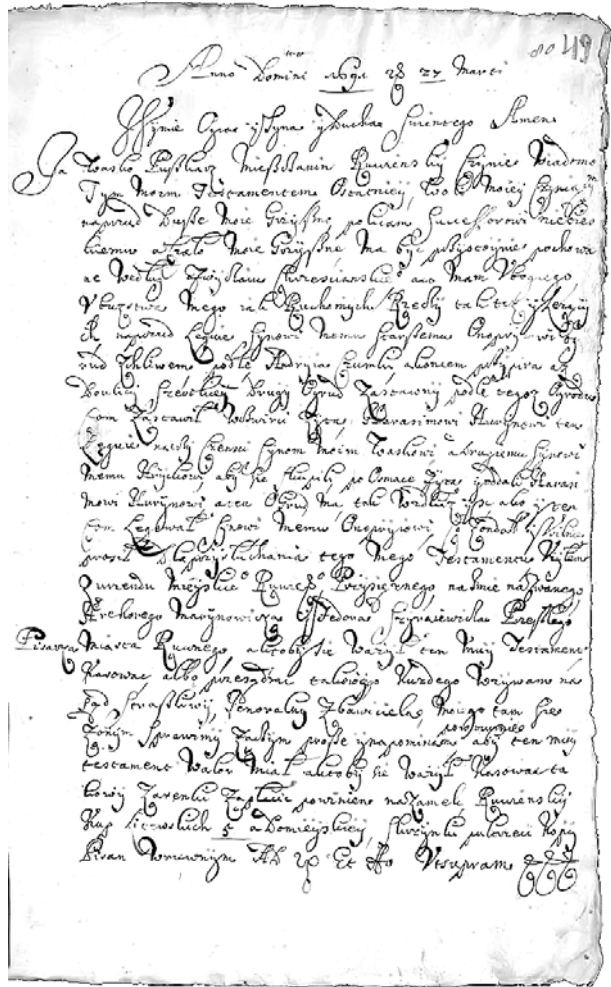
11. Тестамент рівненської міщанки Феськи Кондрихи. Зворот

²⁸¹ Там само.

²⁸² Там само. Арк. 36.

У єдиній збереженій міській книзі Рівного кінця XVII ст. зафіксовано відомості про чотирьох міських писарів: Федора Шираєвича (Fedor Szyrajewicz 1690), Данила Яцуркевича (Daniel Jacurkiewicz, 1694), Лукаша Радкевича (Редкевича) (Łukasz Radkiewicz 1691–1693, 1697–1699), Яна Топоровського (Jan Toporowski 1694–1696)²⁸³. Хронологічний порядок вписаних до неї актів порушений, можливо, з вини інтролігаторів, які його не дотримувалися і хаотично їх розмістили, зшиваючи цю книгу. Крім того, більшість актів не мають точного датування з вини канцеляристів, які при оформленні не вписували з якихось причин перед заголовком точну дату, а робили це спорадично. У багатьох актах відсутні початкові і прикінцеві клаузули. Почерк переписувачів – не завжди чіткий і місцями нерозбірливий. При перекладі на польську мову допускалося чимало помилок різного характеру. Можна припустити, що більшість цих документів – чернетки, з якими працювали канцеляристи наприкінці XVII ст., а чистові варіанти й оригінали очевидно були втрачені. На користь цієї гіпотези свідчить також доволі значний хронологічний відрізок часу – 8 років (1691–1699), що не було характерно для тогочасної канцелярської практики. За цей період мала би накопичитися доволі значна документація, яку могли оформити мінімум у 2-3 таких конволюти. До книги підшиті також виписи з міських книг, не засвідчені підписами міських урядників і міською печаткою, які починаються характерним заголовком: «Wypis z xiąg Maideburskich miasta Rownego», на звороті цих актів вписували інші наступні акти.

Щодо міських писарів інших волинських містечок збереглися лише поодинокі згадки в тестаментях міщан: Станіслав Вітковський (Stanisław Witkowski

12. Тестамент рівненського міщанина
Васька Пушкаря. 1691 р.

²⁸³ ЛННБ. Відділ рукопису. Ф. 91, спр. 44.

і нотарій Симон Палінський з Нового Тучина (1608)²⁸⁴, Іван Малоєдович з Козлина (1608)²⁸⁵, Даніель Осташкевич (Daniel Ostaszkiwicz) з Клевани (1622)²⁸⁶, Петро Гладовський (Piotr Gładowski) з Маначина (1657)²⁸⁷, Ян Андрікович (Jan Andrikowicz) з Милянович (1694)²⁸⁸.

Волинські міські писарі репрезентували різні щаблі освіти/освіченості та професійні якості. Польському письму вони скоріш за все навчалися або на коронних теренах, або в Олицькій школі чи Луцькому єзуїтському колеґіумі. У містах Волині вони належали до міської еліти, а з певною умовністю – до інтелектуальної еліти, коли взяти до уваги переважну неписьменність городян. Утім, за рівнем заможності, професіоналізму, а тим більш за інтелектуальною підготовкою вони суттєво поступалися, наприклад, перед львівськими «лицарями пера і каламаря», які робили стрімкі кар'єри в міському уряді, залишали по собі значно більші статки, могли похвалитися чималими приватними бібліотеками і широкими соціальними зв'язками²⁸⁹.

2.4. СТРУКТУРА (ФОРМУЛЯР) ТЕСТАМЕНТУ

Аналіз текстів тестаментів ранньомодерного часу з теренів Корони Польської і Великого князівства Литовського засвідчує подібність формуляру, початки якого сягають середньовічного латинського і руського документу²⁹⁰. Усталилися такі основні його елементи:

початковий протокол, що складався з *invocatio, intitulatio*;

основна частина – *dispositio, corroboratio*;

кінцевий протокол – *subscriptio, datum*.

Формуляр волинських тестаментів містить усі основні клаузули, такі як: *інвокація, інтитуляція, аренда, диспозиція, короборація, санкція, дата, субскрипція*. Тож щодо структури вони майже не відрізняються від усталеного в Короні Польській і Великому князівстві Литовському формуляру за винятками вступних формул, коли опускалися інвокація і аренда, іноді – прикінцевих. Деякі тестаменти обмежуються тільки диспозиціями щодо майна, або мають усі складові формуляру, але скорочені. В коротких заповітах малозаможних міщан одразу після актикаційної формули наступала майнова диспозиція, а потім *реляція* (зізнання) урядників, що були присутні при укладанні акта останньої волі (див., наприклад, док.: 10, 11, 46, 67, 80, 85, 86, 125, 129, 147 та ін.).

Вписи тестаментів у міських книгах зазвичай починаються з дати і титулу документа, який виразно відділяється від самого тексту. Тут вписували соціальний

²⁸⁴ ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 89, арк. 271 зв.

²⁸⁵ Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie, rksp 262, k. 74.

²⁸⁶ ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 131, арк. 162.

²⁸⁷ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 68.

²⁸⁸ ЦДІАУК. Ф. 1401, оп. 1, спр. 1, арк. 406 зв.

²⁸⁹ Petrišak B. Pisarze miejscy jako testatorzy i spadkobiercy od XIV do pierwszej połowy XVII wieku // КНKM, 2013. Т. LXI, nr 2. S. 295-304; Петришак Б. «Лицар пера і каламаря» – писар міста Львова Войцех Зимницький (1583–1639). Львів, 2011.

²⁹⁰ Zielecka W. Prawo i praktyka testowania... S. 99.

статус тестатора, професійний фах (якщо він такий мав), далі – актикаційну формулу, де перераховувалися особи, присутні при укладанні тестаменту. При записуванні дати канцеляристи послуговувалися церковним календарем. В олицькій канцелярії дату записували виключно латинською мовою, в ковельській – латинською і польською, в інших містах – польською і руською. Канцелярський протокол, наведений Б. Гроїцьким, використовували у своїй практиці олицькі канцеляристи, додаючи його до оригінальної частини самого акту останньої волі.

Після того записували *інвокацію* (звернення до Бога і вищих сил), часто наступного змісту: «В ыме Панское Амин. Станся воля Божая, Во имя Бога всемогущого, в Троицы неразделне единого Отца и Сына, и Светого Духа ку вечной памяти стан ся. Аминь». «Во имя Отца всемогущого сотворытеля неба и земли и Сына его едиnorodного Исуса Хрста Пна Откупителя ншого и Духа Свтого. Аминь», «Во имя Отца и Сына, и Светого Духа, ку вечной памяти тое речы. Аминь», «W imię Przenajświętszej Trójcy, Ojca i Syna i Ducha Świętego», або «w imię Ojca i Syna, Ducha Świętego. Amen». У тестаментях міщан-католиків зустрічаються також розбудовані інвокації, наприклад: «W imię Trójcy Przenajświętszej, Ojca i Syna, i Ducha Świętego, który stworzył niebo i ziemię, tak widome rzeczy, jako i niewidome, w którego dyspositii wszystkie stworzone rzeczy, dni i lata wieku ludzkiego pomierzone, gdyż żaden który tylko żyje od śmierci być [wolny] nie może» (Валентин Шкляр, 1649, док. 35). Інвокація відсутня у тестаментях, записаних зі слів третіх осіб.

В *intitulatio* подавалося ім'я тестатора, його соціальний статус, іноді згадувалися уряди, які він посідав. Більшість текстів починає формула, що стверджує його осудність. Дослідники відзначають, що задовільний психічний стан тестатора був однією з необхідних умов правової чинності тестаменту. Через те, що більшість передсмертних записів оформлялася на схилі віку, в документах натрапляємо на послідовні згадки з переконаннями задовільного психічного здоров'я, що однак супроводжувалося «хворобою тіла». Так, шляхтич Мартин Приборський у своєму тестаменті (24 XII 1592) стверджував:

«Я, рабъ божии Мартин Приборский, будучи от Бга Створителя хоробою обложеною навежон, а розумеючи то, иж кождому человеку на свете мешкаючому ничего певнеишого не есть над смерть. И я на себе в той хоробе сподеваючи, а будучи еще в добром розуме и целои памяти, не будучи ни от кого и ничим прымушон ани намовен, одно сам по доброй воли своеи, расправуючи за живота своего дом и всю маетность свою. И для ведомости по животе моемъ кому того будетъ потреба, чиню сес мои тестамент»²⁹¹.

Міщанин Яків Ласкович з Милянович у своєму заповіті (18 VIII 1650) теж наголосує на задовільному психічному здоров'ї в такий спосіб:

«Я, рабъ Бжии Яков Ласкович, месщанин миляновский, будучи от Гда Бга хоробою обложенои, але еще за млстю Бжею розуму зуполного и сумена досконалого, хотячи убоztво свое розпровадити абы по смерти жадной турбации не было. Ужилем отца своего духовного Онисифора, отца покровского, которыи мене исповеди менталнои выслушал и сакраментом стым запечатал»²⁹².

²⁹¹ ЦДІАУК. Ф. 27, оп. 1, спр. 8, арк. 5–5 зв. Див. док. 5.

²⁹² ЦДІАУК. Ф. 1401, оп. 1, спр. 1, арк. 168. Див. док. 39.

Наступна клаузула – *аренга* (лат. *arenga*) – обґрунтування необхідності написання тестаменту. Приводом до цього була крихкість людського життя і загальна невідворотність смерті. Дослідники відзначають відсутність у міщанських тестаментів розбудованої релігійної частини, без якої не оформлялися шляхетські тестаменти тієї доби. Загалом роздуми/рефлексії про смерть і потойбічне життя рідко записувались у міщанських тестаментів, особливо це стосувалось жителів маленьких містечок, які навряд чи переймалися такими екзистенційними поняттями. Виняток становлять тестаменти міщан-католиків, духовних осіб і шляхти, де ця частина більш розбудована (докладніше див. розділ 4).

Після аренги записувалася *промульгація* (лат. *promulgatio*) – оголошення про останню волю і доведення її до відома): «такъ тымъ писмомъ остатнею волею моею ознаимую и ку ведомости привожу»²⁹³, «oświadczył i oznajmił ostatnią wolą swoją w te słowa»²⁹⁴, «zecznam i do wiadomości każdemu, komu tego wiedzieć potrzeba donoszę»²⁹⁵, «Чиню явно и вызнаваю сим моим тастаменьтом и записом вечистымъ остатнею волею своею»²⁹⁶.

Вступні формули канцеляристи нерідко опускали при оформленні заповітів убогих міщанок (не зважаючи на віровизнання), що, зокрема, видно на прикладі акту останньої волі бабки Марини з олицького шпиталю Св. Хреста²⁹⁷. Така ж практика була притаманна канцеляріям малих містечок Волині, де незалежно від рівня заможності тестаторів нерідко опускалися вступні формули (у т.ч. протокольні, наведені Гроїцьким) і записувалася майнова диспозиція, що добре видно на прикладі тестаменту заможної міщанки Овдоті Кайданихи з містечка Козлин²⁹⁸.

Власне розпорядження тестатора розпочинала *диспозиція, що стосувалася душі і поховання тіла*. Душу, яка покидала тіло після смерті, «передавали в руки Богу», а «грішне тіло» – землі, яке мало бути поховане згідно з християнським звичаєм. Так, наприклад, розпорядилася луцька православна міщанка Пелагія Іванівна Обуховая:

«Напервеи, кгда Гѣдь Богъ духа моего з грешного тела моего до фалы своеѣ озметъ, поручаючи его светои мѣсти, а тело мое грешное землѣ, которое маеть быти поховано через их мѣт презвитеровъ капитулы луцкое церкви соборное Светого Иоанна Богослова при церкви Светого Миколы порядкомъ хрестіанськимъ ведле воли и повинности ихъ мѣсти»²⁹⁹.

Важливе місце в тестаментів належало розпорядженням, що стосувалися поховання тіла: записи «на відправу» тіла, молитви за упокій душі, виділення коштів церковним інституціям на благодійність (легати), роздача милостині убогим

²⁹³ ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 41, арк. 675.

²⁹⁴ Biblioteka Kórnicka, sygn. 01204, k. 24.

²⁹⁵ ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 160, арк. 1647 зв.

²⁹⁶ ЦДІАУК. Ф. 32, оп. 1, спр. 1, арк. 163.

²⁹⁷ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 1, арк. 13. Див. Додаток 2, док. 4.

²⁹⁸ Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie, rkps 262, k. 22. Див. Додаток 2, док. 2

²⁹⁹ ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 41, арк. 675 зв.

(ялмужна). На ці цілі відписували певні суми готівкою, або наказували продати частину рухомих речей (докладніше див. 4 розділ).

Друга частина диспозиції – прагматичніша і важливіша для мешканців міст – стосувалася майнових справ. Майже в усіх текстах згадано житлові будинки, в окремих випадках ідеться про господарські споруди (хліви, клуні, пекарні, броварні, солодовні). Більшість міщан були власниками нерухомості, що знаходилася поблизу міста: сіножаті, поля, сади, городи тощо. З типових рухомих речей найчастіше згадуються частини гардеробу й тканини. З тестаментів довідуємося про назви окремих частин одягу, його колір, матерію, з якої він був пошитий. Але не завжди міщани згадували про нього, що може свідчити про другорядність цих речей для волинян, зокрема у другій половині XVII ст. Важливе місце відводилося клейнодам – золотим персням, сигнетам, срібним гудзикам і посуду, коштовним поясам, різним жіночим прикрасам. Звісно, такі речі траплялися переважно в заповітах заможних городян. Епізодично згадуються посуд, постіль, зброя, меблі, книги. Загалом про рухомі речі інформації менше, ніж про нерухомість. Як видно з тестаментів, рухомі речі займали другорядне місце й переходили в спадок разом з нерухомістю. Так, наприклад, записуючи дружині будинок із ґрунтом, вижівський міщанин Левко Демкович зазначив, що відписує їй усі «дробязки, шати, фанти от мала і до веля»³⁰⁰. (Ця тема детальніше розглядається в окремому 5-му розділі книги).

Іноді наприкінці тестаментів вписували *санкцію* (*sanctio*) – погрози на адресу людей, які можуть порушити останню волю або спосіб її виконання, хоча, варто зауважити, у тестаментах волинських городян вона зустрічається порівняно рідко, що може свідчити про нечасті випадки порушення посмертних приписів. Типовими були такі записи: «A kto by miał ostatniej woli mojej temu testamentu przeczyć, takowy się każdy ma ze mną rozprawić na Straszny Sądzie przed Panem Bogiem»³⁰¹; «Co jeśli by kto kolwiek ważył ten testament ostatniej woli mojej kasować, takowego każdego pozywam na Sąd Boży straszliwy, który się ze mną rospirać będzie przed Maiestatem jego przenajświętszym»³⁰². Дещо інакше ця формула записана у тестаменті рівненської міщанки Феськи Кондрихи: «A gdyby się kto ważył testament muj kasować albo przesondzać, takowego każdego na Sond Pansky straszliwy generalny, tam się z nim sprawie»³⁰³. Згаданий вище Левко Демкович зазначав: «А хто бы мѣлъ сес мой нинейший добровольный тастаментъ и запис вечистый мѣлъ касовати або нарушити, россудится со мною пред нелицемѣрным и правдивым судиею на Страшном суди Христовым»³⁰⁴. А володимирський війт Стефан Вишпольський погрожував порушникам таким чином: «Tak tedy kończę ten testament ostatniej woli mojej, [a] żeby nikt temu nie przeczył, gotowem go na Straszny Sąd Pański pozywać»³⁰⁵.

³⁰⁰ ЦДІАУК. Ф. 32, оп. 1, спр. 1, арк. 163–163 зв.

³⁰¹ ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 6, арк. 32 зв.

³⁰² Там само. Арк. 157.

³⁰³ ЛННБ. Ф. 91, спр. 44, арк. 156 зв.

³⁰⁴ ЦДІАУК. Ф. 32, оп. 1, спр. 1, арк. 165.

³⁰⁵ ЦДІАУК. Ф. 28, оп. 1, спр. 129, арк. 874.

Після згаданих вище елементів формуляру вписувалася короборація (*corroboratio*), в якій підтверджувалася воля тестатора і присутність свідків. До будинку смертельно хворого Стефана Булгака прийшли два райці і два лавники. Тестамент Томаша Ясинського засвідчили два райці – Ян Матвійович Косацький і Нестор Йовкович, а Криштофа Немиського – вікарій та писар луцької капітули Станіслав Лещинський, райця Йона Михайлович, міський писар Ян Томкович, возний Іван Городиський. Заповіт міщанки Пелагії Іванівни Якубової Обухової засвідчили «люде зацние упрошониє» – луцький гродський писар Сасин Русинович Берестецький, шляхтичі Петро Дубенецький, Гаврило Гуляницький, возний Ян Валевський. Луцький аптекар Войтех Мстиславович запросив у свідки шляхтичів і духовних осіб: Станіслава Лещинського, Матеуша Вишинського, Івана Виговського, Яна Кохана, Анджея Хоецького.

Екзекуторами (розпорядниками) ставали переважно опікуни родини померлого, згадувані в тестаментях, серед яких могли бути і близькі родичі, члени міського уряду, іноді – гродського і земського урядів, а також духовні особи. Аптекар Войтех Мстиславович, наприклад, просив бути опікунами його дружини і дочки достатньо відомих і впливових осіб: **коронного перемиського і самбірського підскарбія** Яна-Миколая Даниловича, луцького суфрагана і декана, олицького і тикотинського пробоща Станіслава Лозу, луцького каноніка і пробоща фундації волинського воєводи князя Сангушка Бальтазара Тишку, луцького земського суддю Войтеха Станішевського. Присутність при укладенні тестаментів у якості свідків осіб з високим соціальним статусом свідчила про авторитет і соціальний престиж родини помираючого. Вдова олицького війта Мартина Більця на ім'я Аполонія просила бути опікунами дітей вікарія олицької колегіати ксьондза Анджея Хромінського, доктора філософії Замоїської академії і професора Олицького колегіуму Яна Бжозовського, а також бурмистра Олександра Бобровича, райцю Федора Куриловича і міського писаря Лукаша Гонщевського³⁰⁶.

До останніх елементів формуляру належала касаційна клаузула – застереження тестатора щодо його права внесення змін, відкликання або касації за життя: «Warował też to sobie iż jeśliby go Pan Bóg do pierwszego zdrowia przyprowadził z tej choroby testament cassować, odmienić i poprawić, aby to przy wolej i dispościej testatora zostawało»³⁰⁷, «Ten testament zostawuję sobie wolne prawo jeślibym zdrów został z tej choroby zcassować i zepsować. A jeślibym też miał z wolej Boskiej umrzeć, tedy proszę aby w xięgach miejskich cale nie naruszony zostawał»³⁰⁸. Такі клаузули містять більшість тестаментів жителів Олики, натомість в інших досліджуваних містах їх практично не вживали. Наприкінці актів рівненських міщан ця клаузула містить прохання тестатора про непорушність останньої волі і неможливість її касації: «Proszę i napominam aby ten testament ostatniej woli mojej nie był kasowany i valor miał na wszelakim miejscu»³⁰⁹, «Poftornie proszę i napominam aby ni w czym nie był kasowany i do xiąg miejskich rowieńskich był przyjęty i zapisany»³¹⁰.

³⁰⁶ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 188 зв.

³⁰⁷ Там само. Спр. 4, арк. 38–38 зв.

³⁰⁸ Там само. Спр. 7, арк. 119.

³⁰⁹ ЛННБ. Ф. 91, спр. 44, арк. 149 зв.

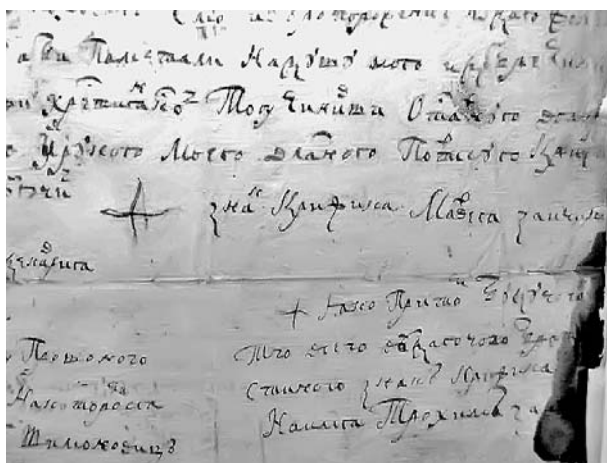
³¹⁰ Там само. Арк. 241.

Кінцевий протокол складався з *datum*, або інформації про дату і місце написання документу. Після цього ставився підпис, у деяких випадках – відбиток особистої печатки тестатора. Далі підписувалися свідки, іноді прикладаючи свої сигнети, що надавало правової чинності тим документам. Так, наприкінці заповіту володимирської міщанки Куниці Каплянки перераховані поіменно всі свідки, які «печати свои приложили и руки свои хто писати умель подписали»³¹¹, що означає те, що свідки далеко не завжди були письменними і могли поставити свій підпис. Часто при цьому дописували: «рукою власною», польською мовою – «ręka swą», або вживали латинський відповідник «manu propria», часто – в скороченому варіанті – «m. pr.».

Каталін Шенде звернула увагу на те, що в угорських містах при виборі свідків зважали на їхній соціальний статус, який мав бути подібний або тотожний до статусу тестатора. Охоче обирали членів міської ради, хоча в надзвичайних випадках вистачало свідчень «двох учтивих і осілих» (тобто власників нерухомості в місті). В тестаментах багаторазово згадується про те, що свідки виконували свої функції на особливе прохання тестатора. Тим не менше часта поява одних і тих самих осіб в якості свідків протягом одного року може означати те, що члени міської ради поділяли ці обов'язки поміж собою. Таким чином заповідач мав менший вибір свідків аніж могло видаватися, а на практиці цей вибір обмежував додатково його соціальний статус³¹². Подібну практику в доборі свідків можемо спостерігати і на прикладі олицьких тестаментів за 1660–70-ті роки.

У випадку нездатності тестатора через хворобу поставити власний підпис («А подписать есми не мог при неспособности взроку очю моихъ»³¹³), запрошували когось зі свідків: «proszony ustnie oczewisto pieczętarz N.».

Утім, у більшості випадків тестатори були неписьменними й усього лиш ставили хрестики наприкінці акта. Серед неписьменних були і деякі міські урядники: наприклад, сокольський війт Мартин Іршинський з тієї причини просив підписатися замість нього Антонія Жилича («Iż pan Marcin Irszyński pisać nie umie, na miejsce jego Anton Żylicz proszony pieczętarz od pana Marcina Irszyńskiego, wójta sokolskiego»³¹⁴).

13. Фрагмент оригіналу тестаменту дубенського міщанина Матвія Зайчика з підписами заповідача (хрестика) і свідків

³¹¹ ЦДІАУК. Ф. 28, оп. 1, спр. 23, арк. 130 зв.–131.

³¹² Szende K. Testamenty i ustne oświadczenia woli. Oralność i piśmienność w procesie sporządzenia testamentów na Węgrzech w późnym średniowieczu // КНKM. 2013. R. LXI, nr 2. S. 227.

³¹³ ЦДІАУК. Ф. 28, оп. 1, спр. 18, арк. 35 зв.

³¹⁴ ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 103, арк. 219.

Тестамент мешканки Олики Маріанни Слоньчиної (15 XII 1661) містить усі вступні і прикінцеві формули, закінчується *corroboratio* і *datum*; його підписали: сама тестаторка, ксьондз Якуб Львович, нотарій олицької колегіати Станіслав Казимир Сарневич, пан Павло Рабенський, пан Станіслав Шейновський і її чоловік Миколай Маринський³¹⁵. Утім, більшість записів оформлялися згідно зі стандартним формуляром, опрацьованим у міській канцелярії, де опускалася кінцівка, тобто дата і підписи свідків, наприклад:

«Warował sobie tenże testator, iż jeśliby go P. Bóg do pierwszego zdrowia przyprowadził, aby ten testament terazniejszy nic nie ważył, że jeśliby też zaś z tego świata jego zebrał, aby w ni w czym nie naruszony zostawał i do ksiąg miejskich był zapisany»³¹⁶.

Після запису тексту тестаменту дописували формулу, що засвідчувала запис до міських книг. У гродських канцеляріях здебільшого вживали стандартну фразу: «Которыи же то тестаментъ слово *от* слова до книг кгородских володимерскихъ есть записанъ». У луцькій міській канцелярії залишали докладний запис, але напевно, це залежало від статусу особи. Так під текстом заповіту бурмистра Івана Солтана читаємо: «Которыи же то тестаментъ, за очевисьтою прозбою, при добром баченью будучы, своею, то есть вышь менованыи панъ Самоел Василевичъ, названы Солтанъ прозвиськом, бурмистръ прошълыи, а за принятемъ нашым урядовым, с початку ажъ до конца до книгъ справъ ратушьныхъ радецкихъ вецъныхъ местскихъ луцкихъ *ест* уписан, с которыхъ и сесъ выпис под печатю лавъничесю *ест* выдан»³¹⁷. А міські писарі Козлина до цього підходили спрощено: «И просилъ *тен* же Лукаш, абы *сеи* дестаментъ записанъ был, которыи записанъ *есть*»³¹⁸. В олицькій канцелярії незалежно від статусу тестатора часто вживали усталений латинський вираз: «*Quod cum memoriam solidado acticatum est*».

* * *

Міська канцелярія відіграла головну роль у становленні тестаменту як важливого приватноправового акта, обов'язкового до виконання після смерті заповідача. Невдоволені останнім волевиявленням тестатора могли оскаржити його розпорядження в суді, але на практиці цим користувалась незначна частина мешканців міст. Аналіз правових джерел і порівняння їх із практикою тестаментування дає підстави стверджувати, що мешканці міст у більшості випадків шанували право і дотримувалися засад укладання тестаментів, визначених у Литовському статуті і збірниках магдебурзького права.

Після смерті тестаторів акти останньої волі, як правило, вписувались до урядових міських книг (такий запис називався *облятою*): канцеляристи дослівно переписували текст з принесеного оригіналу, до нього додавали вступну і кінцеву клаузули (канцелярську формулу) та заголовок, який містив крім імені і прізви-

³¹⁵ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 91–93 зв.

³¹⁶ Там само. Арк. 51–51 зв. Тестамент олицького міщанина Прокопа Семеновича (21 III 1661).

³¹⁷ ЦДІАУК. Ф. 26, оп. 1, спр. 31, арк. 127 зв.

³¹⁸ Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie, rkps 262, k. 74.

ща заповідача інформацію про його соціальний статус, іноді – імена осіб, які принесли цей документ, та свідків. Завершувала обляту стандартна прикінцева формула із зазначенням про те, що поданий для фіксації тестамент актикований (тобто вписаний). Однак, як доводить аналіз актової документації, далеко не всі тестаменти городян, укладені в їх будинках напередодні смерті в письмовій формі, вписувалися до міських книг. Причинами тому могли бути небажання спадкоємців оплачувати пов'язані з цим канцелярські видатки³¹⁹ або відсутність потреби в цьому. Рідкісними були випадки вклеювання (або вшивання) оригінальних документів із підписом тестатора, свідків і міського писаря (такі випадки зафіксовані у книгах міст Рівне і Дубно). Загалом у тогочасних містах значна кількість актів останньої волі виголошувалася усно і не записувалася до урядових книг³²⁰.

Більшість тестаторів були неписьменними і, аби засвідчити свій акт останньої волі, ставили хрестик, а для укладання самого акту потребували фахової допомоги працівників міської канцелярії. Нормою в ті часи було укладання заповітів у будинку помираючої особи (у присутності міських урядників і свідків), або в ратуші перед міським судом. Однак серед аналізованої групи тестаторів було кілька осіб, які власноруч уклали свої тестаменти, тож міським урядникам залишалося тільки *post factum* прийняти готові документи для фіксації в урядових книгах, що певною мірою свідчить про розвиток писемної культури у волинських містах ранньомодерного часу. Агнешка Бартошевич звернула увагу на те, що така ситуація загалом була властива для великих міських осередків – центрів міщанської культури, зокрема Кракова, де на початку XVI ст. щоденною практикою було записування в міській канцелярії вже готових, тобто укладених раніше тестаментів. У той час в сусідньому Казимежі нормою був запис тестаментів перед судом, який збирався в будинку тяжкохворого, або в ратуші³²¹.

³¹⁹ За спостереженнями Богдани Петришак, канцелярські витрати на укладання і вписи тестаментів до урядових книг міста Львова подеколи становили чималі суми: у 1529–1560 рр. коливались від 4 до 200 злотих, а в середньому така послуга коштувала 20 злотих. Див.: Petryśak B. Sporządzenie testamentów we Lwowie w późnym średniowieczu ... S. 333-334. У м. Буда оплата за укладання тестаменту становила 100 денарів, у той час як звичайний акт коштував ¼ тієї суми. (Majorossy J. Archiwa zmarłych. Administrowanie aktami ostatniej woli w miastach węgierskich późnego średniowiecza // КНKM. 2013. R. LXI, nr 2. S. 244.) На жаль, не розпоряджаємося даними щодо цін на ці послуги стосовно міст Волині.

³²⁰ Таких висновків дійшли польські, угорські та чеські історики, див., наприклад: Szende K. Testamenty i ustne oświadczenia woli. Oralność i piśmienność w procesie sporządzenia testamentów na Węgrzech w późnym średniowieczu // КНKM. 2013. R. LXI, nr 2. S. 223-237; Jiřová K. Późnośredniowieczne testamenty z ziem czeskich. Možliwosti i ograniczenia badań // Ibid. S. 213-214; Majorossy J. Archiwa zmarłych. ... S. 243; Bartoszewicz A. Mowa, gest, pismo. Relacje między kulturą żywego słowa a kulturą pisma w świetle zapisek z ksiąg sądowych późnośredniowiecznych miast polskich // Kwartalnik Historyczny. R. CXXIV, Warszawa, 2017, nr 2. S. 209-235.

³²¹ Bartoszewicz A. Testament jako źródło do badań nad piśmiennością mieszczańską w późnym średniowieczu // КНKM. 2011, nr 3-4. S. 294.

Важливу роль у тестуванні відігравали міські писарі. Варто зауважити, що ці урядники були заангажовані не тільки у процес укладання тестаменту. Часто як осіб, що користувалися «доброю славою» у міському соціумі, їх призначали екзекуторами – вони мали стежити за виконанням акта останньої волі, їм доручали опіку над неповнолітніми дітьми померлих. У міському соціумі, де більшість пересічних людей були неписьменними, вони користувались неабияким авторитетом. Частина з них походила з коронних земель, або отримала освіту в містах Корони Польської.

Формуляр волинських тестаментів містить усі основні клаузули, характерні для такого типу документів ранньомодерного часу. Тож щодо структури вони майже не відрізняються від усталеного раніше у Короні Польській і Великому князівстві Литовському формуляра, за винятками вступних формул, коли іноді оминалася інвокація і аренга, а також прикінцевих. Складніший формуляр мали тестаменти жителів Олики, де була добре розвинута міська канцелярія.

Загалом, незважаючи на поширену практику тестаментування в містах Речі Посполитої в XVII ст., ці документи не стали масовою актовою продукцією у волинських містах (за винятком Олики). Вони не виділилися в окрему серію книг на зразок *Libri testamentorum*, як це відбувалося у більших коронних містах³²², а записувалися у поточні міські книги (радецькі або вйтівсько-лавничі) на прохання городян.

³²² Такі серії книг провадилися з кінця XIV ст. у Кракові, з 1540-х років у Старій Варшаві, Львові і Перемишлі, з початку XVI ст. у Познані. Див.: Bartoszewicz A. *Piśmienność mieszczańska w późnośredniowiecznej Polsce*. Warszawa, 2012. S. 110-111.

РОЗДІЛ 3.
Тестатори та їхні близькі

3.1. ТЕСТАТОРИ

Коло тестаторів було досить різномірним. Серед них зустрічаємо осіб як заможних, так і бідних, людей різного фаху і рівня освіти (освіченості). Єднало їх те, що рішення про укладення тестаменту залежало в більшості випадків від них самих (принаймні вони про це згадували в тексті). Ними рухало бажання впорядкувати всі свої справи – розрахуватися з боргами, розпорядитися якнайкраще майном, аби смерть не застала їх знезацька. На сторінках міських книг можна знайти інформацію про представників різних станів суспільства. Міські писарі контактували з широким колом осіб – не тільки з жителями цих міст, а й околицною шляхтою, духовенством, військовими, купцями, прибульцями з інших міст. Тож клієнтами міських канцелярій ставали представники різних сегментів строкаго міського соціуму.

Усіх тестаторів (170 осіб) можемо охарактеризувати за такими критеріями:

- 1) за статтю: 50 актів останньої волі (або 30% усіх) належали жінкам, 120 (70%) – чоловікам, один тестамент написаний від імені подружжя;
- 2) за соціальним статусом переважна більшість були міщанами 144 (84,7%), певний відсоток складала шляхта – 21 (12%), з них 8 осіб були військовими, 5 (3%) осіб належали до духовного стану різних конфесій;
- 3) за «фахом» тестаторів-міщан чоловічої статі (95 осіб): 17 (17,8%) осіб належали до міської правлячої еліти; 17 (17,8%) були ремісниками, 6 (6,3%) – купцями, найбільше було огородників (осіб, які жили з обробітку землі, тримали городи, сади, фільварки тощо) – 48 (50,5%), а також осіб неокреслених занять – 7 (7,3%);
- 4) за конфесійним чинником домінували православні – 82 особи (48%), католиків було 48 (28%), уніатів – 37 (22%). Ще три особи не вдалося вповні ідентифікувати.

Майже третина усіх тестаментів належала жінкам. Попри порівняно невелику кількість збережених текстів, ці акти мають високу джерелознавчу цінність. Вони відзначаються своєю докладністю, містять чимало інформації про матеріальний стан тестаторок, їхню релігійність/побожність, деякі з них віддзеркалюють емоційний стан і долі жінок, ситуацію в родинах, ставлення до шлюбних партнерів. Порівняно із заповітами чоловіків, жіночі яскравіше та виразніше демонструють індивідуальність тестаторок та їхні емоції, відчуття страху і побоювання у переддень смерті за стан своєї душі та долю дітей. Зрештою, вони є важливим джерелом для аналізу повсякдення та уявлень ранньомодерних людей³²³.

³²³ Докладніше див. мою статтю: «Визнаваю сим моим тастаменътом и ѿстатнею волею своєю». Тестаменти волинських міщанок кінця XVI–XVII ст. // Соціум. Альманах соціальної історії. Вип. 13-14. Київ, 2017. С. 127-160.

Осібну групу тестаторів становлять представники міської урядницької еліти. Серед них були чотири війти – Матис Тресковський з Ковеля, Петро Бризель³²⁴ з Корця, Мартин Іршинський з Сокола, Стефан Вишпольський з Володимира; два лентвійти – Марк Ніфанович з Ковеля і Парфен Голузка з Луцька; п'ять райців – Валентин Жембецький, Єронім Танюкевич і Ярмош Хомович з Олики, Самійло Солтан з Луцька, Андрій Знойовський з Ковеля; п'ять лавників – Григорій Фалілейович, Григорій Нетякевич, Лукаш Позневич і Миколай Полупанович з Олики, Стефан Булгак з Луцька; один міський писар з Олики – Андрій Лабунський.

14. Торгівці. Малюнок з хроніки Ульріха Ріхенталя. 1483 р.

Шість актів останньої волі належали купцям, які займалися купівлею-продажем різних товарів. Відомо, що Іван Мискевич (на прізвище Боняк) з Олики торгував олією, сіллю і прісним медом, які купляв у Кам'янці (Подільському), мав чимало боржників (док. 79). Матяш Підвисоцький також торгував олією (док. 52). Яцько Леньчиц зі Стрия зі своїм приятелем Костянтином Сомком продавали разом в Олиці ножі (на суму 120 зол.) і цибулю (на суму 16 зол.), мали двох коней, які коштували 66 зол. (док. 82). Якуб Добко з Олики продавав гудзики і коштовні паси, залишив після себе

два кованих купецьких вози з товаром (док. 99). Олександр Дзуса називає себе на початку тестаменту «острозьким міщанином», але також мав нерухомість у Кременці, а перед смертю проживав у Дубно, де уклав акт останньої волі. Прикметно, що наприкінці свого тестаменту він зазначив, що був не тільки острозьким міщанином, а ще й дубенським, тобто мав подвійне міське громадянство і, вочевидь, займався торгівлею у цих двох містах. Вірогідно, свій торговий капітал він заробив на купівлі/продажі хутра і тканин, а також на лихварстві (позичці грошей) та оренді деякої нерухомості (док. 95). Натомість купець Іван Йовтухович з Олики транспортував возами невідомі нам товари у Маначин, де захворів і склав тестамент (док. 48). Можемо припустити, що купців могло бути значно більше, принаймні серед міських урядників, для яких заняття торгівлею або перепродажем речей було звичним явищем, про що, наприклад, свідчить перелік «крамних» товарів у тестаменті луцького бурмистра Івана Солтана (док. 17), або згадка в тестаменті лавника Стефана Булгака про крамницю його дружини, що приносило дохід його родині³²⁵. Варто також додати, що купці у волинських

³²⁴ Петро Бризель після переселення до Олики згадується як місцевий хірург. Після його смерті (1665) залишився посмертний інвентар майна з переліком медичних книг і ліків. До даної збірки документів не увійшов тестамент луцького війта-шляхтича Марка Жоравницького (1611), який надрукований окремо як додаток до моєї статті: Луцьке війтівство в XV–XVII ст.: характеристика інституту та персоналії урядників // Український історичний журнал. Київ, 2015. № 4. С. 4–22.

³²⁵ «Kramik żony mej, którym siebie i mnie żywiła». ЦДІАУК. Ф. 23, оп. 1, спр. 1, арк. 92 зв.

містах були ще й власниками фільварків, садів, городів, тримали домашню худобу, що давало додатковий прибуток і було невід'ємною складовою повсякденного життя у ті часи.

16. Знаки старшин цехів. XVII ст.

був мосяжником – майстром по міді, латуні і бронзі (док. 128).

Непересічним мешканцем Луцька був прибулий з Пултуська аптекар Войтех Мстиславович. Певний час він служив як приватний лікар у брацлавській каштелянці Ізабелли Семашкової, згодом купив у нащадків небіжчика доктора філософії і медицини Андрія Марцішевського будинок поблизу ратуші, який перебудував під кам'яницю з окремим приміщенням для аптеки. Згодом він обзавівся ще й іншою нерухомістю: за надані червоногородському старості Станіславові Даниловичу послуги на суму 500 зол. пол. купив дворище з трьома підданими у селі Аршичин, а також город біля

Свої тестаменти залишили 17 ремісників, які представляли кілька галузей: швейну – два кушніри, кравець, ткач і три шевця, металеву – мечник і два ковалі, будівничу – скляр і тесля, пов'язану з виробництвом продовольства – пивовар і млинар, лікувальну – хірург і аптекар, крім того один був лазебником (працював у лазні).

Схоже, що до когорти ремісників належав ковельський райця Андрій Знойовський, в будинку якого знаходився верстат з приладдям і який згадується як продавець товарів з міді (на суму 300 зол.). Скоріше за все він

15. Замки висячі та ключ. XVII ст.

17. Ножиці. XIV ст.

18. Сільськогосподарські роботи. Гравюра XVII ст.

річки Глушець у Луцьку. 15 жовтня 1632 р. аптекар уклав тестамент, записавши всю нерухомість дружині Катерині Камінській, з якою нажив кількох дітей, більшість яких, однак, померли в дитинстві і були поховані в єзуїтському костелі в Луцьку. На той час залишилася тільки дочка Анна, крім неї на вихованні тестатор мав племінницю – дочку брата-небіжчика Станіслава, цій дівчині він заповів кам'яницю у Пултуську, неподалік від ратуші (док. 23).

19. Жнива. Гравюра XVII ст.

Значну частину тестаторів становили особи, що жили з обробітку землі, садівництва, огородництва, були власниками фільварків, полів, луків, садів. У цілому такі заняття були широко розповсюджені серед жителів більшості тодішніх містечок Речі Посполитої, які мали аграрний або напіваграрний характер. Типовим представником цієї соціальної групи був олицький міщанин Іван Буй, який залишив у спадок своїй дочці від першого шлюбу Марині півволок поля з будинком, пекарнею і фільварком, два стоги сіна в гумні, поле і город на тій же землі, а другій дружині з дітьми також півволок поля, сад, орендовані на три роки у міщанина Семена Шпачка за борг в 96 зол. поле і сад, з яких дружина і старша дочка мали разом збирати врожай. Також залишив їм 4 воли, 2 коня, корову, 2 вепри, стару свиню, гусей, посуд, знаряддя для обробітку землі,

вози, одяг тощо (док. 93). Адам Гурський залишив по собі будинок біля Ринкової площі в Олиці, фільварок на передмісті Завороття, два воли і два коні, кількадесят кіп збіжжя у с. Длугошії. Усю спадщину записав дружині Анні Шпаківні, а ексекуторами майна призначив професора Олицької академії (колегіуму) Яна Гжегожа Бжозовицького і двох лавників з міського уряду (док. 94). Міщанин Йовко Мискевич вирощував і продавав різну домашню худобу (док. 71).

Усі згадані вище групи міських жителів – представники вищих або середніх верств міського суспільства, тобто особи з більш-менш достатнім добробутом, яким було що залишати в спадок. Тестаменти убогих міщан – явище загалом рідкісне. Серед волинських городян відомі лише три таких тексти, які належали убогим жінкам з Олики: Матяшовій Шевеліній (док. 85), Катерині Ветровні, яка на схилі життя мешкала в руському шпиталі (док. 97), та бабі Марині зі шпиталю Св. Хреста (док. 125).

Шляхта у волинських містах була невід'ємною частиною міського суспільства у досліджуваній період. За підрахунками Ірини Ворончук у Луцьку на середину XVI ст. нараховувалося щонайменше 84 двори князів і шляхти³²⁶, які не підлягали юрисдикції міської влади. Дещо менше шляхетських дворів було

³²⁶ Ворончук І. Населення Волині в XVI – першій половині XVII ст. ... С. 321.

20. Повітова шляхта. Малюнок XVIII ст.

в інших повітових центрах Волині – Володимирі і Кременці³²⁷. У всіх королівських містах Речі Посполитої впродовж XVI–XVIII ст. зберігалася тенденція до зростання приватних (шляхетських) юридик, що створювало чималі проблеми для міських громад. Сеймова конституція 1550 р. дозволила шляхті купувати в містах нерухомість за умови, що такі особи підлягатимуть міській юрисдикції і сплачуватимуть усі міські податки³²⁸, але, зрозуміло, в реальному житті ця постанова рідко виконувалася. Прагнення шляхти мати міську осілість диктувалися суто прагматичними чинниками: міста були центрами політичного життя (тут проводилися сеймики, де вирувало політичне життя), розвитку торгівлі (регулярно відбувались ярмарки і торги), культури і освіти. За таких умов шляхтичі часто купували нерухомість у містах, іноді навіть приймали міське громадянство, чи одружувалися з міщанками.

Серед аналізованої групи тестаторів – 21 особа шляхетського походження (у т.ч. три шляхтянки), долі яких так чи інакше були пов'язані з волинськими містами, або міськими жителями. Так, Ядвіга Кривецька, дружина Якуба Сокольницького, уклала тестамент 27 лютого 1587 р. у Луцьку, але просила поховати її тіло не в місцевому костелі, а в костелі Св. Анни в Ковелі. Свідками у неї виступили представники місцевої шляхетської еліти – Михайло Загорівський, Василь і Петро Семашки (док. 3). Інша шляхтянка – Раїна Окорська, дружина Миколая Вандаловського, оформила свій тестамент 23 березня 1619 р. у Турійську. Що характерно, свідками у неї були вїйт-міщанин Богдан Каленикович і ще двоє турійських міщан (док. 16). Анна Медонівна, дружина Миколая Омелянського, уклала свій тестамент у Клевані за допомогою міського писаря Даніеля Осташкевича і вїйта Войтеха Яхимовського. Приховуючи цей факт від чоловіка (батька

³²⁷ Докладніше див.: Заяць А. Міське суспільство Волині ... С. 363-386.

³²⁸ Volumina Legum. T. 2. S. 8.

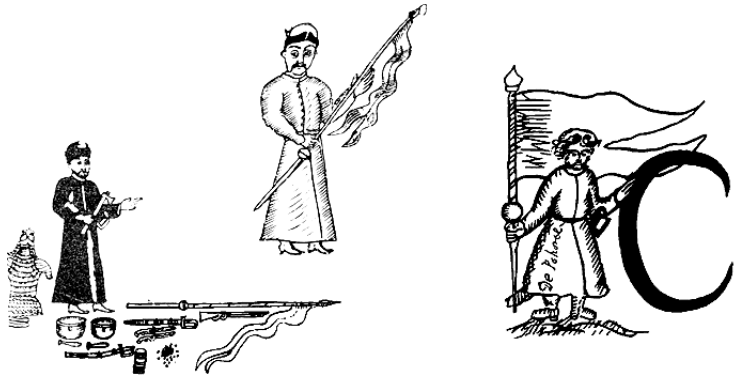

21. Зустріч двох шляхтичів.
Малюнок XVII ст.

її дочки), тестаторка просила княгиню Чорторийську, власницю Клевані, бути опікункою єдиної дочки Христини і не віддавати її чоловікові (док. 18). Ще одним із прикладів «взаємодії» шляхти і міщан є тестамент Михайла Волка Ланевського, слуги Альбрехта Мошковського. Причиною його написання і, власне, передчасної смерті тестатора стало поранення (з чиїх рук не повідомлялося). Шляхтич певний час мешкав у будинку луцького міщанина-мидляра

Лахна, де і був укладений тестамент (23 VIII 1611) війтівським писарем Парфеном Григоревичем Голузкою. Господарю будинку він подякував за гостинність і відписав 8 кіп вівса і 10 возів сіна. Засвідчений війтівською печаткою і підписом писаря тестамент наступного дня на прохання приятеля заповідача Криштофа Рачневича вписали спочатку у війтівські книги, а згодом – 5 жовтня після його смерті – у луцькі гродські книги (док. 13).

Доли багатьох військових різних рангів були пов'язані з волинськими містами та їхніми жителями. Деякі з них загинули на території Волині у XVII ст. під час різних військових баталій, у результаті епіdemій і хвороб, або стали жертвами насилля зі сторони цивільних осіб. Відносно велику групу жовнірів становила убога шляхта, для якої військова служба була єдиним джерелом доходів. Однак оплачувався жовнірський «труд» не дуже щедро, а часто і з запізненням. Традиційним для Речі Посполитої явищем було «життя в кредит», що показують і волинські тестаменти військових. Специфічну групу становили жовніри, які не посідали жодних маєтностей та не мали заощаджень. Вони помирали на службі, залишаючи після себе несплачені борги, які перевищували їхній скромний дохід. Такі тестатори залишали й проблеми, пов'язані з похованням. Похорони військових, що походили з місцевих родин (пахолки, гайдуки, товариші роти), зазвичай відбувалися коштом родини померлого і не обтяжували бюджети військових. Осіб вищих рангів – ротмістрів і поручників – ховали в родових маєтках, тоді члени родини своїм коштом відбували усі фунеральні урочистості відповідно до статусу померлого і знатності роду³²⁹.

22. Хорунжі. Аматорські малюнки XVII ст.

³²⁹ Докладніше див. мою статтю: Testamenty wojskowych poległych i zmarłych... S. 211-224.

У тестаменті королівського ротмістра Костянтина Томаша Судимонтовича Чечеля-Новоселецького (11 II 1688 р.³³⁰) згадувалося про те, що до його власних заслуг належать 834 зол., які він витратив на хоругву, що базувалася у Ленчицькому воєводстві. Заповідач просив, аби його тіло було поховане в бернардинському костелі Дубна, перед олтарем Св. Петра, а численні пожертви (легати по 300–400 зол.) записав на користь різних католицьких святинь Волині (кармелітам, францисканам, бернардинам, августіанам, домініканам), а також на шпиталі. Чималу нерухомість він залишив дружині і єдиній дочці, підкреслював свою любов до них, вживаючи пестливі сліва: щодо дружини Олени – «miła małżonka moja», а дочки Катерини – «kochana córka moja». На схилі життя він провадив численні судові суперечки з місцевою шляхтою, зокрема 6 вересня 1687 р. позвав до Коронного Трибуналу Михайла Кордиша, брацлавського підчашого, як посесора Острозької волості, у справі про привласнення 30 поставів сукна Стефана Чишкевича, товариша його хоругви, що були затримані в Острозі євреєм Носаном³³¹. Після його смерті тривали судові суперечки між його дружиною з дочкою та родичами: у 1691 р. дочка поклікала до Луцького гродського суду пана Самійла Борейка-Кнерутського через неповернення діамантових клейнодів і перел («pereł w manele czterech sznureczków po zesłym Jmci panie Konstantym Czczeluzi rodzicu [...] jakimś sposobem i prawem zatrzymanych»)³³². Вище вже згадувалося про те, що двоюрідні брати небіжчика в 1696 р. оскаржили в гродському суді цей тестамент, складений дубенським міським писарем Курочкою нібито без участі тестатора³³³.

У Великому князівстві Литовському та Речі Посполитій світські духовні особи, подібно як і шляхта, у питаннях спадкування майна підлягали земському праву³³⁴. Представникам «чорного» духовенства (ченці, ієродиякони, ієромонахи) за Литовським статутом було заборонено укладати тестаменти³³⁵, адже вважалося, що вони не мали ні майна, ні права ним розпоряджатися³³⁶. Оскільки в коронних містах була поширена тестаментарна практика, відповідно збереглося чимало актів останньої волі римо-католиків вищого і середнього кліру. Натомість у східній частині Речі Посполитої (тобто на українських і білоруських

³³⁰ ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 403, арк. 420–423. Див. док. 132.

³³¹ ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 401, арк. 73 зв.–74.

³³² ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 412, арк. 61–62.

³³³ ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 12, арк. 31 зв.

³³⁴ Докладніше: Zielecka W. Prawo i praktyka testowania w XVI–XVII wieku ... S. 76.

³³⁵ «Уставуем, иж каждый маеть мети моц о речах своих рухомых тестамент чинити, кром тых парсун нижей описанных, которые парсуны иж podle права не мають ничего вольного, для того тестаментом никому ничего отдати не могут: наипервей дети лет зуполных не маючие, законники будучи в законе не привильеваном, приемши и потвердившиися в законе...». Статут Вялікага княства Літоўскага 1566 г. ... С. 519.

³³⁶ Młodzianowski T. Akty przygotowania się na dobrą śmierć kapłanom na śmierć disponującym, starym także, i tym co się sami zdaleka na śmierć gotuią do używania potrzebne. Kraków, 1685. S. 16; Вінниченко О. «Своя смерть»: річпосполитський шляхтич перед обличчям вічності (за ранньомодерними тестаментарними) // Повсякдення ранньомодерної України. Т. 2. ... С. 276.

землях), де кількісно переважали вірні східної Церкви, такі акти були рідкісними³³⁷. У волинських міських та городських книгах вдалося виявити п'ять невідомих раніше актів останньої волі, що залишили після себе два православних священники (Малофій Іванович з Володимира, Федір Дем'янович з Ковеля), два унійних (генеральний намісник володимирської катедри Мартиніан Жуковецький, парох унійної церкви в Дубно Ян Ладзейовський), один католицький (парох ковельського костелу Мартин Овакович). Усі духовні особи були похилого віку, тож спонукало їх до написання тестаментів наближення смерті. А керувалися вони, як було зазначено в актах останньої волі, релігійними мотивами і бажанням упорядкувати майнові справи.

3.2. У РОДИННОМУ КОЛІ

Незалежно від соціального стану і статі родина становила базову цінність для усіх тестаторів. Власне турбота про долю нащадків, рідних та близьких були чи не основною причиною укладання заповітів. Забезпечити дітей і шлюбних партнерів майном, аби вони в майбутньому спокійно володіли й користувалися своїм спадком – ось головна мета тестаторів³³⁸. Ця думка звучить явно і приховано в низці тестаментів, вона входить і до формуляру. Для доброго християнина важливо було, аби після його смерті рідні жили у злагоді, не конфліктуючи між собою. Тож у тестаменті, як у дзеркалі, постає родина з її багатоманіттям стосунків, інколи дуже складних: подружжя, батьків і дітей (часто від різних шлюбів), пасербів із мачухами чи вітчимами, спадкоємців між собою, опікунів і сиріт тощо.

23. Подружжя згода. Гравюра XVII ст.

Треба брати до уваги, що серед міщанських родин значний відсоток становили неповні сім'ї. Коротка тривалість життя тогочасних людей позначалася і на тривалості шлюбу. За підрахунками Станіслава Вашака середня тривалість шлюбу мешканців Познані наприкінці XVI–XVII ст. становила 10-15 років; близько третини родин не проіснувало більше п'яти років через смерть одного з подружжя. Кількість дітних родин з обома батьками згідно з реєстром 1590 р.

³³⁷ Відомі в історіографії тестаменти духовних Православної та Унійної Церков XVI–XVII ст. перераховує В. Зелецька: Zielecka W. Majątek ruchomy w testamentach duchownych obrządków wschodnich Rzeczypospolitej XVI–XVIII wieku // Kościół unicki w Rzeczypospolitej / red. W. Walczak. Białystok, 2010. S. 268.

³³⁸ Zielecka-Микола́йчык W. Prawosławni i unicy w Rzeczypospolitej... S. 175.

становила 78,3%, вдів з дітьми нараховувалося 16,7%, вдівців із дітьми – 5%³³⁹. Значний відсоток повних родин, незважаючи на загалом коротку тривалість шлюбу, забезпечувало швидке повторне одруження вдів і вдівців. Варто та-

24. Обряд вінчання

кож підкреслити, що тривалість шлюбу була довшою серед заможних городян, зокрема й завдяки міцним економічним зв'язкам, які цементували родину. Натомість бідніші родини частіше розпадалися через подружні та майнові негаразди, які вели до розлучень³⁴⁰.

Шлюб уважався бажаним для всіх, хто не відчував у собі покликання служити Церкві. У міському праві можна знайти чимало свідчень, що саме одружений чоловік уважався особою, гідною поваги, здатною обіймати уряди та достойно служити своїй спільноті. У коронних містах за традицією ті, хто набував міського громадянства, мали бути народжені у шлюбі³⁴¹. Міські цехи наполягали на одруженні підмайстрів, які бажали отримати статус майстра цеху³⁴². Попри такі настанови, в кожному місті проживало чимало самотніх осіб (вдови і вдівці, покинуті шлюбним партнером особи, жінки і чоловіки, які ніколи не вступали у шлюб. Так, наприклад, у Старій Варшаві в 1659 р. на 246 домогосподарств припадало 114 (39%) самотніх осіб (у т.ч. 63 жінки, з яких 28 (25%) виховували дітей). Значна частина овдовілих не вступала у повторний шлюб, а були й ті, хто через бідність так ніколи й не створили власної сім'ї. Тільки незначна частина самотніх і вбогих мала шанс увійти до «великої родини», служачи заможним міщанам. Більшість самотніх осіб була приречена на існування поза родинною, на маргінесі

³³⁹ Waszak S. *Dzietność rodziny mieszczańskiej w XVI i XVII w. i ruch naturalny ludności miasta Poznania w końcu XVI i w XVII wieku* // *Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych*. T. XVI, 1954. S. 316-384.

³⁴⁰ Bogucka M. *Rodzina w polskim mieście XVI–XVII wieku: wprowadzenie w problematykę* // *Przegląd Historyczny*. T. LXXIV, 1983, zesz. 3. S. 496-497.

³⁴¹ Заяць О. *Громадяни Львова XIV–XVIII ст.: правовий статус, склад, походження*. Київ-Львів, 2012. С. 98.

³⁴² Tandecki J. *Kobieta w rzemiośle wielkich miast pruskich na przełomie średniowiecza i czasów nowożytnych* // *Kobieta i rodzina w średniowieczu i na progu czasów nowożytnych* / pod red. Z.N. Nowaka, A. Radzimińskiego. Toruń, 1998. S. 166; Капраль М. *Люди корпорації: львівський шевський цех у XVII–XVIII ст.* Львів, 2012. С. 235, 237; Паславська Н. *Кравецький цех у Львові в XVI–XVIII ст.: майстрівство та розвиток професійної кар'єри ремісника* // *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Зб. наук. праць РДГУ. Рівне, 2016. Вип. 27. С. 19-24.*

міського соціуму³⁴³. Особливо у скрутній ситуації опинялись старі самотні люди, які зазвичай закінчували життя у притулках.

Значна частина родин у містах Речі Посполитої були дітними. У Познані на схилі XVI–XVII ст. вони становили 70% від загалу, в Гданську – 65-68%, а у Старій Варшаві в середині XVII ст. – 50%. Через високу смертність новонароджених і малолітніх кількість дітей у міщанських сім'ях загалом була невеликою. У Познані коефіцієнт дітності становив у середньому 3–3,5 (в заможних родинах – 4, а бідних – 2 і нижче). У Старій Варшаві в 1659 р. на родину припадало по двоє дітей (у заможних – по троє), однак найбільшу кількість (50%) становили подружжя з однією дитиною; родини з 4-5 дітьми траплялися нечасто. У Гданську в середньому нараховувалося по 3,5–4 дітей³⁴⁴. При цьому величина міського осередку не позначалася на складі родини. Так, скажімо, у маленькому містечку Сураж на Підляшші, де проживало бл. 600 мешканців, у другій половині XVII ст. в родинах налічувалося в середньому по троє дітей (за підрахунками відомого історика-демографа Цезарія Кукльо)³⁴⁵.

Чималу групу осіб – важливу частину міщанського домогосподарства – складала ремісничка, купецька, або домашня челядь. Хоч вона і не була пов'язана кровними зв'язками з родиною, однак дослідники зараховують челядь до так званої квазіродини, поєднаної частково за рахунок соціальних чинників. У Старій Варшаві вона була присутня у 80% родин, тільки 20% найбідніших родин не користалися з її послуг³⁴⁶. Модель великої родини (*extended family*) функціонувала в середовищі заможних і середньо-заможних городян, тоді як для бідних типовою була мала родина (*nuclear family*). Кількість таких служебників варіювалася залежно від статків родини – від 1 до 12 осіб, збільшуючи загальну кількість мешканців окремого будинку (домогосподарства), що впливало і на загальну демографічну ситуацію в місті.

Повертаючись до міст Волині, зазначимо, що переважна більшість заповідачів на час укладання тестаменту були у шлюбі – 111 осіб (65%), з них 37 осіб (22%) двічі вступали у шлюб, один міщанин і одна міщанка – тричі, а дві олицькі міщанки – чотири рази. Чимало було вдів і вдівців – 42 (25%). Самотніх та неодружених, які не вступали в шлюб (це передусім деякі військові, бідні міщани, молоді чоловіки, католицький священник), нараховувалося 16 осіб (9%).

Більшість тестаторів мали дітей – 117 (69%), однак чимало подружніх пар були бездітними – 32 (19%), незважаючи на повторні шлюби. По одній дитині мали 37 осіб (32%); по дві – 31 (26%); про трьох згадують 30 (25,6%) тестаторів;

³⁴³ Bogucka M. Rodzina w polskim mieście... S. 497; Проблемам існування самотніх жінок у міському соціумі Речі Посполитої XVIII ст. присвятив окрему монографію Цезарій Кукльо: Kuklo C. Kobieta samotna w społeczeństwie miejskim u schyłku Rzeczypospolitej szlacheckiej. Białystok, 1998.

³⁴⁴ Bogucka M. Rodzina w polskim mieście... S. 498.

³⁴⁵ Kuklo C. Próba obliczenia ludności Suraza według stanu z 1663 r. // Zeszyty Naukowe. Uniwersytet Warszawski, filia w Białymstoku. Zesz. 19. Humanistyka. T. IV. Dział H – Prace Historyczne. S. 51.

³⁴⁶ Bogucka M. Rodzina w polskim mieście... S. 498-499.

четверо дітей мали 9 (8%) тестаторів; п'ять – 8 (7%), лише одна особа мала семеро дітей, а от шестеро дітей взагалі не фігурує. Між сімома своїми дітьми розподілила своє майно стара вдова з Рівного Феська Кондриха³⁴⁷. Більше трьох дітей мали, як правило, зведені родини від різних шлюбів. П'ятеро заповідачів з волинських міст, згадуючи про наявність в родині малих дітей, не зазначають їхню кількість. Можливо тому, що через високу дитячу смертність далеко не всім із них судилося досягти повноліття. Прикладом цьому може служити родина заможного луцького аптекаря Войтеха Мстиславовича (1632), який згадує про своїх кількох померлих малих діток (не зазначаючи їх числа) та єдину дочку Анну-підлітка. Луцька шляхтянка Ядвіга Кривецька, передаючи в опіку своєму чоловікові малих діток, також не зазначає їх числа: «А детьки мои милые, с нимъ спложеные, до ласкавое опеки и шафунку тому *ж* пану малжонкови моему поручаю, просечи его, абы он и по животе моем ласкавыи възгляд на них мети рачиль»³⁴⁸. Тож, середній коефіцієнт дітності міщанської родини, згідно з інформацією тестаментів, становив усього 2,3. Однак з урахуванням п'яти тестаментів, де кількість дітей не уточнюється, середній коефіцієнт міг становити 2,5.

Ситуація з дітністю у волинських містах загалом подібна до коронних міст. За спостереженнями Сибіль Голдис, 57 тестаторів із 156 з досліджуваних нею містечок Новий Сонч, Бохня, Тарнув не подають кількості малих дітей в родині, хоч і згадують про них. Дослідниця обраховує коефіцієнт дітності міщанської родини в 2,7. Бездітними виявилось 33% тестаторів³⁴⁹.

Отже, загалом 69% тестаторів волинських міст мали дітей і відповідно – 31% були бездітними (такими визнано особи, які або самі згадували про відсутність дітей, або не залишили жодних згадок про них). Наведені дані різняться від підрахунків Ірини Ворончук, яка на підставі кількох інвентарів волинських містечок обраховує відсоток недорослих дітей у міщанських родин – 32%, дітними на її думку були майже 90% родин, четверта частина були багатодітними, а середній показник дітності волинської міщанської родини становив 6,3 особи³⁵⁰. Ці показники напевно фіксують стан у конкретно взятих чотирьох «благополучних» в економічному плані містечках Ординації князів Острозьких (Заславських) у довоєнний період і можуть бути завищеними щодо усіх інших міст Волині.

Мої підрахунки корелюють із цифрами дітності, виведеними для пізнішого періоду на підставі облікових джерел Гетьманщини. Так за підрахунками Юрія Волошина середній показник населеності полтавських родин станом на 1775 рік становив 4,7³⁵¹, тобто середньостатистична полтавська родина складалася з 4-5 членів, з яких двоє – діти. Схожі показники для населення всієї Київської єпархії отримав свого часу Арнольд Перковський – 4,6, а коефіцієнт дітності

³⁴⁷ ЛННБ. ВР. Ф. 91, спр. 44, арк. 156–156 зв. Див. док. 149.

³⁴⁸ ЦДІАУК. Ф. 28, оп. 1, спр. 20, арк. 100.

³⁴⁹ Holdys S. Więzi rodzinne w świetle mieszczkańskich testamentów // Studia Historyczne, 1986. Т. 29. З. 3. С. 349-355.

³⁵⁰ Ворончук І. Населення Волині в XVI – першій половині XVII ст.... С. 299-301.

³⁵¹ Волошин Ю. Козаки і посполиті. Миська спільнота Полтави другої половини XVIII ст. Київ: «К.І.С.», 2016. С. 183, 184.

25. Портрет Євдокії Жоравко з дітьми. Іван Паєвський. 1696 р.

складав всього 2,6³⁵². Ігор Сердюк звернув увагу на те, що історико-демографічний аналіз даних Генерального опису Малоросії Лівобережної України 1765–1769 рр. засвідчив, що у середньому на одну жінку фертильного віку (15-49 років) у Гетьманщині доводилося 1-2 дитини віком до 14 років. Третина родин були бездітними. При цьому жінки в Гетьманщині за своє життя народжували 4-9 дітей, з яких частина помирала малолітніми³⁵³. Очевидно, схожа картина зустрічається і в інших українських містах, що входили до складу Речі Посполитої і Гетьманщини.

Міщанська родина була патріархальною по своїй суті, з сильною владою господаря родини щодо інших її членів. Освіта надавалася тільки нащадкам чоловічої статі, дівчаток намагалися вигідно видати заміж і забезпечити приданим. Однак позиція дружини й матері в родині не була настільки слабкою, як може видатися на позір. Жінки часто розпоряджались не тільки власним майном, а й усією родинною власністю, особливо тоді, коли чоловік або хворів, або був немічним через свій старший вік. Позиція дружини посилювалася і в тому разі, коли вона походила із заможнішого роду, аніж чоловік. Чимало трансакцій купівлі/продажу майна міщан містять клаузулу, де зазначалося, що їх уклали за згодою дружини власника нерухомості. Формальна згода дружини потребувалася і для того, щоб потім у неї не виникло претензій до самої трансакції, скажімо, до покупця. Жінки з бідніших родин були загалом вільніші й незалежніші, адже мусили працювати і самостійно дбати про свої статки. Найчастіше вони були задіяні у дрібній торгівлі, крамарстві, корчмарстві, лихварстві³⁵⁴. Дружини ремісників, а особливо цехмістрів, брали участь у виробництві ремісничої продукції та її збуті. По смерті чоловіків вони нерідко опинялися у вигідній ситуації, часом заступали місце небіжчиків у цеховому житті³⁵⁵. Натомість у родинах заможних городян роль дружини зазвичай

³⁵² Перковський А. О людности украинского двора и величине семьи во второй половине XVIII века (по материалам Румянцевской описи и церковной статистики) // Проблемы исторической демографии СССР. Сб. ст. / под ред. Р. Н. Пуллата. Таллин, 1977. С. 106.

³⁵³ Сердюк І. Діти в населенні Гетьманщини XVIII ст. (історико-демографічний аспект) // ЕМІНАК. Науковий шоквартальник № 1 (17), Київ–Миколаїв, 2017. Т. 1. С. 23-26.

³⁵⁴ Sowina U. Women's economic activity in Polish Towns at the Thurn of the Middle Ages and the Early Modern Time // Trabajar en la ciudad medieval europea / J.A. Solorzano Telechea, A. Sousa Melo (Ed.). Logroño: Instituto des Estudios Riojanos, 2018. P. 471-486.

³⁵⁵ Tandecki J. Kobieta w rzemiosle wielkich miast pruskich... S. 161-173.

зводилася до виконання обов'язків господині дому, обмеженої стінами власної оселі³⁵⁶.

Тестаменти – досить специфічне джерело, яке не надається для всебічного дослідження стосунків між шлюбними партнерами. Однак ширші дослідження засвідчують, що шлюб був передусім контрактом, який планувався батьками. Тому головне значення у виборі відігравали майнові інтереси, соціальний престиж, допомога у провадженні торгівлі чи ремесла, необхідність забезпечення опіки дітям (у разі повторного шлюбу) тощо. Стосунки між подружжям на позір ґрунтувалися на іншій основі, аніж глибокий емоційний зв'язок. А проте в тестаментях зустрічаємо свідчення ніжних почуттів і взаємної поваги. Здебільшого заповідачі намагалися подбати про майбутнє своєї половинки, обдаровуючи її майном як свідчення своєї любові. Трапляються і взаємні обдарування партнерів коштовностями, грошима й нерухомістю. Досить часто чоловік укладав на користь дружини віновий запис, згідно з яким після його смерті до її рук переходила сума (або родинна власність відповідної вартості), що значно перевищувала її посаг.

Звичайно, не обходилося й без похмурих моментів у житті міщанської родини. Невірність, зради, розпусність – явища, що їх дослідники вважають досить типовими для життя тогочасних міст. Широко поширене пияцтво не лише порушувало громадський порядок, але ставало причиною збідніння, злиднів і подружніх конфліктів у міщанських родин. Деякі тестатори згадують про борги євреям за спиртні напої, що купувалися в кредит, а мали їх виплачувати спадкоємці. Суттєвою проблемою було також насильство³⁵⁷. Правові приписи та заходи духовної й світської влади засвідчують спроби дисциплінувати населення, вплинути на моральний клімат міських спільнот³⁵⁸.

3.2.1. Шлюбні партнери

Дослідники зауважують, що висловлювання почуттів вдячності, любові, або вибачення були важливою складовою тестаменту згідно з настановами підручників «доброго помирання» (*ars bene moriendi*). Зазвичай описи стосунків між шлюбними партнерами зводилися до формул на кшталт «вдячності за учтиво прожиті роки». Однак стандартизовані фрази могли приховувати справжні почуття, що підкріплювалися реальними дарами нерухомості або коштовних речей. Наприклад, ковельський війт Матей Тресковський, сповнений вдячності до своєї дружини за прожиті у шлюбі літа, традиційну формулу підкріпив дарчим записом – 50 зол. готівкою і деякою нерухомістю:

³⁵⁶ Bogucka M. Rodzina w polskim mieście... S. 500-501.

³⁵⁷ Докладніше див. мої статті: Насильство над жінками: сюжети з міщанського і селянського повсякдення Волині XVI – початку XVIII ст. // Соціум. Альманах соціальної історії. Київ: Інститут історії, 2015. Вип. 11/12. С. 135-146; Biłous N. Gwałty oraz przemoc domowa w miastach Wołynia w końcu XVI – początku XVIII wieku // W kręgu rodziny epok dawnych. Przemoc / red. B. Popiołek, A. Chłosta-Sikorska, M. Gadocha. Kraków: Uniwersytet Pedagogiczny, 2020. S. 84-96.

³⁵⁸ Surdacki M. Rodzina i jej problemy w Urzędowie w czasach staropolskich // Społeczeństwo staropolskie. Warszawa, 2011. T. III. S. 227-229.

«Малжонце своєю милою панєю Катерине Летинского за єе верные и цнотливые послуги *отказую* и записую из рухомой маетности золотых полских пятьдесят, той же малжонце своєю Катерине Летинского *отказую* и записую домъ, который збудован за свое власные гроши, стоячи за рекою Турею водле моего фолварку, который она волна будет с того пляцу звезти и поставити на дворищу Турчинскомъ, [...] ижемъ тоє дворище Турчинское *отказал* и записал на вѣчност спокоине держати и вживати панєю малжонце своєю милою Катерине Летинского за єе верные послуги. Той же малжонце своєю милою Катерине *отказую* и записую по животе своем половицу жита засѣяного, пшеници теж половицу на єе живност зо всѣх пол засѣяных дворище, называемое Савчинское [...]»³⁵⁹.

26. Вінчання. Війсьтка з метричної книги. 1730–1764 рр.

А луцький міщанин Парфен Голузка із вдячності до дружини Федори за її «подружню милість» і турботу про нього під час тривалої хвороби, яку вона виявляла на власний кошт, відписав їй усю свою маєтність:

«Co się tknie majątności mojej tak leżącej, jako i ruchomej, tym tedy testamentem moim zapisuję małżonce mej miłej paniej Fedorze Hołuzkowej, którym wiary i miłości małżeńskiej doznawał i teraz w chorobie mojej po wszystkim czas na tem jusz ostatnim stopniu doznawałem i doznawał, która wszelakie staranie czyniąc swoim kosztem niemałą utratę zdrowie moje opatrując podięła, więc też i wiano, które wniosła w dom mój dla opatrzania zdrowia mego utraciła, nagrodzając tedy życzliwie miłość i usługowanie jej [...]»³⁶⁰.

Олицький міщанин Василь Мартинович серед заслуг дружини Пріськи передусім загадує про посаг вартістю у 85 зол., який вона внесла до його дому. Тестатор переймається, аби вона не втратила своє майно після його смерті. А водночас із вдячності за її працю та турботу про нього під час хвороби, залишив дружині все, що мав. Він попереджав родичів, аби вони не чинили їй кривди, інакше будуть покарані на Страшному суді:

«Która to Proška, małżonka moja, do mnie wniosła na złotych ośmdziesiąt i pięć w różnych rzeczoch, bo przedałem jej chałupę, także świni dwoje hodowanych w dom mój przygnała i inszych ruchomych rzeczy niemało, gdyby to porachował aby jej to nie ginęło, ale jako swoje własne odebrać i odyskać jej wolno. Chatę tą z ćwiercią placa i wszystkim sprzętem domowym i posudkiem, co się tylko znaleźć może, od mała i do wiela, z jednej strony Opanasa Nowiczka, a z drugiej strony od ulice Rudnickiej, a z tyłu od Kuryłowej Korotonoszczynej stojącą, tej że małżonce mej Prošce za prace jej i wygody, tak w chorobie

³⁵⁹ ЦДІАУК. Ф. 28, оп. 1, спр. 17, арк. 274.

³⁶⁰ ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 160, арк. 1648.

Жінки у переддень своєї смерті записували чоловікам на знак вдячності за добре ставлення у шлюбі все своє майно. Клішованою при цьому була така фраза: «все *от* мала и до велика малжонкови моему милому дарую». Ковельська міщанка Аполонія Гаврилівна Лукашевичова підкреслювала у своєму заповіті, що своє майно вона набувала разом із чоловіком упродовж подружнього життя, тож інші родичі до нього не мусять мати жодних претензій:

«Ponieważ ja z małżonkiem moim tych dobr z łaski Bożej i błogosławieństwa jego świętego za pracą zobopólną nabeła, tedy temusz małżonkowi memu miłemu Kondratowi Ławrynowiczowi leguje tym moim testamentem i w wolną jemu dispositiā oddaję, jako grunta, sianożęci, budynki, rydła, koni, fanty i cokolwiek się znajduje i znaleźć może, nie własności ani prawa w tych gruntach żadnemu z krewnych swoich bliszszych i dalszych nie zostawując i wiecznie onym milczenie u każdego prawa zakładając»³⁶⁶.

Про приязне ставлення дружин до чоловіків та довіру до них свідчили записи віна на їх користь, передача їм в опіку малих дітей та усього належного їм майна, а також прохання поховати тіло. Відповідно, брак подібних записів міг свідчити про відсутність довіри до чоловіків. Так, Ядвіга Кривецька розпорядилася на користь чоловіка Якуба Сокольницького (1587):

«А тело мое грешное малжонокъ мои милыи пан Якубъ Сокольницкии водлугъ повинности хрестиянское поховати маеть у костеле ковельском закону рымского по розлученю души мое с телом надалеи за тыжден, не зводечи на то много людеи, ани подымууючи кошту и накладу великого, тело мое земли отъдати маеть. [...] Тому *ж* малжонкови моему милому пану Якубу Сокольницькому даю, дарую и сим тестаментом моим *остатнее* воли своее записую вено и *внесеене* мое, котороем в дом его млсти внесла, ку тому речи мои рухомые, гроши готовые, золото, серебро, перла, шаты, цын, мед, быдло и увесь спратъ домовыи, што *одно* колвекъ речю рухомою названо быти можетъ, ничого никому не заставаючи. Волен тым малжонокъ мои якъ хотечи водлугъ воли своее шафовати»³⁶⁷.

Головними спадкоємцями і екзекуторами жіночих актів останньої волі були, як правило, чоловіки тестаторок. Якщо дружина передавала ці функції комусь іншому, це свідчило про те, що вона не довіряла своєму чоловікові³⁶⁸. Так, дубенська міщанка Катерина Хребтунова 14 березня 1674 р. заповіла половину свого дому чоловікові Левку, а другу половину – синові Олександрові, половину волоки поля відписала зятю Юхиму, а другу половину – на руський шпиталь. Однак 28 березня вона внесла поправки до заповіту, що стосувалися спадщини на користь другого чоловіка Левка, який мав успадкувати половину будинку: в разі його смерті ця нерухомість переходила далі у спадок не дітям від першого шлюбу тестаторки, а кривним родичам другого чоловіка³⁶⁹. Марія Сеньковна усім своїм майном («*sobym też kolwiek miała zbiorku wierną pracą moją zebranego*») розпорядилася на користь чоловіка – замкового пекаря Григорія, відписавши

³⁶⁶ ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 6, арк. 132.

³⁶⁷ ЦДІАУК. Ф. 28, оп. 1, спр. 20, арк. 99–100 зв.

³⁶⁸ Aleksandrowicz-Szulikowska M. Radziwiłłówny w świetle swoich testamentów... S. 52.

³⁶⁹ ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 1, арк. 464–465 зв.

йому будинок з усіма речами, що був розташований у центрі міста на вул. Широкій, який вона колись придбала за власні гроші. Міщанка не забула і про своїх двох братів, відписавши їм по 20 зол.³⁷⁰ Катерина Толочкова, помираючи, залишила усю нерухомість другому чоловікові Андрію: будинок з усіма речами і сад, що дістались їй після першого шлюбу. Свій вчинок вона мотивувала почуттям вдячності, адже чоловік колись після пожежі, в якій загинуло її майно, своїм коштом усе відбудував та сплатив її борги³⁷¹. Аполонія Гаврилівна Лукашевичова, дружина ковельського міщанина Кіндрата Лавриновича, залишила своєму «милому малжонкові» усі ґрунти, сіножаті, будинки та рухомі речі, «віддаляючи» усіх кривних родичів³⁷². Олицька міщанка Йовся Семенова Веремейчикова своє майно («majetność albo raczej ubostwo»), а точніше халупу, що знаходилася на передмісті Завороття на півпляцу, з усім «убозтвом» заповіла чоловікові Семенові із вдячності за те, що він доглядав її під час хвороби, коли у місті панувала епідемія: «za przyjaźń i pilność onego, którą miał przeciwko mnie podczas powietrza, gdy nam z miasta kazano ustąpić, tam naprzód Pan Bóg, a on w chorobie mojej ratował mnie i dozierał»³⁷³. Майно рівненської міщанки Ганни Павлової Городецької після її смерті розподілили поміж собою чоловік і діти, про що оформили декрет міські урядники і вписали його до міської книги одразу після заповіту 6 травня 1691 р.³⁷⁴

Далеко не всі жінки-тестаторки мали щасливий сімейний досвід. Своєрідною сповіддю, переповненою жалем і ненавистю до свого третього чоловіка, є testament дубенської міщанки Настасії Синицької (15 II 1660). Вона тричі виходила заміж. З першими двома чоловіками вона набула матеріальних статків: після

28. Обряд вінчання.
Мініатюра з метричної книги

³⁷⁰ ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 6, арк. 16–16 зв.

³⁷¹ Там само. Спр. 1, арк. 283 зв.

³⁷² «A dobr zaś moich leżących i ruchomych, którechem z łaski Bożej zobopolnie z miłym małżonkiem moim, przez ten czas życia mego nazbierała, taką czynię dispozycją. Ponieważ ja z małżonkiem moim tych dobr z łaski Bożej i błogosławieństwa jego świętego za pracą zobopolną nabeła, tedy temusz małżonkowi memu miłemu Kondratowi Ławrynowiczowi leguje tym moim testamentem i w wolną onemu dispositią oddaje, jako grunta, sianożęci, budynki, rydła, koni, fanty i cokolwiek się znajduje i znaleźć się może, nic własności ani prawa w tych gruntach żadnemu z krewnych swoich bliższych i dalszych nie zostawując, i wieczne onym milczenie u każdego prawa zakładając». ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 6, арк. 131 зв.

³⁷³ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 48.

³⁷⁴ ЛННБ. Ф. 91, спр. 44, арк. 117 зв.–118.

смерті Василя Швозки дістала будинок з ділянкою, після смерті другого – Кузьми Лубовика – фільварок, півволоки поля і сад. Але третій шлюб став для неї фатальним. Данило Синицький виявився п'яницею, який розтринькав частину її майна, а іншу віддав у заставу, пропивши виручену готівку. Міщанка в заповіті описує свої страждання і детально перераховує втрачені речі³⁷⁵. Можемо припустити, що останній чоловік пришвидшив її смерть. Тестаторка записала всю маєність своїй єдиній дочці від першого шлюбу Тетяні, віддавши чоловіка від спадку, також зобов'язала його викупити заставлені речі і передати їх дочці (док. 54). У подібній життєвій ситуації опинилась олицька міщанка Євдокія (Йовся) Полуйкова, яка чотири рази виходила заміж. Останній її чоловік – Яцько Полуйко – напозичав чимало грошей, натомість ці борги мусила виплачувати сама тестаторка (тестамент від 15 VI 1666)³⁷⁶. Усю нерухомість міщанка залишила двом дітям від перших двох шлюбів, а неповнолітнього Гордійка передала в опіку його дядькові – лавнику Лукашу Позневичу, двоюрідному братові її чоловіка-небіжчика Омелька Позневича. В тестаменті зафіксований і конфліктний діалог між подружжям: Яцько Полуйко не погоджувався з останньою волею дружини і заперечував той факт, що вона виплачувала його борги своїм коштом. Він твердив, що дружина заплатила його власними грошима. Тестаторка на те зауважила, що борги Яцька вона виплачувала з коштів Омелька Позневича і тому всі витрачені нею суми чоловік має компенсувати її синові Гордію (док. 92).

Майновий конфлікт між подружжям фіксує й заповіт (9 X 1659) олицького лавника Григорія Фалелійовича. Тестатор у присутності міських урядників та свідків зазначив, що не має жодної нерухомості, золота, срібла, ані грошей готівкою, лише будинок у середмісті на Ринковій площі на половині ділянки землі. Цей будинок він відписав другій дружині і малим дітям за умови, що жінка сплатить його борги у сумі 120 зол., видасть заміж його старшу дочку від першого шлюбу Маріанну та «виправить» їй посаг, до якого входили катанка, літник з татарського мухаєру, кабат з турецького мухаєру, гарасовий фартух, три подушки, перина, простирadlo, коц, білі хусти, а з часом – і весілля:

«Ten że testator prosił pozostałej małżonki aby pas swój własny srebrny puklasty córce jego Maryannie, spłodzonej z pierwszą żoną w wyprawie dała. Katankę kromrasową, letnik tatarskiego muchajeru, kabat muchajeru tureckiego, fartuch harasowy aby sprawiła, poduszek trzy, pierzynę jedną, prześcieradło jedno, koc i chusty białe aby oddała, także wesele według przemożenia swego prosił aby sprawiła»³⁷⁷.

Тоді обурена дружина у присутності урядників і свідків нагадала чоловікові, що, виходячи за нього заміж, внесла 100 зол. готівкою у його дім. Відповідно, вона вимагала, аби їй спочатку повернули її власні кошти. Григорій підтвердив слова дружини, але зауважив, що готівки не має. Тож вона має задовольнитися будинком і тими речами, яке він їй залишав. Тестатор умовив райцю Каспера Северича бути опікуном його родини (док. 53).

³⁷⁵ ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 1, арк. 154 зв.–155 зв.

³⁷⁶ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 156–156 зв.

³⁷⁷ Там само. Спр. 4, арк. 91 зв.

Про зраду дружини згадується лише в одному тестаменті – рівненського шевця Юрка Чотирибока (3 IV 1697). Міщанин болісно переживав кривду від близьких йому людей – дружини й доньки, які покинули його під час тяжкої хвороби. Він підкреслює, що цим своїм учинком вони зрадили не лише його, а й самого Бога. У скрутний для тестатора час йому на допомогу прийшла міщанка Тетяна Гуринова, яку він називає другою дружиною. Їй Юрко доручає справу свого поховання. А також, сповнений вдячності до Тетяни за її підтримку, тестатор заповів їй усе своє майно, віддаляючи від спадщини зрадливу дружину й дочку:

«A ciało moje grzeszne ma być przystojnie pochowane przez Tatianę Hurynową żonę, i pamiątki aby za duszę moje odprawiła. Której to Tatianie Hurynowej leguję chałupę z gruntem i wszystkie ubożstwo co mam, oddalając wszystkich krewnych żonę i córkę, którzy zdradzili Pana Boga i mnie lat kilkunaście jak mnie porzucili. Tedy mnie w chorobie doglądała Tatiana Hurynowa i ciało moje grzeszne pochowa, także czwirć pola na wszystkie trzy ręce i tę leguję Tatianie Hurynowej czasy wiecznymi»³⁷⁸.

Отже, тестаменти волинських городян фіксують різні сторони подружнього життя. Тестатори передусім наголошували на тих базових речах, що скріплювали родину – на партнерських стосунках, які формувалися у клопотах по вихованню дітей та примноженню спільного майна. А водночас трапляються і згадки про подружні негаразди – свідчення конфліктів, невірності, насильства, пияцтва, марнотратства тощо.

3.2.2. Батьки і діти. Опікунство

Усю маєтність чоловікам залишали, як правило, бездітні жінки. Подружні стосунки були для тестаторів пріоритетними. І лише вдови зосереджувалися на тому, щоб максимально забезпечити своїх дітей та онуків. Жінки частіше за чоловіків згадували поіменно своїх нащадків і вживали лагідні слова щодо них. Найбільші статки своїм дітям – синові Максиміліану і дочці Агнешці, заміжній за Мартином Чешковським, – відписала олицька міщанка Маріанна Слоньчина, залишивши їм маєтність по чоловікові і своє майно на загальну суму 10 тисяч зол., а також домашню худобу, перелічену в окремому реєстрі³⁷⁹. Настасія Ковчайова заповіла будинок неповнолітнім дітям – сину Леськові, дочкам Ганні і Марії, поділивши його на три частини. Синові вона також відписала півволоки землі на міському ґрунті, рушницю і вола. Фільварок мали поділити на дві частини поміж сином і дочкою Марією, якій тестаторка залишила червону сукню³⁸⁰. Регіна Сокальська з Дубна розпорядилася передати половину будинку, що знаходився на розі біля Луцької брами і польського шпиталю, навпіл синові від першого шлюбу Андрію й останньому чоловікові Матяшові³⁸¹. Софія Лежинська свій будинок, розташований на вул. Жидівській в Олиці, відписала дітям порівну: одруженому Якубові і неповнолітнім дочкам Катерині і Сузанні. Вона

³⁷⁸ ЛННБ. Ф. 91, спр. 44, арк. 199.

³⁷⁹ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 91 зв.

³⁸⁰ ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 6, арк. 32 зв.

³⁸¹ Там само. Арк. 157.

також залишила дочкам волоку поля, зазначивши, щоб син не претендував на цю нерухомість, оскільки «сам собі вже був господарем»³⁸². Євдоксія Гарасими-ха Чирчиха залишила синові хату з ділянкою землі, чверть поля, фільварок із клунею на передмісті Залісоччя в Олиці, а город і поле відписала трьом заміжнім дочкам³⁸³. Ковельська міщанка Вівдя Шебанкова заповіла свою хатку дочці Вусі, яка доглядала матір і зобов'язувалася її поховати, а синові – лише 8 злотих³⁸⁴.

29. Народження дитини.

Віньетка з метричної книги. 1816–1846 рр.

Олицька міщанка Євдоксія Іванова Капітаніха турбувалася про долю не тільки дітей, а й онучок. Вона записала дочці Огапці і своєму зятеві Сидору Кондратовичу будинок з усіма рухомими речами на тій умові, що вони будуть виховувати її внучку Настусю і не передаватимуть рідному батькові. Капітаніха заповіла дочці й зятеві півволоки поля на передмісті Завороття, де чверть поля мала відійти тій же внучці по досягненні повноліття. Ще чверть поля вона відписала своїй другій внучці Одарці. Цю частину поля на той час тримав зять тестаторки Іван Мельник, чоловік її дочки-небіжчиці Хвесі³⁸⁵. Міщанка з м-ка Козлин Овдотя Кайданиха заповіла своїм синам – Парфену і молодшому Дмитру – усю нерухомість: будинок з усіма рухомими речами, винницю з котлами, дві волоки поля, три сіножаті, 10 кіп жита, а також гроші готівкою і домашню худобу (старшому дістались 26 кіп гр. лит., кінь і віл, а молодшому – 23 копи гр. лит., віл, кінь, бик, теличка). Дочка Оринка успадкувала по матері одяг (одну зелену сукню з оксамитом, іншу – повсякденну, біле плаття), три подушки та перину³⁸⁶.

Траплялися поодинокі випадки, коли батьки позбавляли майна когось зі своїх дітей. Так, дубенська міщанка Катерина Хвалькевичова заповіла трьом синам половину будинку, фільварок, пляч і волоку поля, зазначивши, що її дочка не мала права до того спадку, адже розгнівила матір (яким чином – невідомо)³⁸⁷.

Тестаторки похилого віку відписували своє майно внукам і правнукам, іноді при цьому виявляючи свої почуття, вживаючи пестливих слів стосовно маленьких нащадків. Федора Макарівна Царьова на схилі свого віку проживала разом

³⁸² ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 54 зв.

³⁸³ Там само. Арк. 106.

³⁸⁴ ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 9, арк. 42 зв.–43. Див. Додаток 2, док. 5.

³⁸⁵ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 153 зв.

³⁸⁶ Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie, rkps 262, к. 22. Див. Додаток 2, док. 2.

³⁸⁷ «...Do tego córka nie należy, bo mnie rozgniewała». ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 13, арк. 32–32 зв. Див. Додаток 2, док. 6.

з онучкою Хвеською Дем'янівною, її чоловіком Ярошем Левковичем та маленькою правнучкою Марисею. Тестаторка, вдячна своїм онукам за те, що вони вісім років доглядали її та обіцяли піклуватися про неї до самої смерті, відписала їм «днину» поля на Заворотті, а правнучці – город зі старою клунькою на тому ж передмісті³⁸⁸. Ковельська міщанка Тетяна Федорова, сестра лентвійта-небіжчика Марка Ніфановича, залишила своїм онукам Петру і Григорію 270 зол., окрім того викупила фільварок за 120 зол., який також заповіла онукам та виплатила борги їхніх батьків. Ще 150 зол. вона залишила внучці Настасії, а наймолодшій внучці Мелашці заповіла половину фільварку, позолочений пояс і сплатила 100 зол. жінкам, які її вигодували, адже дівчинка залишилася сиротою³⁸⁹.

Зазвичай заповідачі намагалися порівну поділити майно поміж спадкоємцями, або в такий спосіб, щоб уникнути нарікань і можливих конфліктів у родині. Так удова Регіна Голяшевська відписала половину земельної ділянки та будинок на передмісті Залісоччя в Олиці у рівний поділ своїм чотирьом дітям, тобто одруженому синові Лавринові, замужній Дороті Матяшовій Немировичовій та незаміжнім дівчатам Ельжбеті і Катерині. У тестаменті (30 VIII 1660) мати просила своїх дітей, аби вони жили у згоді та не кривдили один одного: «prosząc ich żeby za nią Pana Boga prosily i w zgodzie z sobą zawsze do wolej Boskiej pod błogosławieństwem boskim, które z rąk jej odebrali, żyli nienagannie». Однак після

30. Хрещення дитини.
Мініатюра з метричної книги

її смерті ще два роки тривали суперечки між нащадками з приводу спадщини й особливо щодо виплати боргів. 20 червня 1662 р. на їх прохання міські урядники призначили комісію для обрахунку вартості майна. Тільки 24 червня 1662 р. у ратуші було підписано угоду між нащадками («Pomiarkowanie między sobą potomstwa nieboszki Reiny Golaszewskiej po jej śmierci względem dobr z testamentu onej że i długów»). Всі сторони дійшли згоди в тому, що основним спадкоємцем буде Лаврин, який свого часу взяв на себе всі витрати на поховання матері (в сумі 4,5 зол.); він же мусив сплатити всі її борги (20,6 зол.), а також зобов'язався виплатити кожній із трьох сестер по 20 зол.³⁹⁰. Олицький міщанин Герасим Лазебник заповів усе майно другій дружині з чотирма дітьми (зокрема будинок у середмісті на вул. Жидівській), а дочці від першого шлюбу Юхимці – 10 зол. готівкою і 9 локтів тонкого ткацького полотна, зазначивши, що вона надалі

³⁸⁸ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 149 зв.

³⁸⁹ «Na pozostałą sierotę od matki na imię Melaszkę w pieluszkach wydało się mamkam złotych sto pokąd one wykarmili piersiami». ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 9, арк. 74.

³⁹⁰ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 45, 80.

не має права претендувати на майно його дружини і дітей, оскільки сповна отримала посаг³⁹¹.

Часом тестамент, який мав забезпечити порядок у родині після смерті заповідача, міг призвести до конфліктів ще й за його життя. Повний безлад запанував у родині олицького райці Єроніма Танюкевича після читання тестаменту. Цей поважний представник міської владної еліти не раз фігурував на сторінках міських актових книг, зокрема і в тестаментах інших міщан. Відчуваючи прихід смерті, Танюкевич запросив у свій дім членів міського уряду на гайний суд 13 жовтня 1684 р., аби озвучити в їх присутності свою останню волю. Однак, коли міські урядники згідно з нормами магдебурзького права зібралися зачитати завчасно підготовлений райцею тестамент перед усією родиною, невдоволена дружина Ефрузина знехтувала прохання міських урядників, гримнула дверима і пішла геть («pani małżonka dając swego uporu znaki, nie dbając na proźbę i przywoływania do sądu drzwiami w sieniach trzasnąwszy z domu precz odeszła»). Старші діти тестатора – син Миколай і заміжня дочка Хвесья – взагалі не з'явилися, почувуючись ображеними на батька. В результаті біля тестатора залишився тільки молодший син Лукаш. Як виявилось, старшому синові тестатор заповів тільки чверть волоки поля і половину ділянки на передмісті Завороття. Він натомість позбавив його частини будинку, зазначивши, що син і так отримав сповна. Адже через свою легковажність Миколай завдав батькові чимало збитків, які навіть важко обрахувати:

«Mikołajowi, synowi starszemu memu, czwierć włoki pola Bondarowską i pułplaca na Zawrociu bez budynku zostawuję, naznaczam i daję, i sad przy tym polu, bo też sam uznac może i mi dobrze, jako też miał dosyć łaski mojej i jako wiele przez jego lekkomyślność i porędlivość traciłem i szkodowałem, co i zrachować trudno»³⁹².

Тестатор також обійшов свою старшу дочку, зазначивши, що вона своє отримала сповна у посагу, коли виходила заміж. Певно Хвесья очікувала на більше, тому й образилася на батька. Уся маєтність залишалася молодшому синові і дружині Ефрузині, яка, утім, з невідомих нам причин також почувалася ображеною та не хотіла слухати останню волю чоловіка, влаштувавши спектакль у присутності міських урядників. На жаль, джерела замовчують істинну суть родинного конфлікту, але можемо припустити, що причиною могло бути домашнє насильство і тиранія чоловіка³⁹³. Про існуючий конфлікт у родині міські урядники додатково зазначили наприкінці тестаменту³⁹⁴.

Олицький міщанин Йовтух Садлович, аби запобігти розбрату в родині, після укладання тестаменту (20 IX 1601) оформив у міському уряді ще й документ на зразок братньої угоди – «Concordia fratrum». У ньому він детально розписав, як діти мають поділити майно після його смерті, аби між ними не виникало майно-

³⁹¹ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 20–20 зв.

³⁹² ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 1, арк. 18 зв.–20 зв. Див. док. 126.

³⁹³ Білоус Н. Насильство над жінками: сюжети з міщанського і селянського повсякдення Волині ... С. 135-146; Biłous N. Gwałty oraz przemoc domowa w miastach Wołynia ... S. 84-96.

³⁹⁴ Див. док. 126.

вих суперечок. Усю свою нерухомість (будинок у середмісті, фільварок, город, сіножать, волоку поля) Йовтух залишив дружині Федорі і трьом синам – Петрові, Івашкові, Ісайові. Вони зобов'язані були забезпечити у майбутньому посагом молодшу сестру Оришку. Старші ж сестри Овдюшка і Кася вже отримали посаг і тому не мали претендувати на спадщину³⁹⁵. Подібну мету переслідувала заможна олицька міщанка Анна Маринська, розподіляючи майно поміж трьома дорослими синами Миколаєм, Аньодем і Войтехом. Наприкінці тестаменту (18 II 1665) вона зазначила, що після її смерті сини не повинні ніколи сваритися між собою через спадок і турбувати один одного, а жити у злагоді³⁹⁶. Інший олицький міщанин Трохим Москалько заповів свій будинок на Залісоччі дружині Парасці з п'ятьма дітьми. Окремо він зауважив, що його брат Юзеф не повинен претендувати на цю спадщину і турбувати його діток, адже Трохим поступився йому своєю «вітчиною». Тестатор просив опікунів своєї родини – райцю Федора Куриловича, лавника Лукаша Позневича та кременецького міщанина Миколая Панкратовича, аби вони в разі потреби захистили його осиротілих дружину й дітей («nie dali krzywdy czynić i w całości ich umieć zachować pokornie upraszam») ³⁹⁷. Заможний ковельський лентвійт Марк Ніфанович укладав свій тестамент (18 V 1676) з метою вберегти свою родину від можливих зазіхань на спадщину з боку родичів: «chcę miłą małżonkę moją Marią z pozostałemi dziatkami wcale zachować, aby po śmierci mojej od ludzi i pokrewnych żadnych kłopotów nie ponosili»³⁹⁸. Дві свої крамні комори він передавав в оренду з тим, щоб виручені гроші йшли на навчання в школі і прожиток онуків («te pieniądze wnuczkom moim, tak na ochędostwo i jako i na naukę szkolne wydawali do wzrostu ich»³⁹⁹).

Зразковим сім'янином виглядає дубенський міщанин Матвій Зайчик, який розпорядився своєю маєтністю на користь дружини і чотирьох дочок (5 XII 1680). Зять третьої дочки Настасії Ярему, який проживав разом з ним під одним дахом, він сприймав як рідного сина і доручив йому вести господарство після його смерті: «которий поменоний тот зят мой радити и справати весполь з жоною моюю повинен, яко власний господар, и так ешче потвержаю власними словами моими з усть походячими, же за сина власного собѣмъ принялъ, а не за зятя и ему власному яко сином и дѣдичом чиню и позволяю все мое господарство»⁴⁰⁰. Він доручив дружині і «синові» Яремі поховати його «грішне тіло» при церкві Св. Георгія.

³⁹⁵ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 6, арк. 52.

³⁹⁶ «Tego też dokładam aby po śmierci mej i za żywota mego ciż synowie moje wżwyż pomienieni i podpisani żadnej z sobą poswarki, ani prawa nigdy względem tych dobr albo jakich inszych rzeczy ruchomych nie wszczynali, ani się turbowali przed błogostawieństwem moim rodzicielskim, ale się cale i zobopolnie kochali i szanowania według terażniejszego kwitowania i przyjacielskiego ugodzenia». ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 125 зв.

³⁹⁷ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 189.

³⁹⁸ ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 6, арк. 13.

³⁹⁹ Там само.

⁴⁰⁰ НГАБ. Ф. 694, воп. 7, адз. 816, арк. 71.

Деякі чоловіки-тестатори хвилювалися, що в разі повторного заміжжя дружин можуть постраждати малі діти. Герасим Лазебник заповів своїй другій дружині Парасці і п'ятьом дітям будинок з усіма рухомими речами, однак застеріг, що у випадку повторного заміжжя удови їй належатиме тільки $\frac{1}{5}$ частина усього майна⁴⁰¹. Всерйоз був стурбований майбутньою долею малих дітей олицький купець Іван Йовтухович. Свій тестамент він уклав у Маначині (3 III 1657), куди привіз два вози з товарами, але сильно занедужав і через страх передчасної смерті уклав цей акт. Своїй дружині з дітьми він залишав усю маєтність, але за умови, що вона не піде вдруге заміж. Якщо ж удова вирішить влаштувати особисте життя, то має залишити будинок із усіма речами дітям. Їм же батько заповів фільварок, поле й сад. Тестатор просив дружину виростити дочок та забезпечити їх посагом (зокрема надбати коштовні срібні пояси, як у старшої дочки), на що залишав готівкою 700 зол. і всю нерухомість:

«Proszę moją najmilszą żonę abyś z tych dobr po mnie pozostałych dziatki moje sporządziła i wyprawiła, kiedy im Pan Bóg da co porostą, aby zarówno jak jednej, tak drugiej ochędotwo sprawiła i wyprawiała, gdyż na to jest gotowane ubostwa na złotych siedmset, abyś i tym młodszym tak pasy srebrne posprawiała, jako jest u starszej córki. A proszę cię: nie zbytuj się nad dziatkami memi»⁴⁰².

Іван Йовтухович звертався з проханням до дружини «не збиткуватися над його дітками», напевно маючи якісь підстави так чинити, можливо, це були діти від попереднього шлюбу. Якби ж вона пішла вдруге заміж, то, згідно з розпорядженням тестатора, мали бути призначені два опікуни для догляду за майном (док. 48).

Заповіти також інформують про «поразки» батьків у вихованні дітей. Так, дубенський міщанин Іван Кладовник у своєму тестаменті (23 I 1664) закликав старшого сина Данила отямитися і кинути гультьайський спосіб життя: «A dla Boga proszę syna swego jeśliby się ukarzał Daniela Kładownickiego o to, aby hultajskiej służby zaniechał i życia swego, ale cale statecznie zostawał w trzyżwości, a żonę moją nie turbował». Очевидно, раніше батькові не вдавалося скерувати сина на правильний життєвий шлях. Він також згадував у тестаменті, що син не відвідував його під час хвороби, хоча його дружина, тобто мачуха Данила, просила про це. Але найбільше Івана турбувало те, щоб син у майбутньому не завдав якоїсь шкоди його новій родині – дружині та доньці, а задовольнився відписаною йому частиною спадщини і жив з мачухою та зведеною сестрою в мирі і злагоді:

«[...] osobliwie syna mego napominam aby się tym, com onemu legował contentował, gdyż i tego nigdzień że w chorobie do mnie nie przyszedł za prośbą małżonki mojej usłużył, jako rodzicowi, ale proszę i napominam syna swego Daniela aby żoną moją Wuxie szanował, a nie turbował pod niebłogosławieństwem Bożym i moim, i aby cale swego patrząc zażywał w pokoju i w miłości, com komu zapisano»⁴⁰³.

⁴⁰¹ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 20.

⁴⁰² Там само. Арк. 67–68.

⁴⁰³ ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 1, арк. 264–265.

Дочка Івана Кладовника Марія через кілька років вийшла заміж за Данила Микитасевича. 6 жовтня 1669 р. вони продали Тимошові Туриському за 11 зол. город за Луцькою брамою, який Марія успадкувала від батька згідно зі згаданим тестаментом⁴⁰⁴. Ще одним таким красномовним прикладом є стосунки в родині володимирського війта-шляхтича Стефана Вишпольського, який позбавив спадщини старшого сина від першого шлюбу Миколая. Попри те, що батько фінансував навчання сина і кілька виправ до війська, той поведився зухвало, завдав йому значних матеріальних збитків (йдеться про втрату поліських володінь) і загалом не хотів прислухатися до його волі. Тестатор навіть погрожував синові покаранням на Страшному суді, якщо він завдасть кривди його дружині і малим дітям від другого шлюбу (12 XII 1683):

«[...]Mikołaja, syna mego starszego, któremu na szkoły spendowałem, jako też i kilka razy na wyprawy do wojska, a że nie chciał słuchać i nie szedł za wolą moją ojcowską, zbawił mnie przez swój niestatek dobr poleskich, nie pamiętając jego inszych terminów do urazy mojej ojcowskiej. Tedy onego od wszystkiego terazniejszą ostatnią wolą moją odsądzam i na Straszny Sąd Boży pozywam, jeżeli by co kolwiek tak małżonce mojej, jako i dziatkom moim krzywdę miał czynić»⁴⁰⁵.

Траплялися рідкісні випадки, коли й батьки кривдили своїх дітей. Васько Карлюкович 30 грудня 1602 р. перед міським урядом Олики скаржився на батька Грицька, який, попри те, що син рано пішов у найми та віддавав батькові усі зароблені гроші, усіяко знущався з нього. Останньою краплею, що переповнила чашу терпіння Васька, була спроба батька вигнати його з дому, позбавивши усього майна:

«[...] iż żadnego respectu na mnie mieć nie chce, z młodości swej po najmach u ludzi służbami się bawieł, wszystkie swoje zasługę cokolwiek w pieniądzech gotowych i w zbożu od kogo wziął, każdy grosz i rzecz przereczonemu ojcu swemu oddawał. A teraz on z domu od siebie wygania, i cokolwiek jest majątności utracam».

Як виявилось, батько надумав продати родинний будинок, який, за словами скаржника, насправді коштував удвічі менше, ніж зароблені ним гроші упродовж років наймитування. Скривджений Васько просив міський уряд заступитися за нього та не допустити продажу будинку. Урядники прихильно поставилися до його прохань і своїм декретом заборонили Грицькові продавати будинок, а будь-кому – його купувати під загрозою втрати грошей⁴⁰⁶.

Того ж року до міської олицької книги опікун від імені малолітніх дітей вніс акт, який забороняв Вовді Дорошисі розтринькувати майно дітей від першого шлюбу («Aby Doroszycha dziatkom pierwszego męża części nie utracala»):

«Przed tym że urzędem radziekiem ołyckiem zupełnym oblicznie stanawszy [...] jako opiekun dziatki niegdy nieboszczyka [...] mieszczanina ołyckiego w czas i w godzinę tego przestrzega aby pozostała matka tych dzieci Wowdia Doroszycha, żadnej części z cząstki

⁴⁰⁴ Там само. Спр. 2, арк. 32.

⁴⁰⁵ ЦДІАУК. Ф. 28, оп. 1, спр. 129, арк. 873–874.

⁴⁰⁶ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 6, арк. 67 зв.

ojczyste] na te dziatki przypadającej tyrać i zawodzić nikomu nie śmiała, aż do ich wzrostu, ale trzy części ich wcale mają być, już z tej czwartą cześcią wolno jej będzie co chce czynić»⁴⁰⁷.

Проте тяжко сказати, чи в цьому випадку справді вдова поводитися з майном неналежно, а чи йшлося про якийсь її конфлікт із опікуном. Випадків недбалого поводження батьків із дітьми дуже мало: абсолютна більшість дбали про інтереси своїх нащадків.

Діти мали підпорядкуватися волі батьків, а також опікунів, обраних батьками для них на майбутнє в разі своєї смерті. Яскравим прикладом є тестамент (2 VII 1661) олицького шевця Матяша Ольшевського, який був двічі одружений. Від першого шлюбу з Агнешкою він мав сина Яна і дочку Катерину, повнолітніх на момент батьківської смерті. Тестатор відписав уже одруженому синові фільварок і коштовний одяг (зелену делію з шістьма срібними і позолоченими гудзиками), а доньці Катерині – пекарню, город, корову, речі її матері – постіль (три подушки і перину) та одяг. Матяш залишив на виховання своїй другій дружині Софії Бобровській, яка була вагітною, крім спільних дітей (6-річного Миколая і 3-річної Марини), ще й свою старшу дочку Катерину від попереднього шлюбу. Він просив дружину передати пасербиці всі речі, що належали її покійній матері, зокрема червоний чамлетовий кабат і паклакову катанку з баранячим хутром. Тестамент цікавий тим, що містить діалог поміж тестатором, його дружиною і дочкою від першого шлюбу, що загалом рідкість для такого типу документів. Софія пообіцяла виконати волю чоловіка та емоційно заявила, що буде ставитися до падчерки як до рідної дитини та готова віддати їй і другий кабат, якщо дівчина буде слухняною і не гнівитиме її:

«[...] i drugiego jej kabata nie zbronię, gdzie będzie sama chciała bydź dobrą i mnie słuchać we wszystkim, a z przyjacielami mię swemi do kłopotu i gniewu nie przywodzi, ja jej krzywdę nie czynię i w ni czym przez Boże jako swemu własnemu dziecięciu»⁴⁰⁸.

Однак Софія зауважила, що якщо пасербиця захоче знайти собі інших опікунів, то вона не заперечуватиме. На що Катерина відповіла, що вона теж покладається на волю батька, буде слухняною і воліє залишитися при мачусі, тільки би вона віддала їй у майбутньому те, що пообіцяла:

«Co słysząc taż Katharzynna, córka testatora, przy wszystkich w głos rzekła te słowa: “ja się wolej rodzica mego nie sprzeciwiam, ale jakom go w zdrowiu chętnie słuchała we wszystkim, tak i teraz wolej jego nie sprzeciwiam się, gdzie on mnie bydź i przy kim karze, bo daj się sam jeszcze zdrow nami wszystkiemi opiekał, jednak wolew zostawać przecię przy matce mej terazniejszej nad inszych przyjaciół i krewnych moich do wolej Bożej i słuchać jej we wszystkim, co należeć będzie obecuję, aby mi to tylko wszystko ziścić potym chciała, co mi teraz obiecuję”»⁴⁰⁹.

Важливою деталлю в тестаменті є спогади голови родини про скрутні часи, які він пережив, залишившись удівцем із дітьми у розореному козаками господарстві.

⁴⁰⁷ Там само. Арк. 86.

⁴⁰⁸ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 58 зв.

⁴⁰⁹ Там само. Арк. 59.

А коли побрався зі своєю другою дружиною після спустошливих козацьких воєн, то тяжко у скруті разом із нею заробляв на хліб: «*gd y zešmy nysię po pierwszej kozaczyźnie oboje ubogo pobrali i nic nie mając zobopolniešmy się chleba sztuki dorabiali, bo mi się nic nie zostało, będąc wdowcem w gospodarstwie*»⁴¹⁰. Матяш Ольшевський залишав вагітній дружині з малими дітьми усю нерухомість і непокоївся про те, аби ніхто не завдав їм кривди та не претендував на їхнє майно. Тестатор погрожував тим, хто порушить його останню волю, покаранням на Страшному суді, а також просив тодішнього бурмистра Єрмоша Хомовича бути опікуном його родини.

Уважалося, що по смерті чоловіка його удова та малолітні діти потребують опіки. Нагляд за сиротами і вдовами в містах Речі Посполитої належав до обов'язків міських влад (магістратів). Зокрема збірники магдебурзького права фіксують наказ урядникам обороняти права сиріт і вдів від несправедливості і утисків («*sierot i wdów uciśnienia w niesprawiedliwości bronić*»)»⁴¹¹. Міські урядники, вступаючи на уряд, складали присягу і зобов'язувалися охороняти права вдів і сиріт. Якщо небіжчик не залишав тестаменту, то призначали опікунів – протекторів (лат. *curatores, tutores, defensores*) у судовому порядку, часто з числа міських урядників. Право опіки над сиротами функціонувало не тільки в королівських, а й у приватних містах. Таке право щодо опіки неповнолітніх дітей, які росли без батьків, мали передусім родичі чоловічої статі. До обов'язків опікуна належала турбота про сиріт і збереження у цілості їх майна⁴¹². Зазвичай визначали двох опікунів, один із яких був представником міського уряду, а другий – близьким родичем або приятелем тестатора. У волинському соціумі голови родин керувались усталеним правилом: належало оформити запис, який передбачав опіку над неповнолітніми дітьми. Це засвідчує, скажімо, заповіт шляхтича Василя Загоровського (11 VII 1577)⁴¹³. Вдівець-шляхтич Ян Кргогулецький, помираючи у Клевані, просив трьох приятелів стати опікунами його маленької донечки Регіни⁴¹⁴. Незаможні міщани призначали одного опікуна з числа своїх родичів, або приятелів. Так міщанка з м-ка Козлин, удова Овдотя Кайданиха призначила опікуном для трьох неповнолітніх дітей свого зятя: «*А опекуна zostавую Романа, зятя свого, дѣтем моим так в маєтности и яко в речахъ рухомихъ, волно му будетъ продат з дому и на пожиток в дому ѿбѣрнуть, а с того личбу маєт дат кгда дети доростут*»⁴¹⁵.

⁴¹⁰ Там само.

⁴¹¹ Froch W. Opieka nad sierotami i żakami ze strony lubelskiej rady miejskiej w XVI wieku // Przegląd Historyczno-Oświatowy. 1978. T. 21. Nr 2. S. 153.

⁴¹² Groicki B. Obrona sierot i wdów... S. 59; Surdacki M. Rodzina i jej problemy w Urzędowie ... S. 227-228.

⁴¹³ Василь Загоровський. Духовное завѣщаніе. Наставленіе дѣтям и правила для их воспитанія... // Українська література: апокрифи, агіографія, паломницькі твори, полемічні твори, перекладні повісті, поетичні твори / ред. В.Л. Микитась. Київ, 1988. С. 167-182. Режим доступу: <https://archive.org/details/UkrainskaXIVXVI/page/n541/mode/2up>

⁴¹⁴ ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 89, арк. 170–170 зв.

⁴¹⁵ Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie, rkps 262, k. 22.

Майбутньою долею своїх малолітніх дітей переймався олицький міщанин Федір Авдійчик, прохаючи у тестаменті (27 IV 1667) міських урядників, яких називав «добродіями і опікунами усіх сиріт», взяти з «божого милосердя» під своє покровительство і його нащадків:

«...Zaraz gdybym się teraz na też dziatki me nie oglądał, aby na mię miasto miłości rodzicielskiej jakiego płaczu i kłatwy od nich po śmierci nie było, upraszam wielce dla miłosierdzia Bożego sławetnych panów urzędowych miasta jako dobrodziejów i opiekunów wszystkich sierot, a nie tylko mych pozostałych, aby oni na nich i na dobra ich, także i na samych ich opiekunów ode mnie niżej pomienionych oko pilne mieli, aby te dobra ledajak po śmierci dziatek moich nie zniszczały...»⁴¹⁶.

Тестатор просив також брата Йовтуха Авдійовича взяти під свою опіку племінників і нерухомість, яку він залишав дружині: «aby się niemi i dobrami ich według Boga i miłości naszej opiekał do rozumnych lat ich i ludnego sporządzenia». На це Йовтух повідомив, що опіки над дітьми не зрікається та готовий їх навіть «своім хлібом виховати з милості братерської». Однак він відмовився опікуватися нерухомістю сиріт, не бажаючи брати на себе зайвий тягар (док. 89). Скарбовий гайдук Томаш з Дубна у тестаменті (5 III 1672) просив опікунів своїх малих синів продати його будинок і з виручених коштів оплачувати видатки на дітей, зокрема на освіту і одяг: «z której prowiziej powinny dziatkom moim obmyślać żeby była nauka i odzienie»⁴¹⁷. Вдова олицького війта Мартина Більця Аполонія турбувалася про долю своєї маленької осиротілої племінниці Магдалени Пшизолівської, яка була у неї на вихованні («mała panienska i rządzić sobą nie zdoła»). Вона призначила їй опікунів з представників міської еліти і відписала дві перини, три подушки з наволоками⁴¹⁸.

У 1670 р. у міському суді Ковеля Пелагія Петрова Урваньчикова поскаржилася на райцю Макара Йосиповича, опікуна дітей покійного брата Йосипа Величковича. Виявилось, що опікун розтринькував гроші сиріт, не виплатив борги тестатора й не дбав про інтереси малолітніх. Суд ухвалив: Макар Йосипович як порушник прав дітей-сиріт і, відповідно, останньої волі заповідача, має виконати свої зобов'язання і сплатити усі борги, однак позивачка має присягою підтвердити правдивість своїх звинувачень:

«Tedy sąd po wysłuchaniu controversjej, przychilając się do prawa majdeburskiego pisanego in folio nr 35, gdzie expresis pisze, iż napisana dostatecznie w prawie aby się ni w czym sieroty nie oszukane byli gdzie od opiekunów, a iż się to pokazało, że się krzywda dzieje bratankowi i sierotom tym. I tedy aby mianowany Makar jako opiekun trzymają przy sobie testament recognitie, długie należyte tymże sierotom tak w długi zawiódł i nie odyskiwał, tedy stało się do ostatniej woli nieboszczyka Josypa Wieliczkowicza i rodzica onegoż, nakazujemy dekretem swym pozwy onemu juramentu strony powodowej [...] na dzień trzeci jako więcej nie brała u pana Makara tak pieniędzmi gotowemi, jako i też zbożem i jako nie płacił pan Makar długi za ich, a po wykonaniu juramentu ma mieć rekwisitią do

⁴¹⁶ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 162.

⁴¹⁷ ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 1, арк. 342 зв.–343.

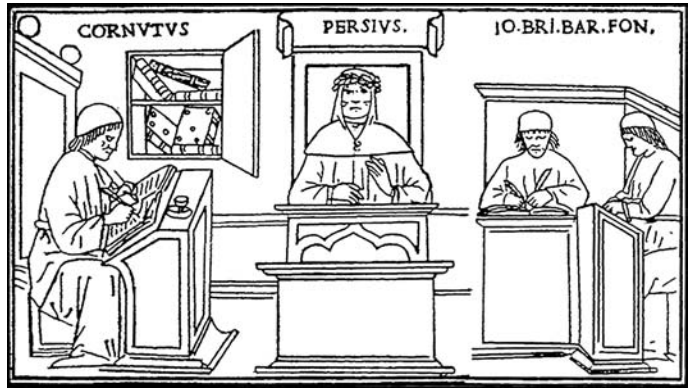
⁴¹⁸ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 188 зв.

dochodzenia należytości swej, a p. Makar ma płacić ich długi jako opiekun według testamentu po wykonaniu juramentu strony powodowej»⁴¹⁹.

Відповідач, однак, не погодився з вироком міського суду і просив про дозвіл апелювати до старостинського суду. Судді погодилися, але фінал справи, на жаль, невідомий.

Подібну справу розглядав суд у Рівному 22 березня 1694 року. Овдюшка Прадчанка позвала свого опікуна-вітчима Василя Гопоровського з приводу спадщини по батькові Олексію, яку вона мала отримати по завершенні терміну опіки. Дівчина-сирота твердила, що її частина більша, аніж та, яка їй дісталася, тобто 60 зол. і 5 овець. Міський суд ухвалив вирок, згідно з яким опікун мав повернути пасербиці 70 зол. і 5 овець⁴²⁰.

Закономірно, траплялися й приклади відповідального опікунства, що зафіксовано у міських актах Дубна. 12 грудня 1684 р. Фрузина Мон-

31. Засідання суду. Гравюра XVII ст.

джейовська уклала тестамент, яким залишила своїм чотирьом дітям спадщину і призначила їхнім опікуном Казимира Мишковича Прилуського. Вже через рік, 15 серпня 1685 р., опікун прийшов до міського уряду зі скаргою на старшого сина небіжчиці Стефана. Той без відома скаржника продав худобу, що належала його молодшим братам Олександрові і Мартинові, а також зібране зі спільного поля жито, привласнивши виручені гроші. Зі слів Мишковича, Стефан завдав братам чимало інших прикростей. Тож опікун просив міський уряд внести його заяву на захист інтересів молодших дітей до актових книг⁴²¹.

Пошуком компромісних рішень у подібних суперечках керувався і міський суд у Рівному. Марина Сергійова Андрушковичева своїм заповітом (2 III 1696) відписала «днину» поля онуці Марині, обділивши сина Івана⁴²². Останній, зрозуміло, залишився невдоволеним. Поховавши матір своїм коштом, він звернувся до суду, який ухвалив вирок на користь усіх спадкоємців: син і онука мали рівні права щодо цього поля, а отриманий з нього врожай вони мали поділити порівну⁴²³. 10 травня того ж року у Рівному точилася суперечка між сином млинаря Іваном і поручником роти Михайла Снітинського Хоמוю Соболевим щодо фільварку і пасовиська. Міщанин твердив, що це його «дідовизна» згідно

⁴¹⁹ ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 3, арк. 203 зв.–204.

⁴²⁰ ЛННБ. Ф. 91, спр. 44, арк. 226–227.

⁴²¹ ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 10, арк. 11.

⁴²² ЛННБ. Ф. 91, спр. 44, арк. 175 зв.

⁴²³ Там само. Арк. 317.

з тестаментом небіжчика Борисовського. На жаль, невідомо, в який спосіб поручник набув право щодо користування цією нерухомістю, ймовірно, що він теж був одним зі спадкоємців. Однак магістратський суд визнав рівні права обох сторін і закликав їх більше не чинити сварок⁴²⁴.

За спостереженнями Віолетти Зелецької-Миколайчик, тестатори, які протягом життя повторно вступали у шлюб, зазвичай розпоряджалися своїм майном згідно з правовими засадами, розподіляючи його порівну між спадкоємцями. Важко сказати, наскільки часто траплялися відступи від правових норм. Як правило, заповідачі оминали увагою заміжніх доньок, які на момент укладання заповіту вже отримали посаг. У випадку кількох шлюбів тестатора, розподіл майна між дітьми відбувався з урахуванням величини внесеного їхньою матір'ю посагу, набутого і примноженого впродовж тривання шлюбу⁴²⁵.

3.2.3. Інші спадкоємці

Не забували волинські тестатори і про своїх близьких родичів і приятелів. Деякі з них частину речей записували своїм сестрам і братам, або їхнім нащадкам – своїм племінникам. Найчастіше це були домашня худоба, одяг, постіль, посуд, або якісь дрібніші речі. Записи залежали не тільки від рівня заможності, але й від стосунків у родині. Щедрими на такі подарунки були самотні чи бездітні міщанки, особливо вдови. Так, бездітна Марія Сеньковна залишила своїй племінниці червону фалендишову сукню та 6 кошуль (жіночих сорочок), а двом братам – по 20 зол.⁴²⁶ Аполонія Гаврилівна Лукашевичова заповіла своїй племінниці Мелашці 2 ¼ лікті турецького мухасру вишневого кольору, 20 ліктів пасамону борщового, лазурову паклакову катанку, підшиту білими баранами⁴²⁷. Бездітна олицька міщанка Вівдя Білецька заповіла усе своє майно племінницям – дочкам брата – Єві і Ганні: лазурову сукню, кожух, татарський півчамарок, чотири сорочки, чотири намітки, дві подушки, старий коц та скриньку⁴²⁸. Йовся Семенова Веремійчикова відписала своїй племінниці Огапці кожух і білі хустки⁴²⁹. Найщедрішою була Софія Куновська, яка залишила своїм племінницям Агаті Добковій і Кристині Бризельовій 2/3 свого будинку (1/3 дісталася чоловікові) за те, що вони доклали чимало зусиль і старань, доглядаючи її під час хвороби. Інших родичів і близьких вона віддалила від спадщини⁴³⁰. Володимирська міщанка Куниця Каплянка просила свого чоловіка Мартина Приборського залишити в їхньому будинку її матір до кінця життя: «з'оставаючи в том дому панєи матце моєи волноє мешканъє до живота єє, о што и малжонка моєго пилно прошу, абы по животє моєм в том дому помєнєном матку мою до живота єє заховаль,

⁴²⁴ Там само. Арк. 329.

⁴²⁵ Zielecka W. Prawo i praktyka testowania w Wielkim Księstwie Litewskim w XVI i XVII w. // Czasopismo Prawno-Historyczne. 2009. T. LXI. Z. 1. S. 77.

⁴²⁶ ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 6, арк. 16 зв.

⁴²⁷ ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 6, арк. 131 зв.

⁴²⁸ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 55.

⁴²⁹ Там само. Арк. 48.

⁴³⁰ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 159.

не чинечи єи ниякоє трудности»⁴³¹. Після смерті дружини Мартин Приборський одружився вдруге, але за два роки через смертельну хворобу змушений був сам укласти заповіт на користь нової дружини, брата Федора і зятя Яна Чернчицького, одруженого з його сестрою⁴³².

Вижівський міщанин Левко Демкович усю нерухомість і рухомі речі заповів дружині Катерині з умовою, що після її смерті це успадкують його брати Трохим і Тишко та племінник Хвесько⁴³³. Луцький міщанин Томаш Ясинський записав усе майно своїй дружині Федорі, але застеріг, що двом сестрам залишає 200 зол., брату Юзефові – 200 зол., якщо він відправить першу заупокійну службу за його душу, також готовий був обдарувати хлопця Валька, якщо той залишиться при ньому служити до його смерті – заповів йому коня з сідлом і пістолями⁴³⁴.

Конфлікт через розподіл спадщини між найближчими родичами виник у родині олицького кушніра Грицька Рогачевського, який уклав заповіт 24 листопада 1664 р. Тестатор мав кількох дітей від різних шлюбів і був переобтяжений боргами, які не встиг виплатити за життя, і які лягали тягарем на плечі молодої дружини з малими дітьми. Ситуація ускладнювалася тим, що права на спадщину заявили дорослі сини від першого шлюбу. До того ж брати його першої дружини-небіжчиці вимагали включення до числа спадкоємців на майно по їхній сестрі Просі ще й дочку тестатора Йовсю, яка мешкала в Клевані. Заповідач не хотів визнавати боргів і сварився зі старшим сином Тимошем, разом з яким працював і продавав шкіри. Син нібито завинив йому 200 зол., а тепер, зі слів Рогачевського, у цій скрутній ситуації не хотів йому навіть «дати на харчі» («wszystko lichy na syna Tymosza jemu łając i powiedając, iż od niego zabrał na złotych dwieście, a na charcz mu teraz dać nie chce, rać przynajmniej w chorobie jego»). Проте Тиміш не погодився та заявив, що забрав тільки йому належне і нічого не винен батькові. Усі ці родинні перипетії потрапили у текст тестаменту⁴³⁵.

Як бачимо, родинні стосунки відігравали важливу роль у житті тестаторів. Їхні родичі були часто втягнуті у виробничий процес, родинний «бізнес», ремесло, або торгівлю, що, з одного боку, мало цементувати ці стосунки, а з іншого – породжувало міжродинні конфлікти.

Конфлікт через спірну спадщину виник у родині покійного Олександра Дзуси. Його дружина Параска покликала 4 квітня 1669 р. до міського суду в м. Дубно іншу міщанку Ганну Карпінську, твердячи, що вона «невідомо яким способом утримує» частину поля під назвою «Чиковщина» на передмісті Сурмичі. Позивачка натомість заявляла, що це поле належало її синові Остапові Феневичу як його «отчизна і дідовизна». Виправдовуючись, Карпінська доводила, що купила цю нерухомість разом із чоловіком у небіжчиці Мартинової Феневиचової за 25 зол. і мала на це відповідний документ, який, щоправда, згорів.

⁴³¹ ЦДІАУК. Ф. 28, оп. 1, спр. 23, арк. 130 зв.

⁴³² ЦДІАУК. Ф. 27, оп. 1, спр. 8, арк. 4 зв.–7 зв. Додаток, док. 5.

⁴³³ ЦДІАУК. Ф. 32, оп. 1, спр. 1, арк. 164–164 зв.

⁴³⁴ ЦДІАУК. Ф. 23, оп. 1, спр. 1, арк. 16 зв.

⁴³⁵ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 120 зв.–121. Див. док. 81.

Відповідачка привела до суду свідків, які підтвердили її слова. Вислухавши свідків, міський суд постановив: оскільки є прямий спадкоємець спірної нерухомості Остап Феневиц, то він і має отримати у власність своє майно, попередньо сплативши Карпінський 25 зол. Однак позивачка не погодилася з цим рішенням і апелювала до старостинського суду, що міський уряд дозволив⁴³⁶.

Подібну справу розглядав міський суд Ковеля 17 березня 1687 року. Дружина Марка Самсоніка Олена Лобачівна поскаржилася на Феська Максимовича, чоловіка її сестри Юхимки, зятя свого батька-небіжчика Яроша Олешкевича Лобачика та свого брата Федора, який був опікуном нерухомості покійного батька. Як твердила Олена Лобачівна, зять безправно користався полем і фільварком, які їй записав батько своїм тестаментом (27 II 1682):

«włókę pola i folwark nazywający się Copijkowski i ogrody puste leżące za Glinianką małżonce mojej z córką moją leguję i otkazuję. Do którego to domu i folwarku, także i gruntu wysz opisanych żadnych krewnych moich tak bliskich, jako i dalszych żadnego rekursu i possessje mieć nie będą powinni»⁴³⁷.

Зятеві та старшій дочці Юхимці тестатор відписав іншу волоку поля і половину ділянки землі:

«Drugą włókę pola zięciowi memu ojcowskie na imie Feskowi Maximowiczowi i córce mojej na imie Juchimce odkazuje. Także i pułplacu, które mi przypadło s podziału od brata mego na imie Pawła i komore w Krasnej Wole i to zięciowi memu z pracy moją leguje i na wieczność im daruje».

Позваний виправдовувався тим, що ця нерухомість дісталася йому від дружини, яка отримала її в посаг, що було передбачено тим же тестаментом. Міський суд ухвалив рішення: поділити майно між усіма учасникам процесу, згідно з тестаментом («zachował przy dziele i testamencie») ⁴³⁸.

Дубенський міщанин Юрій Курочка, помираючи, більшу частину свого майна заповітом (22 III 1693) відписав племінникові Дмитру і віддалив від спадщини рідного брата Павла Курочку. Він твердив, що брат безправно користувався його майном протягом 18 років, поки він був «у неволі». Павло нібито приклався й до розтрати і продажу цього майна, так що тестаторові після повернення з полону довелося викуповувати свою нерухомість⁴³⁹. Павло Курочка був міським писарем у Дубно, а отже людиною достатньо впливовою в місті. Утім, він виявився причетним до зловживань владою, через що зрештою у 1696 р. поплатився власним життям.

Нечисельними були записи на користь домашньої челяді і слуг. Наймані робітники, або прислуга, челядь, домашня служба (кухарки, парубки, мамки-годувальниці, візники та ін.), учні і підмайстри (служили в будинках ремісників-майстрів) належали до найбіднішої категорії міського населення. Як правило, вони пра-

⁴³⁶ ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 2, арк. 25.

⁴³⁷ Там само. Спр. 7, арк. 89–90.

⁴³⁸ Там само. Спр. 8, арк. 37. Biłous N. Konflikty w rodzinach mieszkańców miast Wołynia w świetle testamentów z XVII wieku // КНKM. 2013. R. LXI, nr 2. S. 319.

⁴³⁹ ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 11, арк. 127 зв.–128.

цювали за скромні житло, харчування, одяг і невисоку грошову винагороду, на яку могли сподіватися раз на рік. Часто цю винагороду господарі виплачували із кількарічним запізненням. Однак у таких випадках на господарів лягало моральне зобов'язання піклуватися про них в разі хвороби або старості⁴⁴⁰. Іноді вони ставали частиною «великої родини» і могли розраховувати на опіку господарів, які на знак вдячності за багатолітню службу відписували їм якісь речі – одяг, взуття, домашню худобу, або гроші. Криштоф Немиський заповів братові Матвію ковану коляску на пару коней і рушницю-яничарку, а своєму слугі Стаськові пообіцяв залишити зелену фезезію з блакитними петлицями, якщо той буде йому служити до кінця життя⁴⁴¹. Зем'янин Матвій Калиновський записав своєму челядникові Іванові за його послуги свій кожух, дві пари чобіт (одну – жовтого коліру, другу – чорного), штани (спідню білизну), шапку з лисячого хутра⁴⁴². Щедрим щодо свого челядника був парох ковельського костелу Мартин Овакович. Ясько служив йому з малих років, а отже за свою довгу і вірну службу отримав 20 зол. готівкою, три срібних ложки і срібний кубок, три мідяних горілчаніх корби, фалендишовий жупан, білого коня, а на додачу – 50 кварт горілки, одну полть солонини, дві маці жита та одну мацу пшениці⁴⁴³. Олицький міщанин-огородник Йовко Мискевич просив свою дружину Марину заплатити парубкові і дівчині, які у них служили по господарству («parobku jako i dziewce służebnych za wszystkie czasy, co służyli, i dokąd jeszcze służyć będą, zapłaci dostatecznie»)⁴⁴⁴. Дружина Михайла Вальди Софія заповіла своїй кухарці Марині сорочку, фартух, черевики і хустку за умови, що та дослужить до кінця річного терміну (який минав на руське свято Св. Михайла), за цим мав пильнувати ексекутор її тестаменту пан Ян Бжезицький і розраховатися з нею⁴⁴⁵. Хоча такі диспозиції часто були маловартісними, вони демонстрували турботу господарів щодо своїх слуг.

* * *

Представлені приклади не вичерпують усіх питань, пов'язаних з функціонуванням родини у ранньомодерному місті, однак представляють широку палітру родинних стосунків з їх проблемами, негараздами та демонстрацією високих почуттів, дозволяють окреслити приблизну демографічну ситуацію в містах Волині і зробити певні підрахунки.

Частина міщанських родин Волині кінця XVI–XVII століть мала нуклеарний характер (складалася з батьків і неповнолітніх дітей), але чимало родин мали складну структуру, коли під одним дахом проживали батьки з дітьми-підлітками і дорослими одруженими дітьми й онуками (тобто родина, що складалася з 2-3-х поколінь). У будинках заможних міщан мешкала челядь – домашня служба.

⁴⁴⁰ Bogucka M. Rodzina w polskim mieście ... S. 504.

⁴⁴¹ ЦДІАУК. Ф. 23, оп. 1, спр. 1, арк. 31 зв.

⁴⁴² ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 2, арк. 118 зв.

⁴⁴³ Там само. Арк. 20.

⁴⁴⁴ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 99 зв.

⁴⁴⁵ Там само. Арк. 145 зв.

У випадку смерті одного або обох батьків особливо беззахисну категорію становили неповнолітні сироти, які потребували опіки і допомоги до досягнення повноліття. Уважалося, що потребують опіки і вдови. У містах Речі Посполитої опікунство над сиротами належало до обов'язків міських влад⁴⁴⁶. У волинських містах чоловіки-тестатори обирали зазвичай двох (рідко – трьох) опікунів для своєї родини з числа міських урядників і родичів, які мали клопотатися майном, вихованням та освітою підопічних. Тож, з одного боку, завдяки такій практиці сироти отримували певний захист, але зростали й ризики недоброчесного опікунства, привласнення або розкрадання майна неповнолітніх вихованців.

Тестаменти демонструють спроби батьків дисциплінувати дорослих нащадків за різні провини через загрозу позбавлення спадщини. Траплялося, що погрози таки реалізовувалися, а непослухи або втрачали право на батьківське майно, або отримували значно меншу частину, аніж могли сподіватися. Підставою для позбавлення спадку була відмова дітей доглядати за батьками під час хвороби або в старості, однак траплялися й інші причини (гнів батьків через невідповідну поведінку дітей, марнотратство, крадіжки, гультьайство тощо)⁴⁴⁷.

Волинські тестаменти відтворюють складні конфігурації розподілу майна між спадкоємцями і засвідчують поєднання у повсякденному житті права, звичаю та емоційного налаштування тестаторів. На думку Магдалени Вільчек-Карчевської, вони також сигналізують про вже існуючий конфлікт у родині або його попереджують. Щоправда, матеріал testamentів дуже фрагментарний і не надається для ширших висновків про частотність майнових суперечок у родині та їхній перебіг, адже фіксує зазвичай досить вузький хронологічний зріз⁴⁴⁸. До того ж у більшості випадків заповіти демонструють зразковий образ родинного життя, що може пояснюватися характером акту останньої волі. Вони мали на меті знизити ризик можливих конфліктів серед спадкоємців. Видається, що у більшості випадків тестатори перед лицем смерті були налаштовані скоріше на компроміс і пошуки порозуміння, аніж на конфронтацію, тож удавалися в конфліктні деталі лише в разі гострої необхідності.

⁴⁴⁶ Surdacki M. Rodzina i jej problemy w Urzędowie... S. 227-229.

⁴⁴⁷ Така практика зустрічалася і в інших містах Речі Посполитої, а також у містах сусідніх держав. Так, наприклад у м. Рокичани (Чехія) були зафіксовані випадки позбавлення майна за відмову доглядати у старості та зменшення частки майна для неслухняних нащадків. Див.: Kálousova V. Výpovdní hodnota testamentů pro výzkum rodinných struktur na příkladu Rokycan v 16. až 18. století // Sborník Muzea Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech, 2015. Nr 27. S. 61.

⁴⁴⁸ Wilczek-Karczewska M. Konflikty rodzinne na tle majątkowym... S. 168.

РОЗДІЛ 4.
*Релігія і Церква
в житті тестаторів*

Від кінця XVI ст. у Речі Посполитій поступово відбувалася конфесіоналізація суспільного життя, що виявлялося у посиленні церковної дисципліни, формуванні нового типу духовництва, тісній співпраці між державою і Церквою. Своєю чергою це позначилося і на посиленні контролю Церкви над сферою «приватного», на усталенні норм і ритуалів прощання з життям.

Як відомо, тестамент вважався одним зі способів пов'язати земне і потойбічне життя. Він дозволяв зберегти любов до земного життя та водночас «інвестувати в небо» через дотримання правил «доброї смерті». На думку французького історика Філіпа Ар'єса, покійник не був *homo totus*, а набував двоїстої сутності: одна частина – тіло, що потерпало від смертельної хвороби, а друга – безсмертна душа, яку визволяє смерть. Нова есхатологія підмінила поняття «смерть» метафоричними виразами «віддав Богу душу», «випустив дух», що сприймалося як порятунок⁴⁴⁹.

Складання тестаменту вважалося останнім обов'язком людини, якому присвячували чимало уваги спеціальні підручники з *ars bene moriendi* («мистецтва доброго умирання»). Появу трактатів (а згодом – підручників) на цю тему пов'язують з іменами відомого паризького теолога Жана Жерсона (1363–1429), флорентійського священника-домініканця Джиролама Савонаролі (1452–1498), автора книги «Настанови у мистецтві доброго помирання», кардинала Роберто Белларміно (1542–1621) «Наука доброго і щасливого помирання...»⁴⁵⁰, Яна Янушовського (1550–1613)

32. Смерть. Ілюстрація до книги Савонаролі «Настанови у мистецтві доброго помирання». Флоренція. 1497 р.

⁴⁴⁹ Ariès Ph. Człowiek i śmierć / przełożyła E. Bąkowska. Warszawa, 1992. S. 596; Rusiecki M. Obraz śmierci w katechezie kościoła katolickiego w XVI–XVIII w. // Wesela, chrzciny i pogrzeby w XVI–XVIII wieku. Kultura życia i śmierci / pod red. H. Suchojada. Warszawa, 2001. S. 290.

⁴⁵⁰ Bellarmino R. De arte bene moriendi (1620); Nauka dobrego y szczęśliwego umierania: wszystkim wobec obojej płci, y wszelakiego powołnia stanom niewymownie potrzebna, y bardzo pożyteczna. Kraków, 1621.

33. Титульна сторінка «Требника»
Петра Могили 1646 р.

«Наука християнського помирання»⁴⁵¹, езуїтів Антонія Дружбицького⁴⁵² і Яна Моравського⁴⁵³. Твори цього жанру були популярними у Західній Європі до кінця XVIII ст., містили рекомендації з підготовки до переходу в інший світ, опис самого моменту смерті і боротьби диявола за душу покійника. Вони були розповсюджені в Короні Польській у XV – першій половині XVI ст., а від 1569 р. – Речі Посполитій⁴⁵⁴. Оксана Вінниченко, досліджуючи шляхетські тестаменти з теренів Руського воєводства, зазначає, що ці акти щедро наповнені девоційними формулами та фрагментами, неістотними для змісту спадкового акта⁴⁵⁵. Натомість вони перегукуються з тематикою текстів, присвячених «мистецтву доброго вмирання». Очевидно, українська шляхта була обізнана з ними. Головні «формули», запозичені з відповідної літератури, на той час могли увійти до зразків, за якими укладалися тестаменти. Гродьські та міські писарі, або й самі тестатори, могли модифікувати ці кліше у відповідності зі своїм культурним рівнем. Інколи девоційні формули мають виразно авторські інтонації. На думку Наталі Яковенко,

⁴⁵¹ Januszowski J. Nauka umierania chrześcijańskiego, także iako konającego Panu Bogu oddawać u czego na ten czas pilnować trzeba, przy tym i przykłady o rozkoszach niebieskich i mękach czyśćcowych i piekielnych, częścią z włoskiego, częścią z łacińskiego na polski język przełożone. Kraków, 1604 // Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu, sygn. XVII-508. Режим доступу: <https://dbc.wroc.pl/dlibra/publication/9612/edition/8693>

⁴⁵² Družbicki A. Śmierć świętobliwa człowieka chrześcijańskiego. Książeczka wszelkiego stanu ludziom dziwnie potrzebna u przyteczna, przez jednego Kapłana Societatus Jesu za pozwoleniem starszych wydana. Wilno, 1685.

⁴⁵³ Morawski J. Droga przed Bogiem. Śmierć świętych abo dyspozycja na śmierć dobrą. Nauką S. Teologii, i pobożnemi z Pisma Świętego i z Ojców SS. mianowicie Świętego Augustyna afektami, także SS. umierających przykładami objaśniona naprzód po łacinie, a potem po polsku. Poznań 1698, w drukarni Collegium Societatis Jesu.

⁴⁵⁴ Див., наприклад: Chrościcki J.A. Pompa funebris. Z dziejów kultury staropolskiej. Warszawa, 1974; Kizik E. Śmierć w mieście hanzeatyckim w XVI–XVIII w. Studium z nowożytnej kultury funeralnej. Gdańsk, 1998; ten же. Wesele, kilka chrztów i pogrzebów. Uroczystości rodzinne w mieście hanzeatyckim od XVI–XVIII wieku. Gdańsk, 2001 та ін.

⁴⁵⁵ Докладніше див.: Вінниченко О. «Своя смерть»: річпосполитський шляхтич перед обличчям вічності (за ранньомодерними тестаментами) // Повсякдення ранньомодерної України. Т. 2... С. 272-292.

34. Портрет митрополита
Петра Могили

важливість актів останньої волі посприяла просто таки блискавичному запозиченню православними уявлень потридентських католиків про «мистецтво доброго умирання»⁴⁵⁶. У XVII ст. серед православних значної популярності набули різні жанри фунеральної писемності (про що йтиметься нижче), а окремі розділи «Требника» Київського митрополита Петра Могили містили практичні поради для вірян про гідне християн життя і «доброго помирання».

Річ Посполита мала поліконфесійне населення. Релігійну ситуацію в державі (зокрема на Волині) дещо ускладнював зв'язок частини православних з Римом, відповідно, існування двох конфесій Східної Церкви. Нагадаємо, що з огляду на релігійну приналежність серед тестаторів волинських міст домінували православні – 82 особи (48%), інші – католики – 48 (28%), уніати – 37 (22%). Ще три осо-

би не вдалося вповні ідентифікувати, але з великою долею ймовірності можемо припустити, що вони були православними, оскільки тестатори-католики залишали певні маркери у своїх заповітах, що дозволяли визначити їх конфесійну приналежність.

На Волині достатньо сильними були обидві конфесійні спільноти Східної Церкви, і та, що залишилася під послушенням Константинопольського патріарха, і та, що з'єдналася з Римом. Належність до православних засвідчують декларації тестаторів про готовність зберігати віру предків до самої смерті. Так, у тестаменті шляхтича Себастьяна Хростеховського (10 IV 1604) наведено текст православного причастя, наголошується на тому, що православ'я – єдиновірне християнське вчення:

«Напрод визнаваю вѣру свою ѿвѣтующую в Бога Троицы єдиного засажоную и вкгрунтованую на науки Евангелии ѿвѣтои, то єст на науки Пана Христовои пророцкои и апостолскои, которуюм запечатовал сакраментами ѿвѣтymi, яко и крестом ѿвѣтym Бога в Троицы єдиного в детинстве своем так и уживанєм сакраменту тѣла и крве Пана избавителя моего Езуса Христуса перед ѿстатним пунктом живота моего певен того будучи, иж през заслугу смѣрти его насвятшое маю грехов ѿпущенє, збавенє и ѿт живого вѣчныи сполне зо всѣми вѣрными его [...]»⁴⁵⁷.

Цікаво, що Хростеховський стверджує непорушність конфесії від часу хрещення в дитинстві, тобто відсутність конверсій.

⁴⁵⁶ Яковенко Н. «Освоений простір», або де заповідали ховати себе волинські шляхтичі // Дзеркала ідентичності ... С. 151.

⁴⁵⁷ ЦДІАУК. Ф. 27, оп. 1, спр. 15, арк. 719–719 зв.

Загалом такі декларації належності до Православної або Унійної Церкви були досить рідкісні для групи досліджуваних тестаментів. Православні на Волині вважали свою віру «грецькою» і «правдивою», а для уніатів «грецьким» залишався лише обряд. Усі вони позиціонували себе насамперед християнами. Спільною рисою для них була віра в заступництво того чи іншого святого, що було частиною світосприйняття, а шанування його ікон та реліквій, через які можна було отримати чудесну допомогу – важливою складовою соціального життя людини ранньомодерної доби. Православні міщани покладали надії на молитви за упокій душі, зокрема, на сорокоуст.

35. Волинська Богоматір (Одигітрія)
з церкви Покрови в Луцьку.
Кінець XIII – початок XIV ст.

Римо-католики зверталися по допомогу до своїх святих патронів, імена яких носили, або до загальношанованих святих, таких як Миколай Мирлікійський (бо з агіографії відомі численні приклади, що молитва до них спасенна й вони можуть творити чудеса та здійснювати заступництво перед Богом⁴⁵⁸). Отже, мирянам потрібні були святі заступники, оскільки власних молитов, дарів тощо було замало для «милості Божої» на Страшному суді.

Варто зауважити, що у потридентський період* у коронних землях найбільшого пошанування досягли зображення Матері Божої, що дозволяє вченим говорити про складання Марійного культу, який займав особливе місце в релігійності тогочасних людей. Марійні *loca sacrum* виконували важливу роль у формуванні соціорелігійного простору мешканців міст Речі Посполитої, їх метафорично порівнювали з баштами і фортецями, які стояли на захисті людей⁴⁵⁹. Однак, на українських землях, як показують дослідження Володимира Александровича, цей культ набув поширення

⁴⁵⁸ Див., наприклад: Зема В. Причинок до розвитку культу св. Миколая Мир-Лікійського // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів. Київ: Інститут української археографії та джерелознавства НАНУ, 2009. С. 258-268.

* Тридентський собор – 19-й вселенський собор, визнаний Римо-Католицькою церквою, відбувся між 1545 та 1563 рр. і мав чотири засідання, проходив в Італії у м. Трент (*лат.* Tridentum), прийняв 16 догм, що складають більшу частину римо-католицької доктрини. У Речі Посполитій ці процеси відбувалися із запізненням.

⁴⁵⁹ Докладніше див.: Witkowska A., Nastalska-Wiśnicka J. Ku ozdobie i obronie Rzeczypospolitej. Maryjne miejsca święte w drukach staropolskich. Lublin: Werset, 2013; Тимошенко Л. Сакралізація Луцька і Острога внаслідок поширення топосу «Богоспасаемого граду» (XVI – перша половина XVII ст.) // Острозька давнина. Острог, 2019. Вип. 6. С. 110.

36. Чудотворна ікона Межирицької Богородиці XVI ст.

значно раніше – з другої половини XV ст., свідченням чому був розвиток богородичного іконопису⁴⁶⁰. Наприкінці XVI – середині XVII ст. у Луцько-Острозькій єпархії і південній частині Володимиро-Берестейської богородичних храмів було близько чверті, а наприкінці XVII ст. на Волині богородичний культ охоплював уже понад третину храмів⁴⁶¹. Проявом пошанування Богородиці і водночас прохання про її заступництво були пожертви волинських тестаторів на коштовні оздоблення образів та ікон з її зображенням. Така традиція існувала на Волині ще з XIII ст., про що згадується зокрема в Іпатіївському літописі⁴⁶².

Відгомін марійного культу зустрічаємо і в тестах волинських міщан різних конфесій досліджуваного періоду, але найбільше – в римо-католиків (про що йтиметься також у розділі 4.3). Яскравим прикладом тому є тестамент олицької міщанки Маріанни Слоньчиної (15 XII 1661), яка

⁴⁶⁰ Александрович В. Покров Богородиці. Українська середньовічна іконографія. Львів, 2010. С. 401-408. На думку автора, ідея Покрову Матері Божої спиралася на ранньохристиянське сприйняття Покрову як покровительства Богородиці-Заступниці, що являло собою «одне із самобутніших явищ української релігійної культури». Щоправда, ікони Покрови й пов'язана з ними сакральна легенда були лише у православних візантійської орієнтації.

⁴⁶¹ Про Богородичний культ і зміни в шануванні Діви Марії на Заході та «кількісний вимір» цього культу в Україні див.: Яковенко Н. У пошуках Нового неба. Життя і тексти Йоанікія Галагтовського. Київ: Лаурис-Критика, 2017. С. 393-400.

⁴⁶² У 1260 р. король Данило заснував місто Мельницю і збудував там церкву Св. Богородиці, прикрасивши її, а в 1288 р. князь Володимир прикрасив ікони Св. Богородиці сріблом, золотом і дорогоцінним камінням у містах Володимир і Любомль. Див.: Ипатьевская летопись // Полное собрание русских летописей. Москва, 1998. Т. 2: «[...] и помолвса Бѣу стѣоу Спѣоу . избавникоу аже есть икона . аже есть в городѣ Мѣлницѣ . во цркви стѣо . Бѣѣ . и нынѣ стоить в велицѣ чѣти вбѣща емоу Данило король . оукрашениемъ . оукрасити и» (1260 р. Стб. 846-847); «Кназь же Волѣмѣрѣ, въ кнаженіи свое^м [...] и црѣвь постави Блѣговѣщеніа стѣа Бѣа . и оукрасію иконами златыми, и съсѣды скова слоужебныа сребрены, и еврѣліе опрако^соковано сребро^м в Любомли^ж постави црѣвь каменноу стѣо и великого мѣнка Хѣа Гевѣрѣга, оукрасію иконами кованими [...] стѣоמוу Георгѣо, иконоу^ж списа на золотѣ намѣстноюу стѣо Георгѣа, и гривноу зла^гую възложи на^н съ же^нчюг^м, и стѣоую Бѣоу списа на золотѣ же намѣстноюу, и възложи на ню монисто золото с каменіе^м дорогѣ^м [...]» (1288 р., стб. 925-927). Див.: Александрович В. Малярство княжої Волині: джерельні перекази, пам'ятки, традиція // Студії і матеріали з історії Волині. Кременець, 2012. С. 53-54.

зверталася не лише до Господа, але й до Діви Марії та святої патронеси Маріанни: «Naprzód duszę moję Stwórcy onej przy błogosławionej Pannie Maryej, Anjolom Bożym, Patronce mojej świętej Maryannie i wszystkim świętym w opiekę, aby mi w godzinę śmierci przytomni byli, oddaję»⁴⁶³. Даний фрагмент підкреслює роль Марійного культу та особливе звернення до святого патрона з проханням про захист. Анджей Карпінський, аналізуючи тестаменти міщанок XVII ст. зауважує, що переважна більшість тестаторок мала сумніви в посмертному спасінні і тому просила заступництва у святих патронів⁴⁶⁴. Вони згадуються у заповітах жінок унійного і католицького визнання. Так, олицька міщанка Федора Макарівна Царьова свою душу передавала в опіку Пречистій Діві Марії і святим патронам⁴⁶⁵. На самому початку запису акту останньої волі дубенська міщанка Катерина Хвалькевичова звертається до своїх патронів: «Jesus, Maria, Jósef. Testament albo raczej ostatnia wola sławetnej pani Katarzyny Gregorowej Chwalkiewiczowej, mieszczyki dubieńskiej»⁴⁶⁶.

4.1. СТАВЛЕННЯ ДО СМЕРТІ

Людина ранньомодерного часу сприймала смерть загалом як повсякденне явище: її оточувала смерть рідних і близьких, старих і немічних, новонароджених, неповнолітніх, померлих у молодому віці під час епідемій, пологів, страчених,

37. Триумф смерті. Джордж Пенч. 1537–1541 рр.

самогубців. Через низький рівень тогочасної медицини природна смерть була частим явищем⁴⁶⁷. Прощання з життям в оточенні родини вважалося гідним і почесним. У шпиталях серед чужих людей помирали найбільш вразливі та жертви епідемій. Смерть поза домом часто була результатом хвороби чи насильницьких дій сторонніх осіб під час подорожі або військового походу. Неочікувана

⁴⁶³ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 91. Див. док. 66.

⁴⁶⁴ Karpiński A. Zapisy «pobożne» i postawy religijne mieszczanek polskich... S. 217.

⁴⁶⁵ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 149 зв.

⁴⁶⁶ ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 13, арк. 32. Див. Додаток 2, док. 6.

⁴⁶⁷ Gałaj-Dempniak R. Choroba i śmierć szlachty w świetle pamiątek i utworów literackich okresu XVI–XVII wieku // Choroba i śmierć w perspektywie społecznej w XIII–XXI wieku / pod red. K. Chojeckiego, E. Włodarczyka. Warszawa, 2010. S. 69–74; Czystość i brud. Higiena nowożytna (XV–XVIII wiek) / red. W. Korpalska, W. Ślusarczyk. Bydgoszcz, 2015.

смерть вважалася «злою смертю». Такий кінець земного життя лякав зокрема і тим, що ставав на заваді виконанню усіх необхідних для «доброго» християнина формальностей (щодо сповіді й останнього причастя, спадку та поділу майна, опіки, повернення чи стягнення боргів тощо), а отже «доброї смерті».

За спостереженнями Філіпа Ар'єса, смерть не була виключно індивідуальним актом. Ритуалізація смерті була специфічною частиною загальної стратегії людини у боротьбі з природою, стратегії, яку складали заборони і дозволи, сформовані в церемоніальне дійство. Тому, як і кожен великий життєвий перехід, її шанували відносно урочистою церемонією, метою якої було виявити солідарність із родиною або спільнотою. Три важливі моменти надавали цій церемонії глибокого значення: активна роль помираючого, сцена прощання і сцена оплакування. Тим самим демонструвалося, що прощання людини з життям не було лише її особистою драмою. Спільнота оплакувала втрату свого члена, однак мусила віднайти силу і єдність за допомогою поховальної церемонії. Тим більше, що Церква обіцяла вірним замість крихкого земного існування майбутнє Воскресіння. А тому період після смерті до справжньої драми Спасіння уявлявся очікуванням у спокої, подібним до сну. Концепція про те, що «подальше життя – спокійний сон» трималася дуже довго⁴⁶⁸.

38. Страшний суд. Ганс Себальд Бехам. Гравюра XVI ст.

За дослідженнями Ольги Циганок, усі ці мотиви розроблялися в українській фунеральній прозі, до якої належали похоронні промови, елегії, прозові і віршові епітафії, похоронні листи. В українських риториках XVII–XVIII ст. багато уваги приділялося структурі похоронної промови. В найдавніших зі збережених українських риторик, де розглядається фунеральна тема, виділяються такі основні частини похоронних промов: «comploratio» (оплакування), «laus defuncti» (похвала померлому), «consolatio» (утішання). Українські ритори радили розпочати промову із роздумів про марноту світу, говорити про силу смерті і коротку тривалість людського життя, далі висловлювати своє почуття болю. Похвалу героя промови, на їх думку, найкраще було починати від прославлення роду,

⁴⁶⁸ Ariès Ph. Człowiek i śmierć... S. 591-595. Подібні думки належать відомому російському історикові Арону Гуревичу: Гуревич А.Я. Смерть как проблема исторической антропологии: о новом направлении в зарубежной историографии // Одиссей. Человек в истории. Москва, 1989. С. 114-135; Rusiecki M. Obraz śmierci w katechezie kościoła katolickiego... S. 287-302.

а потім переходити до чеснот померлого. Завершували такі промови прощанням від імені померлого, який просив довшого і щасливішого життя для тих, хто залишався, та молитовним проханням – благаанням Бога виявити милосердя до небіжчика. Важливу роль у становленні жанрів української похоронної літератури відігравали польські поетики та риторики⁴⁶⁹. Незрівняно більшу вагу мали «помертні слова» духовних осіб – ігуменів, архіандритів, митрополитів, що мали характер повчань і набували форми «духовних тестаментів». Прикладом може слугувати текст, атрибутований Мелетію Смотрицькому – «Лямент на жалісну смерть Леонтія Карповича», що містить прозопопею померлого священника (1620)⁴⁷⁰. Цей текст містив моралізаторські настанови щодо гідного життя і правильної смерті, був адресований насамперед «синам духовним» (молодим ченцям). Його головною настановою було – «пам'ятай про смерть» (*memento mori*). Ще одним прикладом подібного жанру є фрагменти першого підручника з гомілетики авторства Йоаникія Галятовського «Наука, альбо способ зложення казаня» (1659). Вони містять поради проповідникам, із яких важливих елементів мають складатися тексти промов під час поховання. Зокрема він вказує, що на завершення проповіді священник має звернутися до присутніх від імені померлого, просячи їх простити небіжчикові усі образи й провини, а також про щирю молитву, яка допоможе йому при переході в інший світ⁴⁷¹.

Основне завдання Церкви – підготовка людини до переходу у кращий світ та вічного життя – бачилося по-різному представниками різних конфесій. Кардинальні трансформації у трактуванні цих понять для католиків були пов'язані з процесами Контрреформації і поширенням гуманізму. Згідно з ученням Католицької церкви про чистилище, хрещена людина, яка вчинила злочин і отримала прощення або вчинила гріх, що залишається невідпущеним, зазвичай піддається тимчасовому покаранню на землі або після смерті. Це необхідно для очищення душі. Тягар легких гріхів не дозволяє безперешкодно увійти до раю, і сам стан чистилища є виявом Божого милосердя, що дозволяє людині, яка розкаюється в гріхах у момент смерті, пройти стадію очищення і увійти на небеса⁴⁷².

Православне віровчення, на відміну від римо-католицького, передбачає проходження душею одразу після смерті т. зв. «митарств» – свого роду сходів, де ангели борються з бісами за душу людини, протиставляючи її гріховним діян-

⁴⁶⁹ Циганок О. Фунеральне письменство в українських поетиках та риториках XVII–XVIII ст. ... С. 107-109, 322.

⁴⁷⁰ Лямент у світа убогих на жалостное преставленіє святолюбивого а в обої добродітелі багатого мужа в Бозі велебного господина отця Леонтія Карповича, архіандрита общія обителі при церкві Сошествія святого духа братства церковного Віленського православного гречеського // Пам'ятки братських шкіл на Україні (кінець XVII – початок XVIII ст.). Тексти і дослідження / ред. В.І. Шинкарук. Київ: Наукова думка, 1988. С. 295.

⁴⁷¹ Галятовський Йоаникій. Наука, альбо способ зложення казаня. Режим доступу: http://litopys.org.ua/old17/old17_04.htm

⁴⁷² Чистилище // Українська Релігієзнавча Енциклопедія. Режим доступу: <https://ure-online.info/encyclopedia/chystylshhe/>; Малик В.Г. Конфесійна поліваріантність християнської есхатології: генеза та еволюційні трансформації / Автореф. дис. ... канд. філософ. наук. Чернівці, 2013.

ням добрі вчинки. Якщо список гріхів, здійснених людиною протягом життя, переважає добрі справи, що їх фіксує персональний ангел кожного християнина, тоді душа потрапляє в Пекло. У православних особливою популярністю користувався візантійський апокриф «Житіє Василя Нового», що містив трактат «Про митарства Федори», який по суті став основою уявлень про смерть людини і загробну участь душі на зламі епохи середньовіччя і раннього нового часу⁴⁷³. Серед наративів східного християнства цього часу фіксуються тексти (проповіді, апокрифи, полемічні писання), що безпосередньо озвучують тему посмертного життя, покарання і Кінця Світу, подають учення Церкви про Страшний суд як невідворотну відплату, перед яким постануть однаково грішники і праведники⁴⁷⁴.

39. Зважування гріхів. Фрагмент ікони Страшного суду церкви с. Багнувате

Ставлення людей православного віросповідання до смерті найбільш яскраво відобразилося в іконографії. Впродовж XV ст. відбувалися важливі зміни в руському іконостасі. Значущим нововведенням стала зміна іконографічного типу центрального персонажу Деїсуса. На зміну Христу, одягненого в хітон і гіматій, прийшов образ, що в літературі називають «Спасом у силах». Зображення Христа, який сидить у вигляді Вседержителя і Судді на прийдешньому загальному суді мало підкреслено есхатологічне забарвлення. У ті часи отримали поширення іконографічні композиції «Страшний суд», «Апокаліпсис», «Зішестя в пекло». Традиційно в композиції ікон на тему «Страшного суду» важливе місце займало зображення вогняного потоку, що впадав у вогняне озеро, в центрі якого зображався апокаліптичний звір (дракон) і Сатана, який тримав на колінах Юду-зрадника. Виливаючись із лев'ячої маски внизу престолу, вогняний потік з усіх боків охоплює морду апокаліптичного звіра. Джерелами для цього образу послужили біблійні тексти – Старий і Новий Завіти. Формування композиції Страшного суду бере початок з Євангелії від Св. Матвія (Мт. 25, 31-36), де сказано, що Син Чоловічий сяде на троні, повному слави, й буде судити всі народи⁴⁷⁵. Образ

⁴⁷³ Докладніше див.: Гуревич А.Я. «Большая» и «малая» эсхатология // Культура и общество средневековой Европы глазами современников. Москва, 1989. С. 94-110; Березная Л.А. Украинско-белорусская поэзия и драматургия XVII века о смерти и загробном мире // Исследования по истории Украины и Белоруссии. Ukrainica et belorossica. Т. 1. Москва, 1995. С. 31-33.

⁴⁷⁴ Зема В. Есхатологічні мотиви в руських проповідях на м'ясопуст (XVI – перша половина XVII ст.) // Соціум. Альманах соціальної історії. Київ, 2004. Вип. 4. С. 199-213.

⁴⁷⁵ Яцків Л. Іконографія сюжетів Раю і Пекла на іконах Страшного суду XV–XVI ст. // Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VInam/2008_19/016.htm

40. Страшний суд. Фрагмент ікони
 Кам'янка-Бузька

вогняної ріки символізував «гнів Господній», пекло, його функція однозначно мала бути каральною⁴⁷⁶. Він знайшов відображення у «словах» святих отців Єфрема Сиріна, Кирила Александрійського, в апокрифічних текстах «Видіння апостола Павла», «Ходіння Богородиці по муках», у службі на М'ясопусну неділю.

На основі віцілих пам'яток відомо, що ікони Страшного суду разом зі Страстями Господніми та іконостасом творили триєдиний ансамбль і були невід'ємною складовою церковного інтер'єру⁴⁷⁷. Такі великі за розмірами ікони часто розміщувалися на західній стіні церкви; рідше їх розташовували на південній, зокрема для того, аби вірні, виходячи з храму пам'ятали, що їх чекає після смерті. Вони розповідали про друге пришествя Христа (парузю), про спасіння, прокляття і про те, що кожен відповідає перед Богом за своє життя. Образи Страшного суду скла-

лись з десятків елементів, кожен із яких мав символічне значення⁴⁷⁸. За іконописними зображеннями постає світ простих людей ранньомодерного часу, про життя яких джерела мало що говорять. На думку Марти Федак-Гелитович, українські ікони Страшного суду набули унікальних, властивих тільки українському малярству самобутніх рис. Хоч в іконографічних зображеннях і закріплювався візантійський канон, однак творча уява майстра, що спиралася на уявлення його середовища, вносила до нього самобутні риси. В іконах цього типу

⁴⁷⁶ Докладніше про це див.: Покровский Н.В. Страшный суд в памятниках византийского и русского искусства // Труды VI археологического съезда в Одессе (1884). Т. 3. Одесса, 1887. С. 285-381; Цодикович В.К. Семантика иконографии «Страшного суда» в русском искусстве XV–XVI веков. Ульяновск, 1995; Алексеев А.И. Сюжет «змея мытарств» в иконографии «Страшного суда» // Под знаком конца времени. Очерки русской религиозности конца XIV – начала XVI веков. СПб., 2002. С. 85-89. Останнє дослідження на тему іконографії Страшного суду та есхатологічних уявлень українського соціуму див.: Григорак А. Світоглядні орієнтири українського соціуму у світлі іконографії Страшного суду XV–XVIII ст. / Дис. ... канд. іст. наук. Київ: КНУ ім. Тараса Шевченка, 2020.

⁴⁷⁷ Александрович В.С. Образотворче і декоративно-ужиткове мистецтво // Історія української культури: У 5-ти т. Київ, 2001. Т. 2: Українська культура XIII – першої половини XVII ст. С. 431.

⁴⁷⁸ Більше 70 зображень Страшного суду, що походять з теренів сучасної України, східної Словаччини і південно-східної Польщі, включено до каталогу, підготовленого до друку Л. Бережною і І.-П. Химкою: The World to come. Ukrainian Images of the Last Judgment / ed. by L. Berezhnaya and J.-P. Himka. Harvard Series in Ukrainian Studies. HURI Editorial Board, Cambridge, Massachusetts, 2014. 356 p.

художник нерідко самостійно інтерпретував сюжет, зокрема, у зображеннях грішників та пекельних мук⁴⁷⁹. Ікони мали для Церкви виняткове значення. Для великої маси неписьменних вони візуалізували Святе Письмо та нагадували кожному християнину про Суд Божий та минуність мирського життя. У сценах пекла могли зображати усіх тих, кого спільнота вважала найбільшими грішниками. На давніх українських іконах пекло зображали як роззявлену пащу, куди чорти стягували грішників. Такі жанрові моменти привертають особливу увагу дослідників, адже в так званих «неканонічних елементах», часто відображено тогочасний побут, одяг, меблі, посуд, і навіть місцеві говірки, про які дізнаємося із супровідних текстів⁴⁸⁰. Іван Паславський, розмірковуючи над уявленнями про потойбічний світ і формування поняття чистилища в українській народній культурі, переконливо доводить, що іконографія Страшного суду є «однією з найбільш філософських у системі релігійного живопису, бо її творці засобами образотворчого мистецтва намагалися розв'язати вічні проблеми кінця і початку, часу і вічності. Полотна Страшного суду були своєрідним екраном, на який протягом століть покоління за поколінням спроектовувало свої роздуми про життя і смерть, час і вічність, свої очікування загибелі й спасіння»⁴⁸¹.

Тема Страшного суду займала поважне місце у волинському сакральному мистецтві XVII–XIX ст., про що зокрема свідчили етнографічні експедиції кінця XIX – початку XX ст.⁴⁸², однак до нашого часу збереглися лише одиничні такі ікони. Більшість з них зникли з волинських храмів ще в 1860-70 роках, коли було видано розпорядження церковного єпархіального керівництва прибрати з храмів ікони та картини, що «не мали пристойного вигляду», до цієї категорії потрапили й ікони з зображенням Страшного суду. Багато таких пам'яток сакрального мистецтва було назавжди втрачено під час Першої і Другої світових воєн. На сьогодні відомий лише один опис найстарішого зображення ікони Страшного суду, що походить з м. Острого першої половини XVII ст.⁴⁸³ (оригінал напевно

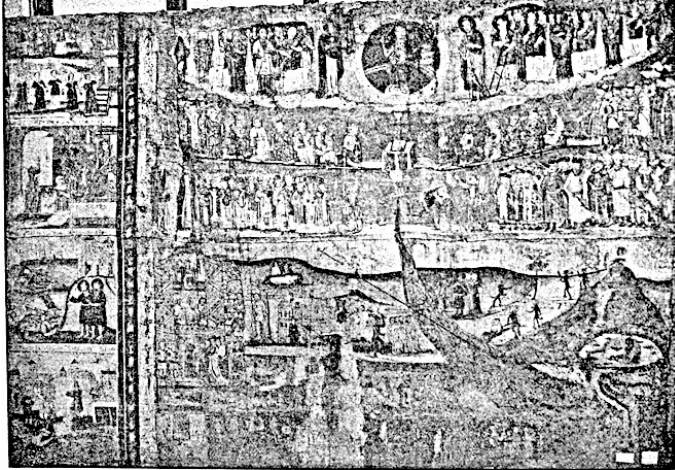
⁴⁷⁹ Докладніше див.: Федак-Гелитович М. Страшний суд в українському іконописі // Сакральна культура київської церкви. Режим доступу: https://risu.ua/strashniy-sud-v-ukrajinskomu-ikonopisi_n54735

⁴⁸⁰ Там само; див. також: Зема В. Київська митрополія перед викликами Ренесансу та Реформації. Київ: Критика, 2021. С. 100 (у друці).

⁴⁸¹ Паславський І. Уявлення про потойбічний світ і формування поняття чистилища в українській середньовічній народній культурі // Записки НТШ. Праці Історично-філософської секції. Т. 228. Львів, 1994. С. 343-356. Передрук: https://narodna.pravda.com.ua/culture/5457367f0a1fd/view_print/

⁴⁸² Луц В. Щоденники волинських експедицій Данила Щербаківського // Пам'ятки сакрального мистецтва Волині на межі тисячоліть: питання дослідження збереження та реставрації: Матеріали VI міжнародної конференції, м. Луцьк, 1-3 XII 1999 р. Луцьк, 1999. С. 12-22.

⁴⁸³ Кузьмин Е.М. XI Археологическій съѣздъ въ Кіевѣ // Искусство и художественная промышленность. Санкт-Петербург, 1899. № 14. С. 72-73; Докладніше див.: Луц В. Волинські ікони Страшного суду // Волинська ікона: дослідження та реставрація. Науковий збірник. Вип. 19. Матеріали XIX міжнародної наукової конференції, м. Луцьк, 24-25 X 2012 р. Луцьк, 2012. С. 36-43.

41. Страшний суд. Острог. Перша половина XVII ст.

загинув під час Другої світової війни). Згідно зі звітом О. Фотинського, ця ікона наприкінці XIX ст. зберігалась у каплиці на кладовищі в Новому Острозі. У 1899 р. вона була представлена на виставці XI Археологічного з'їзду в Києві. Інформація про її розміри відсутня⁴⁸⁴.

У композиції ікон «Страшного суду» вогняний потік з часом було замінено на «змія ми-

⁴⁸⁴ «Опис ікони: Ікона представляє складну багатофігурну композицію, яка розгортається в кількох горизонтальних ярусах. У верхньому ярусі в центрі кола – зображення Ісуса Христа як судді, який сидить на райдузі – троні. Біля Христа стоять Богородиця та Іоан Предтеча. За ними – ангели із знаряддями страстей Господніх. У центрі наступного ярусу – “Етимасія” (престол уготований) з розкритим Євангелієм та хрестом. Обабіч престолу, на кріслах, сидять апостоли (по 6 з кожного боку). В наступному ярусі під “Етимасією” правиця Господня з терезами, що визначають праведність та гріховність кожної душі. Шальку зі злими ділами чорти намагаються переважити на свій бік. Обабіч терезів – Адам і Єва. За Адамом стоять праведники, переважно представники духовенства. За Євою – грішні народи: іудеї на чолі з Мойсеєм, татари, угорці та інші. Правою рукою Мойсей вказує іудеям, які стоять перед ним, на Христа, а лівою – тримає скрижалі. Нижче, у лівій частині композиції, зображено рай, оточений гранчастими мурами. До брами раю, на чолі з апостолом Петром, йдуть праведники. В раю, на престолі сидить Богородиця, нижче – “Лоно Аврамове” – три старці, які сидять. Поряд з раєм зображено прив'язаного до стовпа милостивого блудника, церкву, біля якої священник сповідує грішну душу. Вище над ними – сцена смерті праведника (вбогого Лазаря?). Навпроти, по правому краю ікони, символіко-алегоричні зображення Землі і Води в образі жінок. Посередині нижньої половини композиції, під “Етимасією”, бере початок вогняна ріка, наповнена грішниками, що розширюється донизу, вливаючись у розкрити пашу Левіафана – уособлення пекла. До вогняної ріки чорти женуть грішників: одних пішки, інших – везуть на візку. Туди ж вони супроводжують і гетьмана з дружиною, які, як засвідчує напис, “були пани немилостиві”. В нижній частині композиції представлені різноманітні пекельні муки. На іконі крім Страшного суду в чотирьох клеймах зліва сцени есхатологічного змісту. Клейма і Страшний суд розділені митарствами у вигляді високої вежі. У верхньому клеймі зображена притча про мудрих і нерозумних дів (Мф. 25:1-13), що нагадує людині про постійну готовність до другого пришествя Спасителя, час появи якого ніхто не може передбачити. В наступному клеймі вгорі зображено суд царя Соломона (1 Царств 3:16-18), що символізує праведний суд. У третьому клеймі зображено боротьбу пророків Іллі та Єноха з Антихристом, який згідно з Апокаліпсисом має з'явитись перед кінцем світу. Апокаліптичний звір представлений у вигляді левоподібного

тарств», що пояснюється загальною ситуацією загострення есхатологічних очікувань цього часу⁴⁸⁵. Якщо вогняна ріка підводила підсумок земній історії існування всього людства, то «змій митарств» означав індивідуальні митарства душі у потойбічному світі і висловлював ідею щодо партикулярного суду Бога над душею померлого. Ця ідея була розвинута у ранній Новий час, коли особливої популярності набули роздуми з приводу нікчемності людського життя, всевладдя смерті, її безмежної і жакливої сили, що були присутні в численних творах часів античності і середньовіччя. Смерть описувалася у пам'ятках перекладної літератури XVI–XVII ст., зокрема, у «Притчі про витязя і смерть», «Розмові магістра Полікарпа зі смертю», широко розповсюджених у середньовічній Західній Європі. У східнослов'янській літературі твори цього жанру з'явилися у XV ст. і збереглися в численних редакціях. Український варіант «Притчі про витязя» являє собою бесіду смерті з хоробрим воїном, готовим вступити в бій з ворогом. Крім того, чоловічий образ смерті замінено постаттю огидної і жакливої старої баби, озброєної «пилою, теслом, кордом і кривою косою». Смерть виступає як безжалісний злодій, сенс діяльності якого полягає в позбавленні життя людей. Вона несе людям кару за гріх, а з іншої – щастя в прилученні до вічного буття. За спостереженнями Лілії Бережної, в українській літературі XVII ст. склався персоналізований образ смерті. Смерть людини вже не мислилася як простий перехід з одного стану в інший, вона набула антропоморфних рис, стала відлякуючим персонажем. В українській драматургії (напр. п'єса «Слово про збурення пекла») й поезії XVII ст. (напр. Климентій Зіновійв) існувала ідея партикулярного суду Бога над душею померлого, що відповідало традиціям видатних християнських богословів Івана Золотоустого і Єфрема Сиріна⁴⁸⁶. Чернець-поет Климентій Зіновійв розробляв мотиви смерті, «скорботи і смутку», гріховності, покаяння; у своїй поезії наголошував на тому, що «смертна коса» безжалісно стинає всіх – від посполитого люду до королів і гетьманів. Як і кожна віруюча людина, вважав, що смерть і життя – від Бога, але не міг погодитись із нерозважністю і жорстокістю Всевишнього, який назавжди відбирав матерів від новонароджених і гірко дорікав Богові: «О Боже, творче, тоже жалю нам примножаешь, же матер от дытяти и от нас отбыраешь»⁴⁸⁷.

монстра з папською тіарою на голові. Перед ним – пророки Ілля та Єнох, на що вказують написи коло німбів. На другому плані зображено архітектурний штаффаж і тіла двох пророків, яких вбила “звірина, що з безодні виходить” (Откр. 11,7). У четвертому клеймі на тлі архітектурного стафажу – постаті людей, які стоять перед потворним монстром». Див.: Луц В. Волинські ікони Страшного суду... С. 40.

⁴⁸⁵ Алексеев А.И. Сюжет «змея митарств» в иконографии «Страшного суда» // Под знаком конца времени ... С. 87. Див також: Давидова М.Г. Иконы «Страшного суда» 16-17 вв. Пространство художественного текста // https://www.portal-slovo.ru/art/35909.php?ELEMENT_ID=35909&PAGEN_1=3

⁴⁸⁶ Бережная Л.А. Украинско-белорусская поэзия и драматургия XVII века о смерти и загробном мире ... С. 31-33, 47-48.

⁴⁸⁷ Докладніше про творчість поета див. передмову до видання: Зіновійв Климентій. Вірші. Приповісті посполиті / підг. тексту І. П. Чепіги. Київ: Наукова думка, 1971. С. 5-27.

42. Лицар і смерть.
Аматорський малюнок 1670 р.

Інтерес православних до проблеми смерті був скерований на оцінку тієї чи іншої смерті як «поганої» чи «доброї». «Добра смерть» – це смерть у покаянні, вона – дар Божий, оскільки давала шанс на райське життя у потойбічному світі. Така смерть мала відповідні знакові риси і свідчила про благополучний перехід до іншого світу. Спасіння душі досягалося завдяки проходженню через Суд Божий. «Погана смерть» – кара Божа, це в першу чергу смерть без покаяння⁴⁸⁸. Смерть схиляла родичів небіжчика до роздумів

про сенс людського буття та його закінчення. Такі рефлексії становили зміст однієї з клаузул тестаментів – *аренги*. Віруючі християни різних конфесій трактували смерть як невід’ємний, невідворотний елемент людського життя. Християнство пропагувало постулат про смертність тіла і безсмертя душі. Для душі тіло було лише оболонкою, яка з часом зношувалася, після чого душа її залишала задля нового і кращого буття. Іноді смерть трактувалася як відпочинок після земного життя, яке вважалося марнотою. Подібне ставлення до земного буття християнам пропонував Старий Завіт⁴⁸⁹.

Роздуми з елементами християнської проповіді містяться закономірно у тестаментях духовних осіб, зокрема, священника П’ятницької церкви з м. Володимир Малофія Івановича (15 I 1585):

«Я, раб божиї Малофеї Іванович, поп церкви Заложенья Светое Пятницы у Володимеры на передместі Запятницким, будучи чоловѣкомъ в лѣтѣхъ зешлым и на здоровью уломнымъ, и паметаючи на час смертныи, иж каждому человеку на свет нароженому и на нем мешкаючему ничего не *єст* певнеишого над смерть. А иж по смерти всякие sprawy людские за часу живота писмом не утвержонные с памяти людское сплывають и в забытє приходят. Прото каждыи хрестянский почтивый человекъ на пришлые а потомные часы на писме по себе заставуєт, которые на вечные часы тривають и держаны бывають»⁴⁹⁰.

Луцька шляхтянка Ядвіга Кривецька залишила такі міркування про неминучість смерті у своєму заповіті (27 II 1587):

«Я, Якубовая Соколницкая Ядвикга Кривецкая, помнечи на то уставичне, иж на свете каждому члвку ничего певнеишого не *єсть*, только променєне живота с того света дочасного до фалы а королевства небеского векуистого, а час за преиз-

⁴⁸⁸ Кошелева О.Е. Смерть: эмоциональный подтекст завещаний и переписки русского боярства XVII в. // Человек и его близкие на Западе и Востоке Европы / под ред. Ю. Бессмертного, О.Г. Эксле. Москва, 2000. С. 195. Авторка зазначає, що у всіх літературних сюжетах тема покаяння була домінуючою.

⁴⁸⁹ Rok B. Zagadnienie śmierci w kulturze staropolskiej czasów saskich. Wrocław, 1991. S. 53.

⁴⁹⁰ ЦДІАУК. Ф. 28, оп. 1, спр. 18, арк. 32. Див. док. 2.

ренемъ Божиим смертельнымъ, ѿ которомъ жадень чловекъ ведати не можетъ, кгдажъ то самъ Панъ Богъ воленъ бозства своего насветшого, zostawivъши волею своею свтою ѡзнамити и на кождый часъ и годину ку такому доконченью живота своего кождому готовому быти росказати рачиль»⁴⁹¹.

Ідея марноти людського життя й усього земного (лат. *Vanitas vanitatum*), що походила з Книги Екклезіаста (або Проповідника) Старого Завіту, була популярною в XVII ст. Земне буття означало марноту і мізерність, в кінці життя на всіх людей чекала смерть, єдина надія покладалась на спасіння душі. Роздуми з приводу крихкості людського життя і невідворотності смерті присутні в теста-ментах деяких міщан Ковеля, зокрема, Івана Козловського (27 VII 1678):

«Ja, Iwan Kozłowski, będąc chorobą od P[ana] Boga nawiedziony, jednak na umyśle zdrowy, widząc tego świata wielką odmianę i pomniąc na surowy dekret Stwórcze mego, który na Adama, pierwszego rodzica rodzaju ludzkiego wydal, że żaden człowiek tu na tym mizernym padole świata tego żyjąc, nieuchronnie umierać musi, jako i sam Zbawiciel nasz powiedział: «człowiecze z ziemięś wyszedł i w ziemię się obróciśz»»⁴⁹².

У заповіті ковельчанки Аполонії Гаврилівни Лукашевичової (15 I 1678) також присутні рефлексії про мізерність людського буття і невідворотність смерті як божої карі:

«...widząc tego świata mizernego niestateczność i nietrwałość, i uważając sentencją dekretu Pana Wszemmocnego, którą rodzice nasi u Raju pirwsi, przez przestąpienie roskazania jego świętego na rodzaj ludzki zaciągnęli, za ukąszeniem jabłka, przez które zaraz ten dekret stanął, tamże w Raju surowy i nigdy nie odmienny, że każdy człowiek tak z największych monarchów, jako z najmniejszych stanów, umierać musi»⁴⁹³.

У зарубіжній історіографії побутує думка про те, що подібні формули в теста-ментах не можуть служити джерелом для досліджень релігійності тогочасних людей, оскільки вони були лише сформалізованим конвенційним обрамленням (також і для самих тестаторів), тому ці акти варто залучати винятково для дослідження власності (майна)⁴⁹⁴. Протилежної думки дотримується Божена Попольек, яка звертає увагу на уявлення укладачів заповітів, що прозирають через формули тестаментів. Вона вважає, що на порозі смерті люди схильні були згадувати про найважливіші речі, розмірковувати над сенсом земного існування і перейматися пошуками шляхів до свого Спасителя. Згідно з християнською теологією, людина прирєкла себе на кару Божу, оскільки відштовхнула дар Божий і допустила первородний гріх. Страх перед порушенням Божого права і загроза вічного покарання спонукали людей до покаяння, спокутування гріхів перед лицем смерті, яка мала звільнити їх від гріха і відчинити перед душею ворота

⁴⁹¹ Там само. Спр. 20, арк. 99. Див. док. 3.

⁴⁹² ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 6, арк. 178. Див. док. 120.

⁴⁹³ Там само. Арк. 131 зв. Див. док. 119.

⁴⁹⁴ Див., наприклад: Alsop J.D. Religious Preambles in Early Modern English Wills as Formulae // The Journal of Ecclesiastical History. T. XL, 1989. P. 26. Adamska A. «Stąd do wieczności». Testament w perspektywie piśmienności pragmatycznej... S. 194.

раю⁴⁹⁵. Попри клішований характер процитованих фрагментів, немає сумніву, що волинські міщани справді глибоко переживали написане. Згадані сюжети містилися у щонедільних церковних проповідях, учительних євангеліях, зображалися у сценах Страшного суду. Тож мотиви страждань, гріхів, раю і пекла були популярними у XVII ст.⁴⁹⁶

4.2. ПОХОВАЛЬНІ І ПОМИНАЛЬНІ ПРАКТИКИ. МІСЦЯ ПОХОВАННЯ

У часи пізнього середньовіччя забезпечення «доброї смерті» вимагало коштів; лише інтенсифікація мережі духовної допомоги і «демократизація» церковних практик, зокрема, служби, сприяли доступності «доброї смерті» для загалу⁴⁹⁷. У Православній церкві, на відміну від Римо-Католицької, такої мети можна було досягнути тільки завдяки молитвам за спасіння душ небіжчиків. Можливість змінити потойбічну долю душі завдяки молитовному заступництву Церкви зберігалася для всіх. У Римо-Католицькій церкві уважалося, що заупокійні молитви за душі померлих створюють «надлишкову благодать», яка допомагає душі подолати випробування чистилищем. У Православній церкві на богословському рівні цього вчення не існувало. Однак у сфері релігійних уявлень, що лягли в основу заупокійно-поминального культу, схожість між практиками обох Церков дуже близька⁴⁹⁸. Адже під час митарств велику допомогу душі могли надати саме заупокійні служби і молитви. Найбільш ефективним періодом для полегшення потойбічної долі душі вважалися 3, 9, 40 дні після

⁴⁹⁵ Popiołek W. «Woli mojej ostatniej testament ten...»... S. 43-44 та ін.

⁴⁹⁶ Гуревич А. Смерть как проблема исторической антропологии: о новом направлении в зарубежной историографии... С. 114-135; Ariès P. *Człowiek i śmierć*... S. 591-595; Цодикович В.К. Семантика иконографии Страшного Суда в русском искусстве...; Бережная Л. Украинско-белорусская поэзия и драматургия XVII века о смерти... С. 31-33, 47-48; Berezchnaya L. 'Sin, Fear, and Death in the Catholic and Orthodox Sermons in the XVIth-XVIIth Century Polish-Lithuanian Commonwealth (An Attempt at Comparison)' // *Etre Catholique – être Orthodox – être Protestant. Confessions et identités culturelles en Europe* / ed. by M. Derwich, M. Dmitriev, Wrocław: LARHCOR, 2003. P. 253-284; її ж. «Одесную» и «ошую». Русские и русинские иконы Страшного Суда // *Человек между Царством и Империей. Материалы международной конференции «Человек между Царством и Империей: культурно-исторические реалии, идейные столкновения, рождение перспектив»*. Москва, 2003. С. 454-485; її ж. «True faith» and salvation in the works of Ipatii Potii, Meletii Smotryts'kyi, and in early-modern Ruthenian testaments // *Cahiers du monde russe. Russie, Empire russe, URSS, États indépendants* 2017, 58, No. 3. P. 435-464; Rusiecki M. *Obraz śmierci w katechezie kościoła katolickiego*... S. 287-302; Алексеев А.И. Сюжет «змея мытарств» в иконографии «Страшного суда»... С. 85-89; Винниченко О. «Своя смерть»: річпосполитський шляхтич перед обличчям вічності... С. 272-295.

⁴⁹⁷ *Człowiek średniowiecza* / pod red. Jackques'a Le Goffa. Warszawa, 2000. S. 214.

⁴⁹⁸ Алексеев А.И. Под знаком конца времени. Очерки русской религиозности ... С. 131; Rusiecki M. *Obraz śmierci w katechezie kościoła katolickiego*... S. 299-301.

Поховальні церемонії в коронних містах організовували, як правило, релігійні братства та цехи для своїх членів. У XVII ст. у містах Речі Посполитої відбувалося стрімке зростання релігійних братств, що було пов'язано з діяльністю тридентської Римо-Католицької Церкви, яка почала унормовувати всі сфери церковного життя Тридентського собору. Так, у Кракові в XVII ст. діяло близько 30 таких організацій⁵⁰¹. Представники кожної соціальної групи і стану могли знайти в них відповідну для себе форму релігійних практик і харитативної діяльності. Члени міської еліти знаходили в цих спільнотах підтвердження свого соціального статусу в місті, а також шукали глибшого досвіду духовного й інтелектуального характеру. Представники біднішої верстви очікували й сподівалися на опіку і допомогу братчиків. Усі вони могли реалізувати у братствах свої життєві очікування, принаймні сподіватися на достойне поховання, молитви за душу, поминальні служби, пам'ять після смерті з боку братчиків і т.п.⁵⁰² Організація поховальної церемонії була однією зі сфер діяльності братств і джерелом доходів. Але економічний чинник не був основним і вирішальним. Участь у похованні було передусім шансом показати силу зв'язків між людьми. Як слушно зауважила Ганна Заремська, ця церемонія була святом, що переривало монотонне, сіре, буденне життя, яскравою подією, яка урізноманітнювала повсякдення тогочасного міста⁵⁰³.

Церковні братства відігравали важливу роль у релігійному та культурному житті українських містян⁵⁰⁴. Протягом XVI–XVIII століть найбільшим і найвпливовішим було ставропігійне братство при Успенській церкві у Львові⁵⁰⁵, відоме своєю харитативною та культурно-просвітницькою діяльністю. Активним було і Львівське Богоявленське братство, яке діяло при церкві Богоявлення Господнього на Галицькому передмісті⁵⁰⁶. При цих церквах існували цвинтарі, якими опікувалися братства. Своїх членів ховали безкоштовно, а от всі інші парафіяни за місце на цвинтарі сплачували невелику суму до братської скарбниці. Заможні міщани давали більші суми, натомість за поховання дітей (смертність

⁵⁰¹ Bruździński A. Bractwa religijne w siedemnastowiecznym Krakowie // Historia świadectwem czasów. Księdzu prof. Markowi Tomaszowi Zahajkiewiczowi / red. W. Bielak, S. Tylus. Lublin, 2006. S. 103–147.

⁵⁰² Surdacki M. Bractwa religijne w Urzędowie w XVI–XVIII wieku // KHKM. 2003. R. LI, nr 3–4. S. 380; Gadocha M. Udział bractw religijnych w pogrzebach... S. 389.

⁵⁰³ Zaremska H. Żywi wobec zmarłych. Brackie i cechowe pogrzeby w Krakowie w XIV – pierwszej połowie XVI w. // Kwartalnik Historyczny. R. XXII, 1974, nr 4. S. 748, 749.

⁵⁰⁴ Ісаєвич Я. Братства та їх роль у розвитку української культури XVI–XVII ст. Київ: Наукова думка, 1966; про братства Кам'янця-Подільського див.: Król-Mazur R. Miasto trzech nacji. Studia z dziejów Kamieńca-Podolskiego w XVIII wieku. Kraków: Avalon, 2008. S. 365–371; Капраль М. Люди корпорації: львівський шевський цех ... С. 95–105. Розділ 2.8. Братства як форма духовного життя ремісників.

⁵⁰⁵ Шустова Ю. Документи Львовского Успенского Ставропигийского братства (1586–1788): источниковедческое исследование. Москва: Рукописные памятники Древней Руси, 2009.

⁵⁰⁶ Капраль М. Богоявленське братство Львова у XVIII ст.: дослідження та матеріали. Львів, 2016.

яких до 5 років сягала 30%) брали невелику символічну платню. Присутність братчиків на похоронах уважалася обов'язковою під загрозою сплати великого грошового штрафу, що зафіксовано у статутних документах практично кожного братства. У статуті також описувалася форма похоронної процесії: труну мали нести 6 братчиків у супроводі інших шести членів корпорації, решта ж присутніх йшла зі свічами за гробом. Бідніші парафіяни за участь братчиків у похоронних процесіях платили по 2-4 зол., заможніші купці, ремісники і особливо шляхта – до 10 зол. і більше. Останні могли замовити урочисту похоронну процесію за участю братського парадного ескорту. Більше коштів до братської скарбниці надходило у вигляді т. зв. «подзвінного», коли на прохання родичів померлого калатали у дзвони церков та костелів⁵⁰⁷.

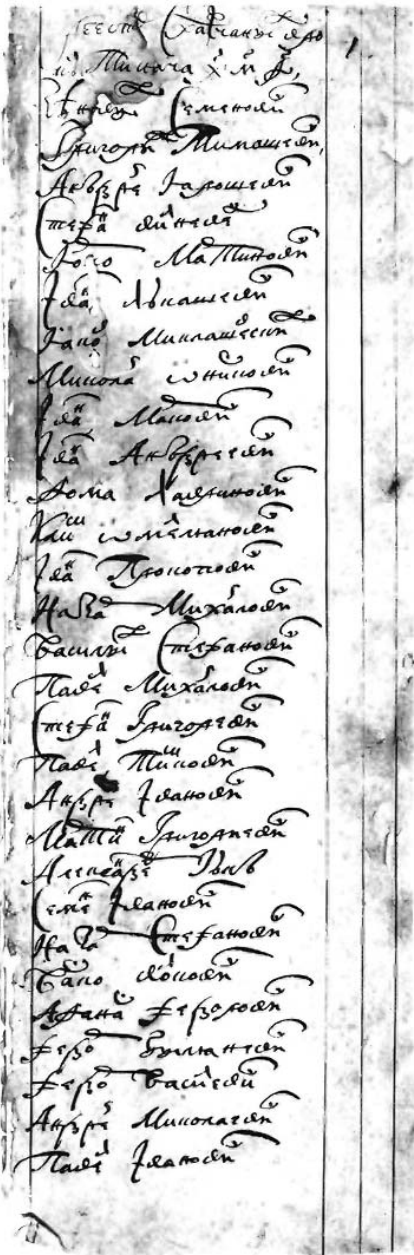
44. Львівські братчики.
Аматорський малюнок XVII ст.

Православне Хрестовоздвиженське братство в Луцьку, засноване у 1617–1620 рр., підтримувало традиції поховання та вшанування померлих⁵⁰⁸. У його статуті зафіксовані норми, що стосувалися релігійних обов'язків братчиків: присутність на двох «братських» заупокійних літургіях упродовж року й участь у похованні братчиків. За порушення цих вимог передбачалося покарання⁵⁰⁹. Леонід Тимошенко вважає, що статутіві норми цього братства з приводу поминальних практик дублювали, за деякими винятками, відповідні норми статуту Львівського Успенського братства. У 6-й статті в переліку благодійних обов'язків братства згадуються поховання «странныхъ и убогихъ», у 13-й статті викладені обов'язки братії щодо похорону братчиків, 14-а – регламентує заупокійні поминальні літургії протягом року після смерті братчика та участь у них братчиків,

⁵⁰⁷ Там само. С. xlv-xlvi.

⁵⁰⁸ Статутні та інші документи Луцького братства опубл.: Памятники, изданные Киевскою комиссиею для разбора древних актов. Т. 1. Киев: Типография императорского университета св. Владимира Н. Т. Корчак-Новицкого, 1898; Довбищенко М. Історія Луцького братства та братського монастиря 1617–1833 років // Архів Української Церкви. Серія 2. Джерела. Вип. 1. Луцьк, 2014. Оригінал документа братства «Советование о благочестии» зберігається у: ЦДІАУК. Ф. 220, оп. 1, спр. 100. Історіографічний аспект вивчення братства аналізує І. Ворончук: Луцьке Хрестовоздвиженське братство: історіографічний аспект та актуальні проблеми // Українознавство. Київ: НДІУ, 2017. № 3. С. 94-113.

⁵⁰⁹ З цього приводу зазначалося: «И повинни всѣ братья з жонами своими, так на панахидѣ албо парастасѣ, якъ и на литургияхъ святыхъ в тые двѣ суботѣ свѣчи въ рукахъ держати, аж до конца стояти, и Бога за умерлыхъ просити, подѣ каранямъ виною фунтъ воску за то. Также и на погребѣ еслибы за братомъ не былъ который, тому ж караню подпадаеть». Див.: Памятники, изданные Киевскою комиссиею для разбора древних актов... С. 34; Довбищенко М. Історія Луцького братства... С. 23.

45. Реєстр луцьких братчиків
середини XVII ст.

15-а – стосується впису братчиків до пом'яника. Порівняно з попередніми статутами уточнено, що вписуватись мали всі братчики, незалежно від соціального стану. Пом'яник мав зачитуватися на визначених церковним статутом літургіях, а також під час великого посту наприкінці кожної ранкової та вечірньої служб⁵¹⁰. Оригінал пом'яника Луцького братства ще донедавна вважався втраченим⁵¹¹. Аналіз вписів дозволяє говорити про те, що він був розпочатий водночас із заснуванням братства 1618 р., а в 1677 р. його переписали зі старішого оригіналу та далі продовжили⁵¹². Пом'яники велися і при церквах, зокрема, відомий пом'яник дубнівської замкової церкви Св. Миколая, переписаний 1636 р. з давніших пом'яників. Загалом зі збережених волинських пом'яників переважають монастирські⁵¹³.

Найважливіші тогочасні ритуали й обряди Православної церкви пов'язані з поховальною обрядовістю, культом загробного життя і молитвами за душі померлих, були описані у «Требнику» (1646) Київського митрополита Петра Могили (1633–1647), де цьому присвячено 20 статей і трактатів (т. I, с. 540–890). У вступній частині «Указь о чинномъ погребеніи тѣлъ правѣрныхъ хрестіань» описується час і місце похорону (I, 540–544). Окрема стаття визначала осіб, недостойних християнського поховання. Ними були еретики, «явні народні» грішники (I, 546). Чотири статті присвячено молебням і чинам на розлучення душі з тілом (I, 547–584). Зазначалося, що священник мав забезпечити хворого сповіддю, «маслосвяттям» і святыми тайнами, відправити відповідні молитви, дати в руки помираючому засвічену свічку, відправити

⁵¹⁰ Тимошенко Л. Традиція і практики поминання померлих у Київській митрополії в кінці XVI – першій половині XVII ст. Внесок церковних братств // Дрогобицький краєзнавчий збірник. Вип. XIV–XV. Дрогобич, 2011. С. 120. Документ опубл.: Довбищенко М. Історія Луцького братства та братського монастиря... С. 54–58.

«Усопших парохіан». Утім обов'язкове ведення метрики померлих не замінило в церковній практиці братського/парафіяльного пом'яника, який продовжував побутовувати у Київській митрополії⁵¹⁵.

Поховання тестаторів латинського обряду. У волинських містах серед містян-римо-католиків популярними були братства Святого Рожанця (Różańca Świętego), які опікувалися похованнями і поминанням душ небіжчиків, вели душпастирську діяльність, поширювали культ Св. Діви Марії. Мешканець Луцька шляхетського походження Криштоф Немиський, демонструючи на початку тестаменту (28 VI 1638) побожність⁵¹⁶, розпорядився, щоб його поховали члени братства Св. Рожанця. Одним зі свідків, який підтвердив тестамент, був вікарій і капітульний писар Станіслав Лещинський. Утім, глибока побожність далеко не завжди виявлялася у тексті тестаменту. Скажімо, акт останньої волі луцького міщанина, також католика Томаша Ясинського (3 VII 1636) не містить взагалі інвокації, аренги і диспозиції щодо душі, поховання тіла і побожних записів, а тільки коротке розпорядження майнового характеру на користь дружини⁵¹⁷. Тестатор напевно був побожною людиною з огляду на те, що записав на образ Св. Діви Марії в домініканському костелі 100 зол.

47. Костел Св. Петра і Павла. Олика.
Сучасний вигляд

Найбільше джерельної інформації збереглося про місця поховання жителів Олики, де мешкали представники різних етносів і конфесій. У цьому приватно-власницькому місті, що належало князям Радзивілам, при кожному храмі існували цвинтарі, де за місцем проживання і належністю до певної конфесії ховали померлих. Пересічних міщан-католиків ховали на цвинтарі при старому костелі Св. Петра і Павла (існував з 1460 р.), заможніших – при костелі Св. Трійці*, збудованого коштом князя Альбрехта

Станіслава Радзивіла за проектом італійських архітекторів Бенедетто Моллі і Джованні Маліверна. У 1640 р. його освятив луцький біскуп Анджей Гембицький,

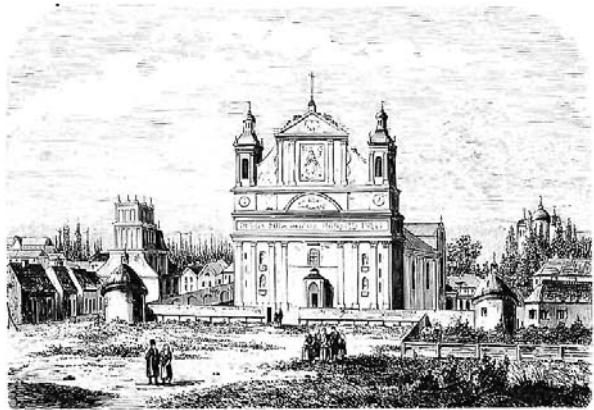
⁵¹⁵ Тимошенко Л. Традиція і практики поминання померлих у Київській митрополії ... С. 125.

⁵¹⁶ «...iz jeśliby mie Pan Bóg z woli swej świętej s tego świata przed sąd swój powołać raczył, tedy duszę moje wielogrzeszna w ręce jego święte oddaje i polecam. Mając jako w Zbawicielu moim zupełne wiarę moję, iż jako Pan i Zbawiciel mój [nie] według ciężkich grzechów moich w liczbie niezliczonych ze mną się raczy obejść, ale według wielkiego miłosierdzia swego świętego...» ЦДДАУК. Ф. 23, оп. 1, спр. 1, арк. 31. Див. док. 26.

⁵¹⁷ Там само. Арк. 16 зв.–17. Див. док. 24.

* Костел Св. Трійці був визнаний найкрасивішим римо-католицьким храмом на Волині, колись був пишно декорований скульптурами святих Войтеха, Станіслава, Петра і Павла та різьбою львівського скульптора Мельхіора Ампелі. У крипті колегіати знаходилась усипальниця роду князів Радзивілів. З 2013 р. тривають реставраційні роботи коштом Фундації культурної спадщини Польщі (Fundacji Dziedzictwa Kulturowego Polski), планується зведення санктварію Матері Божої.

а через рік він набув статус колегіати. Тут зберігалась оригінальна ікона Матері Божої з Дитятком, привезена з Палестини фундатором костелу. У 1638 р. він утворив при костелі духовну семінарію і колегіум – філію Замойської академії, де п'ять професорів викладали теологію і 7 вільних наук. У 1640 р. було збудовано шпиталь і призначено фондуш для 12 убогих панянок⁵¹⁸. При костелі активно діяли братства Св. Рожанця і Св. Юзефа⁵¹⁹. Тож досить багато тестаторів висловлювали прохання поховати їх саме тут. Олицький міський писар Андрій Лабунський просив поховати його тіло «у мурованому костелі Св. Трійці у братському склепі Св. Рожанця коштом дружини Реїни Медзяківни. Він відписав 30 зол. на поховання і поминання душі своєї та померлого брата Томаша – дві трицезими (ці гроші мали стягнути з боржника Лукаша Созоновича)⁵²⁰. Таку ж волю висловив швець Матяш Ольшевський, переказуючи капланам колегіати 5 зол., а клірикам, що жили в семінарії, – по 2 зол.⁵²¹. Олицька міщанка Маріанна Слоньчина, бажаючи «щонайпристойнішого поховання» в тому ж костелі, виділила чималу суму на поховальну церемонію і різні пожертви – 512 зол. пол.: «Ciało zaś moje grzeszne aby było przy collegiacie ołyckiej według porządku Kościoła Świętego rzymskiego jak najprzystojniej pogrzebione»⁵²². Тестаторка заповіла 300 зол. для тієї ж колегіати, де мало лежати її тіло. Для порятунку її душі у костелі мали відслужити молебн. На обід для капеланів, присутніх при похованні, вона виділила 100 зол., а на обід для убогих того ж дня – 30 зол. Відповідальність за поховальну церемонію покладалася на пана Криштофа Гліча, підскарбія братства Св. Рожанця. Присутнім на похованні цеховикам відписувалося 7 зол., на пожертви для убогих людей – 3 зол.; капланам, що братимуть участь у похоронній процесії, – 50 зол.; музикам і костельним слугам – 10 зол. На труну планувалося витратити 3 зол., а на полотно і цвяхи для її оздоблення – 6 зол. Ще 3 зол. мали роздати убогим під час похорону⁵²³. Звичай запрошувати убогих до участі у поховальній церемонії і організувати для них поминальний обід був досить популярним у ті часи.

48. Вид Олики, костел Св. Трійці, колегіата. XIX ст.

⁵¹⁸ Stecki T.J. Radziwiłłowska Ołyka // Przegląd Powszechny. R. IV. T. XV. Kraków, 1887. S. 34-35; Biłous N. Testamenty mieszkańców miasta Ołyki z lat 1660–1670 // КНХМ. 2011, nr 3-4. S. 347.

⁵¹⁹ Biblioteka Kórnicka, sygn. 01203 (Mf 2183), k. 77-82.

⁵²⁰ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 45 зв. Див. док. 58.

⁵²¹ Там само. Арк. 58 зв. Див. док. 64.

⁵²² ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 91. Див. док. 66.

⁵²³ Там само.

300 зол. залишила на поховання олицька міщанка Софія Куновська. Вона була бездітна, а при цьому чотири рази виходила заміж, завдяки чому набула значних статків і відповідно високий соціальний статус у місті. Зауважимо, що обидві конфесії дозволяли лише три шлюби, інакше виникали проблеми з похованням і поминанням, можливо тому тестаторка залишила таку відносно велику суму на поховання. При укладенні тестаменту свідками у Куновської були представники міської еліти – ксьондз Ян Венцкевич, вікарій костелу Св. Трійці, професор Замойської академії Ян Богуш, який на той час викладав і в Олицькому колеґіумі⁵²⁴, бурмистр Каспер Северич. Міщанка просила поховати її тіло в тому ж костелі в братському гробівці⁵²⁵.

Олицький райця Валентин Жембецький забажав, аби в місцевій колеґіаті відслужили заупокійну службу в річницю його смерті, записав на ці цілі 200 зол., ще 100 зол. – на поховальну церемонію, 30 зол. – на трицезими (1654)⁵²⁶. Хірург Петро Бризель відписав 400 зол. на своє поховання з коштів, які йому завинили боржники⁵²⁷. Показово, що цей тестатор, залишаючи дружину з трьома малими дітьми та боргами на суму 173 зол., не пропонував використати ці гроші для сплати боргів, а зажадав пишних похорон (сума в 400 зол. на поховання, як на ті часи, вважалася пристойною).

Проте такі приклади не становили більшість серед тестаторів. Зазвичай місцеві римо-католики віддавали перевагу цвинтарю поблизу старого костела Св. Петра і Павла та витрачали на це менші кошти. Так, удова Регіна Голяшевська просила сина по можливості («według przemożenia swego») поховати її тіло на цвинтарі біля цього костелу⁵²⁸. Стара міщанка, вдова Софія Вальдзіна, у першому шлюбі дружина райці Яна Дильовського, в другому – замкового будівничого Михайла Вальди, просила свого опікуна пана Яна Бжезицького поховати її біля старого костелу, навпроти розп'яття, поблизу родички Магдалени Титковської, дружини костельного органіста Яна Титковського. На похорон вона відписала фільварок із будинком на передмісті Залісоччя⁵²⁹. Вдова Софія Лежинська прохала своїх опікунів, князя Єроніма Четвертинського і провентового замкового писаря Андрія Антиповича, поховати її біля чоловіка Андрія Лежинського⁵³⁰. Миколай Сахнович розпорядився поховати його тіло на цвинтарі біля «дерев'яного костелу» і зазначив, що залишає на похорон у «замчистій скрині» 42 зол.⁵³¹.

У Ковелі римо-католиків ховали переважно на цвинтарі біля костелу Св. Анни. Однак парох цього костелу Мартин Овакович розпорядився поховати його у костелі в Мацейові, що належав францисканцям. На свій похорон він

⁵²⁴ Wiadomość o profesorach Akademii Zamojskiej / Wyd. ks. Jan Ambroży Wadowski. Warszawa, 1899–1900. S. 43.

⁵²⁵ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 158 зв.–159. Див. док. 96.

⁵²⁶ Там само. Спр. 4, арк. 40–40 зв.

⁵²⁷ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 131–131 зв. Див. док. 84.

⁵²⁸ Там само. Арк. 44 зв. Див. док. 57.

⁵²⁹ Там само. Арк. 145 зв.–146. Див. док. 89.

⁵³⁰ Там само. Арк. 54.

⁵³¹ Там само. Арк. 171.

відписав 60 зол., на заупокійну службу – 100 зол., ще 20 зол. передбачив для коменданта костела в Мацейові ксьондза Джевецького (йому ж дістався від тестатора деякий одяг, постіль, корд і пістолет, а 1,5 маці гречки – шпитальним убогим в Мацейові), на поминальний обід – 50 кварт горілки, курей і гусей (26 II 1661)⁵³². Мінський зем'янин, а до того – вигнанець із Берестейського воєводства, смертельно хворий Матвій Калиновський, просив поховати його на цвинтарі ковельського костелу, якому заповів коня і всі свої рухомі речі, перераховані у тестаменті (13 I 1663)⁵³³. Бурмистр Андрій Знойовський не зазначив місця свого поховання (18 I 1685). На його належність до католицького обряду вказують розлогі інвокація і аренга, цитування Святого Письма латиною, звертання до Святого Зенона*. Тестатор просив продати коня і на ті кошти відправити усі поховальні церемонії⁵³⁴. А шляхтич Криштоф Садурський, слуга Андрія Чаплича, помираючи у містечку Новий Тучин, відписав на свій похорон всього 3 зол.⁵³⁵

Трубач з м. Рівне Ян Матушевич (25 I 1694), помираючи від завданого йому поранення⁵³⁶, просив поховати його «грішне тіло» у рівненському костелі і вибачався за неможливість виконувати далі свої послуги:

«Duszę moję naprzód Panu Bogu w Trójcy Świętej jedynemu Naj[świętszej] matki w opiekę. Ciało moje grzeszne jako ziemie ziemi w kościele rowieńskim oddawszy, jaśnie wielmożne państwo i dobrodziejstwo w niedosyć uczynieniu należytych usług moich przepraszam, i za uznane i wyświadczone łaski paskie uniżenie dziękuję»⁵³⁷.

Równe. Kościół parafjalny. — L'église de paroisse

49. Костел Св. Антонія. Рівне.
Фото 1930 р.

⁵³² ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 2, арк. 19 зв. Див. док. 61.

⁵³³ Там само. Арк. 118.

* Святий Зенон, єпископ Верони, поставив на даху зведеної ним у 362 р. базиліки хрест у формі літери Т. Поминається у Римо-Католицькій Церкві 12 квітня.

⁵³⁴ ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 7, арк. 233–234. Див. док. 128.

⁵³⁵ ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 89, арк. 271 зв.

⁵³⁶ Там само. Арк. 158. Трубач загинув у будинку місцевого єврея, де розпивав спиртні напої зі своїм приятелем Станіславом Крижановським. Після взаємних словесних образ між ними розпочалася бійка, що закінчилася смертельним пораненням: Крижановський вдарив Матушевича обухом по голові. Обставини інциденту розповів 9 квітня 1694 р. господар будинку Юдко Мошкович на допиті в міському уряді.

⁵³⁷ Там само. Арк. 155.

Не маючи у розпорядженні готівки, він заповів 170 зол., які йому завинили радзивилівські євреї, на образ Пресвятої Диви Марії у цьому ж костелі, також розпорядився продати свого тисавого* коня і на ці кошти відправити заупокійні служби, а другого коня дарував рівненському пробошові з тим, щоб той належним чином поховав його тіло:

«Naprzód pieniądze u Żydów radziwiłowskich zasłużone zł sto siedm dziesiąt Naj]świętrzej Matce rowieńskiej na sukienki leguję. Podiezdka cisawego na mszę święte za duszę moję sprzedać. Bachmata cisawego JMci ksiądzu proboszczowi rowieńskiemu, żeby należycie po śmierci ciało moje grzeszne pochował»⁵³⁸.

50. Бернардинський монастир. Дубно.
Сучасне фото

Римо-католики в м. Дубно надавали перевагу похованню в стінах бернардинського монастиря. Міщанка Регіна Сокальська сподівалась знайти тут вічний відпочинок, заповівши на це коштовні речі⁵³⁹. «Ціна поховання» Яна Шимоновича в цьому монастирі складала 50 зол.⁵⁴⁰, а Валентія Шкляра – 70 зол.⁵⁴¹

У наведених прикладах цікавою є локація, де саме у визначеному місці – біля святині (храму), чи родичів планували поховання тестатори, для них це мало неабияке значення. Окрім того, місця біля храму чи в монастирі – два дуже різні сакральні простори: якщо ховали біля храму, то небіжчиків мали згадувати лише члени родини й відбувати нечасті молитви, натомість у монастирі проходила щоденна поминальна служба (мша), тож там **і тіла/душі похованих перебували у молитовному процесі постійно**. Ця сакральна складова безумовно була не лише важливою, але й цілком зрозумілою для тестаторів, тому поховання в будь-якому монастирі було почеснішим і спасеннішим для тестаторів і латинського, і східного обряду⁵⁴².

Поховання тестаторів східного обряду. У тестаентах волинських городян східного обряду належність до певної конфесії встановити інколи важко. Іноді тестатори ідентифікували себе як людей «набоженства грецького», при цьому не завжди зазначали місце поховання. Хоча траплялися випадки, коли право-

* тисавий кінь – ясно-гнідий кінь.

⁵³⁸ Там само. Арк. 155–155 зв.

⁵³⁹ ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 6, арк. 157–157 зв.

⁵⁴⁰ Там само. Спр. 1, арк. 453 зв.

⁵⁴¹ Там само. Спр. 6, арк. 40 зв.–41.

⁵⁴² За спостереженнями Н. М. Яковенко, волинські шляхтичі і латинського, і східного обряду вважали «найнадійнішим» місцем поховання монастир – як сповнений *sacrum* осередок, де в день Страшного суду душа може сподіватися на заступництво святих патронів саме цього монастиря. Див.: Яковенко Н. «Освоєний простір», або де заповідали ховати себе волинські шляхтичі // Дзеркала ідентичності ... С. 152.

славні чітко засвідчували свою конфесійну приналежність. Так, володимирська міщанка Куниця Каплянка просила чоловіка поховати її тіло при Спаському монастирі: «малжонок мои милыи пнь Мартинъ Приборскии тело мое грешное сполечне с пнею маткою моею, водле закону ншого свтого греческого в манастыри свтого Спаса поховати маєт»⁵⁴³.

У Луцьку існувало кілька цвинтарів при православних церквах, які з початком XVII ст. перейшли до рук уніатів. Утім, у наявних міщанських тестаментх згадуються тільки два з них – при церкві Св. Трійці (з 1605 р. належала уніатам) та при Покровській церкві (уніатська у 1605–1637 рр.)⁵⁴⁴. Колишній війтівський писар і лентвійт Парфен Голузка, захворівши, 4 серпня 1628 р. склав заповіт, в якому просив дружину поховати його тіло біля церкви Св. Трійці, згідно із «законом і святою вірою східної грецької церкви», в якій він народився і до того часу перебував», не вказуючи суми грошей на релігійні та побожні цілі⁵⁴⁵. Парфен Голузка, підкреслюючи свою належність до Православної церкви східного обряду, хотів бути похованим на цвинтарі на той час уніатської церкви, що можна пояснити двома причинами: або він наприкінці життя «пристав на унію» (що малоймовірно), або ж скоріше за все для нього у виборі місця останнього спочинку важили інші чинники, зокрема, близькість до похованих там батьків, родичів і т.д. Для людей раннього нового часу це означало з'єднатися з родичами після смерті і разом з ними стати перед Богом⁵⁴⁶. Луцький лавник Стефан Булгак розпорядився поховати своє тіло біля православної церкви Св. Покрови, на ці цілі він відписав 10 зол. готівкою⁵⁴⁷. А бурмистр Самійло Васильович Солтан заповів поховати своє тіло біля померлої дружини на цвинтарі храму Воздвиження Чесного Животворящего Хреста Господнього. На свій похорон він відписав 60 зол. і ще 45 – на сорокоуст, який мали відслужити у трьох храмах: братській церкві Чесного Хреста, Св. Дмитрія та Вознесіння Господнього⁵⁴⁸.

51. Покровська церква. Луцьк.
Середина XIX ст.

⁵⁴³ ЦДІАУК. Ф. 28, оп. 1, спр. 23, арк. 130–130 зв.

⁵⁴⁴ Довбищенко М. Пам'ятки. Архів української церкви. Т. 3. Вип. 1. Документи до історії унії на Волині і Київщині кінця XVI – першої половини XVII ст. Київ, 2001. С. 396, 397.

⁵⁴⁵ ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 160, арк. 1646–1646 зв. Див. док. 22.

⁵⁴⁶ Falniowska-Gradowska A. Testamenty szlachty krakowskiej XVII–XVIII w. Kraków, 1997. S. XV; Nowak A.Z. Testament – integralna część przygotowań do dobrej śmierci ... S. 54.

⁵⁴⁷ ЦДІАУК. Ф. 23, оп. 1, спр. 1, арк. 93. Див. док. 27.

⁵⁴⁸ ЦДІАУК. Ф. 26, оп. 1, спр. 31, арк. 124–128. Див. док. 17.

Уніати, яких у другій половині XVII ст. було найбільше в Олиці, знаходили ввічний спочинок при церкві Св. Трійці на передмісті Завороття. При храмі діяло церковне братство Св. Діви Марії, до його складу входили і міські урядники⁵⁴⁹. Колишній замковий пахолок Стефан Лотошинський просив дружину, аби його тіло було поховане по-християнськи біля цієї церкви. На неї він відписав 15 зол., таку ж суму – священнику Василю Залінському, олицькому протопові⁵⁵⁰. Купець зі Стрия Яцько Ленъчиць, отримавши смертельне поранення в Олиці, уклав тестамент, обравши поховання при тій же церкві. Виконати його волю мав приятель Костянтин, «według możności dobr» тестатора. Для цього Яцько відписав 2 таляра (=3 зол.) і стільки ж – священникові на молебень за душу⁵⁵¹. Давид Маньковський просив, аби його тіло після смерті поховали дружина Гася та дочка Ануся, на що залишив 6 зол.⁵⁵² Герасим Лазебник зазначив у своєму тестаменті, що приготував на похорон 3 копи лит. гр. («które sa gotowe w domu»)⁵⁵³. Лавник Лукаш Позневич, попри чималі статки і нерухомість, хотів скромний похорон, відписав лише 5 зол. для церковної братської скриньки, протопопу Василю Залінському – трьохлітного бичка, аби той «старався про його душу і поховання тіла без відправи всіляких обідів після його смерті»⁵⁵⁴. Стара вдова Євхимка Йоськова Лук'яновичова просила, щоб її поховали за обрядом «грецької релігії» при церкві Св. Трійці біля зятя, аби нащадки «ріeknie pochowali, w kościele dzwonili i pominali, i cechy ziednali trzy». На свій похорон вона приготувала 5 зол. і срібну чару у кварту, заставлену в 5 зол., яку наказала викупити і продати⁵⁵⁵. Вівдя Білецька просила поховати її тіло на тому ж цвинтарі, залишивши на це 4 зол.⁵⁵⁶, а Гася Федорова Бізумова на похорон відписала вепра⁵⁵⁷. Бідна олицька міщанка Матяшова Шевеліна відписала на похорон лише 1 зол. і ще 1 таляр священникові⁵⁵⁸.

Дещо менше в Олиці було православних, які мешкали переважно на передмісті Залісоччя. Вони обирали місце для поховання при місцевій церкві Стрітіння Господнього або Громничій, але траплялися випадки поховання і при уніатській церкві Св. Трійці на передмісті Завороття. Райця Ермош Хомович розпорядився поховати його на цвинтарі Громничої церкви, а його дружина Анна Антипо-

⁵⁴⁹ Станом на 1644 рік братчиками були: Кирило Бізумович, Охрим Божкевич, Олександр Яженецький, Фесько Опанасович, Іван Коречка, Прохор Петрович, старшим був Федір Курилович – старий олицький райця. Про діяльність цього братства збереглося вкрай мало джерельних даних. У міській олицькій книзі за 1644 рік зафіксовані згадки про позики грошей братчикам та іншим жителям Олики. Див.: Biblioteka Kórnicka, sygn. 01203 (Mf 2183), к. 57 v., 58, 63 v., 72 v.–73 v.

⁵⁵⁰ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 38.

⁵⁵¹ Там само. Арк. 121. Див. док. 82.

⁵⁵² Там само. Арк. 169 зв.

⁵⁵³ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 20.

⁵⁵⁴ Там само. Арк. 195 зв.

⁵⁵⁵ Там само. Арк. 197.

⁵⁵⁶ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 55.

⁵⁵⁷ Там само. Арк. 41.

⁵⁵⁸ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 135 зв.

вичівна мала організувати похорон, вартість якого не була обумовлена⁵⁵⁹. Іван Віттюк виділив 40 зол. «для оздоби залісоцької церкви за порадою міщан», а також 20 зол. – священникові тієї ж церкви, щоб «так на поховання, як і за душу його добре вчинив і більше ні про що його дружину не турбував»⁵⁶⁰.

Православні міщани Дубна обирали цвинтарі біля своїх парафіяльних храмів і просили про поховання здебільшого біля церкви Св. Іллі⁵⁶¹, а з передмістя Дубна – Сурмичі – при церкві Св. Юрія (Георгія)⁵⁶². Наприклад, Катерина Ілляшова

Толочкова, що проживала на передмісті Сурмичі того ж міста, просила дітей поховати її тіло за християнським обрядом біля церкви Св. Юрія, якій відписала 5 зол. і стільки ж – священникові для відправлення молебнів за її душу⁵⁶³. Тяжкохвора Марія Сеньковна уклала свій тестамент у присутності свого сповідника – священника церкви Св. Миколая отця Діонісія Корбусовича та двох міських урядників. Вона зажадала поховання на цвинтарі при тій же церкві, відписавши їй 20 зол., на сорокоуст на спомин своєї душі – 10 зол.⁵⁶⁴. Катерина Хвалькевичова зазначила у тестаменті, що не має готівкових коштів на поховання («Na pogrzeb nie mam co legować, toż zeznała przy duchownej osobie»), але просить спадкоємців її майна поховати тіло при церкві Св. Миколая і не забувати про спомин її душі⁵⁶⁵. Скарбовий гайдук Томаш наказав своїй третій дружині «порядно» поховати його при церкві Св. Миколая і відправити поминки (накрити столи), залишивши на ті цілі готівкою 10 зол.: «pieniędzy gotowych złotych dziesięć, za te powinni mnie porządnie pochować i stoły odprawić, na czym jest woła moja koniecznie»⁵⁶⁶. А дубенський і острозький купець

52. Церква Св. Юрія. Дубно. Сучасне фото

Олександр Дзуса заповів поховати себе у монастирі Святого Хреста в Дубно, згідно з християнським звичаєм. Чоловічий монастир Воздвиження Чесного Хреста розташовувався під містом Дубно (нині не існує). За даними Сергія Горіна, ця обитель успішно функціонувала у XVI–XVII ст., про що свідчать фундушні записи князів Острозьких і Заславських на її користь⁵⁶⁷.

⁵⁵⁹ Там само. Арк. 182 зв.

⁵⁶⁰ Там само. Арк. 142 зв.

⁵⁶¹ ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 1, арк. 155, 264, 465.

⁵⁶² Там само. Арк. 283.

⁵⁶³ Там само.

⁵⁶⁴ ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 6, арк. 16–16 зв.

⁵⁶⁵ Там само. Спр. 13, арк. 32–32 зв.

⁵⁶⁶ Там само. Спр. 1, арк. 343.

⁵⁶⁷ Горін С. Дубенський Вознесенський Спасо-Преображенський і Хрестовоздвиженський монастирі до середини XVII ст. // Дрогобицький краєзнавчий збірник. Вип. 14-15, 2011. С. 133-138. Автор припускає, що в 1626 р. ця обитель стала уніатською.

Православні у Ковелі могли обирати місця для поховання біля кількох храмів: Благовіщенській (Благовіщення Пресвятої Богородиці), Введенській (Введення в храм Пресвятої Діви Марії), Св. Миколая, Воскресенській (Воскресіння Господнього), Св. Трійці, Чеснохрестській (Воздвиження Чесного Хреста Господнього) церквах. Проте за тестаментом найбільше поховань серед ковельчан фіксується при соборній Введенській церкві. Міщанка-породілля Гася Ходажовна просила свого другого чоловіка відправити всі необхідні поховальні церемонії і відписала тій церкві 20 зол. При укладенні її тестаменту був присутній введенський пресвітер Федір Дем'янович⁵⁶⁸. Настасія Олександрова доручила своєму

53. Свято-Введенська церква. Ковель.
Сучасне фото

племіннику бурмістру Григорію Панасовичу поховати її тіло за християнським звичаєм, відправити усі необхідні поховальні церемонії, особливо сорокоуст у двох церквах. Кошти на ці церемонії в сумі 9 золотих дукатів мали стягнути з її боржників⁵⁶⁹. Іван Козловський розпорядився відправити всі поховальні церемонії і влаштувати пристойний похорон згідно з порядком «святої церкви»: «wszystkie ceremonie według porządku cerkwie świętej odprawić i pogrzeb onej przystojny sprawić»⁵⁷⁰. Для цього він записав борг у 22 зол., що їх був йому винен єврей-кравець Іцько, а борг у 23 зол.

міщанина Яцька Петровича Черкиса він відписав для Благовіщенської церкви (збудована 1549, у 1624–1647 рр. належала уніатам). Заможний ковельський міщанин Ярош Олешкович перед смертю найбільше був занепокоєний долею своєї родини, зокрема можливими претензіями родичів на його майно, аніж поховальною церемонією. Він наказав продати волів і коня, а на ці гроші відправити усі необхідні церемонії за християнським звичаєм⁵⁷¹. При цьому місце поховання не зазначається і неможливо встановити його конфесійну належність.

Православний міщанин з Миляновичів Яків Ласкович у своєму тестаменті зазначив, що сповідався перед своїм духовним отцем Онисифором: «Ужилем отца своего духовного Онисифора, отца покровского, который мене исповеди ментальной выслушал и сакраментом святым запечатал». Тестатор прохав того ж священника, аби його поховали на цвинтарі місцевої церкви та вписали ім'я у поминальні книги: «на цвинтару Святой Покровы поховал свещеник покровский, духовник мой, и в суботник уписал, и одправою слушною одъправил ведлугъ христіанства»⁵⁷². Даний поодинокий приклад цікавий згадуванням останньої

⁵⁶⁸ ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 2, арк. 86.

⁵⁶⁹ Там само. Спр. 4, арк. 117–118 зв.

⁵⁷⁰ Там само. Спр. 6, арк. 178–178 зв.

⁵⁷¹ Там само. Спр. 7, арк. 89–89 зв.

⁵⁷² ЦДІАУК. Ф. 1401, оп. 1, спр. 1, арк. 168. Див. док. 39.

сповіді й причастя, та ще й духовного отця, що означало виконання всіх найважливіших духовних справ перед смертю.

Духовні особи заповідали поховати себе при тих церквах, яким віддано служили протягом життя. Так, скажімо, учинив священник П'ятницької церкви з м. Володимир Малофій Іванович (15 I 1585), якому цей храм дістався в спадок як «отчизна и дедовизна»:

«Я, раб божиї Малофеї Іванович, поп церкви Заложенья Светое Пятницы у Володимеры на передместі Запятницким, будучи чоловѣкомъ в лѣтѣхъ зешлым и на здоровью уломнымъ, и паметаючи на час смертныи, иж каждому человеку на свет нароженому и на нем мешкаючому ничего не *ест* певнешшого над смерть [...] Кгды Бог милостивыи допустит на мене смерть, на которую я, паметаючи Бога милостивого прошу, абы душу мою грешную до хвалы своеє светое Бог взяти рачил, а тело мое грешное водлуг закону нашего хрестянского злецаю дати погрести в отчизне и дедизне моеи в церкви Светое Пятницы сыну моему Ивану Малофеевичу»⁵⁷³.

Унійний протопресвітер і генеральний намісник володимирської катедри Мартиніан Жуковецький у своєму тестаменті (2 III 1682) наголошує на тому, що він не залишає по собі жодних готівкових грошей і коштовностей, бо все своє життя і статки присвятив обороні прав Церкви, тому просить продати вола і коня й використати ці гроші винятково на похорон:

«Co się tknie domowej substancji mojej, ponieważ żadnej gotowizny w summie i w depositie ani złota, srybra i splendorów, tak wysokich domowych nie mam, tylko te drobiazki, ponieważ inne, com miały z krwawej pracy mojej, wszystkiełożył na obrone Cerkwie Bożej i na prawa, dochodząc całości jej...»⁵⁷⁴.

Тестатор заповів, аби його тіло поховали в тому ж храмі, якому віддано служив, біля небіжчика-брата протопопи Василя Жуковецького. Всі церковні книги та інші речі він залишав синові, який також служив Церкві.

У тестаментях православних рівненських міщан рідко згадується про поховальні та поминальні практики. Тестатори зазначають лише, що у всьому покладаються на своїх рідних або дітей і просять поховати тіло згідно з християнським звичаєм. Так, Параска Шуляковна просила зятя Якіма і дівера (брата чоловіка) Янка Курочку поховати її «грішне» тіло «według przystojności wiary chrześcijańskiej» (6 III 1694)⁵⁷⁵. Марина Андрушкевичова зверталася до свого сина Івана, аби він пристойно поховав її (2 III 1696)⁵⁷⁶. Млинар Данило Терпитеня розпорядився поховати його тіло без відправи церемоній, але пристойно і за християнським звичаєм, з відправленням заупокійних служб, запросивши у свідки пресвітера церкви Успіння Пресвятої Богородиці Яна Станкевича, бурмистра Охрима Доманського і лавника Федора Дедуха (15 III 1698)⁵⁷⁷.

⁵⁷³ ЦДІАУК. Ф. 28, оп. 1, спр. 18, арк. 32.

⁵⁷⁴ Там само. Спр. 126, арк. 1313–1314 зв.

⁵⁷⁵ ЛННБ. Ф. 91, спр. 44, арк. 149 зв.

⁵⁷⁶ Там само. Арк. 175 зв.

⁵⁷⁷ Там само. Арк. 220–220 зв.

Заславська міщанка Ганна Яцьківна, вдова Кузьми Іванушковича, просила свого зятя Семена Михайловича, якому відписала свою маєтність, поховати її при заславському Пречистенському монастирі, не згадуючи про кошти на поховання і побожні цілі⁵⁷⁸. Лаконічність деяких актів останньої волі, відсутність у них записів на поховальні церемонії, заупокійні служби та побожні цілі, є характерним також для тестаментів городян інших регіонів Речі Посполитої. Зокрема, у Перемишлі диспозиції, що стосувалися організації похорону, містилися в 45,7% тестаментів⁵⁷⁹.

Значно більше інформації, що стосувалася міщанської *pompa funebris*, тобто щодо приготувань до похорону, фунеральних урочистостей та пов'язаних з цим видатки, містять посмертні інвентарі майна. Згідно з останніми дослідженнями Катерини Юстинярської-Хояк, у містах Малопольщі міщани витрачали на ці цілі в середньому від 5 до 170 зол. Так, найскромніший похорон лиманівського міщанина Матиса Змьончки в 1611 р. коштував 5 зол. і 10 гр.: труна коштувала 17 гр., послуги грабаря – 9 гр., місце на цвинтарі – 6 гр., полотно на посмертний одяг – 24 гр., його пошиття – 1 гр., послуги осіб, які одягали небіжчика – 3 гр., ксьондза за відспівування тіла – 20 гр., бакаляра – 16 гр., решту витратили на обід для убогих. Найдорожчими були похорони представників міської еліти. В 1620 р. спадкоємці райці Яна Голонковського з м. Беч витратили на фунеральні урочистості понад 114 зол. і ще 56 зол. – на поминальний обід. У деяких випадках ці видатки складала до 70% суми, яку залишали спадкоємцям⁵⁸⁰. На жаль, мала кількість збережених інвентарів майна волинських міщан не містить інформації подібного змісту, але на підставі тестаментів можна зробити висновок, що діапазон цін на поховання був досить значний – від 5 до 300 зол.

Отже можна зауважити, що мешканці міст як з коронних (польських)⁵⁸¹, так і з українських теренів Речі Посполитої переймалися проблемами свого поховання, призначаючи для цього певні кошти, вказуючи на способи або шляхи їх пошуку. Помічено, що міська еліта, як правило, заповідала готівку, тоді як пересічні міщани гроші на поховання вишукували в різний спосіб, наприклад, розпродаючи рухоме і нерухоме майно, або навіть доходи з майбутнього врожаю. Поширеною «монетою» було «живе» майно – домашня худоба і птиця, у ремісників – запаси сировини.

Звичайно цікаво було б порівняти витрати на поховальні церемонії волинських міщан і шляхти, попри те, що згадки про це в тестаментах спорадичні. Заповідачі зазвичай не вдавалися в деталі, пов'язані з похороном, обмежувалися загальними фразами, або перекладали ці клопоти на своїх близьких родичів.

⁵⁷⁸ Тесленко І. Заславська замкова книга... С. 250-251.

⁵⁷⁹ Krochmal J. Przemyskie testamenty staropolskie... S. 141.

⁵⁸⁰ Justyniarska-Chojak K. Uroczystości funeralne w małopolskich miastach w świetle inwentarzy pośmiertnych (XVI–XVIII wiek) // КНKM. 2019. R. 67, nr 3. S. 323-334.

⁵⁸¹ Суми, що виділяли міщани на поховальні церемонії у польських містах давньої Речі Посполитої аналізує Анджей Кльондер. Див.: Klonder A. Koszty pogrzebu w testamentach oraz inwentarzach pośmiertnych mieszczan... S. 415-422. Ціни на поховання міщан в чеських містах аналізує Міхаела Груба: Hrubá M. «Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle»... S. 12-13 та ін.

На жаль, в Україні поки що бракує відповідних публікацій, які дозволяли б робити порівняння у ширшому контексті. Виняток складають лише два дослідження Наталі Яковенко щодо вибору місць поховання волинськими шляхтичами і князями, зафіксованих у теста-ментах XVI – першої половини XVII століть⁵⁸². Натомість питання «ціни» поховання шляхтича/шляхтянки на Волині залишається відкритим.

Посмертні інвентарі майна розкривають деякі подробиці поховальних церемоній во-

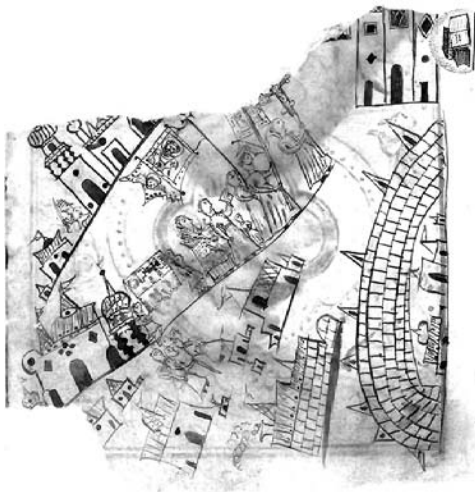

54. Жалобна процесія похорон. Гравер Ілля. 1646 р.

линської шляхти та інформують про кошти, виділені на ці цілі. Один з них – інвентар майна померлого у 1674 р. Яна Пригоцького, вписаний до луцьких гродських книг 12 червня 1676 р. на прохання дружини небіжчика Констанції, яка після смерті чоловіка вийшла заміж за Яна Любича-Гостинського. Інвентар починається з докладного переліку рухомих речей небіжчика: одягу, постелі, сукна, посуду, домашньої худоби, а головне – занотовані суми, виділені на поховальну церемонію. Отже, дружина небіжчика за послуги ксьондзу заплатила 3 зол. і дала $\frac{1}{4}$ мірки вівса (який на той час коштував по 8 зол. за мірку). На виготовлення труни вона дала столярві 3 зол. Священник, який чотири тижні «ставав у церкві» та бив у дзвони, отримав 6 зол. Оббивання труни сукном обійшлося пані Пригоцькій у 17 зол. без 10 грошей (тобто 16,90). За свічки до труни вона заплатила 4 зол., за виділене місце для поховання дала ксьондзу – 20 зол., за виголошення «казання» і за церковну службу – 10 зол. Музикам і півчим було заплачено 10 зол. За биття у дзвони – 2 зол. За катафалк і сукно – 2 зол. За віск для свічок – 18 зол., за лой на лампи – 3 зол. Інші видатки стосувалися поминальної трапези, лєвова частка яких пішла на спиртні напої: за питний мед заплатили 19 зол., солод на пиво – 15 зол., горілчаний солод – 22 зол. і 15 грошей. На приготування їжі витратили такі суми: за осьмаку пшеничного борошна – 11 зол., половину маці жита – 32 зол., свіжу рибу – 12 зол., піскарів і суху рибу – 5 зол., гриби – 2 зол., сухі вершки – 2 зол., гарнець меду – 3 зол. і 10 грошів, оселедці – 1 зол., цибулю – $\frac{1}{2}$ таляра, різні корені (приправи) і олію – 15 зол., бочку солі – 6 зол. Загалом на цю поховальну церемонію витратили близько 70 зол., а на поминальний обід – 136 зол. (разом 206 зол.).

⁵⁸² Яковенко Н. «Погреб тілу моему вибираю с предки моєми»: місця поховань волинських князів // Дзеркала ідентичності. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI – початку XVIII ст. Київ, 2012. С. 105-143; її ж. «Освоєний простір», або де заповідали ховати себе волинські шляхтичі // Там само. С. 146-164.

Можемо припустити, що такі видатки були нормою для середньозаможної шляхти того часу. Приблизно таку ж суму – 200 зол. на поховальну церемонію заповів луцький шляхтич Павло-Станіслав Скарбошевський. Однак він зазначив у тестаменті (6 XII 1689), що його мають поховати без усілякої світської помпи, згідно з християнським порядком у присутності капланів, ченців і ксьондза луцького домініканського монастиря та убогих. На саме поховання та пов'язані з ним потреби тестатор заповів 200 зол. і ще 100 зол. – домініканцям за місце⁵⁸³. Через рік його дружина Олена-Олександра Скарбошевська у своєму тестаменті (2 V 1690) відписала на поховання і свічі 300 зол., на поминання душі – також 300 зол. При цьому тестаторка теж зазначила, що її мають поховати без «усілякої світської помпи, лише згідно з християнським порядком»⁵⁸⁴. Ця згадка

55. Похоронна процесія.
Віньетка з метричної книги

непрямо засвідчує, що виділена нею на поховальну церемонію сума не вважалася на той час завеликою. Анна Ладзіна заповіла (1690) поховати своє тіло у луцькому костелі бернардинів перед вівтарем Св. Франціска. На поховальну церемонію вона заповіла 300 зол., ще 700 зол. призначила на відправлення служби за її душу перед вівтарем Св. Франціска кожної п'ятниці⁵⁸⁵. Цікаво, що таку ж суму на похорон (загалом 1000 зол.) залишила неписьменна, тяжко хвора львівська шляхтянка Ядвіга Демидецька (23 IX 1714), зазначивши, що йдеться про досить скромну суму, з якої 200 зол. призначались на поховальну церемонію і ще 800 зол. – для домініканського монастиря у Коломиї, де вона й заповіла себе поховати⁵⁸⁶.

Волинський мечник Миколай Вільгорський у заповіті (14 IV 1685) просив дружину поховати його, не витрачаючись на всілякі церемонії («bez wszelakich kosztów niepotrzebnych tego świeckich, nikogo nie słuchając, a woli mojej dosyć czynić»). Тестатор висловив тільки одне бажання: аби його труна була чорного кольору і засмалена⁵⁸⁷. Інший шляхтич – Дмитрій Кароль Воронич відмовився від поховальної церемонії через нестачу коштів (26 VI 1673). Він просив поховати його тіло в с. Креничі біля батьків без жодних витрат у місцевій церкві, якій відписав 100 зол. (цю суму екзекутори мали отримати від олицького єврея-орендаря),

⁵⁸³ ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 407, арк. 777–778.

⁵⁸⁴ ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 410, арк. 737–740.

⁵⁸⁵ Там само. Арк. 1442–1442 зв.

⁵⁸⁶ Вінниченко О. «Своя смерть»: річпосполитський шляхтич перед обличчям вічності ... С. 294–295.

⁵⁸⁷ ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 390, арк. 481.

а креницькому священникові за відправлення сорокоусту заповів плеснивого коня⁵⁸⁸.

Про скромний похорон писали у своїх заповітах і заможні шляхтичі. Так, київський стольник, власник м-ка Корнин, що на Житомирщині, Ян Сущанський-Проскура, незважаючи на свої статки, теж зажадав скромного поховання у родовому маєтку, в церкві біля батьків (26 VIII 1682). Тестатор просив, щоб його труна була оббита чорною тканиною, навколо поставлені прості свічки, у будинку для поминання мали зібратися кілька приятелів та убогих людей, останнім він наказав роздати по півзолотому та нагодувати. Згідно з його волею, дружина повинна була дати кошти на кілька сорокоустів, збудувати в Корнині біля церкви каплицю Успіння Пресвятої Богородиці зі склепом, при якій мали мешкати два побожних ченця, запрошених із Межигірського монастиря. На користь цього монастиря тестатор записав 3 тисячі зол., з яких щороку мали сплачувати видеркаф. Син Стефан був зобов'язаний збудувати у Корнині шпиталь для убогих, сліпих і кульгавих⁵⁸⁹.

Власник села Дедеркал, що в Кременецькому повіті, Олександр Дедеркало після смерті двох своїх дружин, похованих у бернардинському костелі Дубна, зажадав «найскромнішого» поховання у тому ж костелі без усіляких церемоній (17 IX 1689). Тестатор просив, щоб не читали проповідей і не проголошували орацій, але передусім – не організовували бенкетів, під час яких «зазвичай пропивали душу». Своїй єдиній дочці Терезі, яка стала черницею монастиря босих кармеліток у Любліні, та цьому ж монастирю він записав 4 тисячі зол. на частині села Дедеркал; певні суми пороздавав убогим⁵⁹⁰.

Подібні приклади і далі можна було б множити, що засвідчує необхідність окремого дослідження. Принагідно можна сказати, що цей матеріал демонструє певні світоглядні зміни серед волинської шляхти: якщо в XVI – першій половині XVII ст. фіксується значна увага до *Pompa funebris*, демонстрації статусності, що було складовою ідеології «сарматизму», то в другій половині XVII ст. частина шляхти спеціально наголошує на небажанні витрачатися на речі мало важливі, підкреслюючи потребу в життєвій аскезі та увагу до духовних цінностей.

56. Похоронна процесія.
Шмуцтитул метричної книги. 1775 р.

⁵⁸⁸ Там само. Спр. 340, арк. 579 зв.

⁵⁸⁹ ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 407, арк. 251–252.

⁵⁹⁰ Там само. Арк. 672 зв.–674.

4.3. ЗАПИСИ НА РЕЛІГІЙНІ ТА ПОБОЖНІ ЦІЛІ

Спасінню душі сприяли милосердні вчинки. Надзвичайно важливим вважалося пожертвувати певну суму грошей на потреби і порятунк для особливо скривджених долею бездомних, калік, сиріт, вдів. На необхідність прояву такого акту милосердя вказував видатний візантійський церковний діяч, богослов і проповідник Іоанн Золотоустий (грец. Хризостом, 350–407 рр.)⁵⁹¹. Збірка його слів «Маргарит» була здавна поширена на православних теренах у рукописній традиції⁵⁹², надрукована в Острозі в 1595 р.⁵⁹³ Милосердні вчинки в «жалобній» літературі XVII ст. трактувалися як «чисте сумління і найліпший товариш душі»⁵⁹⁴.

У Речі Посполитій найбільше проблемою вічного Порятунку своєї душі переймалися жінки римо-католицького віровизнання, особливо вдови похилого віку, власниці нерухомості, які могли вільно розпоряджатись своїм майном і коштами. Це, зокрема, засвідчують відписані ними чималі грошові суми, які сягали кількох тисяч золотих, на поховання й особливо на побожні цілі⁵⁹⁵. Важливу

⁵⁹¹ Vasiliadis N. *Misterium śmierci*. Białystok, 2005. S. 406-407; Nowak A. Z. *Testament – integralna część przygotowań do dobrej śmierci...* S. 53-54.

⁵⁹² У період 1568–1575 рр. волинський князь Андрій Михайлович Курбський переклав деякі праці Іоанна Золотоустого, доповнивши їх коментарями. Цей рукописний збірник під назвою «Новий Маргарит» зберігався у його власній бібліотеці, з часом редагувався і доповнювався. Один зі списків цього рукопису належав родині луцького бурмистра Івана Антоновича Добрияновича, який він подарував Межигірському монастиреві. У вкладному записі зазначалося: «Во имя Отца и Сына и Святаго Духа сии бесѣды наданы сут до монастыря Межигорского Спасского и Николского от пана Ивана Антоновича бурмистра луцкого на вѣчную памятку и богомолье о родичох, о собѣ и о потомках своих а на уживанье и читане братиям в том монастыри мешкающим. А где бы их хто важилься от обители отделити, тот святокрадства суду подлегати будет. Дѣялося в обители Межигорской року 1624 месеца мая 1-го дня». Див.: Ерусалимский К. «Новый Маргарит»: рукописная традиция и рецепция // *Древняя Русь. Вопросы медиевистики*. 2018, № 2 (72). С. 91.

⁵⁹³ Збірка далі перевидавалася за острозьким друком у типографії Києво-Печерської лаври, в Москві 1641, 1698, 1764 і 1773 рр. Див.: *Острозька академія. Історія та сучасність культурно-освітнього осередку*. Енциклопедичне видання. Острог, 2019. С. 327-328.

⁵⁹⁴ Копистенський Захарія. *Омілія албо казанье (...)* в блаженной памяти отца Єлісея Плетенецького // *Тітов Хв. Матеріяли для історії книжної справи на Україні в XVI–XVIII вв. Всезбірка передмов до українських стародруків*. Київ, 1924. С. 159; Nowak A.Z. *Testament – integralna część przygotowań do dobrej śmierci...* S. 52.

⁵⁹⁵ Див., наприклад: Oliński P. *Fundacje i legaty religijne kobiet świeckich w wielkich miastach pruskich* // *Kobieta i rodzina w średniowieczu i na progu czasów nowożytnych / pod red. Z. Nowaka, A. Radziwińskiego*. Toruń, 1998. S. 143-160; Pelczar R. *Działalność dobroczynna właścicielek Jarosławia dla Kościoła rzymskokatolickiego w II połowie XVI – I połowie XVII w.* // *Kobiety i kultura religijna. Specyficzne cechy religijności kobiet w Polsce / pod red. J. Hoff*. Rzeszów, 2006. S. 95-112; Mrozowski K. *Religijność mieszczan późnośredniowiecznej Warszawy...* S. 191-196; Karpiński A. *Dobroczynne i religijne legaty lwowskich mieszczan w świetle ich testamentów...* S. 363-378. За спостереженнями О. Вінниченко, шляхтичі римо-католицького обряду Руського воєводства виділяли загалом більше коштів на побожні

роль при цьому відігравали відсутність прямих нащадків і ступінь побожності тестаторок. Деякі дослідники відзначають, що суми пожертв залежали винятково від доброї волі і рівня заможності тестаторок⁵⁹⁶. Слід зазначити, що це було обумовлено догматом про Чистилище й накопиченням «надлишкової благодаті» для очищення душі покійного/покійної. Більша кількість церковних служб і молитов потребувалася старшим людям, які за життя накопичували зазвичай більше гріхів, аніж молоді. Серед тестаторів молоді жінки та жінки середнього віку складають невелику частину, у своїх актах останньої волі вони виділяли небагато коштів на побожні цілі, або й взагалі оминали цю частину диспозиції. Така ж тенденція спостерігалась майже повсюдно у тогочасних містах Речі Посполитої, зокрема, в Познані, Кракові, Варшаві, Любліні⁵⁹⁷. За підрахунками Анджея Карпінського, вдови становили 50% від усіх тестаторок і виділяли 60% всіх пожертвувань; 12% становили молоді жінки (категорія, яка рідко вдавалася до тестаментарної практики).

Серед відомих мені тестаторок з міст Волині найбільші кошти на релігійні і побожні цілі виділили дві вже згадувані заможні олицькі міщанки: Маріанна Слоньчина заповіла 300 зол. для місцевої колегіати, де мало лежати її тіло⁵⁹⁸ та Софія Куновська відписала тій же святині 100 зол. і таку ж суму – домініканцям Луцька і Підкаменя, бернардинам у Сокалі, кармелітам у Дорогостаях⁵⁹⁹. Обидві міщанки найбільшу суму давали там, де мали бути поховані, тож правило про притягання «надлишкової благодаті» для них діяло стовідсотково.

Серед чоловіків-католиків найбільші суми жертвували передусім міські урядники і заможні ремісники. Війт містечка Сокіл Мартин Іршинський, керуючись наміром «ku wiecznej pamięci swej i ku pomocy duszy», подарував ново збудованому там костелові 100 зол., а шпиталю – 150 зол. Натомість, аби оплатити своє поховання, наказав змолоти 4 копи ячменю і 3 копи жита, а зерно продати (1616)⁶⁰⁰. Олицький хірург Петро Бризель заповів 100 зол. до Рожанця Найсвятішої Диви Марії в костелі Св. Трійці⁶⁰¹. Чималі суми на побожні цілі відписав луцький аптекар Войтех Мстиславович: єзуїтському костелу в Луцьку – 150 зол., таку ж суму він записав на монастир Св. Бригіди ще по 50 зол. – шпиталю Св. Лазаря і луцьким домініканцям⁶⁰². Меншу суму – 70 зол., переказав Валентий Шкляр (1649) костелові бернардинів у Дубно⁶⁰³.

цілі, аніж східного обряду. Див.: Вінниченко О. Побожні записи і порятунок душі в ментальності ранньомодерної людини... С. 64.

⁵⁹⁶ Див. наприклад: Popiołek B. «Woli mojej ostatniej testament ten...»... S. 174.

⁵⁹⁷ Karpiński A. Zapisy «pobożne» i postawy religijne mieszczanek polskich... S. 225.

⁵⁹⁸ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 91.

⁵⁹⁹ Там само. Арк. 158 зв.

⁶⁰⁰ ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 103, арк. 217–219.

⁶⁰¹ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 131.

⁶⁰² Монастир Св. Бригіди був заснований у Луцьку на початку XVII ст., коли Ізабелла Семашко запросила до Луцька орден бригідок. Вони користувалися значною підтримкою з боку місцевих жителів, про що свідчать значні суми пожертв на монастир. У 1624 р. Альбрехт Станіслав Радзивілл передав бригідкам свій палац біля окольного замку. При монастирі діяла школа, де навчалися діти шляхтичів і заможних міщан. Див. режим доступу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Монастир_бригідок_\(Луцьк\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Монастир_бригідок_(Луцьк))

⁶⁰³ ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 6, арк. 40 зв.

Проте, траплялися випадки, коли заможні католики відписували все своє майно дітям і не передбачали інших витрат, зокрема, пожертв на благодійні цілі. Так вчинила, наприклад, дружина олицького бурграбія, стара вдова Анна Шимонова Маринська, записуючи у своєму тестаменті (1665) усю нерухомість (будинок з двома ізбами і п'ятьма пекарнями та ін.) та всі рухомі речі трьом синам. Один з них – Аньол Маринський – вступив до ордену Св. Франциска, у тестаменті був згаданий як гвардіан (тобто настоятель) монастиря в Полоцьку⁶⁰⁴. Інша міщанка – Аполонія, вдова олицького війта Мартина Більця, уклала свій тестамент на 17-й день після смерті чоловіка (1669) і не передбачила жодних легатів. Вона просила своїх синів – Криштофа і Миколая, яким залишила усе своє майно, поховати її в «братському гробівці» біля чоловіка⁶⁰⁵. Купець Якуб Добко попри свою заможність (продавав коштовні пояси), також нічого не пожертвував на користь костелу, залишивши усю маєтність дітям⁶⁰⁶. Інший олицький купець Іван Мискевич (Боняк), зазначивши у тестаменті про те, що він був «негідним ктитором» унійної церкви Св. Трійці, теж нічого не відписав на її користь⁶⁰⁷. Ймовірно у таких випадках йшлося про те, що члени родини будуть постійно молитися за покійних і цим забезпечать для них «надлишкову благодать». Не обов'язково це мали робити одні лише церковнослужителі, адже заповідачі звісно були віруючими, тож їх розуміння «спасенних молитов» вкладалося в рамки «молитов родини».

Досить розповсюдженою практикою було записувати легати у формі грошей, які тестатори не могли стягнути зі своїх боржників за життя і заповідали це зробити своїм спадкоємцям або виконавцям (екзекуторам) останньої волі. Немало боржників в Олиці у 1660-х роках мала згадувана вище Маріанна Слоньчина⁶⁰⁸. Заможний ковельський міщанин, бездітний вдівець Іван Ігнатович, відписав перед смертю (1695) гроші у формі боргових зобов'язань та готівкою на суму 400 зол. на користь соборної церкви в Ковелі:

«Długi zaś moje własne u różnych osób, jako to u sławetnego Theodora Hrehorowicza złotych 120 monety i liczby polskiej spólnie z małżonką jego, na który dług zastawa metal srebrny z figurami z jednej strony Abraham, z drugiej strony trzy krzyże z osobami. U Pawła Dulika złotych 120 za dom cerkiewny, który kosztem i staraniem moim jest zbudowany na gruncie cerkiewnym. Ten tedy dom ma wieczną legacją moją przy cerkwie sobornej zostawać i ktokolwiek będzie mieszkał w nim, powinien doroczny czynsz cerkiewnej skrzynce dawać. Jeżeliby zaś pomieniony Paweł nie miał oddać tego długu złotych 120, tedy ten dom wolno komu inszemu sprzedać, a jemu długu mego winnego powinni opiekunowie z dóbr moich pozostałych zł. 30 oddać [...]»⁶⁰⁹.

Священник церкви с. Смідин також заборгував цьому ж тестаторові суму в 300 зол. Іван Ігнатович дарував йому половину цього боргу, прохаючи взамін «respektem naboženstwa» за його душу помолитися стільки, скільки він зможе.

⁶⁰⁴ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 125–125 зв.

⁶⁰⁵ Там само. Арк. 188–188 зв.

⁶⁰⁶ Там само. Арк. 167 зв.–168.

⁶⁰⁷ Там само. Арк. 118 зв.

⁶⁰⁸ ЦДІАУК. Ф. 26, оп. 1, спр. 31, арк. 91 зв.

⁶⁰⁹ ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 10, арк. 105–105 зв.

Екзекутори його тестаменту – бурмистр Іван Василевич, ктитор соборної церкви Федір Григорович, дякон Іван і брат Гаврило – були зобов'язані продати його маєтність і переказати отримані гроші п'яти місцевим священникам, бакаляру і паламарю – 60 зол. на сорокоуст і з тією ж метою 40 зол. – Милецькому монастиреві, по 15 зол. – двом притулкам (шпиталям) з тим, щоб їх мешканці помолились за його душу.

Блажей Згуба з Дубна відписав 300 зол. фарному костелу (де просив поховати його тіло), а бернардинцям – 100 зол.; ці гроші мав переказати його боржник Андрій Жолкевський (1650)⁶¹⁰. Швець з Олики Матяш Ольшевський заповів у 1661 р. на образ найсвятішої Диви Марії у костелі Св. Трійці та інші потреби братства 7 лотів срібла, заставленого місцевому єврею за 1 зол. і 4 гр. («srebra zlewanego lotów siedm i szmatę proby siódmej, które jest w zastawie w złotym jednym i groszy czterech u niewiernego Charza Hajki»). Ці речі мала викупити його дружина Софія і передати костелу⁶¹¹.

Серед православних міщан найбільше коштів пожертвував луцький бурмистр і купець Самійло Васильович Солтан, який став одним із фундаторів православного Луцького Христо-Воздвиженського братства⁶¹². У своєму тестаменті (20 VII 1621) він відписав цій установі 100 зол. готівкою, наказав екзекуторам спродати

57. Луцька Братська церква

весь його крамний товар, а отримані гроші передати на видеркаф, з якого мало йти фінансування на утримання убогих у шпиталі і безкоштовне навчання бідних при братській церкві Воздвиження Чесного Хреста:

«[...] скоро по смерті моєї, тые жъ помененые панове братство луцькое, шедшы се до каменицы и склепу дому моего, крамными товар увесь и сукъна, и што едно-колвекъ знаидоватис будет, при том сребро и злото и шаты, которые сут бѣлогловские, оное все зинвеньтовавъшы, обравъшы якого чоловика цнотливого купецкого, оные речы и товари вси спродати повѣриты, и продавшы и пнзи за тот товар и сребро, и за вси речы до купы занесшы, и зобравъшы, в оные на маєтност якую любо заставным способомъ, любо вечностю, albo и на выдеркафъ дати, абы сума таа вся цело завъше зоставала, а с приходячых з нее пожитковъ жебы выховане слушноє шпитальнымъ, при церкви братскои Воздвижения Честнаго Креста будучым, такъ же нищым школьным, на науку приходячым и законником того же манасътыра, и на опатренъе было, абы они за одпущенъе греховъ моих и за душу мою Гда Бога уставичне просили»⁶¹³.

⁶¹⁰ ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 6, арк. 199.

⁶¹¹ Там само. Арк. 58 зв.

⁶¹² Докладніше див.: Довбищенко М. Історія Луцького братства та братського монастиря... С. 10-13 та ін.

⁶¹³ ЦДІАУК. Ф. 26, оп. 1, спр. 31, арк. 126.

На потреби братської святині тестатор також пожертвував дві ділянки землі та оправлене в срібло «Євангеліє». Утім, основними фундаторами Луцького братства були волинські князі та шляхта, завдяки яким протягом 1617–1648 рр. у його розпорядження надійшли значні матеріальні ресурси: близько 100 тисяч зол., 6 дворів, 7 ділянок землі у Луцьку, маєтки Дроздні, Семеренки, Гудчий Брід, власна типографія від ігумена Чорненського Спасо-Преображенського монастиря єродиякона Сильвестра⁶¹⁴. А найбільшим донатором братства став

58. Апостол і Євангелія. Братська друкарня 1640 р.

королівський дворянин грецького походження Олександр Мозеллі. Згідно з його тестаментом (27 III 1647), Луцьке братство і монастир отримали величезну суму – 72830 зол., яка мала бути стягнута з боржників жертводавця та до якої входила вартість маєтків, двір у м. Броди, значне рухоме майно⁶¹⁵. Переказуючи усі ці статки церковній інституції, напевно тестатор сподівався на те, що братчики будуть довічно молитися за спасіння його душі.

Дубенський і острозький купець Олександр Дзуса на чоловічий монастир Воздвиження Чесного Хреста відписав 20 зол. на «служби божі» і ще 10 зол. – на руський шпиталь у тому ж місті, також 20 зол. – на кременецький Богоявленський монастир⁶¹⁶. Ці виділені на побожні цілі суми після його смерті дружина Полонія мала передати згаданим отримувачам. Кременецький Богоявленський монастир був заснований у 1636 р. при Богоявленській церкві як православний чоловічий братський монастир. При ньому діяло Богоявленське братство, яке опікувалося школою, типографією, притулком для німців. У 1701 р. за стараннями кременецького старости Януша Вишневецького монастир був переданий василіанам⁶¹⁷.

⁶¹⁴ Докладніше про цю маловідому обитель див.: Горін С. Історія Чорненського Спасо-Преображенського монастиря // Дрогобицький краєзнавчий збірник. Збірник наукових праць. 2008. Вип. XI-XII. С. 149-155.

⁶¹⁵ Довбищенко М. Історія Луцького братства та братського монастиря... С. 11-13, тестамент: с. 253-257.

⁶¹⁶ Білоус Н. Тестамент острозького і дубенського міщанина Олександра Дзуси 1667 р. ... С. 152-158.

⁶¹⁷ Нині – діючий у Кременці Свято-Богоявленський жіночий монастир. Режим доступу: <http://arhiv.orthodoxy.org.ua/uk/node/223>

Крім готівкових і безготівкових грошей тестатори жертвували цінні речі (срібний посуд), одяг (новий і старий), церковні книги, свійську худобу. У 1638 р. міщанка Євхія Трушова Чайчанка, помираючи, передала на тимчасове зберігання до Луцького братського монастиря два срібних пояси, чотири півмиски і циновий кухоль, які братчики згодом мали повернути її правнукові – Янові Федоровичу. Однак, той після досягнення повноліття ставши жовніром, відмовився від тих речей і заповів їх на реставрацію недомурованої Покровської церкви в Луцьку (2 IX 1660)⁶¹⁸. Фрузина Монджейовська пожертвувала дубенському фарному костелові корову з телям, а бернардинцям – ділянку землі⁶¹⁹. Згадана вище Катерина Ветровна, помираючи в олицькому шпиталі на передмісті Завороття, просила поховати її при старому костелі і одягнути на неї власний кабат, хустку і пончохи, а старий її кожух і стару паклакову лазурову сукню заповіла шпиталю, де опинилась під кінець життя⁶²⁰. Старі (вживані) речі традиційно вважалися предметом добродійної діяльності, їх зазвичай переказували убогим і німецьким мешканцям притулків (шпиталів)⁶²¹. Символічно, вони також несли на собі «слід» господаря, їх подальше вживання бідняками означали ніби своєрідну «безмовну» молитву за душу тестатора через жест/дію.

Ковельський лентвіт Марко Ніфанович заповів (20 V 1676) продати срібний пояс вартістю 80 зол. і коня, і на ці гроші відбути похорон, пом'янути його душу, роздати гроші на церкви, шпиталі, милостиню убогим (усе це на розсуд близьких). Тестатор також називає усіх своїх боржників і заборговані ними суми та наказує передати частину з них, зокрема 50 зол. Благовіщенській церкві на реставрацію⁶²². Церковне срібло, куплене в архімандрита Милецького монастиря за 30 зол., згадуваний вище Іван Ігнатович призначив на виготовлення оправи для книги «Євангеліє», а 9 лотів срібла з такою ж метою заповів соборній церкві в Ковелі⁶²³. (Зауважимо, що оправи на престольних Євангелій – дуже символічна

59. «Книги справ брацких луцких при церкві Ставропігнуги...». Луцьке братство, 1620-ті рр.

⁶¹⁸ ЦДІАУК. Ф. 2073, оп. 1, спр. 43. Див. док. 59.

⁶¹⁹ ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 10, арк. 10 зв.

⁶²⁰ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 160.

⁶²¹ Wólkiewicz E. Formy dobroczynności w miastach śląskich w średniowieczu ... S. 215.

⁶²² ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 6, арк. 13–14.

⁶²³ Там само. Спр. 10, арк. 106–106 зв.

річ, ці книги використовувались на кожній літургії, забезпечуючи незриму молитву вже покійних жертвників.) Натомість пресвітер тієї ж Введенської церкви у Ковелі Федір Дем'янович усе рухоме майно залишив дружині, жеребця і Псалтир – онукові, Півустав острозького друку* – зятю Петру, а книгу Йоаникія Галятівського «Казання названу Ключ»**, яку він купив за 25 зол., зять мав продати за 17 зол. і віддати ці гроші церкві. Срібну «пушку» (тобто посудину для збору милостині) у 8 лотів відписав дружині і дітям. Борг у 25 зол., що йому завинив Юрко Ковалювець за коня, заповів на сорокоуст⁶²⁴.

В аналізованих джерелах містяться рекомендації, що стосуються передачі окремої суми на побудову або ремонт парафіяльної святині, виконання для неї окремого літургійного предмету, або прикрашання ікон чи зображень святих. Але загалом про побожні записи з конкретною метою збереглися спорадичні згадки. Криштоф Мрозовський влучно зауважив, що рідкість таких згадок у тестаментях міщан наводить на думку, що для тестаторів найважливішим все-таки був сам факт пожертви, ніж фіксація і вшанування пам'яті власної особи у фундованому предметі⁶²⁵. Такого типу записи, можливо, переслідували ще одну мету, а саме – були пов'язані з вірою у магічний зв'язок з *sacrum* і бажанням запевнити через фундований предмет контакт зі святим місцем⁶²⁶. Так, дубенська міщанка Регіна Сокальська подарувала бернардинському монастиреві, де хотіла бути похованою, білий срібний пояс, заставлений у єврея Мошка за 60 зол. Вона просила родичів викупити цю коштовну річ і зробити з нього келих для костелу, також передала своє коралове намисто і 5 червоних зол. на образ Найсвятішої Диви Марії (1650)⁶²⁷. Луцький лавник Стефан Булгак переказав на образ Св. Диви Марії (певно в домініканському костелі) 100 зол.⁶²⁸ Олицький міський писар Андрій Лабунський переказав 4 лоти срібла для виготовлення вотивної таблиці для образу Диви Марії в костелі Св. Трійці (1660 р.)⁶²⁹. На оздоблення того ж образу місцевий швець Матяш Ольшевський заповів 7 лотів срібла⁶³⁰. Йовся Семенова Веремейчикова попри те, що була уніаткою, подарувала з такою ж метою намисто православної церкві на Залісоччі в Олиці⁶³¹. Федір

* Невідоме видання, надруковане шрифтом «півустав» з типографії м. Острог.

** Ключь разумѣнія щенникомъ законнымъ и свѣцкимъ належачый от недостойного іеромонаха Іоаникія Галятівского ректора и ігумена монастыря Братского Киевского. Київ: Лаврська друкарня, 1659. 253 арк. Невідомо, яким саме виданням користувався тестатор, адже воно перевидавалось надалі не тільки у Києві у Лаврській друкарні (1660, 1669, 1672), а й у Львові у друкарні Михайла Сльозки (1663, 1665). Див.: Яковенко Н. У пошуках нового неба. Життя і тексти Йоаникія Галятівського. Київ: Лаурус, Критика, 2017. С. 61–68.

⁶²⁴ ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 4, арк. 100–100 зв.

⁶²⁵ Mrozowski K. Religijność mieszczan późnośredniowiecznej Warszawy... S. 194.

⁶²⁶ Bartoszewicz A. Religijność mieszkańców późnośredniowiecznego Szadku w świetle aktów ich ostatniej woli // Buletyn Szadkowski. Łódź, 2018. Т. 18. S. 11.

⁶²⁷ ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 6, арк. 157–157 зв.

⁶²⁸ Там само. Спр. 1, арк. 93.

⁶²⁹ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 45 зв.–46.

⁶³⁰ Там само. Арк. 58 зв.–59.

⁶³¹ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 48.

Авдійчик з Олики, бажаючи «заслужити Божу благодать», призначив 10 кіп гр. лит. «ku ozdobie Panny Przczystej» в уніатській церкві. Гроші мали надійти з продажу маєтку, але після смерті тестатора⁶³².

В тестаментях православних міщан містяться поодинокі згадки про кошти, виділені на реставрацію храмів та ікон. Так, ковельський лентвійт Марк Ніфанович вирішив переказати гроші на відбудову православної церкви Благовіщення (50 зол.) та на руський шпиталь (40 зол.) з коштів, стягнутих з єврея Маєра Беняшевича (1676)⁶³³. Його сестра Тетяна, помираючи в 1690 р., зазначила у своєму тестаменті, що передала Милецькому монастиреві «на фундуш» з легатів небіжчика лентвійта 50 зол.⁶³⁴. Отримані від продажу майна небіжчика Івана Ігнатовича кошти, згідно з його останньою волею, були передані на реставрацію Деїсуса в соборній церкві в Ковелі⁶³⁵. На реставрацію тієї ж церкви Іван Посушка пожертвував одну мацу жита, а на Воскресенську дзвіницю – півмаци жита (1686). Такий свій вчинок він обґрунтував турботою про спасіння своєї душі⁶³⁶. Луцький міщанин Парфен Голузка незадовго до смерті доставши у спадщину частку майна померлого брата Лаврентія вартістю 50 зол., відмовився від неї на користь інших братів і сестер, змусивши їх однак віддати 20 зол. церкві Св. Трійці на ремонт дзвіниці («cerkwie świętej Trójcy złotych 20 na poprawę i podratowanie dzwonnicy»⁶³⁷), біля якої він мешкав. Однак вже через рік після смерті самого Голузки його могутній сусід – Домініканський монастир почав претендувати на його землі і подав скаргу до Луцького гродського суду, де на рочках розглядалася справа про «недопущенне интромиссии в добра лежащие неякого Парфена Голузки»⁶³⁸.

Про дарчі на нерухомість церковним інституціям згадує майже кожен десятий заповідач як серед римо-католиків, так і православних чи уніатів. Заможна міщанка Софія Куновська крім згадуваних вище численних пожертв, залишила також сад з городом двом олицьким шпиталям – Св. Хреста і ново збудованому на передмісті Завороття – Св. Трійці. Ще одну порожню ділянку землі вона дарувала шпиталю Св. Духа з тим, щоб убогі мешканці цих притулків молилися за її душу («aby ubodzy tych wszystkich trzech szpitalów Pana Boga przy aniwersarzu się rocznym odprawującym, obecnie będący i mszej świętej słuchający prosili»). І ця молитва мала б бути довготривалою – поки шпиталі користувалися землею й

⁶³² ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 162.

⁶³³ ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 6, арк. 13–15.

⁶³⁴ Там само. Спр. 9, арк. 74.

⁶³⁵ Там само. Спр. 10, арк. 106–106 зв.

⁶³⁶ «Duszę mojeę niepodległe kazytelności jako od Najwy[ż]szego Stwórcy w ciało moje włożone, temu wszechmogącemu Stwórcy w ręce poruczam, prosząc miłosierdzia Pańskiego, aby był miłosierdnym nad ciałem i duszą moją, i aby mnie według występków mych nie raczył karać, ale duszę mojeę raczył zbawić. Ciało mojeę według porządku chrześci[j]ańskiego aby w cerkwi świętej Wedenowskiej było pochowane. Za duszę mojeę wszelkie obrzędy cerkiewne z dóbr moich tak małżonki, jako i dzieci mojeę mają dosyć uczynić aż do dorocznej odprawy». ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 8, арк. 16–17.

⁶³⁷ ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 168, арк. 769–770.

⁶³⁸ Там само. Арк. 552.

«годувалися» з неї. Тестаторка відписала також дерев'яну комору біля ратуші на користь нового олицького костела з тим, щоб там щокварталу відправляли службу за її душу і за душу її першого чоловіка⁶³⁹. Православний дубенський міщанин Захаріяш Жидкевич дарував сад «велебним отцям» з Милецького монастиря, щоб вони за його душу «Пана Бога просили і сорокоуст відправили» (1686)⁶⁴⁰. Олицька міщанка Євдоксія Капітаніха записала церкві на Заворотті незасіяну «днину» поля, а іншу «днину» поля – олицькому протопові з тим, щоб він поховав її тіло, вписав у «суботник» і відправив 40 заупокійних служб за її душу⁶⁴¹. Федора Макарівна Царьова наказала онукам поховати її тіло при тій же церкві, якій відписала «днину» поля, викуплену за 40 зол. в Яська Жолнерка. Жінка не мала певності у своїй посмертній долі після Страшного суду, але вірила у те, що тоді її душа буде відчувати радість від оздоблення храму завдяки її старанням:

«A z tej legatiej po pogrzebie odprawionym, aby mnie w sobotnik wpisano, stoły odprawiono i za duszę moją dobrze zawsze czyniono. [...] dnieę pola odkazują do cerkwie pomienionej na ozdobę wszelką według upodobania panów starszych i przełożonych cerkwi świętej, aby dusza moja zawsze miała na tamtym świecie ochłodę i pocieche» (1666)⁶⁴².

Подружжя з м. Володимир Ян Назаревич і Христина Русаковна оформили тестамент під час чуми у місті в 1652 р., заповівши всі рухомі речі і фільварки вартістю 50 зол. місцевої церкві 12 Святих Апостолів⁶⁴³, напевно розраховуючи на молитви і заступництво всіх святих апостолів. Катерина Левкова Хребтунова з Дубна записала половину волоки поля руському шпиталю взамін за поховання при церкві Св. Іллі. Тій же святині вона відписала половину грошей, отриманих від продажу її будинку (1674)⁶⁴⁴.

Характерною формою міської релігійності як західного, так і східного обрядів, було піклування про бідних і хворих, що проявлялося за допомогою різноманітних записів на користь шпиталів (притулків), які функціонували при церквах і костелах, тобто на утримання будівель або ремонт, роздачу милостині убогим під час похорон. Тестатори в такий спосіб виконували християнський обов'язок турботи про ближніх, а взамін отримували молитви за свою душу. Розпорядження на користь бідних у

60. Стара жебрачка.
Французький мідерит XVII ст.

⁶³⁹ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 158 зв.

⁶⁴⁰ ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 10, арк. 20.

⁶⁴¹ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 153.

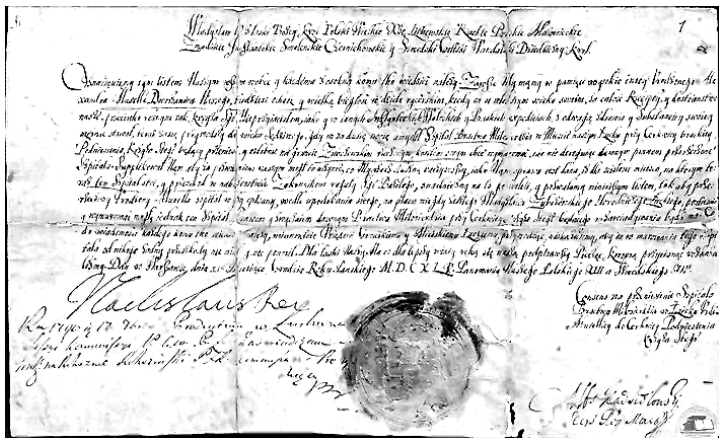
⁶⁴² Там само. Арк. 150.

⁶⁴³ ЦДІАУК. Ф. 28, оп. 1, спр. 89, арк. 491 зв.

⁶⁴⁴ ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 1, арк. 464–465.

тестаментів православних та уніатів особливо набули поширення з 40-х років XVII ст.⁶⁴⁵

Криштоф Немиський з Луцька просив своїх езекуторів продати його жито і з тих коштів кожному перебуваючому в шпиталях Св. Лазаря і Св. Духа дати по 5 зол., аби вони молились за його душу⁶⁴⁶. Королівський дворянин Олександр Мозеллі мав намір заснувати в Луцьку своїм коштом на ділянці, яка колись належала городничому Владиславу Зубцевському, мурований шпиталь при братській Хрестовоздвиженській церкві. Такий дозвіл йому надав 11 грудня 1645 р. король Владислав IV з огляду на його особливі військові заслуги перед державою за молодих років, зокрема участь в інфлянтській, волоській і пруській експедиціях. У привілеї зазначається, що з таким бажанням до нього звернувся прохач на схилі віку заради спасіння своєї душі: «...przyszedszy do wieku sędziwego gdy on za duszę swoją umyślił

61. Королівський привілей О. Мозеллі. 11 XII 1645 р.

szpital bractwa Miłosierdzia w mieście naszym Łucku przy cerkwi brackiej Podniesienia Krzyża Świętego będący przeniesić i ozdobić na gruncie Zubczewskim rzezonym kosztem swym chce wumurować...»⁶⁴⁷.

Дубенська міщанка Марія Сеньковна заповіла на місцеві шпиталі – польський і руський – по 5 зол. (1645)⁶⁴⁸. Олицький будівничий Михайло Вальда записав 130 зол. на шпиталь Св. Хреста в Олиці з тим, аби щороку проводилася заупокійна служба за його душу. З того ж видеркафу особа, яка отримає волоку поля або гроші за неї, мала справити обід для убогих, які будуть молитися за його душу⁶⁴⁹. Дорота Якубовая Гроховальська переказала тій же інституції 100 зол., цю суму вона передала ксьондзу Станіславу Держкові, олицькому каноніку і провізорі шпиталю, на що отримала квит і про це згадала у своєму тестаменті (1668)⁶⁵⁰. Павло Ничипорович, помираючи в 1668 р. у будинку олицької міщанки Катерини Точевницької, просив продати його нову білу серм'ягу й отримані гроші передати унійній церкві на Заворотті, а стару білу серм'ягу віддати убогим у шпиталі

⁶⁴⁵ Zielecka-Mikołajczyk W. Prawosławni i unicy w Rzeczypospolitej XVI–XVIII w. ... S. 161-163.

⁶⁴⁶ ЦДІАУК. Ф. 23, оп. 1, спр. 1, арк. 31.

⁶⁴⁷ Оригінал: ЦДІАУК. Ф. 220, оп. 1, спр. 143. Опубл.: Довбишенко М. Історія Луцького братства та братського монастиря... С. 247-248.

⁶⁴⁸ ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 6, арк. 16 зв.

⁶⁴⁹ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 83 зв.

⁶⁵⁰ Там само. Спр. 7, арк. 170–170 зв.

при тій же церкві⁶⁵¹. Шпиталем Св. Лазаря в Олиці при унійній церкві певний час опікувалися райця Єронім Танюкевич і лавник Миколай Дулевич, які були членами унійного братства⁶⁵². У 1647 р. стався прикрий випадок, пов'язаний з цими братчиками: убогий мешканець Олики Іван Малець поскаржився до міського суду на них у тому, що вони посеред зими вигнали його зі шпиталю, де він винаймав житло, забравши у нього ячмінь як плату за проживання. Братчики наполягали на тому, що скаржник мав заплатити за своє перебування і що ячмінь по праву належить братству унійної церкви. Але суд, зважаючи на «убогість» позивача, заступився за нього і наказав повернути йому ячмінь («Sąd uważywszy ubóstwo, nie krzywdząc onego, przykazał aby onemu ten jęczmień był wrócony»)⁶⁵³.

Парох ковельського костелу Мартин Овакович переказав по 10 зол. шпиталю в Мацейові та Ковелі⁶⁵⁴. Колишній військовий Мартин Хмельовський перед смертю заповів власний будинок біля замку в Ковелі на шпиталь для убогих, старих і немічних, покалічених у війську (1665). Екзекутори його майна – трубач військ його королівської милості Миколай Нитвиський, лентвійт Григорій Добростанський та два бурмистри – Андрій Знойовський і Марко Ніфанович – виступали гарантами виконання акту останньої волі⁶⁵⁵. Себастьян Хростеховський просив дружину продати коня і ті гроші передати на ковельський шпиталь⁶⁵⁶.

62. Церковне начиння XVI–XVII ст.

В аналізованих тестах фіксуються також цікаві згадки про побожні записи на користь приміських або сільських парафіяльних храмів. Наявність таких легатів можна трактувати прив'язаністю тестаторів до малої батьківщини⁶⁵⁷. Так, смертельно хвора Уксинія Іванова просила священника сурмицької церкви отця Михайла вислухати її і записати останню волю. Вона заповіла поховати себе не в м. Дубно, де проживала, а при церкві Святих чудотворців Козьми і Дем'яна в селі Ратчин, звідки походила. Екзекутори тестаменту мали продати її худобу і виручені кошти передати згаданій церкві. Через рік після її смерті в канцелярії дубенського магістрату в кінці тестаменту міщанки було дописано, що в результаті продажу худоби екзекутори Кіндрат і Григорій виручили 90 зол., на цю суму купили різні «апарати» і «начин-

⁶⁵¹ Там само. Арк. 175 зв.

⁶⁵² Biblioteka Kórnicka, sygn. 01203 (Mf 2183), k. 89 v.

⁶⁵³ Biblioteka Kórnicka, sygn. 01203 (Mf 2183), k. 53 v.

⁶⁵⁴ ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 2, арк. 19 зв. Див. док. 61.

⁶⁵⁵ Там само. Арк. 283.

⁶⁵⁶ ЦДІАУК. Ф. 27, оп. 1, спр. 15, арк. 721.

⁶⁵⁷ Mrozowski K. Religijność mieszczan późnośredniowiecznej Warszawy... S. 194.

ня» і передали до рук ратненського священника Якова згаданої церкви. Зокрема, згадуються червоний адамашковий філонь, червоний адамашковий епитрахіль, червоні адамашкові нарукав'я, зелений атласовий воздух (або покровець, ним накривали чашу з причастям), малий червоний адамашковий воздушок⁶⁵⁸. Такі дарчі записи і пожертви мали важливе значення для функціонування локальних релігійних осередків і для самих тестаторів.

Загалом серед аналізованих у книзі 170 тестаментів тільки 80, або 47% від загалу містить інформацію про добродійні і релігійні легати, тобто половина тестаторів не зробили жодних записів на побожні цілі. На перший погляд, це може видаватися дивним. У випадку збереження більшої кількості тих джерел, можливо підрахунки були б іншими і пропорції виглядали б інакше. Натомість на підставі наявних матеріалів можна всього лише констатувати, що почасти то було пов'язано з бідністю тестаторів, наявністю численних спадкоємців (особливо малих дітей), або ж переобтяженням боргами. У багатьох випадках особи, які оформляли акт останньої волі (переважно православні), висловлювали переконання, що їхні спадкоємці потурбуються про їх душу і похорон відповідно до свого бачення і самі перекажуть гроші на побожні цілі. Кошти, передбачені у фунеральних диспозиціях, в реальному житті у більшості випадків не мали особливого значення для церковних інституцій, оскільки зазвичай це були невеликі суми, які покривали лише витрати на похорон і заупокійні служби. Такі записи містилися у заповітах дрібної волинської шляхти, а також середньозаможних і бідних міщан⁶⁵⁹. Відсутність готівкових записів деякі тестатори компенсували дарчими на нерухомість або подарунками рухомих і особливо цінних речей. У 24 (14%) досліджуваних тестаментів віднайдено згадки про дарування релігійним і благодійним інституціям таких речей: коштовного посуду, ікон, церковних книг, одягу, а також свійської худоби. Про дарчі на нерухомість церковним інституціям згадується у 17 (10%) досліджуваних тестаментів.

Дещо інакшою виглядала ситуація з записами на побожні цілі у західній частині Речі Посполитої. Так, згідно з підрахунками Ельжбети Пивоварчик, у пізньосередньовічному Кракові приблизно 2/3 тестаторів зробили записи на побожні цілі в своїх тестаментів, але на думку дослідниці не підлягає сумніву, що більшість з них ще за свого життя жертвували якісь кошти на користь Костелу⁶⁶⁰. Аналізуючи легати на побожні вчинки мешканців 13 малих міст Великопольщі XVII ст., Анетта Гловацька-Пенчинська дійшла таких висновків: 60% тестаментів містить інформацію про дотації на костельні інституції, шпиталі та убогих. Переважали грошові перекази – у 70% диспозицій, легати у формі рухомих речей містили 35% розпоряджень, а нерухомості – тільки 7%. Серед обдарованих інституцій найбільше коштів отримали парафіальні костели, ордени і релігійні братства

⁶⁵⁸ ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 6, арк. 195–195 зв.

⁶⁵⁹ Zielecka-Mikołajczyk W. Prawosławni i unicy w Rzeczypospolitej XVI–XVIII w. ... S. 142.

⁶⁶⁰ Piwowarczyk E. Wnioski badawcze w zakresie legatów testamentowych *ad pias causas* w XV-wiecznym Krakowie // *Habent omnia tempora sua*. Prace ofiarowane ks. prof. dr. hab. Januszowi Wyciśle / red. Z. Gogola. Kraków, 2013. S. 430.

63. Надгробок Софії з Гарновських княгині Острозької в Гарновському костелі. 1570 р.

(88%), менші суми дістались шпиталям (28%) та убогим (11%)⁶⁶¹. Значно меншою була ця частка серед городян у Сandomирському воєводстві, де на побожні цілі відписали тільки 39% тестаторів⁶⁶². Варто зауважити те, що в тестах чеських містян на першому плані були легати на користь родини, а потім – костельних інституцій⁶⁶³.

Насамкінець наведемо лише два приклади, що яскраво промовляють про жертвовність деяких шляхтичів, які свідомо відмовлялися від зайвих витрат і поховальних церемоній, переказуючи кошти виключно на благодійні цілі, як-от Адам Воронецький у своєму заповіті (14 VI 1677) просив організувати похорон без усіляких церемоній, лише відправити заупокійну службу (мшу) в костелі м. Белз, якому через ексекуторів передавав сім молодих яловиць. Окрім цього він заповів дві яловиці до шпитального костелу, два воли – шпитальному пробошу, 30 зол. – домініканському костелу цього ж міста⁶⁶⁴.

За спостереженнями польських істориків, шляхетським тестадам римо-католиків другої половини XVII ст. були властиві елементи аскетизму, бажання замовити собі сотні молитов задля вічного спасіння душі і скорочення мук Чистилища. В результаті це призвело до гротескного переобтяження церковних інституцій великою кількістю молитов, які вони не в стані були виконати, через що мусили звертатися до біскупів з проханням їх анулювати. Звичайно всі ці прохання супроводжувалися щедрими записами на користь Церкви земських маєностей і обтяженням їх видеркафами. Тому не було дивним, що на сеймиках часто піднімалися питання щодо обмеження таких легатів, а в 1676 р. сейм прийняв спеціальну ухвалу *O testamentach* із заборonoю переказувати землі Костелові, яка однак в реальному житті не виконувалася⁶⁶⁵.

⁶⁶¹ Głowacka-Penczyńska A. Testamenty mieszkańców małych miast wielkopolskich z XVII w. // КНKM. 2011, nr 3-4. S. 389.

⁶⁶² Justyniarska-Chojak K. Testamenty i inwentarze pośmiertne z ksiąg województwa sandomierskiego (XVI–XVII wiek). Kielce, 2010.

⁶⁶³ Wilczek-Karczewska M. Testamenty szlachty wielkopolskiej z XVII wieku // КНKM. 2011, nr 3-4. S. 343.

⁶⁶⁴ ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 354, арк. 707.

⁶⁶⁵ Suchojad H. Mentalność religijna szlachty małopolskiej w drugiej połowie XVII wieku ... S. 132.

Красномовним і багатим на приклади жертвовності на користь Церкви є тестамент Анни Олізарівни Волчковичової, яка тричі виходила заміж (уперше – за Стефана на Кічкирах Стрибиля, вдруге – Людвіка Здзірського, втретє – за оршанського стольника Яна Кміту) і пережила усіх своїх чоловіків. Він був укладений незадовго до смерті (15 III 1680), а вже 22 березня на прохання синів небіжчиці від третього шлюбу – Адама і Казимира – записаний до оршанських гродських книг. Через сім років випис із цих книг приніс до луцького гроду зять тестаторки – Ян Оникевич, чоловік її дочки від першого шлюбу Людвіки, яка мала на прохання матері переказати значні кошти різним церковним інституціям. Судячи з тексту заповіту, тестаторка була набожною католичкою (хоча мала предків і родичів православного віровизнання, відомих своєю прихильністю до Київського та Луцького братств). Щоб продемонструвати свою покору Богові, вона просила поховати її тіло в луцькому костелі бернардинів під самим порогом, показуючи тим самим загальний потяг до «попрання» праху, адже чим більше він попирається людьми, тим менше страждає душа в потойбіччі. Труна мала бути необбита, а лише пофарбована чорною фарбою, на верхній частині – намальований білий хрест. Анна Олізарівна заповіла одягти себе в погребальний одяг сірого кольору. Замість катафалку під час заупокійної служби на землі мали розстелити покривало сірого кольору і поставити на нього труну, після цього віддати сукно ксьондзу, а навколо труни поставити чотири свічі. Тестаторка відмовилася від читання «казань» і розпорядилася переказати ці кошти на благодійні цілі – різним костелам і убогим, які мали молитися за спасіння її душі. З суми у 7950 зол., які мати залишила дочці від першого шлюбу Людвіці Стрибилівні Оникевичовій, більшу частину (4 тис. зол.) дочка повинна була передати костелам, зокрема: 2 тис. призначались бернардинам у Луцьку, де заповідачка просила поховати її тіло і де мали відправляти дві мші щосуботи; 500 зол. – олицькій колегіаті, де було поховане тіло її останнього чоловіка – оршанського стольника Яна Кміти, там же мали відправляти кожної п'ятниці упродовж 10 років службу за душі її та померлого чоловіка у каплиці, де знаходилася чудотворна коростишівська ікона Божої Матері; 40 зол. – на католицький шпиталь в Олиці, за що кожну п'ятницю впродовж 10 років убогі повинні були співати поминальні пісні за спасіння душ її та чоловіка у тій же каплиці; 300 зол. – домініканцям у Луцьку, аби ті за її душу протягом шести років щосереді відправляли мшу перед образом Св. Діви Марії; 300 зол. – луцьким бригідкам; 200 зол. – бернардинам у Сокалі, за це шовітворка перед образом Св. Анни протягом чотирьох років вони мали відправляти молебень. Крім того, для бригідок у Любліні дочка повинна була придбати срібну лампаду за 100 зол. і поставити перед образом Св. Діви Марії, який знаходився на хорах, такі ж дари передбачались і для костела Св. Духа в Любліні: перед чудотворним

64. Срібна з позолотою лампада. Аугсбург. Перша чверть XVII ст.

образом Св. Діви Марії мали поставити срібну лампаду за 100 зол. По 100 зол. на потреби хворих призначалось боніфрателям у Любліні та Луцьку. На таку ж суму могли розраховувати реформати і францисканці в Любліні, які мали молитися за спасіння душі небіжчиці. Значні суми на пожертви тестаторка записала на своїх маєтностях і коштах, відданих у борг, які повинні були передати костелам її синам. Так, серед боржників Анни Олізарівни була померла на той час мати короля Яна III Собеського – Софія-Теофілія з роду Даниловичів, дружина краківського каштеляна Якуба Собеського. Її борг у 65 тис. зол. тестаторка заповіла синам Адамові і Казимирові Кмітам, які по отриманні цієї суми зобов'язані були пожертвувати 1000 зол. на костел і стільки ж на монастир, розташованих на Ясній Горі у Ченстохові (де знаходилася чудотворна ікона Божої Матері). За це ченці мали молитися за спасіння душі Анни Олізарівни та її померлих

65. Похоронна процесія

чоловіків. Синам у спадок також дісталось м-ко Іванків в Овруцькому повіті Київського воєводства, яке тестаторка свого часу успадкувала від матері – Ельжбети Ложчиної Олізарової, дочки київського підчашого Лаврина Лозки та Анни Гулевичівни. З цієї маєтності Адам і Казимир мали сплатити посаг своїй сестрі Катерині, коли та виходитиме

заміж, у сумі 5 тис. зол., а також 2 тис. передати на пожертви: 700 зол. до оршанської конгрегації, 500 зол. – Києво-Печерському монастирю, 300 зол. – до іванківської церкви, де мали молитися за душу її діда і баби, 500 зол. – до коростишівської церкви в старій частині міста. Іншому синові – Стефану Здзірському – Анна Олізарівна записала на маєтності Коростишів суму в 40 тис. зол., по отриманні якої він повинен був виплатити рідній сестрі Христині 10 тис. зол. і передати пожертву в 2 тис. на реставрацію місцевого костелу, де щосуботи мала відбуватися мша за упокій її душі та померлого батька Людвіка Олізара Волчкевича. Насамкінець тестаторка просила, аби усі її діти жили в злагоді й любові, шанували Бога і не забували своїх предків⁶⁶⁶. Отже, даний тестамент цікавий своїми деталями, зокрема яскраво демонструє надмірну побожність як для світської особи і бажання жертвувати значні суми церковним інституціям різних конфесій, що в очах сучасників не вважалось надмірним.

⁶⁶⁶ Білоус Н. Ціна шляхетського поховання на Волині наприкінці XVII ст. ... С. 297-315.

* * *

Підсумовуючи, зазначимо, що тестатори боялися смерті і відповідальності за грішне життя. І хоча в актах останньої волі домінувала теза про очікування смерті, вони все ж сподівалися на видужання, повернення до здоров'я і продовження земного життя, про що також зазначалося у цих текстах. Саме страх перед несподіваною смертю був одним із основних мотивів, що спонукали людей ранньомодерного часу укладати тестаменти⁶⁶⁷.

Важливе місце в тестаменті належало розпорядженням, що стосувалися поховання: записи «на відправу» тіла, молитви за упокій душі, виділення коштів церковним інституціям (легати), роздача милостині убогим (ялмужна). На ці цілі тестатори відписували певні суми готівкою або наказували продати частину рухомих речей, іноді – свійську худобу.

Мешканці волинських міст, обираючи місця спочинку для своїх «грішних тіл», віддавали перевагу цвинтарям місцевих храмів, керуючись при цьому своєю належністю до Церкви східного чи західного обрядів. Середньозаможні жителі міст найбільше були пов'язані з локальними святинями, які були осередками певного сакрального простору. Заповідачі оформляли дарчі на користь тих, що мали стати місцем поховання або відправлення заупокійної служби. На думку Галини Маніковської, в легатах на користь Костелу простежується особиста прив'язаність тестаторів до певних храмів, а також потреба зберегти пам'ять про себе серед міської спільноти навіть після смерті⁶⁶⁸.

Забезпечення «доброї смерті» вимагало грошей, і далеко не всі волинські городяни мали відповідні можливості. Вони записували певні кошти на поховальні церемонії, але найчастіше оминали подробиці, пов'язані з самим похороном, покладаючись на своїх найближчих родичів, на плечі яких лягав цей тягар. Аналізуючи суми пожертв на побожні цілі волинських городян, варто зауважити, що найчастіше це були невеликі грошові суми (напр. 5-10 зол.), або борги, які мали виплатити спадкоємці за відписане їм майно. Боржників зобов'язували віддати позичені гроші тій особі чи інституції, якій тестатор відписав боргові суми.

Тестаментні записи на побожні цілі свідчать про прив'язаність городян до певного культу, церкви або монастиря, дозволяють нам частково реконструювати світ вірувань і цінностей заповідачів, досліджувати їх відношення до різних релігійних інституцій. Звичайно, щедрі пожертви на Церкву та благодійність не завжди означали, що заповідач усе життя був глибоко віруючою людиною. З іншого боку, відсутність легатів на побожні або харитативні цілі не свідчило про брак поваги у тогочасних людей до церковних інституцій чи й молитов священства, або ж власних поминань у храмах.

⁶⁶⁷ Вінниченко О. Побожні записи і порятунок душі в ментальності ранньомодерної людини... С. 51.

⁶⁶⁸ Manikowska H. Religijność miejska // *Ecclesia et civitas. Kościół i życie religijne w mieście średniowiecznym* / red. H. Manikowska, H. Zaremska. Warszawa, 2002. S. 26.

За спостереженнями Віолетти Зелецької-Миколайчик, протягом XVII ст. відбувалася зміна у виборі обдаровуваних інституцій та кількості записів на окремі церковні осередки. Зокрема, уніати незалежно від рівня заможності робили записи на православні церкви, унійні монастирі і римо-католицькі костели. Православні жертвували гроші переважно на церкви свого обряду, а від 1660-х років зростає кількість записів на унійні церкви⁶⁶⁹. Зазначимо, що подібна ситуація була характерною також і для міських спільнот Волині у досліджуваній період.

У коронних містах кількість легатів залежала виключно від рівня заможності і доброї волі тестатора, траплялися також подарунки в натуральній формі, як то збіжжя, домашні тварини, мед або сукно, що загалом важко обрахувати, але такі записи становили подеколи значну допомогу для шпиталів⁶⁷⁰. Подібну ситуацію спостерігаємо і на прикладі тестаментів жителів міст Волині: чимало було дарчих у натуральній формі, але також у формі різних рухомих речей і нерухомості. Тестатори керувалися переконанням, що допомагаючи релігійним інституціям, вони допоможуть своїй душі. З подібною метою вони робили записи для відправлення заупокійних служб, доручаючи нагляд за їх виконанням спадкоємцям або ексекуторам. Обдаровували також діючі при костелах і церквах шпиталі, практикували роздачу милостині убогим під час похоронних церемоній. У такий спосіб, виконуючи християнський обов'язок турботи про ближніх, вони сподівалися на молитви від обдарованих.

Таким чином, акти останньої волі волинських городян і шляхти органічно вписуються у релігійну і фунеральну культуру давньої Речі Посполитої.

⁶⁶⁹ Zielecka-Mikołajczyk W. Prawosławni i unicy w Rzeczypospolitej XVI–XVIII w. ... S. 151-152; Prawo i praktyka testowania w Wielkim Księstwie Litewskim... S. 231-250.

⁶⁷⁰ Popiołek B. «Woli mojej ostatniej testament ten...»... S. 174.

РОЗДІЛ 5.
*Матеріальний світ
тестаторів*

Друга частина диспозиції в тестаментх – прагматичніша й важливіша для міщан – стосувалася майнових справ і розрахунків. Незважаючи на те, що так багато місця в цих актах приділялося майновим справам, важко обрахувати реальну вартість майна тестатора. Тестамент усе-таки не був єдиним документом, що містив дані про майно. Цінну інформацію щодо цього могли би надати інші акти майнового характеру, зокрема, інвентарі майна, які часто оформлялись після смерті заповідачів у коронних містах⁶⁷¹, але в книгах волинських міст їх збереглося надто мало.

Посмертні інвентарі майна були особливо придатні у випадку, коли небіжчик не залишав тестаменту, що становив предмет поділу або успадкування майна. Так після смерті олицького замкового пушкаря Віганда або Ленарта Штейна, який не залишив тестаменту, 16 червня 1661 р. була проведена ревізія його майна в будиночку, який він орендував. Описане майно передали в опіку власниці будинку⁶⁷² (про що йтиметься нижче).

Порядок укладання інвентарів майна описав **Бартломеї** Гроїцький, зазначивши, що спадкоємець повинен укласти такий акт на 30-й день після смерті тестатора або на 30-й день по отриманні інформації про успадковану власність⁶⁷³. Правник радив, щоб усі гроші і рухомі речі були закриті й опечатані до моменту його укладання, аби уникнути розкрадання. Зазвичай цей період складав від кількох днів до кількох місяців після смерті⁶⁷⁴. У реальному житті до інвентаризації майна звертались за особливої потреби, скажімо, у випадках, якщо між спадкоємцями виникали непорозуміння. Отож вирішальною була воля зацікавлених осіб, а не правовий припис. Міські урядники виступали виключно в ролі реєстраторів⁶⁷⁵. Іноді сам тестатор зобов'язував дружину або опікунів майна до швидкого укладання інвентарю й обліку рухомих речей. Часто до цього спонукали різні обставини, зокрема брак готівки і необхідність продажу різних речей для пошуку готівкових грошей на поховання, поминання і побожні цілі. Ініціатива в оформленні таких актів належала здебільшого вдовам, або ексекуторам тестаменту, членам родини померлого⁶⁷⁶.

⁶⁷¹ Див., напр.: Inwentarze pośmiertne z małych i średnich miast Małopolski (w XVI–XVIII wieku) / oprac. K. Justyniarska-Chojak. Kielce, 2020.

⁶⁷² ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 57 зв.–58.

⁶⁷³ Groicki B. Porządek sądów i spraw miejskich... S. 175; Justyniarska-Chojak K. Taxatio rerum olim... – szesnastowieczne inwentarze pośmiertne z ksiąg miejskich województwa sandomierskiego // КНKM. 2015. R. 63, nr 1. S. 41.

⁶⁷⁴ Klonder A. Wszystkie spuścizna ... S. 9.

⁶⁷⁵ Pośpiech A. Pułapka oczywistości. Pośmiertne spisy ruchomości ... S. 37.

⁶⁷⁶ Ibid. S. 71, 72.

Як у тестаментних записах, так і в інвентарях, згадували переважно тільки найцінніші речі з точки зору тестатора й осіб, які інвентаризували майно, незалежно від їх реальної вартості. Однак є і такі, що охоплюють усі рухомі речі померлого. Предмети класифікували по окремих групах, враховуючи їх ринкову вартість (коштовні речі – клейноди, одяг), матеріал, з якого їх було виготовлено (золото, срібло, мідь, олово), чи функцію (зброя, посуд, картини чи ікони, книги). Як правило, поза обліком залишалися дрібніші речі і предмети щоденного вжитку, які окреслювалися одним словом – «охендоство», наприклад взуття, білизна, постіль, глиняне або дерев'яне начиння (посуд). Реєстри відрізнялися рівнем заможності власника: чим багатший був тестатор, тим менше у списку дрібних речей. Натомість бідніші особи згадували зазвичай усі речі, маловартісні, старі й пошкоджені.

Крім тестаментів кілька інвентарів майна залишили олицькі міщани. Так, 21 жовтня 1657 р. був укладений тестамент Станіслава Медзякевича, а 10 листопада того ж року – інвентар його майна⁶⁷⁷. 20 жовтня 1664 р. міські урядники оформили тестамент купця Івана Мискевича (Боняка), а 25 травня 1666 р. – інвентар майна⁶⁷⁸. 22 травня 1665 р. олицький хірург Петро Бризель озвучив свою останню волю, а 20 червня після його смерті на вимогу дружини Христини міські урядники уклали інвентар майна, обтяженого боргами⁶⁷⁹. Тоді до будинку запросили з міського уряду лавників Охрима Божевича і Матяша Адамовича, міського писаря Лукаша Гонсьовського, а як свідків – аптекаря Мартина Тамлеюса і хірурга Лаврентія Бочковського для огляду ліків, медичних приладів і книг, а також міщан – Лукаша Позневича і двох приятелів старшого сина небіжчика Станіслава. 27 квітня 1667 р. був укладений тестамент Федора Авдійчика, який всю нерухомість залишив дружині з малолітніми дітьми, призначивши їм опікунів, які, однак, відмовились брати в опіку майно тестатора. 6 червня 1667 р. після його смерті в будинку міські урядники провели ревізію майна⁶⁸⁰. 30 липня 1667 р. зі слів купця Якуба Добка міський писар оформив тестамент, де докладно перераховується майно, але цього виявилось недостатньо, оскільки тестатор залишив після себе чимало боргів – 340 зол. заборгував пані Куновській і ще 80 зол. різним особам. Тому після його смерті виникла необхідність укласти інвентар усього майна⁶⁸¹. Ініціаторами виступили спадкоємці – дочка Анна і її мачуха, дружина померлого Агата Добкова. По завершенню ревізії і поділу майна міські урядники додатково 10 серпня уклали акт про його поділ двома спадкоємицями⁶⁸².

Дослідники матеріальної культури і, зокрема, інвентарів майна і тестаментів наголошують на обережності, з якою належить трактувати всілякі підрахунки вартості майна і навіть суми боргів. Притаманна людській пам'яті помилковість і «пастка очевидного», на які наражається історик – головні небезпеки під час

⁶⁷⁷ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 64–65, 65 зв.–66 зв.

⁶⁷⁸ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 118 зв.–119, 154–155.

⁶⁷⁹ Там само. Арк. 131–131 зв., 133–135 зв.

⁶⁸⁰ Там само. Арк. 162–162 зв., 162 зв.–163 зв.

⁶⁸¹ Там само. Арк. 167–167 зв., 167 зв.–168.

⁶⁸² Там само. Арк. 168.

оцінювання матеріальних ресурсів родини⁶⁸³. Згадані документи не завжди свідчать про заможність чи бідність власників, тож не завжди можемо реально оцінити їх засоби існування. Проблема однак полягає не в тому, щоб порахувати кожний гріш і всі срібні ложки, які були мірилом міщанської заможності і певною мірою середньозаможної та дрібної шляхти⁶⁸⁴. Для дослідника не менш важливим є знання про міщанський стиль життя, його стандарти та ієрархію цінностей предметів, що не конче обраховувалося в грошах.

5.1. НЕРУХОМІСТЬ ТА ІНТЕР'ЄР ЖИТЛОВИХ БУДІВЕЛЬ

Нерухомість, згадану в тестаментях, загалом можна поділити на три групи: житлові приміщення (будинки), господарчі (комори, хліви, клуні, броварні, солодовні, пекарні та ін.) і «грунти» (земельні ділянки, сади, городи, поля, сади, сіножаті). З огляду на аграрний характер занять більшості мешканців міст Волині, у тестаментях часто згадують про фільварки, городи, поля, сади, які передавали своїм рідним і близьким. За підрахунками польських істориків, вартість нерухомості у загальній частці майна міщан (або усієї суми активів) могла становити в середньому від 76 до 82%⁶⁸⁵. Так, ковельський війт Матей Тресковський заповів усю нерухомість своєму зятеві і дочці та їхнім нащадкам (21 III 1584). Спершу тестатор згадує свій будинок, що знаходився на Ринковій площі в Ковелі:

«Напродь дом свои власныи названыи янковъскии, которыи купил и збудоваль за свое власные пензи, стоячи в рынку в мѣсте Ковлю в паркане ѿд мосту замькового, а з другое стороны подле дворища Свитзинского зо всим пляцом и з будованемъ, с присадами, яко ся тот кгрунтъ сам в себе и в пожиткахъ своих ма вдолжь и вишир, тот ѿтказую и записую пану Михалу Яковлевичу Секунскому, зятєви своему милому, панєи малжонце его Катерине и внуце моеи милои панєи Анне».

Далі згадує іншу нерухомість: дворище біля того ж будинку, півтреті волоки поля, фільварок «всякии, которыи стоить за рикою Турєю з солодовнею, з винницею, з броваром, с клуняи, с колешньями, с хлевами, з ыншим всимъ будова-

⁶⁸³ Pośpiech A. Pułapka oczywistości. Pośmiertne spisy ruchomości szlachty wielkopolskiej z XVII wieku. Warszawa, 1992; Główna D., Klonder A. Inwentarze mienia w badaniach kultury Europy od średniowiecza po nowożytność // КНKM. 2003. R. LI, nr 2. S. 157-167; Mohrmann R.E. Pośmiertne inwentarze mienia – krytyka źródła, problemy badawcze // КНKM. R. LIII, 2005, nr 2. S. 137-146; Popiołek B. Woli mojej ostatniej testament ten... S. 181-196.

⁶⁸⁴ Pośpiech A. Srebrna łyżka – probierz szlacheckiej zamożności? Przykład Wielkopolski XVII wieku // Nędza i dostatek na ziemiach polskich od średniowiecza po wiek XX / pod red. J. Sztetyllo. Warszawa, 1992. S. 151-162; Penkala-Jastrzębska A. Mit srebrnej łyżeczki? Przedmioty prestiżowe w szlacheckich inwentarzach majątkowych z ksiąg grodzkich województwa krakowskiego w czasach saskich // Kwartalnik Historyczny. 2020. R. CXXXVII, nr 1. S. 33-62.

⁶⁸⁵ Kitowski P. Sukcesja spadkowa w mniejszych miastach województwa pomorskiego w drugiej połowie XVII i XVIII wieku. Studium prawno-historyczne. Warszawa, 2015. S. 207-208.

66. Міське життя в гравюрах кінця XVI ст.

немъ, с пляцом, з кгрунтом», пасіку з бджолами, сіножаті, два городи. До усього цього додавався солідний «бонус» – вйтівський уряд з усіма доходами:

«зятєви своєму милому уряд и мєстце своє воитовство мєстское ковельское злєцаю и поручаю по животи своемъ аж до єго скончєня веку и єго потомству с тыми же привилєями, надаными од королевєе єє млсти Боны святоє памєти зошлоє, яко тежъ и за потверженємъ тых же привилєюєв на тоє жъ наданє того жъ воитовства ковельского от єго королевєского млсти Жикгимонта Августа, тежъ святоє памєти зошлого, на Колодницу [...] зо всьми поддаными колодъницькими, з млыном з кгрунтами полными, з сєножатьми, з ставы, реками, з лєсы, борами, дубровами, багны и иными пожитьками до тои Колодници належачими»⁶⁸⁶.

У XVI ст. духовні особи східного обряду могли передавати у спадок дітям свою нерухомість разом з церковними землями. Так, священник П'ятницької церкви з м. Володимир Малофій Іванович свою «отчизну и дєдовизну» передавав своїм нащадкам з усіма доходами і пожитками: «...и тую церковь Заложєнья Светое Пяъницы власную отчизну и дєдовизну мою мнѣ, дѣтєм и потомкомъ моим от короля єго млсти Светое и славное памєти Жикгимонта Августа привилєємъ єго млсти на вечность утвержоную з людми и землями церковными»⁶⁸⁷. Цей привілей Малофій Іванович пред'явив у гродському суді, обстоюючи свої права на володіння на спірні ґрунти П'ятницької церкви, а саме урочище Лопушне і «Зеркаловські сіножаті», на які також претендував Йосиф Горайн, піп церкви Св. Якима і Анни. 6 липня 1578 р. король Стефан Баторій на прохання Малофія Івановича підтвердив судовий вирок, виданий володимирським староостою і київським воєводою, князем В.-К. Острозьким у його супереччі за ці земельні володіння на підставі наданих документів, датованих 30 грудня 1570 р.⁶⁸⁸. У заповіті 1585 р. є цікаві згадки і про іншу нерухомість цього священника, що дісталася йому в спадок від батька. А той отримав ґрунти від предка Харка Кацєровича, якому надав землю великий князь литовський Свидригайло, а пізніше підтвердив король Жигимонт Август:

«А што ся дотычєть особливого кгрунту моего от великого князя Швитригаида продку моему Харку Кацєрєвичу даного, и от короля єго млсти Светое и славное памєти Жикгимоньта Августа мнѣ, дѣтємъ, потомкомъ моим на вечность привилєємъ єго млсти потверженого дворища подлуг Палского и Плекгачовского, на котором кгрунтє мешкаючы я по отци моем з молодости лѣтъ моих аж до старости и до сєго часу власнымъ накладомъ и коштомъ моимъ будуванья немало побудовал, люде ѡсадил [...]»⁶⁸⁹.

Деякі заможніші міщани були власниками кам'яниць – двоповерхових будинків, побудованих з каменю. Так, острозький і дубенський міщанин Олександр Дзуса в першу чергу згадав у тестаменті про нерухомість в Острозі, а саме –

⁶⁸⁶ ЦДІАУК. Ф. 28, оп. 1, спр. 17, арк. 273–275.

⁶⁸⁷ Там само. Спр. 18, арк. 32.

⁶⁸⁸ Biblioteka Muzeum Narodowego im. Czartoryskich w Krakowie. Oddział rękopisów. Pergaminy, sygn. 980. Оригінал, відтиск печатки короля Стефана Баторія.

⁶⁸⁹ ЦДІАУК. Ф. 28, оп. 1, спр. 18, арк. 33.

про куплену ним колись кам'яницю, що знаходилась на території приватної юридикки, власності княгині Вишневецької. Цю нерухомість він залишив своїм дітям від другого шлюбу, якими мала опікуватися їхня мати Полонія. Згідно з умовами запису, кам'яниця мала перейти спадкоємцям після досягнення ними повноліття. До того ж у Кременці заповідач мав нерухомість, що дісталась йому у спадок по батькові: сади, поля, одна волока сіножаті. Усе це він заповів навпіл своїй дочці Олені від першого шлюбу (очевидно кременецькій міщанці) і своїй сестрі Олені, заміжній за міщанином Стефаном Барановичем, які проживали у Бродах⁶⁹⁰. У кам'яниці з окремим приміщенням для аптеки мешкав луцький аптекар Войтех Мстиславович з родиною, про що згадувалося вище. Вартість цієї нерухомості станом на 1632 рік становила 8 тисяч зол.⁶⁹¹ Луцький бурмистр Самійло Солтан мешкав у кам'яниці, верхній поверх якої заповів у довічне користування пану Прекгалинському за умови, що він зробить необхідний ремонт своїм коштом: «Пану Прекгалинському теж самому до живота его на навьшшом пятры* у каменицы волное мешькане к тылови перегороженемь комнаты на приездь его, еднакъ онъ своим кошътом пѣчь и што потреба направѣты маест»⁶⁹². Загалом згадки про міщанські кам'яниці поодинокі. Кам'я-

67. Зразки житлових будівель

не будівництво не було поширеним у волинських містах, навіть найважливіші адміністративні споруди в містах – ратуші – будували з дерева.

Більшість заможних міщан надавали перевагу дерев'яному житлу. Двоповерхові житлові будинки з кількома кімнатами будували в Олиці. Такий будинок мав, наприклад, міщанин Даніель Брауз, колишній «цирулик» (хірург) князя Станіслава Радзивіла. У 1602 р. він уклав угоду щодо своєї нерухомості із зятем – кравцем Яном Лешинським. Її завірив вїйт Миколай Старнігель. З угоди дізнаємося, що Брауз володів двоповерховим будинком, де на першому поверсі була велика світлиця, в якій мешкав сам господар, на другому – ще одне житлове приміщення (кімната), а також сіни, пекарня, комора, пивниця у тій же будівлі. Тут же проживав і зять, щоправда, у малій світлиці, при якій була кухонька, комора в сінях, пивниця. За взаємними домовленостями Брауз із зятем мінялися помешканнями, а за це кравець мав довічно утримувати тестя⁶⁹³.

Ціни на нерухомість, очевидно, коливалися залежно від часу та місцевості, хоча інформації про це збереглося обмаль. Середньо-заможний міщанин з Олики Миколай Шишковиць зазначає, що його будинок у передмісті Завороття коштував у 1625 р. 100 кіп гр. лит.⁶⁹⁴ Купець Яцько Ленчиць пригадав, що

⁶⁹⁰ ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 1, арк. 419–420.

⁶⁹¹ ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 183, арк. 1413.

* пятро – від *пол.* piętro, у перекладі на укр. – поверх.

⁶⁹² ЦДІАУК. Ф. 26, оп. 1, спр. 31, арк. 126 зв.

⁶⁹³ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 71.

⁶⁹⁴ Biblioteka Kórnicka, sygn. 01204, k. 37.

купив свій будинок на Ринковій площі у м. Стрий за 250 зол. (1664)⁶⁹⁵. Адам Гурський залишив по собі будинок біля Ринкової площі в Олиці вартістю 212 зол., фільварок на передмісті Завороття вартістю 45 зол. (1666)⁶⁹⁶. А дубенська міщанка Настасія Синицька в 1660 р. продала будинок, що залишився їй після першого чоловіка Василя Швозки, Ігнату Біляку всього за 40 зол.⁶⁹⁷

Лавник Лукаш Позневич мешкав з родиною у престижній частині міста – на площі Ринок в Олиці, був також власником будинку на Жидівській вулиці, який незадовго до смерті здав в оренду євреям Іжу Абрамовичу і Йовхиму Іцковичу на два роки, згідно з контрактом за 160 зол. (1669). Міщанин також залишив у спадок своїм рідним половину фільварку, «днину» і чверть поля, півволоки поля і засіяний город на передмісті Завороття, 1/8 ділянки в середмісті, де на вул. Жидівській знаходився бровар з котлом місткістю 77 фунтів, який він пропонував викупити своїй сестрі за 111 зол. і ці гроші передати дружині з дітьми. Крім цієї нерухомості тестатор згадує ще комору, яку в нього орендував єврей Ілляш, сплачуючи йому на рік 30 зол., і «тильну іздебку», за яку він мав отримати 22 зол., що в підсумку теж переходило його дружині⁶⁹⁸. Олицький кравець Максим Федорович зазначає у тестаменті (1692), що відкупив батьківський фільварк з садом за 70 зол.⁶⁹⁹

Декілька тестаторів отримували доходи з власних пекарень, броварень, шинків, крамниць. Наприклад, Станіслав Медзякевич з Олики тримав шинок, де продавав вино і пиво⁷⁰⁰, Заможна олицька міщанка Анна Шимонова Маринська була власницею великого будинку на вул. Шпитальній з двома ізбами і п'ятьма пекарнями, а також фільварку, городу, саду, броварні, поля на 1,5 волоки. Цю нерухомість вона залишила старшому синові Миколаю. Натомість молодшому Аньолові, який був членом ордену св. Франціска, заповіла другий будинок на Ринковій площі за ратушею – з двома «ізбами», пекарнею, чотирма коморами. А третьому синові Войтехові залишила будинок на вул. Шпитальній з «ізбою», пекарнею і броваром, фільварк з пекарнею, городом і садом, одну волоку і три «днини» поля⁷⁰¹. Миколай Пилипович з Ковеля крім будинку з фільварком, орендував у єврея броварню за борг в 100 зол.⁷⁰², а ковельський лентвійт Марк Ніфанович отримував доходи від двох крамних комор, винниці, бровару, фільварку з домашньою худобою та саду⁷⁰³. Швець з Олики Матяш Ольшевський залишив дітям від першого шлюбу таку нерухомість: одруженому Янові – фільварок, дочці Катерині – пекарню з городом, а другій дружині з малими дітьми – земельну ділянку з житловими і господарськими приміщеннями⁷⁰⁴.

⁶⁹⁵ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 121.

⁶⁹⁶ Там само. Спр. 1, арк. 5 зв.–6 зв.

⁶⁹⁷ ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 1, арк. 155.

⁶⁹⁸ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 195 зв.–196.

⁶⁹⁹ Там само. Спр. 1, арк. 42 зв.

⁷⁰⁰ Там само. Спр. 4, арк. 64.

⁷⁰¹ Там само. Спр. 7, арк. 125.

⁷⁰² ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 3, арк. 334 зв.

⁷⁰³ Там само. Спр. 6, арк. 13–14.

⁷⁰⁴ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 58 зв.–59.

Олицький лавник Миколай Полупанович так розпорядився своєю нерухомістю: свій будинок зі світлицею, кімнатою, пивницею, коморою і коміркою, пекарнею передав своїй дружині Анастасії, а другу частину ділянки з будинком і стайнею – старшому синові від першого шлюбу; кожному з них дістались по півволоки поля і півфільварку⁷⁰⁵. Ковельський міщанин Григорій Рудченя був власником будинку і фільварку з пекарнею⁷⁰⁶. Колишній шляхтич, а на час складання тестаменту – луцький міщанин Криштоф Немиський заповів своїм двом донькам Федорі і Гальщі будинок у Луцьку і частину села Немії, яку на той час тримав його брат Юзеф⁷⁰⁷. Луцький лавник Стефан Булгак свій дім з ґрунтом передав у спадок онукам – дітям дочки Оксюті, а дружині Палажці залишив крамницю⁷⁰⁸. Катерина Хребтунова з Дубна мала комору на Ринковій площі, де зберігалась сіль, яку очевидно продавала⁷⁰⁹. Протопресвітер дубенської церкви Св. Іллі Ян Ладзейовський серед свого нерухомого майна, яке він набув разом з дружиною, перераховує будинок («халупу») біля церкви Св. Іллі, три фільварки, а також півділянки за 18 зол., дві волоки поля, кілька садів⁷¹⁰.

Значно скромніші статки мали жителі передмість. Так, олицький міщанин-огородник з передмістя Залісоччя Ювко Мискевич відписав дружині з малими дітьми хату, фільварок з клунею, а старшому синові від першого шлюбу – город⁷¹¹. Мешканка того ж передмістя Реїна Голяшевська чотирьом дітям залишила хату з двома хлівами⁷¹².

Бідні міщани нерідко втрачали своє житло і наймалися служити в будинки заможних господарів, де оселялися або орендували житло. Так було, наприклад, у випадку олицького міщанина Семена Сергелені, який на схилку життя мешкав у будинку дружини бурграбія пані Мартинової і залишився їй винен 20 зол. Цей борг він переклав на свою дружину, якій заповів тільки дві свині і трохи рухомих речей⁷¹³.

68. Зразок кахлів XVII ст.

Збіднілий міщанин Прокіп Семенович, мешкаючи у середмісті Олики, на вулиці Жидівській, заставив свій будинок з усіма речами місцевому єврею, але згідно з тестаментом передав його у спадок своїй дружині за умови, що вона його викупить: «*niech ją wykupi, gdy będzie mogła przyść do pieniędzy*»⁷¹⁴.

Інтер'єр міщанських будинків у Речі Посполитій в XVI–XVII ст. складали меблі (скрині, столи, шафи, лави, кресла, табурети), кахляні печі,

⁷⁰⁵ Там само. Арк. 188 зв.–189.

⁷⁰⁶ ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 2, арк. 121.

⁷⁰⁷ ЦДІАУК. Ф. 23, оп. 1, спр. 1, арк. 31.

⁷⁰⁸ Там само. Арк. 92–93.

⁷⁰⁹ ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 1, арк. 464 зв.

⁷¹⁰ Там само. Спр. 12, арк. 106 зв.–107.

⁷¹¹ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 99.

⁷¹² Там само. Арк. 45.

⁷¹³ Там само. Арк. 145.

⁷¹⁴ Там само. Арк. 51.

килими, коберці, картини. Усі ці предмети надавали помешканням характерний стиль, властивий певному часові та регіону. Водночас вони свідчили про життєві стандарти мешканців, їх майновий стан, професію та рівень освіти/освіченості. Залежно від фінансових ресурсів власників і їхніх естетичних уподобань інтер'єри будинків наповнювали різноманітними художніми виробами (картинами, гобеленами), музичними інструментами, бібліотеками⁷¹⁵.

Про меблі і загалом інтер'єр житлових будівель мешканців міст Волині збереглося небагато інформації. Волиняни користувалися загалом речами місцевого виробництва, оскільки купівля і транспортування іноземних обходилися дуже дорого. Найпопулярнішим видом домашніх меблів були скрині різних розмірів і якості, які тривалий час виконували функції шаф і шухляд, де зберігали одяг, посуд, постіль, тканини, папери тощо. Їх використовували і для перевезення багажу. Скрині виробляли з соснового, дубового, липового дерева, фарбували в різні кольори і прикрашали орнаментами. Заможніші міщани могли дозволити собі декоративні скрині з багатим оздобленням, виготовлені із заліза, з шухлядами, на колесах. У шкатулках зберігали дрібні предмети: папери, прикраси, коштовності, свічі тощо. Ціни на такі предмети коливались від 2 до 15 зол.⁷¹⁶ Так в інвентарі майна олицького хірурга Петра Бризеля згадані дві ковани дубові скрині з замками, третя – стара, менших розмірів також із замком, четверта – невелика кована, зеленого кольору і ще одна стара кована скриня, що служила в якості комори⁷¹⁷. Дуже рідко в тестах та інвентарях волинських городян згадуються шафи, що загалом не дивує з огляду на їхню вищу вартість, ціни на них у другій половині XVII ст. коливались від 20 до 30 зол.

69. Скриня XVII ст. Сучасне фото

70. Скриня 1745 р. Сучасне фото

Обов'язковим елементом інтер'єрів житлових приміщень були столи, що виготовлялись з дерева і різнилися формами і розмірами. Для сидіння використовували лави і ослони (вид табурету), а для спання – ліжка «столярської роботи», тобто вироблені цеховими ремісниками. Ціни на дерев'яні ліжка коливались від 2 до 30 зол., у той час як лави коштували до 2 зол.⁷¹⁸ Крісла і фотелі, які трапляються в інтер'єрах будинків заможних жителів коронних міст, не згадуються у волинських актах.

⁷¹⁵ Докладніше див.: Bartkiewicz M. *Odzież i wnętrza domów mieszczańskich w Polsce w drugiej połowie XVI i w XVII wieku*. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, 1974. S. 21-54.

⁷¹⁶ Ibid. S. 31.

⁷¹⁷ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 134 зв.

⁷¹⁸ Bartkiewicz M. *Odzież i wnętrza domów mieszczańskich...* С. 43, 46.

На стиль і характер житлових приміщень впливали вікна, двері і печі. Так у будинках заможних міщан Кракова у другій половині XVI і в XVII ст. вікна були великих розмірів, в дубових рамах, засклені малими шибками, експортованими з Венеції. Ціна такої віконної рами вкінці XVII ст. складала 3-5 зол., а цілого вікна в середньому – 14 зол. Вікна прикрашали фіранками⁷¹⁹. Двері виготовляли з різного виду дерева, у будинках багатших міщан – з дуба або заліза. Від непроханих гостей захищалися замками, а вхідні двері додатково укріплювали залізними ґратами. Для обігріву приміщень служили обкладені кахлями пічки і комини, які виконували також декоративну функцію. Заможніші міщани Кракова, Познані, Варшави, Любліна обкладали їх мармуром, а для оздоблення стін використовували декоративні тканини – опони, колдри, що виконували функцію шпалер⁷²⁰.

Як виглядало типове житлове приміщення середньозаможного жителя волинського міста, можна уявити на прикладі інвентарю майна міщанина Станіслава Медзякевича. Він проживав у середмісті Олики на вулиці, що вела від Ринкової площі до передмістя Завороття. Після його смерті опікун його дітей Григорій Бжозовицький звернувся з проханням до міського уряду провести ревізію майна небіжчика. 10 листопада 1657 р. з дозволу лентвійта Адама Точевницького міський писар Дмитрій Палунський у присутності лавників Себастьяна Каленовича, Семена Дроздовича та Федора Тимошевича уклав такий інвентар. На його початку зазначено, що коли урядники підійшли до будинку небіжчика, то побачили там залізні ворота, а на подвір'ї біля житлового будинку – 12 колод з дерева (пол. *tarcie*), у самому будинку в кутній світлиці були дві лави біля столу, двері «доброї столярської роботи» на залізних завісах з залізною клямкою, один ослін, кахляна піч, чотири вікна, три – оправлених в олово, а четверте – з дерева, з віконницями. При тій «ізбі» була кімната, а до неї вели двері з внутрішнім замком на залізних завісах. У тій же кімнаті було скляне віконце, оправлене в дерево, там же – комин в сінях. Напроти неї – друга «ізба», а до неї двері «столярської роботи» на залізних завісах з двома залізними заціпками. У цій світлиці знаходилися: стіл, лави біля двох скляних вікон, оправлених в олово, з віконницями, стара шафка без дверей, стара кахляна піч, ліжко «столярської роботи». Біля тієї ж «ізби» була кухонька та комора. В тому ж будинку знаходилася пивниця (підвальне приміщення), а на вході до неї були двері на залізних завісах з залізною заціпкою. Там знаходилися 10 пивних бочок, дерев'яна лійка, один гарнець і одна півгарнцовка. За тими дверима була друга пивниця, двері до неї були на залізних завісах з залізною заціпкою. В ній знаходилися одна бочка, ванна, конев, один кадлубок. В тих же сінях стояла велика нова скриня, кована залізом, там же була «світличка», до якої вели двері столярської роботи, замість лави – дві покладені дошки, скляні вікна, оправлені в дерево, волоська пічка. Там же стояли п'ять бочок для сипання збіжжя, в тих бочках – дві маці солоду, а в інших двох – маца ячменю, у п'ятій бочці – маца жита, далі – три порожні кадлуби. На виході зі світлиці стояв комин, облицьований деревом. Там же зна-

⁷¹⁹ Ibid. S. 56.

⁷²⁰ Ibid. S. 57-60.

ходила четверта «ізба», а при ній – добрі ворота з залізною заціпкою, до «ізби» вели двері «столярської роботи» на залізних завісах з залізною клямкою. В цій «ізбі» були три скляних вікна, оправлених в олово, волоська кахляна піч, а з меблів згадується шафа «столярської роботи». До тієї світлиці йшла кімната, двері до неї були на залізних завісах з внутрішнім замком і з залізною заціпкою⁷²¹.

З інших джерел відомо, що городяни волинських міст оздоблювали свої житлові приміщення килимами, коберцями, переважно турецького походження, столи прикрашали скатертинами (обрусами), про що йтиметься нижче.

5.2. СВІТ РЕЧЕЙ

Рухомі речі (лат. *mobilis*) були важливим елементом майнових розпоряджень тестаторів. Вони згадуються, щоправда, не у всіх заповітах. Цілком імовірно, що в частині випадків вони розглядалися як невід’ємна частина нерухомості й переходили разом із нею до рук спадкоємців. Приміром, луцька міщанка Пелагія Обуховая так охарактеризувала своє рухоме майно: «вси маєтности мое, штомъ колвекъ мела і маю, злота, сєребра, шатъ, цыну, мѣди и иного начинья и спряту домового»⁷²². Парфен Голузка з Луцька так висловився з цього приводу: «Do tego rzeczy moje wszystkie tak leżące, jako i ruchome, jako złoto, srebro, szaty, cynę, miedz i wszystkie sprzęt domowy od mała do wiela, co jeno rzeczą ruchomą nazwać się może»⁷²³. А шляхтич Мартин Приборський так зазначив щодо своїх рухомих речей і «живого інвентаря»: «всь речи свои рухомые от мала до велика, то ест гроши готовые, сєребро, цын, мѣдь, збоже ѡзимое в гумне дворца моего Белоберезского зложеное, коровы всь доинные и недоинные, конє два мышастых и воз котчи»⁷²⁴. Деякі тестатори записували такі речі окремим реєстром як додаток до заповіту, про що самі зазначали: «Сын, miedz, wszystkie sprzety domowe, co osobnym rejestrem mianować będą, dziatkom moim należeć ma»⁷²⁵. Але такі реєстри до міських книг не потрапляли, тож не можемо дізнатися про їх зміст.

Серед заповідачів були й особи, які говорили про своє «убозтво», тобто відсутність речей, які вони могли передати у спадок. Таким був наприклад гайдук з Дубна Андрій Іванович Косович, який 17 жовтня 1648 р. оформив свій тестамент, а 18 березня 1649 р. його тесть Мисько Симоненя приніс його до міського уряду. Заповіт був написаний у воєнні роки, коли точилися військові дії на території Волині, про що згадує сам тестатор. Він служив у війську сандомирського воєводи, а під час нападу козацького війська і розгрому втратив в обозі практично всі свої речі, а їх залишок пограбували козаки в Дубно: «Uboztwa żadnego tak pieniędzy, srebra i sukien nie mam, gdyż com kolwiek z wiernej a krwawej usługi mojej miał, tedy teraz w obozie gdy nas rozgromiono, pobrano, a ostatek uboztwa co się

⁷²¹ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 65 зв.–66 зв. Переклад з польської.

⁷²² ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 41, арк. 675 зв.

⁷²³ Там само. Спр. 160, арк. 1649.

⁷²⁴ ЦДІАУК. Ф. 27, оп. 1, спр. 8, арк. 5 зв.

⁷²⁵ ЦДІАУК. Ф. 23, оп. 1, спр. 1, арк. 31 зв.

było zostało, tedy i to Kozacy wszystko będąc teraz w Dubnie pobrali, że się nic nie zostało»⁷²⁶. Судячи з усього, до початку військових дій він був далеко не бідною людиною, оскільки серед своїх боржників згадує двох дубенських євреїв, яким позичив сумарно 50 зол., один з них встиг повернути 10 зол. на похорон його дружини⁷²⁷. Інший цікавий випадок зафіксований у заповіті дубенської міщанки Катерини Хвалькевичової (30 IX 1701), яка пригадувала, що її рідний дядько під час війни («pierwszej Kozaczyzny») закопав 12 зол., але житель з сусіднього села викопав ці гроші і позичив (!) їм на господарство⁷²⁸.

Серед найбільш згадуваних рухомих речей – одяг і «живий інвентар» – свійська худоба.

5.2.1. «Живий інвентар»

У домашньому господарстві волинських городян найбільше було овець, тримали також волів, корів, свиней, про домашню птицю рідко згадується. Усе це зайвий раз свідчить про велику роль аграрної складової господарської діяльності багатьох мешканців волинських міст. Так, володимирський священник Малофій Іванович у своєму заповіті (1585) в якості посагу виділив дочці Анні домашню худобу, вказуючи її вартість: два воли, що коштували 5 кіп гр. лит., 5 корів – 6 кіп гр. лит., 40 старих і молодих овець – 7,5 кіп гр. лит.⁷²⁹

Заможні та середньозаможні міщани крім нерухомості залишали дітям у спадок чимало домашньої худоби, яку докладно перераховують. Наприклад, Дорота Якубова Гроховальська заповіла чоловікові і дітям 10 голів рогатої худоби, четверо коней, двох жеребців, 24 вівці і 21 свиню⁷³⁰. Олицька солодовничка Лукашиха серед своїх рухомих речей спершу згадує 5 свиней, яких розподілила таким чином: стару свиню і два вепра передавала дочці Марині, двоє свиней – останньому чоловікові Лукашові⁷³¹. Аполонія Більцова, вдова олицького писаря Мартина Більця, залишила усю нерухомість своїм синам – Криштофу і Миколаю, а своїй племінниці Магдалені Пшизоловській, дочці покійного брата, відписала корову і двох рудих бичків, двох биків-озимків, корову з телям⁷³².

Більшість олицьких тестаторів заповідають домашню худобу, зазначаючи кількість, в окремих випадках – масть. Так, Мартин Дорошеня залишив дружині і малим дочкам Марусі і Паласі (на додачу до хати на вулиці Сухій на передмісті Залісоччя та городу) гнідого коня, 4 кози, 5 овець, 4 свині⁷³³. Купець Якуб Добко розпорядився таким чином: білу корову з телям – дочці, а лису гніду корову з теличкою і телям від цієї корови – дружині⁷³⁴. Скарбовий гайдук з Дубна

⁷²⁶ ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 6, арк. 29 зв.

⁷²⁷ Там само.

⁷²⁸ ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 13, арк. 32.

⁷²⁹ ЦДІАУК. Ф. 28, оп. 1, спр. 18, арк. 34.

⁷³⁰ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 170 зв.

⁷³¹ Там само. Спр. 4, арк. 72 зв.

⁷³² ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 188–188 зв.

⁷³³ Там само. Арк. 49.

⁷³⁴ Там само. Арк. 167 зв.

Томаш заповів своїй третій дружині молоду чорну корову (теличку), а старшому синові Грицьку – двох волів, кобилу і чорну корову⁷³⁵. Ковельський міщанин Іван Посушка відписав своїм дітям пару волів, три корови, 17 овець та «інший домашній дріб'язок» у вигляді свиней, кіз, гусей⁷³⁶. Деякі тестатори крім домашньої худоби взагалі не згадують про інші рухомі речі і дуже рідко заповідають домашню птицю. Наприклад, Миколай Сахнович, крім двох вепрів, семи свиней, шести овець, тисавої кобили з лошам (з возом і хомутом) заповів своїй дружині з малими дітьми 8 гусей⁷³⁷.

Олицький міщанин-огородник Йовко Мискевич вочевидь займався розведенням і продажем домашньої худоби, про яку в тестаменті згадує як про «товар», який передавав у спадок старшому синові від першого шлюбу і другій дружині з малими дітьми. Так, Омелькові дісталися (крім городу) кобила з возом і хомутом, дві старих вівці і одна молода. Дружині Марині і двом дітям (Івасю 4-х років і Мелашці 2-х рочків) тестатор залишив крім хати з земельною ділянкою пару волів (один був старий, другий – драпястий), руду «яловичку», свиней та 10 овець⁷³⁸. Інший олицький міщанин Федір Бакоринський передав своїм двом синам усі рухомі речі, які були в домі і фільварку, а також по кобилі з лошам, свиней і 13 овець⁷³⁹. Катерина Хребтунова заповіла чоловікові чимало худоби: три воли, дві корови з телятками, бика-озимка, білу кобилу з лошам, 10 овець і одну свиню, а синові Олександрові – чотири вівці, три свині, одного вола, одного коня, два вулики бджіл, три корови, а четверту корову сивої масті – зятю Юхимові, опікунові згаданого сина⁷⁴⁰.

Заможна олицька міщанка Анна Маринська порівну поділила худобу між синами: старшому Миколаєві відписала 4 воли, коня, 8 овець, 7 свиней, окремо записала 18 зол. на купівлю корови; молодшому Войтехові – 4 воли, коня, корову, 8 овець, 7 свиней⁷⁴¹. Маріанна Слоньчина також залишила дітям чимало домашньої худоби, яку не стала вписувати в тестамент, а записала в окремий реєстр («bydło różne, które inwentarz pokazuje»)⁷⁴².

Особливо цінувалися коні, які підкреслювали престиж власника і часто згадуються у шляхетських заповітах, спорадично – у міщанських та духовних осіб.

⁷³⁵ ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 1, арк. 343.

⁷³⁶ ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 8, арк. 16 зв.

⁷³⁷ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 171–171 зв.

⁷³⁸ «Towaru cokolwiek mam, to jest klaczę wroną wołów parę, jeden z nich stary, a drugi drapiasty, cieliczką ryżą trzeczaczkę, owieczek dziesięcioro starych, a dwoje młodych. Z tego tedy towaru pomienionego klaczę z wozem i z chomantem, z skórą wozową, jako jest z pętem żelaznym Omelkowi, synowi memu przerzeczonemu, po śmierci mej oddaie. Wołów parę i jałoweczkę żenie mej terazniejszej Marynie i dzieciom dwujgu maleńkim wzwyz przerzeczonem legują. Omelkowi, synowi memu pomienionemu, z owieczek wzwyz opisanych dwie starych, a trzecią młodą odkazują. Marynie jeszcze żenie mej i dziatkom maleńkim ostatek owieczek dziesięcioro po śmierci mej oddaie». ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 99.

⁷³⁹ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 8 зв.

⁷⁴⁰ ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 1, арк. 464 зв.

⁷⁴¹ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 125–125 зв.

⁷⁴² Там само. Арк. 91 зв.

Так, шляхтич Михайло Волк-Ланевський, слуга Альбрехта Мошковського, акцентує увагу на тому, що купив коня-бахмата за 40 зол.⁷⁴³ За таку ж суму купив коня лентвійт Марк Ніфанович і просив його продати, а гроші використати на похорон і поминання його душі⁷⁴⁴. Заможна олицька міщанка Маріанна Слоньчина згадує у своєму заповіті тисавого коня за 60 зол., який колись належав її чоловікові⁷⁴⁵. Парох ковельського костелу Мартин Овакович був власником чотирьох коней: трьох гнідих і одного білого. Двох гнідих з коляскою він розпорядився передати сестрі, старого гнідого коня – канторові костелу Станіславу, а білого – своєму слугі Саськові⁷⁴⁶. Купець Яцько Ленчиць пригадав, що купив зі своїм товаришем двох коней – гнідого і вороного за 66 зол.⁷⁴⁷

5.2.2. Одяг

Як відомо, одяг у ранньомодерному суспільстві був свого роду маркером, що визначав соціальний статус людини, а для міщан був ще й капіталовкладенням і передавався у спадок⁷⁴⁸. Інформація про одяг обмежується передусім назвами окремих його частин, кольорів, матерії, з якої він був пошитий та імені нового власника, кому він призначався, рідко зазначається його вартість. Одяг дарували найчастіше дітям, онукам, або шлюбному партнеру. Зазвичай сини успадковували одяг по батькові, а дочки – по матері. Траплялися випадки, коли чоловік успадковував речі по дружині і навпаки, а дочки – по батькові, означало це те, що такий одяг служив як вкладення капіталу. Одяг зазвичай мав кількох власників і навіть коли виходив із ужитку, його перешивали, подовжуючи життя речей. Таке ставлення було характерне для всіх міщан, незалежно від майнового статусу.

Жителі волинських міст найчастіше вживали щодо верхнього одягу – кожухів, жупанів, кунтушів, кафтанів (копенякі) – узагальнюючі назви «сукні» або «шати» (за річпосполитською традицією). У гардеробі заможних міщан були делії, а бідніших – баранячі та кролячі кожухи. Гермаки і копеняки, якими рясніють тестаменти XVI ст., все рідше згадуються в тестаентах XVII ст. Їм на зміну приходять жупани, кожухи, кунтуші, фerezії, делії. Пересічний шляхтич і міщанин могли мати по два жупани, з яких один був для щоденного вжитку, а другий – святковий. Жупани відрізнялися якістю тканини, що залежало від заможності їх власників. У волинських тестаентах найбільш часто згадуються жупани, пошиті з фалендишу. Заможніші міщани шили жупани з адамашку і підшивали їх хутром. Вони різнилися кольором: сірим, зеленим, лазуровим, чорним, фіолетовим. Жупан «литовський» зі срібними гудзиками згадує серед свого майна

⁷⁴³ ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 89, арк. 519 зв.

⁷⁴⁴ ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 6, арк. 13 зв.

⁷⁴⁵ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 91.

⁷⁴⁶ ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 2, арк. 20.

⁷⁴⁷ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 121.

⁷⁴⁸ Bartkiewicz M. *Odzież i wnętrza domów mieszczkańskich w Polsce ...* S. 141-185; Zielecka-Mikołajczyk W. *Prawosławni i unici w Rzeczypospolitej XVI–XVIII wieku ...* S. 222.

купець Іван Йовтухович⁷⁴⁹. Олицький міщанин Самійло Гудневич мав у своєму гардеробі три жупани: атласовий, кольоровий з позолоченими гудзиками «оливкової масті» та поношений, шитий з кармазину. Крім того він згадає туркусовий кунтуш з атласовим листям, зелену фалендишову «делійку», вільчуру, оксамитову шапку, підшиту соболями (яку просив продати і ці кошти витратити на поминання його душі)⁷⁵⁰. Ковельський лентвійт Марк Ніфанович заповів своїм онукам фалендишову делію з позолоченими гудзиками, підшиту баєю, а зятеві – свій старий одяг⁷⁵¹.

Популярними були також ферезії, делії і курти. Так, гардероб шляхтича Михайла Волка-Ланевського складала «ферезия лязуровая фалендышовая, лисами подшитая, ферезия чирвоная блакитным киром подшита, курта лязуровая фалондышовая, кафтан *отцовский*, курта чирвона и делюра брунатна, жупан червоными козацкими, інших курть две [...] Делія фалондышовая, китакою жолтою подшита»⁷⁵². У другій половині XVII ст. зменшується кількість згадок у тестах кунтушів порівняно з жупанами, які відігравали роль важливого повсякденного одягу, натомість кунтуш виконував роль урочистого верхнього одягу, який шили з дорогих тканин, що було не всім по кишені⁷⁵³.

За спостереженнями українських етнографів, зокрема Галини Стельмашук, у заможних міщан Волині побутовали однобортні та двобортні довгі жупани, які виготовляли з сукна, атласу, оксамиту, шовку. Траплялися жупани з візерункової

71. Одяг заможних городян. Реконструкція

⁷⁴⁹ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 67 зв.

⁷⁵⁰ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 46.

⁷⁵¹ ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 6, арк. 14.

⁷⁵² ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 89, арк. 520.

⁷⁵³ Zielecka-Mikołajczyk W. Prawosławni i unici w Rzeczypospolitej XVI–XVIII wieku... S. 225-227.

тканини, перетканої срібною або золотою ниткою. Жупан шили з двома клинами-вусами – з боків і виложистим коміром. На грудях його заціпали на густо розміщені гудзики або гаплики (застібки). Гудзики були різні за формою – плоскі, кулясті, випуклі, ажурні з дорогих металів і часто гарно оздоблені різноманітним коштовним камінням. Поширеним

72. Гаплики для одягу. XVII ст.

вбранням у жителів містечок середнього достатку були серм'яги, за кроєм вони були такими, як українські свити в усіх регіонах України, де побутували (Полісся, Наддніпрянщина, Бойківщина, Опілля та ін.): довгий, нижче колін, пошитий із грубого серм'яжного сукна. Кожухи шили переважно з овечих, а також кролячих шкур, покритих синім швебединським сукном, різні за кроєм: прямоспинні, короткополі і довгополі з великими комірами, оздоблені на краю поли, на кишенях, внизу рукавів кількома рядами вишивки. Вбрання підшивали дорогим хутром, прикрашали золотими або срібними шнурами. Верх такого вбрання обшивали експортованим дорогим сукном. У XVII ст. шубу й делію вже шили з рукавами, але делію й далі носили накинutoю на плечі й скріпленою під шиєю⁷⁵⁴.

Заможні міщани, наслідуючи шляхту, оздоблювали верхній одяг гудзиками з дорогоцінних металів – срібла і золота, або позолотою, а бідніші використовували з цією метою олово. Гудзики вважались невід'ємною частиною одягу, але після того як одяг зношувався, їх відрізали і перешивали на новий, при цьому до коштовних гудзиків ставились як до окремих цінних речей і передавали у спадок⁷⁵⁵.

Як і шляхтичі, багатші городяни носили поверх фалендишових жупанів підшиті хутром ферезії. Зазвичай нижній та верхній одяг контрастували між собою. Помічено, що на теренах Наддніпрянщини і Волині городяни надавали перевагу верхньому одягу блакитних відтінків, як і загалом міщани й шляхта інших регіонів⁷⁵⁶. Так, олицький райця Єронім Танюкевич заповів молодшому сину Лукашу лазуровий фалендишовий кунтуш зі срібними гудзиками⁷⁵⁷, а ковельський міщанин Ян Козловський своєму племінникові Матису – лазуровий паклаковий жупан зі срібними гудзиками, який купив за 60 зол.⁷⁵⁸. Олицька

⁷⁵⁴ Стельмашук Г. Вбрання на Волині в XIV–XVIII ст. і побування окремих його компонентів у селян до середини XX ст. // Народознавчі зошити. 2017. № 4 (136). С. 899-902.

⁷⁵⁵ Klonder A. Świat materii w testamentach szlachty czeskiej i polskiej z XVII w. // КНKM. 2019. R. 67, nr 4. S. 463.

⁷⁵⁶ Zielecka W. Majątek ruchomy w testamentach prawosławnych i unitów w Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku // Białoruskie Zeszyty Historyczne. T. 31, 2009. S. 17. Зокрема у Моги́леві міщани носили жупани переважно лазурового або блакитного кольору. Див.: Zielecka-Mikołajczyk W. Prawosławni i uniti w Rzeczypospolitej... S. 229.

⁷⁵⁷ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 1, арк. 19 зв.

⁷⁵⁸ ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 6, арк. 178–179.

міщанка Анна Маринська відписала старшому синові туркусовий фалендишовий жупан зі срібними гудзиками, лазуровий фалендишовий кунтуш з шістьма срібними і позолоченими гудзиками, фалендишову вільчуру, підшиту вовчим хутром зі срібними гудзиками, один червоний пояс, а інший – білий. Молодшому синові вона залишила туркусовий фалендишовий жупан зі срібними гудзиками, лазуровий кунтуш, один червоний пояс, а інший – білий. Міщанин-огородник Іван Віттюк заповів синові Омелькові лазуровий жупан з 14 срібними гудзиками⁷⁵⁹. Григорій Мечник передав своєму учню Максиму Степановичу «власний лазуровий жупан, в якому сам ходив»⁷⁶⁰. Прокіп Семенович залишив дружині власний блакитний жупан з червоними «lisztwami kresowymi», з гафтками (застібками), підшитий полотном, кожух та інший одяг⁷⁶¹. Свій старий вживаний одяг заповів нащадкам купець зі Стрия Яцько Ленчиць: лазуровий паклаковий доломан, підшитий білими баранами, старий лазуровий фалендишовий жупан, підшитий старим зеленим сукном, інший старий одяг, шитий з паклакової тканини лазурового кольору, крім того дві старі шапки – одну тузинкову, а другу діряву кармазинову, підшиту баранячим хутром⁷⁶².

Менш популярними кольорами для верхнього одягу були зелений, синій, вишневий. Кушнір Юрій Середа переказав старшому синові Пилипові свій гранатовий фалендишовий жупан зі срібними гудзиками, підшитий баєю, срібний пояс, «відлтий трохи по-козацьки»; старий жупан і підшиту баранячим хутром бекешку – дружині Марині і молодшому синові Кирилу⁷⁶³. Огородник Йовко Мискевич залишив старшому синові Омелькові старий синій паклаковий жупан зі срібними гудзиками, старий материнський кожух, білу нову серм'ягу, новий кожух, 10 аршинів тканого полотна⁷⁶⁴. Швець Матяш Ольшевський заповів синові зелену «напівгранатову делійку», підшиту жовтим кіром і баєю, з папужою шнурівкою і шістьма срібними та золотистими гудзиками, з шовковими вставками⁷⁶⁵.

Одяг міщан доповнювали коштовні пояси (про що йтиметься далі) та головні убори – шапки. Незаможні чоловіки носили шапки із сукна, або полотна, а чи каракулеві. Заможні городяни і шляхта віддавали перевагу дорогим ковпакам і шапкам, різноманітним за формою та матеріалом: круглі оксамитові шапки, сукняні ковпаки, підбиті лисячим,

73. Наперстки і голка. XVII ст.

⁷⁵⁹ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 142 зв.

⁷⁶⁰ Там само. Арк. 48.

⁷⁶¹ Там само. Арк. 51.

⁷⁶² Там само. Арк. 121–121 зв.

⁷⁶³ Там само. Арк. 108.

⁷⁶⁴ Там само. Арк. 99–99 зв.

⁷⁶⁵ Там само. Арк. 58 зв.

соболиним, куничим хутром, шапки-шлики з гострим або опуклим наголовком з дорогого привозного сукна та хутра – з лисячою чи куничою облямівкою. Згадуються також шапки-мегерки і бекешки. Наприклад, кушнір Григорій Нетякевич залишив своїй дружині з дітьми п'ять шапок з лисячого хутра і шосту баранячу («czapek pięć lisich sębronych i szlamowych i z szóstą baranią tej że Pałarzce legował»), а також баранячі шкіри⁷⁶⁶. Шляхтич Криштоф Садурський серед своїх рухомих речей вирізняє ковпак, підшитий соболями⁷⁶⁷, а Мартин Приборський – «шапку соболцовою канавацом покритую»⁷⁶⁸.

Найпоширенішим взуттям були чоботи з високими халявами і низькими (боти), черевики (бачмаги). Асортимент взуття був досить широкий, але в теста-ментах він представлений мало: згадуються переважно чоботи, без деталізації. Цікаву інформацію щодо цього подає тестамент олицького чоботаря (або шевця) Миколая Шишковиця (22 II 1625), який згадує, що пошив три пари черевиків на пасках і заробив на цьому всього 20 гр., за пошиті з саф'яну боти – півтреті зол., за башмаки – 40 гр. пол., за інше замовлення – боти з його сировини він виручив півтреті зол., а за чіжми або пулени (чоловіче гостроносе взуття) – 1 зол.⁷⁶⁹ Матвій Калиновський, прибулий до Ковеля шляхтич з Мінського воєводства, у своєму заповіті зазначив, що дарує своєму слuzі Іванові дві пари ботів – жовті і чорні⁷⁷⁰. Рівненська міщанка Овдотя, дружина Гаврила Павловича, зазначила, що витратила на чорні бути для сина Андрія 1 зол.⁷⁷¹

Верхній жіночий одяг називався так само, як і чоловічий – сукня, каптан, жупан, делія, шуба, кожух. Кожухи і шуби покривались дорогими тканинами. Галина Стельмашук зауважує, що жіноча сукня походить від давньоруської: довгий сукняний на підкладці одяг із рукавами, виложистим коміром або великим викотом. Сукні вишивали шовком або оздоблювали кольоровим шнуром, тасьмою. Жупан вважався святковим одягом, його шили з тонкого сукна – блакитного, зеленого, гвоздикового або темно-коричневого кольору, з двома клинами-вусами, оздоблювали золотим шнуром або позументом. Іноді цими оздобами обшивали всі шви на жупані. Комір жіночого жупана – виложистий, його прикрашали чорним або темновишневим оксамитом. Коміри часом оздоблювали хутром. Вилоги на грудях обшивали парчею або оксамитом⁷⁷².

Заможні городянки носили сорочки, виготовлені з тонкого полотна, перетканого золотою ниткою, поясне вбрання – плахти, виткані з дорогих вовняних, шовкових, золотих ниток, а зверху – фартушок, часто вишитий гладдю, як сорочка. Важливим компонентом жіночого строю була безрукавка до стану – «станик». До неї по лінії талії прикріплювалася спідниця. Безрукавку шили з тонкої вовняної тканини, блакитного, зеленого, синього, червоного кольорів,

⁷⁶⁶ Там само. Арк. 99 зв.–100.

⁷⁶⁷ ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 89, арк. 271 зв.

⁷⁶⁸ ЦДІАУК. Ф. 27, оп. 1, спр. 8, арк. 6.

⁷⁶⁹ Biblioteka Kórnicka, sygn. 01204, k. 37.

⁷⁷⁰ ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 2, арк. 118 зв.

⁷⁷¹ ЛННБ. Ф. 91, спр. 44, арк. 220.

⁷⁷² Стельмашук Г. Вбрання на Волині в XIV–XVIII ст. ... С. 903.

із оксамиту, шовку; її робили з великим овальним викотом на грудях, оздоблювали золотою тасьмою. Такий крій відкривав вишиту манишку сорочки і прикраси (намисто, хрестики і т. п.). Попереду її зашнуровували. Станик, зазвичай, був пришитий до спідниці⁷⁷³.

Головні убори заможних жінок були дуже дорогі. Дівчата одягали на голову брамку – гарно оздоблений перлами обручик-вінець. Найпоширеніший головний убір – це прямокутної видовженої форми рантух. Поширеними були і хустини з різноманітних тканин та багатим декоруванням, барвисті та однотонні, вишиті шовком, срібними і золотими нитками. У XVI ст. жінки носили сферичної форми шапки, підбиті внизу довкола хутром. Шапку одягали поверх рантуха, накинутого на голову. Жіночим взуттям були чоботи і черевики. Попереду у них був розріз, або вони збирались довкола ноги на шнурок. Популярними були боти – взуття з короткими халявками. Взуття заможних жінок шили з кольорового сап'яну⁷⁷⁴.

Схоже, що мода на жіночі шуби була особливо характерна для XVI ст., оскільки в тестаментях цього періоду трапляється найбільше згадок про них. Аналогічна картина спостерігається і в тестаментях киян⁷⁷⁵. Так володимирський священник Малофій Іванович у своєму заповіті (1585) перераховує одяг та інші рухомі речі, які в якості посагу він виділив дочці Анні. На першому місці тестатор згадує три коштовні шуби: лисячу шубу «завыиковую гвоздиковым пурприянскимъ сукномъ критую» вартістю 12 кіп гр. лит., шубку «беличью сибирковую чемльтомъ чорнымъ критую з деветма кнафлями сребрьными» за 6 кіп гр. лит., шубку «нагольную», яка коштувала 100 гр. лит. Далі перераховуються види дорогих тканин та їх вартість, з яких мали шити жіночий одяг: саян «китаики черленое з оксамитом», який коштував 8 кіп гр. лит, саян синього мухаєру з оксамитом за 4 копи гр. лит, саян зеленого волоського сукна з оксамитом за 5 кіп гр. лит., саян брунатного волоського сукна вартістю 5 кіп гр. лит., саян сукна «черленого люнского з оксамитом» за 3 копи і 20 гр. лит, саян синього шведдинського сукна вартістю 80 гр. лит. З одягу згадується також китлик, пошитий з зеленої китайки з оксамитом з 36 срібними кнафликами вартістю 2 копи гр. лит.⁷⁷⁶

У тестаментях XVII ст. шуби згадуються рідше, натомість переважає інший теплий одяг, підшитий хутром. Так, Олександр Дзуса дочці Олені відписав 4 лікті кармазинового сукна та якісне фалендишове сукно для пошиття верхнього одягу – т.зв. шведки з лисячим хутром. Олицький райця Єронім Танюкевич заповів дочці Хвесі дорогий одяг: спідницю з турецького мухаєру за 30 зол., підшиту лисами фалендишову катанку вартістю 60 зол., тонкого ткацького полотна за 40 зол.⁷⁷⁷

⁷⁷³ Там само. С. 904.

⁷⁷⁴ Там само.

⁷⁷⁵ Білоус Н. Тестаменти киян ... С. 100, 101, 108, 109, 116, 122, 123.

⁷⁷⁶ ЦДІАУК. Ф. 28, оп. 1, спр. 18, арк. 34.

⁷⁷⁷ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 1, арк. 19–19 зв.

Серед жінок популярними були різного виду плащі (півчамарки, делійки) і літники – легкі жіночі сукні, пошиті з тонких тканин. Так, шляхтянка Анна Медонівна з Клевані заповіла своїй донечці речі зі свого гардеробу: чорний літник з мухаєру, блакитний чамлетовий літник, байовий півчамарок, підшитий смужками, плащик з мухаєру, зелений фартух, шість сорочок, одна з яких була шовковою, а інші – з простого полотна⁷⁷⁸. Криштоф Немиський старший дочці Федорі заповів фалендишову чамару лазурового кольору, «літник селезньовий», півчамарок з мухаєру, літник вишневого кольору, брунатну сукню з фалендишу, пару позолочених поясів, які були заставлені у Луцькому братстві. Другій дочці Гальшці – чамару і турецький півчамарок вишневого кольору, літник чамлетовий червоний, а другий – чорний адамашковий. Порівну між ними розподілялися білі хусти та 7 сувоїв білого полотна⁷⁷⁹. Стефан Булгак відписав своїй онучці Овдоті срібний позолочений пояс з ремнем, що важив 3,5 гривні; синові – ковпак, а делію і жупан – внукові Мойсію, дружині – срібний пояс, сукню, півчамарок⁷⁸⁰. Швець Матяш Ольшевський заповів дочці лазурову паклакову сукню і вишневий турецький півчамарок з мухаєру, підшитий попелицями, червоний чамлетовий кабат з шовковою підшивкою⁷⁸¹. Купець Якуб Добко зазначив, що його дочка Анна має свій одяг, зокрема два літники і катанку, підшиту заячим хутром: «сórka moja ma swoję ochędoszkę: letnik turecki fiołkowy z pasamonami błękitnymi i sztuczkowemi, letnik szkarłatny kitajczany z potrzebami zielonemi hatłasowemi sztuczkowemi, katankę szkarłatną sajoiną podszytą futrem zajęczym»⁷⁸².

74. Жіноче вбрання з коштовним поясом

Коштовний і модний одяг природно згадують заможні міщанки, які могли собі його дозволити. Так, Анна Маринська переказала своїй невістці – дружині старшого сина Миколая «штуку» турецького мухаєру на спідницю і на катанку за 11 талярів, атласову шнурівку зі срібними підшивами, чепець «широ золотий», атласову шапочку з горностаями зі срібними підшивами, другу шапочку з золотими підшивами, 35 аршинів тонкого білого полотна, «фрашки* білоголовські»⁷⁸³. Остання річ означала комір,

⁷⁷⁸ ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 131, арк. 160 зв.

⁷⁷⁹ ЦДІАУК. Ф. 23, оп. 1, спр. 1, арк. 31.

⁷⁸⁰ Там само. Арк. 92 зв.

⁷⁸¹ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 58 зв.

⁷⁸² Там само. Арк. 168.

* Має бути фрижки (старопол. fryga, fryzka, fryza) – вид коміра, пошитого з тонкого полотна, зазвичай обшитого мереживом.

⁷⁸³ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 125.

пошитий з тонкого полотна і обшитий зазвичай мереживом, він був поширений в іспанській моді у XVI–XVII ст. Подібні речі більше ніде не фігурують у тестаменах волинських міщан. Інша заможна олицька міщанка Маріанна Слоньчина зі свого гардеробу згадує тільки вишневий шовковий пояс, який купила за 20 зол. (її рухомі речі були записані в окремому інвентарі майна, який не зберігся)⁷⁸⁴.

Загалом волинські міщанки рідко згадують одяг, пошитий з дорогих тканин (адамашк, оксамит, шовк) чи підшитий хутром. Натомість у тестаменах перераховують повсякденний одяг, що передавався у спадок нащадкам по жіночій лінії, а також чоловікам. Володимирська бездітна міщанка Христина Русаківна відписала своєму племінникові Хвесю дві своїх катанки, підшитих хутром, білі хусти, фалендишову сукню, два кабати, інші повсякденні і святкові сукні, підшиту баранками бекешку і фалендишовий жупан, а також турецький літник своєї служебниці Марушки⁷⁸⁵. Регіна Сокальська залишила синові і другому чоловікові свій одяг, оскільки не мала дочок: фалендишову чамару, білі хусти, спідниці, сукні, кабат та ін.⁷⁸⁶ Йовся Веремейчикова своїй племінниці відписала кожух і білі хусти, крім того мала в гардеробі лазурову сукню, табіновий кабат зі срібними застібками (гачками)⁷⁸⁷. Вівдя Білецька своїм племінницям переказала лазурову сукню, кожух, татарський півчамарок, чотири сорочки та чотири намітки⁷⁸⁸. Солодовничка Лукашиха згадує серед свого рухомого майна сукню лазурову шиптухову, яку «нажила» з першим чоловіком, 15 аршинів грубого ткацького полотна, 7 сорочок, 4 фартухи, 4 тканих хустки, 3 подушки – ті речі заповіла дочці Марині, а чоловічі фартухи – другому чоловікові⁷⁸⁹. А рівненська міщанка Овдотя Гаврилова Павловичова відписала своїй дочці Маруші лише 12 наміток у скрині та дві подушки⁷⁹⁰.

Деякі тестаторки згадують частини свого гардеробу і тканини, з яких був пошитий одяг, докладно зупиняючись на його кольорі та окремих деталях. Серед них була, наприклад, Настасія Синицька: скаржачись на чоловіка, який за спиртні напої заставив євреям її речі, згадує свій одяг: дві зелених сукні (без уточнень), зелену запаску, яку вона купила за 3 зол. і 15 гр., синю паклакову катанку вартістю 4 зол., два старосвітських сарафани з лясського сукна, один з яких коштував 20 зол., срібний пояс вартістю 50 зол.⁷⁹¹ З усього переліку привертають увагу два сарафани, що не було характерно для річпосполитської моди, а вказувало на східні впливи, зокрема з Московського Царства. Бездітна ковельська міщанка Аполонія, дружина Кіндрата Лавриновича, заповіла своїй племінниці Мелашці два лікти турецького вишневого мухаєру і 20 ліктів борщового пасамону, лазурову паклакову катанку, підшиту білим баранячим хутром⁷⁹².

⁷⁸⁴ Там само. Арк. 91 зв.

⁷⁸⁵ ЦДІАУК. Ф. 28, оп. 1, спр. 89, арк. 492.

⁷⁸⁶ ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 6, арк. 157.

⁷⁸⁷ Там само. Арк. 48.

⁷⁸⁸ Там само. Арк. 55.

⁷⁸⁹ Там само. Арк. 72 зв.–73.

⁷⁹⁰ ЛННБ. Ф. 91, спр. 44, арк. 220 зв.

⁷⁹¹ ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 1, арк. 155.

⁷⁹² ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 6, арк. 132.

Про одяг духовних осіб довідуємося лише з двох актів останньої волі. Парох ковельського костелу Мартин Овакович залишив по собі сукні – табінову і фалендишову, плащ фалендишовий, які просив віддати убогим капланам, а дорожчі – фалендишову сукню, підшиту лисами, та фалендишову сутану – ксьондзу Джевецькому. Тестатор також згадує про нові «козлові» боти і шебокову шапку⁷⁹³. Анна Маринська зазначила у тестаменті, що справила своєму середньому синові Аньолові, який служив в Ордені Св. Франциска, габіт, що коштував 30 зол., а другий габіт – за 50 зол.⁷⁹⁴

5.2.3. Прикраси, коштовності, зброя, книги

Важливе місце у тогочасних тестаментах відводилося *клеїнодам* (особливо цінним речам) у вигляді золотих і срібних перснів, сигнетів з гербами власників, гудзиків, оправлених в золото і срібло, коштовних поясів зі срібла і позолоти, різних прикрас з перлів і коштовних каменів, срібного посуду. Мірилом міщанської заможності були срібні ложки, які також переходили у спадок. Тестатори згадують від 1 до 12 таких ложек.

75. Перстень. XV ст.

Так, гардероб дочки згадуваного священника Малофія Івановича доповнювали коштовні пояси і прикраси з перлів: срібний пояс за 6,5 кіп гр. лит., намисто з перлів («тканка перловая») вартістю 4 копи гр. лит., обшитий перлами комір («колнерь перловый») за 20 кіп гр. лит., «колнер золотий» за 1,5 копи гр. лит., оксамитовий пояс зі срібним янголом, що коштував 40 гр. лит.⁷⁹⁵.

Заможні волинські міщани епізодично згадують золоті і срібні персні, намиста з коралів. Так, Анна Маринська заповіла своїй невістці «два широзолотих перстенки». Петро Бризель згадує про три персні, переданих у заставу, четвертий золотий з рубіном також потрапив у заставу до єврея за 8 зол. Миколай Сахнович залишив дітям чотири срібних чапражки (великі гудзики для застібання) і чотири маленьких срібних застібки, срібний перстень, а також коралове намисто: «maniszeczko w koraliki małe i wielkie i z moskiewczykami znizane»⁷⁹⁶. Христина Русаківна була власницею чотирьох срібних перснів і коралового намиста⁷⁹⁷. Коралове намисто згадує лавник Лукаш Позневич, яке заставив єврею за 5 зол.⁷⁹⁸

76. Золотий сигнет

⁷⁹³ Там само. Спр. 2, арк. 20.

⁷⁹⁴ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 125 зв.

⁷⁹⁵ ЦДІАУК. Ф. 28, оп. 1, спр. 18, арк. 34 зв.

⁷⁹⁶ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 171–171 зв.

⁷⁹⁷ ЦДІАУК. Ф. 28, оп. 1, спр. 89, арк. 492.

⁷⁹⁸ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 196.

У посмертному інвентарі майна Петра Бризеля перераховуються вісім шнурів перлів і ще чотири дрібних, пасок на шовковому шнурі з 90 коралами, намисто на зеленому шовковому шнурі з коралами і з білим кришталевим хрестиком з відлитим з олова зображенням Христа Спасителя і Божої Матері, а з другого боку – Святої Терези («*pacierze różańcowe koralowe z krzyżykiem białym krzystalowym i metalem mosiążnym odlewany z Salvatorem i Maryją, z drugiej strony z świętą Terezją na sznurku jedwabnym zielonym*»), браслет з 20 коралів⁷⁹⁹. Коштовніші прикраси згадуються як правило у заповітах шляхти: діамантові прикраси і намисто з чотирьох шнурів перлів залишив Костянтин Чечель-Новоселецький своїй дочці Катерині⁸⁰⁰. Але і заможні міщани могли похвалитися такими коштовностями: луцький бурмистр Самійло Солтан серед свого майна згадує два персні з діамантами і один з рубіном, а також з бірюзою (туркусом), золотий з зеленим каменем, намисто з перел⁸⁰¹.

77. Срібні гудзики

78. Коштовні гудзики

Криштоф Немиський з Луцька заповів дочкам 26 гривень срібла, підшиту золотом і прикрашену рубіновим камінням чапашку, срібні пунтали. Старшій дочці він передав золотий «троїстий» перстень, а молодшій – 8 великих срібних

і позолочених гудзиків, кілька малих срібних гудзиків, які можна було продати разом з великим шафіровим перснем і використати ці гроші на свої потреби. У ксьондза Вишинського був заставлений золотий перстень зі смарагдом, який він наказав викупити і залишити дітям⁸⁰². Стефан Булгак заповів синові Івану два персні з «туркусиками», тобто бірюзою⁸⁰³.

Коштовні пояси належали до клейнодів, часто згадуваних у тестаментях волинських городян. Навіть пересічні міщани прагнули придбати бодай один такий пояс і мати його в своєму гардеробі для доповнення святкового вбрання. Виготовляли їх, як правило, зі шкіри і обшивали кількома десятками рухомих блях зі срібла. Особливо цінними вважалися позолочені (пол. *zlósciste*) пояси⁸⁰⁴. Регіна Сокальська залишила у спадок синові і другому чоловікові три пояси: два маленьких срібних і один срібно-золочений, також по одній срібній ложці⁸⁰⁵.

⁷⁹⁹ Там само. Арк. 134 зв.

⁸⁰⁰ ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 412, арк. 61.

⁸⁰¹ ЦДІАУК. Ф. 26, оп. 1, спр. 31, арк. 126 зв., 127.

⁸⁰² ЦДІАУК. Ф. 23, оп. 1, спр. 1, арк. 31.

⁸⁰³ Там само. Арк. 92 зв.

⁸⁰⁴ Głowacka-Penczyńska A. Rzeczy «stare» i «cenne» w testamentach i inwentarzach mieszczańskich małych miast Wielkopolski w XVII w. // КНKM. 2013. R. LXI, nr 2. S. 333.

⁸⁰⁵ ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 6, арк. 157 зв.

Ковельський міщанин Ян Козловський заповів племінникові Матису срібний пояс, який важив півтори гривні срібла і коштував аж 180 зол., заставив його пану Моравинському⁸⁰⁶. Олицький райця Єронім Танюкевич залишив дочці Хвесі великий срібний пояс козацької роботи за 80 зол.⁸⁰⁷ Купець Іван Йовтухович просив свою дружину «справити» молодшим дочкам срібні пояси, як у старшої, а також інше «охендство», на що залишав 700 зол.⁸⁰⁸ Лентвійт Марк Ніфанович

79. Поясні прикраси. XVII ст.

купив срібний пояс за 80 зол., який просив продати і ті гроші використати на поминання його душі⁸⁰⁹. Його сестра Тетяна також згадує білий срібний пояс вартістю 80 зол. і малий позолочений пояс, що достався дочці Анастасії від її брата-небіжчика⁸¹⁰.

Довгий перелік речей міститься в тестаменті Якуба Добка. Власне з цього починається його майнова диспозиція, що може свідчити про вартість цих речей для тестатора. Не виключено, що вони становили предмет продажу, тобто були товарами. А згадувані три купецькі вози напряду вказують на те, що він був купцем⁸¹¹. Цікавими є різного роду позолочені, срібні і скляні гудзики, а особливо коштовні срібні пояси і пояски з янголами, з популярним серед шляхти у ті часи мотивом «млинових кіл» (пол. *młyńskie kołka*)⁸¹², срібно-золочений обруч, що заповів Якуб Добко своїй дружині Агаті і дочці Анні:

«...Obręcz srebrną złocistą w sztuk dwanaście z prączką i pasek srebrne w młyńskie kołka w sześćdziesiąt sztuk i sześć z aniołami z osobna pomienionej małżonce mej po śmierci mej leguję. Pas srebrny kozackiej roboty na pasie czerwonym z cranzlami zielonemi jedwabnymi sztuczek czterdziestą i trzema, i z aniołami z osobna, i z przecieczką srebrną, pasek puklasty srebrny na rzemieniu czerwonym w puklików czterdzieści i jeden na koniach z dwiema janglikami, to oboje córce mej Annie pierwszego małżeństwa zostającej. Pasek także srebrny w młyńskie kołka w kołek trzydzieści siedm z haczkami przy końcach oddaję...»⁸¹³.

Дружині і дочці купець також залишив навпіл вісім срібних ложок. Зі старого кунтушу, підшитого білими баранами, він пропонував відпороти чотири великі срібні гудзики і ще два великі «московської роботи», та передати дочці.

Коштовні предмети та речі фіксуються далеко не у всіх заповітах. Чимало тестаторів взагалі не згадують жодні клейноди через їхню відсутність. Зазвичай

⁸⁰⁶ Там само. Арк. 178–179.

⁸⁰⁷ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 1, арк. 19 зв.

⁸⁰⁸ Там само. Спр. 4, арк. 67 зв.

⁸⁰⁹ ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 6, арк. 14.

⁸¹⁰ Там само. Спр. 9, арк. 74 зв.

⁸¹¹ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 168.

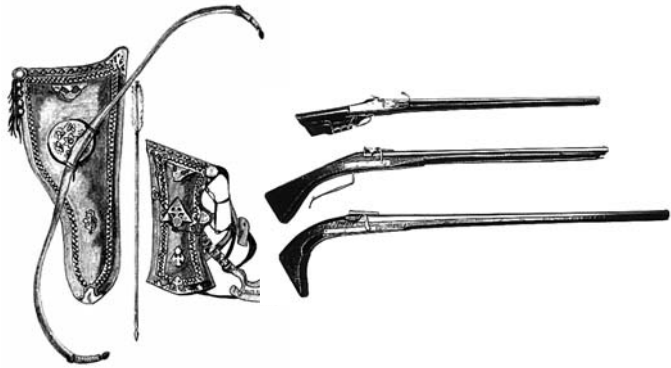
⁸¹² Klonder A. Świat materii w testamentach szlachty czeskiej i polskiej z XVII w. ... S. 469.

⁸¹³ Там само. Арк. 167 зв.

міщани трактували ці речі як капіталовкладення і тоді вони втрачали значення родинної пам'ятки, тому як і столове срібло й одяг їх могли передавати в заставу. Так, Лукаш Позневич віддав єврею у заставу коралове намисто за 5 зол., а срібний козацький пояс за 2,5 гривні 11 проби він заставив Андрію Безушку в Лещанах за 30 зол.⁸¹⁴

Зброя або бойове спорядження у свідомості волинських міщян не були атрибутом обов'язкової власності, на відміну від шляхти і жителів прикордонних міст, для яких вона становила цінність. Тому ці речі в тестах волинських міщан згадуються спорадично. Так, Криштоф Немиський залишив братові Матвію усю зброю з ладовничкою без срібла, з шнурами і ключем, наказав викупити у пана Григорія Бедонського шаблю, оправну сріблом, що важила 3,5 гривні, заставлену в 20 зол. пол. Олицький міщанин Павло Островський заповів дружині Тетяні пулгак і шаблю⁸¹⁵, а лавник Миколай Полупанович своїй дружині – рушницю, яку вона мала продати і виплатити борги⁸¹⁶. У будинку Станіслава Медзякевича під час опису майна урядники знайшли карабін, два фунти пороху, 20 ладунків, шаблю, ладівницю, а також сокиру, рогатину, драбину для коней, залізний гак, випатрану

видру, невипатрану цілу лисицю⁸¹⁷, що вказувало на те, що тестатор займався мисливством. (Крім цього, у його будинку знайшли одну картину, яка насправді могла бути іконою, турецький старий килим, ношений одяг.) Подібно і Самійло Солтан серед рухомого майна згадує корд, два пулгаки з ладів-

80. Види зброї. XVI–XVII ст.

ницями (а також ікони, пару нових коберців і один «подлейший»)⁸¹⁸. Парох ковельського костелу Мартин Овакович володів кордом і пістолетом⁸¹⁹ (що не було властиве для духовних осіб). Зрозуміло, зброя часто фігурує в тестах волинської шляхти. Так, наприклад, серед рухомих речей Михайла Волка-Ланевського згадуються «ладовница оправная, ручниця две пташих, пулгаць одинь, шабля с пуклями сребрными»⁸²⁰.

⁸¹⁴ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 196.

⁸¹⁵ Biblioteka Kórnicka, sygn. 01204, k. 82.

⁸¹⁶ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 189 зв.

⁸¹⁷ Там само. Спр. 4, арк. 66.

⁸¹⁸ ЦДІАУК. Ф. 26, оп. 1, спр. 31, арк. 126 зв.

⁸¹⁹ ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 2, арк. 20.

⁸²⁰ ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 89, арк. 520.

До цінних речей належали книги, які в домівках волинських городян були рідкістю. На відсутність інформації про книги в тестаентах православних шляхти та міщан східної частини Речі Посполитої звернула увагу Віолетта Зелецька-Міколайчик, дослідивши близько 600 цих текстів⁸²¹. Цікаво, що за дослідженнями Марії-Барбари Топольської у Великому князівстві Литовському шляхта мала вдома в середньому від кількох до кількох десятків книг⁸²². Красномовним прикладом є бібліотека віленського бурмистра Стефана Лебедзича, який був власником 95 латинських, 12 руських та 5 польських книг⁸²³. Приклади наявності книг у міщан, утім, поодинокі й для цієї частини Речі Посполитої.

У містах Волині потенційними власниками бібліотек могли бути міські писарі, які належали до міської еліти і з певною долею умовності – до інтелектуальної еліти, коли взяти до уваги переважну неписьменність городян⁸²⁴. Проте за рівнем заможності, професіоналізму, а тим більше за інтелектуальною підготовкою вони суттєво поступалися приміром львівським писарям, які могли похвалитися чималими приватними бібліотеками⁸²⁵. Яскравою порівняльною ілюстрацією до цього є тестамент олицького писаря Андрія Лабунського (див. док. 58), який залишив дружині й синові доволі скромну спадщину, обтяжену боргами, що їх мала заплатити дружина. Серед коштовних речей тут названо тільки срібні кухоль і ложку та оздоблений золотом пояс, заставлені вікарієві Олицької колеґіати Станіславу Собковичу за 40 зл., які дружина мала викупити й передати синові. Немає навіть згадки про книги. Звісно це не означає, що в жодного з волинських міських урядників не було книжок. Так, Урбан Гепнер, син покійного луцького райці і доктора медицини Яна Гепнера, 6 квітня 1662 р. скаржився до війтівського суду на Самуеля Фляку, і в цій скарзі згадується «бібліотечка різних авторів»:

«Протестовал в суде войтовском противко Самуелеви Фляце [...] Завзявши всю герладу, злото, перлы, клейноты, цыну, меду, *библиотечку розных авторов розных книг*, образов [...] болшей ніжли на 10 тысяч от зошлое паней Гепнеровое Иоанны першого малженства, Александровое Бендермановое другого, а потом второго Самуелевое Флячиное, которая была през родичов манифестанта тестамент легкованых выposaжона [...]»⁸²⁶.

Брак назв книг, що інколи згадуються в описах майна, може свідчити про низький рівень освіченості укладачів реєстрів, невміння описувати книги⁸²⁷. Бібліотечку медичних книг залишив по собі олицький хірург і колишній корецький

⁸²¹ Zielecka-Mikołajczyk W. Prawosławni i unicy w Rzeczypospolitej ... S. 246.

⁸²² Topolska M.B. Czytelnik i książka w Wielkim Księstwie Litewskim w dobie Renesansu i Baroku. Wrocław, 1984. S. 216; Zielecka-Mikołajczyk W. Prawosławni i unicy w Rzeczypospolitej ... S. 246.

⁸²³ Topolska M.B. Czytelnik i książka ... S. 286-287.

⁸²⁴ Білоус Н. Тестамент як джерело для дослідження міщанської писемності ... С. 48-49.

⁸²⁵ Petrišak B. Pisarze miejsca jako testatorzy i spadkobiercy od XIV do pierwszej połowy XVII wieku // КНKM. 2013. Т. LXI, nr 2. S. 295–304; Петришак Б. «Лицар пера і каламаря» – писар міста Львова Войцех Зимницький (1583–1639). Львів, 2011.

⁸²⁶ ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 300, арк. 306.

⁸²⁷ Pośpiech A. Pułapka oczywistości. Pośmiertne spisy ruchomości ... S. 48.

війт Петро Бризель, про що згадується у посмертному інвентарі його майна, складеного міськими урядниками 20 червня 1665 р. Половину майна склали «medikamenta aptekarskie i cygulickie», а другу половину – медичні книги латинською мовою⁸²⁸. Інший олицький мешканець, замковий пушкар німецького походження Віганд або Ленарт Штайн, був власником бібліотеки, що складалася з різних книг релігійного характеру німецькою, латинською і церковнослов'янською мовами. Коли після його смерті 16 червня 1661 р. міські урядники прийшли до орендованого ним скромного житла для складання інвентарю майна, то серед пушкарського приладдя, старих речей і безладу вони побачили в скрині окуляри і кілька книг:

«Szkatułę okowaną zamczystą, w której w iednej szufladce w papierku alabastr tarty, instrumenta puszkarские mosiężne, drugie szufladki trzy prozne; książka której tytuł *Boga Rodzica* wespół z *Psalterzem Dawidowym* in quarto w czarnej oprawie; *Fasciculum Lituaniarum* stary zły w czarnej oprawie, poszarpany nie spełna; *Kathechizm* słowiański w oprawie białej z wstążkami zielonymi, w którym okulary w mosiądz oprawne; *modlitwy niemieckie* w czarnej oprawie, w których okulary drugie; *Arfa* stara polska nie spełna o iednej deszczce; *modlitwy niemieckie* z brzegami czerwonymi w szarej oprawie bez klazurek; *Lexicon latinoscondicum* [latinoslavonicum?] in sexdecimo w białej oprawie [...]. Pudełko małe łubiane nakryte z roznyymi listami, w którym xiążki małe kamienne złe, stare»⁸²⁹.

Луцький війт Марко Жоравницький був власником кількох «латинських книг» (назв не вказано) і двох напрестольних Євангелій, які, згідно з його заповітом (16 XI 1611), успадкували родичі: «Книги латинские вси братанкови моему Маркови *отказую*, а сребро церковное, Евангелии две напрестольных и книги вси, аператы церковные, тым всимъ *мает волен и моцен будет брат мои пнь Михаило* владнути и подавцою быти»⁸³⁰.

Луцькому бурмистрові Самійлу Васильовичу Солтану належало оправлене в срібло «Євангеліє», яке він передав братській церкві Воздвиження Чесного Хреста⁸³¹. Олицький райця Валентин Жембецький мав удома «книги для співу», які заповів місцевому костелу: «Хієгі zaś do śpiewania należące wszystkie aby do kościoła tutejszego oddane były», а свою скрипку з футляром (skrzypicę z puzderkiem) заповів племінникові Григорію⁸³². Це були єдині рухомі речі, згадані у тестаменті, що свідчили про захоплення музикою і співами. Наявність скрипки і книг для співу в будинку міщанина – рідкісний і єдиний випадок серед волинських тестаторів. Так само передав свої книги соборові Введення в храм Пресвятої Діви Марії у Ковелі священник соборної церкви Федір Дем'янович, що опосередковано вказує на його добру освіту, про що вже згадувалося вище. Загалом, книги не були розповсюдженим предметом у будинках волинських міщан, у той час як, наприклад, в Ельблонгу і Гданську в XVII ст. релігійна книжка для середньої верстви була повсякденною річчю⁸³³.

⁸²⁸ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 133 зв.–135 зв.

⁸²⁹ Там само. Арк. 57 зв.–58.

⁸³⁰ ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 89, арк. 545 зв.

⁸³¹ ЦДІАУК. Ф. 26, оп. 1, спр. 31, арк. 126.

⁸³² ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 40.

⁸³³ Klonder A. Wszystkie spuścizna w Bogu spoczywającego... S. 110.

5.2.4. Посуд, постіль, домашній інвентар

81. Срібна з позолотою чарка.
XVII ст.

лий гарнець з міді – 20 зол., котел для прання – 8-12 зол., велика панва – 4 зол., середня паневка – 2 зол., залізний котел для води – 5-8 зол.⁸³⁴ Популярними були мідниці – посуд для вмивання рук і обличчя. Найзаможніші городяни користалися срібним посудом, у деяких тестах згадуються срібні кухлі і ложки, що вважалося розкішною і мрилом міщанської заможності.

Володимирський священник Малофій Іванович в якості посагу виділив дочці Анні дорогий посуд: «цыну, мис, полумисков вагою два каменни, медницу мосяжовую, которая коштвала

83. Столова тарілка і миска. XVII ст.

Посуд і постіль – основні елементи домашнього побуту, свідчили про добробут та рівень життя людей. Середньозаможні міщани в другій половині XVI ст. вживали їжу з дерев'яного та глиняного посуду, а у святкові дні користалися посудом з цини (олову) і міді. У XVII ст. дерев'яний посуд частково витіснив посуд з цини і міді. Співвідношення вартості цини і міді було приблизно 1:4, а наприкінці XVII ст. 1:10. Так, в 1631 р. великий горілчаний гарнець з міді коштував 30 зол., що дорівнювало ціні однієї корови, ма-

82. Срібний з позолотою кухоль.
Середина XVII ст.

двадцать грошей литовських, панъвеи две медяных, которые коштвали полкопы и шесть грошей литовских»⁸³⁵.

Станіслав Медзякевич з Олики згадує серед свого майна дві мідниці і посуд з цини, 12 срібних ложок⁸³⁶. Парох ковельського костелу Мартин Овакович мав три срібних ложки і срібний кубок, три мідних горілчаних корби (мабуть для варіння горілки), а килим і два коберці наказав передати костелові⁸³⁷.

⁸³⁴ Bartkiewicz M. *Odzież i wnętrza domów mieszczańskich ...* S. 85-86.

⁸³⁵ ЦДІАУК. Ф. 28, оп. 1, спр. 18, арк. 34. На додачу до цього батько переказав доньці білі кошулі (тобто сорочки) з «койленського» полотна, скатертини, рушники, постіль загальною вартістю 15 кіп гр. лит.

⁸³⁶ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 65.

⁸³⁷ ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 2, арк. 20.

Заможна олицька міщанка Маріанна Слоньчина залишила після себе дві срібні чашки «московської роботи» за 40 зол., три срібні ложки, які купила по 5 зол. кожна⁸³⁸. Анна Маринська, крім срібних ложок, згадує недорогий посуд – олов'яні фляшу і півмисок, півгарнцовку і нову панівку⁸³⁹. Луцький лавник Стефан Булгак заповів дочці Оксюті дві панівки, а дружині крім одягу постіль – три подушки, перину і коц. Стандартний набір постелі, що згадувалася у заповітах волинських городян, складався з ковдри, простирадла, трьох подушок і коца⁸⁴⁰. Загалом білизна і постіль займали небагато місця у переліку рухомих речей щоденного вжитку і порівняно рідко згадуються у волинських тестах. Найчастіше заповідали подушки, а заможні міщани – подушки з наволоками, перини і простирадла, рідше – коци і ковдри. Відсутні згадки про матраси, які були у вжитку заможних міщан коронних міст. Кількість подушок залежала від рівня заможності тестатора: бідніші переказували по 1-2 подушці, а заможніші в коронних містах могли мати до 20 і більше, пошитих з дорогих тканин: атласу і піватласу, китайки, адамашку і тафти, оздоблених шиттям⁸⁴¹, але такі речі відсутні в заповітах волинських городян.

Рідко згадуються предмети особистої гігієни, мабуть через їхнє другорядне значення. До них належали, наприклад, рушники. Одна така цікава згадка міститься у заповіті Христини Русаківни, яка зберігала в скрині аж 50 рушників, можливо як товар⁸⁴².

Тестамент Миколая Сахновича – свого роду інвентар майна, де скрупульозно перераховано навіть найдрібніші недорогі речі, що свідчить про його відносно невеликі статки і доходи. Особливо привертають увагу дерев'яні тарілки, які на загал були дешевими – такий посуд, як правило, не фігурує в тестах, ним користувалися малозаможні міщани. Крім згаданих вище недорогих прикрас і одягу та готівкових грошей, які він зберігав у скрині (42 зол., 3 червоних злотих у папірці, 10 старих грошів, 2 півтораки, 1 шостак), з посуду він залишив своїм спадкоємцям тузин (тобто 12) дерев'яних тарілок і 7 глиняних мисок (немає жодної згадки про посуд з олова чи міді), а з домашнього інвентарю: залізні вили, списи, сокири, чотири кадлуби, два відра, діжку, два сита, чотири тертухи, мосьжаний ліхтарик. З постелі перераховуються чотири подушки з наволоками, перина з наволокою, старе ткане простирадло. Привертає увагу перелік різного полотна, сукна, клубків та мотків ниток, що може свідчити про те, що його родина мала відношення до ткацтва. Так, в одній скрині лежало 25 аршинів грубого тканого полотна, відріз турецького червоного мухаєру з шовковими вставками («kształt czerwony tureckiego muchajeru z pasamonami papużemi jedwabnemi»), червона шапка з фалендишу; в іншій скрині: 18 аршинів грубого тканого полотна, 7 вовняних клубків, лікоть і чверть нового паклакового сукна, 10 аршинів сурового тканого полотна, 15 аршинів тканого льняного полотна, 3 аршини

⁸³⁸ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 91 зв.

⁸³⁹ Там само. Арк. 125.

⁸⁴⁰ «Постіль: колдра, коць, подушокъ три, пресцирадъло». Див., напр.: ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 89, арк. 520.

⁸⁴¹ Bartkiewicz M. *Odzież i wnętrza domów mieszczańskich ...* S. 102-105.

⁸⁴² ЦДІАУК. Ф. 28, оп. 1, спр. 89, арк. 492.

тонкого тканого полотна, 5 аршинів грубого полотна, півтори чверті червцю, чотири білих вовняних мотки, а п'ятий – сірий, чорний вовняний клубок, два невеликих клубочки – один блакитний, а другий – лазуровий, півтора лікті білого простого сукна, 17 білих вовняних клубків та 7 синіх. До цього переліку також потрапили дві старих скатертини, фартух, крамний килимок, п'ять наміток, дві ткани тонкі жіночі сорочки та дві з грубого полотна, чоловіча сорочка, насамкінець – сало з кушами⁸⁴³.

У будинку згадуваного вище олицького пушкаря Віганда крім книг урядники побачили й інші різні речі та предмети домашнього ужитку, котрі вписали до інвентарю: кривий козацький ріг, обшитий в шкіру, та пушкарське приладдя, старий кожух і стару лазурову паклакову катанку, підшиту пошарпанним баранячим хутром, старий татарський жіночий кабат червоного кольору із зеленими вставками, малу скриньку з замком з різними паперами і реестрами, чверть кармазинового нового атласу, три великих подушки з двома добрими наволоками з білим шиттям (!), а третя подушка була стара і з дірами, простирadlo, простий дірявий килимок під постіллю, малу стару скатертину, решето, стару сокиру, дерев'яну гарнцову коневку, три бочки з дном і четверту без дна, пивний кухоль⁸⁴⁴. Усі ці речі та предмети вказували на відносно скромний побут пушкаря, німця за походженням, який однак вирізнявся серед інших жителів Олики інтелектуальними потребами, про що свідчать знайдені у нього в будинку книги різними мовами.

Ремісники переказували своїм нащадкам ремісниче приладдя. Лукаш, коваль з містечка Козлин, заповів своїм двом синам навпіл кузню з усіма ковальськими знаряддями праці: «половица сынови старшому Фескови, а половица сынови молодшому Самоилови, яко наковалня, мехи, молоты, клещи мале и великие вшитки, инше начиня мале и велке, кош на три части»⁸⁴⁵. Кушніри заповідали шкіри різного гатунку, кожухи. Матяш Ольшевський залишив для спільного ужитку дружині з малими дітьми й одруженому синові від першого шлюбу котел і корито для дублення шкір (яке наказав не псувати). Якуб Добко згадує мідний казан «do parzenia» вепрів, малий котелок для подорожей, мідний дзбан, які заповів навпіл дружині і дочці від першого шлюбу⁸⁴⁶. Валентий Шкляр, не маючи нащадків, переказав своєму братові коловорот⁸⁴⁷. У випадку відсутності нащадків чоловічої статі таке приладдя та інвентар переходили у спадок по жіночій лінії. Так, зброяр Григорій Мечник залишив своїй єдиній заміжній дочці Парасковії приладдя для виготовлення мечів, ножів і т.п.: «naczynie rzemiosła mieczniczego od mała do wiela znajdujące się, jako to: miech kowalski, kowadło, srobstaków dwa, toczydło i insze drobne, jako to młotki, piłki z narstatem...»⁸⁴⁸. Олицький міщанин-огородник Іван Буй переказав дружині і старшій дочці знаряддя праці для обробітку землі, зокрема соху, три подряпаних вози, хомут для кобили⁸⁴⁹.

⁸⁴³ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 171–171 зв.

⁸⁴⁴ Там само. Арк. 57 зв.–58.

⁸⁴⁵ Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie, rkps 262, k. 74.

⁸⁴⁶ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 168.

⁸⁴⁷ ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 6, арк. 41.

⁸⁴⁸ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 48.

⁸⁴⁹ Там само. Спр. 1, арк. 3 зв.

5.3. БОРГИ І БОРГОВІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

Невід'ємною складовою майнових розрахунків були різного роду боргові та кредитні зобов'язання, квити (боргові розписки), переліки заставлених речей. Усе це завжди становило неабиякий клопіт для тестатора та його родини. Докладне обрахування боргів і прохання про їх сплату мало не тільки суто фінансовий вимір, а й релігійний, оскільки будь-які борги могли «переобтяжувати душу» покійника, наражати її на посмертні муки і «замикати ворота до Вічності». Тому в актах останньої волі повсюдно містилися прохання до спадкоємців, аби ті розрахувалися з боргами і врегулювали усі фінансові питання після смерті тестаторів, аби їх «душі тяжкості не чинити» («Aby na duszy mojej nic nie zostawało...»)⁸⁵⁰.

Акти про повернення боргів вписувалися до міських книг і в тексти заповітів. Так, наприклад, до луцької міської книги вписано квит дружини небіжчика Томаша Ясинського Федори, яка після його смерті вийшла заміж за Стефана Івановського, а 10 жовтня 1639 р. отримала від райці Нестора Йовковича 300 зол. пол., які той був винен її першому чоловікові⁸⁵¹. Щоправда, про цей борг у тестаменті не згадується, можливо тому, що боржник був колись приятелем покійного і виступав як свідок при складанні заповіту.

Рідко хто з тестаторів не згадував про борги чи боржників. Наприклад, Олександр Дзуса перерахував усіх своїх боржників – дубенських та острозьких міщан, які залишилися йому винні загалом 366 зол. З цієї суми 117 зол. йому заборгували острозькі міщани – різник Онопрій і Яків Мошлячек, цей борг він відписав на користь своєї сестри Олени і її чоловіка Стефана Барановича. Решту зазначеної суми боржники мали повернути його дружині Полонії⁸⁵². Олицький лавник Миколай Полупанович у довгому переліку своїх боргів і боржників згадує че-

84. Золотий шинкар.
Малюнок з метричної книги

мериського вїйта, якому завинив півмаци жита і обіцяв вислати в нагороду вісім полонених (!?): «wójtowi czemierzyńskiemu żyta pułmace i do tego w nagrodę jeńców ośmi tego roku posłać». Тестатор зазначає, що має окремий реєстр боргів, але він не має жодної ваги, оскільки укладався під час «підпилий», тобто у нетверезому стані: «Mam rejestr co by się komu przychodziło, niech będzie porachunék, tedy się pokaże, co czyjego będzie. A recognitia lubo by jaka

była, tedy to żadnej wagi mieć nie może, bo się działo pod czas podpiły»⁸⁵³. Чимало боржників мав ковельський лентвійт Марк Ніфанович, подаючи докладний перелік усіх цих осіб (у т.ч. євреїв) і сум, що йому завинили наприкінці заповіту⁸⁵⁴.

⁸⁵⁰ Popiołek В. «Woli mojej ostatniej testament ten...» ... S. 195.

⁸⁵¹ ЦДІАУК. Ф. 23, оп. 1, спр. 1, арк. 123 зв.–124.

⁸⁵² ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 1, арк. 419 зв.

⁸⁵³ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 188 зв.–189.

⁸⁵⁴ ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 6, арк. 15.

85. Борги. Алгоритія.
Гравюра XVII ст.

У деяких тестаментях ця частина була чи не найбільшою. Так, Михайло Вальда з Олики починає майнову диспозицію з переліку своїх боржників, перераховуючи всіх осіб і суми, які вони йому завинили майже на 600 зол. Частину цих боргів він заповів на поминання своєї душі, а інші – своїй дружині Софії «z dobrej woli swojej i miłości małżeńskiej», якій також переказав усю свою маєтність, яку зовсім не деталізує⁸⁵⁵. Продавець олії з того ж міста Матяш Підвисоцький акцентує свою увагу на боржниках, які йому завинили за цей товар⁸⁵⁶. Більшу частину майнової диспозиції тестаменту шляхтича Себастьяна Хростеховського склали переліки сум, які йому заборгували різні особи. Борг у 350 зол., що йому завинив радомський каштелян і ковельський ста-

роста Андрій Фірлей, він заповів дружині Анні, а інші борги, записані на різних особах загалом на суму 1430 зол. – синові Миколаю⁸⁵⁷.

Іноді саме через борги спалахували конфлікти в родині, адже усі клопоти з їх сплатою падали на плечі спадкоємців. Ситуація ще більше ускладнювалась, коли цей тягар переходив на дружину з малими дітьми. Трохим Москалько крім будинку з ділянкою на передмісті Залісоччя в Олиці залишив своїй дружині з п'ятьма дітьми несплачені борги в сумі 193 зол., у той час як йому заборгували кушніри за шкіри тільки 28,3 зол.⁸⁵⁸ Подібна ситуація виникла в родині олицького хірурга Петра Бризеля. Колись заможний міщанин, корецький і колківський війт, з часом розорився та вліз у борги, залишивши другій дружині Христині і трьома спільним малим дітям тільки 33 зол. готівкою, коня і корову, половину будинку і половину рухомих речей разом із несплаченими боргами на суму 173 зол. Крім того, потребуючи готівки, Петро віддав у заставу євреям чимало речей дружини, зокрема коштовні персні і срібні ложки. Перед смертю він просив своїх швагрів прийняти опіку над його молодою дружиною та малими дітьми. Однак потенційні опікуни не виявили жодного бажання класти на себе цей тягар і навіть не захотіли про це чути. Виявилось, що дружини цих опікунів – Софія Куновська, Софія Романова Луцкевичова і Агата Добкова – уважали дружину тестатора скривдженою, адже він записав їй на 45 зол. менше, ніж належало. Тестатор, вислухавши всі претензії, призначив опікуном лавника Семена Дроздовича. 20 червня 1665 р. на вимогу дружини Христини міські урядники у присутності свідків провели ревізію майна небіжчика й уклали докладний інвентар, який містить опис будинку, про що вже згадувалося вище. Більшу половину цього інвентарю складає перелік медикаментів (spis medikamentów aptekarskich i

⁸⁵⁵ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 83 зв.–84.

⁸⁵⁶ Там само. Арк. 85а зв.–86.

⁸⁵⁷ ЦДІАУК. Ф. 27, оп. 1, спр. 15, арк. 719–720.

⁸⁵⁸ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7. Арк. 189.

cygulickich) та медичних книг⁸⁵⁹. Невідомо, яким чином розпорядилася цим майном удова, хоча можна припустити, що більша частина пішла на сплату боргів.

Акти про повернення боргів вписувалися до міських книг, зрідка інформація про це дописувалася наприкінці тестаменту. Так вчинили олицькі лавники, оформляючи тестамент Євдоксії Капітаніхи. Вони запитали присутніх при цьому акті свідків і членів родини, чи хтось із них має претензії до тестаторки. Один із зятів заявив, що теща йому заборгувала, але Євдоксія усе заперечила. Міщанин Трохим Москалько вимагав, аби вона визнала, що він повернув їй борг на суму 76 зол. Тестаторка з цим фактом погодилася. Лавники помістили усю цю інформацію наприкінці тестаменту⁸⁶⁰. Реїна Голяшевська уклала свій заповіт в Олиці 30 серпня 1660 р., а після її смерті на прохання сина Лаврина міські урядники 24 червня 1662 р. уклали «акт про розподіл майна поміж спадкоємцями небіжчиці і сплату її боргів», який вписали до урядових книг⁸⁶¹.

86. Єврей-орендар.
Маргінальний малюнок
в актовій книзі 1748 р.

Позичали найчастіше у євреїв під заставу майна або якихось речей. Так, олицька солодовничка Лукашиха зазначила, що заборгувала місцевому єврею одну копу грошів, віддавши під заставу кожух, просила свого чоловіка сплатити цей борг⁸⁶². Однак, траплялися випадки, коли волинські міщани самі кредитували євреїв. Катерина Хребтунова згадує трьох боржників-євреїв, кожен з яких позичив у неї по 100 зол.⁸⁶³ Ковельчанка Настасія Олександрова теж мала євреїв-боржників: Мойша Рожков завинив їй 100 зол., які не віддавав протягом 16 років, його дочка позичила у неї 24 зол. під заставу червоного мухаеру, Маєр Гутничий позичив у неї 50 зол. три роки тому, Абрам Мороз – також 50 зол. п'ять років тому. Її приятелька Передириха Шимонова, з якою тестаторка разом торгувала 12 років, завинила їй 71 зол. Усі ці борги мали стягнути з боржників ексекutori тестаменту та її племінник – бурмистр Григорій Панасович, який сам ко-

лись позичив у її чоловіка 100 зол., але отримав їх у дар перед його смертю⁸⁶⁴. Дубенська міщанка Регіна Сокальська наприкінці свого тестаменту зазначила, що дружина єврея Шломи Колтунова заборгувала їй 6 зол., які вона заповідає польському шпиталеві⁸⁶⁵.

⁸⁵⁹ Там само. Арк. 133 зв.–135 зв.

⁸⁶⁰ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 153 зв.

⁸⁶¹ Там само. Арк. 44 зв.–45, 80.

⁸⁶² ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 72 зв.

⁸⁶³ ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 1, арк. 464 зв.

⁸⁶⁴ Там само. Спр. 4, арк. 117 зв.–118.

⁸⁶⁵ Там само. Спр. 6, арк. 157 зв.

Чимало боржників мала Маріанна Слоньчина, яка ретельно перераховує усіх осіб, що їй завинили на загальну суму 300 зол. Міщанка зобов'язала своїх екзекуторів стягнути ці борги і передати гроші кантору олицького костелу для «порятунку її душі»⁸⁶⁶. Катерина Ветровна згадує боржника свого померлого батька – млинаря Матея, який також помер, не повернувши їй 60 зол. Цей борг перейшов на сина млинаря, якого вона просила віддати, розподіливши його на три частини: 20 зол. призначались братству Св. Рожанця на образ Діви Марії в олицькій колегіаті, 20 зол. – на шпиталь для убогих, де вона перебувала на той час, 20 зол. – шевському цехові, якому завинив її батько⁸⁶⁷. Остання сума становила борг батька Катерини Ветровни⁸⁶⁸.

87. Голосіння над померлим кредитом.
Сатирична гравюра XVII ст.

Убогі міщани також перераховують боржників. Уксінія Іванова Ратчинська крім свого «убозтва» просить повернути борги її спадкоємцю: Хвесько Фільов завинив їй 3 зол. і 8 гр., Андрій Мірутєня – 8 гр., Яцько Дорогуша – три осьмаки жита і півтори осьмаки гречки, Іван Ющичин – чверть осьмаки гречки, Федір Куратник – чотири осьмаки гречки і півмаца вівса⁸⁶⁹. Навіть самотня убога олицька міщанка Анна Черетянчина мала боржників: Вакула Сухорич завинив їй був 6 кіп лит. гр., Івашко Головнич – 2 зол., циган Дмитро у Клевані – 1 копу, Тарас у с. Раховці – півкопи грошів⁸⁷⁰.

Більшу частину невеличкого заповіту убогої міщанки Матяшової Шевеліної складає перелік осіб і сум, що вона їм завинила, згадує при цьому і своїх боржників:

«...na który pogrzeb odkazała złoty, a taler swieszczennikowi aby ją w sobotnik wpisał. A te złotych cztery odda Jan Bliźniuk ze złotych dwunastu, które został winien tak mężowi memu nieboszczykowi, jako i mnie samej za chatę z ćwiercią placu kupną od nas obojga na Zawrociu wedle Jeuchyma Petka, a z drugą stronę placu pustego za złotych dwadzieścia i puł osma, a oddał już nam przed tym był obojgu złotych piętnaście. ... Sławetnemu Panu Alexandrowi Bobrowiczowi, rajcy ołyckiemu, winna zostają złotych dwa, ten dług zapłaci pomieniony Jan złotych ośmiu pozostałych. Semen Szpaczek, co się upominał u mnie z

⁸⁶⁶ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 91 зв.

⁸⁶⁷ Там само. Арк. 160.

⁸⁶⁸ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 160.

⁸⁶⁹ ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 6, арк. 195–195 зв.

⁸⁷⁰ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 6, арк. 47.

mężem złotych pięciu długu za sadowinę, tedy jemu nie mają bydź dawane od tegoż Jana, bo mąż mój nieboszyk służył kilka lat jego dziadowi Chwedorowi Łydze, tedy gdy się jemu upominał złotych dwudziestu za wysługę, on jemu powiedział: “patrz sobie tego długu na gruncie moim po śmierci mojej”. A ten grunt wszytek otrzymał pomieniony Semen Szpaczek»⁸⁷¹.

Наостанок міщанка зазначає, що своєму синові Хвесикові вона нічого не залишає через свою бідність і просить добрих людей взяти його до себе на виховання, за що колись хлопець їм відслужить⁸⁷².

Про відсутність боргів і боржників городяни спеціально згадували в заповіті: «declarowała też taż testatorka iż jej nikt nie winien; ani ona nikomu nic nie winna», «długów żadnych, powiedziała, nikomu nie została winna», «długu żadnego nikomu nie winnam i mnie nikt nie winien»⁸⁷³.

* * *

Таким чином, друга частина диспозиції, важливіша для міщан, стосувалася майнових справ. Земля або нерухомість у місті становили для волинських городян найбільшу матеріальну цінність і надійне вкладення капіталів. Купці і торговці більше цінували готівку або товар, який можна було продати. Переліки майна починали з найважливіших для тестатора речей. Формула «речи рухоме, золото, сребро, цины, медь, шаты, гроши готовые» щодо загальної назви рухомих речей вказує на те, що існувала певна їх ієрархія або градація. Найціннішими вважали вироби з благородних металів – золота і срібла, коштовні прикраси, потім – з цини (олова) і міді, а завершували список одяг та інші речі. Анджей Посьпех зауважив, що для більшості інвентарів шляхетського майна був характерний брак клейнодів, тому срібло та коштовні тканини можна вважати за кращі і докладніші, принаймні найбільш точні детермінанти рівня заможності і стандартів життя⁸⁷⁴. Такі ж критерії оцінювання рівня заможності були характерні для інвентарів і тестаментів городян Волині. Іноді тестатори дарували речі, що не становили особливої цінності у матеріальному вимірі, але мали нагадувати спадкоємцям про колишнього господаря.

Пересічні міщани найчастіше згадують предмети гардеробу, описуючи принагідно тканину, з якої вони були виготовлені, колір, окремі частини одягу, види хутра, що використовувалися при пошитті чи як оздоба. Вбрання засвідчує проникнення до волинських міст західних впливів, а водночас існування сталих східних запозичень; тут поєднувалися модні новинки з глибокою архаїкою, що творило різностильовий мікс. У гардеробі волинських міщан XVII ст. присутні делії і доломани, мода на які почалася в останній третині XVI ст. під впливом угорців, але зникли характерні для минулого століття гермаки. Відсутні були й

⁸⁷¹ ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 135 зв.

⁸⁷² «Syna mego Chweska kto będzie łaskaw po mej śmierci, niech sobie weźmie a wyćwiczy na dobre i swej woli nie daje. A ja za tego będę Boga prosiła, i odsłuży on gdy dorośnie». Білоус Н. «Вызнаваю сим моим тастаменътом и ѡстатнею волею своею» ... С. 146.

⁸⁷³ Там само. С. 145.

⁸⁷⁴ Pośpiech A. Pułapka oczywistości. Pośmierne spisy ruchomości ... S. 115.

т. зв. душоґрії – вид верхнього одягу з недорогих матеріалів, яким користалися жителі білоруського Полісся і, зокрема, Могилева⁸⁷⁵ під впливом московитів. У другій половині XVII ст. на Волині, подібно як і в інших річпосполитських містах, популярними були кунтуші і жупани, які підшивали різним хутром; вони становили стандартний набір одягу, що передавався у спадок⁸⁷⁶. Спостерігається повсюдне захоплення лазуровим (відтінком блакитного) кольором, який вважався тогочасним модним трендом для верхнього чоловічого одягу. Заможні городяни мали у своєму гардеробі одяг, пошитий з дорогих тканин, експортованих зі Сходу і Заходу, заявляючи в такий спосіб про свої фінансові можливості, соціальні устремління і прагнення, орієнтацію на моду та вподобання шляхти⁸⁷⁷. Поширеним аксесуаром волинських міщан були коштовні пояси різних гатунків. Вони зустрічаються у тестаментях геть незаможних тестаторів, які передавали їх у спадок дітям і онукам. Одяг цінувався і зазвичай мав не одного господаря, а коли виходив із ладу, то старанно перелицьовувався. Активно використовувались як важливий елемент одягу коштовні гудзики і застібки.

Тестатори з волинських міст постають загалом людьми практичними і прагматичними, ошадливими, такими, що дбають про своє майно. Речі для них мали утилітарне значення, а коштовності сприймалися як «мобільні артефакти», які можна було продати або заставити в разі потреби. В заповітах чоловіків рідкісними були згадки про зброю і книжки, а в жіночих – відсутні предмети особистого характеру (наприклад люстерка, гребінці, щіточки, оправлені в срібло тощо), що було характерно для тестаторів коронної частини Речі Посполитої⁸⁷⁸.

Варто пам'ятати, утім, що тестаменти не дають повного уявлення про власність міщан, оскільки заповідачі зазвичай згадували тільки найважливіші для них речі⁸⁷⁹. Брак у цих джерелах інформації про меблі, посуд, постіль тощо не завжди свідчить про те, що їх узагалі не було в тестатора. Ці речі могли мати другорядне значення для городян і переходили до спадкоємців разом із нерухомістю. Не замовчували натомість наявність боргів і кредитних зобов'язань, що складало важливу частину їхнього господарського життя.

Незважаючи на специфіку такого джерела, як тестамент, аналіз його матеріальної частини є важливим джерелом для дослідження матеріальної культури ранньомодерного міського соціуму.

⁸⁷⁵ Zielecka-Mikołajczyk W. Prawosławni i unici w Rzeczypospolitej ... S. 230-231.

⁸⁷⁶ Klonder A. Świat materii w testamentach szlachty czeskiej i polskiej ... S. 471; Prowincjusze i detaliści. Drobny handel i rzemiosło w Rzeczypospolitej w XVII – początku XVIII wieku. Warszawa, 2020. S. 38-39.

⁸⁷⁷ Turska K. Garderoba jako przejaw gustu, stanu majątkowego i statusu społecznego w XVI wieku // КНKM. 2004, nr 2. S. 207-217.

⁸⁷⁸ Popiołek A. Woli mojej ostatniej testament ten... S. 193.

⁸⁷⁹ Zielecka-Mikołajczyk W. Prawosławni i unici w Rzeczypospolitej ... S. 233.

ВИСНОВКИ

Тестаменти городян міст ранньомодерної Волині до сьогодні комплексно не досліджувалися і не розглядалися як багатоаспектне джерело. Тим часом ці джерела мають неабиякий потенціал для представників різних історіографічних напрямків – соціальної та економічної історії, історичної антропології, історії права, гендерної історії, нової культурної історії тощо. На поверхні – інформація про соціальний і майновий статус заповідачів, їхню господарчу активність, стосунки в родині та з ширшим колом родичів, приятелів, сусідів, слуг (челяді). На споді – широкий спектр проблем ранньомодерної культури, що потребує герменевтичного аналізу. Варто пам'ятати про специфіку цього акту, який укладався вже частково з іншої перспективи, на порозі Вічності. Часом тестатори, пригнічені хворобою і старістю, плуталися у важливих деталях свого життєвого шляху та забували імена навіть тих, з ким їх тісно звела доля. Іноді заповіт ставав своєрідною формою порахунків із минулим і родичами, що має неабияке значення для дослідження емоційного світу людей минулого. Очевидно, що всі ці особливості варто враховувати при використанні інформації testamentів⁸⁸⁰.

Акти останньої волі мешканців міст набували юридичної сили після запису до міських книг, чи до книг духовного суду. У більших містах Речі Посполитої заповіти було виділено в спеціальні книги – *Libri testamentorum*, *Protocolla testamentorum*, *Testamentbücher*. Їх систематичне провадження вимагало певної кваліфікації та раціональної внутрішньої організації міських канцелярій. Поява цього різновиду книг, відповідно, залежала від особистої волі урядників конкретного міста⁸⁸¹, що не було властивим для міст та міських осередків ранньомодерної Волині. Тестаменти були розпорошені поміж інших записів, що засвідчує невисокий професійний рівень міських канцеляристів. Міські урядники виступали свідками під час виголошення тестатором своїх останніх розпоряджень. Вони також стежили за точністю нотування інформації писарем, підтверджували своїми підписами/печатками нотаріальну чинність заповіту та вносили його до актової книги. Таким чином райці чи лавники ставали символічними охоронцями депозиту, представленого в документі. Серед аналізованої групи заповідачів було кілька осіб, які власноруч написали свої тестаменти, тож міським урядникам залишалося тільки прийняти готові тексти для фіксації в урядових книгах. Ці факти свідчать про розвиток писемної культури у волинських містах ранньомодерного часу. Утім, переважна більшість заповідачів була неписьменною, ставлячи на підтвердження акту останньої волі хрестик замість підпису,

⁸⁸⁰ Popiołek B. «Woli mojej ostatniej testament ten...» ... S. 7.

⁸⁸¹ Adamska A. «Stąd do wieczności» ... S. 198.

а для укладання самого акту потребували фахової допомоги працівників міської канцелярії⁸⁸². Тож практики тестаментування були різними і мали місцеві особливості. Варто зважати і на ту обставину, що більшість людей не укладали заповіти. Вочевидь не було необхідності згадувати справи, що вже були врегульовані за життя, або самі собою зрозумілими для тестувальників та їхніх родичів.

На волинському матеріалі можна простежити типологію тестаментів у залежності від форми, змісту, способу засвідчення (усні й писемні, написані власноруч чи за допомогою писаря або інших міських урядників, засвідчені і незасвідчені), за соціальним та сімейним статусом заповідачів, за статевою приналежністю (чоловічі та жіночі). Рідкісними були випадки укладання подвійних тестаментів (подружжя).

Порівняльний аналіз волинських тестаментів з тестаменами з міських книг коронних земель засвідчує не лише подібність структури цих актів, а й дещо архаїчний характер місцевого формуляру. Зокрема, на це вказують такі ознаки, як розширена аренда в деяких текстах, докладний опис майна, фіксація деталей окремих речей і, особливо, емоційна риторика та діалоги між тестатором і спадкоємцями, внесені до тестаменту. Акти ж останньої волі міщан коронних міст виглядають більш формалізованими, відзначаються відсутністю подробиць і деталей щодо рухомого майна (яке записувалося окремим реєстром), браком емоцій до членів родини, тобто наслідують новітні традиції укладання тестаментів. Складніший за інші формуляр мали тестаменти жителів Олики, де була добре розвинута міська канцелярія.

Найважливішою мотивацією до укладання тестаменту було намагання розподілити майно так, аби уникнути конфліктів між спадкоємцями у майбутньому. Піклуючись про дітей та онуків, городяни залишали їм своє рухоме й нерухоме майно, давали поради і застерігали від небезпеки. Не забували й про своїх найближчих родичів, приятелів, а також челядь і слуг, яких обдаровували з почуття вдячності за службу. До інших причин, що спонукали їх укласти акти останньої волі були: піклування про дружину або чоловіка, харитативні цілі та ктиторські обов'язки.

Акти останньої волі волинських городян дозволяють зробити певні демографічні підрахунки – встановити кількісний склад родини та її дітність, кількість шлюбів, дитячу смертність тощо. Практично неможливо встановити біологічний вік помираючої особи, окрім невеликої кількості тестаментів, де за деталями можна принаймні приблизно його окреслити.

Тестаменти волинських городян представляють широку і складну палітру родинних стосунків з їх проблемами, негараздами, любов'ю, де завжди тяжко сказати, чи йшлося про щирі емоції, чи лише про їх демонстрацію. Заповіти відтворюють складні конфігурації розподілу майна між спадкоємцями та конфліктні ситуації, що виникали навколо цього. Утім, у більшості випадків ці акти демонструють зразковий образ родинного життя, їхньою метою було знизити ризик можливих конфліктів серед спадкоємців.

⁸⁸² Білоус Н. Тестамент як джерело для дослідження міщанської писемності ... С. 39-67.

Уважалося, що по смерті чоловіка його удова та малолітні діти потребують опіки. Нагляд за сиротами і вдовами в містах Речі Посполитої належав до обов'язків міських влад (магістратів). Вступаючи на уряд міські урядники складали присягу і зобов'язувалися охороняти права вдів і сиріт. Якщо небіжчик не залишав тестаменту, то міський уряд призначав опікунів у судовому порядку. Право опіки над сиротами функціонувало не тільки в королівських, а й у приватних містах. Зазвичай визначали двох опікунів, один із яких був представником міського уряду, а другий – близьким родичем або приятелем тестатора, зрідка – трьох, що також зустрічалося в опікунській практиці в містах Волинського воеводства.

Заповіт сполучав два різні світи, оформлявся за життя тестатора, але виконувався виключно після його смерті. Траплялося, що розпорядження заповідача, пов'язані з його системою цінностей, не знаходили належної поваги у живих. Спадкоємці, ексекutori майна або опікуни неповнолітніх дітей дивилися на тестамент як на юридичний акт, що регулював майнові стосунки. Виконання розпоряджень небіжчика уважалося обов'язковим для спадкоємців, однак незгода з тестатором щодо розподілу майна могла спровокувати судовий процес. Як у шляхетському соціумі, так і у міщанському, тестаменти іноді порушувалися. Траплялися посмертні судові процеси, особливо у справах, пов'язаних із нерухомістю. Світ живих, незважаючи на правові засади і погрози заповідачів розправою на Страшному суді, на свій лад коригував акти останньої волі.

Тестаменти – важливі джерела для дослідження релігійної культури волинських городян, для яких гасло *memento mori* і наука про *ars bene moriendi* не були чужими. Пам'ятаючи про ці настанови, тестатори намагалися належним чином попрощатися із земним життям. Задля «душевного спасіння» вони відписували певні (іноді чималі) суми грошей або заповідали частину майна церквам/костелам, монастирям, шпиталям, робили милосердні вчинки; переймалися тим, аби спадкоємці виконали їхні розпорядження щодо поховальних церемоній, відправлення посмертних молебнів і заупокійних служб. Відомо ж бо, що достойний похорон відповідно до церковних канонів був важливим для порятунку душі покійного. Неабияке значення при цьому відігравали матеріальне становище заповідача та його соціальний статус.

Акти останньої волі містять розпорядження щодо способу та місця поховання тіла. Іноді тестатори пояснювали, чому для них особливе значення має саме це конкретне місце. Зазвичай мотивом було бажання лежати поруч із близькими родичами. Семантика місць останнього спочинку була тісно пов'язана із сакральною сферою: заповідачі віддавали перевагу цвинтарям місцевих храмів та монастирям. Адже міщани, як і представники привілейованих прошарків суспільства⁸⁸³, вірили, що чим ближче до святощів ховатимуть їхнє «грішне тіло», тим більше надії на заступництво та спасіння душі в день Страшного суду. Ця інформація важлива для дослідження історії окремих міських храмів, шпиталів, монастирів, а також релігійних братств у містах ранньомодерної Волині.

⁸⁸³ Яковенко Н. «Погреб тілу моему выбираю с предки моєми» ... С. 784-808.

Тестаменти волинських городян дають можливість дослідити обсяг та різновид майна і приблизно окреслити майновий стан заповідачів, їхню господарчу діяльність. Городяни розпоряджалися нерухомим та рухомим майном, рідше – готівкою. З огляду на аграрний характер більшості містечок тогочасної Волині, земля та нерухомість (в межах міста та поза його межами) становили для них найбільшу матеріальну цінність і надійне вкладення капіталів. Аналіз рухомих речей міщанської еліти засвідчує її прагнення наслідувати привабливі форми життя місцевої шляхти. Показником соціального статусу можна вважати одяг. Вбрання міщан залежало від шляхетської моди. Ця деталь відображає ширший вплив шляхетської культури на систему цінностей і спосіб життя у містах Речі Посполитої⁸⁸⁴, зокрема в українських. Тестаменти та інвентарі майна містять доволі детальну інформацію про повсякденну культуру різних груп жителів тогочасних міст, їхні життєві стандарти і пріоритети, а в деяких випадках – про шляхи здобування грошей та способи трат, культурні вподобання.

Подальші пошуки в архівах, публікація і дослідження testamentів жителів інших українських міст та їх порівняльний аналіз у майбутньому створять можливість для ширшої дослідницької перспективи, розмаїтішого кола питань і методологічного інструментарію, а отже дозволять створити ширшу панораму культури городян на українських теренах. Чекають на глибше дослідження такі проблеми: уявлення тогочасних людей про сакральне, сприйняття святощів, прояви побожності і харитативна діяльність, родинні стосунки. Вартою уваги є проблема детального аналізу самої поховальної церемонії та розпоряджень щодо неї тестаторів – віддзеркалення суспільних настанов й індивідуальних вподобань. Очевидно, постане питання регіональних особливостей у ставленні до смерті і поховання, зокрема, спільне й відмінне українських городян від мешканців інших регіонів держави. Скажімо, скільки грошей вони були готові виділити на поховання і чи були ці суми обтяжливими для спадкоємців тестатора? Глибшого аналізу потребує і матеріальна культура ранньомодерного українського соціуму. Поза рамками книги залишились інші різні проблеми з історії повсякдення волинян, зокрема культура споживання їжі та напоїв. На ці та інші питання варто було б відповісти у майбутньому, враховуючи ширший порівняльний контекст та здобутки різних напрямків гуманітаристики.

⁸⁸⁴ Dymmel A. Ubiory jako wyznacznik pozycji społecznej mieszczan lubelskich... S. 197-207.

ДОДАТКИ

РЕЄСТР ТЕСТАТОРІВ*

№ док.	Ім'я тестатора	Соціальний та сімейний статус	Визнання	Джерело	Місцевість і дата укладення, мова джерела	№ стор.
1	Матис Тресковський	міщанин, війт, одружений	кат.	ЦДІАУК. Ф. 28, оп. 1, спр. 17, арк. 273–275	Ковель 21 III 1584 рус.	231
2	Малофій Іванович	священник, вдівець	пр.	ЦДІАУК. Ф. 28, оп. 1, спр. 18, арк. 32–35 зв.	Володимир 15 I 1585 рус.	233
3	Ядвіга Кривецька	шляхтянка, дружина Якуба Сокольницького	кат.	ЦДІАУК. Ф. 28, оп. 1, спр. 20, арк. 99–100 зв.	Луцьк 27 II 1587 рус.	237
4	Куниця Каплянка	міщанка, дружина Мартина Приборського	пр.	ЦДІАУК. Ф. 28, оп. 1, спр. 23, арк. 130–131	Володимир 1 II 1590 рус.	238
5	Мартин Приборський	шляхтич, одружений двічі	пр.	ЦДІАУК. Ф. 27, оп. 1, спр. 8, арк. 4 зв.–7 зв.	с. Білі Береги 24 XII 1592 рус.	240
6	Пелагія Якимовая Обуховая	міщанка, вдова	пр.	ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 41, арк. 675–676	Луцьк 2 IV 1594 рус.	242
7	Себастьян Хростеховський	шляхтич, одружений	кат.	ЦДІАУК. Ф. 27, оп. 1, спр. 15, арк. 719–721	Милянєвичі 10 IV 1604 рус.	244
8	Грицько Олізарович	міщанин, одружений	ун.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 6, арк. 87–87 зв.	Олика 28 VI 1606 пол.	246
9	Криштоф Садурський	шляхтич, неодружений	кат.	ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 89, арк. 270 зв.–272	Новий Тучин 8 IX 1608 пол.	246

* Скорочення: кат. – католик, пр. – православний, ун. – уніат, пол. – польська мова, рус. – руська мова

10	Лукаш Коваль	міщанин, одружений	пр.	Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie, rkps 262, k. 74	Козлин 20 X 1608 рус.	248
11	Овдотя Кайданиха	міщанка, вдова	пр.	Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie, rkps 262, k. 22	Козлин 14 III 1610 рус.	248
12	Ян Кргогулецький	шляхтич, вдівець	кат.	ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 89, арк. 170–171 зв.	Клевань 15 X 1610 пол.	249
13	Михайло Волк Ланевський	шляхтич, неодружений	кат.	ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 89, арк. 519–521	Луцьк 23 VIII 1611 рус.	251
14	Ян Блажейовський	шляхтич, одружений	кат.	ЦДІАУК. Ф. 27, оп. 1, спр. 24, арк. 207–208	Волиця Порська 25 IX 1615 пол.	253
15	Мартин Іршинський	міщанин, війт, неодружений	кат.	ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 103, арк. 217–219	Сокіл 18 II 1616 пол.	254
16	Раїна Окорська	шляхтянка, дружина Миколая Ван- даловського	пр.	ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 112, арк. 78а зв.–79	Турійськ 23 III 1619 пол.	257
17	Самійло Васильович Солтан	міщанин, бурмистр, вдівець	пр.	ЦДІАУК. Ф. 26, оп. 1, спр. 31, арк. 124–128	Луцьк 20 VII 1621 рус.	258
18	Анна Медонівна	шляхтянка, дружина Миколая Омелянського	кат.	ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 131, арк. 160 зв.–162	Клевань 26 IV 1622 пол.	262
19	Юхим Поліщук	міщанин, одружений двічі	пр.	Biblioteka Kórnicka, sygn. 01204, k. 24–25	Олика 6 II 1625 пол.	263
20	Миколай Шишковиць	міщанин, швець (чоботар) одружений	пр.	Biblioteka Kórnicka, sygn. 01204, k. 36v–38	Олика 22 II 1625 пол.	264

21	Павло Островський	міщанин, одружений	пр.	Biblioteka Kórnicka, sygn. 01204, k. 81–82	Олика 17 V 1625 пол.	265
22	Парфен Голузка	міщанин, лент- війт, війтів- ський писар, одружений	пр.	ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 160, арк. 1647 зв.–1650	Луцьк 4 VIII 1628 пол.	265
23	Войтех Мстиславович	міщанин, аптекарь, одружений	кат.	ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 183, арк. 1411–1415	Луцьк 15 X 1632 пол.	268
24	Томаш Ясинський	шляхтич, одружений	кат.	ЦДІАУК. Ф. 23, оп. 1, спр. 1, арк. 16 зв.–17	Луцьк 3 VII 1636 пол.	270
25	Левко Демкович	міщанин, одружений	пр.	ЦДІАУК. Ф. 32, оп. 1, спр. 1, арк. 163–165	Вишва 9 I 1638 рус.	271
26	Криштоф Немиський	міщанин шляхетського походження, одружений	кат.	ЦДІАУК. Ф. 23, оп. 1, спр. 1, арк. 30 зв.–32	Луцьк 28 VI 1638 пол.	272
27	Стефан Булгак	міщанин, лавник, одружений	пр.	ЦДІАУК. Ф. 23, оп. 1, спр. 1, арк. 92-93	Луцьк 8 III 1639 пол.	274
28	Федір Бакоринський	міщанин, одружений	ун.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 8–8 зв.	Олика 4 IV 1644 пол.	275
29	Гарасим Лазебник	міщанин, одружений двічі	ун.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 20–20 зв.	Олика 3 V 1644 пол.	276
30	Іван Амброжко	міщанин, одружений двічі, вдівець	ун.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 33 зв.–34	Олика 19 V 1644 пол.	277
31	Марія Сеньковна	міщанка, дружина, 1 - Криштофа Псярського, 2 - Григорія Ружанського	пр.	ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 6, арк. 16–16 зв.	Дубно 10 I 1645 пол.	277
32	Андрій Іванович Косович	військовий гайдук, неодружений	пр.	ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 6, арк. 29 зв.–30 зв.	Дубно 17 X 1648 пол.	279

33	Степан Грицелевич	міщанин, одружений	ун.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 38–38 зв.	Олика 4 I 1649 пол.	280
34	Дорота Матисова Сокальська	міщанка, вдова	кат.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 38–38 зв.	Олика 21 II 1649 пол.	281
35	Валентин Шкляр	міщанин, скляр, одружений	кат.	ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 6, арк. 40 зв.–41	Дубно 19 III 1649 пол.	281
36	Настасія Андрійова Ковчайова	міщанка, вдова	пр.	ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 6, арк. 32 зв.	Дубно 24 III 1649 пол.	283
37	Регіна Сокальська	міщанка, дружина 1 - Януша Волошинова, 2 - Матяша Сокальського	кат.	ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 6, арк. 157–158	Дубно 23 IV 1650 пол.	284
38	Уксинія Іванова Ратчинська	міщанка, вдова	пр.	ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 6, арк. 195–195 зв.	Ратчин 12 XI 1649 пол.	285
39	Яків Ласкович	міщанин, одружений	пр.	ЦДІАУК. Ф. 1401, оп. 1, спр. 1, арк. 168–168 зв.	Милянєвичі 18 VIII 1650 рус.	286
40	Блажей Згуба	шляхтич, слуга Андрія Жолкевського, неодружений	кат.	ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 6, арк. 199	Дубно 15 X 1650 пол.	287
41	Іван Назарович і Кристина Русаківна	міщани, подружжя	пр.	ЦДІАУК. Ф. 28, оп. 1, спр. 89, арк. 491–493	Володимир 20 VII 1652 рус.	287
42	Валентин Жембецький	міщанин, райця, двічі одружений	кат.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 40–40 зв.	Олика 31 III 1654 пол.	289
43	Гася Нагішкова	міщанка, дружина 1 - Федора Бізумова, 2 - Степана Нагішка	ун.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 41	Олика 8 IV 1654 пол.	290
44	Самійло Гудневич	міщанин, одружений	кат.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 45 зв.–46	Олика 8 V 1654 пол.	291

45	Йовся Веремейчикова	міщанка, дружина Семена Веремейчика	ун.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 48	Олика 1 VI 1654 пол.	292
46	Вівдя Білецька	міщанка, самотня	ун.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 55	Олика 17 IV 1657 пол.	293
47	Станіслав Медзякевич	міщанин, броварник, одружений	кат.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 64–65	Олика 21 X 1657 пол.	293
48	Іван Йовтухович	міщанин, купець з Олики, одружений	пр.?	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 67–68	Маначин 3 III 1657 пол.	295
49	Лукашиха	міщанка, солодовничка, дружина Лукаша	кат.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 72 зв.–73	Олика 11 III 1658 пол.	296
50	Іван Антипович	міщанин, одружений	пр.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 46	Олика 23 V 1658 пол.	297
51	Михайло Вальда	міщанин, будівничий, одружений	кат.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 83 зв.–84	Олика 8 II 1659 пол.	298
52	Матяш Підвисоцький	міщанин, купець, одружений	кат.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 85а зв.–86	Олика 26 IV 1659 пол.	299
53	Григорій Фалелійович	міщанин, лавник, одружений двічі	ун.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 91–92	Олика 9 X 1659 пол.	300
54	Настасія Синицька	міщанка, дружина 1 - Василя Швозки, 2 - Кузьми Лубовика, 3 - Данили Синицького	пр.	ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 1, арк. 154 зв.–155 зв.	Дубно 16 II 1660 пол.	301
55	Стефан Лотошинський	пахолок замку, одружений	ун.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 38–38 зв.	Олика 25 III 1660 пол.	303
56	Олексій Юркевич	міщанин, одружений	пр.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 39 зв.–40	Олика 20 IV 1660 пол.	304

57	Реїна Миколайова Голяшевська	міщанка, вдова	кат.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 44 зв.–45	Олика 30 VIII 1660 пол.	305
58	Андрій Лабунський	міщанин, міський писар, одружений	кат.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 45 зв.–46	Олика 2 IX 1660 пол.	306
59	Ян Федорович	міщанин, військовий, неодружений	пр.	ЦДІАУК. Ф. 2073, оп. 1, спр. 43	Луцьк 2 IX 1660 пол.	308
60	Мартин Дорошеня	міщанин, одружений двічі	пр.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 49 зв.–50	Олика 1 II 1661 пол.	309
61	Мартин Овакович	парох ковельського костелу	кат.	ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 2, арк. 19 зв.–20	Ковель 26 II 1661 пол.	310
62	Прокіп Семенович	міщанин, одружений двічі	ун.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 51–51 зв.	Олика 11 III 1661 пол.	311
63	Софія Андрійова Лежинська	міщанка, вдова	кат.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 54–54 зв.	Олика 24 IV 1661 пол.	312
64	Матяш Ольшевський	міщанин, швець, одру- жений двічі	кат.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 58 зв.–59 зв.	Олика 2 VII 1661 пол.	313
65	Стоян Сербін	військовий, одружений	пр.	ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 1, арк. 295–295 зв.	Дубно 23 IX 1661 пол.	315
66	Маріанна Слоньчина	міщанка, вдова	кат.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 91–91 зв.	Олика 15 XII 1661 пол.	316
67	Ганна Ходажовна	міщанка, дружина 1 - Василя Попіка, 2 - Романа Красновольця, породілля	пр	ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 2, арк. 85 зв.–86	Ковель 6 III 1662 пол.	318
68	Матвій Калиновский	військовий вдвіць	кат.	ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 2, арк. 117 зв.–118	Ковель 13 I 1663 пол.	319
69	Григорій Рудченя	міщанин, вдвіць	пр.	ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 2, арк. 120 зв.–121	Ковель 3 II 1663 пол.	320

70	Гальшка Сколдицька	міщанка, вдова по місь- кому писарю	?	ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 2, арк. 268–268 зв.	Ковель 7 V 1663 пол.	321
71	Йовко Мискевич	міщанин, одружений двічі	пр.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 99–99 зв.	Олика 7 XI 1663 пол.	322
72	Григорій Нетякевич	міщанин, кушнір, одру- жений двічі	ун.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 99 зв.–100	Олика 17 XI 1663 пол.	323
73	Іван Кладовник	міщанин, одружений двічі	пр.	ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 1, арк. 264–265	Дубно 23 I 1664 пол.	325
74	Василь Мартинович	міщанин, одружений двічі	ун.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 105 зв.	Олика 11 II 1664 пол.	326
75	Євдоксія Гарасимиха Чирчиха	міщанка, вдова	пр.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 106–106 зв.	Олика 3 III 1664 пол.	327
76 76а	Георгій (Юрко) Середа	міщанин, кушнір, одружений двічі	ун.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 107 зв.–108; 108 зв. – поправки до тестаменту	Олика 4 IV 1664, 6 IV 1664 пол.	328 330
77	Катерина Толочкова	міщанка, дружина 1 - Ілляша, 2 - Андрія Толочка	пр.	ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 1, арк. 283–284 зв.	Дубно 12 V 1664 пол.	330
78	Роман Васильовський	міщанин, одружений двічі	кат.	ЦДІАУК. ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 110–110 зв.	Олика 20 V 1664 пол.	332
79	Іван Мискевич (Боняк)	міщанин, купець, одружений	ун.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 118 зв.–119	Олика 20 X 1664 пол.	333
80	Клим Цибулька (Новикевич)	міщанин, самотній	ун.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 120 зв.	Олика 5 XI 1664 пол.	334
81	Грицько Рогачевський	міщанин, кушнір, одру- жений двічі	ун.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 120 зв.–121	Олика 21 XI 1664 пол.	335
82	Яцько Леньчиц	міщанин, купець з м. Стрий, одружений	ун.	ЦДІАУК. Ф. 123, оп. 1, спр. 7, арк. 121–121 зв.	Олика 1 XII 1664 пол.	336

83	Анна Шимонова Маринська	міщанка, вдова	кат.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 125–125 зв.	Олика 18 II 1665 пол.	337
84	Петро Бризель	міщанин, ко- лишній війт, хірург, одру- жений двічі	кат.	ЦДІАУК, Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 131–131 зв.	Олика 22 V 1665 пол.	339
85	Матяшова Шевелина	міщанка, вдова, убога	ун.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 135 зв.	Олика 26 VI 1665 пол.	341
86	Мартин Хмельовський	військовий	кат.	ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 2, арк. 282 зв.–283	Ковель 27 VI 1665 пол.	342
87	Семен Малишкевич	міщанин, одружений	пр.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 144	Олика 15 II 1666 пол.	342
88	Семен Сергеленя	міщанин, одружений двічі	ун.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 144 зв.–145	Олика 6 III 1666 пол.	343
89	Софія Михайлова Вальдина	міщанка, вдова	кат.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 145 зв.–146	Олика 26 III 1666 пол.	344
90	Федора Макарівна Царьова	міщанка, вдова	ун.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 149 зв.–150	Олика 22 IV 1666 пол.	345
91	Євдоксія Іванова Капітаніха	міщанка вдова	ун.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 153–153 зв.	Олика 20 V 1666 пол.	346
92	Йовся Полуйкова	міщанка, дружина 1 - Івана Пашинського, 2 - Омелька Позневича, 3 - Юхима Споришовича, 4 - Яцька Полуйка	ун.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 156–156 зв.	Олика 20 VI 1666 пол.	347
93	Іван Буй	міщанин, одружений двічі	ун.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 1, арк. 2 зв.–3 зв.	Олика 11 IX 1666 пол.	348
94	Адам Гурський	міщанин, одружений	кат.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 1, арк. 5 зв.–6 зв.	Олика 21 X 1666 пол.	350

95	Олександр Дзуса	міщанин, купець, одружений	ун.	ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 1, арк. 419–420	Дубно 3 II 1667 пол.	351
96	Софія Куновська	міщанка, дружина 1 - Станіслава Точевецького, 2 - Яна Готарга, 3 - Миколая Павловського, 4 - Криштофа Куновського	кат.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 158 зв.–159	Олика 4 III 1667 пол.	352
97	Катерина Ветровна	міщанка, самотня, убога	кат.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 160	Олика 15 III 1667 пол.	355
98	Федір Авдійчик	міщанин, одружений двічі	ун.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 162–162 зв.	Олика 27 IV 1667 пол.	355
99	Якуб Добко	міщанин, купець, одру- жений двічі	кат.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 167 зв.–168	Олика 30 VII 1667 пол.	357
100	Давид Маньковський	міщанин, одружений	ун.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 169 зв.	Олика 20 I 1668 пол.	358
101	Василь	міщанин з м. Броди, одружений	ун.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 170.	Олика 26 I 1668 пол.	359
102	Дорота Гроховальська	міщанка, дружина 1 - Яна Соко- ловського, 2 - Якуба Гро- ховальського	кат.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 170–170 зв.	Олика 28 I 1668 пол.	360
103	Миколай Сахнович	міщанин, одружений двічі	кат.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 171–171 зв.	Олика 30 IV 1668 пол.	361
104	Миколай Пилипович	міщанин, одружений	пр.	ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 3, арк. 334 зв.–335	Ковель 20 V 1668 пол.	363
105	Павло Ничипорович	міщанин, самотній	ун.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 175–175 зв.	Олика 20 VI 1668 пол.	364
106	Єрмош Хомович	міщанин, райця, одру- жений двічі	пр.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 182 зв.–183	Олика 22 XI 1668 пол.	365

107	Юхим Киселевич (Пруженик)	міщанин, одружений	пр.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 185–185 зв.	Олика 10 III 1669 пол.	367
108	Аполонія, Мартінова Більцова	міщанка, вдова	кат.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 188–188 зв.	Олика 11 VI 1669 пол.	368
109	Миколай Полупанович	міщанин, лавник, одру- жений двічі	ун.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 188 зв.–189	Олика 9 V 1669 пол.	369
110	Трохим Москалько	міщанин, одружений	пр.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 189	Олика 9 V 1669 пол.	371
111	Лукаш Позневич	міщанин, лавник, одружений	ун.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 195 зв.–196	Олика 9 XII 1669 пол.	372
112	Євхимка Йоськова Лук'янови- чова	міщанка, вдова	ун.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 197–197 зв.	Олика 22 II 1670 пол.	374
113	Федір Дем'янович	священник, одружений	пр.	ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 4, арк. 99 зв.–100 зв.	Ковель 26 X 1671 рус., пол.	375
114	Настасія Олександрова	міщанка, самотня	пр.	ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 4, арк. 117–118 зв.	Ковель 27 XI 1671 пол.	376
115	Томаш	скарбовий гайдук, одру- жений тричі	пр.	ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 1, арк. 342 зв.–343	Ковель 5 III 1672 пол.	377
116	Ян Шимонович	міщанин, вдвіць	кат.	ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 1, арк. 452 зв.–453 зв.	Ковель 3 і 29 I 1674 пол.	378
117	Катерина, Левкова Хребтунова	міщанка, дружина 1 - Супрунова, 2 - Левкова Хребтунова	пр.	ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 1, арк. 464–465 зв.	Дубно 14 і 28 III 1674 пол.	380
118	Марк Ніфанович	міщанин лентвійт, одружений двічі	пр.	ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 6, арк. 13–15	Ковель 18 V 1676 пол.	382
119	Аполонія Лавриновичова	міщанка, дружина Кіндрата Лавриновича	пр.?	ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 6, арк. 131 зв.–132 зв.	Ковель 15 I 1678 пол.	384

120	Іван Козловський	міщанин, одружений	пр.	ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 6, арк. 178–179	Ковель 27 VII 1678 пол.	385
121	Матвій Зайчик	міщанин, одружений	пр.	НГАБ. Ф. 694, оп. 7, спр. 816, арк. 71–71 зв.	Дубно 5 XII 1680 рус.	386
122	Ярош Олешкович	міщанин, одружений	пр.	ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 7, арк. 89–90	Ковель 22 II 1682 пол.	387
123	Мартиніан Жуковецький	генеральний намісник володимир- ської катедри, вдівець	ун.	ЦДІАУК. Ф. 28, оп. 1, спр. 126, арк. 1312 зв.– 1315 зв.	Володимир 2 III 1682 пол.	388
124	Стефан Вишпольський	шляхтич війт, одружений	кат.	ЦДІАУК. Ф. 28, оп. 1, спр. 129, арк. 873–874	Володимир 12 XII 1683 пол.	391
125	Марина	шпитальна бабка	кат.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 1, арк. 13	Олика 24 VIII 1684 пол.	392
126	Єронім Танюкевич	міщанин, цехмістр куш- нірського цеху, лавник, райця, одружений	пр.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 1, арк. 18 зв.–20 зв.	Олика 13 X 1684 пол.	393
127	Фрузина Монджейов- ська	міщанка вдова	кат.	ЦДІАУК, Ф. 33, оп. 1, спр. 10, арк. 10 зв.–11	Дубно 12 XII 1684 пол.	396
128	Андрій Знойовський	міщанин, бурмістр вдівець	ун.	ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 7, арк. 233–234 зв.	Ковель 18 I 1685 пол.	397
129	Василь Дубовець	міщанин, одружений	пр.	ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 7, арк. 274	Ковель 8 I 1686 рус.	398
130	Захаріяш Жидкевич	міщанин, вдівець	пр.	ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 10, арк. 20	Дубно 29 XI 1686 пол.	399
131	Іван Посушка	міщанин, одружений двічі	пр.	ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 8, арк. 16–17	Ковель 19 XII 1686 пол.	400
132	Костянтин Судимонтович Чечель-Ново- селецький	шляхтич, королівський ротмістр, одружений	кат.	ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 403, арк. 420–423	Дубно 11 II 1688 пол.	401

133	Настасія Стефанова Зайкова	міщанка, вдова	пр.	ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 11, арк. 128 зв.	Дубно 20 III 1690 пол.	404
134	Тетяна Федорова Ніфановичівна	міщанка, вдова	пр.	ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 9, арк. 74–74 зв.	Ковель 17 XII 1690 пол.	405
135	Петро Фігурин	міщанин, одружений	пр.	ЛННБ ім. В. Стефаника. ВР. Ф. 91, спр. 44, арк. 29	Рівне 1 I 1699 пол.	407
136	Марина Храсицька	міщанка, дружина Гордія Храсицького	пр.	ЛННБ ім. В. Стефаника. ВР. Ф. 91, спр. 44, арк. 19–19 зв.	Рівне 29 I 1691 пол.	407
137	Вівдя Шебанкова	міщанка, вдова	пр.	ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 9, арк. 42 зв.–43	Ковель 22 II 1691 пол.	408
138	Васько Пушкар	міщанин, вдівець	пр.	ЛННБ ім. В. Стефаника. ВР. Ф. 91, спр. 44, арк. 49	Рівне 27 III 1691 пол.	409
139	Яцентій Юхимович	цехмістр ковальського цеху, одружений двічі	пр.	ЦДІАУК, Ф. 35, оп. 1, спр. 9, арк. 63 зв.–64	Ковель 17 V 1691 пол.	409
140	Онисько Мискевич	пахолок піхоти, вдівець	пр.	ЛННБ ім. В. Стефаника. ВР. Ф. 91, спр. 44, арк. 36–36 зв.	Рівне 22 VI 1691 пол.	410
141	Катерина Гусакова	міщанка, вдова	пр.	ЛННБ ім. В. Стефаника. ВР. Ф. 91, спр. 44, арк. 21	Рівне 4 VII 1691 пол.	411
142	Андрій Чумка	міщанин, вдівець	пр.	ЛННБ ім. В. Стефаника. ВР. Ф. 91, спр. 44, арк. 27	Рівне 1691 пол.	412
143	Арей Яцкевич	міщанин, неодружений	пр.	ЛННБ ім. В. Стефаника. ВР. Ф. 91, спр. 44, арк. 28–28 зв.	Рівне 1691 пол.	412
144	Максим Федорович	міщанин кравець, неодружений	пр.	ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 1, арк. 42 зв.–43	Олика 22 I 1692 пол.	413
145	Юрій Курочка	міщанин, одружений	пр.	ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 11, арк. 127 зв.–128	Дубно 22 III 1693 пол.	414

146	Грицько-Митко Красовський	міщанин, одружений	пр.	ЛННБ ім. В. Стефаника. ВР. Ф. 91, спр. 44, арк. 116 зв.	Рівне 15 IV 1693 пол.	415
147	Ганна Городецька	міщанка, дружина 1 - Якіма Долі, 2 - Павла Городецького	пр.	ЛННБ ім. В. Стефаника. ВР. Ф. 91, спр. 44, арк. 117 зв.–118	Рівне 6 V 1693 пол.	416
148	Ян Матушевич	міщанин, трубач, одружений	кат.	ЛННБ ім. В. Стефаника. ВР. Ф. 91, спр. 44, арк. 155–155 зв.	Рівне 25 I 1694 пол.	417
149	Феська Кондриха	міщанка, одружена	пр.	ЛННБ ім. В. Стефаника. ВР. Ф. 91, спр. 44, арк. 156–156 зв.	Рівне I 1694 пол.	418
150	Данило Жерняк	міщанин, одружений двічі	пр.	ЛННБ ім. В. Стефаника. ВР. Ф. 91, спр. 44, арк. 149–149 зв.	Рівне 12 II 1694 пол.	419
151	Параска Андрійова Шуляковна	міщанка, вдова	пр.	ЛННБ ім. В. Стефаника. ВР. Ф. 91, спр. 44, арк. 149 зв.	Рівне 6 III 1694 пол.	419
152	Василь Варкович	міщанин, одружений	пр.	ЛННБ ім. В. Стефаника. ВР. Ф. 91, спр. 44, арк. 132 зв.	Рівне 15 V 1694 пол.	420
153	Федір Махаско	міщанин, одружений	пр.	ЛННБ ім. В. Стефаника. ВР. Ф. 91, спр. 44, арк. 153 зв.	Рівне 14 XII 1694 пол.	420
154	Єфрем Завадський Турчинович	міщанин, одружений	пр.	ЦДІАУК. Ф. 1401, оп. 1, спр. 1, арк. 406–406 зв.	Миляновичі 6 IX 1694 рус.	421
155	Іван Ігнатович	міщанин, вдівець	пр.	ЦДІАУК, Ф. 35, оп. 1, спр. 10, арк. 104 зв.–106 зв.	Ковель 28 IX 1695 пол.	422
156	Марина Андрушкевичова	міщанка, дружина 1 - Макара, пахолка рівненської піхоти; 2 - Сергія Андрушкевича	пр.	ЛННБ ім. В. Стефаника. ВР. Ф. 91, спр. 44, арк. 175 зв.	Рівне 2 III 1696 пол.	424
157	Юрко Чотирибок	міщанин, швець, одружений	пр.	ЛННБ ім. В. Стефаника. ВР. Ф. 91, спр. 44, арк. 199	Рівне 3 IV 1697 пол.	425

158	Данило Терпитеня	міщанин, млинар, одружений	пр.	ЛННБ ім. В. Стефаника. ВР. Ф. 91, спр. 44, арк. 205	Рівне 22 X 1697 пол.	426
159	Овдотя Павловичова	міщанка, дружина Гаврила Павловича	пр.	ЛННБ ім. В. Стефаника. ВР. Ф. 91, спр. 44, арк. 220–220 зв.	Рівне 15 III 1698 пол.	427
160	Андрій Міхненья	пахолок піхоти, одружений	кат.	ЛННБ ім. В. Стефаника. ВР. Ф. 91, спр. 44, арк. 225	Рівне 1698 пол.	428
161	Йовхимка Мидловська	міщанка, вдова	пр.	ЛННБ ім. В. Стефаника. ВР. Ф. 91, спр. 44, арк. 242	Рівне 10 VIII 1699 пол.	428
162	Павло Гусак	міщанин, одружений	пр.	ЛННБ ім. В. Стефаника. ВР. Ф. 91, спр. 44, арк. 243–243 зв.	Рівне 27 VIII 1699 пол.	429
163	Андрій Ткач	міщанин, вдівець	пр.	ЛННБ ім. В. Стефаника. ВР. Ф. 91, спр. 44, арк. 241	Рівне 6 IX 1699 пол.	430
164	Трохим Затула	міщанин, вдівець	пр.	ЛННБ ім. В. Стефаника. ВР. Ф. 91, спр. 44, арк. 244–244 зв.	Рівне XI 1699 пол.	430
165	Миколай Яковеня	міщанин, самотній	пр.	ЛННБ ім. В. Стефаника. ВР. Ф. 91, спр. 44, арк. 245–245 зв.	Рівне 5 XI 1699 пол.	431
166	Корній Красовський	міщанин, одружений	пр.	ЛННБ ім. В. Стефаника. ВР. Ф. 91, спр. 44, арк. 239–239 зв.	Рівне 31 XII 1699 пол.	432
167	Іван Смордович	міщанин, вдівець	ун.	ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 12, арк. 103 зв.–104 зв.	Дубно 4 IX 1701 пол.	433
168	Катерина Григорова Хвалькевичова	міщанка, вдова	пр.	ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 13, арк. 32–32 зв.	Дубно 30 IX 1701 пол.	434
169	Ян Ладзейовський	парох унійної церкви Св. Іллі, одружений	ун.	ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 12, арк. 105 зв.–107 зв.	Дубно 5 XI 1701 пол.	435
170	Григорій Шемченя	міщанин, одружений двічі	ун.	ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 13, арк. 67а зв.–67б	Дубно 30 III 1702 пол.	438

ДОКУМЕНТИ

Археографічні засади публікації документів

Тексти документів публікуються мовою оригіналу – староукраїнською (літерами тогочасного кириличного алфавіту) і старопольською. Зберігаються варіанти написання, характерні для XVI–XVII ст. Усі тексти відповідно до вимог дипломатики розбито на клаузули, кожна з яких друкується з окремого абзацу. Документи супроводжуються редакційними заголовками, де вказано ім'я тестатора, його статус, дату і місце укладення тестаменту. Зберігаються також усі оригінальні заголовки, які вміщено рядком нижче. Перед кожним текстом подається інформація про місце знаходження його запису, місце укладення тестаменту, інформація про вид документу (оригінал, копія – облята, випис – екстракт), інформація про особу, яка подала акт для вписання до урядових книг, дата впису, в разі необхідності – примітки упорядника. Нумерація документів валова. У випадку, якщо документ раніше вже був опублікований, подаються назви його попередніх публікацій.

Документи староукраїнською мовою підготовлені до публікації на основі «Правил видання пам'яток, писаних українською мовою та церковнослов'янською української редакції»⁸⁸⁵. Враховано також деякі основні принципи, викладені в «Методичних рекомендаціях по передачі текстів документів XVI–XVIII ст.»⁸⁸⁶ та «Правилах видання пам'яток української мови XIV–XVIII ст.»⁸⁸⁷. При публікації текстів застосовано положення критично-дипломатичного методу, який передбачає збереження основних елементів графіки та орфографії джерела, але дозволяє публікаторові вносити деякі елементи сучасної орфографії та пунктуації, що, не спотворюючи тексту, полегшує його сприйняття. Розділові знаки оригіналів не зберігаються. Натомість вживаються розділові знаки згідно з розумінням публікатора та сучасними правилами пунктуації. Велика і мала літери вживаються згідно з сучасними правилами орфографії.

Тексти документів метаграфовано сучасним шрифтом зі збереженням літер, відсутніх у сучасному алфавіті: є, ѣ, ѿ, а, њ, ы, іа, ѡ. Надрядкова лігатура на місці

⁸⁸⁵ Німчук В.В. Правила видання пам'яток, писаних українською мовою та церковнослов'янською української редакції. Ч. 1. Проект. Київ, 1995.

⁸⁸⁶ Єдлінська У.Я., Страшко В.В. Методичні рекомендації по передачі текстів документів XVI–XVIII ст. // Передача текстів документів і пам'яток: Матеріали науково-методичної наради. Квітень 1990 р. Київ, 1990.

⁸⁸⁷ Правила видання пам'яток української мови XIV–XVIII ст. / упор. М.М. Пешак, В.М. Русанівський. Київ, 1961.

знака, що нагадує «малу сигму», передається розчленованою, вводиться в рядок і набирається курсивом як «-zo». Вводилися в рядок і набиралися курсивом також словосполучення «*st*» та всі інші надрядкові букви. Скорочені слова під титлами зберігалися у текстах документів без відтворення. Повний літерний склад таких слів подано в окремому «Списку скорочень слів під титлами». Паєрк на позначення звуку, що передається у сучасному письмі літерою «й», передано курсивним «*u*», згідно з усталеною в українській археографії практикою передачі цього знаку.

Польськомовні тексти публікуються близько до оригіналу, з частковою модернізацією правопису (діакритичних знаків), тобто з заміною окремих літер їхніми сучасними фонетичними відповідниками, що відповідає «Інструкції видання історичних джерел XVI – першої половини XIX ст.» редакції Кароля Лепшого⁸⁸⁸. Збережено упуцнення: *bardzo* – *barzo*, *wszystko* – *wszytko*, *abo* – *albo*, *bel* – *był*, *telko* – *tylko*. Довге *s* перед співголосними *l*, *m*, *n*, *z* замінено на сучасне *ś*: *jesli* – *jeśli*, *bysmy* – *byśmy*, *własnje* – *właśnje*. Модернізовано правопис літер *i*, *y*, *ŷ* залежно від того, що вони виражають – *i*, *y*, *iej*, *j*, *ej* (*Rzeczypospoliteŷ* – *Rzeczypospolitej*). Модернізовано правопис конфесійних термінів (*krześcianański* – *chrześcijański*). Уніфіковано правопис ввічливих звертань та титулатури, наприклад: *ichmość* – *Ich Miłość*, *Ich Mść*, *Jego Mci* – *JeMci*.

Літери на позначення цифр розкрито одразу в тексті у квадратних дужках. Збережено найважливіші оригінальні скорочення, які написані повністю в окремому списку. Пропущені або пошкоджені місця в текстах взято в квадратні дужки з трьома крапками – [...]. Дати релігійних свят, а також індікти для зручності читача розшифровуються в основному тексті документу у квадратних дужках. Текстуальні примітки позначаються арабськими цифрами. Нумерація приміток **валова**. Початок аркушів та їхніх зворотів передано цифрами архівної нумерації в квадратних дужках. Кінець сторінки оригінального аркушу позначається двома похилими рисками (//).

⁸⁸⁸ Lepszy K. Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku. Warszawa, 1953.

1. Тестамент ковельського вїта Матея Тресковського.

Ковель, 21 березня 1584 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 28, оп. 1, спр. 17, арк. 273–275. Укладений вдома на прохання тестатора, у присутності свідків. Облята до володимирської гродської книги. Подав для вписання приятель небїжчика Габріель Кейсар, 29 травня 1584 р.

Тестаментъ воита ковельского

Лѣта Бож[его] Нарож[енна] аФПД [1584], мѣса маа двадцат девятого дня

Писал и присылалъ на вриад кгродскии володимѣрскии до мене Александра Курцевича, подстаростего володимѣрського, пан Матыс Тресковскии, воитъ ковельскии, через приателна своего пана Кгабриеля Кейсара тестаментъ ѡстаточное воли его учиненыи, просачи абы былъ до книг здешних володимѣрскихъ вписан. Которого на огледавши, и его вычитат давши, видечи его целого и во всемъ справленого, слово ѡт слова до книг кгродскихъ володимѣрскихъ за прозбою воита ковельского Матыса Тресковского през приателна его пана Кейсара учиненого, записати есми велел, которыи тестаментъ так ся в себе маеть:

В ыме Панское Амин. Стансиа вола Божана.

ЯА, Матыс // [273 зв.] Тресковскии, воитъ ковельскии, лежечи на смертельной постели, а будучи уже на онои ѡстаточной дорозе, сподѣваючисе на себе смерти Пану Богу, сотворителеви своему, душу свою поручаю, а тѣло грешное землѣ, где еще будучи при доброи памяти за живота своего тым моимъ теперешнимъ тестаментомъ чиню волю свою ѡстатечную, яко при тых верныхъ за моимъ жаданемъ при томъ тестаменти моемъ будучихъ, яко при пану Филипу Словенскимъ, Богдану цехмистру, Федору Кравьцу и тежъ зацнеи духовной ѡсобѣ ксеендзу Станиславе Ясѣвскимъ, плебане ратенскимъ и ковельскимъ, и иных веры годных, при которыхъ на за тою ѡстаточною волею своею умиловавши шляхетне урожоного пана Михаила Яковлевича Секунского, зятя моего милого, и тежъ дочьку свою милую Катерину и ихъ дѣти милые Ганнухну а свою внучку, которыи на, еще будучи за живота своего, зходечи и с того недзѣного свѣта, ѡтказую, записую, дарую всю маестност свою такъ в рухomyх речах, яко и лежачих, котораа зостане по моем животѣ. Напродъ дом свои власныи названыи янковъскии, которыи купил и збудоваль за свое власные пѣнзи, стоячи в рынку в мѣсте Ковлю в парканѣ ѡд мосту замькового, а з другое стороны подле дворища Свитзинского зо всим пляцом и з будованемъ, с присадами, яко ся тот кгрунтъ сам в себе и в пожиткахъ своих ма вдолжъ и вшир, тот ѡтказую и записую пану Михалу Яковлевичу Секунскому, зятєви своему милому, панєи малжонце его Катерине и внуце моеи милои панєи Анне и инымъ прибытымъ потомкомъ держати и вечне а спокоине уживати. Дворище подле того ж дому названое Свилчинское, // [274] а з другое стороны Маика Трояновича, яко ся в себе мает вдолжъ и вширь зо всеми присадами, то тежъ ѡтказую, записую тому ж пану Михаилови Яковлевичу, зятєви своему милому, и девьце своеи милои Катерине и ихъ потомству также вечне держати, спокоине уживати. Пола полтрета vloки водле померы туточнеи, которые есть вымероные в трох поллахъ через пана Казимѣра Лѣдницкого, яко ся в себе мают вдолжъ и вширки ѡд межи до межи, тую тежъ тому ж пану Михаилу Яковлевичу ѡтказую и записую, панєи малжонце его Катерине и ихъ потомству

держати и вечно, и покоине уживати. Фолварок всякии, которыи стоить за рикою Турею з солодовнею, з винницею, з броваром, с клунами, с колешънами, з хлевами, з ышимъ всимъ будованемъ, с плацом, з кгрунтом, то тежъ ѿтказую и записую также на вечностъ тому же пану Михаилу Яковлевичу, зятєви своему милому, панєи малжонце его Катерине и зо всимъ потомствомъ держати и уживати на часы вѣчныя надъ давки, которые зовуть пасекою на хвастехъ с полемъ, зъ сеножатъми и иными пожитками, то тежъ дарую и ѿдписую тому же пану Михаилу Яковлевичу, панєи малжонце его зо всимъ потомствомъ такъ, яко се таа пасека сама в себе водлугъ обложена границъ своихъ маеть вширки и вдолжь, водле резовъ сеножатныхъ филиповскихъ держати и уживати на вечностъ покоине а непорушне. Огород, лежачии подле солодовни Савчинои, а з другое стороны ѿд фолварку Богдана цехмистра, яко ся тотъ огород и з сеножатми маеть вдолжь и вширки, тотъ тежъ ѿтказую и записую тому же пану Михаилу Секунскому, зятєви своему милому, панєи малжонце его Катерине и зо всимъ потомствомъ вечно а непорушне держати и вживати. Другии огород сеножатныи, лежачии в Колодныхъ подле фолварку Сербулатовского, а з другое стороны ѿт резовъ мѣстскихъ, яко ся в себе маеть вдолжь и вширки, тотъ тежъ ѿтказую и записую также на вѣчностъ пану Михаилу Секунскому, // [274 зв.] зятєви своему, панєи малжонце его и зо всимъ потомствомъ. Малжонце своєи милои панєи Катерине Летинского за еє верныя и цнотливыя послуги ѿтказую и записую изъ рухомои маєтности золотыхъ полскихъ пятдесят, тои же малжонце своєи Катерине Летинского ѿтказую и записую домъ, которыи збудованъ за свое власныя гроши, стоячи за рекою Турею водле моего фолварку, которыи она волна будетъ с того плацу звезти и поставити на дворищу Турчинскомъ, лежачимъ на улици Спороцовскои водле Демьяна слюсара, з одноє стороны, а з другое стороны водле дому панєи Марковои Городискои, поневашь ижемъ тоє дворище Турчинское ѿтказалъ и записалъ на вѣчностъ покоине держати и вживати панєи малжонце своєи милои Катерине Летинского за еє верныя послуги. Тои же малжонце своєи милои Катерине ѿтказую и записую по животє своемъ половицу жита засѣяного, пшеници тежъ половицу на еє живностъ зо всѣхъ полъ засѣяныхъ дворище, называемое Савчинское, лежачое на Подглушу водле огорода панєи Михайловои Секунскои, а з другое стороны черезъ улицу противко Децєви Бѣлопорцу з кгрунтомъ и з будованемъ, яко ся в себе маеть вдолжь и вширки, которое ѿтказую и вечно записую тому же пану Михаилу Яковлевичу Секунскому, панєи малжонце его Катерине и зо всимъ потомствомъ. Тежъ ведле того же моего тестаменту тому же пану Михаилу Яковлевичу Секунскому, зятєви своему милому, урядъ и мѣстце свое воитовство мѣстское ковельское злецаю и поручаю по животи своемъ ажъ до его скончєна веку и его потомству с тыми же привилїями, наданными ѿд королевое еє млсти Боны святое памяти зошлоє, яко тежъ и за потверженемъ тыхъ же привилєювъ на тоє же наданє того же воитовства ковельского ѿт его королевское млсти Жикгимонта Августа тежъ святое памяти зошлого на Колодницу, ку тому же воитовству ковельскому село Колодницу // [275] зо всими подданными колодницкими, з млыномъ з кгрунтами полными, з сеножатъми, з ставы, реками, з лесы, борами, дубровами, багны и иными пожитками до тои Колодницы належачими такъ, яко ся таа Колодница поменєнаа сама в себе и в кгрунте своемъ копыцами и границами маеть вдолжь и вширки водле померы пана Казимєра Лєдницкого, зошлого мерника королевского. То я все никому иному не поручаю, ани тежъ ѿтказую и записую, одно пану Михаилу Яковлевичу Секунскому, зятєви своему

милому, паней малжонце его Катерине и зо всим потомством его спокоине вечне держати и уживати.

А тот мои нынешнии тестамент, которы есть водле воли моеи остаточной написаны на жадным уряде ни *от* кого не мает быти касованъ, ани тежъ псованъ, але на вшелпаких местцах мает быти твержон. А хто бы его хотел нарушити, таковыи кождыи перед самым Створителем на маестати Божомъ *о* то ся будет виненъ зо мною справовати альбо осудити, где еще над то при том были почтивые люди мещане ковелские: славныи пан Яцко Белополець, Гриц Домашин, Дмитрий Тишкович, Сенко Хилчєна и иные, до которого того моего тестаменту, яко я, Матыс Тресковский, воить ковельский, просилом его млсти пана Кирила Зубцовского, городничого луцкого, и их млсти панов радец ковельских, яко тежъ и духовной особы капланской ксендза Станислава Асєвского, плебана ратенского и ковельского, о приложєне печатєи, што их млст на прозбу мою учинити рачили, печати свои приложили.

Писан в Ковлю, мсца марца двадцат первого дня, року Панского тисєча пятсот осмьдєсат четвєртого.

Кирил Зубцовский, городничии луцкий, рука власнава, ксендзь Станислав Ашевьский, плебан ратенский и ковельский, Андреи Збиковский, писар ковельский.

2. Тестамент священника Малофія Ивановича.

Володимир, 15 січня 1585 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 28, оп. 1, спр. 18, арк. 32–35 зв. Укладений вдома на прохання тестатора, у присутності свідків. Облята до володимирської гродської книги. Подава для вписання син небіжчика Іван Малофійович, 12 лютого 1585 р.

Тестамент Малофея Ивановича, попа пятницького

Того ж мсца феєрала В1 [12] дня

Постановившися очевисто передо мною, Якимомъ Стрывазкимъ, на тотъ часъ будучым на уряде кгородскомъ володимєрьскомъ, отецъ Малофеи Ивановичъ, попь церкви Заложєнья Светое Пятницы у Володимери, не будучи ни *от* кого ничимъ намовєныи, але самъ по доброи воли своеи явне усне оповедал и ку записанью до книгъ кгородскихъ визналь тестамент *остатнее* воли своеє, которым кому што по животе своемъ *отписаль* и сыну своему пану Ивану Малофєєвичу под печатью своею и под печатми и с подписомъ рукъ людеи добрыхъ дал, на которомъ вся *остатнаа* вола его значне меновите *єст* описана и доложона. И просил абы оныи тестамент через него на вриадє передо мною покладаныи в книги кгородские был уписан. Которого я огледавши, перед собою и *отцемъ* Малофєємъ *пятницким* с початку // [32 зв.] аж до конца в голос прочитати казал, а по вычитаню за усною прозбою его в книги кгородские уписати казал, и так ся в себе маєт:

Во имя Бога всемогущого, в Троицы нероздєлне единого *Отца* и Сына, и Светого Духа ку вечной памєти стан ся. Аминь.

Я, раб божии Малофеи Иванович, поп церкви Заложєнья Светое Пятницы у Володимеры на передмєсти Запятницким, будучи чоловѣкомъ в лѣтєхъ зєшлым и на здоровью уломнымъ, и памєтаючи на час смєртныи, иж кождому човеку на свет нароженому и на нем мешкаючєму ничого не *єст* певнєишого над смєртъ.

А *яж* по смерти всякие sprawy людские за часу живота писмом не утвержоные с памяти людское сплывають и в забыте приходат. Прото *кождый* хрестянский почитивый человек на пришлые а потомные часы на писме по себе зоставует, которые на вечные часы тривають и держаны бывають. А так и я, маючи то перед очыма своими, и хотечи на писме по себе зоставити, не будучи ни *от* кого ничим примушон ани намовен, *одно* з добрым розмыслом моим за доброе памяти моее и целого разуму моего, чиню *сес* мои тестамент *остатнее* воли моее под таким обычаем.

Кгды Бог милостивый допустит на мне смерть, на которую я, паметаючи Бога милостивого прошу, абы душу мою грешную до хвалы своее светое Бог взяти рачил, а тело мое грешное водлуг закону нашего хрестянского злецаю дати погрести в *отчизне* и *дедизне* моеи в церкви Светое Пятницы сыну моему Ивану Малофеевичу и тую церковь Заложенья Светое Пятницы власную *отчизну* и *дедовизну* мою мнѣ, дѣтем и потомкомъ моим *от* короля его *млсти* Светое и славное памяти Жикгимонта Августа привилемъ его *млсти* // [33] на вечность утвержоную з людми и землями церковными, которые подле тое церкви, такъ тежъ и с тымъ кгрунтомъ на Коцори лежачомъ, за кгрунтомъ церковнымъ, которые з стародавна был на Туремъ поли *промежку* *местских* кгрунтьов, без которого кгрунту церковного помера кгрунтьов *местских* быти не могла. Вряд *местский* володимерский и небожчикъ пань Михаило Козинский, *маршалокъ* его королевское *млсти*, *городничий* и *ревизоръ* володимерский, мнѣ ку *той* церкви вечне *отменою* даный и листами ихъ утвержонный, которого кгрунтьу на *отколька* десять летъ ажъ и до сихъ часов в супокоиномъ держаньи и вживани есть и зо всѣми доходы и пожитки, *яко* то ся здавна тепер таа церковь сама в себе и в *пожиткахъ* своих маеть, и *якъ* я самъ держаль по животе моемъ, сыну моему *перво* помененному Ивану ему самому, дѣтем и потомкомъ его симъ тестаментомъ моимъ на вечность записую.

А што ся дотычетъ *особливого* кгрунту моего *от* великого *кнзя* Швитригаила *продку* моему Харку Кацеревичу даного, и *от* короля его *млсти* Светое и славное памяти Жикгимонта Августа мнѣ, дѣтемъ, потомкомъ моим на вечность привилемъ его *млсти* *потверженого* дворища *подлуг* Палского и Плекгачовского, на которм кгрунте мешкаючи я по *отци* моем з молодости лѣтъ моих *аж* до старости и до сего часу власнымъ накладомъ и коштомъ моимъ будуванья немало побудовал, люде *осадил*, сажовки *посыпал*, сады *насадил* и *иншие* *пожитки* розмножил и привлащил, и *накладъ* немалый на то *наложил*, такъ тожъ и *острова* затымъ дворищем и всѣх *приналежностей* ку тому дворищу *приналежащихъ*, и *огорода* на *передместьи* *Запятиницкомъ* *лежачого*, по *одной* *сторонѣ* *огорода* Павла Крутоуса, а по *другой* *стороне* *пола* *Поезницкого* *боком*, а *чоломъ* *от* *дороги* *Могиленское*. А к тому што ся *теж* *дотычетъ* кгрунтьу моего *острова* Лопушного, *поль* и *сеножатеи* *промежку* кгрунтьовъ *кнзя* Федора его // [33 зв.] *милости* Романовича Сангушька *Михаилловецкихъ* *лежачого* и *сеножати* *зеркаловское* *промежку* *сеножатеи* *Василевское* *воитовское* и *Сенютинское* *лежачое*, о што я через час немалый с *попомъ* замку *володимерского* церкви *Святых* *Иоакима* и *Аньны* *Есифом* *Горяиномъ* *право* *велъ*, а *братья* *мои* *небожчикъ* *Василец*, *попъ* *апостолский* *володимерский*, и *Андрей* *Ивановичи* за *неоднокротнымъ* *вспоминанемъ* моим мнѣ в томъ ничимъ не помагали и с того ся *вырекли* *вечне*, *аж* я самъ *власнымъ* *накладомъ* и *коштомъ* *своим* *немалым* *ведуцы* *право* *тотъ* *кгрунт* *выиняль*. Который *кгрунт* *перво* *поменены* *островъ* *Лопушное*, *пола*, *сеножати* и *сеножат* *Зеркаловскую* *первей* *урядъ* *кгородский* *володимер-*

скии пан Михаило Павловичъ, подстарости, а панъ Иван Калусовскии, судя, а потомъ его *млст* княз Костентинъ Острозскии, воевода киевъскии, маршалокъ Волыиское землѣ, будучы старостою володимѣрскимъ, мнѣ с права и суду своего присудили и всказали, и выписы судовые подавали, а его королевская *млст* теперешнии Стефан, панъ нашъ милостивыи, водлуг суду их *млсти* мнѣ самому, дѣтемъ и потомкомъ моимъ на вечност привилемъ своимъ *гсдрьскимъ* потвердити рачил. Ино на и тые всѣ *кгрунты* в сѣмъ тестаменте моемъ звышъ помененые, и к тому всю *маетность* мою, што колве маю спрату домового, такъже быдла, збожа, *огуломъ* всѣ речы рухомые *акимъ-кольвек* именемъ або прозвискомъ поменены и названы быти могут. Которыхъ всѣхъ речей вельми мало, *отдалаючи от* брата моего рожного Андрия и так то всѣхъ близкихъ и далекихъ кривныхъ, повиноватыхъ моихъ тому *ж* сыну моему Ивану симъ тестаментомъ моимъ записую на вѣчност. *Мает он* то все на себѣ держати, вживати и тымъ всѣмъ, *нако* то власнымъ своимъ ведле воли и уподобана своего шафовати, *накъ* самъ на лепей розумѣючи. А братъ мои Андрии, дети и потомки, его еслибы ихъ мель, и никоторые близкие и далекие кривные, повиноватые мои до того всего ничего мѣти // [34] не маеть и не мают, бо што бы мело было с тыхъ, которыхъ добръ на брата моего Андрия приити, за то за все имъ и сына моего Ивана досыть стало грошми готовыми и *иншими* речми, такъ тежъ плаченемъ долговъ за него Андрия, што сынъ мои Иванъ своими власными грошми платил, то естъ меновите *паней* Василевои Каплинои Вовди *осмьдесять* копъ чотыри копы и грошей сорокъ чотыри литовское личбы. Пану Ивану Ворискому *пятнадцат* копъ грошей литовскихъ, пану Воитеху Троище сѣмъ копъ и грошей десеть литовскихъ. Пану Максиму Лудовичу три копы грошей литовскихъ, пану Михаилу Огородниковичу три копы грошей литовскихъ. Брату его пану Заньку полторы копы грошей литовскихъ. Пану Григорю Хацевичу *осмьдесять шест* грошей литовскихъ, за медь, за солодь три копы грошей литовскихъ. Тарасови Дысевичу полторы копы грошей литовскихъ. Жиду володимѣрскому Конашу Крутевичу две копы и грошей десеть. А братаннимъ моимъ дочкамъ *небожчика* Василя, *попа* апостолского, Тарасовои дочце *попади* Федоровскои Семионовои, *котораа* *перво* была за Хибовскимъ, Устьяна Грицковои Кисиневои, Анне Андреевои, *воитовичовои* Стрижевскои Мари, тымъ всѣмъ сынъ мои Иван за все досыть *вчинил*, бо на на то в себѣ грошей не мел и *тепер* *накъ* грошей, такъ золота, серебра и *никаких* коштовныхъ речей не маю. А што сѣа *дотычет* дочьки моее *небожчицы* Исаковои Анны, тую на, *выдаючи* замуж зо всѣхъ добръ моихъ достаточне *выправил* и за все *ей* досытъ учинил, то естъ меновите даль есми *ей* шубу лисюю *завыиковую* гвоздиковымъ пурприанскимъ сукномъ критую, *котораа* коштовала дванадцать копъ грошей литовскихъ, шубку беличюю сибирковую *чемлѣтомъ* чорнымъ критую з *деветма* кнафлами сребрными, *котораа* коштовала шесть копъ грошей литовскихъ, шубку нагольную, *котораа* коштовала сто грошей литовскихъ, *саанъ* *китаики* черленое з оксамитомъ, *которыи* коштовал *осмь* копъ грошей литовскихъ, *саанъ* *мухонару* синего з оксамитомъ, *которыи* коштовал чотыри копы грошей литовскихъ, *саанъ* // [34 зв.] *сукна* зеленого влоского з оксамитомъ, *которыи* коштовал *пат* копъ грошей литовскихъ, *саанъ* *сукна* бурнатного влоского, *которыи* коштовал *пат* копъ грошей литовскихъ, *саанъ* *сукна* черленого люнского з оксамитомъ, *которыи* коштовал три копы и грошей двадцать литовскихъ, *саанъ* *сукна* синего шведѣдинского, *которыи* коштовал *осмьдесят* *гршей* литовскихъ. Китликъ *китаики* зеленое з оксамитомъ з тридцатма и *шестма* кнафликами сребрными,

которыи коштовал две копе грошеи литовскихъ, поасъ сребрении коштовал полсе-
мы копы грошеи литовскихъ. Тканку перловую, котораа коштовала чотыры копы
грошеи литовскихъ, колнеръ перловый, которыи коштовал двадцать копъ грошеи
литовскихъ, колнер золотый, которыи коштовал полторы копы грошеи литовскихъ,
поас оксамитныи из янъкглем сребным, которыи коштовал сорокъ грошеи литов-
ских, плата белого кошул, кошулек полотно коленского ткацкого и домовое робо-
ты, скатертти, ручников, постели, тое все коштовало петнадыцать копъ грошеи литов-
ских. Цыну, мис, полумисков вагою два камени, медницу мосажовую, котораа кош-
товала двадцать грошеи литовскихъ, панъвеи две меднаны, которые коштовали
полкопы и шесть грошеи литовских. А к тому быдла воловъ два, которые коштова-
ли пнат копъ грошеи литовских, коровъ пять, которые коштовали шесть копъ гро-
шеи литовских, ѡвецъ старых и молодых сорокъ, которые коштовали полосмы⁸⁸⁹ (?)
копы грошеи литовских. А сынъ мой Иванъ грошми готовыми сумы пнзеи и збо-
жьемъ рознымъ людем за зятя моего Исакиа и жону его – дочку мою Анну платил
жидом володимерскимъ Нахиму Шимановичу десеть таларей старых заплатил,
Мошку Шимановичу девять копъ грошеи литовскихъ, Аншелеви чотыри копы гро-
шеи литовскихъ, Яну Панковскому сто мац жита меры володимерское, за каждую
мацу по дванадцати грошеи литовских, то чинит двадцать копъ грошеи литовских.
А што са дотычетъ того дому моего, в котормъ на // [35] первей сего самъ мешъкаль
в мѣсте тутошнем Володимерскомъ лежачого, ѡдное стороны дому пана Петра Ко-
стюшковича Хоболтовъского, а з другое стороны дому кнегини Козечиное, кото-
рыи домъ на своим власным накладом и коштомъ збудоваль, тотъ на домъ з ыстебъ-
ками, з броваромъ и зо всемъ дворишомъ кгрунтomъ землянымъ унуце моеи, дочце
сына моего Ивана а жоне зятя его Данила Ивановича Ѳлене и мужу ее Данилу имъ
самым, дѣтемъ и потомкомъ ихъ далъ, даровал и симъ тестаментомъ моимъ даю,
дарую и записую на вечные часы. А братъ мой Андреи, дети и потомъки его, если
бы их мель, и братинны мои, дочки небожчика Василя, священника апостолского
перъво помененые сами, дети и потомки ихъ, также дети Исакиевы, з дочкою моею
небожчицою Анною спложные, и некоторые близкие и далекие крвные и повино-
ватыи мои во всѣхъ тыхъ речах, яко са звышъ поменило, до сына моего Ивана,
также и внуки моее а дочки его Ѳлены Даниловое и зятя его Данила, дети и по-
томков ихъ ѡ тотъ домъ и кгрунт имъ ѡт мене дарованыи и некоторыхъ к нему
приналежностейи ничего мѣти не маютъ вечными часы, кгдаж са брату моему Анд-
рею и братаннимъ моим а дочце моеи досыть стало.

И на то есми далъ сыну моему Ивану сесь мой тестамент з моею печатю. А подпи-
сать есми не мог при неспособности взроку очю моихъ. При которм справованю
сего тестаменту моего были и того добре сведоми, и за ѡчевистою а усною прозбою
моею печати свои к сему тестаменту моему приложити и руками своими его подпи-
сати рачили их млт в Бозе велебныи ѡтець Феодосии, епископъ володимерский и
берестейский, панъ Иванъ Яковицкии, панъ Василей Вербский Вохновъский а панъ
Якимъ Стривязкии, панъ Михаило Голубъ Сердятицъкии, возныи повѣту володи-
мерского.

Писанъ у Володимери, року ѡт Нароженна Сына Божего тисеча пятьсотъ
ѡсмыдесать пятого, мѣца генъвара пятогонадцать // [35 зв.] дня.

⁸⁸⁹ Посередині слова дірка

Феодосии, владыка володимерский и берестейский, власная рука,
Иванъ Гавриловичъ Яковицький рукою власною,
Василей Волновичъ Вербский рукою власною,
Якимъ Стривязский рукою власною подписаль,
Михаило Голубъ рука власна.

3. Тестамент Ядвіги Кривецької, дружини Якуба Сокольніцького.

Луцьк, 27 лютого 1587 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 28, оп. 1, спр. 20, арк. 99–100 зв. Укладений на прохання тещаторки у присутності свідків. Облята до володимирської гродської книги. Подав для вписання Ян Клиньський від імені Якуба Сокольніцького, 18 березня 1587 р.

Тестаментъ небожчицы п̄неє Якубовое Сокольніцкое

Року ПЗ [87], м̄ца марца осмогонадцат дна

Передо мною Яном Шостовицькимъ, будучим на м̄стцу пана Анд̄рея Романовского, подстаростего володимерского, ставши очевисто на в̄раде к̄городскомъ в замку // [99 зв.] гед̄рскомъ володимерскомъ приатель пана Якуба Сокольніцького пан Янъ Клиньский именем пана Сокольніцького оповедал и покладал передо мною тестамент небожчицы п̄неє Якубовое Сокольніцькое Ядвиги Кривецького, просечи абы был до книг к̄городских володимерских вписан. Которого я до книг вписати казалъ и такъ се в себе маеть:

Во имя Отца всемогущего сотворителя неба и земли и Сына его едиnorodного Исуа Хр̄ста П̄на Откупителя п̄шого и Духа С̄втого. Амин.

Я, Якубовая Сокольніцкая Ядвиги Кривецькая, помнечи на то уставичне, иж на свете кождому ч̄лвку ничего певнеишого не есть, только променене живота с того света дочасного до фалы а королевства небеского векуистого, а час за преизр̄немъ Божим смертєльнии, о котором жадень человекъ ведати не можетъ, к̄д̄ж то сам Пан Богъ волен бозства своего насветшого, зоставивъши волею своею с̄втою ознамити и на кождыи час и годину ку таковому доконченью живота своего кождому готовому быти розказати рачиль. Прото я, будучи подданыи таковому ж̄ припадкови не только на с̄сь час, але и на кождую годину в том же небезпеченстве часу смертєльного будучи, певна ни отъ кого ничим не намовлена, ани теж зъ аких причин примушена, одно въ добром здорови и целом смысле с памятью моею, хотечи розправити, абы по животе моем малжонокъ мои милыи пан Якубъ Сокольніцький никоторое трудности ни отъ кого отъ близких крєвных и приателєи моихъ не мел, тою остатнею волею моею на писме малжонкови моему // [100] милому зоставую.

Напервєи душу мою злецаю и отдавам Богу створитєлю в Троицы единому, абы он дла имени невинное муки Сына своего до фалы своеє с̄втоє приняти рачил. А тело мое грешное малжонокъ мои милыи пан Якубъ Сокольніцький водлугъ повинности хрєстианское поховати маеть у костеле ковельском закону рымского по розлученю души моеє с телом надалєи за тыжден, не зводечи на то много людей, ани подымуючи кошту и накладу великого, тело мое земли отъдати маеть.

А дет̄ьки мои милыє, с нимъ спложєныє, до ласкавое опеки и шафунку тому ж̄ пану малжонкови моему поручаю, просечи его, абы он и по животе моем ласкавыи възгляд на них мети рачиль. Тому ж̄ малжонкови моему милому пану Якубу

Сокольницькому даю, дарую и сим тестаментом моим *остатнее* воли своею запи- сую вено и *внесене* мое, которою в дом его *млсти* внесла, ку тому речи мои рухо- мые гроши готовые, золото, серебро, перла, шаты, цын, мед, быдло и увесь спрать домовыи, што *одно* колвекъ речю рухомою названо быти можетъ, ничего никому не зоставуючи. *Волен* тым малжонкѣ мои какъ хочечи водлугъ воли своею шафовати. А што ся дотычетъ долгу *ншого*, которыи мнѣ посполу з малжонкомъ моимъ есть *винен* пан Малхер Кривецькийи, // [100 зв.] *братъ* мои, теды на тотъ долгъ, такъ *иншие* долги, где бы ся колвекъ показали, то все *от* мала и до велика малжонкови моему милому пану Якубу Соколницькому дарую и сим тестаментом *остатнее* воли моею записую то все, *яко* ся *вышеи* поменило при малжонку моемъ милому пану Якубу Соколницкомъ зостати маеть.

И на то *есми* малжонку моему милому пану Якубу Соколницкому дала *сес* мои тестаментъ з моею печатью. При которомъ справованю того тестаменту моего были и того добре сведоми будучи за *очевистою* а устьною прозбою моею печати свои къ сему тестаменту моему приложили и руки свои *властные* подписать рачили: их *млсть* панове и добродееве мои его *млсть* пан Михаило Загоровскийи а их *млсть* пан Васи- леи, пан Петъръ Семашковѣ.

Писан у Луцку, лета по Нароженю Сына Божого тисеча патсот осмьдесять се- мого, *мса* февраля двадцать сегого дня.

Михаило Загоровскийи за устьною прозбою руку подписал

Василеи Семашко *властная* рука

Петъръ Семашко *властная* рука

4. Тестамент Куниці Каплянки, дружини Мартина Приборского.

Володимир, 1 лютого 1590 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 28, оп. 1, спр. 23, арк. 130–131. Укладений на прохання теста- торки у присутності свідків. Облята до володимирської гродської книги. Подав для вписання чоловік небіжчиці, 9 лютого 1590 р.

Опубл.: Н. Білоус. «Визнаваю сим моим тастаменьтом и *остатнею* волею своею» ... С. 152-153.

Тестаментъ *пнее* Мартиновоѣ Приборское *пну* Мартинови Приборскому даныи

Року деветьдесятого, *мса* февраля девятого дня

Присыпалъ на *вряд* кгородскийи володимерскийи до мене, Собестиана Глебовича, буду- чого на местцу *пна* Романа Велгорского, подстаростего володимерского, панъ Мартинъ Приборскийи через *приателя* своего *пна* Юрия Вроцимьского тестаментъ малжонки своею *пнее* Куницы Каплянки под *печатю* ея, также под печатми и с *подписмы* рукъ *людеи* добрыхъ *пну* Приборскому даныи, которыи тестаментъ панъ Вруцимскийи передо мною на *вряде* положивши, просиль абы до книгъ уписанъ былъ. *Я* *его* приемши, передъ собою читати казалъ, и такъ се в себе *мает*:

Во имя *Отца* и Сына и Свѣтого Духа Амин.

Я, *Мартинова* Приборская Куница Каплянка, сознаваю сим тестаментомъ моимъ, кому того потреба ведати будетъ теперъ и напотомъ будучимъ. *Ижъ* *Пан* Богъ мене хоробою *обложною* навелъ, в которойи на, *сподеваючися* на себе смерти,

котораа каждого человека минути не можетъ. Ино коли Богъ милостивии мене в той хоробе моеи до хвалы своеи святое поволат, а душу мою грешную зъ тела моего возьметъ, малжонок мои милыи п̄нъ Мартинъ Приборскии тело мое грешное сполечне с̄ п̄нею маткою моею, водле закону п̄шого // [130 зв.] св̄того греческого в монастыри св̄того Спаса поховати мает. Свещеником ѿтцу моему духовному ѿтцу Ермоле спаскому водле бачена своего за працу их нагородити, также и убозство наделити мает.

А што ся дотычетъ маетности моее, по мне зъосталое, з ним же малжонкомъ моимъ зсполечне набытое, то есть дом в месте Володимеры в рынъку на рогу лежащии, по небожчику ѿтцу моемъ зъосталыи, в которомъ тепер мешкаем, малжонку моему и мне ѿт панее матъки моее половицу дарованыи и записаныи, а ѿт пана Ивана Бобриковича и малжонки его а братанъки моее Мари Дехновны Каплича половицу того дома за певную суму п̄нзеи вечностью нам зо всеми приналежностями до него належачими zostалые, тот дом весь и зо всимъ на все, што на мене належало, малжонка моего милого сим тестаментом моим даю, дарую и на вечность записую, ѿтдалаючи ѿт всех близкихъ кривныхъ моих на вечные часы. Зъоставуючи в том дому панеи матце моеи волное мешканье до живота ее, ѿ што и малжонка моего пилно прошу, абы по животе моем в том дому помененом матку мою до живота ее заховаль, не чинечи ей ниакое трудности.

А што се дотычетъ речеи моих рухомыхъ ѿт велика и до мала, также третее меры мьлыновъ белоберезских дворца, и што ѿдно до него належит, то все ничего не выимуючи, ани zostавуючи на близких, кривных и повинныхъ моих тому малжонку моему п̄ну Мартину Приборскому даю, дарую и записую сим тестаментом ѿстатнее воли моее, водле першого запису моего права ѿт мене ему даного вечными часы. И на то есми ему дала с̄еc мои тестаментъ под печатью моею.

А при том были и того добре сведоми и за устною прозбою моею руки свои до сего тестаменту моего подписали ѿтець Епимахъ, протопопа володимерскии и ѿтецъ мои духовныи Ермола, служитель церкви монастыра св̄того Спаса, а приатели повинные мои п̄нъ Василеи Вохнович Вербскии, п̄нъ Григорей Дворецкии, подписок земьскии володимерскии, а панъ Назар Нестерович, бурмистр места Володимерского, печати свои приложили и руки свои, хто писати умель, подписали.

Писанъ у Володимери, лѣта Божого Нароженъа тисеча патсот деветьдесатого, м̄сца февраля першого // [131] дня.

Епимах Ивановскии, протопоп

Ермолаи, попь спаскии володимерскии власнаа рука

Василеи Вохнович Вербскии рукою власною

Григорей Дворецкии, подписок земьскии володимерскии рука власнаа

Которыи же то тестаментъ слово ѿт слова до книг кргодских володимерскихъ есть записанъ.

5. Тестамент шляхтича Мартина Приборського.

Білі Береги, 24 грудня 1592 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 27, оп. 1, спр. 8, арк. 4 зв.–7 зв. Укладений вдома у с. Білі Береги на прохання тестатора, у присутності свідків. Облята до володимирської земської книги, 28 січня 1593 р. Подав для вписання зять Ян Ласко Чернчицький.

Тестамент небожчика Мартина Приборського

Лѣта Бож[его] Нарож[енна] аХЧГ [1593], мѣса генварь, КИ [28] дня

На рокох судовых земских володимерских у тры недели по Трех кролех рымским святе в року теперешнем девелдесать третем, мѣса генваря двадцат семого дня припалых и отправовати зачатых, перед нами Андреем Валентовичом Заленским // [5] з Слубин, судьею, а Григоремъ Киселем Низкиницким, подсудкомъ, вриадники судовыми земскими володимерскими, постановившися очевисто в суду шляхетныи пан Ян Ласко Чернчицкии оповедал и покладал тестамент небожчика пна Мартина Приборского, швагра своего, ему самому и малжонце его а сестре оного зешлого пна Мартина Приборского рожонои паней Ганне Приборского, такъ же и малжонце того же пна Мартина Приборского по немъ zostалоє Мари и брату рожоному того же зешлого пна Мартина Приборского пну Федору Приборскому на розные речи *ei* даные и належачые, под печатю и с подписом руки оного самого небожчика пна Мартина Приборского и под сведомемъ, и печатми, и с подписами рукъ людемъ добрых справленыи. И просил пан Ян Ласко Чернчицкии сам *от* себе и именемъ особъ тых, которымъ тотъ тестамент належыт, абы до книг справ судовых земских принат и вписан был. Мы того тестаменту огладевши и перед собою его достаточне вичитат казавши, слова *от* слова до книг земских записати казали, которыи так ся в себе маеть:

Во имя Бога всемогущого в Троицы нераздельне единого Отца и Сына и Светого Духа и у вечной памяти стан се. Аминь.

Я, рабъ божиин Мартин Приборскиин, будучи *от* Бѣга Створителя хоробою обложоною навежон, а розумеючи то, иж кождому человеку на свете мешкаючому ничого певнейшого не естъ над смертъ. И на на себе в той хоробе сподеваючи, а будучи еще в добром розуме и целои памяти, не будучи // [5 зв.] ни *от* кого и ничимъ прымушон ани намовен, одно сам по доброй воли своей, расправуючи за живота своего дом и всю маетность свою. И дла ведомости по животе моемъ кому того будеть потреба, чиню *сес* мои тестамент. Напервеи если Пан Бог в той хоробе на мене час смертныи рачит, душу мою в моц и оборону его же светои Божкои мѣлсти абы еє до фалы своеє светое приняти рачил полечаю, а тѣло мое грешное земли предаю, которое водлуг обычаю закону хрестиянского в мѣсте Володимерском в монастыру при церкви Светого Спаса поховано и обход тѣлу, также отправа священником и убогим вчинена быти маеть, и через зятя моего пна Яна Ласка Чернчицкого и малжонку его а сестру мою Ганну Приборского, такъ те же через малжонку мою Марию з маетности моеє при неи zostалоє, при которой те же малжонце моеи Мари на иншиє потребности до погребу тѣла належачие zostавую осмъ копъ грошей личбы литовское.

А што се дотичеть маетности моеи, с тоє всеє я по животе моемъ напрод жоне моеи Мари даю, дарую и сим тестаментом моимъ записую вечными часы всѣ речи свои рухомые *от* мала до велика, то ест гроши готовыеє, серебро, цын, мѣдь, збожеє озимое в гумне дворца моего Белоберезского зложоное, коровы всѣ доинные и недоинные, коне

два мышастых и воз котчи. А што се дотычетъ дворца и имена Грушевич, которые дворец // [6] и именъе Грушевичи на держу и вживаю арендою, а от его млсти отца володимѣрскаго и крылошанъ церкви соборное володимѣрское светое Пречистое, теды на по животе моемъ сим моимъ тестаментомъ даю, дарую и записую брату моему Федору Приборскому збожѣ вшеллакое в гумне именью Грушевич зложоное и на поли засеяное зобрати, свини, гуси, куры, качки и все домовство в томъ дворце и именью Грушевичохъ будучое ему по брату. К тому суконъ моихъ, то есть жупан и делиа сукна фалендышового бурнатного лисами подшитыхъ, сурдак бобровый, шапку соболцовую канавацомъ покрытую, а в дворцу моемъ Белоберезкомъ, коня белого кданскаго. Волонъ чтыри, а два вола тому же брату моему Федору жона моя Маря купити албо ему на два вола готовыхъ грошеи дванадцать золотыхъ полскихъ дати маеть а будетъ то вина. А што се теже дотычетъ аренды и всея справы на Грушевичахъ належачое, тую на всю справу зоставую при малъжонце моеи Мари. Которую всю справу зараз скоро по животе моемъ она, малъжонка моя Маря, до рукъ брату моему Федору отъдати маеть. Такъ тежь, што ся дотычетъ дворца моего Белоберезскаго и третее мѣры во млынехъ белоберезскихъ, теды на тотъ дворецъ зо всеми до него приналежностями, то естъ з будованемъ спольне сеножатъми и третью мѣру збожъя вшеллакаго и солодовъ в млынехъ белоберезскихъ по животе моемъ даю, дарую и симъ тестаментомъ моимъ записую зятю моему пну Яну // [6 зв.] Чернчицкому и малъжонце его а сестре моеи Ганне такъ власне, яко на самъ держал и вживал, яко ж и листъ право, што одно естъ на тотъ дворецъ и третью мѣру на пана зятя моего и сестру мою, и потомки ихъ вливаю вечными часы. Которую всю справу скоро по смерти моеи жона моя Маря до рукъ зятю моему пну Яну Чернчицкому отъдати маеть и будетъ повинна. А онъ, зять мой панъ Чернчицкий, в оныи дворецъ и въ третью меру зараз по животе моемъ въехати, на себе взяти и держати, и вживати маеть, заховываючи ся во всемъ ведлугъ артикуловъ, вышеи в семъ тестаменте моемъ помененыхъ жоне моеи Мари належачихъ. Которую жону мою Марю по животе моемъ зять мой панъ Янъ Чернчицкий в томъ дворцу моемъ Белоберезскомъ во вшеллакои учтивости межи и до вымолочена збожя в дворцу и в гумне Белоберезскомъ еи отъ мене записаного, добровольного мешканья и достатку всякаго для вживанья ведле потребности ее заборонати не маеть. Але то все еи выполнити маеть и будетъ повинен. А што се теже дотычетъ паиши озимое до того дворца Белоберезскаго засеяное, тую всю паишню часу жнива зятъ мой панъ Янъ Чернчицкий зобрал до гумна белоберезскаго впровадити, и з братомъ моимъ Федоромъ на поля поделити маеть, толко с тое паишнѣ мають дати хлопцу моему Яцку Триске за службы его двадцетъ копъ жита. Ку тому теже, што ся дотычетъ росправы слугамъ и челади моеи, такъ теже долговъ моихъ, штомъ кому винен, тоемъ все на реестръ списавши, при семъ тестаментѣ моемъ зоставилъ, которымъ слугамъ и челади моеи за службы ихъ // [7] такъже и за долги мои жона моя Маря водлугъ того реестру поплатити маеть. До которыхъ то всѣхъ речеи в семъ тестаменте моемъ жоне моеи Мари, брату моему Федору и зятю моему пану Яну Чернчицкому и малъжонце его, а сестри моеи Ганне отъ мене записаныхъ, вже ништо иншыи жадного права и потребности мѣти не маеть и не будутъ мочи. А иже жона моя Маря в хрестиянстве жадного кровного и повинного прыятеля не маеть, теды на по животе моемъ сим моимъ тестаментомъ тую же жону мою Марю в милостивую и ласкавую оборону поручаю пну моему млстивому его млсти отцу владыце володимѣрскому брату его млсти пну Кондрату Хребтовичу Богуринскому, а его млсти пну Лазару Иваницкому. И на томъ далъ тотъ мой тестаментъ

под печатю моею и с подписом властное руки моее до рукъ малжонце моеи Мари. Которыи тестамент в тых всих речах в нем описанных такъ *еи* самой, яко и брату моему Федору и зятю моему п̄ну ІАну Черньчицкому належит и належати будет.

А пры справованю того тестаменту моего были и того добре сведоми и за очевистою, а устною прозбою моею к сему моему тестаменту печати свое приложити, и руками своими властными хто писати умел, подписати се рачили их м̄лст п̄нове а прыятели мои пан ІАн Соколицкии, пан Уликсеи Скретискии, пан ІАким Стривязскии, пан Моисеи Догтенскии, вознии повету володимерского, пан Балцер Чорькацкии, пан Андреи Мисевскии, пан Иван // [7 зв.] Стривязскии, а священник спаскии володимерскии отец мои духовны Ермолаи, их печати своее не мел, теды на сведецтво пры печатех их м̄лсти п̄нов особ менованых на сем тестаменте моем руку свою властную подписал.

Писан у Бѣлых Берегах, року тисеча пѣтсот девѣтдѣсѣт второго, м̄сца декабра двадцѣт четвертого дня.

Мартин Прыборскии рукою

Olexei Skrzetusky

ІАким Стривязскии рукою властною

Андреи Мисевскии рукою властною подписал

Iwan Strywiazsky ręką swą własną podpiisał

Ермолаи поп спаскии рука власная

6. Тестамент міщанки Пелагії Якимової Обухової.

Луцьк, 2 квітня 1594 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 41, арк. 675–676. Укладений вдома в Луцьку на прохання тестаторки, у присутності свідків. Облята до луцької гродської книги, 14 квітня 1594 р. Подав для вписання пресвітер церкви Іоанна Богослова отець Йона Вацута.

Оубл.: Білоус Н. Заповіти луцьких міщан кінця XVI – першої половини XVII ст. // Старий Луцьк. Науково-інформаційний збірник ЛДІКЗ. Вип. 7. Луцьк, 2011. С. 196-198.

Вписанье тестаменту ІАкимовоє Обуховоє мещаньки луцкоє учиненого

Року тисѣча пѣтсот девѣтдѣсѣт четвертого
м̄сца априла четвертогонадцѣт дня

На рочках судовых кгородских луцких того дня и року вышеи помененого припалых и судити зачатых постановившисѣ очевисто передо мною Александромъ Семашком на Хупковѣ, кашталаномъ браславскимъ, старостою луцкимъ, отець Іюна Вацута, протопоп луцкии, самъ *от* себе и *от* всѣхъ презвитеровъ крилошан капитулы луцкоє церкви соборное луцкоє Светого Іюана Богослова оповедал и ку записаню до книг кгородских луцких покладал тестамент зошлоє Полагѣи Ивановны ІАкимовоє Обуховоє, подданое его королевское м̄лсти мещаньки луцкоє, под печатми и с подписами рукъ людеи зацных капитуле луцкои належачи. И просил отець протопопа луцкии самъ *от* себе и именем менованое капитулы абы тотъ тестаментъ был принятъ и в книги кгородские луцкие уписан. А такъ ѣа того тестаменту огледавши, и его для вписованья до книгъ приимуючи, перѣд собою читати казал и так сѣа в себе маеть:

Во имя Отца и Сына и Святого Духа. Аминь.

Я, раба божия Полагья Ивановна Якимована Обухована, подданаго его королевское Млсти мешчанька луцкаго, будучи есми *от* милостивого Бога хоробою навежона, а ведаючи же час смертельныхи никого минути не може, прето и я на то паметаючи а поким // [675 зв.] еще *ест* целого смыслу и зуполное памяти, хотечи абы по смерти моеи ниакаго ростырка не была, а маетностька и зобранье мое, которогомь до того часу уживала, абы у ведомости и кому здавна належала зостала, такь тымь писмомь оштаннею волею моею ознаимую и ку ведомости привожу.

Напервеи кгда Гдь Богъ духа моего з грешного тела моего до фалы своее озметь, поручаючи его светои млсти, а тело мое грешное землѣ, которое маеть быти поховано через их Млт презвитеровъ капитулы луцкое церкви соборное Святого Иоанна Богослова при церкви Святого Миколы порядькомь христианськимь ведле воли и повинности ихъ млсти. А што се дотычеть дому и будованья, которое *ест* на кгрунте церковномь, также и вси маетности мое, штомь колвекь мела и маю, злота, серебра, шать, цыну, мѣди и иного начинья и спрату домового, иж то з давныхъ часовъ ку церкви Божои належало, и естѣ *от* мене правомъ варовано и на церковь Божую такь при животе моемь, яко и по смерти *от*писано. Штомь и на враде перед его млстью паномъ старостою луцкимь давно вызнала и зо всегомъ уступила, толкомь до живота своего за позволеньемь его мл. *отца* епископа луцкого и презвитеровъ в томь дому мешкала. Тогды ведле права на церковь божую *от* мене даную капитула луцкаго с тымь домомъ моимъ и зо всею маетностью, штомъ колвекь мела, взнати и при церкви божои зостати маеть и то все право *от* мене церкви божои капитуле луцкои дана.

Тою оштаннею волею моею ствержаю и в моцъ заховую и такь // [676] мети хочу, до чого жаден с повинныхъ кривныхъ моихъ никгда уступовати и некоторое трудности презвитеромь луцкимь чинити не мают.

А при томь справованю сее духовъницы моее были люде зацные *от* мене упрошоные ихъ млсть панъ Сасин Русиновичъ Берестецкии, писарь кгородскии луцкии, панъ Петръ Дубенецькии, панъ Гаврило Гуланицькии и панъ Янь Валевскии, возныи. И за усною моею прозбою печати свое приложити и руки свое подписати рачили.

Писань у Луцку, року Божого Нароженья тисача пятсот девятдесат четвертого, мѣца априла второго дня.

У того тестаменту печатей чотыри. А подпис рукъ в тые слова:

Сасин Русинович Берестецкии, писар гродскии луцкии рукою

Петръ Дубенецькии власною рукою

Гаврило Гулалницкии власною рукою

Янь Валевскии рукою.

Которыи же то вышеи менованыи тестаментъ передо мною покладаныи и за прозбою *отца* протопопы луцкого слово *от* слова с початку аж до коньца до книгъ кгородскихъ луцкихъ записати есми казал.

7. Тестамент Себастьяна Хростеховського, слуги Андрія Фірлея, радомського каштеляна і ковельського старости.

Миляновичі, 10 квітня 1604 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 27, оп. 1, спр. 15, арк. 719–721. Укладений на прохання тестатора у присутності свідків. Облята у володимирській земській книзі. Подав для вписання Станіслав Блонський, 26 жовтня 1604 р.

Уписанье тестаменту Хростеховского

Року аХД [1604], мѣсца октебра двадцат шостого дня

На роках судовых земских володимѣрских ве три недели по ѣвтом Михаиле ѣвте римском в року теперешнем тисеча шестсот четвертом припалых и судовне отправати зачатых, перед нами Андреем Заленским з Слубин судею, а Григорем Киселем Низкиницким, подсудком, вриадниками судовыми земскими володимѣрскими, постановившися очевисто урожоныи пан Станислав Блонский покладал тестамент водлуг права справленыи, с подписами рук и под печатми людеи добрых, именем велможного его мл. пѣна Андрея Фирлея з Домбровице, кашталана радомского и ковельского старосты, и именем его мл. пѣна Яна Кашевского з Высокого, яко опекунов от небожчика Себастиана Хростеховского, тым тестаментом малжонце своєї урожонои Ганне Буилскои и сынови своему Николаеви Хростеховскому назначоных и записанных, и теж именем пѣнеи Хростиховскои и просил, абы тот тестамент был принят и до книг земских володимѣрских вписаныи. Которыи мы огледавши, прнняли и перед собою читати казали, котории слово от слова так се в себе мают:

Во имя Отца и Сына, и Духа Сѣтого, Бога в Троици единого. Амин.

Я, Себастиан Хростеховский, будучи от Пѣна Бога всемогущого хоробою зложоныи, с которое хоробы сподиваю се если бы мене Пан Бог з воли свое ѣвтоє с того ѣвта до живота вѣчного през смерт поволати рачил зознаваю тым ѡстаточным тестаментом волю свою и ѡстаточное постановене. Напрод визнаваю вѣру свою ѣвтую хрестиянскую в Бога Троицы единого засажоную и вкгрунтованую // [719 зв.] на науци Евангелии ѣвтои то ест на науци Пана Христусовои пророцкой и апостолскои, которуюм запечатовал сакраментами ѣвтыми, яко и крестом ѣвтым Бога в Троицы единого в детинстве своем так и уживанем сакраменту тѣла и крве Пана избавителя моего Езуса Христуса перед ѡстатним пунктом живота моего певен того будучи, иж през заслугу смерти его насвятшое маю грехов ѡтпущене, збавене и от живого вѣчныи сполне зо всѣми вѣрными его. Которому Пану избавителю моему душу мою в руки его навишлише напрод поручаю, а тѣло мое земли ѡтдавам.

При том тым ѡстаточным тестаментом моим домог свои тым способом и з маєтносткою моею, которую ми Пан Бог з ласки своєї узычити рачил, рожражаю и розправую. Напрод жоне моеи милои рожонои панеи Анне Бонилского Хростеховскои ѡтказую и записую долгъ, котории ест при его мл. пану радомском и котории ест на листе написаныи, то ест триста петдесят золотых полских, при том ѡтказую другие пѣнзи, которие маю заслужоные у его мѣлсти пѣна радомского за две лѣте, яко реєстра указуют. И при том ѡтказую еи все быдло, которое ест на ѡборе, ѡкром волов кормных есми, которые маєт продати и до сумы сыновское нижеи написаное злучити. До того ѡтказую жонѣ своєї чотыри возники с котчим и с коберцами, также и рухомые речи всѣ, домовые спряты, яко мид и иншиє, ѡпроч того, што в

том же тестаменте кому иншому отказую при том на том тестаменте. Сынови моему милому Миколаеву отказую тисачу золотых монеты личбы полское, которие маю у пана Миколаа Набялка, на которие маю два листы. Тому же сынови моему // [720] отказую двѣсти золотых полских, которые маю ува Вруци и у Зелика жидов ковелских, на которые маю лист. Тому же сынови моему отказую долг у Зубка, мещанина ковелского, золотых сто и тридцат, до чого ся сам признал до того долгъ, котории маю у жида поридубского, у жида смѣдинского за пять бочокъ горѣлки, которые сум до вымеру. Тому же сынови моему отказую долги у Шимона, жида ковелского, за бочку горѣлки, в которой бочке конвей девятнадцать и ггарцеи пат, также долгъ у жидовъ, то ест у смѣдинского и у поридубского за жита мац двадцет шест и пулмаци по пулторы копы грошеи литовских маца, што учинит золотых полских девятьдесять девять и грошеи одинацет. Тому же сынови отказую фолваркъ теж сынови своему огоновскии в Ковлю на передмѣстии отказую, на которомъ фолварку жонѣ своєї доживутѣе записую. На котории фолварок и Кузма Бресчин маеть влити право на сына моего. Также и волоки до того фолварку належачие, которые заставую держу, если бы купать сынове пнзи вечностью. А жонѣ уживане до живота так рол, яко и пѣнезеи тых также и всѣх тых сумъ и того всего, што сынови моему належат, штом ест кому-колвекъ тым тестаментомъ моим отказал, жона моя милая звыши помененаа уживати маеть аж до двадцети лѣтъ сына моего и то на свои пожиток оборочати опатьривши вихованя сына моего, яко маетна водлугъ потѣребы и здана своего. То што имена в маетьности отчистих межи братьею достати маеть, того не потреба тестаментомъ легговати, правом ему то прирожонимъ належить. И допытает ся того, // [720 зв.] кгды до мене дали Бог предеть, опекуны жоне моеи выши преречонои назначаю и записую велможного его мл. пана Андреа Фирлея з Домбровице, кашталпана радомского и ковелского старосты, пана своего, также и его мл. пана Яна Кашовского з Высокого, которых яко панов хрестианских, а моих милостивых панов и добродѣев пилне а покорне за то прошу абы их мл. жону мою и сына моего в опеку свою млстивую приняти рачили тых же моих милостивых панов и с того меня не выльвали опекунами чиню сынови моему а малжонку его, жону мою придаваю до опеки ку их милостям которому матька его виховане доброе и цѣвичене до лет его зуполных маеть давати за ведомостю и за радою их мл. звыши помененыхъ. Павлови Хростеховскому, брату моему, шаблю оправную, делѣю бурнатъную китакою подшитую, жупан адамашъковыи чирвоныи, кордъ свои отказую и дарую. Также другому брату моему Марцинови Хростеховскому ферезѣю мою подшитую, зброи две. Панеи Левицкои, сестрѣ своєї, кляч вороных чотыри до воза. А жеребята зас от них жоне своєї которых ест двое. Долгъ, котории маю у пана Тыборского Злотъницкого золотых пятъдесат, то сестрѣ своєї панне Ганне отказую и дарую. Отправу челяди жоне поручаю водле бачена, которымъ заплаченомъ прошлые сухидны. Если же теж юж на мене Пан Бог смерть допусти с тое хоробы, погребѣ жона маеть отправить тѣлу моему без вшелкаое помпы з моих пнзеи ве зборе головним, где се хвала Бжана правдиваа отправуетъ. Коня отказую на шпиталь // [721] ковелскии, котории жона мает продати и тие пнези до шпитала за вѣдомостью замковою, также и радец ковелских отдати.

До которого тестаменту моего тое остатнее воли моее печат свою казалеь притиснути. А на сведецтво присылаем ѿ приложене печати и подпис рукъ, которие при том были и того добре сведомы, то ест пан Станислав Керсновскии, намѣстник мацевскии, пан Криштофъ Стакорскии, пан Григорей Тагачинскии, ксендзь Ян

Бискупский казнодея голобский, Счасный Нетеч, енерал земли холмское, а другии Іан Рємижовский, енерал земли Волынское, вознове, которые то на прозбу мою учили печати свое притиснути и руки подписати рачили, которые з них умел.

Писан в Милановичах, року тисеча шестьсотъ четъвертого, мѣца априла десятого дня.

У того тестаменту печатем притисненыхъ шест, а подпис рук тыми словы:

Stanisław Kiersnowski рѣка własną

Krzysztoф Stakorski рѣка własną

Jan Biskupski kaznodzieja hołobski рѣка swą.

А такъ мы тот тестамент черезъ менованого пана Блоньского передъ нами поприданьи до книгъ земьскихъ володымерьскихъ записати есмо казали.

8. Тестамент міщанина Грицька Олізаровича.

Олика, 28 червня 1606 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 6, арк. 87–87 зв. Укладений вдома на проханья тестатора, у присутності свідків. Облята до міської книги.

Testament Hrycka Olizarowicza //

Z urzędu wójtowskiego ołyckiego był przydany ławnik uczciwy Mikołaj Lassowicz, aby się przysłuchał chorego Hrycka Olizarowicza, mieszczanina ołyckiego, wolej jego. Który to Hrycko acz przy baczeniu dobrym był, wszakże na wolej Bożej będzie li żyw albo nie.

Majątnostki swej cokolwiek miał, mianowicie pola pułwłoki i chałupę na Zawrociu, w której mieszka, i cokolwiek jedno jego jest, oddalając od tego wszystkiego, wszystko powinno krewne swoje nikomu inszemu, jedno żenie swojej Wasi a Miskowi, synowi swemu własnemu, czasy wiecznymi oddaje, leguje i zapisuje.

Przy czym było inszych ludzi niemało, mianowicie Matiasz i Ostap Pełkowiczowie, Josko Siodlarz i Oleszko Zamach. Której ostatniej wolej swej uczynił opiekunem Jowchima Olifierowicza, mieszczanina ołyckiego.

Co pamiętnym jest założono i do xiąg miejskich ołyckich zapisano.

9. Тестамент Криштофа Садурського, слуги Андрія Чаплича.

Новий Тучин, 8 вересня 1608 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 89, арк. 270 зв.–272. Укладений вдома на проханья тестатора, у присутності свідків. Випис з вийтівсько-лавничих книг м. Новий Тучин, 29 вересня 1608 р. Подав для вписання до луцької гродської книги ксьондз Миколай Ницький на проханья ксьондза Станіслава Комонського з тучинського костелу, 21 березня 1611 р.

Тестамент зошлого Криштофа Садурського

// [271] Року тисеча шестсот ѓдинадцатого мѣца марца двадцат первого дня

На вриаде кгородском в замку его кр. мл. Луцкомъ, передо мною Марцианом Олшамовским, наместником подстароства луцкого, постановивши ся очевисто велебными в Бозе ксендзь Миколаи Ницкии, именем велебного ксендза Станислава Коменского, коменда-

ра тучинского, пер облатам подал тестамент остатнее воли зошлого Криштофа Садурского с печатю его и теже с печатми и с подписы рукъ людей зацных при справованю того тестаменту будучих, просечи абы принат и до книг уписан был. Которого я владевши, а видечи его целого и ни в чом не нарушоного быт, приимуючи читал есми и так се в себе писмом полским писании мает:

W imie Boga Ojca i Syna i Ducha Świętego. Amen.

Roku Pańskiego tysiąc sześćset ósmego, dnia dwudziestego dziewiątego septembra. Działo się w Nowym mieście Tuczynie przy bytności wielebnego JeMści x. Stanisława Komońskiego, commendarza na ten czas kościoła tuczyńskiego, szlachetnego pana Jana Kochana, starosty tuczyńskiego, szlachetnego Jerzego Boruckiego, wójta miasta Nowego Tuczyna, szlachetnego Stanisława Witkowskiego, pisarza przysięgłego miesckiego tuczyńskiego, i inszego urzędu testament albo ostatnia wola czyniona przez szlachetnego Krzysztofa Sadurskiego, sługi na ten czas JeM pana Jędrzeja Czaplicza, który będąc na ciele chorym, ale na umyśle zdrowym, jednak że z dobrem baczeniem i rozmyśleniem wołą // [271v] swoją oznajmił i pisać rozkazał.

Wola Boża, stań się, wszitkie rzeczy, które nie są pismem obwarowane s pamięci ludzkiej wychodzą. Przeto ja Stworzenie Boże, chcący wołą swoją po żywocie swoim tak zostawić jeśli by mie Pan Bóg raczy wziąć s tego świata.

Naprzód duszę moje Panu Bogu poruczam. Ciało moje aby było pochowane przy kościele rzymskim w Tuczynie, proszę co ja Panu Bogu do kościoła tego daje, oddaje dług mój albo pieniądze moje, które są przy Jego Mści panu Jędrzeju Czaplliczu, to jest za konia złotych dwadzieścia i cztery, które on powinien będzie oddać jako moje własne i zlecam ku dochodzeniu Ich JeMści xiędzu Stanisławu Komońskiemu, comendarzowi na ten czas kościoła tuczyńskiego, aby tę pieniądze wzięwszy do kościoła tuczyńskiego obrócił.

A rzeczy moje ruchomę, które na ten czas są przy mnie, to wszitko oddaje gospodarzowi mojemu na imie Jaroszowi Dmuchowskiemu. A insze rzeczy, które są przy panu Prackim, między którymi rzeczami jest kołpak sobolcem podszyty, tedy to wszitko co jest u pana Prackiego, daje Jego Mości xiędzu Stanisławowi Komońskiemu. Pieniądze, co jest przy mnie złotych trzy na wyprawę i pogrzeb ciała mego. W Chupkowie u Wielesia jest złotych pułtrzecia. Konia stargował u Gałyńskiego za kop trzy, zadał kopę jednę, a zostaje winien kop dwie, co ja wszitko oddaje Jego Mści xiędzu Stanisławowi Komońskiemu a nikomu inszemu, oddalając wszitkie powinę, krewnę bliskie i dalekie obojga płci ku dochodzeniu tego spadku wiecznie i na wieki w tym im nic nie zostawując.

Który testament jest acticowany do act miejskich nowotuczyńskich i tak, a nie inaczej wołą swoje być oznajmił. Urząd przyjął.

У того тестаменту печатем чотыри. А подпис рукъ сведков в тые слова:

za ustnym proszeniem p. Krzysztofa Szadurskiego iż beł chory podpisałem się Paweł Wuiewicz ręką własną

x[iądz] Stanisław Komoński comendarz tuczyński

Jan Kochan ręką swą.

Extract ex actis perpetualibus advocatis et scabiensis tucinensis correctum Simon Paliński, notarius juratus c[ivitati] T[uczinensi] m. pria. // [272]

Который же то тестамент за поданем выш реченое особы, а за принатем моим до книг луцких ест вписан.

10. Тестамент міщанина Лукаша Коваля.

Козлин, 20 жовтня 1608 р.

Джерело: Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie, rkps 262, k. 74. Укладений перед міським урядом на прохання тестатора. Облята до міської книги.

Дестаментъ небожчика Лукаша Коваля

в року аХИ [1608], октѣбра К [20] дня

Перед урядомъ мѣста Козлина, передо мною Николаємъ Чернацкимъ, воитомъ, а раищами Шимономъ Павловичомъ, Станиславомъ Козаковскимъ а Ивановомъ Малоєдовичомъ, писаремъ мѣстскимъ козлинскимъ, будучи на смертѣльной постели за доброй памѣти своєї Лукаш Ковал, чинил дестаментъ, расправуючи жону свою и з дѣтми своими.

Наперед дом свои, лежачи в Козлине в мѣсти в Рынку, отказал на три части жони своєї Тащи и сыномъ младшимъ Самоилу двѣ части дому, а синовѣ старшому Фескови третяя частъ дому, до того и сеножатъ на три части, кузница з начинемъ ковалскимъ вшисткимъ на двѣ части по половици: половица синовѣ старшому Фескови, а половица синовѣ младшому Самоилу, яко наковалня, мехи, молоты, клещи малѣ и великиѣ вшистки. Инше начиня малѣ и велке, кош на три части: двѣ части з кошомъ сыну младшому з маткою, а третяя частъ синовѣ старшому Фескови.

Довгу застава злотыхъ три Тимошовѣ, тотъ маѣтъ быти плачоны с тыхъ трехъ частей, яко жона моя, такъ синовѣ обадва, кажды и своѣи части.

И просилъ тенъ же Лукаш, абы сѣи дестаментъ записанъ былъ, которыи записанъ естъ.

11. Тестамент міщанки Овдоті Кайданихи.

Козлин, 14 березня 1610 р.

Джерело: Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie, rkps 262, k. 22. Укладений перед міським урядом на прохання тестаторки. Облята до міської книги. Документ частково пошкоджений.

Опубл.: Н. Білоус. «Вызнаваю сим моимъ тастаментомъ и остатнею волею своею». Тестаменти волинськихъ міщанок... С. 154.

Року аХИ [1610], мѣца марца ДІ [14] дня

Передо мною, Матфѣемъ Панасовичомъ, на тотъ [часъ будучимъ лентвоитомъ], а при мнѣ бурмистрами Станиславомъ Козаковскимъ а За[хариашомъ] Вербичкимъ, Мицѣмъ Стецковичомъ, присѣжники Максымомъ Гавр[иловичомъ], Ивановомъ Хомичомъ небожка Овдотѣи Кайданихи, зошла с того св[ѣста] мѣсцка козлинскаго, отдѣказала на тестаменте дѣтькомъ своимъ з маѣтности своѣѣ.

Напрод дѣтьмъ моимъ отказую, то естъ Оренцы гроши колъ 8 литовськихъ вѣна, до того сукна зеленаго з оксамитомъ, другаго повъшѣднаго, сукманъ лунцький, вола, телица рыжаго, копь десѣятъ, жита на лѣто в року аХИ [1610], дощѣ моеи Орицы платѣ бѣлого. Що остало дѣль на поли з сѣстрою старшою, подушокъ три, перина с тойж маѣтности маѣтъ быти куплена з дому моего. Сѣну моему меншому копь три и двадцѣть личбы литовское, вола, коня, быкъ, теличку, котлы сыномъ моимъ з виницею обомъ, то естъ двѣ волоки и засѣвкомъ сыномъ моимъ, сеножатѣи три сыномъ моимъ двоѣмъ. Подварковъ, що естъ сыномъ моимъ и домъ мой, стоячи на улицы и с пожитками

вшелакими, що к тому дому належить. Сномъ моим Парфену и Дмитру с тоиж маєтности маюг собѣ одѣне справлати и пожиток мѣти. Полрѣза поля Климови, зятю моему, безъ засѣвку за вецынкою подли Тишка, з другои стороны Прокопихи. А опекуна зоставую Романа, зятя свого, дѣтем моим так в маєтности и яко в речахъ рухомыхъ, волно му будеть продат з дому и на пожиток в дому обернуть, а с того личбу маєт дат кгда дети доростут.

Що при том были добрыє люде Станислав Козаковскии и Захариаи Вєрбицкии, Миц, то єст бурмистрове, а присєжныи Максим, Иван Хомич.

Того дѣяло в дому пна воита, року аХІ [1610], марца ДІ [14] дня.

12. Тестамент шляхтича Яна Кгругулецького.

Клевань, 15 жовтня 1610 р.

Джерело: ЦДАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 89, арк. 170–171 зв. Укладений на прохання тестатора у присутності свідків. Випис з війтівських книг м. Клевань. Вписаний до луцької гродської книги 1 лютого 1611 р. на прохання Войтеха Висоцького.

Тестамент пна яна Кгругулецького

Року тисєча шєстсот одинадцатого

мєса фєвраля першого дня

На рочках судовых кгродских луцких от дня двадцат сємого мєса гєнваря, в року звышь написаном припалых и судити сє зачатых. Передо мною Миколаєм Семашком на Хупковє, каштеланом браславским, старостою и ключником луцким. Постановившиєа очевисто шляхетныи Воитех Висоцкии пер ѡблїатам для вписана в книги тестамент зошлого урожоного Яна Кгругулецького с печатю єст и теж с печатми, и с подписы рукъ людеи добрых распоражєна жєны, детеи и маєтности по нєм позосталои подал, просєчи абы принят и у книги кгродские луцкиє уписан был. Которого для вписана до книг приимуючи, читати перед собою казал и так сє в себе писмом полским маєт:

W imie Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Amen Jezus.

Widząc ja złe zdrowie moje, Jan Krogulecki, umyśliłem według porządku ludzi chrześci[j]ańskich, oddawając ducha mego w ręce Boga w Trójcy jedynego, a ciało moje ziemi, mając moje miłą małżonkę, nie chciałem tego zapomnieć abym po ześciu żywota mego ja zostawiwszy osierociało z mem miłem potomkiem na imie Regina zapomnieć, przeto proszę w.m. moich miłych przyjaciół abyście w.m. raczili s powinności chrześci[j]ańskiej mieć łaskawe staranie a jej jako małemu // [170v] naczyniu białogłowskiemu być raczyli opiekunami łaskawymi s potomkiem moim pozostałym wyżej mianą. Przeto proszę w.m. moich łaskawych panów i kładę za opiekunów JMci pana Truszowicza, pana Krzysztofa Węgrowskiego, pana Marcina Olszańskiego, których ja w.m. moich łaskawych panów proszę, abyście w.m. raczyli ciało moje pochowawszy z uczciwością, według ludzi chrześcijańskich pogrzeb sprawiwszy, według możności małżonki mojej. Ostawuje z majątności mojej na kościół klewański albo kędy mie pochowają złotych polskich piętnaście. O którą proszę aby byli zarazem oddane kościołowi tamże na szpital kopę litewską. O długi proszę, które są abyście w.m. raczili mie o staranie aby byli sprawione, a żenie mojej w ręce jej oddane takim sposobem drogę ukazawszy aby marnie nie poginęły z woli jej, kędy będzie chciała na miejsce dobre dać, żeby było pożytkiem jej. Naprzód mianuje pieniędzy, którą mam u Jego Mści pana Jadama Czaplica summy czterysta

złoty, które powinien oddać w roku tysiacy sześćsetdziesiątym na Świętego Michała ruskiego. Wiedząc ja też to, iż małżonka moja młoda będąc zamaż iść może, tedy ja przed się pomniąc na życzliwość i miłość jej przeciwko sobie przy wszystkim ją zostawuję, cokolwiek mam majątności mojej pieniędzy, srebra, złota i inszych wszystkich rzeczy ruchomych, nie będąc nic nikomu winien na żadne zapisy ani membrany gołę wszystko jej w moc oddawam, wiecznie oddalając wszystkie powinę i przyjaciół moje. To też waruje abyście w.m. s tych czterech seth złotych kiedy będzie Pan Bóg raczył córkę moje pozostałą dochować do lat ostawuje jej s tej sumy wyszej mianowanej złotych dwieście, które pieniądze niech będą przy matce jej. A jeśli by czego Boże uchwaj córka moja // [171] nie miała się uchwaj do lat, tedy wszystko zostawuje przy żonie mojej roschodne długi, które mam u ludzi dobrych mianuje ich i opowiadam. Naprzód u Joska, arendarza alexandryskiego, kop liczby litewskiej piętnaście. U pana Stawskiego Pawła kop litewskich piętnaście. U Kisiela w Równem kop litewskich sześć. U Chwedorowicza w Tajkurze złotych trzy. U Michała, Żyda rowieńskiego, złotych trzy. W Kołodence w Ostaszkowicza złotych pułtrzecia. U Szylika złotych pułtora. U Kurana, u Michnowego syna, złotych pułtrzecia. U Dangieltzyc Siemiona pułkopy litewskie. W Zozowskiego Jarmoły złotych pięć, które odkazuje Jurkowi, synowi pana Zozowskiego, które grosze abyście się w.m. raczyli starać, jakoby byli oddaną żenie mojej. Proszę też w.m. moich łaskawych panów abyście się w.m. raczyli starać o zasłużone moje u Jego Mści pana Szpota, pana mego, któremum służył, abowiem mi JeMśc winien więcej nisz złotych sześćdziesiąt, co JeMśc dobrze wie, bo mi nie płacił, o co proszę aby i to żonie mojej było oddaną, kiedy JeMśc będzie raczył zapłacić, areszt by też JeMśc chciał liczby po mnie wszystko najdzie porządnie sprawiono u żony w skrzini wszystkie rejestra, które JeMśc niech przepatrzy przy w.m. A s tym się oddawam mym modlitwom przyjaciół moich.

A dla lepszej wiary i porządku testamentu mego i ostatniej woli mojej prosiłem o podpis rąk i o przyciśnienie pieczęci mych łaskawych panów JeMści xiędza plebana klewańskiego JeMści pana Jana Witowskiego, JeMści pana Jana Siejkowskiego, JeMści pana Alexandra Wojny, pana Wojciecha Jachimowskiego wójta klewańskiego, pana Wojciecha Lachowskiego.

Pisan w Klewaniu piętnastego Octobris. Roku Pańskiego tysiacy sześćseth dziesiątego.

У того тестаменту печатеи семь, а подписи рукъ тыми словы:

A isz nie mogłem pisać, prosiłem o podpis ręki // [171v] Jan Krogulecki ręką swą

Ustnie proszony pieczętarz Andrzej Myszkwicz pleban klewański m. pria

Jan Siejkowski pieczętarz proszony ręką swą

Ustnie proszony pieczętarz Alexander Wojna ręką swą

Proszony pieczętarz Wojciech Lachowski ręką swą

Heliasz Pańczewski generał i świadek m.pria.

Которыи же то тестамент за поданем и прозбою выш речоное особы, а за принатем моим с початку аж до конца в книги кгородские луцкие уписаныи ест.

13. Тестамент Михайла Волка Ланевського, слуги Альбрехта Мошковського. Луцьк, 23 серпня 1611 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 89, арк. 519–521. Укладений на прохання тестатора у присутності свідків. Випис з луцьких війтівських книг, засвідчений підписами міських урядників, 24 серпня 1611 р. Облята до луцької гродської книги, 5 жовтня 1611 р., внесена на прохання возного генерала Андрія Жирицького.

Тестамент Михайла Волка Ланевського

Року тисеча шестсот одинадцатого
Мѣца октобра пѣтого дня

На вриадѣ кгородскомъ в замъку гѣдрьскомъ луцкомъ, передо мьною ІАкубомъ Окгородским, будучим на тот час наместником подстароства луцкого, и книгами нынешними кгородскими луцькими, постановивъшися обличьне шляхетными Андреи Жирицкии, енирал возныи воеводства Волынского, для вписана до книг кгородских луцких пер областам подал екстрактъ с книг справ воитовских места Луцького тестаменту зошлого Михала Волка Ланевского, просечи абы принят и до книг уписан был. Которого на, видечи быт автѣнтичного для вписана у книги приимуючи, читал есми и слово в слово так ся в себе мает: // [519 зв.]

Выпис с книг справ воитовских места гѣдрьского Луцького.

Лѣта Бжого нарожена тисеча шестсот одинадцатого, мѣца августа двадцат четвертого дня. На вриадѣ воитовском луцком перед шляхетнымъ Андреемъ Рачковскимъ, лентвоитомъ луцкимъ, и лавникми присяглыми на тот час будучими Романом Трушевичомъ, ІАковомъ Федоровичом, Кгригоремъ Володкевичомъ, постановивъшися очевисто приятелъ шляхетного пѣна Михайла Волка Ланевского пѣнъ Криштофъ Рачневичъ, положивъши перед вриадом тестамент ошатнее воли пѣна Михайла Волка Ланевського под печатми и с подписми рукъ людеи зацных справленыи, и положивъши именем его яко приятеля, просил абы тот тестаментъ слово от слова был читан и до книг справъ воитовских луцкихъ уписан. Которого то тестаменту пѣна Ланевського мы, вриад, огледавши и слово од слова перед собою читавши, за прозбою пѣна Рунсевича⁸⁹⁰ и тот тестаментъ вписати до книг казали. Которыи такъ ся в себе маеть:

ІА, Михайло Ланевскии Волкъ, будучи слугою его мѣлсти пѣна Олбрихта Мошковського. ІА много гришьными рабъ бжыми, сознаваю и чиню ведомо и явно тым моимъ добровольнымъ тестаментомъ, сходечи з сего света за доброе памяти и розуму своего, не маючи кривных, ани повинных при себе, толко маючи при себе пѣна Ивана Козинского а пѣна Аньдреа Жирицкого, енерала воеводства Волынского, пѣна Федора Марецкого, пѣна ІАроша Тарноволского, пѣна Миколаа Локьсмина, пѣна ІАна Борейковича и пѣна Жикгмунта, мешанина луцького а господара своего на имя Лахна, мыдълара, при томъ тежъ при себе духовъную особу исповѣдника своего Семіона Миколского, свещеника луцького, и ксендза Адама Тупичовского, плебана скорецького, которыи // [520] мене навезжал при тых зацными особах при сакраменти панскомъ и на споведи признал перед тыми зацными особами устѣне поведил и просил, абы пришли тые, которие его ранили, то ест Станислава Солецького и Станислава Сторцкоту, товариша юного, и одпустил имъ перед Богом и перед людми

⁸⁹⁰ Має бути: Рачневича

учътивыми, абы ся жаден ани повинныи близкии, ани далекии, ани крѣвныи жаден, ани п̄нь мои, которому есми служиль п̄нь *Олбрихтъ Мошьковский* мстиль, ани позывал, и просилем ихъ *Млсти* абы мене выслушали, хотечи переписати маѣтност свою.

Которую маѣтност мою учтыве заслужоную з маѣтности его мл. п̄на моего п̄на *Олбрыхта Мошковского*, то естъ напервеи конь бахмат, за которого дал золотых сорокъ, а ферезиѧ лазуроваѧ фалендышоваѧ, лисами подшитаѧ, ферезиѧ чирвонаѧ блакитнымъ киром подшита, курта лазуроваѧ фалюндышоваѧ, кафтан *отцовский*, курта чирвона и делюра брунатна, жупан чѣрвоныи козацкии, инших куртъ две, ладовница оправнаѧ, ручницъ две пташих, пулгакъ одинь, шабля с пуклями серебряными. А на друкгах у людеи в Любчу у *Доивана Глуха* п̄ат копъ гр. литовскихъ без шести гр. литовских, у *Тимоша тивона* золотых три, у *Колка* золотыи один, у *Гароша* у *Лунѡвъце* золотых сѣм, у возного *Кошарского* золотыи оден, у *Даца* гр. чотырнадцат литовскихъ, у его *Млсти* п̄на моего *Мошьковского* золотых шестнадцат, то учинит золотых сорокъ одинь. Делиѧ фалюндышоваѧ, китаикою жолтою подшита, ѡвса копъ ѡснадцат, сена возов десет, иншиѧ речи суть у хлопца, хусты белыѧ. Постѣль: колдра, коць, подушокъ три, пресцирадѣло – то речи вси мои, што на людах п̄ну *Ганови Козинскому Романовичови* поручаю и в опеку даю. С которе то маѣтности // [520 зв.] *отказую* за живота своего духовному своему коня бахмата богомолцы моему *миколинскому*, которыи свещеник *миколинский* маѣтъ и повинень будет за *отпущене* греховъ моихъ п̄на Бога просить у престола светого *отца* *Ишого* *Никола* въ граде *благочестивым* в мѣсте *Луцьку*. А хлопцови моему с тыхъ же п̄нзеи *отказую* золотыхъ ѡсмь полских, жупан чирвоныи козацкии, курта стараѧ *Хвесеви Марецкому*, ручницу пташую, балвирови демору брунатную, а хлопцеви, што псалътыр спеваль, курту чирвоную, в которой мнѣ ранено. Господареви своему пану *Лахънови*, *мыдларови*, за зычливостъ его и *опатрене* *отказую* ѡвса копъ ѡсмь, сена возов десѧт, на шпитал рускии золотых п̄ат. На монастырь чѣрнцомъ светое *Пречистое* золотых п̄ат.

А хтобы хотел того боронити, а не хотел того дати, розсудит ся зо мною перед п̄ном Богомъ спасителемъ моимъ *Исус Христомъ*. А его мл. п̄нь *Иван Романович Козиньский* маѣтъ то все на мѣстце зобрати водле ѡдказу моего кождому маѣтъ *отдати*. А тотъ ѡстатокъ шатъ и речи инших усих п̄нь *Козиньский* п̄ну *Гану*, брату моему доховавши, коли приедетъ, маѣтъ *отдати*. При тыхъ же звышь менованых ѡсобах и людах учътивыхъ пыталисмы если бы п̄ньскихъ справ албо муниментовъ, албо п̄нзеи панских не мель при собе. Которыи поведил жем мел панские справы, алем *отдаль*, а п̄нзеи панскихъ жадныхъ не мель и не винень есми.

А ижъ руки свое перед великимъ зраненемъ подписати не мог, теды тот же звышь менованыи *господар* и онъ самъ *небожчикъ* тыхъ же звышь менованых ѡсобъ просиль, абы подписали руки свое. Которие на прозбу мою учинит рачили. А до того листу моего руки свое подписали // [521] и печати свое поприкладали его *Млсть* п̄нь *Иванъ Козинский*, *ксендзь* *Адамъ Тупичовский*, *плебан* *скорецький*, такъ тежъ *отец* *Сѣмион миколинский*, *споведникъ* мои, п̄нь *Гарош Тарноволский*, *Андреи Жирицкии* возныи енераль воеводства *Волынского*, *Миколаи Локсъмин*, *Ган Борѣиковичъ*, п̄нь *Жикгъмут Русовецкии* *Лахно* *господар* мои.

Писан у *Луцьку*, року тисеча шѣстсот ѡдинадцатого, мѣца августа двадцат третѣго дня.

В которого листу тестаменту до книгъ поданого печатѣи ѡсмь и подписы руки в тые слова:

х. Jadam Topczewski pleban skorzecki
 Jarosz Tarnowolski ręka
 устьнє прошоными печатар Андреи Жирицкии енерал рука власнаа
 Proszony pieczętarz Mikołaj Łaksmin ręka
 Устьнє прошоными печатар Іан Борєиковичь рука властнаа.

А такъ тот тестамент черезъ шляхетного пна Кришьтофа Рачъневича пода-
 ного для въписована до книг справ воитовских луцких принавъши, записати каза-
 ли и *ест* записано. С которыхъ и сесь выпис под печатю воитовскою луцкою *естъ*
 выдан.

Писан в Луцку. У того екстрактъу печат воитовскаа луцкаа, а подпис руки пи-
 сара воитовского луцкого тыми словы:

Парфен Григоревичь, воитовскии луцкии писар.

Которыи же то екстрактъ за поданемъ и прозбою вышь речоного Андреа Жи-
 рицкого а за принаьемъ моим до книгъ кгородскихъ луцких *естъ* уписанъ.

14. Тестамент шляхтича Яна Блажейовського.

Волиця Порська, 25 вересня 1615 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 27, оп. 1, спр. 24, арк. 207–208. Укладений на прохання тестато-
 ра у присутності свідків. Облята до володимирської земської книги, 27 жовтня 1615 р.
 Подав для вписання Богдан Лудович від імені своєї дочки Катерини Лудовичівни,
 дружини небіжчика.

Списанье тестаменту пна Блажеєвського

Року тисеча шестсот пятнадцатого
 мѣса октобра двадцат сѣмого дня

На роках судовыхъ земскихъ володимѣрскихъ ве три недели по светом Михале рымском
 ѿвѣ в року звыш написаномъ припалыхъ и судовне отправовати зачатих, перед нами
 Аньдреемъ Заленскимъ з Слубин, судею, а Григориемъ Киселемъ Низкиницкимъ, подсудкомъ,
 вриадниками судовыми земскими володимѣрскими, постановившиа урожонии пан Бог-
 дан Лудовичъ именемъ цорки своее пнѣе Катерини Лудовичовны Іановое Блажеєвское опо-
 ведал и для вписана до книгъ нынешнихъ подал тестаментъ остатнее воли зошлого
 небожчика пна Іана Блажеєвского, малжонка ея, за живота его справленыи с печатю и с
 подписомъ руки его, и тежь с печатми и с подписами рукъ людеи добрыхъ на речи в немъ
 меновите нижси выражонные оставленыи. Которыи абы былъ принятъ и до книгъ уписанъ
 просилъ. А такъ мы, суд, видечи быти тотъ тестаментъ водле права справленыи, оного для
 вписана до книгъ примуючи, передъ собою читати казалъ и тые суть его слова:

W imię Ojca, Syna i Ducha Świętego. Amen.

Gdyż każdy człowiek na świecie żyjący podległ szczęściu i nieszczęściu, czego i ja sam Jan
 Błażeiowski prawie acz w niewinności mej widzi Pan Bóg doznawszy od ludzi złych Pana
 Boga nie bojących się, jestem w Łucku okrutnie zraniony, od którego zranienia już będąc bliższy
 śmierci, aniżeli żywota, chcąc jednak mając jeszcze rozum i pamięć doskonałą // [207v] porządek
 ostatniej wolej swej krześcij[an]skiej po sobie zostawić.

Naprzód Panu Bogu ducha swego poruczam w mocną obronę, ufając stale że ten Pan z
 miłosierdzia swego one do fały swej świętej przyjąć będzie raczył. A tem mężobojcą sprawiedliwym

dekretem swem hojnie odpłaci. A ciało moje grzeszne ojciec mój i dobrodziej mój pan Bohdan Ludowicz uczyniwszy porządek wedle prawa o zabicie moje pochować ma przy kościele katedralnym katolickim, tam gdzie tego czas zniesie wedle przemożenia swego. To też mając przy pamięci swej, iż biorąc w stan małżeński małżonkę moją miłą panią Katarzynę Łudowiczównę, wzięłam po niej w sposób posagu złotych pułtorastu polskich. Byłam powinien wedle intercyzy naszej pirwszej przy zmwoinach onej małżonce swej złotych sześćset monety polskiej na wszystkich dobrach niech upewnienie prawne uczynie, czego za tak przypadłym nieszczęściem mem nie uczyniłam. Pomniąc tedy na bojazń Bożą i na powinność swą małżeńską a nagrodzając usługowanie, życzliwość i powolność małżonki mojej wszystkie rzeczy moje ruchome i ochendozstwo, co telko z młodości wieku mego wysłużyłam i po mnie się zostali i zostaną wszystkie, a wszystkie ieneraliter od braciej mej rodzonej i inszych wszystkich powiniych mych oddalając, // [208] małżonce mej paniej Katarzynie Łudowiczownie daruje i tem ostatniej woli mej pismem oddawam. A bracią moją rodzoną upominam i dla Boga proszę, aby mając porządek prawny przez pana Łudowicza uczyniony do ostatniego stopnia o to zamordowanie i rozlanie krzwie mej szlacheckiej w niewinności prawnie dochodzili. Mając w ten wzgląd na pracę koszt o staranie ojca i dobrodzieja mego.

Który testament ostatniej wolej mej ręką moją własną podpisuję i pieczęć mą przyłożyłam. Do którego za prozbą moją Ich Mści panowie przyjaciele moje pieczęcie swe przyłożyli i ręce swe podpisali. Pan Hrehory Nowosielecki, pan Iwan Szaban Gnoienski a Wasilej Konyrski, woźny wołyński.

Działo się w Wolice Porskiej, dnia dwudziestego piątego Septembris, roku tysiąc sześćseth piętnastego.

У того тестаменту печатеи притисненихъ чотыри, а подпис рукъ тыми словы:

Jan Błażejewski ręką swą.

Oczewiście proszony pieczętarz Hrehory Nowosielecki własną ręką swą.

Печатаръ Иванъ Шабанъ Гноенскии рукою своею.

Василеи Ковырскии енерал рукою власною.

Которыи же то tedy тестамент за поданем пререченого пїна Лудовича, а за принатем нашим судовым с початку увес аж до конца до книгъ земскихъ володимерскихъ естъ уписанъ.

15. Тестамент вїйта Мартина Иршинського.

Сокіл, 18 лютого 1616 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 103, арк. 217–219. Укладений в будинку тестатора у присутності миських урядників і сповідника ксьондза Захаріяша Пісарського. Облята до луцької гродської книги, 10 березня 1616 р. Подав для вписання Стефан Голинський від імені ксьондза Захаріяша Пісарського, плебана сокільського костелу.

Тестамент пїна Иршинского, воита сокольского

Року тисеча шестсотъ шестнадцатого мѣца марца десатого дня

На вряде кгородском в замку его кор. мл. Луцьком передо мною Іанушом Окгородским, буркграбимъ и наместником подстароства луцкого, постановившисе очевисто урожоньи пан Стефанъ Кголынскии именемъ велебного ксендза Захариаша Писарского, плебана соколского, для уписама въ книги нынешние кгородские луцькие подал пер облятам тестаментъ останеи воли зошлого пана Марцина Иршинського, воита сокол-

ского, с печатью его и с подписом руки шляхетного пна Антонего Жилича именем его, и жь самъ писат не умелъ подписаного се и теж и печатми и с подписами рук людей добрых распоражена маестности его всее рухомое и нерухомое, и сумъ пѣжных по немъ позосталых оставленных, ѿ чомъ шыреи тотъ тестаментъ въ себе мает, просечи абы принат и до книгъ уписанъ былъ. Которого на примуючи, перед собою читати казал, и такъ се въ себе писмомъ полскимъ писаныи мает:

W imie Pańskie Amen. Stań się ku wiecznej pamięci.

Gdyż pamięć ludzka jest słaba i odmienna, za czym aby sprawy ludzkie, a mianowicie te które do ostatniej woli człowieka każdego s tego świata schodzą, czego należą za przedłużeniem czasu nie byli zniszczone opatrna ludzi mądrych, postanowiła rostopność aby sprawy ludzkie wiecznej pamięci godną ku wiadomości ludzkiej na potomną czasę pismem i świadectwem byli oznaczoną i stwierdzoną.

Przełoż ja, Marcyan Irszyński, na ten czas wójt sokolski, będąc od Pana Boga Wszchemogącego chorobą ciężką nawiedzony, s której nie wiem jeśli jusz będę mógł powstać, wiedząc // [217v] przed sobą czas blizki śmierci swej jednak że będąc jeszcze przy dobrej pamięci i przy zupełnym rozumie, a chcąc ubogą majątność swoją porządnie rozprawić, poruczam tedy naprzód Panu Bogu wszchemogącemu w Trójcy jedynego błogosławionę dziewicę Marię matcę Bożę i wszystkim świętym i Angiołom jego Ducha mego w opiekę. A ciało moje grzeszną ku pogrzebu do ziemi.

A co jest majątności mejej ubogiej w mieście Sokolu, tak ruchomej, jako i nieruchomej, i sumy położonej trzechset złotych na wójtowstwo sokolskie, tedy kto po śmierci mejej za tę wójtowstwo tę trzysta złotych odłożyć będzie chciał. Z onych trzech set złotych odkazuję ku wiecznej pamięci swej i ku pomocy duszy mejej na kościół nowy sokolski złotych sto monety polskiej, s tej że summy odkazuję na szpital sokolski złotych pięćdziesiąt monety polskiej. S tej że summy ma być oddano panu Pawłu Kuliniczu złotych siedmdziesiąt i mamran goły jemu ode mnie dany ma być odyskan. Folwark mój własny za parkanem ku duchczu leżący s kłonią od pana Walentego Tuczanickego za złotych pięćdziesiąt kupiony po śmierci mejej tem sposobem ma być obroczon, że pan Siemon Abrahamowicz, mieszczanin i rajca sokolski, za on folwark złotych pięćdziesiąt za pozwoleniem jego ma odłożyć i sobie przywłaszczyć, s której summy s pięćdziesiąt złotych powinien będzie pan Semen Abrahamowicz panu Janu Sarnackiemu oddać złotych dwadzieścia monety polskiej, którym jemu został był winien. A czom był postanowił z panem Janem Sarnackim, że na folwarku mojem miał posiać na wiosnę przyszłą roku niniejszego tysiąc sześćset szesnastego swym nasieniem i moją pracą, a onego zasiewku miała być połowina panu Sarnackiemu, a druga połowina tego zasiewku miała być na mię. Tedy po śmierci mejej pan Semen on folwark zasieję swym nasieniem i ziemię zrobi swym kosztem. A według postanowienia tego // [218] onego zasiewku ma pan Sarnacki połowicze brać, a połowicę drugą pan Semen, co się jeszcze przychodzi za ten folwark złotych trzydzieści. Tedy pan Semen ma tę trzydzieści złotych ma albo na pogrzeb ciała mego obrucić, albo na wypłaczenie długów co będzie winno, a co jest zasiewku zasianego na zimę na łanach wójtowskich z trzeciej kopy z wyjemku na półmacze na tych że łanach. Tedy ten zasiewek s trzeciej kopy i ten wyiemek na półmacze odkazuję na szpital sokolski. Co też jest zasiewku na zimę w zakocie na pałuhu na półmacze, ten zasiewek odkazuje kucharcze swej na imie Nastcze za pilnowanie jej w chorobie mejej i usługowanie, której też odkazuje i pościółki swoję. Co też na nowinie jest posiany pszenicę z Stephanem Reiwiczem, mieszczaninem sokolskim, moja była nowina, a jego nasienie. Tedy tego zasiewku połowina ta która na mnie miała być, ma być po śmierci mejej na szpital sokolski obruczona. A drugą połowinę onego zasiewku, on Stephan

Reiowicz ma sobie w pożytek swój obrócić. Ferezją moją brunatną lisami podszytą Zuphie, czerwoną kurtę starą i nową i ubranie falendyszową nowę będzie kto chciał w długach wziąć. Tedy weźmie według szacunku ludzkiego. Zostałem też winien ludziom dobrym dług jeszcze, który mianowicie panu Martynu Szyszce, rajczy sokolskiemu, złotych pięć monety polskiej. Panu Janowi, bałwierzowi czetwertęnskiemu, złotych pięć monety polskiej bez dziesiątego groszy. Temuż Janowi bałwierzowi za Krolka Szurylka winienem został złoty. A panu Semenu Abramowiczowi złotych siedm monety polskiej też połosmu groszy polskich. Panu Maciejowi Grodziczkiemu za mieszkanie moje w domu jego, co ludzi dobrzy najdą. Panu Filipowi Jaroszowiczowi groszy ośm polskich. To wszystko po śmierci mojej s pomienionej summy ma być popłacono, com też jeszcze został winien czeladnikowi swemu na imie Musiejowi, który to mnie służył złotych półszosta. Tedy po śmierci mojej // [218v] odkazuję onemu Musiejowi podiezdka swego, w czym ludzie dobrzy oszacują. Zostałem też pinczukowi Zdanu Rumowiczu za kozuch złotych trzy, a Zofiej za piwo złoty. I to ma być po śmierci mojej popłacono. Jest też w Junka Jakubowicza, Żyda sokolskiego, pierścionek mój złoty we dwu złotych zastawiony, kto będzie chciał on wykupi, ma oddać onemu Żydowi złotych dwa. Jeśli mie Pan Bóg s tej pościeli do siebie powołać będzie raczył, tedy urząd wójtowski po śmierci mojej zliczą panu Maciejowi Grodziczkiemu, aż do oddania onej summy trzechset złotych będzie obładał zwirzchnością wójtowską. Zostało też w klóni jęczmieniu kop cztery, a żyta kop trzy, to zmłuciwszy ma być obruczoną ku potrzebie mojej na pogrzeb ciała mego grzysznego. A to jest ostatnia wola moja niniejszym testamentem moim oznaczona. Którego testamentu zostawuję sobie wolą poprawę i odmianę.

Przy którym testamencie sprawowaniu byli ludzie dobrzy, wiary godni pan Maciej Grodzicki, pan Semen Abramowicz, pan Marcin Szyszka, rajcze sokolsczy; pan Witko Michałowicz, pan Baszko i pan Klim Borysowicze, pan Iwan Sokolec, ławniczy urzędu sokolskiego; pan Iwan bałwierz cietwierteński a pan Stanisław Koziarzowski, którzy tego są dobrze świadomi. Który ten testament niniejszy sprawiony ze wszystkim podaję w moc i w opieką Jego Mści xiedzu Zachariaszowi Pisarskiemu, plebanowi sokolskiemu, jako pastyrzowi swemu, także panu Maciejowi Grodziczkiemu, panu Martynowi Szyszce a panu Semenowi Abramowiczowi na ten czas rajczom sokolskim, których jako przyjaciół swych proszę dla lepszej wiary o przyłożenie pieczęci i podpis rąk do tego terażniejszego testamentu mego i ostatniej woli mojej, których pomienionych przyjaciół moich tą ostatnią wolą swą // [219] proszę aby oni byli tego testamentu mego opiekunami i exekutorami jego dla użjenia i pomoczy duszy mojej i aby ciało moje grzeszną po śmierci mojej według powinności i obrzędu chrześcijańskiego do nowego kościoła utściwie doprowadzili i utściwie pochowali.

Pisan w Sokolu. Roku Bożego Narodzenia tysiąc sześcset szesnastego, dnia ósmnastego lutego.

У того тестаменту печатем притисненых пям, а подпис рукъ тыми словы:

Iż pan Marcin Irszyński pisać nie umie, na miejsce jego Anton Żylicz proszony pieczętarsz od pana Marciana Irszyńskiego, wójta sokolskiego

Zachariasz Pisarski, pleban sokolski

Maciej Grodzicki ręką własną

Proszony pieczętarsz od pana Marciana Irszyńskiego, wójta sokolskiego, Marcin Szyszka własną ręką

Iż pan Semen Abramowicz pisać nie umie, na jego miejsce podpisuję się Stephan Gołyński ręką swą.

Которыи же то тестамент за поданем и прозбою вышеи реченое особы а за принатем моим урядовымъ увес с початку аж до конца до книг кгородских луцких ест уписан.

16. Тестамент Раїни Окорської, дружини Миколая Вандаловського.
Турійськ, 23 березня 1619 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 112, арк. 78а зв.–79. Укладений на прохання тестаторки у присутності свідків. Облята до луцької гродської книги на прохання чоловіка небіжчиці, 11 квітня 1619 р.

Тестамент зошлоє панєє Раины Окорскоє Миколаєвоє Вандаловськоє

Року тисеча шестсот девѣнадцетого
мѣца априла одинадцетого дня

До вряду и актѣ нинѣшних кгородских луцких в замок его кр. мл. Луцкии до мене Марциана Олшамовского, буркграбего и наместника подстароства луцкого, пришедши очевисто шляхетный панѣ Миколаи Вандаловскийи для вписанья въ книги нинѣшние кгородские луцкие подал тестамент остатнее воли зошгьлоє шляхетное Раины Окорское Миколаєвоє Вандаловское, малжонки своєє, с печатми и с подписами рук людеи добрых распораженья маєтности ее вшелякое по неи позосталое, просечи абы принат и въ книги уписанъ был. Которого иа для вписанья до книг примуючи, читалом и такъ се в себе писмом полским маєт:

Ja, Regina Okorska Mikołajowa Wendelowska, widząc sama że już nie mogę być żywa, rozprawując się s tym światem, czynię testament i rozprawę domową tego ubostwa, które jest, naprzód przez spowiednika swieszczenika ojca Michała Ostafiewskiego turyskiego i przez ludzi szlachetnę učiwę mieszczan turyskich, to jest przez pana Iwana Wielepczyczę i przez pana Fedora Siemienowicza i przez pana Bohdana Kalenikowicza, wójta turyskiego, że ja pod ten czas przyjaciela nie mając, poblizhu którego bym ten testament mój oświatczyła i w porządku dom swój zostawiła // [79] i wszystkie chudobe swoje rozprawiła.

Naprzód czynię przez tę szlachetne ludzie ten testament mój, nie mając na ten czas przyjaciół przy sobie inszych, zostawuje dziatki swoje w opiekę Panu Bogu Wszechmogącemu, potom panu Hniewoszowi Drozdeńskiemu zostawując jemu s tej summy, którą mam u pana Młodzianowskiego i u paniej małżonki jego złotych dwieście i ośmdziesiąt liczby polskiej. A dwieście złotych zostawuje menżowi swemu u tegoż pana Młodzianowskiego, tak też i pani małżonki jego, której to sumy wszystkiej było złotych czterysta i ośmdziesiąt. U tegoż pana Młodzianowskiego zosobna zostawuje dziatkom swym, u pana Alexandra Okorskiego złotych półtrzeciasta długiem pewnym od ojca swego zapisanej od Patrykyja Okorskiego, potom zaś zostawuje dziatkom swoim złotych pięćdziesiąt u pana Constantego Wojutyńskiego. Na to wszystko są zapisy pewne i warowane u pana Krzysztopha Okorskiego i szwagra mego, na które ten mój testament ci szlachetne ludzie i ten mój spowiednik ode mnie proszony podpisują się rękoma swemi i pieczęci swe przykładają.

Czynion ten testament dnia dwudziestego trzeciego marca, anno tysiącъ sześćset dziewiętnastego.

У того тестаменту печатєи притыснєных три, а подпис рукъ тыми словы:

Bohdan Kalenikowicz, wójt turysky

Михаило, свещеникъ остафивскийи турискийи, рукою влас[ною]

Iwan Wielepczycz, mieszczanin turyski

Fedor Siemienowicz, mieszczanin turyski.

Которыи же то вышеи уписаныи тестамент за поданєм и прозбою вышь речоное особы, а за принатєм моим урядовым увєс с початку аж до конца до книг кгородских луцких єст уписан.

17. Тестамент бурмістра Самійла Васильовича Солтана.

Луцьк, 20 липня 1621 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 26, оп. 1, спр. 31, арк. 124–128. Укладений вдома на прохання тестатора, у присутності свідків. Копія випису з луцької міської книги від 11 грудня 1622 р., вписана до земської луцької книги (1623 р., № 2823) на прохання Івана Андріяшевича від імені Луцького братства, 19 січня 1623 р.

Копія незасвідчена: ЦДІАУК, ф. 2073, оп. 1, спр. 8, арк. 1–2.

Опубл.: Архив Юго-Западной России, ч. 1, т. 6, с. 504–510. Передрук з цього видання: Архів Української Церкви. Серія 2. Вип. 1. Історія Луцького братства та братського монастиря 1617–1833 рр. Упор. М. Довбищенко. Луцьк, 2014, с. 88–93.

Облната тестаменту славетного некгды Самоелна Василевича званого Савтана, бурмістра луцкого, с книгъ мѣстскихъ луцкихъ до актъ земьскихъ луцкихъ поданого

Року тысяча шестсот двадцет третего, мѣса генвара девятогонадцет дня

На леженю книгъ земьскихъ луцкихъ, которое, ведле коньституции, на мѣстце ровковъ ёто трекролскихъ, для сеиму валного близько наступаючого не сужоныхъ, въ року на дате вышь помененомъ отправовалосе, передъ нами Ивановъ Хриньницькимъ судьєю, Михаиломъ Гулевичомъ Воютиньскимъ подьсудькомъ, а Воитехомъ Станишевскимъ писаромъ, урядниками судовыми земьскими луцькими, постановивъшысе очевисьто шлахетнии панъ Иванъ Андриешевичъ, для уписанья до книгъ земьскихъ луцкихъ именемъ братьства церькви Заложенья Возьдвижения всемирнаго и животворящаго Чесьтнаго Кресья релииѣи крещькое луцькое, перь облнатамъ подалъ выпись с книгъ судовыхъ радецькихъ мѣста его королевьское милосъти луцкихъ, авьтенътице выданыи, з уписаньемъ в немъ тестаменту остатнее воли славетне урожоного некгды Самуела Василевича званого Савьтана, бурьмисьтра луцкого, с печатью и съ подьписомъ руки его власное, такъ тежь с печатьми и съ подьписами рукъ людеи добрыхъ, росьпораженья все мастьносьти его, такъ лежачое, како и рухомое, въ томъ тесьтаменъте нижеи вписаномъ менованое, ѿ чомъ тотъ выпись и тесьтаменътъ въ // [124 зв.] немъ вписаныи шыреи и досьтаточнееи в себе ѿпеваеть, просечи, абы принятъ и до книгъ уписанъ былъ. А такъ мы, судъ, тотъ выпись и тестаментъ в немъ уписаныи, за поданьемъ и прозьбою вышь речоное ѿсобы, для уписанья до книгъ судовьне принавьшы, передъ собою читати есьмо казали, которого тые сунт слова:

Выпись с книгъ судовыхъ ратушьныхъ радецькихъ мѣста
его королевьское милосъти Луцька

Лета Божого Нароженья тисеча шестсот двадцеть второго,
мѣса декабра одинадцетого дня

За упрошенемъ и пильнымъ жеданьемъ бывьшого бурьмисьтра и мѣсьчанина луцького, славетного пана Самуела Василевича Сольтана называемого, черезъ сесьтру его рожоную и мальжонька еѣ Іана, зшедьшысе есьмо в домъ менованого Сольтана, за Глуищемъ лежачого, то есть мы Пархвень Голузька, будучии намесътникъ на тотъ часъ ѿт его мл. пана Аньдрѣя Загоровьского, дворанина его кр. мл., воита луцького, Павелъ Аньтоновичъ бурьмисьтрь, Александеръ Беньдѣрманъ, Иванъ Половьковичъ и Федоръ Семеновичъ раицы, Михаило Шышька, Нестеръ Йѣвковичъ, а Йона Михаиловичъ – лавьники присагьлые, уряд зуполнии мѣста его кр. мл. Луцького. Теды при бытьности насъ всихъ, за прозьбою самого вышь речоного пана Сольтана Василевича судъ потребьныи тамъ же в томъ дому его былъ загаеныи през мене Парьхвена Голузьку, намесътника воитовьского, передъ котрымъ то судомъ и вьрядомъ зуполнымъ менованыи панъ Солтанъ

Васильевичъ, хотя *ж* хоробою обьложоною *от* пана Бога навежоный был, але еще при доброй памяти и целомъ а зупелном розуме, подал до насъ ураду тесьтаментъ написанныи остатънее воли своее, росъпораженъя всее маестности // [125] своее, такъ лежащее, яко и рухомое, с подписомъ власное руки своее и теж с печатми и с подписами рукъ людеи добрых, которые есъче будучи в добромъ здоровю, в року прошълем тисеча шестсот двадцеть перьвомъ, мѣса июля двадцатого дна, за доброе памяти а зуполного розуму своего написалъ и skutечне справиль, просечы, абы тот тесьтаментъ его принят и до книгъ ратушьныхъ вечныхъ метстскихъ луцкихъ уписанъ былъ; которого мы вриад подьписовъ рукъ и печатей огьледавшы, а видечы во въсемъ водлугъ права справьленого, дла въписанъя въ книги приимуючы, передъ собою чытати казали есмо, и такъ се въ себе маеть:

Во имя Отца и Сына, и Светого Духа, ку вечной памяти тое речы. Аминь.

Кгды *ж* вшелякие речы albo справы на том свете отъменьности подданы сунт и в забыте людское приходат, и сам чоловікъ тымъ се правомъ родит, абы смерти подьлеглыи, был, надъ которую ачь ничего певъншишого не маш, дла чого Избавител нашъ напоминати нас рачыт, абыхъмо завъше были готовы: прето я много грешныи Самоел Василевичъ Савьтанъ, на сесь часъ бурмистръ луцкии, постерегаючы того, абы ма смерть в неготовости и в неросъпораженю добр моихъ, которые *от* Гѣда Бога дарованые и власною працою моею набытые маю, не застала, и стерегучы того, абы по жыоте моем в шарпанину не пришъла и межы кровными и повинными моими ростырки какие и васнь се не множили, будучы теды я в зупольномъ здоровю и целыи на умысле, не маючы потомства своего, тые добра мое, *от* милостивого Бога мне дарованные, водьлугъ воли и зданъя моего розмысливъшысе на то добре, таковымъ способом и порядкомъ росъпорадити // [125 зв.] умыслилем, хотечы мети, абы ненарушенъ през кождого по съмерьти моеи хована и таа остатънаа воля моя деръжана была.

Напрод мети хочу: напрод, кгды ма Пань Бог по семъ здоровю хоробою зложыти и з нее до хвалы светое своее с того света коли-колвекъ поволати будет рачыл, абы тело мое грешное звычайем хрестианскимъ през милую сесътру мою пани Райну Яновую и брата моего цютечнего рожоного пана Прекгалиньского, такъ теж и през братство луцкое, которому братству луцкому релъей нашео греческое ставропикъгиу патриаршего, добра мое вси такъ лежачы, яко и рухомые, в месте его кр. мл. маючы, такъ дома, будованые, плацы, каменицу в риньку, товары крамьные, сребро, золото, шати и што едно кольвекъ по смерьти мое знаидоватисе будет, *от*писую и въ вечныи шафунокъ и диспозыцию помененому братству луцкому подаю, даючы им вольность, абы они все, водлугъ того описаного тестаменту остатънее воли моее, що кому належати будет, зистили и добрами моими, яко налечи могучы и пожытки до церкви Божое всемирного Воздвижения Честного и Жывотворощачого Кресъта братское луцкое з них привлащали. А напрод прошу тых всих верху помененыхъ особъ и при них пановъ братства, абы тѣло мое гришное при небожце малжоньце моеи милои в манасътыре Чернчицкомъ Заложения Преображения Гѣда Бога и Сѣаса нашего Исусъ Ха, учтиве поховано и яко землю землѣ *от*дано было. На которые погребъ тѣла моего золотыхъ шестдесат, на сорокоуст до тое церкви, где тѣло мое лежати будет, золотыхъ пятнадцеть, до церкви братское Честнаго Креста такъже золотыхъ пятнадцеть, до церкви Светого Димитриа на сорокоуст золотыхъ пят, до церкви Вознесения Гѣдна Яровицькое на сорокоуст золотыхъ пят *от*казую. До того зараз, скоро по смерьти моеи, тые жъ помененые

панове братство луцкое, зшедшы се // [126] до каменицы и склепу дому моего, крамныи товар увесь и сукъна, и што едно-колвекъ знаидоватис будет, при том сребро и злото и шаты, которые сунт бѣлогловскіе, оное все зинвенътовавъшы, обравъшы какогo чоловика цнотливого купецкого, оныя речы и товари вси спродати повѣриты, и спровадшы и пнзи за тот товар и сребро, и за вси речы до купы занесшы и зобравъшы, в оныя на маетност якую любо заставнымъ способомъ, любо вечностю, albo и на выдеркафъ дати, абы сума таа вся цело завъше зоставала, а с приходачых з нее пожытковъ жебы выховане слушное шпиталнымъ, при церкви братскои Воздвижения Честнаго Креста будучым, такъ же нищым школьным, на науку приходачым и законником того ж манастыра и на опатренъе было, абы они за одпущенъе греховъ моих и за душу мою Гда Бога уставичне просили, панове братство старшыя учынити будут повинни. Кгрунт теж мои за Глушьцем пустыи, од потомковъ Богуша Ваньковича купленыи, и тот при помененом братстве вечне зостати мает, которым дедичы вечност сознати повинни будут, кгда ж се им досыт стало; еднакъ с того кгрунту тежар тых потомков панове братство пинезеи богословскихъ золотыхъ сто винныхъ и камень воску до рукъ пановъ радец луцкихъ отдати мают. А кгрунт, на котором каменица стоит, водле тестаменту небожчыки малжоньки моее и з ласьки и милосъти моее ач юж кгрунтъ того не стоит потомкови небожчыка Грицка Сафанника, если живъ будет и до лет придет своих, на обыход золотых полторасъта, за зреченъем се през него своего права, дати ему будут повинни. А што се тычет дому моего за Глушец лежачого, в котором есче тепер сам мешькаю, в том дому сестра моя рожонаа пани Райна Яноваа Оношьковича лет десет волно мешькати будет, стерегучы // [126 зв.] однакъ того, абы за мешьканаа ее жадное спустошенъе того дому не стало. А по вымешьканю ее лет десети, панове братство тот дом в свою диспозычыю взати будут повинни вечне, чому сестра моя контрадиковати не мает; однакъ панове братство сестре моеи на обыход золотых двесте дати мают. До того той же сестре моеи рожонои господарство все домовое: цына, мѣд, и иньшыя речы до господарства належачыя, такъ же кошули мое вси, жупан, юпу, курту, ферезыю лисами подшытую, пояс едwabныи, коберец подлеишыи, иконъ и тые две флашы ценовыя, которые у пана Шостаковскаго собе отыскати мает, а хуст небожчыки малжонки моее, яко: кошули, рантухи, сподницы по половицы той же сестре моеи с панею Федоровою отписую, а товални, едwabницы и бавелницы тонкис з запонами зеленое китаики двома до церкви братское належати мают. Сынови пана Прекгалинскаго коберцовъ пару новых и пулгаковъ пару з ладовъницами, а самому пану Прекгалинскому кордъ мои, а цорком двом пана Прекгалинскаго по перине и по пары подушокъ и по перстенку: одно з рубином, а другои з диамантомъ, и тканку перловую одказую. Пану Прекгалинскому теж самому до живота его на навыишом патры у каменицы волно мешьканаа к тылови перегороженемъ комнаты на приездъ его, еднакъ онъ своим кошътом пѣчь и што потреба направѣты мает. А пану Кирилови Демьяновичови и малжонъце его позъволяю толко до животовъ их волное схованъе речеи их в земном склепе споднем, в котором и пан Прекгалинскіи под часъ тривога зложенъе свое мети мает; од которого склепу панове братство и ниhto жадного платежу у них упоминати се не мает. Его мл. князя Михаила Пузыны сребра гривен // [127] сем у мене в засътаве в золотых семидесят за выкупенъемъ его и нагородою слушьною оное ему вернути, еднакъ же на тот долгъ презъ его мл. князя Юрия Пузыну даного полосъманадъцата талера, которые вцале сунт в крамницы, его мл. пан Кгабриел Стелпковскіи виненъ

золотых сорокъ чотыры на мембрам. Пани Мыщинаа винна золотых *патдесат*; в той сумме застава ее *ест* рострухань, которыи важыт гривен три и перстенъ з диаментомъ якимъс-то, – за выкупенъемъ ее и за нагородою слушною вернуть. Пане Матфеевое Лецкевичовое ложокъ сребныхъ *шест*, у шести копах в заставе; за выкупенемъ ее вернуть. Пане Сипьковское перстенюкъ с туркусомъ; за выкупенемъ ее вернуть, бо *ест* заставленъ у отца Юанна Вознесенского Яровицкого. Евангелие напрестолное, серебромъ оправное, старое отыскати и до церкви братское отдати. Адам балвер за наемъ светлицы дому каменичного есче виненъ копъ десетъ литовскихъ, – при выстю року повиненъ отдати. пану Воцехови, аптекарови, част наиму експируетъ въ склепи на Сошествие Светого Духа и повиненъ есче золотыхъ *петнадет* отдати. Пану Александрови Бендерманови што есми виненъ за упомяненемъ се его отдати потреба. Пану Трушови Матюшычови, коли се упоменет, отдати; пану Несътерови Ювковичови золотыхъ *десет* и Андрееви Сезеновичови, што се купцови краковскому пану Янови Шмнетови, за омылкою его и за недобранемъ его от мене при рахуньку и плаченю за товар, золотыхъ *двадцет* три и грошеи *двадцет* осмь полскихъ оному до Лвова панове братство повинни будут отослати. Марухне Ясковъне золотыхъ *десет* отказую, пану Максимови Томиловичови теж золотыхъ *десет*, пану Самуелеви Кириловичови на незапоминане перстенъ золотыи з зеленымъ каменем; пану Федорови Семеновичови // [127 зв.] Евангелие учительное, друкованое. Тымъ всимъ, якосъ вышеи поменило, диспонувати, рядити и все водлугъ оstattнее воли моее коньчыти, такъ одыскивати, яко и кому що належыт роздавати, ништо иньшыи, толко панове старшыи вышеи помененого братства повинни будутъ вечными часы. Которыи то тестаментъ оstattнее воли моее при печати моеи рукою своею власною подписалемъ и пановъ приателеи моихъ, меновъте: пана Ивана Половковича, писара местского, пана Яна Преггалинского, брата моего, и пана Ивана Ивановича Шышъки, которые за прозбою моею печати свое приложыти и руки власные подписати рачыли.

Писанъ в Луцку, року тисеча *шестсот* *двадцет* первого, мѣца июла двадцатого дня.

У того тестаменту оstattнее воли печати чотыри, а подпись рукъ тыми словы: Samuel Wasilewicz zwany Sołtan, burmistrz łucki, manu propria.

Proszony pieczentarz na swiadectwo od pana Samoelia Wasilewicza Sołtana Iwan Połowkowicz ręką swą.

Za ustną a oczewistą prozbą pana Samoelia Wasilewicza Jan Przegalinski, iako świadek, podpisuje się.

Oczewiscie proszony pieczentarz na swiadectwo Michał Szyszka manu propria.

Которыи же то тестаментъ, за очевисьтою прозбою, при добромъ баченю будучы, своею, то есть вышъ менованыи панъ Самоел Василевичъ, названы Солтанъ прозвиськомъ, бурмистръ прошлыи, а за принатемъ нашымъ урядовымъ, с початку ажъ до конца до книгъ справъ ратушныхъ радецкихъ вечныхъ местскихъ луцкихъ *ест* уписан, с которыхъ и сесъ выпис под печать лавничею *ест* выдан.

Писанъ в Луцку. У того выпису печатъ месъта его кр. мл. Луцька радецкаа и подпись руки писарское въ тые слова: Есифъ Полумерковичъ, местскии луцкии писар.

Которыи же то выписъ и тесътаментъ в немъ уписаныи, за прозбою и поданемъ вышъ реченое особы а за принатемъ нашымъ судовымъ, слово в слово, такъ // [128] яко *ест* в себе написаныи, увес с початку ажъ до коньца до книгъ земскихъ луцкихъ *ест* уписанъ.

18. Тестамент Анни Медонівни, дружини Миколая Омелянського.

Клевань, 26 квітня 1622 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 131, арк. 160 зв.–162. Укладений в будинку теста-торки миським писарем Даніелем Осташкевичем. Облятований до луцької гродської книги на прохання возного Яна Загорського, 10 травня 1622 р.

Тестамент зошлоє Миколаєвоє Омелянское Анны Медонивъны

Року тысяча шестсот двадцат второго
мѣса мая десятого дня

На вриадє кгородскомъ в замьку єго кор. мѣсти Луцкомъ передо мною Яном Вилежинскимъ, подстаростимъ луцкимъ, постановивши се очевисто шляхетныи Иван Загорскии, возныи, дла вписана до книг нинешъних кгородских луцких подал пер облятамъ тестаментъ зошьлоє шляхетное Анны Медоновны Миколаєвоє Омелянское и с подписом руки пѣна Кгрегора Орановьского на мѣстцу єє подписуючого се. Также под печатми и с подписами рукъ людеи добрых, ѿ чом ширеи а достаточнеи тот тестамент в себе обмовълаєт, просєчи абы принят и до книг уписан был. Которого я, врад, дла вписана до книг принавши, перед собою читати казаломъ, и так се в себе писмом полскимъ писаныи маєт:

W imie Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Amen.

// [161] Із ниетрвала памієч людзка, звикли то люди писмом objaśniać czego wieczna pamięć mieć chcą. Przeto ja, Anna Medonowna, żona Mikołaja Omelańskiego, będąc tu w tym kraju od pana Boga nawidziona chorobą, ale umysłem zdrową będąc, wszystkie chudobę moje tak a nie inaczej rozporządzam. Wprzód gdy mie mój Stworzyciel do siebie powołać będzie raczył, duszę moje grzeszną w ręce i opatrność jego bożką poruczam. A ciało moje grzeszne przy kościele katolickim pochowane aby było. Uniżenie xcia Jego Mści Czartoryskiego, pana i dobrodzieja, proszę.

Dziecie moje Kristinę poruczam w opiece i opatrność xiężnie Jej Mści paniej i dobrodziejki mej, prosząc dla Boga aby się ją xzna Jej Mść opiekac się raczyła i jej nie wydawała panu Omelańskiemu, dla Boga proszę. Której dziewce mej pomienionej co kolwiek chudoby mej jest oznaczam i ku pamięci przy wache i jej to należeć ma. Naprzód letnik muchojerowy czarny, letnik czamletowy błękitny, pułczamarek bajowy podszyty smuszkami, płaszczyk muchajerowy, czapeczka muchajerowa czarna rękawów dwa adamaszkowych, fartuch zielony, kuszelek prostych sześć koleńskich trzy, jedno jedwabne, drugie proste, poduszek trzy, pierzyna jedna, kołdra stara // [161v] zatyczek trzy, podwik trzy, fartuchów trzy, kobierczyk stary, błomok czarny. Із теж мам у JMci pana Marcina Gorzechowskiego, podstarościego lubomlskiego, w zastawie w złotych polskich siedmi obrączkę srebrną, która waży grzywnę i skoycy trzy, o co proszę xiężną Jej Mści uniżenie aby to roskażala wykupić i dziewczynie dać raczyła. U Żyda, arendarza klewańskiego, suknia bajowa we złotym polskim, u księdza plebana klewańskiego a sznurek srebrem oprawny w pułzłotym i to wykupić obieca, jam proszę aby było wykupiono.

Który to testament ostatnią wołą moje na pismie za radę ludzi ućciwych dawszy, uprosiłam wielebnego ojca JeMci xiędza Tomasza, kapellana xcia Jego Mci Czartoryskiego i pana Wojciecha Jachimowskiego, wójta klewańskiego, i pana Daniela Ostaszkiewicza, pisarza miejskiego klewańskiego, aby przy podpisach rąk swych pieczęci swe przycisnąć raczyli. Co ich Mści na proźbę moją uczynić raczyli.

Pisan w Klewaniu, dnia dwudziestego szóstego aprilis. Anno tysiąc sześćset dwudziestego wtórego.

У того тестаменту печатем три а подпис рукъ тыми словы:

Iż pani Omelańska pisać nie umiała za ustną prozbą jej podpisują się Gregorz Oranowski
x. Thomasz Mianowicz, kapelan xiążęcia // [162] JeMci Czartoryskiego m. pia

Wojciech Jachimowski, wójt klewański

Daniel Ostaszkiewicz, miejski klewański pisarz m. p.

Которыи же то тестамент за приданьемъ и прозбою преречоного Загорского, а за принятемъ моимъ вриадовымъ увес слово в слово до книг кгородских луцких уписанъ.

19. Тестамент міщанина Юхима Поліщука.

Олика, 6 лютого 1625 р.

Джерело: Biblioteka Kórnicka, sygn. 01204, k. 24-25. Укладений вдома на прохання тес-
татора, у присутності свідків. Облята до міської книги.

Testament Juchyma Poleszuka

Act Olicae. Feria quarta, die sexta Februarii. Anno 1625

Z urzędu wojtowskiego byli przydani ućciwi Kasper Karabanowicz i Roman Kliszewicz, ławnicy przysięgli, ku przysłuchaniu testamentu ostatniej woli ućciwego Juchyma Poliszuka m[ieszczanina] o[łyckiego], chorobą od pana Boga złożonego, będąc teraz przy tym Andrzej Rzeznik, Hacko Maniowszyc, Matusz Ostapowicz, Misko Lichochołowicz i Chwesko syn testatorów, mieszczenie // [24v] ołyccy, przy których to pomienionymi ławnikami i mieszczeni ołyckimi przereczony Juchym Poleszuk, m[ieszczanin] o[łycki], aczkolwiek na ciele schorzały, ale na rozumie i baczeniu dobrze zdrowy, czując się być bliższym śmierci niżli tego mizernego świata, porzucywszy duszę swoją Bogu wszechmogącemu, a ciało ziemi, potem oświadczył i oznajmił ostatnią wolą swoją w te słowa:

Naprzód co się tyczy chaty, w której mieszka zeznał, że nie jego jest chata, ale terazniejszej żony jego Chwedi, zaczym nima żadnej potrzeby do tej chaty syn moj Chwesko z pierwszą żoną Ohapką spółdzony, dokładając i tego czo żadnego sporku domowego pojmując tą żoną swą terazniejszą Chwedią nie wniósł iedno do gotowej chaty ze wszystkim sprzętem domowym wstąpić. Ku temu zeznał, że żadnej zasługi syna swego Chweska gdzie co wysłużył i kwarnika nie brał, odkazując temu pomienionemu synowi swemu Chweskowi trzy kopy litewskich na Piotru słodowniku, a pułkopy na Marcinie garbarzu i na Kuźmie garbarzu dziewiętnaście groszy litewskich, także u Lenarta, sługi Miaskowskiego, pułzłotego. W Metelni u Byka dziesięć groszy lit. i na Grzysiu Czobothowskim teściu. Kurta temuż Chweskowi // [25] swemu odkazuje. A co się tyczy ostatka jego nabyciu – to żonie swej terazniejszej Chwedi i dziecięciu swemu Andrzejowi z nią spółdzonemu odkazuje i zapisuje. Do tego zeznał, że gotowych żadnych pieniędzy nima i prosił pomieniony Juchym Poleszuk, mieszczenin ołycki, aby ten testament ostatniej woli jego był do act miasta Ołyki zapisany.

Jakoż i jest zapisany, pamiętnym utwierdziwszy.

20. Тестамент чоботаря Миколая Шишковиця.

Олика, 22 лютого 1625 р.

Джерело: Biblioteka Kórnicka, sygn. 01204, k. 36v-38. Укладений вдома на прохання тестатора, у присутності свідків. Облята до міської книги.

Testament Mikołaja Sziszkowica

Act Olicae Sabbato die vigesima secunda Februarii. Anno Domini 1625

Za żądaniem uczciwego Mikołaja Sziszkowica, mieszczanina ołyckiego, były z urzędu sławetnego pana Jana Alexyca, wójta ołyckiego, przydani sławetni Juchym Onisimowicz, Kaspar Karabanowicz, ławnicy przysięgli, przy których teraz byli ućciwi pan Stanisław Czerwiński, rajca, Łukasz Trzciakowicz, stary ławnik, i Hrehory Nestahowicz, mieszczanie ołyccy, przed którymi to ławnikami i mieszczany ołyckimi ućciwy Mikołaj Sziszkowicz, mieszczanin ołycki, acz z woli Bożej na ciele chory wszakże na rozumie i baczeniu dobrze zdrowy będący, uczynił ten testament ostatniej woli swojej takowy:

Naprzód duszę swoją Bogu wszechmogącemu poruczając prosił, aby ciało jego conaućciwiej przy kościołowi Trójcy przenaświetszej było pochowane. A potem oznajmił // [37] to iż gdym pojmował tą żonę swą Zophią, tedy do gotowego budynku, który był na Zawrociu, i do wszelakiego sprzętu domowego wszedł, ma już i ta żona moja do rąk doszła, i ku temu miała pieniędzy gotowych trzydzieści kop gr. litewskich które ja pieniędzy wniosłem albo włożył w ten dom, w którym teraz mieszkam, a kosztuje mi ten dom i com go pokupniowi poprawiał i drugi budował, sto kop gr. lit., na którym za dom to wniesieniem jej trzydzieści kop lit. szacuję i zapisuję, także i wszystkie rzeczy ruchome tej że żenie swej odkazuje, żeby od nich nie była oddalona.

A co się tyczy długów, naprzód winniśmy panu Stanisławu Kolaczkowiczu dziesięć kop lit., a samej paniej Kolaczkowiczowej za słod pięć kop gr. lit. A com był winien panu Krzysztophowi długi sześćdziesiąt złotych polskich na zapis, tedy com oddał na ten dług, to jest na to registr ręką jego napisany i jeszcze nad ten registr odrobiłem złotych ośm. A mianowicie robiłem trzy pary trzewików na paskach z rzemienia jego, przyszło mi od roboty gr. dwadzieścia polskich. // [37v] A zaś robiliśmy iz safianu swego boty, za nie pułtrzecia złotego i baczmagi za czterdzieści groszy polskich. Zaś drugie boty robiliśmy także z rzemienia mego i ciżmy, to za boty pułtrzecia złotego, a za cizmy złoty polski. Winniśmy pani Kaczanowskiej dziesięć kop gr lit. Jozephowi Szmojłowiczowi, Żydowi, pięćdziesiąt złotych polskich. Paniej Symonowej, burgrabinej, piętnaście złotych. Opanasowi s Kopyliniczów ośmnaście złotych. Do cechu pięć złotych. A pułczwarta złotego s podsusiadków wybranych. I Zaulom Żydom za żupan złotych ośm polskich. Które to długi niczym inszym nie przydzi płacić, ieno domem waruiemy przed wniesienie swe wnosił. A winien mi pan Hrehory Paszkowicz złotych siedm, a pan Cirszynski złotych siedm. Który dług przebaczać wyprawić JeMci panu Długopolskiemu na ten dług, com JeMc winien. A zaś Obaydyski winien mi trzy kopy lit. A za rzeczy tych mych ruchomych, które odkazałem żonie swej Zophiej // [38] ma sprawić po śmierci mojej żona moja Zophia ućciwy pogrzeb ciała mojemu, jeśli mi Pan Bog wzrusza z tego mizernego świata. A zostawuje tej żonie swej Zophiej za opiekuna pana Wojciecha Truszewicza, prosząc go pokornie, aby ony był we wszystkim łaskawym obrońcem.

I prosił pomieniony testator Mikołaj Sziszkowicz aby ten testament ostatniej woli jego był we wszystkim wcale zachowany i do akt miasta Ołyki zapisany.

Quod memoriam solidato acticatum est.

21. Тестамент міщанина Павла Островського.

Олика, 17 травня 1625 р.

Джерело: Biblioteka Kórnicka, sygn. 01204, k. 81-82. Укладений вдома на прохання тестатора, у присутності свідків. Облята до міської книги.

Testament Pawła Ostrowskiego

Act Olicae, sabbato, die 17 maj. Anno 1625

Za żądaniem ućciwego Pawła Ostrowskiego z Rożyszcz byli przydani z urzędu wójtowskiego sławetni Raphael Spilkiewicz i Juchym Onisimowicz, ławnicy przysięgli, przy których też byli pan Kaspar Żyl i pan Stanisław Czernowicz rajcy. A to ku przysłuchaniu testamentu pomienionego Pawła Ostrowskiego, // [81v] chorobą od pana Boga złożonego, ale na rozumie i baczeniu dobrze zdrowego. Który to Paweł Ostrowski oświadczył i oznajmił ostatnią wolą swoją w te słowa:

Naprzód co się tyczy w Rożyszczach dom Hackowi, tamtejszemu mieszczaninowi, za ośm złotych sprzedał, za który dom pomieniony Hacko winien jeszcze pułtory kopy lit., tedy te pieniądze odkazano samej matce swej Marynie wyprawić u tego Hacka tam w Rożyszczach. A rucznicą, która jest u Kondrata Kucharza, także i winien Jasko złotych dwa za żyto, to odkazuje żenie swojej T[etianie]. A co jest gotowych pieniędzy trzydzieści i pięć złotych, tedy s tych pieniędzy ma żona jego i z matką sprawić ućciwy pogrzeb ciału jego i wszystko, co może mieć dług usługowy grzeszny należący odprawić. A ostatek u świętych pieniędzy zostawić, to świętym. Matka jego i żona, także i сноcha jego Zinka na równo części mają podzielić. Dołoman zielony i ferezją czerwoną // [82] na swą teszczą odkazuje, dołączając ubranie falendyszowe. Skrzynią jedną, pułhak, szablą i swynie dwie – to żonie swej odkazuje. A matce czerwoną dołączyną, koc, skrzynią drugą i szabli, zeznał przy tem że nikomu nic nie odkazał.

I prosił pomieniony testator Paweł Ostrowski, aby ten testament ostatniej woli jego był wszystkim wcale zachowany i do akt miejskich ołyckich zapisany. Quod memoriam solidato acticatum est.

22. Тестамент колишнього лентвійта Парфена Голузки.

Луцьк, 4 серпня 1628 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 160, арк. 1647 зв.–1650. Укладений у будинку тестатора у присутності свідків, поданий для вписання шляхтичем Яном Охримовичем на прохання дружини небіжчика Федори Голузкової. Вписаний до луцької гродської книги 4 грудня 1628 р.

Оубл.: Н. Білоус. Луцькі лентвійти XVI–XVII ст.: характеристика уряду та персоналії // PATRIMONIUM. Студії з ранньомодерної історії Центрально-Східної Європи. Т. 1. Ранньомодерна людина: простір – влада – право XVI–XVIII ст. Київ–Краків, 2015. С. 110-112.

Облята тестаменту зошлого пана Парфена Голузьки, месчанина луцкогого

Року тисеча шестьсотъ двадцат осмого

мѣца декабра четверьтого дня

На рочках судовых кгродских луцких од дня двадцать третего мѣца ноябра в року звышь написаном припалых и судовъне отправоват зачатых, перед нами, князем

Павломъ Друцькимъ Любецькимъ, подстаростимъ, а Гелиашомъ Броницьким, судею, урядниками судовыми кгородскими луцькими, постановивъшисе очевисто шляхетныи панъ Янъ Охримовичъ именемъ славетное панее Федоры Голузьковой для вписанья до книгъ нынешныхъ кгородскихъ луцькихъ подаль перъ облатамъ тестаментъ ѿстатнее воли славетного пна Парфена Голузьки, месчанина луцького, с печатю и с подписомъ руки его самого, также с печатми и с подписами рукъ людеи добрыхъ распорядженъе маентности ее всее лежачое и рухомое учиненныи, ѿ чомъ тотъ тестаментъ ширеи в себе маент, просечи абы принят и до книгъ уписанъ былъ. А такъ мы, суд, тотъ тестаментъ за прозбою менованою пна Охримовича для вписанья до книгъ приимуючи, перед собою читати казалисмо, которыи писмомъ // [1647 зв.] полскимъ писаныи такъ се в себе маент:

W imie Boga Ojca Wszchemogącego i Syna jego jednorodnego Jezusa Chrysta, Pana a Zbawiciela naszego, i Ducha Świętego, Boga w Trójcy Świętej jedynego. Amen.

Ja, Parfen Hołuzka, pomniąc na to, iż na tem misernym a doczesnym świecie ni masz nic pewniejszego każdemu człowiekowi tylko śmierć, po której zwykły następować niesnaszki do spadków między następcami. Przeto ja, będąc od Pana Boga chorobą złożony, w całym jednak rozumie i dobrej pamięci statecznie się na to rozmyśliwszy, jakobyem majątność moję po żywocie mojem w porządku ostatniej woli mojej małżonce mej miłej paniej Fedorze Hołuzkowej zostawił to dobrowolnie tym testamentem ostatniej woli mojej, zeznamam i do wiadomości każdemu, komu tego wiedzieć potrzeba donoszę.

Naprzód poruczywszy i oddawszy duszę moję grzeszną Panu Bogu w Trójcy Świętej jedynemu (któregom po wszystkie dni żywota mego aż do tego ostatniego stopnia życia mego wyznawał i teraz wyznawam) s pokorną prozbą moją, aby dla zasług niewinnej męki syna jego Pana a Zbawiciela i odkupiciela naszego grzechu moję odpuścił miłościwie, // [1648] i dał przystęp do chwały Królestwa swego świętego. A ciało moję grzeszne, jeśliby Pan Bóg posłał czas rozłączenia mego tu w Łucku przy cerkwi świętej Trójcy małżonka moja miła, pani Fedora Hołuzkowa, ma ućciwie według zakonu i wiary świętej wschodniej cerkwi greckiej, w której urodził się i do tego czasu w niej to mam, i wedle dostatku mego chudego do grobu odprowadzić i pochować ma.

Co się tknie majątności mojej tak leżącej, jako i ruchomej, tym tedy testamentem moim zapisuję małżonce mej miłej paniej Fedorze Hołuzkowej, któryem wiary i miłości małżeńskiej doznawał i teraz w chorobie mojej po wszystkiek czas na tem jusz ostatnim stopniu doznawałem i doznawał, która wszelakie staranie czyniąc swoim kosztem niemałą utratę zdrowie moję opatrując podięła, więc też i wiano, które wniosła w dom mój dla opatrzenia zdrowia mego utraciła, nagrodzając tedy życzliwie miłość i usługowanie jej, a tym bardziej szkodę i utratę (których i chudoba moja acz nie wystarczy) dla opatrzenia zdrowia mego podjęte. Uważając nie będąc na to ni od kogo namowiony, ale z dobrej woli mej // [1648 v.] i z ważnego baczenia mego, dom mój mnie prawem wieczystym od niewiernej Mejdy Lejbowny, judzinej, i syna jej Moszka, judysza, służący, który to z gruntem stoi jednym bokiem od gruntu manastyra i cerkwi świętej Trójcy, a drugim bokiem od domu i gruntu Żyda Lebermana, tyłem przyległ ku gruntowi i kościolowi Panny Maryej, kościoła ojców Dominikanów łuckich, a przodem stoi na ulicę, która idzie od Żydów ku mostu pererywającemu krzywemu, nikomu inszemu tylko małżonce mej miłej paniej Fedorze Hołuzkowej ze wszystkimi do tego domu przynależnościami i ze wszystkimi prawami na ten dom leżącemi, który jest pod jurysdykcją zamku łuckiego, oddalając inszych wszystkich krewnych braci, sióstr i powinnych moich, tak blizkich, jako i dalekich tym testamentem ostatniej woli mojej daje, daruje i wiecznie zapisuję, tak też i drugi grunt mnie prawem wieczystym od sławnej pamięci niebożczyka pana Walentego Głębowskiego przeży-

wajemy słowy kapei⁸⁹¹ służący, który grunt leży między domami a to przodem ku ulicy Żydowskiej, która ulica z rynku idzie ku domowi Hanusa i paniej Wojciechowej // [1649] aptekarki ku domowi i gruntowi Miska Szabelnika, a bokami stoi: jednym bokiem ku domowi i gruntowi Żyda Rebejkowskiego, a drugim bokiem stoi ku domowi Lejba Żyda, tedy i ten grunt nikomu inszemu, tylko małżonce mej milej paniej Fedorze Hołużkowej wiecznie zapisuję, wszystkie prawa na ten dom i plac mnie od wysz mianowanych osob służące, na osobę pomienionej małżonki mej wlewam. Wolno tedy jest i będzie po śmierci mojej małżonce mej tak tem domem, jako i tym gruntem według woli i upodobania swego, szafować i onemi disponować, komu chcąc dać, darować, sprzedać, zapisać. Do tego rzeczy moje wszystkie tak leżące, jako i ruchome, jako złoto, srebro, szaty, cynę, miedź i wszystek sprzęt domowy od mała do wiela, co jeno rzeczą ruchomą nazwać się może, tak też i summy pieniężne, i długi wszystkie, jeśli by się u kogo za zapisami pokazały być, jako też i te pieniądze, które są przez mie roznym ludziom na zastawę pożyczone i gotowę pieniądzy (cokolwiek jeno ich jest i będzie), przerzeczonej małżonce mej, oddalając krewnie, powinne moje tak blizkie, jako dalekie, daje, // [1649 v.] daruję, i wiecznie zapisuję, postrzegając tedy całości małżonki mojej, aby po śmierci mojej o jakie długi trudniona nie była. Tedy tym testamentem ostatniej wolej mojej wiadomo czynię, że nikomu nic nie jest winien, o co i powtore tą ostatnią proźbą moją (naznaczywszy za obrońce i opiekuny tej że małżonce mej milej panów przyjaciół moich pana Seweryna Oryszka i pana Iony Michajłowicza), proszę aby tego testamentu mego executorami byli.

I na to ten testament ostatniej wolei mojej s pieczęcią i s podpisem ręki mej własnej, także i panów przyjaciół moich, mianowicie ojca Eufemia Osteniewskiego, prezbitera i ustawnika cerkwi sobornej łuckiej, pana Jakuba Serbalka, pana Jana Owakowicza zostawuję, którzy za ustną proźbą moją pieczęci swe przycisnęli i ręce podpisali.

Pisan w Łucku roku Pańskiego tysiąc sześćset dwudziestego ósmego, msca augusta, dnia czwartego.

У того тестаменту при печатех подпись рукъ тыми словы:

Парфень Григоревичъ Голузька, рукою власною

Евъфимейи Остеневикии, презвитер церкви соборъное, власною.

Przy tym testamencie pieczętowanym będący ustnie od chorego // [1650] przy bytności wszystkich proszony Jan Owakowicz m.p.

Za ustną oczewistą proźbą pana Parfena Hołużki proszony pieczętarz Jakub Serbalko ręką swą.

Которыи же то тестаментъ за поданьемъ и очевистою прозбою вышь реченое особы, а за принатемъ нашимъ судовымъ увесь с початку ажъ до коньца до книгъ кгородскихъ луцькихъ есть уписанъ.

⁸⁹¹ Так у тексті

23. Тестамент аптекаря Войтеха Мстиславовича.

Луцьк, 15 жовтня 1632 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 183, арк. 1411–1415. Укладений вдома на прохання тестатора, у присутності свідків. Облята у луцькій гродській книзі, 10 листопада 1632 р. Подав для вписання Стефан Борушкевич від імені дружини небіжчика Катерини.

Облята тестаменту зошълого Воитеха Мстиславовича, аптыкара луцкого //

Року тисеча шестсотъ тридцат второго мѣца ноѣбра десѣтого дѣна

На вриѣде кгородскомъ въ замку луцьком передо мною Аньдрсеѣм Хоецкимъ, будучим на тот час наместником подстаросты луцкого. Ставши очевисто шляхетнымъ панъ Стефанъ Борушкевичъ именем их мл. пановъ опекуновъ нижеи в том тестаменте менованных, такъже и именем панее Катерини Каминьского Воитеховое Мстиславовичовое для вписанья до книг нинешних кгородских луцких подал пер облятам тестамент оѣстатнее воли зошълого пана Воитеха Мстиславовича, аптыкара луцкого, с печатю и с подписом руки его, такъже с печатми и с подписами рукъ людеи добрых. А то распорѣженѣ маѣтности его всеѣ по нем позосталое учинечы, ѡ чом тот тестамент ширеи въ себе маѣтъ. Которого такъ яко се въ себе маѣтъ и с приписом на боку певьного пунькту подавши, просил абы принѣмат и до книгъ уписанъ былъ. А такъ я, вриѣд, ѡного принѣмавши читалом, и такъ се въ себе писмом полскимъ писанью маѣтъ:

W imie Ojca i Syna i Ducha Świątego Pana Boga w Trójcy Przenajświętszej jedinego. Amen stań się.

Ja, Wojciech Mścislawowicz, apytkarz Króla JeMści, na ten czas w Łucku // [1412] mieszkający. Będąc od Pana Boga chorobą złożony, lecz z łaski Bożej na baczeniu i rozumie zdrowy i cały. Umyśliłem w baczeniu i rozumie całym będąc na piśmie zostawać rozrządzenie majątności mej, którą małżonce mej i córce Annie zostawuję, gdyż pospolicie co nie bywa piśmie obwarowano s pamięci ludzkiej wychodzi i trudności między małżonką i potomstwem następują. Zaczyn tym testamentem ostatniej woli mej, komu by to wiedzieć należało, zeznam i oznajmuję, iż kiedy mie będzie chciał Pan Bóg s tym światem rozłączyć, ducha mego porucam Panu Bogu wszechmogącemu, mając ufność w niewinnej i ciężkiej męce Ihsusa Chrystusa Pana, że odpuściwszy grzechy moje przyjmie ją do chwały swej świętej, a ciało moje grzeszne ma być pochowane w kościele u ich mści ojców Jezuitów w sklepie przy dziatkach moich. A iż niewięsza moja ufność jest w niewinnej męce w Ihsusa Chrystusa Pana, leguję na tricesimi, które żeby zaraz po śmierci mej byli odprowione, jako najprędzej złotych polskich dziesięć.

Któremu kościołowi Ich Mści ojców Jezuitów leguję złotych polskich półtorasta. Do tegoż kościoła leguję do Congregatjej miesckiej ołtarzyk z reliquiami świętych na kościół katedralny, żeby Pana Boga za mię proszono i anniversarz żeby w kożdy // [1412v] rok był odprowowany, leguję półtorasta złotych, które na kamienicy i domu moim zapisuję, od których małżonka i potomkowie moje płacić mają i powinni będą po dwanaście złotych, to jest od sta złotych ośm złotych polskich, a od półtorastu dwanaście złotych polskich. Na klasztor panien zakonnych łuckich świętej Brigidy leguję półtorasta złotych. Na szpital świętego Łazarza, co przy moście łuckim, leguję trzydzieści złotych polskich i ogród za Głuszcem, którym kupił u mieszczanina Połowkowicza pod jurisdiccją JeMści ojca władyki łuckiego leżący, z którego po złotemu czynszu na kożdy rok płacić [na] szpital będzie. Ojcom dominikanom łuckim leguję złotych polskich pięćdziesiąt. Na te legata w gotowiznę nic nie zostawuję. Ale mam dług u Jej Mści paniej

Izabełły z Służewa Siemaszkowej, kasztellanki braclawskiej, pięćset i kilka dziesiąt złotych, na które acz nie mam żadnego scriptu, ale wiem że gdy Jej Mśc moja mściwa pani i dobrodziejka, pomniac na uczynność moje i zasługi, którem zawsze i z naruszeniem zdrowia swego oddawał, odda tę summę do rąk małżonki mojej, żeby te legata popłaciła. Wiadomością Ich Mści panów opiekunów ode mnie niżej mianowanych małżonce mojej miłej urodzonej Katharzynie // [1413] Kamińskiego Mścisławowiczowej, nagradzając jej życzliwą miłość i usługowanie, leguję jej i zapisuję na majątności mojej kamienicy i aptyce tysiąc złotych polskich i używanie kamienicy i aptyki, poki ją Pan Bóg wdowim stanie chować będzie raczył, zapisuję. A jeśli by też poszła zamaż, tę summę tysiąc złotych przez mie legowaną ich mśc panowie opiekunowie mają oddać jej i kamienicy z aptyką do zawiadywania swego wziąć będzie li też mogła ta suma tysiąc złotych za towary aptyckie zebrać tem lepiej, żeby się kamienica cała córce mojej Annie została. Towary aptyczne są przez mię na osobnym regestrze, jako wiele czego zostawa, porządnie spisane i ręką moją podpisanę. Kamienica ta kosztuję mie oprócz placu do ośmiu tysięcy złotych polskich. Trafili się kupić na nie sprzedać żeby co sumhy córce przyrosło i pożytek mógł być na provisią jej. Który jeśli będzie wola pana Boga wszechmogącego żeby do klasztoru wstąpiła summę za kamienicę wziętą, bądź by też za mąż szła, oddać. A gdzieby nie dorozszy lat s tego świata śmiercią zesła, tedy klasztorowi panięńskiemu łuckiemu świętej Brigidy tę kamienicę i dom leguję wiecznie, żeby wiecznymi czasy za duszę moję i dziełek moich Pana Boga prosili.

Małżonce mojej miłej i córce Annie upraszam opiekunami // [1413v] Ich Mści jaśniewielmożnego pana Jana Mikołaja Daniłowicza, podskarbiego koronnego, przemyskiego samborskiego etc. starosty i wysoce wielebnych panów xiędza Stanisława Łoze, sufragana łuckiego, biskupa argiwenskiego, dziekana łuckiego, proboszcza ołyckiego i tykocińskiego, i Bałazara Tyszkę, canonika łuckiego i proboszcza fundaczej xiążenia Jego Mści Sanguszka, wojewody wołyńskiego, i JMści pana Wojciecha Staniszewskiego, sędziego ziemskiego łuckiego, moich miłościwych panów z ktirychem za żywota łasky doznawał (prosząc uniżenie ich m.), prosząc uniżenie Ich Mści, aby pomniac na usługi moje raczyli się tej opieki podjąć do tego i małżonkę moję miłą opiekunką przy Ich Mściach córce i dobr moich czynię, poki by zamaż nie poszła. A skoro by zamaż szła, już tym samym od opieki odpadnie, jednak córka przy matce być ma, a provizia na nie żeby od tych mściwych panów opiekunów szła, poki by przy matce mieszkała. Brata mego rodzonego nieboszczyka pana Stanisława Mścisławowicza córeczka Anna jest przy mnie, którą niedawno jako sierotę do siebie wziął i tę w opiekę małżonce mojej miłej zapisuję, żeby z córeczką moją wychowana i ćwiczona była, której rzeczy przy mnie są regestr przy miłej małżonce mojej s podpisem ręki mej zostawuję, // [1414] które jej mają być oddane, gdy do lat przyjdzie, albo do klasztoru, albo zamaż pójdzie. Tej że córce brata mego z miłości mojej stryjowskiej połkamienice w mieście Pułtusku, com kupił kamienicę pospołu z nieboszczykiem bratem u pana Kozickiego, tym testamentem moim leguję i daruję, oddalając od tej tam połowicy kamienicy córce mojej o tej tam kamienicy drugiej i gruncie, którą zawiaduję opiekun JeMśc pan Trembiński ojczystej i rzeczy też ruchome w ratuszu półtuskim są, bratance mojej należące. Kupiac ten dom w Łucku, na którym kamienice zmurowałem w potomków nieboszczyka pana Andrzeja Marciszewskiego Filozophiej i Medicine Doctora spólnie nam wieczność z małżonką służyła. Lecz nagradzając jej to, żeby córka moja zupełną kamieniczkę miała. Nad ten tysiąc złotych wyżej mianowany zapisuję jej czterysta złotych polskich, na czym ona z miłości swej przestała i upominać się nie ma i nie będzie mogła, połowicę w tej kamienice, jednak jako wyżej póki by nie szła zamaż w trzymaniu tej kamienicy i dobr moich ma zostawać opatrując potrzeby córeczki mojej i swojej. Godnej pamięci zeszy JeMści pan Stanisław Daniłowicz, starosta czerwonogrodzki, za posługi moje zapisał mi ze wsi Arsyczynieu pod Koblinem na dworzyszczu nazwanym Wronowskim pięćset // [1414v] złotych polskich i na trzech chłopach

z tego folwarku używanie spokojne małżonce zapisuje póki na wdowiem stanie będzie siedziała. Rzeczy też moje, które córce należeć będą, na osobnym rejestrze spisane są. Cyn, miedź po połowicy z córką ma małżonka podzielić i osobnym rejestrem wyrażę ostatek Panu Bogu. Łasce Ich Mści panów opiekunów i miłości małżonki mojej miłej poruczam i przy Ich Mściach Panu Bogu, jako nawyższemu opiekunowi sierot porucam. I ten testament zostawuję małżonce mojej, córce i synowicy i Ich Mściom panom opiekunom z pieczęcią i z podpisem moim.

Do którego wezwani będąc wielebni Ich Mśc xiądz Stanisław Leszcziński, vicary i publicus notarius od urzędu duchownego zesłany, ręką swą podpisał i pieczęć swoją przyłożył. Także i wielebny Jego Mśc xiądz Mateusz Wisziński, poddziekany łucki, Jego Mśc pan Jan Kochan, pan Iwan Wyhowski i pan Andrzej Hojecki ręce swe podpisać i pieczęci przycisnąć raczyli, będąc oczewiście przy tym uproszeni.

Pisan w Łucku, roku Pańskiego tysiąc sześćset trzydziestego wtórego, msca Octobra, piętnastego dnia.

У того тестаменту при печатех подписы рукъ тыми словы:

Wojciech Mścislawicz, aptekarz

Stanisław Leszcziński, sacra autoritate Apostolica publicus et consistory // [1415] luceoriensis, notarius personaliter rogatus et ab officio generali luceoriensi, deputatus subscripti m.p.

Mateusz Wyszziński, poddziekani łucki m.p.

Oczewiście proszony świadek Iwan Wyhowski m.p.

Jan Kochan r.w.

Oczewiście proszony Andrzej Choiecki m.p.

Которыи же то тестамент за поданем и прозбою вышь речоного пана Борускевича а за принятем моим урядовым увес спочатку аж до коньца до книгъ кгородских луцкихъ есть уписанъ.

24. Тестамент шляхтича Томаша Ясинського.

Луцьк, 3 липня 1636 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 23, оп. 1, спр. 1, арк. 16 зв.–17. Укладений вдома на прохання тестатора, у присутності свідків. Облята до луцької міської книги, 3 липня 1638 р. Подав для вписання райця Йона Михайлович.

Опубл.: Н. Білоус. Заповіти луцьких міщан кінця XVI – першої половини XVII ст. ... С. 198.

Testament sławetnego Tomasza Jasińskiego małżące służący i innym osobom

Roku Pańskiego tysiąc sześćset trzydziestego ósmego, msca Julii trzeciego dnia

Przede mną Romanem Lewonowiczem, namiestnikiem lętwojtowstwa łuckiego, personaliter stanowszy oczewiście sławetny pan Jona Michajłowicz, rajca i mieszczanin łucki, testament sobie powierzony od szlachetnego pana Tomasza Jasińskiego per oblatam do xiąg podał, który tak się w sobie pismem polskim pisany ma:

Daje to pisanie moje małżące mojej Fedorze Jasińskiej, iż ja wszystko cokołwiek mam wespół z nią zebranego tak w summie pewnej pieniędzy, jako i w rzeczach ruchomych, wszystko to jej po śmierci mojej polecam i zostawuje, oprócz tego, co siostróm dwiema roskazuje dać złotych polskich dwieście. Także też Józefowi, bratowi memu, jeśliby przyszło do tego żeby pierwszą mszą odprowował, temu polecam złotych polskich dwieście. Także chłopcu Walkowi, jeżeliby był przy śmierci mojej, roskazuje dać konia z siodłem i s pistoletami, na którym sam siadam i

ze wszystkim, co na nim będzie. A ostatek żadnemu tylko małżące mojej wszystko, co kolwiek się zostanie od tej summy, którom pomienił wyżej, co komu przynależy dać onej polecam tak w rzeczach ruchomych, jako w koniach. Na obraz Naj]świętzej Panny złotych sto.

Działo się w Łucku, dnia trzeciego Julii. Anno tysiąc sześćset trzydziestego szóstego. Tomasz Jasiński.

Proszony pieczętarz na świadectwo od pana Tomasza Jasińskiego i małżaki jego Jan Matfijowicz Kosacki, własną ręką.

Proszony // [17] pieczętarz imieniem od pana Jasińskiego do podpisu na świadectwą Nestor Jowkowicz.

Który że to testament wszytek s początku aż do końca do xiąg jest wójtowskich łuckich wpisany.

25. Тестамент міщанина Левка Демковича.

Вижва, 9 січня 1638 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 32, оп. 1, спр. 1, арк. 163–165. Укладений вдома на прохання тестатора, у присутності свідків. Облята до міської книги. Подала для вписання дружина небіжчика Катерина Мисковна.

Справа Левковей Демкович Катерины Мисковны

Року аХЛИ [1638], дня 9 генвар

Ставши очевисте Катерина пред нами врядом Семенем Кузмич, Ивана Порыдубскомъ и Радком Мискович и присажными Лесем Ковалем, Уласом Денис, врядом сполным, указала тастаменьть мужа своего Левка и просила абы тот тастамент был взятый до книг вечистыхъ и списанъ слово до слова, щосмы взравши в тастаменьтъ, же ест слушныи с печатю мѣсцькою. А то такъ се мает:

Во имя Отца и Сына и Светого Духа стан се ку вѣчнои хвале Богу всемогущому.

Мнѣ, рабу Божому Левку Демковичу, ку избавлению и памяти // [163 зв.] вѣчнои душѣ и тѣлу моему грѣшному. А иж мнѣ будучи з навежена Божого хоробою зложоным и лѣтами подошлым, будучи вже ближшим ку смерти а нежели ку здоровью, и будучи еще за доброи памяти и розуму спелного, расправуючи жону свою Катерину ошатнею волею своею на убогои маетности моеи и на вшелакихъ господарствах своих и добрах лежачихъ, и рухомыхъ, ведлугъ обычаю правного упросилем в дом свои отца Софрония Спаского, мѣсцького вижевского, такъ теж и вряду мѣсцького напервей Іацька Корейка, Миска Данилович и Іана Щалновича, бурмистровъ, и Трохима Демкович присажного, брата своего роженного.

Чиню явно и визнаваю сим моим тастаменьтом и записом вечистым ошатнею волею своею. Напервей третина // [164] плацу отчизного з будованем стоячим об между Трохима, брата мого роженного, на части отчизны моеи видиленои полморка з будованем, що се называеъ подворокъ лежачии об меж Ременика, с другои стороны Ивана Жданевич под застѣнка и полморка Пѣхцѣньскаа, що ест набыте мое власное из жоною моею Катериною. В котором року выш назначоным мает жона моя мети до живота своего. А по животѣ еи таа третина спадает на брата мого Трохима и Тишѣка братанка мого. А будунокъ на теи третини мает належати жонѣ моеи. Волно еи коли хотечи продати и куды хотечи на свои пожитокъ добрыи обернути и

по смерти *еи*, але не мають *еи* нарушити до живота. С того грунъту плацу третини ажъ по смерти *еи* мають собѣ роздилити полморка, що *єст* подворокъ з будованем засевокъ ѳзимины, крунъты застѣнок, где ми *єст* мнѣ правом належачое быдло – кон, воли, ѳвци, дробязки, шать, фанты *от* мала и до вела, // [164 зв.] теды то все жонѣ моеи Катерине *отказую* на вечност *еи*, с котороюм набыл тыхъ добръ. Волно *еи* и по *еи* животѣ тые добра кому хотечи *отдати*, кому *будет* воля *еи*. А полморка Пѣциньскаа теды и то до живота *еи* *маєт* собѣ спокоине уживати, *держати* и з него пожиток брати. А по животѣ жоны моеи *маєт* спасти на сестренъца мого Хвеска. Але на вечност не *маєт* его продати и *стратити*, що не *маєт* жона моя Катерина жадных трудности *от* крєвныхъ моихъ не *маєт* поносити, шом кому що *отказалъ* ѳстатнею волею моею, и кому що дал сим моим нинешим добровольным тастаментом.

Которыи тастаментъ умоцнаю и печатаю ѳстатнею волею моею и печатан *єст* печатю месцькою, шом просила панов якъ духовного // [165] и иныхъ люди добрыхъ панов бурмистров ѳ подпис руки и ѳ притиснене печати мѣсцькою, що они на прозбу мою учинили, руки подписали: напервеи Софрониа, свещеника вижевского, на котором тастаменти *єст* подписана, що они панове бурмистре на прозбу мою вчинили, руки свои подписали и печат мѣсцькую до того тастаменту казали притиснути.

А хто бы мѣлъ *сєс* мои нинешии добровольныи тастаментъ и запис вечистыи мѣлъ касовати або нарушити, *россудитса* со мною предъ нелицемѣрнымъ и правдивымъ судиею на Страшномъ суди Христовымъ.

Писанъ у Вижви року и дна вышъ помененого.

26. Тестамент Криштофа Немиського.

Луцьк, 28 червня 1638 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 23, оп. 1, спр. 1, арк. 30 зв.–32. Укладений вдома на прохання тестатора, у присутності свідків. Облята до луцької міської книги, 26 серпня 1638 р. Подав для вписання райця Йона Михайлович.

Опубл.: Н. Білоус. Заповіти луцьких міщан кінця XVI – першої половини XVII ст. ... С. 199-201.

Testament pana Krzysztofa Niemyskiego, mieszczanina łuckiego

Roku Pańskiego tysiąc sześćset trzydziestego ósmego,
msca augusta dwudziestego szóstego dnia

Pzede mną // [31] Romanem Lewonowiczem, namiestnikiem lęwoitowstwa łuckiego. Personaliter stanowszy pan Jona Michaiłowicz, rajca i mieszczanin łucki, jako opiekun testamentalny dziełek i dobr pana Krzysztofa Niemyskiego, testament ostatniej woli gotowy na piśmie do act podał. W te słowa pisany:

W imie Przena[.]świętszey Trójcy Ojca i Syna, i Ducha Świętego stań się ku wiecznej pamięci. Amen.

Pamiętając na to, iż które rzeczy na świecie nie są piśmie objaśnione w zapamiętanie ludzkie prędko zwykli przychodzić. A przeto ja, Krzysztof Niemyski, widząc się być od Pana Najwyszego chorobą nawidzony, jednak na umyśle dobrze zdrowy, zeznawam, iż jeśliby mie Pan Bóg z woli swej świętej s tego świata przed sąd swój powołać raczył, tedy dusze moje

wielogrzeszna w ręce jego święte oddaje i polecam, mając jako w Zbawicielu moim zupełne wiarę moje, iż jako Pan i Zbawiciel mój nie według ciężkich grzechów moich w liczbie niezliczonych ze mną się raczy obeść, ale według wielkiego miłosierdzia swego świętego. Ciało zaś moje, jako ziemia ziemi oddaje, które aby Ich Mści panowie bractwą Różańca Świętego raczyli kazać, pochować tam, gdzie nieboszczyk Jan Kazimierz Pokrzycki leży.

Co się tknie ubogiej majątności mojej, tak ją rozporządzam. Najpierw córce mojej pannie Fedorze, którom spłodził z małżanką moją panią Owdią Łobkowną, czamarę falendyszową łązurowę i lietnik sielezniowy, i półczamarek muchairowy turecki. Letnik tej że wiszniowy, suknią brunatną na powszedni falendiszową, pasów para złocistych srebrnych i noszenki, które pasy w bractwie są odyskać i dać z bractwem Ruskiego. Czamarę zaś kanawacową pannie Halce i pułczamarek wyszniowy turecki, letnik czamlitowy czerwony, drugi adamaszkowy czarny. A chusty wszystkie białe mają w równy dział podzielone i oddane być. Woły i konie s kolasą opiekunom niżej mianowanym daję, to jest koni boie gliniaste dwoje, a trzeci ryży, wołów sześć. Za to mie mają pochować i na pogrzeb obrócić, przedawszy. Dom mój, w którym mieszkałem, córkom moim ze wszystkim domowstwem w równy dział należeć ma. Zasiewek żyto i jarzynie s pół zebrawszy i robotnikom popłaciwszy, sprzedawszy, ubogim każdemu w szpitalach Świętego Łazarza i Ducha Świętego będącym po pięciu złotych daję, aby za dusze moje Pana Boga prosili, a ostatek zboża dziatkom moim. A Parasce dziesiątek złotych za też zboże wziąć pozwalam za jej zasługi. A panu Maciejowi, bratu memu, strzelbę moję wszystko i ladowniczkę bez srebra z sznurami i s kluczem daję.

Długi co zaś mi winni, najpierw w Boruchowie u chłopca Semena Miechnienięcia rząd złocizy srebrny w zastawie w dziesięciu złotych bez interessu. A u jego Mści pana Grzegorza Bedonskiego szabla srebrem oprawna // [31v] w pułczwartu grzywny w zastawie we dwudziestu złotych. A u pana Jana Podhajeckiego sto złotych, w których trzymałem pole w zastawie u pana Miechownika piętnastie złotych. U Maryny Miskowej Ostapowej niewistki, złotych dziesięć winna, a zosobna łyżke srebrną, pożyczyla sobie zastawić. Maryna Bełzianka winna czarkę, we trzy loty oddać i piwnych dwie beczki, a miodowych tak, że dwie garniec cynowy zaniosta, gdy szynkowawszy odchodziła. W Ich Mściów ojców vikariów łuckich, co w sklepie stali, skrzynie jedną z rzeczami, a druga prózna. Tedy wybrawszy pułmisków, co gorszych, przedać pozwalam. A od miejsca co te skrzynie stali, pułkamienia wosku dać roskazują. Szaty moje przedać, a xięży od miejsca zapłacić, gdzie ciało będzie pochowane. Pannie Fedorze, córce mej, pierścionek złoty troisty. A pannie Halce guzów ośm srebrnych, złocistych przedać i guzików małych srebrnych złocistych, to na różne potrzeby dawać. Te pieniądze, pierścicin wielki z szafirem i ten przedać, jeśli kto dobrze zapłaci, i ten na potrzeby obrócić. Staškowi, memu słudze fereziją zieloną z petlicami błękitnymi odkazuje i daję, a on powinien do końca śmierci mojej być i służyć. Czapaszkę sczyrązłotą, rubinkami sadzoną i manelka sczyrą złotą, i puntale srebrne złociste, to córkom moim należeć ma. I suwoiów siedm płutna białego – to dziatkom moim i insze wszystkie rzeczy, od mała do wielia. Cyn, miedź, wszytek sprzent domowy, co osobnym registrem mianować będę, dziatkom moim należeć ma. A u Jego Mści xiędza Wyszyńskiego, podziekanięgo łuckiego, pierścionek sczyrą złoty z szmarazkiem odyskać i dziatkom moim oddać, także i pistolet w urzendentnika Ich Mściów panów Hulewiczów u Alexandra odyskać. A osobliwie dwadzieścia i szesć grzywnien srebra różną robotą złocistego dziatkom moim należy w równy dział. Ojczyzna zaś moją w siele Niemyiach i w składach, która niczym nie zawiedziona, tak w polach, borach, lasach, którą dotychczas brat mój rodzony używa pan Józef Niemyski, i tę majątność moją dziatkom moim daję, daruję i zapisuję. Kolasę kowaną na parę koni s pułszorkiem panu Maciejowi Niemyskiemu, bratu memu, i janczarke daję.

Długi zaś, com komu winien, oddać roskazuję. Najpierwy Żydowce Chajce za siedm garcy miodu. Paniej Ostapowej trzy złote, w których kord w zastawie. Nachimowi Żydowi, co u pana Szymona siedzi, Sterliubiczowi złoty za czwierzć kitajki winieniem, w tym łyżka srebrna w zastawie. A inszemu żadnemu nic nie winieniem.

Do którego testamentu obieram i naznaczam opiekunów aby się tak dziatkami memi, jako i majątnostką im należąca, opiekali i wcale dochowali. Naprzód pana Jonę Michajłowicza, // [32] rajce starego, dobrodzieja mego, pana Romana Lewonowicza, a osobliwie Jego Mśc xiędza Stanisława Lesczyńskiego, których proszę aby dziątek moich krzywdzić nikomu nie dopuszczali i żeby się w jakie rospruszenie ta majątnostka ich nie przyszła, i żeby tej ostatniej woli mej nikt nie przeczył. Co jeśliby inaczy uczynił, gdyż ja już więcej nikomu nic, a mnie krom wyży mianowanych osób nie winien, aby nie zadawał żadnej trudności, pozywam go na Sąd Boży.

A dla pewności ręką swą własną podpisuję i niżej panów przyjaciół do podpisu użyłem. Pisan w domu moim, roku tysiąc sześćset trzydziestego ósmego, mśca Junii, dwudziestego ósmego dnia.

U tego testamentu podpisy rąk temi słowy:
Stanisław Lesczyński, vikary i pisarz kapitulny łucki
Krzysztof Niemyski
Иона Михайлович раица
Ян Томкович писар воитовскии луцкии
Иван Городискии возныи.

Który że to testament ostatniej woli pana Krzysztofa Niemyskiego wszytek s początku aż do końca do xiąg wójtowskich łuckich jest wpisane.

27. Testament ławnika Stefana Bułhaka.

Луцьк, 8 березня 1639 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 23, оп. 1, спр. 1, арк. 92–93. Укладений вдома на прохання тестатора, у присутності свідків. Обляга до луцької міської книги, 8 березня 1639 р. Подав для вписання райця Йона Михайлович.

Опубл.: Н. Білоус. Заповіти луцьких міщан кінця XVI – першої половини XVII ст. ... С. 201-202.

Testament Stefana Bułhaka ławnika

Roku Pańskiego tysiąc sześćset trzydziestego dziewiątego,
mśca marca ósmego dnia

W domu pana Stefana Bułhaka, ławnika przysięgłego, mieszczanina łuckiego, sąd był gajony przez pana Jana Hepnera, rajcę, i ławnika łuckiego przy bytności nas Szymona Złotorowicza, burmistrza łuckiego, a Samuela Kirilowicza, Romana Lewonowicza, ławników przysięgłych, urzędem miesckim łuckim. Pomieniony Stefan Bułhak, widząc się być od pana Najwyższego chorobą nawiedzony na ciele, jednak [na] umyślie dobrze zdrowy, chcąc ubogą majątnostkę, której z wiernej pracy swej dorobił się, rozporządzić zaczął i zeznał:

W imie Przena[j]świętszej Trójcy, Ojca, Syna i Ducha Świętego. Amen stań się.

Ja, Stefan Bułhak, pamiętając na to, iż które rzeczy na świecie nie są pismem objaśnione // [92v] w zapamiętanie ludzkie prędko zwykli przychodzić. A tak ja tę majątnostkę chcąc nienaruszonie po sobie zostawić i mieć, tak rozporządzam. Naprzód duszę moje w ręce jego święte

oddaje. Ciało zaś moje jako ziemia ziemi oddaje, które ma być według zwyczaju chrześcijańskiego pogrzebione przy cerkwi Świętej Pokrowy. Na które cerkiew złotych dziesięć gotowych pieniędzy dać leguje.

Co się tknie domu mego z gruntem, ten leguję i odkazuję wiecznemi czasy wnukom, dziatkom córki mej Oxiuty Michajłowej Szczynej. A jeśliby syn mój na imię Iwan s tego świata zszedł, tedy majątnostka tym że wnukom należeć ma. Co się tknie gotowych pieniędzy, których popożyczałem różnym osobom. Naprzód cech szewski pięćdziesiąt złotych, w których zastawie pokrywadło i pasek puklasty srebrny. U Żydowki Rachny złotych pięćdziesiąt na srebro. U paniej Naliwajkowej złotych dwadzieścia, w których srebro w zastawie, sklanka i łyżka srebrna. Pikula ribitw winien bez zastawy dwanaście złotych. Swiderska ośm złotych na zastawę. Semen rybitw trzynaście złotych, lietnik w zastawie. U Hawryła rybaka piętnaście złotych, pas srebrny w zastawie. U Nauma szewca dziesięć złotych, zastawa – delijka. Łuczkowa – dziesięć złotych, na zastawie – suknia. Lesko Silvester sto ośmnaście złotych bez zastawy winien na recognitią. U Balcera Ormienina sto złotych bez zastawy, te sto złotych Iwanowi synowi leguje Sczyro złotych dwa pierścienie s turkusikami, te dwa pierścieni na wykupno sukni i pułczamarka córce swej s tej summy, które na długach mam. Żenie mej Pałażce czterdzieści złotych leguje. a córce mej Oxiucie s tej że summy z dziećmi jej pięćdziesiąt złotych dać leguje. Pas srebrny złocisty wnucie Owdoti dać leguje, który waży grzywien pułczwartý z rzemieniem. Drugi pas srebrny desczaty, którym kupił za płótno żenine, tedy ten że pas żenie należy jako jej własny. Kramik żony mej, którym siebie i mnie żywiła, i co się najduje, żenie mej, płótno i przędza należy. Paniwek dwie – Oxiucie, córce mej. Pościel, to jest poduszek trzy, a czwarta pierzynka i koc żenie należy, jako jej własność, także i suknie, i pułczamarek, co kolwiek przyniosła, jej należy. Kołpak synowi, w którym chodził. Delia zaś i żupan – wnukowi Mojsiiowi dać leguje. Po śmierci mej żona w domu ma do roku domieszkać z Ostapem, a domieszkawszy ustompieć. Odmiane i wolne dispositią ostawuje sobie, jeśli Pan Bóg do pierszego zdrowia przyprowadzi.

A teraz do act // [93] radzieckich prosił aby ten testament był przyjęty, co otrzymał.

28. Testament міщанина Федора Бакоринського.

Олика, 4 квітня 1644 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 8–8 зв. Укладений вдома на прохання тестатора, у присутності свідків. Облята до міської книги, того ж дня.

Testament Chwedora Bakorińskiego, mieszczanina ołyckiego

Actum olyce[nsis]. Feria 2-da, die 4-ta Aprilis.

Anno D[omi]ni millessimo sexcentesimo quadragesimo quarto

Za żądaniem opatrznego Chwedora Bakorińskiego, mieszczanina ołyckiego, byli przydani z urzędu pana Adama Toczewickiego, lętwojta ołyckiego, ućciwi Hrehory Nietiakowicz, Hrehori Falilejowicz, ławnicy przysięgli, z pisarzem miejskim, gdzie też byli obecni opatrny Hrehori Olexijowicz, Iwan Hrycelka, Chwesko Orchowicz, mieszczanie ołyckie, przy których pomieniony Chwedor Bakoriński acz na ciele chory, ale na umyśle i baczeniu dobrze zdrowy, ten testament ostatniej wolej swojej jawnie i wyrażonemi słowy uczynił taki:

Naprzód duszę Panu Bogu porucziwszy, a ciało ziemi, które po wyściu ducha jeśli wola Pana Boga wszechmogącego nastąpi, żądał aby podług przemożenia od synów jego było pogrzebione na smyntarzu przy cerkwi ołyckiej Św. Trójce, do której cerkwi odkazał złotych polskich pięć. Ogród z kłonia i ze wszystkiem budynkiem w gruntach Zawrockich, z jedną

stronę Iliasza, syna swego, z drugą Martina Chwedczenia, ten oddał Andrzejowi i Chweskowi, synom swoim. Tym że synom Andrzejowi i Chweskowi dom na Zawrociu w ulicy Hulańskiej, z jedną stroną Awriła Korzenia, z drugą Lewka Zdanowicza, mieszczan ołyckich. Pola pułwłoki, leżące na gruntach Zawrockich we wszystkich trzech rezach. Z jedną stroną sławetnego Kaspra Karabanowicza, rajce i mieszczanina ołyckiego, z drugą Iliasza syna jego, z tego odkazał synom dwiema Andrzejowi i Chweskowi trzy dnyni pola, a czwartą dnyne córkom swym Chwesi Martynowej i Luszi Klimowej. Helias syn do tego pola do domu i ogrodu nic nie należy, gdyż dawno jest wydzielony. P. Hrehory Nietiakowicz obecnym będąc, przypominanie uczynił o // [8v] komorę miejską, aby od niej zapłacona. Który testator Andrzejowi i Chweskowi, synom swym, oddał ruchome rzeczy, które kolwiek są w domu w folwarku, tym że synom dwiema po klaci z łosickami, świnię, owce, których owiec jest trzynaście w pół Andrzejowi i Chweskowi synom. Prosił przy tym testator aby opatrzny Martin Chwedczenia, zięć jego, w opiece miał Andrzeja, młodszego syna jego.

Nakoniec prosił testator abyś ten jego testament wiecznie i nienaruszenie był zachowany, także aby do akt miejskich ołyckich był przyjęty i zapisany.

Quod cum memoriam solidato acticatum est.

29. Testament miścianina Гарасима Лазебника.

Олика, 3 травня 1644 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 20–20 зв. Укладений вдома на прохан-
ня тестатора, у присутності свідків. Облятований до міської книги, того ж дня.

Actum olyce[nsis] feria tertia, die tertia Maj.

Anno D[omi]ni millesimo sexcentesimo quadragesimo quarto

Testament Harasima Łaziebника

Za żądaniem opatrzного Harasima Łaziebника, mieszczanina ołyckiego, byli przydani z urzędu pana Adama Toczywickiego, lantwójta ołyckiego, ućciwi Hrehori Nietiakowicz, Hrehory Falilejowicz, ławnicy przysięgli, z Marcinem Bielcem, pisarzem miejskim przysięgłym, a to do przysłuchania testamentu albo ostatniej wolej pomienionego Harasima Łaziebника, który będąc chory na ciele ale przy zmysłach i baczeniu zupełnym, przy bytności ućciwego Jowchima Sporiszewicza, Hrycka Susuna, Jana Hreczennika, mieszczan ołyckich.

Poruczywszy duszę Panu Bogu, a ciało ziemi, które jeśliby za wolą Pana Boga z duszą rozłączyło się, żądał aby przy cerkwi ołyckiej pogrzebione było na czmytarzu⁸⁹², odkazując na pogrzeb kop trzy lit., które są gotowe w domu. Córce Juchimce // [20v] z pierwszą żoną Reginą spółdzonej, legował złotych polskich dziesięć i płótna łokci cienkiego tkackiego dziewięć. Gotowe te pieniądze i płótno w domu aby już więcej nie miała nic do spólnego działu z dziećmi drugiej żony, gdyż jest wyposażona ode mnie. Dom z gruntem, z budynkiem stojącym na pułplacu w Średnim mieście w ulicy Żydowskiej z jedną stroną Wigdora Żyda, z drugą Babicichi, Parasce żenie wtórego małżeństwa, i dzieciom Romanowi, Nicoporowi, Chwesce i Maruchnie tym że z matką Paraską wszystkie rzeczy ruchome, które kolwiek są, a gdyby zamaż poszła Paraska żona, aby część tylko piątą wzięła z dobr. Prosił przy tym aby ućciwi Jowchim Sporiszewicz, z Hrykiem Susunem opiekali się tymi wszystkimi dziatekami jego.

⁸⁹² cmentarzu

Nakoniec prosił mianowany testator, aby ta jego ostatnia wola całe i ni w czym nie naruszona była, także żeby do akt miejskich ołyckich była przyjęta i zapisana.

Quod cum memoriam solidato acticatum est.

30. Тестамент міщанна Івана Амброржка.

Олика, 19 травня 1644 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 33 зв.–34. Укладений вдома на прохання тестатора, у присутності свідків. Облятований до міської книги, того ж дня.

Actum oły[censis] feria sexta, die decima nona Maj.

Anno D[omi]ni millesimo sexcentesimo quadragesimo quinto

Testament Iwana Ambrozka

Na żądanie opatrzного Iwana Ambrozka, mieszczanina ołyckiego, przydani byli z urzędu pana Adama Toczewickiego, lantwójta ołyckiego, ućciwi Choma Bohdanowicz, Roman Kliszewicz, Hrehory Falalejowicz, ławnicy przysięgli, i mieszczanie ołycczi z Marciniem Bielcem, pisarzem przysięgłym ołyckiem, do przesłuchania ostatniej wolej zwysz mianowanego Iwana Ambrozka.

Który Iwan Ambrozka przy bytności opatrznych Hrycka Olexiejowicza, Samuela Woskołupa, Jaska Wenclawienie, mieszczan ołyckich, chory będąc na ciele, ale na umyśle zdrowy, przy pamięci // [34] i zmysłach zupełnych, poruczywszy Panu Bogu duszę, a ciało ziemi, tak majątnością swoją rozporządził. Chałupę swoją stojącą w ulicy Hulańskiej na Zawrociu na dwóch częściach czwirci placu, z jedną stronę Hryckowej Bizumowej, z drugą stronę ulice Rudnickiej, tę oddał i legował Ohapce, córce swej, spółdzonej z żoną Anną wtórego małżeństwa. Z tej że chałupi ma pogrzeb sprawić, jeśli go Pan Bóg weźmie z tegoż świata. Dzieciom z pierwszego małżeństwa spółdzonym z Mariną Paszkiewiczową, to jest Pałaszce Opanasowej i Kaszce Ochrymowej nic nie oddał, wnosząc to iż ich powidawał za mąż i wywianował według możności swej, przeto żadnej należności im, do chałupi pozostałej nie zostawił.

Na ostatek prosił ten że testator aby ta wola jego ostatnia całe i wiecznie bez naruszenia zostawała i do xiąg była przyjęta i zapisana.

Quod cum memoriam solidato acticatum est.

31. Тестамент міщанки Марії Сеньковни.

Дубно, 10 січня 1645 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 6, арк. 16–16 зв. Укладений вдома на прохання тестаторки, у присутності свідків. Облята у міській книзі. Подав для вписання другий чоловік Григорій Ружанський, замковий пекар, 17 лютого 1649 р.

Die 17 Februarii, anno 1649

Przede mną Marcinem Feniewiczem wójtem dubieńskim, stanowszy oczewiście p. Gregorz Różanski, małżonek niebożki Psiarskiej, powtorzywszy z nią małżeństwa, ten testament podał per oblatam dla wpisania do xiąg niniejszych miejskich dubieńskich od zeszej małżonki swej, co ja, urząd, przyjmując, kazałem przed sobą czytać i słowo w słowo do xiąg miejskich wpisać, który tak się w sobie ma:

W imie Trójcy Przena[*j*]świętszej, Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Amen.

Ja, Maria Seńkowna, rodziczka z Płaszowej Małej od Beresteczka, przependziwszy wiek mój w wierze Ś[*więtej*] greckiego nabożeństwa, w stanie małżeńskim, pirszego małżeństwa z Krzysztofem Psiarskim, masztalerzem, wtórego małżeństwa z Gregorzem, piekarzem zamkowym, widząc się bydź chorą w ciele, a z łaski Bożej zdrową na umyśle, do oświadczenia tego testamentu ostatniej woli mojej przy wielebnym w Bogu ojcu Deonizym, swieszcznikiem cerkwi Św. Ojca Mikoły, zażyłam od szlachetnego p. Marcina Feniewicza, wójta dubieńskiego, osób zesłanych p. Jana Truszewicza rajce, Florjana Kiryłowicza przysiężnego.

Którym to testamentem czynnie wiadomo, jeżeli w tej terażniejszej chorobie mojej Pan Bóg według wolej swojej Ś[*więtej*] zechce rozłączyć ciało z duszą moją, którą w ręce jego przena[*j*]świetsze polecam. Ciało z ziemi wzięte ziemi, które ma bydź pogrzebione przy cerkwi Ś[*więtego*] Ojca Mikoły zwyczajem chrześci[*j*]jańskim.

Cobym też kolwiek miała mieć zbioru wierną pracą moją zebranego, ten ordynuje takim sposobem, iż ja mając dom mój w mieście Dubnie na gruncie Szredniego miasta stojący w ulicy Szerokiej, między domami z jednej [strony] wedla Maxima Szyposza, a z drugiej Sebastiana Listwińskiego szeregu węgierskiego hajduka, który za swoją własną wierną prace kupiłam u Walentę Kwasowej za sumę pewną, jako w sobie zapisany zapis do akt miejskich dubieńskich pokazuje, oddaliwszy wszytkich pokrewnych moich, blizkich i dalekich, terażniejszemu małżonkowi memu imieniem Gregorzowi, piekarzowi zamkowemu, ze wszytkim sprzentem domowem i rzeczami ruchomemi // [16v] w szaciech jakich kolwiek, chustach białych leguje, daje i daruje wiecznymi czasy owo zgoła in genere ze wszytkim ten przerzeczony dom. Braciej dwóch mam rodzonych, jednego imieniem Pawłowi, co w Pleszowej mieszka, leguje gotowych pieniędzy złotych dwadzieścia polskich. Drugiemu Steckowi, co w Leszniowie mieszka, także złotych dwadzieścia. Na cerkwie Św. Ojca Mikoły na oprawę złotych dwadzieścia, na szpital polski złotych pięć, a na ruski złotych pięć. Sistrzenicy mojej imieniem Katarzynie suknia czerwona falendyszowa bez kitlika, koszul moich sześć leguje. W ostatku małżonka mego prosze aby miał pamięć na mnie żeby według zwyczaju chrześci[*j*]jańskiego i obrządków cerkiewnych błagał P. Boga za duszę moje.

Kto by też z pokrzewnych moich i inszych wszelkich nastempników w tem testamencie przeciwko któremu kolwiek punktowi naznaczonemu i oświadczonemu z ust moich przeczył i ważył się nastempować, takowy koždy na Straszliwem w ostateczny dzień sądzić przed Najwyższem sędzią ze mną rozpierać się będzie.

Na co dla lepszej pewności przy osobach wyżej pomienionych to wszystko zeznawam i proszę, aby według wolej mojej zostawało to wszytko⁸⁹³ sporządzenie ostateczną.

Działo się w Dubnie, przy nas wezwanych niżej na podpisie wyrażonych, dnia dziesiątego, msca Januarij, roku Pańskiego tysiąc sześćset czterdziestego piątego.

Po skończeniu testamentu na sorokoust leguje złotych dziesięć ojcu nikolskiemu, aby za duszę moje Pana Boga błagano.

U którego to testamentu podpis rąk temi słowy:

Deonisij Korbusowicz Św. Nikolski

ustnie proszony do podpisu tego testamentu Jan Truszewicz

Wojciech Szaniawski, przysięgły pisarz miejski dubieński

ustnie proszony do tego testamentu abym się podpisał Florian Kiryłowicz, przysiężny miasta Dubna.

Który to testament za prozbą wysz rzeczonej osoby, a za przyjęciem moim urzędowym do xiąg miejskich dubieńskich jest wpisany.

⁸⁹³ Слово закреплене

32. Тестамент гайдука Андрія Івановича Косовича.

Дубно, 17 жовтня 1648 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 6, арк. 29 зв.–30 зв. Укладений вдома на прохання тестатора, у присутності свідків. Облята у міській книзі. Подав для вписання тесть Мисько Симоненя, 18 березня 1649 р.

Die 18 marca, anno 1649

Przede mną Marcinem Feniewiczem, wójtem dubieńskim, przy bytności Jana Truszewicza burmistrza, stanowszy oczewiście Misko Szymonienia, mieszczanin dubieński, podał per oblatam dla wpisowania do xiąg miejskich dubieńskich // [30] testament niebożczyka Andrzeja Iwanowicza Kosowicza, zięcia swego, co ja, urząd, przyjmujący kazałem przed sobą czytać i słowo w słowo do xiąg wpisać, który tak się w sobie ma:

W imie Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Amen.

Ja, Andrzej Iwanowicz Kosowicz, hajduk szeregu JeMci pana wojewody sędmirskiego, wengierskiego, s powiatu samborskiego, zięć Miska Simoneniaty, mieszczanina dubieńskiego. Będąc ja chory na ciele, ale z łaski Bożej zdrowy na umyśle i przy zupełnym rozumie, czynnie ten testament ostatniej woli mojej, jeśliby mnie Pan Bóg s tego świata powołać raczył, dusze moje polecam w ręce jego przena[j]świętsze, a ciało ziemi, które ma być pochowane na cmentarzu przy cerkwi Św. Mikoły tu w Dubnie.

Uboztwa żadnego tak pieniędzy, srebra i sukien nie mam, gdyż com kolwiek z wiernej a krwawej wysługi mojej miał, tedy teraz w obozie gdy nas rozgromiono, pobrano, a ostatek uboztwa co się było zostało, tedy i to Kozacy wszystko będąc teraz w Dubnie pobrali, że się nic nie zostało. Długi co też mam u Żydów dubieńskich, naprzód Zyhec Żyd, Jaskow syn, mieszczanin dubieński, pożyczył u mnie był złotych trzydziestu już blisko roku i interes mi był postompił, w czym świadek Paweł Mackowicz, tkacz i mieszczanin dubieński, co i Paweł oczewiście przyznał, iż zysko ten dług przy mnie przyznał że winien. S których to pieniędzy dał zysko do rąk Miska, testia mego, na pogrzeb niebożki żony mojej, która beze mnie pomarła, złotych dziesięć. A jeszcze mi winien złotych dwadzieścia Gumpracht Bryndza Żyd winien mi złotych dwadzieścia, okrom interesu, tę wszystkie długi tym testamentem moim leguje aby Misko Symonienia, test mój, onę sprawił i na pogrzeb ciała mego grzesznego obrócił, aby porządnie obrządkiem chrześci[j]ańskim pochowano było, tak też i duchownym aby za dusze moje Pana Boga prosili. A pomienionego Miska, testia mego, tym testamentem moim waruje, aby go żaden s powinnych krewnych moich tak blizkich, jako też i wszystkich inszych przyjaciół ni w czym o żadnę spadki moje nie turbował i żadnej trudności nie zadawał, gdyż nie mają o co. A ktoby kolwiek ten testament ostatniej woli mojej chciał kasować i Miska, testia mego, w czym kolwiek turbować, takowego każdego pozywam na Sąd Boży prawdziwy, którym ze mną rozprawować powinien będzie.

Na co dla lepszej wagi tego testamentu // [30v] użyłem panów przysiężnych dubieńskich, zesłanych od wielebnego ojca Semiona Koniskiego, protopopy dubieńskiego, p. Dmitra Karkiewicza, burmistrza, i Mikołaja Tełbuchowicza, pisarza miejskiego, przy których byli Petro, zięć Bozków tkacz, mieszczanin dubieński, i Paweł Mackowicz tkacz, także mieszczanin dubieński.

Pisan w Dubnie, w domu Miska Symoneniaty, dnia 17 Octobra, anno 1648.

U którego to testamentu podpis rąk temi słowy:

Dmiter Karkiewicz, ustnie proszony od Andrzeja do podpisu tego testamentu Mikołaj Tełbuchowicz, pisarz miejski dubieński.

Który to testament za prozbą wysz rzezzonej osoby, a za przyjęciem moim urzędowym słowo w słowo do xiąg miejskich jest wpisane.

33. Тестамент міщанина Степана Грицелевича.

Олика, 4 січня 1649 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 38–38 зв. Укладений вдома на прохан-ня тестатора. Облятований до міської книги, того ж дня. Текст вибляклий, частково пошкоджений.

In nomine Domino Amen. Annus D[omi]no millesimus sexcentismus quadragessimus nonus
Actum ołyc[ensi] in domo honesti Stephani Hrycelewicz, die 4-ta Januarij,
anno millesimo sexcentesimo quadragesimo nono

Testament Stephana Hrycelewicza

Za żądaniem ućwiwego Stephana Hrycelewicza, mieszczanina ołyckiego, byli przydani z urzędu pana Adama Toczewickiego, lantwójta ołyckiego, ućwiwi Jacko Połujkowicz i Sebastian Kalenowicz, ławnicy przysięgli, z Szymonem Żylewiczem, vicenotarii, którzy przybrali do siebie ućwiwych Klima Jowchimowicza, Stepana Pasiewicza, Fedora Horochowca, mieszczan ołyckich, a to do przesłuchania testamentu albo ostatniej woli pomienionego Stephana, który będąc acz na ciele chory, ale jeszcze przy baczny rozumie i zmysłach zupełnych, porucziwszy duszę Panu Bogu wszechmogącemu, a ciało ziemi, które prosił po wyjściu ducha aby było pogrzebione w cerkwi ołyckiej Trójcy Świętej obyczajem religiej greckiej.

A majątności swoje w ten sposób rozporządził. Naprzód dom swój stojący na Zawrociu w ulicy Hulanskiej na pułplacu z jedną stronę Stephana Hrycelki, brata swego, a z drugą stronę Piotra Pataienicza z budynkiem z przynależnościami aby był szacowany, żądał, którego po oszacowaniu połowicę żonie swej Marynie, a połowicę Iwanowi i Stefanowi, braci swej, odkazał i legował. A ruchome rzeczy, któreby mogli być in genere et specie, te żenie swej odpisał sto złotych własne żonie swej Marynie posagowe, które po niej wziął, te na ogrodzie, który ma zastawnym sposobem we stu pięćdziesiąt złotych i czterech złotych polskich na gruntach zacierpniętych od Iwana Szusiła, mieszczanina ołyckiego, z jedną stronę Jana Kowala, a z drugą stronę wygonu przodem ku ulicy, która bieży do bramy Ciemierzynskiej [?] a pięćdziesiąt złotych i cztery tych połowicę, to jest złotych dwadzieścia [...] cerkwi, a to względem i miejsca żeby w cerkwi pochowano, a dwadzieścia na odprawowanie stołów według zwyczaju religiej greckiej, ostatek złotych [...]ry ubostwa aby byli rozdane żądał. Nosan Żyd winien złotych trzydzieści i pułtrzecia polskich, które żona aby sobie wyprawiła, bo to jej matka dała [...] Pan [...]dyła, które on wzięwszy na swoją potrzebę obrócił.

Warował też to sobie, iż ieśliby go Pan Bóg do pierwszego zdrowia przyprowadził z tej choroby // [38v] testament cassować, odmienić i poprawić aby to przy wolej i dispositiej testatora zostawało. A ieśliby Pan Bóg czas i godzinę śmierci przysłał, aby był ten testament cale i ni w czym nienaruszenie zostawał i zachowany, żądając nakoniec aby był do act miejskich ołyckich przyięty i zapisany.

Quod cum memoriam solidatum est.

34. Тестамент міщанки Дороти Матисової Сокальської.

Олика, 21 лютого 1649 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 38–38 зв. Укладений вдома на прохання тестаторки. Облятований до міської книги, того ж дня. Текст вибляклий, частково пошкоджений, відсутній кінець.

Actum ołycensi in domo honestae Dorotheae Mathiae Sokalski uxore.

Die vigesima prima February. Anno millesimo sexcentesimo quadragesimo nono

Testament ućciwej Doroty Matysowej Sokalskiej

Za żądaniem ućciwej Doroty Matyszowej Sokalskiej, mieszcki ołyckiej, byli przydani z urzędu p. Adama Toczewickiego, lantwójta ołyckiego, ućciwy Jacko Połujkiewicz i Sebastian Kalenowicz, ławnicy przysięgli, z Szymonem Żylewiczem, vicenotarii, którzy przybrali do siebie ućciwych Jana Płockiego, Matysa Petkiwicza, Pawła Tkacza, mieszczan ołyckich, a to do przesłuchnia testamentu albo ostatniej woli pomienionej Doroty, która acz będąc chora na ciele, ale na zmysłach zdrowa takim sposobem legowała:

Naprzód duszę Panu Bogu polecając aby raczył przyjąć do chwały swej, nie wchodząc na Sąd swój, a ciało aby było pochowane przy kościele sposobem chrześci[?]ańskim katolickim. A dobra swoje tak rozporządziła: dom swój na pułplacu synom swym xiędzu Janowi i Pawłowi młodszemu odkazuje folwark z jedną stronę Karzunowskiej, a z drugą stronę Sokołowskiej leżący tym że synom leguje. Rzeczy ruchome, które kolwiek są in genere et specie, te wszystkie tym że synom odkazuje. Z których dobr powinni będą wyposażyc Magdalенę siostrę swą, będącą jeszcze w domu, takim sposobem: suknią falendyszową, pułczamarek i wszystkie inne rzeczy, jako i tych dwu córek Maruszkę Janową Połowczyną i Annę Jakubową Szyłuszyną wyposażono. Których córek oddalam od wszystkich dobr stojących, leżących i ruchomych wiecznemi czasy aby nie z żadnej przyczyny nie czynić zatrudnienia żadnego o te dobra synom jego. [...]czego takim sposobem powiedziała: Naprzód Abramowi Żydowi złotych dziewiętnaście [...] do Borbina złotych dziesięć. Ickowi Żydowi złotych cztery, Zawłowi złoty jeden groszy dwadzieścia, Semenowi Szapowałowi złotych dwadzieścia, do Bakoryczy[?] złotych dziesięć, Trochimowi czeladnikowi złotych dwadzieścia. U Abrosima w zastawie konawacu czarnego łokci pułtrzecia, tego nie mogę wiedzieć [...]⁸⁹⁴

35. Тестамент міщанина Валентина Шкляра.

Дубно, 19 березня 1649 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 6, арк. 40 зв.–41. Укладений вдома на прохання тестатора, у присутності свідків. Облята у міській книзі. Подала для вписання дружина Регіна, 27 квітня 1649 р.

Die 22 Aprilis, anno 1649

Przede mną Marcinem Feniewiczem, wójtem dubieńskim, stanowzy oczewiście p. Regina Walentowa Szklarzowa, mieszczanka dubieńska, podała per oblatam testament dla wpisowania do xiąg niniejszych miejskich dubieńskich od zesłego Walentego Szklarza, małżonka swego. Co ja,

⁸⁹⁴ Кінець аркушу в оригіналі, далі текст не зберігся

urząd, przyjmujący kazałem przed sobą czytać i słowo w słowo do xiąg miejskich wpisać, który tak się w sobie ma:

W imie Trójcy Przenaświętszej, Ojca i Syna, i Ducha Świętego, który stworzył niebo i ziemię, tak widome rzeczy, jako i niewidome, w którego dispositij wszystkie stworzone rzeczy, dni i lata wieku ludzkiego pomierzone, gdyż żaden który tylko żyje od śmierci być [wolny] nie może. Ja będąc temu podległy, bo za odmianą zdrowia ważką będąc złożony chorobą, na umyśle tedy zdrowym, dysponuje tedy ubożstwo moje, według obrzędu naszego chrześcijańskiego, abym wolniejszy był stawić się przed Sąd Straszliwy Chrystusa naszego.

Leguje tedy dom, położony z jednej strony JeMci p. Bozkiewicza, z drugiej JeMci p. Boguckiego, którym kupił u p. Raczyńskiego za własną pracą nasze tak mnie, jako i żony mojej, leguje tedy żonie mojej połowicę, bratu memu Semionowi połowicę, jeżeliby pomarł brat ten młodszy, tedy starszemu bratu memu Marcinowi też połowicę oddawam. Zasługę moję, na którą mam kwit od x[iążęc] JeMści pana i dobrodzieja mego na złotych pułtorasta, do Alexandra, który płacił dworowi x[iążęc] JeMści, tę leguje naprzód ojcom bernardynom do klasztoru złotych siedmdziesiąt, żonie mojej ośmdziesiąt, u JeMci pana Bełdowskiego złotych czternaście za robotę tą leguje odyskawszy na długi, którym winien, naprzód p. Haszynskiemu złotych trzy, p. chorążemu niemieckiemu złotych trzy, cyganowi masztalirzowi kopowy talerz, samopał we dwóch złotych w zastawie u Kozła Wiewiorce, spodnica turecka w jedynastu złotych u szwagra, którąm zastawił według żywności dzieci w Polsce w kozatczyźnie, także i żony jego w potrzebie, na którą powinien szwagier przyłożyć się, gdyż właśnie na potrzeby jego zastawiłem go u sendyka perły w siedmi złotych pospołu trzy snury z koralami. Na który dług wziął gontów jasenowych trzysta trzydzieści, krom jeden, za którym dał dwadzieścia złotych, także dębiny na tetry do piwnicy i sosnowe drzewo ciosane. Ataman Obhowski winien mi pułtora tysiąca gontów jesenowych, na które pieniądze wziął. Wojciech Piwowar gontów dwieście sprawnych, iam też winien Piwowarowi złotych trzy. U Żyda, Majerowego zięcia, pasek srebrny w pięciu złotych, od którego interesu nic nie powinien brać. We Ptyczy drzewa rzezanego kopa i przechodzi, o którym wie szwagier, za którym winien jeszcze złotych 3, które // [41] należy do budynku. Naczynie sklarskie wszystko bratu Simonowi leguje, mianowicie kołowrot i insze. Komora na gruncie moim jest p. Raczyńskiego, na którą komorę winien mi złotych sześć bez groszy sześci. Grzeskowi Kucharzowi złotych sześć. Na co winna mi za wóz siana zł. pięćdziesiąt, com wydał za pogrzeb dziecięcia jej. Bratu memu Marcinowi winienem kilka złotych, który mnie ratował w tej chorobie mojej, ten niech się porachuje żoną moją.

To skończywszy oddaję Bogu duszę, ciało moje – ziemi, w kościele ojców Bernardynów, o co proszę dla żywego Boga aby jakom postanowił żeby inaczej nie było, żeby żona krzywdy nie miała, bo pozywam na Straszliwy Sąd Boży, gdy jej krzywdę jaką uczynią. Do tego uniżenie upraszam na tym punkcie ostatnim żywota mego JeMć pana Bozkiewicza i JeMć p. Staniowskiego, aby żenie mojej opiekunami byli, żeby się ladajako nie poniewierzała i żeby za jej krzywdę stawali, uniżenie upraszam. To skończywszy niech będzie chwała Bogu na wieki wieków. Amen.

To się działo przy panie Cieśli i przy Jakubie Mularzu, mieszczanami dubieńskimi. Roku 1649, die 19 Marty.

U którego to testamentu podpis rąk temi słowy: ustnie proszony od p. Walentego do podpisu tego testamentu Jan Truszewicz.

Który to testament za prozbą wysz rzezczonej osoby, a za przyjęciem moim urzędowym słowo w słowo do xiąg miejskich jest wpisane.

36. Тестамент міщанки Настасії, дружини Андрія Ковчая.

Дубно, 24 березня 1649 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 6, арк. 32 зв. Укладений вдома на прохання тестаторки, у присутності свідків. Облята до міської книги. Подав для вписання зять, гайдук Томаш Середній.

Die 24 marca, anno 1649

Przede mną Marcinem Feniewiczem, wójtem dubieńskim, przy bytności Jana Truszewicza burmistrza, stanowszy oczewiście p. Tomasz Szredny, skarbcowy hajduk x[iążęcej] JeMści, zięć niebożczyka Kowczaja, podał testament per oblatam dla wpisowania do xiąg niniejszych miejskich dubieńskich Nasti Kowczajowej, teszczy swej. Co ja, urząd, przyjmujący kazałem przed sobą czytać, który tak się w sobie ma:

W imie Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Amen.

Ja, Nastazja Andrzejowa Kowczajowa, czując się bliższą ku śmierci, aniż ku żywotu, ale jednak przy dobrej pamięci, z łaski Bożej uprosiłam ludzi dobrych od szlachetnego Pana Marcina Feniewicza, wójta dubieńskiego, chcąc dziatki moje porządnie rozprawić. Naprzód ciało moje grzyszną pochować według obrządku chrześci[j]ańskiego przy cerkwi Św. Mikołaja.

Ubogi zbiorek nasz tak rozprawuje: naprzód dom mój ni w czym nikomu ni w czym nie zawiedziony, ten leguje dziatkom moim na trzy części: chłopcu memu Leskowi i córce Andrzejowej Hannie, drugiej córce mojej Marii. Zięcia mego zostawuje przy tych dziatkach opiekunem p. Tomasza, także i przy Oxentiu. Ruchomych rzeczy, co może być przy domie zostawuje: wul siwy chłopcowi ma być, rucznicą temuż chłopcowi, folwark ten ma bydż na dwie części – chłopcowi i córce mojej Marii, bo za swoje pieniądze kupiłam, pola pułwłoki na gruncie miejskim temuż chłopcu odkazuje, suknie czerwoną córce mojej odkazuje Marii, gotowych pieniędzy złotych trzy i groszy piętnaście – to na pogrzeb ma być ciała mego grzysznego, do pogrzebu s tych że dobr ma być odprawowano.

A kto by miał ostatniej woli mojej temu testamentu przeczyć, takowy się koždy ma ze mną rospirać na Straszny Sądzie przed Panem Bogiem, przy czym byli ludzie z urzędu zesłani: p. Demian Turowiec, Leontij Kaplewicz. Dług, który na pogrzeb niebożczyka Andrzeja wzięty złotych pięć i groszy piętnaście ma ię zapłacić p. Tomasz z Oxentiem, żyta przedawszy.

Anno 1649, 24 marca, dan w Dubnie.

U którego to testamentu podpis rąk temi słowy:

Demian Turowiec

ustnie proszony od p. Tomasza do tego testamentu Leontij Kaplewicz.

Który to testament za proźbą wysz rzezonej osoby, a za przyjęciem moim urzędowym słowo w słowo, do xiąg miejskich jest wpisany.

37. Тестамент міщанки Регіни, дружини Матяша Сокальського.

Дубно, 23 квітня 1650 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 6, арк. 157–158. Укладений вдома на прохання тестаторки, у присутності свідків. Облята у міській книзі. Подав для вписання син небіжчиці Андрій Волошинович, 28 квітня 1650 р.

Die 28 Aprilis, anno 1650

Przede mną Marcinem Feniewiczem, wójtem dubieńskim, przy bytności Jana Truszewicza, burmistrza, stanowszy oczewiście Andrzej Wołoszynowicz podał per oblatam testament niebożki matki swej dla wpisowania do xiąg niniejszych miejskich dubieńskich. Co ja, urząd przyjmiający, kazałem przed sobą czytać, który słowo w słowo do xiąg wpisać, który tak się w sobie ma:

W imie Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Amen.

Ja, Regina pirszego małżeństwa Januszowa Wołoszynowa, a terażniejsza Matiaszowa Sokalska, będąc nawiedzona od Pana Boga chorobą na ciele, ale z łaski Bożej zdrowa na umyśle, czując się być bliższą ku śmierci, aniżeli ku żywotowi, czynie ten testament ostatniej // [157v] woli mojej. Naprzód jeśli mnie Pan Bóg z tego świata powoła, do chwały swojej świętej, duszę moją polecam w ręce jego przena[j]świętsze, a ciało ziemi, które ma być pochowano w klasztorze ojców bernardynów w Dubnie.

Uboztwo moje, które mam nabyte z wiernej pracy mojej, tak rozporządzam. Dom, który stoi na rogu ku bramie Łuckiej podle szpitalu polskiego, po połowicy synowi memu Andrzejowi, z Januszem spółdzonemu, połowica domu, a połowica mężowi memu terażniejszemu Matiaszowi. Do kościoła ojców Bernardynów leguje pas srebrny biały, od Moszka Dyninengo zięcia zastawny we złotych sześciudziesiąt na kielich, aby za duszę moje Pana Boga błagano. Pasów trzy zostawuje: małych srebrnych pasków białych dwa, s tych jeden Andrzejowi, synowi memu, a drugi Matiaszowi, mężowi memu, pas zaś trzeci srebrny złocisty ten obom po połowicy należy. Korale szczerwonemi złotemi pięcią, tę leguje do klasztoru na obraz Na[j]świętszej Panny, drugie korale tę synowej mojej oddaje. Łyżek srebrnych dwie: jedna synowi memu, a druga mężowi memu Matiaszowi. Pas od Galicza w zastawie w złotych pięciudziesiąt i te pieniądze po połowicy. Czamara falendyszowa, com od Jackowej Kupiłowej kupiła, tę synowi memu leguje. Insze chusty białe, spodnicy, suknie, kabat i insze co by się znajdowało, to wszystko po połowicy tak synowi memu, jako i mężowi memu Matiaszowi. Konia, któremu kupiła za swoje pieniądze, i ten ma być po połowicy tak synowi memu, jako i mężowi.

Kończąc ten testament mój, do któremu użyła zesłanych z urzędu miejskiego dubieńskiego od szlachetnego p. Marcina Feniewicza, wójta dubieńskiego, p. Demiana Turowca, burmistrza, Iwana Bunca, przysiężnego, i przy nich pisarza miejskiego dubieńskiego.

Co jeśli by kto kolwiek ważył się ten testament ostatniej woli mojej kasować, takowego każdego pozywam na Sąd Boży Straszliwy, który się ze mną rospirać będzie przed Maiestatem jego przena[j]świętszym.

Dat w Dubnie, die 23 Aprilis, anno 1650. Po skończeniu tego testamentu powiedziała, że Szłomina Żydówka Kołtunowego zięcia winna złotych sześć, tę na szpital polski leguje.

U którego to testamentu podpis rąk // [158] temi słowy:

Demian Turowiec

Mikołaj Tełbuchowicz, przysięgły pisarz miejski dubieński, ustnie proszony od paniej Matiaszowej do podpisu tego testamentu.

Który to testament za prozbą wysz rzezonej osoby, a za przyjęciem moim urzędowym do xiąg miejskich dubieńskich jest zapisan.

38. Тестамент міщанки Уксинії Іванової Ратчинської.

Ратчин, 12 листопада 1649 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 6, арк. 195–195 зв. Укладений на прохання тещаторки вдома в Ратчині, у присутності свідків. Облята у дубенській міській книзі, 28 вересня 1650 р. Подав для вписання Григорій Стеценка, опікун дитини небіжчиці. Наприкінці дописано додаток.

Anno 1650, die 28 Septembra

Przede mną Marcinem Feniewiczem, wójtem dubieńskim, stanowszy oczewiście Hrycko Stecenie, poddany x[iażęcej] JeMści z Raczyna ten testament podał per oblatam dla wpisowania do xiąg niniejszych miejskich dubieńskich, co ja, urząd przyjmujący, przed sobą kazałem czytać i słowo w słowo do xiąg wpisać, który tak się w sobie ma:

W imie Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Amen.

Za żądaniem sławetnej Uxinij Iwanowej Raczynskiej, będąc ja, Michael swieszczennik surmicki, niżej na podpisie wyrażony, ku wysłuchaniu ostatniej woli swej iż chora na ciele, ale zdrowa na umyśle. Dusze moje polecam Panu Bogu i świętym jego. Ciało moje według obrzędu chrześcijańskiego ma być pochowane przy cerkwi Założenia świętych Czudotworców Koźmy i Demiana w Raczynie. Dzieciątko moje Uxinie proszę pana Hrehorego Steckowicza i Kondrata aby z łaski swej przyjęli w opiekę swoje. Co się zostało ubożstwa mego w domu moim, jako i długach na ludziach, proszę aby i to przyjęli dziecięciu memu. Którzi mi winni długu ludzie niektoże, a mianowicie u Chweska Filowa złotych trzy i groszy ośm, Andrzej Mirutenie groszy dziesięć, Jacko Dorohusza żyta trzy ośmaki winien i hreczki pułtory ośmaki, Iwan Juszczyczyn hreczki czwierć, Chwedor Kuratnik hreczki cztery ośmaki, owsa pułmacy. Tę ubożstwo moje wszystko odkazuje opiekunom dziecięcia mego. A kto by miał oddalić tę ubożstwo moje od pana Hrehorego i Kondrata, winy wkładam na tego upartego x[iażęcej] JeMści do skarbu kop dwa-dzieścia, na urząd miejski kop trzy, a ze mną na Straszonym Sądzie rozprawić się za to.

Działo się w Raczynie przy ludziach, a mianowicie pana Hrehorego Steckowicza, Petra Martynczycz, Charytona Popowicza i innych ludzi.

Die 12 Novembris 1649. Michael Wierbicki, prezbiter surmicki.

Dłużnicy wszyscy powinni to oddać, kto co winien do cerkwi Św. Koźmy i Demiana. A ponieważ ten potomek umarł, który był został winien w tych ludzi wzwysz mianowanych opiekunów, tedy na rozkazanie x[iażęc]ia JeMści, dobrodzieja mego, przykazuje aby tę wszystkie rzeczy jej w dłużników pozostałe byli oddane do cerkwie, aby za duszę jej Boga proszono.

Dan w zamku dubieńskim 13 Julij 1650. Jan Karczomski.

Za staraniem i pracą p. Kondrata i Hrehorego brata jego // [195v] i kosztem niemałym niebożczyka zmarszego Iwana i żony jego Wuxinij, którzy schodząc z tego świata odkazali chudobę swoje i oddali do rąk własnych Kondratowi i Hryhorowi, prosząc ich aby tą chudobą byli oddaną na dom Boży za dusze ich. Za którą to summę Kondrat i Hrehory kupili do cerkwi Bożej Koźmy i Demiana aparaty, naprzód filon adamaszkowy czerwony, petrachil adamaszkowy czerwony, narakwicy adamaszkowe czerwone, wozduch hałasowy zielony, wozduszek mały adamaszkowy czerwony. A te aparaty tak mają summy w sobie i z robotą, i z inszym kosztem i materia dziewięćdziesiąt złotych.

U którego testamentu i approbat podpis rąk, także i swieszczennika raczynskiego temi słowy:

Mikoła Hryszny

Jakow swieszczennik ratczyński.

Ктóry то testament i aparaty za proźbą wysz rzeczonej osoby, a za przyjęciem moim urzędowym słowo w słowo do xiąg miejskich jest wpisane.

39. Тестамент міщанина Якова Ласковича.

Милянoвичі, 18 серпня 1650 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1401, оп. 1, спр. 1, арк. 168–168 зв. Укладений вдома на прохання тестатора, у присутності свідків. Облята в міській книзі. Подав для вписання пресвітер церкви Св. Покрови Онисифор Федорович.

Przede mną Stanisławem Czeskowskim, wójtem milanowskim, przy mnie byli pan burmistrz Jow Miniewicz, Sawka Kasak, Iwan Ochrymowicz, Proc Siękowicz et aliis juratis Daniło Dmitrowicz, Ochrim Trociewicz kworum juratis akta sakwantor. Przyszedszy przed urząd nasz miejski milanowski zupełny wysz pomieniony wielebny ojciec pokrowski milanowski prosił nas, urzędu abyśmy ten testament i ostatnią wolą moją do xiąg naszych wieczystych przyjęli i aktykowali, kтóregośmy na żądanie ojca wielebnego Onisifora poczinione dosyć wysłuchawszy, ten testament i dobre zrozumiawszy, kтóry był czytany przed urzędem, kтóry jest słowo w słowo pisany i s podpisem ręki ojca pokrowskiego milanowskiego, kтóry dostownie tak się w sobie ma:

Во имя Отца и Сына и С҃ого Д҃ха, Св. Троицы Свято единого.

Я, рабъ Б҃жи Яков Ласкович, мещанин милановский, будучи от Г҃да Б҃га хоробою обложоный, але еще за м҃лстю Б҃жею розуму зуполного и суменя досконалого, хотячи убозтво свое розпровадити абы по смерти жадной турбации не было. Ужилем отца своего духовного Онисифора, отца покровского, ктoрыи мене исповеди менталнои выслушал и сакраментом с҃тым запечатал. При кoтором отцу были люде зацныи, то есть Июв Миневич бурмистръ, Данило Дмитрович, присежники, Иван Лукошевич, писар меккии милановский, при кoторых то оcтатнюю волю свою чиню и сим тестаментом ствержаю.

Напрод то ствержаю: если мене Пан // [168 зв.] Б҃гъ поиме до хвалы своеи С҃тои [...], абы мене на цвинтару С҃тои Покровы поховал свещеник покровский, духовник мои, и в суботник уписал, и одправою служною одъправил, ведлугъ хрестиянства. За кoторую отпpаву даю ему и одказую симъ тестаментом своим и волею оcтатнею ствержаю то и есть рижин въ еднои ренци названои у закопа третиаа часть полуволока. И с кoторого рижина свещеник покровский повинен дати копу гроши Пархоменнати Птpови долгу моего власного. А одавъши, волно ему будет часы в҃чными уживати, дати, продати и ку своему налепшому пожитку оборочати, и до книг вечистых волно ему записати, отдаляючи жону свою и всех покревных своих от того рижина. А що маю болшеи кгрунту, то жонѣ своєю З҃ѣнци и думь мои влосныи, що повинна жона моя вшеллакии долги плати, то есть Мацкови и Аньдриви, брати рожонои золотых девят без пяти гроши.

А хто бы се смил важити сеи тестаментъ мои касовати и оcтатнеи воли моеи спротивлати, да буди проклят в сеи в҃къ и будущи. Амин.

Писан року Б҃жого Нарожена АХН [1650], м҃сца августа НІ [18] дна.

Устне прошоньи одъ Якова Павловича Онисифор Федорович, пресвитер покровский милановский, рукою власною

Иван Лукошевич, писар меккии милановский.

40. Тестамент Блажея Згуби, слуги Андрія Жолкевського.
Дубно, 15 жовтня 1650 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 6, арк. 199. Укладений на прохання тестатора. Облята в міській книзі. Подав для вписання Андрій Жолкевський.

Die 15 Octobris, anno 1650

Przede mną Marcinem Feniewiczem, wójtem dubieńskim, przy bytności Dmitra Karkiewicza burmistrza, stanowszy oczewiście urodzony JeMśc pan Andrzej z Żółkwie Żółkiewski dla wpisowania do xiąg niniejszych miejskich dubieńskich testament od zeszłego niebożczyka Błażeя Zguby per oblatam podał. Co ja, urząd, przyjmujący przed sobą czytać kazałem i słowo w słowo do xiąg wpisać, który tak się w sobie ma:

W imie Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Amen Jezus.

Wiedząc iż każdy człowiek podległy śmierci, ja też czując się w tym jako każdemu dobremu chrześci[j]aninowi.

Naprzód leguje z dobr swoich, gdzie ciało moje będzie leżało, jako to jest u farskiego kościoła, w kościele w Dubnie odpisuje trzysta złotych polskich, te trzysta złotych u JeMści pana Żółkiewskiego, ojcom Bernardynom złotych sto polskich. Bratu memu rodzonemu złotych dwieście polskich Matiaszowi. Na szpital polski odkazuje złotych dwadzieścia i sześć, u JeMści p. Żółkiewskiego za konia. U mielnika Jendrzeя z Żorawnik złotych pułdziewiętnasta na szpital, sukno także łokci pięć, łokcie tę na przykrzycie trumny, potym na obicie do kościoła, za te trzysta złotych, co odkazuje do farskiego [kościola] poko tych trzechset złotych będzie stawało, żeby na każdy tydzień mszy dwie za dusze jego. U Jej Mści paniej Żółkiewskiej złotych sto i trzydzieści polskich i to na kościół farski leguje tę złotych sto i trzydzieści upominać się JeMści p. Żółkiewskiego. Insze rzeczy ruchome wszystkie na szpital, jako żupan stary, koszul trzy i spodnich troje, kozuch, koc także ten subdjakonu kościoła farskiego, dłугu mego także winieniem złotych Łадzie trzy wziołem na strawe. Chłop w Hulczu Łoś winien złotych cztery Zgubi.

Który to testament za prozbą JeMści Pana Żółkiewskiego, a przyjęciem moim urzędowym do xiąg miejskich dubieńskich jest wpisан.

41. Тестамент подружжя Івана Назаровича і Христини Русаківни.
Володимир, 20 липня 1652 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 28, оп. 1, спр. 89, арк. 491–493. Укладений на прохання тестаторів у присутності свідків, у саду перед будою на фільварку небіжчика Яна Русинського. Облята до володимирської гродської книги. Подав для вписання священник Василій Жуковецький, 20 січня 1653 р.

Облята тестаменту през зошлых з того света яна Назаревича и малжонку его, месчан володимерскихъ, справеныи

Року тисеча шестсот патдесцт третего
мса геньвара двадцатого дня

На вриде кгородском в замку его кр. мл. володимерским передо мною Иллашом Ласком Чернчыцким, ресеньтом каньцеллярии кгородское володимерское, наместником на

тот час буркграбства володимѣрскаго, и книгами нинешньми кгородскими старостиньскими, становъши очевисто велебныи в Пану Богу *отец* *Базилии Жуковецкии*, писар катедры володимѣрское, именем *славных* Федора, сына *небожчика* *Андреа Кгурского* и *Марии Оникиевъны Кгурское*, *тестамѣнтъ* *остатнее* воли през *зошлых* з того света *славных* *Іана Назаревича* и *Крестину Русакову Назаревичовую малжонькову*, *месчань* *володимѣрскихъ*, *списаныи* и *справеныи* для *въписана* до книг *нинешньныхъ* *кгородскихъ* *володимѣрскихъ* *пер* *облѣатам* *подаль*, так се в себе маючи:

Во имя *Отца* и *Сына* и *Святого* *Духа*. Аминь.

Іа, *Іоанъ Назарович*, и *я*, *Христина Русаковъна*, *малжонькове*, *месчане* *места* *Володимера*, будучи *навижоные* *от* *Господа* *Бога* на теле *хоробою* *морового* *повитриа*, на *умысле* *однак* // [491 зв.] и на *розуми* *еще* *здоровые*. А *хотячи* *маетьность* *нашу* *позосталую* то *есть* *дом*, *кгрунъты*, *пола*, *фолваркъ* и *инъшиє* *речи* *рухомые* *роспорадити* *одно* *приателем*, а *другое* *Церкви* *Божои*, *абы* за *души* *наши* *хвала* *Божиа* *одправована* *была* и *абы* до *Царствыа* *Небесного* *принял* *их* *Бог* *всемогуши*, а *тила* *нашы* в *церкви* *Стых* *дванадесать* *апостоловъ* *володимѣрскаи* *абы* *были* *похованые*, *лекгуемо* и *записуемо* *тым* *тестамѣнтъом* *остатнее* воли *нашоє*.

Напрод *церкви* *апостолскои* *ланокъ* *пола* *тоть*, *счо* *Оксеньтыи* *Окуницкии* *робил* *сего* *року* *тисеча* *шестсот* *пѣтдесѣт* *второго* на *опатренє* *церкви* *Божое* *вечъныи* *часы* *записовъ* *два* на *кгрунътах* *небожчика* *Скибича*, *сваишченика* *апостолскогю*, *мискиих* *оденъ* на *золотых* *тридцать*, а *другии* на *золотых* *двадцѣт*. *Іанови* *Русиньскому* *также* и *права* на *фолварки* на *чотыри* *пола* *небожчика* *Іана* *Русиньского*, *которыи* в *десѣты* *талларовъ* *тои* *же* *церкви* *Божои* на *ризы* и *келиих* *срибрьныи*, и на *инъшиє* *апараты* *церкви* *Божои* *потребныє* *лекгую* и *записую*, *волное* *однакъ* *одкупене* *тых* *правъ*, *кому* *будуть* *належати* *зоставуючи*. А *дом* *мои*, *которыи* *стоит* в *риньку* *межы* *Миколаєвою* *Окуницкою* а *Шарапиньским* *домом*, *лекгую* и *записую* *Хвесєви* *Андреа* *Кгурского*, *брѣта* *моегю* *родного*, *сынови* *увєс* *зо* *всим* *плацом* и *зо* *всим* *домовством*, *скринѣми*, *речѣми* *лежачими* и *з* *рухомыми* *всими*, *яко* *сиа* *мил* на *все* и *тепер* *маєт* и *завираєт*, *вечъныи* *часы* *дарую* и *записую*, *оддалѣючи* *всих* *покревъных* *наших*, *никого* *инъшого* и *никого* *не* *наидуючи* // [492] *над* *поменєного* *братанича* *моегю* *Хвесєя* и *не* *повинєн* *будетъ* *жаденъ* *так* с *покревъных* *моих*, *яко* и *жоны* *моєє*, *кривды* *тому* *дитѣти* *чинити*. А *ланьковъ* *чотыри* *мни* *спадлыє* *по* *Іанови* *Русиньскому* и *фолварокъ* *з* *огородомъ* *изъ* *садомъ* *ведлє* *Анътониевое* *Сидоровны* *фолварку* *лежачи*, *оденъ* *ланокъ* на *шпитал* *мискии* *рускии*, а *другии* *дочцы* *Онацковои* *сєстринъцы* *моєи* и *два* *ланьки* *поменєному* *Хвесєви*, *братаничови* *моєму*, и *з* *цєлым* *фолваркомъ* *небожчика* *Русиньского* *даю*, *дарую* и *записую* *вечъныи* *часы*. *Скринѣ* *въ* *скарбници* *у* *ратуши*, в *каторои* *скринє* *полотъна* а *рушниковъ* *пѣтдесѣт*, *катанокъ* *двѣ*, *подшитых* *футромъ*, *пановъ* *двѣ*, *хусты* *бєлыє*, *сукъна* *фалєндъышовѣна*, *литъникъ* *турецкии* *Марушки* *служєбъки* *моєи*, *сукъна* и *кабатовъ* *два*. *Бочка*, *каторѣя* *закопѣна* в *пивници*, в *каторои* *поѣс* *срибрьныи*, *въ* *бочци* *грошии* *золотых* *сорокъ* *моих* а *служєбъки* *моєє* *грошєи* *золотых* *двадцѣт*. *Сукна*, *литъникъ*, *катанька*, *кабатовъ* *два* и *инъшиє* *розныє* *фанъты*, *карали*, *перстєни* *срибрьных* *чотыри*, *сукъни* *при* *мнє* *будучиє*, *такъ* *повшєдныє*, *яко* и *свєтъныє*, *бекєшька* *подшитѣя* *бараньками* и *жупанъ* *фалєндъышовые*. *Тое* *все* *од* *мала* *до* *велѣа* *ничого* *не* *уимуючи* *поменєному* *Хвесєви*, *братаничови* *моєму*, *лекгую* и *записую*. С *каторыхъ* *то* *выжєи* *поменєныхъ* *рєчи*, то *есть* *всихъ* *тыхъ* *фанътовъ* *изъ* *двоих* *поменєныхъ* *ланьковъ* *пола*, *катории* *колвєкъ* *продавши* *долгы* *повинєнъ* *будетъ* *платити*. *Напирвъи* *Мордухаєви*, *жидови*,

арендарови володимѣрскому // [492 зв.] золотых полскихъ сорокъ, мирокъ млыновыхъ мирочъницькихъ жита три и грошии золотыи, *отцу* диаконови золотыхъ пять, Юхимови, *воитови* суходольскому, золотыхъ семь. Большеи долгу не виненемъ и не маю.

А тотъ тестаментъ был справованыи и читаныи на фолварку небожчика ІАна Русиньского передъ будою, при людяхъ на тотъ часъ будучихъ при Семѣнѣ Тенетюсы, на тотъ часъ мирочънику, при пану ІАрмошови Карповичови, цехмистрови шведкому, при Оуацъкови, подъданымъ его *мл.* пана буркграбего володимѣрского, при Шымонови ІАньковскому кухарови кляшторному и при Миколаѣви Собъковичови. Которыи *тот* тестаментъ и передъ Иваномъ бурмистромъ был читанъ и показованъ на дорози передъ тимъ же фолваркомъ, кгда ехаль до Сокала за нимъцами.

А хто бы милъ тотъ тестаментъ перестановляти и иначии надъ остатънюю волю нашу чинити, того на Страшныи Судъ Божьи позываю, тамъ и тоѣ *будет* зо мною росправу мити.

Писанъ у Володимѣри, у саду на фолварку ІАна Русиньского передъ будою, року тисеча шестъсотъ патдесатъ второго, мѣца июля двадцатого дня.

За которыи, *яко* писати не умиючии, на прошоныи и при томъ же тестаменти справовано будучии, подъписуюся рукою моею власною Стефанъ Романовичъ Завалскии.

42. Тестамент райці Валентина Жембецького.

Олика, 31 березня 1654 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 40–40 зв. Укладений вдома на проханья тестатора. Облятований до міської книги, того ж дня. На арк. 40 перед текстом тестаменту вписано акт від 30 березня про списання боргів померлого: «Spisanie długów sławetnego p. Walentego Żębeckiego, rajcę i mieszczanina ołyckiego u różnych dłużników».

Judicium necessario bannitum in domo famati d[omi]ni Valentini Żębecki cons[ulibus] // [40v] et civib[us] ołycen[sis]. Feria tertia, die trigesima prima Martii.
Anno D[omi]ni millesimo sexcentesimo quinquagesimo quarto

Per spectab[ilem] ac famat[um] d[ominum] Martinum Bielec vicead[vocatum] jurat[um] et honestos Sebastianum Kalenowicz, Joannem Tytkowski, Christophorem Gliczem scab[inorum], jurat[ibus]. In pr[aesentia] famat[um] d[ominorum] Nicolai Szcząsnowicz proconsul[is], Joannis Szypakowicz, Andreas Budkiewicz, con[sulis] civ[ibus] ołycen[sis]

Testament sławetnego pana Walentego Żębeckiego, rajcę i mieszczanina ołyckiego

Przed tym to sądem wyłożonym gajnym sławetny pan Walenty Żębecki, rajca i mieszczanin ołycki, będąc acz na ciele chory, ale na zmysłach zdrowy i przy pamięci. Poruczywszy duszę Panu Bogu, nad którą aby się Pan Bóg zmiłował po ześciu z tego świata, a ciało ziemi, które podług obrzędów chrześcijańskich prosił aby było pogrzebionę w kościele nowym w brackim grobie. Na który to pogrzeb złotych sto polskich legował, z których sta złotych tak ciało onego aby pogrzebione było i za duszę onego aby był obiad sprawiony, a zosobna złotych trzydzieści polskich na trycesyemę legował. Zaś na anniwersarz złotych dwieście polskich odkazał, które są w gotowiznie.

A majątność i zbiór swój wszytek w ten niżej opisany sposób dysponował, to jest długi którąkolwiek ma u różnych ludzi, które specyfikował przed panami ławnikami sub actu feria

secunda die trigesima Marty anno currendo, także też i przywilej na zaścianki od jaśnie oświeconego xcia JeMści PNM onemu dany i wszystkie dobra swoje, którąkolwiek są tak ruchome, jako i nieruchome in genere et specie legował i odkazał małżonce swej Zofii poglądając na pilną usługę jej i pracę, którą podejmowała w chorobie jego. Z których to dobr też pomieniona małżonka jego powinna będzie płacić długi, które siękolwiek mogą należeć po śmierci jego. Synowcowi zaś swemu Grzegorzowi odkazał skrzypicę z puzderkiem, który gdy przysiedze aby ją też małżonka jego oddała onemu. Dokładając ten że testator iż te dobra, którekolwiek legował żenie swej nie są ojczyste, ale pracą własną i staraniem jego nabyte, zaczem wolno onemu było komu chcieć onę legować. Xięgi zaś do śpiewania należące wszystkie aby do kościoła tutejszego oddane byli. Dokładając też i tego ten że testator iż nic nie został winien nieboszczkę Katarzynie, małżonkę swej przeszłej, także potomstwu jej, ale jeszcze oni winni onemu zostali, jako w rejestrze jest opisano. Uprosiwszy na ostatek za opiekuna sławetnego pana Adama Toczewickiego, łantwójta starego, aby po śmierci testatora opieką się żoną onego pozostała.

Zachowując jednak sobie ten że testator wolne prawo ten testament kassować, jeśli go Pan Bóg do pierwszego zdrowia przyprowadzi, a jeśli by umarł, aby ni w czym nie naruszony zostawał, żądając aby ten testament do akt miejskich ołyckich był przyjęty i zapisany.

Quod cum memoriam solidatum actitatum est.

43. Testament miścanki Gasi, družiny Stefana Nagiška.

Олика, 8 квітня 1654 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 41. Укладений вдома на прохання тестаторки, у присутності свідків. Облятований до міської книги, того ж дня.

Actum olycen[sis]. Feria quarta, die octava Aprilis.

Anno D[omi]ni millesimo sexcentesimo quinquagesimo quarto

Testament ućciwej Hasie Fedorowej Bizumowej pierwszego małżeństwa,
a wtórego Stephanowej Nahiszkowej

Na żądanie ućciwej Hasie Fedorowej Bizumowej, pierwszego małżeństwa, a wtórego Stephanowej Nahiszkowej, zesłani byli z urzędu p. Marcina Bielca, łantwójta ołyckiego, ućciwi Sebastian Kalenowicz, Jan Bialecki, ławnicy przysięgli, mieszczenie ołyccy, z Andrzejem Łabuńskim, pisarzem przysięgłym miejskim, do przesłuchania testamentu albo ostatniej woli pomienionej Hasie Fedorowej Bizumowej, pierwszego małżeństwa, a wtórego Stephanowej Nahiszkowej, która będąc acz na ciele chora, lecz przy zmysłach zupełnych i baczeniu przy bytności ućciwych Iwaszka Hrycelki i Iwana Muraszki, mieszczan ołyckich, taką ostatnią wolą swoją deklarowała:

Naprzód poruczywszy duszę Panu Bogu, a ciało ziemi, prosiła aby po wyćciu ducha ciało onej pochowane było na cmentarzu Zawrockim według religiej greckiej. Na który to pogrzeb legowała wieprza karmionego. Zaś ubostwo swoje w ten niżej opisany sposób disponowała. Naprzód chałupę, stojącą na Zawrociu na pułplacu, z jedną stroną ućciwych Jacka Korotonożki, a z drugą Semena Swiszczowskiego, mieszczan ołyckich, także wszytek sprzęt domowy i cokolwiek może być w domostwie, to wszystko legowała i odkazała Jackowi, synowi swemu. Wnosiła też to też testatorka, iż co wzięła u paniej Walentej Żębeckiej ośmakę przenicę, te maż jej Stephan Nahiszko przepiekl i na swój pożytek obrócił. Którą aby po śmierci onej sam też zapłacił.

Warując jednak sobie to testatorka, iż jeśliby ją Pan Bóg do pierwszego zdrowia przypro-
wadzić raczył, ten testament kassować, a jeśliby ją wziął z tego świata, aby cale i ni w czym
nienaruszenie zostawał.

Żądając na ostatek aby ta jej ostatnia wola była do akt miejskich przyjęta i zapisana. Quod
cum mem[oriam] solidato acticatum est.

44. Тестамент міщанина Самійла Гудневича.

Олика, 8 травня 1654 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 45 зв.–46. Укладений вдома на прохан-
ня тестатора, у присутності свідків. Облятований до міської книги, того ж дня.

Actum olycen[sis]. Feria sexta, die octava Maii.

Anno D[omi]ni millesimo sexcentesimo quinquagesimo quarto

Testament pana Samuela Gudniewicza

Na żądanie pana Samuela Gudniewicza zesłani byli z urzędu pana Marcina Bielca, łantwójta
ołyckiego, ućciwi Sebastian Kalenowicz, Alexander Budkiewicz, ławnicy przysięgli, mieszcz-
anie ołyccy z Andrzejem Łabuńskim, pisarzem przysięgłym miejskim, do przesłuchania testa-
mentu albo ostatniej woli pomienionego pana Samuela Gudniewicza, który przy bytności
sławetnego pana Adama Toczewickiego, łantwójta starego, także i pana Wojciecha Truszewicza,
generała, taką ostatnią wolą swoją deklarował, będąc acz na ciele chorym, lecz przy zmysłach
zupelnych i baczeniu.

Naprzód poruczywszy duszę Panu Bogu wszechmogącemu, nad którą aby się Pan Bóg
zmiłować raczył, a ciało ziemi, które prosił aby było pogrzebionę podług obrzędów chrześci[j]ań-
skich w kościele nowym od pozostałej małżonki jego Anny. Zaś majątność swoją w ten niżej
opisany sposób dysponował.

Naprzód koni trzy, żupan atlasowy, spodnie, rzeczy karmazynowe, kuntusz turkusowy z
lisztwami atlasowemi, delijką zieloną falendyszową, żupan barwiany z guzikami złocistemi
maści oliwkowej, żupan karmazynowy ponoszony, także i drugi. Wilczurę, rządzik, łyżek ośm
srebrnych, żyta kop sześćdziesiąt, włok dwie zasianych na Korpiłowce żytem czyszec, także
zasiewiek na włocę pola testiowskiej jego własną pracą i kosztem zasianej ozimimą. Te tedy
wszystką majątność swoją legował i odkazał małżonkę swej Annie, oddalając wszystkich blizkich
i krewnych swoich, gdyż to ma z wiernych zasług swoich i cokolwiek ubostwa po śmierci
onego pokazało by się, to wszystko przerzeczonej małżonkę swej legował, a ni komu inszemu.
Czapkę zaś axamitną z sobolami – te sprzedać kazał, a pieniądze za nie dać na mszę za duszę
onego.

Długi zaś, którą winien testator został różnym ludziom, tedy z dobr wyżej wspomnionych
taż małżonka jego aby popłaciła, żądał. Naprzód Ickowi złotych trzydzieści, Jarmoszowi
Chomowiczowi złotych ośmnaście, chłopu berestiańskiemu za konia złotych dwadzieścia
pułtrzecia, którego wziął puszkarz Szymon, za którego ten że Szymon przysłał p. Piotrowi
Dylowskiemu pięć czerwonych złotych, gdyż się i sam przyznał pan Dylowski przed panem
Andrzejem Budkiewiczem, prosząc o cierpliwość, te odyskawszy małżonka ma oddać chłopowi,
a residuum przy niej się ma zostawać. Do zamku złotych ośm, albo co p. Antypowicz powie. //
[46] Przy tym prosił JeMści pana starosty jako pana i dobrodzieja swego, aby jako za pozwo-
leniem JeMści siał te dwie włoki pola na Korpiłowce z czynszu, aby bez żadnej trudności za
łaską JeMści za oddaniem czynszu przez małżonkę onego nie broniono jej zbierać, tegoż pokornie

prosząc jako pana i dobrodzieia swego aby na pozostałą małżonkę jego był łaskaw względem ubogich zasług jego.

Zawierając tę ostatnią wolą swoją, prosił obecnie będącego pana Adama Toczewickiego, łantwójta starego, aby był tej ostatniej woli jego protectorem i executorem, także i pozostałej małżonki jego. Zachowując jednak sobie ten że testator wolne prawo, iż ieśliby go Pan Bóg do pierwszego zdrowia przyprowadzić raczył, ten testament kassować, odmienić i poprawić, i aby to przy woli testatora zostawało. A jeśliby Pan Bóg śmierci czas i godzinę przysłał, aby był wcale i nienaruszenie zachowany.

Żądając nakoniec aby był do akt miejskich ołyckich przyjęty i zapisany. Quod memoriali solidato acticatum est.

45. Тестамент міщанки Йовсі Семенової Веремійчикової.

Олика, 1 червня 1654 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 48. Укладений вдома на прохання тещатorkи, у присутності свідків. Облятований до міської книги, того ж дня.

Testament ućciwej Jowski Semenowej Weremiejczykowej Sub eodem actu

Za żądaniem ućciwej Jowski Semenowej Weremiejczykowej, mieszczki ołyckiej, zesłani byli z urzędu pana Marcina Bielca, łantwójta ołyckiego, ućciwi Sebastian Kalenowicz, Matiasz Sobkowicz, ławnicy przysięgli, mieszczenie ołyccy, do przesłuchania testamentu albo ostatniej woli przereczzonej Jowski Semenowej Weremiejczykowej. Która będąc acz na ciele chora, ale jeszcze przy smysłach zupełnych i przy dobrej pamięci, poruczywszy dusze Panu Bogu, a ciało ziemi, które prosiła aby podług przemożenia męża pozostałego pogrzebione było na cmentarzu Zawrockim według religii greckiej. A majątność swoją albo raczej ubostwo tak dysponowała i takową swoją deklaracją uczyniła:

Naprzód chałupę, stojącą na Zawrociu na pułplacu, z jedną stronę Iwana Łazarczyka, a z drugą stronę Dydy, tak też pułplacu gołe z jedną stronę potomstwa Marcina Choińskiego, z drugą Węclawczyka. I ten pułplacек ojczysty, leżący na Zawrociu z jedną stronę Hrycka Harbury, a z drugą Iwana Szutyłowicza, także i wszystko ubostwo swoją, którąkolwiek się może należeć in genere et specie, to wszystko legowała małżonkowi swemu Semenowi, oddalając wszystkich blizkich swoich i krewnych, a te za przyjaźń i pilność onego, którą miał przeciwko mnie podczas powietrza, gdy nam z miasta kazano ustąpić, tam naprzód Pan Bóg, a on w chorobie mojej ratował me i dozierał. Zaś Ohapcę, siostrzenicy swojej, odkazała kożuch i białe chusty. Manisto te legowała do cerkwie Zalesockiej na obraz Panny Na[j]świętszej. Declarowała też to taż testatorka, iż jej nikt nie winien, ani ona nikomu nic nie winna krom złotych dziesięci, którycheśmy pożyczili z mężem swym na chałupę, którą ten że małżonek powinien będzie oddać z dobr mianowanych: dokładała i tego nakoniec iż Jowski wykupiła z mężem swym za swoje pieniądze suknią łązurową z kabatem tabinowym z haftkami srebrnymi.

Zachowując jednak sobie wolnę prawo taż testatorka iż jeśliby ją Pan Bóg do pierwszego zdrowia przyprowadzić raczył, ten testament kasować, a jeśliby umarła, aby cale i ni w czym nienaruszenie zostawał.

Żądając nakoniec aby ta jej ostatnia wola była do akt miejskich ołyckich zapisana. Quod cum mem[oriam] solidatum acticatum est.

46. Тестамент міщанки Вовді Білецької.

Олика, 17 квітня 1657 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 55. Укладений вдома на прохання тестаторки, у присутності свідків. Облятований до міської книги, того ж дня. Текст вибляклий.

Feria tertia, die 17 Aprilis. Anno D[omi]no 1657

Testament ućciwej Wowdy Białeckiej

Na żądanie ućciwej Wowdy Białeckiej, mieszczki ołyckiej, zesłani byli z urzędu p. Adama Toczewickiego, łantwójta ołyckiego, ućciwi Sebastian Kalenowicz, Hieronim Taniukiewicz, ławnicy przysięgli, mieszczanie ołyccy, z Dementym Pałuńskim, pisarzem na ten czas przysięgłym, do przesłuchania testamentu albo ostatniej woli przerzeczonej Wowdy Białeckiej, która będąc acz na ciele chora, ale jeszcze przy zmysłach zupełnych i przy dobrej pamięci, poruczywszy duszę Panu Bogu, a ciało ziemi, które prosiła aby podług przemożenia z tych dobr pogrzebione było na cmentarzu Zawrockim według religii greckiej. A majątności swoje albo raczej ubożstwo tak disponowała i takową swoją declaracją uczyniła:

Naprzód chałupę stojącą na Zawrociu na czwieri placu, tę legowała i odkazała bratnim dzieciom Ewie i Annie. Gotowych pieniędzy złotych cztery, te na pogrzeb. U Omielianichi też testatorka mieniła długi winnego złotych siedm i groszy piętnaście. Item też została winna z adwiesadłą (?) złotych cztery polskich. U Klima Pilipeniaty złotych cztery polskich. Tenże został winien za mieszkanie z drugim sąsiadem złoty jeden. Suknię łązurową, kozuch, pułczamarek tatarski, koszul białogłowskich cztery, namietek cztery, poduszek dwie, koc stary, skrzynka, sprzęt domowy – te wszystkie rzeczy, jako też i dłużek odkazała i legowała też testatorka Ewie i Annie, bratnim dzieciom. Taż mieniła, że została winna Josiowi Michelewiczowi złoty jeden i groszy dwadzieścia dwa. Prosiła żeby s tych że dobr zapłacono.

Warując jednak sobie też testatorka, iż jeśliby ją Pan Bóg przywrócił do pierwszego zdrowia, testament ten uczyniony cassować i annihilować, a jeśliby ją wziął s tego świata, aby ni w czym nienaruszony zostawał, prosząc aby był do akt miejskich ołyckich przyjęty i zapisany. Na której prośbie jest przyjęty i zapisany za obłożeniem pamiętnego.

47. Тестамент міщанина Станіслава Медзякевича.

Олика, 21 жовтня 1657 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 64–65. Укладений вдома на прохання тестатора, у присутності свідків. Облятований до міської книги, того ж дня. 10 листопада того ж року укладений інвентар майна небіжчика (там само, арк. 65 зв.–66 зв.).

Iudicium necessario bannitum in domo famati domini Stanislai Miedziakiewicz. Dominico die vigesima prima Octobris. Anno Domino millesimo sexcentesimo quinquagesimo septimo // [64v] per spectabilem ac famatum D[omi]num Adamum Toczewiecki vicead[vocatum], juratum et honestos Sebastianum Kalenowicz, Stanislaum Łabuński, Hieronimum Taniukiewicz, Theodorum Timoszewicz scab[inis] iudicii. In praesentia famatum dominorum Gasparum Sewerycz proconsul[um], Theodori Kurylowicz consulum. In praesentia famati d[omi]ni Martini Bielec

Przed tym to sondem wyłożonym gajnym pan Stanisław Miedziakowicz, będąc acz na ciele chory, ale na zmysłach zdrowy i przy pamięci zupełnej, poruczywszy duszę Panu Bogu, nad którą aby się Pan Bóg zmiłował po ześciu z tego świata, a ciało ziemi, które podług obrzędów

chrześcijańskich prosił aby było pogrzebione w kościele nowym w brackim grobie, prosząc dzieci swoich aby bez kosztu pochowane było. Trumna aby była prosta nie puklasta, z krzyżem na wierzchu malowanym czarnym. Ciało w proste płótno aby owite było.

Majątności i dobr nie mam inszych tylko ten dom, w którym mieszkam i ten kupiwszy mieszkałem, wszak ziwi są przedawcy, od których bez wszystkie lata moję nie byłem turbowany, od nikogo jednego czasu jakijśi człowiek, którego i pod dziś dzień nie znam, dowiedziawszy się że mię nie było w domu upominał się u żony mojej długu, pretendując sobie abym był winnym onemu, a gdym się zjawił wszyscy w milczeniu zostali i powtore ciż upominali się u żony mojej gdym ja był w Litwie, ale skorom i stamtąd przyjechał dotąd w milczeniu zostaje. Dlatego to w tym testamencie moim waruje, że na ten dom nie winienem nikomu oprócz venerabilis caplanis olycensis złotych dwieście polskich, który to dług takowym sposobem zaciągnęłem, iż Jm xiędza Karwockiego, kustosa collegiaty ołyckiej wino było u mnie, któremu ja uchodząc przed kozakami tu w Ołyce odjechał, za czym lubo winien za tę wino ten dług wzwysz mianowany. Teraz tym testamentem moim proszę Ich Mściow jakom ustawicznie solictetował w proźbie mojej JMśc xiędza Suchińskiego, aby zniozszy się z Ich Mościami inszemi capitularibus mogli co umniejszyć mnie za żywota, a po śmierci mojej dziatkom moim, gdyżem ja nie korzystował tym winem, alem go sprawiedliwie odjechał tu w Ołyce, jako nieprzyjaciel następował. Który to dług jako kolwiek z łaski Ich Mściow popadnie, tedy synowie moje z jednej matki spłodzone mają i powinni będą zapłacić, abo czynsz takowym sposobem venerabili caplani olycensi placili, jakowym i ja płaciłem. Do którego to domu córki moję żadna z nich nie należą, gdyżem ja według możności mojej onych już wyposażył, o to tylko jeno pilno moich synów żądając i napominając proszę, aby starszą córkę moję Teresę Sielecką we wszystkim jako właśnie rodzicielki swej szanowali // [65] i słuchali i onej z domu ustąpić żadną miarą nie przymuszali, poty poki o małżonku swym Sieleckim pewną wiadomość lubo przyjazd onego będzie miała i pożytku z tego domu, jakom ja zażywał, do takowegoż czasu spokojnie bez wszelakiej praepeditiej braci swoich aby zażywała. Dług, za którym na się wziął, winny Thomaszowi Łabuńskiemu złotych trzydzieści polskich. Szynekarz mój Paweł wyszynkowawszy za piwo, które teraz ma onemu, powinni oddać. Za wiadomością jednak urzędu miejskiego, który odebrawszy ten że Thomasz Łabuński ma wiecznie kwitować, brata swego według zeznania z rzeczy ruchomych, które po mnie zostaną Janowi, synowi memu. Delią łązurową, która bez podszewki mianuje. Krów dwie – te córkom moim należeć będą, pozwalając panie Teresie, którą zechcę, a konia – synom. Służebnicy Hanusce z szubki niebożczki małżonki mej spodnie kazać jej zrobić i jałowka jeśli per Bor. (?) wcale zachowa, ta tej że będzie należała, jednak jeśliby córka która zechciała otrzymać z sacunku pieniędzy tej że Hannusce będą należeć. Proszę o te wszystkie w wolnej dispositiej p. Teresie zostawać będąc, z których jedno ma dać tej że służebnicy. Miednic dwie i cyny, co może bydź, te w równy dział córkom moim, łyżek srebrnych cztery, z których tabliczek dwie robi każda, a zrobiwszy jedną oddać do obrazu P. Przena[.]świętzej Różańca Świętego, a drugą do obrazu Józepha Świętego, tę mają bydź równę, a ośm łyżek synom w równym dział, insze ruchome rzeczy w miedzi i wszystkie przy domie tymże synom należeć będą. Zboża cokolwiek może bydź i słodów gotowych, to przy domie zostawać ma, w czym jednak wolna dispositia p. Teresie, córce mej starszej.

Przy tem kończąc ten testament swój, pokornie proszę w.m. p. Stanisława Thokarskiego, na ten czas starosty ołyckiego, aby dziatki moje w miłościwej łasce swej i protectiej miał. Za opiekunów jeśliby potrzeba jaka ukazowała, upraszam p. Romana Antypowicza, pisarza prowentowego, i p. Grzegorza Brzozowickiego, aby po śmierci testatora opiekali się dziećmi onego pozostałemi.

Zachowując jednak sobie ten że testator wolne prawo ten testament cassować, jeśliby go Pan Bóg do pierwszego zdrowia przyprowadzić raczył, a jeśliby umarł, aby ni w czym nie naruszony zostawał, żądając aby ten testament do akt miejskich ołyckich był przyjęty i zapisany. Quod cum mem[oriam] solidatum acticatum est.

48. Тестамент олицького купця Івана Йовтуховича.

Маначин, 3 березня 1657 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 67-68. Укладений на прохання тестатора у присутності свідків у Маначині, у будинку лентвійта Кіндрата 3 березня 1657 р. Випис з маначинської книги, засвідчений міською печаткою і підписом міського писаря, облятований до олицької книги 3 грудня 1657 р. Подав для вписання приятель тестатора Іван Грицелко.

Testament nieboszczyka Iwana Jowtuchowicza przez Iwana Hricelkę,
mieszczanina ołyckiego

[67] Actum in praetorio olycen[is], feria secunda, die tertia Decembris. Anno D[omi]ni millesimo sexcentesimo quinquagesimo septimo. Coram officio famatum dominorum Adami Toczewicki viceadvocatus, jurati Gasparam Sewerycz, procons[ul]um, nec non Sebastiani Kalenowicz, Stanislai Łabuński, Theodori Timoszewicz, scabin[is] jurat[us] civibus olycen[is]

Insertio testamentu niebożczyka Iwana Jowtuchowicza przez Iwana Hricelkę
mieszczanina ołyckiego

Przed tym że urzędem stanąwszy oblicznie ućciwy Iwan Hricelka, mieszczanin ołycki, ukazał testament niebożczyka Iwana Jowtuchowicza, prosząc aby był inserowany w akta niniejsze miasta Ołyki. Którego instantią urząd słysząc testament pokazany w akta terazniejszej perpetuitatis inserować roskazał, cuius tenor talis:

W imie Pańskie. Amen.

Ja, Iwan Jołtuchowicz, mieszczanin z Ołyki, majątności xcia JeMści Radziwiła, canclerza Wielkiego Xięstwa Litewskiego, który wyjachawszy z domu w zdrowiu dobrym, a iż mie Pan Bóg raczył złożyć chorobą w Manaczynie, tedy nie wiedząc dnia i godziny śmierci swej i mając w Ołyce małżonkę na imie Wowdiucha i dziatki z nią, i chcąc aby po śmierci mojej kośćiami moimi nie trzesiano, czynię tedy ostatnią wolą moją i rozporządzam ubożstwo moję.

Naprzód małżonce mej naznaczam czetwertine pola po ojcu jej, którem ja kupił, co tym polem choć by i zamaż miała puść, to jej wolno onym disponować, według woli jej, jeśliby małżonka moja nie miała zamaż puść, tedy wszystkimi dobrami memi ma disponować, dziatkom moim i swoim nic nie utracając. A jeśliby miała puść zamaż, tedy dziatkom moim naznaczam opiekunów p. Kaspra Kotlarza [F]rimego [?] i pana Semena Horochowicza, zięcia swego, co proszę panów opiekunów jeśliby małżonka moja miała zamaż puść, aby tego // [67v] przestrzegali aby ubostwa nie potraciła dziatkom moim, która jeśli zamaż pójdzie, tedy jej naznaczam tę chatę, co na tyle i komorę, którą chatę ma zebrać, znalazzsy sobie plac i tam ma one pobudować, co choć zamaż pójdzie, a dziatkom moim nie będzie krzywdy czyniła aby jej i panowie opiekunowie nie turbowali. A jeśli zamaż nie pójdzie, wszystkimi dobrami memi ma disponować aż do śmierci swej, której naznaczam złotych polskich sto jeśli zamaż pujdzie. A przednie budowanie dziatkom moim ze wszystkim należeć ma. Dziatkom moim naznaczam pola włokę i z folwarkiem, co na tej włoce i sad dziatkom moim, co na Osypowce, naznaczam, aby nie mieli żadnej przeszkody ni od kogo. Siostry mej dzieciom na imie Malachy tym naznaczam ogroda

połowicę wedle Jakubowego ogroda, a z drugiej strony Hricelkowego. Co tym ogrodem ma żona moja disponować i pożytki z niego zbierać do wzrostu tych sierot. Co jeśliby tę dzieci mieli pomrzeć, tedy ten ogród ma należeć na dzieci moje. Szwagier mój Iwaszko, który był u mnie w opiece jeszcze z opieki nie wyszedł, tedy jego pieniędzy przy mnie było złotych siedmdziesiąt polskich. Proszę aby mu to było oddano, z chudoby mojej. Tak też i żupan litewski jemu naznaczam, proszę aby mu był oddany, guzyki srebrne odprowszy, które dzieciom moim należeć mają. Biekieszka wielka i ta dzieciom moim należeć ma. Proszę moją namiłszą żonę abyś z tych dobr po mnie pozostałych dziatki moję sporządzała i wyprawiała, kiedy im Pan Bóg da co porostą aby zarówno jak jednej, tak drugiej ochędotwo sprawiała i wyprawiała, gdyż na to jest gotowane ubostwa na złotych siedmset abyś i tym młodszym tak pasy srebrne posprawiała, jako jest u starszej córki. A proszę cie: nie zbytkuj się nad dziatkami memi.

U Hricka Knyryka jest złotych polskich czterdzieści, w czym on zastawił dnine pola, tedy niech odda złotych czterdzieści, a jego przy niem niech będzie i to dzieciom moim należy. Ojczyma swego, który mi winien złotych polskich dwadzieścia i brat mój kop trzynaście litewskich, proszę i roskazuje aby ich w tym małżonka moja zaniechała, tylko prosze aby ojczym mój synowi swemu, a bratu memu to na wesele obrócił. A iż w Manacznynie przy mnie jest dwa koni i z wozami, i z towarami, tedy ten towar daje do wiernych rąk dla spieniężenia Jackowi Serkizowemu, zięciowi sonsiadowi swemu, jako mu Pan Bóg mił aby to spieniężył, a małżonce mej aby pieniądze oddał, co i to na dzieci mę odkazuję i naznaczam, odjeżdżając z domu, tedym nie odjechał gotowych pieniędzy nic jesczem pożyczyl sobie na drogę u Feska Mowczanka złotych dziesięć, jeśli mu nie oddała małżonka moja be ze mnie, proszę aby oddała. Proszę też aby małżonka moja oddała na cerkiew złotych dziesięć polskich, i prosze aby za dusze moję odprawiała, s tym co jest, wieprzów dwornych, tedy to pokarmiwszy na obchód domowy miła, żonę w tym je też napominam i prosze iż przystojniejsza by to rzecz była abyś dziewczynne zamaż wydała za dobrego jakiego człowieka, aniżeli by sama zamaż szła, abo tym przy wolej w to jej zostaje, czym jak cie Pan Bóg nauczy, a proszę cię o dziatki.

To się działo przy Kondracie lantwójcie w domu jego // [68] przy Wasilu, przy Ostapie, Philipie Ławrykowym radziec, Pietrze Haracowskim, Stephanie Karpcowym przysiężnym, sonsiad jego Lesko Neduryczek, Kuzma Fedczenko, Kuzma Czymków.

Który testament jest zapisany w xięgach miejskich manaczyńskich i jest wydany z xiąg z przyciśnieniem pieczęci radzieckiej i z podpisem ręki pisarza miejskiego w Manacznynie, die 3 Martij, anno 1647⁸⁹⁵. Petrus Gładowski, notarij jurati, manu propria.

Co wszystko za obłożeniem pamiętnego jest zapisano.

49. Тестамент солодовнички Лукашихи.

Олика, 11 березня 1658 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 72 зв.–73. Укладений вдома на прохан-
ня тестаторки, у присутності свідків. Облятований до міської книги, того ж дня.

Actum olyc[ensis], feria secunda, die undecima Marti.

Anno Domini millesimo sexcentesimo quinquagesimo octavo

Testament albo ostatnia wola Łukaszowej słodowniczki

Za żądaniem ućciwej Łukaszychi, słodowniczki, byli przydani z urzędu p. Adama Tocze-
wickiego, lantwójta ołyckiego, ućciwi Sebastian Kalenowicz, Paweł Hutorowicz, ławnicy

⁸⁹⁵ 1647 рік мабуть проставлений помилково. Має бути: 1657

przysięgli, mieszczenie ołyccy, z Demetrim Paluńskim, pisarzem przysięgłym miejskim, a to do przesłuchania testamentu albo ostatniej woli pomienionej Łukaszychi, która będąc acz na ciele chora, ale jeszcze przy zmysłach i baczeniu zupełnym, przy bytności ućciwego Jana Tukowskiego, mieszczanina ołyckiego, taką ostatnią wolą swoją declarowała.

Naprzód poruczywszy dusze Panu Bogu, a ciało ziemi, które jeśli Pan Bóg śmierć przyszele w tej chorobie, żądała aby było pogrzebione przy kościele starym Trójcy Świętej. A ubożstwo pozostałe w ten niżej opisany sposób disponowała.

Naprzód świni pięcioro, które pozostały po pierwszym małżonku jej. S tych świniie starą i wieprzów dwa Marynie, córce swej z pierwszym mężem zplodzonej, odkazała. Dwoję zaś Łukaszeni, małżonkowi terażniejszemu, suknią łazurową szyptuchową, którą z pierwszym mężem sprawiła, ta też że Marynie. Płótina grubego surowego tkackiej roboty arszynów piętnaście, koszul białogłowskich siedm, podwik siedm, fartuchów cztery, chustek przetykanych zabłoczą cztery, skrzynie, poduszek trzy, to wszystko tej że Marynie, córce swej, legowała. Taż mianowała, iż długi winni zostali kopę lit. Żydowi, prosiła aby małżonek te kope zapłacił, co wziął za kozuch jej przyniesiony. A co się zaś tych lat prąrobiło, pozostałe // [73] fartuchi mężkie i inne rzeczy małżonkowi terażniejszemu legowała. Taż mianowała, iż płótina sprzedała za złotych polskich siedmnaście, które przyrobiła z pierwszym mężem, także świniie karmnę, którą przygnała, te przedali za złotych dwanaście. To wszystko tak za płótino, jako i za świniie strawiła [z] terażniejszym Łukaszem, małżonkiem swym, jako chował.

Warując jednak sobie taż testatorka, iż jeśli by ją Pan Bóg przywrócił do pierwszego zdrowia, testament ten uczyniony cassować i annihilować, a jeśli by ją wziął z tego świata, aby ni w czym nie naruszony zostawał. Prosząc aby był do akt miejskich ołyckich przyjęty i zapisany. Na którą próżbę jest przyjęty i za obłożeniem pamiętnego zapisany.

50. Тестамент міщанина Івана Антиповича.

Олика, 23 травня 1658 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 46. Написаний власноруч тестатором руською мовою. При вписанні до міської книги перекладений на польську мову лавником Єронімом Таниукевичем. Облятований до міської книги на прохання дружини небіжчика Катерини, 6 вересня 1660 р.

Actum in praetorio olycensis, feria secunda, die sexta Septembris. Anno Domini 1660.

Coram officio D[omini] Martini Bielec advocati olycensis,
Mattias Sobkowicz proconsulis, Hieronimi Chomicz⁸⁹⁶ consulis,
nec non honesti Hieronimi Taniukiewicz, scabini, civibus olycensis

Acticatio testamentu nieboszczyka Iwana Antypowicza przez
Katarzynę małżonkę jego pozostałą

Przed tym to urzędem stanąwszy obliczniwa Katarzyna Iwanowa Antypowiczowa, małżonka pozostała nieboszczyka Iwana Antypowicza, z bytności sławetnego pana Jarmosza Chomowicza, rajce ołyckiego, za opiekuna sobie od urzędu uproszonego podała do xiąg testament nieboszczyka małżonka swego Iwana Antypowicza po rusku jego ręką własną pisany i podpisany, prosząc aby był przyjęty i do xiąg acticowany, którego to testamentu z ruskiego na polskie fideliter przez uczciwego Hieronima Taniukiewicza, ławnika przysięgłego i mieszczanina ołyckiego, za roskazaniem urzędowym przetłumaczonego de verbo ad verbum tenor sequitur et est talis:

⁸⁹⁶ Jarmosz Chomowicz

W imie Ojca i Syna, i Świętego Ducha. Amen.

Ja, Iwan Antypowicz, nawiedzony od Boga, w ciele boleśnym, a na umyśle swoim cale zdrowy, oddający ducha swego Bogu wszechmocnemu w Trójcy jedynemu w ręce, a ciało ziemi. A przy tym, też Panu Bogu wszechmogącemu zostawuję żonę i dzieci swoje, zostawiwszy dziatkom swoim opiekuna p. brata Romana, a cokolwiek tym testamentem komu leguję z dobr swoich mający ich, a mianowicie: gotowych groszy pięćset złotych dwom synom swoim Martynowi i Stefanowi, które to groszy do rąk zostawuję. Panu bratu Romanu w opiekę i syna mojego mniejszego Stefana na łaskawe baczenie waszmości, a starszemu synowi mojemu Łukaszowi pułwłoki pola na gruntach ołyckich, do tego klacza i wołów dwa nie uczonych i pięćdziesiąt złotych groszy gotowych. Marusi, doczce mojej, złotych pięćdziesiąt i klacz wrona z rzebięciem. A cokolwiek dobr moich ruchomych stojących i leżących pułwłoki poka tamże na gruntach miejskich browar i z kotłem, z słodownią do używania żonie mojej i folwark na Zalesoczcu, a po śmierci żony mojej zostać mają tymże dzieciom naszym. A przy której cerkwi ciało moje leżeć ma, leguję na tę cerkiew dziesięć kop litewskich gotowych.

Stało się to w domu moim w Baszłykach przy zacnych mieszczanach ołyckich i wielebnych ojców cumanskiego i sileńskiego, i p. Jacka Połujka, Jarmosza Chomowicza i Stanisława, brata mojego, o co proszę, aby mój ten testament był ważny i ni w czym nie naruszony po śmierci mojej i do xiąg miejskich był przyjęty.

Stało się w roku tysiąc sześćset pięćdziesiąt ósmego, miesiąca maja dwudziestego trzeciego dnia.

Michiejasz, swieszczennik cumański,

Leonty, swieszczennik sileński.

Po którego to testamentu w sądzie przetłumaczeniu i przeczytaniu urząd tenże testament pomienionej Katarzyny Iwanowej Antypowiczowej przyjął i do xiąg miejskich ołyckich za obłożeniem pamiętnego jest zapisany.

51. Тестамент будівничого Михайла Вальди.

Олика, 8 лютого 1659 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 83 зв.–84. Укладений вдома на прохан-ня тестатора, у присутності свідків. Облятований до міської книги того ж дня.

Actum olyce[nsis] sabbatho. Die octava, February.

Anno Domini millessimo sexcentesimo quinquagesimo nono

Testament pana Michała Waldy, mieszczanina ołyckiego

Na żądanie pana Michała Waldy zesłany byli z urzędu pana Adama Toczewickiego, lantwójta ołyckiego, ućciwy Fedor Timoszewicz, ławnik przysięgły, mieszczanin ołycki, z Demetrem Pałuńskim, pisarzem przysięgłym miejskim, do przesłuchania testamentu albo ostatniej woli pomienionego p. Michała Waldy, który przy bytności sławetnych p. Andrzeja Butkiewicza, p. Jana Szcyapakowicza, rajców ołyckich, także i przy ućciwych Szejnie Lenarcie, mieszczaninie ołyckim, taką ostatnią wolą swoją deklarował. Będąc acz na ciele chorym, lecz przy zmysłach zupełnych i baczeniu.

Naprzód poruczywszy dusze Panu Bogu wszechmogącemu, nad którą abym Pan Bóg zmiłować raczył, a ciało ziemi, które prosił aby było pogrzebione do trzeciego dnia, podług obrzędów chrześci[j]ańskich w kościele nowym w brackim grobie od pozostałej małżonki jego. Pieniądze które mu winni ludzie, deklarował: Hoszko złotych sto i sześćdziesiąt polskich, na

co i membram, Dawydkowa Haszewiczowa zda mi się pięćdziesiąt złotych, Mordysz Marszałkowicz złotych sto, na co i membram, Dawyd Rzeznik złotych dwadzieścia jeden, p. Marcin Bielec złotych cztery, pan Jan Szczypakowicz złotych trzydzieści, zosobna co się przeiał płacić za p. Marcina Bielca złotych dziesięć polskich. P. Jakubowa Niedzwiedzka złotych sześćdziesiąt i jeden i groszy ośnaście, na co i membram ręką własną pisany niebożczyka Niedzwiedzkiego, o co prosił aby to wpisano było. W Łucku Marcin Hutnik złotych trzydzieści polskich zasłużonych w skarbie xcia JMci złotych sto trzydzieści polskich, która summa na włoce, na co i przywilej świętej pamięci xcia JMci Albrychta Stanisława Radziwiła, kanclerza Wielkiego Księstwa Litewskiego, pana i dobrodzieja mego. Tedy z tych pieniędzy, które w skarbie xzny JMci legowały, odkazał na szpital wielki aby co rok msza święta czytana odprowowała się za duszę testatora. Z tegoż wyderkaфу obiad ubogim sprawić będzie powinien ten, kto będzie tę pieniądze lubo włokę trzymał, a ubodzy mszę świętą słuchać powinni. Co u Mordusza złotych sto, tę na anniwersarz za duszę testatora na kościół legował i odkazał. U Hoszkowej, tę legował także na kościół za dusze Jadwigi, żony pierwszej. Co u Dawydkowej, tę legował do bractwa Różańca Świętego, lecz insze pieniądze, które na długach, legował żenie swej Zophiej, tak też i wszystkie dobra moje, które kolwiek są in genere et specie pracą rąk moich nabyte, tę z dobrej woli swojej i miłości małżeńskiej małżonce mej Zophiej Michałowej Waldzinej ostatnią wolą moją leguję i odkazuję. Jakom raz zdrowym będąc dał, darował, stanąwszy na ratusz dobrowolnie z miłości małżeńskiej ut patet sub actu feria sexta die decima quinta Septembri, // [84] anno Domini millessimo sexcentesimo quinquagesimo sexto, tę tedy teraz testamentem moim potwierdzam. Ten że testator wnosil aby Andrusowa i potomki jej blizkie i krewnę nie mieli żadnej należności do Zophiej, małżonki mej, gdyż już wszystko ode mnie odebrali. To też wnosil aby pierwszy testament jego był cassowany i wniwiecz obrócony, gdyż bez woli i wiadomości mojej do xiąg wpisany i aktikowany. Do tegoż już dobra moje terazniejsze nie wynoszą tak wiele, bo się już nadterały. Ten że testator wnosil iż brackich pieniędzy nie masz nic. Zawierając tą ostatnią wolą swoją, prosił obecnie będącego sławetnego pana Andrzeja Butkiewicza, rajce i mieszczanina ołyckiego, także p. Romana Antypowicza, pisarza prowentowego, aby byli tej ostatniej woli jego protektorami i executorami, tak i pozostałej małżonki jego.

Zachowując jednak sobie ten że testator wolne prawo jeśliby go Pan Bóg do pierwszego zdrowia przyprowadzić raczył, ten testament cassować, odmienić i poprawić, i aby to przy woli testatora zostawało. A jeśliby Pan Bóg śmierci czasu i godzinę przysłał, aby był wcale i nienaruszenie zachowany.

Żądając nakoniec aby był do akt miejskich ołyckich przyjęty i zapisany. Quod memoriam solidato acticatum est.

52. Тестамент купця Матяша Підвисоцького.

Олика, 26 квітня 1659 р.

Джерело: ЦДАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 85а зв.–86. Укладений вдома на прохання тестатора, у присутності свідків. Облятований до міської книги того ж дня.

Testament opatrnego Matiasza Podwysockiego, mieszczanina ołyckiego

Actum olyce[nsis] sabbatho, die vigesima sexta Aprilis.

Anno D[omi]ni millesimo // [86] sexentesimo quibquagesimo nono

Na żądanie opatrnego Matiasza Podwysockiego, mieszczanina ołyckiego, byli przydani z urzędu sławetnego pana Adama Toczewickiego, lantwójta ołyckiego, ucciwi Fedor Tymoszewicz,

Sebetyan Mendeccki, Szymon Krasowski, ławnicy przysięgli, mieszczanie ołyccy z pisarzem przysięgłym Demetrym Pałuńskim, a to do przesłuchania testamentu albo ostatniej woli pomienionego Matiasza, który będąc acz na ciele chory, ale przy pamięci i zmysłach zupełnych, przy bytności Iwana Kucewicza, mieszczanina ołyckiego, poruczywszy dusze Panu Bogu, a ciało ziemi, które jeśliby za wolą Pana Boga z duszą rozłączyło się, żądał aby przy kościele Świętej Trójce podług obrzędów chrześcijańskich pogrzebiono było podług przemożenia żony pozostałej.

Dobra zaś wszystkie swoje stojące i leżonce, ruchome i nieruchome pracą swoją nabytą in genere et specie małżonce swej i dziecięciu legował testamentem i odkazał. Ten że testator wnosil aby siostra moja żadnej należności do dobr pozostałych i małżonki mej nie miała. Ten że testator producował kwity Jej Mści paniej Piasoczyńskiej, że zapłacił arędę jej Mści złotych dwieście czterdzieści i pułsiodma złotego na też raty. Wnosil testator, że jej Mśc pani Piasoczyńska wzięła beczkę oleju targiem kwarte po groszy ośm polskich do wymianu. Ten że producował registr długi winnego, że mu poddani suchowscy i radochowscy za napój zostali winni. Prosząc Jego Mśc pana Piasoczyńskiego i Jej Mśc paniej Piasoczyńskiej aby według rejestru od poddanych małżonce jego zapłacono było.

Długi zaś, które jemu winno, deklarował: iż Jasko Czerepaszyn zięć, mieszczanin doliński został winien za olej złotych pięćdziesiąt i pułczwarta, // [86v] który dług żenie pozostałej legował i odkazał. Ten że testator prosił, aby i to wpisano było, że s tego świata schodzę z własnych rąk Stanisława Ptasznika, że onego bił i mordował bez żadnego dania przyczyny. Prosząc pozostałej małżonki, aby dochodziła tego, gdyż z własnych rąk jego z świata tego schodzę. Zawierając tę ostatnią wolą swoją, prosił obecnie będących uściwego Szymona Krasowskiego i Iwana Kucewicza, mieszczan ołyckich, aby byli tej ostatniej woli jego protectorami i executorami, także i pozostałej małżonce jego.

Zachowując jednak wolne prawo sobie ten że testaor iż jeśliby go Pan Bóg do pierwszego zdrowia przyprowadzić raczył, ten testament kassować, odmienić i poprawić aby to przy woli testatora zostawało. A jeśliby Pan Bóg śmierci czas i godzinę przysłał, aby był wcale i nienaruszenie zachowany.

Żądając nakoniec aby był do akt miejskich ołyckich przyjęty i zapisany. Quod cum memoriam solidato acticatum est.

53. Тестамент лавника Григорія Фалелійовича.

Олика, 9 жовтня 1659 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 91–92. Укладений вдома на прохання тестатора, у присутності свідків. Облятований до міської книги того ж дня.

Testament sławetnego Hrehorego Falelijewicza, mieszczanina ołyckiego

Actum olycen[is] feria quinta die nona Octobris
Anno D[omi]ni millesimo sexcentesimo quinquagesimo nono

Na żądanie uściwego Hrehorego Falelijewicza, mieszczanina ołyckiego, byli przydani z urzędu pana Marcina Bielca, wójta ołyckiego, uściwi Fedor Tymoszewicz, Paweł Hutorowicz, Hieronym Taniukiewicz, Sebastyan Mendeccki, Szymon Krasowski, Alexander Jazeniecki, Matiasz Adamowicz, ławnicy przysięgli z pisarzem miejskim przysięgłym przy bytności pana Marcina Bielca, wójta ołyckiego, pana Kaspra Sewerycza, p. Andrzeja Budkiewicza, radziec, Ihnata Ihnatowicza, Jowchima Kisielewicza, Kalenika Szawuły, Iwana Buniaka, Ostapa Łojka,

mieszczan ołyckich. A to do przesłuchania testamentu albo ostatniej woli pomienionego Hrehorego, który będąc acz na ciełe chory, ale jeszcze przy bacznym rozumie i zmysłach zupełnych, // [91v] poruczywszy duszę Panu Bogu wszechmogącemu, ciało ziemi, które prosił aby od pozostałej małżonki według przemożenia po wyjściu ducha pogrzebione było przy cerkwi Zawrockiej Trójcy Świętej obrządkiem religiej greckiej.

Naprzód wnosił testator, iż nie mam złota, srebra, gotowych pieniędzy ani gruntów żadnych, prócz domu stojącego w Szrednim mieście Ołyce w Rynku na pułplacu z jednej strony Jego Msci p. Burdzilowskiego, a z drugiej Jego Msci xiędza Bachowskiego. Ten dom pozostałej małżonce mej i dziatkom moim z nią spółdzonym leguję i odkazuję. Iż wolno jej będzie jako chcec disponować, według najlepszego upodobania jej, lubo sobie otrzymać. Długi, którem został winien popłaciwszy i wyprawę według przemożenia Maryannie, córce mej spółdzonej z pierwszą żoną oddać. Jako też oszacowawszy przedać i długi, którem został winien różnym creditorom, popłacić. Naprzód zostałem winien do cechu naszego krawieckiego złotych ośmdziesiąt polskich. Do kościoła na mszę świętę za duszę niebożczyka N. Kułakowskiego złotych dwadzieścia polskich. Jakubowej Stelmasce złotych dwadzieścia polskich. Ten że testator prosił pozostałej małżonki aby pas swój własny srebrny puklasty córce jego Maryannie, spółdzonej z pierwszą żoną w wyprawie dała. Katankę kromrasową, letnik tatarskiego muchajeru, kabat muchajeru tureckiego, fartuch harasowy aby sprawiła, poduszek trzy, pierzynę jedną, prześcieradło jedne, koc i chusty białe aby oddała, także wesele według przemożenia swego prosił aby sprawiła, a sobie tego wszystkiego requirowała na tym że domie i tym się kontentowała z dziatkami swemi. Prosząc ten że testator córki swej Maryanny, spółdzonej z pierwszą żoną, aby ni w czym pozostałej małżonki nie turbowała i żadnego prawa sobie do tegoż domu nie pretendowała i nie miała, ale się tym contentowała, com w testamencie moim namienił. Oblicznie będąca małżonka pomienionego testatora przypominanie czyniła przeciwko temu testamentowi o złotych sto polskich gotowych pieniędzy, które w ten że dom wniosła, aby jej wprzód zapłacono było mimo inszych creditorów. Co słyszac testator przyznał, że wniosła. Wnosząc aby sobie na tym że domie dochodziła. Rzeczy także ruchome i nieruchome, i wszystkie się porządkiem pozostałej małżonce i z dziećmi z nią spółdzonymi legował i odkazał. To też wnosił testator, iż panowie cechowi dług zostali winni do skrzynki krawieckiej według rejestru cechowego. Uprosiwszy na ostatek za opiekuna // [92] sławetnego pana Kaspra Sewerycza, rajce i mieszczanina ołyckiego, aby po śmierci testatora opieką się żoną onego i dziećmi pozostałymi.

Zachowując jednak ten że testator ten testament casować jeśli go Pan Bóg do pierwszego zdrowia przyprowadzi, a jeśliby umarł, aby ni w czym nie naruszony zostawał. Żądając aby ten testament do akt miejskich ołyckich był przyjęty i zapisany. Quod memoriam solidato acticatum est.

54. Тестамент міщанки Настасії, дружини Данила Синицького.

Дубно, 16 лютого 1660 р.

Джерело: ЦДАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 1, арк. 154 зв.–155 зв. Укладений вдома на прохання тестаторки, у присутності свідків. Облята у міській книзі, того ж дня. Подав для вписання міщанин Никон Бублик.

W imie Ojca i Syna, i Ducha Ś[wię]tego Pana Boga, w Trójcy Przenajświętszej. Amen.

Ja, Nastazja pirszego małżeństwa Wasila Szwozki, drugiego małżeństwa Kuźmy Lubowika, a terazniejszego trzeciego Daniłowa Sinicka, będąc od Pana Boga chorobą złożona i nawiedzona, spodziewaiąc się bliższą śmierci aniżeli życia na tem świecie. Tedy co pismem takowe rzeczy

nieokryślone s pamięci ludzkiej wychodzi. Tedy ja, chcąc ubożstwo moje rozporządzić, aby zaś napotem turbaciej curce mojej Tatianie z Wasilem Szwozko, małżonkiem moim pirszym spłodzonej, nie było. Uprosiłam o zesłanie szlachetnego pana // [155] Klimunta Andruzkiego, wójta dubie[ńskiego], o przydanie pp. urzędowych do napisania i uczynienia testamentu ostatniej woli mojej. A tak ja będąc jednak jeszcze przy dobrej pamięci, czynię taki testament.

Naprzód ducha mego polecam Panu Bogu w ręce, a ciało moje grzeszną, jako jest z ziemi wziętę i znowu ma być wedle obrzędu chrześci[j]ańskiego przy cerkwi Ś[wię]tego Proroka Eliasza w mieście Dubnie pogrzebionę zwyczajem chrześci[j]ańskim, o co proszę tak curkę mojej Tatiany, jako i pokrewnych moich abym te ostatnią usługę z miłości swej uczynili. Dom i grunta jako też i rzeczy, to jest zbiór mój s pracy nabyty, tak rozporządzam, które te są: naprzód dom po niebożczyku pirszym Wasilu Szwozcę pozostały, małżonku moim, w mieście Dubnie xiążęcia JeMci stojący, z jednej strony wedle dworku JeMci pana Komorowskiego, a z drugiej strony Filona Kuszniirza, mieszc[czanina] dubie[ńskiego], który ten dom naradziwszy się spólnie z curką moją Tatianą sprzedałam w wieczność panu Ihnatowi Bielakowi za złotych czterdzieści spełna i te pieniądze od niego odebrała. Za którą te pieniądze wedle obrzędu chrześci[j]ańskiego mają mnie pochować, a ostatek córcę mojej Tatianie, co się zostanie pieniędzy leguję, a nikomu inszemu, bo to jej ojczyzna. Chusty białogłowskie, jako to koszule i co kolwiek jest ubioru białogłowskiego. Także folwarków dwa, jeden mój ojcowski, a drugi Kuźmy Lubowika, pułwłoki pola na trzy ręce na miejskich polach leżącą, sad w lesie Hołowieckim, z jednej strony sadu pana Mikołaja Tolbuchowicza, a z drugiej strony Michała leżący. To wszystko Tatianie córcę a niekomu inszemu należy i onej odkazuję, do czego żaden tak z pokrewnych moich, jako też i Kuźmy Lubowika, także i Daniło Sinicki, mąż mój terazniejszy, nie należą, ani o to turbować curkę moją Tatianę nie mają, tym testamentem moim oddałam wszystkich. Folwark co był od Łojczychy kupiony, który mąż mój Daniło Sinicki mileckiemu człowiekowi w długi zawiódł i na nim się zapisał, tedy ja o tym nie wiem, jakim to sposobem zapisał i zadłużył. Powinien Daniło Sinicki z swoich dobr, a nie z moich temu człowiekowi mileckiemu oddać i folwark ten ma być od tego długi wolny. Rzeczy moję własną, które ten że Daniło Sinicki w różnych ludzi pozostawiał i komu, gdy jachał s kosami z Łazarem: suknie zieloną zastawił u Szmolka, Żyda ostrogskiego, w zł. sześciu, suknie drugą zieloną ze mnie zdiąwszy za dług jakiś Michelowi krawcowi Żydowi oddał, także i czynkotore, i pantuch kramny. Tenże Daniło Sinicki, mąż mój, jako się pożywał z Łazarem, odbiwszy skrzynie, wziwszy zapaskę zieloną, za którom dała zł. 3 gr. 15, zastawił u Żyda jakiegoś, u tegoż także płótna arszynów dwadzieścia a s pasem 18, a to tylko w zł. dwóch w zastawie zostaje. Katankę pakławkową sinia, która kosztowała zł. 4 i te tenże zastawił w zł. dwóch i gr. 15 tylko. Znowu drugim razem nastąpił po mnie, abym dała poszwę któremu, gdym nie chciała dać, tedy mało mnie nie zabił, musiała do tegoż Żyda ponieść, wzięłam na nie złoty. Sarafan u Iwana Kuszniirza staroświecki łuński w zł. dwudziestu, drugi sarafan także łuński za napój oddał Szłomie Markowiczowi Żydowi, leźnik za napój Illi Żydowi oddał, radno, chomat i cokolwiek w zastawie jeno jest, wszystko ten Daniło Sinicki poprzepijał. Pas srybny u Nikona Bubluka w zł. trzydziestu w zastawie zostaje, za który dali zł. pięćdziesiąt.

A kończąc ten testament ostatniej woli mojej, waruję i onego doskonałym czynię, żeby tak z krewnych moich, jako bez Wasila Szwozki // [155v] i krewnych Kuźmy Łubowika, także i Daniło Sinicki, mąż mój terazniejszy, jako i jeśliby kto chciał przeczyć testamentowi memu i onego naruszać, i Tatianę, córcę moją z Wasilem Szwozką spłodzoną, po śmierci mej turbować, takowego na Straszny Sąd Boży pozywać będę, tam się ze mną przed Sendzią Sprawiedliwym o to wszystko rozprawi i onego o naruszenie testamentu mego terazniejszego będzie aranusta⁸⁹⁷

⁸⁹⁷ Слово нерозбірливе

i naftama przekłety⁸⁹⁸. I owszem małżonka mego terażniejszego Daniła Sinickiego żegnam i napominam aby co kolwiek pozastawował swawolnie, to powykupował, a curce mojej Tatianie wcale oddał, gdyż to jej należy, a nikomu inszemu. Upraszam też pana Nikona Bubluka, szwagra mego, i opiekunem Tatiani curce moję postanowiam, któremu w opatrzenie onę podaję i onego proszę aby mnie był z miłości przyjacielskiej baczny i tych rzeczy, co Daniło Sinicki, mąż mój pozastawiał, na nim dochodził, bo gdyż na żadny pożytek mój tego nie obrócił, tylko poprzejał⁸⁹⁹.

Przy którym testamencie byli sławetni panowie Paweł Mackiewicz burmistrz, Jendrzzej Wołoszynowicz i Iwan Chacyna, przysiężni, i Basili Korbus, pisarz miejski dubieński. Także sławetni panowie Nikon Bublik, Iwan Bielak i Misko Matwiczuk, mieszczanie dubieńscy.

Działo się w Dubnie, w domie Wasila Szwozki, d[ie] 16 February. A[nn]o 1660.

55. Тестамент Стефана Лотошинського, колишнього пахолка замку.

Олика, 25 березня 1660 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 38–38 зв. Укладений вдома на прохан-ня дружини тестатора, у присутності свідків. Облята до міської книги, того ж дня.

Actum Olycensis in suburbio vulgo Proboszczowska Wolka
feria quinta, die vigesima quinta Marty. Anno Domini 1660

Testament i ostatnia wola uczciwego Stefana Łotoszyńskiego,
pachołka niegdy zamku ołyckiego

Na żądanie uczciwej Katarzyny Stefanowej Łotoszyńskiej, małżonki uczciwego Stefana Łotoszyńskiego, pachołka niegdy zamku ołyckiego, z przydania urzędu pana Marcina Bielca, wójta ołyckiego, ućciwi Hieronym Taniukiewicz i Alexander Jazeniecki, ławnicy przysięgli i mieszczanie ołyccy, z Łukaszem Gąsiowskim, pisarzem na ten czas przysięgłym miejskim ołyckim, zesłzi na wolkę proboszczowską za Zawrocie w dom Stefana Łotoszyńskiego pomienionego, a to na przesłuchanie testamentu i ostatniej wolej jego, którzy zszedszy tam obaczyli tegoż Stefana lubo na ciele chorego, ale przy dobrych smysłach będącego, przy bytności uczciwego Miska Piatki z Diuxina, na ten czas tam w domu jego mieszkającego, takową od tegoż Stefana Łotoszyńskiego testament i ostatniej wolej jego taką usłyszeli deklaracją:

Ja, Stefan Łotoszyński, widząc się być bliskiego śmierci w tej chorobie mojej, naprzód duszę moję jeśli mie Pan Bóg z tego świata weźmie, w ręce jego przena[j]świętsze oddaję, a ciało moje zmarłe ziemi, które proszę małżonki mej, aby było po chrześci[j]ańsku na Zawrociu w Ołyce w cerkwi Trójce Przena[j]świętszej w trunnie (którą mi małżonka moja Katarzyna pomieniona sprawie, grob tam wybrać kazać, do niego odprowadzić i cech jeden według przemożenia swego i z miłości swej przeciwko mnie nając, obiecuje) pochowane. Do cerkwi Zawrockiej leguje złotych pietnaście polskich, gdzie będę po śmierci leżał. Wielebnemu ojcu Bazylemu Zalińskiemu, protopopie ołyckiemu, także oddaję po śmierci mej złotych pietnaście polskich, a te będą z arendy spolnej, którą trzymam współ z Iwanem Sidenką, mieszczaninem ołyckim, od JeMści x. proboszcza, jak wypadą niedziel cztery po świętach Wielkanocy ruskiej w roku terażniejszym, to się rozumieć ma po śmierci mojej, lub jeśli bym był zdrow potym, tedy

⁸⁹⁸ Має бути: anatemá przekłety. Йдеться про накладення анафемі – прокляття на порушника акту останньої волі

⁸⁹⁹ poprzejiał

przecież tych pieniędzy złotych piętnastu legowanych, oddam jemu przecię z dobrej woli mojej złotych polskich dziesięć, a do cerkwie pomienionej dziesięć. Z zarobkowej zaś arendy napotym przychodzącej z tymże Sidówką teraz trzymanej, pomieniony Sidówka zaraz po mej śmierci będzie powinien oddać do własnych rąk ojca protopopy tegoż do tamtych pieniędzy jemu wyrzej mianowanych, odkazanych złotych pięć polskich, względem pogrzebu ze wszystkim, namniejszym porządkiem i obrządkiem, aby już małżonka moja przerweczona Katarzyna, okrom tego czego się sama ziścić obiecała, nie miała w ni w czym bynamniej turbaciej ni od kogo. Uniżenie upraszam, niech to mam z osobliwej łaski, tegoż wielebnego ojca protopopy ołyckiego, dobrodzieja mego, któregom ja przed tym jakom czcił i szanował, tak i teraz za patrona i obrońcę duszę mej naprzód, a potym we wszystkim małżonki mej terazniejszej obieram i wielce upraszam.

Długów żadnych nie pamiętam, abym komu miał bydź winien. Mnie winna Wowdzia Andrejkowa, mielniczka ciemierzyńska, złotych pięć, groszy trzy i osmak trzy żyta, co była powinna dawno oddać. Mikołaj Mosiejczyk, rzeźnik, winien mi złotych ośm polskich pożyczanych. Krzysko, ślusarz, winien mi złotych trzy polskich pożyczanych. Anton Krawczewski złotych dwa polskich. W skarbie jasnie oświeconej x[ie]żny JeMści paniej miłościwej zasłużonych złotych trzydzieści polskich. Te długi wszystkie i cokolwiek mam po łasce Bożej nabytego dobra tak ruchome, jako i nieruchome, jako to dom mój własny, zbudowany przeze mnie i spólnym kosztem z małżonką moją terazniejszą Katarzyną, nikomu nie zawiedziony, ze wszystkim sprzętem i // [38v] jego przynależnościami małżonki mej Katarzynie Komarowskiej za jej wierne prace i życzliwości mnie wyrządzone oddaję, leguję i odkazuję. A jeśli by po śmierci mej napotym jaki krewny lub powinni jaki, by też i rodzic albo mój bliższy jaki ozywał się do spadków jakich po mnie pozostałych, albo puścizny jakiej, tedy jakom za żywota, pomocy tak w zdrowiu mym, jako też i w chorobie teraz mojej żadnego nie doznawał, a nim żadnego z nich widział, o nich także teraz pomniec, niech za złe mi nie mają, nie mogę i od tego ich wszystkiego oddalam.

I proszę aby według tej ostatniej wolej mojej testamentowej małżonki mojej Katarzyny pozostałej nie turbowali. Także proszę aby ten testament i ostatnią wolą moją jeśli bym przyszedł do zdrowia mego jeszcze z tej choroby było mi wolno zcassować i zepsować, a jeśli bym też umarł, aby w swej mocy jako teraz jest całe zostawał i zachowany był we wszystkich punctach, także do xiąg miejskich ołyckich urzędowych wpisany.

Co wszystko za obłożeniem pamiętnego zapisano.

56. Тестамент міщанина Олексія Юркевича.

Олика, 20 квітня 1660 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 39 зв.–40. Укладений вдома на проханя тестатора, у присутності свідків. Облята до міської книги, того ж дня.

Testament uczciwego Olexieja Iurkiewicza,
mieszczanina ołyckiego na Zalasoczcu będącego

Na żądanie uczciwego Olexieja Iurkiewicza, mieszczanina ołyckiego, byli przydani z urzędu pana Marcina Bielca, wójta ołyckiego, uczciwi Chwedor Tymoszewicz, Hieronim Taniukiewicz; Sebastyan Mędecki, ławnicy przysięgli i mieszczanie ołyccy, z Łukaszem Gąsiowskim, pisarzem na ten czas miejskim przysięgłym ołyckim, a to na przesłuchanie testamentu i ostatniej wolej uczciwego tegoż Olexieja Jurkiewicza, którzy przybrawszy do siebie Potapa Chomowicza, Jaska Żołnierka i rodzzonego brata tegoż Olexieja Hrycka, mieszczan ołyckich, takową od tegoż Olexieja Jurkiewicza lubo chorego na ciele leżącego w domu swym na Zalesoczcu, ale zdrowego

na umyśle i przy dobrym baczeniu zostającego, takową od niego wolej swej ostatniej słyszeli dispositią:

Naprzód duszą swą Panu Bogu oddał, prosząc aby się nad nią zmiłować raczył. Ciało zaś swe prosił aby było pochowane przy cerkwi Zalasockiej Strytenia albo Gromnicznej. Przypominał przy tym aby Wowdzie Jaroszownie, żenie jego, złotych czterdzieści do niego w dom wniesione, aby wcale były zachowane, które złotych czterdzieści, wniesione na dobrach swych ojczystych własnych, które ma z bratem swym Hryckiem podzielone, upewnił, to jest ćwierci pola i pułtora połudeńka, rozno zostających, w rezach zalosockich ku dydyczom wzięta ćwierć, z jednej strony paniej Dubińskiej, a z drugiej Piotra Tyszczenie, w poprzek i orana bywa. Pułtora zaś połudeńka, z jednej strony paniej Maryńskiej starej, a z drugiej brata jego Hrycka Jurkiewicza leżące. Chatę w ulicy Zuhowskiej na Zalasoczcu żenie swej Wowdi pomienionej po śmierci swej legował ze wszystkim domowym sprzętem do niej należącym. Ogroda w gruntach zalosockich z bratem swym Hryckiem spółnego i jeszcze niewydzielonego między ogrodami Stefana Łukianowicza, a z drugiej strony brata swego Hrycka, połowę sobie z działu należyta tejsze żenie swej Wowdi odkazał. Koni dwa, woły dwa po swej śmierci tejsze Wowdy, żenie swej naznaczył. A Jacko, syn jego z nią pozostały, aby tych wszystkich dobr pomienionych wyżej przy matce swej Wowdi miał wolne, spokojne póki będzie żyw, za błogosławieństwem jego używane i z nich się cieszyć powinien.

Długu winnego przyznał złotych dziesięć polskich świeści swej Maruchnie Jaroszownie i puł mace żyta, to jest Stefanowej Lisztwanowej, który dług jego żona Wowdia z dobr sobie legowanych zupełnie jej zapłaci. Pawłowi, szynkarzowi, w domu pana Adama Toczewickiego będącemu przyznał długu złoty jeden, ten odda z tych że dobr legowanych sobie żona jego Wowdia. Ogroda Chwedora Sinickiego // [40] część trzecią żenie tej że swej Wowdi w gruntach Zalasockich, z jednej strony, paniej Piotrowej Butkiewiczowej, a z drugą Iwana Czyszka leżącego po śmierci swej oddać naznaczył.

Warował sobie przy tym ten że testator, iż jeśliby go jeszcze Pan Bóg przyprowadził do pierwszego zdrowia, aby mu ten swój testament wolno było skassować i zepsować. A jeśliby też umarł, aby był wcale we wszystkim jako teraz jest uczyniony zachowany.

A teraz prosił aby był do xiąg miejskich ołyckich zapisany. Quod cum memoriam solid[adum] acticatus est.

57. Тестамент міщанки Реїни Голяшевської.

Олика, 30 серпня 1660 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 44 зв.–45. Укладений вдома на прохан-ня тестаторки, у присутності свідків. Облята до міської книги, того ж дня.

Actum ołyce[nsis] in domo zalasocen[is] hon[esti] Regina Golaszewska vidua civ[ibus]
ołyce[nsis] die tredecima augusti. Anno Domini millesimo sexcentesimo sexagesimo

Testament Reiny Golaszewskiej, mieszczi ołyckiej

Na żądanie uczciwej Reiny Golaszewskiej, mieszczi ołyckiej, byli przydani z urzędu pana Marcina Bielca, wójta ołyckiego, uczciwy Szymon Krassowski i Ochrym Boszkiewicz, ławnicy przysięgli i mieszczenie ołyccy, z Łukaszem Gąsiowskim, pisarzem miejskim przysięgłym ołyckim, do przesłuchania testamentu i ostatniej wolej wzwyż pomienionej Reiny Golaszewskiej, która chorą będąc na ciele, lecz na umyslech zdrowa przy bytności uczciwego Juwka Miskiewiczza, mieszczanina ołyckiego, ostatniej wolej swojej taką uczyniła dispositią:

Naprzód jeśliby z wolej Boga Najwyższego dusza jej z ciałem na tym świecie rozłączyła się, prosiła, aby ciało jej było pochowane według przemożenia syna jej własnego Wawrzyńca, jako jej to obiecał wczorajszego dnia, przy kapłanach zacnych, to jest JeMci xiędzu Mokreckim kanoniku, JeMci x[iędzu] Lwowiczu i JeMci x[iędzu] Sobkowiczu collegiaty ołyckiej, którzy także tego nie odmawiali jej na cmyntarzu w Szrednim mieście przy starym kościele.

Długu winna się być wyznała złotych polskich piętnaście niewiernemu Mojszy Michielewiczowi, Żydowi i arendarzowi ołyckiemu, za rozmiar piwa, a zosobna gotowych pieniędzy jemu być winna przyznała złotych polskich ośmińaście i groszy piętnaście, o które to długi prosiła, aby nie następował na syna jej Wawrzyńca do oddania, gdyż syn jej pomieniony nic po niej powiedział nie wziął, ani po swym ojcu nieboszczyku Mikołaju Golaszewskim, bo cokolwiek ma teraz w koniach i bydle, tudziesz i w inszym gospodarstwie, to wszystko ma z łaski Bożej za staraniem swoim i małżonki swej Anny wniesieniem i wzajemną pracą. A tak syn jej do płacenia długów żadnych nie należy, ale ma i powinien będzie tak od pomienionego Mojsze Michielewicza, jako też i inszych po jej śmierci wolny zostawać. Jednak tych długów obudwu ma przerzeczony Mojsza Michielewicz dochodzić na dwu gruntach jej własnych, to jest // [45] ogrodzie jednym na Zawrociu wedle JeMci p. Jana Zwierzyńskiego, kapitana zamkowego z jednej strony, a z drugiej strony pana Marcina Bielca, wójta ołyckiego, leżącym, także i na drugim ogrodzie w gruntach Zalasockich, z jedną stroną sławetnego niegdy pana Jana Szczypakowicza, rajce starego ołyckiego, a z drugiej strony Sawiczowskiego krawca, będącym, w których długach te ogrody są obowiązane.

Chata z pułplacem na Zalaszocu, z jednej strony Iwana Wettiuka, a z drugiej strony placu pana Adama Toczowieckiego, lantwójta przeszłego ołyckiego, na pułplacu stojąca, przy której chlewów dwa przez syna jej Wawrzyńca po śmierci ojca swego a małżonka jej wzwyz mianowanego, postawionych, tę w równy dział działkom swym, to jest synowi Wawrzyńcowi, już postanowionemu, Dorocie zamężnej Mattiaszowej Niemirewiczowej, Helźbiecie i Katarzynie, dziewczkom jeszcze, córkom swym własnym, po śmierci swej odkazała. Prosząc ich żeby za nią P. Boga prosiły i w zgodzie z sobą zawsze do wolej Boskiej pod błogosławieństwem boskim, które z rąk jej odebrali, żyli nienagannie.

Na ostatek też testatorka Reina Golaszewska wolne prawo sobie [zostawiła], jeśliby ją P. Bóg do pierwszego zdrowia jeszcze przywrócił, ten testament zcassować i annihilować. A jeśliby też nad nią wolą swoją świętą wykonać i z tego świata zabrać ją raczył, aby wcale we wszystkim i nienaruszenie trwał, zostawiła, prosząc zaraz aby do akt miejskich był przyjęty i zapisany.

Quod cum memoriam solid[adum] act[icatum] est.

58. Тестамент міського писаря Андрія Лабунського.

Олика, 2 вересня 1660 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 45 зв–46. Укладений вдома на прохан-
ня тестатора, у присутності свідків. Облята до міської книги, того ж дня.

Actum olycensis in domo domini Andrea Labunski civis olycensis, feria quinta, die secunda
Septembris, Anno Domini millessimo sexcentesimo sexagessimo per expositionem iudicii
necesario banniti a spectabilis et famatis domino Martino Bielec advocato olycensis, cum
honestis Hieronimo Taniukiewicz, Alexandro Bobrowicz, Ephrem Boszkiewicz scabinorum
jur. In praesentia famatus D.D. Gaspar Sewerycz, Sebastiano Kalenowicz consulibus,
civis olycensis

Testament pana Andrzeja Łabuńskiego, mieszczanina i pisarza
niegdy miejskiego przysięgłego ołyckiego

Przed tym to sądem wyłożonym gajnym pan Andrzej Łabuński, mieszczanin i pisarz miejski przysięgły ołycki, acz będąc na ciele chory, ale na wszystkich smysłach zdrowy i przy pamięci dobrej, poruczywszy duszę swą Panu Bogu wszechmogącemu, nad którą aby się zmiłował po wyjściu z ciała jego prosił.

Ciało ziemi oddając, prosił aby było po katolicku według przemorzenia małżonki swej pozostałej Reiny Miedziakowiczowny w kościele murowanego w sklepie Różańcowym brackim za pozwoleniem tych że P.P. braciej pochowane. Do którego bractwa tak za duszę swoją, jako też i za duszę nieboszczyka brata swego Thomasza Łabuńskiego z dobr tegoż brata swego złotych trzydzieści polskich, które są na długu pana Łukasza Sozonowicza, aby je oddał na dwie trycezmy mszej świętych legował. Srebra co jest łotów cztery, aby z niego była tabliczka zrobiona na obraz Przena[j]świętszej Panny Różańcowej w Ołyce, gdzie ciało jego leżeć będzie naznaczył.

Dobra swe in g[e]ne[re] et spec[ifere] wszystkie małemu synowi swemu Janowi Łabuńskiemu legował, z których dobr połowicę małżonce swej pomienionej Reinie aż do śmierci jej w spokojne używanie i zawiadowanie naznaczył, aby w nich była panią dożywotnią i żeby jej w tym żaden z przyjaciół nie turbował, ale żeby ją spokojnie trzymała do lat dorosłych i rozumnych syna jego pomienionego Jana Łabuńskiego. Dobra także wszystkie, które na siebie testatora spadały, iure naturalis successionis po bracie jego przereczonym Thomaszu Łabuńskim, te także oddał synowi swemu przereczonemu Janowi, jednak przecież na tych wszystkich dobrach panią dożywotnią zostawił pomienioną małżonkę swoją Reinę, aby ich synowi Janowi wcale dochowała i spokojnie ich zażywała do wzrostu jego pultory włoki pola temuż synowi swemu odkazał, którymi ma władać matka jego, aż do wzrostu jego postanowił. Ickowi staremu długu winien złotych trzydzieści, na co ma kufel srebrny z nakrywką wielebnemu xiędzu Stanisławowi Sobkowiczowi, vicariemu collegiaty ołyckiej, złotych czterdzieści, u niego jest pas srebrny złocisty i łyrzka srebrna. To będzie wolno małżonce pomienionej wykupić i temuż synowi dochować powinno. JeMści p. Sarniewiczowi winien został złotych dwanaście polskich, te naznaczył oddać JeMści z dobr swych pozostałych. Testatori zaś winien JeMśc x[iądz] Zakrzewski, custos collegiaty ołyckiej, złotych piętnaście, te odzyskać będzie powinna małżonka u pana Matiasza Sobkowicza. Drzewa okrągłego // [46] po pułtrzecia sięźnia, tego się u niego ma upominać małżonka pomieniona. Świni dwie nadwornych, co są jedną z nich kucharce, która służyła wiernie jemu, darował, aby jej coś zaś małżonka po śmierci jego oddała, upraszał. Ten że testator upraszał na koniec za opiekunów małżonce swej i synowi pozostałym po śmierci swojej za opiekunów pana Adama Toczewieckiego, lantwójta starego, i pana Mattiasza Sobkowicza, burmistrza na ten czas ołyckiego, aby łaskawi byli i z tej się pracy jemu nie wymawiali, obiecując zaś też przed Bogiem odstępować.

Zachowując sobie jednak ten że testator wolne prawo, jeśliby go Pan Bóg jeszcze do pierwszego przyprowadził zdrowia, ten testament zkasować i zepsować, a jeśliby z tego świata znieść miał, aby całe we wszystkim nienaruszony zostawał, żądając aby ten że testament jego do akt miejskich ołyckich przyjęty i wpisany.

Quod cum memoriam solid[adum] acticatus est.

59. Тестамент міщанина Яна Федоровича.

Луцьк, 2 вересня 1660 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 2073, оп. 1, спр. 43. Укладений вдома на прохання тестатора, у присутності свідків. Оригінал з відбитками чотирьох сигнетів.

Ja, Jan Fedorowicz, wiadomo czynię i dobrowolnie zeznawam tym moim listem dobrowolnym zapisem każdemu, komu by o tym wiedzieć należało teraz i napotym zawždy. Iż co zesła sławetna pani Jowchimia Truszowa Czajczanka, babka moja, schodząc z tego świata w roku tysiąc sześćset trzydziestym ósmym testamentem ostatniej woli swojej mnie z miłości swej rodzicielskiej jako prawnukowi pasów dwa srebrnych – jeden złocisty tugowany, drugi puklasty biały, tak też pułmiskow cztery i kufel cynowy legowała i zapisała, i te pasy, i cyn do wzrostu lat moich bractwu łuckiemu przy cerkwie Podniesienia Świętego Krzyża będącemu duchownym i świeckim osobom do schowania i mnie samego jako dziecinę na ten czas w opiekę temurz bractwu oddała była. O czym ten testament w roku wyrz mianowanym msca maj dziesiątego dnia przed urzędem miejskim radzieckim i lentwójtowskim łuckim sprawiony i przyznany szyrzy w sobie ma.

Doszedzsy tedy ja z łaski Bożej lath zupełnych, a duszam swojej i zmarłych rodziców i pokrewnych moich, chcąc dobrze uczynić, do tego też na ten czas w służbie JKMcі i Rzptej w wojsku koronnym zostając, i bliższy będąc zawsze śmierci, aniżeli żywota, te pasy moje mnie zwysz mianowane zesła panią babkę moje legowane i zapisane, na restawrowanie domu Przenaświetszej Bogorodzice cerkwie Ś[wię]tej Pokrowskiej łuckiej niedomurowanej leguje i wiecznymi czasy zapisuję i do dochodzenia tych pasów i cyny według tego zapisu mego, i według testamentu zesłej wysz mianowanej babki mojej u ich msciwych panów bractwa łuckiego duchownych i świeckich osob, wielebnemu w Panu Bogu Ojcu Jozephowi Sawickiemu, prezbiterowi na ten czas ś[wię]topokrowskiemu i następcom jego moc zupełną dają. A sam się s tych pasów i cyny wiecznie wyrzekam. Wolno tedy jest // [43v] i będzie ojcu prezbiterowi Ś[wię]tej Pokrowskiej i następcom jego tych pasów i cyny, jako już własności cerkiewnej u ich mści panów bractwa łuckiego dochodzić. A doszedzsy na restawracją Domu Bożego obrócić bez żadnej praepediciej mnie samego i wszystkich blizkich krewnych i powinnych moich, i owszem szlachetnego pana Theodora Sołowickiego, szwagra mego kochanego, aby do dochodzenia tych pasów i cyny ojcu pokrowskiemu radą i pomocą był wielce proszę.

Na co dla lepszej wiary ten mój list s pieczęcią i s podpisem ręki przyjaciela mego na miejscu moim, iż sam pisać nie umiem za oczewistą i ustną proźbą moją podpisanego się, także s pieczęciami i s podpisami rąk przyjaciół moich niżej mianowanych ode mnie ustnie uproszonych.

Działo się w Łucku. Roku tysiąc sześćseth sześćdziesiątego, msca Septembra wtórego dnia.

Imieniem pana Jana Fedorowicza, pisać nie umiejącego, za oczewistą proźbą jego podpisuje się Jan Pekulicki, ręką własną

Oczewiście proszony do podpisu Basili Kiryłowicz, rajca miasta JKMcі Łucka.

Ewstafi Pacewicz, prezbiter ratniewski.

60. Тестамент міщанина Мартина Дорошені.

Олика, 1 лютого 1661 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 49 зв.–50. Укладений вдома на прохання дружини тестатора Проськи, у присутності свідків. Облята у міській книзі, того ж дня.

Actum olyce[nsis] in domo hon[est]i Martini Doroszenie civis olycen[sis]
feria tertia, die prima Februarij. Anno Domini millesimo sexcentesimo sexagesimo primo

Testament uczciwego Martyna Doroszenie, mieszczanina ołyckiego

Na żądanie uczciwej Proski Tymoszowny Rudyczanki Martynowej Doroszeniatynej, mieszczki ołyckiej, byli przydani z urzędu pana Marcina Bielca, wójta ołyckiego, uczciwy Grzegoż Kościejowicz, ławnik przysięgły, mieszczanin ołycki, i Łukasz Gąsiowski, pisarz miejski przysięgły ołycki, a to do przesłuchania testamentu i ostatniej woli uczciwego Martyna Doroszenie, mieszczanina ołyckiego a małżonka jej, który lubo chory na ciele, lecz na smysłach będąc zdrowy takowe swych rzeczy uczynił przy bytności Ostapa Steczkowicza i Arasima Czuchela, mieszczan ołyckich, sporządzenie.

Naprzód jeśli by go Pan Bóg z tego świata wziął, duszę swą Panu Bogu oddał. A ciało prosił aby pochowane było przy cerkwi zalasockiej samej, którego rzekł pogrzeb małżonka moja terazniejsza Proska Tymoszowna Rudyczanka sporządzi wedle możności.

Długu winieniem na złotych dwadzieścia. Od Kżysze złotych dziesięć. Mołodźcom porubajliku Semenu złotych trzy, groszy piętnaście polskich, Antonowi parobku Szawułczynemu Kalenikowemu złoty jeden. Które długi małżonka moja terazniejsza odda z dobr moich pozostałych.

Chatę, w której teraz chory leżę, na ćwierci placu w ulicy Suchej na Zalasoczcu stojącą, te zbudowała nieboszka siostra moja starsza Oxiuta ze mną wespół, i według jej chęci oddałem z uznania urzędowego przy panach mieszczanach, siostrze drugiej terazniejszej Hasi złotych dwadzieścia, za czym teraz jest wszystka moja. A tę chatę odkazuję po śmierci mej żenie pomienionej Prosie i dziatkom moim dwojgu dziewczątkom Marusi starszej na roku szóstym i Pałasi mniejszej na roku trzecim czasy wiecznemi, ze wszystkim sprzentem domowym, przy tym konia gniadego, koz czwuro, owieczek pięciuro, świni czworo. Ogród w gruntach zalasockich wedle Romana Niestiuchowicza, a z drugiej strony od siostry mej przereczzonej Hasie, który mi został się po ojcu mym, za którego długi ludziom płacić musiałem, mianowicie: Winczeniaty złotych piętnaście, Kościejowi złotych czterdzieści, tedy go mam za pieniądze własne. Pola ćwierć w gruntach zalasockich między // [50] starym Kuryłowiczem a Mikołajem Maryńskim leżąca była, w zastawie u Andrzeja Tatarłowicza w złotych ośmdziesiąt, jako dziadowizna i ja ją wykupił dobrowolnie przy panu Jarmoszu Chomowiczu jako dziadowiznę. Na tej że ćwierci pola dług będący, zosobna zapłaciłem Kościejowi złotych czterdzieści za dziadka mego, także przy panu Chomowiczu, i zastawilem był tej ćwierci pola dninę jedną za nieboszki pierwszej mojej Jewki Ostapowi Łojkowi w złotych czterdziestu i wykupiłem ją znowu z terazniejszą Proską, żoną moją, to wszystko jej że i dziatkom mym pomienionym odkazuję wiecznemi czasy, żeby ich nikt o to nie turbował. Po śmierci mej proszę aby im krzywdy nie czynił, a jeśli by kto chciał po śmierci mej odkupić, te ćwierć pola u żony i dziatki moich, niech że im odda złotych po dwadzieścia, com ja wydał swej summy za też ćwierć pola.

Za opiekuna żony i dziatki moich pomienionych proszę pana Arasima Czuchela, kuma mego miłego upraszam, aby mi z tej prace dla miłości Bożej i mojej, którą mi i żenie mej z

dziatkami w domu świadczył, nie wymawiał się, gdyż to gotów mu będę przed Bogiem odslugować.

Wolne jednak prawo sobie zostawuję ten testament casować i zepsować, jeśli by mię Pan Bog przyprowadził do pierwszego zdrowia. A jeśli bym też umarł, proszę aby wcale był i nienaruszenie zachowany i do akt miejskich ołyckich przyjęty i zapisany.

Co na żądanie jego za obłożeniem pamiętnego jest zapisano.

61. Testament Martina Оваковича, пароха ковельського костелу Ковель, 26 лютого 1661 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 2, арк. 19 зв.–20. Укладений вдома тестатором власноруч. Вписаний до міської книги після його смерті, 4 березня 1661 р.

Actum die 4 Marty 1661

Przed nami Kiryłem Pozniewiczem lentwojtem, Andrzejem Znojowskim burmistrzem kwartalnym, Hrehorem Panasowiczem, Makarem Josypowiczem, Awdiejem Oliferowiczem rajcami, Alexandrem Jurkowiczem, Omelanem Panfiłowiczem, Fedorem Maximowiczem, Fedorem Szpakowskim, urzędem miasta JKM Kowla. Comparens personaliter generosus Joannis Igniewski coram actis civilibus covlensibus per oblatam testamentum de funenti olim reverendi patris Martyni Owakowski parochi covlensis dedit **civis** testamenti sequitur tenor talis:

In nomine Domini Jesu Christi. Anno Domini 1661, Februar 26 die.

Każdego człowieka chrześci[j]ańskie pobożnie żyjącego pilność największa ma być, abym pomnił na to, że jest na wyobrażenie i podobieństwo Boga wszechmogącego stworzony onemu za to dziękował, a część i chwałę oddawał, abowiem doczesnie żyjąc za wyrokiem boskim na Straszny Sąd ma się stawić, zaczym ja czując się śmiertelnym przy całych zmysłach cielesnych, jeżeli by wola najwyższego Boga była abym dosiść uczynił dekretowi jego świętemu, oddaie duszę moie Bogu wszechmogącemu, ciało ziemi. A wszystkie rzeczy, które mi Bog dał dociesnie używać, za duszę moię aby za mnie Pana Boga błagali.

Naprzód na kapłany i pogrzeb z pieniędzy których jest czerwonych dwadzieścia, każdy po złotych sześciu, monety złotych sześćdziesiąt, z tych na mszę świętę złotych (przy tym kościele, gdzie ciało moje będzie odpoczywać) sto jest aby w Maciejowie pochowano x[iędzu] Drzewieckiemu commendarzowi na ten czas kościoła // [20] maciejowskiewgo Ordinis S[ancti] Francisci złotych dwadzieścia. Jaskowi czeladnikowi memu, który mi służył z małych lat, złotych 20. Do szpitala maciejowskiego ubogim zł. 10. Na kowelski szpital złotych 10. Iwanowi hajdukowi zł. 10. Sukien par trzy, jedna tabinowa, druga falendyszowa, płaszcz falendyszowy, te na kapłany rozdać ubogie. Jedna falendyszowa lisami podszyta, druga sutanna falendiszowa, x[iędzu] Drzewieckiemu. Boty nowe kozłowe. Kord. Pistolet. Kilim jeden, drugi do kościoła. Kobierycy para, te do kościoła kowelskiego. Czapka szebokowa do truny. Koni cztery: gniadych trzy, białe czwarte, z których odkazuje siostrze swojej pare gniadych z kolasą i półszorkami, białego Saskowi, czwartego Stanisławowi kantorowi starego. Łyżek srybrnych 3. Kubek jeden srebrny, te oddaje Jaskowi czeladnikowi, a złotych 10 za to ma dać na mszę świętą. Żyta mac pięć, z których dają siostrze mac dwie. Jaskowi żyta mac dwie. Iwanowi hajdukowi maca jedna. Świnia stara do tego i suknia barania. Gryki mac dwie, z których dają pułmacy hajdukowi. X[iędzu] Drzewieckiemu pułtory macy wespół z ubogimi szpitalu maciejowskiego. Przenice maca jedna i ta Jaskowi. Połci słoniny dwa, jeden Jaskowi, drugi hajdukowi z kantorem. Gorzałki quart sto przepuszczanej, z której Jaskowi quart 50, a na pogrzeb 50. Kury, gęsi – te na

pogrzeb. Korbów miedzianych gorzałczanych trzy, czwarty zacieralny i te Jaskowi za wysługi jego, za które powinien za duszę moje trycezime odprawić. Skrzynia z aparatem kościoła po [...]skie – te oddać x[iędzu] officialowi brzeskiemu. Kobiercy dwa, te do kościoła kowelskiego. Żupan falendyszowy i ten Jaskowi. Chusty białe czeladzi porozdawać. Pościel x[iędzu] Drzewieckiemu. Co by się zostawało z użytych dobrych rzeczy i legumin – to ubogim rozdać.

A ktoby się sprzeciwił woli mojej ostatniej na Sąd Straszny pozywam onego. Sit Nomen Domini Benedictum. Amen.

Martinis Owakowicz m. pr.

Ad hoc testamentum fui praesens pr[oboszcz] Victorinus Męcimieryski ordinis predicatorum capellani il[lustrissi]mi et samogitiewski.

62. Тестамент міщанина Прокопа Семеновича.

Олика, 11 березня 1661 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 51–51зв. Укладений вдома на прохання тестатора, у присутності свідків. Облята у міській книзі, того ж дня.

Actum olyce[nsis], feria sexta, die undecima Marty.

Anno Do[mini] mill[esi]mo sexc[entesi]mo sexag[esi]mo primo

Testament Prokopa Semenowicza, mieszczanina ołyckiego

Za żądaniem uczciwego Prokopa Semenowicza, mieszczanina ołyckiego, zesłani byli z urzędu pana Marcina Bielca, wójta ołyckiego, uczciwy Grzegorz Kościejowicz, ławnik przysięgły, mieszczanin ołycki i Łukasz Gąsowski, pisarz miejski przysięgły, do przesłuchania testamentu i ostatniej wolej tegoż Prokopa Semenowicza, który przy bytności Wojciecha Wąsiorowskiego i Chwedora Kucharza, kapitulnej czeladzi, acz na ciele chory będąc, lecz przy smysłach dobrych i zupełnej pamięci poruczywszy duszę swą Panu Bogu.

Naprzód ciało swe po śmierci prosił, aby było pochowane według obrządku greckiego religii przy cerkwi Zawrockiej Trójce Przena[j]świętszej wedle żony swej pierwszej Wowdzie. A pogrzeb ciała według przemożenia swego żona terazniejsza Wowdzia Chwesowna obmyślić mi obiecała, której chatę moją własną na pułplacu w Szrednim mieście na Żydowskiej ulicy stojącą bendowaną Żydowi za pewnym contractem spisany, ze wszystkimi jej przynależnościami po śmierci mej leguję, niech ją wykupi gdy będzie mogła przyść do pieniędzy. Na którą chatę tylkom wziął od Żyda złotych trzydzieści, a jeszcze mi nie oddał złotych dziesiąci.

Długów żadnych nikomu nie winienem, oprócz Kaliszowi złoty jeden, który też żona moja odda z tej chaty, gdy do niej przyjdzie. W conwencie mi winno zasłużonego złotych pułsiedmnasta polskich, te także żenie mej terazniejszej Wowdi odkazuję. Żupan błękitny mój własny z lisztwami kresowemi czerwonemi, z haftkami płótnem podbity, kozuch mój stary i insze płacie, które kolwiek jeno się znaleźć może, to wszystko tej że żenie mej terazniejszej odkazuję. Pieniądzy żadnych gotowych leżących nie mam.

Za opiekuna żenie mej Wowdi terazniejszej i za executora tej ostatniej wolej mojej wielce i pokornie proszę sławetnego pana Jarmosza Chomowicza, rajce ołyckiego, aby się z tego nie zechciał wymawiać, aby żadnej w ni w czym krzywdy po mej śmierci ni od kogo żona moja pozostała nie cierpiała. A ja to jemu przed Panem Bogiem zawdzięczę.

Warował sobie ten że testator, iż jeśliby go Pan Bóg do pierwszego zdrowia przyprowadził aby ten testament terazniejszy nic nie ważył, że jeśliby też zaś z tego świata // [51v] jego zebrał, aby w ni w czym nie naruszony zostawał i do xiąg miejskich był zapisany.

Quod cum memoriam solidado acticatum est.

63. Тестамент вдови Софії Андрієвої Лежинської.

Олика, перед 24 квітня 1661 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 54–54 зв. Укладений у будинку Івана Луговського на прохання тестаторки, у присутності свідків. Облята у міській книзі, 24 квітня 1661 р.

Actum in villa Turczyn dicta ad Olycam iacen. Domi nobilis Joannis Ługowski.

Feria quinta, die decima quarta Aprilis.

Anno Domini millesimo sexcentesimo sexagesimo primo.

Testament nieboszki paniej Zofiej Andrzejowej Lerzyńskiej, wdowy

Na żądanie paniej Zofiej Jędrzejowej Lerzyńskiej, wdowy, zesłani byli z urzędu pana Marcina Bielca, wójta ołyckiego, w dom pomienionego Ługowskiego, uczciwi Szymon Krasowski i Alexander Jazeniecki, ławnicy przysięgli i mieszczanie ołyccy, z Łukaszem Gąsiowskim, pisarzem na ten czas miejskim przysięgłym ołyckim, do przesłuchania testamentu albo ostatniej wolej przereczzonej paniej Lerzyńskiej, która acz będąc na ciele chora, ale jeszcze przy smysłach zupełnych i pamięci dobrej, przy bytności szlachetnego Jędrzeja Krynickiego, ogrodniczego zamkowego, i córek swych Katarzynie i Zuzannie.

Poruczywszy // [54v] duszę swą Bogu, ciało zaś ziemi, którego o pogrzebienie prosiła w starym kościele w Ołyce przy nieboszczyku swym małżonku panu Andrzejowi Lerzyńskiemu. A ten pogrzeb prosiła aby był odprawiony z łaski Ich Mciow według przemożenia, to jest oświeconego xiążęcia JMci pana Hieronima na Czwertni Czwertyńskiego i JMci xcia pana Romana Antypowicza, pisarza prowentowego zamkowego ołyckiego, których Ich Mciow także prosiła wielce za opiekunów, patronów i obrońców dziatkom swym i ubostwu, którego jest trocha pozostałym, aby w ni w czym krzywdy ni od kogo nie miały.

Dom zaś swój w Ołyce własny ze wszystkim sprzętem jego na ćwierci placu, z jednej strony od JMci p. Tymińskiego, a z drugiej od ulicy Żydowskiej ku JMci panu Bielskiemu stojący i z ćwiercią placu, ten w równy dział dziatkom swoim pozostałym, to jest Jakubowi żonatemu, Katarzynie i Zuzannie, pannom, legowała. Włokę pola w Wyzeleńskich gruntach zostające z listu xiężnej JMci paniej Milewskiej za przywileje sobie służącą, na których jest złotych sto polskich, tylko córkom swym przereczonym Katarzynie i Zuzannie w wspólne używanie i wżywanie po śmierci swej odkazała, a syna swego Jakuba pomienionego, iż on sobie już może dobrze radzić jako gospodarz, a siostry jego sierotami pozostały, oddaliła. Przypominając to testatorka, iż jeśliby też z tej włoki wzwyż opisaną summę złotych sta, z łaski xiężnej Jej Mci paniej Milewskiej oddać miano, aby tylko samym córkom w równy dział po złotych pięćdziesiąt z niej należało, a syn jej Jakub aby do tego nic nie miał pod jej błogosławieństwem, jako rodzicielki. Folwark swój własny w gruntach Zawrockich z jedną strony Paszkowskiego, a z drugiej strony sławetnego pana Kaspra Sewerycza, rajce ołyckiego, leżących w zastawie u tegoż pana Sewerycza zostający w summie złotych sta wszystkim trojgu dziatkom swym w równy dział po śmierci swej oddała, aby go sobie wykupili. Drobiazki swe własne, które kołwiek się jedno znaleźć mogą, jako to fanty, które powiedziała pozastawiała na potrzebę swą pilną, o których córki jej, powiedziała, wiedzą i ludzi innych wiele. Córkom swym odkazała złotych sześć, zaś które Jowel, zieć Dawidkowej, winien jej za przejęciem się płacić, za siostrę swoją, że należy, powiedziała, będą córce jej starszej Katarzynie. Długów żadnych, powiedziała, nikomu nie została winna, okrom tych, na których zastawy są u ludzi, jako powiedziała, dzieci jej wiedzą.

Warując jednak sobie też testatorka, iż jeśli by ją Pan Bóg jeszcze do pierwszego zdrowia przywrócił, aby ten testament było wolno jej skasować, zepsować i zniszczyć. A jeśli by ją też z tego świata wziąć raczył, aby w ni w czym po śmierci jej nie naruszony zostawał.

Prosząc także aby był do act miejskich ołyckich przyjęty i zapisany. Quod solidadum est.

64. Тестамент шевця Матяша Ольшевського.

Олика, 2 липня 1661 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 58 зв.–59 зв. Укладений вдома на прохання тестатора та його дружини Софії Бобровської, у присутності свідків. Облята у міській книзі, того ж дня.

Actum Olycensis sabbato, die secunda Juli.

Anno Domini millesimo sexcentesimo sexagesimo primo

Testament Matthiasza Olszewskiego, szewca i mieszczanina ołyckiego

Z przydania urzędu p. Marcina Bielca, wójta ołyckiego, na rządanie uczciwego Mathiasza Olszewskiego, mieszczanina ołyckiego, przez małżonkę jego Zofią Bobrowską przy bytności sławetnego pana Jarmosza Chomowicza, burmistrza na ten czas ołyckiego, uczciwi Alexander Jarzeniecki i Ephrem Boszkiewicz, ławnicy przysięgli i mieszczanie ołyccy, z Łukaszem Gąsiowskim, pisarzem miejskim przysięgłym ołyckim, zesłi na przesłuchanie testamentu i ostatniej wolej jego. Którzy to zszedzy w dom do tegoż Matthiasza Olszewskiego na Zawrocie i przybrawszy do siebie Ihnata Ihnatowicza, Trochyma Martynowicza i Falileja Wasilewicza, mieszczan ołyckich, obaczyli jego lubo na ciele chorego, ale na smysłach zdrowego i przy dobrej pamięci taką ostatniej wolej swej uczynił dispositiā:

Naprzód duszę swoją w ręce Panu Bogu oddawszy aby się nad nią zmiłował prosił, małżonki swej przy tym pozostałej Zofią Bobrowskiej aby jako mu przyjaźń swą i miłość w zdrowiu dobrym z nim żyjąc oświadczała, aby też i po śmierci takąż mu oświadczyć chciała, a ciało jego śmiertelne według możności swej pogrzeb w Olyce w starym kościele starała się, rządała. Względem którego pogrzebu kapłanom kollegiaty ołyckiej złotych pięć, a klirykom w seminarium ołyckim mieszkającym złotych dwa oddać naznaczył. Do Różańca Na[j]świętszej Panny obrazu w Olyce w kościele murowanym i na ozdobę jej albo jaką potrzebę najpilniejszą bractwa, co by się tylko ściągało ku ozdobie tej że Panny Przczystej srebra zlewanego łotów siedm i szmatę proby siódmej odkazał, które jest w zastawie w złotym jednym i groszy czterech u niewiernego Charza Hajki, Żyda ołyckiego, to też jego małżonka Zofia wykupiwszy od tegoż Żyda odda.

Przy tem rzekł synowi memu Janowi, już żonatemu, luboć nie zarabiał na łaskę moją folwark w gruntach Zawrockich, z jednej strony sławetnego pana Kaspra Sewerycza, rajce na ten czas ołyckiego, a z drugiej Jędrzejowej Falilejowej oddaje. Temuż synowi delijkę zieloną pułgranatną, podszytą żółtym kierem i białą takarz z przodu, z sznurkiem papuzim, z sześciami guzów srebrnych, złocistych i z zarabiankami jedwabnemi srebrnymi, leguje. Córce zaś mej Katharzynie, a siostrze rodzonej pomienionego Jana, piekarnią z ogrodem na Zawrociu, z jedną stronę od stanu, a z drugą wdowy Szewczychy i z ćwiercią placu. Tej że córce krowę z cielęciami płoną i pościel matki jej, a pierwszej małżonki mej Jagnieszki Wielgorzowny, to jest poduszek trzy i pierzynę. Suknie przy tym łazurową paklakową i pułczamarek wiśniowy turecki, muchajerowy podszyty popielicami, którym był sprawił terazniejszej małżonce mej Zofiej. Także kabat czerwony czamletowy z podszewami jedwabnemi odkazuje, by jej to wszystko też małżonka moja

teraźniejsza pozostała Zofia wcale nie krzywdząc jej oddała. Która to Zofia małżonka jego, lubo macocha tej że jego córki Katharzyny pomienionej, słysząc wolą taką i affect dobry rodzica jej a małżonka swego ku tej że córce swej Katharzynie rzekła to: «i drugiego jej kabata nie zbroń, gdzie będzie sama chciała byđ dobrą i mnie słucać we wszystkim, a z przyjacielami mię swemi do kłopotu i gniewu nie przywodzi, ja jej krzywdę nie czynię i w ni czym przez Boże jako swemu własnemu dziecięciu». Do czego i testator usłyszawszy affect życzliwy małżonki swej Zofiej do córki jego przerweczonej rzekł: «dla Boga proszę pod błogosławieństwem Boskim i moim niegodnym rodzicielskim aby małżonkę moją pozostałą teraźniejszą Zofią a macochę swą, która jej stanie za matkę własną szanowała we wszystkim, kiedy będzie chciała byđ ludźmi. W tym też jednak proszę małżonki mej // [59] i przykazuję pod posłuszeństwem, którem zawsze po niej uznawał, aby też córkę moją a swoją pasierbicę, po mnie pozostałą sierotę jako o sobie jeszcze radzić i starać się doskonale nie umiejącą po mej śmierci gdy się jej trafi jaki człowiek dobry i bogobojny, zań wydała według przemożenia swego, co jej też to córka moja a pasierbica jej też powinna będzie zawdzięczać i za to ją szanować. Na które słowa testatora małżonka jego Zofia rzekła: «wszak tu jest sama Katharzyna i słyzy to wszystko, ale nie wiem jak się jej to podoba czyli ona na to wszystko pozwala, gdyż ona może sobie potym chcieć szukać inszych opiekunów, niech powie teraz przy kim chce byđ napotym w opiece czy przy mnie, czyli też przy którym krewnym, ja jej nie bronię i teraz i napotym jej oddawszy, co należeć będzie». Co słyząc też Katharzyna, córka testatora, przy wszystkich w głos rzekła te słowa: «ja się wolej rodzica mego nie sprzeciwiam, ale jakom go w zdrowiu chętnie słucała we wszystkim, tak i teraz wolej jego nie sprzeciwiam się, gdzie on mnie byđ i przy kim karze, bo daj się sam jeszcze zdrow nami wszystkimi opiekwał, jednak wolę zostawać przecię przy matce mej teraźniejszej nad inszych przyjaciół i krewnych moich do wolej Bożej i słucać jej we wszystkim, co należeć będzie obecuję, aby mi to tylko wszystko ziścić potym chciała, co mi teraz obiecuję». Których słow swoich małżonka testatora przy wszystkich potwierdziła i wszystko to ziścić co wyrzekła, i czego się podięła, jako sierocie gdy dosyć sama starać się będzie czynić wzwyż opisanym conditiom obiecała. Przy tym także małżonce mej Zofiej, także i dzieckom pozostałym małym dwojgu Mikołajowi na roku szóstym i Marynie w lat trzech, z tąż Zofią spłodzonym, na Zawrociu dom ten, w którym teraz leżę chory z placem całym, budynkiem, gospodarstwem i sprzętem domowym wszystkim do tegoż domu należącym, tak jako w swoim teraz ograniczeniu zostają, oddają i odkazuję, do którego domu odtąd napotym już nie będą dzieci pierwszej małżonki mej Jagnieszki Wielgrzowny wzwyż pomienione Jan żonaty i Katharzyna panna należały i cząstki żadnej w nim nie mają. Krowę także z cielęciami płąną, młodszą, która z pierwszym cielęciami tej że małżonce mej Zofiej i dzieckom małym pomienionym oddają. Której to małżonce mej teraźniejszej Zofiej, jako w ciężarze teraz brzemia po mej śmierci zostającej, aby żaden z krewnych i powinnych, i dzieci mych pierwszej małżonki mej wzwyż pomienionej, także jeśliby się który odżywać miał napotym (gdyż o żadnych przed tym nie wiedziałem i teraz o nich nie widząc, ich wiedzić nie chcę) dzieciom pod błogosławieństwem Bożym i mym rodzicielskim, a inszym pod Strasznyim sądem Bożym, na który tak jego każdego zaraz pozywam, krzywdy i przykrości nijakiej nie czynił, przykazuję, napominam i proszę, gdy ześmy nysię po pierwszej kozaczyźnie oboje ubogo pobrali i nic nie mając zobopolnieśmy się chleba sztuki dorabiali, bo mi się nic nie zostało, będąc wdowcem w gospodarstwie. Folwark do tego wielki w gruntach Zawrockich, z jednej strony sławetnego pana Kaspra Sewerycza, rajce na ten czas ołyckiego, a z drugiej strony paniej Katharzyny Stanisławowej Ostrowskiej, tej że małżonce mej Zofiej i dzieckom przerweczonym małym oddają. Względem którego folwarku ode mnie wcale im oddanego, też małżonka moja Zofia (jako i sama uczynić to obiecała) sprawić będzie powinna kabat czamletowy czerwonny i katankę pakłakową, z futrem

barankowym, także i wesele według wspomnienia swego wzwyż przerwzonej mej córce pierwszego małżeństwa Katharzynie. Kocień i koryto do garbowania należące, wolne także jest do wspólnego używania z małżonką mą Zofią i dziatkami memi małemi Janowi żonatemu, synowi memu pierwszego małżeństwa, tą conditią, a nie inaczej, jeśli będzie chciał w zgodzie z nimi mieszkać i tego naczynia nie psować, ale z domu tego naczynia żadnego z tych i inszego przy tym drobniejszego brać i przynosić dokąd inąd nie będzie powinien. Proszę też za tą małżonką moją Zofią, pana cechmistrza cechu rzemiosła naszego teraz i napotym będącego i pp. braciej cechowych tak starszych, jako i młodszych wszytkich, aby po śmierci mej czeladzi trzymać jej do robienia rzemiosła na pożywienie małych dziątek i samej siebie nie bronieł, dokąd by potrzebowała.

A żeby to wszystko do prędszego skutku według testamentu mego po mej śmierci przyszło, gdzie mi co i jako nazaczył i odkazał, tedy zaraz wielce i uniżenie za executorów tego testamentu mego i ostatniej wolej mojej tudzierz i za opiekuna małżonce mej i dziatkom mym małym, także i Katharzynie, córce starszej, i wszytkiemu gospodarstwu sławetnego pana Jarmosza Chomowicza, burmistrza na ten czas ołyckiego zostającego, upraszam, aby on z łaski swej już jako pierwszy po Panu Bogu opiekun, miał o nich po tym wszytkim pilnie staranie. A ja to jemu będę powinien przed Panem Bogiem zawdzięczyć i małżonka też moja i z dziatkami pozostała odsłużyć, którym przykazuję, aby nic bez woli jego i wiadomości nie czynili.

Testament ten mój wolne prawo sobie zostawuję zcassować i zepsować, jeśli by mię Pan Bóg przyprowadził do pierwszego zdrowia. // [59v] A jeśli mnie też z tego świata zbierze, cale we wszytkim aby nie naruszony zostawał, mieć chcę i proszę. Inaczej kto by się w tym bynamniej jemu sprzeciwił, albo jemu gwałt jaki uczynić zamyślił, takiego każdego na Straszny sąd Boski z sobą pozywam.

Co wszystko za obłożeniem pamiętnego jest zapisano do akt miejskich ołyckich.

65. Тестамент військового Стояна Сербина.

Дубно, 23 вересня 1661 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 1, арк. 295–295 зв. Укладений на прохання тестатора у будинку його швагра Василя перед від'їздом на війну, у присутності свідків. Облята у міській книзі, 4 липня 1664 р. Подала для вписання дружина небіжчика Олена Стоянова.

Per oblatam testamentu pana Stoiana Serbina jest podany i wpisany

Die 6 Juli, anno 1664

Na urzędzie miejskim dubieńskim przede mną Janem Sielawą, wójtem, przy bytności Kaspra Mikołajowicza i Matiasza Szymonowicza, i Fedora Proskurki, burmistrzów, i Lewka jako przysiężnego, stanowszy oczewiście pani Helena Stoianowa małżonka niebożczyka Stoiana Serbina ku wpisaniu do xiąg niniejszych miejskich dub[ieńskich] per oblatam testament małżonka // [295v] niebożczyka Stoiana podala. Co my, urząd, widząc ten testament prawdziwym, na affectacją pani Stojanowej, kazaliśmy do xiąg wpisać, który słowo w słowo jest napisany:

W imie Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Amen.

Za rządaniem sławetnego Stoiana Serbina bywszy ja na cieie i umyśle zdrowy, a u wojsku jednak stojąc, jako to i teraz wybierając się pod Czudnów za żywota mego czynię tak dobrowolny mój testament, gdzie uchowaj na mnie Panie Boże śmierci.

Tedy naprzód poruczam P. Bogu wszechmogącemu i Przenaj[.]świętszej Pannie duszę moje i ciało moje ziemi i inne zaś sprzęty moje, którem zarówno z miłą małżonką moją Heleną przez te lata z niąż życia mego nabył we srybrze, w koniach i sukniach, tak też i zasługi, ile ich ma w skarbie, nikomu innemu nie zapisuję, tylko małżonce mojej miłej Helenie, nie mając jako cudzoziemiec w tej to ziemi ani brata, ani żadnego przyjaciela. I powtore tedy tym moim testamentem to jej samej leguję i zapisuję, warząc i zaprzysięgając przez Najwyszszego Pana, aby jej w tym nikt turbować nie ważył.

A ktoby że mimo tego testamentu mego legowane i zaprzysiężenie chciał na niej, czego requirewać, albo który urząd niepotrzebnie komu przysądzać, a żenie mojej miłej bezprawnie czynić, takowych wszystkich na Straszny Sąd Pański do rozprawienia się ze mną samym pozywać będę. Co też i długu winno mi u ludzi, mianowicie Witranki Wołoszyna zł. pol. 200, com płacił we Lwowie za nich.

Uczyniwszy tedy ten testament mój w domu Bazyla, szwagra mego w Dubnie, uprosiłem różnych przyjaciół przy tym będących aby dla lepszej utwierdzonej wiary tak za mnie pisma nie umiejętnego moje imie podpisali, jako też i swoje, co uczynili.

Pisan w Dubnie, die 23 Septembra, roku Pańskiego 1661.

U tego testamentu podpis rąk temi słowy:

Ja, Mikołaj Wierbicki, paroch surmicki m. pr.

i przy bytności ludzi na ten czas będących Oxeży Skobełka burmistrz surmicki m. pr.

Jan Kątkowski m. pr.

Który to testament jest przyjęty, do xiąg wpisany słowo w słowo na affectacją wysz mianowanej p. Heleny Stoianowej, co otrzymałem.

66. Testament miścanki Marianni Słończyńoi.

Олика, 15 грудня 1661 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 91–91 зв. Укладений вдома на проханья тестаторки. Облята до міської книги після смерті тестаторки на подання ексекютора вікарія Анджея Хромінського.

Acticatio testamentu niegdy zmarłej Jej Mści paniej Maryanny Słończynej od executorów

Coram eodem iudicio exposito bannito stanąwszy oblicznie wielebny Jm x[iadz] Andrzej Chromiński, vicarij collegiaty ołyckiej, jako executor testamentu niegdy Jej Mci p. Maryanny Słończynej i z swoimi drugimi coexecutorami w tymże testamencie wyrażonemi, pokazał testament wzwyz pomienionej p. Słończynej de data w Olyce die quindecima Decembris, roku Pańskiego tysiācznego sześćsetnego sześćdziesiątego pierwszego z podpisem rąk świadków i przyciśnieniem pieczęci pięciu niżej w nim wyrażonych, prosząc urzędu aby był do akt miejskich ołyckich przyjęty i zapisany, i przez extract authentycznie wydany. A tego testamentu de verbo ad verbum est **n**extus tenor:

W imie Boga, Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Amen.

Wiedząc o nieomylnym dekrecie Boga wszechmogącego, iż kto się rodzi umrzeć musi i każdy z żyjących tego uchronić się nie może, a pogotowiu ile chory, bliższy śmierci zaczym i mnie gdy Bóg wszechmogący na ciebie chorobą nawiedził, lubo się na umyśle zdrową będąc i executiej dekretu Boskiego wyglądając, tą ostatnią wolą moją, ubostwo moje tak, a nie inaczej chcę mieć rozporządzoną.

Naprzód duszę moję Stwórcy onej przy błogosławionej Pannie Maryej, Aniołom Bożym, Patronce mojej świętej Maryannie i wszystkim świętym w opiekę aby mi w godzinę śmierci przytomni byli, oddaję. Ciało zaś moje grzeszne aby było przy collegiacie ołyckiej według porządku Kościoła Świętego rzymskiego jak najprzystojniej pogrzebione.

Rzeczy zaś moje ruchome tak rozporządzam i chcę mieć nieodmiennie. Naprzód summę na anniversarz doroczni za duszę moją trzysta złotych polskich do tegoż kościoła, gdzie ciało moje leżeć będzie, leguję. Na trycesimy złotych dziewięćdziesiąt, aby co przedziej dusza moja miała ratunek, o co gorąco executorów tego testamentu upraszam, żeby msze święte co przedziej mogły się odprawić. Na obiad dla kapłanów, którzy na pogrzebie moim będą, sto złotych oddaję, a dla ubogich także na obiad tegoż dnia pogrzebu ciała mego trzydzieści złotych leguję, o czym ma pan Krzysztof Glicza dowiadować. Cechowi, którzy na pogrzebie moim będą, złotych siedm. Na offertę ubogim złotych trzy, a względem processiej kapłanom, ile ich będzie, złotych pięćdziesiąt. Muzyce i sługom kościelnym złotych dziesięć. Złotych trzy między ubogich tegoż dnia przy pogrzebie dać. Na trunnę złotych trzy, na ćwieczki do obicia trunny, także na płótno złotych sześć. Te wzywy mianowane legata na rozchody różne mają być zapłacone z tej summy, która zostaje na zborze żydowskim ołyckim, jako kwit z podpisem starszych żydowskiego zboru pokazuje, za summę złotych pięćset siedmdziesiąt, ani się ma tego zbor żydowski zbraniać. Lubo termin na Trzech Królów w roku przyszłym przypada oddania tej summy, oprócz tej summy wzywy mianowanym znajduję się pożyczanym sposobem złotych sześćdziesiąt polskich u niewiernego Żyda ołyckiego Gdale, na co jest recognitia jego. Te złotych sześćdziesiąt ich Mci panowie executorowie mają odebrać i tam obrócić, gdzie moja wola wyrażona jest. Osobliwie do Różańca złotych trzydzieści leguję, za które kielich bracia powinni sprawić. Drugie trzydzieści złotych na sukno do obicia trunny i białe odzienie na ciało moje grzeszne. To tak rozporządziwszy summę, którą mam na zborze żydowskim ołyckim, przystępuję do drugiej summy, którą mam u JMci x[iądza] Sebastyana Fryjewicza S. JMci p. prałata, kantora ołyckiego, proboszcza klewańskiego. Naprzód za konia cisawego złotych sześćdziesiąt, którego targiem wziął od nieboszczyka małżonka mego, potem na szwedzki pobór złotych trzydzieści pożyczanych, do tego temuż od którego konia dostawał na dodatek złotych piętnaście pożyczanych, powracając się z Polskiej po Szwedzkiej wojnie pożyczyla mu złotych polskich dwadzieścia sześć. Słudze jego Borkowiczowi dałam złotych sześć, których nie oddał synowi memu, jakom chciała, przez tegoż czeladnika Borkowicza posłałam samemu JMci pożyczanym sposobem złotych pięćdziesiąt, gdy się ten że Borkowicz powracał, dałam mu na drogę złotych sześć, przez tegoż czeladnika JMci kantorowi posłałam złotych dziesięć, znowu przez Borkowicza na proźbę JMci xiędza kantora, na proźbę JMci pożyczanym sposobem złotych sto we złocie na sprawienie rydwana Piotrowskiemu // [91v] dała dodatku złotych trzydzieści. Kiedy JMc kantor jechał do Warszawy, pożyczyla mu sześć czerwonych złotych, dając znać, co się dzieje w plebaniej, gospodarzowi na strawę złotych ośm, czaszek dwie srebrnych moskiewskiej roboty, za którym dała złotych czterdzieści, i te przy sobie zatrzymał. Łyżek trzy srebrnych, którym kupowałam po złotych pięciu, pas jedwabny wiśniowy, który mnie złotych dwadzieścia kosztował, ode mnie wzięto. Ale tedy summy, tak gotowemi pieniędzmi różnemi czasy pożyczaną, jako też za różne rzeczy wzywy mianowane porachowawszy jak wielka summa wyniesię, leguję za duszę moję na aluzią do kościoła ołyckiego przydawszy summę złotych trzysta, które u tegoż JMci kantora mam jako recognitia w Olyce dnia trzydziestego czerwca roku Pańskiego tysięcznego sześćsetnego sześćdziesiątego pierwszego pokazuje, w czym obliguję i pokornie proszę Ich Mciow panów executorów, aby tę summę co najprędszej dusza moja mogła mieć ratunek, w czym ich Mci summienie obliguję, i na wolą onych daję, jako oni postanowią według tej generalnej summy aby cotydzien kapłan za duszę moją mszą świętą odprawił.

A że syn mój Maxymilian zostaje i córka Jagnieszka, którym wydałam za pana Marcina Cieszkowskiego, tych wcale do tych wzwyż mianowanych summ na pobożne uczynki i na pogrzeb naznaczonych oddalam, iż żadnym prawem nie mogą się do tego interessować, ponieważ ja ich zostawuję przy dobrach ojczystych, na które i ja przez wniesienie posagu mego dziesięć tysięcy wniesionych miała, tych tedy tym respektem, w równy dział dziatkom moim ustępuję, daję, daruję i leguję. Także było różne, które inwentarz pokazuje, obiecując to sobie po nich, że będąc wdzięczni dobrodziejstwa macierzyńskiego duszy mej przez pobożne uczynki czynić dobrze nie przepomnią.

Tej ostatniej wolej mojej upraszam za executorów Ich Mciow xiężej kanoników ołyckich, a osobliwie JMci xiędza Jana Baptistę Czechowicza, schołastyka ołyckiego i Jm x[iędza] Krzysztofa Sideckiego, kaznodzieja ordynariusza ołyckiegǳi, i JMci x[iędza] Andrzeja Chromińskiego, vikariego ołyckiego, których pokornie proszę aby we wszystkim dość się stało intenciej w niej i we wszystkich punctach ten testament (który takiej wagi mieć chcę, jakobym go przed xięgami grodzkimi oczywiście i jawnie zeznała) cale i nienaruszenie zachowany był. A dla lepszej wiary i pewności podpisuję się przy podpisanych przyjaciół na to zaproszonych, ręką własną.

Działo się w Ołyce, die quindecima Decembris. Roku Pańskiego tysiąc sześćsetnego sześćdziesiątego pierwszego.

Maryna Słończyńska,

Pr[oboszcz] Jakobus Lwowicz publicus sacrae auctoritate notarius m. pr.

Stanisław Kazimierz Sarniewicz, ustnie proszony do podpisu ręką własną.

Będąc proszony od Jej Mci pani Maryanny Słończynej ustnie do podpisu pan Paweł Rabęzki m. pr.

do tego podpisu ustnie proszony Stanisław Szejnowski

także proszony ustnie do podpisu tego testamentu Mikołaj Maryński ręką własną.

Quinque o loca sigillum.

Po którego testamentu w sądzie przeczytaniu urząd na proźbę strony żądającej do xiąg ten testament przyjął i jest za obłożeniem pamiętnego do akt miejskich ołyckich zapisany i ekstraktem z akt tej że stronie żądającej z samym tegoż testamentu oryginałem podanym wydany.

67. Testament міщанки (породіллі) Ганни Ходажовни, дружини Романа Красноволяця.

Ковель, 6 березня 1662 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 2, арк. 85 зв.–86. Укладений вдома на прохання тестаторки, у присутності свідків. Вписаний до міської книги після смерті тестаторки, 16 березня 1662 р. Подав для вписання другий чоловік тестаторки Роман Красноволець.

Actum die 16 Marty 1662 Anno

Przed nami Kiryłem Pocięjowiczem lentwójtem, Fedorem Sebestjanowiczem burmistrzem kwartalnym, Andrzejem Znojowskim rajcą, Fedorem Maximowiczem, Fedorem Szpakowskim, ławnikami i urzędem miejskim JKM Kowla. Suscepta przyjęta jest testament sławnej pamięci niebożczki Hanny Chodarzowny, pierwszego małżeństwa Wasila Popika, a terazniejszego Romana Krasnowolca, małżonka, którego testamentu sequitur tenor est talis:

W imie Ojca i Syna, i Ducha Świątego. Amen. // [86]

Stań się ku wiecznej pamięci i na potym bendącego wieku ludziom. Ponieważ na tym świecie nie masz nic pewniejszego nad śmierć. Także nic nie pewniejszego nad wykonanie onej.

Przeto ja, Hasia Chodarzowna, będąc od Pana Boga chorobą nawiedziona przy porodzeniu dziecięcia, ale mając przedcie rozum i doskonałą pamięć, chcąc za żywota mego przystojnie rosprowadzić małżonka mego na imie Romana Krasnowolca współ z potomstwem moim włożyłam, jeżeliby one miało żywo być po mnie, tedy onemu odkazuje dom własny z gruntem ze wszystkim. Który to dom został mnie po małżonku nieboszczyku Wasilu Popiku testamentem legowany. Który to dom ze wszystkim małżonkowi memu s potomkiem naszym onemu odkazuje dokładać one, tedy aby na pamięci i wszystkie czeremonie czerkwie odprawił. Tak też odkazuje na cerkiew Wedenowską zł. 20 s tegoż domu i z ogrodu. Przy którym to testamencie był swieszcznik na imie Fedor Demianowicz, prezbyter wedenowski, Andrus Koszeranica, Piotr Kiryłowicz.

Roku wysz mianowanego i s podpisem ręki onego Федор Демианович презвѣтер веденовский, Piotr Kiryłowicz, Andrej Koszeranica.

68. Тестамент Матвія Каліновського, зем'янина Мінського воєводства.

Ковель, 13 січня 1663 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 2, арк. 117 зв.–118. Облята у міській книзі, 22 січня 1663 р. Подали для вписання езекутори тестаменту Миколай Маркевич, Томаш Чешинський, Петро Хацович Овсяний, Іван Проборський, генерал Волинського воєводства.

Actum Die 22 Januarij. [Anno] 1663

Przed nami Kiryłem Pocijewiczem lentwójtem, Omelanem Panfilowiczem burmistrzem kwartalnym, Kiryłem Josypowiczem, Andrzejem Znoiowskim, Fedorem Sebestjanowiczem rajcami, Alexandrem Iwanowiczem, Fedorem Maximowiczem, Fedorem Szpakowskim, Bohdanem Andrzejowiczem, ławnikami, i urzędem miasta naszego Kowla.

Stanawszy personaliter przed aktami niniejszemi miejskimi kowelskimi sławetny Mikołaj Markowicz, Thomasz Czeszyński, Piotr Chacowicz i Iwan Proborski, generał województwa wołyńskiego, jako exekutorowie testaменту sławnej pamięci nieboszczyka pana Macieja Kalinowskiego testaмент uczyniwszy przed urzędem przedstawili, który aby był do xiąg susceptowali, żądali. Na których affectią jest przyjęty i zapisany, który testaмент sequitur tenor talis:

W imie Trójcy Przenajświętszej, Ojca i Syna, i Ducha Świętego, stań się ku wiecznej pamięci teraz i na potym będącego wieku ludziom. Frat. Frat. Frat. Amen.

Ponieważ na tym świecie nie masz nic pewniejszego nad śmierć, a za to nic // [118] nie pewniejszego nad wykonanie onej. Przeto ja, Maciej Kalinowski, ziemianin JKM województwa Mińskiego, a na ten czas jako wygnaniec z województwa brzeskiego, będąc z woli wzechmogącego Pana chorobą złożony, z której nie spodziewaiąc się powstać, jednak mając dobry зміst ostatnią wolą moją, tak duszę, ciało, jako i ubogą majątnostką moją tak disponuję:

Naprzód tedy duszę moją nieśmiertelną nieśmiertelnemu Twórcy memu w ręce jego Ś[więte] poruczam. Ciało moje skazitelnej ziemi ku pogrzebowi oddaję, ubogiej zaś mojej chudoby czynię takową dispositią.

Naprzód gdzie ciało moje leżeć i odpoczywać będzie przy kościele kowelskim, leguję ostatnią wolą moją klacz moją siwą i wszytek mój sprzęt i zbiór ubogiej majątnostki mojej, mianowicie skrzynkę zamkniętą z rzeczami różnemi, to jest w której tam różne rzeczy zostają przy panu Stephanu Dąbrowskim i małżące onego, mieszkających w Rokitni i w majątności JeMci ojca episkopa włodzimirskiego na ten że kościół kowelski, tudzierz też i kuntusz czarny, barankami

podszyty i ten do kościoła ma bydź należący, także oponcza tabiana i cokolwiek się spiecifikowało w rejestrze, tedy to wszystko należec ma kościołowi kowelskiemu. W tej że skrzynce są obligi dwa: jeden na złotych siedmdziesiąt od pana Mikołaja Janowicza Sokalkowskiego na Zdzitowie razem i z małżanką onego Cyrajską Theodorą, mieszkających pod Brześciem. Druga recognicja na złotych dwadzieścia od pana Kazimierza Olbinskiego, mieszkającego w sielcu pod Horochowem i te na ten że należec mają do kościoła kowelskiego, gdzie ciało moje odpoczywać będzie. Tamże w Zdzitowie winien mi złotych trzy pan Maciej Woroszyło, które złotych trzy odkazują do cerkwi zdzitowskiej, gdzie małżonka moja leży. Zosobna zaś przewielebnemu JeMci x[iądzu] Stephanowi Wutowskiemu, plebanowi babickiemu diecezjej ki[j]owskiej, a commendarzowi pro tunc kościoła kowelskiego odkazują i ostatnią moją leguję wołą // [118v] złotych polskich pułdziewiąta pro sacris onemu, aby za duszę moję Pana Boga przy bez krwawnych ofiarach boskich błagał. Iwanowi, czeladnikowi memu, za usługę onego dając kozuch, botów par dwie, jedne żółte, drugie czarne, spodnie, rzeczy sukienne i czapką lisią, kalaskę porządną na jeden koń i też leguję mianowanemu JMci x[iądzu] commendarzowi kowelskiemu. Te tedy rzeczy mianowicie zostające przy panu Dąbrowskim w żadnej nie zostają zastawie, tylko właśnie in fidei depositio.

Do której ostatniej woli mojej testamentu uprosiłem sławetnych panów Mikołaja Markiewicza i pana Thomasza Cieszynskiego, pana Piotra Chacowicza Owsianego i Iwana Proboreskiego, generała województwa wołyńskiego executorów, aby ci podług Boga i sumnienia swego, tak disponowali, jako się wyżej opisało. Przy którym testamencie był na ten wezwany urząd miejski kowelski, który się dla weryfikacji tego testamentu rękoma swemi podpisany.

Actum w Kowlu, die 13 Januar 1663. Któremu testamentowi ostatnią wołą moją jeżeliby się miał przeciwieć mianowany pan Stephan Dąbrowski i tych rzeczy nie wydać, a mianowicie złotych pułdziewiąta nie miał by oddać JeMci x[iądzu] commendarzowi, tedy go na Sąd Boży pozywam i tam się ze mną rozprawie.

Podpisy rąk do tego testamentu:

xiądz commendarz kowelski, pleban babicki diecesiej kijowskiej pro tunc comendarius cov[liensis]

Kyrył Pocijowicz, l[entwójt] k[owelski].

69. Тестамент міщанина Григорія Рудчені.

Ковель, 3 лютого 1663 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 2, арк. 120 зв.–121. Укладений у ратуші. Облята у міській книзі того ж дня.

Actum die 3 Februarij. [Anno] 1663

Przed nami Kiryłem Pocijowiczem lentwójtem, Fedorem Szpakowskim burmistrzem quartalnym, Alexandrem Sozonowiczem ławnikiem, i urzędem miasta JKMci Kowla.

W imie Ojca i Syna, i Ducha Świątego stań się ku wiecznej pamięci teraz i potym będącego wieku ludziom. Frat. Frat. Amen.

Isz każde stworzenie będąc na tym doczesnym padole świata by i najdłuższe pędziło lata, musi do swego przyplýwać ostatniego terminu. Przeto i ja, Hrehory Rudczenia, przy szedziwych leciech moich będąc chorobą na łóžu z woli nasz[ego] wszech[mogącego] pana śmiertelnym złożony, z której się nie spodziewając poratunku, jednak mając rozum i zupełny zmysł, ostatnią wołą moją taką.

Duszę moję // [121] nieśmiertelną nieśmiertelnemu Twórcy memu w ręce jego święte poruczam. Ciało moje skazitelne skazitelnej ziemi ku pogrzebowi oddaję i poruczam ulgę czas choroby moję, aby między synem a wnukiem moim nigdy nie było turbatij, tak rozporządzam.

Wielebnemu tedy ojcu, synowi memu, dom i folwark ze wszystkim leguję i odkazuję. Zięciowi zaś memu z wnuką moją odkazuję te piekarnią, która na folwarku zostaje. A z tych dobr wszystkich powinien będzie wielebny ojciec synowi memu dać, wnuczce mojej i zięciowi zł. dwadzieścia. Pogrzeb grzesznemu ciału memu jeżeli łaska i miłość synowska pociągnie onego oboje zwyczajnie uczynią, a jeśli łaska i miłość synowska przeciwko mnie pociągnie, onego tedy za duszę moją chrześci[j]ańską uczyni przy bez krwawej ofiarze Bożej ofiarować.

Jeśliby tedy temu testamentowi memu miał się ku sprzeciwić, tedy go na Sąd Boży pozywam i tam się z mną rozsprawi.

Przy której ostatniej woli mojej przy testamencie był szlachetny pan Kirył Pociejowicz lentwójt, pan Fedor Szpakowski b[urmistrz] k[wartalny], p. Alexandr Iwanowicz i p. Fedor Maximowicz ławnicy.

Który też testament jest do akt zapisany i przyjęty.

70. Тестамент міщанки Гальшки Сколдицької.

Ковель, 7 травня 1663 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 2, арк. 268–268 зв. Другий тестамент, перший не зберігся. Укладений у ратуші зі слів брата небіжчиці Івана Станіславовича та інших свідків. Облята у міській книзі того ж дня.

Actum die 7 Maj. Anno 1663

Przed nami Grzegorzem Dobrostańskim lentwojtem, Fedorem Maximowiczem burmistrzem kwartalnym, Hrehorem Panasowiczem rajcą, Bohdanem Andrzejowiczem, ławnikiem z urzędem miasta JKM Kowla, na instantią sławetngo Iwana Stanisławowicza actora, Semenem Szpakowskim ratione dochodzenia dobr po śmierci nieboszczki mojej siostry będącej za nieboszczykiem Hrehorem Skołydyckim pisarzem tedy, ponieważ тестамент Halszki matki // [268v] nie wiedzieć gdzie zostaje, a te dobra puszczone niewiernemu panu Semenowi Szpakowskiemu z urzędu bywszych którzy pp. radziec byli przy testamencie nie stawszy wywodzić. I pierwszego świadka stawił sławetnych pana Kiryła Pociejowicza, p. lentwójta temu przyznał komu wezwan, iż ja na ten czas jeszcze byłem ławnikiem, jako nieboszczka Stanisławowa, mieszcza kowelska, czyniła тестамент ostatniej woli przy bytności panów burmistrzów. Tedy ja przyszedszy do pościeli pytał się jakową by czyniła dispositią ostatniej wolej swojej, tedy to rzekła że ten dom, który pobudowała nieboszczykowi⁹⁰⁰ zięciowi memu Skołydyckiemu pisarzowi, na który dom wydała gotowych pieniędzy zł. 100 i plac na Knysze. Ten dom stoi tedy ma być na trzy części dzielony tak na sierotę nieboszczyka Skołydyckiego, jako też na córkę p. Marka, tak też na tego senka mego Juwsika. Drugim razem pytać komu by ten dom, w którym mieszkała, legowała, tedy powiedziała iż dwom sinom, to jest Iwanowi, pisarzowi na ten czas będącemu część, a drugą część i Wasilowi, do którego domu nie należy już dawno, bom za niego pogłowszczyzną płaciła, tylko mu leguję kletkę w rynku i folwark Petrzezanowski. Znowu pytana jeżeliby jeszcze co komu legowała, tedy rzekła że dałam p. Markowi, zięciowi memu, kilkanaście czerwonych złotych, niech jako część udzieli temu Juwsikowi, memu sinyszcowi, z tych czerwonych złotych,

⁹⁰⁰ Слово закреслене

na co krzyknął mi: «...reko a matką Boga buj się, jam ucic się nic nie brał». A ona odpowiedziała: «jak sobie uczynisz». W tym już więcej nie pytałem onej. Co i pod summieniem przyznam. Rzekła i to że co p. Marku jest łyżka srebrna odkazana w pułgrzywne i pierścień złoty z żabincem, co leguję sinowi memu temuż Juwsikowi. Drugiegorz świadka stawił sławetnego p. Fedora Sebestjanowicza, bywszego rajce. Ten to pod summieniem przyznał: «iż ja na ten czas nie byłem przy testamencie, ale przed tym jeszcze muwiła mi z ust te słowa: P. Kuźme, proszę cie o to pamiętaj, żeby zięć mój Skołydycki, któremu pożyczyla złotych sto na ten dom i plac dała, aby część w tym domie miał Juwsik, syn mój, więcej nic nie przyznał». Trzeciego świadka stawił sławetnego pana Jana Kononowicza, bywszego rajce, ten to pod summieniem przyznał: «iż ja nie byłem przy testamencie, ale słyszałem to z ust nieboszczki, że na ten dom zięcia mego Skołydyckiego dałem złotych 100, tedy niech należy do części syn mój Iwan, przyznał i to, że nieboszczka mówiła p. Markowi aby łyżkę srebrną i pierścień oddał synowi jej Juwsikowi i żeby nie przypomniał dzieci. I tak jej mówiąc rzekł: «wiesz p. Marku synu zemci się była ze wszystkim zwierzyła». Przyznał i to za testament ten koniecznie ma być u p. Marka, co i pod summieniem przyznał.

71. Тестамент міщанина Йовка Мискевича.

Олика, 7 листопада 1663 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 99–99 зв. Укладений вдома на прохан-
ня тестатора, у присутності свідків. Облята у міській книзі того ж дня.

Actum olyc[ensis], feria quarta die septima Novembris.

Anno Domini mill[essi]mo sexc[entessi]mo sex[agesi]mo tertio

Testament nieboszczyka Jowka z Zalasocza, mieszczanina ołyckiego

Na żądanie i proźbę ucz[ciwego] Jowka Miskiewicza, mieszczanina ołyckiego, zesłani byli z urzędu pana Marcina Bielca, wójta ołyckiego, uczciwi Hieronim Taniukiewicz i Grzegoż Kościejowicz, ławnicy przysięgli i mieszczenie ołyccy, z Łukaszem Gasiowskim, pisarzem miejskim przysięgłym ołyckim, w dom do tegoż Miskiewicza na Zalasocze, a to do przesłuchania testamentu i ostatniej wolej jego. Który lubo będąc na ciele chory, ale na wszystkich zmysłach zdrowy i przy dobrej pamięci zostający, takową wolą swoją ostatnią przy bytności wielebnego ojca Jana Sielickiego, prezbitera cerkwie Zalasockiej, i Iwana Kucewicza, i Ostapa Steczkiewiczza, mieszczan ołyckich declarował:

Naprzód duszę swoją Panu Bogu wszechmogącemu, jeśliby z tego świata śmiercią w tej chorobie zszedł aby ją w ręce swoje Boskie przyjąć raczył, polecał. Ciału zaś swemu po śmierci swojej pogrzeb przy cerkwi zalasockiej wedle Owdiuszki, pierwszej żony swej nieborzki obrał. To przydając dninę pola zaś z zasiewkiem żyta z tąż Owdiuszką, pierwszą żoną nabytą, teraz w zastawie w złotych trzydzieści polskich od Iwana Chwesieniaty, mieszczanina ołyckiego zostającą, tę Omelkowi, synowi memu z tąż pierwszą żoną spółdzonemu, pozostałemu po śmierci mojej odkazuję. Ogród w gruntach zalasockich, z jednej strony pana Chwedora Kuryłowicza, rajce starego ołyckiego, a z drugiej strony Hryckowej Odliżychy, wdowy, leżący temuż Omelkowi po śmierci mej oddaję. Chatę tę z pułplacem, w której teraz chory leżę, żenie mej Marynie Tymoszownie i dzieciom dwojgu maleńkim z nią spółdżonym, to jest synowi Iwasiowi w lat czterech, a Mielaszce córeczce w lat dwie, zostającym po śmierci mej odkazuję. Folwark z kłunią w gruntach Zalasockich, z jednej strony paniej Mikołajowej Szczęsniewiczowej, rajczynej starej ołyckiej, a z drugiej strony nieboszczyka Stańka Piekarza stojący, tej że żenie mej Marynie

Tymoszownie i dziatkom małym dwojgu pomienionym po śmierci mej leguję. Towaru cokolwiek mam, to jest kłaczę wroną, wołów parę, jeden z nich stary, a drugi drapiasty, cieliczką ryżą trzeciackę, owieczek dziesięcioro starych, a dwoje młodych. Z tego tedy towaru pomienionego kłaczę z wozem i z chomantem, z skórą wozową, jako jest z pętem żelaznym Omelkowi, synowi memu przerzeczonemu, po śmierci mej oddaję. Wołów parę i jałoweczkę żenie mej terażniejszej Marynie i dzieciom dwujgu maleńkim wzyż przerzeczonym leguję. Omelkowi, synowi memu pomienionemu, z owieczek wzyż opisanych dwie starych, a trzecią młodą odkazuję. Marynie jeszcze, żenie mej i dziatkom maleńkim, ostatek owieczek dziesięcioro po śmierci mej oddaję.

Długów żadnych, co by mnie kto był winien albo też ja komu, nie znajduję. Zasierwku cokolwiek mam u ludzi na cudzym gruncie, teraz z tąż Maryną Tymoszoną, żoną moją, spółne po ten zasiewek na czworo dziele, to jest jedna część tegoż zasiewku Omelkowi, synowi memu starszemu, a trzy części tejże Marynie i dziatkom dwojga małym po śmierci mej oddaję.

Z ruchomych rzeczy tak rozporządzam. Naprzód żupan sini paklakowy stary z guzikami srebrnymi, kozuch stary macierzyński, siermieję nową białą, kozuch // [99v] nowy, z płótna tkackiego oderznawszy arszynów dziesięć. Z pościeli zaś poduszkę jedną i radną to wszystko synowi memu starszemu Omelkowi po śmierci mej oddaję. Świni zaś dwoje i wszystko gospodarstwo, cokolwiek się jego w domu znaleźć może, tak w odzieży, jako i we wszystkich rzeczach inszych ruchomych, to wszystko cale żenie mej terażniejszej Marynie Tymoszownie i dziatkom małym dwojgu pomienionym po śmierci mej odkazuję. I proszę aby jej nikt w tym krzywdy nie czynił z pokrewnych, ani powinnych moich jakich. Jeśliby się po śmierci mej, którzy znaleźć chcieli, gdyż teraz w chorobie żadnego mojej przed śmiercią do usługi sobie nie widzę, oprócz niej samej i dziatke pomienionych. Taż Maryna, małżonka moja, z tych wszystkich dobr sobie i małym dziatkom dwojgu ode mnie legowanych, tak parobku jako i dziewce służebnych za wszystkie czasy, co służyli, i dokąd jeszcze służyć będą, zapłaci dostatecznie i pogrzeb ciała memu po śmierci mojej po chrześci[j]ańsku obrządkiem greckim sprawi, i za duszę moją dobrze czynić według przemożenia swego, żeby się napotym sama z dziatkami pozostałymi dwojgiem pomienionymi żywić do wolej Bożej mogła, pomniac na mnie będzie powinna.

Ten testament i ostatnią wolą moją, jeślibym jeszcze zdrowy został, po tej chorobie mojej wolne prawo sobie skassować i zepsować zachowuję. A jeślibym też już z wolej Boskiej miał z tej choroby nie wstając umrzeć, aby we wszystkim cale i nienaruszony zostawał, i w więgi miejskie aby był zapisany, upraszam.

Co wszystko za obłożeniem pamiętnego jest zapisano.

72. Тестамент кушніра Григорія Нетякевича.

Олика, 17 листопада 1663 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 99 зв.–100. Укладений вдома на гайному суді на прохання тестатора. Облята у міській книзі того ж дня.

Testament Hrehorego Nietiakiewicza

Judicium necessario expositum bannitum in domo hon[esti] Gregory Nietiakiewicz, civis et pelionis olycen[sis]. Sabbatho die decima septima Novembris. Anno Domini millessimo sexcentesimo sexagesimo tertio

Per spect[abilis] ac fam[atum] D[omini] Martinum Bielec, advocatum olycensi, et hon[estum] Hieronimum Taniukiewicz, Alexandrum Jazeniecki, Nicephorum Brzozowski, Ephrem Boszkiewicz scabinos juratos. In praesentia f[amatum] D[omini] Simonis Karasowski proconsulis, Alexandri Bobowicz, Matthiasz Sobkowicz, Sebastiani Kalenowicz, consul[ibus] civ[itati] Olyc[ensi]

Przed tym to sądem wyłożonym z potrzeby zagajonym ucz[ciwy] Hrehory Nietiakewicz, mieszczanin ołycki, lubo na ciele i członkach swych na łożu leżący, chory będący, ale przy dobrym baczeniu i na smysłach wszytkich zdrowy zostający, jawnie, dobrowolne i słowy wyraźnemi zeznał, iż jeśliby go P. Najwyższy w tej chorobie cielesnej z tego świata wziął i duszę jego z ciałem rozłączyć miał, tedy zaraz też duszę swoją w ręce jemu, od którego ją był wziął, przyczynie Na[j]świętzej Panny i świętych bożych pilnie się zalecając oddawał, a ciału swemu po śmierci pogrzeb na Zawrociu przy cerkwi uniackiej pod tytułem Trójce Przena[j]świętzej zostającej, według porządku greckiego kościoła obrał, który pogrzeb aby małżonka jego terażniejsza Pałarzka według możności swej z dobr wszytkich jej z dziećmi małemi pozostałych, odprawiła, upraszał.

Ignacemu zaś, synowi swemu z wtorej żony Maryny Krasewczanki zostającemu, z dobr macierzystych jego pola pułwłoki w gruntach Zawrockich legował. Dom, w którym chory leżał w Szrednim mieście na ulicy Czobotarskiej i z ćwiercią placu, z jednej strony Sachna Mojsiejowicza, a z drugiej potomstwa Stanisława // [100] Picharza leżący, ze wszytkim domostwem i sprzentem, także wszelkiemi fantami w tym domu zostającemi, terażniejszej żenie swej Pałarzce i Chwesiowi, małemu synowi swemu, jako też i drugiemu potomkowi swemu, którego się po śmierci swej na świat z tej że Pałarzki, żony swej spodziewał urodzić, legował. Z krów dwu zostających jedną Ignacemu synowi, którą sobie ulubi, a drugą tej że Pałarzce i dzieciom małym odkazał. Ogród w gruntach Zawrockich na ćwierci pola, który był kupił u Maxymieniaty, tej że Pałarzce i dzieciom małym po śmierci swej oddać naznaczył. Towaru zaś w domu pomienionym, to jest skór baranich, tak wykwaszonych i wychędzonych, jako też i surowych, co by się znalazło i w wiadomości tej Pałarzki bydź miało, także kozuchow trzy habaczów, to wszystko tej że Pałarzce i dzieciom małym po śmierci swej odkazał. A z tego wszytkiego aby ciało jego pochowała i długi, co komu winien został, popłaciła, a mianowicie: cechowi kuśnierskiemu ołyckiemu złotych trzydzieści i dziewięć, Żydowi Gdelewiczowi za skóry złotych dziesięć, zięciowi factorowemu Nachymowiczowi złotych sześć, u którego w tym długi jest pas w zastawie srebrny puklasty na rzemieniu, który sobie tarz Pałasza wykupi i na swój pożytek obróci, Jośkowi czeladnikowi, co teraz jest w domu, gdy dobędzie do Bożego Narodzenia Ruskiego, za pułroka złotych dziewięć. Sobie zaś testator bydź to winno u ludzi powiedział: naprzód u Iwana Krasowskiego złotych pięć, u Juzefa Mroza, starego Żyda, złotych sześć, w którym długi powiedział od niego że ma wilcze futro, u Iwana Hrycelki tylko złotych trzy, bo lubo był winien więcej, ale oddał. Te długi odyskać Pałarzce, żenie swej, po śmierci swej naznaczył, okrom Mrozowego, który Ignacemu odkazał, a futro jemu wróci. Czapek pięć lisch cębronnych i szlamowych i z szóstą baranią tej że Pałarzce legował. Z świni czworga zostających, z pocwinków dwu, z wieprzów trzech, z których wieprzów dwa karmne, a trzeci nadworny, to wszystko tej że Pałarzce i dzieciom małym, okrom jednego z nich wieprza karmnego Ignacemu, synowi swemu, którego on sobie obierze, odkazał. Czamarę falendyszową łązurową bez futra w skrzyni zostającą, co był, powiedział, kupił u Iwana Hrycelki, tej że Pałarzce legował. Za opiekuna zaś i obrońcę tak tego testamentu swego ostatniej wolej swojej także Pałarzce żenie i dzieciom swym małym, także domostwu wszytkiemu upraszał pana Hieronyma Taniukiewicza, ławnika przysięgłego i cechmistrza cechu swego kuśnierskiego, aby się jemu z tej prace nie wymawiał, obiecując to jemu przed Bogiem odsłużyć.

Zostawując sobie wolne prawo ten testament, jeśliby jeszcze z tej choroby zdrow został, zkassować i annihilować, a jeśliby też już z woli Boskiej umarł, aby w ni w czym nie naruszony zostawał. Przy którym testamencie i wyraźnej wolej testatora będąc obecny Ignacy Nietiakewicz, syn testatora, ni w czym wolej rodzica swego ani testamentowi nie przeczył, ale wszystko na upodobanie jego uchwalając błogosławieństwo ostatnie z rąk jego otrzymał.

Co wszystko za obłożeniem pamiętnego jest zapisano.

73. Тестамент міщанина Івана Кладовника.

Дубно, 23 січня 1664 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 1, арк. 264–265. Облята у міській книзі. Укладений вдома на прохання тестатора, у присутності свідків. Для вписання до урядових книг подала дружина небіжчика Вукся.

Testament pana Iwana Kładownika, mieszczca[nina] dubieńskiego

Roku 1664, msca Januarij 23 dnia

Na urządzie miesckim dubi[еńskim] przede mną Władysławem Woleńskim, wójtem, i przy bytności Kaspra Mikołajowicza i Matiasza Szymonowicza, i Fedora Proskurki, burmistrzów. Stanąwszy oczewiście sławetna pani Wuxia Iwanowa Kładownikowa, będąc osiročiałą po miłym małżonku swym p. Iwanie Kładowniku, miesz[czaninie] dub[ieńskim], żądała abyśmy jej testament przez niebożczyka małżonka jej uczyniony per oblatam do xiąg miejskich dub[ieńskich] przyjąwszy, wpisać kazali. Co my, urząd, na affectatią jej ten testament publice przy ludziach zacnych przeczytawszy, słowo w słowo do xiąg wpisać kazaliśmy, który tak jest napisany:

W imie Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Amen.

Ja, Iwan Kładownik, mie[szczanin] dubieński, będąc od Najwyszszego Stworzyciela swego chorobą nawiedzony, gdzie pamiętając na dekretowi Najwyszego Boga, od którego nikt wolen być nie może, ale cale pewnie dług oddać ziemi przychodzi mi, gdzie ja, będąc na umyśle zdrowym, chcąc ostatnią wolą moją dla uspokojenia wszystkich rzeczy uczynić.

Naprzód dusze moje w ręce Bogu najwyszemu oddaje, a ciało moje ziemi, od której jestem wzięty, onej że jako dług pewny oddaje, które aby położone było na cmyntarzu Świętego Heliasza tu w mieście Dubnie.

Co się zaś zostanie ruchomych rzeczy, tych nie odkazuję, bo ich nie mam okrom szociegunego⁹⁰¹ żupana, w który[m] mam⁹⁰² chodził w powszechne dni, barzo podły, ten żonie mojej oddaje. A co się tknie gruntów, s których sad w gurach niedaleko pana Thomasza Koniskiego z jednej, a z drugiej strony Odarki, ten Danielowi, // [264v] synowi memu, zapisuje wiecznie, który ni jest zawiedziony ni w czym. Drugi sad, który mam w sadach holowickich, z jednej strony pani Komnackiej, a z drugiej strony Semonieniaty Wyhnanskiego, ten daje i cale zapisuje wiecznie córce mojej małężej na imie Mariej. Dom mój własny, który w Dubnie na gruncie xcia Jego Mści mam wespół z małżonką moją miłą Wuxią trzymał i przez te wszystkie czasy, w którym świetlic dwie, a komor cztery i s komnatą piątą. Tedy zapisuje połowicę doma małżonce mojej miłej Wuxi z gruntem, to jest świetlicą przednią, s komnatą i s komorą bokową przednią, od Ich Mści ojców Bernardynów loch, który ma zostawać i s komorą na nim będącą przy małżonce mojej miłej cale, a drugą połowice domu mego, to jest świetlice, która jest na tile s komorą i drugą komorą w sieniach z gruntem, te część Danielowi, synowi memu, zapisuje. Także ogród za bramą łucką, ten także respektem dziecięcia córki mojej aby onej wychowanie było Mariej, którą z nią mam, tedy i ten małżonce mojej Wuxie leguję ja wiecznemi czasy. A jeśli by też, co uchowaj Boże, miało te dziecko i umrzeć, to jest córka moja Maryja, tedy te grunta, jako to sad, ogród i domu część, jako położył, ma cale a spokojnie małżonka moja dysponować i wolno jej, jako swym własnym temi gruntami szafować, w czym nikt nie może przeczyć woli mojej, którą pokazuję i miłości przeciwko niej, a to dla tego iż mnie przez te

⁹⁰¹ Так у тексті

⁹⁰² Має бути: сам

wszystkie czasy przemyśle tak zdrowego, jako w chorobie będącego ratowała i cale żywiła wnoszeniem swym. Świni dwie – te na wyżywienie samej i dziecięcia mego oddaje, cokolwiek mam leguje, komu rozumiejąc z łaski swojej, a osobliwie syna mego napominam aby się tym com onemu legował // [265] contentował, gdyż i tego nigdzień że w chorobie do mnie nie przyszedł za prośbą małżonki mojej usłużył, jako rodzicowi, ale proszę i napominam syna swego Daniela aby żoną moją Wuxie szanował, a nie turbował pod niebłogosławieństwem Bożym i moim, i aby cale swego patrząc zażywał w pokoju i w miłości, com komu zapisano. Na co i urzędu miejskiego, jako przełożonych swoich tak terazniejszych, jako i napotym będących, pokornie proszę i żądam aby nie dopuścili żadną miarą z obu stron turbować się, aby cale zostawał w pokoju ten testament mój. Który to testament mój z dobrej woli czynie. A dla Boga proszę syna swego jeśli się ukarzał Daniela Kładownickiego o to, aby hultajskiej służby zaniechał i życia swego, ale cale statecznie zostawał w trzyżwości, a żonę moją nie turbował.

A kto by też ten testament mój chciał i ważył się kasować i złamać, takiego każdego pozywam na Sąd Pański, tam się ze mną rozprawi. Którą te ostatnią wolą moją tak przy wielebnym w Bogu Jm ojcu Matheuszu Karpilanie, spowiedniku Ś[więtego] Spasa, jako i przy urzędzie miejskim dubieńskim za żedaniem przez urodzonego JMci p. Władysława Woleńskiego wójta, którzy za uproszeniem moim aby ten testament mój podpisami rąk swoich stwierdzili i onego nie dopuszczali ni w czym łamać. Także i przy bytności panów mieszczan Wasyla Tyszczeniaty i Semena Raszki, Fedora Kisela i Jemie Sliwie. A jeśli komu przewinił, proszę aby się raczyli odpuścić.

Gdzie my, urząd, za affektacją pana Iwana Kładownika słowo w słowo słysząc od niego ten testament napisali w Dubnie, msca January.

74. Тестамент міщанина Василя Мартиновича.

Олика, 11 лютого 1664 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 105 зв. Укладений вдома на прохання тестатора, у присутності свідків. Облятовний до міської книги, того ж дня.

Actum olyc[ensis] feria secunda die undecima February. Anno Domini 1664 // [105v]

Testament uczc[iwego] Wasila Martynowicza, mieszczanina ołyckiego

Na żądanie uczc[iwego] Wasila Martynowicza, mieszczanina ołyckiego, byli przydani z urzędu pana Marcina Bielca, wójta ołyckiego, uczc[iwy] Alexander Jazeniecki i Niczypor Brzozowski, ławnicy przysięgli i mieszczanie ołyccy z Łukaszem Gąsiowskim, pisarzem miejskim przysięgłym ołyckim, do przesłuchania testamentu i ostatniej woli jego, której przybrawszy do siebie uczc[iwego] Olexieja Żdanowicza i Andrzeja Juskiwicza, mieszczan ołyckich, takową od niego wolej swojej ostatniej słyszeli dispositią:

Naprzód duszę swą Panu Bogu poruczywszy aby ją do łaski swojej po śmierci jego przyjął. Zalecał ciału pogrzeb obrządkiem greckim przy cerkwi Zawrockiej na cmyntarzu aby małżonka moja terazniejsza Proska Tymoszowna, a pierwszego małżeństwa Sawczyna Kruglikowa, z dobr mych pozostałych obmyśliła, upraszam. Która to Prośka, małżonka moja, do mnie wniosła na złotych ośmdziesiąt i pięć w różnych rzeczoch bo sprzedałem jej chałupę, także świni dwoje hodowanych w dom mój przygnała i inszych ruchomych rzeczy niemało, gdyby to porachował aby jej to nie ginęło, ale jako swoje własne odebrać i odyskać jej wolno. Chatę tą z ćwiercią placa i wszystkim sprzętem domowym i posudkiem, co się tylko znaleźć może, od mała i do wiela, z jednej strony Opanasa Nowiczka, a z drugiej strony od ulice Rudnickiej, a z tyłu od

Kuryłowej Korotonoszczynej stojącą, tej że małżonce mej Prośce za prace jej i wygody, tak w chorobie przed śmiercią moja, jako też i za zdrowia mego czynione, oddaje aby się do tego żaden z krewnych i powinnych moich nie wtrącał pod Straszny Sądem Boskim, ani jej krzywdy ni w czym nie czynił, upraszam.

Długu, co mi winni zostali byli nieboszczykowie Ułas i Semen Sałaszk, a pasierbowie moje, złotych pułsiedemna, com im był dał pożyczonym sposobem na zrobienie pola, jako o tym jest dołożono w wiegach miejskich ołyckich za pana Niedswieckiego. Tedy ten dług ma być zapłacony z dobr pozostałych po tych że Sałaszkach, kto te dobra ich trzyma, na pogrzeb ciała mego terazniejszej Prośce, małżonce mej. Długu żadnego ja sam nikomu winien nie zostaję. Za opiekuna tej ostatniej wolej mojej, także i małżonki mej i domostwa ze wszystkim sprzentem domowym upraszam teraz za żywota, aby był po śmierci mojej pana Alexandra Jazenieckiego, ławnika przysięgłego i cechmistrza krawieckiego, a mieszczanina ołyckiego, aby się mi z łaski swej od tej prace nie wymawiał. A ja to jemu przed Bogiem odśłużę i małżonka moja zawdzięczać będzie powinna. Z której prace tej ten że opiekun nie wymawiał się, ale cale na prośbę testatora to uczynił. Ten że testator pytał Maruszki Ułasowny na ten czas przy testamencie jego oblicznie będącej, jeśliby jej czego winien nie zostawał, która przyznała, iż jej nic nie zawiódł, ani winien.

Ten że testator wolne sobie prawo zachował, jeśliby zdrow został zcassować i annihilować ten testament. A po śmierci aby nie naruszony w ni w czym zostawał, i w wiegi miejskie aby wpisany był żądał. Quod cum memoriam solid[atun] acticatum est.

75. Testament міщанки Євдокії Арасимиhi Чирчихи.

Олика, 3 березня 1664 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 106–106 зв. Укладений вдома на прохання тестаторки, у присутності свідків. Облята у міській книзі того ж дня.

Actum olyc[ensis] feria secunda. Die tertia Marty. Anno Domini 1664

Testament uczciwej Eudoxiej Arasimichy Czyrczychy, mieszczki ołyckiej

Na żądanie uczc[iwej] Eudoxiej Arasimichy Czyrczychy, mieszczki ołyckiej, uczc[iwy] Grzegorz Kościejowicz, ławnik przysięgły i mieszczanin ołycki, z Łukaszem Gąsiowskim, pisarzem miejskim przysięgłym ołyckim, z przydania urzędu p. Marcina Bielca, wójta ołyckiego, przybrawszy do siebie Bogdana Jurkiewicza, Matwieja Hucewicza i Borysa Swinczenie, mieszczan ołyckich, zeszedli w dom na Zalasocze do tej Eudoxiej w ulicę Zukowską, z jednej strony tegoż Bogdana Jurkiewicza, a z drugiej Hrycka Pryzkudka, mieszczan ołyckich, stojący a to na przesłuchanie testamentu i ostatniej wolej tej że Eudoxiej, która acz na ciele widzieli chorą, lecz przy dobrej pamięci i przy zupełnych smysłach zostającą, taką od niej rozporządzoną wolą ostatnią słyszeli:

Naprzód duszę swą Panu Bogu wszechmogącemu poleciwszy, jeśliby z tego świata w tej chorobie zruć miała, prosiła aby ciało jej było pochowane przy cerkwi Zalasockiej wedle męża swego Arasima Czyrka, a to przez syna swego Ihnata Arasimowicza. Któremu to Ihnatowi chatę z gruntem, gdzie chora leży ze wszystkim domostwem i rzeczami ruchomemi, powiadając tak też testatorka, iż to on sam na to wszystko przy niej po ojcu swym Arasimie pracował, legowała. Temuż Ihnatowi ćwierć pola poprzek we wszystkie trzy ręki, która leży od krynicy z jednej strony, a z drugiej od miedze Thomasza Głowińskiego, a z trzeciej od miedze Iwanowej Mihalczukowej, także folwark z kłonią w gruntach Zalasockich z jedną stroną Jana Tytkowskiego, organisty kościelnego, a z drugą od uliczki ku wygonu zostający po śmierci swej

odkazała. Siostrzynę pola zaś z jednej strony od miedze pomienionej Mihalczukowej, a z drugiej tegoż Ihnata i ogród wielki, z jednej strony od miedze p. Adama Toczowieckiego, a z drugiej strony od ogroda do cerkwie Zalasockiej należącego, córkom moim trzem, to jest Lubce Kalenikowej Bogdanowiczowej, drugiej Katharzynie Hryckowej Bogdeniatynej i trzeciej Owduisze Jaroszowej Bezuszkowej // [106v] z Leszczan po swej śmierci odkazała.

Długi jeśliby by się jakie znaleźć miały po śmierci swej powiedziała, tedy te aby sam Ihnat syn jej z dobr sobie naznaczonych znosić będzie powinien, postanowiła. To sobie jednak testatorka przy tym że Ihnacie, swym synu, i inszych obecnie będących na ten czas warowała, i wymawiała aby jeśliby jeszcze z wolej Boskiej zdrowa do którego czasu z tej choroby zostać miała, samej wolno było tym wszystkim co teraz postanowiła inaczej rozrządzić, gdyby tego potrzeba jaka ukazować miała. Co słysząc syn pomienionej testatorki także i córki jej przerezczone, obecnie stojące na wszystko rodzicielce swej zachowały i wolej jej ni w czym nie przecząc syn się wszystkiego tego nie zbraniał, i podjął się testatorkę do wolej Boskiej przy sobie poki by i sam żyw, zdrow zostawał, trzymać i chować. A jeśliby też onę, lubo jego Bóg inaczej obrał, mieć chciała aby ten testament w ni w czym nie naruszony zostawał i w xięgi miejskie był wpisany, upraszał.

Co wszystko za obłożeniem pamiętnego jest zapisano.

76. Testament kušníra Георгія (Юрка) Середи.

Олика, 4 квітня 1664 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 107 зв.–108. Укладений вдома на прохання тестатора, у присутності свідків. Облята у міській книзі того ж дня.

Judicium necessario expositum bannitum in domo hon[esti] Georgij Sereda civ[ibus] olycen[is] horis ante **Mencianis**. Feria sexta, die quarta Aprilis. Anno Domini millesimo sexcentesimo sexagesimo quarto. Per spect[abil]i ac fam[at]um D[omin]or[um] Martinum Bielec, advocatum olycen[is] et hon[estum] Hieronimum Taniukiewicz, Alexandrum Jazeniecki, Nicephorum Brzozowski, Ephrem Boszkiwicz, Demetrium Paloński scabinorum jurat[i]. In praesentiam F.F.D.D. Matthias Sobkowicz proconsul, Sebastiani Kalenikowicz, Alexandri Bobrowicz, Simonis Karasowski consul[ibus] cum etiam D[ominum] Theodori Kuryłowicz antiquas resid[entes] consul[is], Jacko Polujko, Joannis Hrycelko et aliorum plurimam civ[ibus] olycen[is]

Przed tym to sądem z potrzeby wyłożonym zagajonym uczciwy Jurko Sereda, mieszczanin ołycki, lubo na ciele i członkach swych zchorzał i na łożu leżący, przy dobrym jednak baczeniu i na smysłach wszystkich, dobrze zdrowy zostający, i czując się już bliskiego śmierci, jawnie, dobrowolnie i słowy wyraźnemi zeznał, iż jeśliby jego Pan Najwyższy z tego świata z ciałem rozłączył przez śmierć w tej chorobie jego, tedy zaraz onemu jako Stwórcy i odkupicielowi swemu duszę swoją w ręce przena[j]święttrze, przyczynię się Na[j]święttrzej Panny Maryej Matki jego i świętych Bożych pilnie zalecając oddawał. Ciału swemu pogrzeb na cmyntarzu przy cerkwi Zawrockiej w Ołyce Trójce Przena[j]święttrzej, gdzie kolwiek można będzie obrządkiem greckim aby miał, upraszał małżonki swej terażniejszej Maryny, który aby według przemożenia z dobr jego pozostałych odprawiła, żądał.

Dobra swoje tak rozporządził testator. Dom mój, w którym teraz chory leżę z pułplacem na Zawrociu, z jednej od Tarasa Martynowicza, a z drugiej strony potomstwa Suchoweszeniaty idąc ku bramie murowanej poprzek i z pułplacem, rozdzieliwszy świetlicę od ulice synowi memu // [108] z pierwszą żoną Oryszką spłodzonemu. Tylną zaś izbę tegoż domu Kiryłowi,

synowi młodszemu, po mej śmierci odkazuję, jeśli się będą mogli obadwa zgodzić, a jeśli się zgodzić nie mogli, tedy jeden drugiemu zapłaci, który będzie mógł do tego przyść. Komorę nową w rynku miasta Ołyki stojącą, na którą mam przywilej z łaski jaśnie oświeconej xiężny Jej Mści P[ani] M[ej] Miłościwej, tą po śmierci mej synowi memu starszemu Pilipowi oddaję. Kozuchów co jest jedenaście, z tych jeden na rozchód pogrzebowy ciała mego, a dziesięć zaś żenie mej terażniejszej Marynie po śmierci mej naznaczam, które jej wolno gdzie zechce obrócić. Pieniądzy talerów dwadzieścia, co się zostaje, te także żenie mej pomienionej Marynie po śmierci mej leguję, które jej wolno także obrócić, gdzie zechce. Czterdzieści zaś złotych i półsiódma złotego szelągami, domnikami, które są na Wolce Proboszczowskiej przy Ołyce u Piotra, i oddać je ma na Zieleniec, ale dobrimi pieniędzmi, z tych będzie oddać złotych dwadzieścia polskich za piwo Kiełbasiance, Żydowce ołyckiej, a drugiej z nich złotych dwadzieścia polskich Pilipowi, synowi memu starszemu, po śmierci mej naznaczam. A ostatek złotych półsiódma polskich z tych pieniędzy Andrzejowi Radzimierowiczowi, czeladnikowi memu, aby oddano, gdyż są jego własne. Żupan mój falendyszowy granatowy maści rozny, z guzikami srebrnymi bają wszytek podszyty, synowi memu starszemu Pilipowi odkazuję. Żupan zaś stary i biekieszkę, barankami podszytą, żenie mej terażniejszej Marynie i synowi młodszemu Kiryłowi po mej śmierci oddaję. Pas srebrny odlewany z kozacka trochę, ten też jako pierwszej żony zostający z nią synowi spółdzonemu Pilipowi po mej śmierci odkazuję. Ogród Mikołaja Połupanowicza, mieszczanina ołyckiego, który mam od niego, zastawą w złotych czterdzieści polskich do oddania pieniędzy, gdy tę sumę odda i ogród wykupi, odkazuję po mej śmierci Marynie, żenie mej i synowi Kiryłowi z nią spółdzonemu. Którą sumę wolno jej jako zechce disponować według upodobania swego, a poki tej sumy nie odda jej, tedy tak długo ma ten ogród trzymać i onego spokojnie używać. Świnie tak rozporządzam. Naprzód pocwinków dwa siwych Pilipowi, synowi starszemu, a ostatek świni i kozy trzy Marynie żenie i Kiryłowi, synowi młodszemu, po mej śmierci oddaję. Sprząt domowy wszytek co kolwiek się jego tylko znajduje przy domu moim żenie Marynie po mej śmierci leguję.

Długi tę winien zostaje: naprzód do cechu kuśnierskiego ołyckiego winieniem złotych czternaście i groszy pięć polskich, do tegoż cechu za cztery garnce miodu kanonnego złoty jeden i groszy dwa, Ickowi Lejbowiczowi złotych cztery, p. Hieronimowi Taniukiewiczowi złoty jeden. Mnie zaś winni są ci: naprzód Dwora Żydowka od komory złotych sześć, Peyrzaczka Żydowka od komory złotych cztery, Gdala Żyd, co w komorze siedzi, złotych dwa i groszy piętnaście, Johowiec Żyd mniejszy złotych pułtrzecia. Tedy te długi żona moja gdy odyszcze zaraz to ludziom odda, co ja winien został. A jeśli czego nie dostawało, tedy z inszych pieniędzy dopłacić będzie powinna. Za rozmiar piwa żydowskiego też żona moja zapłacić będzie powinna co należy, gdy piwo wyszynkuje. Żona moja Maryna, co do mnie gotowizną wniosła pieniędzy złotych sto trzydzieści polskich, tędym jej w tym po mej śmierci odkazał talerów dwadzieścia twardych. Ogród zastawny i kozuchów dziesięć aby to wniesienie swoje tym odebrała.

Za opiekunów i obrońców tak tego testamentu mego i ostatniej wolej mej, jako też żenie mej Marynie i synom obiema, to jest Marynie żenie mej i Kiryłowi, synowi młodszemu, pana Alexandra Bobrowicza, rajcę. Pilipowi zaś starszemu synowi memu, pana Hieronima Taniukiewiczza, ławnika przysięgłego, i pana Stepana Seredę, mieszczan ołyckich, brata mego, wielce upraszam aby się mi z tej prace nie wymawiali i krzywdy onym czynić nie dopuszczali. K temu oni będąc obecni nie przeczyli, ale dobrowolnie zaraz pozwolili.

Ten że testator wolne prawo sobie zostawił jeśli z tej choroby zdrów został, ten testament zcassować i zepsować, a jeśli też z wolej Bożej // [108v] miał umrzeć aby ni w czym nie naruszony i wcale zostawał, i do xiąg miejskich ołyckich przyjęty był i zapisany, upraszał. Co wszytko za obłożeniem pamiętnego jest zapisano.

76a. Поправки до тестаменту Георгія (Юрка) Середи.

Олика, 6 квітня 1664 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 108 зв.

Actum olycen[si] In domo hon[esti] Georgij Sereda civ[is] olycen[si].

Dominico die sexta Aprilis. Anno Domini millesimo sexcentesimo sexagesimo quarto

Melioratia testamentu Jurka Seredy, kuśnierza i mieszczanina ołyckiego

Na żądanie uczc[iwego] Jurka Seredy, mieszczanina ołyckiego, pan Marcin Bielec, wójt ołycki, pan Matthias Sobkowicz, burmistrz, pan Sebastyan Kalenowicz, pan Alexander Bobrowicz, rajce, i uczciwy Alexander Jazeniecki, Nicephor Brzozowski, Ochrym Boszkiewicz, ławnicy przysięgli mieszczanie ołyccy z Łukaszem Gąsiowskim, pisarzem miejskim ołyckim, przybrawszy do siebie Jacka Połujka, Chwedora Opanasowicza, Marka Wasilowicza, mieszczan ołyckich, zesзли w dom na Zawrocie do tegoż Jurka Seredy, chorego na łożu leżącego, lecz jeszcze przy dobrej pamięci i smysłach wszytkich zostającego i te słowa przy różnych także wielu ludzi słyszeli od niego wymowione.

«Łaskawie Panie Urzędzie, ja tu w[aszych] m[iłośció]w jeszcze kazał prosić, abyście w[asza] m[iłość] to raczyli wiedzieć, iż ja lepiej rozmyśliłem się strony testaментu mego onegdajszego w piątek blisko przeszły przy zagajonym sądzie w[aszych] m[iłośció]w uczynionego względem domu, gdzie go był dzieciom wpułpoprzek rozporządził, ażeby to miało być do śmierci mej z jaką krzywdą czyją i mnie z tym wspomnianiem, tedy teraz ten punct strony tegoż domu tak poprawuję i wiecznie trwać nieodmiennie napotym po mojej śmierci chcą, to jest ponieważżem, ja z żoną moją terazniejszą Maryną domu tego zbudował, świetlicę na prudzie, a tylny budynek z gruntem wszytkim tegoż całego domu mam po pierwszej żonie mojej, tedy tegoż domu świetlicę samą naprzędzie, żenie mej Marynie terazniejszej i małemu synowi memu Kiryłowi z nią spłodzonemu po śmierci mej oddaje, a tylny budynek wszytek i z pułplacem, gruntem – synowi memu starszemu Pilipowi po pierwszej żenie pozostałemu, gdyż to jest jego dziadowizna odkazuję. Jednak dla lepszej zgody między nimi napotym, ten wszytek budynek domu tego dadzą oszacować urzędownie i według szacunku jeden drugiemu spłacić będzie powinien połowicę należytą».

Którą declaratią testatora ostatnią i melioratią w tym punkcie testaментu swego urzząd usłyszawszy na żądanie jego do ksiąg przyjął. Quod cum memoriam solidatum acticatum est.

77. Тестамент міщанки Катерини, дружини Андрія Толочка.

Дубно, 12 травня 1664 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 1, арк. 283–284 зв. Укладений вдома на проханья тестаторки, у присутності свідків. Облята у міській книзі, того ж дня. Подав для вписання другий чоловік Андрій Толочко.

Testament Kaśki Illaszowej, a terazniejszej Andrzejowej, małżonkowi swemu dany

Na urzędzie miescskim dubieńskim przede mną Władysławem Woleńskim, wójtem, przy byтноści Kaspra Mikołajowicza, Matiasza Szymonowicza i Fedora Proskurki, burmistrzów, stanowszy oczewiście sławetny Andrzej Tołoczko, mieszczanin surmicki, żądał nas o to abyśmy testaмент od małżonki dany Katarzyny do xiąg wpisać kazali, co my na affectatią onego kazaliśmy wpisać, który tak się w sobie ma:

W imię Ojca i Syna, i Ducha Ś[więtego]. Amen.

Ja, Katarzyna przeszłego małżeństwa Illaszowa, a terażniejszego Andrzejowa Tołoczkowa, będąc od Pana Boga chorobą nawiedzona, a widząc się bliższą ku śmierci aniżeli ku pożyciu z tego świata, w czym chcąc pokój małżonkowi swemu Andrzejowi uczynić z dobrej woli i s pamięcią dobrą przy ludziach zacnych ten testament czynić.

Naprzód dusze moje w ręce Bogu Najwyższemu, od którego jest mi dana onemuż, jako Twórcie swemu oddaje, a ciało moje grzeszne ziemie, s której jestem ulepiona, oddaje onej że, które aby położone było w cerkwie surmickiej u Ś[więtego] Jerzego sposobem chrześci[j]ańskim. Na którą cerkiew leguje złotych pięć, a druga zł. pięć swieszczennikowi naszemu aby Pana Boga za duszę moje błagał.

Co się tknie budynku i gruntu, w którym mieszkamy, jako w sobie ma i jakośmy onego z małżonkiem swym Jędrzejem zażywali, ten małżonkowi swemu // [283v] ze wszystkim ograniczeniem, także i sad na którym między sadami Konika z jednej, a z drugiej Serhija Zajka. To wszystko nic nikomu nie wyjmując ani zostawując, tylko małżonkowi memu miłemu Jędrzejowi wiecznemi czasy zapisuję. Gdyż budynek, jakoś mi zgorzeło, sam małżonek mój Jędrzej swym kosztem i pracą to wszystko budował. Także co się tknie byłda pozostałego po niebożczyku mężu moim pirszym niektóre pozdychało, a teraz co jest, to wszystko mam za jego staraniem i pracą, i co kolwiek w fantach jest i to jemu wiecznie zapisuję. S których fant niema i nie powinien nikomu nic dać okrom Maruszcze, co za rymarzem mieszka. Koszulowie i nametek dwie i ciele jesieni da Pan Bóg ma jej dać aby jako siostrzenica pamiętała, na duszę moje według możności i cokolwiek mam w bydle, fantach, to wszystko Jędrzejowi, małżonkowi swemu zapisuję, a to respektem tego pirsza żem lat kilkanaście z nim mieszkała, druga że do mnie wniósł kop dziesięć gotowizny i co miał zasłużonego u nas, to wszystko tu zostało; trzecia że po niebożczyku mężu moim pirszym Illaszu długi płacił, jako to Brytaniszę zł. pięćdziesiąt, Waškowi Worobiewi zł. cztery i inszym Żydom popłacił terażniejszy małżonek mój Andrzej a to respektem gruntu tego. A który grunt, bydło, fanty i inne drobiazki niema i nie powinien nikt onego turbować, a osobliwie Hawryło Mostowniczy, który cokolwiek należało małżonce jej po pirszym małżonku moim, co iż bespotomnie umarł, wszystko odebrali przez prawo compromiarskie i dekret urzędowy, w czym wszystkim jest kontentowawszy, bo co kolwiek nań uznali, to wszystko pobrał i za grunt i już nic nie mają i nie powinni będą // [284] żadnego wstępu do prawa mieć i turbować nie powinni, tak sami małżonkowie, jako i potomkowie ich Andrzeja małżonka mego. A jeśli by mieli turbować, tedy Bóg widzy, iż już idę na tamten świat że niesłusznie by turbowali, tedy i każdego takowego, kto by się ważył małżonka mego turbować, a niesłusznie pozywać go na Sąd Pański, gdzie ja teraz proszę panowie mieszczenie abyście to słyszeli co mówię, a po Hawryła Mostowniczego i małżonkę jego poszedzsy prosili, aby do tej ostatniej woli mojej przybyli, po którego chodzili Trochim Kraska i Ihnat Rudiak, tedy i żadną miarą nie poszli, powiadając po co mamy iść, niech pisze co chce, co usłyszawszy Katharyna, małżonka Jędrzejowa, odpowiedziała com kolwiek mówiła w głos i teraz mówię, że co jest w gruntach bydło i fant, to wszystko małżonkowi swemu Jędrzejowi zapisuje wiecznemi czasy, które wolno mu będzie dać, darować, zamieniać, sprzedać, przymnożyć, przybudować i takim że prawem uchowaj Boże na niego śmierci komu chcieć puścić, jako swoje własne, czemu nikt niema i nie powinien będzie przeczyć. A iż tu więcej jego wnoszenia i zbioru, niżeli mego, okrom gruntu gołego i ten jemu, jakom wiecznie zapisała i teraz zapisuję. Co się tknie długów inszych aby mnie kto winien, albo ja komu tego nie masz. O co proszę i powtore proszę i napominam Hawryła małżonki i potomków jego, aby małżonka mego wiecznie nie turbowali pod Sądem Na[j]wyższego Boga.

Co my, urząd, będąc zesłany od JeMci pana Władysława Woleńskiego wójta, słysząc od niej takie dobrowolnie zeznanie jej za affectacją onej że samej // [284v] słowo w słowo

napisawszy przy wielebnym ojcu Michale, swieszczenniku surmickim, i przy wielce zacnych sławetnych panów mieszczan Trochima Kraska, Wasku Worobiewi, Ihnatu Rudiaku, Wasilu Szafranniku i Larynu, zięciu Zajkowej, gdzie żądała aby dla wagi tego testamentu kto umie pisać podpisali, a kto nie – krzyżyki ręką swą napisał.

Pisał na Surmiczach.

78. Тестамент міщанина Романа Васильовського.

Олика, 20 травня 1664 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 110–110 зв. Укладений вдома на прохання тестатора, у присутності свідків. Облята у міській книзі того ж дня.

Actum olycen[si] in domo chon[esti] Romani Wasilowski civ[is] olycen[si]. Feria secunda, die duodecima Maj. Anno Domini mill[essi]mo sexc[entessi]mo sex[agessi]mo quarto // [110v]

Testament Romana Wasilowskiego, mieszczanina ołyckiego

Na żądanie uczc[iwego] Romana Wasilowskiego, mieszczanina ołyckiego, z przydania urzędu pana Marcina Bielca, wójta ołyckiego, uczciwy Szymon Drozdowicz, Grzegoż Kościejowicz i Dmítr Połuński, ławnicy przysięgli i mieszczanie ołyccy, z Łukaszem Gąsiowskim, pisarzem miejskim przysięgłym ołyckim, przybrawszy do siebie Iwana Kucewicza, Jaska Żołnierka, mieszczan ołyckich przy bytności także pana Krzysztofa Komarowskiego, generała województwa wołyńskiego, zeszli w dom na Zalasocze tegoż Wasilewskiego, a to do przesłuchania testamentu i ostatniej wolej jego, który lubo chory na ciele, ale przy dobrej pamięci i na wszystkich smysłach zdrowy zostający taką wolą swoją ostatnią oznajmił:

Duszę swą Panu Bogu oddawszy, ciału pogrzeb obrał przy starym kościele na cmyntarzu po śmierci swojej, który aby wedle możności terażniejszej żony jego Jadwigi Dubiszczanki, był odprawowany, upraszał.

Dobra zaś swoje tak rozporządził. Chatę tę, w której chory leży na Zalasocz, z jednej strony Jana Bułeckiego, a z drugiej Ławryna Pińczuka z pułplacem tej że małżonce mej Jadwidze Dubiszczance i córce naszej wspólnej Apolloniej, po śmierci mej ze wszystkim nabytkiem i gospodarskim także sprzętem domowym, mianowicie z wołami czteroma, świni czworgiem oddaje, gdyż to jest małżonki mej własna ojczyzna. Tej że mej małżonce i z córką tąż zasiewek żytem i owsem, i inszym zasiewek na gruncie kapitulnym pod Kadyszczami w zaściankach, z jednej strony Mikołaja Dułowicza, z drugiej strony granicy klewanskiej, a z trzeciej gruntów zalasockich leguję, aby jego spokojnie według pisma wyrażonego kapitulnego zażywała. Zasiewek zaś zostający na ćwierci pola mojej własnej z pierwszą żoną nabyty Nastią Wasielowną w gruntach zalasockich, z jednej strony pola Stanisława Buskiewicza, a z drugiej strony potomstwa Thomasza Wasilewicza leżącą, po śmierci mej Iwanowi Oxentowiczowi, siostrzeńcowi memu, tego zasiewku część czwartą odkazuję, a samą tę ćwierć pola wszystkie dzieciom tej że pierwszej żony mej Nastie, jako to Annie Chylczysze Hyczysze, córce, wielebnemu xiędzu Maciejowi i Wojciechowi, synom moim, z folwarkiem i z kłunią, sadowiną, przeciwko tegoż pola ćwierci zostającemu, leguję. Annie dziewce winien zostają złotych pułtrzecia, które dała była do schowania, te się straciły, o którym długi małżonka zaś moja Jadwiga wiedzieć ma i zapłacić z dobr. Inszych długów nie mam.

Za opiekuna i obrońce tak tej ostatniej wolej mojej, jako i małżonki mej i dziecięciu tudzierz dobr pozostałych, pana Hrehorego Kościejowicza, ławnika przysięgłego i mieszczanina ołyckiego upraszam, aby się mi z tej że prace nie wymawiał, i małżonce mej, także i dziecinie

mej krzywdy w ni w czym czynić po mej śmierci nie dopuszczał. A ja to jemu przed Bogiem odwdzięczać gotów jestem i oni odslugować winni, póki żywi będą.

Wolne prawo sobie testator zostawił ten testament zcassować i annihilować, jeśli by go Pan Bóg przy zdrowiu jeszcze dobrym zachował. A jeśli by też w tej chorobie miał umrzeć, aby wcale nie naruszony zostawał i w xięgi zapisany był miejskie, żądał.

Co wszystko za obłożeniem pamiętnego jest zapisano.

79. Тестамент купця Івана Мискевича (Боняка).

Олика, 20 жовтня 1664 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 118 зв.–119. Укладений вдома на прохання тестатора, у присутності свідків. Облята у міській книзі того ж дня. 25 травня 1666 р. оформлений інвентар майна (там само, арк. 154–155).

Testament uczciwego Iwana Miskiewicza alias Boniaka, mieszczanina ołyckiego

Na żądanie uczc[iwego] Iwana Miskiewicza alias Boniaka, mieszczanina ołyckiego, byli przydani z urzędu pana Marcina Bielca, wójta ołyckiego, uczc[iwi] Hrehory Kościejowicz i Stefan Łukjanowicz, ławnicy przysięgli i mieszczanie ołycczy, z Łukaszem Gąsiowskim, pisarzem miejskim przysięgłym, a to do przesłuchania testamentu i ostatniej wolej jego, którą jako przy bytności sław[etnego] pana Szymona Karasowskiego, rajce starego ołyckiego, i Petra Tyrzzenie, i Jana Łuszkiewicza, i Kuryle Bizumowiczu, Demku Lewkowiczu, ołyckich, i Alexanrze Lichaku, Mikołaju Paterzyńskim, stepańskich mieszczanach, deklarował:

Naprzód duszę swą P. Bogu, jeśli by z tego świata zszedł, ofiarował i opiekę ją Na[j]świętszej Panny i świętych Bożych polecał, a ciało swoje ziemi, które upraszam aby było pochowane w cerkwi Zawrockiej Trójce Przena[j]świętszej obrządkiem greckim, który jem też był niegodnym ktytorem i stanowicielem, a na tym miejscu gdzie stawał, co małżonka ma według możności sprawić.

Dom ten, w którym chory leże, małżonce mej Marynie Joskiewiczownie i dziatkom z nią spłodzonym, także wszystko domostwo i dobra tak ruchome, jako i nieruchome, to jest folwark na Zawrociu i ćwierć pola w gruntach Zawrockich oddaję. Ćwierć pola bez zasiewku zastawną od Iwanichy Kapitanichy w złotych trzydziestu pięciu polskich, poki jej nie wykupi i tej summy nie odda, tej że małżonce mej i dziatkom leguję.

Omelko Kardasz został mi winien tak rok oleju sto kwart i czterdzieści, ma je oddać przed Zapustami Pilipowemi blisko przyszłemi, te oddaję małżonce mej z dziatkami. Chwesko Iaroszewicz alias Moszczenicki wziął u mnie lecie na sto kwart oleju złotych dwadzieścia, tedy mi jego przed Zapustami Pilipowemi terazniejszemi za dwie niedzieli ma oddać, i te sto kwart oleju małżonce mej i z dziatkami oddaję. Semen Czuchel wziął u mnie na dwieście kwart oleju w Wielki Post złotych czterdzieści, tedy oleju ma oddać kwart dwieście za niedziel dwie przed Pilipowemi Zapustami terazniejszemi, te także małżonce mej i dziatkom oddaję. Oxenty Semenowicz, rzeznik, już lat dwie jak mi winien kwart dwadzieścia oleju i makuchów pięćdziesiąt, tedy to ma oddać małżonce mej. Ogród w gruntach Zawrockich, z jedną strony Rafała Nowikowicza, a z drugą Łukasza Dorniewiczza, mam w zastawie od pana Jana Tytkowskiego, organisty kościelnego, w złotych dwudziestu, już temu lat dwie, do wykupna, jako jest i recognitia na to, ten małżonka ma trzymać do oddania // [119] pieniędzy. JMśc pan Kulig w Pełczach mieszkający, został mi jeszcze winien złotych cztery za woła. Te pieniądze ma oddać do rąk małżonki mej. Soli wozów trzy, cośmy kupili na spół dla zarobku z panem Petrem Tyszczenią,

która u niego zostaje, za te dałem moich pieniędzy złotych sześćdziesiąt i dwa, i groszy piętnaście polskich, tedy jak tą sol sprzedadzą, moją summę ma oddać wprzód do rąk małżonki mojej, a zarobkiem się wpuł co Bóg da podzielić. P. Szymon Karasowski winien mi złotych trzydzieści i dwa, ten dług ma oddać małżonce mej. W Kamieńcu Podolskim, jakim teraz był terazniejszą drogą z towarzystwem, tej ja i Semen Michel kupiliśmy dwa pułbeczki miodu przasnego. Tedy ja za swój pułbeczek zaraz zapłacił złotych siedmdziesiąt, a zostałem sam człowiekowi kamienieckiemu złotych dziewięć. Czuchel zaś dał złotych czterdzieści za swój pułbeczek, a został winien złotych trzydzieści i dziewięć, i spólną z podpisem rąk naszych daliśmy temu tam człowiekowi kartę na złotych czterdzieści ośm, tedy ja z swej strony tylko złotych dziewięć oddać powinien, ten dług z dobr małżonka moja zapłaci. Panu Alexandrowi Lichakowi, mieszczaninowi i kupcowi stepańskiemu, winien zostają złotych dwieści i trzy złote, i groszy pułosma polskich, ten dług małżonka ma oddać z dobr moich. Panu Szymonowi Karasowskiemu i panu Tyszkiewiczzu, i p. Janowi Łuszkiewiczowi, gdym był z niemi w towarzystwie według kupiectwa, tedy z niemi porachunku nie czynił, jeśliby się onym wszystkim trzema co przyszło z mojej strony, gdy się porachują, tedy będzie małżonka moja powinna onym oddać. Andrzejowi Juszkiewiczowi, szwagrowi memu, winien zostają złotych pięćdziesiąt, te będzie powinna oddać małżonka moja. Abramowi Lejbowiczowi Marszałczeniaty, Żydowi ołyckiemu, winien zostają złotych czterdzieści dwa, te odda małżonka moja. Mordysz Lejbowicz Marszałczenia, Żyd ołycki, winien mi od kilka lat za łoj złotych siedm polskich, te ma oddać małżonce mej.

Za opiekunów małżonki i dziątek mych, także tego testamentu mego upraszam pana szwagra mego Andrzeja Juszkiewicza, brata małżonki mej i p. Szymona Karasowskiego, rajce starego ołyckiego, mieszczan ołyckich, aby się niemi opiekali i krzywdy im czynić nie dopuszczali, a z tej prace mi się nie wymawiali. Czego się na żądanie testatora p. Karasowski będąc przy tym obecny podjął.

Ten testament zostawuję sobie wolne prawo jeślibym zdrów został z tej choroby zcassować i zepsować. A jeślibym też miał z wolej Boskiej umrzeć, tedy proszę aby w więgach miejskich cale nie naruszony zostawał. Co za obłożeniem pamiętnego jest zapisano.

80. Тестамент міщанина Кліма Цибульки (Новикевича).

Олика, 5 листопада 1664 р.

Джерело: ЦДАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 120 зв. Укладений у будинку Данила Новикевича на прохання тестатора, у присутності свідків. Облята у міській книзі того ж дня.

Actum ołycensi in domo honesti Danielis Nowikiewicz, civis ołycensis. Feria quarta, die quinta novembris. Anno Domini millesimo sexcentesimo sexagesimo quarto

Testament uczciwego Klima Cybulki alias Nowikiewicza, mieszczanina ołyckiego

Na żądanie uczc[iwego] Klima Cybulki, mieszczanina ołyckiego, z przydania urzędu pana Marcina Bielca, wójta ołyckiego, uczc[iwy] Ochrym Boszkiewicz i Hrehory Kościejowicz, ławnicy przysięgli i mieszczanie ołyckie z Łukaszem Gąsiowskim, pisarzem miejskim przysięgłym, zesзли w dom tegoż Daniela, a to na przesłuchanie testamentu i ostatniej wolej tegoż Klima Cybulki, który lubo chory na ciele, ale zdrowy na smysłach przy bytności tegoż Daniela i Oxentego Lewkowicza, i Weremija Petrowicza, mieszczan ołyckich deklarował taką:

Naprzód duszę swą P. Bogu wszechmogącemu w Trójcy Świętej jedynemu, jeśliby z tego świata w tej chorobie zszedł, oddawał. A pogrzeb swojego ciała przy cerkwi Zawrockiej w

przytworze, gdzie będzie łaska panów starszych cerkwie, obrał. Na który pogrzeb odkazuje złotych dwadzieścia i pułczwarta u Iwana Danielczyka, co mi winien, a co by się zostało nad to, to na cerkiew oddaje. Ojcu Zalińskiemu aby czynił dobrze za duszę moją, odkazuje złotych piętnaście, u Iwana Grycelki długu winnego, u Jacka Połujka złotych trzy, u jego żony złotych cztery, te na cerkiew odkazuje. U pana Sobkowicza, rajce ołyckiego, com miał za pole przedane złotych czterdzieści, z tych odrąciwszy złotych pułjedenasta, co się dostaną złotych dwadzieścia dziewięć i groszy piętnaście, te oddaje na cerkiew zawrocką. Ogród w gruntach zawrockich, z jednej strony Hrycka Będnarza, a z drugiej wolki od JMci pana Tymińskiego, ten odkazuje Dackowi Nowikowi, jako bratu od siostry memu, aby do tego nikt nie miał sprawy i jego on nikt nie turbował. Skrzynka zamczysta zostająca u Weremka, tę oddaje temuż Weremkowi, a chusty, co w niej, te sobie obracam na potrzeby w tej chorobie mojej i pierzynę aby mi Weremko oddał, com mu był pożyczyl na wesele u Mikołajowej Połupanowiczowej, co winna złotych cztery, te obracam teraz sobie na wyżywienie w chorobie, aby ją co prędziej oddała. Boty przyszewki u Ilnata, te obracam na potrzeby w chorobie mojej, co mi miał przyrzyć za roboty dni jedenaście, złotych zaś piętnaście u Dacka Nowika zostające, te temuż Dackowi oddają za prace jego w chorobie mej czynione.

Ten testament wolne prawo sobie zostawuję, jeślibym żyw był zcassować, a jeślibym też umarł aby nie naruszenie cały w księgi miejskie był wpisany proszę. Co jest za obłożeniem pamiętnego zapisano.

81. Тестамент кушніра Грицька Рогачевського.

Олика, 21 листопада 1664 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 120 зв.–121. Укладений вдома на прохання тестатора, у присутності свідків. Облята у міській книзі того ж дня.

Testament uczc[iwego] Hrycka Rohaczewskiego, kuśnierza i mieszczanina ołyckiego

Na żądanie uczc[iwego] Hrycka Rohaczewskiego, kuśnierza i mieszczanina ołyckiego, z przydania urzędu p. Marcina Bielca, wójta ołyckiego, uczc[iwi] Hieronym Taniukiewicz i Ochrym Boszkiewicz, ławnicy przysięgli i mieszczanie ołycczy, z Łukaszem Gąsiowskim, pisarzem miejskim przysięgłym ołyckim, zeszedli w dom na Zawrocie tegoż Rohaczewskiego, z jednej strony Semena Hmyrki, a z drugiej Stepana Huńki, stojący na pułplacu, przybrawszy do siebie Iwana Hrycelkę, Mikołaja Dubrowę, Jana Petrykiewicza, Oxentego Lewkowicza i Ostapa Mironowicza, mieszczan ołyckich, a to do przesłuchania testamentu i ostatniej wolej jego, którą taką przy bytności syna swego Rohaczewskiego, deklarował:

Naprzód duszę swą P. Bogu wszechmogącemu polecał, aby się nad nią gdy z jego ciała wywiedzie, zmiłował i do siebie ją przyjął. Ciału swemu po śmierci swej pogrzeb przy cerkwi Trójce Świętej Zawrockiej nazaczył, który pogrzeb żona moja terazniejsza Oryszka i z synem Tymoszem pomienionym według możliwości opatrzą. To oznajmuje, iż Chwesko Hulenia, pasenek mój żony pierwszej Proski, wziął skór nieczynionych trzydzieści w ten czas, jakom pierwszą żoną swą wziął. Tymosz syn mój wziął różnych skór pięćdziesiąt z komory, konia także ryżego z chaty tej, którego konia spólnie miał z nim, i skóry te spolne, którego syna w rzemieśle kuśnierskim kosztem mym wyzwolił, i sukienki im ze srebrem przystojne posprawował, i ludźmi uczynił. Chatę tą spólnieśmy obadwa z Tymoszem, synem mym starszym, zaradzili spólnie, robiąc z sobą.

Ludziom **tom** winien, naprzód Żydowi Ickowi groszy piętnaście. Gdalisze Żydowce groszy piętnaście. Szłomie Szkolniku złotych pięć, na to jest skór sześć, także groszy pięćdziesiąt

polskich. Paniej // [121] Taniukiewiczowej groszy szesnaście. Bogdanie Żydówce na komorze za noż groszy dziewięć. Żydowce za mięso groszy dwanaście. Trochymowi Konowałowi pułtora złotego. Żydówce Rudej groszy dwadzieścia, w którym długu ma nożycę zastawą. Tej że Żydowce groszy piętnaście, w czym ma chustki zastawą. Tej że Żydowce groszy piętnaście, w czym ma płótna szmat. Jośkowi, chłopu z Diatkiewicz, za żyto złotych dwadzieścia cztery. Kuśnierskiemu cechowi ołyckiemu złotych dwa, jednak jako p. Tarniukiewicz, cechmistrz, wspomina jeśliby więcej było, tedy rejestr pokaże. Śkór cztery do Żorniszcz wójtowi człowieczkowi winniemy spólnie z synem Tymoszem, jako stryje też od niego współ brali, tedy też spólnie mamy oddać. Śkórę jedną do Żorniszcz Radlieni ja winien. Weremijowi do Żorniszcz skórę jedną winienem. Hołocie Nikonowi do Leszczan skór trzy winno się ja z swej strony dwie stracił, a trzecią spólnie z synem Tymoszem. Muraszcze Iwanowi do Mytelna ja winien skur pięć. Waśkowi, czeladnikowi Suszczeni winienem złotych dwa i groszy dziewiętnaście, które mu należą oddać, gdy dobędzie w domu moim na usłudze do Bożego Narodzenia ruskiego blisko przyszłego. Chatę tą, w której leżę chory, oddaję żenie i dzieciom małym dwojgu Stepanu i Jewchymce. A żona z tej chaty wszystkie długi pomienione w tym będzie zносиła i płaciła komu należy. Tymosz do chaty i długów tych płacenia nie należy, co i Tymosz słysząc to przyjął, i nic się w tym wolej ojcowskiej nie sprzeciwiał. Jednak syn starszy, żony pierwszej pozostały Ostap Mironowicz i Oxenty Lewkowicz, mieszczanie ołyckcy, jako pokrewni żony pierwszej testatora, będąc na ten czas przy tym testamencie, przeciwko testatorowi temu i testamentowi jego protestowali się o wniesienie siostry swej Proski Suchowieianki, a żony pierwszej testatora, i Jowsie córki tej że Proski, co w Klewaniu mieszka, aby jej pierwsze było dochodzenie przed wszystkimi creditorami. Co słysząc testator znowu to wszystko co strony i długów płacenia i domu nazad odwołał, i wolą swoją odmienił, i tego nie przyjmował, o co się protestowali, ale wszystko lichu na syna Tymosza jemu łając i powiedając, iż od niego zabrał na złotych dwieście, a na charcz mu teraz dać nie chce, rać przynamniej w chorobie jego. Tymosz jednak powiedział, iż nic testatorowego nie wziął, tylko swoje własne.

Co wszystko za obłożeniem pamiętnego jest zapisano.

82. Тестамент стрийського купця Яцька Ленчиця.

Олика, 1 грудня 1664 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 121–121 зв. Укладений на прохання тестатора у будинку Анни Маринської і Семена Сергелені, у присутності свідків. Облятований до міської книги і виданий того ж дня випис міщанинові м. Стрий Константинові Сомку.

Actum olyc[ensi] in domo d[omini] Ann^o Maryńska civiⁱ olyc[ensi],
feria secunda, die prima Decembris. Anno Domini 1664

Testament Jacka Leńczyca, mieszczanina i kupca stryjowskiego

Na żądanie uczc[iwego] Jacka Leńczyca, mieszczanina i kupca z miasta Stryj nazwanego, byli przydani z urzędu p. Marcina Bielca, wójta ołyckiego, uczc[iwi] Hieronym Taniukiewicz, ławnik starszy przysięgły i mieszczanin ołycki, z Łukaszem Gąsiowskim, pisarzem miejskim przysięgłym ołyckim, a to do przesłuchania testamentu i ostatniej wolej tegoż Jacka Leńczyca, który Jacko lubo chory na ciele, lecz na wszystkich smysłach zdrowy i przy dobrym jeszcze baczeniu zostając, taką ostatnią wolą swą przy bytności Konstantego Somka, mieszczanina i kupca stryjowskiego, a towarzysza spólnego swego, tudzież przy bytności Prochora Piotrowicza;

Iwana Skrobowskiego, Matthiasza Oziębłowicza i Semena Siergielene, gospodarza tegoż domu, mieszczan ołyckich, declarował:

Naprzód duszę swą P. Bogu wszechmogącemu w Trójcy Świętej jedynemu, jeśliby z tego świata zszedł w tej chorobie, polecał, aby się nad nią zmiłował i zbawić ją raczył. Ciału zaś swemu pogrzeb według trybu greckiego w Olyce przy cerkwi Zawrockiej Trójce Przena[.]świętszej obrał, który pogrzeb towarzysz mój Konstanty według możności dobr moich odprawi. Na który pogrzeb taler trzyzłotowy, a swieszczennikowi na moleben za duszę moję taler także trzyzłotowy odkazuję.

Mam w nożach, to jest w towarze złotych sto dwadzieścia na wozie buhszowanym, to jest spólnie z Konstantym towarzyszem mym, gdyż w jednośmy pieniądze złożywszy kupili ten towar. Konie co dwa są, jeden z nich gniady, a drugi wrony, te konie kosztują nas obudwu złotych sześćdziesiąt sześć polskich. Cybule spolnej mamy na wozie za złotych szesnaście. Pieniędzy gotowych zostali się teraz złotych dziesięć i groszy cztery, z których złotych sześć oddać tak na pogrzeb, jako i swieszczennikowi, a ostatek się pokaże, gdzie się obroczą jeszcze. Dołoman mam łazurowy paklakowy, podszyty baranami białymi. Żupan lazururowy szary falendyszowy, zielonym suknem starym podszyty. Ubiory sukienne paklakowe stare lazururowe. W mieście Stryju dom mój // [121v] kupiony za złotych dwieście pięćdziesiąt, w Rynku według Hreczennika kuśnierza, a z drugiej Gustawa Semiona kuśnierza, na całym placu stojący, ten po śmierci mej oddaję małżonce Chwesie, aby o duszy mej pamiętała. Czapkę dwie co mam, tedy jedną starą tuzinkową, a drugą karmazynową starą dziurawą baranią u obudwu wyłożyli, tedy starą czapkę na mnie ułożyć po śmierci, a drugą czapkę i z sukniami małżonce mej aby oddał towarzysz mój Konstanty, upraszam. Którego towarzysza dla Boga upraszam, aby ni w czym małżonka też moja nie turbowała, ani żaden krewny, blizki, ani powinowaty mój, ani jej, ale jemu we wszystkim wiarę dali, i jego co należy z części jego towaru i koni, aby do najmniejszej rzeczy uznał oddać, gdyż siłę dla mnie czynił dobrego i w chorobie mnie szczyrze doglądał, jako i posługami mi jako należało na dobrego i cnotliwego towarzysza.

Ten testament wolne prawo sobie zachowuję, jeżeli zdrow będą z tej choroby, zkassować i z xiąg wymazać, a jeżeli też umrę, aby wiecznie w xięgach miejskich tutejszych ołyckich nie naruszony zostawał, upraszam.

Co jest za pamiętne obłożeniem zapisano i z xiąg ekstraktem authentice temu Konstantemu Sumkowi, towarzyszowi testatora, wydano.

83. Тестамент Анни Шимонової Маринської.

Олика, 18 лютого 1665 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 125–125 зв. Укладений у ратуші на прохання тестаторки. Вписаний до міської книги 23 лютого 1665 р.

Actum in praetorio olycen[si]. Feria secunda die vigesima tertia Februarij.

Anno Domini millesimo sexcentesimo sexagesimo quinto. Coram officio f[amatu]m

D[ominorum] Marcini Bielec, advocati olycen[si], Matthiasz Sobkowicz proconsuli[bus],

Alexandri Bobrowicz, Sebastiani Kalenowicz consul[ibus] nec non hon[estus]

Hieronimi Taniukiewicz, Simonis Drozdowicz, Ephrem Boszkiewicz,

Gregory Kościejowicz, Stephani Łukianowicz, scabin[orum] jur[atus] civ[ibus] olyc[ensi]

Acticatio testamentu paniej Anny Maryńskiej, burgrabinej starej ołyckiej

Przed tym to urzędem stanąwszy oblicznie pani Anna Maryńska, mająca przy sobie syna swego wielbnego xiędza Anyola Maryńskiego Zakonu Świętego Franciszka, gwardyana

klasztoru Płockiego, podała do acticowania testament swój i podział dobr swych między syny swoje, prosząc aby był do xiąg przyjęty i zapisany, którego testamentu jest tenor talis:

W imie Przenaj[.]świętszej Trójce, Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Amen.

Ja, Anna Maryńska, mieszcza stara ołycka a wdowa osierociła po małżonku moim, będąc już w podeszłym wieku, krotkość życia ludzkiego ukazując i niewiadomość godziny mej, przekładając przed oczy jednak za łaską Bożą jeszcze w czerstwości zdrowia z dobrą pamięcią i przy zupełnych smysłach zostając, taką wolą moją ostatnią, jakobym ja już na śmiertelnej pościeli czyniła względem dobr moich sobie od Boga do szacunku powierzonych, aby niesnaski jakie między synami memi, co się zwykło przybacza u ludzi po śmierci mej nie zachodziły oświadczam i za nieodmienną koniecznie mieć chcę i jakiej wagi zostawać ma, jakoby była przed aktami sądowemi gdzie kolwiek zeznana i ucziniona.

Naprzód dom na całym placu w ulicy Szpitalnej z dwiema izbami, pięcią piekarniami, com dałam Mikołajowi, memu starszemu synowi, i onemu do tego domu war piwa, który war kosztował mnie złotych czterdzieści, temuż beczek dwie i ceber, temuż sad z ogrodem, folwark z ogrodem i w tym folwarku żyta styrtę w kop sześćdziesiąt, temuż pułtory włoki na obie ręce zasiane żytem i owsem, tylko byłe z sierpem iść a żąć. Temuż wołów cztery, koń jeden, owiec pięćoro i znowu trzy, siedmioro świni, na krowę pieniędzmi gotowemi złotych ośmińście, sianożęci dwie, na Zalasoczu wedle Kościeja pułplaca prożne, znowu na browary i na słodownie w koniec grobli. Znowu za Szawulką miejsca na piekarnie dwie, znowu zaś za Baszłykiem na jedną piekarnią, znowu na Terlicę wedle paniej Butkiewiczowej i tam miejsce na piekarnią. Żupan falendyszowy turkusowy z guzikami srebrnymi, kontusz lazurowy falendyszowy z sześcią guzów srebrnych pozłocistych, wilczurę wilkami podszytą falendyszową z guzikami srebrnymi, pas jeden czerwony, drugi biały, pasa srebrnego w grzywnę jedną część, trzecią ważącą, który na troje pas rozdzielony. Łyżkę srebrną. Pierścionków szczerzo złotych dwa. Fłaszę cynową. Pułmiskę cynową. Pułgarncówkę i nową panewkę. Pierzyn dwie. Szkatułę. Tedy to wszystko i teraz przyznawam, ani wolej inszej mam abym to kiedy od niego odbierać miała tom. Zaś małżonce jego a synowej mojej sprawiła i oddała: naprzód sztukę muchajeru tureckiego na spodnicę i na katankę za jedenaście talerów, pilsń, potrzeby do spodnice i do hazyiaty (?) z krawcem i ze wszystkim zostaje mnie złotych sześćdziesiąt, sznurowkę atlasową ze srebrnymi potrzebami, czepiec szczyro złoty, sznurkę tabinową ze złotemi koronkami, czapeczkę hatlasową z gronostajami, ze srebrnymi potrzebami, czapeczkę drugą ze złotemi potrzebami, rehaw hatlasowy. Płótna cienkiego bielonego arszynów trzydzieści i pięć. Z grubszego płótna trzydzieści i pięć. Pościeli tu i inszych drobiazgów, także fraszek białogłowskich, bo i o drugich rzeczach nie pamiętam, nie piszę, lecz co tylko mają oboje, to wszystko z starania i prace mojej mają i to wszystko przy nich aby zostawało obojgu jak najdłużej, życzę. Wielebnemu zaś xiędzu Anyołowi Maryńskiemu, zakonnikowi Świętego Franciszka, a na ten czas klasztoru Połockiego gwardyanowi synowi memu, dom wierny w rynku za ratuszem na całym placu, z dwiema izbami, piekarnią, komor czterma, pola trzy ćwierci, sianożęć za Cumanem po śmierci mej leguje, lecz teraz sobie póki żyć będę do tego wszystkiego całe prawo i wolne zażywanie zachowuję. Temuż xiędzu Anyołowi pasa srebrnego // [125v] na troje rozdzielonego część jedną w grzywnę wagi mającą oddałam, gdy wstąpił do Zakonu, sprawiłam mu habit za złotych trzydzieści. Temuż drugi habit, kosztuje mnie złotych pięćdziesiąt, temuż konia z kolassą, łyżkę srebrną oddałam. Płótna się jeszcze jemu przyznaje zostaje arszynów trzydzieści, które mu wolno odebrać kiedy zechce. Wojciechowi, synowi memu trzeciemu, dom na Szpitalnej ulicy na pułplacu, z izbą, piekarnią i browarem, folwark z piekarnią, ogrodem, z sadem i ze wszystkiemi przynależnościami, włokę i trzy dniny pola zasiane na obie ręce. Wołów cztery, koń jeden, krowę jedną, owiec

ośmioro, świni siedmioro, sianożęć jedną w Posnikowie. Żupan turkusowy, falendyszowy, ze srebrnemi guzikami, kontusz łazurowy z potrzebami. Pas jeden czerwony, drugi biały. Pasa srebrnego na troje rozdzielonego w grzywnę wagi mającego, część jedną. Łyrzkę srebrną, flaszę cynową. Pułmisek cynowy. Garniec cynowy. Panewkę. Skrzyń dwie i szkatułkę oddaję. Jednak domu tego, także folwarku z ogrodem, tudzież włoki pola, i dnin trzech zasianych i z sianożęcią wolne używanie do śmierci mej poki żyć będę sobie zostawuję. Tego też dokładałam aby po śmierci mej i za żywota mego ciż synowie moje wzwyż pomienieni i podpisani żadnej z sobą poswarki, ani prawa nigdy względem tych dobr albo jakich inszych rzeczy ruchomych nie wszczynali, ani się turbowali przed błogosławieństwem moim rodzicielskim, ale się cale i zobopolnie kochali i szanowania według terażniejszego kwitowania i przyjacielskiego ugodzenia.

Działo się w Ołyce przy bytności ludzi zacnych na świadectwo do tego aktu uproszonych, dnia szredniego ośminastego miesiąca lutego. Roku Pańskiego 1665.

Anna Szymonowa Maryńska własną ręką podpisałam.

Fr. Angelus manu propria guardianus plocensis Ord[inis] S[ancti] Minor. Contualium S[ancti] Francisci

X[iądz] Stanisław Mokrecki cantorus pan. ołycki S[ancti] authe[nticus] suplicus publicus et unblis capituli olycensi nu[ncupat]ur proszony od testatorki do podpisu m. pr.

Po którego testamentu z podziałem w sądzie przeczytaniu na żądanie tej że paniej Maryńskiej urząd ten testament do xiąg przyjął i z xiąg ekstraktem oraz i z samym oryginałem tej że paniej Maryńskiej wydano.

Co wszystko za obłożeniem pamiętnego zapisano.

84. Testament Петра Бризеля, олицького хірурга, колишнього корецького і колківського війта.

Олика, 22 травня 1665 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 131–131 зв. Укладений вдома на прохання тестатора, в присутності свідків. Облятований до міської книги, того ж дня. Після його смерті, 20 червня, міські урядники на прохання спадкоємців провели ревізію майна небіжчика і уклали інвентар (там само, арк. 133 зв.–135 зв.).

Actum olycen[si] feria sexta die vigesima secunda Maj.
Anno D[omi]ni millesimo sexcentesimo sexagesimo quinto

Testament nieboszczyka pana Piotra Bryzela, chirurga,
niegdy wójta koreckiego i kołkowskiego

Na żądanie sławe[tnego] pana Piotra Bryzela, cyrulika i mieszczanina ołyckiego, a niegdy wójta koreckiego i kołkowskiego, byli przydani z urzędu pana Marcina Bielca, wójta ołyckiego, uczeni Ephrem Boszkiewicz i Grzegorz Kościejowicz, ławnicy przysięgli i mieszczanie ołyccy, z Łukaszem Gąsiowskim, pisarzem miejskim przysięgłym ołyckim, a to na przesłuchanie testamentu i ostatniej wolej jego, który to acz na ciele chory, ale na smysłach wszytkich zdrowy i przy pamięci dobrej zostający, taką wolą swoją ostatnią przy tych że ławnikach i Jakubie Dobku, i panu Krzysztofie Kunowskim, i inszych wielu ludziach declarował:

Naprzód duszę swą Panu Bogu Wszechmogącemu w Trójcy Świętej jedynemu, jeśliby z tego świata zeszedł śmiercią w tej chorobie oddawał. Ciału zaś swemu pogrzeb wedle pierwszej małżonki swej przy starym kościele ołyckim na cmyntarzu obrał.

Dobra swoje zaś tak rozporządził. Naprzód powiedział, że winien zostaje do przewielebnej kapituły ołyckiej złotych pułtorasta, które zapisał na tym pułdomu, gdzie chory leży i wszytkich inszych dobrach swoich. Izraelowi Abramowiczowi, Żydowi ołyckiemu, za sukno winien złotych sześć. Córce zaś tego Żyda za korzenie złotych dwa, której dał na to w zastawie łyżkę srebrną. Szkolnicze za dwa łokcia saże winien i ma na to kubek srebrny. Pas srebrny, co był u Hajczyka Żyda w zastawie w złotych czterdzieści trzech, tedy już odebrał złotych te czterdzieści trzy, a winien jemu lichwy złotych ośm, a on pas oddać powinien. Łyrzki trzy srebrne w zastawie u JMci x[iądza] Gembicza, professora i kanonika ołyckiego, w złotych dziesięci, te odyskać pieniądze oddawszy. Pierścionek u Iwana, koreckiego kuśnierza, na Zalasoczu w złotych trzy. Pierścionek mały u p. Kaspra Sewerycza w złotych czternastu. Lejbie Szmojłowiczowi Żydowi winienem groszy dwadzieścia cztery. Wigdorowi Żydowi za browar złotych dwa i groszy pułpięta. Josiowi Anihielewiczowi złotych sześć i pułtorak winien zostaje. Długów więcej nikomu nie winienem. Pierścionek trzeci własny małżonki mej Krystyny, który od paniej matki swej miała, u Kielbasy Aarona w zastawie we dwu garncach miodu po groszy ośmiu garniec. Łyrzka w zastawie u Morduchna Zełmanowicza w domu Andrzejowej Falilejowej mieszkającego w złotych dwu. Łyrzka druga u tegoż Żyda Morduchna z przydatku za kamarze p. Kozickiego w złotych sześciu. Te złotych sześć p. Kościcki ma oddać jemu, a łyżkę wydzwignąć. Pierścionek rubinowy złoty z różą u Abrama Marszałczeniaty Żyda w złotych ośmiu. Czarka srebrna wewnątrz złocista we dwu złotych u Szlomy Rudego podle Izraela Abramowicza, sukiennika, mieszkającego. Te zastawy wolno powykupować małżonce mej terazniejszej. Synowi zaś Stanisławowi małżonki mej pierwszej zrzebca mego leguje. Krystynie zaś małżonce mej z trójgiem dziatkiem małych klacze i krowę, także dom ten, jakom go kupił według opisu i połowicę rzeczy ruchomych i dobr wszytkich w tym domu w domostwie wszytkim po śmierci mej odkazuję. A drugą połowicę tych że dobr i z domostwa Stasiowi, synowi memu i z siostrą jego rodzoną, a córką moją, także pierwszej małżonki mej, także wszytkie dobra w Korcu zostające oddaję. Tymże dziatkom pierwszym według opisu karty złotych trzydzieści u pana Kunisnego, // [131v] tymże złotych dwieście po nieboszczyku panu Siedleckim, jako jest na to zapis w Chełmie. Wniesienia złotych trzydzieści i trzy małżonki mej terazniejszej Krystyny wolne zostaje i odyskać to ma przed wszytkimi inszemi creditorami, także i cokolwiek wniosła srebra swego, jako to łyżek srebrnych trzy, wolno je znowu jako swoje wziąć.

Za opiekunów naprzód Stasiowi i córeczce mej, dzieciom pierwszej małżonki mej pozostałym, jaśnie wielm[ożnego] a mnie wielce mił[ościw]ego pana i dobrodzieja JMci pana Samuela, hrabie z Leszna Leszczyńskiego, wojewodzica derbskiego, oboźnego koronnego, łuckiego starostę na Korcu, Czartorysku i Baranowie dziedzica, pana i patrona swego obieram i wielce upraszam, aby podług swej pańskiej ku mnie zdawna zasłużonemu łaski raczył onym też łaskę swoją pańską oświadczyć i wszelkie mieć staranie. U którego JMci dobrodzieja mego mam zasłużonych złotych tysiąc. Tej summy połowica dziatkom mym pomienionej małżonki mej pierwszej, a złotych sto do Różańca Świętego na anniwersarz za duszę moją, a złotych czterysta na pogrzeb mój odkazuję. Który pogrzeb JeMć dobrodziej mój raczy sprawić kazać. Małżonce zaś mej terazniejszej Krystynie i trojgu dziatkom z nią pozostałym małym za opiekunów upraszam p. Krzysztofa Kunowskiego i p. Jakuba Dobka, szwagrów moich, aby mi się z tego nie wymawiali, ale to dla miłości naszej zobopolnej uczynili, którym to przed Bogiem odsłuże, i oni wszyscy tego wdzięczni zostawać będą i Boga prosić.

Testament ten wolne prawo sobie zachowuję skassować i zepsować, jeślibym zdrowy był. A jeśli umrę, aby nienaruszony zostawał i w xiegi miejskie wpisany był, upraszam. Przeciwko któremu testamentowi pani Zofia Kunowska, pani Zofia Romanowa Łuckiewiczowa złotniczka, p. Agatha Dobkowa z bytnością małżonków swych, jako krewni małżonki drugiej Krystyny

testatoru protestowali się solenniter, iż ten że testator mało wniesienia przyznawa tej że Krystynie, to jest złotych trzydzieści trzy i srebra troche, i tego wszystkiego nie specyfikuję, a o tym wiedzą, że więcej ma być, jako to p. Kunowski i p. Sokołowska, aby tej że Krystynie mimo innych creditorów po śmierci testatora wolno jej było wprzód wniesienia jako swego własnego dochodzić, gdzie zaraz i pomieniony Jakub Dobko tej że opieki rzekł i wiedzieć o niej nie chciał, także i p. Kunowska toż mówiła, i rzekła się imieniem małżonka swego, który już był na ten czas odszedł. A to dla tego ten wyrok opieki czynili, iż testator nie przyznawał tej że Krystynie, małżonce swej złotych czterdziestu pięciu, darowanych od xiędza Jakuba Lwowicza, które jej darował na sprawienie sukienki przez testatora poki jeszcze był zdrów testator. Testator, to słysząc na miejsce Jakuba Dobka zlecał opiekę tej że Krysytyny i dzietek małych swych uczciwemu p. Szymonowi Drozdowiczowi, ławnikowi przysięgiemu i mieszczaninowi ołyckiemu.

Co jest zapisano.

85. Тестамент міщанки Матяшової Шевеліної.

Олика, 26 червня 1665 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 135 зв. Укладений вдома на прохання тестаторки, в присутності свідків. Облятований до міської книги, того ж дня.

Actum olyce[nsi], feria sexta, die vig[esi]ma sexta Juni. Anno D[omi]ni 1665

Testament uczc[iwej] Matthiaszowej Szewelinej, mieszczi ołyckiej

Z przydania urzędu pana Marcina Bielca, wójta ołyckiego, ucz[ciwi] Ochrym Boszkiewicz i Matthias Adamowicz, ławnicy przysięgli i mieszczanie przysięgli, z pisarzem miejskim przysięgłym na żądanie uczc[iwej] Matthiaszowej Szewelichy, mieszczi ołyckiej, przybrawszy do siebie uczc[iwego] Alexandra Jazenieckiego i Leszka Deszkiewicza, mieszczan ołyckich, zeszli na most przy bramie drzewnianej ku Zawrociu Średniego miasta Ołyki do tej że Matthiaszowej, a to na przesłuchanie testamentu i ostatniej wolej jej, którą taką lubo chora na ciele, ale zdrowa na umyśle i przy dobrej pamięci deklarowała:

Naprzód duszę swą Panu Bogu wszechmogącemu w Trójcy Świętej jedynemu, Na[j]świętrzeż Pannie przyczynie i Świętym Bożym, jeśliby w tej chorobie z tego świata zeszła, offiarowała. Ciało zaś swoje grzeszne pogrześć obrządkiem religiej greckiej przy cerkwi zawrockiej upraszała, na który pogrzeb odkazała złoty, a taler swieszczennikowi aby ją w sobotnik wpisał. A te złotych cztery odda Jan Bliźniuk za złotych dwunastu, które został winien tak mężowi memu nieboszczykowi, jako i mnie samej za chatę z ćwiercią placu kupną od nas obojga na Zawrociu wedle Jeuchyma Petka, a z drugą stronę placu pustego za złotych dwadzieścia i puł osma, a oddał już nam przed tym był obojgu złotych piętnaście. A do tej chaty przedanej jemu, żaden nie ma nijakiej bliskości ani należności, lubo jest syn na te mały jeszcze Chwesik, ale ten sobie napotym inszą wysłuży i do ludzi niech idzie. Sław[etnemu] panu Alexandrowi Bobrowiczowi, rajcy ołyckiemu, winna zostają złotych dwa, ten dług zapłaci pomieniony Jan z złotych ośmiu pozostałych. Semen Szpaczek, co się upominał u mnie z mężem złotych pięciu długu za sadowinę, tedy jemu nie mają być dawane od tegoż Jana, bo mąż mój nieboszczyk służył kilka lat jego dziadowi Chwedorowi Łydze, tedy gdy się jemu upominał złotych dwudziestu za wysługę, on jemu powiedział: «patrz sobie tego długu na gruncie moim po śmierci mojej». A ten grunt wszytek otrzymał pomieniony Semen Szpaczek.

A ja też jeszcze żywa, trzeba mi na posiłek złego zdrowia. Syna mego Chweska kto będzie łaskaw po mej śmierci, niech sobie weźmie a wyćwicy na dobre i swej woli nie daje. A ja za tego będę Boga prosiła, i odsłuży on gdy dorośnie.

Co za obłożeniem pamiętnego jest zapisano.

86. Тестамент військового Мартина Хмельовського.

Ковель, 27 червня 1665 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 2, арк. 282 зв.–283. Облята у міській книзі на прохання сина тестатора Бальцера Хмельовського.

Actum die 27 Juni 1665

Przed nami Grzegorzem Dobrostańskim lentwójtem, Markiem Nifanowiczem burmistrzem quartalnym, Fedorem Maximowiczem, Andrzejem Znojowskim, Hrehorem Panasowiczem rajcami, Alexandrem Iwanowiczem, Bohdanem Andrzejowiczem, Iwanem Symonowiczem, ławnikami, i urzędem miasta JKM Kowla, stanawszy personaliter przed aktami niniejszymi miejskimi kowelskimi urodzony pan Jan Bronicki, jako legitimus successor testamentu nieboszczyka pana Martina Chmielowskiego, imieniem pasynka swego Balcera // [283] Chmielowskiego wyznał libere w te słowa, iż jako testament nieboszczyka p. Chmielowskiego osobiwie specyfikuje, dom własny leżący na ulicy przed zamkiem, w ni w czym nikomu nie zawiedziony. Tedy ten dom poruczam i oddaje na szpital aby dla ubogich starych, skaliczonych w wojsku był ten dom wygodą. Do którego domu obieram za opiekunów JMci pana Mikołaja Nitwiskiego, trębacza wojsk JKM, pana Grzegorza Dobrostańskiego lentwójta, p. Andrzeja Znojowskiego, burmistrza p. Marka Nifanowicza, której JMci aby cało tym domem disponowali, jako swoim własnym. Do czego tym że panom opiekunom tego domu daje i testament nieboszczyka p. Marcina Chmielowskiego aby żaden, mianowicie JMci pleban kowelski do tego domu żadnego nie miał resursu i własności, który jeśliby chciał im roznie tedy mianowanym panom opiekunom wolno będzie u należącego sądu JMci xiędza officiala łuckiego dochodzić tego. Tym że panom opiekunom to zlecam aby wszystko wyrzekli jako się dzieje po innych miejscach wszystkich odprawowali. Co tedy za ustną i wyprawną wolą mianowanego pana Jana Bronickiego ta cessia jest do act przyjęta i zapisana.

NB grat[is] na szpital miejski dla ubogich i w wojsku skaleczonych

87. Тестамент міщанина Семена Малишкевича.

Олика, 15 лютого 1666 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 144. Укладений на прохання тестатора у будинку його бабки, у присутності свідків. Облятований до міської книги, того ж дня.

Actum olyce[nsi]. Feria secunda, die quindecima Februarii.

Anno D[omi]ni mill[esimo] sex[agesimo] sexto

Testament uczciwego Semena Małyszkiewicza

Na żądanie uczc[iwego] Semena Małyszkiewicza, zięcia alias wnuka Romanowej Leszkiewiczowej pierwszego małżeństwa, wtórego Iwanowej Połupanowiczowej, z przydania urzędu p. Marcina Bielca, wójta ołyckiego, uczc[iwy] Ochrym Boszkiewicz, Paweł Hutorowicz i

Grzegorz Kościejowicz, ławnicy przysięgli i mieszczanie ołyczcy, z Łukaszem Gąsiowskim, pisarzem miejskim przysięgłym, przy bytności sław[etnych] p. Jarmosza Chomonicza, rajce ołyckiego i uczc[iwego] Iwana Sileńskiego, Jakima Horodyńskiego, Mikołaja Dąbrowy, Petra Tyszczenie, mieszczan ołyckich, zesзли w dom tej że Iwachnichy Połupanowiczowej i ostatnią wolą tegoż Semena słyszeli, który acz na ciele chory, ale na umyśle zdrowy i przy dobrej pamięci zostający, taką wolą swoją ostatnią declarował testamentem:

Naprzód duszę swą Panu Bogu wszechmogącemu z którego ją rąk odebrał, polecał. A jeśli by z tego świata miał zruść, ciało swe prosił pogrześć obrządkiem religiej greckiej wedle cerkwie Zalasockiej przez brata Łukasza, rodzonego swego, według możności.

Ćwierć pola z zasiewkiem we wszystkie trzy ręki w gruntach Zalasockich, z jednej pomienionego p. Jarmosza, a z drugiej przereczzonego wzwysz brata swego leżącą, żenie swjej Marynie Jarownie Klimowiczownie w dożywotnie jej używanie (lubo by i po śmierci jego zamąż poszła) odkazał. Jednak po jej śmierci aby się do Łukasza, brata jego, od niej wróciła, naznaczył, i suknią jej dawno darowaną przy niej aby zostawała, mianował.

Co wszystko za obłożeniem pamiętnego jest zapisano.

88. Тестамент міщанина Семена Сергелені з Хомська.

Олика, 6 березня 1666 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 144 зв.–145. Укладений на прохання тестатора у будинку дружини бурграбія, у присутності свідків. Облятований до міської книги, того ж дня.

Actum olycen[si] sabbato, die sexta Marty. Anno Domini mille[si]mo sexcent[esi]mo sexto

Testament uczc[iwego] Semena Sergielenie z Chomska, obywatela ołyckiego //

[145] Na żądanie uczc[iwego] Semena Sergielenie z Chomska, obywatela ołyckiego, z przydania urzędu pana Marcina Bielca, wójta ołyckiego, ucz[ciwy] Niczypor Brzozowski i Prochor Piotrowicz, ławnicy przysięgli, mieszczanie ołyczcy z Łukaszem Gąsiowskim, pisarzem miejskim przysięgłym, zesзли w dom przed kłodę miejską paniej Martynowej, burgrabinej starej, którego lubo na ciele chorego, lecz przy dobrych myślach i pamięci dobrej widzieli, i od niego przy bytności inszych ludzi tę ostatnią wolą opowiedzianą testamentem, słyszeli:

Naprzód jeśli by chory będąc teraz w tej chorobie z tego świata zszedł, duszę swą Panu Bogu wszechmogącemu w Trójcy Świętej jedynemu polecał, prosząc aby się nad nią zmiłował. Ciało zaś swe prosił aby było od małżonki jego Ohapki Mutorowny pochowane przy cerkwi Zawrockiej Trójce Przena[j]świętszej według obrządku religiej greckiej.

Dług złotych dwadzieścia winny pani burgrabinej tej że swjej małżonce zapłacić zlecił cale, jeśli by jakiego złotego z łaski swjej nie ustąpiła. Długu więcej nikomu ni on sam, ni też kto jemu bydz żeby winien był, oznajmił. Dobra swoje wszystkie ruchome małżonce swjej oddał, których z nią się powiedział wiernie dorobił. Z świni i z dwu wieprzów pozostałych jednego wieprzka Annie Gryckowej, córce swjej. Tej że żupan lubo kozuch, co zechce z tych dwójga obrać sobie, legował, która aby się tym kontentowała, i macochy swjej a małżonki jego po śmierci jego w ni w czym nie turbowała, napominał. W czym wolą rodzica swego też córka wykonać obiecała. Świni dwoje z wzwyz opisanych małżonce swjej odkazał.

Ten testament testator wolen sobie prawo jeśli jeszcze żyw został z tej choroby zcassować i annihilować zachował, a inaczej po śmierci swojej w mocy ważnej go mieć i w xięgi miejskie ołyckie wpisać upraszał.

Co wszystko za obłożeniem pamiętnego jest zapisano.

89. Тестамент Софії, дружини Михайла Вальди.

Олика, 26 березня 1666 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 145 зв.–146. Укладений вдома на прохання тестаторки, у присутності свідків. Облятований до міської книги, того ж дня.

Actum olyce[nsi]. Feria sexta, die vigesima sexta Marty. Anno Domini 1666

Testament p. Zofiej Michałowej Waldzinej, budowniczej zamkowej

Na żądanie sław[etnej] paniej Zofiej, pierwszego małżeństwa Janowej Dyłowskiej, rajczynej starej, wtórego Michałowej Waldzinej, budowniczej zamku miasta Ołyki, byli zesłani z urzędu p. Marcina Bielca, wójta ołyckiego, uczc[iwy] Ochrym Boszkiewicz, Mikołaj Połupanowicz i Prochor Piotrowicz, ławnicy przysięgli i mieszczenie przysięgli ołycczy z Łukaszem Gąsiowskim, pisarzem miejskim przysięgłym, przy bytności JMci pana Jana Brzezińskiego, która acz chora będąc na ciele, lecz na umyśle swym zdrowa i przy dobrej pamięci zostająca, jawnie, dobrowolnie i słowy wyraźnemi taką wolą swoją ostatnią i testament declarowała:

Naprzód duszę swą Panu Bogu wszechmogącemu w Trójcy Ś[wie]tej jedynemu, jeśli by z tego świata w tej chorobie zesła, poleciewszy, nad którą aby się zmiłował, upraszając. Ciało swe po śmierci pochować prosiła przy kościele starym na cmyntarzu wedle paniej Magdaleny Janowej Tytkowskiej, organiścinej kościelnej i krewnej swej, przeciwko Krucifixu. Który // [146] pogrzeb aby obmyślił JMć pan Brzezicki, dobrodziej mój z łaski swej, z dobr sprzedaży, gdy stanie folwarku z budynkiem na Zalasocz, z jednej strony wedle cerkiewnego, a z drugiej od stanu ku krynicy, przeciwko Czyrkowskiego leżącego, taki się pokaże, gdzie się summy ostatek podzielić, gdyż jeszcze i ja żywa, trzeba na potrzeby w chorobie pamiętać, a na potem o duszę nie zapominać, gdy się co zostanie. Której usługi JMć p. Brzezicki podług możności zdrowia swego nie zbraiał się i uczynić to obiecał.

Włokę w Leszczanach i z sianozęcią teraz mam z łaski xięciów Ich Mciów m[ilościwych] p[anów] prawem dożywotnim, na której za robotę jest zapisana złotych sto i trzydziestu. A teraz te włokę zasiał na spół Jarosz Bezuszko z Leszczan oziminią, a na wieśninę cale obejmie ją swym nasieniem JMć pan Mikołaj Matuszewski, z której urodzaju ma mnie oddać kopę czwartą, wiele Pan Bóg da gdy się zrodzi. A jeśli bym w tej chorobie umarła przedziej, tedy po śmierci na tej włoce JMć p. Brzezickiemu za pracę i staranie w potrzebach i terażniejszym razie mojej choroby zasiewku oziminy połowicę, co zostają z Bezuszkiem spolnie, także i czwartą kopę jarzyny od JMci p. Matuszewskiego odkazuję. A jeśli bym umarła, tedy JMć p. Brzezickiemu tą włokę z sianozęcią (według opisu jej w przywileju od ś[wie]tej pamięci xcia JMci p[ana] p[ana] m[ego] mi[losciwego] w zamku ołyckim, dnia dwunastego Octobris 1650 z podpisem i pieczęcią otrzymanego, i od Mciów p[anów] commissarzów na tym że przywileju z wierzchu podpisanych roku Pańskiego 1658, die 23 Julij z przeniesieniem włoki tej z Chorłupa do Mytelna ratione bliskości approbowanego, do trzymania odkazuję tak długo póki ta summa złotych sto trzydzieści nie będzie z zamku oddana do szpitala wielkiego Świętego Krzyża ołyckiego. Względem której summy i włoki używania będzie oddawał JMć p. Brzezicki temuż szpitalowi złotych co rok dziesięć polskich czynszu do rąk własnych JMci p. proboszcza i przełożonego tegoż szpitala za odebraniem co raz kwitu od JMci, ten to wiedzieć będzie gdzie te czynsze obrócić i na jaką szpitala potrzebę. Kucharce Marynie na rok ujednanej, która dopiero zostaje pułroka, na cały rok za kopę litewską, koszulę, fartuch, trzewiki i chustkę tedy, gdy dosłuży roku to jej, będzie od JMci p. Brzezickiego zapłacone, gdyż jej rok kończy się na święto Świętego Michała ruskiego w roku teraz bieżącym. Drobiazgi małe moje dość szczupłe i sprzęt domowy wszytek ubostwa mego w rządy i dispositię tegoż JMci p. Brzezickiego odkazuję

i prawo całe domu tego, w którym chora leże, także i za bramą ogród na Zalasoczmu murowaną według opisu sprzedaży zeznania w urzędzie miejskim ołyckim do xiąg temuż JMci p. Brzezickiemu po śmierci mej umacniam i utwierdzam, aby temu wszytkiemu długo szczęśliwie w dobrym zdrowiu wspołek i z Jej Mcią panią małżonką swą spokojnie i bez wszelkiej ni od kogo turbaciej panował i tego zażywał, życzę.

Ten testament jednak testatorka wolne prawo sobie zachowała, jeśliby z łaski Bożej jeszcze miała z tej choroby zdrową powstać, z xiąg zcassować i annihilować, a jeśliby też miała w tej chorobie umrzeć, aby wcale nienaruszony zostawał i w xięgi miejskie był wpisany, upraszała.

Co wszytko za obłożeniem pamiętnego jest zapisano.

90. Testament miścanki Федори Макарівни Царьової.

Олика, 22 квітня 1666 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 149 зв.–150. Укладений вдома на прохан-ня тестаторки, у присутності свідків. Облятований до міської книги, того ж дня.

Actum olyce[nsi]. Feria quinta, die vig[esi]ma secunda Aprilis. Anno D[omi]ni 1666

Testament Chwedory Makarowny Dawidowej Carowej, mieszcunki ołyckiej

Na żądanie uczc[iwej] Chwedory Makarowny Dawidowej Carowej, mieszcunki ołyckiej, z przydania urzędu pana Marcina Bielca, wójta ołyckiego, uczc[iwy] Hieronym Taniukiewicz, Mikołaj Połupanowicz, ławnicy przysięgli i mieszczenie ołycczy z Łukaszem Gąsiowskim, pisarzem miejskim przysięgłym, zesзли w dom uczc[iwego] Jarosza Lewkowicza, mieszczanina ołyckiego, przybrawszy do siebie uczc[iwego] Oxentego Lewkowicza, Chwedora Bizumowicza, Kondrata Kłubkowskiego alias Iwaniuka, alkaldego miejskiego, i Hrehorego Duszkę, mieszczan ołyckich, którą Chwedorę acz widzieli na ciele chorą lecz przy dobrej pamięci i na wszytkich smysłach zdrową, taką declaratią od niej wolej swojej ostatniej i testament słyszeli:

Naprzód duszę swą p. Bogu wszechmogącemu w Trójcy Świętej jedynemu.

Jeśliby z tego świata zesza w tej chorobie, polecała, aby się nad nią raczył zmiłować, opiece onę Pannie Przczystej Maryej i świętych patronów oddając. Ciału zaś swemu po śmierci swej pogrzeb obrała w cerkwi Trójce Przena[.]świętszej na Zawrociu w przytworze. Który pogrzeb obmyśli mi Jarosz Lewkowicz, wnuczkę moją Chweskę Demianownę dzierzacy.

A temu Jaroszowi i jego żenie, a wnuczce mej pomienionej i córce ich, a mej prawnuczce Marysi małej ogród z kłóńką starą, jaka jest w gruntach Zawrockich, z jednej strony cerkiewnego ogroda wielebnego ojca protopopy w Gliwach, a z drugiej sławetnego pana Kaspra Sewerycza, rajce ołyckiego, a z trzeciej uczc[iwego] Jakuba Dobka, mieszczanina ołyckiego, z czwartej od wygonu leżący. Temuż z żoną i prawnuczka dninę pola w gruntach Zawrockich, któram sama zdawna trzymała, z jednej strony uczc[iwego] Łukasza Poźniewicza, a z drugiej uczc[iwego] Rafała Nowikowicza, mieszczan ołyckich, leżący. A to względem tego ta dnina, iż o mnie oboje z wnuczką przez lat ośm na swym staraniu i // [150] pilności mieli, i jeszcze dotąd do wolej Bożej mieć nie zbraniają się. A z tej legatiej po pogrzebie odprawnym, aby mnie w sobotnik wpisano, stoły odprawiono i za duszę moją dobrze zawsze czyniono. Dninę zaś pola, drugą ojczyzną moją własną, o miedze przy wzwyż pomienionej dninę zostający, któram odkupiła z rąk za swe własne pieniądze od Jaska Żołnierka, mieszczanina ołyckiego, za złotych czterdzieści. Te dninę odkazuję do cerkwi pomienionej na ozdobę wszelką według upodobania panów starszych i przełożonych cerkwi świętej, aby dusza moja zawsze miała na tamtym świecie ochłodę i pociechę. Doczce zaś mojej Marynie, pierwszego małżeństwa Demianowej

Dziegciarowiczowej, a wturego Silczynej Kotelnikowiczowej, mieszczce ołyckiej, spólnie i z potomkiem jej, a wnuczkiem moim, które by z wolą Boską było pułpaca na Zawrociu od bramy murowanej, z jednej strony Stepana Huczka, a z drugiej successorów nieboszczyka Dmitra Kuryłowicza kupne za me własne pieniądze złotych dwadzieścia i dwa, i groszy piętnaście, leguję tej że doczce, z dwóch krów, którą sobie oberze jedną odkazuję, a drugą krowę dla ratunku w chorobie mej sprzedać zlecam Jaroszowi. Długu żadnego nikomu nie winnam i mnie nikt nie winien.

Ten testament wolne prawo sobie zostawiła testatorka, jeśliby zdrowa z tej choroby została zcassować i annihilować, a jeśliby umarła, aby w ni w czym nie naruszony zostawał i w więgi miejskie był zapisany, upraszała.

Quod cum memoriam solid[atun] acticatum est.

91. Тестамент міщанки Євдоксії Іванової Капітаніхи.

Олика, 20 травня 1666 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 153–153 зв. Укладений вдома на прохання тестаторки, у присутності свідків. Облятований до міської книги.

Actum olyce[nsi]. Feria quarta, die duodecima Maj.

Anno D[omi]ni mill[esi]mo sexa[gesi]mo sexto

Testament uczc[iwej] Ewdoxiej Iwanowej Kapitanichy, mieszczki ołyckiej

Na żądanie uczc[iwej] Jewdokiej Iwanowej Kapitanichy, wdowy mieszczki ołyckiej, zesłani byli z urzędu pana Marcina Bielca, wójta ołyckiego, uczc[iwi] Hieronym Taniukiewicz, Niczypor Brzozowski, ławnicy przysięgli, mieszczanie ołyccy, z Łukaszem Gąsiowskim, pisarzem miejskim przysięgłym, którą widzieli acz na ciele chorą, ale na smysłach zdrową i przy dobrej pamięci zostającą, i ostatnią wolą swoją przy bytności uczc[iwego] Chwedora Opanasowicza, Andrzeja Juskiewicza, Marcina Piotrowskiego, Trochyma Moskalka, Sidora Kondratowicza i córki swej Ohapki Sidorowej Kondratowiczowej i Iwanie Dubińskim, mielniku, zięciu swym, declarowała:

Naprzód duszę swą Panu Bogu wszechmogącemu w Trójcy Świętej jedynemu, jeśliby w tej chorobie umrzeć miała polecała, aby się nad nią zmiłować raczył. Ciału zaś swemu pogrzeb obrała w cerkwi Trójce Przena[j]święttrzej unijackiej na Zawrociu wedle córki swej Chwesie. I dla tego na cerkiew tę dninę pola bez zasiewku czasy wiecznemi legowała, którą wolno będzie po śmierci jej jako chceć na chwałę Bożą obrócić. Ta leży w gruntach Zawrockich, z jednej strony pola Klima Jeuchymenie, a zdругą strony dniny drugiej pola swego. I też drugą dninę pola także bez zasiewku po śmierci swej czasy wiecznemi przewielebnemu ojcu protopopie ołyckiemu, żeby ciało jej pochował, w sobotnik wpisał i czterdzieści mszy świętych za duszę jej odprawił i wszystko, co należy do zbawienia dusze jej uczynił, legowała. A ta leży dnina w tych że gruntach przy dninie do cerkwi legowanej. Chatę, tę w której leżę chorą, po śmierci mej Sidorowi Kondratowiczowi i żenie jego, a córce mej Ohapce, odkazuję ze wszystkim nabytkiem i sprzętem domowym, i fantami wszelkimi, aby do tego żaden przyjaciel nie wtrącał się i ich o to nie turbował, a duszy mej ciężkości nie czynił, // [153v] lecz wnęczkę Nastusię Hryckownę Maxymowiczowną aby do śmierci przy sobie trzymali, i onej jej ojcu nie dawali, ale jak ją Bóg potym obróci, tak długo przy sobie mieli. Temuż Sidorowi i żenie jego a córce mej pułwłoki pola zasiane spolne z sadowiną na tym że polu w gruntach Zawrockich, z jednej strony Boniakowej ćwierci pola, a z drugiej strony ćwierci pola, która ćwierć pola także zasiana Nastusi,

wnęcznie mej pomienionej, leguję. A tej ćwierci pola jej legowanej tenże Sidor i z żoną swą mają do wzrostu jej używać, lubo też do jakiego postanowienia jej, lecz jeśliby miała wprzód niżli oni oboje umrzeć, tedy się przy nich ma zostawać czasy wiecznemi, lecz oni zasiewek z ćwierci tej mają zebrać i długi płacić, to jest złotych dwięćdziesiąt pięć tej że Nasty, wnuczce mej za fanty matki jej należące. Omelanisze złotych sześć. Sidor jednak i żoną swą sumy złotych dziewięćdziesiąt pięciu wnuczczynie mają używać bez wszelkiej turbaciej i interesu, i wyderkaufu. A jeśliby i taż dziewczyna wnuczka wprzód umrzeć miała, niżli oni oboje, tedy aby na cerkiew pomienioną Zawrocką była obrócona i oddana, i ztąd aby ją pochowano i za duszę tej że wnuczki dobrze czyniono, naznaczyła. Ćwierć zaś pola, którą zięć mój trzyma Iwan mielnik Dubiński w gruntach Zawrockich, co wziął po żenie swej, a nieboszce córce mej Chwesi, tedy tę ćwierć pola Odarce, wnuczce mej, a córce jego leguję. Sidor ten że a córka moja i żona jego będą mię powinni swym kosztem według możności z tych dobr im ode mnie legowanych pochować.

Ten testament testatorka wolne prawo sobie zostawiła skasować i annihilować, jeśli by ją Pan Bóg z tej choroby podźwignął zdrową. A jeśliby umarła, aby wcale nie naruszony zostawał i w xięgi miejskie był wpisany. Przy tym testamencie i ludziach zwysz opisanych za opytaniem ławniczym jeśliby kto temu testamentowi nie przeczył, i jeśliby się zięciowie obadwa nim kontentowali, tedy Sidor i z żoną swą zawdzięcznie i z dziewczką przyjął. A mielnik Iwan Dubiński przeciwko temuż testamentowi solenniter, iż się jemu krzywda dzieje od testatorki względem pożyczanych pieniędzy protestował się, obiecując o tym prawnie z succesorami dobr jej postąpić, lecz testatorka powiedziała, iż nic jemu nie winna i sam sobie z skrzyni wziął, i że u niego nic nie pożyczala. Trochym zaś Moskalko dopominał się u testatorki aby go kwitowała ze złotych siedmiudziesiąt sześciu nieboszczyka brata jej rodzonego Opanasowicza Iwana, które pieniądze jej oddał, który dług przyznała testatorka, iż odebrała od tegoż Moskalka, i jego teraz zaraz czasy wiecznemi i potomków jego, aby ich nikt nigdy o to nie turbował, kwitowała.

Co wszystko za obłożeniem pamiętnego jest zapisano.

92. Тестамент мішанки Євдокії, дружини Яцька Полуїка.

Олика, 15 червня 1666 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 156–156 зв. Укладений на прохання тестатorkи у будинку її четвертого чоловіка, у присутності свідків. Облятований до міської книги.

Actum olyce[nsi] in domo Hyacincti Polujko civis olycen[s]. Feria tertia, die quindecima Juni. Anno Domini millesimo sexcent[esi]mo sexag[esi]mo sexto

Testament przeszej Jowsie Paszyńskiej Poźniewiczowej, Sporyszowiczowej, a czwartego małżeństwa Jackowej Połujkowej, mieszczki ołyckiej

Na żądanie uczc[iwey] Jowsie, pierwszego małżeństwa Iwanowej Paszyńskiej, wtórego Omelkowej Poźniewiczowej, trzeciego Jowchymowej Sporyszowiczowej, czwartego Jackowej Połujkowej, mieszczki ołyckiej, byli zesłani z przydania urzędu pana Marcina Bielca, wójta ołyckiego, uczc[iwy] Niczypor Brzozowski i Mikołaj Połupanowicz, ławnicy przysięgli i mieszczanie ołyccy, z Łukaszem // [156v] Gąsiowskim, pisarzem miejskim przysięgłym, a to na przesłuchanie testamentu i ostatniej wolej tej że Jowsie Jackowej Połujkowej, która lubo chora na ciele, lecz przy dobrej pamięci i na smysłach zdrowa, taki testament swój i ostatnią wolą przy Łukaszu Poźniewiczzu, Ihnacie Ihnatowiczu, Ignacym Nietiakiewiczzu tudzież i inszych wielu ludziach i mieszczanch ołyckich declarowała:

Naprzód duszę swą P. Bogu poleciwszy aby się nad nią zmiłował, prosiła aby ciało jej było pochowane według religiej greckiej przy cerkwi Zawrockiej. Długu żadnego bydz powiedziała, że nikomu nie winna, okrom groszy ośminastu polskich Pałasze siostrze (?). Pasy dwa srebrnych puklaste, które powiedziała, że nie wiedzieć gdzie i za co pozostawiał Jacko Połujko, te aby były oddane chłopcu Hordijowi nazaczyła. Kop dziesięć litewskich, co powiedziała zapłaciła za Jacka Połujka Niczyporowi Satyjowskiemu, te także aby były oddane chłopcu przerwczonemu, nakazała. P. Chwedorowi Kuryłowiczowi, rajcy staremu zapłaciła kop dziesięć litewskich, temuż chłopcu aby było oddano odkazała. Paniej Jakubowej Niedzwieckiej kop trzy litewskich zapłaciła, te także chłopcu pomienionemu należeć bydz przyznała. Maryszce, córce Jackowej, zapłaciła trzy kopy litewskie, te także chłopcu temuż odkazała. U Jacka Połujka, męża swego, za dom złotych czterdzieści w Szrednim mieście od Mikołaja Lubarca wzięte, temuż chłopcu aby oddane były odkazała. Żyta trzy ćwierci, co mnie winien zostaje Mikołaj Połupanowicz, temuż chłopcu oddać nazaczyła, lecz ten że Mikołaj Połupanowicz powiedział, iż co był winien to testatorce za zdrowia jej oddał i że jej już nic nie winien powiedział. Dom w Szrednim mieście w ulicy Żydowskiej, z jednej strony Joźła Żyda, a z drugiej Falka Będnarza z ćwiercią placu Maruszcze, zamężnej córce swej, oddała. Pomienionego chłopca Hordijka aby wziął w opiekę po jej śmierci przerwczony Łukasz Poźniewicz, jako brata swego stryjecznego, i tym wszystkim co mu legowała do wzrostu jego aby się opiekował, upraszała, na której żądanie ten że Poźniewicz opieką jej przyjął.

Przy tym testamencie przerwczony Jacko Połujko oblicznie będący naprzeciwno tej że testatorce i ostatniej wolej jej protestował się, iż testatorka co powiada że długi płaciła, a mianowicie Satyjowskiemu i p. Kuryłowiczowi za niego, tedy to płaciła powiedział z jegoż własnych pieniędzy, a z Omelka Poźniewicza dobr jakich, lecz się na to testatorka reprotestowała, powiedając, iż cokolwiek pomienionego długu zapłaciła komu, tedy to wszystko z Omelkowych dobr bydz powiedziała, płaciła i aby to wszystko doszło Hordijka chłopca, co jemu odkazała, napominała.

Testatorka przy tym sobie wolne prawo zachowała pomieniony testament zcassować i annihilować, jeśliby z tej choroby zdrową pozostała, lecz jeśliby umrzeć z wolej Boskiej miała, aby w ni w czym nie naruszony zostawał, i w xiegi miejskie był wpisany, upraszała.

Co wszystko za obłożeniem pamiętnego jest zapisano.

93. Тестамент міщанина Івана Буя.

Олика, 11 вересня 1666 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 1, арк. 2 зв.–3 зв. Укладений вдома на прохан-ня тестатора, у присутності свідків. Облятований до міської книги.

Testament ućciwego Iwana Buja

Judicium necessario bannitum in domo honesti Iwan Buj, civis olycensis hora nona ante **mediem** Sabbatho, die undecima Septembris. Anno Domini millessimo sexcentesimo sexagesimo sexto. Per spectabilem ac famatum D[ominor]um Martinum Bielec, advocatum olycensis, nec non honestum Simonis Drozdowic, Nicolai Polupanowic, Joannis Petrykovic, scabinorum juratorum civium olycensium, in praesentia famatorum dominorum Sebastiani Kalinowicz proconsulis, Gaspari Severycz, Alexandri Bobrovic, consulum, civium olycensium, atque in praesentia honorum Jacko Połujko, Theodori Tymoszwowic, Ignat Ihnatowic, Joannis Hrycelka, civium olycensium

Na żądanie ućciwego Iwana Buja, mieszczanina ołyckiego, wszedszy w dom pp. urzędowi sub actu supenus specificovani z pany mieszczany, także mianowanemi ze mną szlachetnym Franciszkiem Boińskim, pisarzem miejskim ołyckim, na przesłuchanie ostatniej woli wzwysz pomienionego, który chory będąc na ciele, lecz na umyśle swym zdrowy, taką ostatnią wolą declarował:

Naprzód poruciwszy duszę Panu Bogu w Trójcy Ś. Iedynemu, który jeśliby z woli Boga wszechmogącego z ciałem się rozłączyła, prosił aby ciało jego według obrzędów religiej greckiej pochowane było w czerkwi Trójcy Przenaj[ś]świętszej na Zawrociu. Pogrzeb według możności sprawić małżonka będzie powinna. //

[3] A majątność swoją tak disponował: pola pułwłoki i ośminę odkazał dziewczynie Marinie, córce swojej z pierwszą żoną spłodzonej, z budynkiem i folwarkiem tej że córce. Stoszków dwa w gumnie na tym że pułwłocku, roli i ogród na tym że pułwłoku tej że. Co u Jacka Połujka kupił pułwłoki roli, tedy tej że Marinie, córce mej, z pierwszą żoną spłodzonej, a ćwierć żenie terażniejszej Marinie i z terażniejszym synem aby nie sprzedała i nie zastawiała aż do wzrostu syna Harasima. Wolno jej jednak będzie arendować. Mam pułwłoki od Jacka Połujka zastawnym sposobem w złotych sześćdziesiąt polskich, tedy tej pułwłoki pola ma pachat do oddania pieniędzy, a jeśli wykupi to pole, tedy tejże Marynie, wtorej żenie, i dziecięciu synowi Harasimowi należeć ma. U Semena Spaczka mam złotych dziewięćdziesiąt i sześć. W tych pieniądzech trzymam ćwierć pola z sadem, przy tymże sad a pułwłoku arędą trzymam także z sadem na trzy lata za złotych czterdzieści dwa i dałem wszystkie pieniądze, a tylko rok zbierał, a jeszcze dwie lecie zbierać, ktorego pola arędą począłem dnia pierwszego stycznia w roku tysiąc sześćset sześćdziesiątego piątego, a kończyć się ma w roku tysięcznym sześćsetnym sześćdziesiątym siódmym, na co zapis jest. To pole na żonkę terażniejszą i dzieci, tak zastawne, jako arendowne jej do używania z dziećmi jarzyny zasianej rozmem ziarnem w roznym polu ze dwie włoce. To wszystko ma zebrać żonka terażniejsza Maryna i córka moja, z pierwszą żoną spłodzona, i spólnie się dzielić. Żyta nowego terażniejszego roku użętego obiedwie mają z tąż córką zażywać i zasiać pole. Wołów cztery, z których sady i płowy dziewczynie, a drugie dwa małżonce z dziećmi, żonie kłacza bułanej szerści, a dziewczynie łoszak, ale tym byłem powinni zarobić pole i zasiać na zimę. Krowu żenie z dziećmi. Wieprzów cztery, świnia stara, te dzielić wpuł żenie z dziewczyną pierwszej żony. Gęsi wpuł żenie, wpuł dziewczynie Marinie. Bekieszka podszyta futrem baranim białym z guzykami prostemi jedwabnemi tej że Marinie dziewczynie pierwszej żony. Pas srebrny kozackiej roboty jej że. Dom dziewczynie Marinie, w którym teraz mieszkam, jednakże za piekarnią i sionkę jako ludzie oszacują, powinna dziewczyna zapłacić będzie żenie. Sprzęty, beczki, konwie i insze sprzęty – te należeć będą tej dziewczynie Marinie. Flaszka puł // [3v] garcowa cynowa dziewczynie. A pułmisek cynowy żenie. Sprzęty należące do roli: socha ze wszystkim, wozów trzy drabniastych, chomont jeden do kłaczy, wóz jeden daje żenie, ostatek dziewczynie. Skrzynie ze wszystkim ochendostwem, która się została po niebożce matce jej, od której ma sama klucz, to tej dziewczynie Marinie oddaję. Fartuch zielony, który jest u macochy, dziewczynie aby go oddała. Łoznik dziewczynie, który sobie weźmie. Katanka łązurowa baranim futrem podszyta z lisim kołnierzem dziewczynie Marinie, a co żona chodzi w katance łązurowej, to jej niech będzie. Strzelba, która jest przy domu, ma zostać dziewczynie Marinie. Dałem wyprawiać dwie skórcie baranich i smusik Stepanowi Seredzie i zapłaciłem od nich procz dwóch ośmaków, com winien tedy isz ich slachcic nie chce wziąć, aby Seređa tego slachcica przebywał za te skóry. Wydrę do wyprawy wziął Marko kuśnierz, a ta wydra jest mielnika z Przemilówki, prosił aby temu mielnikowi odpowiadał za nią. Przypominał sobie o czopowe, jeśli się go będą upominać, tedy żona powinna je z tych dobr zapłacić. Ręczka stara, która jest na puł z dziewczyną.

Czynię executorom tej dispositiej u[ćciwego] Klima Juchymowica, mieszczanina ołyckiego, kuma swego, prosząc go aby się we wszystkim dosić stało, aby dozerał tego. Wolne sobie zostawując prawo ten testament casować, jeśli mię Pan Bóg do pierwszego zdrowia przypro-
wodzi.

Co wszystko za obłożeniem pamięci jest przyjęto.

94. Тестамент міщанина Адама Гурського.

Олика, 21 жовтня 1666 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 1, арк. 5 зв.–6 зв. Укладений вдома на прохан-
ня тестатора, у присутності свідків. Облятований до міської книги.

Testament ućciwego Adama Górskiego

Actum domo famati Adami Gorski, feria quinta, die vigesima prima Octobris.

Anno Domini millesimo sexcentesimo sexagesimo sexto

In praesentia nobilis Gregorio Joannis Brzozowicki Academiae Olycensis professoris

Na żądanie ućciwego pana Adama Górskiego zesłani z urzędu pana Marcina Bielca, wójta ołyckiego, ućciwi Nicephor Brzozowski, // [6] Szymon Drozdowicz, Mikołaj Połupanowicz, ławnicy przysięgli i mieszczanie ołyccy, także szlachetny pan Franciszek Boiński, pisarz miejski ołycki, na przesłuchanie ostatniej woli wzwyż pomienionego Adama Górskiego, który chory będąc na ciele, lecz na umyśle swym zdrowy, taką ostatnią wolą swoją declarował:

Naprzód poleciwszy duszę Panu Bogu w Trójcy Świętej jedynemu, która jeśliby ją z woli Boga wszechmogącego z ciałem rozłączyła, prosił aby jego ciało grzeszne obrzędem katolickim było przy starym kościele pochowane, trzy mszej świętej odprawującej się.

A dobra swoje tak disponuje: naprzód dom w Rynku z jednej strony Jm. P. Kosakowskiego, z drugiej strony JeMci p. Kościńskiego w Srzednim rynku miasta Ołyki, za który dom dałem był złotych dwieście dwanaście złotych, o czym zeznaje świadczy w aktach miejskich ołyckich. Folwark na Zawrociu między Klimem Jakimowiczem, a między Mikołajem Więclawskim folwar-
kami będący, za którym dał złotych czterdzieści i pięć, który dom i z folwarkiem oddaję Annie Szpakownie małżonce swojej, przy tym folwarku jest drzewa kopa do budynku, które także małżonce daje. Wołów dwa, koni dwoje także tej pomienionej małżonce leguje i daje. Zboża kilkadziesiąt kop w Długoszyjach gotowego i z zasiewkiem terazniejszym także żonie oddaję. Sprzęt wszystek domowy także jej w ręce, bo to zobopolna praca nasza. Oddaję kontusz i żupan łązurowy bratanicowi swemu Matwiejowi Górskiemu, co mieszka w Długoszyjach, aby mu oddane były prosze. Z tych że dobr długi, które kolwiekeśmy winni, powinna będzie Anna Szpakowna, małżonka moja, płacić. Naprzód Jasiowi Michelowiczowi, Żydowi ołyckiemu, złotych sto dwadzieścia polskich, także bratu jego starszemu Michelowicowi Mauszy złotych dwadzieścia, panu Dmitrowi Boszkowi, bojarzynowi długoszyjskiemu, złotych polskich sześćdziesiąt // [6v] Tak tedy disponowawszy czynię executorem JeMci pana Jana Grzegorza Brzozowickiego, Akademiej ołyckiej profesora, i ućciwych pana Alexandra Jazenieckiego, Szymona Drozdowica ławnika, mieszczan ołyckich przysięgłych, prosząc ich aby z łaski swej mieli w tej dispositiej dozor, aby się we wszystkim dosić stało.

Wolne przecie sobie prawo zostawuję ten testament casować jeśliby mię Pan Bóg do pierwszego zdrowia przypro-
wodził. Co wszystko za obłożeniem pamięci jest przyjęto i zapisano.

95. Тестамент острозького і дубенського міщанина Олександра Дзуси.

Дубно, 3 лютого 1667 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 1, арк. 419–420. Укладений вдома на прохання тестатора, у присутності свідків. Облята у міській книзі, 30 грудня 1673 р. Подала для вписання дружина Полонія.

Опубл.: Н. Білоус. Тестамент острозького і дубенського міщанина Олександра Дзуси 1667 р. ... С. 152-158.

Die 30 Xbris 1673

Stanowszy personaliter sławetna pani Alexandrowa Polonia Mazniczyna, podała per oblatam testament zeszedłego s tego świata Alexandra Maznicy, mał[żonka] swego, który tak się w sobie pisany ma:

W imię Trójcy Przenaświetszej, Ojca, Syna i Ducha Ś[więtego].

Ja, Alexander Dzusa, mieszczanin ostrogski, będąc od Pana Boga nawiedzony chorobą na ciele, ale z łaski Bożej zdrowy na umyśle i przy zupełnym rozumie, a wiedząc o tym, iż co nie bywa pismem objaśniono, to s pamięci ludzkiej wychodzi, czynię ten testament ostatniej woli mojej. Jeśli mię Pan Bog powoła s tego świata, duszę moję polecam w ręce Jego Przena[]-świetsze, a ciało, iż z ziemi jest wzięte, do ziemi się wraca, które ma być pochowane w monasterze Ś[więtego] Krzyża w Dubnie według obrzędu chrześcijańskiego.

Zbiór mój, który kolwiek mam z wiernej pracy mojej, tak rozporządzam. Naprzód kamienica w Ostrogu, stojąca na części jaśnie oświeconej x[ię]żny JeMci Wiszniowieckiej, za własne pieniądze moje kupiona, między kamienicami z jednej [strony] paniej Zachariaszowej, a z drugiej strony wedle kamienicy paniej Przygockiej niegdy będącej. Ta kamienica ze wszystkim ograniczeniem potomkom moim, s terazniejszą małżonką moją Polonią spółdzonym, zapisuję i wiecznie leguję, która to kamienica do wzrostu potomków ma być w mocy, w possessiej i zawiadywaniu małżonki mojej Poloniej, którą nie ma nikt turbować [z] potomków moich wiecznie. W mieście zaś // [419v] w Krzemieńcu mam grunta moje ojczyste, to jest sady, pola, włoka sianożęci – te należą córce mojej Olenie połowica, a połowica – paniej Stefanowej do Brodów, bratance mojej.

Tejże córce mojej Olenie leguję sukna karmazynu łocki cztery, na szwedkę falendyszu dobrego, do niej futro lisie grzbietowe. Insze wszystkie rzeczy ruchome, co kolwiek ich mam, tak w sprzentaх domowych, ochendoztwie i w gotowiznie, także i długi, które kolwiek mam u różnych ludzi, jako to: m[i]łościwy p. Miklewski winien za futro szlamowe lisie złotych pięćdziesiąt i pięć, a za czapkę garłowe złotych cztery bez żadnej zastawy. JeMć pan Jan Strzałkowski złotych piętnaście za futro. JeMć p. Czempkowski złotych siedm. Jacko ganczarz przewiskiem Gromada złotych trzynaście. Pani Kulszyna winna złotych sto i trzydzieści, w którym długi w zastawie puściła do oddania summy pole na gruntach surmickich nazwane Czykowszczyzna, jej należące. Ludwik Bartoszewicz złotych dwadzieścia i pięć, w tym długi puścił mi do oddania pieniędzy sadek swój ojczysty za bramą łucką nad Horbaczynem. To wszystko małżonce mojej Poloniej leguję i zapisuję. I jeśliby się jeszcze gdzie kolwiek mieli należeć potom – powinna wyprarować, jako swoje własne.

Zosobna Onoprij, rzeznik ostrogski, i Jakow Moszlaczek winni byli według cerografu, na siebie danego, złotych pułtorasta, na który to dług dali złotych trzydzieści i trzy, a zostali winni złotych sto i siedemnaście. Ten dług cale leguję i zapisuję panu Stephanowi Baranowiczowi, mieszczaninowi w Brodziech, i małżonce jego Olenie a bratannie mojej, który cale ma sobie wyszukać, do którego małżonka moja Polonia ani potomki należeć nie⁹⁰³ będą, i tego jednak

⁹⁰³ Слово написане над рядком

dokładam, aby za duszę moją Pana Boga błagano. Leguję do monastyra do Milcza na służb Bożych dwadzieścia złotych dwadzieścia, do monastera krzemienieckiego złotych dwadzieścia, do szpitala ruskie[go] dubieńskiego złotych dziesięć, co wszystko mał[żonka] moja Polonia z dóbr moich powinna pooddawać.

O co prosze do oświadczenia tedy tego testamentu, który za ważny aby był poczytan. Uprosiłem od szlachetnego pana Stephana Molewskiego, wójta dubieńskiego, zesłanych p[anów] Leontego Kaplewicza i p. Jana Czeretowicza, burmistrzów, aby rękoma swemi podpisali i stwierdzili.

Kończąc tedy ten testament ostatniej woli mej, // [420] żądam, aby te wszystkie puncta w tem testamencie, z ust moich oświadczone i wyrażone, za ważne byli poczytane i ni w czym nie naruszone. A jeśliby kto kolwiek przeciw punctowi jakiemu⁹⁰⁴, w tym testamencie wyrażonemu, przeczył, i małżonkę moją Polonią miał turbować, która ma we wszystkim spokojnie mieszkać i zostawać mocą tego testamentu, takowego każdego pozywam na Sąd Boży Straszliwy, tam się ze mną sądzić będzie przed Majestatem Jego Ś[więtym] a Sędzią Sprawiedliwym.

Na co dla lepszej wagi ręką moją własną podpisuję się s podpisem rąk ludzi zacnych mieszczan dubieńskich, jako przyjaciół ode mnie uproszonych, utwierdzam.

Działo się w Dubnie, w domu pana Alexandra Dzusy, przy bytności pana Stephana Truszewicza, burgrabiego zamku dubieńskie[go], i pana Mikołaja Telbuchowicza.

Die 3tia Februarii An[n]o 1667.

U tego testamentu podpisy rąk temi słowy:

Алекъсанъдер Дзуса, мешъчанинъ дубенскии и остроскии

Leontij Kaplewicz, burmistrz, ustnie proszony do podpisu tego testamentu od p. Alexandra Dzusy

Jako przy tym będący i do podpisu proszony od p. Alexandra Dzusy Stephan Truszewicz, burgrabi zamku dubieńskiego

Устне прошонии от пана Дзуси до подпису ІАнь Черетович, бурмистръ

Jako proszony od pana Dzusy podpisuję się Mikołaj Telbuchowicz.

96. Testament miścanki Софії Куновської.

Олика, 4 березня 1667 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 158 зв.–159. Укладений вдома на прохання тестаторки, у присутності свідків. Облятований до міської книги.

Actum in domo fam[ata] d[ominae] Zophiae Kunowska civis olyce[nsis].

Feria sexta, die quarta Marty. Anno Domini millesimo sexcentesimo sexagesimo septimo

Testament paniej Zofiej Kunowskiej, mieszczi ołyckiej

Na żądanie pani Zofiej, pierwszego małżeństwa Stanisławowej Toczewickiej, wtórego Janowej Gotartowej, trzeciego Mikołajowej Pawłowskiej, czwartego Krzysztoforowej Kunowskiej, mieszczi ołyckiej, byli zesłani z przydania urzędu pana Marcina Bielca, wójta ołyckiego, ucz[ciwi] Ochrym Borzkiewicz i Mikołaj Połupanowicz, ławnicy przysięgli i mieszczenie ołyccy, z Łukaszem Gąsiowskim, pisarzem miejskim przysięgłym, a to do przesłuchania testamentu i ostatniej wolej tej że paniej Zofiej Kunowskiej, którą aczkolwiek widzieli na ciele chorą i na łożu leżącą, lecz przy dobrej pamięci i smysłach wszystkich zupełnych zostającą,

⁹⁰⁴ Слово правлене

taki testament i ostatnią wolą swoją, także przy bytności Ich Mciów p[anów] JMci xiędza Jana Więckiewicza, wikaryiego kollegiaty i JMci p. Jana Bogusza, profesora Akademiej ołyckiej, tudzież sławetnego p. Kaspra Sewerycza, na ten czas bumistrza, i uczciwego Jakuba Dobka, także też małżonka jej wzwyż przereczonego pana Kunowskiego, Krystyny Piotrowej Bryzelowej, siostrzenice jej, mieszczańów ołyckich, oznajmiła:

Naprzód duszę swą Panu Bogu wszechmogącemu, z którego ją rąk wzięta, aby się nad nią zmiłował, poleciwczy a przyczynie się Panny Przena[.]świętszej Maryjej i świętych Bożych patronów oddawszy prosiła, aby ciało jej po śmierci było pochowano w kościele murowanym kollegiaty pomienionej w brackim grobie. Który pogrzeb aby JMć xiądz Sebastyan Fryjewicz świętego pisma doktor, kanonik katedralny łucki, proboszcz klewański, ołyckiej kollegiaty kantor, i wzwyż pomieniony JMci xiądz Więckiewicz, także p. Adam Toczewicki, podstarości zamkowy, i wzwyż przereczeni p. Kasper Sewerycz i uczciwy Jakub Dobko obmyślili, jako opiekunowie tej ostatniej wolej wyraźnej wielce i pokornie Ich Mciów upraszała, z której przysługi i prace ciż Ich Mści pomienieni nie wyłomowali się.

A ten pogrzeb z folwarku, który jest na Zawrociu za wałem, z budynkiem, sianożęcią i ogrodem, waży w nym już za złotych trzysta przedanego wzwyż przereczonemu p. Dobkowi i Agacie, małżonce jego a siostrzenice jej, gwoli to której to kupno i sprzedaż od aktorki za jej wygody i usługi życzliwe pod czas choroby testatorki wyrządzane i doznane (oddalając od tego folwarku testatorka swoich krewnych i bliskich przyjaciół, także i inszych wszystkich jaką kolwiek sobie należytość mieniających) stanęło z tą konditią, jednak aby od tej summy złotych trzechset polskich, póki by jeszcze testatorka żywa była w tej chorobie na potrzeby aż do samej śmierci testatorki co rok prowiziej dawał po złotych dwadzieścia i cztery polskich. Po śmierci zaś aby ta sama summa złotych trzysta polskich była tak rozdzielona i obrócona, naznaczyła, to jest z onej jedno złotych sto polskich za duszę tak samej testatorki, jako też rodziców jej, tudzież małżonków i wszystkich krewnych, przyjaciół do kościoła kollegiaty ołyckiej na anniversarz. Drugie złotych sto polskich tej że summy za duszę swoją testatorka na pięć trycezysm mszy świętych po złotych dwadzieścia polskich, na każdą rozdzieliwszy legowała, to jest na pierwszą, gdzieby ciało jej leżało do kościoła ołyckiego, na drugą do ojców dominikanów w Łucku, na trzecią do ojców bernardynów w Sokalu, na czwartą do ojców dominikanów w Podkamieniu, na piątą do ojców karmelitanów w trzewikach nowo się teraz w Drohostajach fundujących. Trzecie zaś sto tej summy na przystojne pochowanie ciała swego, po śmierci żeby mógł być i dla ubogich obiad. Za duszę testatorki odkazała łyżek srebrnych stołowych dwanaście od końców i we szrodku przy zagięciu pozłocistych, które są od testatorki w złotych dwudziestu polskich u wzwyż pomienionego Dobka zostawione, te na zrobienie dwu lichtarów i dwu potym legowała. A to jeden kielich z patyną z sześciu do ołtarza brackiego kollegiaty ołyckiej, a z drugich sześciu także do brackiego ołtarza ojców dominikanów łuckich wzwyż wspomnionych, w czym sumienie obowiązała, żeby z tych łyżek właśnie a nie z inszego srebra to wszystko było zrobiono i oddano, i o to powtorze i potrzezie upraszała, inaczej kto by się ważył czynić na sąd Boski, tego po śmierci swej zaraz pozywała. Sadek także rzekła z ogrodem, który jest w gruntach Zawrockich, z jednej strony sławetnego p. Krzysztofa Glicze, rajce starego i kantora kollegiaty ołyckiej, a z drugiej uczciwego Mikołaja Połupanowicza wzwyż przereczonego za duszę moją i nieboszczyka pana Gotarta, małżonka mego, szpitalowi wielkiemu ołyckiemu Świętego Krzyża i drugiemu szpitalowi nowo fundowanemu teraz na Zawrociu pod tytułem Trójce Świętej, po połowicy rozdzieliwszy po śmierci mej leguję. Plac pusty mój własny na Zawrociu, który mam po rodzicach moich, z jednej, strony od paniej Ostrowskiej, a z drugiej od p. Bełki, a z trzeciej od uliczki bieżącej ku stawu Putyłowskiemu, a z czwartej od Rynku zawrockiego, ten pomienionemu szpitalowi Świętego Ducha na Zawrociu postawionemu za duszę moją i wszystkich

krewnych moich leguję, aby ubodzy tych wszystkich trzech szpitalów Pana Boga przy anniversarzu się rocznym pomienionym odprawującym, obecnie będący i mszej świętej słuchający prosili. Komorą zaś w Rynku drewnianą pod ratuszem przeciwko murowanych komor, wedle komory pana Adama Toczewickiego, kościołowi ołyckiemu, gdzie będę leżała po śmierci mej, na altaryą dla odprawowania czterech mszy czytanych po jednej na kwartał – jeden za duszę moją i nieboszczyka p. Stanisława Toczowieckiego, pierwszego małżonka mego, czasy wiecznymi po śmierci mojej leguję, z tej komory od najmu dochodu kapłanowi temu, który by te msze święte odprawował ma iść co rok po złotych sześciu polskich. A co by na to więcej zbywało od najmu aby się to na poprawę budynku tej że komory obracało, upraszam i zaraz do tego ciężaru wielce upraszam. Naprzód wzywaj pomienionego JMci xiądzia Więckiewicza dobrodzieia // [159] mego aby mi się z tej pracy nie wymawiał, gdyż to JMci przed Bogiem odsłuży, a po długoletnim życiu JMci aby tym przewielebna kapituła ołycka Ich Mciow prałatów i kanoników rządziła, i to zawsze jednemu po drugim z wielebnych ojców wikarów tegoż kościoła do wypełnienia jego urzędu, jako ałtarzyscie o de mnie tą ostatnią wolą moją fundowanemu zlecała, pokornie Ich Mciow moich wielce m[ilościwych] p[anów] upraszam. Włokę zaś pola w rezach Metelenskich według opisu przywileju św[iętej] pam[ięci] pana k[anonika] mi[ilościw]ego, z której łaski szcudroblowej na tej włóce wzywaj pomienionej p. Gotard, małżonek mój, zapisane ma złotych sto, i mnie po śmierci jego ta summa należy, tę terazniejszemu p. Krzystoforowi Kunowskiemu po śmierci mej, dziękując mu za affect życzliwy, prace i usługi podejmowane ofiaruję. Dom ten, w którym teraz chora leżę własny mój, ten tak rozporządzam. Naprzód żeby po śmierci mej był szacowany urzędownie, a z szacunku co by za niego i jak wielką sumę uznano, tej summy będzie jedna część należała temuż panowi Kunowskiemu, małżonkowi memu w dożywociu, zawdzięczając mu szczyrość przyjaźni małżeńskiej naznaczam. A dwie części tej że summy z szacunku ma się obrócić siostrzenicom moim, to jest p. Agacie Dobkowej przerzeczonej i p. Krystynie Piotrowej Bryzelowej względem podjętych prac, kosztu i starania około mnie przez wszystkie czasy, a najbarziej terazniejszej choroby mojej. Inszych wszystkich krewnych, bliskich, przyjaciół do tej successiej domu nie przypuszczając, ale onych cale oddalając, leguję, do którego domu obiema i teraz zaraz dla poratunku zdrowia mego i chorobie terazniejszej jako successorkom wolno się wprowadzić. Do zeznania zaś przedaży i kupna wzywaj opisanego folwarku z sianożęcią panu Dobkowi ode mnie przedanego plenipotentami czynię wzywaj pomienionych Ich Mciów JMci x. Więckiewicza i JMci p. Bogusza, upraszając Ich Mciów aby na ratusz zesli i to przedanie urzędownie jemu zeznali, i to tak ważno mieć chcę i obiecuję zawdzięcznie przyjąć cokolwiek ciż Ich Mci uczynią, jako tym ja to sama uczyniła i obecna przy tym była.

Ten testament wolne prawo sobie zostawuję, jeśli bym jeszcze z tej choroby zdrową została zczasować i zepsować. A jeśli bym też już z wolej Pana Najwyższego umrzeć miała, aby cale we wszystkich punktach nie naruszony zostawał i w xięgi miejskie ołyckie wpisany był upraszam.

Co wszystko za obłożeniem pamiętnego jest zapisano.

97. Тестамент міщанки Катерини Ветровни.

Олика, 15 березня 1667 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 160. Укладений в руському шпиталі на передмісті Завороття на прохання тестаторки, у присутності свідків. Облятований до міської книги.

Actum olyc[ensis], feria tertia die quindecima Marty.

Anno D[omi]no millesimo sexag[esi]mo septimo

Testament Katharzyny Wietrowny

Na żądanie ucz[ciwej] Katharzyny Wietrowny, mieszcunki ołyckiej, byli zesłani z urzędu pana Marcina Bielca, wójta ołyckiego, ucz[ciwi] Hieronym Taniukiewicz, Niczypor Brzozowski, ławnicy przysięgli, przybrawszy do siebie ucz[ciwego] Fedora Babkę, Alexandra Jazenieckiego, Jana Bieleckiego, Iwana Mojsieiowicza, Fedora Andrzejowicza, Kuryła Krotonoszkę, mieszczan ołyckich, której zszedszy do szpitala teraz świeżo uprawionego przywilejem od Jaś[nie] Oświec[onej] X[ie]żny Jej M[i]ł[os]ci P[ani] N[aszej] M[i]ł[os]ciwej na Zawrociu nazwanego Ruskim, a to do przesłuchania ostatniej wolej pomienionej, która tak disponowała:

Naprzód ciało swoje kazała pochować na cmyntarzu starego kościoła. Rzeczy, które zostały tej że pomienionej testatorki, to jest kabat, który kazała na siebie włożyć, chusty te, co jest na siebie kazała włożyć i pończochy. Suknia pakłakowa łązurowa, przytarta na ten szpital, w którym teraz leży, kozuch stary na ten że szpital. Dług też powiedziała u mielnika cumańskiego, to jest u Matyja nieboszczyka, który już umarł, ale syn jego żyw, złotych sześćdziesiąt, który został winien nieboszczykowi ojcowi memu, o którym i turczyński mielnik barzo dobrze wie. Ten dług tak disponowała: złotych dwadzieścia do Różańca Najświętszej Panny kościoła ołyckiego, drugie złotych dwadzieścia na gotówce na ten że szpital ubogim, w którym teraz leży. Trzecie złotych dwadzieścia cechowi szewskiemu za dług, który dług nieboszczyk ojciec mój winien został temuż cechowi, aby to na duszy ojca mego nie zostawało, tak tedy dispositi[ę] swoj[ę] uczyniła.

O ekzekutora testamentu p[anów] urzędowych aby też tą rzecz sprawiwszy i co komu należące oddali. Zachowując jednak prawo sobie wolne, jeślibym była żywa cassować i annihilować.

A teraz prosiła aby to do xiąg miejskich ołyckich było przyjęto i zapisano przez tych że p[anów] ławników i p[anów] mieszczan. Co jest przyjęto.

98. Тестамент міщанина Федора Авдійчика.

Олика, 27 квітня 1667 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 162–162 зв. Укладений вдома на прохання тестатора, у присутності свідків. Облятований до міської книги 1 травня 1667 р.

Actum olyce[nsi] Dominico, die prima Maj. An[no] Do[mini] mill[esi]mo

sexcentesimo sexag[esi]mo septimo

Testament Chwedora Awdiejczyka, mieszcz[anina] ołyck[iego]

Na żądanie ucze[iwego] Chwedora Awdiejczyka, mieszczanina ołyckiego, z przydania urzędu pana Marcina Bielca, wójta ołyckiego ucze[iwi] Niczypor Brzozowski i Jan Petrykiewicz, ławnicy przysięgli i mieszczanie ołyццы, z Łukaszem Gąsiowskim, pisarzem miejskim

przysięgłym ołyckim, przybrawszy do siebie uczc[iwego] Chwedora Tymoszewicza, Iwana Piroższkę, Petra Pilipowicza, Stanisława Szczaśnowskiego, Jowtucha Andrzejowicza, Chwedora Andrzejowicza, Jaska Żołnierka, mieszczan ołyckich, a to na przesłuchanie testamentu i ostatniej wolej jego, który lubo chory na ciele, lecz jeszcze przy dobrej pamięci i smysłach zupełnych zostający, taki testament i ostatnią wolą swoją deklarował:

Naprzód duszę swoją P. Bogu Wszzechmogącemu w Trójcy Świętej jedynemu, jeśliby z tego świata w tej chorobie zszedł polecał, aby się nad nią zmiłował. Ciało zaś swoje po śmierci swej pochować prosił przy cerkwi Zawrockiej na cmyntarzu wedle żony swej pierwszej, z dobr pozostałych. Z tych dobr odprawić stoł pierwszy według możliwości, a za inne stoły JMci ojcu protopopie ze wszystkim złotych dziesięć oddać będzie należało, kto będzie zawiadywał.

Dobra moje wszystkie tak ruchome, jako i nieruchome, fanty i srebro, to jest dom ten, w którym chory leżę z pułplacem w ulicy Szpitalnej, z jednej strony Kiryła Szydłowskiego, a z drugiej p. Jana Jędrzejowskiego. Folwark ojczysty i dziadowiznę zasiane i owoc na drzewie w gruntach Zalasockich mój własny, i za me własne pieniądze niegdy od Iwana Wettiuca, na który zeznania nie masz od miedze Jana Pilkiewicza, a druga połowica tegoż folwarku od Wakuły Będnarza, na którą jest zeznanie, kupiony i cokolwiek się znajdują według napotym spisane inwentarza. Pułplaca na Zalasczu nazwane od pachołka Czarnackiego z jednej strony Arasima Czuchela, z drugiej Krasnopira, a tyłem od Oniska Pankratowicza, to dzieciom moim małym dwojgu Marusi około lat dwunastu, Kostusiowi około lat siedmiu z pierwszą żoną Ewdoxią spółdzionym, po śmierci mej czasy wiecznemi leguje. Z dobr zaś tych dzieciom moim legowanych, żenie wtorej terazniejszej Katharzynie powinno będzie złotych dziesięć i złotych pięć, co wniosła. Haplików wielkich dziesięć par przy jej kabacie czerwonym przyszyte. Wieprza czarnego roczniaka nadwornego tejże, zasiewku na folwarku pomienionym, ogrodniiny i owocu na drzewie połowicę. Płótna arszynów tkackiego, kadzielnego dwadzieścia i siedm oddać. Tej że mieszkania w domu mym nie bronie, jeśli będzie **szamarki (?)** i podatki z niego odbywała, póki zechce sama, póki albo jego nie przedadzą, lubo też pokiby zamaż nie szła po śmierci mej pozwałam. Czeladnikowi rzemiosła szewskiego Niczyporowi złotych pięć pożyczonych z dobr tych oddać powinna będzie, coby zaś zarobił na każdy tydzień od Wasila ruskiego, według postanowienia na rok do drugiego Wasila za złotych dziesięć polskich, to jemu będzie powinno z tych że dobr za uwagą panów cechowych bydź zapłacono. Miskowi długu złotych dwa. Bratu stryjecznemu z tych że dobr oddać należy do cechu szewskiego złotych trzydzieści i półosma, na który dług mają pas srebrny kozacki blaszany, ten wykupić, dług z tych dobr zapłaciwszy. A iż na takie czasy patrząc i z cudzego nieszczęścia ostrożność sobie biorąc, uważam aby też kiedy i w legatiej mojej terazniejszej testamentu jakiego uszczerbku nie było, coby było z intencij mojej i myśli, a z dziełek mych jakim ukrzywdzeniem lubo szukaniem, żeby jakiej włokity i turbaciej prędko po jakim prędkim ześcziu dziełek moich o dobra też pozostałe, a mianowicie nieruchome i grunty nie było, gdyżby rad duscie tak za duszę mych przodków, jako swoje dzieci i krewnych moich co na Bożą chwałę do cerkwie świętej odkazał. Zaraz gdybym się teraz na też dziatki me nie oglądał, aby na mię miasto miłości rodzicielskiej jakiego płaczu i kłatwy od nich po śmierci nie było, upraszam wielce dla miłosierdzia Bożego sławetnych panów urzędowych miasta jako dobrodziejów i opiekunów wszystkich sierot, a nie tylko mych pozostałych, aby oni na nich i na dobra ich, także i na samych ich opiekunów ode mnie niżej pomienionych oko pilne mieli, aby te dobra ledajak po śmierci dziełek moich nie niszczały, ale co by się z nich zostało ordinuję na cerkiew Ś[więta] Zawrocką Trójce Przena[j]-świętszej ku ozdobie Panny Przczystej tych dobr dziesięć kop litewskich, a ostatek dobr onym krewnym ordinuję.

Za opiekunów dziatkom moim upraszam uczc[iwego] Jowtucha Awdziejowicza, brata stryjecznego, aby się niemi i dobrami ich według Boga i miłości naszej opiekował do rozumnych lat ich i ludnego sporządzenia. Co słysząc ten że Jowtuch opieki się dziatka nie zrzekał, ale się ich choćby i swoim chlebem wychować z miłości braterskiej obiecował, lecz dobr ich brać w opiekę, że nie chce żadną miarą dla kłopotu jakiego, obwieszczą się.

Ten testament wolne prawo testator zachował sobie zcassować, jeśliby z tej choroby zdrowy został. A jeśliby też // [162v] umarł z wolej Bożej, aby w xięgach miejskich zapisany nienaruszenie zostawał, upraszał.

Co wszystko za obłożeniem pamiętnego jest zapisano.

99. Тестамент купця Якуба Добка.

Олика, 30 липня 1667 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 167 зв.–168. Укладений на гайному суді у будинку Софії Куновської, у присутності свідків. Облятований до міської книги. 10 серпня укладений інвентар майна небіжчика (там само, арк. 167 зв.–168).

Judicium necessario expositum bannitum domi d[omi]na Sophia Kunowska civis olycen[sis]

Sabato die trigesima July. Anno Domini 1667

Per spect[abilis] a famatus D[ominu] Martinum Bielec advocatum olycen[sis]. Nec non hon[esti] Ephrem Bąszkiewicz, Gregorum Koscieiowicz, scabin[is] jur[at]us, in presentia f[amatum] D[ominorum] Theodori Kuryłowicz proconsulis, Alexandri Bobrowicz, Matthiasz Sobkowicz, Sebastiani Kalenowicz // [167v]

Testament nieboszczyka Jakuba Dobka

Przed tym że sądem z potrzeby wyłożonym gajnym pan Jakub Dobek, mieszczanin ołycki, aczkolwiek na ciele chory, lecz przy dobrej pamięci i smysłach zupełnych zostający taką wolą swą ostatnią testamentem declarował:

Naprzód duszę swą Panu Bogu wszechmogącemu w Trójcy Ś[wię]tej jedynemu oddawał i przyczynnie Naświętszej Panny Maryjej i Świątych Bożych patronów polecał. Ciało zaś swe pochować prosił według upodobania małżonki swej pozostałej Agathy.

A zaś zbiór mój tak disponował. Obręcz srebrną złocistą w sztuk dwanaście z prączką i pasek srebrne w młyńskie kołka w sześćdziesiąt sztuk i sześć z aniołami zosobna pomienionej małżonce mej po śmierci mej leguję. Pas srebrny kozackiej roboty na pasie czerwonym z cranzlami zielonemi jedwabnemi sztuczek czterdziestą i trzema, i z anioł zosobna, i z przeczeczką srebrną, pasek puklasty srebrny na rzemieniu czerwonym w puklików czterdzieści i jeden na koniach z dwiema janglikami, to oboje córce mej Annie pierwszego małżeństwa zostającej. Pasek także srebrny w młyńskie kołka w kołek trzydzieści siedm z haczkami przy końcach oddaje. Łyżek zaś ośm srebrnych na dwoje podzieliwszy, cztery małżonce mej, a drugie cztery córce mej odkazuje. Guzików srebrnych ciękich gładkich ośmiannaście małżonce. Guzików piętnaście węglastych i z czapraszkami dziewięciu, także czarkę srebrną córce i prawa wszystkie moje zostające na długi, a mianowicie u ich mciow pp. Daniłowiczów, aby sobie wszystko odyskała, oddaje. Kontusz łązurowy falendyszowy, lisami podszyty, z guzów srebrnych na przedzie złocistych dwunastą i czapraszką u pasa z zarabiankami zoładkowemi srebrnymi dwunastą, w obudwu rękawów guzików srebrnych pozłocistych skliniastych dwunastą z sznurkiem w koło barszczowym jedwabnym stuczkowym, przy nim na przedzie lisztewki adamaszkowe czerwone córce mej oddaje. Kontusz oliwkowy tuzinkowy, wilkami podszyty na przedzie,

z guzikami srebrnymi odlewanyymi dwunastą i czapraszką u pasa, u rękawów guzików płaskich dętych (?) srebrnych dwudziestą i czterema z potrzebami jedwabnymi małżonce mej leguję. Żupan zielony stary falendyszowy z guzikami srebrnymi małżonce, a paklaku turkusowego rzępowanego co się zostanie znakami przy końcach żółtemi z stron obudwu, córcę leguję. U kuntusza starego pułgranatnego baranami białymi podszytego, co jest guzów srebrnych dętych (?) wielkich cztery, a dwa wielkich moskiewskiej roboty, odprowszy je córcę oddaję.

Bydło tak rozporządzam: krowę białą z cielęciami córcę, a krowę gniadą łysą z cielicą od krowy białej i cielęciami małżonce odkazuję. JMci x[ia]dzu Stanisławowi Sobkowiczowi pięć czerwonych złotych, co winien zostają te jemu należy oddać takąż monetą złotą. Paniej Kunowskiej za sad złotych trzysta i złotych czterdzieści z osobną pożyczonych winien zostają. Na to jest wszystko poki sześćdziesiąt i jeden. Sadeł dziewiętnaście i spinarzów dziesięć, także koni troje, wozy dwa kowane kupieckie, trzeci wóz buhszowany. U mieszników Niczypora złotych dwadzieścia, a u Jędrzeia złotych dwadzieścia i jeden za krzyże szabelne. Panu Ochrymowi Boszkiewiczowi także winien zostaje złotych czterdzieści. Ten dług tedy mój odyskawszy i towar sprzedawszy, te wszystkie długi popłacić. Ogród kupiony od paniej Kunowskiej w puł z małżonką moją córcę leguję, a ogród mały na Zawrociu z osobną córcę samej odkazuję. Cyny, pościele, bawelnie i koszul według małżonki mej możności proszę aby córcę mej było udzielono, co uczynić słowo przyrzekła. Taż córka moja ma swoją ochędoszkę: letnik turecki fiołkowy z pasamonami błękitnymi i sztuczkowemi, letnik szkarłatny kitajczany z potrzebami zielonemi hatłasowemi sztuczkowemi, katankę szkarłatną sająwą podszytą futrem zajęcym. Kocioł co jest miedziany do parzenia wieprzów. Kociołek mały podróżny i dzban miedziany podzielić napuł przedawszy małżonce mej z córką mą naznaczam. Sprzęt domowy wszytek w puł córcę z małżonką oddaję. Po śmierci mej taż córka moja aby zostawała przy paniej Grygierowej Baczewskiej pierwszego małżeństwa, a terazniejszej Andrzejowej Hrynickiej do dalszego jej rozporządzenia upraszam. Do której córki przyjrzenia za opiekuna upraszam pana Matthiasza Sobkowicza, a małżonce mej pana Sebastyana Kalenowicza, rajców ołyckich, której się to opieki obadwa ciż panowie nie zbraniali.

Ten testament testator wolne sobie prawo zcassować i annihilować zostawił, jeśliby go P. Bóg jeszcze z tej choroby do pierwszego zdrowia przyprowadził, a jeśliby też miał z tego świata zniść, abym ni w czym nie naruszony zostawał i do xiąg miejskich ołyckich był wpisany, upraszał. Co wszystko za obłożeniem pamiętnego jest zapisano.

100. Тестамент міщанина Давида Маньковського.

Олика, 20 січня 1668 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 169 зв. Укладений вдома на прохання тестатора, у присутності свідків. Облятований до міської книги того ж дня.

Annus Domini millesimus sexcentisimus sexagesimus octavus utinam feliciter incipit.

Actum olycensis, feria quinta die duodecima Januarij. Anno Domini 1668

Testament Dawida Mańkowskiego

Na żądanie uczc[iwego] Dawida Mańkowskiego, mieszczanina ołyckiego, z przydania urzędu pana Marcina Bielca, wójta ołyckiego, uczc[iwy] Ochrym Boszkiewicz, ławnik przysięgły i mieszczanin ołycki, z Łukaszem Gąsiowskim, pisarzem miejskim przysięgłym ołyckim, przy bytności sław[etnych] p[anów] Alexandra Bobrowicza, burmistrza, Sebastyana Kalenowicza, rajce, mieszczan ołyckich, zeszl w dom na Załuże w grunty Zawrockie do tegoż Dawida i

onego lubo chorego na ciele, lecz przy dobrej pamięci i zmysłach zupełnych zostającego widzieli, i taką dispositiā i ostatniej wolej jego testamentem słyszeli declaratiā: «Łaskawi P.P., ja chory będąc umrzeć, spodziewam się prędko w tej chorobie, przetom tu ww. kazał do siebie zarzyć i sprosić, abym jaki uczynił ubostwa mego porządek // [169v] lubo szczupłego.

Naprzód tedy duszę moję polecam w miłosierne ręcę Stworzyciela mego i Pannie Na[j]świętszej przyczynie, tudzież Anyołowi Swozowi mojemu i wszystkim świętym patronom moim. Ciało me grzeszne proszę po śmierci mojej aby małżonka moja pozostała Hasia i z dzieciną moją Anusią przy cerkwi świętej Zawrockiej pogrzebła, na którego pochowanie jest przy niej zostające złotych sześć polskich.

Chatę tę, w której leżę teraz chory z osminą placa, ponieważ nie jest żadna ojczyzna, ale spólny nas obojga nabytek z tąż małżonką moją onej że też i tejże dziecinie ze wszystkim domostwem i nabytkiem, ile się jego znaleźć może oddaję i odkazuję. Krowę i koszule białogłowskie onymże obojgu leguję. A że sierotą po mnie i z dzieciną tąż małą dostanie, tedy onej i dziecinie po Bogu najpierwszym za opiekunów i obrońców proszę wielce i naznaczam sław[etnych] p[anów] Alexandra Bobrowicza, burmistrza terazniejszego i pana Sebastjana Kalenowicza rajcę tudzież czci godnego pana Ochryma Boszkiewicza, ławnika przysięgłego i cechmistrza rzeźnickiego, mieszczan ołyckich jako dobrodziejów moich, aby się nad temiż mojemu sierotami nikomu wznaczać (?) nie dopuszczali. A ja też te pracę i temiż sierotami się poki żyję jeszcze jakokolwiek, a potem na tamtym świecie po mej śmierci odslużiwać zawsze obiecuję.

Jeśli bym jedne jeszcze przedłużenie żywota mego i zdrowia od Boga otrzymał, tedy według prawa ten testament mój wolne prawo ma sobie skassować i annihilować zostawuję. A jeśli bym też już z wolej jego przena[j]świętszej umrzeć miał, tedy proszę aby we wszystkim cale i nienaruszony zostający w więgi miejskie był dla pamięci wpisany».

Co jest dla pamięci wszystko za obłożeniem pamiętnego zapisano.

101. Тестамент бродського міщанина Василя.

Олика, 26 січня 1668 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 170. Укладений у будинку лавника і кравецького цехмістра Олександра Яженецького, у присутності свідків. Облятований до міської книги того ж дня.

Actum olyc[ens]is in domo hon[esti] Alexandri Jazeniecki scabin[i] jur[ati] et civ[i] olyc[ensi]. Feria quinta, die vigesima sexta Januarij. Anno Domini millesimo sexcentesimo sexagesimo octavo

Testament Wasila, mieszczanina brockiego

Na żądanie uczc[iwego] Wasila, mieszczanina brockiego, z przydania urzędu pana Marcina Bielca, wójta ołyckiego uczc[iwy] Szymon Drozdowicz i Stanisław Przybylski, ławnicy przysięgli i mieszczanie ołyccy, z Łukaszem Gąsiowskim, pisarzem miejskim przysięgłym ołyckim, zeszli w dom pana Alexandra Jazenieckiego, ławnika przysięgłego, cechmistrza krawieckiego i mieszczanina ołyckiego, i tego Wasila widzieli na łożu leżącego, chorego na ciele, lecz przy dobrej pamięci i zmysłach zupełnych zostającego, a wolą swoją ostatnią i testament przy bytności syna swego Hrycka Wasilowicza, także Wojciecha Kisielewicza, szczyporza zamkowego, i Iwana Daniłowicza, mieszczan ołyckich, declarującego:

Naprzód jeśli by w tej chorobie z tego świata ziść miał, duszę swoją Panu Bogu wszechmogącemu w Trójce Ś[wię]tej jedynemu aby się nad nią zmiłował przyczynie Na[j]święttrzej Panny i świętych patronów polecając oddawał.

Ciało zaś swoje obrządkiem religiej greckiej w Ołyce na Zawrociu przy cerkwi Trójcy Przenaj[.]świętszej aby było [pochowane], z dobr jego za staraniem syna jego wzwyz pomienionego pogrzebione, upraszał. Pieniędzy powiedział, że się przy nim w Ołyce zostaje złotych dwadzieścia i pięć polskich. Koni dwoje białych, z których jednego przedać, a pieniądze za niego odebrane do domu pozostałej żenie i z temi pieniędzmi mieliby się ich od wzwyz pomienionych złotych dwudziestu pięciu po odprawieniu pogrzebu zostać miało postać i w cale jej to aby oddane było, żądał. Z których pieniędzy też małżonka jego aby długi co komu winien zostaje, popłaciła, mianowicie w Brodziech Jackowi Smykowi złotych dwadzieścia i siedm. Także w Brodziech Moszkowi Żydowi złotych dwadzieścia, tamże Janowi Skrzypowi złotych trzy polskich, a więcej nic nikomu że nie zostaje winien, powiedział. Tej że małżonce swej konia drugiego z chomontem i z saniami, także ze wszystkim dobytkiem i sprzętem domowym, cokolwiek się jego znajduję po swej śmierci legował. Synowi przerwczonemu żupan swój pakłakowy turkusowy z guzików ośminastą, hutry fałowych i czapkę karmazynową zawojkową w domu zostającą po śmierci swej odkazał. Przy tym testamentie oświadczał się i to sobie zapisać prosił iż winnym tego czyni choroby swej kto go postrzelił, i na potym swej śmierci jeśli by z tego postrzału umrzeć miał.

A ten testament wolne prawo sobie zcassować i zepsować jeśli by go jeszcze Pan Bóg z tej choroby do zdrowia przyprowadził, zachowywał. A jeśli by też już z wolej jego świętej umrzeć miał, aby wcale nienaruszony zostawał i w księgi miejskie ołyckie wpisany był, upraszał.

Co wszystko za obłożeniem pamiętnego jest zapisano.

102. Testament міщанки Дороти, дружини Якуба Гроховальського.

Олика, 28 січня 1668 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 170–170 зв. Укладений вдома на прохання тестаторки, у присутності свідків. Облятований до міської книги того ж дня.

Actum olyc[ensi] in domo d[omini] Dorotheę Sokolowska civis olycen[s]. Sabbatho die vigesima octava Januarij. Anno Domini millesimo sexcentesimo sexagesimo octavo

Testament paniej Dorothy Sokołowskiej, potym Jakubowej Grochowalskiej

Na żądanie paniej Doroty, pierwszego małżeństwa Janowej Sokołowskiej, wtórego Jakubowej Grochowalskiej, mieszczanki ołyckiej, z przydania urzędu pana Marcina Bielca, wójta ołyckiego, uczc[iw]y Ohrym Boszkiewicz, ławnik przysięgły, mieszczanin ołycki, z Łukaszem Gąsiowskim, pisarzem miejskim przysięgłym ołyckim, zesзли w dom jej na folwark między ogrody zawrockie, // [170v] którą lubo chorą na ciele i na łożu leżącą widzieli, lecz przy dobrej pamięci i smysłach zupełnych zostającą, taki testament i wolą swoją ostatnią przy bytności córki swej paniej Zuzanny Zahorowskiej i wyżej pomienionego małżonka swego pana Jakuba Grochowalskiego, także uczc[iw]ych Jakuba Sadowskiego i Prokopa Kurylczyka, mieszczan ołyckich declarowała:

Naprzód duszą swą Panu Bogu Wszechmogącemu w Trójcy Ś[wię]tej jedynemu, z którego ją rąk wzięła aby się nad nią zmiłować raczył, a przyczyni się Naj[.]świętszej Panny Maryej i świętych Bożych patronów zalecając oddawała. Ciało swoje po śmierci aby było w sklepie murowanym przed ołtarzem brackim Panny Przenaj[.]świętszej paniej burgrabinej uprosiwszy pochowanie. Do którego ołtarza złotych dziesięć polskich legowała, aby były oddane za staraniem tegoż małżonka swego i córki swej, upraszała.

Dobra swoje wszystkie ruchome i nieruchome, stojące i leżące tak rozporządziła. Folwark z ogrodem i z budynkiem, włok pułtory pola we wszystkie trzy ręki wolne i nikomu nie zawiedzione wzwyż przereczonemu małżonkowi memu panu Jakubowi Grochowalskiemu w dożywotnią jego dispositią (iż on swego wniesienia miał do mnie na tysiąc złotych polskich, aby po śmierci mojej żadnej krzywdy ani turbaciej tak od dzieci moich, jako też krewnych i powinnych moich w tym nie ponosił, upraszam), aby tego spokojnie i wolno według swego upodobania aby tylko marnie tego nie obracał, [z] córką moją pomienioną do śmierci swej sam nie żeniwszy się wspólnie zarzywał, poki by zamąż się jej nie trafiło, po śmierci mej la(...). A gdy go też zaś Pan Najwyższy po długoletnim życiu z tegoż świata powoła, aby się te dobra dziatkom moim trojgu, to jest Pawłowi, Zuzannie i Juzefowi gdy by się z kąd jawił Sokołowskiem zostało, naznaczam. Bydła rogatego dziesięciuro, koni czworo, zrzebiąt dwojga, owiec dwadzieścia i czworo, świni dwadzieścia i jedno, co się teraz zostaje, temuż małżonkowi memu w używanie wspólne z curką moją odkazuje. Jednak wychowanicy mojej Maruszcze, gdy się jej za jakiego dobrego człowieka iść zamąż trafi, cielicę, owiec czworo leguje, świni młodych, także kozuch, płachot dwie i z białych chust trzy fartuchy aby było oddano, upraszam. Córce mej pomienionej koszulę kolenską a dwie tkackich, spodnicę sztametową, katankę nową i szwedkę falendyszową po śmierci mej odkazuje, a ostatek co jest chust przereczonej dziewce Maruszcze należeć ma. Z pościeli parę poduszek i pierzyn dwie małżonkowi memu, a córce poduszek parę po śmierci mej odkazuje. A ostatek co jest chust przereczonej dziewce Maruszcze należeć ma. Z pościeli parę poduszek i pierzyn dwie małżonkowi memu, a córce poduszek parę po śmierci mej oddaje. Alembik synowi memu Pawłowi odkazuje. Żadnych pieniędzy ani srebra po mojej śmierci, co by się zostać miało, niema. Długu żadnego nikomu nie winnam, bo co się było winno złotych sto szpitalowi wielkiemu ołyckiemu, tedy te złotych sto oddane już do rąk własnych JeMci x[ię]dzu Stanisławowi Dzierzkowi, kanonikowi ołyckiemu a prowizorowi tegoż szpitala, i kwit na to od JMci otrzymany zostaje.

Ten testament wolne prawo sobie testatorka, jeśliby jeszcze zdrowa zostać z wolej Boskiej mogła zcassować i zepsować zostawiła. A jeśliby też już z tym się światem rozstać miała, aby nie naruszony wcale zostawał, i w więgi miejskie był wpisany uproszała.

Co wszystko za obłożeniem pamiętnego jest zapisano.

103. Тестамент міщанина Миколая Сахновича.

Олика, 30 квітня 1668 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 171–171 зв. Укладений вдома на прохання тестатора, у присутності свідків. Облятований до міської книги того ж дня.

Actum olyc[ensi]. Feria sexta die tredecima Aprilis.

An[no] Do[mini] mill[esi]mo sexa[gesi]mo octavo

Testament Mikołaja Sachnowicza

Na żądanie uczc[iwego] Mikołaja Sachnowicza, mieszczanina ołyckiego, byli przydani z urzędu pana Marcina Bielca, wójta ołyckiego, uczc[iwi] Hieronim Taniukiewicz i Ohrym Boszkiewicz, ławnicy przysięgli i mieszczanie ołyccy, z Łukaszem Gąsiowskim, pisarzem miejskim przysięgłym, przy bytności sławetnych pana Sebastjana Kalenowicza, pana Alexandra Bobrowicza, rajców, tudzież uczc[iwych] Bogdana Sachnowicza, Stanisława Sachnowicza, Serhieja Boszkiewicza i Jakuba Sokalskiego, mieszczan ołyckich. Zaszli na Zawrocie w dom

jego z jednej strony Oniska Papienie, z drugiej Pawła Swieczarza, mieszczan ołyckich, na ćwierci placu stojący, a to do przesłuchania testamentu i ostatniej wolej jego, który aczkolwiek chory na ciele, lecz na umyśle zdrowy i przy dobrej pamięci zostający, taki testament i ostatnią wolą swoją przy wzwysz pomienionych osobach deklarował:

Naprzód duszę swą Panu Bogu Wszechmogącemu w Trójcy Świętej jedynemu, z którego ją rąk wziął oddawał, aby się nad nią po śmierci jego zmiłować raczył, i przyczynie Panny Przena[.]świętszej Maryej, także świętych Bożych patronów onę zalecał. Ciało swe po śmierci na cmyntarzu przy kościele drzewianym pogrześć upraszał.

Dobra swoje wszystkie ruchome i nieruchome, jako wstępnien bywszy w dom do pierwszej żony swej Sliwinej, a teraz już drugą żonę Reinę po śmierci pierwszej mający tak rozporządził. Ogród z sadowiną na Osypowce, z jednej strony sławetnego pana Matthiasza Sobkowicza, burmistrza na ten czas ołyckiego, i z drugiej strony uczc[.]iwego Alexandra Budkiewicza, mieszczanina ołyckiego, pasierbowi swemu i dziatkom dwojgu małym, a potomkom spolnym z pierwszą żoną pozostałym po śmierci swej legował. Pas srebrny wielki pozłocisty kozackiej roboty na rzemieniu, tym że dzieciom trojgu odkazał. Suknie z skrzynią zamczystą co się par dwie zostało paklakowe barwiane, tedy jeden z nich kontusz Sobolowskiej starej aby przy dzieciach pomienionych do śmierci zostawała, a drugi kontusz nowy żenie terażniejszej Reinie brzemienniej się zostającej, także ośmińście arszynów płótna surowego zgrzebnego, tudzież też kłacze cisawą z łoszątkiem, z wozem, z chomantem, z tych że dobr dziecinnych żony pierwszej, mając wzgląd na sieroctwo jej i ciężar, aby tylko długu jego winnego złotych dziesięć bratu jego Bogdanowi Sachnowiczowi z tej kłacze zapłaciła. Tudzież jeszcze tej że żonie Reynie wieprza jednego karmionego ze dwu karmnych aby go sobie dokarmiła, i gęsi dwoje z ośmiorga oddać po śmierci swej naznaczył. Drugie suknie dwie albo żupany w tej że skrzyni, żyta pułmace w Leszczanach, które winien Kondrat, i drugie pułmace żyta, co drugi człowiek winien sąsiad Kondratow, którego Kondrat dobrze zna, to żyto wszystko odyskawszy żenie i dzieciom na pożywienie legował. Świni nadwornych siedmioro i ze dwu wieprzów karmnych jednego. Gęsi z ośmiorga sześciuro. Owiec z jagniętami sześciuro. Dom pomieniony z ćwiercią placu i drugą pułćwiercią placu u Mańka przez pierwszą żonę kupioną i zapłaconą. Sukna prostego siniego sztukę nie poszetą. Katankę i sukman białogłowską, skrzynią zamczystą i w niej zawiązanych i szelągami grubemi złotych czterdzieści i dwa. Te pieniądze na pogrzeb swój i na strawę, ostatek dzieciom. W tej że skrzyni kształt czerwony tureckiego muchajeru z pasamonami papużemi jedwabnemi. Płótna tkackiego zgrzebnego arszynów dwadzieścia i pięć. Czapkę falendyszową czerwoną cebrową. Czerwonych złotych trzy w papierku. Groszów starych dziesięć, pułtoraków dwa, szostak. Czapaszek srebrnych cztery. Haftek srebrnych cztery. Pierścień składany srebrny. Maniszeczko w koraliki małe i wielkie // [171v] i z moskiewczykami znizane. Namiętców pięć. Ubiory nowe paklakowe. Kłębów siedm wełnianych. Sukna paklaku nowego może bydź łokieć i ćwierć. Płótna zgrzebnego tkackiego może bydź arszynów dziesięć. Płótna kądzielnego tkackiego może bydź arszynów piętnaście. Płótna tkackiego cienkiego może bydź arszynów trzy. Koszul białogłowskich cienkich dwie kądzielnych, a dwie zgrzebnych. Płótna zgrzebnego na gacie dwoje pokracanego, płótna zgrzebnego może bydź arszynów pięć. Prześcierą starą kądzielną. Bawełnic dwie z zapłoczą, kocyk kramny, obrusów dwa starych. Fartuch i koszulę męskie. Kłębków przedze kądzielnej sztukę. Czerwcu pułtory ćwierci bydź może. Motków wełnianych białych cztery, a piąty szary. Kłębek wełniany czarny. Kłęboczków dwa niewielkich jeden błękitny, drugi łązurowy kłęboczek kowrowy. Sukna białego prostego może bydź łokci pułtora. Kądziółek wełnianych siedmnaście białych, a sinich siedm. Sadło z kuszami. Talerzów tuzin drewnianych. Widły żelazne. Rydeł. Siekierą złą. Kadłubów cztery. Cebrów dwa. Dziezę. Sita dwie. Przetuhow cztery. Mis glinianych siedm. Poduszki cztery z

nawołkami. Pierzynę jedną z nawłoką jedną. Lichtarzyk mosiądzowy. Złoty dwa długu winnego u Jaska dwornika Jm. P. Tyminskiego. To wszystko dzieciom trojgu żony pierwszej po swej śmierci legował. Długu jednak za gorzałkę z tych dobr powinno niewiernemu Jonaszowi Szmojłowiczowi, Żydowi ołyckiemu, groszy ośmnaście polskich ma być zapłacono.

Za opiekunów po śmierci swej być swoim dziatkom zwysz pomienionych pana Sebastiana Kalenowicza i pana Alexandra Bobrowicza, także Jakuba Sokalskiego, brata swej żony pierwszej urodzonego, a Bogdana Sachnowicza, brata swego rodzzonego, żenie pozostałej Reynie, aby nikomu z nich za staraniem onych krzywdy i szkody nie było w ni w czym, wielce upraszał. Której opieki się jemu nie zbraniali.

Wolne jednak prawo sobie ten testament zkassować i annihilować, jeśliby jeszcze z tej choroby zdrów być mógł zostawował. A jeśliby też już miał umrzeć z wolej Boskiej, aby nie naruszony we wszystkim zostawał, i w xięgi miejskie ołyckie był wpisany.

Co wszystko za obłożeniem pamiętnego jest zapisano.

104. Testament міщанина Миколая Пилиповича.

Ковель, 20 травня 1668 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 3, арк. 334 зв.–335. Укладений вдома на проханья тестатора, у присутності свідків. Облята у міській книзі, 23 березня 1670 р. Подали для вписання лавник Ян Супрунович і міщанин Григорій Белш.

Actum die 23 Marty. A[nno] 1670

Przede mną, Grzegorzem Dobrostańskim, lentwójtem, Hrehorym Panasowiczem, burmistrzem kwartalnym, Markiem Nifanowiczem, Zachariaszem Tymoszewiczem, Janem Kozłowskim rajcami, Wasilem Łukaszewiczem, Janem Stanisławowiczem, ławnikami przysięgłymi i urzędem miejskim kowelskim, stanowszy personaliter przed actami niniejszymi miejskimi kowelskiemi sławetny Jan Suprunowicz i Hrehorij Bełz, aktykowali testament nieboszczyka sławetnego Mikołaja Pilipowicza do xiąg niniejszych jako opiekunowie do tego testamentu z bliskiej krewności za prośbą przydaną. Który to testament przed śmiercią nieboszczyka pomienionego w roku 1668 msca maja 20 dnia, takowym tekstem słowo w słowo był pisany:

W imie Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Stań się ku wiecznej pamięci teraz i napotym będącemu.

Wielce ludziom. Frat. Frat. Frat. Amen.

Ja, Mikołaj Pilipowicz, mieszczanin kowelski, będąc z woli Najwyższego Pana chorobą na łożu śmiertelnym złożony, a nie spodziewając się z tego łoża powstać, ostatnią wolą moją wprzód Ducha mego nieskazitelnego nieśmiertelnemu Twórcy memu w ręce jego święte poruczam i oddawam. Ciało zaś moje skazitelne ziemi jako zaś dług natury oddawam i poruczam, jeżeli mie Sędzia sprawiedliwy z padołu tego duszę moją zbierze.

Ubogą zaś majątnostkę moją ostatnią wolą moją tak disponuję. Naprzód tedy małżonce mojej Hannie Zieliznikownie leguję we wszystkich dobrach, tak gruntach, folwarkach i budynkach, jako i ruchomych rzeczach trzecią część, a dwie części dziatkom moim odkazuje. Z tych ze wszystkich dobr zięciowi memu osobliwie Markowi Relinskiemu chałupę moją własną pustą, leżącą na ulicy Maciejowicz (?) i drzewo na folwarku będące i tę do oprawy tej chałupki należy, któremu daruję folwark zastawny od pana Borkowskiego, przezywający się Rochowski, także i Ułasowski, i Sydorowski, i znowu ryz pola od tegoż pana Borkowskiego we zł. 76, na które

grunta mam i recognitią na zł. 70, a zł. 6 za czynsz, który był powinien dawać sam czynsz pan Borkowski do wykupna. Sadek, sadka czyliścia z gruntem za Wendeckim zostaje w zastawie we zł. 50. Ogród Jacka Poleszuka kupiony za zł. pułosma nie zeznany, ale już zapłacony.

Długi mnie należyte, ktorem ludziom roznym porozpożyczał. Naprzód u Hrica kusznicza Czornuski zł. 15, jako areszt opiewa, u p. Andrzeja Znojewskiego, b[urmistrza] k[owelskiego] zł. 12, [gr.] 15, u Jarmoła Listka kowala, zł. 10, u Wasila Szaięskiego zięcia Awdija Kleweckiego zł. 19, u Kiryła Pocijowicza, b[urmistrza] k[owelskiego] zł. 12, u Matfija Piwowara Kietrznego zięcia zł. 8. Za najom ogrodów u Kiryła Kieszki zł. 2, także u Ostapa Łukaszewicza Worobucha za najom ogroda zł. 8 długu winnego za konia u Hawryła Martyszewicza zł. 40 gotowych pieniędzy. U Łazara Samsonika // [335] za siano zł. 5. U Hrehorego Bełsza zł. 10. U Szmojła arędarza Hulińskiego, Boszczynego syna, zł. sto na prowizją doroczną daję, na które i mam kram był od pomienionego Żyda pismem jego dany w roku 1648, a że już jest kasowany od kilkunast lat za dobrowolnym zezwoleniem moim przez proźbę pomienionego Żyda, abym spólnie z rodzonym moim Fedorem Philipowiczem ten dług trzymał na browarze tego Żyda, który był zawiedziony we długu u jej m. pani Zielińskiej, we złotych 15, a że ten dług pomieniony Jej Mściu rodzony mój spłacił i w posesją prawem zamkowym przy swoim osobliwym długu ten browar otrzymał, na którym to te moje zł. sto s prowizją należyta dotychczas zostają nie oddane, a ten browar teraz zostaje w possessjej własnej bratowej mej po ześciu z tego świata pomienionego brata mego Fedora jako małżonka jej, która aby te zł. sto oddała bez żadnej turbatjej dziatkom moim. U Icka, łuckiego rzeznika, zł. 30 pożyczonych. U panów mieszczan od lat piętnastu zł. sto, te summę odkazuję także synom moim. Do cerkwi Wedenowskiej zł. 15. za miejskie podatki pograbili u mnie konia wronego łysego za zł. 76. U Semena Paszkiewicza Wetoszki chmelarza długu winnego zł. 45. U Jowela Szmojłowicza, arędarza kowelskiego, gotowych pieniędzy zł. polskich sto według recognitjej.

Do tego testamentu ostatniej woli mojej upraszam sławetnych Jana Suprunowicza, ławnika przysięgłego, a bratanka mego, także Hrehorego Bełsza, którzy powinni będą w ubogiej majątności mojej tak disponować, jako opiekunom. Przy którym testamencie był urząd wokowany miejski kowelski na ten czas będący, których imiona byli podpisane na pismie tym actykowanym, to jest sławetny Grzegorz Dobrostański lentwójt, Hrehory Panasowicz, Fedor Szpakowski, Marek Nifanowicz rajca, Jan Kozłowski, Jan Suprunowicz, ławnicy przysięgli, a z pospolstwa proszeni, jako krewnych, sławetni Hrehory Bełsz, Wasili Suprunowicz.

Działo się dnia 7 i roku w p[r]opozytjej położonego.

105. Тестамент міщанина Павла Ничипоровича.

Олика, 20 червня 1668 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 175–175 зв. Укладений на прохання тестатора у будинку Катерини Точевиської, у присутності свідків. Облятований до міської книги, того ж дня.

Actum olycensi, feria quarta, die vigesima Juni.

Anno Domini millesimo sexcentesimo sexagesimo octavo

Testament Pawła Niczyporowicza //

Na żądanie uczc[iwego] Pawła Niczyporowicza, obywatela ołyckiego, a mieszkańca w domu paniej Katharzyny Toczowieckiej przy Janie Zborowskim, gospodarzu i szynkarzu tegoż domu, z przydania urzędu pana Marcina Bielca, wójta ołyckiego, uczc[iwi] Hrehory Kościejowicz i

Stanisław Przybylski, ławnicy przysięgli i mieszczenie ołyccy, z Łukaszem Gąsiowskim, pisarzem miejskim przysięgłym ołyckim, zeszedli w dom tejże paniej Toczowieckiej i pomienionego Pawła widzieli na łożu śmiertelności chorego na ciele, ale na umyśle zdrowego i przy pamięci dobrej zostającego, który woła swoją ostatnią i testament tak deklarował:

Naprzód duszę swą Panu Bogu Wszchemogącemu w Trójcy Ś[wię]tej jedynemu, jeśli by z tego zeszedł świata w tej chorobie oddawał, a ciało swe pogrześć prosił na cmyntarzu przy cerkwi Zawrockiej. Który pogrzeb prosił, aby obmyślił pomieniony Zborowski, jako jego gospodarz, gdyż inszego krewnego ani przyjaciela, jako powiedział, niema.

Dobra swoje tak rozporządził. Klacz białą zostającą w stadzie, do niej chomanto, wóz, duka, bicz, to oszacowawszy sprzedać i na pogrzeb obrócić, i wszystkie potrzeby pogrzebowe. A ostatek, co się zostanie, na cerkiew Zawrocką odkazał. Długu groszy piętnaście polskich złotych od paniej Smolewskiej odyskać w Pietuszkowie, u Iwanickiego, co u pana kuchmistrza służył, groszy dwadzieścia polskie. Siermięgę białą nową przedać i na cerkiew pieniądze oddać. Siermięgę białą starą ubogim, któremu do szpitala Zawrockiego oddać. U Morduchna boty czarne przyszy w złotych zostające wykupić. Chusty, co są tedy leda co pisać ich nie kazał. Długu, powiedział, winien złotych siedm polskich paniej Bykowskiej, co jest przy Jej Mci paniej Sarniewiczowej.

Wolne prawo ten testament sobie zostawując zcassować i annihilować z xiąg, jeśli by z tej choroby zdrów jeszcze powstał. A jeśli by też już z wolej Boskiej miał umrzeć, aby w xiegach cale nienaruszony wpisany zostawał, upraszał. Co wszystko za obłożeniem pamiętnego jest zapisano.

106. Тестамент райці Єрмоша Хомовича.

Олика, 22 листопада 1668 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 182 зв.–183. Укладений вдома на прохання тестатора, у присутності свідків. Облята до міської книги, того ж дня.

Actum olyce[nsi], feria quinta, die vigesima secunda Novembris. Anno Domini 1668

Testament sławet[nego] pana Jarmosza Chomowicza, rajce ołyckiego

Na żądanie sławet[nego] p. Jarmosza Chomowicza, rajce ołyckiego, pan Marcin Bielec, wójt ołycki, sławetny pan Hieronim Taniukiewicz, burmistrz, pan Alexander Bobrowicz, rajca i uczciwy Hrehory Kościejowicz, ławnik starszy przysięgły, z Łukaszem Gąsiowskim, pisarzem miejskim przysięgłym ołyckim, zeszedli na Zalasocze w dom tegoż pana Jarmosza Chomowicza na pułplacu z jednej strony tegoż uczc[iwego] Hrehorego Kościejowicza, ławnika, a z drugiej Tymosza Kołodki, mieszczen ołyckich, stojący którego to pana Jarmosza lubo chorego na ciele, ale zdrowego na umyśle i przy dobrej pamięci zostającego widzieli, i taką deklaracją ostatniej wolej testamentnej od niego, przy bytności także uczc[iwego] Potapa Chomowicza, brata jego rodzzonego, i Anastaziej Chwedorowej Szawułczynej i małżonka jej Chwedora Szawułki, córki testatora, pierwszego małżeństwa Arasimownie Olichwierowiczownie, także Jewchyma Kisielewicza, Tymosza Kołodki i inszych wielu mieszczenach ołyckich, uczynił.

Naprzód duszę swą Panu Bogu wszchemogącemu i przyczynie Na[j]świętszej Panny Marye i patronów świętych polecał. A pogrzeb sobie przy cerkwi Zalasockiej na cmyntarzu aby miał, małżonki swej terazniejszej Anny Antypowiczowny, pierwszego małżeństwa Chwedorowej Ołowniczej, a terazniejszej Jarmoszowej Chomowiczowej, rajczynej ołyckiej upraszał, który aby według możności z dobr jego odprawiła, pokornie żądał.

Dobra swoje tak rozporządził. Naprzód pułplaca, to w którym testament uczynił i z budynkiem pomienionej małżonce swej Annie i córkom trzema, synowi jednemu, a to z dozwoleńm przerzeczonej Anastazyej, pierwszego małżeństwa córki swej, i małżonka jej przerzeczonego Chwedora Szawułki, gdyż to jej należało jure naturali, jako po matce jej Katharzynie Olichwiewowiczowej, odkazał. Pułwłoki pola, folwark w gruntach Zalasockich, z jednej strony od gościńca, a z drugiej Iwana Netiakiewicza tej że Anastazyej, córce swej rzeczonyj, jako jej dziedziczną legował, z tą conditią aby małżonka jego terazniejsza Anna z tegoż folwarku zebrała kłunią i komorę, i według swego upodobania z dziatkami obróciła. Inszych cokolwiek dobr jest moich, powiedział, własnych tak w gruntach, jako i w // [183] ruchomych rzeczach, także dobytek wszytek, to jest pola włoka i ćwierci trzy, i ogrody dwa, i ogrody i konie, i insze wszelkie co by się jego kolwiek znaleźć i pokazać mogło, tej że małżonce mej Annie i z dziatkami czworgiem pomienionemi czasy wiecznemi po mej śmierci leguję. Jednak długi, jeśli by się jakie prawdziwe moje pokazały, taż małżonka moja ma z dziatkami odbywać sama, ni w czym nic nie zaczepiając córki mej Anastazyej i małżonka jej Chwedora Szawułki, do czego najmniej będą należec.

Winieniem złotych sto na wyderkauff Ich Mciom x[ię]żom wikaryjom ołyckim, którem odebrał przez ręce JMci xdzia Stanisława Mokreckiego, kanonika i penitentiarza ołyckiego, a te upewniłem zapisem urzędowym na pułwłoczku Rymkowskim. Chwedorowi Szawułce, zięciowi swemu, winieniem złotych czternaście. Potapowi Chomowiczowi, braci swemu, złotych siedm. Swieszczennik zaś terazniejszy Ś[wie]żtego Spasa chorłupski mnie winien za woła złotych dwadzieścia sześć, Lewko Białowążczenia, arendarz, nieboszczyk cumański, winien mi czerwonych złotych pięć, które mi obiecał oddać syn jego terazniejszy Jakim dobrowolnie pozostały, który mnie prosił, abym go o to nie pozywał. Pan Adam Toczowiecki winien mi złotych na recognitią od siebie daną sto czterdzieści ośm, oddał mi na ten dług złotych siedmdziesiąt, a ostatek ostaje winien. Te długi po mej śmierci taż małżonka moja i z dziatkami memi czworgiem odyszczce i na potrzeby swe i tych dziatek obróci. Pan Matthiasz Sobkowicz winien mi żyta macę, a na te żyta macę wzięłem od pana Sobkowicza pętlice w złotych pułczwartu polskich, a ostatek żytem oddać ma, albo pieniądźmi, jak teraz żyto w targu idzie. Pasek w młyńskie kołka oddał testator Anastazyej, córce swej Szawułczynej przy małżonku jej Chwedorze Szawułce z błogosławieństwem swym, aby się tym kontentowali i w ni w czym na potym małżonki jego pozostałej i dziatek nie turbowali, czym się oboje contentowali, czego i ręki swych daniem testatorowi i urzędowi stwierdzili i temu testamentowi w ni czym nie przeczyć submittowali, i czasy wiecznymi hurtowali.

Za opiekuna małżonki swej terazniejszej upraszał testator aby zostawali JMci pana Romana Antypowicza, pisarza prowentowego xięstwa ołyckiego, lubo tu nieprzytomnego i pana Potapa Chomowicza, brata swego rodzzonego, i p. Jewchyma Kisielewicza, kuma swego, mieszczan ołyckich, której opiece obecni dwaj będący nie przeczyli, ale ją dobrowolnie za prośbą testatora na siebie przyjęli.

Testament ten testator wolne prawo sobie zachował zcassować i zepsować, jeśli by zdrów jeszcze z tej choroby został. A jeśli by też z wolej Boskiej miał umrzeć, aby w xięgach nie naruszony zostawał wpisany, upraszał.

Co wszystko za obłożeniem pamiętnego jest zapisano.

107. Тестамент міщанина Юхима Киселевича (Пруженника).

Олика, 10 березня 1669 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 185–185 зв. Укладений вдома на прохання тестатора, у присутності свідків. Облята до міської книги, того ж дня.

Actum olyce[nsi] Dominice die decima Marty.

Anno D[omi]ni mill[esi]mo sex[centesi]mo sexag[esi]mo nono

Testament Jeuchyma Kisielewicza alias Pruzennika,
mieszcz[anina] zalasoc[kiego]

Na żądanie uczc[iwego] Jeuchyma Kisielewicza alias Pruzennika, mieszczanina ołyckiego, z przydania urzędu pana Marcina Bielca, wójta ołyckiego, uczc[iwi] Hrehory Kościejowicz, Mikołaj Dułowicz, ławnicy przysięgli i mieszczanie ołyccy, z pisarzem miejskim ołyckim, przybrawszy do siebie uczc[iwego] Stefana Łukjanowicza i Semena Romanowicza, mieszczan ołyckich, zesłi w dom na Zalasocze na trzech ćwierci płaca, z jednej strony Waśka cieśle, a z drugiej Ostapa pastucha stojący, którego Kisielewicza acz widzieli na cieie chorego, lecz na umyśle zdrowego i przy dobrej pamięci zostającego i taką wolą ostatnią i testament swój przy wielu ludziach wiary godnych deklarującego.

Naprzód duszę swoją w ręce Panu Bogu Wszechmogącemu w Trójcy Świętej jedynemu oddawał, prosząc aby się nad nią gdyby z ciała wyszła, zmiłował. Ciało zaś swoje według religiej greckiej pogrześć prosił na cmyntarzu przy cerkwi Zalasockiej.

Dobra swe, które spólnie, powiedział, nabył z małżonką swą Owdziuszką, to jest koni para, wołów para, byk, owiec czworo, świni ośmioro. Także dom ten z gruntem i rzeczy wszystkie ruchome, domowy sprzęt, także włokę pola w gruntach Zalasockich nikomu nie zawiedzioną i sianożęć do tej włoki za Korpiłową małżonce mej terazniejszej oddaję do żywota jej. Którą sianożęć jeśliby jej nie zmoęła trzymać, tedy jej wolno i sprzedać, także i pułwłoki pola wolno sprzedać jeśliby nie zmoęła trzymać. A po śmierci małżonki mej córkom dwiema, to jest starszej Olenie, zamężnej Michałkowej Kondratowiczowej, i drugiej Marynce, jeszcze nie wydanej, ale tąż Marynkę wprzod po kroku zamąż przystojnie oddawszy i wesele sprawiwszy. A dopiero // [185v] mają mieć wszystkich dobr pozostałych po matce ich, a małżonce mej śmierci równy dział bezkrzydny, aby mnie dobrze wspominały i Boga za mnie prosiły.

Wolne prawo sobie przy tym zachowuję ten testament zcassować, jeślibym żyw i zdrowy z tej choroby został. A jeślibym też z wolej Boskiej już miał umrzeć, aby w xiegach nie naruszony zostawał, upraszam.

Co wszystko za obłożeniem pamiętnego jest zapisano.

108. Тестамент Аполонії, вдови міського писаря Мартина Більця.

Олика, 11 квітня 1669 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 188–188 зв. Укладений вдома на прохання тестаторки, у присутності свідків. Облята до міської книги, того ж дня.

Опубл.: Н. Білоус. «Вызнаваю сим моим тастаменьтом и ѡстатнею волею своею». Тестаменти волинських міщанок... С. 154-156.

Actum olyce[nsis] feria quinta die undecima Aprilis.
Anno Domini millesimo sexcentesimo sexagesimo nono

Testament sław[etnej] paniej Apolloniej Marcinowej Bielcowej,
wójtowej starej ołyckiej, siedmnastego dnia po śmierci pana małżonka swego uczyniony

Na żądanie sław[etnej] paniej Apolloniej Marcinowej Bielcowej, wójtowej ołyckiej, z przydania urzędu pana Adama Toczowieckiego, subdelegata sądowego ołyckiego, uczc[iwi] Paweł Hutorowicz i Denis Szawułka, ławnicy przysięgli i mieszczenie ołyccy, z pisarzem przysięgłym miejskim, przy bytności przewielebnego Jmci x[ie]dza Andrzeja Chromińskiego, wikaryjego kollegiaty ołyckiej, i sław[etnego] pana Alexandra Bobrowicza, burmistrza ołyckiego, tudzież pana Chwedora Kuryłowicza, rajce starego ołyckiego, pana Alexandra Butkiwicza, mieszczań ołyckich, zesłli w grunta Zalasockie na folwark tej że paniej wójtowej i one widzieli chorą na łożu leżącą, od której lubo chorej na ciele, lecz na umyśle zdrowej i przy dobrej pamięci zostającej taką ostatnią wolą testamentem oświadczoną wysłyszeli:

Naprzód duszę swą Panu Bogu wszechmogącemu w Trójcy Ś[wię]tej jedynemu, Pannie Na[j]świętzej Maryej i świętym Bożym przyczynie, jeśli w tej chorobie umrzeć miała, oddawała. Ciało zaś swoje prosiła aby było pochowane w grobie brackim przy nieboszczyku swym panu małżonku za staraniem synów swoich Krzysztofa i Mikołaja.

Dobra zostające wszystkie ponieważ nikogo inszego nie może być do nich bliższego, tym że swym synom legowała, z których jeśli się jakie ciężary pokazały za słusznym dowodem każdemu odpowiadać i one znosić powinni i rodziców swych żadnej w tym nie czynić ciężkości, jeśli chcą aby i sami długoletnie w błogosławieństwie Boskim i rodzicielskim na świecie obfitali i kwitnęli. A co winna zostaje z nieboszczykiem małżonkiem mym za kupioną ćwierć pola u Stepana Hryczeniata i Andrzeja, brata jego rodzonego, za złotych siedmdziesiąt polskich, tedy na tę sumę daliśmy złotych dwadzieścia i jeden // [188v] i grochu ośmąkę w złotych pułczwartu polskich. A winni zostajemy Andrzejowi złotych dziesięć, a Stepanowi złotych trzydzieści i pięć złotych polskich. A za pomienioną grochu ośmąkę złotych trzy i groszy piętnaście zapłacić ma pan Iwan Dywiniec na czas naznaczony Ś[wię]tego Ostapia, święto ruskie, w roku terazniejszym. Krowe siwą i byczki dwa ryże, ozimek niech jeden i drugi terazniejsze, z tej że krowę cielę pozostałą po nieboszczyku panu Przizołowski, bracie moim rodzonym, iż jest jego córka przy mnie Magdalena Przyzołowska, mała panienska, i rządzić sobą nie zdoła. Tej to należy tej że pierzynek dwie i trzy poduszki z nawłokami jednemi zażywanymi oddać po mej śmierci naznaczam.

Za opiekunów i obrońców tej ostatniej wolej mojej i testamentu mego terazniejszego, tudzież dziatki i dobr moich upraszam wysoce czci godnego i przewielebnego Jego Mści xiedza Jędrzeja Chromińskiego, wikaryego kollegiaty ołyckiej, i Jego Mść pana Grzegorza Jana Brzozowickiego, filozofiej doktora Akademiej Zamoyskiej i Kollegium ołyckiego profesora, tudzież i sławetnego pana Alexandra Bobrowicza, burmistrza, także i sławetnego pana Chwedora Kuryłowicza, rajce ołyckiego, także i pana Łukasza Gąsiowskiego, pisarza miejskiego przysięgłego, który był za żywota i współbratem małżonkowi memu. Rozumiem, że i z drugimi Ich Mciami p[anami]

opiekunami memi, mnie dziatkom pozostałym moim z tej prace wymowić się nie zechcę i ostatniej dochowywać przyjaźni. A my to oboje z małżonkiem mym przed Bogiem zawdzięczać obiecujemy i nasze dziatki tu jeszcze pozostałe do woli Bożej odsługiwać to staranie i pracą zawsze przed dobrami będziemy odsługiwać wszelką swoją powolną życzliwością i usługami młodemi nim większe dorośną obowiązane wszystkim tym Ich Mciow jako dobrodziejom swoim zostają i zostawać dożywotnie mają.

Co wszystko jest na żądanie tej że paniej wójtowej (która wprzód sobie całe prawo ten testament zcassować i annilihować, jeśli by jeszcze z łaski Bożej z tej choroby zdrową została mogła zachowała. A jeśli by też już z wolej jego na[j]świętzej umrzeć i z tym się światem rostać miała, aby w więgi miejskie ołyckie nienaruszony zapisany był, upraszała) do xiąg miejskich przyjęto i zapisano.

109. Тестамент лавника Миколая Полупановича.

Олика, 9 травня 1669 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 188 зв.–189. Укладений вдома на прохання тестатора, у присутності свідків. Облята до міської книги, того ж дня.

Actum olycensi, feria quinta, die nona, mensis May.

Anno Domini millesimo sexcentesimo sexagesimo nono

Testament Mikołaja Połupanowicza, ławnika przysięgłego

Na żądanie uczciwego Mikołaja Połupanowicza, ławnika przysięgłego i mieszczanina ołyckiego, z przydania urzędu pana Adama Toczowieckiego, subdelegata sądowego, uczciwi Łukasz Poźniewicz, Denis Szawułka i Mikołaj Dułowicz, ławnicy przysięgli i mieszczanie ołyccy, z pisarzem miejskim przysięgłym przy bytności sław[etnego] pana Hieronima Taniukiewicza, rajce ołyckiego, i przy bytności małżonki tegoż Połupanowicza, także i inszych wielu, zesli w dom tegoż uczc[iwego] Mikołaja Połupanowicza i jego samego lubo chorego na ciele, ale na umyśle zdrowego i przy dobrej pamięci zostającego widzieli, który testament taki i ostatnią wolą swoją deklarował:

Naprzód duszę swą Panu Bogu wszechmogącemu w Trójce Ś[wię]tej jedynemu oddawał i przyczynie Na[j]świętszej Panny Maryej i innych świętych Bożych się polecał. A jeśli by w tej chorobie miał umrzeć z wolej Bożej, prosił aby cialo jego było pochowane obrządkiem religiej greckiej w przytworze cerkwi zawrockiej Trójce Przena[j]świętszej, a że będzie łaska w tym panów ktytorów, który pogrzeb aby opatrzyła małżonka jego, prosił według dobr jego pozostałych możliwości.

Dobra swoje tak rozporządził. Dom ten z całym placem, w którym leżą chory na Zawrociu, z jednej strony Denisa Czuchelewicza, a z drugiej Jana Petrykiewicza, mieszczan ołyckich, z świetlicą, komnatą, piwnicą, komorą i drugą komorką, piekarnią aż w tył ku wodzie, tedy terażniejszej małżonce mej Anastaziej z pułplacem oddaję. A drugą część pułplaca tegoż domu, gdzie jest stajnia aż ku wodzie Semenowi, synowi memu małżonki najpierwszej Domachy. Ruchomych rzeczy i sprzentu domowego, co by się go znalazło, tedy to mej tej że małżonce należeć będzie. Pola pułwłoki we wszystkie trzy ręki z zasiewkiem ozimiu w gruntach Zawrockich z jednej strony Chwedora Kaczanka, a z drugiej strony Iwanowej Kapitanichy, tedy Semenowi, synowi pierwszemu należy. A drugie pułwłoki w gruntach Zawrockich także we wszystkie trzy ręki, z jednej strony Chwedora Bobki, a z drugiej Klima Euchymenie z zasiewkiem ozimim, to małżonce mej terażniejszej oddaję. Folwark z ogrodem i z sadowiną w gruntach Zawrockich,

z jednej strony od wygonu ku gościńcu, a z drugiej strony ulice, z trzeciej Wojciecha Niklewicza, a z czwartej wygonu leżący, ten na dwie wzdłuż rozdzieliwszy jedną stronę co z kłunią od ulice, tedy małżonce mej z połowicą zasiewku terazniejszej, a drugą połowicę od wygonu Semenowi, synowi memu, oddaje, także z połowicą zasiewku ogród nazwiskiem Knyryhowskim w gruntach zawrockich, z jedną stroną pana Chwedora Kuryłowicza, rajce starego ołyckiego, a z drugiej strony Waśka, Szeszyckiej kowalki męża, zasiany pszenicą iarą i konopiami, tedy to wszystko małżonce mej z dziatkami jej oddaje. Ogród bez grodzej nazwiskiem Popowski w gruntach Zawrockich, z jednej strony Mikołaja Dułowicza, a z drugiej strony Sachna Mojsiejowicza, z trzeciej od ulice ku połu, a z czwartej od wygonu leżący, ten małżonce swej odkazuje, z którego aby długi znosiła creditorów, ile tego summy wystarczy. A do tego przydaje wołu płowego i kontusz paklakowy, baranami podszyty białemi, tedy długu naprzód kapitulnego sto oddać złotych, albo wyderkauff zwyczajny od tego płacić. Hrehor[ow]ej Falilejowej złotych dwanaście, Andrzejowi Joskiewiczowi złotych piętnaście, Prochorowi Piotrowiczowi złotych sześć. Ćwierć jęczmienia Chweśku Członieczeniaty do Żorniszcz, to też jęczmieniem oddać. Wójtowi czemierzyńskiemu żyta pułmace i do tego w nagrodę jeńców ośmi tego roku posłać. Panu Alexandrowi Bobrowiczowi, burmistrzowi ołyckiemu, // [189] za żyta ośmake złotych trzy polskie. Tej że małżonce mej na tych że długów wypłacenie koni dwoje, jeden koń gniady, a drugi przypłowy. Mnie winien w Żornownie Hrycko Pankratenia złotych dwa, te oddaje mej małżonce na długi. Iż też mnie część należała po bracie mym, w manasterzu kijowskim pisarzem nieboszczyku zostającym, te Ich Mśc ojcowie czerńcy u JMści ojca archymandryty obiecali mi wyjednać, co tam Bóg da, to mej małżonce oddaje, a ona z tego część trzecią Semenowi, synowi memu starszemu udzieli. Ćwierć placa od pana Kalenowicza, należąca mnie po Janie cieśli, za którego cieślę długu zapłaciłem złotych pięćdziesiąt pięć Mojszy Michelewiczowi, tą ćwierć placu małżonce mej oddaje, gdyż tylko od pana Kalenowicza na tę ćwierć wziołem boty za złoty jeden względem dobr Jeuchyma Nowiczka, a mnie w opiece zostającego. Mam rejestr, co by się komu przychodziło, niech będzie porachunek, tedy się pokaże, co czyjego będzie. A recognitia lubo by jaka była, tedy to żadnej wagi mieć nie może, bo się działo pod czas podpily. Świnię temuż Jeuchymowi oszacowano za złotych dziesięć, tę ją ukarmiwszy z onym że samym zżyłem ją, a gdy zechce, tedy mu małżonka moja swinią inszą odda. Rafał Nowiczko, co wziął złotych dziesięć z dobr Jeuchyma Nowiczka, od Erzela Żyda za najem, tedy pieniądze te ma oddać temuż Jeuchymowi. Ja zaś zosobna temuż Jeuchymowi za ten że najem złotych dziesięć winien zostaje, to małżonka moja ma mu oddać. Jęczmienia w kłunie co zostawało mojej Rafała Nowiczka, ten z pozwolenia jego wziąłem na swoją potrzebę, lecz nie wiem miary jak wiele, tego mu odda małżonka moja ile on sumieniem swym przyzna. Rucznicza moja u swieszczennika miłosławskiego, tę małżonce na długi odkazuje.

Za opiekunów tu przytomnych upraszam małżonce mej i dziatkom, i dobru pozostałemu pana rodzica małżonki mej Mikołaja Pankratowicza, mieszczanina krzemienieckiego, i sławetnego pana Chwedora Kuryłowicza, rajce starego ołyckiego, i uczciwego Łukasza Poźniewicza, ławnika przysięgłego i mieszczanina ołyckiego, aby im nie dali krzywdy czynić i w całości ich umieć zachować, pokornie upraszam.

Ten testament wolne sobie prawo zostawuję zcassować i annihilować, jeśliby mnie w tej chorobie Bóg zdrowego zostawił, a jeślibym z wolej Boskiej umarł, aby w więgach nienaruszony zostawał, upraszam.

Co wszystko za obłożeniem pamiętnego jest zapisano.

110. Testament miśczanina Trochyma Moskałka.

Олика, 9 травня 1669 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 189. Укладений вдома на прохання тестатора, у присутності свідків. Облята до міської книги, того ж дня.

Actum olyc[ensi], feria quinta, die nona May.

Anno Do[mini] mill[esi]mo sex[centesi]mo sexag[esi]mo nono

Testament uczc[iwego] Trochyma Moskalka, miesz[czanina] olyc[kiego]

Na żądanie uczc[iwego] Trochyma Moskalka, mieszczanina ołyckiego, byli przydani z urzędu pana Adama Toczowieckiego, subdelegata sądowego, uczc[iwi] Mikołaj Dułowicz, ławnik przysięgły i mieszczanin ołycki, z Łukaszem Gąsiowskim, pisarzem miejskim przysięgłym, a to na przesłuchanie testamentu i ostatniej wolej jego, którego lubo na ciele widzieli chorego, lecz na umyśle zdrowego i przy dobrej pamięci zostającego. A duszę swą Panu Bogu wszechmogącemu w Trójcy Ś[wię]tej jedynemu przy bytności ucz[ciwego] Mikołaja Lubarca, Daniela Besiokierskiego, Iwana Puchaczyka i pana Jana Tytkowskiego, organisty kościelnego, mieszczan ołyckich, jeśliby w tej chorobie miał umrzeć, polecają jego. Ciało zaś swoje aby było pochowane, upraszał, na cmyntarzu cerkwi zalasockiej obrządkiem religiej greckiej.

Dom ten z pułplacem (powiedział), w którym chory leże na Zalasocz, z jednej strony Wojciecha Baszłyka, a z drugiej strony będnarza placa pustego ze wszystkim nabytkiem, ten małżonce mej Paraszcze i z dziećkami jej pięciorgiem oddaję. A brat mój Józef do tego nie ma należeć, bom ja jemu ojczyzny ustąpił, aby jej i dziećkam mych w ni w czym nie turbował.

Długu winieniem Josiowi Michelewiczowi złotych sto, Waśkowi Moskalkowi z Korpiłowki za cztery wiadra miodu i za postawiec złotych dziewięćdziesiąt i trzy złote i groszy piętnaście polskich. I komu inszemu co by się z mniejszych dłużków pokazało, to wszystko małżonka moja z dobr moich zapłaci. Mnie winien Marko Wasilewicz, kuśnierz, za skóry złotych trzynaście i groszy dziesięć polskich. Semen Kononowicz, kuśnierz, za skóry złotych siedm i groszy dziesięć polskich. Chwedor Opanasowicz, kuśnierz, za skóry złotych ośm i groszy dziesięć polskich. Ćwierć placa dziadowizny mej własnej z jednej strony Sonie Klaczawczychy, z drugiej Niczypora Miroszowicza, a tyłem od pana Toczowieckiego leżącą, te małżonce mojej i dziećkom oddaję.

Za opiekunów sobie upraszam małżonce mej i dziećkom p[anów] szwagrów moich – pana Wakułę z Stawka i Jeuchyma z Murewiczów, braciej rodzonych małżonki mej mielników, aby się niemi opiekali, i krzywdy onym w ni w czym czynić nie dopuszczali. A ja to onym gotów przed Bogiem odsłurzyć, i siostra ich to z dziećkami zawdzięczać będzie powinna.

Ten testament wolne prawo sobie zachował testator zcassować i annihilować z xiąg, jeśliby go Pan Bóg z tej choroby do pierwszego zdrowia przywieść raczył, a jeśliby go też z wolej swej wziął z tego świata, prosił aby w xięgach nie naruszony zostawał.

Quod cum mem[oriam] solid[atam] acticatum est.

111. Тестамент лавника Лукаша Позневича.

Олика, 9 грудня 1669 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 195 зв.–196. Укладений вдома на прохання тестатора, у присутності свідків. Облята до міської книги, того ж дня.

Actum olyce[nsi], feria secunda, die nona Decembris.
Anno Domini millesimo sexcentesimo sexagesimo nono

Testament Łukasza Poźniewicza, ławnika przysięgłego i miesz[czanina] ołyц[kiego]

Na żądanie uczc[iwego] Łukasza Poźniewicza, ławnika przysięgłego i mieszczanina ołyckiego, z przydania urzędu pana Adama Tuczowieckiego, subdelegata sądowego, uczc[iwi] Hrehory Kościejowicz, Paweł Hutorowicz i Jan Bizumowicz, ławnicy przysięgli i mieszczanie ołyцzcy, z Łukaszem Gąsiowskim, pisarzem miejskim przysięgłym, zeszli w dom tegoż Łukasza Poźniewicza na rożny w Rynku Srzedniego miasta Ołyki na pułplacu stojący. Którego to Poźniewicza lubo na ciele widzieli chorego, lecz przy dobrej pamięci i smysłach zupełnych zostającego, taką od niego ostatnią wolą i testament przy bytności siostry jegoż uczciwej Justynie Stefanowej Wołkowiczowej, wdowie sławet[nego] pana Kaspra Sewerycza rajce, i uczc[iwego] Chwedora Tymoszewicza, i Ihnata Ihnatowicza, mieszczan ołyckich, deklarował:

Naprzód duszę swą Panu Bogu wszechmogącemu w Trójcy Ś[wię]tej jedymu Na[j]świętřej Panny Maryjej przyczynie i świętych Bożych ofiarował. Ciało zaś swoje po śmierci prosił pochować przez małżonkę swą panią Reinę Szpilkiewiczównę Poźniewiczową, gdzie miejsce pokażą, wedle rodziców swych na Zawrociu przy cerkwi Trójce Przena[j]świętřej uniackiej. Z dobr swych pozostałych do skrzynki brackiej cerkiewnych, z dobr swych ojcowskich złotych pięć polskich po śmierci swej legował. JeMci ojcu protopopie Bazylemu Zalińskiemu byczka na trzecim roku zostającego już tłuczonego, aby miał staranie o duszy jego i o pogrzebie ciała jego bez odprawy wszelkich obiadów po śmierci swej odkazał.

Dobra swoje tak zaś rozporządził. Pułplaca na Żydowskiej ulicy z budynkiem pozostałym, z jednej strony niewiernego Abela, a z drugiej Abnera Iliaszewicza alias Posuszka, Żydów ołyckich leżący, tedy na mnie powiedział, Łukasza, małżonkę i dziatki moje, także Mikołaja brata w Hordzie zostającego, i nieboszczyka Prokopa należący zostaje. Siostrze zaś Ustymie przeciwko temu pułplacku na Osypowce, gruntu część jedną po rowy i z sadkiem należąca po śmierci mej oddaje. A iż się upomina części z pułplaca domu tego na Żydowskiej ulicy, tedy onę do trzeciej części tegoż pułplacu przypuszczam. Siostra moja Ustymia i z bratem mym niewidomym Sidorem Jarockim niech się prawnie rozpierają, aby tylko żona moja do tej że części onych rozprawnej połowicę należała. Folwark stryja mego Mikołaja Poźniewicza testamentem ojcu memu legowany, a od ojca Prokopowi, synowi swemu Poźniewiczowi odkazany, tedy ten wpuł zostaje z siostrą moją Ustynią i małżonką z dziatkami. Ćwierć pola w gruntach Zawrockich, z jednej strony od miedza paniej Łabuńskiej zastawnej, a z drugiej strony sław[etnego] pana Matthiasza Sobkowicza, rajce starego ołyckiego, z tej dnina jedna w tyle dacha Iliczeniaty małżonce i dziatkom mym należy kupna za pieniądze moje własne. A druga dnina pola tej ćwierci, także ojczystą, Ustymię, siostrze mojej, oddaje. Dninę pola ojczystą z Omachowem małżonce mej i dziatkom leguje. Ośminę placa w Srzednim mieście, gdzie browar był na Żydowskiej ulicy, ku palom stawowym naprzeciwko Kalenika Pużyny, do tego i kociół browarny w funtów siedmdziesiąt i siedm, to należeć będzie siostrze mej Ustymie, jeśli odda summę złotych sto i jedenaście żenie mojej, okrom części należącej mnie do tej ośminy i kotła, która należy małżonce i dziatkom mym, a snadź z kotła tego zostanie u pana Kaspra Sewerycza. Na tę snadź winien zostaną panu Seweryczu złotych trzydzieści i trzy polskie. Pola pułwłoki

żony mojej należące jej ojczyste w zastawie u pana Denisa Szawułki w summie złotych sześćdziesiąt do oddania pieniędzy zostaje, toż małżonce mej należy. W pułwłoki pola frymarczyłem był z Romanem Nestiukiewiczem, lecz na to żadnego zeznania nie masz, za czym te rzeczy nie są trwale aż do zeznania pułwłoki pola ojczyste małżonki mej zasiane oziminą // [196] w gruntach Zawrockich, z jednej strony włok wójtowskich, a z drugiej Waska Klimowicza summy na sobie złotych sto polskich szpitalne czynszem dorocznym mające, małżonce tej że należy. Dnię pola od Rafała Nowikowicza zastawną mnie w złotych dwudziestu polskich, te małżonce i dziatkom do wykupna zlecam. Pas srebrny kozacki w grzywien pułtrzeci próby jedenastej u Andrzeja Bezuszka w Leszczanach w zastawie złotych trzydziestu zostający, małżonka moja sobie z dziatkami wykupi, jeśli by jej nie dopłacił zań złotych dwudziestu. Dom ten Pińczukowski nazwany w Rynku Śrzedniego miasta Ołyki z pułplacem małżonce tej że mojej i dziatkom oddaje, który arendowałem Josiowi Michielewiczowi, Żydowi ołyckiemu, na lat dwie za złotych sto i sześćdziesiąt, na to odebrałem złotych pięćdziesiąt i dwa. A za złotych sto dwadzieścia ma opatrzeć budynek domu, jako o tym jest kontrakt spisany za wiadomością p[anów] opiekunów na domie Ruskowskim na Żydowskiej ulicy przeciwko Kiełbasie Żyda, z jednej strony, a z drugiej od potomków Icka Kramarca w Jeruzalem zostającego, który dom trzyma Irz Abramowicz i Jowchym Ickiewicz, Żydzi ołyccy, zostające się jeszcze od zastawy u nich złotych czterdzieści polskich, jako o tym jest szerzej submissią ich w xiegach miejskich zapisana. U Niczypora Brzozowskiego tej że summy zastawy domu danej do rąk jego jako ławnika z urzędu za nieboszczyka pana Marcina Bielca, wójta ołyckiego, złotych trzydzieści dla pokrycia domu zostają tę summę małżonce mej i dziatkom mym oddaje, jeśli by się onej jakim kwitem za to oddać nie złożył. Z dobr ojczystych moich, kto by chciał mieć dział z żoną i dziatkami moimi, tedy ten ma oddać dziesięć czerwonych złotych małżonce i dziatkom moim, oprócz działu części, która onym zawsze należeć powinna, co jest dobrze wiadomo sławetnemu panu Kasprowi Seweryczowi, rajcy ołyckiemu. Folwark w gruntach Zawrockich z jednej strony paniej Łabuńskiej, a z drugiej strony pana Chwedora Kuryłowicza, rajce starego ołyckiego, frymarczony od nieboszczyka pana Andrzeja Butkiewicza, że na niego nie masz zeznanego zapisu, bo mi nie dodano żyta mac pułtora, tedy to w dyspositiā małżonce mej i dziatkom moim zlecam. Ogród z sadowiną w gruntach Zawrockich, z jednej strony Szymona Drozdowicza, a z drugiej naszego, ten w spólne używanie małżonce mej i dziatkom moim, także siostrze mojej Ustymie do wzrostu syna Omelkowego Hordieja zlecam. Morduszowi Zełmanowiczowi, Żydowi ołyckiemu, winien zostaje złotych dwadzieścia i jeden. U niegoż są korale w zastawie w złotych pięciu z interessem płacenia od kopy każdej po groszu polskiemu do łaski jego już temu rok drugi od Ś[wię]tego Spasa. Arasimowiczowi jakiemuś w wojsku zostającemu, winien zostaje złotych czterdzieści polskich, temu oddać za pokazaniem liczby, a jeśli by za rok nie był, albo za dwie, tedy ten dług ma być cerkwi Zawrockiej oddany. Do cerkwi Zawrockiej winieniem złotych dziesięć. Wołów dwa, krowę, świni pięcioro ze wszystkim sprzętem domowym małżonce i dziatkom moim oddaje. Czarę srebrną zastawną od paniej burgrabinej w złotych trzech małżonka moja z dziatkami sobie wykupi. Z tylnej izdebki domu tego do Ostapia Ś[wię]tego najętej Żydowi w złotych dwudziestu dwu, że oddał złotych dziesięć, ma jeszcze oddać małżonce mej złotych dwanaście. Komorę Żydowi Illiaszowi najętą w domu tym za złotych trzydzieści na rok ma oddać z niej na to Boże Narodzenie złotych jedenaście, groszy trzy i szeląg jeden, a na Boże Ciało złotych także wiele, a na Ś[wię]tego Illę przyszłego złotych także wiele, gdzie i jemu zaraz rok trzymania wychodzi.

Za opiekunów sobie upraszam sław[etnego] pana Kaspra Sewerycza, rajce i ucze[iwego] Chwedora Tymoszewicza, i Szymona Drozdowicza, aby mieli staranie o małżonce i dziatkach moich pozostałych, a krzywdy onym ni od kogo czynić nie dopuszczali, aby im nikt tych hroszy,

dobr iż bym szarpać nie ważył się, tę łaskę onym przed Bogiem odслужиwać obiecuję i małżonka moja z dziatkami odslugować póki żywi zostaną. Których wszelkiemu posłuszeństwu podpadać mają, jako dobrodziejom swoim.

Wolne jednak prawo sobie zachowuję, jeśli mi tego była kiedy potrzeba, gdybym jeszcze z tej choroby za pomocą miłego Boga zdrow został, ten testament cassować i annihilować. A jeśli bym też już z wolej jego świętej miał z tego świata śmiercią w tej chorobie znieść, aby w wiegach miejskich łyckich wiecznie i całe nienaruszony zostawał wpisany, pokornie upraszam.

Co wszystko za obłożeniem pamiętnego jest zapisano.

112. Testament wdowi Євхимки Йоськової Лукьяновичової.

Олика, 22 лютого 1670 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 197–197 зв. Укладений вдома на прохання тестаторки, у присутності свідків. Облята до міської книги, того ж дня.

Actum łyce[nsi]. Sabbato, die vigesima secunda Februarij.

A[nno] D[omini] mill[esi]mo sexcentesimo septuag[esi]mo

Testament Jeuchymki Jośkowej Łukjanowiczowej

Na żądanie uczc[iwej] Jeuchymki Jośkowej Łukjanowiczowej, wdowy, mieszczki łyckiej, z przydania urzędu pana Kaspra Sewerycza, burmistrza łyckiego i rządu w mieście na ten czas trzymającego, uczc[iwi] Łukasz Domienik i Alexander Stanisław Charmeński, ławnicy przysięgli i mieszczenie łyccy, przybrawszy do siebie uczciwego Ochryma Boszkiewicza i Kiryła Bizumowicza, mieszczan łyckich, zeszli w dom na Szpitalną ulicę do Katharzyny Iwanowej Michalewiczowej, a to do przesłuchania testamentu i ostatniej wolej tej że Jeuchymki Jośkowej Łukjanowiczowej, którą w tym że domu widzieli na ciele chorą i na pościele leżącą, lecz przy dobrej pamięci i smysłach zostającą, która taką wolą swoją przy bytności swych potomków, to jest Stefanie Łukjanowiczu, Katharzynie Iwanowej Michalewiczowej pierwszego małżeństwa, a terazniejszej Mikołajowej Zborowskiej i Annie Semenowej Kuryłczykowej, także inszych wielu declarowała:

Naprzód duszę swą Panu Bogu wszechmogącemu w Trójcy Świętej jednemu, jeśli w tej chorobie z tego świata ziść miała, polecała i przyczynie Na[j]świętszej Panny i patronom świętym się poruczając. Ciało swe prosiła obrządkiem religiej greckiej aby pogrzebiono było przy cerkwi Zawrockiej wedle zięcia przez też swe potomki, aby pięknie pochowali, w kościele dzwonili i pominali, i cechy ziednali trzy. Na który pogrzeb jest gotowych złotych pięć polskich, i czara srebrna w kwartę w zastawie w pięciu złotych, te wykupić i przedać na pogrzeb.

Ćwierć pola w gruntach Zalasockich, z jednej strony Iwachnichy Połupanowiczowej, // [197v] a z drugiej Iwana Nietiakiewicza z zasiewkiem ozimym. To pole Annie Semenowej i skrzynke Katharzynie. Tretynę pola, którą ma w zastawie u siebie w złotych pięćdziesiąt pięci i ogród, co jest szeroki na włoką wszecz, na którą sama sobie kluńkę postawiła. Stefanowi sad z ogrodem w gruntach Zalasockich, z jedną strony Iwachnichy Połupanowiczowej, a z drugiej Happonowskiego, a z tyłu p. Denisa Szawuły, rajcy łyckiego, i tej że Połupanowiczowej, gdzie ją trocha zasiewku ozimego i drobiazgi legowała, aby się po jej śmierci nie pozywali ani kłopotali, a jej duszę przed Bogiem nie zapominali, w czym bynamniej ciż potomkowie nie przeczyli i owszem zgodnie na wszystko jej zezwolili. I pokiby żywa zostawała, wszystkie potrzeby onej jako swej rodzicielce podejmować i opatrywać obowiązali się.

Wolne prawo testatorka ten testament sobie zczasować zostawiła, jeśli jeszcze zdrowa z tej choroby została, a inaczej aby nie naruszony w księgach po jej śmierci zostawał i w księgi miejskie był wpisany, upraszała. Co wszystko za obłożeniem pamiętnego jest zapisano.

113. Тестамент Федора Дем'яновича, священника Введенської церкви.

Ковель, 26 жовтня 1671 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 4, арк. 99 зв.–100 зв. Укладений вдома на прохання тестатора, у присутності свідків. Текст писаний руською мовою, перекладений на польську в міській канцелярії і вписаний до міських книг. Подала для вписання дружина небіжчика Катерина Трохимова.

Actum die 26 Octobris 1671

Przed nami Grzegorzem Dobrostańskim lentwojtem, Wasilem Łuczka burmistrzem kwartalnym, Markiem Nifanowiczem, Janem Kozłowskim burmistrzem, Janem Stanisławowiczem, Janem Gniewskim, Marcinem Sobkowskim ławnikami i urzędem miejskim JKM Kowla. // [100] Stanowszy personaliter przed aktami miejskimi kowelskimi wielebna hospodynowa ojca Fedora Demianowicza nieboszczyka, ojca wedenowskiego, Katarzyna Trochimowna z przytomnością zięcia swego na imie Piotra Kiryłowicza prosiła nas urzędu, abyśmy przyjęli do act naszych miejskich kowelskich testament uczyniony dobrowolny nieboszczyka małżonka jej, który jest testament po rusku pisany, na którym testamentemc imiona są tych mieszczan i parafijan niżej napisane, które przy tym byli, co roskazaliśmy przyjąć.

W imie Ojca i Syna, i Ś[więtego] Ducha. Amen.

Stań się ku wiecznej pamięci teraz i na potomne czasy będąc. Ja niżej podpisany, będąc chorym na ciele a rozumu zupełny, chce rozporządzić moją małą majątność, aby po śmierci mojej nie było żadnej turbaczej żonie mojej, tak też i dziatkom moim.

Naprzód dom mój ubogi na gruncie miejskim stojący żonie mojej Katharzynie, pola włoka żonie mojej. Folwarków dwa także żonie mojej za przedmieściem Kozoryjskim, żyta kop 22 zasiewku co z panią Rudnicką na gruncie cerkiewnym i to żonie mojej leguje, i sprzęt wszystek domowy. Plac, który leży kraj Oxentyka, i to żonie mojej, para wołów i krowa żonie mojej. Zrzebca i psalterz otkazuje wnuku memu Petrowiczu. Połuustaw ostrozkiego druku // [100v] panu Piotrowi, zięciu memu odkazuje. Xięga «Kazanie» nazwana «Klucz», którą kupiłem za złotych 25, i te xięge przedawszy powinien oddać pieniędzy cerkiewnych złotych 17. Puszka srebrna ośm łotów, która powinna być z tem przy cerkwi Bożej z tych dobr wyżej mianowanych spokojne używanie żonie mojej, a po śmierci żony mojej dziatkom moim, to jest synu memu Philipu i córkom moim dwom Wowdosiej i Pelagiej w równy podział. Złotych zaś 25, które winien mnie Jurko Kowalowiec za konia, to na sorokousta leguje.

Федор Поповичь

Макар Josypowicz, bur[mistrz] bywszy

Iwan Mitka, bur[mistrz] kowel[ski]

Васко Куликъ

Грегори Бєлшъ

Юрко Ковалювецъ

Махум Tymoszewicz

114. Тестамент міщанки Настасії Олександрової.

Ковель, 27 листопада 1671 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 4, арк. 117–118 зв. Укладений у будинку Павла Залого на прохання тестаторки, у присутності свідків. Облята у міській книзі, 5 грудня 1671 р. Подав для вписання племінник, бурмистр Григорій Панасович.

Actum die 5 Decembris. Anno Domini 1671 // [117v]

W imie Ojca i Syna, i Ducha Ś[więtego]. Niech się na cześć, na sławe tej że jedynej Trójcy będzie. Amen.

Każdy człowiek, który się rodzi, każdy i umierać musi, tak pismo ś[więte] świadczy. A że i ja, będąc Nastazja Alexandrowa, jako podległa śmierci i skazitelnosci, bo każdy człowiek z dekretu najwyższego oczekiwania terminu, a że i mnie z najwyższego dekretu termin skazano nie żyć, ale umrzeć. Tedy ja widząc siebie już bliższą ku śmierci, a nie ku żywotowi, a chcąc sobie według zwyczaju chrześcijańskiego ubogą moją substancją rozprawić i słusznie rozporządzić, mając jeszcze zupełny rozum i pamięć dobrą.

Naprzód aby ciało moje słusznie pochowane było według zwyczaju chrześcijańskiego, jako też i wszelakie ceremonie pogrzebowe w cerkwiach odprawowane były, a osobliwie sorokoust aby we dwóch cerkwiach odprawowany był. A że ja widząc barzo słabość zdrowia swego, prosiłam krewnego mego siostrzeńca p. Hrehora Panasowicza, burmistrza, aby prosił panów urzędowych do mnie dla lepszej wiary i powagi tego testamentu, przed którymi ja wszystko sprawiedliwie powiedziała.

Naprzód pożyczone pieniądze dano niewiernemu Żydowi Mojsze Rozkowi, pożyczylam złotych polskich sto od lat 16, od której sumy małam co prowizji brała. Które to pieniądze sam Mojsza Rozko i żona jego Chasia rękoma swemi w domu Hrehora Panasowicza, burmistrza, liczyli. Item Mejer Hutniczy, zięć Turczynszyn, winien złotych 50 gotowych od lat trzech, prowizję nie winien. Item Abram Moroz i te gotowych winien złotych polskich 50 od lat pięciu, od tego prowizję aż do tych czas nicem // [118] nie brała. Item Perederycha Szymanowa winna złotych 71 od lat 12, która ze mną handlowała, w której i teraz ta suma złotych 71 w różnym towarze zostaje. Item córka Rożkowa Mojszyna winna złotych 24, której u mnie w zastawie muchairu czerwonego puł sztuczki. Item Hrehory Panasowicz burmistrz, siostrzeniec mój, winien złotych sto, ale na te złotych sto nic niebożka nie mówiła, żeby albo oddał, albo darowała, bo jeszcze sam nieboszczyk mąż jej Alexander tegoż Hrehora Panasowicza, stryjecznego brata swego, umierając darował, na co i Kondrat Ławrynowicz relacją swoją przed całym magistratem zlecił, przyjaciółmi swemi zeznał, iż my świadomi tego dobrze, że nieboszczyk Alexander darował tego temi złotych sto. Item plac na Podrowiu leżący nad grobelką, na którym że przez targ Ostap Jochimowicz, zięć mój, pobudował, tedy go daruje i tym placem, tylko komora na tym że placu stoi, aby za te komorę oddał komu należy złotych półtrzecia, a oddawszy wolen zostaje, jako przy swoim wiecznie. Item gotowych pieniędzy czerwonych dukatów 9. Tedy ja do dochodzenia tych długów wszystkich wyżej mianowanych u Żydów, nikogo innego, tylko krewnych moich uprosiłam sobie, wielebnego ojca Fedora Horodyskiego, bratanka mego, pana Hrehora Panasowicza burmistrza, Kondrata Ławrynowicza, Hryca Fedorowicza Moszczyńca, siostrzeńca mego, i Pawła Załohe, w którego domu umieram i ten testament mój czynię, iż co na liście mną ci puncta moje aby wszyscy ci przyjaciele moi jednostajnie tych długów dochodzili, a przejąwszy te wszystkie długi i tą sumą, // [118v] która się zostaje w gotowiznie czerwonych złotych dukatów 9, tedy co się zostanie po odprawowaniu ceremonii cerkiewnych. Tych że sławetnych panów urzędowych uprosiłam sobie, aby tych krewnych moich według słuszności podzielili i respect na domy Boże mieli.

Przy którym to testamencie był urząd miejski kowelski: sławetni pan Grzegorz Dobrostański lentwójt, p. Marek Hrehorowicz burmistrz, p. Hrehory Panasowicz burmistrz, pan Jan Kozłowski burmistrz, p. Jan Stanisławowicz ławnik, p. Jan Gniewski ławnik, p. Stefan Krzywda ławnik, p. Marcin Sobkowski ławnik, którzy to słyszeli i do xiąg miejskich kowelskich przyjąć i wpisać roskazali.

Działo się w Kowlu, Novembris 27. Anno 1671.

115. Тестамент скарбового гайдука Томаша.

Дубно, 5 березня 1672 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 1, арк. 342 зв.–343. Укладений у будинку тестатора у присутності свідків. Облята у міській книзі. Подали для вписання міщани Семен Ус, Оксентій Трохимович, 16 березня 1672 р. Текст вибляклий.

Die 16 Marty 1672

Na urzędzie miejskim dubieńskim przede mną Wiliamem Łędzą, wójtem, przy bytności pana Jana Czeretianicza burmistrza, stanąwszy personaliter sławetni panowie Semen Us, Oxentij Trochimowicz, mieszczanie dubieńscy, podali per oblatam do xiąg miejskich dubieńskich testament ostatniej woli zesłego z tego świata Thomasza, hajduka skarbowego, według prawa sprawiony, z podpisami rąk panów burmistrzów, jako i panów mieszczan ludzi wiary godnych, który tak się w sobie napisany ma:

W imie Boga wszechmogącego. Amen.

Zbawiciel nasz a Chrystus Prawdziwy Syn Boży raczy nas rozjednać⁹⁰⁵, ponieważ nie wiemy godziny śmierci naszej. Ja, Thomasz, hajduk skarbowy, aczkolwiek będąc chory na ciele, ale zdrowy na umyśle, z dobrym rozmysłem i poradą przyjaciół swoich o majątności ruchomej i nieruchomej, której mnie z łaski swojej raczył uczynić, chcąc postanowienie uczynić, ten niniejszy testament mój spisuje, jako niżej porządkiem urząd nasz zeznał od pana Jana Selawy, wójta na ten czas dubieńskiego, Dmitra Podnoszki, burmistrza, i pana Andrzeja, przysiężnego, przy bytności ludzi wiary godnych mieszczan dubieńskich p. Oxentego i p. Semena Usa, p. Supruna, p. Leska Cymbalistego pisarza.

Jeżeli duszę moje Pan Bóg z ciałem rozłączy, tedy proszę aby ciało moje grzeszne według obrządku chrześcijańskiego było pochowane przy cerkwi świętego Mikołaja.

A żone i dziatki moje tak rozporządzam i ubostwo moje, ktore jest nabyte z pracy mojej, które nikomu nie jest pewne, nie zawiedzione i nikomu nic nie winne. Dom mój własny, stojący na Nowej ulicy, ten ma być przedany po śmierci mojej. A nad temi wszystkimi dobrami memi czynie opiekunami lubo dziadka rodzonego pana Oxentego i pana Szymona i p. Semena Usa i Leska Cimbalistego, które to pieniądze za dom powinni dać panowie opiekunowie u swoich rąk odebrać pieniądze i trzymać do zrostu tych dzieci. A dać te pieniądze do rąk jakich zacnych ludzi, żeby przed tem provizja była, s której proviziej powinni dziatkom // [343] moim obmyślać żeby była nauka i odzienie. A jeżeliby które z nich umarło, tedy z tych pieniędzy inszemu, a ostatek temu pozostałemu synowi, ale jednak ja i córce mej, którą wydał był za człowieka Jarmoła szewca, tedy i jej z tej summy trzeba dać, co za dom weźmą, córce mej trzecią część pieniędzy, a dwie części synom moim Hrycowi i Fedorowi. Małżonce mej trzeciego małżeństwa odkazuje Hannie i z synem Fedorem, jej że krowa młoda czarna nadzierna. Hryckowi synowi

⁹⁰⁵ Слово нерозбірливе

wołów dwa, kłacza i krowa czarna. Chleba, co jest, ten wszystek wymłócić i to już jako pp. opiekunowie rozporządzą i czeladnikom zapłacać. Zięciowi Jarmołowi dać żyta ćwierć, grochu ośmaka, słoniny poлец. A tym dwom synom po półciu słoniny i po sadle. Sukien dwie, to jest żupan i katanka, szabla i muszkiet, ładownica i kożuch, to wszystko odkazuje synowi Hrycowi, a stary żupan żonie, u którego guzików szesnaście, tych połowica Fedorowi synowi, a połowica to jest ośm Hrycowi i skrzynia biała Hrycowi. Folwark tego niechaj zażywa pan Oxenty z Jarmołem do zrostu dzieci moich, to synowi wiecznemi czasy daruje. Zasiwek mój na zimę na włuce na sianożęci od rzyczki Hrycowi synowi do polany drogi i za drogą, poki przenica we szrodku żyta. Hony Jarmołowi zięciowi i przenice posiewek. A zatym żenie mej s tym synem Fedorem zasiwku do czeladniczego zasiwku wszystko jej odkazuje, lubo Pan Bóg i dziecko to weźmie Fedora, tedy to wszystko ma zostawać przy żonie mej Annie. Swini dwoje nadwornych, te sprzedać. A te pieniądze rozdzielić między synów. Mąki w zamku kadłubow dwa, jeden Hrycowi, drugi Fedorowi. Jęczmienie sprzedać 2 ½ ośmaki a wosku kupić, stawnik nadlubiwać. Pościeli białej Hrycowi poduszek dwie, a Fedorowi dwie. Posudki domowe – te mają być do trzymania dziatkom albo sprzedać. Do Strablowa (?) do cerkwi złotych dać dwa, do świętego Mikołaja dać złotych dwa, żeby byli służby Boże odprawowane za duszę moje. Kożuchi stare dwa, jeden żonie, a drugi Hrycowi. Pieniądzy gotowych złotych dziesięć, za te powinni mnie porządnie pochować i stoły odprawić, na czym jest wola moja koniecznie.

A jeżeliby się kto chciał sprzeciwić woli mojej i ten testament cassować, takowego kożdego na Sąd Boży pozywam, takowy się kożdy przed Sądem Bożym ze mną się rozsądzi.

Co się działo to w domu pana Tomaszowym przy bytności ludzi wyżej mianowanych. A. 1662, die 5 Marcy.

U tego testamentu подписи рукъ тими слови:

Dmiter Podnożka burmistrz

Andrzej Wołoszynowicz, jako uproszony do napisania tego testamentu,

Semen Korbus Bodełacz N.S.

СЕМЕНЬ УСЬ МЕШЧАНИН

ОКСЕНЬТИИ и Супрун.

Który to testament dla pamięci do xiąg miejskich dubieńskich kazaliśmy zapisać i jest zapisany.

116. Testament міщанина Яна Шимоновича.

Дубно, 3 і 29 січня 1674 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 1, арк. 452 зв.–453 зв. Укладений у будинку тестатора, у присутності свідків. 29 січня тестатор вніс поправки до тексту. Облята в міській книзі 15 червня 1674 р. Подав для вписання міщанин Станіслав Вольський.

Die 15 Junii 1674

Na urzędzie miejskim dubieńskim przede mną Stephanem Molewskim, wójtem, a przy bytności panów Mateusza Szymonowicza, Bazylego Kaplewicza, Jakuba Kuderowicza, Konstantego Wasilewicza, burmistrzów, Jana Petryny, przysięgłego, stanąwszy personaliter sławetny pan Stanisław Wolski podał per oblatam testament ostatniej woli zeszełego s tego świata sławetnego Jana Szymonowicza urzędownie napisany, który my do xiąg przyjąwszy, czytać kazaliśmy i temi napisany słowy:

W imie Ojca, Syna i Ducha Świętego. Amen.

Ja, Jan Szymonowicz, mieszczanin dubieński, będąc nawiedzony od Pana Boga chorobą, jednak na umyśle zdrowy i przy zupełnym rozumie. Wiedząc o tym, iż cokolwiek nie bywa pismem okrzyślono, to s pamięci ludzkiej wychodzi. Zaczyn i ja jeżeliby mie Pan Bóg w tej chorobie mojej zebrać s tego świata raczył, duszę moje grzeszne w ręce jego przena[j]święttrze polecam, a prosze o przyczynę // [453] Panny Przena[j]święttrze, żeby się przyczyniła do Syna swego, aby mie nie karał według zasług moich, ale odpuścił grzechi moje według wielkiego miłosierdzia.

Dobra zaś moje, które mam s pracy rąk moich nabyte, tak rozporządzam. Naprzód dom mój na Szerokiej ulicy między domami z jednej strony pana Swiszczowskiego, z drugiej strony sławetnego pana Wojciecha Krawca. Tedy domu tego połowę zapisuję synowej swojej Ewie Juzefowej i dziatkom jej z Józefem spółzonych. Drugą połowę domu dziatkom tegoż Józefa, niebozczyka s pierwszą żoną spółzonych zapisuję, jednak tym domem do wzrostu tych dzieciak tak s pierwszą żoną spółzonych, terazniejsza synowa moja Ewa Józefowa powinna zawiadować i mnie żywić do śmierci mojej, i pogrzeb s tegoż domu powinna mnie sprawić, długi zapłacić, to jest złotych dziesięć Trochimowej, córce mojej, powinna oddać. Ogród za bramą łucką, tej że synowej mojej leguje. Sadek w gurach będący, tej że synowej mojej leguje, tak za wszystkiek sprzęt domowy jej odkazuję z dziatkami. Która to synowa moja powinna mnie pochować według obrządku chrześci[j]ańskiego w klasztorze ojców Bernardynów, do którego klasztoru powinna synowa moja dać na pięć mszy.

Dług ten, co mam u pana Kubińskiego złotych pięćdziesiąt, jako JeMśc pan Dąbrowski kazał żeby mi dał względem sukcesiej syna mego Alexandra, którą teraz trzyma, tedy Trochimowej, córce mojej, złotych trzydzieści, a mnie na wyżywienie złotych dwadzieścia. Dla tego zapisuje synowej mojej Ewie tak względem wniesienia jej, jako że mie żywi i karmi, i dozira w starości mojej, a syna mego Jana Trochimowa i Halki córki niczem, ponieważ od nich nie mam dozoru w starości przy słabym zdrowiu moim, oddalam, i jeżeliby mieli ją jako i wnuczki moje turbować, każdego takowego pozywam na Straszny Sąd Sędziego Sprawiedliwego, tam się ze mną rozprawią.

Który testament czynie za zesłaniem na proźbę moję przy bytności panów: pana Kazimierza Marzejowskiego, pana Daniela Candra, także przy bytności panów Kostantego Wasilewicza, Jana Petryny, burmistrzów, Jana Mitkowskiego, pisarza przysięgłego miejskiego, który tak za ważny mieć chce, jakoby u xiąg, których kolwiek był zeznany.

Na co dla lepszej wiary i wagi krzyżyk ręką swoją, ponieważ pisać nie umiem, napisałem.

Działo się w domu pana Jana Szymonowicza. Pisan die 3 Januarij 1674.

Krzyżyk własną ręką napisany Jana Szymonowicza.

Podpisy rąk temi słowy przy pieczęci miejskiej:

jako proszony podpisuję się Daniel Cander

Kazimierz Marzyjewski

Kostanty Wasilewicz burmistrz

Iwan Petryna burmistrz

Jan Mitkowski pisarz przysięgły miasta Dubna.

Tudzier podali i powtorny testament we dwu punktach odmienny, który to // [453v] temi napisany słowy przed nami niżej na podpisie mianowanemi powtórnie testament czynił. Sławetny Jan Szymonowicz pierwszy testament dnia 3 Januarij 1674 roku stały w niektórych punktach kassuje. Naprzód com był zapisał Ewie Juzefownie, synowej mojej, połdomu z dziatkami jej, a dziatkom s pierwszą żoną spółzonych Juzefowym, drugie to połowę, tedy teraz to terazniejszą powinno wolą moją ten punkt odmieniam. Już połowe domu jej samej za wniesienie jej w dom

mój do syna mego Juzefa, a drugą połowę domu dziatkom Juzefowym tak z nią spłodzonemi, jako i z pierwszą małżonką niebożczyka Juzefa. Tylko proszę Ewy, synowej mojej, żeby mie dozirała w starości mej. Drugi punkt com był zapisał Trochimowej złotych trzydzieści, a sobie zostawiłem złotych dwadzieścia u pana Kubińskiego, co mi miał dać względem syna mego niebożczyka Alexandra te złotych pięćdziesiąt, tedy ja te złotych pięćdziesiąt do klasztoru Ojców Bernardynów dubieńskich leguje za dusze moje. A w inszych punktach, okrom tych dwoch, które są wyszej napisane we wszystkim pirwszy testament stwierdzam, approbuję i umacniam.

Pisan w domu tegoż sławetnego pana Jana Szymonowicza, roku tegoż 1674, die 29 Januarij. Na co się my, jako przy tym będące rękoma naszymi podpisujemy dla lepszej wiary i wagi.

117. Testament miścanki Katerini, družiny Lewka Hrebtunowa.

Дубно, 14, 28 березня 1674 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 1, арк. 464–465 зв. Укладений у будинку тестаторки у присутності свідків. Облята до міської книги. Подав для вписання брат Кирило. Наприкінці дописані поправки до testamentу.

Na urzędzie miejskim dubieńskim przede mną Stephanem Molewskim, wójtem, przy bytności panów Matiasza Szymonowicza, Bazylego Kaplewicza, Jakuba Kuderowicza, Kostantego Wasilewicza burmistrzów, Jana Petryny, Jaremi Omelanowicza przysiężnych, stanawszy personaliter sławetny Kiryło Satiowiec, mieszczanin dubieński, podał per oblatam testament zeszej s tego świata Suprunowej do xiąg miejskich dubieńskich, który my do xiąg przyjmuiąc, przed sobą czytać kazaliśmy i temi jest napisany słowy:

W imie Ojca i Syna, Ducha Świętego. Amen.

Ja, Katarzyna, pierwszego małżeństwa Suprunowa, a terazniejszego powtórnego mał[żeństwa] Lewkowa Hrebtunowa, będąc od Pana Boga nawiedzona chorobą na ciele, jednak na umyśle zdrowa i przy zupełnym rozumie. A [wiedząc] o tym iż cokolwiek pismem nie bywa okryślono, to s pamięci ludzkiej wychodzi, tedy jeżeliby mie Pan Bóg w tej chorobie mojej s tego świata zebrać raczył, duszę moją grzyszną w ręce jego przena[j]świetsze polecam, a ciało że z ziemi jest wzięte ziemi oddaję. A proszę Zbawiciela mego aby mie nie sądził według zasług moich, ale [grzechu] mnie odpuścić według wielkiego miłosierdzia swego.

A dobra moje tak s pierwszym małżonkiem moim nabyte, jako i s terazniejszym tak rozporządzam. Naprzód dom między domami z jednej strony JM pana Piaseckiego s pierwszym małżonkiem kupiony, tedy połowa Lewkowi wiecznością. A jeżeliby Lewko w tej chorobie miał umrzeć, tedy połowa ma znowu synowi memu Alexandrowi być. Druga domu połowa bez ulice od sławetnego Semiona Usa, to jest świetlic dwie, tedy tą połowę domu przedać, a dać te pieniądze na cerkiew Świętego Eliasza. Jednak zięć mój Jowchim powinien temi pieniędzmi zawiadywać, gdzie panowie ktytorowie co ukażą dać, żeby dali, pokąd ta wszystka summa nie wywiedzi. Zasiwek w polu różnego zboża, tak co i w jarym, jako już młoconego w różnym naczyniu, tedy to po połowicę Lewkowi małżonkowi mememu połowa, a synowi memu Alexandrowi połowa. A jeżeliby miał umrzeć Lewko w tej // [464v] chorobie, tedy ta połowa zboża na curkę jego iść ma. Wołów trzy, krów dwie z cielęty, byk ozimek, kłacz z łoszakiem białą, owieczek dziesięć, świnia jedna, te są jego własne. Owiec cztery, świni trzy, wół jeden, koń jeden – to synowi memu Alexandrowi. Włuka pola, sad w lasach holonieckich i folwark za bramą łucką – i to synowi memu Alexandrowi. Krów trzy i to synowi, a czwartą s przyplódkiem maści siwej – te Jowkowi, zięciowi memu. Ogród za bramą Łucką – i to zięciowi memu. Sól,

która jest w komorze rynkowej – ta zięciowi memu. Jednak komorą zięć mój Jowchim powinien zawiadywać do wzrostu syna mego Alexandra i onej sprawować aby nie pustoszała, i oddać one komorę w całości synowi memu. Skrzynie większą chłopcowi, a mniejsza Haszce, córce mojej. Sukna sierżmieżnego białego arzynów dwadzieścia, kozuch nowy co u Jowchima, pułmace żyta w komorze rynkowej, szarafan lazuruowy paklakowy, żupan lazuruowy falendyszowy, guzików dwanaście srebrnych, kuntusz lazuruowy paklakowy, baranami podszyty, to wszystko synowi memu.

Długi co mnie winni, to jest Myłka Żydówka złotych sto, Szmujło Channin zięć złotych sto, Meir Pieciow zięć złotych sto, te złotych trzysta Jowchim zięć mój za wiadomością bratów moich odszukawszy, powinien niemi handlować, a za prowizję syna mego Alexandra powinien odziewać, vikt [?] dać także i do szkoły powinien dać. A gdy dorośnie syn mój Alexander, powinien mu oddać te złotych trzysta. Dług co mie zięć Jowchim winien, tedy s tego kwituję. Haszce, córce mojej, kozuch nowy wielki i mały, pierzyna, sierżmiega, także i suknia lazuruowa. Alexandrowi zaś, synowi memu, łuznik i bekieszka jedna. Temuż synowi memu pczół [barti]⁹⁰⁶ dwoje, które są u Jowchima, zięcia mego. Jeżeliby mieli zdechnąć tej zimy, tedy nie powinien dać, a jeżeliby wyszły na lato i był przyplódek, lubo by i sami zdechli, tedy s przyplódku powinien dać dwie pczół. Kiryła i Hordija, bracie moje, co mi byli winni, kwituję. Jednak Hordij niechaj mi da złotych trzy, a dziesięć złotych opuszczam. Wszystkie rzeczy, pieniądze, suknie i fanty, i cokolwiek jest w testamencie specificowane, jako i inne drobiazgi, to przy Jowchimie, zięciu moim, do wzrostu syna mego Alexandra zostawać ma. Za wiadomością jednak Kiryła i Hordija, braci moich, aby wiedzieli, gdzie się co podzieje, żeby to nie było synowi memu // [465] potracono. Pułwłoki pola do szpitala ruskiego, jednak pod taką condicją aby czynsz płacić, a jeżeliby nie chcieli czynszu dawać, tedy te pułwłoki pola zięciowi memu Jowchimowi. Na ten szpital ośmakę żyta Lewko powinien dać z obopulnego. Semenowi, bratu memu, żeby pułczwarta żyta dali. Co kolwiek wniósł Lewko, mąż mój, to przy nim ma być.

Kończąc ten testament ostatniej woli mojej braci mojej i Jowchima, zięcia mego, proszę aby obrządkiem chrześcijańskim pochowali w cerkwi Świętego Eliasza. Który testament był czyniony przy bytności panów Matiasza Szymonowicza, Jakuba Kuderowicza, burmistrzów, także przy bytności sławetnych panów Semiona Usa, Semiona Raszki, Juska Rawana, mieszczan dubieńskich.

Działo się w domu sławetnej Lewkowej Hrebtunowej, die 14 Marti, 1674 roku.

Po napisaniu tego testamentu żądała abyśmy i to napisali, że cokolwiek jest zboża w jatkach młoconego, w nabiale, to jest masle, syrze i w inszych jadenych rzeczach, to zięć mój powinien wziąć sobie na obychod i s tego synowi memu rachunku nie czynić. Jednak jadome rzeczy powinni w pół z Lewkiem, małżonkiem moim, iść w podział równy. Zboże zaś zasiane, które przypadnie na część syna mego Alexandra, powinien robotnikom zapłacić i chleb s tegoż zażentego zboża obraca, ma być Jowchima, zięcia mego.

Dnia tego i roku wysz opisanego. Działo się w domu tej że sławetnej Lewkowej.

U tego testamentu podpisy rąk temi słowy:

naprzód krzyrzyk ręką własną niebożczki Suprunowej zapisany, przy którym napis temi słowy: ten krzyrzyk własną ręką napisany sławetnej Katarzyny Lewkowej Hrebtunowej.

Przy pieczęci miejskiej dubieńskiej podpis słowy:

Stefan Molewski wójt dubieński

Jakub Kuderowicz burmistrz

Jan Mitkowski, pisarz przysięgły miasta Dubna

Iwan Petryna burmistrz.

⁹⁰⁶ Пропущене слово

Na tymże testamencie przydatek w niektórych punkcie przez tąż sławetną Suprunową die 28 Marti tegoż 1674 roku uczyniony, który tak się w sobie ma. Będąc my zesłani w dom sławetnej Katarzyny Lewkowej od pana Stefana Molewskiego, wójta dubieńskiego, która to teraz powtarza testamentem pirwszy testament we wszystkim stwierdza i approbuję, tylko tego dokładywa, iż połowa domu co Lewkowi zapisała, małżonkowi swemu, tedy ta połowa domu ma mężowi Lewkowi, potomkom i krewnym jego służyć, oddalając od tej połowicy działki swoje s pirwszym małżonkiem spłodzone z Suprunem, jako też i krewnych, jednak żeby do tej połowy domu zaden się s krewnych jakich nie interessował.

Na co się dla lepszej wiary rękoma naszymi // [465v] podpisujemy.

Dat ut supra.

Co się działo przy bytności wielebnego ojca Filipa Wasilewskiego, protopopy dubieńskiego, parocha ilińskiego, jako też i nas niżej na podpisie mianowanych, także przy bytności sławetnych Jowchima zięcia i Kiryła Satiowca, brata rodzzonego sławetnej Kiryłowej.

Filip Wasilewski, protopopa dubieński, paroch iliński

Matiasz Szymonowicz burmistrz

Jan Mitkowski pisarz przysięgły miasta Dubna.

Który to testament s przydatkiem słowo w słowo jest wpisany, s których i ten wypis pod pieczęcią miejską dubieńską jest wydany.

118.Тестамент лентвійта Марка Ніфановича.

Ковель, 18 травня 1676 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 6, арк. 13–15. Укладений у будинку тестатора у присутності свідків. Облята у міській книзі, того ж дня.

W imie Świentej żywotdalnej i nierozdzielnej Trójcy, Ojca, Syna i Ducha Świtégo. Amen.

Stań się ku wiecznej pamięci teraz i napotem będącego wieku ludziom i komu by o tem wiedzieć należało. Iż ja, Marek Nifanowicz, lentwójt i mieszczanin kowelski, będąc od Pana Boga na ciele chorym, ale mając dobrą pamięć i zupełny rozum, chcąc miłą małżonkę moją Marią z pozostałemi dziećkami wcale zachować, aby po śmierci mojej od ludzi i pokrewnych żadnych kłopotów nie ponosili.

Oznajmuje i jawno czynie tym testamentem ostatniej woli mojej. Naprzód ducha mego Bogu wszechmogącemu poruczam, ciało zaś moje, które z ziemi jest stworzone i skazitelności jest podległe, ziemi oddaje.

Naprzód dom mój własny s pracy mojej wybudowany, także folwarki i ogrody – te wszystkie Mikołajowi zięciowi z córką moją Halką i dziećkami onych odkazuje i odpisuje, przy kórych mieszkanie żonie mojej wolne do śmierci. Której wolno będzie zasiać na każdy rok po dwie grzędy. Włoka zaś pola, którą od pana Paszyńskiego mam kupnem za złotych 70, te odkazuje zięciowi i córce mojej z dziećkami ich. Komor dwie przy mieście wybudowane wnuczkom moim odkazuje. S których cokolwiek pożytku będzie się znajdowało, tedy podaje dla gruntowniejszego zatrzymania bratanka mego Dmytra Piotrowicza, aby z Mikołajem, zięciem moim, te komory najmowali, i te pieniądze wnuczkom moim, tak na ochędostwo i jako i na naukę szkolne // [13v] wydawali do wzrostu ich. Sad na Zarzeczu nad brodem, zostający zięciowi z córką moją. Kotłów pięć z rurami i czapkami, które zostają winniczne, tedy odkazują cztery przy winnicy zięciowi z córką moją, a piąty bratankowi memu Dmytrowi z rurami i czapką od niego należytą. Placu Galachowskiego połowę zamienionego od ojca blachowiszczeńskiego przy domu Makara Josypowicza leżący zięciowi memu z córką moją odkazuję, i miejsce na postanowienie

browaru mające od Łobaczycy za złotych 26 między browarami, które nie jest przyznane między browarami miejskimi, tedy odkazuje zięciowi z córką moją. Bydła, które przy folwarku zostają, jako to wołów para, krów cztery i cielica, s tego odkazuje żonie mojej krów dwie, jedną starą, a drugie młodą, a inne tak woły i krów para i cielica zięciowi z córką moją. W Dubowej cielic dwie i byczek zostają, tą małżące mojej odkazuje. Koń, za którego dałem złotych 40, ten przedać i za duszę moje dosić czynić, podług obrzędu chrześci[j]ańskiego. Zasiewki które zostają ozime, te tak rozporządzam. Żenie mojej po mace odkazuje za zahaciem ze wszystkim, który zasiany na gruncie miejskim, co się też jeszcze znajdują zasiewki na gruntach miejskich ozimego w Mokrym i pod wielkim lasem, te wszystkie zięciowi i curce z dziatkami ich odkazuje. S których zasiewków powinien będzie dać siostrze mojej Tatianie żyta mace jedną, a bratankowi Dmytrowi drugą macą. Zasiewek jary, grochu krubek pułtory, jęczmienia czwierć, te zasiewki spólnie z żoną moją ma jej się podzielić zięć mój. A owsa co jest zasianego, tedy ten należyć będzie zięciowi z córką, a nikomu inszemu. Żyta gotowego w ziarnie i mące jest mac trzy, i czwierci 2, i krubek 3, a mąki po czwierciach trzech, te odkazuje żenie mojej mac dwie. Dmytrowi bratankowi // [14] ćwierć, siostrze Tatianie pułmace, siostrzenicy siodlarce krubek dwie, Stasiukowej siostrzenicy mojej krubek dwie. A ostatek w mące i ziarnie – te na pogrzeb i na roschod domowy zięciowi z córką moją. Pas srebrny od siedlarza kupiony za złotych 80 – ten przedać i pieniądze te tak za konia przedane, jako i za pas w kupie złączywszy tak zięcowi memu i siostrze z bratankiem podaje w opiekę do zawiadowania, aby za duszę moje dosić s tych pieniędzy czynili tak na domy Boże, jako na pogrzeb i na szpitale, i ubogich podług ich zdania i woli. Sukna zostaje falendyszu łocki pięć, za który dałem zł. 37 – 15 ten Dmytrowi daje aby sprzedawszy pieniędzmi temi handlował, a potom za wzrostem wnukom moim oddał. Delia falendyszowa z guzami pozłocistemi, bają podszyto – te wnukom moim odkazuje. Co się zaś tknie starych sukień, te wszystkie zięciowi memu i sprzęt domowy drzewniany. W cynie cokolwiek zostaje s tej żenie mojej pułmisków dwa, Dmytrowi flasze dwie, a zięciowi ostatek, tak w cynie jako i miedzi, kocielkach, sadeł sześć, s tych żenie 3, a zięciowi 3.

Długi zaś które mi zostają winni Nachman z Szmojłem listem złotych sto od lat trzech, s których prowiziej za każdy rok należy po zł. 20. Na co dali gubrynu łocki dwa s prowiziej. S tych odkazał na wykupno srebra cerkiewnego złotych 50. Bratankowi Dmytrowi złotych 50. U Majera Bieniaszewicza złotych 40 i sztuczka płutna, te odkazuje na restawratią szpitala ruskiego kowelskiego. A sztuczka płutna wnuczkom moim. U Abrama, zięcia Howrzynnego, od dwóch lat pożyczanych złotych 55, U Fajwirza zł. 6. W Oblapach w ptasznika Procowego zł. 15 od lat sześciu, od czego nagroda ma być. U Piotra Worobiucha Bachowskiego zł. 7. U Josia, arędarza bielińskiego, za gorzałką zł. 8. U Josza Wigdorowicza za kory zł. 6. U Majera Tarczyny starego zł. 25. U Icka Szkolnika zł. 27, a za gorzałkę zł. 15–20. W Semena Koszki długa winnego złotych 20, a osobliwie na pogrzeb żony jego złotych 3 i dwa garcy gorzałki. // [14v] W Nosana, co Krakowianka trzyma, zł. 20 od lat dwunastu, na co dał pułćwierci piwa za zł. 5. U Słaboszowej za piwo przykadków pięć po zł. 3 bez pułosma grosza, za nie zł. 13 – 22 ½. A za szosty złotych 5. Czyni zł. 18–22 ½. U Skakunichy zł. 3. U Poworoznika za przykarków 4. U Hindli w rynku za piwo zł 16. S których odszukanych pieniędzy z długów mają dać na restawratią cerkwi Błagowiszczeńskiej zł. 50. A ostatek tych długów zł. 186 – 22 ½ mają obrócić na domowe potrzeby zięcowi memu i córce, i wnukom moim. Komorka w Bilincu u starego wujta zapłacona. O czem Ilkowi w Kołodnicy u lichwarza melnika komorka osowa s przysiankiem, na co nie winieniem nic cale zapłacona. O co upraszam przez te ostatnio wole moje dziątek moich i miłych przyjaciół aby małżonce mojej żadnego uciążenia do śmierci nie czynili, ale aby spokojnie z sobą w miłości mieszkali, poki wola Boża pozwoli. Na ostatek wszystko co kolwiek się tu wymieniło, żądam aby było ziszczoną podług ostatniej wolej mojej.

Kożdemu, sprzeciwiającemu się temu testamentowi na Sąd Boży powoływam, i tam się kożdy ze mną przed sądem sprawiedliwym rozprawić będzie powinien.

Do którego testamentu za opiekuna uprosiłem sobie sławetnego Dmytra Piotrowicza burmistrza, bratanka mego, aby był łaskaw na dziatki i małżonkę moją i żeby nie dopuścił rostyryków żadnych czynić. Ale aby kożdemu dosiść się stało. Przy którym testamencie uproszeni byli panowie urzędowi sławetny Stefan Iwanowicz, Marcin Sobkowski, Wasil Łuczka burmistrze, Hryhory Juchymowicz, Kondrat Ławrynowicz ławnicy, których upraszam przy tej ostatniej woli mojej aby byli łaskawi na dziatki moje, żeby nie dopuszczali nazbyt szargać, pamiętając na zasługi // [15] moje, żem od lat kilkunastu wiernie miastu usługiwałem. Których dla lepszej wiary temu testamentowi o podpis rąk uprosiłem i wielebnego ojca protopopy kowelskiego.

Działo się w Kowlu, die 18 maja. Anno 1676.

Jako przytomny będący Nazarij Młyński, protoprezbiter kowelski.

Stefan Iwanowicz burmistrz quartalny

Васил Лучка бурмистръ

Marcin Sobkowski bur[mistrz]

Dmiter Piotrowicz bur[mistrz]

Григорий Юхимович лавник

Kondrat Ławrynowicz ławnik.

119. Testament miścanki Apolonii, družiny Kındrata Ławrynowicza.

Kowel, 15 січня 1678 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 6, арк. 131 зв.–132 зв. Укладений вдома на прохання тестаторки, у присутності свідків. Облята у міській книзі, 21 лютого 1678 р. Подав для вписання чоловік тестаторки Кındрат Лавринович.

Oblata testamentu paniej Kondratowej Ławrynowiczowej

Die 21 Febru[arii]. Anno 1678, który słowo w słowo tak się ma:

W imie Trójce Przena[j]świętszej Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Amen.

Ja, Appolonia Nawryła Łukaszewicza córka, a małżonka sławetnego Kondrata // [132] Ławrynowicza, widząc tego świata mizernego niestateczność i nietrwałość, i uważając sententią dekretu Pana Wszehmocnego, którą rodzice nasi u Raju pirwsi, przez przestąpienie roskazania jego świętego na rodzaj ludzki zaciągnęli, za ukąszeniem jabłka, przez które zaraz ten dekret stanął, tamże w Raju surowy i nigdy nie odmienny, że kożdy człowiek tak z największych monarchów, jako z najmniejszych stanów umierać musi, będąc ja od Stworzyciela mego chorobą nawiedzona, i mając ten dekret przed oczyma memi, lub chora na ciele, ale zdrowa na umyśle naprzód duszę moją grzeszną w ręce Twórcy memu oddaję i przenczystrzej matce jego, prosząc jej pokornie, aby onę z rąk swych świętych synowi swemu najmiłszemu zalecieła, a ciało moje grzeszne ponieważ z ziemię wyszło do ziemię zaś ono oddaję.

A dobr zaś moich leżących i ruchomych, którychem z łaski Bożej zobopolnie z miłym małżonkiem moim, przez ten czas życia mego nazbierała, taką czynię dispozycją. Ponieważ ja z małżonkiem moim tych dobr z łaski Bożej i błogosławieństwa jego świętego za pracą zobopolną nabeła, tedy temusz małżonkowi memu miłemu Kondratowi Ławrynowiczowi leguje tym moim testamentem i w wolną onemu dispositiā oddaję, jako grunta, sianożęci, budynki, bydła, koni, fanty i cokolwiek się znajduje i znaleźć się może, nic własności ani prawa w tych gruntach

żadnemu z krewnych swoich bliższych i dalszych nie zostawując i wieczne onym milczenie u każdego prawa zakładając: Ostapa Łukaszewicza córce Mielaszce muchajeru tureckiego wiśniowego dwa łokci i ćwierć, i pasamonu barszczowego łokci dwadzieścia leguję, i katankę lazurową paklakową, baranami białymi podszytą.

Comkolwiek długów zaciągnęła z małżonkiem moim różnym osobom, tedy małżonek mój miły Kondrat Ławrynowicz ma z tych że dobr creditorom płacić i rozdawać tak, aby na mojej duszy nic nie zostawało.

Testament wyraźnie i dobrowolnie z baczeniem i intencją dobrą jest uczyniony i zeznany // [132v] od pani Appoloniej Ławrynowiczowej, wyżej napisanej przy sławetnych p. Janie Gniewskim burmistrzu kwartalnym, p. Wasilowi Łukaszewiczowi burmistrzowi Starej rady, p. Semenowi Makarewiczowi, p. Hawryłowi Suprunowiczowi, ławnikach przysięgłych, do tego testamentu przysłuchania z zwierzchności urzędowych zesłanych.

Datum w Kowlu, w domu tegoż sławetnego p. Kondrata Ławrynowicza.

Die 15 Januarij 1678.

120. Тестамент міщанина Яна Козловського.

Ковель, 27 липня 1678 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 6, арк. 178–179. Укладений у будинку тестатора у присутності свідків. Облята у міській книзі, 29 липня 1678 р.

Oblata testamentu sławetnego Jana Kozłowskiego do xiąg miejskich kowelskich

Roku 1678, dnia 29 Julii

W imię Trójce Przena[j]świętszej Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Amen.

Ja, Iwan Kozłowski, będąc chorobą od P[ana] Boga nawiedziony, jednak na umyśle zdrowy, widząc tego świata wielką odmianę i pomniąc na surowy dekret Stwórcę mego, który na Adama, pierwszego rodzica rodzaju ludzkiego wydał, że żaden człowiek tu na tym mizernym padole świata tego żyjąc, nieuchronnie umierać musi, jako i sam Zbawiciel nasz powiedział: «człowiecze, z ziemięś wyszedł i w ziemię się obróciś».

Naprzód tedy duszę moję oddaję w ręce Twórcę mego i Pannie Przena[j]świętszej pokornie onej prosząc, aby Syna swego Zbawiciela mego za grzeszną duszą moją prosiła, żeby ją do wiecznych przybytków przyjąć raczeł. Ciało zaś moje, które z ziemię wyszło, ziemi oddaję.

Majętności mojej // [178v] którą mam z łaski Bożej za staraniem moim i małżonki mojej zobołnym taką czynię dispozycją. Naprzód dom mój nabyty wespół z żoną moją, leguję żenie mojej i z placem na nim stojący na Kozim Rynku ze wszytkimi budynkami do żywota, a po śmierci żony mojej, ktoby kolwiek z krewnych moich chciał do tego domu mieć wstęp, tedy za małżonkę moję i duszę onej wszytkie ceremonie według porządku cerkwie świętej odprawić i pogrzeb onej przystojny sprawić. W tyle tegoż domu leguję żenie mojej plac Połatkowski, który wolno będzie onej sprzedać, dać, darować komu chceć i na jaki zechce pożytek obrócić. Tej że małżonce mojej pułfolwarku jej własne ojczyste leguję, które także wolno będzie sprzedać, dać, darować komu chceć i onym według woli swej disponować. Włokę pola, którą mam od Denisa Pawłowicza we złotych trzydziestu do wykupna, ta przy małżonce mojej Tatianie Ułasownie zostawać ma wcale, a jeżeliby miała bydz wykupiona od dziedzica, tedy ta summa nikomu należeć niema inszemu, tylko małżonce mojej Tatianie. Ryżów dwu zastawne w Kłodnym leżące od Iwana Kocana we złotych dwudziestu i pułtoru z wykładem prawnym, jeżeliby miał dziedzic wykupić, i tasz summa małżonce mojej należeć ma. A jeżeliby dziedzicowie przed śmiercią

małżonki mojej Tatiany nie mieli wykupić tak ryżów, jako i włoki pola, tedy tę summę na tych polach wolno będzie małżonce mojej komu chceć zapisać, lubo i testamentem legować. Siostrzeńcowi memu na imię Mathysowi // [179] żupan lazurowy paklakowy z guzikami srebrnymi, konia, za którego dałem złotych sześćdziesiąt temusz siostrzeńcowi memu leguję. Dług winny złotych dwadzieścia i dwa u Icka Żyda krawca, który mieszka w tyle Majera Kiwicza, na pogrzeb mój leguję. Pasek srebrny, który miałem w zastawie od Semena Nazarczuka we złotych stu ośmudziesiąt, który to pasek ważeł srebra pułtory grzywny, tedy ten pasek zastawiłem u p. Morawińskiego, urzędnika JMci pana Leszczyńskiego⁹⁰⁷, o który pasek jeżeliby kto miał z pokrewnych Semena Nazarczuka turbować moją żonę, tedy niech jedzie z pieniędzmi do p. Morawińskiego, a małżonki mojej u żadnego sądu tak zamkowego, jako i miejskiego turbować niema. Gierada jakakolwiek jest u domu, małżonce mojej miłej należeć ma i tym testamentem moim jej onę leguję.

Który to testament przy dobrej pamięci i mądrym rozsądku i baczeniu p. Jan Kozłowski uczynił przy sławetnych panach p. Janie Suprunowiczu, lentwójcie kowelskim, p. Awdeju Olichwierowiczu burmistrzowi, panu Janowi Kononowiczowi, cechmistrzowi krawieckim i kuśnierskim. Prosząc wyżej napisanych osób, aby ten testament przy swojej powadze i mocy zostawał.

Działo się w Kowlu dnia 27 Julii. Anno Domini 1678.

Jan Suprunowicz lentwójt m[iasta] J[ego] K[rólewskiej] M[iłości] Kowla

Авдей Олифиерович бурмистръ

СЕМЕН⁹⁰⁸ Кононович цехмистр кравецкий

Martinus Birkowski jurati kowlensis

Jurko Kowalowicz jako przy tym będący.

Po napisaniu tego testamentu przypominał sobie p. Jan Kozłowski dług złotych dwadzieścia i pułtrzecia winny u Jacka Petrowicza Czerkisa, który dług przekazuje na gruntach na cerkiew Św. Władowesczeńską i tymże testamentem realnie leguje i odkazuje na tych że gruntach Jacka Petrowicza Czerkisa.

121. Тестамент міщанина Матвія Зайчика.

Дубно, 5 грудня 1680 р.

Джерело: НГАБ. Ф. 694, воп. 7, спр. 816, арк. 71–71 зв. Укладений вдома на прохання тестатора, у присутності свідків. Оригінал, вклеєний до міської книги. На арк. 71 зазначено: «Testament skasowany Matwiowej Zaykowej z Surmicz».

Во имя Отца и Сѣа и Святага Духа. Амѣнь.

Я, Матвей Зайчикъ, чинячи устъню волю свою и распоражаючи дом и дѣтки свои, и жону ведлугъ волѣ своєї, како власни оттецъ будучи, а то такъ распоражаю: напрод жонѣ своєї на имя Палагии в моц и въ державу доживотную отдаю оувес дом мои и все господарство. Повторне дочки моєи старшои на имя Марине з мужем еи коп чотири жита на четвертини Бежино на жати тоє даю. По третєе второи дочки моєи на имя Ганнѣ Рудачиха овечку и з ягням з ярочкою. Третои дочки моєи Настазиеи и зятєвѣ моему Ярему, котории при мнѣ мешкаєт весполь з жоною моею вижеи манованою, все господарство Богу и имѣ поручаю. Котории поменонии тот

⁹⁰⁷ Leszczyński Wacław (Лещинський Вацлав) – ковельський староста

⁹⁰⁸ Має бути: Ян

зят мои радити и справати весполь з жоною моею повинен, яко власнии господар, и так *еще* *потвержаю* власними словами моими з усть виходячими, же за сина власного собѣмъ приналь, а не за зятя, и єму власному яко сином и дѣдичом чиню и позволяю все мое господарство. Четвертой дочки моеи Екаторинѣ, панною будучою, сад оу горах названии Дрижинскии, тот *єи* записую. А строни виправи жонѣ моеи и зятевѣ поручаю, аби они ведлугъ волѣ своеи вирадилис. А строни тижь мене самого и тѣла моего гришнага такъ распоражаю: напрод душу Господу всемогищщому поручаю, а тѣло мое гришное⁹⁰⁹ *отдавши* до землѣ землу, в церквѣ Святага великомученика Георгиа аби било поховано, в моц и въ ро[с]пороженние *отдаю* жонѣ моеи и синовѣ Іаремѣ, аби паметали на душу мою и добре чинили ведлугъ повинности хрестианскои.

То оучинивши остатнюю волю мою самъ *потвержаю* и рукою моею власною *потписую* крижем, яко писати не оумѣючи.

+ Знак крижика Матвея Заичика
Писан в року аХП [1680], Е [5] декаврия

Іако до того оусне оу прошоного до писання тестаменту, на котором ся подпи- сую Теодор Шимоновиць.

Іако при том будучого того всего вѣдаючого братустиного знакъ крижика на имя Трохимъ Заичик.

122. Тестамент міщанина Яроша Олешковича.

Ковель, 22 лютого 1682 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 7, арк. 89–90. Укладений вдома на прохання тестатора, у присутності свідків. Облята у міській книзі, того ж дня.

Actum die 22 Februarij. Anno Domini 1682

Testament nieboszczyka Jarosza Oleszkowicza, nieszczanina kowelskiego

Suscepta przyjęta jest testamentu nieboszczyka wysz mianowanego, który iest ingrossowany dla lepszej doskonałości, który testament przy bytności tak całego maistratu, jako i pospolitych ludzi niżej na podpisach mianowanych. Który testament de verbo ad verbum⁹¹⁰ ut sequitur tenores talis:

W imie Przenaj[ś]świętszej żywot dającej i nierozdzielnej Świątej Trójcy Ojca i Syna, i Świątego Ducha, niech się ku wiecznej pamięci stanie. Amen.

Stań się ku wiecznej pamięci teraz i napotym będącego wieku ludziom. Ponieważ na tym świecie nie masz nic pewniejszego nad śmierć i na wykonanie onej. Przeto ja, Jarosz Oleszkowicz, będąc od Pana Boga chorobą nawidzony, w ktorej chorobie widząc siebie być bliższego śmierci niżeli żywota. Ale mając zupełny rozum i doskonałą pamięć, chcąc ubogą majątność moje za żywota mego przystojnie rozporządzić, aby po śmierci mojej żadnej szarpaniny od krewnych // [89v] moich żona i dziatki moje nie mieli ni od kogo.

Naprzód tak rozporządzam i reistruje wszystkie majątności moje, tak i długi moje, którem zaciągnął u pewnych osób. Naprzód dom mój leżący w Rynku s pracy moj[ej] wespół z małżonką

⁹⁰⁹ Має бути: гришное

⁹¹⁰ Так у тексті, має бути: de verbo ad verbum

moją nabyty, z jednej strony sław[etnego] pana Awdija Olifirowicza, a z drugiej strony od Majera arędarza, ten żonie mojej leguję i otkazuję z córką moją młodszą na imie [Olena]⁹¹¹. Także i włókę pola i folwark nazywający się Copijkowski i ogrody puste leżące za Glinianką małżonce mojej z córką moją leguję i otkazuję. Do którego to domu i folwarku, także i gruntu wysz opisanych żadnych krewnych moich tak bliskich, jako i dalszych żadnego rekursu i possessjej mieć nie będą powinni. Drugą włókę pola zięciowi memu ojcowskie na imie Feskowi Maximowiczowi i córce mojej na imie Juchimce odkazuje. Także i pułplacu, któremi przypadło s podziału od brata mego na imie Pawła i komore w Krasnej Wole, i to zięciowi memu z pracy moją leguje i na wieczność im daruje. Co się tknie wołów i konia, to sprzedać i ceremonie należyte podług zwyczaju chrześci[j]ańskiego za dusze moje aby byli odprawowane. Także i długi moje, którem u pewnych osób zaciągnął, naprzód u Fedora Maximowicza, zięcia mego złotych 10, także i do Dubowy wujtowi Jarmołowi złotych 20. Do cechu szewskiego złotych 8. Co się zaś tknie długu u brata mego Pawła Wrony s Korca, podług decretu nakazanego. Co się w rachunek pokaże s tych dobr moich wszytkich tak stojących, jako i leżących i ruchomych, ma żona moja córke moje na imie Jachimową, którom już poszłubił, wyposażyć i wesele podług spomożenia odprawić. Do tych wszytkich dobr moich i małżonce miłej i córce mojej młodziej za opiekuna podaje a to dla Feska Maximowicza zięcia mego, któremu wszystkie moc daje i władze, wszytkich oddalając, tak braci, jako i siostr moich oddalam, nikomu nie zostawuje żadnej własności. // [90]

A jeśliby kto kolwiek z braci abo siostr moich miał chto turbować, tym testamentem moim niniejszym zmocniam. A chto by się ważył tej ostatniej woli mojej przeciwzić, tedy i go na Sąd Bozki pozywać będę.

Co my, urząd, widząc dobrą wolą sław[etnego] Jarosza Oleszkowicza i przy dobrej pamięci będącego, ten testament dobrowolny rękami naszemi własnemi podpisujemy i stwierdzamy przy pieczęci miejskiej kowelskiej. Przy którym testamentcie był urząd miejski, to jest pan Jan Suprunowicz lent[wójt], p. Jędrzej Znojewski bur[mistrz], p. Hrehory Panasowicz burm[istrz], p. Gabriel Suprunowicz, p. Demian Markiewicz, p. Andrzej Stefanowicz ławnicy. A s pospólstwa sławetny pan Awdiej Olifirowicz były rajca, Nazar Samsonik i Jarmoł Jaskowicz.

Który to testament dla lepszej doskonałości i wiary do xiąg miejskich wiekuistych jest wpisany. Pisan roku i dnia wysz mianowanego.

123. Тестамент Мартиніана Жуковецького, унійного протопресвітера і генерального намісника володимирської катедрі.

Володимир, 2 березня 1682 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 28, оп. 1, спр. 126, арк. 1312 зв.–1315 зв. Укладений на прохання тестатора у дворі на Залужжі, у присутності свідків. Облята до володимирської гродської книги. Для вписання подав писар володимирської катедрі Миколай Ланевський, торчинський протопоп, 26 жовтня 1682 р.

Облята тестаменту зошнього превелебного въ Богу его мѣлсти отца Жуковецького, протопопи володимерского, о распоражене добр списаного

Року тисеча шестсоть ѿсmdесат второго
мѣсца октобра двадцать шостого дня

⁹¹¹ Ім'я не вписане, але з іншого акту відомо, що дочка тестатора мала ім'я Олена: ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 8, арк. 37.

На вриде кгородскомъ в замьку его кор. мѣсти володимѣрскомъ передо мѣною Теодором Прокоповичомъ Килецьким, наместником буркграбства замьку володимѣрского, и книгами нинишньними кгородскими старостиньскими, stanowszy personaliter przewielebny w Panu Bogu ojciec Mikołaj Łaniewski, pisarz katedry z biskupiej włodzińskiej, protopopa torczyński, testament ostatniej woli zesłego niegdy przewielebnego w Bogu JMc ojca Martyniana Żukowieckiego, protopopy katedry włodzińskiej, o rozporządzeniu dobr po nim pozostałych prawnie sprawiony z podpisem ręki tego zesłego // [1313] ojca protopopy włodzińskiego, także z podpisami rąk Ich Mościów panów przyjaciół dla wpisania do xiąg niniejszych per oblatam podał. Prosząc aby przyjęty i w xięgi wpisany był. Który ja urząd dla wpisania pomienionych przyjmując, czytałem tenoris sequentis:

W imie Boga Wszechmogącego w Trójcy Świętej jedynego. Amen.

Ja, Martynian Żukowiecki, protoprezbiter i namiesnik generalny katedry włodzińskiej, mając zawsze przed oczyma conditią śmiertelności, której każdy człowiek podległy jest w tym największe staranie miałem, aby nieopatrznie i nieostrożnie z żywotem tym doczesnym rozstać się nie przyszło. Gdyż śmierć pewna, ale czas jej niepewny i niewiadomy [dlaczego] życzyć ma sobie każdy takiego życia, aby w Panu Bogu tu na ziemi doczesnej, a po śmierci z Bogiem wieczny żywot prowadził. Ale wiem i znam to, że wielkie mnóstwo grzechów moich [do] takiego życia przeszkodą mi było. Nadzieja mi sama niezmiernego miłosierdzia swego, Zbawicielu mój przenaślęszy, a przyczyna przenaślęszej rodzicielki Twojej pewna mnie czyni, za przyczyną onej i przena[j]droszej i niewinnej męki twojej wszystkich grzechów [...] ⁹¹² odpuszczenia a nie przebranej i niezmiernej łaski twojej dostąpienia uczes[t]nikiem mnie uczyni wspieranie nieogarnione. // [1313v] Przena[j]świętsza Matko, Miłosierdzie Twoje, że dusza moja grzeszna grzechami zmazana a niewinną krwią Zbawiciela mego i Syna Twego przena[j]droższego odkupiona w ręce jego przez ręce Twoją przenaślętsze oddawana będzie, do czego i was święci Patronowie moi na pomoc zzywam. A naprzód ciebie, Aniele Strażu mój, którego grzechami moimi często obrażałem, Święty Michale Archaniele, Święty Janie Krzycielu, Święty Janie Ewangelisto i was wszystkich świętych Bożych, których za osobliwych patronów zawsze miałem, abyście przed majestatem Najwyszego za grzechów odpuszczenie moich modlili się i zbawienie duszy mojej uprosić raczyli.

Teraz lubo ja nawiedzeniem najwyższego choroby złożony, zostawam na umyśle jednak zdrowym, będąc takowe rozporządzenie rzeczy wszelakich moich tym testamentem ostatniej woli mojej czynie i po śmierci mojej mieć chcę. Oddawszy już grzeszną duszę moją w najdroższe rany Zbawiciela mego, od którego ją mam. Ciało moje grzeszne aby było pochowane w cerkwi katedralnej włodzińskiej podle nieboszczyka brata mego rodzzonego ojca Bazylego Żukowieckiego, protopopy tej że katedry włodzińskiej. Na którego ciała mego pogrzeb, ponieważ żadnych pieniędzy w gotowiznie nie mam, konia siwego i woła jednego sprzedać proszę, ażeby te pieniądze nigdzie indziej, tylko // [1314] na pogrzeb mój obrócone byli.

Co się zaś tknie spraw cerkiewnych tak przy mnie, jako i przy urodzonym JeMści panu Alexanrze Biało-brzeskim, regencie ziemskim włodzińskim będących, wszystkie za odebraniem przy synu moim wielebnym JeMci xiędzu pisarzu Stolice Apostolskiej zostawuję. Także zapis nasz wlewkowy od nas obojga z zesłą małżonką moją, dziatkom naszym w grodzie włodzińskim roku tysiąc sześćset siedmdziesiąt siódmego miesiąca Juni dwudziestego ósmego dnia na dobra dworek i ogrody na Załużu w dekrete grodzkim włodzińskim i głównym trybunalskim koronnym lubelskim mianowane. A mnie za wykład na te prawo dochodząc tych

⁹¹² Нерозбірливе слово

dobr z własnej summy i posagu małżonki mojej i wielebnych ojców kapitulnych i kryłozan cedowany, a summy pułosmuset złotych podał nam obojgu małżonkom onerowany, zeznany tą ostatnią wolą moją. Approbuję i inquantam by od kogo kolwiek o ten dworek grunta i ogrody impeditie takowe ztąd kolwiek zachodzić mieli, jako i o samą summę na tych że dobrach pułosmesta złotych polskich będącą. Tedy takowego każdego tej woli mojej sprzeciwnego i dziątek moich, jako i successorów ich turbującego na Straszliwy Sąd Boży pozywam.

Co się tknie domowej substancji mojej, ponieważ żadnej gotowizny w summie i w depositie ani złota, // [1314v] srybra i splendorów, tak wysokich domowych nie mam, tylko te drobiazki, ponieważ inne, com miały z krwawej pracy mojej, wszystkie łożył na obrone Cerkwie Bożej i na prawa, dochodząc całości jej, tedy te przestały pare koników cisawe wielebne mu ojcu pisarzowi i córce mojej a małżonce jego. Także woła jednego z miłości mojej ojcowskiej ofiaruję. Co się zaś tknie w gotowiznie zboża mego w gummie i zasiwku na przyszły rok przychodzącego, z tych za duszę moje na sorokoust złotych dwadzieścia. A za duszę małżonki mojej złotych dwadzieścia i za duszę małżonki mojej do szpitalu korcy dwa żyta, a wypłacając długi różne, które się znajdować się po nas obojga mieli, do dispositiej dziątek moich oddaje. Gotowego tylko żyta kup dwadzieścia w zasiwku plus minus po korcy pięciu, okrom czeladnego zostaje się owieczki moje sześcioro i wolika jednego synowcowej mej pannie Alexandrze Żukowieckiej i pisarzownie kapitulnej, po rodzonym bracie moim w sieroctwie pozostajej, ofiaruje tym że dziatkom moim aby oddali bez wszelkiej turbatjej, przykazuję. Xięgi zaś, które tak po bracie moim, tak i przeze mnie nabyte, te wszystkie Jego Mości ojcu pisarzowi, synowi memu ofiaruję i oddaje. Suknie moje, która jest w zastawie // [1315] we złotych dwunastu, temuż wielebne mu ojcu pisarzowi wykupić pozwałam i na swój pożytek obrócić. Także i kaptur, którym dał dobre dania odebrać pozwałam. Więcej nie mając nic nadto do dispositiej, wszystko jako sie wyżej opisało porządkiem swoim każda rzecz iść ma. Dziątek moich przymiłszych upraszam i napominam, aby w żadnej rzeczy tej wyraznej woli mojej nie byli sprzeciwni.

A jeśliby Pan Najwyszszy mnie do pierwszego zdrowia przywrócił raczył, tedy te wszystkie rzeczy przy mnie zostawać mają, i potem według woli mojej wolnemi będzie według upodobania mego tym wszystkim disponować.

I na to dałem ten testament ostatniej woli mojej z podpisem ręki mojej i innemi przyjacielami memi.

Działo się we dworku na Załużu, roku Pańskiego tysiąc sześćset ośmdziesiąt wtórego, miesiąca marca wtórego dnia.

У того тестаменту подписи рукъ в тие слова:

Martynian Ż[ukowiecki] p[rezbiter] k[atedy] wl[odzimierskiej].

Jako przy tym będący i oczewiście proszony do podpisu Jerzy Burłowicz prezbiter apostolski, interogator kapitulny włodzimirski.

Przy tym testamencie proszony będący o podpis Alexander Białobrzewski ręką swą własną podpisuję się i personaliter będący.

Jako ustaje proszony przyjaciel Marcin Stanisław Piaskowski.

Ustnie proszony // [1315v] do podpisu od przewielebne go Jego Mości ojca protopopy i prezbitera, namiesnika generalnego katedry włodzimirskiej Jan Grzegorz z Krynowicz Wielkich Krynowicki.

Котораа то ѡблгата тестаменту за поданемъ и прозбою вишь менованого его млсти подавающого, а за моимъ урядовымъ принатемъ до книгъ нинешнихъ кгородскихъ володимерскихъ есть вписанаа.

124. Тестамент вйта Стефана Вишпольського.

Володимир, 12 грудня 1683 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 28, оп. 1, спр. 129, арк. 873–874. Укладений на прохання тестатора у присутності свідків. Облята до володимирської гродської книги, 15 квітня 1684 р. Подав для вписання Владислав Бранський.

Облята тестаменту зошлого его мл. пана Вышьполского,
воита володимерського

Року тысяча шестсотъ осмдесать четвертого,
мѣса априла петнадцатого дня

На уряде кгородском в замку его кор. мл. володимерском, передо мною Томашем Савицким, намесником буркграбства и замку володимерского и книгами нынешними кгородскими старостиньскими, stanowszy personaliter urodzony Jm pana Władysław Brański testament ostatniej woli zesznego niegdy urodzonego Jm pana Stephana Wyszpolskiego, wójta włodziimirskiego, o rozporządzenie dobr wszelakich po nim pozostałych правне справiony z pieczęcią i s podpisem własnej ręki jego, także z pieczęciami i podpisami rąk Ich Mściów panów przyjaciół przy tym będących, dla wpisania do xiąg niniejszych grodzkich włodziimirskich per oblatam подаł, prosząc aby przyjęty i do xięgi wpisany był, którego ja urząd ad acticandum przyjmując czytałem i tak się w sobie ma:

W imie Trójcy Świętej Ojca, Syna i Ducha Świętego. Amen.

Jako każdy człowiek żyjący ma się spodziewać przemożenia śmiertelnego także więc daleko w ręce i ten, którego Bóg z woli swojej Pańskiej dotknie tak chorobą, jako też i inszemi nagłemi przypadkami, lecz że i mnie ręka Pana dotknęła przez pana Remiana Suryna, z której occasiej przy starości lat moich z tego świata schodzić muszę.

Naprzód duszę moję w ręce Boga wszechmogącego oddaję pokornego, upraszając aby jako Bóg i Pan miłosierdny, nie pamiętając na nieprawości moje, raczył duszę moję do łaski swojej świętej przyjąć. Czynię tedy takowe rozporządzenie ostatniej woli mojej.

Naprzód ciało moje składam w kościele ojców dominikanów włodziimirskich w kaplicy dziada miłości mojej pana Jana Przylepskiego, instigatora koronnego, jako może małżonka moja ujednać od pogrzebu proszę małżaki mojej, aby o duszy mojej pamiętała i według możności swojej za // [873v] moję duszę dobrze czyniła. Mikołaja, syna mego starszego, któremu na szkoły spendowałem, jako też i kilka razy na wyprawy do wojska, a że nie chciał słuchać i nie szedł za wolą moją ojcowską, zbawił mnie przez swój niestatek dobr poleskich, nie pamiętając jego inszych terminów do urazy mojej ojcowskiej. Tedy onego od wszystkiego terazniejszą ostatnią wolą moją odsądzam i na Straszny Sąd Boży pozywam, jeżeli by co kolwiek tak małżonce mojej, jako i dziatkom moim krzywdę miał czynić. Tedy tak od summ pieniężnych, jako też i od wszystkich dobr moich, na które summy są, przewody prawne, jako to z panami Białobrzeskimi i panami Trypolskimi już skończone. Sprawy także z Jm panem Olizarem podsędkiem kijowskim, u którego mam pewną summę, na którą są przewody prawne i to w moc małżonce mojej daję. Długi jakie kolwiek pokazały by się mnie należące, jako i małżonce mojej, te wszystkie do dispositiej mojej małżonce oddaję według zapisów karty rekognicji. Córka moja starsza Konstantia Berezecka, która jest ode mnie za żywota wyposażona, ta nie ma należeć do dobr po mnie pozostałych, tylko na tych dobrach ma zostawać, które ode mnie mają zapisane oprócz spadkowych. A teraz uniżenie upraszam wielmożnych Ich Mościów panów kasztelaniców brasławskich starszego, jako i młodszych, ażeby pamiętali na to, żem wiek mój

na usłudze trawił świętej pamięci tak dziada Ich Mości, jako też i rodzica Ich Mości, tedy co kolwiek mam za wysługi moje zapisanego, mianowicie na wójtowstwie według zapisów i obligatjej wielce upraszam o to, żeby Ich Mość nie czynili krzywdy małżonce i dziatkom moim i primaris upraszam wielmożnego JeMości pana Marcyana z Szpanowa Czaplicza, podkomorzego kijowskiego, za opiekuna małżonce mojej i dziatkom moim aże byle pamiętał na to, żem kiedy kolwiek dobrodzieja mego na siebie obraził. // [874] Powtórnego przyjaciela do tegoż testamentu upraszam JeMści pana Władysława Kopcia, miecznika mściławskiego, jako krwie małżonki mojej, także upraszam Ich Mościów panów Władysława i Kazimierza Brańskich, jako rodzonych braci małżonki mojej do tej że opieki, gdyż trzymam po łasce onych, że nie będą czynić krzywdy tak małżonce, jako i dziatkom moim. Do tej że opieki upraszam Jm pana Jerzego Wyszpolskiego, jako brata stryjecznego mego, Jm pana Stephana Berezeckiego, jako zięcia mego, upraszam w.m. że z miłości swojej synowskiej w czym małżonka moja będzie affectowała, był radą i pomocą.

Tak tedy kończę ten testament ostatniej woli mojej, żeby nikt temu nie przeczył, gotowem go na Straszny Sąd Pański pozywać.

Ich Mościów panów przyjaciół na ten czas przy mnie będących do podpisu uprosiłem.

Działo się we Włodzimirzu, roku tysiąc sześćset ośmdziesiąt trzeciego, miesiąca decembra dwunastego dnia.

У того тестаменту при печатех притисненихъ подписы рукъ тыми словы:

St[efan] Wyszpolski

jako proszony przyjaciel przy tem będący testament podpisuję się swym i brata mego Władysław Brański, Kazimierz Brański

Jako proszony i będący przy tem testamencie podpisuję się Roman z B. Berezecki m.pr.

Przy tem testamencie będący Jerzy Wyszpolski.

Которыи то тестаментъ за поданем и прозбою выше менованое особы подаваючое за принатемъ моим урядовым до книгъ нынешныхъ кгородскихъ володимерскихъ есть вписаныи.

125. Тестамент шпитальної бабки Марини.

Олика, 24 серпня 1684 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 1, арк. 13. Укладений на прохання тестаторки у шпиталі Св. Хреста, у присутності свідків. Облята до міської книги того ж дня.

Оубл.: Н. Білоус. «Вызнаваю сим моим тастаменьтом и ѿстатнею волею своею». Тестаменти волинських міщанок... С. 156.

Actum ołyce[nsi] in Xenodochio S[ancti] Crucis, die vigesima quarta Augusti, feria quinta.
Anno D[omi]ni 1684

Testament Maryny, babki w szpitalu Świętego Krzyża

Na instantią nabożnej Maryny, babki szpitalnej, zeszedł pan Alexander Stanisław Charmeński, wójt ołycki i szafarz tegoż szpitala, z panem Hieronimem Taniukiewiczem, burmistrzem, do szpitala S[więtego] Krzyża. Którą to babkę zastali chorą na ciele, zdrową jednak na zmysłach, która duszę Panu Bogu w ręce, jeśli się z tym światem rozłączy, aby było według przemożenia ciało pogrzebione pod starym kościołem, pod figurą podle Wojciecha, wnuka swego. Co się zostać może, naprzód gotowych pieniędzy złotych piętnaście i groszy trzynaście, osnovy albo raczej motków kądzielnych ośm, kłębków zgrzebnych trzy, siermiężka biała nowa

krótka, kozuch stary, chust w skrzynię mało co i to stare, z których w jednych położyć się kazała, a pieniądze gotowych co się zostanie, to na msze święte, to też na obiad dla ubogich za duszę. Na trunnę i na pogrzeb według przemożenia ostatek też zleciła sumnieniu pana wójta, prosiła aby na duszę jej pamiętał z starszą babką.

Co wszystko dla pamięci jest zapisano.

126. Testament райці Єроніма Таниюкевича.

Олика, 13 жовтня 1684 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 1, арк. 18 зв.–20 зв. Укладений вдома тестатором власноруч. Облята до міської книги 21 жовтня 1684 р. Текст місцями сильно пошкоджений. Наприкінці дописано додаток.

Judicium necessario bannitum in domo famati domini Hieronimi Taniukiewicz, consulis et civis olycensis. Sabbatho, die vigesima prima Octobris. Anno Domini 1684

Testament sławetnego pana Hieronyma Taniukiewicza, rajcę m[iejskiego] o[łyckiego]

Na żądanie i ustną proźbę sławetnego pana Hieronima Taniukiewicza, rajcę miasta Ołyki, wyżej opisany Jm pan Jan z Zwierzyn Zwierzyński, kapitan zamku ołyckiego, na miejscu sławetnego pana Alexandra Stanisława Charmeńskiego, wójta ołyckiego, który na ten czas był słabego zdrowia z pewnej przyczyny proszony z ławnikami przy obecności przerzeczonych panów radziec i panów mieszczan, aby mością Michała Kazimierza Olszewskiego, pisarza przysięgłego ołyckiego, zszedłszy w dom do mianowanego wyżej p. Taniukiewicza, którego choć na ciele chorobą od Boga dotkniętego, przy zmysłach jednak zdrowych i zupełnym rozsądku zastawszy sąd wedle zwyczaju prawa majdeburskiego zagaił. Po którym to zagajeniu sądu żądający testator sam swojemi rękami na gotowym piśmie testament wolej swojej (widząc się być bliższy we śmierci, aniżeli do doczesnego znowu powrotu życia) i rozporządzenia ostatniego około dobr swych podał: prosząc aby w ni w czym nie będąc naruszony do akt niniejszych miejskich ołyckich był wpisany. Panowie sądowi trzymając się prawa i swego zwyczaju, na samy wzgląd, mając słusność i niniejszy testament czytano, kazali tak sławetnej paniej Eufrozyny Hieronimowej Taniukowiczowej // [19] [...] też Mikołaja żonatego i [...] synów zawołać i Theodory Harasimowej [...] a testatoris córki, którego proszenie i przydobywania do urzędu ołyckiego przeciwko ostatniej wolej męża, żony i ojca przerzeczonych dziątek, osób testatora terażniejszego raz[...]tia było. Na które proszenie i przywoływanie żadna osoba, ani żona, ani wyżej wspomniane testatoris dziatki, krom jednego Łukasza, syna młodszego, choć w tymże mieście byli, i o testamencie teraz czyniącym wiedzieli, temere non companerunt: nawet suma testatoris pani małżonka dając swego uporu znaki, nie dbając na proźbę i przywoływanie do sądu drzwiami w sieniach trzasnąwszy z domu precz odeszła. Zaczyn iudicium praesens in ulteriori processu ad forum comparens wolne prawo komu będzie należało, absentes temeramos, jakoby in contumaciam wzdawszy, ten testament na piśmie gotowym od testatora podany, kazał publice w głos czytać, który tak się ma być i temi napisany słowy:

«Widząc w życiu ludzkim nieomylną odmianę po wszelakich na świecie pracach człowiek rodzący się umierać musi, i wszystkie swoje splendory i nabytki opuściwszy, a mając to przed oczyma, że pod ten że dekret i ja grzeszny człowiek i onego exequitią podpadać muszę. Tedy w szrednim wieku moim poczuwszy się być osłabiałym, lecz poki zmysły zupełne i pamięć doskonała służy, nie chcąc, ani życząc żeby ku śmierci mojej (bo wiedzieć trudno kiedy godzina ta przydzie) żadne trudności i niesnaski nie były, ale tego żądając, aby za duszę moję pana Najwyższego błagano, tę moją takową ostatnią dispositiā i wolą czynię i stanowią.

Naprzód podziękowawszy Panu Bogu wszechmogącemu w Trójcy Świętej jedynemu, Stworzycielowi mojemu, że mi w wierze Świętej prawosławnej chrześci[j]ańskiej dni moje przeżyć pozwolił. Duszę moją gdy się z ciałem rozłączy, w ręce jego przenajświętsze polecam, i proszę aby nie pamiętając na ciężkie grzechy moje, które kolwiek na tym padole ziemnym pełniłem, raczył ją przyjąć do przybytku swojego między wybrane swoje. Ciało zaś grzeszne, które z ziemi jest sformowane, ziemi też aby było oddane mieć chce i pogrzebione w cerkwi Świętej według obrzędu i zwyczaju chrześci[j]ańskiego, kosztem i staraniem małżonki mojej Eufrozyny i Łukasza, syna mego młodszego, według możliwości ich, jednak bez wielkiej pompy i utraty.

Dobra też moje i nabytek, ile mi Pan Bóg dać raczył, tak rozporządzam: mianowicie dom z świetlicą, piekarnią i stajenką w ulicy Czobotarskiej, między domami z jednej strony Mikołaja Szkopilewicza, z drugą Sidorowej Kondratowiczowej wdowy, tyłem sławetnego p. Falileja Wasilewicza, rajcy miasta Ołyki, stojący i wybudowany, a czwierci placu ze wszystkim i wszelakim sprzętem domowym, cokolwiek do domu należy niżej mianowanej małżonce mojej Eufrozynie i synowi Łukaszowi leguję, w którym teraz leżę, a po śmierci mojej onym po połowicy należeć będzie. Zasiwek // [19v] na trzech czwierciach [...] na folwarku i to małżonka moja [...] używać nie rozrywając nic ani tracąc [...] Jeszcze do tego na tym gruncie, który ma za przywileje od św. pamięci xcia JMci pana i dobrodzieja mego młciwego otrzymanym i wymierzony na Rynku na zbudowanie komory, też małżonka moja z synem Łukaszem wspólnie komorę dla swojej wygody niechaj zbudują, a nikt się więcej do tego interessować nie powinien, a ni im w żadnej rzeczy przeszkody czynić. Też małżonce mojej Eufrozynie ogród za bramą murowaną na wygonie między folwarkami po jednej stronie JMci pana Hulewicza, pisarza ziemskiego łuckiego, po drugiej zaś Jana Bunoszewicza, mieszczanina ołyckiego, odkazuję i naznaczam też i łoszycę, której na wiosnę da Pan Bóg dwie lecie będą oddać. Łukaszowi zaś synowi mojemu młodszemu, pamiętając na to, że też onemu nic za żywota swego nie dałem, ani sprawił, i owszem że mi był pomocny tak robotą swoją, jako też i cokolwiek sobie zarobił pieniędzmi do budowania wyżej opisanego domu i budynku, jako mię Pan Bóg był pożogą nawiedził. Temuż synowi Łukaszowi folwark Prochorowski z kłunią i z sadem, tamże pułwłoki pola i osminę o miedzą pola, z jednej strony pana Mikołaja Butowicza, z drugą Semena Hmyrki leżące, nic nie excipując naznaczam i leguję, także kuntusz łazurowy falendyszowy z guzikami srebrnymi i klacz ze zrzebięciem, temuż Łukaszowi synowi daruję. Mikołajowi, synowi starszemu memu, czwierć włoki pola Bondarowską i pułplaca na Zawrociu bez budynku zostawuję, naznaczam i daję, i sad przy tym polu, bo też sam uznać może i mi dobrze, jako też miał dosyć łaski mojej i jako wiele przez jego lekkomyślność i popędliwość traciłem i szkodowałem, co i zrachować trudno. To najznaczniejsza, kiedy się z panem Kuryłowiczem sprawował, dałem za niego w zamku złotych sto. W inszych zaś zawodach, co czynił niech się sam porachuje. Chwesi, córce mojej, ogród bondarowski leguje, gdysz i ta wzięła za swoje, dałem jej i pas wielki srebrny kozackiej roboty, który się stał złotych ośmdziesiąt, spodnicę muchajeru tureckiego za złotych trzydzieści, katanka falundyszu dobrego lisami podszytą kosztującą złotych sześćdziesiąt. Płótna tkackiego cienkiego ile mogło być lekko rachując na złotych czterdzieści. Już tedy tak syn mój starszy Mikołaj, jako i córka moja Chwesia ani małżonce mojej a matce swojej, ani Łukaszowi, synowi młodszemu a bratu swojemu, ni w czym przeszkody, ani krzywdy czynić nie mają i nie powinni będą. Który to Łukasz, syn mój młodszy, matkę swoją [...] // [20] [...] i rodzicielkę szanować i przy sobie [...] na duszę pamiętać i ratować ją według przemożenia swego.

Długi co winien, to jest do Bractwa Panny Najświętszej złotych cztery i do cechu kuszniarskiego, jako się według rejestru panów braci pokazać może, też małżonka moja z

synem Łukaszem powinna będzie, a co też mnie winno, to spólnie oboje odyskać i odebrać mają, mianowicie na gruncie Iwana Krasowskiego, gdzie była niegdy świetlica, ale zgorzała, należy mi złotych ośmnaście, bo ja mam arreszt na to, jeżeli się kto będzie do tego gruntu odzywał, tedy te złotych ośmnaście zapłacić będzie powinien małżonce i Łukaszowi, synowi mojemu. Stepan Sereda winien złotych [...] co się przejął pinieżyczkę, za czapki Paweł Horoszkowicz winien złotych ośm i to tylko by [...] stary kozuch, który się stał groszy czterdzieści. Chilko Hirka winien złotych [...] jeżeliby zaś małżonka moja wyżej pomieniona po śmierci mojej [...] syna Łukasza odłączyć albo zamaż pójść, tedy przerwczony Łukasz, syn młodszy, co ludzie najdą za wyżej opisany dom, który jemu z matką spólnie należał, połowicę będzie bliższy zapłacić, i przy wszystkim spokojnie zostawać.

Tedy przy tej że mojej ostatniej wolej i dispositiej, upraszam za opiekunów i protektorów małżonce mojej Eufrozynie jako białogłowie sławetnego p. Falilieja Wasilewicza rajcę, jako sąsiada, synowi Łukaszowi, jako młodszemu, sławetnego pana Fedora Kuryłowicza, przyjaciół moich zacnych, aby byli łaskawi i onych ratowali w potrzebach ich. Za co też im nagroda od Pana Boga będzie. Upraszam też przy tym Jm p. wójta, panów burmistrzów, collegów moich i wszystkiego magistratu miasta Ołyki teraz i napotym będących, moich wielce łaskawych panów, aby gdy się mi przyjdzie w tej terazniejszej słabości mojej z tym się rozstać światem, ten mój testament i ostatnia wola moja nie naruszona ni w czym na potomne czasy zostawała. A jeżeliby mi Pan Bóg jeszcze zdrowia użyczył, a z tej mojej niemocy dzwignął, i życia przedłużył: tedy mi będzie wolno ten testament zcassować, znieść, poprawić, co by potrzeba było, i inszy według propositiej, czasu i conditiej uczynić.

A teraz dla większej wiary i wagi tego to testamentu mojego poki mi jeszcze siły pozwalają, ręką się moją własną podpisuję.

W Ołyce, dnia trzynastego, miesiąca Octobra, według rzymskiego kalendarza, a według starego dnia trzeciego Octobra, roku Pańskiego 1684. Na tym testamencie podpis ręki samego własnej testatora takowy: Hieronim Taniukiewicz.»

Po przeczytaniu tego testamentu i ostatniej testatoris woli, tenże testator raz, powtore i potrzecie świadczył się i protestował [...] nieposłusznych i niechcących słuchać teraz tego testamentu. Którzy się jeszcze mogli // [20v] czego upominać i deklarować [...] wyżej opisanemi i ustnie tenże [przypomi]nał sam, uczyniwszy i dawszy dla przepisania miał gotowy, który aby ni w czym nie naruszony zostawał upraszał, i aby in contrarium venientibus temu testamentowi napotym, że sie teraz miawszy czas nie odzywają i nie słuchają, żadne dobrodziejstwo prawne zachowane nie było, jeżeliby co które z nich więcej albo inaczej na ten testament sobie usurpować chciało i ważyło się tak żeby według tej ostatniej wolej każdy swą kontentował się na się naznaczoną pozostałych dobr divisią. Praesens tam że będący Stepan Sereda, mieszczanin ołycki, o wspomniony w testamencie od testatora dług złotych trzy, upraszał aby był uwolniony, bo onemi nie korzystał i nie pamięcią się o tej [...]ce za Pinczuczkę wymawiał. Recoligowawszy się testator na proźbę instantis supos[...]ł od tego długu.

Co jest za obłożeniem pamiętnego do akt niniejszych miejskich ołyckich przyjęto accuratissime słowo w słowo zapisano.

127. Testament miścanki Фрузини Монджейовської.

Дубно, 12 грудня 1684 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 10, арк. 10 зв.–11. Укладений вдома на прохання тестаторки. Облята до міської книги, 11 травня 1686 р. Подав для вписання Казимир Мишкович Пишилуський, опікун дітей небіжчиці. Наприкінці дописано додаток.

Anno 1686, die 11 Maj

Per oblatam testamentu niebożczki pani Mądrzejowskiej

Na urządzie miejskim dubieńskim przede mną Stefanem Molewskim, wójtem, i przy bytności sławetnych panów Bazylego Korbusa, lentwójta, Jana Czeretowicza, Kostantego Wasilewicza, Jaremia Zaluźnego, burmistrzów, Jacentego Zaluźnego, Fedora Szumskiego, przysiężnych, personaliter stanowiący jego m. pan Kazimierz Myszkowicz Przyłuski, opiekun Ich Mciów panów Mądrzejowskich, żondał nas urzędu miejskiego dubieńskiego, abyśmy pozwolili przyjąć testament godnej pamięci niebożczki pani Fruzyiny Mądrzejowskiej, który w sobie tak specyfikuje:

W imie Trójcy Przena[.]świętszej, Ojca i Syna, i Ducha Ś[.]więtego. Amen.

Ja, Fruzyina Mądrzejowska, będąc na ciele chora, ale na umyśle zdrowa. Wprzud polecam duszę moją Panu Bogu w Trójcy Ś[.]więtej jedynemu. Ktury aby raczył przyjąć do łaski swej niebieskiej mnie stworzenie, jako Bóg miłosierdny, a Pannie przena[.]świętszej, jako matce miłosierdzia dziełki moje, jako opiekunce, wszystkie oddaje.

Synowi memu starszemu na imie Stefanowi jużem dałam konia, a szable ojcowską ordynuje, niech sobie wykupi u [pani] wileńskiej, która we czterech złotych. A provisia od tego po szelągu od złotego. Drugiemu synowi memu Alexandrowi łoszaka cisawego i krowę gniadą. A Marcynowi, synowi memu, łoszyczkę i krowę plasze kusą. Helenie, córce mojej, tysiąc złotych na Bułacowcach według interczyzy ostatnią wolą moją leguje. Feskowi, słudze memu i poddanemu, kobyłę mrozowatą i sukno w tkacza odyskać, s tegoż sukna sierżmięg dwie i ubiory zrobić i krowę jego własną ze dwiema byczkami i swinke, kobyłe jesliby się komu podobała, niech że mu trzydzieścia złotych odda, tedy ją weźmie, inaczej nie czyniąc, zawiązuje takowemu Strasznyemu Sądem Bozkim. Do fary leguje krowę plaszą s cielęciami. Do ojców bernardynów leguje plac, który leży podłe Łandziejowskiego. Do pogrzebienia ciała mego proszę pani Zakrzewskiej i JeMci pana Przyłuskiego żyto pomłucić i siana z jaki wuz przedać. // [11] Na pogrzebienie ciała mego za folwarek pieniądze odyskać u JeMci pana Trzecieckiego summe zł. 140. A chałupa, która na tem że gruncie była zgorzała, co przypadkowa sprawa była, jeśli by się co na niej praetendowało, w czym jako sumienie jego podniesie. A komorke dał za kilim, którego JeMć pan Trzeciecki zgubił, jako się z pirszą żoną żenił. A uchowaj Boże wygnania z Konstantynowa żeby Hala, córka moja, wolne przytulenie tu miała i czetwertyne pola zasianego, żeby miała do wyżywienia. Co tyż ja przy ostatniej woli mojej umyśliwszy to wszystko P. Boga w Trujcy Ś[.]więtej jedynemu w opiece oddaje i JMści Panu Przyłuskiemu i pani Zakrzewskiej.

Fruzyina Mądrzejowska.

W Dubnie działo się. 1684, die 12 Decembris.

Ten że JeMć pan opiekun prosił nas urzędu miejskiego dubieńskiego, aby dla pamięci do xiąg wpisaną krzywdy pp. Mądrzejowskich, to jest Alexandra i Marcina, w opiece u niego pozostałych. Który to najstarszy brat rodzony p. Stefan, nie niawszy opieki w zleceniu mu od rodzicielki swą i bez opowiadania się JeMci panu opiekunowi odkazaną krowę kusą plaszą z cielęciami same jedną przedał, bo łoszyczka zdechła, p. Marcynu za zł. 19 w roku 1685 przed

Trzema królami ruskimi, to jest msca stycznia. P. Alexandra przez gwałt wydarszy łoszaka cisawego i onego pobiwszy, sprzedał Wołoszczukowi za zł. 28. Item żyta z pola pozbierawszy, bez wiadomości JeMci p. opiekuna tudzież braci rodzonych poprzedał. Którego żyta było kop 10. A kopa dawała po ćwierci, a ćwierć była na ten czas po zł 8. Co wszystko na swój pożytek obrócił. Co się działo 15 Aug. 1685. On że JeMć pan opiekun upominał p. Stefana Mądrzewskiego, żeby krzywdy między braciej m. Łądrzej w opiece będącej i kturzy tak odpowiedział: kiedy pieniądze będziemy odbierać od JeMci pana Trzecieckiego, wuja naszego, za folwarki, co na mnie będzie przynależało, weźmą pp. bracia, i inszych szkud niemało poczynił fructyfikując, tak folwarku zasiano, jako też i przynależności do niego należącą, com i urząd miejski dubieński na affectatią JeMci Przyłuskiego do xiąg miejskich przyjęli tak testament, jako i szkody ukrzywdzenia pp. Mądrzewskich.

128. Тестамент бурмистра Андрія Знойовського.

Ковель, 18 січня 1685 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 7, арк. 233–234 зв. Укладений на прохання тестатора у присутності свідків. Облята у міській книзі, 4 лютого 1685 р.

Actum die 4 Februarij. Anno 1685

Oblata do xiąg testamentu sławetnego ś[więtej] p[amięci] nieboszczyka Jędrzeja Znojowskiego, burmistrza, dla lepszej wagi i doskonałości przy bytności całego magistratu i sławetnych Marcina i Stefana Znojowskich, braci rodzonych tegoż nieboszczyka, tudziesz i sławetnego Stefana Stefanowicza, zięcia tegoż niżej na podpisie mianowanych ingrossowana. Quod testamentum est talis tenoris:

W imie Trójcy Na[j]świętszej, Ojca i Syna i Ducha Świętego niech się ku wiecznej stanie pamięci Amen. Jezus, Marija, Jozeph //

[233v] Poniewasz na tym świecie nic nie masz wiekuistego, ale cokolwiek wiemy pod słońcem omnia vicibus suis praeterire aut mutari. A co większa ustawicznej i co moment skazytelniejszej podlegające odmianie nic pewniejszego człowiekowi przed oczy nie wystawując nad śmierć. Przeto ja, Jędrzej Znojowski, to rozmyślając i uważając, że non homines tantum, sed pene omnia mortibus suis virunt według świętego Zenona, i spodziewając się co moment życia mego odmiany, i podobno już bliskiego pożegnania się z tym światem. Będąc z wolej i łaski Boskiej ciężko nawiedzony chorobą, jednak przy dobrej recollekcji i zupełnym rozumie, tudzież i pamięci dobrej zostając, chcę tą ostatnią wolą moją pokornie rozporządzić, ubogą substancją moją, także i dziatki moje, które mi będzie wola moja dać w opiekę.

Naprzód tedy p. Bogu w Trójcy Ś[więtej] jedynemu oddawam duszę moję. Ciało zaś moje ziemi, z której wzięte jest, jeśliby już miał Bóg wszechmogący skrócić dni życia mego. A potym rozporządzam długi moje tak. Naprzód Jej Mści paniej Chłochołowej winieniem złotych trzysta, które wzięłem i pożyczyłem z zięciem moim wespół Stefanem Stefanowiczem u niewiernego Zelmana na wypłacenie wzięłem towarem, to jest miedzią złotych dwieście trzydzieści i gr. 40, także wół z zięciem moim, który towar odbierać miał miedzią. Niewierny Zelman po groszy pięćdziesiąt każdy funt rachując. Niewiernemu Morduchajowi złotych siedmdziesiąt, także wół z zięciem na bębny miedzią winieniem, na które to bębny w zamku winno mi złotych trzydzieści, a wzięłem ad rationem złotych czterdzieści, a miedzi starej // [234] pańskiej funtów trzydzieści i sześć, która to miedź przez ogień ledwie do połowice przyszła. Niewiernemu Moszkowi Haskielczukowi winieniem miedzi funtów czterdzieści i sześć, i te

wespół z zięciem moim Stefanem. Jego Mści panu Janiewskiemu winniśmy z zięciem moim funtów sto miedzi, z której to ja, Jędrzej Znojowski, na swą własną potrzebę wzięłem osobliwie funtów sześćdziesiąt i pułsiedma, a funtów trzydzieści i pułczwarta wespół z zięciem moim zostaliśmy winni. Niewiernemu Majerowi Kiwiczowi zostają winien miedzi wespół z zięciem moim funtów ośm. Pańskiej miedzi temuż niewiernemu Kiwiczowi zostajemy winni funtów piętnaście. Jego Mści panu Dołgieli, skarbnikowi lidzkiemu, zostajemy winni miedzi funtów piętnaście wespół z zięciem moim. Temusz Jego Mści gotowych pieniędzy złotych sto. Niewiernemu Abramowi Oszyjnemu zięciowi winienem za ołów złotych dziesięć, także wespół. Niewiernemu Szymzhanowi, szkolnikowi, winienem złotych dziewięć bez grosza – to za cynę wespół z zięciem moim. Żółkiewskiego długu, to jest Piotrowi Stolarzowi, mieszczaninowi żółkiewskiemu, winniśmy z zięciem moim złotych siedmset, na który dług daliśmy membranów dwa, na które membramy oddaliśmy summę złotych sześćset sześćdziesiąt cztery, a zostaliśmy winni złotych trzydzieści i sześć. Cyny mojej własnej mam u niewiernej Pesi, córki Oszyjowej, funtów czternaście, na które winienem złotych dziesięć. U pana Awdija Olifirowicza lentwójta, szwagra mego, mam czarkę srebrną i łańcuszek srebrny do sznurowania dwunastej proby, na które winienem złotych sześć i groszy 15. Niewiernemu Mojszy Płotce zostają winien sam złotych siedmdziesiąt. Wasilowi Bohuszycowi winienem za konia sam złotych dwadzieścia i cztery. Folwark mam na Zahatiu zastawiony u Wasilowej Lutczychy we złotych trzydzieściu, który to folwark kosztuje mię złotych sto. Zięciowi memu Stefanowi Stefanowiczowi winienem złotych trzydzieści i ośm, Alexandrowi Iwanowiczowi, // [234v] burmistrzowi, winienem złotych ośm. Te tedy wszystkie długi moje – dom, folwark, warsztat z naczyaniem, działki moje i cokolwiek może się znajdować in genere et specie splendoru w domu moim, to wszystko panu Bogu naprzód, a zięciowi memu Stefanowi Stefanowiczowi w opiekę oddaję. Konia którego mam, tego sprzedać, a za duszę moją według zwyczaju chrześcijańskie[go] ceremonie należyte odprawić i ciało pogrześć i wszelaki porządek uczynić mocą i powagą testamentu tego.

Który to testament tą ostatnią moją wolą stwierdzam i kto by kolwiek miał się sprzeciwiać temu testamentowi i ostatniej wolej mojej przeczyć, tedy go na Straszny Sąd Boski pozywam.

Działo się przy bytności całego magistratu wyżej w akcie de data, die 18 Januarij. Anno 1685 mianowanego, także i przy bytności sławetnych Marcina i Stefana Znojowskich, braci rodzonych, i Stefana Stefanowicza, zięcia tegoż sławetnego Jędrzeja.

Który to testament dobrowolnie przy dobrej recollekcji, zupełnym rozumie i pamięci uczyniony. My, urząd, powagą naszą i władzą przy przyciśnieniu pieczęci miejskiej i podpisach rąk naszych zmacniamy i stwierdzamy.

129. Тестамент міщанина Василя Дубовця.

Ковель, 8 січня 1686 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 7, арк. 274. Облята у міській книзі, того ж дня. Написаний власноруч тестатором. Подав для вписання Богдан, житель с. Колодниця.

Testament aktykowany do xiąg miejskich kowelskich nieboszczyka Waska Dubowca przez Bohdana, obywatela kolodnickiego, jest podany i uczyniony.

Die 8 Januarij 1686 A[nno].

Во имя Отца и Сѣа и Святого Дѣа. Аминь.

При останнемъ вѣку жита моего чиню вѣдомо тим писаньемъ, ижъ маетност мою такъ лежачую, яко и рухому роспоражаю тымъ способомъ. Халупу напрод

легую впол таким способомъ. Так жони, дочьцѣ моєи на имя Анни половица, а другои дат ли где другая половица, пульволокн зас з засѣвком тои же Анусѣ моєи легую, волоку засѣваную Балащину, и скупъ отдавъши в засѣвокъ легую жонѣ моєи Агафиѣ, такъже и коня жонѣ моєи. Дочце моєи Анусѣ вола и овечьку молодую з старою, а жонѣ овечьку з агънатѣм, фольварокъ впол з дочькою, под тоєю коньдицею, если жона моя при надѣи будучи, породивши договодвала, если синь, винень ѣнь вивинити дочьку помененую Анну, а если дочку, то впол маєт бити. Жита мацѣ двѣ жонѣ моєи, шом винень, вношеньє отдано дочцѣ моєи Анни мацю третью, сало цилоє дочце, а другое сало жонѣ, свиньку и веприка дочцѣ легую, пчоли єдни сем[...] ⁹¹³ брату, а другие Мискови, швагрови моєму.

Во имя Отца и Сѣа и Дѣа.

130. Тестамент міщанина Захаріяша Жидкевича.

Дубно, 29 листопада 1686 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 10, арк. 20. Укладений у будинку тестатора. Облята до міської книги. Подав для вписання брат небіжчика коваль Миколай Тирилька.

Roku 1686, dnia 29 Novembris

Oblata testamentu od Mikołaja Tyrylka, kowala

Na urządzie miejskim dub[ieńskim] przede mną Stefanem Molewskim, wójtem, i przy bytności sławetnych panów Bazylego Korbusa lentwójta, Onofreja Sachnowicza, Kostantego Wasilewicza, Walentego Bartmana, Jarmoła Tyszczeniaty burmistrzów, Wojciecha Brzozowskiego, Tomasza Bożkowskiego przysiężnych. Stanowszy oczewiście sławetny Mikołaj Tyrylko kowal, mieszczanin dubieński, prosił nas urzędu miejskiego dubie[ńskiego], abyśmy kazali przyjąć testament per oblatam do xiąg niniejszych miejskich dib[ieńskich] godnej pamięci zesłego s tego świata nieboszczyka pana Zacharjasza Żydkiwicza, brata pomienionego Mikołaja Tyrylka, kowala, mieszczanina dub[ieńskiego], co my, urząd, na affectatią Mikołaja Tyrylka ten testament kazali czytać na urządzie miejskim dub[ieńskim], który w sobie tak ma i temi napisany słowy:

W imie Ojca i Syna, i Ducha Ś[więtego], Boga w Trójcy jedynego.

Ja, Zachariasz Żydkiwicz, czując się już niezdrowym a na tamten świat mnie więcej za zdrowia swego, przy pamięci bendący, zeznaje przy ludziach wiary godnych Andrzejowi Dudyczu i Mikołaju Tyrylku, bracie i opiekunach, kturych sobie ich obrał, pozostałych dobrodziejach moich, aby disponowali, a duszy mojej dobrze czynili.

Naprzód sad w Kasnici leguje do Milcza do monastyra wielebnym ojcom, aby za dusze moje P. Boga prosili i sorokoust odprawili. Wolno im bendzie przedać, lubo zięciowi ktoby pieniądze dał według targu. A owoc, co Bug da, ma zebrać zięć muj i więcej nie przyczyć. A co długów pozostałych jako registrz opiewa, mają opiekuni wybrać u kturiego co jest. A za dusze moje mają obiad sprawić. I co inszego, o to ich na sądzie Bożym pozywać bende i rachunek Bogu oddawać bendą.

Ktury to testament ad verba de verbum na affectatią Mikołaja Tyrylka do xiąg miejskich dla pamięci jest zapisany.

⁹¹³ Пошкоджено текст

131. Тестамент міщанина Івана Посушки.

Ковель, 19 грудня 1686 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 8, арк. 16–17. Укладений у будинку тестатора у присутності свідків. Облята до міської книги. Подала для вписання дружина небіжчика Тетяна Посушина, 22 грудня 1686 р.

Actum die 22 Decembris 1686

Suscepta przyjęta testamentu nieboszczyka sławetnego Iwana Posuszki, mieszczanina kowelskiego, który od słowa tak się w sobie ma:

W imie Ojca i Syna, i Świętego Ducha. Amen.

Stań się ku wiecznej pamięci teraz i czasu potomnych.

Ja, Iwan Posuszka, mieszczanin i obywatel kowelski miasta Jego Królewskiej Mości, będąc na ciele chorym, a na umyśle zdrowym, jawnie, ustnie tą niniejszą ostatnią wolą moją zeznam, spodziewający się w chorobie mojej ostatniej wolej i dekretu śmiertelności.

Naprzód ciało moje, które z ziemi jest stworzone, ziemi oddaję. Duszę moję niepodległą skazytelności jako od Najwyszego Stwórcy w ciało moje włożone, temu wszechmogącemu Stwórcy w ręce // [16v] poruczam, prosząc miłosierdzia Pańskiego, aby był miłosierdnym nad ciałem i duszą moją, i aby mnie według występków mych nie raczył karać, ale duszę moję raczył zbawić. Ciało moje według porządku chrześcijańskiego aby w cerkwie świętej Wedenowskiej było pochowane. Za duszę moję wszelkie obrzędy cerkiewne z dobr moich tak małżonki, jako i dzieci moje mają dosyć uczynić aż do dorocznej odprawy.

Dom mój odkazuje żenie część, synom dwum Wasylum dwie części, a czwarta część Celaczance pasierbicy, oddalając Feska, syna mego, od domu. Pole podle pana Hrehorego Panasowicza Feskowi odkazuję i łoszaka, jeżeli umre, a jeżeli będę żyw, tedy połowicę sobie zostawuje. Na ostrowkach ze dwu morgów Feskowi trzecią część, a na synów dwu i małżonce mojej dwie części z pożytkami wszelakimi, pułwłoki pola i folwark Łoszakowski Waskowi od Culanki i drugiemu Waskowi od Kuryżanki spółdzonym odkazuje, z których mają po części pożytki i małżonce mej udzielać według ich łaski. Zasiwek na włokach Prędeckiego po macach pułtoru żenie odkazuję, zboża cokolwiek jest młoczonego i niemłoczonego po śmierci mojej mają się podzielić, oddawszy na cerkiew Wedenowską na restauratią żyta mace jedną, a na dzwonicę Woskresieńską pułmace. Ostatek mają dzielić, wyłączwszy Feska oddzielonego. Wołów parę, krów trzy, owiec siedemnaście i inny drobiazg tak w świniach, kozach, gęsiach i innych drobiazгах domowych, tak splędorach, ruchomościach i summach pieniężnych, fantach i gdzie kolwiek znajdujących się wszelakich pożytkach. Tedy do tych wszystkich żona moja Kuryżanka z dziećmi // [17] memi bydź mianowanemi ma mieć w dziele, oprócz Feska syna mego, którego oddalam od tego, dla nieusznanowania mnie samego, tylko to daję, jako wyż namieniło, które to wszystkie puncta wyż mianowane, słowem mym stwierdziwszy i ostatnią wolą moją zapieczętowawszy.

Kożdego sprzeciwnego mej wolej na Sąd Pański zapozywać declaruję, a teraz Ich Mości panów sądowych i przyjaciół uprosiwszy do podpisu ręką własną stwierdzam.

Dat w Kowlu, dnia dziewiętnastego Decembris. Anno tysiąc sześćset ośmdziesiąt szóstego.

Podpis przyjacielski przy położeniu krzyża, jako nieumiejącego pisma Iwana Posuszki, temi słowy, jako ja przytomny będąc proszony abym się podpisał. Jakoż się podpisuję Nazarej Młyński, protopop, prezbiter kowelski m.p.

Andrzej Żychowicz, prezbiter czesnochreski m.p.

Stefan Bobowski, lentwójt kowelski
 Awdij Olifirowicz, burmistrz
 Hrehorij Panasowicz burmistrz
 Marcin Sobkowski burmistrz
 Mikołaj Demkowicz ławnik
 Samuel Słaboszewski notarius civitatis covelnensis.

Który to testament za podaniem i prośbą sławetnej Tatiany Iwanowej Posuszynej jest do xiąg przyjęty i wpisany. Recepi cum originale.

132. Testament korolівського ротмістра Костянтина Чечеля-Новоселецького.
 Дубно, 11 лютого 1688 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 25, оп. 1, спр. 403, арк. 420–423. Укладений на прохання тестатора у присутності свідків. Облята до луцької гродської книги. Подав для вписання шляхтич Миколай Палуцький на прохання дружина небіжчика Олени Липницької, 16 березня 1688 р.

Вблата тестаменту зошлого его мл. пана **Константо**го Чечеля
 рот[мистра] его кор. милости

Року тысяча шестсоть осмидесят осмого
 мца марца шестнадцатого дня

На уряде кгородском в замку его кор. мл. Луцьком, передо мною Томашом на Гуланиках Гуланицькимь, писаром кродским енералу воеводства Киевьского, бурграбим кгроцкимь луцькимь и книгами нинешими кгородскими луцькими personaliter comparens urodzony Jego Mość pan Mikołaj Pałucki nomine urodzonej Jej Mości paniej Heleny Lipnickiego Konstantowej Czeczelowej dla wpisania do xiąg niniejszych grodzkich łuckich подаł per oblatam testament ostatniej woli zesłego z tego szwiata niegdy urodzoneго Jego Mości пана Константего Thomasza Czeczela Sudymuntowicza, rotmistrza Jego Królewskiej Mości, o rozporzondzeniu dubr po nim pozostałych правне справiony s podpisem ręki Jego Mości i s podpisami rąk Ich Mościów panów przyjaciół, o czym ten testament niżej wpisany szyrzej a dostatecznej w sobie obmawia, prosząc aby przyjenty i do xiąg wpisany był. A tak ja, urząd, ten testament ad acticandum przyjmując, czytałem, ktoreго tenor sequitur eius modi:

W imie Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Amen.

Codziennie zapatrując się, iż śmierć nie przebira, a każdy człowiek z postanowienia Bożego i wszechmocności jego Świentej nie wiedzą czasu, dnia ani godziny, szkączywszy kres zamierzony życia swego, umierać musi. Przykładem ludzi mądrych i pobożnych, pobudzony wszelakim roznicom między małżanką moją, dziećmi i krewnymi blizkimi drogę zagrządzając stante vita. Zaczynam w imie Pańskie.

Ja, Konstanty Thomasz Sudymuntowicz Czeczela, będąc nawiedzony od Pana Boga, Stwurcy mego, słabym zdrowiem na ciele, ale z łaski Bożej na umiśle zdrowy i przy zupełnym rozumie i pamięci, jednak uważając szłałość zdrowia mego, a wiedząc o tym, iż co na piśmie nie bywa objaśniona // [420v] to z pamięci ludzkiej wychodzi. Czynie ten testament ostatniej woli mojej i dispositią dobra mego, naprzód uprzejmim sercem i ustami wyznawam Boga w Trójcy Świętej Jedyneго naszwięsi, Panne Matke Bożą a protektorę i opiekunkę moję, prosząc o to Boga Wszchemogącego, aby mnie w wierze Świętej katolickiej, w którą jestem z rodziców

okrzczony i wychowany potwierdzać, i przez Anioła Struża mego od wszelkich sideł nieprzyjacielskich bronić i zachować raczył, w którego ręce grzeszną duszę moję oddaję, mając zupełnie nadzieją, iż duszę moję Zbawiciel muj, którą krwią swoją najdroższą odkupić raczył za przyczyną Panny Przena[*j*]świetszej, najmilszej matki swojej i Świętych patronów moich do chwały swojej Świętej przy mnie ciało zaś moje. Iż jest z ziemi wzięte i do ziemi się wraca. Które ma być pochowane zwyczajem chrześci[*j*]ańskim w kościele ojców bernardynów dubieńskich wedle matki mojej przed ołtarzem Świętego Piotra, idąc do ołtarza Świętego Franciska, kturym ojcom leguję z summy na Hlińsku pozostałej od córki i małżonki mojej dwunastu tysięcy trzech tysięcy i szesciuseth złotych pięcseth złotych polskich tak, aby przez lat pięć, czo tydzień dwie msze święte za dusze moje odprawowali. Tegoż Zakonu ojcom bernardynom łuckim z tej że summy pomienionej odkazuje czterysta złotych pod toż ko[n]dycią, aby przez liat cztery co tydzień dwie mszy święte odprawowali, do Dorohostaj do Na[*j*]świetsz[e]j Panny Szkaplirzowej, z tej że summy odkazuje złotych trzysta takim że sposobem, aby przez lat trzy cotydzień dwie msze święte ojcowie karmalicy za dusze moje odprawowali. Ojcom Awgustianom do Zaturzec złotych trzysta z tej że summy leguje tak, aby te obligi co tydzień za dusze moje odprawowali przez lat trzi. Ojcom dominikanom podkamieńskim z tej że summy złotych trzysta tąż kądycią, aby przez lat trzy przed obrazem Na[*j*]świętrzej Panny co tydzień dwie msze święte byli. Ojcom franciszkanom miedzirzeckim z tej że summy złotych trzysta leguje tym sposobem, aby dwie mszy święte co tydzień do lat trzech odprawowali. Do fary dubieńskiej złotych sto odkazuje toż kądycią, aby dwie mszy święte przed ołtarzem Na[*j*]świetszej Panny co tydzień do roku za dusze moje odprawowali, czego Ich Miłości // [421] panowie opiekunowie ode mnie uproszeni dojrzec mają, aby po podniesieniu z tych dobr wyżej mianowanych te legaty moje na klasztorze i kościoły wyżej opisane ex nunc każdemu wypłacone były.

Zasług moich własnych kuchennego od pana Stefana Cizkiewicza i Iakoba Lastowieckiego deputatów chorągwie mojej przychodzi z liquidacją ośmset trzydzieści i cztery złote, na co jest skript osobliwy od deputata Jego Mości pana Cizkiewicza z podpisem Ich Mościów panów przyjaciół, iż te zasługi assekurował oddać z kolegą swoim pro die duodecima novembris, anno proxime preterito, te pieniądze wpuł rozłączając ojcom bernardynom leguje sokalskim złotych czterysta, drugie złotych czterysta do Świętego Antoniego pod Zamościem ojcom bernardynom naznaczam takową kądycią, aby pomienioni zakonnicy Sokalskiego i Świętego Antoniego klasztorów przez lat cztery co tydzień dwie mszy święte za duszę odprawowali. Ostatek tej summy złotych trzydzieści i cztery leguję na szpitalu przy tych klasztorach dwóch mianowanych będące, kturze pieniądze i summe przełożeni ojcowie gwardiani tych miejsc odyszkawszy ruwno się dzielić mają i ubogim szpitalom należitość oddać. O co uniżenie upraszam Jego Mości pana Adama Olizara, jako blizkiej krwie małżonki mojej miłej aby pracy swojej nie litował i tych zasług moich krwawych i kuchennego w pomienionych Ich Mościów panów deputatów w sądzie jasnie wielmożnego Jego Mości pana hetmana dobrodzieja mego z przełożonemi ojcami miejsc świętych pomienionych dochodził. Tegoż Jego Mości pana Olizara pokornie proszę, aby w tym że sądzie Jaśnie wielmożnego Jego Mości pana hetmana rekognitie, dane od różnych towarzystwa, kturych jest osobliwy rejestr s podpisem tegoż deputata Jego Mości pana Cizkiewicza odebrał, zasługi znowu w wojewudztwie Łęczyckim od tych panów deputatów zasług i kuchennego za dwie czwieri na poczet muj należity rotmistrzowski odebrawszy i summę do kupy złączwszy onę lokował na miejsce // [421v] pewne lubo na kahał, aby prowizją od tej summy kochanej córce mojej Katharzynie z miłą małżanką moją Jej Mością panią Heleną Lipnickiego zplódzonej doroczna była. I ta summa aby była dotrzymana do zrostu lat jej, co trzymam po łasce i miłości małżonki mojej miłej, że to zechcze jako kochająca matka dziecięciu swojemu którą po Panu Bogu jej, jako matce i najbliższej opiekunce, w ręce

i opiekę oddaję, prosząc pokornie, aby jako za żywota mego miłość temu dzieciąciu wyświadczała, też i po śmierci mojej a nieodmienną onej pokazywała i dobre czwiczanie, jako nastanie należy dała. Summę na dobrach Hlinsku piętnastie tysięcy sześćset złotych polskich tak disponuje: ośm tysięcy złotych polskich in vim posagu kochanej córce mojej Katarzynie Czeczelownie naznaczam i zapisuje. Małżonce zaś mojej miłej, której doznawałem przez czas niemały i w pożyciu ze mną małżeńskim wszelakiej uczciwości, poszanowania i w słabości zdrowia mego prac, trudu i niewczasu, jakom już w grodzie krzemienieckim cztery tysiące złotych polskich modo simplicis debiti zapisał, tak też terażniejszym testamentem approbuje i nad to za usługi onej i niewczasy, kturymi wyświadczała w różnych chorobach moich i w terażniejszej niemniej summę dwa tysiąca i dwieście złotych polskich na Peratynie w Milczu tu w wojewodztwie Wołyńskim a powiecie krzemienieckim leżącej leguję i wiecznymi czasy daruje.

Rzeczy zaś ruchome, co by ich mogło znajdować tak w koniach, w rysztunkach, kturę się od ognia pozostać mogli, te wszystkie do dispositiej małżaki mojej miłej oddaję i panią dożywotnią na tym czynię, aby żaden w tym onej przeszkody nie czynił przeciwnej tej woli mojej. Na Sąd Pański jesliby kto miał w tem przeszkode czynić, pozywam i tamże przed sprawiedliwym // [422] Sędzią rozprawować się będę. Co się zaś tkanie pogrzebu mego, trzymam to po miłości małżaki mojej, że ciało moje sposobem chrześcijańskim bez wielkiej jednak pompy pochować zechce. Klejnoty aby małżaka moja, kturę zastawione przez ręce małżaki mojej na własną potrzebe moje, aby też małżaka moja oswobodziła i eliberowała z dubr moich i one córce mojej dochowała. Także czeladzi i ukrzywdzonym nagrodzić bojaźnią Bożą obowiązując duszę moją ciężko nie czyniąc aby satisfakcja doszła ukrzywdzianych. Panu bratu memu stryjecznemu Jego Mości panu Alexandrowi Czeczelowi Jaworowcze dobra ordynackie, jako starszemu między inszemi i prawą oddaję. Jego Mości panu Stefanowi Czeczelowi, bratu rodzonemu Jego Mości pana Alexandra, dobra Łaszki, te czencs nabytą po Jego Mości panu Trzecieckim, pułkowniku ordynackim, odkazując prawo na te dobra przy Jego Mości panu Leśniowskim. Jego Mości panu Adamowi Czeczelowi, sinowi Jego Mości pana Mikołaja Czeczela, stryja mego, dobra Łozowiki. Na kturych dobrach summy trzynaście set złotych zostaje u xiążęcia Jego Mości Wyszniwieckiego i prawo w szkatule odkazuje w Braclawskim wojewodztwie Czeczelowka, dziedziczne dobra pomienionego, Ich Mościom panom braci i plac w Krasilowie zapisuję. Plac w Dubnie pusty na Szerokiej ulicy, na kturym dwur per causam incidentem zgorzał, miłej małżace mojej należeć ma. Prosząc Ich Mościów panów przyjaciół przy tym i krewnych moich, kturych za żywota łaski i miłości doznawałem, trzymając po Ich Mości także i po ześciu moim mizernej duszy mojej wyszwiać też miłość, // [422v] a miłej małżace mojej, także i córce kochanej krzywdy nie dopuszczą czynić. A osobliwie upraszam i za opiekunów obieram tej mojej dispositiej Jego Mości pana Michała Żukiewskiego, podstolego wołyńskiego, Jego Mości pana Jana Olizara, podsędką kiiowskiego, i Jej Mość panią Theophile Oszowskiego, małżakę Jego Mości, jako krew moją najbliższą, Jego Mości pana Jana Hulewicza, pisarza ziemskiego łuckiego, Jego Mości pana Adama Olizara, syna Jego Mości pana podsędką kijowskiego. Pewien zostając Ich Mościów łaski, że się nie wymuwia i tego dojrzec zechcą, aby w opisanych cądycjach, legatach kościelnych i inscriptiach różnych dosię się stanęło. Chcąc mieć takiego waloru te moją dispositio i ostatnią wolą, jakoby przed aktami grodzkimi o de mnie personaliter była zeznana. Jeśli by kto przeciwko jakiemu kolwiek punktowi w tym testamencie z ust moich naznaczonemu chciał przeczyć, takowego kożdego na Sąd Boży pozywam.

Kącząc tedy ten testament ostatniej woli mojej, ktury aby za ważny był poczytany, uprosiłem Ich Mościów panów przyjaciół moich, aby się podpisali i pieczęci swoje przycisniali, kturą i ja ręką moją własną przy pieczęci mojej stwierdzam i podpisuję.

Działo się w Dubnie, roku tysiąc szesćset ośmdziesiąt ósmego, miesiąca lutego, dnia jedynastego.

У того тестаментъу подписы рукъ въ тие слова:

Konstanty Thomasz Czechel Sudymontowicz na Kopczycach, rotmistrz Jego Królewskiej Mości

jako będący przy tej ostatniej // [423] woli Jego Mości pana Czechela za uszną prośbą Jego Mości do podpisu tego testamentu podpisuje się ręką własną x[iądz] Bazyli Stanisław Rogoziński, komędarz przy tym będący, przyjaciel podpisuje się

ustnie proszony Gabryel J. Trzycieski m.p.

ustnie proszony do podpisu od Jego Mości pana Czechela Konstanti na Dederkałach Dederkało S.B.Ny.

ustnie proszony od Jego Mości pana Czechela do podpisu Dymitr Misiewicz, horodniczy mścisławski m.p.

Которыхъ тот то тестаментъ за поданем пер облиатам и прозбою вышь менованое особы подавающее, а за моим урядовымъ прынатеми увес от слова до слова до книгъ нинешнихъ кгородскихъ луцькихъ есть уписании.

133. Тестамент міщанки Настасії Стефанової Зайкової.

Дубно, 20 березня 1690 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 11, арк. 128 зв. Укладений на прохання тестаторки в будинку її брата Трохима Зайка (на передмісті Сурмичі), у присутності свідків. Облята до міської книги, 22 травня 1693 р. Подав для вписання згаданий брат небіжчиці.

Testament baby z Surmicz Jaremy Zajka

Na urządzie miejskim dubieńskim przede mną Stefanem Molewskim, wójtem, i przy bytności na ten czas sławetnych panów Jana Czeretowicza lentwójta, Onofreja Sachnowicza, Stefana Feniewicza, Jaremia Omelańskiego, burmistrzów, oczewiście stanowszy sławetny Trochym Zajczyk, mieszczanin surmiccki, żondał nas, urzędu miejskiego dubieńskiego, abyśmy przyjęli per oblatum do xiąg miejskich dubieńskich testament niebożczki Nastaziej, wdowy Stefanowej, siostry jego, na potomne czasy. My tedy, urzond miejski dubieński, nad relatią sławetnego Trochyma Zajka, mieszczanina, kazali ten testament na urzędzie czytać i do xiąg miejskich dubieńskich wpisać, ktury w sobie tak ma i temi słowy napisany:

W imie Ojca i Syna, i Świętego Ducha Amen.

Ja, raba bożaja Nastazja Stefanowa, s Podhorec rodem, s poddanstwa panien zakonnych bywsza, a mieszkalam w mieście na Surmiczach u brata mego na imie Trochyma Zajczyka lat dwanaście. Czynie ten mój testament ostatniej wole mojej lubo zostaje na cieie chora, ale na umyśle zdrowa przy dobrej pamięci zostaje. Ciało moje grzyszne z ziemi jest i w ziemi pujdzie. A wiedząc o tem, iż kto się na świat nie rodził, ten nie umiera. A czego po śmierci nie napisano, to s pamięci ludzkiej wypada.

Tak rozporzondzam, naprzód: aby ciało moje grzyszne obrzendentm chrześci[j]ańskim pochowane przy cerkwi Ś[więtego] Jerzego na Surmiczach. Sad muj ojczysty nazwany napuchowy z jednej strony Mikołaja Bułhaczka, z drugiej strony Ławryna Wiktora, ten leguje Trochymowi Zajczykowi, bratu memu, aby mnie pochował i za dusze moje dobrze uczynił. Co się tycze splendorów ruchomych, fant, pieniędzy, tego nie mam i w testamencie nie kładne.

A jeżeliby chto miał tu uchować s krewnych moich Trochyma, brata mego Zajczyka, za ten sad ode mnie legowany, tedy takowy powinien bendzie za wniesienie moje oddać Trochymowi zł. 40: Wołów dwa, krowa i klacz, zboża tak ozimego, jako i jarego po ośmacie. Tedy te rzeczy bracia moje odebrali i spożytkowali po matce mojej zmarłej, a mnie tylko ten sad dano. Za tę woły i krowy i za zboże, com trzymała dotychczas. Kończąc tedy ten mój testament ostatniej woli mojej przy uproszonych panach mieszczanach surmickich niżej podpisanych.

A jeżeli by kto z krewnych moich miał przeczyć temu memu testamentu, takiego pozywam na Straszny Sąd decretu Bożego.

Co my słysząc dobrowolne zeznanie przy nas niżej opisanych osobach, i my ten testament stwierdzamy i rękoma naszymi podpisujemy.

Data w domu p. Trochyma Zajczyka dnia 20 marca 1690.

Jako nieumiejętna napisać podpisuje ten krzyż, testament stwierdza Nastazja Stefanowa.

Ustnie proszony do tego testamentu do podpisu od Nastaziej Steckowej (!) podpisuje się Stefan Feniewicz, burmistrz

Mikołaj Diurko m.p.

Stefan Zniesiński m.p.

Co dla pamięci do xiąg na potomne czasy zapisano.

134. Тестамент міщанки Тетяни Ніфановичівни.

Ковель, 17 грудня 1690 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 9, арк. 74–74 зв. Укладений вдома на прохання тєстаторки, у присутності свідків. Облята до міської книги, 19 липня 1691 р., подав для вписання зять Стефан Бобовський.

Actum die 19 Juli. [Anno] 1691

Przed nami Marcinem Sobkowskim, burmistrzem kwartalnym, Awdyjem Olefirowiczem, Semenem Makarowiczem, Alexandrem Semenowiczem rajcami, Hrehorym Zacharjaszewiczem, Semenem Panfilowiczem, Demianem Stephanowiczem, Mikołajem Piotrowiczem, ławnikami przysięgłymi miejskimi kowelskimi.

Stanowszy oczewiście przed actami niniejszymi miasta JKMcі Kowla sławetny p. Stephan Bobowski, lentwójt miasta JKMcі kowelski, podał per oblatam testament niebożczki Tatiany Nifanowiczowny a tєszczy swojej do spisania do act miejskich. Którego testamentu od słowa do słowa takowy tenor jest:

W imie Trójcy Przena[[j]świętszej, Ojca i Syna, i Ducha Ś[więtego]. Amen.

Stań się ku wiecznej pamięci teraz i napotym wieku, ponieważ na tym świecie ludziom żyjącym nie masz nic pewniejszego nad śmierć i też nad wykonanie onej. Przeto ja, Tatiana Fedorowa, z domu Nifanowiczówna, będąc od Stworzyciela mego chorobą nawiedzona, a lubo będąc na ciele chora, ale na umyśle zdrowa. Tedy naprzód duszę moją grzeszną Bogu w Trójcy Ś[więtej] jedynemu polecam i oddaję i Przenadostojniejszej Bogorodzicę, prosząc jej pokornie aby z rąk swoich świętych synowi swemu najmiłszemu zaleciła i oddała. A ciało moje grzeszne, które jest z ziemi stworzone do ziemi też onę oddaję, które według obyczaju chrześci[[j]ańskiego przy cerkwi Bożej sobornej pochowane byđz ma.

Także substantią moją ubogą takowym sposobem zeznawam i rozporządzam. Iż co nieboszczyk sławnej pamięci Marek Nifanowicz, bywszy lentwójt a rodzony mój z dobrej woli swojej bez testamentu legował czerwonych złotych n[ume]ro ośmdziesiąt, tedy z tych dałam

rękami swemi Mikołajowi Szółkowiczowi a ojcowi Piotra i Hrehorego i innych wnuczków moich dałam złotych siedmdziesiąt. A gdy nakazano dekretem Markowej na Mikołajowi Szółkowiczowi, tedy jej dałam za folwark, wykupując na wnuczki złotych sto dwadzieścia. Wykupując pas srebrny złocisty o pulszość grzywny od pana Koryckiego, z tych że czerwonych złotych dałam obrachowawszy z prowizją dałam złotych sto pięćdziesiąt, który pas teraz zostaje przy Nastaziej wnuczę mojej. Do Mileckiego monastera na fundusz przez legacje nieboszczyka Marka Nifanowicza dałam złotych pięćdziesiąt. Pawłowi Kłodnickiemu wykupując włokę wnuczkom moim, która była zawiedziona przez ojca onych Mikołaja złotych pięćdziesiąt. Na pozostałą sierotę od matki na imie Melaszkę w peluszkach wydało się mamkam złotych sto pokąd onę wykarmili piersiami. Na poprawę klitki zołotariowskiej stojącej w rynku naprzeciwko p. Awdyja Olefirowicza wydałam złotych dwadzieścia i pięć. Na wykupno koralów u Żyda Abrama Chortyka, które byli zastawne przez Mikołaja Szółkowicza, za te dałam wykupując złotych szesnaście. Na te zwysz opisane // [74v] ośmdziesiąt czerwonych złotych przedaliśmy pas srebrny biały za złotych ośmdziesiąt. Z tej tedy zwysz opisanej summy dano było na prowizję Kiwie Abramowiczowi i zięciowi jego Chajmowi złotych pięćset, z której summy Piotr i Hrehory Szółkowiczowie na swoją część odebrali złotych dwieście, a trzecie sto spadające na Wasila młodszego rodzonego wysz mianowanych Szółkowiczów. Oniż odebrali do rąk swoich na potrzebę domową, na które jest i karta dana ręczna. A złotych zostaje dwieście u mianowanego Kiwy Abramowicza po dziś dzień, które powinien będzie oddać Anastaziej i Melaszce, siostram Szółkowiczów. Co więcej widzi najlepiej sam Pan Bóg, że pielegnowanie i ochędostwo tych sierot więcej nie kosztuje i to wszystko Bogu memu ofiaruje, zeznawając sprawiedliwie. Dom mój własny z pracy rąk moich nabyty, stojący na ulicy za okopiskiem ze wszytką gospodarką, gieradą nikomu inszemu, tylko sławetnemu panowi Stefanowi Bobowskiemu, lentwójtowi kowelskiemu a zięciowi i córce mojej Anastaziej leguję i odkazuję, do którego domu żadna osoba z wnuczków moich nie ma mieć najmniejszego rakursu ani wstępu. Pułfolwarku leżącego między folwarkami Kozijowskiemi odkazuję wnuczce mojej mniejszej na imie Melaszce, o które pułfolwarku nikt onej nie powinien turbować. Także i pas pozłożony mniejszy, który zostaje w dozorze córki mojej Anastazey w legatiej nieboszczyka Marka Nifanowicza. Ten ma być oddany tej że małżonce a wnuczce mojej. Item Stephanowi Bobowskiemu, zięciowi i córce mojej Anastazey złotych sto u Kiwy odkazuje i stwierdzam ostateczną wolą moją, aby onych o to nikt nie turbował, tak o dom wyżej opisany i gieradę domową pozostałą, jako i sto złotych, bo gdysz z tych dobr wszytkich obrzędy i ceremonie cerkiewne za duszę moją powinni odprawione być. Dokładając i to iż po śmierci mojej w opiekę dwoje sierot, to jest Melaszkę i Wasila z ich częściami należytych dobr Piotr i Hrehory w pilny dozór i rządzenie słuszne powinni będą odebrać i spadającemu częściami dobr mianowanych wiernie bez żadnego ukrzywdzenia dignitować, dokładając to, iż kto by się miał przeciwić temu testamentowi i w jakim kołwiek punkcie naruszać, takowego na Sąd Bożski deklaruje zapożywać.

Przy którym testamencie za uproszeniem byli sławetni Jan Wasilewicz burmistrz, i Maciej Belsiewski, pisarz przysięgły miejski kowelski, Piotr Szółkowicz, Hrehory Szółkowicz bracia rodzeni.

Działo się w Kowlu, dnia siedmnastego, msca Decembra, roku tysiąc sześćset dziewięćdziesiątego.

Jan Wasilewicz, burmistrz sub eodem actu.

Maciej Belsiewski, notarius juratus civitatis kovelensis.

135. Тестамент міщанина Петра Фігурина.

Рівне, [1 січня?] 1691 р.

Джерело: ЛННБ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. Ф. 91, спр. 44, арк. 29. Укладений на прохання тестатора у присутності свідків. Облята до міської книги, без точної дати.

W imie Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Amen.

Ja, Petro Figuryn zięć, będąc chorobą niepomąłu od Pana Boga wszechmogącego nawiedziony, w której to chorobie mojej porozumiałwszy samego siebie, iż jestem bliższy śmierci, aniżeli życia na tym świecie, jednakże przy dobrej pamięci i zupełnym rozumie moim. Rozporządzam ubożstwo swoje i wiadomo czynię tym testamentem według ostatniej woli mojej.

Naprzód Ducha mego Panu Bogu wszechmogącemu w ręce miłosierdzia jego polecam. A ciało moje grzeszne ma być pochowane według zwyczaj[u] chrześci[j]ańskiego.

Naprzód leguje folwark testiu swemu Waškowi ze wszystkim gruntem i budynkiem, ob miedzi z jednej strony Kiry Kuzob, a z drugiej strony ogród Pawła Husaka, owiec dwoje temuż leguje. A żonę swoje w opiece zostawuje testiu, ojcu swemu ftoemu, ze wszystkim ubożstwem moim. A jeśliby żona moja naszła sobie przyjaciela dobrego, a miała by odysć z domu ojca swego, powinna ojca ukątetować z tego ubytku mego, jako z zasiwku, także i bydła. Ktury ojciec żony mojej wiernie ze mną pracował i życzliwie w ostatku proszę aby ten testament był wcale zachowany i ni od kogo ni w czym nie naruszony, według ostatniej woli mojej.

A jeśliby kto kolwiek miał ten muj testament kasować, takowego każdego pozywam na Sąd zbawiciela mego Straszliwy generalny. A do tego i winy na zamek rowięski powinien zapłacić [zł] pięndziesiąt, do skrzynki miejskiej zł 25.

Który ten testament uczynilem za proźbą moją urzędu miejskiego rowięskiego i ludzi uprosiłem mieszczan wiary godnych do tego mego testamentu na imie Dmitra Hucewicza i Iwana, zięcia Sydora Łaczki, Jaska Jaciuty i Pawła bratanicza jego, czego oni temu testamentu przysłuchali się dobrze.

Działo się w Równym, die Jan[uarij?] 1, roku 1691.

136. Тестамент міщанки Марини, дружини Гордія Храсицького.

Рівне, 29 січня 1691 р.

Джерело: ЛННБ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. Ф. 91, спр. 44, арк. 19–19 зв. Укладений вдома на прохання тестаторки, у присутності свідків. Облята до міської книги, з якої видана копія тестаторці за підписом міського писаря Лукаша Радкевича, того ж дня. На арк. 44 – випис з міських книг з копією цього ж тестаменту, з дещо скороченим змістом.

W imie Ojca i Syna [i Ducha Świętego]. Amen.

Ja, Maryna, żona Hordyicha Chrasiczka, mieszczanka rowięska, czynię wiadomo tym testame[nt]em moim ostatniej woli mej, iż jestem bliższa śmierci aniżeli życia mego na tym padole zostającym, jednakże przy dobrej pamięci i zupełnym rozumie moim, naprzud ducha mego polecam w ręce miłosierdzia jego, a ciało moje grzeszne ma być przystojnie pochowane według zwyczaj[u] chrześci[j]ańskiego, i ceremonie nabożne duszę mej mają być odprawowane.

A córce Olenie ubożstwa mego od mała do wiela to wszy[stko] rozporzondzam za żywota mego i wiadomo czynię. Naprzód leguje Hordyjowi, synowi memu starszemu od Jacka Kuziuty,

połowicę ogroda wzdłuż jako należy u folwarku; item temu Hordyjowi leguję dolinę Chłodną, połowicę od gaju, dnień pola na pułwłoka i morgów półtrzecia – to leguje Hordyjowi. Chałupę z placem i ze wszystkim budynkiem, także i dnień pola ojcowskie na wszystkie trzy ręce, i to leguje Hordyjowi, synowi memu starszemu. Synowi memu młodszemu Kalenikowi leguję folwark z budynkiem i ogrodu połowica, na którym folwark stoi; item pola zwierć na pułwłoku Kalenikowi leguję, synowi memu młodszemu, połowicę doliny Chłodnej od sąsiedztwa Kulczeniaty i morgów pułtrzecia, i to synowi memu młodszemu Kalenikowi leguję. Ojcowskie dnień pola na wszystkie trzy ręce temuż Kalenikowi leguję. Tedy użyłam z urzędu przysiężnego na imie Semena Stryjowca i mieszczan Hregorego Zuba, Bazylego Toporowskiego, Fedora Szyrajewicza pisarza przeszłego, czego oni przysłuchali się dobrze temu memu testamentu ostatniej woli mojej.

A jeśliby kto miał ten mój testamęt kasować albo przesądzać, takowego kożdego na Sąd Straszliwy generalny zbawiciela mego wzywam i tam się z onem sprawimy.

A ten mój testament pirszy, co jest do xiąg przyjenty i zapisany, kasuje i anieluje, czasy wiecznemy, ktury terażniej[szy] muj testamęt w roku niżej opisanym do xiąg przyjęty i zapisany, s których // i ten testament wydaliśmi s pod pieczęcią miejską radziecką i pisany w Ruwnym. Roku 1691, miesiąca Januarij, die 29.

Łukasz Radkiewicz, pisarz p[rzysięgły] miasta Rowna

137. Тестамент міщанки Вовді Шебанкової.

Ковель, 22 лютого 1691 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 9, арк. 42 зв.–43. Укладений вдома на прохання тестаторки у присутності свідків. Облята до міської книги на прохання дочки і зятя тестаторки.

Опубл.: Н. Білоус. «Визнаваю сим моим тастаменьѣтом и ѿстатнею волею своею». Тестаменти волинських міщанок ... С. 156-157.

Testament jest przyjęty do xiąg mieszkich urzędowskich kowelskich roku Pańskiego 1691, die 22 [Februarij], na affectatio utściwego Wojciechowskiego z małżonką jego Wowdoju.

W imie Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Amen.

Ja, na imie Wowdoja Szebankowa, obywatelka miasta tutejszego Kowla, widząc już całe swoje lata i czasy bliższe na ony świat, tak też i zdrowie czując po sobie słabe, jako pismo święte świadczy *memento mori* – pamiętaj na śmierć *et parata futura* i być gotowa, jednak ja naprzód policam się Panu Bogu wszechmogącemu w Trójcy Świętej jedynemu, Przena[j]-świętszej Pannie Maryiej i wszystkim świętym. Która zostaje jeszcze przy dobrej pamięci mojej.

Czynie ten testament według możności, w którym proszę pokornie wszystkich *omnes* żyjących na świecie aby mi odpuściwszy grzechy i nie pamiętali, jeżeli co kolwiek wykroczyła. O co też proszę pokornie za moją curką Wusią, nazywającą się po mężu Wojciechowską, której leguję te chatkę // [43] ubogą moją za jej podjęte prace i wyżywienie około mnie matki swojej, aby jej w niczym żaden syn mój nie turbował. A s tej chaty leguje synowi memu młodszemu Panasowi złotych ośm. Także upraszam aby mi po śmierci s tej chałupy uczyniła córka moja Wusia po chrześci[j]ańsku pogrzeb według możności.

A jeżeliby chto miał czynić ukrzywdzenie mojej córce, będę przed Panem Bogiem moim miała sąd mój.

A teraz ostatniego kresu życia mego wszystkich żyjących na świecie żegnam.
Działo się przy sławetnych ludziach: naprzód przy panu Semenowi Panfilowiczowi, rajcy miasta tutejszego, i przy panu Theodoru Pilipowiczowi, i przy panu Semenowi Pocijowiczowi.
Co dla lepszej wiary i pewności rękami się swemi podpisali.

138. Тестамент міщанина Васька Пушкаря.

Рівне, 27 березня 1691 р.

Джерело: ЛННБ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. Ф. 91, спр. 44, арк. 49. Укладений на прохання тестатора у присутності свідків. Облята до міської книги.

Anno Domini 1691, die 27 Marti

W imie Ojca i Syna, i Ducha Świntego. Amen.

Ja, Wasko Puszkarz, mieszczanin ruwieński, czynie wiadomo tym moim testamentem ostatniej woli mojej czyniącym. Naprzud duszę moje grzyszne policam successorowi niebieskiemu, a ciało moje grzyszne ma być przystojnie pochowane według zwyczaju chrześcij[.]ańskiego.

A co mam ubogiego ubożstwa mego jak ruchomych rzeczy, tak też i leżących, naprzud leguje synowi memu starszemu Onopryjowi ogród z chliwem podle Andryja Czumki, a końcem leguje przypira aż do ulicy Szerokiej. Drugi ogrud zastawny podle tegoż ogrodka, com zastawił w czwirci żyta Harasimowi Hurynowi, ten leguje na trzy czeńsci synom moim Waskowi, a drugiemu synowi memu Hryckowi, aby się kupili po ósmace żyta i oddali Harasimowi Hurynowi, a ten ogrud ma tak wzdłuż iść, jako i ten com legował synowi memu Onopryjowi, co żondał i usilnie prosił.

Dla przysłuchania tego mego testamentu użyłem z urzędu miejskiego ruwieńskiego przysiężnego na imie nazwanego Hrehorego Marynowicza, Fedora Szyrajewicza, przeszłego pisarza miasta Ruwnego.

A kto by się ważył ten muj testament kasować albo przesądzać, takowego każdego wzywam na Sąd Straszliwy generalny zbawiciela mojego, tam się z onym sprawimy. Zaczyn proszę i napominam powtornie aby ten muj testament walor miał, a kto by się ważył kasować, takowy zarenki zapłacić powinien na zamek ruwieński kup litewskich 5, a do miejskiej skrzynki pułtrzeci kopy.

Pisan w Ruwnym. A[nno] D[omini] et die ut supram.

139. Тестамент цехмістра ковальського цеху Яцентія Юхимовича.

Ковель, 17 травня 1691 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 9, арк. 63 зв.–64. Укладений вдома на прохання тестатора, у присутності свідків. Облята до міської книги.

Actum die 17 Maj 1691 roku

Przed nami Stephanem Bobowskim, lentwójtem miasta JKMcі Kowelskim, Awdyjem Olifirowiczem, burmistrzem kwartalnym, Semenem Makarowiczem, Marcinem Sobkowskim, Alexandrem Semenowiczem rajcami, Hrehorem Zacharjaszewiczem, Semenem Panfilowiczem, Demianem Stephanowiczem, Mikołajem Piotrowiczem, ławnikami przysięglými miejskimi kowelskimi.

Suscepta testamentu przyjęta do xiąg miejskich kowelskich sławnej pamięci nieboszczyka Jacentego Juchimowicza, którego tenor od słowa do słowa tak jest // [64]

W imie Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Amen.

Ja, Jacenty Juchimowicz, bywszy cechmistrz kowalski, będąc od Pana Boga chorobą nawiedzony, zeznam tym testamentem moim ostatniej woli. Ponieważ na tym świecie nie masz nic pewniejszego nad śmierć, a też nad wykonanie onej każdemu żyjącemu na świecie. Przeto ja, osoba wyż mianowana, tym testamentem naprzód duszę moją grzeszną Stwórcy jedynemu w ręcę polecam i Przenadostojniejszej Bogorodzicę czystej Pannie Maryjej i wszystkim świętym polecam. A ciało moje, które z ziemi jest stworzone, podług wyroku bożskiego do ziemi też oneę oddaję.

A po tym ubogą substantię moje z własnej pracy rąk moich nabytę takowym sposobem rozporządzam. Naprzód dom mój własny leguję i odkazuję połowę małżonce mojej terażniejszego małżeństwa Anastazjej Podolance, a połowę synowi młodszemu na imie Hrehoremu, którym domem ze wszystkimi budynkami podług słusznego pomiarkowania tak żona, jako i syn młodszy mój mają się contentować. I bez żadnego naruszenia ostatniej woli mojej powinni będą onego zażywać. Także i ogród Hutynowski o miedzę pana Koryckiego w głowach z sadem samej małżonce leguję, oddalając synów swoich, a sianożęć z ogrodem od uliczki, od sadów leguję wpuł Iwanowi i Hrycowi synom swoim. Także i włość gruntu na trzy ręcę leżącego tak na Chsustach (?) w Kołodnym, jako i na Zarzeczcu, która jest zastawiona u Leska Kłodnickiego i jego społecznika we złotych siedmiudziesiąt. Jako też konia i folwark o miedzę ojca błahowiszczęskiego wysz rzeczonym małżonce i dziatkom moim odkazuję po zapłaceniu długów różnym osobom (i Leskowi Kłodnickiemu złotych siedmdziesiąt odkupując włość.) Naczynie do rzemiosła kowalskiego należące wszystkie synowi swemu Hrycowi odkazuję. A co się tyczy pościeli białej, te zeznam, iż jest zporządzona własnym kosztem małżonki terażniejszej mojej, te też onej odkazuję. A z tych wszystkich dobr legowanych chłopcowi na imie Demkowi Piotrowiczowi kontusz paklakowy ma być sporządzony. Które półdomu małżonce mojej i ogród Hutymowski do śmierci ma być do wolnego używania.

Do którego czynienia testamentu byli uproszeni pan Alexander Semenowicz, burmistrz kwartalny, pan Semen Makarowicz, także burmistrz rady terażniejszej, także i pan Hrehory Zacharjaszewicz, ławnik przysięgły, jako też i sławetny Mikołaj Oxentywiczowicz i Jarmoł Hrehorowicz.

Który testament dla lepszej pamięci i większego waloru jest do xiąg miejskich kowelskich przyjęty i actikowany.

140. Тестамент Ониська Мискевича, пахолка піхоти.

Рівне, 22 червня 1691 р.

Джерело: ЛННБ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. Ф. 91, спр. 44, арк. 36–36 зв. Укладений на прохання тестатора у присутності свідків. Облята до міської книги.

W imie Ojca i Syna, i Ducha Ś[więtego]. Amen.

Ja, Onisko Miskiewicz, pacholek piechoty ruwińskiej.

Wiadomo czynię tym testamentem moim u każdego sądu i prawa, iż jestem od Pana Boga niepomalu chorobą nawiedzony, ale bliższy śmierci, aniżeli życia na tym padole zostającym, ale jeszcze przy rozumie i dobry pamięci.

Naprzód ducha mego polecam w ręce Panu Bogu najwyszemu w Trujcy Świętej jedynemu, a ciało moje grzeszne ma być przystojne pochowane według zwyczaju chrześci[j]jańskiego, bo gdyż jestem na ciele chory, a na umyśle jestem zdrowy, abym rozporządził dziełki swoje i ubożstwo według słusności.

Naprzód leguje Fedorowi starszemu pola czwirć Hrakowskie, i ten leguje Tyszkowi, synu drugiemu. Pola czwirć jarmolińską u Wałachowszczyne, także plac na którym chałupa stoi, połowica Kalenikowi, a połowica Tyszkowi od ulicy aż do ryczki, także Kalenikowi leguje czwirć pola ojcowskie na wszystkie trzy ręce. Item temuż Kalenikowi dninę pola Melachowiczowskie leguje, na wszystkie trzy ręce, a Tyszkowi także dnina Melachowska na wszystkie trzy ręce. Item pola morg Tyszkowi i Kalenikowi po połowicy leguje. Także Fedorowi dnine pola Hrakowskie na wszystkie trzy ręce leguje czasy wiecznemi. Ogród pod gajem połowica Tyszkowi, a połowica Kalenikowi.

Com uprosił do tego mego testametu z urzędu na imie Hrehorego Marynowicza, przysiężnego miasta Równego, i pisarza Łukasza Radkiewicza miasta Rów[ieńskiego] i mieszczan godnych na imie Illa Suszczeniaty, Jacko Kleszczowski. Czego oni temu memu testametu przysłuchali się dobrze.

A jeśliby kto ten muj testament ostatniej woli // mojej miał kasować, takowego każdego na Sąd Straszliwy generalny zbawiciela mego wzywam i tam z onim sprawimiście. A do tego i winy zakładam na zamek row[ieński] zł 50, a na urząd zł 25.

Działo się w Ruwnym, roku 1691, Junii 22.

141. Тестамент міщанки Катерини Гусакової.

Рівне, 4 липня 1691 р.

Джерело: ЛННБ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. Ф. 91, спр. 44, арк. 21. Укладений на прохання тестаторки у присутності свідків. Облята до міської книги.

Ja, Katerhina Husakowa, mieszczanka rowieńska, wiadomo czynię tym testamentem moim ostatniej woli mojej. U każdego sądu i prawa, iż jestem od Pana Boga wszechmogącego niepomału chorobą nawiedzona, iż jestem bliższa śmierci, aniżeli życia na tym padole zostającym, ale jesz[cz]e przy dobrej pamięci i zupełnym rozumie moim.

Naprzód ducha mego polecam w ręce Panu Bogu najwyszszemu, w Trójce Świętej jedynemu, a ciało moje grzeszne, ma być przystoj[nie] pochowane według zwyczaju chrześci[j]jańskiego, bo gdyż jestem na ciele moim chora, a na umiśle jestem zdrowa.

Naprzód leguję Semenowi zięciowi i s córka moją Jewdotyją folwark ze wszystkim gruntem i budynkiem ob miedzi z jednej strony Kiry Kuzob, a z drugiej strony Fedor Raczyński, także i pola czwirć na wszystkie trzy ręce i to zięciowi memu Semenowi i s córka moją czasy wiecznemi, a za to wszystko com legowała Semenowi, zięciowi memu, powinien za dusze moje pamiętki odprawować.

Co za prozbą moją użyłam z urzędu przysiężnego na imie Petra Szeszeniaty i mieszczan wiary godnych na imie Pawła Husaka, Sawka Wołynku, Ławryna Sahajdacznego, czego oni dobrze przysłuchali się temu memu testamentu.

A jeśli kto kolwiek miał ten muj testament ostatni woli mojej kasować, albo przesądzać, takowego każdego na Sąd Straszliwy generalny zbawiciela mego wzywać i tam się z onym sprawić, a do tego i winę zakładam na zamek ruwieński zł 100, a na urząd zł 50, jeśliby kto miał turbować, a testament łamać, powinien to płacić.

Działo się roku 1691, die 4 lipca.

142. Тестамент міщанина Андрія Чумки.

Рівне, [липень?] 1691 р.

Джерело: ЛННБ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. Ф. 91, спр. 44, арк. 27. Укладений на прохання тестатора у присутності свідків. Облята до міської книги, без точної дати.

Ja, Andrzej Czumka, mieszczanin rowieński, wiadomo czynię tym testamentem moim ostatni woli moi. U każdego sądu i prawa, iż jestem od Pana Boga niepomału chorobą nawiedziony, w której to chorobie mojej porozumiawszy sam siebie, iż widzę, że już jestem bliższy śmierci, aniżeli życia na tym padole zostającym, jednakże przy dobrej pamięci i zupełnym rozumie moim.

Naprzód ducha mego polecam Panu Bogu wszechmogącemu w Trujce Świętej jedynemu, a ciało moje grzeszne ma być przystojne pochowane według zwyczaj chrześcijańskiego.

A co się pozostało ubożstwa mego, za żywota swego rozporządzam i wiadomo czynię. Naprzód leguję plac w mieście wedle Andruszka Serhiowicza, z jednej strony, a z drugiej strony urodzonego JeMści pana Wyżgerta plac, a kącem przypisza do Iurija, zięcia Kuzobowego, także i ogród między folwarkami, to leguję połowicę Dmitrowi, a połowicę Iwanowi Czajce, zięciowi memu starszemu, ktury ten ogród powinni sobie rozdzielić wszyrz Iwanowi od Iwana Melachowicza i s córką moją z jednej strony, a z drugiej strony od Onoprija Puszkarza, a droga powinna piechotą być przechodząca. Do tego ogroda Iwanowi i córce mojej co mianował Iwanowi, który ogród kupiłem w Bohdana za kop litewskich szesnaście dobrej monety jako przed tym iszła.

Do którego testamentu użyłem z urzędu przysiężnego na imie Petra Seszczeniaty i pisarza Łukasza Radkiewicza i ludzi wiary godnej Iwana Szyrajewicza, Petra Jaremczuka, czego oni dobrze przysłuchali się temu memu testamentu.

A jeśliby kto kolwiek ten muj testament miał kasować, albo przesądzać, takowego każdego na Sąd Straszliwy generalny zbawiciela mego wzywam i tam z onem rozprawimi się, a do tego i winę zakładam na zamek rów[ieński] kop litewskich 30, a na urząd miejski także kop 15.

Com uprosił z urzędu miejskiego row[ieńskiego] aby ten testament do xiąg był przyjęty i zapisany. Co i jest zapisano w roku 1691.

143. Тестамент міщанина Арея Яцкевича.

Рівне, [липень?] 1691 р.

Джерело: ЛННБ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. Ф. 91, спр. 44, арк. 28–28 зв. Укладений на прохання тестатора у присутності свідків. Облята до міської книги, без точної дати.

W imie Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Amen.

Ja, Arey, syn Jackiewiczza, mieszczanin rowieński, wiadomo czynię tym testamentem moim ostatniej woli mojej. U każdego sądu i prawa, iż jestem od Pana Boga niepomału chorobą nawiedziony, na tym padole zostającym, iż iestem bliższy śmierci, aniżeli życia na tym świecie zostającym.

Naprzód ducha mego w ręce polecam Panu Bogu Najwyższemu w Trujce Świętej jedynemu. A ciało moje grzeszne ma być przystojne pochowane według zwyczaj chrześci[j]ańskiego i ceremonie nabożne duszę mojej ma być odprowowane.

A co się zostało ubożstwa mego po ojcu moim rodzonym jak gruntów leżonych, tak też i ruchomych rzeczy, to wszystko za żywota mego rozporządzam i wiadomo czynię. Naprzód leguję ojcowi memu fturemu czwirc pola na wszystkie trzy ręce wedle Jendrzeja Dudeczki zastawem, na drugie ręce za hałem na żadnych włokach wedle Łohwikow, także i na trzecią rękę pod Kołodenką wedle tych że pomocników. Siostrze mojej starszej Hapce dninę pola leguję na wszystkie trzy ręce. Drugiej siostrze mojej Hapce także leguję dninę pola na wszystkie trzy ręce, co za Niczyporem Czyszkiewiczem. Item dninę pola leguję ojcu Janowi Kuraszewskiemu, przezbiterowi Usnienia Na[j]świętzej Panny Maryjej, aby za duszę moją pamiątki odprawował, a jeśliby miał ojciec welebny te dninę przeda[ć] komu, tedy muj ojciec bliższy powinien dać ojcu przezbiterowi za nią zł 15. Item matce mojej rodzonej folwark leguję ze wszystkim gruntem i budynkiem ob miedzi z jednej strony folwark Nicka Cebulskiego, a z drugiej strony ogród Ochrima Domańskiego. A co jest zasiwku czwirc pola ozimina, tedy powinni dług mój s tego wypłacić. Com za napitek winien, naprzód Mosijowi zł 4, Jewnie zł 1, Hryckowi Szumiłkowi zł 1, Maierkowi Drobnowiczowi zł 1. Maierowi Szaiewiczowi winienem za kwaterek 5 gorzałki i miodu za pułtora garca. Maierowi Tymiejskiemu gr 15, a córce zostanie długu tego com pomienił, to na pominki aby było wszystko, a com za prośbą moją użyłem do tego mego testamentu z urzędu przysiężnego na imie Petra Seszczeniaty i pisarza Łukasza Radkiewicza, a do tego jeszcze i mieszczan wiary godnych na imie Semena Czyszka, // Waska Nieczaja, czego oni przysłuchali się dobrze temu memu testamentu ostatniej woli mojej.

A jeśliby kto miał ten muj testament kasować albo przesądzać, takowego kożdego na Sąd Straszliwy generalny zbawiciela mego wzywam, i tam się z onemi sprawimy. A do tego jeszcze wine zakładam na zamek rowięski zł 50, a na urząd zł 25.

Ktury ten testament do xiąg miejskich za prośbą moją jest przyjęty i zapisany w roku 1691, die quo supra.

144. Testament кравця Максима Федоровича.

Олика, 22 січня 1692 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1237, оп. 1, спр. 1, арк. 42 зв.–43. Укладений вдома на проханья матері тестатора Анни Федорівни Мироновичової. Облята до міської книги, того ж дня.

Actum olycensi, feria tertia, die vigesima secunda, Januarij. Anno Domini 1692

Testament Maxima Fedorowicza krawca

Na instantią i usilne żądanie ućciwej Anny Fedorowny Mironowiczowej a to Olichwirczykowej wdowy, zesłany będąc z urzędu sławetnego pana Jana Łuskiewicza, wójta ołyckiego, ućciwy Stephan Kiklewicz, ławnik przysięgły, mieszczanin ołycki, z Sebastianem Hiacyntem Korzeniowskim, na miejscu pisarskim na ten czas zostającym, dla wysłuchania dobrowolnej dispositiej albo raczej testamentu i ostatniej woli syna jej Maxima Fedorowicza. Zszedszy w dom jej z przytomnością i bytnością uczciwych Jana i Stanisława Święcichowskich, mieszczan ołyckich, lubo zastali go na ciele zchorzałego, na umyśle jednak zdrowego i rzetelnymi słowy mówiącego i takową swoją dispositią albo raczej ostatnią wolą deklarującego:

Poniewasz się Panu Bogu Stworzycielowi mojemu tak stało, że mię z łaski swojej tą chorobą nawiedził, w której widzę że się mi przybliża śmierć, tylko nie wiem dnia i godziny kiedy na mię nastąpi. Otoli duszę moję Panu Bogu, który mię stworzył i odkupił w na[j]świętszą opiekę jego polecam i oddaję, a ciało gdy się już przydzie z duszą rozłączyć, proszę matki rodzicielki

mojej żęby było obrzędem chrześci[j]ańskim według przemożenia pogrzebione. Żęby jednak po mojej śmierci turbacie żadne nie były i krzywda się nie działa tak matce, jako i siostrze młodszej Odarce, w tym upraszam Ich Mciów panów urzędowych o miłosierdzie nad ich sieroctwem. Której to Odarce, siostrze mojej, plac ten i chałupę, gdzie chory leże, także folwark z sadem, który własnymi mojemu pieniądźmi ojcowski odkupiłem i dałem za niego złotych siedmdziesiąt, a Szpaczysze za nieboszczyka ojca mego dęługu zapłaciłem złotych dwadzieścia, żeby matki od siebie nie oddalając, jeżeli jej Pan Bóg przyjaciela dobrego zdarzy, cieszyła się pamiętką, i za duszę moję dobrze czyniła // [43] leguję i wiecznemi czasy daruję, do czego żadna osoba, ani siostra, ani szwagier jednym słowem nikt interessować się nie powinien, ani będzie mógł żadnym prawem, bo to moja własność.

Com też komu winien, jako to do cechu piekarskiego złotych dziesięć, jeszcze ojcowskiego dęługu, Jankielowi Zelikowiczowi Żydowi złotych dziesięć, Josiowi Michelewiczowi złotych cztery i groszy dwadzieścia i jeden, Wiszy Żydowce złoty jeden i groszy dwa, Judce Nosanowemu złoty jeden i groszy jedenaście, Idelowi Żydowi za gorzałkę dwadzieścia i cztery groszy, Poleszukowi Żydowi za pułgarca miodu. To wszystko matka moja z przerzeczoną Odarką, siostrą moją, popłaci.

A ktoby im chciał krzywdę czynić na sądzie Boskim Straszny rozpierać się z każdym i sprawować będę.

Której że to takowej przerzeczonego Maxima dispositiej i ostatniej woli jego przesłuchawszy, pytano się go, jeżeli go Pan Bóg jeszcze zdrowiem opatrzeć raczy i życia przedłuży, ta legatia trwała będzie, odpowiedział: jeżeliby mię Pan Bóg z tej choroby poddzwignął, wolno mi to będzie i zcassować, i gdyby co przybyło za łaską Bożą, przydać. A jeżeliby mię Bóg z tego powoła świata, to już tak jakom nazaczył, nie naruszenie niechaj zostawa ten mój testament i ostatnia wola.

Quod cum memoriam solidato actis est connotatum.

145. Тестамент міщанина Юрія Курочки.

Дубно, 22 березня 1693 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 11, арк. 127 зв.–128. Укладений вдома на прохання тестатора, в присутності свідків. Облята до міської книги. Подав для вписання племінник небіжчика Дмитро, 20 травня 1693 р.

Testament z Surmicz niebożczyka Jurka Kureczki służący Dymitrowi siostrzeńcowi

Na urządzie miejskim dubieńskim przede mną Stefanem Molewskim wójtem i przy bytności na ten czas sławetnych pana Jana Czeretowicza lentwojta, Onofreja Sachnowicza, Stefana Feniewicza, Jaremia Omelańskiego, Marka Oxentego burmistrzów, oczewiście stanowszy sławetny Dymitr, siostrzeniec niebożczyka Jurka Kureczki, mieszczanin surmicki, żądał nas, urzędu, o przyjęcie testamentu niebożczykowskiego Jurku Kureczce, wuju rodzonym Dymitrowym, mieszczaninu per oblatam do xiąg niniejszych miejskich radzieckich dubieńskich. My tedy, urząd miejski dubieński, na affectatią sławetnego Dymitra kazali na urządzie // [128] czytać i do xiąg przyjąć. Ktury w sobie testament tak ma spisany na Surmiczach temi słowy:

W imie Boże Amen.

Ja, Jurko Kureczka, będąc chorobą nawiedzony od Pana Boga, ale na ciele śmiertelnym, a zdrowy na umyśle.

Pul, grunta z izbą i ruchome rzeczy, bydełko, koni, sady dziedziczne i kupione z żoną moją Tetianą ostatniej wolej moją tym duchownym testamentem tak rozporządzam. Naprzód brata mego rodzonego na imie Pawła od tych dobr oddalam, bo gdy w niewole był ośmnaście lat, te zażywał, na ostatek i poprzedał (co wyszedszy z niewoli dwa razy odkupował z żoną swoją od Petryny), na które zachody i sady mam i dekret urzędu miejskiego mocą swoją, czym się podzielili ojczyznę, sadami i zachodami, zaczym wołą moją dobrowolną życzliwemu mną we wszystkich przychodach naszych jakoż mie niebożce za żywota tak i po śmierci zmaleńku przy nas wychowanemu siostrzeńcowi rodzonemu na imie Dymitrowi lat dorosłemu za poddanego jaśnie oświeconemu xtwą Ich Mci osadzam po śmierci mojej i te pułgruntu wyż bo i sadami dwiema, jeden co za mieży s pańskim, a drugi na zalisciu. Klacz gniada i łoszak, wołu dwa i krowa, i ogród na Surmiczach kupiony, miendza z jednej od Klińskich, a drugi od zaścianka sadek w gurach z Michałem Samicz, ten wielebnemu ojcu Theodorowi Szymonowiczowi, parochowi surmickiemu. Sumienia mego i żony mojej jako duchownemu leguje i daruje wieczysto. A czwarty sad z lasem Martynowi, starszemu siostrzencowi, odkazuje, miendza jednak od ganczarza, a druga od Zahrazkiego. A do inszych rzeczy nic a nic nie należą. Martyn i Piotrek jako niem nieposłuszni byli. Zasiewków trzy ćwierci na wołokach, polach Jmci p. Puzyny naientego i to siostrzeńcowi Dymitrowi, bo gdysz on pracował na to sam.

Tym kończe, a duszę moje w ręce Boże poruczam, a ciało ziemie na cmentarzu św. Jerzego pogrzebione być ma. A ktoby wolej mojej sprzeciwym, takowego na Sąd Bozki pozywać bende i tutejsze na sądy Pańskie zamkowe i miejskie, winy zakładam kop 20 JMci p. gubernatorowi, a na urząd miejski kop 10. A ktoby i te rolne zapłacił, takowy u żadnego prawa lokum stanti ucenia i do tych zbiorów moich.

Działo sie na Surmiczach, przy bytności p. burmistrza surmickiego Jaremia Omelańskiego, p. Mikołaja Mostowniczego, p. Matwija Pobereznika, bakalarza Czarnisza surmickiego.

Za krzyrzyk własny ręki Jurku Kureczki krzyrzyk Mikołaja Mostowniczego.

Działo sie na Surmiczach dnia 22 marca 1693.

Co dla pamięci czasy do xiąg miejskich zapisano.

146. Тестамент міщанина Грицька-Митка Красовського.

Рівне, 15 квітня 1693 р.

Джерело: ЛННБ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. Ф. 91, спр. 44, арк. 116 зв. Укладений на прохання тестатора у присутності свідків. Облята до міської книги.

Ja, Hrycko Mitko Krasowski, mieszczanin rowieński, czynnie wiadomą tym testamentem ostatniej woli mojej, którym zostaje w słabości zdrowia mego, a na umysle zdrowy będąc.

A chcąc porządek uczynić według wiary chrześci[j]ańskiej, aby cialo moje grzeszne przystojnie pochowane było przez brata mego Hrehorego i żonę moją Oxiute, i pamiętki za duszę moją byli odprawowane.

Naprzód ojcowski folwark żonie mojej Oxiucie z dziatkami memi, czwiré pola ojczyzny żonie mojej z dziatkami Toporowskiego pola pułwłuki, która w zastawie. Tedy żona moja powinna patrzeć na czwirci aż do oddania summy z służby hajduckiej pole, co mamy zasiwek oziminy po połowicy i to żonie mojej z dziećmi i woł perysty, klacz cisawa żonie mojej z dziećmi. Owce, świni, drobiazek domowy – to po połowicy. Ogród Mickow ojcowski – żonie i dzieciom. Krowa płowa i cielic dwie – i to żonie mojej z dziećmi. Stog żyta, co jest po połowicy, a s tego stogu kop dziesięć wydzielić, aby pamiętki za duszę odprawił. Szmon Judaszczyn winien złotych sto, za sol braci ma rodzonym, które złotych sto odebrawszy, powinni z sobą

podzielić, które połowicę summy tej że żonie mojej leguje z dziatkami. Hajduk, który za nas służył i temu s kopy z obudwu stron zapłacić, także parobkowi rocznemu s kopy zapłacić. Który to testament uczyniwszy ostatniej woli mojej żegnając wszystkich panów mieszczan, upraszając aby byli łaskawi na żonę i dziatki moje.

A ktoby ten mój testament miał kassować, albo przesądzać, takowego kożdego na Sąd Straszliwy generalny powoływać będę. A osobliwie winy zakładam na zamek rowieński złotych sto, a na urząd miejski zł pięćdziesiąt szkody i nakłady ma ferować.

Do tego mego testamentu użyłem panów mieszczan ludzi wiary godnych: Illa Suszczenia, Klimenty Cykwik przysiężny, czego temu dobrze przysłuchali się.

Działo się w Równym, die 15 Apr[ilis], [anno]1693.

O co prosił aby to do xiąg zapisano.

147. Testament miścanki Ганни, дружини Павла Городецького.

Рівне, 6 травня 1693 р.

Джерело: ЛННБ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. Ф. 91, спр. 44, арк. 117 зв.–118. Укладений вдома на прохання тестаторки. Облята до міської книги. Додано декрет міського суду по цій справі.

Eodem die. Testament Pawłowskiej

Ja, Hanna Pawłowa Horodecka, czynię wiadomo tym testamentem ostatniej woli, iż ja na umyśle swoim zdrowa, a na ciele moim chora takowy porządek chce uczynić, aby ciało moje grzyszne przystojnie było pochowane przez matkę moją i brata mego Tymosza i męża mego Pawła Horodeckiego.

Co się też ubożstwa mego pozostało po pierwszym małżonku moim Jakymie Dole, naprzód córce mojej starszej Prosie ogród na wygonie podle folwarka Philipa Jowdaka, chałupa wedle Hrycka Dudecznego s placem, połowica mężowi wzdłuż morgi pola na jedną rękę ku Białej krynicy i to córce mojej starszej, a zasiwek po połowicy z mężem moim Pawłem. Namisto jedne dobre, a drugie proste córce mojej mniejszej Hapce połowica ogrodu podle mogiłek od krynicy Hapce mniejszej, pieryna starszej córce. Przy tym testamencie był Iwan Białous, Klimenty Cykwik przysiężny. Czego temu dobrze świadomi winy na zamek rówieński zł 10, a na urząd 10.

My, urząd, wyrozumiawszy testamentu żony Pawłowskiego niebożczki, nakazaliśmy dekretem naszym aby chałupa s połowicą ogrodem, co legowała żona Pawłowskiego, zostawał przy Pawłowskim i dzieciny jego, a jeżeliby dziecie jego gdzie się pozostało, tedy wszystek ogród podle mogiłek ma zostawać przy córce starszej niebożczki Hanny żony Pawłowskiego, a Pawłowski sobie chałupę powinien zabrać i gdzie chce postanowić. A jeżeliby miał Tymosz Antosik turbować o chałupę Pawłowskiego, tedy winien winy zapłacić kop 10 na urząd i zamek, a Pawłowski powinien na sto [...] dziewczynne drzewa pułkopy wywieźć. // Pawłowski powiedział przed nami urzędem na Tymosza Antosika te słowa, że moja żona niebożczka a siostra twoja ubożstwo moje do ciebie ponosiła.

148. Тестамент трубача Яна Матушевича.

Рівне, 25 січня 1694 р.

Джерело: ЛННБ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. Ф. 91, спр. 44, арк. 155–155 зв. Укладений вдома на прохання тестатора, в присутності свідків. Облята до міської книги. Подав для вписання приятель Станіслав Крижановський 25 січня 1694 р.

Anno 1694⁹¹⁴, msca Januarij, dnia 25

Stanąwszy personaliter przed nami urzędem miej[skim] row[ieńskim] urodzony JMci pan Stanisław Kryżanowski sam swą osobą podał do xiąg miejskich rowieńskich testament niebożczyka pana Jana Matuszewicza, który tak się w sobie ma:

W imie Ojca i Syna, i Ducha Świętego.

Duszę moję naprzód Panu Bogu w Trójcy Świętej jedynemu Na[j]świętszej matki w opiekę. Ciało moje grzeszne jako ziemie ziemi w kościele rowieńskim oddawszy jaśniewielmożne państwo i dobrodziejstwo w niedosyć uczynieniu należytych usług moich przepraszam i za uznane i wyświadczone łaski pańskie uniżenie dziękuje. Pokornie prosząc aby na pozostałą żonę i sieroty wzgląd i respekt swój pański mieli.

Cokolwiek zaś mam z wiernej pracy mojej tak w koniach, jako i w innym porządku dispositiā tego przy dobrej pamięci i rozumie zostają i taką czynią. Naprzód pieniądze u Żydów radziwiłowskich zasłużone zł. sto siedmdziesiąt Na[j]świętzej Matce rowieńskiej na sukienki leguję. Podiezdka cisawego na mszę święte za duszę moję przedać. Bachmata cisawego JMci ksiądzu proboszczowi rowieńskiemu, żeby należycie po śmierci ciało moje grzeszne pochował. Gniadego żenie z kulbaką moją i z pistoletami. Fuzję, czeczugę oprawną białą odesłać i kontusz czarny, żupan stary atlasowy i wilczorę, kontusz tuzinkowy, czapkę barankową, boty nadchodzonę i ostatek drobiazkow, jako to pas jedwabny, kilimek, koc et idgenus, nożenki przy tym oprawne, trębę nad ciałem moim grzesznym w kościele powieść proszę. Chłopcu za usługi jego żupan niebieski powszedni, czapkę zieloną kunią, chust parę i boty stare proszę oddać. Panu Krzyżanowskiemu, zaś kolledze memu, wszelką moję do niego urazą daruję i proszę aby w ni w czym nie był ni od kogo turbowany, gdyż ja mu serdecznie odpuszczam i nie przyznaje tego, żebym z niego okazjej miał schodzić z tego świata, tylko jako człowiek stworzenie boskie z woli, tedy jego i przeznaczenia czasu Stwórcy swego umieram, tym go tylko obowiązując aby jak moje zasługi wyżej pomienione wydzwignął, tak też dopomógł dobrze czynić // za duszę moją ratione długów, tyłem ja nikomu nie winien, ani mnie nikt. Jeżeliby zaś żona moja na osobę moję sobie na potrzebę zaciągnąć miała, proszę i obowiązuję aby jakim kolwiek staraniem uspokoiła. Ta tedy ostatnia wola dispositiej mojej przy pożegnaniu. Naprzód jasnie wziął państwa i dobrodziejstwa mego żony mojej kochanej i dziełek miłych, sług państwa i dobrodziejstwa mego i wszystkich dobrych moich przyjaciół, których proszę jeżeliby kto z nich miał jako w życiu moim urazę do mnie o przebaczenie proszę i w.m. moich darowanie.

A że sam dla słabości mojej podpisać się nie mogę, zdrowy jednak będąc na umyśle i na rozumie, uprosiłem jako łaskawych na mnie sług JMści dobrodzieja przytomnych dispositiej mojej, aby się podpisali do tej ostatniej woli mojej. Amen. Że mi tedy przecie Pan Bóg sił przedłużył dla lepszej wagi i wiary danej, podpisuje się ręką własną.

Dat w Równym, die 25 Januarij 1693⁹¹⁵.

⁹¹⁴ У заголовку написано 1693 рік, але виправлено на 1694

⁹¹⁵ У тексті 1693 рік виправлено на 1694

A po napisaniu tego testamentu podpis rąk temi słowy:

Jan Matuszewicz.

Ustnie proszony do tej dispositiej od pana Matuszewicza Stanisław Jeziorkowski.

Ustnie proszony od tegoż JMci podpisuje się Fr. Estka.

O co żądał JMci pan Krzyżanowski aby ten testament do xiąg miejskich był zapisany. Co otrzymał. Stanisław Krzyżanowski testament wziął.

149. Тестамент міщанки Феськи Кондрихи.

Рівне, січень 1694 р.

Джерело: ЛННБ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. Ф. 91, спр. 44, арк. 156–156 зв. Укладений вдома на прохання тестаторки, в присутності свідків. Оригінал вклеєний до міської книги, без точної дати. Текст написаний з численними помилками.

W imie Ojca i Syna i Ducha Świentego. Amen.

Ja, Feska Kondrycha, mieszancka rowienska, wiadomo czynie tym testamentem moim ostatnij woli moij uchozoncych sądu i prawa, iż ja ku śmierci perzejszła, anizeli życia na tym mizernym świecie i jestem najwielie ułożona, a na umislie i rozumie zdrowa, chcąc ten porządek ostatniej woli moij naprzód zdrowy chcąc ten porzondek ostawnij woli moij.

Naprzód duszę swoią grzeszno policam Panu Bogu i w ręce wszechmogoncemu w rence jego, a ciało moje ma być przystojne pochowane ciało moje.

Odkazuje fulwarek dziatkom swoim Romanu, Chwesku, Demianu i Marusia siostra ich i powtore prosze fulwarek im ze wszystkim i chałupa tymże dziatkom moim s placem. Tymże dziatkom moim polia morg szyroki z jednej strony pomiecznik Iwan Mełachowycz, z drugiej strony Tymosza Iowsuka. Tymże dziatkom moim czwirć polia z jednej strony Czecha i z drugij strony Białousa. Stefanowi, synu swemu starszemu, leguje morg z jednej strony Białous, temuż Srefanowi dnina i zasiwkem na Horodockum hostynicy z jednej strony Semen Selgil, z drugiej strony Stepan Hordus i druga dnina na boiaryni temuż Stepanowi z jednej strony Białousa Nestera // pomir by o Dobarowsczyny szyroki. Tymże synom moim młodszym było grunt bez zasiwku, tymże synom moim młodszym owiec dziesienc i borow dwie. Crysty corcy moij owca jedna, drugi Odarce⁹¹⁶ owca jedna.

A o czym prosze, aby ten testament muj własny i niekasowany. A gdyby sie kto ważył testament ten muj kasować albo przesondzać, takowego koźdego na Sond Pansky kasować Straszliwy generalny, tam sie z nim sprawie.

Działo się w Ruwnym, miesionca stycznia.

Byli przy tym przysienzny Mojsij Kulczenia, drugi przysięzny Oksen Gensarowski, dobrze swiadomy o tym.

Daniel Iacurkiewicz. Anno 1694.

⁹¹⁶ Слово *Odarce* закреслене, знизу написано: *Natalcie*

150. Testament miśczанина Данила Жерняка.

Рівне, 12 лютого 1694 р.

Джерело: ЛННБ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. Ф. 91, спр. 44, арк. 149–149 зв. Укладений вдома на прохання тестатора, у присутності свідків. Вписаний до міської книги 20 лютого 1694 р.

Testament Żerniaka

Ja, Daniło Żerniak, mieszczanin rowieński, czynię wiadomo tym testamentem moim ostatniej woli mojej lubo barzo w słabości zdrowia mego, ale na ciełe i umyśle zdrowy ostatniej woli mojej chcąc rozporządzić ubożstwo moje, którem sprawy wiernej swojej nabył.

Naprzód duszę moją Panu Bogu // w ręce polecam, a ciało moje grzeszne ma być przystojnie pochowane według wiary chrześci[j]ańskiej przez brata mego Owerka Żerniaka i żonę moje Ewdokije.

Naprzód chałupa ze wszystkim budynkiem jako w sobie ma i z ogrodem – to żonie mojej z małemi dziećmi. Ogród za folwarkiem – i to żonie mojej z małemi dziećmi. Pola dnin trzy na wszystkie ręce i to żonie mojej z dziećmi małemi. Koni dwoje to żenie mojej z dziećmi. Owiec ośmioro to żonie mojej z dziećmi. Synowi memu Feskowi starszemu z pierwszą żoną moją jemu samemu folwark z gruntem jako w sobie ma. Pola dnina na wszystkie trzy ręce, łoszak jeden, owiec dwoje to synowi Feskowi. Suknia to jest spodnica i ta Feskowi na żupan.

W czym proszę i napominam aby ten testament ostatniej woli mojej miał valor i nie był kassowany. A kto by miał kassować albo przesądzać, takowego kożdego na Sąd Straszliwy generalny przed stwórcę zbawiciela powoływać będę. A osobliwie winy zakładam na zamek rowieński zł sto, a na urząd miejski zł 50, które aby nie byli opuszczone.

Do tego mego testamentu uprosiłem Owerka Żerniaka, brata mego rodzzonego, także przysiężnego Olexe Iwanowicza, Jana Toporowskiego pisarza.

Działo się w Równym, die 12 lutego 1694.

151. Testament miśczанки Параски Андрійової Шуляковни.

Рівне, 6 березня 1694 р.

Джерело: ЛННБ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. Ф. 91, спр. 44, арк. 149 зв. Укладений вдома на прохання тестаторки, в присутності свідків. Облята до міської книги.

W imie Ojca i Syna, i Ducha Ś[więtego]. Amen.

Ja, Andrzejowa Paraska Szulakowna, czynię wiadomo tym testamentem ostatniej woli mojej, iżem barzo w chorobie mojej barzo słaba, ale na ciełe i umyśle moim zdrowa.

A chcąc porządek ostatniej woli mojej takowy uczynić aby ciało moje grzeszne według przystojności wiary chrześcijańskiej było pochowane przez zięcia mego Jakima i dziwera mego Janka Kuroczkę.

Naprzód plac Jakimowi, zięciowi memu, na ulicy Omelańskiej z córką moją plac jako w sobie ma ob miedzy Skoriny z jednej strony, a z drugiej strony Jacko Kleszczowski końcem przypira do syposza Szulaka, pola pułtrzciny zięciowi memu Jakimowi na wszystkie trzy ręce. Owiec pięć z jagniętami zięciowi memu. Synom moim Hryckowi i Awramowi dwom leguje folwark, pola czwirć na wszystkie trzy ręce, owieczek 5.

Proszę i napominam aby ten testament ostatniej woli mojej nie był kasowany i valor miał na wszelakim miejscu. A toby miał sądzić albo przesądzać ten mój testament, tedy powoływać

będę na Sąd Strasliwy generalny stwórcy zbawiciela, winy na zamek zł 50, a na urząd zł 25 szkody wszelakie ma ferować.

Byli przy tym przysiężny Klim Cybulka, Trochim Zatuła, czego się temu dobrze przysłuchali. Działo się w Ruwnym. Anno, die quo ut supra.

152. Тестамент міщанина Василя Варковича.

Рівне, 15 травня 1694 р.

Джерело: ЛННБ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. Ф. 91, спр. 44, арк. 132 зв. Укладений вдома на прохання тестатора, у присутності свідків. Облята до міської книги.

W imie Ojca i Syna, i Ducha Ś[więtego]. Amen.

Ja, Wasyl Warkowiec, mieszczanin rowieński, czynię wiadomo tym testamentem ostatniej woli mojej, iż będąc w chorobie mojej na ciele barzo słaby, a na rozumie i umysłu jestem zdrowy, chcąc takowy porządek uczynić.

Naprzód aby ciało moje grzeszne przystojnie było pochowane i pamiątki za duszę moją aby byli odprawowane przez żone moje i syna mego Semena starszego.

Uboztwa, co się zaś tkanie, naprzód Semenowi chałupa z placem i wszystkim budynkiem, Hryckowi młodszemu synowi woła, który złotych 40 i gotowemi pieniędzmi zł 10. Córce mojej Chryscie zł 10, pola dnina i zamąż Semen, syn starszy, powinien wydać. Długu, com został winien komu kolwiek to powinien Semen popłacić. Synowi memu namłodszemu Wasilkowi zł 15 do wzrostu. Żonie mojej Hannie a matkę swoje powinien Semen, syn mój starszy, do śmierci matkę swoją trzymać.

A w czym proszę i napominam aby ten mój testament nie był kassowany i valor miał każdego. A ktoby go miał kassować, albo przesądzać, takowego każdego na Sąd Strasliwy generalny powoływam, takowy każdy winy powinien zapłacić na zamek rowieński zł 30, a na urząd miejski złotych 15, szkody i nakłady wszelakie ma ferować.

Do tego testamentu uprosiłem wiernych miasta Równego Serhyja Andruszkiewicza, Ochrima Domańskiego, czego się temu testamentu przysłuchali.

Działo się w Równym. Roku 1694, msca maja dnia 15.

153. Тестамент міщанина Федора Махаска.

Рівне, 14 грудня 1694 р.

Джерело: ЛННБ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. Ф. 91, спр. 44, арк. 153 зв. Укладений вдома на прохання тестатора в присутності свідків. Облята до міської книги.

Roku 1692⁹¹⁷ msca Decembra, die 14.

Testament Machaska

W imie Ojca i Syna, i Ducha Ś[więtego]. Amen.

Ja, Fedor Machasko, mieszczanin rówieński, czynię wiadomo tym testamentem ostatniej woli mojej, iżem na ciele moim barzo chory, ale na umyśle i rozumie zdrowy, chcąc porządek mój takowy uczynić.

⁹¹⁷ Очевидно, рік написано помилково, має бути 1694, оскільки попередній і наступний акти на тому ж аркуші датовані 1694 р.

Naprzód ciało moje grzeszne ma być przystojnie pochowane przez żonę moje i bratanicza mego. A co się tknie ubożstwa mego, naprzód chałupa z gruntem to żenie mojej Motrunie aż do śmierci onej połowice odkazuje, a połowica brataniczu memu Prockowi, także folwark i ten po połowicy i każda rzecz według zapisu, jakom w xiegi miejskie rówieńskie zapisałem, personaliter stanawszy przed urzędem z brataniczem moim Prockiem.

Inaczej nic nie poprawując, ani też przesądzać tego testamentu i zapisu mego kassować pod zakładem winy kop trzydziestu na zamek, a na urząd miejski kop 15. Kto by miał po śmierci mojej żonę moję turbować albo bratanicza mego Procka, takowego każdego na Sąd Straszliwy generalny powoływać będę.

Przy którym testamencie był przysiężny Wasko Wakulczenia i mieszczanin Paweł Jacuta, czego temu testamentowi dobrze przysłuchali się.

O co prosił Fedor Machasko, aby ten testament do xiąg miejskich rówieńskich był zapisany. Co otrzymał.

154.Тестамент міщанина Єфрема Завадського Турчиновича.

Милянєвичі, 6 вересня 1694 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 1401, оп. 1, спр. 1, арк. 406–406 зв. Укладений вдома на прохання тестатора, в присутності свідків. Облята в міській книзі. Подала для вписання дружина небіжчика Варвара.

Року Бжого АХЧД [1694], мѣца септемвриа, дня S [6]

Пред урядомъ мѣсцким милянєвским ставши очевистѣ К. Варвара, бившая Охрѣмоваа, просила ѿ уписане тестаменту до книгъ вичистих, котрии ся в собѣ маѣт:

Во имя Отца и Сѣа, и Сѣого Дѣа нынѣ и завжди и во вѣки вѣком. Аминь.

Іа, рабъ бжии Ефрѣм Завадский Турчиновичъ, будучи ѿт Гѣа Бѣа хоробою на-вѣжоньи, а видячи ижем ближшии до смерти, а нѣжели до живота, хочу свою убо-гую маѣтку распорядити.

Напродъ, лѣгую жонѣ моеи на имя Варвари, котораа з молодости лѣтъ своих зичливым приателем моим зоставала. Наперше ѿтказую женѣ моеи, которое ѿбополне доставали, то есть хата и зо всѣмъ будованѣм, и с плацом, як ся в собѣ маѣт ѿт мѣжъ и ѿт стини до улицы. Также пулфалварка Кузминская, якъ ся в собѣ маѣт, женѣ моеи четвертина на маковищу зо всѣм будованѣм ѿт межѣ до межѣ, якъ ся в собѣ маѣт, на Болонѣ на другои руцѣ женѣ моеи четвертина ѿт межѣ Фран-ка Мазура, а з другои Ивана Кравца. ѿт стини до стини, що волно буде, женѣ моеи тим грунтом, іако своим власним диспуновати и уживати, кому хотѣти дати, даро-вати и ку своему налѣпшому пожиткови оборочати часы вѣчными. А що ся ткнет рижа на заполю, ѿтказую женѣ моеи одну четвертину ѿт межѣ Дацюка, а другаа Семенови Козанькови, братанкови моему, ѿт межѣ Антина Сѣнковича. Также якъ ся в собѣ маѣт, тому жѣ Семенови братанкови частка Брахнувского грунту за меш-канѣм Хведора Охрѣмовича. Жѣна моя повинна рижем запульным диспонувати и тоєю часткою до смерти. А по смерти жени моеи Семенови братанкови моему по-винно зостати все. А що ся ткнет рухомих речеи, бидла и конѣи, и иншии геради домовои, повинно все при женѣ моеи зоставити. Также и ѿт збожа, которое будет зобрано ѿзимини и ярини.

А хто бы ся мугъ моему тестаментови противити и важил ся касовати, таковии повинен буде зо мною справитися по смерти моєи в пришлом року. Тому ж Семенови, братанкови моему, третяна частка фолварка *от* межѣ // Кирика Хвесевича и *от* стини до стини.

На що для лѣпшеи вѣры зажилем в дом свои *отца* вознесенского Миколаа, лентвуйта Ивана Троцевича, Лаврєнѣтиа Андрѣковича, Василя Петровича, дружини Стефановича и обохъ присажних Арсєна Сушечка, Кондрата Дрѣмлюка, писара мѣсцкого.

Jan Andrikowicz, pisarz miejski milanowski.

155. Тестамент міщанина Івана Ігнатовича.

Ковель, 28 серпня 1695 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 35, оп. 1, спр. 10, арк. 104 зв.–106 зв. Укладений вдома на прохання тестатора, в присутності свідків. Облята до міської книги, того ж дня (за життя тестатора). Подали для вписання опікуни Іван Василевич і Федір Григорович.

Actum die 28 Augusti. Anno Domini 1695

Przed nami Alexandrem Semenowiczem, lentwójtem miasta JKMcі Kowla, Janem Wasilewiczem burmistrzem kwartalnym, Hrehorym Zacharjaszewiczem, Jacentem Oxentyjowiczem, Jacentem Słaboszewskim rajcami, Mikołajem Piotrowiczem, Gabryelem Alexandrowiczem, Prochorem Hrehorowiczem, Tymofiejem Fedorowiczem, ławnikami przysięgłymi miejkiemi kowelskimi.

Oblata testamentu jest podana sławetnego Jana Ihnatowicza za żywota swego przez sławetnych panów opiekunów pana Jana Wasilewicza i Fedora Hrehorowicza, przy nich wielebnego ojca diakona cerkwie sobornej kowelskiej na ten czas będącego na imie Jana Suprunowicza, który słowo w słowo tak się ma:

W imie Trójcy Przena[[j]świętszej, Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Amen.

Stań się ku wiecznej pamięci teraz i napotym wieku, ponieważ na tym świecie żyjącym ludziom nie masz nic pewniejszego nad śmierć. Przeto ja, Jan Ihnatowicz, mieszczanin kowelski, będąc od Stworzyciela mego chorobą nawiedzony, a lubo będąc na ciele chorym, ale na umyśle i rozumie zdrowym, tedy naprzód duszę moję grzeszną Bogu w Trójcy Ś[więtej] jedynemu polecam i oddaję i Przenadostojniejszej Bogorodzicy. Ciało zaś moje grzeszne, które jest z ziemi stworzone, do ziemi też je oddaję, aby po chrześci[[j]ańsku było pochowane w cerkwie sobornej blisko miejsca nieborzki [żony] mojej.

Także substantią moją ubogą takim sposobem zeznawam i rozporządzam. Naprzód dom mój własny, w którym mieszkam, z mojej własnej pracy nabyty, nikomu inszemu, tylko sierotom a bratankom moim na imie Stefanowi Dmitrowiczowi i Ahapcy, siostrze jego, leguję ze wszystkimi budynkami na tym gruncie // [105] stojącemi. Kletka stojąca w rynku od między nieboszczyka Stefana Krzywdy z jednej strony, a z drugiej Ajzyka, zięcia Moszkowego. Folwark w swym ograniczeniu stojący naszą własną pracą nabyty. Kotłów cztery z rurami i czapek trzy do nich należących, a piątą zacieralny. Te wszystkie rzeczy aby byli przedane przez ręce panów opiekunów. Grunt, na którym mieszkaliśmy, jak się zawiera w swym ograniczeniu, tego leguję Gabryelowi Alexandrowiczowi, siostrzeńcowi memu, i drugi leżący nad brodem od między niewiernego Kunia, i ten jemu leguję, a nie komu inszemu. Summy gotowej tak w czerwonych złotych, jako i drobniejszej monecie złotych polskich czterysta. Z której summy leguję złotych

dwieście kahału kowelskiemu, lub komu inszemu, aby z tej summy co rok prowizja była oddawana: kamień wosku na cerkiew soborną kowelską. Trzecie złotych sto, aby było podzielone na wszystkie cztery cerkwie kowelskie i oddane do rąk kytorskich zł. dwudziestu pięciu. Ostatek złotych sto na pogrzeb i na roschody różne za duszę moją przez opiekunów wyżej mianowanych mają być według potrzeb i woli ich rozdane. Długi zaś moje własne u różnych osób, jako to u sławetnego Theodora Hrehorowicza złotych sto dwadzieścia monety i liczby polskiej spółnie z małżonką jego, na który dług zastawa metal srebrny z figurami z jednej strony Abraham, z drugiej strony trzy krzyże z osobami. U Pawła Dulika złotych sto dwadzieścia za dom cerkiewny, który kosztem i staraniem moim jest zbudowany na gruncie cerkiewnym. Ten tedy dom ma wieczną legacją moją przy cerkwie sobornej zostawać i kto kolwiek będzie mieszkał w nim, powinien doroczny czynsz cerkiewnej skrzynce dawać. Jeżeli zaś pomieniony Paweł nie miał oddać tego długu złotych sto dwadzieścia, tedy ten dom wolno komu inszemu sprzedać, a jemu długu mego winnego powinni opiekunowie z dobr moich pozostałych zł. trzydzieści oddać, nic więcej i onego rugować. U Marcinowej Przekszy zł. dziewiętnaście, na to jest kociel miedziany. U Janowej Gniewskiej spółnie z towarzyszką jej Jarzyną Dulikową za sadeł dwadzieścia sześć na gotową summę kupione sadeł szesnaście po pięciu złotych, a dziesięć po ośmi, czyni summa długu oddania zł. sto sześćdziesiąt. Spodnica grubignowa czerwona mnie szacowana w długu pewnym i metlik adamaszkowy, które są do przedania u p. Theodora. Srebro cerkiewne, które się kupiło u nieboszczyka świętej pamięci xieżda archymandryty mileckiego grzywna robionego za zł. trzydzieści do oprawy Ewangelij świętej. Osobliwie łotów dziewięć łamanego do dokończenia // [105v] sztuk tej że Ewangelii dałem onemu, które powinien oddać bez żadnej turbacji do cerkwie wenedowskiej. Ojciec śmidyński winien mi być pod czas poświęcenia złotych trzysta, które na pismo moje wziąłem był u JeMci pana Łaznickiego, ażem własnych moich pieniędzy oddałem pomienionemu JMci zł. dwieście, na co i kwit mam. Zł. sto zostaje jeszcze winien temuż JeMci, na co i pismo zostaje u Jej Mści. Z której summy mnie własnej winnej z miłości mojej opuszczam i daruję onemu respektem nabożeństwa za duszę moją, które pomieniony ojciec śmidyński słowem kapłańskim obliguję się odprawować ile może, a ja onemu zł. sto pięćdziesiąt opuszczam i daruję. Jednak z reszty mnie należącej, aby wykupił albo wyprosił membran mój własny u Jej Mści pani Łaznińskiej, pułkownikowej, który jest we zł. stu, żeby mnie i sukcesorów moich napotym nie turbowano. A zł. pięćdziesiąt aby oddał Katarzynie Nohdanowej, tesczy swej, której i fanty pozostałe po niebożce małżonce mojej w chustach, ubioru białogłowskiego, także i katanka falendyszowa, któremi aby się dzieliła spółnie z dziećmi i wnuczkami swemi tak temi fantami, jako pieniędzami, odebrawszy zł. pięćdziesiąt od ojca smidyńskiego, excepto Dulicznych, siostry jej starszej, do którego działu nie należy. Także i Mikołaj Piotrowicz, któremu osobliwie z łaski mej daję oraz gotowizną zł. dwadzieścia pięć na kontusz, jednak warując to sobie publice przy całym urzędzie aby żaden z krewnych nieborzki małżonki mojej Anny Lejczykowny nie odzywał się do żadnych dobr moich za żywota mego, jako osobliwie po śmierci mojej, ale cale teraz publice przy ostatnim testamencie moim kwitują dobrowolnie pod winami na sie włożonemi kop trzydzieści na należne sądy. Osobliwie grunt Lejczykowski, za który dałem paniej Markowej zł. sto, a zł. pięćdziesiąt reszty szacunku Mikołajowi Piotrowiczowi oddałem, i ten grunt własny mój wolny do przedania. Bania w chałupie służąca z panewką, to wszystko sprzedać. Bydło rogate para wołów i para krów aby były sprzedane. Byk, któremu piąty rok, tego leguję Gabryelowi, siostrzeńcowi memu. Długi zaś drobne u różnych osób osobliwie są spisane na rejestrze // [106] u ojca diakona, które aby byli sprawione i do summy rachunku byli oddane. Te tedy wszystkie dobra pozostałe i długi mnie winne oddaję za wiadomością całego magistratu tutejszego i gorącą prośbą moją ostatnią pod opiekę i wszelaką moc rozporządzenia sławetnemu panowi Janowi Wasilewiczowi,

burmistrzowi terazniejszemu, i p. Theodorowi Hrehorowiczowi, kytorowi cerkwi sobornej, do wsparcia pracy wielmożnego ojca Jana diakona i Gabryela, bratanka mego, upraszam, których przez miłość Bożą upraszam, aby oni z miłości swej chrześci[j]ańskiej temi dobrami i długami memi disponowali i całe oddali każdemu rachunkiem tego mego testamentu. Naprzód aby te dobra sprzedawszy i długi moje sprawiwszy oddali jak najprędziej kapłanom tutejszym pięciu i diakonowi, także i bakalarzowi, i pałamarzowi zł. sześćdziesiąt na sorokoust, i aby każdy kapłan dał znak prośfore od każdej służby Bożej opiekunom na szpitale oba po zł. piętnastu aby oddali i żeby te osoby szpitalne przy każdej służbie Bożej za moję duszę odprawujące byli przytomnie i nabożną myślą pacierze odprawowali. Do Milec na sorokoust zł. czterdzieści aby byli oddane. Osobliwie Gabryelowi, siostrzeńcowi memu, aby z najpewniejszego długu zł. pięćdziesiąt byli oddane nieodmienne. Sprzęt wszytek domowy pozostały tak w zasiewku tegorocznego, jako i pozostałych ruchomych rzeczy: mąki, hreczki, grochu, gęsi, kur, nabiału i co kolwiek znajduję się drobiazgu gospodarstwa mego, tedy to wszytko opiekunom moim pod moc i rozporządzenie całe oddaję.

Na ostatek dokładając to, zapozywając na Sąd Straszny Boży, jeżeliby ci opiekunowie nie mieli dosyć uczynić każdemu datku według ostatniej woli mojej, a cokolwiek zostanie, tak z długów, jak z przedania dobr moich pozostałych, tedy to wszytko in genere całe na cerkiew soborną do restauracji Deisusa leguję i kto by kolwiek opiekunów moich miał turbować i przeciwił się testamentowi memu, tego na wieczne potępienie sądowi Boskiemu oddaję. Jednak ci opiekunowie mają dać rachunek w rok ze wszytkich dobr i długów moich całemu magistratowi i należnym krewnym moim.

Testament przy całym urzędzie naszym w domu sławetnego Jana Ihnatowicza dobrowolną wolą jego i ostatnią disposycją, a stateczno jest wpisany i do xiąg miejskich pomienionego p. Jana tudzież i opiekunów jego jest aktykowany. Co my władzą i powagą naszą ten testament we wszytkich punktach // [106v] i klauzulach stwierdzamy i dla lepszej pewności ręką naszą podpisujemy.

156. Тестамент міщанки Марини, дужини Сергія Андрушкевича.

Рівне, 2 березня 1696 р.

Джерело: ЛННБ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. Ф. 91, спр. 44, арк. 175 зв. Укладений вдома на прохання тестаторки, в присутності свідків. Облята до міської книги. Після тестаменту вписано декрет міського уряду про поділ майна небіжчиці.

Testament Serhyichy Andruszkiewiczowej

Ja, Maryna Serhyiowa Andruszkiewiczowa, mieszcanka rowiejska, czynie wiadomą testamentem ostatniej woli mojej, iż ja będonc w słabości zdrowia mego bardzo chora, ale na ciele i umiślu zdrowa, a chcąc porządek jakowy uczynić.

Naprzód duszę moję w ręce Panu Bogu oddaje. A ciało moje grzeszne aby przystojnie pochowano było przez syna mego Iwana, a co się tknie ubożstwa mego polia dnina na wszytkie trzy ręce z zasiwkiem, to wnuce mojej Marynie.

Do tego mego testamentu uprosiłam przysiężnego Hrehorego Zinczeniaty, Jana B. Toporowskiego, pisarza, i panów mieszczan, ludzi wiary godnych Illa Suszczenia, Makar Łohwiszyn, czego temu testamentowi dobrze przysłuchali się.

Działo się w Równym. Roku 1696, msca marca, dnia 2.

Według testamentu ostatniej woli czyniącego na imie nazwanej Maryny, pierszego męża Makarychy, pachołkowej szeregu rowieńskiego, a drugiego Serhija Andruszkiewicza, stał się dekret ferowany między stronami submitowanej, przed nami urzędem, aby te pola dnie legowane po połowie zżente przyznali i rozdzielili tej zwyż specificowanej niebożczki Maryny Makowieckiej. A jesliby która strona miała być przyczna, takowa będzie powinna winy zapłacić kop 2, gr 15 na urząd miejski, na zamek rowieński kop 2 także litewskich, bez odwłoki i opuszczenia.

157. Testament шевця Юрка Чотирибока.

Рівне, 3 квітня 1697 р.

Джерело: ЛННБ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. Ф. 91, спр. 44, арк. 199. Укладений вдома на прохання тестатора, в присутності свідків. Облята до міської книги. Подала для вписання дружина Тетяна Гуринова, 9 травня 1697 р. Наприкінці testamentу вписано декрет міського уряду.

Roku 1697, msca Aprila, dnia 3. Testament tego miesiąca pisany,
a podany do xiąg miejskich dnia 9 maja w te słowa:

W imie Ojca i Syna, i Ducha Świątego. Amen.

Ja, Jurko Czotyrybok, mieszczanin rowieński, czynie wiadomo tym testamentem ostatniej woli mojej, iż lubom w chorobie mojej barzo słaby na ciele, ale na umyśle jestem zdrowy, a chcąc porządek takowy uczynić.

Naprzud duszę moję Panu Bogu w ręce jego przena[j]świętsze oddaję, a ciało moje grzeszne ma być przystojnie pochowane przez Tatianę Hurynową żonę, i pamiętki aby za duszę moje odprawiła.

Której to Tatianie Hurynowej leguję chałupę z gruntem i wszystkie ubożstwo co mam, oddalając wszystkich krewnych żonę i córkę, którzy zdradzili Pana Boga i mnie lat kilkunaście jak mnie porzucili. Tedy mnie w chorobie doglądała Tatiana Hurynowa i ciało moje grzeszne pochowa, także czwirć pola na wszystkie trzy ręce i tę leguję Tatianie Hurynowej czasy wiecznymi. Dnina zasiwku ozimego w roku terazniejszym 1697, kto żeźnie, ten powinien dług zapłacić Prockowi Bałuzie złotych 9, a pole ma zostawać przy Hurynowej czasy wiecznymi. Iwan Małachowicz winien za buty złotych dwa i to powinien oddać Hurynowej. Żadnych długów więcej nikomu nie winienem.

A o czym proszę i napominam, aby ten mój testament ostatniej woli mojej nie był kassowany ani przesądzony. A kto by miał kassować, albo przesądzać, takowego kożdego na Sąd Straszliwy generealny zbawiciela mego powoływać będę i tam się z onym rozprawie. A osobliwie winy zakładam na zamek rowieński złotych 30, a na urząd miejski złotych 15, kto by miał po śmierci mojej Tatianę Hurynową turbować.

Do którego mego testamentu uprosiłem Fedora Deducha, przysiężnego miejskiego rowieńskiego, Fedora Kikne, Procka Bałuzę. Czego temu testamentowi dobrze przysłuchali się.

Działo się w Ruwnym roku, msca i dnia wysz mianowanego, a data 9 maj jak do xiąg wpisany, roku 1697.

To też my, urząd, warujemy sobie, aby Tatiana Hurynowa powinność pańską oddawała tak z gruntu, gdzie chałupa stała po siedzielne, jako i s pola, co otrzymała Hurynowa po Jurku. Co przed nami, urzędem, submitowała się Tatiana Hurynowa, aby z tych gruntów po Jurku szewcu powinność pańską odbywała, czego żądała Hurynowa, aby to do xiąg miejskich zapisano było.

158. Тестамент млиняря Данила Терпитені.

Рівне, 22 жовтня 1697 р.

Джерело: ЛННБ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. Ф. 91, спр. 44, арк. 205 зв. Укладений вдома на прохання тестатора, в присутності свідків. Облята до міської книги.

1697, die 22 Octobris

W imie Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Amen.

Ja, Daniło Terpitenia, mielnik i mieszczanin rowięski, wiadomo czynię tym testamentem moim ostatniej woli mojej, bo gdyż człowiek będąc zdrowy trzeba się spodziewać choroby, ale teraz zostający chorym trzeba się spodziewać śmierci. A teraz jeszcze zostaje barzo na ciele chory, a na umiśle jeszcze jestem zdrowy, chcąc takowy porządek uczynić.

Naprzód ducha mego polecam w ręce Panu Bogu najwyszzszemu, w Trujce Świętej jedynemu, a ciało moje jeszcze ma być przystojne pochowane bez dziatki moje i ceremoniej. Za dusze moje ma być požondnie odprawowane według zwyczaju chrześci[j]ańskiego.

A co się jeszcze pozostało ubożstwa mego od mała do wiela, to naprzód leguje starszemu synowi memu Maxymowi konia starego, z wozem, z chomontem, woła starego siwego, mlin wpuł z Iwanem, synem moim młodszym, ma się obracać po połowicy. Na komnate do świetlicy Maxymowi, synowi memu starszemu, sąsen placu leguje i tam ogród leguje po połowicy. Maxymowi połowica do jego ogrodu należy, a połowica z sadkiem Iwanowi, synowi memu młodszemu. Łoszyca z wozem, s chomontem – to synowi memu Iwanowi, woła ryżego także leguje synowi memu Iwanowi. Krowa, owiec troje – to na dług com winien, to ma zostawać przy Iwanowi, synu moim młodszym, a Iwan, syn muj, powinien ten dług oddać złotych dwadzieścia Waškowi Uszeniaty do Kwasiłowa. Folwark ze wszytkim gruntem i budynkiem ob miendzi z jednej strony Danilo Žerniak, a z drugiej strony Nikipor Szydłowski, to leguje czasy wiecznymi Iwanowi, synowi memu młodszemu. Chałupę i świetlicę z gruntem, i wszytkim budynkiem ma zostawać przy Iwanie, synu moim.

Długu, com winien był został Hirszowi, arendarzowi, złotych osimnaście, na to dałem nic. Zboż za Suspica ośmak dziesięć, każda ośmaka po złotych cztery. Na ostatku przed spustem wziół żyta czwierć, osmaka była w ten czas po złotych trzy, jeszcze mnie od niego reszta przychodzi zł dwadzieścia i osim. A z tych długów nikomu nic nie winien.

Do którego mego testamentu ostatniej woli mojej uprosiłem do siebie welebnego ojca Jana Stankiewicza, przezbiterza cerkwi Wniebowziencia Naświętszej Panny Maryjej, także i z urzędu miejskiego rowięskiego wziąłem i uprosiłem Ochryma Domańskiego burmistrza, Fedora Deducha przysienznego, Łukasza Radkiewicza, pisarza miejskiego rowięskiego. Czego oni dobrze przysłuchali się temu testamentu memu.

A jeśliby kto miał ten muj testament kasować, albo przesądzać, takowego każdego na Sąd Straszliwy generalny przed Stwórcę mego powoływać będę i tam się z onem sprawie.

Ktury co proszę i napominam, aby ten muj destament do xiąg przyjęty i zapisany.

159. Тестамент міщанки Овдоті, дружини Гаврила Павловича.

Рівне, 15 березня 1698 р.

Джерело: ЛННБ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. Ф. 91, спр. 44, арк. 220–220 зв. Укладений вдома на прохання тестаторки, в присутності свідків. Облята до міської книги. На арк. 238 вписано копію цього тестаменту.

W imie Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Amen.

Ja, Jewdotyja Hawryłowa Pawłowiczowa małżonka, wiadomo czynię tym moim testamentem ostatniej woli mojej, bo gdyż człowiek będąc na tym świecie zdrowy, trzeba się spodziewać choroby, a chory będący spodziewa się śmierci, także i ja sama widzę żem barzom zostaje chora i chce sobie słuszny porządek uczynić, według zwyczaju chrześcijańskiego i woli Pana Boga Najwyższego. Naprzód leguje duszę moje Panu Bogu wszechmogącemu w Trujce Świętej jedynemu, a ciało moje grzeszne ma być przystojnie pochowane według zwyczaju chrześcijańskiego i ceremonije za duszę moje ma być pod szłusnością porządnie odprawowane bez małżonka mego. A co się pozostało u pozostałości ubożstwa mego rozmaitego, jako gruntów, tak i rzeczy ruchomych w gospodarstwie zostających.

Naprzód leguje dnień pola Petrowi, synowi memu, którom kupiła u Kornija Szyraja z zasiwkem za złotych osimnaście na wszystkie trzy ręce, czasy wiecznemi onemu popuszczam aby przy nim zostawała. Pieniędzy gotowych zostało się po niebożcy siostrze Parfenisi złotych 29, a złotych cztery oddaliśmy pani porucznej za zastawę za fartuch i namisto, który zastaw zostaje przy córce niebożczyka Parfena, która zostaje przy zienciu Kornijowym Marku. A złotych dwadzieścia w męża mego wysz mianowanego Hawryła, które powinien oddać tym succesorum niebożczyka Parfena, s których złotych dwadzieścia wydałam na siermięgę Andryjowi i buty czarne kupić daliśmy złoty jeden, a złoty straciliśmy zadawali krzyniecy na naukę aby pamiątka ojcowska nie ginęła, a przy monżu moim zostaje złotych pietnaście. W Mikołaja Kulczeniaty, pachołka piechoty rowieńskiej, tej że summy złotych osim tym że dzieciom powinien oddać. Swojej córce Marusze leguje namitek dwanaście, które w skrzynie przy mężu moim zostają, powinien onej to wydać, i podusze dwie i to córce mojej Marusze. Do chałupy nikt nie powinien się interessować, tylko syn muj Piotr. Do którego mego testamentu użyłam i zaprosiłam tak z urzędu miejskiego rowieńskiego na imie Fedora Cikwika, przysiężnego, i mieszczan sławetnych Mikołaja Kulczeniaty, Ławra Mikiteniaty; Kornija Szyrajewicza i Alexandra zięcia onych // i córki onej Lubce, czego dobrze świadomy.

A jeśliby kto kolwiek ten muj testament ostatniej woli mojej kasować albo przesądzać, takowego kożdego na Sąd Straszliwy generalny zbawiciela mego powoływać będę i tam się z onem sprawimi. I winę zakładam na zamek rowieński kop litewskich dwadzieścia, na JeMśc pana rotmistrza piechoty węgierskiej takoweż summe, a na urząd miejski rowieńskij kop dziesięć. Szkody wszelakie powinien będzie ferować.

Powturnie proszę i napominam, aby ten muj testament valor miał i ni w czym nie był agrasowany, i do xiąg miejskich rowieńskich przyjęty był i zapisany.

Co jest i zapisany w Ruwnym. Roku 1698, die 15 Marty.

Łukasz Redkiewicz, pisarz miejski rowieński.

160. Тестамент пахолка піхоти Андрія Міхнені.

Рівне, 1698 р.

Джерело: ЛННБ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. Ф. 91, спр. 44, арк. 225. Укладений вдома на прохання тестатора, в присутності свідків. Облята до міської книги, без точної дати.

In nomine Patris et Filiis et Spiritus Sancti. Amen.

Żądał nas do testametu i usilnie prosił Andrij Michnienia, pacholek szeregu rowieńskiego na imie nazwanego Onofryja Tomurkiewicza, przysiężnego całego miasta Rownego, i pisarza na ten czas będącego Fedora Szyraieniaty.

Ja, Andrij Michnienia, czynie wiadomo tym moim testamentem ostatniej woli mej. Naprzud ducha mego policam w ręce successorowi niebieskiemu, a ciało moje grzyszne ma być pochowane według zwyczaju chrześcijańskiego.

Naprzud leguje synu memu Hryckowi chałupę z placem i folwark, i wszystkie grunta moje, tak też i ogrody wszystkie. Kuń cisawy, wuł raby, owiec siedmioro i to leguje synu memu. A żenie mej Proscie żyta mace zawzięte, oddaje kozuch, kopieniak biały.

A co się tknie długu na mnie, powinien syn mój Hrycko referować wszystko. Naprzud zostałem winien siedemnaście złotych groszy 15 Stefanowi Dworczaninowi, malarzu złotych 2 gr 15. Było przy sie zł 4. Iwanowi parobkowi złotych piętnaście, a w tym do porachunku naprzud sobie schorował niedziel dziewięć. Za sianożenci zł 1 gr 14. Za garniec gorzałki zostałem winien za niego zł 1 gr 19. A przy tym że moim testamencie, uchowaj Boże smirci na mie, leguje żenie moi pomirek pod miastem z przenicą czasy wiecznemi.

Co dla lepszej wiary i dla lepszej pewności użyłem do tego mojego testamentu Hordyja Chraseniati. A jeśliby kto miał ten muj testament kasować, takowego każdego wzywam na Sąd Straszliwy generalny zbawiciela mojego.

Działo się w Równym. Anno 1698.

161. Тестамент міщанки Йовхимки Мидловської.

Рівне, 10 серпня 1699 р.

Джерело: ЛННБ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. Ф. 91, спр. 44, арк. 242. Укладений вдома на прохання тестатора, в присутності свідків. Облята до міської книги.

W imie Ojca i Syna, i Ducha Ś[więtego]. Amen.

Ja, Jowchymka Mydłowska, mieszczanka rowieńska, wiadomo czynię tym testamentem moim ostatniej woli mojej. Gdyż jestem od Pana Boga wszechmogącego niepomału chorobo nawiedziona, bo gdyż człowiek będąc na tym padole zdrowym, trzeba się spodziewać choroby, a chorym spodziewać się śmierci, ale ja jeszcze zostaję przy dobrej pamięci i zupełnym rozumie moim, chcąc sobie za żywota słuszny porządek uczynić. Naprzód ducha mego polecam w ręce Panu Bogu najwyższemu w Trujcę Świętej jedynemu, a ciało moje grzeszne ma być przystojnie pochowane bez syna mego Jędrzeja, i ceremonie za duszę moją odprawowane według zwyczaju chrześcijańskiego.

A co się pozostało ubożstwa mego własnego pracy mojej własnej. Naprzód chałupa z placem i budynkiem ob między Waska Żyzkiewicza, to leguje synowi swemu Jędrzejowi czasy wiecznemi. Folwark z gruntem i budynkiem ob między Lewka Podlipnego, a z drugiej strony Kądrat Truszka na ulicy Litewskiej, pola morg i trzy do połudęki na wszystkie trzy ręce, to leguje

czasy wiecznemi synowi swemu Jędrzejowi. Posudek gospodarski ma zostawać przy synu moim zwisz mianowanym. A długu com winna Waskowi Żyzkiewiczowi zł 50, Fedorowi Cykwikowi zł 10, to powinien syn mój zwisz pomieniony onim z tego ubożstwa wypłacić, co się onemu wyżej pomieniło.

Do którego mego testamentu uprosiłem z urzędu przysiężnego na imie Jaska Szeszkiewicza miasta Rownego, Łukasza Redkiewicza, pisarza miejskiego rowieńskiego i mieszczan wiary godnych na imie Waska Żyzkiewicza, Harasyma Muraszka, czego oni dobrze przysłuchali się temu memu testamentu.

A jeśliby kto miał ten muj testament ostatniej woli mojej kasować albo przesądzać, takowego każdego na Sąd Straszliwy generalny zbawiciela mego powoływać będę i tam się z onym sprawimi.

Który ten muj testament aby był do xiąg miejskich wieczystych przyjęty i zapisany w roku 1699, msca sierpnia, die 10.

162. Тестамент міщанина Павла Гусака.

Рівне, 27 серпня 1699 р.

Джерело: ЛННБ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. Ф. 91, спр. 44, арк. 243–243 зв. Укладений вдома на прохання тестатора, в присутності свідків. Облята до міської книги.

W imie Ojca i Syna, i Ducha Ś[więtego]. Amen.

Ja, Paweł Husak, mieszczanin rowieński, wiadomo czynie tym testamentem moim ostatniej woli mojej, bo gdysz będąc na tym padole człowiek zdrowy spodziewa się choroby, a chory spodziewa się śmierci, ale jeszcze zostaje przy dobrej pamięci i zupełnym rozumie moim. Chcąc sobie za żywota na tym świecie porządek uczynić. Naprzód ducha mego polecam w ręcę Panu Bogu najwyszszemu w Trujce Świętej jedynemu, a ciało moje grzeszne ma być przystojnie pochowane według zwyczaju chrześcijańskiego, bez małżonki i syna mego Oxena ceremonie za duszę moje odprawowane.

A co się pozostało ubożstwa mego pracy mojej własnej, to jest naprzód chałupa z placem i budynkiem na ulicy Garbarskiej. Folwark z gruntem i budynkiem ob między z jednej strony Lawer Mikitenia, a z drugiej strony Samujłowa Pugaczowa. Folwark a końcem przypira i do owej krynicy, to leguje żonie mojej z synem moim Oxenem czasy wiecznemi. Pola morg na wszystkie trzy ręce, to leguje Oxenowi, synowi memu, a po śmierci żony mojej Hanny czasy wiecznemi ma zostawać przy Oxenie, synu moim, jako chałupa, tak też i folwark.

Długu, com winien został, to jest do Żytyna Ostapowi slobodzie zł 10, Petrowi co w Żydów mieszka zł 3, Lejzorowi, zięciowi Jankuszowemu, zł 15, Berkowi Cesynemu zł 5. Który ten dług powinien wysz mianowany syn mój Oxen s tego ubożstwa wypłacić, co się wyżej opisało. Posudek gospodarski przy Oxenie ma zostawać.

Do którego mego testamentu użyłem z urzędu miejskiego rowieńskiego na imie Jaska Szeszkiewicza przysiężnego, Łukasza Redkiewicza, pisarza miejskiego rowieńskiego, czego oni przysłuchali się temu testamentu.

A jeśliby // kto miał ten mój testament ostatniej woli mojej kasować, albo przesądzać, takowego każdego na Sąd Straszliwy generalny zbawiciela mego powoływać będę i tam się z onem sprawimi. I do tego winę zakładam na zamek rowieński kop litewskich dwadzieścia, a na urząd miejski rowieński kop litewskich dziesięć.

Co uprosiłem urzędu miejskiego rowieńskiego, aby ten muj testament do xiąg miejskich rowieńskich był przyjęty i zapisany. Roku 1699, msca sierpnia, die 27.

163. Тестамент міщанина Андрія Ткача.

Рівне, 6 вересня 1699 р.

Джерело: ЛННБ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. Ф. 91, спр. 44, арк. 241. Укладений вдома на прохання тестатора, в присутності свідків. Облята до міської книги.

W imie Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Amen.

Ja, Andruszko Tkacz, mieszczanin rowieński wiadomo czynię tym testamentem moim ostatniej woli mojej, na tym padole zostawując, bo gdysz człowiek będąc zdrowy spodziwa się choroby, a chory spodziwa się śmierci, ale ja jeszcze zostaje przy dobrej pamięci i zupełnym rozumie moim, chcąc sobie za żywota słuszny porządek uczynić.

Naprzód ducha mego polecam w ręce Panu Bogu Najwyszzemu w Trujce Świętej jedynemu, a ciało moje grzeszne ma być przystojnie pochowane, według zwyczaju chrześcijańskiego bez Stefana, zięcia mego, i córko moją Maryną.

Naprzód chałupa z gruntem i budynkiem na ulicy Ostrozkiej – to leguje Stefanowi, zięciowi memu, i s córko moją czasy wiecznemi. Ogród ulicy Januszowskiej sadkiem wedle Iwana woznego, a z drugiej strony dworek Jm pana Jarockiego, to leguje Stefanowi zięciowi i s córka moją Maryną, i unukom moim czasy wiecznemi.

Do którego mego testamentu uprosiłem do siebie z urzędu miejskiego rowieńskiego na imie Opanasa przysiężnego, Łukasza Redkiewicza, pisarza miasta Równego, czego oni dobrze przysłuchali się temu testamentu.

A jeśliby kto miał ten muj testamęt ostatniej woli mojej kasować albo przesądzywać, takowego koźdego na Sąd Strasziwy generalny przed stwórcę mojego powoływać będę, i tam się z onem sprawimi.

Poftornie proszę i napominam aby ni w czym nie był kasowany i do xiąg miejskich rowieńskich był przyjęty i zapisany w roku 1699, msca Septembra, die 6.

164. Тестамент міщанина Трохима Затули.

Рівне, листопад 1699 р.

Джерело: ЛННБ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. Ф. 91, спр. 44, арк. 244–244 зв. Укладений вдома на прохання тестатора, в присутності свідків. Облята до міської книги.

W imie Ojca i Syna, i Ducha Ś[więtego]. Amen.

Ja, Trochim Zatuła, mieszczanin rowieński, wiadomo czynię tym moim testamentem ostatniej woli mojej, bo gdyż człowiek będąc zdrowy spodziwa się choroby, a chory spodziwa się śmierci, ale jeszcze zostaje przy dobrej pamięci i zupełnym rozumie moim.

Chcąc sobie za żywota słuszny porządek uczynić, naprzód duszę moją polecam w ręce Panu Bogu najwyszzemu w Trujce Świętej jedynemu, a ciało moje grzeszne ma być przystojnie pochowane według zwyczaju chrześcijańskiego, i ceremonie za duszę moją aby było porządnie odprawowane przez syna mego Romana.

Naprzód leguję synu swemu rodzonemu Romanowi pola swego własnego, nikomu nie zawiedzionego na gruntach miejskich rowieńskich dnin pięć za paszą oziminą w roku 1699, folwark od miedzi Samujła Guziowatego, koni dwoje, owcy, świnie. Plac na ulicy Omelańskiej wedle Iwana Bekiesza, komora co na folwarku, to aby chałupę na tym placu postanowił. Posudek gospodarski wszystek przy synu moim Romanie ma zostawać czasy wiecznemi, jako się wyżej

pomieniło. Stefanowi, paserbowi, com winien złotych 15, żyta pułtora ośmaki, powinien Roman wypłacić s tego ubożtwa co się wyżej opisało. Dninę zasiałem oziminą na polu Waskowym Łaskowym, to leguje Stefanowi, a pole przy Wasku ma zostawać. Śkur wypsownych, co jest to Romanowi i Stefanowi, a sobie po kożuchu poszyli. Owiec Stefanowi dwie, świnia jedna, powinien Roman s tych dać, co mu legował, córce swojej Maryiannie, która mieszka za Naumem Worobiowiczem. Klacz leguje, co od Andruszkiewicza, Andrijowi unukowi. Łoszyce, morg pola w Białej Krynicy na jedną rękę, to leguję na cerkiew Wniebowzięcia Na[jś]więtszej Panny Maryi.

Do którego mego testametu uprosiłem do siebie z urzędu miejskiego rowieńskiego na imie Jana Szeszkiewicza, przysiężnego, // Łukasza Redkiewicza, pisarza miejskiego, i ludzi sławetnich Jana Bazilego Toporowskiego, Trochima sąsiada swego, czego oni dobrze temu memu testamentu przysłuchali się.

A jeśliby kto miał ten muj testament kasować, albo przesądzywać, takowego każdego na Sąd Straszliwy generalny przed stwurce mego powoływać będę, a tam się z onym sprawimi. I do tego jeszcze winę zakładam na zamek rowieński kop litewskich 20, a na urząd miejski rowieński połowę, szkody wszelakie powinien będzie ferować.

Pofturnie proszę aby ten muj testament ni w czym nie był kasowany i do xiąg miejskich był przyjęty i zapisany. Roku 1699, msca Novembra.

165. Тестамент міщанина Миколая Яковені.

Рівне, 5 листопада 1699 р.

Джерело: ЛННБ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. Ф. 91, спр. 44, арк. 245–245 зв. Укладений вдома на прохання тестатора, в присутності свідків. Облята до міської книги.

W imie Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Amen.

Ja, Mikołaj Jakowienia, mieszczanin rowieński, wiadomo czynię tym testamentem moim ostatniej woli mojej, bo gdyż będąc człowiek na tym świecie zdrowy, spodziwa się choroby, a chory spodziwa się śmierci, ale ja jeszcze zostaje przy dobrej pamięci i zupełnym rozumie moim, chcąc sobie za żywota słuszny porządek uczynić.

Naprzód duszę moję polecam w ręcę Panu Bogu najwyszszemu w Trujce Świętej jedynemu, a ciało moje grzeszne ma być przystojnie pochowane przez Pawła, syna Stephana Dmitreniaty, i ceremonie za duszę moję aby było odprawione według zwiczaju chrześcijańskiego.

A co się pozostało ubożtwa pracy mojej własnej, naprzód pola trzy dniny na gruntach miejskich rowieńskich leżące na wszystkie trzy ręcę zasiane oziminą w roku 1699, to leguje dninę Pawłowi Dmytreniaty z zasiwkem od ławy czasy wiecznemi. Bratu memu Saliwejowi także dninę z zasiwkem leguje. Owerkowi Zerniukowi leguje dninę trzecią z zasiwkem czasy wiecznemi od Iwana Łysoho. U ojca wielebnego Jana Mytkiewicza długu pewnego złotych 5, żyta ośmak 2, tatarski ośmak 2, to leguje Saliwejowi, bratu swemu rodzonemu. Żyta niemłoconego kop cztery, przeniczy kopa jedna, to leguje na pogrzeb, aby Paweł wysz mianowany to zmłucił i powinność z gruntu mego poodbywał, jako należy. Ogród u Białej Krynicy, to Pawłowi leguje. Posudek gospodarski wszystek przy Pawłu ma zostawać. Skrynia i poduszka – to leguje córce Pawłowej Tatyianny. Długu pewnego w Trochima Białousa zł trzydzieści i trzy, to aby ten dług brat mój rodzony Saływej z Pawłem wyprawili i za duszę moję pamiętki odprawowali.

Do którego mego testamentu uprosiłem do siebie z urzędu miejskiego rowieńskiego Opanasa Nowodworca przysiężnego, Łukasza Redkiewicza, pisarza miejskiego rowieńskiego, i brata jego

rodzonego Saliweja, Stephana Dmitrenia, czego oni dobrze przysłuchali się temu memu testamentu // ostatniej woli mojej.

A jeśliby kto miał ten mój testament kasować albo przesądzywać, takowego każdego na Sąd Straszliwy generalny zbawiciela mego powoływać będę i tam się z onem sprawimy. I do tego winy zakładam na zamek rowieński kop litewskich dwadzieści, na JMśc pana rotmistrza piechoty węgierskiej kop 10, na urząd miejski kop 5.

Który ten mój testament proszę aby ni w czym nie był kasowany i do xiąg miejskich rowieńskich był przyjęty i zapisany.

Anno Domini roku 1699, msca Novembra piuntego.

166. Тестамент міщанина Корнія Красовського.

Рівне, 31 грудня 1699 р.

Джерело: ЛННБ ім. В. Стефаніка. Відділ рукописів. Ф. 91, спр. 44, арк. 239–239 зв. Укладений вдома на прохання тестатора, в присутності свідків. Облята до міської книги.

W imie Ojca i Syna, i Ducha Ś[więtego]. Amen.

Ja, Kornij Krasowski, mieszczanin rowieński, wiadomo czynię tym testamentem ostatniej woli mojej, bo gdyż będąc na tym padole człowiek zdrowy spodziwa się choroby, a chory spodziwa się śmierci, ale ja jeszcze zostaje przy dobrej pamięci i zupełnym rozumie moim.

Chcąc sobie za żywota słuszny porządek uczynić za żywota swego, to jest naprzód duszę moje polecam w ręcę Panu Bogu najwyszemu w Trujce Świętej jedynemu, a ciało moje grzeszne ma być przystojnie pochowane według zwyczaj u chrześcijańskiego i ceremonie za duszę moją aby porządnie było odprawowane bez małżonki moją.

To jest co się pozostało ubożstwa mego od mała do wiela, naprzód leguję chałupę z gruntem i budynkiem na dług, com winien. Koni, owce, świnie przy chałupie ma zostawać, a żona moja powinna w chałupie do śmierci mieszkać. Pola zasianego oziminą czwierz moja własna ojcowska, zasiana dnina żyta, a dnina przenicą, to dninę leguję żyta żonie mojej Hanie, a dninę przenicę z Iwanem pospołu, a po zebraniu pole ta czwierz przy Iwanu, zięciu naszym, ma zostawać z żoną po połowicy. Na Hajduckiej czwierci zasiałem dninę żytem i do połudenek, i do obiadek, to powinien Iwan pospołu i z żoną moją to zżąć, a do połudenek zżąć parobkowi. Na Barma-czszczyźnie wysiałem pułtory ośmaki żyta, to leguję siostrze swojej Maruszcze. Długu winienem Fedorowi Cykwikowi zł 40. Do Żytyna winienem zł czterdzieście slobodzie, to zapisuje folwark za dług Fedorowi, a Fedor powinien dług zapłacić do Żytyna slobodzie to jest zł 40, a folwark przy Fedoru ma zostawać czasy wiecznemi. Ogród podle folwarku Fedora Cykwika – tośmy przedali z bratową swoją Oksiutą za złotych 10. Fedorowi Cykwikowi żyta winienem ośmakę. Iwanowi, zięciowi, i gotowych pieniędzy zł 4, to powinien w nowinę na żyto i zł 4 s kupy sobie wziąć. Którą chałupę i inne rzeczy, co się wyżej pomieniło, to Iwanowi w opiekę podaje.

Do którego mego testamentu uprosiłem do siebie z urzędu miejskiego rowieńskiego na imie Jaska Szeszkiewiczza, przysiężnego, Łukasza Rodkiewiczza, pisarza miejskiego // i mieszczan wiary godnych na imie Fedora Cykwika, Petra Porwanieckiego, czego oni temu memu testamentu dobrze przysłuchali się.

A jeśliby kto miał ten muj testament ostatniej woli mojej kasować albo przesądzywać, takowego każdego na Sąd Straszliwy generalny przed stwurcę mego powoływać będę i tam się z onym sprawimi. I do tego winę zakładam na zamek rowieński kop litewskich dwadzieścia, a na JMśc pana rotmistrza piechoty węgierskiej kup 10, na urząd połowę.

Powturnie proszę i napominam, aby ten muj testament ni w czym nie był kasowany i do xiąg był przyjęty i zapisany.

Działo się w roku 1699, die 31 Decembra.

167. Тестамент міщанина Івана Смородовича.

Дубно, 4 вересня 1701 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 12, арк. 103 зв.–104 зв. Укладений у ратуші перед міським урядом. Облята до міської книги того ж дня.

Jezus, Maria, Józef, Ś[więty] Mikołaj

Testament albo raczy ostatnia wola Iwana Smordowicza, mieszczanina z Zabramy luckiej.

Anno 1701, die 4 Septembris uczyniony

Będąc zdrowy na duszy i na zmysłach swoich ućiwy Iwan Smordowicz, jednak na ciele bardzo zdebilitowany nie tak chorobą, jako starością, a nie wiedząc dnia ani godziny ześcia swego i czasu śmierci, uczynił swoją dispositią albo raczy testament dobr swoich, które nie tak z krwawej pracy swojej, jako z nieskończonej dobroci Bog użyceł przy błogosławieństwie swoim świętym, a za swoim i małżonki mojej staraniem. Tedysz będąc bliszym śmierci, aniżeli żywota takową dispositią dobr moich czynię. Przy bytności sławetnego p. Jana Wiruckiego, burmistrza na ten czas będącego, pana Iwana Deineki, Jana Wygnańskiego, Leska Łabazarczuka, pana Alexandra Odynowica, in ante actis burmistrza dubińskiego.

Naprzód ciało moje grzeszne, które z ziemi ulepione dzieło rąk Twórcze mego Boga, to na odpoczynek przy cerkwi Świętego Eliasza Proroka pod przytworze dzwonnice pochować. Na obrząd chrześci[j]ański leguję złotych dwanaście ojczu protopopie, na który przedać bydle jedno, a jeżeli z gotowych pieniędzy syn Jacenty wyprawi pogrzeb mój, tedy bydle przy nim zostać powinno. Na stoł pogrzebowy za duszę moję i żony mojej leguję woła siwego i klacze ryżą, to będzie w dyspozytjej syna mego młodszego Jacentego, tylko proszę aby duszy mojej nie czynił ciężkości. // [104] Domostwo moje wszystko – izba z sienią, z kłunią, z chlewami, z oborą, z ogrodzeniem, płoty, miedze, granice wszystkie in genere gospodarskie, sprzęta – synowi Jacentemu leguję i dziatkom jego, i córkom jego wiecznemi czasy. Syn starszy Semen, który mnie wniwecz obrócił, i do ostatniego przyprowadził upadku, że miasto przysposobienia pracę moję czynił mnie krzywdę wielką i szkodę, gdzie mógł, to czynił źle. Mieszkający przy mnie z żoną swoją przez lat czternaście sobie wiele dobra przysposobieł, na swój pożytek, mnie wniwecz obrócił, to tego i z skrzynie mojej własnej wziął złotych pułtorasta, i płotna dwa pulsoki cienkiego. Włoka pola od Alexandra Kotlarza, za włoką Omiecinską, na żadnym długi nie zawiedziona, leguję synowi młodszemu Jacentemu i dziatkon jego Wasilkowi i córce Nastazyej wiecznemi czasy, na którą włokę są zapisy w księgach Kureczki, pisarza miejskiego. Item druga włoka od Alexandra Kotlarza o miedze Miecinską z jedną, a z drugą stronę borodenka Basta panskiej włoki, tę Jacentemu, synowi, leguję wiecznemi czasy. Item trzecia włoka roli od tegoż Kotlarza Alexandra pod sadami miejskimi, z jednej strony od placu Fedora Kuśnierza, a z drugiej strony pustki włoki zamkowej, tę synowi Jacentemu leguję, żonie i dziatkom jego wiecznemi czasy.

Długi, którym powinien płacić⁹¹⁸. Do tego Błędowszczyzną nazwaną Sadek, Jacentemu synowi, żonie, potomkom wiecznemi czasy. Długi, którym powinien płacić Zelikowi za napój

⁹¹⁸ Te речення закреслене, що означає відсутність боргів тестатора

przy chorobie i śmierci złotych piętnaście, Hyszycze Żydowcze z tych pułpięta, te Jacenty syn oddać powinien nie czyniąc duszy ciężkości. // [104v]

Więcej nie mając czym disponować, tylko przy wyżej specyfikowanych osobach i sąsiadach wszystkie dobra moje – rolę, włoki, sady, jako się wyżej namieniło, i wszystkie okoliczności gruntów moich własnych, kupnych i z żoną moją. To wszystko in genere Jacentemu leguję, żonie i dziatkom jego wiecznemi czasy i wszystkie sprzęty, gierade.

A to oświarczywszy⁹¹⁹ się Bogiem moim i sąsiadami, a naprzód sław[etnym] panem burmistrzem przy tym testamencie będącym powoływam na Straszny Sąd Boży tego, kto by się miał sprzeciwić temu testamentowi i grzywien zakładam na cerkiew Ś[więtego] Eliasza wosku kamieni dwa, do Ś[więtego] Mikołaja cerkwi wosku kamieni dwa, na urząd miejski dubieński kop winy dwadzieścia i pięć nieodpuszczonych pod klątwą.

A na ostatek aby synowi mojemu nie czyniono krzywdy, żonie i dziatkom jego, obieram sobie za opiekunów sławetnych i godnych mężów pana Jana Wiruckiego, burmistrza na ten czas, pana Alexandra Odynowicza, in ante actis burmistrza miej[skiego] dub[ieńskiego], pana Iwana Deinekę, szwata mego, Iwana Wygnańskiego, których proszę przez miłość Bożą, aby w każdej okazji przeciwnej tak od Semena, syna starszego, jako i innych przeciwiwając się stawali w każdej okazji, których na Straszny Sąd Boży powoływam jeżeliby temu pomocznymi nie chcieli być.

I ręką swoją własną podpisuję. Anno 1701, die quarta Septembris.

Co jest do wiecznych ksiąg wpisano i prze[z] extract, z pieczęcią miejską dubieńską wydano synowi Jacentemu.

168. Тестамент міщанки Катерини Григорової Хвалькевичової.

Дубно, 30 вересня 1701 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 13, арк. 32–32 зв. Укладений вдома на прохання тестаторки, у присутності свідків. Облята до міської книги, того ж дня.

Опубл.: Н. Білоус. «Визнаваю сим моим тастаменѣтом и ѡстатнею волею своею»... С. 157-158.

Jesus, Maria, Jósef

Testament albo raczej ostatnia wola sławetnej pani Katarzyny Gregorowej Chwalkiewiczowej, miesz[cz]ki dubińskiej

Anno salutifero millessimo septuagesimo primo
Die 30 Septembris

Sławetna pani Katarzyna Chwalkiewiczowa, miesz[cz]ka dubińska, zaprosiwszy do domu swojego sław[etnego] magistratu miasta Dubna, tudzież przy bytności wieleb[nego] ojca Jana Dubiński[ego], instigatora generalnego duchownego. Będąc chora na ciele i na wszystkich członkach starością obciążona, uczyniła dispositiā albo raczej ostatnią wolą dobr swoich, które z rąk Bozkich za staraniem swoim i z nieboszczykiem małżonkiem, jednak na duszy zdrowa i na zwystkich⁹²⁰ zmysłach.

Naprzód ciało grzeszne, które z ziemi ulepione ziemi na odpoczynek przy Ś[więtym] Mikołaju cerkwi pochować, który pogrzeb synowie Łaurenty, Mikołaj, Stefan mają swoim kosztem zastąpić. Na pogrzeb nie mam co legować (toż zeznała przy duchownej osobie).

⁹¹⁹ Має бути: оświadczywszy

⁹²⁰ Мало би бути: wszystkich

Naprzód za pytaniem panów rajców strony jakiej gotowizny odpowiedziała pomieniona pani Katarzyna, iż co za pierwszej Kozaczyzny wój mój rodzony zakopał pieniędzy złotych dwanaście, które tedy obywatel pohorylecki wyjął i wziął, z których nam pożycel na różne potrzeby i gospodarstwo. Synom wszystkim trzem leguję połowę domu, a połowę domu do rozprawy z Hwedeiem o złotych pięćset pięćdziesiąt. // [32v]

Długów żadnych nie winnam nikomu, ani mnie nie winien żaden, ani chrześcijanin, ani Żyd.

Folwark ze wszystkimi miedzami z placem synom wszystkim trzema w równy dział leguję. Do tego córka nie należy, bo mnie rozgniewała. Włoka pola na trzy ręki synom w równy podział leguję. Pościel swoją na wolej synów, lubo wnuczce. Więcej nie mając czym disponować. Duszę moję Bogu w ręce oddaję. A proszę aby dziatki nie zapominali duszę moję.

Pie Jesu Domine do[mi]na mihi requiem Amen.

Ten krzyżyk własnej ręki p. Katarzyny Chwalkiewiczowej manu propria

Jako przy tym będący testamencie Stefan Figurny, lantwójt na ten czas

Jarmuł Fedorowicz, burmistrz

Jan Wirucki, burmistrz na ten czas będący miasta Dubna

Szymon Wojewódzki, pisarz przysięgły miejski dubieński na ten czas będący.

169. Тестамент презбітера Яна Ладзейовського, пароха унійної церкви Св. Пророка Іллі.

Дубно, 5 листопада 1701 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 12, арк. 105 зв.–107 зв. Укладений вдома на прохання тестатора, в присутності ксьондза Регінальда Мотецького, коменданта фарного дубенського костелу. Облятований до міської книги, 16 грудня 1701 р.

Anno 1701, die 16 Decembris

W imię Boga Ojca, Boga Syna, Boga Ducha Świętego. Ku czci i chwałę jego wiekuistej.

Ja, Jan Ladzieiowski, protoprezbiter dubińskiej diocesis, paroch Ś[więtego] Eliasza Proroka cerkwie zostającej w Dubnie, niżej na podpisie mianowany nieuchronnemu w Trójcy Ś[więtej] Jedynego Boga.

Znając się byđz podległym do każdego z nasz ludzi suściągającym się, *cui simil nasci contingit restat mori*, wyrokowi ile tak ciężkim na ten czas zdięty paroxizmem, że bly[ż]szym byđz czuję się śmierci, gdzie wszyscy jak do moty segnius aut citius properamus jednej, aniżeli na tym pożycia świecie, a do tego zbawienne Chrystusa Pana, przed się biorąc słowa. Dispone domu tak lubom jest, od Boga mego na ciele moim fatalną dotknięty chorobą, na umyśle jednak jeszcze doskonale czuję się byđz zdrowym i o momentalnej gotowości ewangelicznej accomodując się admoniciej takową ostatnią wolej moję.

Niżli mnie z tej ziemnej peregrynatjej mandat Bozki do Niebieskiego swego powołać raczy parlamentu, tanquam in terram promissionis tym testamentem oświadczam się deklaratią. Primario za nieoszacowane creationis, pedemptionis, sanctaficationis, conservationis Bogu w Trójcy Św. Jedynemu i bez żadnej najmniejszej grzechowej poczętej makuły Najświętszej Matcze jego sławy Nieba i Ziemie i wszystkich Rodzicielkę pociech za jej osobliwą mnie od przyjęcia // [106] mego rozumu aż dotąd na tym padole płaczu różnych przypadków i actato mille procellis swiaszczoną protectią uniżone, oddawszy dziatki nieodmowno do maiestatu Bozkiego jej pomazany porzuczony interpositiej Iszusa Anioła mego, tudzież wszystkich świętych patronów

i patronek moich solennej oddając się curatoriej. Aby duszę grzeszną moją, którą w rany Chrystusa Pana Boga mego po ufale porzucam, gdy z tym się rozbraci ciałem przez drogę one sliszką daleką, jako to in terra longuina et dissimilitudinis nieznaną wypłewa do majestatu Bożkiego illeso pede przeprowadzić raczeli i tam modłami swoimi dobrotliwego ubłagali Boga, aby mię nie karał według wielkości grzechów moich, ale według niewysławionego miłosierdzia swego przez krew swoją przena[j]świętszą na odkupienie świata czałego obficie wylaną raczeń bydy miłościw duszy mojej pokorne supplikuję. A jako wszystkie moje od kogo kolwiek z adwersarzów moich zawziętych na mnie, jakim kolwiek sposobem mnie na affront wyrządzone disgusta i złości dla Boga mego szczerego łorza kondonuję serca, takż a do mnie wszystkich pp. Parofianów moich i bądź li jakich dissidentów i malkontentów moich przez czałe życie moje ode mnie powszechnym, lub kryminalnym per ignorantiam, lub per malitiam dotkniętych urazem, przepraszam szczerze i aby takż moich nie pamiętali exorbitantiej, submisse, proszę przy tym ostatnim życia mego pu[n]kcie po wykonanym według wolej i ordynansu Boga mego, którym to długi śmierci duszę moję ile na wyobrażenie informowaną bożkie w ręce jego polecam Przenajświętsze.

Ciało zaś moje ille de limo terrae wzięte tak w depozyt oddaje ziemi, które aby przy cerkwi parochiej mojej tutejszej Świętego Heliasza Proroka obrządkiem chrześci[j]ańskim przynależnych, jerejskiemu exequiach pogrzebione było. Miłej małżonki p. Tomasza, brata mego, i pp. parachianów tej cerkwie, którym wszystkim ostatnią oddaje wolę i onych żegnam, upraszam wielce, a mianowicie p. Tomasza, brata starszego mego, aby tak miłej małżonce mojej, jako osierociałym dziatkom krzywdy nie chciał czynić i onych krzywdzić, ale raczy we wszystkim raczył onym dodawać rady i pomocy miłością Bożką i braterską // [106v] obowiązuje affectem. Za exekutora zaś testamentu i opiekuna generalnego wielmożnego JeMci xiądza Benedicta Godebskiego, archimandryte dorohobuskiego i officiała wołyńskiego, osobliwego dobrodzieja mego, nisko napraszam i ordynuję o te szcęgólną dobrodzieja mego ex postulando łaszkę, aby jakom za żywota mego solenną wielu dobrodziejstw od JMci uznawał, kontentuję tak i po śmierci mojej małżonce i dziatkom moim osierociałym, że zechce JMć bydy (nie wątpię osobliwym protectorem, opiekunem i dobrodziejem).

Co się zaś tycze ubogiej mojej, tak krawie kapłańską pracą moją nabytej, jako i przez sukcesją po św. pamięci rodzicach moich z podziału z bratem moim na mnie spadłej substantiej, tej takową testamentem ostatniej wolej mojej czynię dispositiā. Grónt mój własny, na którym chałupa z przybudynkami stoi naprzeciwko cerkwi Świętego Heliasza za moję z małżonką moją nabyte kupione pieniądze i pracą naszą rozdifikowany (?), małżonce i dziatkom naszym zostawuję. Folwark po panu Radlińskim przez nasz kupiony takż za własne pieniądze nasze i ten żonie leguje i dziatkom. Drugi folwark po Sieńkowskim takż za nasze kupione pieniądze małżonce z dziatkami odkazuje. Item folwark wedle Jarmoła Tescieniaty będący z ogrodami i z stodołą, takż innemi przybudynkami i przytuliskami żonie z dziatkami resignuje ostatnią wolą moją. Tudzież plac goły u bednarki Demczychy, mieszczki dubieńskiej, pułgrónta za złotych ośmnaście, a osobliwie włók dwie na wszystkie trzy ręce za własną naszą należytą i kupione pracą. Item sady, jeden w miejskich sadach kupny przez nasz, a drugie sadów kilka w listwinie będących jeszcze z panem Tomaszem, bratem moim, nie podzielone po rodzicu naszym przez sukcesją na nasz spadłe, ponieważ się dziedzic nie mogąc fructifikatianty z rodnym i z nich pożytkami per medium małżonka moja dzielić się powinna, // [107] która pożytków połowa jedna p. bratu Tomaszowi, a druga miłej małżonce mojej i dziatkom moim należać będą. Daniel zaś, brat nasz przyrodzony, aby się już więcej do tej naszej ojcowskiej w sadach nie interessował sukceszej, po ojczu naszym należną z panem Tomaszem, bratem moim, oddajemy onemu i

resignujemy. Temusz z urodzajów da Bóg tamtych sadów złotych czterdzieści po połowice z panem Tomaszem małżonka moja wypłacić powinna będzie. Włok dwie zasianych ozimim zbożem. Bydła rogatego wołów pięć, koni dwoje, pasieka w sadzie miejskim, pniów ze pszczołami ośm. Owo zgoła co kolwiek dobra i substantiej ubogiej z łaski najwyższego Stwórcę mnie do szafunku konkredytowanej, a przez nasz z małżonką moją krwawą praczą nabytej i przez sukcesją spadającą, tak w gróntach, placach, budynkach, polach, sadach, jako i w ruchomościach, fantach, szatach, ochędostwie i wszystkim in genere sprzęcie gospodarstwie po śmierci pozostaje mojej, to wszystko miłej małżonce mojej i dziatkom naszym leguje, odkazuje, naznacza, deklaruję i tym resignuję testamentem. Grónt zaś wedle Padunianki, tu w mieście będący nasz ojcowski, ten jeszcze z panem Tomaszem, bratem moim, do podziału należący, jako razy pan brat deklarował kilka, któremu z synów moich swoją tego gróntu darować połowę, tak i trzymam po miłości onego braterskiej, że dotrzyma słowa i kondonować zechce, którego ostatnią [wola] moją upraszam o tę łaskę proźbą.

Długi też moje, com został komu winien za żywota mego, aby jakowej mej duszy nie było ciężkości, małżonka moja z dobr pozostałych, jako własna dziedziczka onych i possesorka, wypłacić powinna będzie. Jako to dług do cerkwie przeze mnie pominięty tutejszej Ś[więtego] Heliasza złotych pięćdziesiąt i pięć do tej że cerkwi złotych czterdzieści i pięć, które tym leguję testamentem za duszę moję złotych sto. Ojczu Józefowi, bakalarzowi bywшему Mikoleńskiemu, złotych pięćdziesiąt. Mosiejowi Żydowi złotych trzydzieści i trzy. Chwedorowi Warkowickiemu złotych trzydzieści. Owieczu Żydowi złotych dwa. // [107v] Paniej porucznikowej Dubińskiej złotych siedm. Jozwikowi Żydowi złotych pułtrzecia. Kielman zaś Żyd lubo sobie jakiś u mnie pretendował dłużek, alem onemu nie jest winien, zaczym onego upraszam, aby nie turbował małżonki mojej. W innych żadnych nie czuje się bydź winnym nikomu długach. Oddając tedy powtórnią ostatnią wolę moją światu temu i wszystkim pozostałym po mnie jeszcze residentom. Jako to primario wielmożnemu JMci xiędzu Godebskiemu, archimandrycie dorohobuzkiemu, officialowi wołyńskiemu, osobliwemu dobrodziejowi memu pokornie proszę, aby w pańskiej swojej małżonce mojej i dziatki osierociałe, jako dobrodziej i opiekun raczył mieć protectiej. Tudzież pana Tomasza i p[anów] parochian moich upraszam, aby małżonkę i dziątek pozostałych jakowymi nie chcieli depaktować trudnościami, ale raczy u swojej raczyli konserwować onych, jako sierot kommiseratiej pasterską moją onych, jako mnie od Boga powierzonych owieczek obowiązuje ad monicią.

Działo się w Dubnie, przy bytności w domu moim JeMci xda Reginalda Moteckiego Ordynis Praedicatorum, kommandarza na ten czas przy kościele tutecznym farnym będącego. Dnia piątego miesiąca listopada. Roku tyśiąc siedmset pierwszego.

Ten testament podpisany wielu poważnych osób ręką, jako jawno jest na ekstrakcie wyrażono.

170. Testament miśczanina Grigorija Œemczeni.

Дубно, 30 березня 1702 р.

Джерело: ЦДІАУК. Ф. 33, оп. 1, спр. 13, арк. 67а зв.–67б. Укладений вдома на прохання тестатора, у присутності свідків. Облята до міської книги того ж дня.

Jesus, Maria, Józef, Anna, et omnes Sancti
Testament albo raczej ostatnia wola utciwego Gregorego Œemczenie,
mieszczanina dubińskiego

Anno 1702, die 30 Marty, Dominica quarta quadragesima

Będąc słabym na ciele utciwy Gregory Œemczenia, ale na umyśle i pamięci baczny i zdrowy, nie tak chorobą, jako starością let i słabością zdrowia zdebilitowany. Ani wiedząc dnia, ani godziny i czasu ześcia swojego zupełną a nieodmienną uczyniłem ostatnią wolą swoją i testament dobr swoich pozostałych, które tak disponowałem:

Naprzód ciało z ziemi ulepione ziemi leguję przy cerkwi Świętego Eliasza Proroka, żona powinna pochować i według możności stoł pogrzebowy za duszę moję uczynić. Plac, chałupa i z ogrodem ni w czym nie zawiedziony żonie powtornej Owdej i z dziećmi leguję. Niewiasta upomina się na placu pozostałej reszty, a Gregory Œemczenia to wziął i nie podarował, muwiąc «jako sobie znajesz». Rozkazuję aby kartę oddać żonie, bom dałem na ten dług mace żyta. Sad jako sam w sobie jest w gruntach miejskich w położeniu dzieciom żony posledniej: synowi Joskowi, córce Abcze leguję. Jeżeliby zaś Josko, syn starszy pierwszego małżeństwa, tego się miał prawnie upominać, tedyś niema ztąd nic, a niech się domaga swojej dziadowizny na wygnanie. Pułwłoki pola kupnej u Kramnihy, te żonie z dziećmi powtornymi leguję wiecznie.

Długów młodszych lat nie zatrzymałem nikomu, oprócz terażniejszych, które niżej położę zabronnemu Kapuście złotych dwadzieścia i pięć żona z sadu i z gróntu zapłacić powinna. Tomaszowi Humie, zięciowi Kościowemu, zostałem winien złotych siedmnaście, tak się rozumie za najem z komory od Piotra do Piotra za rok złotych dziesięć, a siedm złotych pożyczanych żona oddać będzie powinna. Waškowi Szewcowi złotych siedm żona oddać i wypłacić powinna. Do Ohołowczyc zaciągnąłem dług, to jest ośmakę owsa. Awryłowi złotych siedm żona zastąpi i wypłaci, wie z czego. // Więcej nie mając czym disponować i rozrzadzić, tilko obróciwszy się do siebie samego serdecznie i z żalem mówię: «Pie Jesu Domine Dona mihi requiem Amen».

Za opiekunów testamentu tego obieram sobie pana Jana Wiruckiego, burmistrza, i pana Jana Hołowczyckiego, i Tomasza Humę, wnuka swojego, aby nie dali czynić krzywdy żonie i dziećmi moim.

Kto by się temu zprzeciwić miał lubo syn Josko pierwszej żony, lubo dzieci jego, tedyś przeklinam onych i na Straszny Sąd powoływać onych.

Co zapisano jest i przyjęto do ksiąg niniejszych miejskich dubieńskich.

Anno 1702, die 30 Marty.

ПОКАЖЧИК ІМЕН *

- Абель (Abel), олицький єврей 372
- Абнер Ілляшевич або Посушка (Abner Piaszewicz alias Posuszka), олицький єврей 372
- Абрам (Abram), олицький єврей 281
- Абрамович Ізраель (Abramowicz Izrael), олицький єврей 340
- Абрамович Іж, олицький єврей-орендар 179, 373
- Абрамович Ківа (Abramowicz Kiwa), ковельський єврей 406
- Абрамович Семен (Abramowicz Semen), сокольський райця 255, 256
- Абрамович Хаїм (Abramowicz Chajm), зять Ківи Абрамовича, ковельський єврей 406
- Авбенас Роджер* див. *Aubenas R.*
- Августиняк Уршуля* див. *Augustyniak U.*
- Авдійович Йовтух, олицький міщанин 110, 357
- Авдійчик Федір (Awdiejczyk Chwedor), олицький міщанин 110, 174, 223, 355-356
- Євдоксія (Ewdoxia), перша дружина на 356
 - Костусь (Kostuś), син 356
 - Маруся (Marusia), дочка 356
 - Катерина (Katharzyna), друга дружина 356
- Адам, луцький балвір 261
- Адамська Анна* див. *Adamska A.*
- Адамович Матяш (Adamowicz Matiasz), олицький лавник 174, 300, 341
- Адамський Матяш (Adamski Matiasz), олицький міський писар 67
- Айзик (Ajzyk), ковельський єврей 422
- Александрійський Кирило (376-444), отець Церкви, Патріарх Александрійський 128
- Александрович Володимир 122, 123, 128
- Алексеев А.И.* 128, 131, 134, 135
- Алексич Ян (Alexucz Jan), олицький вїйт 264
- Амброжко Іван (Ambrozka Iwan), олицький міщанин 217, 277
- Марина Пашкевичова (Marina Paszkiewiczowa), перша дружина 276
 - Палажка Опанасова (Pałasza Opanasowa), дочка 276
 - Каська Охримова (Kaszka Ochrytowa), дочка 276
 - Анна (Anna), друга дружина 277
 - Огапка (Ogapka), дочка 277
- Андрій (Jendrzrej), млинар з с. Журавники 287
- Андрійкова Вівдя (Andrejkowa Wowdzia), чемеринська млинарка 304
- Андрійович Богдан (Andrzejowicz Bohdan), ковельський лавник 319, 321, 342
- Андрійович Йовтух (Andrzejowicz Jowtuch), олицький міщанин 356
- Андрійович Федір (Andrzejowicz Fedor), олицький міщанин 355, 356

* Імена усіх тестаторів та інших осіб, згаданих у книзі, в покажчику передано сучасною українською мовою. Імена осіб з польськомовних джерел додатково вносились у дужки мовою оригіналу. Прізвища ремісників, що вказували також на фах особи, записувались з великої літери (напр.: Григорій Мечник, Лукаш Коваль). Імена членів родини тестатора вписано рядком нижче після знака «дефіс». Прізвища жінок вписувались по останньому чоловікові. Курсивом передано імена сучасних істориків.

- Андрійовський Ян (Jędrzejowski Jan), олицький міщанин 356
 Андрікович Лаврентій, миляновицький райця 422
 Андрікович Ян (Andrikowicz Jan), миляновицький міський писар 72, 422
 Андріяшевич Іван, луцький міщанин, братчик 257
 Андрузький Климентій (Andruzki Klimunt), дубенський війт 302
 Андрушкевич Сергій (Andruszkiewicz Serhuj), рівненський лавник 227, 420, 424, 425
 Андрушкевичова Сергійова Марина (1- Makarycha, 2- Andruszkiewiczowa Serhujowa Maryna), рівненська міщанка 111, 149, 227, 424-425
 - Іван (Iwan), син 111, 149, 424
 - Марина (Maryna), онука 111, 424
 Анігілевич Йося (Anihielewicz Josia), олицький міщанин 340
 Антипович Андрій (Antypowicz Andrzej), провентовий замковий писар 142, 291
 Антипович Роман (Antypowicz Roman), провентовий замковий писар 294, 312, 366
 Антипович Іван (Antypowicz Iwan), олицький міщанин 59, 219, 297, 298
 - Катерина (Katarzyna), дружина 298
 - Лукаш (Łukasz), син 298
 - Мартин (Martyn), син 298
 - Стефан (Stefan), син 298
 - Маруся (Marusia), дочка 298
 - Роман (Roman), брат 298
 - Станіслав (Stanisław), брат 298
 Антонович Павло, луцький бурмистр 258
Анужитє Ліна див. *Anużyte L.*
Ар'ес Філін див. *Aries P.*
 Бабичиха (Babicicha), олицька міщанка 276
 Бабка Федір (Babka Fedor), олицький міщанин 355
Бабкова Ольга 25, 26
 Бакоринський Федір (Bakoriński Chwedor), олицький міщанин 185, 217, 275
 - Ілляш (Ilias, Helias), син 276
 - Андрій (Andrzej), син 276
 - Хвесько (Chwesko), син 276
 - Хвеса Мартинова (Chwesia Martynowa), дочка 276
 - Люся Климова (Luszcza Klimowa), дочка 276
 - Мартин Федченя (Martin Chwedczenia), зять 276
Балайшутє Ліна див. *Balaišytė L.*
 Балуга Процько (Baługa Procko), рівненський міщанин 425
 Бальцер (Balcer Ormienin), луцький міщанин, вірменин 275
 Баранович Степан (Baranowicz Stephan), міщанин з м. Броди 178, 203, 351
 Бартман Валентин (Bartman Walenty), дубенський райця 399
Бартошевич Агнешка див. *Bartoszewicz A.*
 Бартошевич Людвік (Bartoszewicz Ludwik), дубенський міщанин 351
Баур Пауль див. *Baur P.*
 Баховський N. (Bachowski N.), ксьондз олицького костелу 301
 Башко (Baszko), сокольський лавник 256
 Башлик Войтех (Baszlyk Wojciech), олицький міщанин 371
 Бедонський Григорій (Bedoński Grzegorz), шляхтич 197
 Безушко Андрій, житель с. Лещани 197, 373
 Безушко Ярош (Bezuszek Jarosz), житель с. Лещани 344
 Бекеш Іван (Bekiesz Iwan), рівненський міщанин 430
 Белдовський N. (Bełdowski N.), шляхтич 282
 Белш Григорій (Bełz, Bełsz Hrehorij), ковельський міщанин 363, 364, 375
 Белзянка Марина (Maryna Bełzianka), луцька міщанка 273
 Белларміно Роберто, кардинал 119
 Белсевський Матвій (Belsiewski Maciej), ковельський міський писар 68, 406
 Бендерман (Бедерман) Олександр, луцький райця 258, 261
 Беньшевич Маєр (Bieniaszewicz Majer), ковельський єврей 161, 383

- Бережная Л.А.* 127, 128, 131, 134
 Березецький Роман (Berezecki Roman), шляхтич 392
 Берестецький Сасин Русинович, луцький гродський писар 76, 243
 Берк Питер 39, 40
Бертрам Мартин див. *Bertram M.*
 Бесекирський Данило (Besiocki Daniel), олицький міщанин 371
 Бжезицький Ян (Brzezicki Jan), шляхтич, житель Олики 115, 142, 344, 345
 Бжозовський Войтех (Brzozowski Wojciech), дубенський лавник 399
 Бжозовський, Бжозовицький Ян Гжегож (Brzozowicki Jan Grzegorz), доктор філософії Замойської академії, професор Олицького колегіуму 76, 86, 182, 350, 368
 Бжозовський Никифор (Brzozowski Niczuror), олицький лавник 57, 323, 326, 328, 330, 343, 346, 347, 350, 355, 373
 Бізумов, Бізумович Федір (Bizumowicz Chwedor), олицький міщанин 218, 290, 345
 Бізумова Грицькова (Bizumowa Hryckowa), олицька міщанка 277
 Бізумова Федорова Гася, олицька міщанка див. Нагішкова Гася
 Бізумович Кирило (Bizumowicz Kurylo), олицький міщанин 146, 333, 374
 Бізумович Ян (Bizumowicz Jan), олицький лавник 372
 Білець Мартин (Bielec Marcin), олицький міський писар 57, 61, 76, 110, 156, 184, 276, 277, 289-293, 297, 299, 300, 304, 305, 306, 309, 311-313, 322, 323, 326, 327, 328, 329, 332-337, 339, 341-350, 355, 357-361, 364-368, 373
 Білецька Вівдя (Bialeckia Wowdia), олицька міщанка 112, 146, 193, 219, 293
 - Ева (Ewa), племінниця 112, 293
 - Ганна (Anna), племінниця 112, 293
 Білецький Ян (Bialecki Jan), олицький лавник 290, 355
 Білоберезькі (Białobrzescie), шляхтичі 391
 Білоберезький Олександр (Białobrzesci Alexandr), регент канцелярії Володимирського земського суду 389, 390
 Біловещеня Левко (Białowaszczenia Lewko), орендар, житель Олики 366
 - Яким (Jakim), син 366
 Білополець Яцько, ковельський райця 233
 Білоус Іван (Białous Iwan), рівненський міщанин 416
Білоус Наталія 7, 26, 28, 34, 35, 36, 47, 48, 64, 95, 104, 158, 168, 191, 198, 207, 210, 238
 Білоус Нестор (Białous Nester), рівненський міщанин 418
 Білоус Трохим (Białous Trochim), рівненський міщанин 431
 Більський Н. (Bielski), шляхтич, житель Олики 312
 Більцова Аполонія (Apollonia Marcinowa Bielsowa), вдова олицького міського писаря Мартина Більця 76, 110, 156, 184, 224, 368-369
 - Криштоф (Krzysztof), син 156, 184, 368
 - Миколай (Mikołaj), син 156, 184, 368
 - Пшизолівський (Przyzołowski), брат 184, 368
 - Магдалена Пшизолівська (Magdalena Przyzołowska), племінниця 110, 184, 368
 Біляк Іван (Bielak Iwan), дубенський міщанин 302, 303
 Біляк Ігнат (Bielak Ihnat), дубенський міщанин 179
 Бірковський Мартин (Birkowski Martinus jurati kovlensis), ковельський вїйт 386
Бірюліна Олена 30, 139
 Біскупський Ян (Biskupski Jan), ксьондз, голобський казнодій 245
 Блажейовський Ян (Błażejowski Jan), шляхтич 216, 253, 254
 - Катерина Лудовичівна, дружина 253, 254
 Близнюк Ян (Bliźniuk Jan), олицький міщанин 206, 341
 Блонський Станіслав, шляхтич 244
 Бобка Федір (Bobka Chwedor), олицький міщанин 369
 Бобовський Стефан (Bobowski Stefan), ковельський лентвїйт 401, 406, 409

- Бобрикович Іван, володимирський міщанин 239
- Бобрович Олександр (Bobrowicz Alexander), олицький райця 57, 61, 76, 206, 306, 323, 328, 329, 330, 337, 341, 348, 357-359, 361, 363, 365, 368, 370
- Богдан, житель с. Колодниця 398
- Богдан, рівненський міщанин 412
- Богдан, ковельський міщанин, цехмістр 231, 232
- Богдана (Bogdana), олицька єврейка 336
- Богданович Хома (Bohdanowicz Choma), олицький лавник 277
- Богущкий (Bogucki), житель Дубна 282
- Богущ Ян (Bogusz Jan), професор Замоїської академії і Олицького колегіуму 142, 353, 354
- Богущевич Яцько, Яків, луцький міський писар 68
- Богущик Василь (Bohuszyk Wasil), ковельський міщанин 398
- Бошкевич N. (Bozkiewicz N.), житель Дубна 282
- Божковський Томаш (Bozkowski Tomasz), дубенський лавник 399
- Боїнський Францішек (Boiński Franciszek), олицький міський писар 68, 348, 350
- Бона, королева 60, 177, 232
- Бондар Грицько (Będnarz Hrycko), олицький міщанин 335
- Бондар Вакула (Będnarz Wakuła), олицький міщанин 356
- Бондар Фалько (Będnarz Falko), олицький міщанин 348
- Борейко-Кнерутський Самійло, шляхтич 89
- Борейкович Ян, шляхтич 251-253
- Борецький Йов, київський митрополит 30
- Боркович (Borkowicz), челядник Себастьяна Фриєвича, олицького кантора, клеванського пробоща 317
- Борковська Марія* див. *Borkowska M.*
- Борисович Клим (Borysowicz Klim), сокольський лавник 256
- Борковський Мартин (Borkowski Marcin), ковельський міський писар 68, 363
- Боруцький Юрій (Borucki Jerzy), шляхтич, вїт м. Новий Тучин 247
- Борух, єврей-митник 58
- Борушкевич Стефан, шляхтич 268
- Боряк Олена* 33
- Бочковський Лаврентій, олицький хірург 174
- Бошко Дмитро (Boszko Dmitr), боярин с. Длугошії 350
- Бошкевич Єфрем, Охрим (Boszkiewicz Ochrym), цехмістр різницького цеху, олицький лавник 57, 61, 146, 174, 305, 306, 313, 323, 328, 330, 334, 335, 337, 339, 341, 342, 344, 352, 357-361, 374
- Бошкевич Сергій (Boszkiewicz Serhiej), олицький міщанин 361
- Бранський Владислав (Brański Władysław), шляхтич 391, 392
- Бранський Казимир (Brański Kazimierz), шляхтич 392
- Брандт А. фон* див. *Brand A. von*
- Брауз Даніель (Brauz Daniel), олицький міщанин 178
- Бриндза Гумпрахт (Bryndza Gumpracht), дубенський єврей 279
- Бризель Петро (Bryzel Piotr), олицький хірург, колишній корецький і колківський вїт 84, 142, 155, 174, 181, 195, 199, 204, 222, 339-341
- Станіслав (Stanisław), старший син 174, 340
- Христина (Krystyna), друга дружина 112, 174, 204, 340, 341, 353, 354
- Броварник Ничипор, дубенський міщанин 62
- Броницький Геліяш, луцький гродський суддя 266
- Броницький Ян (Bronicki Jan), шляхтич 342
- Бублик Никон (Bublik Nikon), дубенський міщанин 301, 303
- Бужек Вацлав* див. *Bůžek V.*
- Буй Іван (Buj Iwan), олицький міщанин 86, 202, 222, 348-349
- Марина (Marina), дочка 86, 349
- Марина (Marina), друга дружина 86, 349
- Гарасим (Harasim), син 349

- Буковська Кристина* див. *Bukowska K.*
 Булгак Стефан (Bułhak Stefan), луцький лавник 61, 76, 84, 145, 160, 180, 192, 195, 201, 217, 274, 275
 - Палажка (Pałażka), дружина 180, 192, 275
 - Оксюта Михайлова Шичина (Oxiuta Michałowa Szuczyna), дочка 180, 201, 275
 - Іван (Iwan), син 192, 195, 275
 - Овдотя (Owdotia), онука 180, 275
 - Мойсій (Mojsij), онук 180, 192, 275
 Булгачек Миколай (Bułhaczek Mikołaj), дубенський міщанин 404
 Бuleцький Ян (Bulecki Jan), олицький міщанин 332
 Бунко Іван (Bunc Iwan), дубенський лавник 284
 Буношевич Ян (Bunoszewicz Jan), олицький міщанин 394
 Буняк Іван (Buniak Iwan), олицький міщанин 300
 Бурдиловський N. (Burdzilowski N.), шляхтич, житель Олики 301
 Бурлович Юрій (Burłowicz Jerzy), апостольський пресвітер, інтерогатор володимирської капітули 390
 Бускевич Станіслав (Buskiewicz Stanisław), олицький міщанин 332
 Буткевич, Будкевич Андрій (Budkiewicz, Butkiewicz Andrzej), олицький міщанин 289, 298, 300, 368, 373
 Буткевич, Будкевич Олександр (Butkiewicz, Budkiewicz Alexander), олицький лавник 291, 362, 368
 Буткевичова Петрова (Butkiewiczowa Piotrowa), олицька міщанка 305, 338
 Бутович Миколай (Butowicz Mikołaj), шляхтич 394
- Вайткевічуте Вікторія* див. *Vaitkevičiūtė V.*
 Вакула (Wakuła), житель с. Ставки, млинар 371
 Вакулченя Васько (Wakulczenia Wasko), рівненський лавник 421
 Валевський Ян, луцький возний 76, 243
 Вальда Михайло (Wałda Michał), олицький замковий будівничий 142, 163, 204, 219, 298, 344
 - Ядвіга (Jadwiga), перша дружина 299
 - Софія, друга дружина 299
 Вальдзіна Софія (Waldzina Michałowa Zophia), дружина 1- Яна Дильовського, райці, 2- Михайла Вальди, олицька міщанка 115, 142, 204, 222, 299, 344
 Валько (Wałko), челядник (хлопець) Томаша Ясинського 113, 270
 Вандаловський Миколай, шляхтич 87, 216, 257
 Ванкович Богущ, луцький міський писар 68, 260
 Варковицький Федір (Warkowicki Chwedor), рівненський міщанин 437
 Варкович Василь (Warkowicz Wasyl), рівненський міщанин 227, 420
 - Ганна (Hanna), дружина 420
 - Семен (Semen), син 420
 - Грицько (Hrycko), син 420
 - Христя (Chrystia), дочка 420
 - Василько (Wasilko), син 420
Варсакіте Паса див. *Varsackytė R.*
 Вартік, львівський купець 29, 34
 Василевич Іван, Ян (Wasilewicz Jan), ковельський райця 157, 406, 422, 423
 Василевич Костянтин (Wasilewicz Konstanty), дубенський райця 378, 379, 380, 396, 399
 Василевич Марко (Wasilewicz Marko), олицький кушнір 330, 371
 Василевич Томаш (Wasilewicz Thomasz), олицький міщанин 332
 Василевич Фалілей (Wasilewicz Faliliej), олицький райця 313, 394
 Василевський Пилип (Wasilewski Filip), дубенський протопіп, парох церкви Св. Іллі 382
 Василь (Wasil), бродський міщанин 223, 359-360
 - Грицько Васильович (Hrycko Wasilowicz), син 359
 Василь, райця м-ка Маначин 296

- Васильовський Роман (Wasiłowski Roman), олицький міщанин 221, 332
- Настасія Василівна (Nastia Wasiełowna), перша дружина 332
 - Анна (Anna), дочка 332
 - Матвій (Maciej), син, ксьондз 332
 - Войтех (Wojciech), син 332
 - Ядвіґа Дубишанка (Jadwiga Dubiszczanka), друга дружина 332
 - Аполонія (Apollonia), дочка 332
 - Іван Оксентович (Iwan Oxentowicz), племінник 332
- Вацута Йона, протопіп луцької церкви Св. Іоанна Богослова 61, 242
- Вашак Станіслав* див. *Waszak S.*
- Велепчич Іван (Wielepczycz Iwan), турійський міщанин 257
- Велес (Wieles), житель с. Хупків 247
- Величкович Йосип, ковельський міщанин 110
- Венгровський Криштоф (Węgrowski Krzysztof), шляхтич 249
- Венцкевич Ян (Więckiewicz Jan), ксьондз, вікарій костелу Св. Трійці в Олиці 142, 353, 354
- Венцлавеня Ясько (Wenclawienia, Węclawczyk Jasko), олицький міщанин 277, 292
- Венцлавський Миколай (Więclawski Mikołaj), олицький міщанин 350
- Вербицький Захаріяш, бурмистр м-ка Козлин 248, 249
- Вербицький Михайло (Wierbicki Michael, Mikołaj), пресвітер сурмицької церкви в Дубно 285, 316
- Вербський Василій Вохнович (Вохновський), шляхтич 236, 237, 239
- Вереда Дорота* див. *Wereda D.*
- Веремійчик Семен, Веремко, олицький міщанин 99, 219, 292, 335
- Веремійчикова Семенова Йовся (Wermiejczykowa Semenowa Jowsia), олицька міщанка 99, 112, 160, 193, 219, 292
- Ветошка Семен Пашкович (Wetoszka Semen Paszkiewicz), ковельський міщанин, хміляр 364
- Ветровна Катерина (Wietrowna Katharżyna), олицька міщанка 86, 159, 206, 223, 355
- Вигнанський Семен (Wygnański Semonepiata), дубенський міщанин 325
- Вигнанський Ян (Wygnański Jan), дубенський райця 433, 434
- Виговський Іван (Wyhowski Iwan), шляхтич 76, 270
- Вижгерт Н. (Wyżgert N.), шляхтич, житель м. Рівне 412
- Вилежинський Ян, луцький підстароста 262
- Висоцький Войтех, шляхтич 249
- Вишинський Матеуш (Wyszinski Mateusz), ксьондз, луцький піддекан 76, 195, 270, 273
- Вишневецький Януш, князь, кременецький староста 158
- Вишпольський Стефан (Wyszpolski Stephan), володимирський війт, шляхтич 75, 84, 107, 225, 391-392
- Миколай (Mikołaj), син від першого шлюбу 107, 391, 392
 - Констанція Березецька (Konstantia Berezecka), дочка 391
 - Степан Березецький (Stephan Berezecki), зять 391
 - Юрій, брат 391
- Вігдор (Wigdor), олицький єврей 276, 340
- Вігдорович Йош (Wigdorowicz Josz), ковельський єврей 383
- Віктор Лаврин (Wiktor Ławryn), дубенський міщанин 404
- Вілімас Дарюс* див. *Vilimas D.*
- Вільгорський Миколай, волинський мечник 152
- Вільгорський Роман, володимирський підстароста 238
- Вільчек-Карчевська М.* див. *Wilczek-Karzewska M.*
- Вінниченко Оксана* 24, 27, 28, 29, 47, 89, 120, 134, 152, 154, 155, 168
- Віруцький Ян (Wirucki Jan), дубенський райця 433, 434, 438
- Вісліч Томаш* див. *Wiślicz T.*
- Вітковський Станіслав (Witkowski Stanisław), шляхтич, міський писар м-ка Новий Тучин 71, 247
- Вітовський Ян (Witowski Jan), шляхтич 250

- Віттюк Іван (Wettiuk Iwan), олицький міщанин 147, 189, 306, 356
- Омелько, син 189
- Віша (Wisza), олицька єврейка 414
- Владислав IV, польський король 163
- Владислав Варненчик, король 51
- Вовелле Мішель* див. *Vovelle M.*
- Воєвудзький Семен (Wojewódzki Szymon), дубенський міський писар 69, 435
- Война Олександр (Wojna Alexander), шляхтич 250
- Воленський Владислав (Woleński Władysław), дубенський війт 325, 326, 330, 331
- Волинка Савко (Wołynka Sawka), рівненський міщанин
- Волинський Якуб (Wołyński Jakub), ковельський міський писар 68
- Волк-Ланевський Михайло, шляхтич, слуга Альбрехта Мошковського 186, 187, 197, 216, 251
- Волковичова Стефанова Юстина (Wołkowiczowa Stefanowa Justyna), олицька міщанка 372
- Володкевич Григорій, луцький лавник 251
- Волошин Вітранка (Wołoszyn Witranka), львівський міщанин (?) 316
- Волошин Юрій 93*
- Волошинов Януш, дубенський міщанин 218
- Волошинович Андрій (Wołoszynowicz Andrzej), дубенський лавник, райця 63, 284, 303, 378
- Волчкевич Олізар Людвік, шляхтич, київський підсудок 167, 168, 391
- Волчковичова Анна Олізарівна, дружина 1- Стефана Стрибиля, 2- Людвіка Здзірського, 3- Яна Кміти, шляхтянка 167, 168
- Адам, син 167, 168
- Казимир, син 167, 168
- Людвіка, дочка 167
- Ян Онিকেвич, зять 167
- Катерина, дочка 168
- Христина, дочка 168
- Стефан, син 168
- Вольський Станіслав (Wolski Stanisław), дубенський міщанин 378
- Вонсьоровський Войтех (Wąsiorowski Wojciech), олицький капітульний челядник 311
- Вориський Іван, шляхтич 235
- Воробйов Васько (Worobiew Waśko), дубенський міщанин 331, 332
- Воробйович Наум (Worobiowicz Naum), рівненський міщанин 431
- Воробух Петро Баховський (Worobiuch Piotr Bachowski), ковельський єврей 383
- Воробух Остап Лукошевич (Worobuch Ostap Łukaszewicz), ковельський міщанин 364
- Ворона Павло (Wrona Paweł), міщанин з м. Корець 388
- Воронський Адам, шляхтич 166
- Воронич Дмитрій Кароль, шляхтич 152
- Воронін Василь 25
- Ворончук І.О. 27, 28, 40, 86, 93, 137*
- Ворошило Матвій (Woroszyło Maciej), житель с. Здзітов 320
- Восколуп Самійло (Woskołup Samuel), олицький міщанин 277
- Воютинський Костянтин (Wojutyński Constanty), шляхтич 257
- Вроцимський Юрій, шляхтич 238
- Врубель Ельжбета* див. *Wróbel E. E.*
- Вруций, ковельський єврей 245
- Вуєвич Павло (Wuiewicz Paweł), шляхтич 247
- Вулкевич Ева* див. *Wólkiewicz E.*
- Вутовський Стефан (Wutowski Stephan), бабицький плебан київської дієцезії, комендант ковельського костелу 320
- Гаврило (Hawryło gybak), луцький рибалка 275
- Гаврилович Максим, лавник м-ка Козлин 248, 249
- Гайка Хаж (Hajka Charz), олицький єврей 157, 313
- Г**алятовський Йоаникій (1620–1688), проповідник, гомілет, ректор Києво-Могилянського колегіуму, архімандрит Єлецького монастиря в Чернігові 123, 126, 160

- Гануся, служебниця Станіслава Медзякевича 294
- Гарасимович N. (Arasimowicz N.), військовий з Олики 373
- Гарацовський Петро (Haracowski Piotr), лавник м-ка Маначин 296
- Гарбура Грицько (Harbura Grycko), олицький міщанин 292
- Гаскельчук Мошко (Haskielczuk Moszko), ковельський єврей 397
- Гашевичова Давидкова (Haszewiczowa Dawydkowa), олицька єврейка 298
- Гашинський N. (Haszyński), житель Дубна 282
- Гдаля (Gdala), олицький єврей 317, 329
- Гдаліша (Gdalisza), олицька єврейка 335
- Гделевич (Gdelewicz), олицький єврей 324
- Гедьо Ганна 30*
- Гембицький Анджей, луцький біскуп 140
- Гембіч (Gembicz), ксьондз, олицький канонік 340
- Генсаровський Оксен (Gensarowski Oksen), рівненський лавник 418
- Гепнер Ян (Hepner Jan), луцький райця і доктор медицини 198, 274
- Урбан, син 198
- Гіндля (Hindla), ковельська єврейка 383
- Гірка Хилько (Hirka Chilko), олицький міщанин 395
- Гірш (Hirsz), рівненський єврей 426
- Гладовський Петро (Gładowski Piotr, Petrus), міський писар м-ка Маначин 72, 296
- Глембовський Валентий (Głębowski Walenty), мешканець Луцька 266
- Глібович Себестьян, намісник володимирського підстарости 238
- Глібовичі, шляхтичі 22
- Гліч Криштоф (Glicz, Glicza Krzysztof), старий райця, підскарбій олицького братства Св. Рожанця 141, 289, 317, 353
- Гловинський Томаш (Głowiński Thomasz), олицький міщанин 327
- Глувка Даріуш див. Głowka D.*
- Глух Дойван, житель с. Любче 251
- Гмирко Семен (Hmyrko Semen), олицький міщанин 335, 394
- Гнівський Ян (Gniewski Jan), ковельський лавник, райця 375, 377, 385
- Гнівська Янова (Gniewska Janowa), ковельська міщанка 423
- Гноєнський Іван Шабан (Gnoieński Iwan Szaban), шляхтич 254
- Годєбський Бенедикт (Godebski Benedict), дорогобузький архімандрит, волинський офіціал 436, 437
- Гожеховський Мартин (Gorzechowski Marcin), підстароста любомльський 262
- Голдис Сибіль див. Holdys S.*
- Голинський Стефан, шляхтич 254, 256
- Головнич Івашко, олицький міщанин 206
- Головчицький Ян (Hołowczycki Jan), дубенський міщанин 438
- Голонковський Ян, райця з м. Беч 150
- Голота Никон (Hołota Nikon), житель с. Лещани 336
- Голуб Сердятицький Михайло, возний Володимирського повіту 236, 237
- Голубєв С. Т. 30, 135*
- Голузка Парфен Григорович (Hołuzka Parfen), луцький війтівський писар, лентвійт 68, 84, 88, 96, 145, 161, 183, 217, 258, 265-267
- Федора (Hołuzkowa Fedora), дружина 96, 265-267
- Лаврентій, брат 161, 266
- Голяшевська Миколайова Реїна (Golaszewska Mikołajowa Reina), олицька міщанка 103, 142, 180, 205, 220, 305, 306
- Лаврин (Wawrzyniec), син 103, 142, 205, 306
- Дорота Матяшова Немировичова (Dorota Mattiaszowa Niemirewiczowa), дочка 103, 306
- Ельжбета (Elżbieta), дочка 103, 306
- Катерина (Katarzyna), дочка 103, 306
- Голяшевський Миколай (Golaszewski Mikołaj), олицький міщанин 306
- Гонон Маргарет див. Gonon M.*
- Гонсьовський, Гонцевський Лукаш (Gaśiewski, Gaśiowski Łukasz), олиць-

- кий міський писар 68, 76, 174, 304, 305, 309, 311-313, 322, 326, 330, 333-336, 339, 343-347, 352, 355, 358-360, 365, 368, 371, 372
- Горайн Йосиф, піп володимирської церкви Св. Якима і Анни 177, 234
- Гордєєв Максим* 25
- Гордус Степан (Hordus Stepan), рівненський міщанин 418
- Горін Сергій 30, 147, 158
- Горобець Віктор* 39
- Городецька Павлова Ганна (Horodecka Pawłowa Hanna), дружина 1- Якима Доли, 2- Павла Городецького, рівненська міщанка 99, 227, 416
- Прося (Prosia), дочка 416
 - Гапка (Hарка), дочка 416
 - Тиміш Антосік (Tymosz Antosik), брат 416
- Городецький Павло (Horodecki Paweł), рівненський міщанин 416
- Городинський Яким (Horodyński Jakim), олицький міщанин 343
- Городиська Маркова, шляхтянка 232
- Городиський Іван, луцький возний 76, 274
- Гороховець Федір (Horochowiec Fedor), олицький міщанин 280
- Горохович Семен (Horochowicz Semen), зять олицького міщанина Івана Йовтуховича 295
- Горошкович Павло (Horoszkowicz Paweł), олицький міщанин 395
- Готард Ян, олицький міщанин 223, 353, 354
- Гошко (Hoszko), олицький міщанин 298
- Гошко Тетяна* 54
- Греченник Н. (Hreczennik N.), стрийський кушнір 337
- Греченник Ян (Hreczennik Jan), олицький міщанин 276
- Григорак А.* 128
- Григорович Марко (Hrehorowicz Marek), ковельський бурмистр 377
- Григорович Прохор (Hrehorowicz Prochor), ковельський лавник 422
- Григорович Федір, ковельський міщанин 156, 157, 422, 423, 424
- Григорович Ярмола (Hrehorowicz Jarmoła), ковельський міщанин 410
- Гриницька Андрійова, Бачевська Григорова (1- Grygierowa Baczewska, 2- Andrzejowa Hrynicka), олицька міщанка 358
- Грицелевич Степан (Hrycelewicz Stephan), олицький міщанин 218, 280
- Марина, дружина 280
 - Іван, брат 280
 - Стефан, брат 280
- Грицелко Іван (Hrycelka Iwan), олицький міщанин 57, 275, 290, 295, 324, 328, 335, 348
- Грицеченята Степан (Hryceczeniata Stepan), олицький міщанин 368
- Грицеченята Андрій (Hryceczeniata Andrzej) олицький міщанин 368
- Грішний Микола (Hryszny Mikoła), житель с. Ратчин 286
- Гродзицький Мацей (Grodzicki Maciej), сокольський райця 256
- Гроїцький Б. див. Groicki B.
- Громада Яцько (Gromada Jacko), дубенський міщанин, гончар 351
- Гроховальська Дорота, дружина 1- Яна Соколовського, 2- Якуба Гроховальського (Dorota, 1- Janowa Sokołowska, 2- Jakubowa Grochowalska), олицька міщанка 163, 184, 223, 360-361
- Сузанна Загоровська (Zuzanna Zahorowska), дочка 360
 - Павло (Paweł), син 361
 - Юзеф (Juzef), син 361
 - Марушка (Maruszka), вихованка 361
- Гроховальський Якуб (Grochowalski Jakub), олицький міщанин 184, 223, 360, 361
- Груба Міхаєла* див. *Hruba M.*
- Гудневич Самійло (Gudniewicz Samuel), олицький міщанин 187, 218, 291
- Анна, дружина 291
- Гузватий Самійло (Guziowaty Samujło), рівненський міщанин 430

Гузетті Лінда див. *Guzetti L.*

Гулевич Ян (Hulewicz Jan), луцький земський писар 394, 403

Гулевич Олександр, шляхтич 273

Гулевич-Воютинський Михайло, луцький земський підсудок 258

Гуляницький Гаврило, шляхтич 76, 243

Гуляницький Томаш, київський гродський писар, луцький бурграбій 401

Гунько Степан (Huńko Stepan), олицький міщанин 335

Гуревич Арон 15, 125, 127, 134

Гурин Гарасим (Huryn Harasim), рівненський міщанин 409

Гурни Марек див. *Górny M.*

Гурська Марія Оникіївна, шляхтянка 288

Гурський Адам (Górski Adam), олицький міщанин 86, 179, 222, 350

- Анна Шпаківна (Anna Szpakowna), дружина 86, 350

Гурський Андрій, володимирський міщанин 288

- Хвесь або Федір, син 288

Гурський Матвій (Górski Matwiej), житель с. Длугошиї 350

Гусак Павло (Husak Paweł), рівненський міщанин 228, 407, 411, 429

- Ганна (Hanna), дружина 429

- Оксен (Oxen), син 429

Гусакова Катерина (Husakowa Katerina), рівненська міщанка 226, 411

- Євдотя (Jewdotyja), дочка 411

- Семен (Semen), зять 411

Густав Семен (Gustaw Semion), стрийський кушнір 337

Гутник Мартин (Hutnik Marcin), луцький міщанин 299

Гутничий Маєр (Hutniczy Mejer), ковельський єврей 205, 376

Гуторович Павло (Hutorowicz Paweł), олицький лавник 296, 300, 342, 368, 372

Гуцевич Дмитро (Hucewicz Dmitr), рівненський міщанин 407

Гуцевич Матвій (Hucewicz Matwiej), олицький міщанин 327

Гучко Степан (Huczko Stepan), олицький міщанин 346

Давидова М.Г. 131

Данило Романович, король Русі, правитель Галицько-Волинського князівства 123

Данилович Іван (Daniłowicz Iwan), олицький міщанин 359

Данилович Мисько, вижівський бурмистр 271

Данилович Станіслав (Daniłowicz Stanislaw), червогородський староста 85, 269

Данилович Ян-Миколай (Daniłowicz Jan Mikołaj), коронний підскарбій, перемиський і самбірський староста 76, 269

Даниловичі (Daniłowicze), шляхтичі 357

Даніельчик Іван (Danielczyk Iwan), олицький міщанин 335

Дацюк, милянковицький міщанин 421

Двора (Dwora), олицька єврейка 329

Дворецький Григорій, володимирський земський підписок 239

Дворчанинов Стефан (Dworczaninow Stefan), рівненський міщанин 428

Де-Вимме Е.Й. 135

Дедеркало Костянтин, шляхтич 404

Дедеркало Олександр, шляхтич 153

- Тереза, дочка 153

Дедух Федір (Deduch Fedor), рівненський лавник 149, 425, 426

Дейнека Іван (Deineka Iwan), дубенський райця 433, 434

Демидецька Ядвіга, львівська шляхтянка 152

Демкович Левко, вижівський міщанин 62, 75, 113, 217, 271, 272

- Катерина Мисковна, дружина 62, 113, 271

- Трохим, брат 113, 271

- Тишко, племінник 113, 271

Демкович Миколай (Demkowicz Mikołaj), ковельський лавник 401

Демкович Павло, луцький міський писар 68

Демкович Трохим, вижівський лавник, брат Левка Демковича 271

Демченко Л.Я. 11, 28

Дем'янович Кирил, луцький міщанин 260

- Дем'янович Федір (Demianowicz Fedor), священник соборної церкви у Ковелі 59, 90, 148, 160, 199, 224, 319, 375
 - Катерина Трохимівна (Katarzyna Trochimowna), дружина 160, 375
 - Пилип (Philip), син 375
 - Вівдося (Wowdosia), дочка 375
 - Пелагія (Pelagia), дочка 375
 - Петро Кирилович (Piotr Kiryłowicz), зять 160, 375
 - Петрович (Petrowicz), онук 375
- Демчиха (Demczucha), дубенська міщанка, беднарка 436
- Денис Улас, виживський лавник 62, 271
- Дешкевич Лешко (Deszkiewicz Leszko), олицький міщанин 341
- Дезжек Станіслав (Dzierzek Stanisław), ксьондз, провізор олицького шпиталю 163, 361
- Джевецький (Drzewiecki), ксьондз, комендант францисканського костела в Мацейові 143, 194, 310
- Дзуса Олександр (Dzusa Alexander Maznica), острозький і дубенський міщанин 34, 64, 84, 113, 147, 158, 177, 191, 203, 223, 351-352
 - Параска, Полонія (Polonia), дружина 113, 158, 178, 203, 351, 352
 - Олена (Olena), дочка 178, 191, 351
 - Олена Стефанова (Olena Stefanowa), сестра 178, 203, 351
- Дзюба Олена 31*
- Дивинець Іван (Dywiniec Iwan), олицький міщанин 368
- Дильовський Петро (Dylowski Piotr), олицький міщанин 291
- Дильовський Ян, олицький райця 142, 291
- Дисевич Тарас, володимирський міщанин 235
- Діонісій, священник дубенської церкви Св. Миколая 278
- Длугопольський (Długopolski), шляхтич 264
- Дмитро, циган з Клевани 206
- Дмитренята Павло (Dmitreniata Paweł), рівненський міщанин 431
 - Тетяна (Tatjana), дочка 431
- Дмитренята Стефан (Dmitreniata Stephan), рівненський міщанин 431, 432
- Дмитрович Данило (Dmitrowicz Daniło), лавник м-ка Миляновичі 286
- Дмуховський Ярош (Dmuchowski Jarosz), міщанин з м-ка Новий Тучин 247
- Добко Якуб (Dobko, Dobek Jakub), олицький міщанин 84, 156, 174, 184, 192, 196, 202, 223, 339, 340, 341, 345, 353, 354, 357-358
 - Агата (Agata), друга дружина 112, 174, 196, 202, 204, 340, 353, 354, 357, 358
 - Анна (Anna), дочка 174, 192, 196, 202, 357, 358
- Добряннович Іван Антонович, луцький бурмистр 154
- Добростанський Григорій (Dobrostański Grzegorz), ковельський лентвійт 164, 321, 342, 363, 364, 375, 377
- Довбищенко Михайло 28, 30, 137, 138, 157, 158, 163*
- Довгяло Н. (Dołgieńo N.), лідзький скарбник 398
- Догтенський Мойсій, возний Володимирського повіту 242
- Доля Яким (Dola Jakim), рівненський міщанин 416
- Доманський Охрим (Domański Ochrim), рівненський райця 149, 413, 420, 426
- Домашин Гриць, ковельський міщанин 233
- Домбковський Пшемислав див. Dąbkowski P.*
- Домбровський Н. (Dąbrowski N.), шляхтич 379
- Домбровський Стефан (Dąbrowski Stephan), житель с. Рокитне 319, 320
- Доменик Лукаш (Domienik Łukasz), олицький лавник 374
- Дорневич Лукаш (Dorniewicz Łukasz), олицький міщанин 333
- Дорогостайські, шляхтичі 23
- Дорогуш Яцько (Dorohusz Jacko), дубенський міщанин 206, 285
- Дорошеня Мартин (Doroszenia Martyn), олицький міщанин 184, 220, 309
 - Євка (Jewka), перша дружина 309

- Проська Тимошівна Рудичанка (Proska Tymoszowna Rudyczanka), друга дружина 309
- Маруся (Marusia), дочка 184, 309
- Палася (Pałasia), дочка 184, 309
- Оксюта (Oxiuta), сестра 309
- Гася (Hasia), сестра 309
- Дорошиха Вівдя, олицька міщанка 107
- Дремлюк Кіндрат, милянницький лавник 422
- Дробнович Маєрко (Drobnowicz Maierko), рівненський єврей 413
- Дрозденський Гнівощ (Drozdeński Hniewosz), шляхтич 257
- Дроздович Семен (Drozdowicz Szymon), олицький лавник 61, 182, 204, 332, 337, 341, 348, 350, 359, 373
- Дружбицький Антоній, єзуїт 120
- Друцький-Любецький Павло, князь, луцький підстароста 266
- Дубенецький Петро, шляхтич 76, 243
- Дубінський Іван (Dubiński Iwan), олицький млинар 346, 347
- Дубінський Ян (Dubiński Jan), дубенський духовний інстигатор 434
- Дубовець Василь (Dubowiec Wasko), ковельський міщанин 60, 225, 398-399
 - Агафія, дружина 399
 - Анна, Аннуся, дочка 399
 - Мисько, швагер (брат дружини) 399
- Дуброва Миколай (Dubrowa, Dąbrowa Mikołaj), олицький міщанин 335, 343
- Дудечний Грицько (Dudeczny Grycko), рівненський міщанин 416
- Дудич Андрій (Dudycz Andrzej), дубенський міщанин 399
- Дудочка Андрій (Dudeczka Jendrzej), рівненський міщанин 413
- Дулевич Миколай (Dulewicz, Dułowicz Mikołaj), олицький лавник 164, 332, 371
- Дулік Павло (Dulik Paweł), ковельський міщанин 156, 423
- Дулікова Ярина (Dulikowa Jarzyna), ковельська міщанка 423
- Дулович Миколай (Dułowicz Mikołaj), олицький лавник 367, 370
- Думановський Ярослав див. *Dumanowski J.*
- Душка Григорій (Duszka Hrehory), олицький міщанин 345
- Дюрко Миколай (Djurko Mikołaj), дубенський міщанин 405
- Ерзель (Erzel), олицький єврей 370
- Ерусалимський К. 154
- Євхименя Клим (Euchymenia Klim), олицький міщанин 369
- Єрмолай, священник володимирської церкви Св. Спаса 239
- Жданевич Іван, вижівський міщанин 271
- Жданович Левко (Zdanowicz Lewko), олицький міщанин 276
- Жданович Олексій (Żdanowicz Olexiej), олицький міщанин 326
- Жембецький Валентин (Żębecki Walenty), олицький райця 84, 142, 199, 218, 289, 290
 - Катерина (Katarzyna), перша дружина 290
 - Софія (Zofia), друга дружина 290
 - Григорій (Grzegorz), племінник 199, 290
- Жерняк Данило (Żerniak Daniło), рівненський міщанин 227, 419, 426
 - Євдокія (Ewdokija), дружина 419
 - Фесько (Fesko), син 419
 - Оверко (Owerko), брат 419, 431
- Жерсон Жан, паризький теолог 119
- Жигимонт-Август, польський король 177, 232, 234
- Жидкевич Захаріяш (Żydkiewicz Zacharjasz), дубенський міщанин 162, 225, 399
- Жизкевич Васько (Żyzkiewicz Wasko), рівненський міщанин 428, 429
- Жилевич Симон (Żylewicz Szymon), олицький віценотарій 280, 281
- Жилич Антоній (Żylicz Anton), шляхтич 77, 255
- Жиль Каспар (Żyl Kaspar), олицький міщанин 265
- Жирицький Андрій, возний генерал Волинського воєводства 251-253
- Жихець (Zyhec), дубенський єврей 279

- Жихович Андрій (Żychowicz Andrzej), пресвітер ковельської церкви Воздвиження Чесного Хреста Господнього 400
- Жолкевський Андрій (Andrzej z Żółkwi Żółkiewski), шляхтич 157, 218, 287
- Жолкевська N., пані 287
- Жолкевський Михайло (Żułkiewski Michał), волинський підстолій 403
- Жолнерко Ясько (Żolnierko Jasko), олицький міщанин 162, 304, 332, 345, 356
- Жоравницький Марко, шляхтич, луцький вїйт 84, 199
- Михайло, брат 199
- Марко, племінник 199
- Журомскайте Бригіта* див. *Żuromskaitė B.*
- Жуковецький Василій (Żukowiecki Bazyli), писар володимирської катедри 64, 149, 287, 288, 389
- Жуковецький Мартиніан (Żukowiecki Martynian), намісник володимирської катедри 90, 149, 225, 388-390
- Олександра Жуковецька, племінниця 390
- Завальський Стефан Романович, житель м. Володимир 289
- Загоровський Андрій, шляхтич, луцький вїйт 258
- Загоровський Василь, шляхтич 109
- Загоровський Михайло, шляхтич 87, 238
Зазуляк Юрій 29
- Зайко Сергій (Zajko Serhij), дубенський міщанин 331
- Зайкова Стефанова Настасія (Zajkova Stefanowa Nastazja), дубенська міщанка 226, 404-405
- Зайчик Матвій, дубенський міщанин 36, 77, 105, 225, 386, 387
- Пелагія, дружина 386
- Марина, дочка 386
- Ганна Рудачиха, дочка 386
- Настасія, дочка 105, 386
- Катерина, дочка 387
- Ярема, зять 105, 386
- Зайчик Трохим (Zajczyk Trochym), дубенський міщанин 387, 404, 405
- Закорський Іван, луцький возний 262, 263
- Закревська N. (Zakrzewska), жителька Дубна 396
- Закревський N. (Zakrzewski), ксьондз, кустош олицької колегіати 307
- Заленський Андрій Валентинович (з Слубин), володимирський гродський суддя 240, 244, 253
- Залінський Василій (Zaliński Bazyli), протопіп олицької церкви Св. Трійці 146, 303, 335, 372
- Залога Павел (Załoha Paweł), ковельський міщанин 376
- Залужний Інокентій (Zaluźny Jacentij), дубенський лавник 396
- Залужний Ярема (Zaluźny Jaremia), дубенський райця 396
- Замах Олешко (Zamach Oleszko), олицький міщанин 246
- Замойські, магнати 23
- Замура Олена 32
- Заремська Ганна* див. *Zaremska H.*
- Заславські, князі 147
- Затула Трохим (Zatuła Trochim), рівненський міщанин 228, 420, 430-431
- Роман (Roman), син 430
- Стефан (Stefan), пасерб 431
- Маріанна (Maryianna), онука 431
- Андрій (Andrij), онук 431
- Захаріяшевич Григорій (Zacharjaszewicz Hrehory), ковельський лавник, райця 405, 409, 410, 422
- Заяць Андрій* 8, 36, 67, 87, 91
- Збаразькі, князі 28
- Збиковський Андрій, ковельський міський писар 68, 233
- Зборовська Миколайова див. Точевицька Катерина
- Зборовський Ян (Zborowski Jan), олицький міщанин, шинкар 364, 365
- Звежинський Ян (Zwierzyński Jan), олицький замковий капітан 306, 393
- Згуба Блажей (Zguba Błażej), шляхтич 157, 218, 287
- Матяш (Matiasz), брат 287
- Здзірський Людвік, шляхтич 168

- Зелик, ковельський єврей 245
 Зелік (Zelik), дубенський єврей 433
 Зеликович Янкель (Zelikowicz Jankiel), олицький єврей 414
Зелецька-Миколайчик В. див. Zielecka-Mikołajczyk W.
 Зелман (Zelman), ковельський єврей 397
 Зелманович Мордухно, Мордуш (Zelmanowicz Morduchno, Mordusz), олицький єврей 340, 373
Зема Валерій 122, 127, 129
 Зеновичі, шляхтичі 22
 Зіновійв Климентій, український чернець-поет XVII ст. 131
 Зінченята Григорій (Zinczeniata Hrehory), рівненський лавник 424
 Злоторович Семен (Złotorowicz Szymon), луцький райця 274
 Змьончка Матис (Zmiałczka Matys), лиманівський міщанин 150
 Знесенський Стефан (Zniesieński Stefan), дубенський міщанин 405
 Знойовський Андрій (Znojowski Andrzej, Jędrzej), ковельський райця, 84, 85, 143, 164, 225, 310, 318, 319, 342, 364, 388, 397-398
 - Мартин (Marcin), брат 397, 398
 - Стефан (Stefan), брат 397, 398
 - Стефан Стефанович (Stefan Stefanowicz), зять 397, 398
 Зозовський Юрко (Zozowski Jurko), житель м-ка Клевань 250
 Зозовський Ярмола (Zozowski Jarmoła), житель м-ка Клевань 250
 Золотоустий Іоанн (Хризостом), візантійський церковний діяч, богослов і проповідник 131, 154
 Зуб Григорій (Zub Hrehory), рівненський міщанин 408
 Зубко, ковельський міщанин 245
 Зубцовський Владислав, луцький городничий 163
 Зубцовський Кирило, шляхтич, луцький городничий 233
- Іван, бурмістр м. Володимир 289
 Іван (Iwan), возний з м. Рівне 430
 Іван (Iwan), корецький кушнір 340
 Іван (Jan, Iwan), четвертинський балвир 256
 Іван, диякон соборної церкви в Ковелі 157
 Іван, син рівненського млинаря 111
 Іван, челядник Калиновського Матвія 115, 320
 Іваницький Лазар, шляхтич 241
Іваницький С. 27
 Іванова Уксинія див. Ратчинська Іванова Уксинія
 Іванович Малофій, священник П'ятницької церкви у м. Володимир 90, 132, 149, 177, 184, 191, 194, 200, 215, 233-236
 - Іван Малофійович, син 233, 234, 235, 236
 - Анна Ісакова, дочка 184, 191, 194, 200, 235, 236
 - Василій, брат, священник 234, 236
 - Андрій Іванович, брат 234, 235, 236
 - Устяна Грицькова, племінниця 235
 - Анна Андрієва, племінниця 235
 - Марія, войтовичова стрижевська, племінниця 235
 - Олена, онука, дружина Данила Івановича 236
 Іванович Олекса (Iwanowicz Olexa), рівненський лавник 419
 Іванович Олександр (Iwanowicz Alexandr), ковельський лавник, райця 319, 321, 342, 398
 Іванович Стефан (Iwanowicz Stefan), ковельський райця 384
 Івановський Єпимах, володимирський протопіп 239
 Івановський Стефан, житель м. Луцьк 203
 Іванушкович Кузьма, заславський міщанин 150
 Ігнатович Іван (Ihnatowicz Jan), ковельський міщанин 156, 157, 159, 161, 227, 422-424
 - Анна Лейчиківна (Lejczykowa Anna), дружина 422, 423
 - Стефан Дмитрович (Stefan Dmitrowicz), племінник 422
 - Агапка (Aharpa), племінниця 422

- Гаврило (Gabriel), брат 157, 423, 424
- Катерина Ногданова (Katarzyna Nohdanowa), теща 423
- Ігнатович Ігнат (Ihnatowicz Ihnat), олицький міщанин 300, 313, 347, 348, 372
- Ігневський Іван, житель Ковеля 310
- Ідель (Idel), олицький єврей 414
- Ілляш (Iliasz), олицький єврей-орендар 373
- Іоанн, священник луцької церкви Вознесіння Господнього 261
- Іршинський Мартин (Irszyński Marcin, Marcyan), міщанин, сокольський вїйт 77, 84, 155, 216, 254-256
- Ісаевич Я.Д. 136*
- Іцько (Іско), ковельський єврей-кравець 148, 386
- Іцько (Іско), луцький різник 364
- Іцько (Іско), олицький єврей 281, 291, 307, 335
- Іцькович Йовхим (Ickiewicz Jowchym), олицький єврей-орендар 179, 373
- Йовдак Пилип (Jowdak Philip), рівненський міщанин 416
- Йовкович Нестор (Jowkowicz Nestor), луцький райця 76, 203, 258, 271
- Йовсюк Тиміш (Jowsiuk Tymosz), рівненський міщанин 418
- Йовтухович Іван (Jowtuchowicz Iwan), олицький купець 84, 106, 187, 196, 219, 295
 - Вовдюха (Wowdiucha), дружина 295
 - Малаха, племінниця 295
 - Івашко, швагер 295
- Йовхимович Клим (Jowchimowicz, Jeuchymenia Klim), олицький міщанин 280
- Йоговець (Johowiec), олицький єврей 329
- Йосипович Кирило (Josypowicz Kirył), ковельський райця 319
- Йосипович Макар (Josypowicz Makar), ковельський райця 110, 310, 375, 382
- Йоскевич Андрій (Joskiewicz Andrzej), олицький міщанин 370
- Йосько (Joško), селянин з с. Дятковичі 336
- Йосько (Joško), челядник олицького кушніра Григорія Нетякевича 324
- Кадри-Рут Хан* див. *Kadri-Rutt Hahn*
- Кайданиха Овдотя, міщанка з м-ка Козлин 74, 102, 109, 216, 248
 - Парфен, син 102, 249
 - Дмитро, син 102, 249
 - Оринка, дочка 102, 248
 - Клим, зять, 249
 - Роман, зять, опікун дітей 109, 249
- Казак Савка (Kasak Sawka), райця м-ка Милянєвичі 286
- Калашишкова Н.М. 33*
- Каленикович Богдан (Kalenikowicz Bohdan), міщанин, турійський вїйт 87, 257
- Каленикович, Каленович Себастьян (Kalenowicz Sebastian), олицький лавник, райця 57, 61, 182, 280, 281, 289-296, 306, 323, 328, 330, 337, 348, 357-359, 361, 363, 370
- Калиновський Матвій (Kalinowski Maciej), мінський зем'янин, військовий 115, 143, 190, 220, 319
- Калусовський Іван, шляхтич 235
- Камінська Катерина див. Мстиславович Войтех
- Камунтавічене Вайда 26*
- Кандер Данило (Cander Daniel), дубенський міщанин 379
- Капітаниха Євдоксія Іванова (Kapitanicha Ewdoxia Iwanowa), олицька міщанка 102, 162, 205, 222, 333, 346-347, 369
 - Огапка Сидорова Кондратовичова (Ogapka Sidorowa Kondratowiczowa), дочка 102, 346
 - Хвеся (Chwesia), дочка-небіжчиця 102, 346, 347
 - Сидор Кіндратович (Sidor Kondratowicz), зять 102, 346, 347
 - Іван Дубінський (Iwan Dubiński), зять, млинар 102, 346, 347
 - Настуся Грицьковна Максимовичівна (Nastusia Hryckowna Maxymowiczowna), онука 102, 346, 347
 - Одарка (Odarka), онука 102, 346, 347
- Каплевич Василь (Kaplewicz Bazyli), дубенський райця 378, 380
- Каплевич Леонтій (Kaplewicz Leontij), дубенський райця 63, 283, 352

- Каплина Василева Вівдя, володимирська міщанка 235
- Каплянка Куниця, володимирська міщанка, дружина Мартина Приборського 77, 112, 145, 215, 238
- Марія Дехновна, племінниця 239
Капраль Мирон 34, 91, 136
- Карабанович Каспар (Karabanowicz Kasper), олицький лавник 263, 264, 276
Каралюс Лаймонтас див. *Karalius L.*
- Карасовський Семен (Karasowski Simon, Szymon), олицький райця 57, 323, 328, 333, 334
- Карвоцький N. (Karwowski), ксьондз, куштош олицької колегіати 294
- Кардаш Омелько (Kardasz Omelko), олицький міщанин 333
- Каркевич Дмитро (Karkiewicz Dmistr), дубенський райця 279, 280, 287
- Карлюкович Васько, олицький міщанин 107
- Карлюкович Грицько, олицький міщанин, батько Васька 107
- Карпілан Матеуш (Karpilan Matheusz), священник дубенської церкви Св. Спаса 326
- Карпінська Ганна, дубенська міщанка 113, 114
Карпінський Анджей див. *Karpiński A.*
- Карпович Леонтій, архімандрит Віленського Святодухівського братського монастиря (з 1615 р.) 126
- Карпович Ярмош, володимирський цехмістр шевського цеху 289
- Карпцов Степан (Karpcow Stephan), лавник м-ка Маначин 296
- Карчомський Ян (Karczomski Jan), дубенський замковий писар (?) 285
- Кацерович Харко, предок володимирського священника Малофія Івановича 177, 234
- Качанко Федір (Kaczanko Chwedor), олицький міщанин 369
- Качановська N., олицька міщанка 264
- Кашевський (Кашовський) Ян, шляхтич 244, 245
- Квасова Валентова (Kwasowa Walentowa), дубенська міщанка 278
- Квасьневич Андрій (Kwaśniewicz Andrzej), луцький міський писар 68
- Кргогулецький Ян (Krogulecki Jan), шляхтич 109, 216, 249
- Регіна (Regina), дочка 109, 249
- Кейсар Габріель, шляхтич 231
Кемпа Томаш див. *Kempa T.*
- Керсновський Станіслав, шляхтич 245
- Кивич Маєр (Kiwicz Majer), ковельський єврей 386, 398
- Кирилович Василь (Kiryłowicz Basili), луцький райця 308
- Кирилович Петро (Kiryłowicz Piotr), ковельський міщанин 319
- Кирилович Флоріан (Kiryłowicz Florjan), дубенський лавник 278
- Кирилович Самійло (Kiryłowicz Samuel), луцький лавник 261, 274
- Киселевич Войтех (Kisielewicz Wojciech), олицький замковий урядник 359
- Киселевич (Пруженик) Юхим (Kisielewicz Jowchim alias Pruzennik), олицький міщанин 224, 300, 366, 367
- Овдюшка (Owdziuszka), дружина 367
- Олена Михайлова Кондратовичова (Olena Michałkowa Kondratowiczowa), дочка 367
- Маринка (Marynka), дочка 367
- Кисіль N. (Kisel N.), рівненський міщанин 250
- Кисіль Федір (Kisel Fedor), дубенський міщанин 326
- Кишка Кирило (Kieszka Kirył), ковельський міщанин 364
Кізик Едмунд див. *Kizik E.*
- Кіклевич Степан (Kiklewicz Stephan), олицький лавник 413
- Кікно Федір (Kikno Fedor), рівненський міщанин 425
- Кілецький Теодор Прокопович, намісник бурграбія володимирського замку 389
- Кіндрат (Kondrat), житель с. Ратчин 164, 285
- Кіндрат (Kondrat), лентвійт м-ка Маначин 296
- Кітовський Петро* див. *Kitowski P.*

- Кладовник Іван (Kładownik Iwan), дубенський міщанин 106, 221, 325
 - Данило (Daniel), син від першого шлюбу 106, 325
 - Вукся (Wuxia), друга дружина 106, 325
 - Марія (Maria), дочка 106, 107, 325
Класен Джон Мартин див. *Klassen J.M.*
 Клачавчиха Соня (Klaczawczycha Sonia), олицька міщанка 371
 Клевецький Авдій (Klewecki Awdij), ковельський міщанин 364
 Климковський Бонавентура, ксьондз дубенського бернардинського монастиря 59
 Климович Васько (Klimowicz Wasko), олицький міщанин 373
 Клиньський Ян, шляхтич 237
 Клещовський Яцько (Kleszczowski Jacko), рівненський міщанин 411, 419
Клінт Павел див. *Klint P.*
 Клішевич Роман (Kliszewicz Roman), олицький лавник 263, 277
 Клодницький Лесько (Kłodnicki Lesko), ковельський міщанин 410
 Клодницький Павло (Kłodnicki Paweł), ковельський міщанин 406
 Клоцковна Олена, дружина 1- Максима Устяньчика, 2- Карпа Шевця, дубенська міщанка 62
 Клубковський або Іванюк Кіндрат (Kondrat Kłubkowski alias Iwaniuk), олицький міщанин 345
Кльондер Анджей див. *Klonder A.*
 Кміта Ян, оршанський стольник 167
 Книрик Грицько (Knyryk Hricko), олицький міщанин 296
 Коваль Лесь, вижівський лавник 62, 271
 Коваль Лукаш, міщанин з м-ка Козлин 78, 202, 216, 248
 - Таця, дружина 248
 - Фесько, син 202, 248
 - Самійло, син 202, 248
 Коваль Ян (Kowal Jan), олицький міщанин 280
 Ковалювець Юрко (Kowalowiec Jurko), ковельський міщанин 160, 375, 386
 Ковбаса Арон (Kielbasa Aaron), олицький єврей 340, 373
 Ковбасянка N. (Kielbasianka N.), олицька єврейка 329
 Ковчайова Андрійова Настасія (Kowczajowa Andrzejowa Nastazja), дубенська міщанка 101, 218, 283
 - Лесько (Lesko), син 101, 283
 - Ганна Андрійова (Hanna Andrzejowa), дочка 101, 283
 - Марія (Maria), дочка 101, 283
 - Середній Томаш (Szredny Tomasz), скарбовий гайдук, зять, опікун 283
 Коженьовський Себастьян-Ґіацинт (Korzeniowski Sebastian Ґіацинт), олицький міський писар 68, 413
 Козаковський Станіслав, райця м-ка Козлин 248, 249
 Козечина N., княгиня 236
 Козинський Іван Романович, шляхтич 251, 252
 Козинський Михайло, маршалок й.к.м., володимирський городничий і ревізор 234
 Козловський Іван, Ян (Kozłowski Iwan), ковельський райця 97, 133, 148, 188, 196, 225, 363, 364, 374, 377, 385-386
 - Тетяна Уласівна (Tatiana Ułasowna), дружина 97, 386
 - Матис (Mathys), племінник 189, 196, 386
 Козюта Яцько (Kuzuta Jacko), рівненський міщанин 408
 Козяровський Станіслав (Koziarzowski Stanisław), сокольський міщанин 256
 Колодка Тиміш (Kołodka Tymosz), олицький міщанин 365
 Колтунов Шлома, ковельський єврей 205
Кольмер Лотар див. *Kolmer L.*
 Колячкович Станіслав (Kolaczkowicz Stanisław), олицький міщанин 264
 Комонський Станіслав (Komoński Stanisław), ксьондз, тучинський комендант 246, 247
 Коморовський N. (Komogowski N.), шляхтич, житель Дубна 302

- Коморовський Криштоф (Komarowski Krzysztof), возний генерал Волинського воєводства 332
Кон Самуель див. *Cohn S.K.*
- Кондратович Сидір (Kondratowicz Sidor), олицький міщанин 346
- Кондратовичова Сидорова Огапка (Kondratowiczowa Sidorowa Ogarpa), олицька міщанка 346, 394
- Кондриха Феська (Kondrycha Feska), рівненська міщанка 70, 75, 93, 227, 418
 - Стефан (Stefan), син 418
 - Роман (Roman), син 418
 - Хвесько (Chwesko), син 418
 - Дем'ян (Demian), син 418
 - Маруся (Marusia), дочка 418
 - Христя (Crystia), дочка 418
 - Одарка (Odarka), дочка 418
- Конирський Василь (Konurski Wasilej), возний Волинського воєводства 254
- Кониський Семен (Koniski Semion), дубенський протопіп 279
- Кониський Томаш (Koniski Thomasz), дубенський міщанин 325
- Коновал Трохим (Konował Trochym), олицький міщанин 336
- Кононович Семен (Kononowicz Semen), олицький кушнір 371
- Кононович Ян (Kononowicz Jan), ковельський кравецький і кушнірський цехмістр 322, 386
- Контковський Ян (Kańkowski Jan), житель Дубна 316
- Копистенський Захарія, церковний діяч, архімандрит Києво-Печерської лаври (1624–1627) 154
- Копоть Владислав (Koroć Władysław), мстиславський мічник 392
Кораний Кароль див. *Koranyj K.*
- Корбус Василій (Korbus Bazili), дубенський міський писар, лентвійт 69, 303, 396, 399
- Корбус Семен Боделач (Korbus Semen Bodełacz), дубенський міський нотарій 378
- Корбусович Діонісій (Korbusowicz Deonisiј), священник дубенської церкви Св. Миколая 147, 278
- Кордиш Михайло, шляхтич, брацлавський підчаший 89
- Корейко Яцько, виживський бурмістр 271
- Коречка Іван, олицький міщанин 146
- Корицький N. (Korycki N.), ковельський міщанин 406, 410
- Корінь Гаврило (Korzeń Awryło), олицький міщанин 276
- Коротоножка Кирило (Korotonoszka Kuryło), олицький міщанин 355
- Коротоножка Яцько (Korotonozka Jacko), олицький міщанин 290
- Коротоножчина Курилова (Korotonoszczyna Kuryłowa), олицька міщанка 96, 327
- Косаковський N. (Kosakowski N.), шляхтич, житель Олики 350
- Косацький Ян Матвійович (Kosacki Jan Matfijowicz), луцький райця 76, 271
- Косович Андрій Іванович (Kosowicz Andrzej Iwanowicz), скарбовий гайдук з Дубна 183, 217, 279
 - Мисько Симоненя (Misko Szymonienia), дубенський міщанин, тесть 183, 279
- Костейович Григорій (Gregory, Grzegoź Kościejowicz), олицький лавник 61, 309, 311, 322, 332, 333, 334, 337, 339, 343, 357, 364, 365, 372
- Косцинський N. (Kosciński N.), шляхтич, житель Олики 350
- Котляр Каспар (Kotlarz Kaspar), олицький міщанин 295
- Котляр Олександр (Kotlarz Alexandr), дубенський міщанин 433
- Кохан Ян (Kochan Jan), шляхтич, тучинський староста 76, 247, 270
- Коцан Іван (Kocan Iwan), житель с. Колodne 385
- Кочелковський Михайло (Kociełkowski Michał), ковельський міський писар 68
- Кочеркевич Ярина 34
Кошелева О.Е. 132
- Кошераниця Андрій (Koszeranica Andrus), ковельський міщанин 319
- Кошка Семен (Koszka Semen), ковельський міщанин 383

- Кравець Войтех, дубенський міщанин 379
 Кравець Іван, милянницький міщанин 421
 Кравець Федір, ковельський міщанин 231
 Кравцевський Антон (Krawczewski Anton), олицький міщанин 304
 Крамарець Іцько (Kramarec Icko), олицький міщанин 373
 Краско Трохим (Krasco Trochim), дубенський міщанин 331, 332
 Красноволець Роман, ковельський міщанин 220, 318, 319
 Красовський Грицько-Митко (Krasowski Hrysko Mitko), рівненський міщанин 227, 415-416
 - Оксюта (Oxiuta), дружина 415, 416
 - Григорій (Hrehory), брат 416
 Красовський Іван (Krasowski Iwan), олицький міщанин 324
 Красовський Корній (Krasowski Kornij), рівненський міщанин 228, 432
 - Ганна (Hanna), дружина 432
 - Іван (Iwan), зять 432
 - Марушка (Maruszka), сестра 432
 - Оксюта (Oxiuta), дружина брата 432
 Красовський Симон (Krasowski Szymon), олицький лавник 300, 305, 312
 Кривда Стефан (Krzywda Stefan), ковельський лавник 377, 422
 Кривецька Ядвіга, дружина Якуба Сокольницького, шляхтянка 87, 93, 98, 132, 215, 237
 Кривецький Малхер, володимирський шляхтич 238
Кривошея Володимир 32
Кривошея Ірина 32
Кривошея Ігор 32
Кривошея Олена 32
 Крижановський Станіслав (Kryżanowski Stanisław), шляхтич 143, 417, 418
 Криневицький Ян Григорій (Kryniewicki Jan Grzegorz), шляхтич 390
 Криницький Андрій (Krynicki Jędrzej), шляхтич, олицький замковий городничий 312
Кристер А.Е. 27
 Крисько (Krzysko), олицький міщанин, люсар 304
 Кротоношка Кирило див. Коротоножка
 Крутеєвич Конаш, володимирський єврей 235
 Крутоус Павло, володимирський міщанин 234
Кубицький Рафал див. Kubicki R.
 Кудерович Якуб (Kuderowicz Jakub), дубенський райця 378, 380, 381
 Кузоб Кіра (Kuzob Kira), рівненський міщанин 407, 411, 412
Кузьмин Е.М. 129
 Кузьмич Семен, вижівський райця 62, 271
 Кузюта Яцько (Kuziuta Jacko), рівненський міщанин 407
Кукльо Цезарій див. Kuklo C.
 Кулаковський N. (Kułakowski N.), олицький міщанин 301
 Кулиг (Kulig), житель с. Пелчі 333
 Кулик Васько, ковельський міщанин 375
 Кулинич Павло (Kulinicz Paweł), міщанин з м-ка Сокіл 255
 Кульчення Мойсій (Kulczenia Mojsij), рівненський лавник 418
 Кульченнята Миколай (Kulczeniata Mikołaj), пахолок рівненської піхоти 427
 Куновська Софія, 1- Станіславова Точевецька, 2- Янова Готартова, 3- Миколайова Павловська, 4- Криштофова Куновська (Kunowska Zofia, 1- Stanisławowa Toczewicka, 2- Janowa Gotartowa, 3- Mikołajowa Pałowska, 4- Krzysztoforowa Kunowska), олицька міщанка 97, 112, 142, 155, 161, 174, 204, 223, 340, 352-354, 357, 358
 Куновський Криштоф, олицький міщанин 97, 223, 339, 340, 341, 352-354
 Куратнік Федір (Kuratnik Chwedor), дубенський міщанин 206, 285
 Курашевський Ян (Kuraszewski Jan), пресвітер рівненської церкви Успіння Пресвятої Богородиці 413
 Курбський Андрій Михайлович, князь 154
 Курилович Дмитро (Kuryłowicz Dmitr), олицький міщанин 346
 Курилович Федір (Kuryłowicz Fedor), олицький райця 57, 76, 105, 146, 293, 322, 328, 348, 357, 368, 370, 373, 395

- Курильчик Прокіп (Kurylczyk Prokop), олицький міщанин 360
- Курильчикова Семенова Анна (Kurylczykowska Semenowa Anna), олицька міщанка 374
- Курочка Павло (Kuroczka Paweł), дубенський міський писар 69, 89, 114, 433
- Марта, дочка 70
 - Ян, син 70
 - Олександр, син 70
 - Софія Лозинська, дочка 70
- Курочка Юрій (Kureczka Jurko), дубенський міщанин 114, 226, 414-415
- Тетяна (Tetiana), дружина 415
 - Дмитро (Dymitr), племінник 114, 414, 415
 - Мартин (Martyn), племінник 415
 - Павло (Paweł), брат 114, 415
- Курочка Янко (Kuroczka Janko), рівненський міщанин 419
- Курцевич Олександр, володимирський підстароста 231
- Києнк Томас* див. *Krzenck Th.*
- Кухар Кіндрат (Kucharz Kondrat), олицький міщанин 265
- Кухар Грицько (Kucharz Grzesko), дубенський міщанин 282
- Кухар Федір (Kucharz Chwedor), олицький капітульний челядник 311
- Куцевич Іван (Kucewicz Iwan), олицький міщанин 300, 302, 322, 332
- Кушнір Федір (Kusznierz Fedor), дубенський міщанин 433
- Кушнір Філон (Kusznirz Filon), дубенський міщанин 302
- Кяупене Юрате* 26
- Лабазарчук Лесько (Łabazarczuk Lesko), дубенський райця 433
- Лабунський Андрій (Łabuński Andrzej), олицький міський писар 67, 84, 141, 160, 198, 220, 290, 291, 306, 307
- Реїна Медзяковичівна (Reina Miedzakowiczowna), дружина 141, 307, 372, 373
 - Ян (Jan), син 307
 - Томаш (Tomasz), брат 141, 307
- Лабунський Станіслав (Łabuński Stanisław), олицький лавник 293, 295
- Лабунський Томаш (Łabuński Tomasz), олицький міщанин 294
- Лавриков Пилип (Ławrykow Philip), райця м-ка Маначин 296
- Лавринович Кіндрат (Ławrynowicz Kondrat), ковельський міщанин, лавник 98, 99, 193, 376, 384
- Аполонія Гаврилівна Лукашевичова (Appolonia Hawryła Łukaszewicza córka), дружина 98, 99, 112, 133, 193, 224, 384, 385
 - Мелашка, племінниця 112, 194, 385
- Лавриновичова Аполонія, ковельська міщанка див. Лавринович Кіндрат
- Ладзейовський Ян (Ładziejowski Jan), протопресвітер дубенської унійної церкви Св. Іллі 90, 180, 228, 435-437
- Томаш (Tomasz), брат 436
 - Данило (Daniel), брат 436
- Ладзіна Анна, шляхтянка 152
- Лазаревський Олександр* 31, 32
- Лазарчик Іван (Łazarczyk Iwan), олицький міщанин 292
- Лазебник Гарасим (Łaziebnik Harasim), олицький міщанин 103, 106, 146, 217, 276
- Регіна (Regina), перша дружина 276
 - Юхимка (Juchimka), дочка 103, 276
 - Параска (Paraska), друга дружина 103, 106, 276
 - Роман (Roman), син 276
 - Ничипор (Nicipor), син 276
 - Хвєся (Chwesia), дочка 276
 - Марухна (Maruchna), дочка 276
- Лазницький Н. (Łaznicki N.), полковник з м. Ковель 423
- Лазницька, Лазнинська (Łaznińska N.), дружина 423
- Ланевський Миколай (Łaniewski Mikołaj), писар володимирської катедри, торчинський протопіп 388
- Ланевський-Волк Михайло, шляхтич 88, 186
- Ласкович Яків Павлович, міщанин з м. Милянєвичі 60, 73, 148, 218, 286

- Зінка, дружина 286
- Мацко, брат 286
- Андрій, брат 286
- Ластовецький Якуб (Łastowiecki Jakub), депутат хоругви Чечеля-Новоселецького 402
- Лафаг Валері* див. *Lafage V.*
- Лахно, луцький міщанин-мидляр див. Русовецький Жигимонт
- Лахнович Блажей Себестьянович, луцький міський писар 68
- Лачко Сидір (Łaczko Sydor), рівненський міщанин 407
 - Іван, зять 407
- Лашко Васько (Łaszko Wasko), рівненський міщанин 431
- Лебедзич Стефан, віленський бурмистр 198
- Леберман (Leberman), луцький єврей 266
- Леві Дж. 40*
- Левко (Lewko), дубенський лавник 315
- Левкович Демко (Lewkowicz Demko), олицький міщан 333
- Левкович Оксентій (Lewkowicz Oxentij), олицький міщанин 334, 335, 336, 345
- Левкович Ярош (Lewkowicz Jarosz), олицький міщанин 345
- Левонovich Роман (Lewonowicz Roman), луцький лавник 270, 272, 274
- Ледзя Вілям (Łedzia Wiliam), дубенський вїйт 377
- Ледницький Казимир, шляхтич, мірчий й.к.м. 231, 232
- Лейба (Lejba), луцький єврей 267
- Лейбович Іцько (Lejbowicz Icko), олицький єврей 329
- Лейбовна Мейда (Lejbowna Mejda), луцька єврейка 266
 - Мошко (Moszko), син 266
- Лейзор, рівненський єврей 429
- Леньчиц Яцько (Leńczyc Jacko), купець зі Стрия 84, 146, 178, 186, 189, 221, 336-337
 - Хвеся (Chwesia), дружина 337
- Леонтій (Leonty), священник сіленський 298
- Лешинський Ян, олицький кравець 178
- Ле Гофф Жак* див. *Le Goff J.*
- Лежинська Андрійова Софія (Lerzyńska Jędrzejowa Zofia), олицька міщанка 101, 142, 220, 312
 - Якуб (Jakub), син 101, 312
 - Катерина (Katarzyna), дочка 101, 312
 - Сузанна (Zuzanna), дочка 101, 312
- Лежинський Андрій, олицький міщанин 142, 312
- Лещинський (Leszczyński) Вацлав, ковельський староста 386
- Лещинський Самуель (Samuel hrabia z Leszna Leszczyński), коронний обозний, луцький староста 340
- Лещинський Станіслав (Leszczyński Stanisław), вікарій та писар луцької капітули 76, 140, 270, 274
- Лидзь Федір (Łydz Chwedor), олицький міщанин 206, 341
- Лисий Іван (Łysy Iwan), рівненський міщанин 431
- Листванова Стефанова (Lisztwanowa Stefanowa), олицька міщанка 305
- Листвинський Себастьян (Listwinski Sebastian), гайдук угорської роти 278
- Листок Ярмола (Listok Jarmoła), ковельський міщанин, коваль 364
- Лихак Олександр (Lichak Alexandr), стефанський міщанин 333, 334
- Лихохонович Мисько (Lichochołowicz Misko), олицький міщанин 263
- Лобачівна Олена, дружина Самсоніка Марка див. Самсонік Марк
- Логвішин Макар (Łohwiszyn Makar), рівненський міщанин 424
- Лоза Станіслав (Łoza Stanisław), луцький суфраган і декан, олицький і тикотинський пробощ 76, 269
- Лозка Лаврин, київський підचाший 168
 - Анна Гулевичівна, дружина 168
 - Ельжбета Лозчина, дочка 168
- Лойко Остап (Łojko Ostar), олицький міщанин 300, 309
- Локсмин Миколай (Łaksmin Mikołaj), шляхтич 251-253
- Лорцін Марія-Тереза* див. *Lorcin M.-T.*

- Лотошинський Стефан (Łotoszyński Stefan), олицький замковий пахолок 146, 219, 303, 304
 - Катерина (Katarzyna) Комаровська, дружина 303, 304
- Лубовик Кузьма, дубенський міщанин 100, 219, 301, 302
- Луговський Іван (Ługowski Iwan), шляхтич, житель Олики 312
- Лудович Богдан (Ludowicz Bohdan), шляхтич 253, 254
- Лудович Максим, шляхтич 235
- Лукашиха (Łukaszucha) N., дружина Лукаша, олицька міщанка-солодовничка 184, 193, 205, 219, 296, 297
 - Марина, дочка 184, 193, 297
- Лукашевич Василь (Łukaszewicz Wasil), ковельський лавник, райця 363, 385
- Лукашевич Остап (Łukaszewicz Ostap), ковельський міщанин 385
- Лукашевичова Аполонія Гаврилівна див. Лавриновичова Аполонія
- Лукошевич Іван, міський писар м-ка Миляновичі 60, 286
- Лук'янович Стефан (Łukjanowicz Stephan), олицький лавник 61, 305, 333, 337, 367, 374
- Лук'яновичова Йоськова Євхимка (Łukjanowiczowa Jośkowa Jeuchymka), олицька міщанка 146, 224, 374-375
- Лускевич Ян (Łuskiewicz Jan), олицький вїйт 413
- Луц Віктор 129, 131*
- Луцкевичова Романова Софія (Łuckiewiczowa Romanowa Zofia), олицька міщанка, злотничка 204, 340
- Лучиха Васильова (Lutczycha Wasilowa), ковельська міщанка 398
- Лучка Василь (Łuczka Wasil), ковельський райця 375, 384
- Лучкова (Łuczkowa) N., луцька міщанка 275
- Лушкевич Ян (Łuszkiewicz Jan), олицький міщанин 333, 334
- Львович Якуб (Lwowicz Jakobus), ксьондз, пробош, нотарій олицької колегіати 78, 306, 318, 341
- Любарець Миколай (Lubarec Mikołaj), олицький міщанин 348, 371
- Любич-Гостинський Ян, шляхтич 151
- Лясович Миколай (Lassowicz Mikołaj), олицький лавник 246
- Ляховський Войтех (Lachowski Wojciech), шляхтич 250
- Маживський Казимир (Marzyjewski Kazimierz), дубенський міщанин 379
- Мазур Франко, милянницький міщанин 421
- Макарович Семен (Makarowicz Semen), ковельський лавник, райця 385, 409, 410
- Максимович Федір (Maximowicz Fedor), ковельський лавник, райця 310, 318-321, 342
- Максимович Фесько, ковельський міщанин 114, 388
- Маланікова Міхаела див. Malaniková M.*
- Малахович Іван (Małachowicz Iwan), рівненський міщанин 425
- Малець Іван, убогий мешканець Олики 164
- Малик В.Г. 126*
- Малишкевич Семен (Małyszkiewicz Semen), олицький міщанин 222, 342-343
 - Марина Климовичівна (Maryna Jagowna Klimowiczowna), дружина 343
 - Лукаш (Łukasz), брат 343
- Малоседович Іван, міський писар м-ка Козлин 248
- Маніковська Галина див. Manikowska H.*
- Маньковський Давид (Mańkowski Dawid), олицький міщанин 146, 223, 358-359
 - Гася (Hasia), дружина 146, 359
 - Ануся (Anusia), дочка 146, 359
- Маньовшиц Гацко (Maniowszyc Hacco), олицький міщанин 263
- Марецький Хвесь (Федір), шляхтич 251, 252
- Марина (Maryna), кухарка, служниця Софії Вальдзіної 115, 344
- Марина (Maryna), шпитальна бабка 74, 86, 225, 392
 - Войтех (Wojciech), онук 392

- Маринович Григорій (Marynowicz Hrehory), рівненський лавник 409, 411
 Маринська Шимонова Анна (Maryńska Anna), олицька міщанка, вдова бурграбія 60, 105, 156, 179, 185, 189, 192, 194, 201, 222, 305, 336-339
 - Миколай (Mikołaj), син 105, 179, 185, 192, 338
 - Аньол (Anyoł, Angelus), син, ксьондз, францисканець, гвардіан Полоцького кляштору 105, 156, 179, 194, 337, 338, 339
 - Войтех (Wojciech), син 105, 179, 185, 189, 338
 Маринський Миколай (Maryński Mikołaj), олицький міщанин 78, 309, 318
 Маркевич Дем'ян (Demian Markiewicz), ковельський лавник 388
 Маркевич Миколай (Markiewicz Mikołaj), ковельський міщанин 319, 320
 Маркович Шлома (Markowicz Szłoma), дубенський єврей 302
 Мартинова (Martynowa), дружина олицького бурграбія 180, 343
 Мартинович Василь (Martynowicz Wasil), олицький міщанин 96, 221, 326, 327
 - Пріська Тимошівна (Proska Tymoszowna, 1- Sawczyna Kruglikowa), дружина 96, 326, 327
 Мартинович Тарас (Martynowicz Taras), олицький міщанин 328
 Мартинович Трохим (Martynowicz Trochym), олицький міщанин 313
 Мартинчич Петро (Martynczyz Petro), дубенський міщанин 285
 Мартишевич Гаврило (Martyszewicz Hawryło), ковельський міщанин 364
 Марушка, служебниця Христини Русаківни 193, 288
 Марцішевський Андрій (Marciszewski Andrzej), луцький доктор філософії і медицини 85, 269
 Маршалкович Мордиш (Marszałkowicz Mordysz), олицький єврей 299, 334
 Маршалченята Абрам Лейбович (Marszałczeniata Abram Lejbowicz), олицький єврей 334, 340
 Матвійчик Мисько (Matwiczuk Misko), дубенський міщанин 303
 Матушевич Ян (Matuszewicz Jan), трубач з м. Рівне 143, 227, 417-418
 Матушевський Миколай (Matuszewski Mikołaj), шляхтич 344
 Матюшич Груш, луцький міщанин 261
 Махаско Федір (Machasko Fedor), рівненський міщанин 227, 420-421
 - Мотрона (Motruna), дружина 421
 - Процько (Procko), брат 421
 Мацкович Павло (Maczkowicz Paweł), дубенський бурмистр, ткач 279, 303
 Медзякевич Станіслав (Miedziakowicz Stanisław), олицький міщанин 174, 179, 182, 197, 200, 219, 293
 - Тереза Селецька (Teresa Sielecka), старша дочка 294
 - Ян (Jan), син 294
 Медонівна Анна (Medonowna Anna, żona Mikołaja Omelańskiego) див. Омелянський Миколай
 Мелახович Іван (Mełachowicz Iwan), рівненський міщанин 412, 418
 Мендецький Себастьян (Mendecki, Mędecki Sebestyan), олицький лавник 300, 304
 Менцимирський Вікторин (Męcimiersky Victorinus), капелан 311
 Мехня Семен, селянин з с. Борохів Луцького пов. 273
 Мечник Григорій, олицький міщанин 189, 202
 - Парасковія, дочка 202
 Мидловська Йовхимка (Mydlowska Jowchymka), рівненська міщанка 228, 428
 - Андрій (Jędrzej), син 428, 429
 Микитасевич Данило, дубенський міщанин 107
 Микитенята, Микитеня Лавр (Mikiteniata Ławr), рівненський міщанин 427, 429
 Миколай, священник Вознесенської церкви м. Міяновичі 422
 Миколайович Каспер (Mikołajowicz Kasper), дубенський райця 315, 330
 Милька, дубенська єврейка 381
 Миневиц Йов (Miniewicz Jow), бурмистр м-ка Міяновичі 286

- Мирошович Ничипор (Miroszowicz Niczuror), олицький міщанин 371
- Мисевич Дмитро (Misiewicz Dymitr), мстиславський городничий 404
- Мисевський Андрій, шляхтич 242
- Мисирович Ян, луцький міський писар 68
- Мискевич Іван (Боняк) (Iwan Miskiewicz alias Boniak), олицький купець 84, 156, 174, 221, 333
- Марина (Maryna), дружина 333
- Мискевич Йовко (Miskiewicz Jowko), олицький міщанин 86, 115, 180, 185, 189, 221, 305, 322-323
- Овдюшка (Owdiuszka), перша дружина 322
 - Омелько (Omelko), син 185, 189, 322, 323
 - Марина Тимошівна (Maryna Tymoszowna), друга дружина 115, 185, 322, 323
 - Івась (Iwaś), син 185, 322, 323
 - Мелашка (Mielaszka), дочка 185, 322, 323
- Мискевич Онисько (Miskiewicz Onisko), пахолок рівненської піхоти 226, 410-411
- Федір (Fedor), син 411
 - Тишко (Tyszko), син 411
 - Каленик (Kalenik), син 411
- Мискович Радко, виживський райця 62, 271
- Миткевич Ян (Mytkiewicz Jan), священник рівненської соборної церкви 431
- Митка Іван (Mitka Iwan), ковельський райця 375
- Митко, Митковський Ян (Mitko, Mitkowski Jan), дубенський міський писар 69, 379, 381, 382
- Михайло (Michał), рівненський єврей 250
- Михайло, священник турійської церкви Св. Остафія 257
- Михайло, священник сурмицької церкви Св. Іллі в Дубно 285, 332
- Михайлович Вітко (Michałowicz Witko), сокольський лавник 256
- Михайлович Йона (Michajłowicz Iona), луцький райця 61, 76, 258, 267, 270, 272, 274
- Михальчукова Іванова (Mihalczukowa Iwanowa) див. Точевицька Катерина
- Михелевич Йовсь (Michelewicz Jows), олицький єврей 373
- Михелевич Мойша (Michelewicz Mojsza), олицький єврей-орендар 306
- Михель (Michel), дубенський єврей-кравець 302
- Михель Семен (Michel Semen), олицький міщанин 334
- Михельович Ясь, Йось (Michelowicz Jaś), олицький єврей 350, 414
- Михельович Мойша (Michelowicz Mausza), олицький єврей 350, 370, 371
- Михеяш (Michiejasz), священник куманський 298
- Мишиная N., пані 261
- Мишкович Андрій (Myszkowicz Andrzej), клеванський плебан 250
- Міклевський N. (Miklewski N.), шляхтич 351
- Мікула Мацей* див. *Mikula M.*
- Мілевська (Milewska), шляхтянка, жителька Олики 312
- Міронович Антоні* див. *Mironowicz A.*
- Міронович Остап (Mironowicz Ostap), олицький міщанин 335, 336
- Мірутеня Андрій (Mirutenia Andrzej), дубенський міщанин 206, 285
- Міхненя Андрій (Michnienia Andrij), пахолок рівненської піхоти 228, 428
- Прося (Prosia), дружина 428
 - Грицько (Hrycko), син 428
- Млинський Назарій (Młynski Nazarij), ковельський протопресвітер 384, 400
- Млодзяновський (Młodzianowski), шляхтич 257
- Млодковський Ян (Młodkowski Jan), олицький міський писар 67
- Мовчанко Фесько (Mowczanko Fesko), олицький міщанин 296
- Могила Петро, Київський митрополит 30, 121, 138, 139
- Мозеллі Олександр, королівський дворянин, житель Луцька 158, 163

- Мойсеїха Федора, олицька міщанка 65
- Мойсїйович Іван (Mojsiejowicz Iwan), олицький міщанин 355
- Мойсїйович Сахно (Mojsiejowicz Sachno), олицький міщанин 370
- Мокрецький Станіслав (Mokrecki Stanisław), ксьондз, канонік олицький 306, 339, 366
- Молевський Степан (Molewski Stepan), дубенський вїт 63, 65, 352, 378, 380, 381, 382, 396, 399, 404, 414
- Монджейовська Фрузина (Mądrzejowska Fruzyna), дубенська міщанка 111, 225, 396-397
- Стефан (Stefan), син 111, 396, 397
 - Олександр (Aleksandr), син 111, 396, 397
 - Мартин (Marcin), син 111, 396
 - Олена (Helena), дочка 396
 - Галя (Hala), дочка 396
- Моралес Кано Соня* див. *Morales Cano S.*
- Моравїнський (Morawiński), урядник ковельського замку 196, 386
- Моравський Ян, єзуїт 120
- Мордухай, володимирський єврей-орендар 288
- Мордухай (Morduchaj), ковельський єврей 397
- Мордухно (Morduchno), олицький єврей 340, 365
- Мордуш (Mordusz), олицький єврей 299
- Мороз Абрам (Moroż Abram), ковельський єврей 205, 376
- Мороз Юзеф (Mroź Józef), олицький єврей 324
- Мосейчик Миколай (Mosiejczyk Mikołaj), олицький міщанин, різник 304
- Москалько Васько (Moskalko Waśko), житель с. Карпилівка 371
- Москалько Трохим (Moskalko Trochym), олицький міщанин 105, 204, 205, 224, 346, 347, 371
- Параска (Paraska), дружина 105, 371
 - Юзеф (Józef), брат 105, 371
- Мостовничий Гаврило (Mostowniczy Nawgujo), дубенський міщанин 331
- Мостовничий Миколай (Mostowniczy Mikolaj), дубенський міщанин 415
- Мотецький Регінальд (Motecki Reginald), ксьондз, комендант дубенського фарного костелу 435, 437
- Мошевич Степан (Moszewicz Stepan), дубенський райця 63
- Мошко (Moszko), єврей з м. Броди 360
- Мошко, дубенський єврей 160, 284
- Мошкович Юдко, рівненський єврей 143
- Мошковський Альбрехт, шляхтич 88, 186, 251, 252
- Мошлячек Яків (Moszlaczek Jakow), острозький міщанин 203, 351
- Мрозовський Криштоф* див. *Mrozowski K.*
- Мстиславович Войтех (Mścislawowicz Wojciech), аптекар й.к.м., житель Луцька 76, 85, 86, 93, 155, 178, 217, 261, 268-270
- Анна (Anna), дочка 86, 93, 268
 - Катерина Камінська (Katarzyna Kamińska), дружина 86, 267, 268
 - Станіслав (Stanisław), брат 86, 269
 - Анна (Anna), племінниця 86, 269
- Муляр Якуб (Mularz Jakub), дубенський міщанин 282
- Мурашко Іван (Muraszka Iwan), олицький міщанин 290, 336
- Мурашко Гарасим (Muraszka Harasym), рівненський міщанин 429
- Муха Петро (Mucha Piotr), дубенський міщанин 63
- Муха Хома (Mucha Choma), дубенський міщанин 63
- Мянович Томаш (Mianowicz Thomasz), капелан князя Чорторийського в Клевани 263
- Набялко Миколай, шляхтич 245
- Нагішко Степан (Nahiszko Stephan), олицький міщанин 218, 290
- Нагішкова Гася, дружина 1- Федора Бізумова, 2- Степана Нагішка (1- Hasia Fedorowa Bizumowa, 2- Stephanowa Nahiszkowa), олицька міщанка 146, 218, 290
- Яцько (Jacko), син 290
- Назарович Іван, володимирський міщанин 64, 162, 218, 287-289

- Назарчук Семен (Nazarczuk Semen), ко-
вельський міщанин 386
- Наливайкова N. (Naliwajkowa), луцька
міщанка 275
- Нахим (Nachim), луцький єврей 274
- Нахимович (Nachymowicz), олицький
єврей 324
- Нахман (Nachman), ковельський єврей
383
- Наум (Naum), луцький міщанин, швець
275
- Недзведська Якубова (Niedzwiedzka
Jakubowa), олицька міщанка 299, 348
- Недурчик Лесько (Nedurczyk Lesko),
міщанин м-ка Маначин 296
- Немиський Криштоф (Niemyski
Krzysztof), луцький міщанин 61, 76,
115, 140, 163, 180, 192, 197, 217,
272-274
- Вівдя Лобковна (Owdia Łobkowna),
дружина 273
 - Федора (Fedora), дочка 180, 192, 273
 - Гальшка (Halka) дочка 180, 192, 273
 - Матвій (Maciej), брат 115, 197, 273
 - Юзеф (Józef), брат 180, 273
- Нестахович Григорій (Hrehory Nesta-
howicz), олицький міщанин 264
- Нестерович Назар, володимирський бур-
мистр 239
- Нестюхович Роман (Niestiuchowicz,
Nestiukiewicz Roman), олицький
міщанин 309, 373
- Нетеч Щасний, возний генерал Холм-
ської землі 246
- Нетякевич Григорій (Nietiakowicz
Hrehory, Nietiakiewicz Gregory), олиць-
кий лавник, кушнір 190, 221, 275, 276,
323-324
- Марина Красевчанка (Maryna
Krasewczanka), перша дружина 324
 - Ігнатій (Ignacy), син 324, 347
 - Палажка (Pałarzka), друга дружина
190, 324
 - Хвесь (Chweś), син 324
- Нетякевич Іван (Netiakiewicz Iwan),
олицький міщанин 366
- Нечай Васько (Nieczej Wasko), рівнен-
ський міщанин 413
- Низкиницький Кисіль Григорій, володи-
мирський гродський підсудок 240,
244, 253
- Нитвиський Миколай (Nitwiski Mikołaj),
трубач військ й.к.м. 164, 342
- Ничипор (Niczypor), челядник шевсько-
го ремесла 356
- Ничипорович Павло (Niczyporowicz
Paweł), олицький міщанин 163, 223,
364-365
- Ницький Миколай, ксьондз 246, 247
Николаєва Т. 33
- Ніклевич Войтех (Niklewicz Wojciech),
олицький міщанин 370
- Ніфанович Марко (Nifanowicz Mark),
ковельський лентвійт 84, 103, 105, 159,
161, 164, 179, 186, 187, 196, 203, 224,
342, 363, 364, 375, 382-384, 405, 406
- Марія (Maria), дружина 105, 382, 383
 - Галька (Halka), дочка 382
 - Миколай (Mikołaj), зять 382
 - Дмитро Петрович (Dmytr Piotro-
wicz), племінник 382, 383
 - Стасюкова (Stasiukowa), племінниця
383
- Ніфановичова Федорова Тетяна (Nifano-
wiczowna Tatiana), сестра Марка,
ковельська міщанка 103, 161, 196, 226,
383, 405-406
- Анастасія, дочка 196, 406
 - Стефан Бобовський, лентвійт, зять
405
 - Петро, внук 103, 406
 - Григорій, внук 103, 406
 - Настасія, внучка 103, 406
 - Мелашка, внучка 103, 406
- Новикевич Данило (Nowikiewicz Daniło,
Nowik Dasco), олицький міщанин
334, 335
- Новикович Рафал (Nowikowicz, Nowiczko
Rafał), олицький міщанин 333, 345,
370, 373
- Новичко Юхим (Nowiczko Jeuchym),
олицький міщанин 370
- Новичок Опанас (Nowiczok Opanas),
олицький міщанин 96, 326
- Новодворець Опанас (Nowodworec
Opanas), рівненський лавник 431

- Новоселицький Григорій (Nowosielecki Hrehogy), шляхтич 254
- Ногданова Катерина (Nohdanowa Katarzyna), ковельська міщанка 423
Нoodт Брїдџит див. *Noodt B.*
- Носан (Nosan), ковельський єврей 383
- Носан (Nosan), олицький єврей 89, 280
- Носан Юдко (Nosan Judko), олицький єврей 414
- Обуховая Пелагія Іванівна, луцька міщанка 61, 74, 76, 183, 215, 242, 243
- Овакович Мартин (Owakowicz Martinis), парох ковельського костелу Св. Анни 90, 115, 142, 164, 186, 194, 197, 200, 220, 310, 311
- Овакович Ян (Owakowicz Jan), луцький міщанин 267
- Овсяний Петро Хацович (Owsiany Piotr Chacowicz), возний 320
- Огонєцький Ян, луцький міський писар 68
- Огородникович Михайло, шляхтич 235
- Огороденський Якуб, намісник луцького підстарости 251
- Огороденський Януш, бурграбій і намісник луцького підстарости 254
- Одинович Олександр (Odynowicz, Odynowicz Alexandr), дубенський райця 433, 434
- Одлижиха Грицькова (Odliżycha Hryckowa), олицька міщанка 322
- Оземблович Матяш (Oziębłowicz Matthiasz), олицький міщанин 337
- Озерковський Станіслав (Jeziorowski Stanisław), рівненський шляхтич 418
- Окорська Раїна (Regina Okorska Mikołajowa Wendelowska), шляхтянка, дружина Вандаловського Миколая 87, 216, 257
- Окорський Криштоф (Okorski Krzysztof), шляхтич 257
- Окорський Олександр (Okorski Alexandr), шляхтич 257
- Окорський Патрікій (Okorski Patrykuj), шляхтич 257
- Оксентій Марко (Oxentij Marko), дубенський райця 414
- Оксентивичович Миколай (Oxentywiczowicz Mikołaj), ковельський міщанин 410
- Оксентович Яцентій (Oxentyjowicz Jacentij), ковельський райця 422
- Окуницька Миколайова, володимирська міщанка 288
- Окуницький Оксентій, володимирський міщанин 288
- Олександрова Настасія (Alexandrowa Nastazja), ковельська міщанка 148, 205, 224, 376
- Остап Юхимович (Ostap Jochimowicz), зять 376
 - Федір Городиський (Fedor Hordyski), племінник 376
 - Гриць Федорович Мошчинець (Hryc Fedorowicz Moszczyniec), племінник 376
- Олександрович Гаврило (Alexandrowicz Gabryel), ковельський лавник 422
- Олексійович Григорій (Olexijowicz Hrehogij), олицький міщанин 275, 277
- Олешкович Ярош Лобачик (Oleszkowicz Jarosz), ковельський міщанин 57, 114, 148, 225, 387, 388
- Олена (Olena), дочка 114, 388
 - Федір, Фесько Максимович (Fedor Maximowicz), зять 114, 388
 - Юхимова, Юхимка (Juchimowa), дочка 114, 388
 - Павло Ворона (Paweł Wrona), брат 114, 388
- Олізар Адам (Olizar Adam), шляхтич 402, 403
- Олізар Волчкевич Ян (Olizar Jan), київський земський підсудок 403
- Олізарович Грицько (Olizarowicz Hrycko), олицький міщанин 215, 246
- Вася (Wasia), дружина 246
 - Мисько (Misko), син 246
- Оліферович Авдій (Oliferowicz Awdiej), ковельський райця, лентвійт 310, 386, 387, 388, 398, 401, 405, 406, 409
- Оліферович Йовхим (Olifierowicz Jowchim), олицький міщанин 246

- Оліферовичова Катерина (Olichwiegowiczowa Katharina), олицька міщанка 366
- Ольбінський Казимир (Olbiński Kazimierz), шляхтич 320
- Ольшанський Мартин (Olszański Marcin), шляхтич 249
- Ольшамовський Мартин, бурграбій і намісник луцького підстарости 246
- Ольшевський Матяш (Olszewski Matthiasz), олицький міщанин, швець 108, 109, 141, 157, 160, 179, 189, 192, 202, 220, 313-315
- Агнешка (Jagnieszka Wielgorzowna), перша дружина 108, 313
 - Ян (Jan), син 108, 179, 313-315
 - Катерина (Katharzyna), дочка 108, 179, 192, 313-315
 - Софія Бобровська (Zofia Bobrowska), друга дружина 108, 157, 179, 313-315
 - Миколай (Mikołaj), син 108, 314
 - Марина (Maryna), дочка 108, 314
- Ольшевський Михайло-Казимир (Olszewski Michał Kazimierz), олицький міський писар 68, 393
- Омеляниха (Omelanicha), олицька міщанка 347
- Омелянович, Омелянський Ярема (Omelałowicz, Omelański Jarema), дубенський лавник, райця 380, 404, 414, 415
- Омелянський Миколай (Omelański Mikołaj), шляхтич 87, 216, 262
- Анна Медонівна (Anna Medonowna), дружина 87, 192, 216, 262
 - Христина, дочка 88, 192, 262
- Онацько, підданий володимирського бурграбія 289
- Онисимович Юхим (Onisimowicz Juchym), олицький лавник 264, 265
- Онисифор, священник Покровської церкви у Милянвичах 60, 73, 148
- Онопрій (Onoprij), острозький міщанин, різник 203, 351
- Опанасович Іван (Oranasowicz Iwan), олицький міщанин 347
- Опанасович Федір, Фесько (Oranasowicz Chwedor), олицький міщанин, кушнір 146, 330, 346, 371
- Орановський Григорій (Oranowski Grzegorz), шляхтич 263
- Оришко Северин (Oryszki Seweryn), луцький міщанин 267
- Орхович Хвесько (Orchowicz Chwesko), олицький міщанин 275
- Остап, райця м-ка Маначин 296
- Остапова Мискова Марина (Ostapowa Miskowa Maryna), луцька міщанка 273
- Остапович Матуш (Ostapowicz Matusz), олицький міщанин 263
- Остафієвський Михайло (Ostafiewski Michał), турійський священник 257
- Осташкевич Даніель (Ostaszkiewicz Daniel), міський писар м-ка Клевань 72, 87, 262, 263
- Осташкович (Ostaszkowicz), житель с. Колоденка 250
- Остенеvський Євфемій (Osteniewski Eufemi), пресвітер і уставник луцької соборної церкви 267
- Островська Станіславова Катерина (Ostrowska Stanisławowa Katharzyna), олицька міщанка 314, 353
- Островський Павло (Ostrowski Paweł), олицький міщанин 197, 217, 265
- Тетяна (Tatiana), дружина 197, 265
 - Марина (Maryna), мати 265
 - Зінка (Zinka), сноха 265
- Острозький Василь-Костянтин, князь, маршалок Волинської землі, володимирський староста і київський воєвода 177, 235
- Острозькі, князі 28, 93, 135, 147
- Охримович Іван, луцький міський писар 68, 266
- Охримович Іван (Ochrymowicz Iwan), райця м-ка Милянвичі 286
- Охримович Федір, милянвицький міщанин 421
- Ошийний Абрам (Oszyjny Abram), ковельський єврей 398
- Ошийова Песя (Oszyjowa Pesia), ковельська єврейка 398

- Ошовська Теофілія (Oszowska Theophilia),
дружина Яна Олізара, шляхтянка 403
- Павліковська Віолетта* див. *Pawlikowska W.*
- Павлович Денис (Pawłowicz Denis), ко-
вельський міщанин 385
- Павлович Михайло, володимирський
підстароста 235
- Павлович Шимон, райця м-ка Козлин
248
- Павловичова Гаврилова Овдотя (Pawło-
wiczowa Nawryłowa Jewdotuja), дружи-
на Гаврила Павловича, рівненська
міщанка 190, 193, 228, 427
- Петро (Piotr), син 427
 - Андрій (Andryj), син 190, 427
 - Марушка (Maruszka), дочка 193, 427
 - Любка (Lubka), дочка 427
 - Олександр (Alexandr), зять 427
 - Парфеніха (Parfenicha), сестра 427
- Павловський Миколай, олицький міща-
нин 223
- Пакніс Міндаугас* див. *Paknys M.*
- Палінський Симон (Paliński Simon), но-
тарій з Нового Тучина 72, 247
- Палунський Дмитро (Pałunski Demetriusz,
Dementij), олицький лавник, міський
писар 57, 67, 182, 293, 297, 298, 300,
328, 332
- Палуцький Миколай (Pałucki Mikołaj),
кременецький війський 69, 401
- Панасович Григорій (Panasowicz Hrehory),
ковельський райця 205, 310, 321,
342, 363, 364, 376, 377, 388, 400, 401
- Панасович Матвій, лентвійт м-ка Козлин
248
- Панковський Ян, володимирський міща-
нин 236
- Панкратеня Грицько (Pankratenia
Hrusko), житель с. Жорнище 370
- Панкратович Миколай (Pankratowicz
Mikołaj), кременецький міщанин 105,
370
- Панкратович Онисько (Pankratowicz
Onisko), олицький міщанин 356
- Панфілович Омелян (Panfilowicz
Omelan), ковельський лавник, бур-
мистр 310, 319
- Панфілович Семен (Panfilowicz Semen),
ковельський лавник, райця 405, 409
- Панчевський Ельяш (Panczewski Heliasz),
возний генерал 250
- Папеня Онисько (Papienia Onisko),
олицький міщанин 362
- Пасевич Степан (Pasiewicz Stepan),
олицький міщанин 280
- Паславська Н. 91*
- Паславський Іван 129*
- Патежинський Миколай (Paterzyński
Mikołaj), степанський міщанин 333
- Патаєнич Петро (Pataienicz Piotr), олиць-
кий міщанин 280
- Пацевич Євстафій (Pacewicz Ewstafi),
ратнівський пресвітер 308
- Пашинський Іван, олицький міщанин
222
- Пашкович Григорій (Paszkowicz Hrehory),
олицький міщанин 264
- Пашковський N. (Paszkowski N.), олиць-
кий міщанин 312
- Пейжачка (Pejzaczka), олицька єврейка
329
- Пекар Станько (Piekarz Stańko), олицький
міщанин 322
- Пекулицький Ян (Pekulicki Jan), луцький
міщанин 308
- Пелкович Матяш (Pełkowicz Matiasz),
олицький міщанин 246
- Пелкович Остап (Pełkowicz Ostap),
олицький міщанин 246
- Пено Г. див. Penot Guy*
- Пенчинська-Гловацька Анетта* див.
Penczyńska-Głowacka A.
- Передириха Шимонова (Perederycha Szy-
tanowa), ковельська міщанка 205, 376
- Перковський Арнольд 94*
- Петкевич Матис (Petkiewicz Matys),
олицький міщанин 281
- Петко Юхим (Petko Jeuchym), олицький
міщанин 206, 341
- Петран Юзеф 17*
- Петрикевич Ян (Petrykiewicz Jan), олиць-
кий міщанин, лавник 335, 348, 355, 369
- Петрина Іван, Ян (Petryna Iwan, Jan),
дубенський лавник 378, 379, 380, 381

- Петришак Б.* 51, 72, 79, 198
- Петро (Petro), дубенський міщанин, ткач 279
- Петрович Василь, миляновицький міщанин 422
- Петрович Веремій (Petrowicz Weremij), олицький міщанин 334
- Петрович Демко (Piotrowicz Demko), слуга ковельського цехмістра 410
- Петрович Дмитро (Piotrowicz Dmiter), ковельський райця 384
- Петрович Миколай (Piotrowicz Mikołaj), ковельський лавник 405, 409, 422, 423
- Петрович Прохор (Piotrowicz Prochor), олицький міщанин 146, 336, 343, 344, 370
- Петровський Мартин (Petrowski Marcin), олицький міщанин 346
- Пивовар Войтех (Piwowar Wojciech), дубенський міщанин 282
- Пивовар Матвій (Piwowar Matfij), ковельський міщанин 364
- Пилипинята Клим (Pilipeniata Klim), олицький міщанин 293
- Пилипович Миколай (Pilipowicz Mikołaj), ковельський міщанин 179, 223, 363-364
- Ганна Желізніковна (Hanna Zieliznikowna), дружина 363
 - Марко Релінський (Mark Reliński), зять 363
- Пилипович Петро (Pilipowicz Petro), олицький міщанин 356
- Пилипович Федір (Philipowicz Fedor), ковельський міщанин 364
- Пилипович Федір (Pilipowicz Theodor), рівненський міщанин 409
- Пиріжок Іван (Pirożek Iwan), олицький міщанин 356
- Питлевич Адам Казимир (Pytlewicz Adamus Casimirus), олицький міський писар 67
- Пихаж Станіслав (Picharz Stanisław), олицький міщанин 324
- Пивоварчик Ельжбета* див. *Piwowarczyk E.*
- Підвисоцький Матяш (Podwysocki Matiasz), олицький міщанин 84, 204, 219, 299
- Підгаєцький Ян (Podhajecki Jan), шляхтич 273
- Підлипний Левко (Podlipny Lewko), рівненський міщанин 428
- Пікула (Pikula ribitw), луцький рибалка 275
- Пількевич Ян (Pilkiewicz Jan), олицький міщанин 356
- Пінчук Лаврин (Pińczuk Ławryn), олицький міщанин 332
- Пісанко-Боровік Агнешка* див. *Pisanko-Borowik A.*
- Пісарський Захаріяш (Pisarski Zachariasz), плебан у м-ку Сокіл 254, 256
- Пісочинська Н. (Piasoczyńska N.), шляхтянка 300
- Пісочинський Н. (Piasoczyński N.), шляхтич 300
- Плішевський Павел, дубенський міщанин 62
- Плотка Мойша (Płotka Mojsza) ковельський єврей 398
- Плоцький Ян (Płocki Jan), олицький міщанин 281
- Побережник Матвій (Pobereźnik Matwij), дубенський міщанин 415
- Подножка Дмитро (Podnoszka Dmitr), дубенський райця 377, 378
- Познєвич Кирило (Pozniewicz Kirył), ковельський лентвіт 310
- Познєвич Лукаш (Poźniewicz Łukasz), олицький лавник 84, 100, 105, 146, 174, 179, 194, 197, 224, 345, 347, 369, 370, 372-374
- Реїна Шпількевичовна (Reina Szpilkiewiczowna), дружина 372, 373
 - Миколай (Mikołaj), брат 372
 - Прокіп (Prokor), син 372, 373
 - Юстина Стефанова Волковичова (Ustynia Stefanowa Wołkowiczowa), сестра 372, 373
 - Сидір Яроцький (Sidor Jarocki), брат 372
- Познєвич Омелько (Poźniewicz Omelko), олицький міщанин 100, 222, 348, 373
- Покрицький Ян Казимир (Pokrzycki Jan Kazimierz), луцький райця 273

Покровский Н.В. 128

Полішук (Poleszuk), олицький єврей 414

Полішук Юхим (Poleszuk Juchym), олицький міщанин 216, 263

- Огапка (Oгарка), перша дружина 263

- Хвесько (Chwesko), син 263

- Федя (Chwedja), друга дружина 263

- Андрій (Andrzej), син 263

Полішук Яцько (Poleszuk Jacko), ковельський міщанин 364

Половкович Іван, луцький райця, міський писар 68, 258, 261

Полуйко Яцько (Jacko Połujkowicz), олицький лавник 57, 100, 222, 280, 281, 328, 330, 335, 347, 348, 349

Полуйкова Євдокія (Йовся), дружина 1- Івана Пашинського, 2- Омелька Позневича, 3- Юхима Спорішовича, 4- Яцька Полуйка (Jowsia 1- Iwanowa Paszyńska, 2- Omelkowa Poźniewiczowa, 3- Juchymowa Sporyszowiczowa, 4- Jackowa Połujkowa), олицька міщанка 100, 222, 347, 348

- Марушка (Maruszka), дочка 348

- Гордійко (Hordijko), син Омелька Позневича 100, 348, 373

- Палажка (Pałaszka), сестра 348

Полумеркович Йосиф (Юзеф), луцький міський писар 68, 261

Полупанович Миколай (Połupanowicz Mikołaj), олицький лавник 84, 180, 197, 203, 224, 329, 344, 345, 347, 348, 350, 352, 369-370

- Домаха (Domacha), перша дружина 369

- Семен, (Semen), син 180, 369, 370

- Анастасія (Anastazia), друга дружина 180, 197, 335, 369

Полупановичова Іванова, Лешкевичова Романова (1- Romanowa Leszkiewiczowa, 2- Iwanowa Połupanowiczowa), олицька міщанка 342, 343, 374

Попік Василь, ковельський міщанин 220, 318, 319

Попович Федір, житель Ковеля 375

Попович Харитон (Popowicz Charyton), дубенський міщанин 285

Попружна (Барловська) Алла 30, 31

Попьолек Божена див. *Popiolek В.*

Порванецький Петро (Porwaniecki Petro), рівненський міщанин 432

Поридубський Іван, вижівський райця 62, 271

Посушка Іван (Posuszka Iwan), ковельський міщанин 161, 185, 225, 400-401

- Улянка (Culanka), перша дружина 400

- Фесько (Fesko), син 400

- Васько (Wasko), син 400

- Тетяна Курижанка (Tetiana Kuryżanka), друга дружина 400, 401

- Васько (Wasko), син 400

Потійович Кирило (Pociejowicz Kiryło), ковельський лентвіт 318-321, 364

Потійович Семен (Pociejowicz Semen), рівненський міщанин 409

Прадчанка Овдюшка, рівненська міщанка 111

Прегалинський Ян (Przegaliński Jan), луцький міщанин 178, 259, 260, 261

Прибильський Станіслав (Przybylski Stanisław), олицький лавник 359, 365

Приборський Мартин, шляхтич 73, 112, 113, 145, 183, 190, 215, 238-242

- Марія, дружина 113, 240

- Ганна, сестра 113, 240

Приборський Федір, шляхтич 113, 240, 241

Пригоцький Ян (Przygocki Jan), шляхтич 151

- Констанція (Konstancja Przygocka), дружина 151, 351

Призкудко Грицько (Przykudko Grycko), олицький міщанин 327

Прилепський Ян (Przylepski Jan), коронний інстигатор 391

Прилуський Казимир Мишкович (Przyłuski Kazimierz Myszkowicz), житель м. Дубно 111, 396, 397

Проборський Іван (Proborski Iwan), возний генерал Волинського воєводства 319, 320

Прокон'юк Оксана 32, 33

Проскурка Федір (Proskurka Fedor), дубенський райця 315, 325, 330

- Псярський Криштоф, дубенський міщанин 217, 278
- Пташник Станіслав (Ptasznik Stanisław), олицький міщанин (?) 300
- Пугачова Самійлова (Pugaczowa Samujłowa), рівненська міщанка 429
- Пузина Каленик (Puzyna Kalenik), олицький міщанин 372
- Пузина Михайло, князь 260
- Пузина Юрій, князь 260
- Пузина Н., князь 413
- Путковський Станіслав Ян, жовнір 36
- Пухачик Іван (Puchaczyk Iwan), олицький міщанин 371
- Пушкар Васько (Puszkarz Wasko), рівненський міщанин 70, 226, 409
- Васько (Wasko), син 409
 - Грицько (Hrycko), син 409
 - Онопрій (Onopryj), син 409, 412
- Пишибилович Ольга* див. *Przybyłowicz O.*
- Пясковський Мартин Станіслав (Piaskowski Marcin Stanisław), шляхтич 390
- П'ятка Мисько (Piatka Misko), олицький міщанин 303
- Рабенський Павло (Rabęzki Paweł), мешканець Олики 78, 318
- Раван Юсько (Rawan Jusko), дубенський міщанин 381
- Рагаускас Айвас* 26
- Рагаускенє Раймонда* 26
- Радзивіл Альбрехт Станіслав, князь, канцлер ВКЛ 140, 155, 178, 299
- Радзивіли, князі 22, 36, 140
- Радзимерович Андрій (Radzimierowicz Andrzej), челядник олицького кушніра Юрка Середи 329
- Радкевич, Редкевич, Родкевич Лукаш (Radkiewicz Łukasz), рівненський міський писар 71, 407, 408, 411, 412, 413, 426-432
- Рак Петер* див. *Rak P.*
- Ратайова Яна* див. *Ratajova J.*
- Ратчинська Іванова Уксинія (Ratczyńska Iwanowa Uxinia), дубенська міщанка 164, 206, 218, 285
- Уксинія (Uxinia), дочка 285
- Ратчинський Н. (Ratczyński), житель Дубна 281
- Рахна (Rachna), луцька єврейка 275
- Рачинський Федір (Raczyński Fedor), рівненський міщанин 411
- Рачковський Андрій, луцький лентвійт 251
- Рачневич Криштоф, шляхтич 88, 251, 253
- Рашка Семен (Raszka Semen), дубенський міщанин 381
- Ребейковський (Rebejkowski), луцький єврей 267
- Резник Давид (Rzeznik Dawyd), олицький міщанин 299
- Рейович Стефан (Reiowicz Stephan), сокільський міщанин 255
- Ремижовський Ян, возний генерал Волинської землі 246
- Ретина Л.* 39
- Рикер Поль* 42
- Різник Андрій (Rzeznik Andrzej), олицький міщанин 263
- Різник Давид (Rzeznik Dawid), олицький міщанин 299
- Рогачевський Грицько (Rohaczewski Hrycko), олицький кушнір 113, 221, 335-336
- Проська (Proska), перша дружина 113, 335, 336
 - Тиміш (Tymosz), син 113, 335, 336
 - Йовся (Jowsia), дочка 113, 336
 - Оришка (Oryszka), друга дружина 335
 - Степан (Stepan), син 336
 - Юхимка (Jewchymka), дочка 336
 - Хвесько Гуленя (Chwesko Hulenia), пасинок від першої дружини 335
- Рогозинський Василь-Станіслав (Rogozński Bazyli Stanisław), ксьондз 404
- Рожков Мойша (Rozkow Mojsza), ковельський єврей 204, 376
- Хася (Chasia), дружина 376
- Романова О.* 33
- Романович Семен (Romanowicz Semen), олицький міщанин 367
- Романовський Андрій, володимирський підстароста 237

- Руда (Ruda), олицька єврейка 336
 Рудий Шлома (Rudy Szloma), олицький єврей 340
 Рудченя Григорій (Rudzenia Hrehory), ковельський міщанин 180, 220, 320
 Рудяк Ігнат (Rudiak Ihnat), дубенський міщанин 331, 332
 Ружанський Григорій, дубенський пекар 63, 98, 217, 277, 278
 Румович Ждан (Rumowicz Żdan), сокольський міщан 256
 Русаківна Христина, дружина Назареви-ча Івана, володимирська міщанка 64, 162, 193, 194, 201, 218, 287-289
 - Хвесь, племінник 193, 288
 Русинський Ян, володимирський міщанин 64, 287-289
 Руслевич Мартин, луцький міський пи-сар 68
 Русовецький Жигимонт (Лакно), луць-кий міщанин-мидляр 88, 251, 252
Рябінін Ян див. Riabinin J.
- Савонарола Джироламо, флорентій-ський священник-домініканець 119
 Савицький Йосиф (Sawicki Jozeph), пре-світер луцької церкви Св. Покрови 308
 Савицький Томаш, намісник бурграбій володимирського замку 391
 Савичовський N. (Sawiczowski N.), олицький кравець 306
 Сагайдачний Лаврин (Sahajdaczny Ławryn), рівненський міщанин 411
 Садлович Йовтух, олицький міщанин 104
 - Федора, дружина 105
 - Івашко, син 105
 - Петро, син 105
 - Ісай, син 105
 - Овдюшка, дочка 105
 - Кася, дочка 105
 - Оришка, дочка 105
 Садовський Якуб (Sadowski Jakub), олицький міщанин 360
 Садурський Криштоф (Sadurski Krzysztof), шляхтич, слуга Андрія Чаплича 143, 190, 215, 246, 247
- Сазонов С.В. 135*
 Салашко Семен (Sałaszkco Semen), олиць-кий міщанин 327
 Салашко Улас (Sałaszkco Ułas), олицький міщанин 327
 - Марушка Уласовна 327
 Саміч Михайло (Samicz Michał), дубен-ський міщанин 415
 Самсонік Лазар (Samsonik Łazar), ко-вельський міщанин 364
 Самсонік Марк, ковельський міщанин 114
 - Олена Лобачівна, дружина 114, 383
 Самсонік Назар (Samsonik Nazar), ко-вельський міщанин 388
 Сангушки, князі 23
 Сангушко Адам-Олександр, князь, во-линський воевода 76
 Сангушко Федір Романович, князь 234
 Сапєги, магнатський рід 27
 Сарнацький Ян (Sarnacki Jan), міщанин м-ка Сокіл 255
 Сарневич Станіслав Казимир (Sarniewicz Stanisław Kazimierz), нотарій олиць-кої колегіати 78, 307, 318
 Сарневичова N. (Sarniewiczzowa N.), шляхтянка 365
Сарцевіченє Йоліта 26
 Сасько (Sasko), слуга Мартин Овакови-ча, пароха ковельського костелу 186, 310
 Сатийовець Кирило (Satiowiec Kiryło), дубенський міщанин 380, 382
 Сатийовський Ничипор (Satyjowski Nicypor), олицький міщанин 348
 Сафьянник Грицько, луцький міщанин 260
 Сахнович Миколай (Sachnowicz Mikołaj), олицький міщанин 142, 185, 194, 201, 223, 361-362
 - Сливина (Sliwina), перша дружина 362
 - Реїна (Reina), друга дружина 362
 - Богдан (Bogdan), брат 361, 362, 363
 - Станіслав (Stanisław), брат 361
 Сахнович Онофрій (Sachnowicz Onofrej), дубенський райця 399, 404, 414

- Свенчиховський Станіслав (Swięcichowski Stanisław), олицький міщанин 413
- Свенчиховський Ян (Swięcichowski Jan), олицький міщанин 413
- Свидригайло, великий князь литовський 177, 234
- Свинченя Борис (Swinczenia Borys), олицький міщанин 327
- Свідерська Н. (Swiderska N.), луцька міщанка 275
- Свічар Павло (Paweł Swieczarz), олицький міщанин 362
- Свіщовський Н. (Swiszczowski N.), дубенський міщанин 379
- Свіщовський Семен (Swiszczowski Semen), олицький міщанин 290
- Себестьянович Федір (Sebestjanowicz Fedor), ковельський райця 318, 319, 322
- Северич Каспер (Sewerycz Gaspar, Kaspar), олицький райця 100, 142, 293, 295, 300, 301, 306, 312, 313, 340, 345, 348, 353, 372-374
- Седлецький Н. (Siedlecki N.), холмський міщанин 340
- Седляр Йосько (Siodlarz Josko), олицький міщанин 246
- Сейковський Ян (Siejkowski Jan), шляхтич 250
- Секунський Михайло Якович, шляхтич 231
- Селицький Ян (Sielicki Jan), пресвітер олицької церкви Стрітення Господнього 322
- Селява Ян (Sielawa Jan), дубенський вїйт 315, 377
- Семашко Василь, шляхтич 87, 238
- Семашко Миколай, брацлавський каштелян, луцький староста і ключник 249
- Семашко Петро, шляхтич 87, 238
- Семашкова Ізабелла, брацлавська каштелянка 85, 155, 269
- Семен (Semen), луцький рибалка 275
- Семенович Оксентій (Semenowicz Oхenty), олицький міщанин, різник 333
- Семенович Олександр (Semenowicz Alexandr), ковельський райця, лентвїйт 405, 409, 410, 422
- Семенович Прокіп (Semenowicz Prokop), олицький міщанин 78, 180, 189, 220, 311
- Вївдя (Wowdzia), перша дружина 311
- Вївдя Хвеськовна (Wowdzia Chweskowna), друга дружина 311
- Семенович Федір, луцький райця 258, 261
- Семенович Федір (Siemienowicz Fedor), турійський міщанин 257
- Семион, священник луцької церкви Св. Миколая 251, 252
- Сенькович Антін, милянковицький міщанин 421
- Сенькович Павло, житель с. Плешів 63
- Сенькович Проц (Siękowicz Proc), райця м-ка Милянновичі 286
- Сенькович Степан, житель м-ка Лешнів 63
- Сеньковна Марія (Seńkowna Maria), дружина 1- Криштофа Псярського, маштальєра, 2- Григорія Ружанського, замкового пекаря, дубенська міщанка 63, 98, 112, 147, 163, 217, 277, 278
- Павло (Paweł), брат 99, 278
- Стецько (Stecko), брат 99, 278
- Катерина (Katarzyna), племінниця 278
- Сербалько Якуб (Serbalko Jakub), луцький міщанин 267
- Сербін Стоян (Serbin Stoian), олицький міщанин 220, 315, 316
- Олена (Helena Stoianowa), дружина 315, 316
- Василь (Wasil), шварєр 315, 316
- Сергелєня Семен (Sergielenia Semen), житель Олики 180, 222, 336, 337, 343
- Огапка Муторовна (Oгапка Mutorowna), дружина 343
- Анна Грицькова (Anna Gryckowa), дочка 343
- Сергійович Андрушко (Serhiowicz Andruszko), рівненський міщанин 412
- Середа Степан (Sereda Stepan), олицький міщанин 395
- Середа Юрій (Sereda Jurko), олицький міщанин-кушнір 57, 189, 221, 328-330
- Оришка (Oryszka), перша дружина 328

- Пилип (Pilip), син 189, 329, 330
- Марина (Maryna), друга дружина 189, 328-330
- Кирило (Kirył), син 189, 328-330
- Степан (Stepan), брат 329
- Середній Томаш, гайдук, зять див. Ковчайова Настасія
- Сердюк Ігор 94*
- Серкізов Яцько (Serkizow Jacko), олицький міщанин 296
- Сещенята Петро (Szeszeniata Petro), рівненський міщанин 411, 412, 413
- Сильвестр, ієродиякон Чорненського Спасо-Преображенського монастиря 158
- Сильвестр Лесько (Silvester Lesko), луцький міщанин 275
- Симоненя Мисько (Szymonenia Misko), дубенський міщанин 183, 279
- Синицька Настасія (Sinicka Nastazja), дружина 1- Василя Швозки, 2- Кузьми Лубовика, 3- Данила Синицького, дубенська міщанка 99, 179, 193, 219, 301-302
- Тетяна (Tatiana), дочка Василя Швозки 100, 302
- Синицький Данило (Sinicki Daniło), дубенський міщанин 100, 219, 301-303
- Синицький Левко, заславський міщанин 62
- Синицький Федір (Sinicki Chwedor), олицький міщанин 305
- Сипковська N., пані 261
- Сирін Єфрем (306–373), християнський святий 128, 131
- Сіденко Іван (Sidenko Iwan), олицький міщанин 303
- Сідецький Криштоф (Sidecki Krzysztof), олицький ксьондз, проповідник 318
- Сіленський Іван (Sileński Iwan), олицький міщанин 343
- Скарбошевський Павло-Станіслав, шляхтич 152
- Олена, дружина 152
- Скибич, священник володимирської церкви 12 Святих Апостолів 288
- Скобелка Оксентій (Skobelka Oхęty), дубенський райця 316
- Сколдицька Станіславова Гальшка (Skołdycka Halszka), ковельська міщанка 61, 221, 321, 322
- Йовсик (Jowsik), син 321, 322
- Іван (Iwan), син 321, 322
- Василь (Wasil), син 321
- Марко (Marko), зять 321, 322
- Сколдицький Григорій (Skołdycki Hrehory), ковельський міський писар 61, 68, 321
- Скретуський Олексій (Skrzetuski Olexiej), шляхтич 242
- Скрипа Ян (Skrzypa Jan), бродський міщанин 360
- Скрипничка Мотрона Ювхимиха (Skrzypniczka Motrona Jowchymycha), дубенська міщанка 62
- Скробовський Іван (Skrobowski Iwan), олицький міщанин 337
- Слабошевський Самійло (Słaboszewski Samuel), ковельський міський писар 68, 401
- Слабошевський Яцентій (Słaboszewski Jacentij), ковельський райця 422
- Слабошова N. (Słaboszowa N.), ковельська міщанка 383
- Слива Ярема (Sliwa Jarema), дубенський міщанин 326
- Сліж Наталя 25*
- Словенський Филип, шляхтич 231
- Сломський Міхал див. Słomski M.*
- Слоньчина Маріанна (Słończyzna Maryanna), олицька міщанка 78, 101, 123, 141, 155, 156, 185, 186, 193, 201, 206, 220, 316-318
- Агнешка (Jagnieszka), дочка, дружина Мартина Чешковського 101, 317
- Максиміліан (Maxymilian), син 101, 318
- Смик Яцько (Smyk Jacko), міщанин з м. Броди 360
- Смотрицький Мелетій, церковний і освітній діяч 126
- Смордович Іван (Smordowicz Iwan), дубенський міщанин 228, 433-434
- Семен (Semen), син 433, 434
- Яцентій (Jacenty), син 433, 434

- Василько (Wasilko), онук 433
- Настасія (Nastazyu), онука 433
- Снітинський Михайло, ротмістр 111
- Собеський Якуб, краківський каштелян 168
 - Софія-Теоділія, мати короля Яна III Собеського, дружина 168
- Собкович Мартин (Sobkowicz Marcin), ковельський бурмистр 401, 405
- Собкович Матяш (Sobkowicz Matiasz), олицький бурмистр 57, 61, 292, 297, 307, 323, 328, 330, 335, 337, 357, 358, 362, 366, 372
- Собкович Миколай, володимирський міщанин 289
- Собкович Станіслав (Sobkowicz Stanisław), ксьондз, вікарій Олицької колегіати 198, 306, 307, 358
- Собковський Мартин (Sobkowski Marcin), ковельський лавник, райця 375, 377, 384, 409
- Соболь Хома, поручник роти 111
- Совіна Уриуля* див. *Sowina U.*
- Созонович Андрій, луцький міщанин 261
- Созонович Лукаш (Sozonowicz Łukasz), олицький міщанин 141, 307
- Созонович Олександр (Sozonowicz Alexandr), ковельський лавник 320
- Сокальковський Миколай Іванович (Sokalkowski Mikołaj Janowicz), шляхтич 320
 - Теодора Цирайська (Theodora Sugańska), дружина 320
- Сокальська Матисова Дорота (Sokalska Matyszowa Dorota), олицька міщанка 217, 281
 - Ян (Jan ksiądz), син, ксьондз 281
 - Павло (Paweł), син 281
 - Марушка (Maruszka Janowa Połowczyna), дочка 281
 - Анна (Anna Jakubowa Szyłuszyna), дочка 281
 - Магдалена (Magdalena), дочка 281
- Сокальська Регіна (Sokalska Matiaszowa Regina), дружина 1- Януша Волошинова, 2- Матяша Сокальського, дубенська міщанка 101, 144, 160, 193, 196, 205, 218, 284
 - Андрій (Andrzej Wołoszynowicz), син Януша Волошинова 101, 284
- Сокальський Матяш, дубенський міщанин 101, 218, 284
- Сокальський Якуб (Sokalski Jakub), олицький міщанин 363
- Сокоlecь Іван (Sokolec Iwan), сокольський лавник 256
- Соколовський Казимир, жовнір 58, 59
- Соколовський Ян, олицький міщанин 223
- Сокольніцький Якуб, шляхтич 98, 215, 237
- Солецький Станіслав, шляхтич 251
- Соловицький Федір (Sołowicki Theodor), луцький міщанин 308
- Солтан Самійло Васильович (Soltan Samoel Wasilewicz), луцький бурмистр 57, 78, 84, 145, 157, 178, 195, 197, 199, 216, 258-261
 - Раїна Янова Оношковичова, сестра 258, 259, 260
- Сомко Костянтин (Somko Konstanty), міщанин-купец з м. Стрий 84, 336, 337
- Софія-Теоділія (з роду Даниловичів), мати короля Яна III Собеського див. Собеський Якуб
- Софроній, священник виживської церкви Св. Спаса 271
- Споришевич Йовхим (Sporiszewicz Jowchim), олицький міщанин 222, 276
- Ставський Павло (Stawski Paweł), шляхтич 250
- Стакорський Криштоф (Stakorski Krzysztof), шляхтич 245
- Станіславович Іван, Ян (Stanisławowicz Jan), ковельський лавник 321, 363, 375, 377
- Станішевський Войтех (Staniszewski Wojciech), луцький земський суддя 76, 269
- Станкевич Ян, пресвітер рівненської церкви Успіння Пресвятої Богородиці 149, 426
- Станьовський N. (Staniowski N.), шляхтич 282
- Старнігель Миколай, олицький вїйт 178
- Старченко Наталя* 11, 28
- Старушич Габриель (Staruszyc Gabryel), дубенський міщанин 63

- Стасько, челядник (слуга) Немиського Криштофа 115, 273
- Стельмашиха Якубова (Stelmaszycha Jakubowa), олицька міщанка 301
- Стельмашук Галина* 33, 187, 188, 190
- Стемпковський Габріель, шляхтич 260
- Степанович Дем'ян (Stephanowicz Demian), ковельський лавник 409
- Степанович Максим, учень-підмайстер Григорія Мечника, олицького міщанина 189
- Стефан Баторій, польський король 177, 235
- Стефанович Андрій (Stefanowicz Andrzej), ковельський лавник 388
- Стефанович Дем'ян, ковельський лавник 405
- Стеценя Грицько (Stecenia, Steckowicz Hrusko), житель с. Ратчин 285
- Стецькович Миць, райця з м. Козлин 248, 249
- Стецькович Остап (Steczkwicz Ostap), олицький міщанин 309, 322
- Столяр Петро (Stolarz Piotr), міщанин з м. Жовква 398
- Сторцкота Станіслав, шляхтич 251
- Стрибиль Стефан, шляхтич 167
- Стривязький Іван (Strywiazsky Iwan), шляхтич 242
- Стривязький Яким, шляхтич, володимирський підстароста 236, 237, 242
- Стрийовець Семен (Stryjowiec Semen), рівненський лавник 408
- Стрелковський Ян (Strzałkowski Jan), шляхтич 351
- Суєтич Ярош, луцький міський писар 68
- Супрунович Василь (Suprunowicz Wasili), ковельський міщанин 364
- Супрунович Гаврило (Suprunowicz Nawgujo, Gabriel), ковельський лавник 385, 388
- Супрунович Ян (Suprunowicz Jan), ковельський лавник, лентвійт 363, 364, 386, 388, 422
- Супрунович Ян (Suprunowicz Jan), дякон ковельської соборної церкви 422
- Сурын Ремігян (Suryrn Remian), шляхтич 391
- Сусун Грицько (Susun Hrusko), олицький міщанин 276
- Сухинський (Suchiński), ксьондз олицької колегіати 294
- Сухорич Вакула, олицький міщанин 206
- Сухояд Генрик* див. *Suchojad H.*
- Сушечко Арсен, милянницький лавник 422
- Сущанський-Проскура Ян, шляхтич 153
- Стефан, син 153
- Сущенята, Сущеня Ілля (Suszczeniata, Suszczenia Illa), рівненський міщанин 411, 416, 424
- Тагачинський Григорій, шляхтич 245
- Тамлеюс Мартин, олицький аптекар 174
- Танюкевич Єронім (Taniukiewicz Hieronim), кушнірський цехмістр, олицький лавник, райця 57, 59, 61, 84, 104, 164, 188, 191, 196, 225, 293, 297, 300, 304, 323, 324, 328, 329, 335, 336, 337, 345, 346, 355, 361, 365, 369, 392, 393-395
- Ефрузина (Eufrozyna), дружина 104, 336, 393-395
- Миколай (Mikołaj), син 104, 393, 394
- Хвєся (Chwesia), дочка 104, 191, 196, 393
- Лукаш (Łukasz), син 104, 188, 393-395
- Тарас, житель с. Раховці 206
- Тарновольський Ярош (Tarnowski Jarosz), шляхтич 251-253
- Тарчиня Маєр (Tarczynia Majer), ковельський єврей 383
- Татаркович Андрій (Tatarkowicz Andrzej), олицький міщанин 309
- Телбухович Миколай (Tełbuchowicz Mikołaj), дубенський міський писар 69, 279, 280, 284, 352
- Тенєтуса Семен, володимирський міщанин, мирочник 289
- Терпитеня Данило (Terpitenia Daniło), рівненський міщанин, млинар 149, 228, 426
- Максим (Махум), син 426
- Іван (Iwan), син 426
- Тертякович Лукаш (Łukasz Trzciakowicz), старий олицький лавник 264

- Тесленко Ігор* 28, 34, 38, 150
Тесля (Cieśla), дубенський міщанин 282
Тимейський Маєр (Tumiejski Maier),
рівненський євреї 413
Тимінський N. (Tumiński N.), шляхтич,
житель Олики 312, 335, 363
Тимошевич Захаріяш (Tymoszewicz
Zachariasz), ковельський райця 363
Тимошевич Максим (Tymoszewicz
Махум), ковельський міщанин 375
Тимошевич Федір (Timoszewicz Theodor),
олицький лавник 182, 293, 295, 298,
299, 300, 304, 348, 372, 373
Тимошенко Леонід 122, 137, 138, 139, 140
Титковський Ян (Tutkowski Jan),
органіст олицького костелу Св. Петра
і Павла 142, 289, 327, 333, 371
- Магдалена (Magdalena Janowa
Tutkowska), дружина 142, 344
Тирилько Миколай (Tygulko Mikołaj),
дубенський міщанин, коваль 399
Тишка Бальтазар (Tyszka Bałtazar) луць-
кий канонік і пробошч фундації во-
линського воєводи Сангушка 76
Тишкович Дмитро, ковельський міща-
нин 233
Тищеня Петро (Tyszczenia Piotr, Petro),
олицький міщанин 305, 333, 343
Тищенята Василь (Tyszczeniata Wasyl),
дубенський міщанин 326
Тищенята Ярмола (Tyszczeniata, Tesceniata
Jarmoła), дубенський райця 399, 436
Тітов Хв. 151
Ткач Андрій (Tkacz Andruszko), рівнен-
ський міщанин 228, 430
- Марина (Maryna), дочка 430
- Стефан (Stefan), зять 430
Ткач Павло (Tkacz Paweł), олицький
міщанин 281
Тлапакова Віра див. *Tlapakova V.*
Токарський Станіслав (Thokarski Sta-
niślaw), олицький староста 294
Толбухович Миколай (Tolbuchowicz
Mikołaj), дубенський міщанин 302
Толочко Андрій (Tołoczko Jędrzej), дубен-
ський міщанин 99, 221, 330, 331
Толочкова Катерина, дружина 1- Ілляша,
2- Андрія Толочка (Katarzyna 1- Iła-
szowa, 2- Andrzejowa Tołoczkowa), ду-
бенська міщанка 99, 147, 221, 330-332
- Марушка (Maruszka), племінниця
331
Томаш (Tomasz), капелан князя Чорто-
рийського в Клевані 262
Томаш (Thomasz), скарбовий гайдук з
Дубна 110, 147, 185, 224, 377-378
- Грицько (Hrycko), син 185, 377
- Федір (Fedor), син 377, 378
- Ганна (Hanna), третя дружина 185,
377, 378
- Федір (Fedor), син 377, 378
- Ярмола (Jarmoła), зять 378
Томилович Максим, луцький міщанин
261
Томкович Ян (Tomkowicz Jan), луцький
міський писар, лавник 68, 76, 274
Томуркевич Онуфрій (Tomurkiewicz
Onofryj), рівненський лавник 428
Топоровський Ян-Василій (Toporowski
Jan-Bazyli), рівненський міський пи-
сар 71, 111, 408, 419, 424, 431
Топчевський, Тупичевський Адам
(Topczewski Adam), ксьондз, скорець-
кий плебан 251-253
Точевницька Катерина (Toczowiecka
Katharzyna), 1- Іванова Михалевичо-
ва, 2- Зборовська Миколайова Кате-
рина (1- Katharzyna Iwanowa Michale-
wiczowa, 2- Mikołajowa Zborowska),
олицька міщанка 163, 327, 364, 365, 374
Точевницький Адам (Toczewicki, Tocz-
wiecki Adam), олицький лентвійт, зам-
ковий підстароста 182, 275, 276, 277,
280, 281, 290, 292, 293, 295, 296, 298,
299, 305, 306, 307, 328, 353, 354, 366,
368-372
Точевницький Станіслав, олицький міща-
нин 223, 354
Трайдос Тадеуш див. *Trajdos T.*
Трипольські (Trypolskie), шляхтичі 391
Тріска Яцько, челядник (хлопець) Мар-
тина Приборського 241
Трембінський (Trembiński), шляхтич 269

- Тресковський Матис (Матей), міщанин, ковельський вїйт 84, 95, 175, 215, 231-233
 - Катерина Летинська, дружина 95, 232
 - Катерина, дочка 175, 231-233
 - Михайло Якович Секунський, зять 175, 231-233
 - Анна (Ганнухна), онука 175, 231
- Третецький (Trzeciecki), шляхтич, полковник 396, 397
- Трицький Габріель (Trzycieski Gabryel J.), шляхтич 404
- Третьякович Лукаш, олицький старий лавник 264
- Трохимович Оксентій, дубенський міщанин 377
- Троцевич Іван, миляновицький лентвїйт 422
- Троцевич Охрим (Trociewicz Ochrim), миляновицький лавник 286
- Трошка Войтех, шляхтич 235
- Трушевич Войтех (Truszewicz Wojciech), олицький міщанин 264, 291
- Трушевич Роман, луцький лавник 251
- Трушевич Степан (Truszewicz Stephan), бурграбїй дубенського замку 352
- Трушевич Ян (Truszewicz Jan), дубенський райця 278, 279, 282, 283, 284
- Трушка Кіндрат (Truszka Kądrat), ривненський міщанин 428
- Трушович N. (Truszowicz), шляхтич 249
- Туковський Ян (Tukowski Jan), олицький міщанин 297
- Туриський Тиміш, дубенський міщанин 107
- Туровець Дем'ян (Tugowiec Demian), дубенський райця 283, 284
- Турчинович Сфрем Завадський, міщанин з м-ка Миляновичі 97, 227, 421-422
 - Варвара, дружина 97, 421
 - Семен Козанков, племінник 421, 422
- Тучаницький Валентин (Tuczanicki Walenty), міщанин з м-ка Сокіл 255
- Уласівна Тетяна (Ułasowna Tetiana), дружина Дениса Павловича, ковельська міщанка 385
- Ульяновський В. І. 11*
- Урваньчикова Пелагія Петрова, ковельська міщанка 110
- Ус Семен (Us Semen), дубенський міщанин 377, 378, 380, 381
- Устяньчик Максим, дубенський міщанин 62
- Ушенята Васько (Uszeniata Waško), ривненський міщанин 426
- Фалелійова Андрійова N. (Falilejowa Andrzejowa), олицька міщанка 313, 340
- Фалелійович Григорій (Falelijewicz, Falilejowicz Hrehori), олицький лавник 84, 100, 219, 275, 276, 277, 300, 301
 - Фалелійова Григорова, дружина 370
 - Мар'янна (Maryanna), дочка 100, 301
- Фальновська-Градовська А. див. Falniowska-Gradowska A.*
- Федак-Гелитович Марта 128, 129*
- Федорович (Chwedorowicz), житель с. Тайкури 250
- Федорович Максим (Fedorowicz Maxim), олицький міщанин, кравець 179, 226, 413-414
 - Анна Федорівна Мироновичова (Anna Fedorowna Mironowiczowa), мати 414
 - Одарка (Odarka), сестра 414
- Федорович Онисифор (Onisifor), пресвітер церкви Св. Покрови в Миляновичах 286
- Федорович Тимофій (Fedorowicz Tymofiej), ковельський лавник 422
- Федорович Яків, луцький лавник 251
- Федорович Ян (Fedorowicz Jan), колишній луцький міщанин, військовий 159, 220, 308
- Федорович Ярмола (Fedorowicz Jarmuł), ривненський райця 435
- Федченко Кузьма (Fedczenko Kuzma), міщанин м-ка Маначин 296
- Феневич Остап, дубенський міщанин 113, 114
- Феневич Мартин (Feniewicz Marcin), дубенський вїйт 277, 279, 283, 284, 285, 287
 - Феневичова Мартинова, дружина 113

- Феневич Стефан (Feniewicz Stefan), дубенський райця 278, 404, 405, 414
- Феодосій, володимирський і берестейський єпископ 236, 237
- Фесько (Fesko), слуга Фрузини Монджейовської, дубенської міщанки 396
- Фігурин Петро (Figuryn Petro), рівненський міщанин 226, 407
- Васько, тесть 407
- Фігурний Стефан (Figurny Stefan), дубенський лентвіт 435
- Фільов Хвесько (Chwesko Filow), дубенський міщанин 206, 285
- Фіневич Стефан (Finiewicz Stefan), дубенський міський писар 69, 70
- Фірлей Андрій, радомський каштелян і ковельський староста 204, 244, 245
- Фляка Самуель, луцький міщанин 198
- Фриєвич Себастьян (Fryjewicz Sebastyan), кантор олицького костелу Св. Трійці, клеванський пробощ 317, 353
- Хайка (Chajka), луцька єврейка 274
- Ханенко Федір, київський полковий обозний 31
- Харменський Олександр Станіслав (Charmeński Alexander Stanisław), олицький лавник 374, 392, 393
- Хаскельчук Мошко (Haskielczuk Moszko), ковельський єврей 397
- Хацевич Григорій, шляхтич 235
- Хацина Іван, дубенський лавник 303
- Хацович Петро (Chacowicz Piotr), ковельський міщанин 319
- Хвалькевичова Григорова Катерина (Katarzyna Gregorowa Chwalkiewiczowa), дубенська міщанка 102, 124, 147, 184, 228, 434-435
- Лаврентій (Łaurenty), син 434, 435
- Миколай (Mikołaj), син 434, 435
- Стефан (Stefan), син 434, 435
- Хведченя Мартин (Chwedczenia Martin), олицький міщанин 276
- Хвесевич Кирик, миляновицький міщанин 422
- Хвесенята Іван (Chwesieniata Iwan), олицький міщанин 322
- Хилченя Сенько, ковельський міщанин 233
- Хлохолова N. (ChłochołowaN.), ковельська міщанка 397
- Хмельовський Бальцер (Chmiełowski Balcer), шляхтич, житель Ковеля 342
- Хмельовський Мартин (Chmiełowski Martin), військовий з Ковеля 164, 222, 342
- Хоболтовський Костюшкович Петро, шляхтич 236
- Ходажовна Гася (Chodarzowna Hanna), дружина 1- Василя Попіка (Wasila Popika), 2- Романа Красновольця (Romana Krasnowolca), ковельська міщанка 148, 220, 318, 319
- Ходкевич Ян-Кароль, віленський воєвода 28
- Хоєцький Анджей (Choiecki Andrzej), намісник луцького підстарости 76, 268, 270
- Хоїнський Мартин (Choiński Marcin), олицький міщанин 292
- Хомич Іван, лавник м-ка Козлин 248, 249
- Хомович Єрмош (Chomowicz Jarmosz), олицький райця 84, 109, 146, 223, 291, 297, 309, 311, 313, 315, 343, 365-366
- Катерина Оліферовичова (Katharyna Olichwierowiczowa), перша дружина 366
- Анастасія Шавульчина Федорова (Anastazy), дочка 366
- Анна Антиповичівна (Anna Antypowiczowna, 1- Chwedorowa Ołowniczowa), друга дружина 146, 365, 366
- Хомович Потап (Chomowicz Potap), олицький міщанин, брат Єрмоша 304, 365
- Хортик Абрам (Chortyk Abram), ковельський єврей 406
- Храсицька Марина (Maryna 1- Jaska Kuzuty, 2- Chrasiczka Hordyicha), дружина Гордія Храсицького, рівненська міщанка 65, 226, 407-408
- Олена (Olena), дочка 407
- Гордій (Hordyj), син 407, 408
- Каленик (Kalenik), син 408

- Храсицький Гордій (Chasicki, Charaseniata Nordyj), рівненський міщанин 226, 407, 428
- Хребтунов Левко (Chrebtunow Lewko), дубенський міщанин 98, 185, 224, 380, 381, 382
- Хребтунова Катерина, дружина 1- Супруна, 2- Левка Хребтунова (Katarzyna, 1- Suprunowa, 2- Lewkowa Hrebtunowa), дубенська міщанка 98, 162, 180, 185, 205, 224, 380-382
- Олександр (Aleksandr), син 98, 185, 380, 381
 - Гальшка (Halszka), дочка 381
 - Юхим (Jowchim), зять 98, 185, 380, 381, 382
 - Кирило (Kiryło), брат 380, 381
 - Гордій (Hordij), брат 381
 - Семен (Semen), брат 381
- Хромінський Анджей (Chromiński Andrzej), ксьондз, вікарій олицької колегіати 76, 316, 318, 368
- Хростеховський Себастьян, шляхтич 121, 164, 204, 215, 244-246
- Анна Буїльська, дружина 204, 244, 245
 - Миколай, син 204, 244, 245
 - Мартин, брат 245
 - Павло, брат 245
 - Ганна Левицька, сестра 245
- Хросцицький Ян* див. *Chrościcki J.*
- Царьова Федора Макарівна (Cagowa Chwedoga Makagowna), олицька міщанка 102, 124, 162, 222, 345, 346
- Марина (Maryna, 1- Demianowa Dziegciarowiczowa, 2- Silczyna Kotelnikowiczowa), дочка 345
 - Хвесья Дем'янівна (Chweska Demianowna), онука 103, 345
 - Ярош Левкович (Jarosz Lewkowicz), чоловік онуки 103, 345, 346
 - Марися (Marysia), правнучка 103, 345
- Цебульський Ницько (Cebulski Nicko), рівненський міщанин 413
- Цесин Берко (Cesyn Berko), рівненський єврей 429
- Цибулька Клим (Cybulka Klim), рівненський лавник 420
- Цибулька або Новикевич Клим (Cybulka Klim alias Nowikiewicz), олицький міщанин 221, 334
- Циганок Ольга* 33, 125, 126
- Циквік Кліментій (Cukwik Klimenty), рівненський лавник 416
- Циквік Федір (Cikwik Fedor), рівненський лавник 427, 429, 432
- Цимбалістий Лесько (Cymbalisty Lesko), дубенський міський писар 69, 377
- Цодикович В.К.* 128, 134
- Чайчанка Євхимія Трушова (Czajczanka Jowchimia Truszowa), луцька міщанка 159, 308
- Чаплич Адам, шляхтич 249
- Чаплич Андрій (Czaplicz Jędrzej), шляхтич 143, 246, 247
- Чаплич-Шпановський Мартин (Czaplicz z Szpanowa Marcyan), київський підкоморій 392
- Чарнацький (Czarnacki), пахолок з Олики 356
- Чарниш (Czarnisz), бакаляр (вчитель) дубенської церкви Св. Юрія 415
- Чемпковський (Czempkowski), шляхтич 351
- Червінський Станіслав (Czerwiński Stanisław), олицький райця 264
- Черепашин Ясько (Czerepaszyn Jasko), долинський міщанин 300
- Черетович, Черетянич Ян (Czeretowicz, Czeretianicz Jan), дубенський райця 352, 377, 396, 404, 414
- Черетянчина Анна, олицька міщанка 206
- Черкис Яцько Петрович (Czerkis Jasko Petrowicz), ковельський міщанин 148, 386
- Чернацький Миколай, вїт м-ка Козлин 248
- Чернович Станіслав (Czernowicz Stanisław), олицький райця 265

- Чернчицький Ласко Ілля, регент володимирської гродської канцелярії 287
- Чернчицький Ласко Ян, шляхтич 113, 240
- Четвертинський Єронім (Czetwertynski Hieronim), князь 142, 312
- Чехович Ян Баптіста (Czechowicz Jan Baptista), ксьондз, олицький схоластик 318
- Чечель Адам, шляхтич 69
- Чечель Степан, шляхтич 69
- Чечель-Новоселецький Костянтин-Томаш Судимонтович (Czeczel Sudymuntowicz Konstanty Thomasz), королівський ротмістр 69, 89, 195, 225, 401-404
- Олена Липницька (Helena Lipnicka), дружина 89, 401-403
 - Катерина (Katarzyna), дочка 89, 195, 402, 403
 - Олександр (Aleksandr), брат 402, 403
 - Стефан (Stefan), брат 402, 403
 - Адам (Adam), племінник 402, 403
- Ческовський Станіслав (Czeskowski Stanisław), війт м-ка Миляновичі 286
- Чешинський Томаш (Cieszyński Thomasz), ковельський міщанин 319, 320
- Чимків Кузьма (Kuzma Czymków), міщанин м-ка Маначин 296
- Чирко Гарасим (Czyrko Arasim), олицький міщанин 327
- Чирковський (Czyrkowski), олицький міщанин 344
- Чирчиха Євдоксія Гарасимиха (Czyrzych Eudoxia Arasimicha), олицька міщанка 102, 221, 327-328
- Ігнат Гарасимович (Ihnat Arasimowicz), син 327, 328
 - Любка Каленикова Богдановичова (Lubka Kalenikowa Bogdanowiczowa), дочка 328
 - Катерина Грицкова Богденятина (Katharzyna Hryckowa Bogdenietyna), дочка 328
 - Овдюшка Ярошова Безушкова (Owdiuszka Jaroszowa Bezuszkowa), дочка 328
- Чишкевич Ничипор (Czyszkievicz Nicypor), рівненський міщанин 413
- Чишкевич Стефан (Cizkiewicz Stefan), депутат хоругви Чечеля-Новоселецького 89, 402
- Чишко Іван (Czyszko Iwan), олицький міщанин 305
- Чишко Семен (Czyszko Semen), рівненський міщанин 413
- Члонеченята Хвесько (Członiczeniata Chwesko), житель с. Жорнище 370
- Чоботовський Григорій (Czobothowski Grzyś), олицький міщанин 263
- Чоркацький Бальцер, шляхтич 242
- Чорнушка Гриць (Czornuszka Hric), ковельський міщанин, кушнір 364
- Чорторійська Ізабелла з Корецьких, княгиня 88, 262
- Чорторійський Миколай-Єжи, князь, власник м-ка Клевань 262
- Чотирибок Юрко (Czotyrybok Jurko), рівненський міщанин, швець 101, 227, 425
- Тетяна Гуринова (Tatiana Hurynowa), дружина 101, 425
- Чумка Андрій (Czumka Andrzej), рівненський міщанин 226, 409, 412
- Дмитро (Dmitr), син 412
 - Іван Чайка (Iwan Czajka), зять 412
 - Іван Мелахович (Iwan Melachowicz), зять 412
- Чухелевич Денис (Czuchelewicz Denis), олицький міщанин 369
- Чухель Герасим (Czuchel Arasim), олицький міщанин 309, 356
- Чухель Семен (Czuchel Semen), олицький міщанин 333
- Шабельник Мисько (Szabelnik Misko), луцький міщанин 267
- Шавула Каленик (Szawuła Kalenik), олицький міщанин 300, 309
- Шавулка, Шавула Денис (Szawułka Denis), олицький лавник 368, 369, 373, 374
- Шавулка Федір (Szawułka Chwedor), олицький міщанин 365, 366
- Анастасія, 1- Гарасимова Оліферовичова, 2- Євхимова Киселевичова (Szawułczyzna Anastazia Chwedorowa, 1- Arasimowna Olichwierowiczowna,

- 2- Jewchyma Kisielewicza), олицька міщанка 365, 366
- Шаєвич Маєр (Szaiewicz Maier), рівненський єврей 413
- Шаєнський Василь (Szaiński Wasil), ковельський міщанин 364
- Шаповал Семен (Szapował Semen), олицький міщанин 281
- Шанявський Войтех (Szaniawski Wojciech), дубенський міський писар 69, 278
- Шафранник Василь (Szafrannik Wasil), дубенський міщанин 332
- Швець Васько (Szewca Waśko), дубенський міщанин 438
- Швозка Василь (Szwozka Wasil), дубенський міщанин 100, 179, 219, 301, 302
- Шебанкова Вівдя (Szebankowa Wowdoja), ковельська міщанка 102, 226, 408-409
- Вуся Войцехівська (Wusia Wojciechowska), дочка 102, 408
 - Панас (Panas), син 102, 408
- Шевеліна Матяшова (Szewelina Matthiaszowa), олицька міщанка 86, 146, 206, 222, 341
- Хвесик (Chwesik), син 206, 341
- Шейновський Станіслав (Szejnowski Stanisław), мешканець Олики 78, 318
- Шемченя Григорій (Szemczenia Gregory), дубенський міщанин 228, 438
- Вівдя (Owdeja), дружина 438
 - Йосько (Josko), син 438
 - Гапка (Abka), дочка 438
 - Томаш Гума (Tomasz Huma), онук 438
- Шенде Каталін* див. *Szende K.*
- Шешкевич Ясько, Ян (Szeszkiewicz Jasko), рівненський лавник 429, 431, 432
- Шидловський Кирило (Szydłowski Kiryło), олицький міщанин 356
- Шидловський Ничипор (Szydłowski Nikipor), рівненський міщанин 426
- Шиманович Мошко, володимирський єврей 236
- Шиманович Нахим, володимирський єврей 236
- Шимон, ковельський єврей 245
- Шимон (Szymon), олицький пушкар 291
- Шимоновиць Федір, дубенський міщанин 387
- Шимонович Федір (Szymonowicz Theodor), парох сурмицької церкви 415
- Шимонович Іван (Symonowicz Iwan), ковельський лавник 342
- Шимонович Матвій (Szymonowicz Matiasz, Mateusz), дубенський райця 315, 325, 330, 378, 380, 381, 382
- Шимонович Ян (Szymonowicz Jan), дубенський міщанин 64, 144, 224, 378-380
- Юзеф (Juzef), син 64, 379, 380
 - Єва (Ewa), невістка 64, 65, 379, 380
 - Олександр (Aleksandr), син 64, 379, 380
 - Ян Трохимів (Jan Trochimow), син 64, 379, 380
 - Галька Трохимова (Halka Trochitowa), дочка 64, 379, 380
- Шимшан (Szymszan), ковельський єврей, школьник 398
- Шипор Максим (Szyposz Maxim), дубенський міщанин 278
- Шираєвич Іван (Szyrajewicz Iwan), рівненський міщанин 412
- Шираєвич Корній (Szyrajewicz Kornij), рівненський міщанин 427
- Шираєвич Федір (Szyrajewicz, Szyraieniata Fedor), рівненський міський писар 71, 408, 409, 428
- Шиффольо Жак* див. *Chiffoleau J.*
- Шишка Іван Іванович, луцький міщанин 261
- Шишка Мартин (Szyszka Marcin), сокольський райця 256
- Шишка Михайло (Szyszka Michał), луцький лавник 258
- Шишковиць Миколай (Sziszkowicz Mikołaj), олицький міщанин, швець 178, 190, 216, 264
- Софія (Zophia), дружина 264
- Шкляр Валентин (Szklarz Walenty), дубенський міщанин 73, 144, 155, 202, 218, 281, 282
- Регіна (Regina Walentowa Szklarzowa), дружина 281, 282

- Мартин (Marcin), брат 282
- Семен (Semion), брат 282
- Школьник Іцько (Szkolnik Icko), ко-
вельський єврей 383
- Школьник Шлома (Szkolnik Szłoma),
олицький єврей 335
- Шкопилевич Миколай (Szkopilewicz
Mikołaj), олицький міщанин 394
- Шломіна (Szłomina), дубенська єврейка
284
- Шмнет Ян, краківський купець 261
- Шмойло (Szmojło), єврей-орендар з Ко-
веля 364, 383
- Шмойло, Ханін зять (Szmojło, Chanin
zięć), дубенський єврей 381
- Шмойлович Йовель (Szmojłowicz Jowel),
ковельський єврей-орендар 364
- Шмойлович Йонаш (Szmojłowicz Jonasz),
олицький єврей 363
- Шмойлович Лейба (Szmojłowicz Lejba),
олицький єврей 340
- Шмойлович Юзеф (Szmojłowicz Jozeph),
олицький єврей 264
- Шмолько (Szmolko), острозький єврей
302
- Шолковичі (Szołkowicze), ковельські
міщани 406
 - Миколай (Mikołaj) 406
 - Григорій (Hrehory), син 406
 - Петро (Piotr), син 406
 - Василь (Wasil), син 406
 - Анастасія (Anastazja), дочка 406
 - Мелашка (Melaszka), дочка 406
- Шостовицький Ян, намісник володи-
мирського підстарости 237
- Шпаківна Анна див. Шпачек Семен
- Шпаковський Федір (Szpakowski Fedor),
ковельський лавник 310, 318-321, 364
- Шпаковський Семен (Szpakowski Semen),
ковельський єврей 321
- Шпачілова Лібуш див. Spáčilová L.*
- Шпачек Семен (Szpaczek Semen), олиць-
кий міщанин 86, 206, 341, 349
 - Анна Шпаківна, Шпачиха (Szpaczy-
cha), дружина 414
- Шпількевич Рафал (Spilkiewicz Rafał),
олицький лавник 265
- Шпот (Szpot), шляхтич 250
- Шуляк (Szulak), рівненський міщанин
419
- Шуляковна Андрійова Параска (Szula-
kowna Andrzejowa Paraska), рівненська
міщанка 149, 227, 419-420
 - Грицько (Hrycko), син 419
 - Аврам (Agram), син 419
 - Яким (Jakim), зять 149, 419
 - Янко Курочка (Janko Kuroczka),
дівер 149, 419
- Шумилко Грицько (Szumiłko Hrycko),
рівненський міщанин 413
- Шумський Федір (Szumski Fedor), ду-
бенський лавник 396
- Шусило Іван (Szusiło Iwan), олицький
міщанин 280
- Шустова Ю. 136*
- Шутилович Іван (Szutyłowicz Iwan),
олицький міщанин 292
- Штейн (Штайн) Ленарт або Віганд
(Sztejn Lenart alias Wigand), олицький
замковий пушкар 173, 199, 202, 298
- Щалнович Ян, виживський бурмистр 271
- Щипакович Іван (Szczypakowicz Joannis)
олицький райця 289, 298, 299, 306
- Щоснович Миколай (Szcząsnowicz
Mikołaj), олицький бурмистр 289
- Щесневичова Миколайова (Szczźsnie-
wiczowa Mikołajowa), олицька міщан-
ка 322
- Щосновський Станіслав (Szcząsnowski
Stanisław), олицький міщанин 356
- Ювкович Нестор, луцький міщанин 261
- Юдашин Шмон (Judaszczyń Szmon),
рівненський єврей 415
- Юзеф (Józef), бакаляр дубенської церкви
Св. Миколая 437
- Юркевич Богдан (Jurkiewicz Bogdan),
олицький міщанин 327
- Юркевич Олексій (Jurkiewicz Olexiej),
олицький міщанин 219, 304, 305
 - Вівдя Ярошівна (Wowdia Jaro-
szowna), дружина 305
 - Яцько (Jasko), син 305
 - Грицько (Hrycko), брат 304

- Юркович Олександр (Jurkowicz Alexandr), ковельський лавник 310
- Юскевич Андрій (Juskiewicz Andrzej), олицький міщанин 326, 334, 346
- Юстинярська-Хояк К.* див. *Justyniarska-Chojak K.*
- Юхим, суходольський вїт 289
- Юхим (Jeuchum), житель с. Муревичі, млинар 371
- Юхимович Григорій, ковельський лавник 384
- Юхимович Клим (Juchimowicz Klim), олицький міщанин 350
- Юхимович Яцентій (Juchimowicz Jacenty), ковельський міщанин, цехмістр ковальського цеху 226, 409-410
- Анастасія Подолянка (Anastazja Podolanka), дружина 410
 - Григорій (Ghegory), син 410
 - Іван (Iwan), син 410
- Ющицин Іван (Juszczyczyn Iwan), дубенський міщанин 206, 285
- Явор Ѓжегож* див. *Jawor G.*
- Яженецький Олександр (Jazeniecki Alexander), цехмістр кравецького цеху, олицький лавник 57, 146, 300, 312, 313, 323, 326, 327, 328, 330, 341, 350, 355, 359
- Якимович Клим (Jakimowcz Klim), олицький міщанин 350
- Яків (Jakow), священник церкви Святих чудотворців Козьми і Дем'яна 165, 285
- Яковенко Н.М.* 11, 28, 35, 120, 121, 144, 151, 160, 211
- Яковеня Миколай (Jakowienia Mikołaj), рівненський міщанин 228, 431-432
- Салівей (Saliwej), брат 431, 432
- Яковицький Іван Гаврилович, шляхтич 236, 237
- Якубович Юнко (Jakubowicz Junko), сокольський єврей 256
- Яріц Герхард* див. *Jaritz G.*
- Ян III Собеський, польський король 167, 168
- Яневський Н. (Janiewski N.), шляхтич 398
- Янковський Шимон, кляшторний кухар з м. Володимир 289
- Янушовський Ян, автор підручника «Наука християнського помирання» 119
- Яремчук Петро (Jaremczuk Petro), рівненський міщанин 412
- Ярмола (Jarmoła), вїт с. Дубове 388
- Яроцький Н. (Jagoski N.), шляхтич, житель м. Рівне 430
- Яроцький Сидір див. Позневич Лукаш
- Ярошевич Хвесько або Мощеницький (Chwesko Jaroszewicz alias Moszczenicki), олицький міщанин 333
- Ярошівна Марухна (Jaroszowna Maruchna), олицька міщанка 305
- Ясевський (Яшевський) Станіслав, ксьондз, ратенський і ковельський плебан 231, 233
- Яскович Ярмола (Jaskowicz Jarmoł), ковельський міщанин 388
- Ясковна Марухна, луцька міщанка 261
- Ясинський Олександр (Jasiński Alexandr), олицький міський писар 67
- Ясинський Томаш (Jasiński Tomasz), луцький міщанин 61, 76, 113, 140, 203, 217, 270, 271
- Федора (Fedora), дружина 61, 113, 203, 270
 - Юзеф (Józef), брат 113, 270
- Ясько (Jasko), челядник Мартина Оваковича, пароха ковельського костелу 115, 310
- Яхимовський Войтех (Jachimowski Wojciech), клеванський вїт 87, 250, 263
- Яцкевич Арей (Jackiewicz Arej), рівненський міщанин 226, 412-413
- Гапка, сестра 413
- Яцків Л.* 127
- Яцуркевич Данило (Jacurkiewicz Daniel), рівненський міський писар 71, 418
- Яцьківна Ганна, вдова Кузьми Іванушковича, заславська міщанка 150
- Семен Михайлович, зять 150
- Яцькович Костянтин, луцький міський писар 68
- Яцюта Павло (Jaciuta Paweł), рівненський міщанин 407, 421
- Яцюта Яцько (Jaciuta Jasko), рівненський міщанин 407

- Adamska A.* 21, 42, 133, 209
Alsop J.D. 133
Aries P. 15, 47, 119, 125, 134
Aleksandrowicz-Szumlikowska M. 23, 97, 98
Anužytė L. 26
Aubenas R. 15
Augustyniak U. 11, 20, 23
Balaišytė L. 27
Bartkiewicz M. 180, 186, 200, 201
Bartoszewicz A. 21, 24, 79, 160
Baur P. 16
Bertram M. 16
Bilous N. 7, 24, 35, 36, 38, 68, 95, 104, 114
Bogucka M. 20, 40, 91, 92, 94, 115
Borkowska M. 22
Borovský T. 17
Brand A. Von 16
Bruździński A. 136
Bukowska K. 19, 56, 60
Bůžek V. 17
Ciesielski T. 24
Chiffolleau J. 15, 43
Chrościcki J. 9, 21, 120
Cohn S.K. 16
Dąbkowski P. 18
Delimata M. 53, 55, 56
Dikavičius P. 27
Dobrowolski K. 22
Drązkowska A. 18
Dumanowski J. 20
Dymmel A. 212
Dymmel P. 22
Falniowska-Gradowska A. 22
Frick David 26, 27
Froch W. 109
Gadocha M. 9, 95, 136
Galaj-Dempniak R. 124
Geremek B. 9
Głowacka-Penczyńska A. 21, 166, 195
Główka D. 23, 175
Gonon M. 17
Górny M. 20
Groicki Bartłomiej (Гроїцький Б.) 48, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 66, 73, 74, 109, 173
Guzetti L. 16, 43
Heht M. 16
Herzog M. 9, 16, 43
Holdberg C. 9, 16, 43
Holdys S. 20, 93
Hryniewicz J. 22
Hruba M. 18, 150
Jaritz G. 16
Jawor G. 20
Jišová K. 18, 43, 79
Justyniarska-Chojak K. 21, 22, 42, 150, 166, 173
Kadri-Rutt Hahn 17
Kálousova V. 116
Karalius L. 26, 66
Karpiński A. 20, 24, 124, 154, 155
Kitowski P. 19, 175
Kittell E. 47
Kizik E. 120
Kempa T. 20, 47
Klassen J.M. 17
Klint P. 23, 24
Klonder A. 21, 41, 56, 150, 173, 175, 188, 196, 199, 208
Kolmer L. 16
Koranyj K. 19, 48
Kość J. 21
Kowalski K.M. 41
Krakowski S. 22
Krochmal J. 22, 150
Król-Mazur R. 136
Krzenńk Th. 18
Kubicki R. 17, 21
Kuklo C. 92
Lafage V. 15
Laqueur T. Walter 16
Le Goff J. 10
Lorcin M.-T. 17
Lück Heiner 52
Łosowski J. 22
Majorossy J. 79
Malaniková M. 18
Manikowska H. 34, 42, 169
Medick Hans 40
Mikulski K. 47
Mikuła M. 19, 20, 51, 56
Mironowicz A. 20
Młodzianowski T. 89
Mohrmann R.E. 175
Morales Cano S. 17

- Mrozowski K.* 20, 24, 154, 160, 164
Muszyńska J. 22
Nagielski M. 24
Nastalska-Wiśnicka J. 122
Nodl M. 43
Noodt B. 16
Nowak Alicja Z. 30, 151
Oexle Otto Gerchard 42
Oliński P. 151
Olszewski W. 40
Paknys M. 26
Paringer Th. 47
Pawlikowska W. 23
Pelczar R. 151
Penczyńska-Głowańska A.
Penkala-Jastrzębska A. 175
Penot Guy 15
Pešek J. 17
Petryśak B. 51, 72, 197
Pisanko-Borowik A. 25, 60
Piwowarczyk E. 20, 165
Popiołek B. 22, 42, 95, 133, 134, 155, 169,
 175, 203, 208
Pośpiech A. 41, 173, 175, 198, 206, 207
Przybyłowicz O.M. 24
Rak P. 17, 21
Ratajova J. 18
Riabinin J. 20
Richard O. 47
Rok B. 132
Rusiecki M. 119, 125, 134
Rzemieniecki E. 23
Słomski M. 19
Sowina U. 19, 22, 54, 56, 94
Spáčilová L. 17
Stecki T.J. 141
Steindorff L. 135
Suchojad H. 21, 22, 24, 166
Surdacki M. 95, 116, 136
Szende K. 77, 79
Šliž N. 24, 25
Tandecki J. 91, 94
Tlapáková V. 18
Tollerton L. 47
Topolska M.B. 197
Trajdos T.M. 24
Turska K. 208
Vaitkevičiūtė V. 26
Varsackytė R. 26
Vasiliadis N. 151
Vilimas D. 26
Vovelle M. 15
Wadowski Jan Ambroży 142
Waszak S. 91
Węglorz J. 23
Wereda D. 23
Winnyczenko O. 24, 29
Wilczek-Karczewska M. 116, 166
Wiślicz T. 20
Witkowska A. 122
Włodarski M. 47
Wólkiewicz E. 20, 23, 24, 159
Wróbel E.E. 24
Wysmulek J. 24, 51
Zajac A. 36
Zaremska A. 9, 136, 169
Zielecka-Mikołajczyk W. 19, 25, 52, 60, 66,
 72, 89, 90, 112, 162, 165, 169, 186, 187,
 188, 198, 208
Żerek-Kleszcz H. 22
Żmigrodzka B. 21
Žuromskaitė B. 27

ПОКАЖЧИК МІСЦЕВОСТЕЙ *

- Авіньйон, м. на півдні Франції 15, 43
Австрія 17
Англія (Великобританія) 15, 47
Аршичин, с. Луцького пов. Влн, суч. с. Млинівському р-ну Рівненської обл. 85, 269
- Багнувате, с., суч. с. Турківського р-ну Львівської обл. 127
Белз, м., центр воєводства, суч. рц Червоноградського р-ну Львівської обл. 166 - домініканський костел 166
Берестейське воєводство 143, 319
Берестечко, м. Луцького пов. Влн, суч. м. Луцького р-ну Волинської обл. 36, 58, 278
Берестя (Брест), м., суч. обласний центр Білорусі 24, 320
Беч, м., суч. м. Горлицького пов. Малопольського воєв. Польщі 150
Бидгощ, м., суч. адмін. центр Куявсько-Поморського воєв. Польщі 56
Біла Криниця, місцевість у межах суч. м. Рівне 431
Білі Береги, с. в межах суч. м. Володимир-Волинський 38, 215, 240 - «дворець» білоберезький 183, 241
Білорусь 7, 24, 26, 36
Богемія 17
Болонія, м. в Італії 16, 43
Борохів, с. Луцького пов. Влн, суч. с. Ківерцівського р-ну Волинської обл. 273
Бохня, м., суч. адмін. центр Малопольського воєв. Польщі 93
Брацлавське воєводство 8
- Брно, м. історичний центр Моравії, суч. адмін. центр Південноморавського краю Чехії 17
Броди, м. Львівського пов. Рск, суч. м. Золочівського р-ну Львівської обл. 158, 178, 351, 359, 360
Будапешт (Буда), м., суч. столиця Угорщини 27, 79
- Варшава, м., столиця Польщі 24, 80, 91, 92, 155, 182, 317
Велике князівство Литовське 22, 23, 25, 26, 27, 47, 48, 60, 72, 80, 89, 198, 294
Великі Криневичі, с. Володимирського пов. Влн 390
Великопольща 19, 23, 24, 165
Венеція, м. в Італії 16, 43, 182
Вижва, м. Володимирського пов. Влн, суч. смт Стара Виживка, рц Волинської обл. 36, 38, 39, 217, 271, 272 - церква Св. Спаса 271
Відень, м., столиця Австрії 43
Вільно (Вільнюс), м., столиця Литви 24, 25, 26, 27
Войнич, м., суч. м. Тарновського пов. Малопольського воєв. Польщі 22
Волиця Порська, с. Володимирського пов. Влн; суч. с. Бортівка Голобсько-го р-ну Волинської обл. 38, 253
Володимир, повітовий центр Влн, суч. рц Володимир-Волинський Волинської обл. 38, 58, 84, 87, 90, 123, 132, 149, 162, 177, 215, 218, 225, 233-236, 239, 240, 287-289, 388-392

* Відсутні поклики на: Волинь, Волинське воєводство. Географічні назви передано сучасною українською мовою. Скорочено назви воєводств: Волинське – Влн, Київське – Квс, Руське – Рск. Інші скорочення див. у прикінцевому списку скорочень.

- домініканський монастир 391
 - Залужжя 388, 389
 - Зап'ятницьке передмістя 132, 149, 233
 - монастир Св. Спаса 145, 239, 240
 - острів Лопушний 234
 - Ринок 288
 - церква Св. Якіма і Анни 234
 - церква Св. П'ятниці 132, 149, 177, 233, 234
 - церква 12 Святих Апостолів 162, 288
 - церква соборна Успіння Пресвятої Богородиці 241
 - шпиталь руський 288
- Галицька земля 23, 24
- Гетьманщина 27, 30, 32, 33, 34, 47, 93, 94
- Глинськ, с., суч. с. Здолбунівського р-ну Рівненської обл. 402, 403
- Глушець, р. в межах суч. м. Луцьк 86, 258, 260
- Горохів, м-ко Луцького пов. Влн, суч. м. Луцького р-ну Волинської обл. 320
- Гродно, м., суч. обласний центр Білорусі 24, 25, 60
- Грушевичі, с. Володимирського пов. Влн; суч. с. Грушів Іваничівського р-ну Волинської обл. 241
- Гданськ, м. суч. адмін. центр Поморського воєв. Польщі 21, 92, 199
- Дедеркали, с. Кременецького пов. Влн; суч. с. Великі Дедеркали Кременецького р-ну Тернопільської обл. 404
- Длугошиї, с. Луцького пов. Влн, нині село Довгошиї Дубенського р-ну Рівнен. обл. 86, 350
- Домбровиця, с., нині село у гміні Ясткув Люблінського пов. Люблінського воєв. 244
- Дорогостаї, с. Луцького пов. Влн, нині с. Малі Дорогостаї Млинівського р-ну Рівненської обл. 155, 353, 402
- кармелітський монастир 155, 353, 402
- Дубно, м. Луцького пов. Влн, суч. рц Рівненської обл. 36, 58, 59, 63, 64, 65, 69, 79, 84, 89, 90, 101, 110, 111, 113, 114, 144, 147, 153, 155, 157, 162, 164, 180, 183, 184, 217-226, 228, 277-279, 281, 282, 284, 287, 301-303, 325, 330-332, 351, 377, 378-382, 386, 387, 396, 399-405, 414, 415, 433-438
- брама Луцька 101, 107, 284, 351, 380, 433
 - бернардинський монастир, костел 59, 65, 89, 144, 153, 155, 157, 159, 160, 282, 284, 287, 325, 379, 380, 396, 402
 - монастир Воздвиження Чесного Хреста 147, 351
 - монастир Вознесенський Спасо-Преображенський 147
 - Нова вулиця 377
 - Ринкова площа 180
 - Сурмичі, передмістя 113, 147, 330-332, 404, 414, 415
 - фарний костел 157, 159, 287, 396, 402
 - церква Св. Іллі, цвинтар 147, 162, 180, 302, 325, 380, 381, 433, 434, 435, 438
 - церква Св. Миколая, цвинтар 138, 147, 278, 279, 378, 434
 - церква Св. Спаса
 - церква Св. Юрія (Георгія) 105, 147, 387, 404
 - Широка вулиця 99, 278, 379, 403
 - шпиталь польський 163, 284, 287
 - шпиталь руський 98, 162, 163, 381
- Дубове, с. Володимирського пов. Влн, суч. с. Ковельського р-ну Волинської обл. 388
- Дятковичі, с. Луцького пов. Влн, суч. с. Дядьковичі Рівненського р-ну Рівненської обл. 336
- Ельблонг, м. суч. адмін. центр Ельблонзького воєв. Польщі 21, 199
- Єрусалим, м., суч. столиця Ізраїлю 373
- Житин, слобода побл. м. Рівне, суч. с. Рівненського р-ну Рівненської обл. 429, 432
- Жовква (Жолква), м. Рск, суч. м. Львівського р-ну Львівської обл. 287
- Жорнище, с. Луцького пов. Влн, суч. с. Луцького р-ну Волинської обл. 336, 370

- Журавники, с. Луцького пов. Влн, суч. с. Горохівського р-ну Волинської обл. 287
- Заславль, м. Кременецького пов. Влн, суч. м. Ізяслав Шепетівського р-ну Хмельницької обл. 34, 38, 39
- Пречистенський монастир 150
- Замостя, м. у Люблінському воєв. у Польщі 402
- бернардинський монастир св. Антонія 402
- шпиталь 402
- Західна Європа 9, 15
- Здітов (Zdzitow), с. побл. м. Берестя 320
- Затурці, с., суч. с. Володимир-Волинського р-ну Волинської обл. 402
- монастир Августинського ордену 402
- Іванків, м-ко Овруцького пов. Квс, суч. смт Київської обл. 168
- церква 168
- Італія 15, 47
- Кадань, м. в Чехії 17
- Казимеж, м., в межах суч. м. Краків 56, 79
- Кам'янець (Подільський), м., суч. Кам'янець-Подільський в Хмельницькій обл. 35, 84, 136, 334
- Канада 17
- Карпилівка, с. Луцького пов. Влн, суч. с. Луцького р-ну Волинської обл. 291, 367, 371
- Квасилів, с. Луцького пов. Влн, суч. с. Рівненського р-ну Рівненської обл. 426
- Кельн, м. в Німеччині 43
- Кисво-Печерська лавра, монастир 32, 154, 168
- Київ, м. 36
- Київське воєводство 8
- Клевань, м-ко Луцького пов. Влн, суч. смт Рівненського р-ну Рівненської обл. 38, 72, 88, 109, 113, 206, 216, 249, 250, 262, 336
- костел 249, 262
- шпиталь 249, 262
- Коблин, с. Луцького пов. Влн, суч. с. Дубенського р-ну Рівненської обл. 269
- Ковель, м. Володимирського пов. Влн, суч. рц Волинської обл. 36, 37, 59, 60, 68, 84, 87, 90, 110, 148, 156, 159, 160, 175, 179, 190, 215, 220-227, 231-233, 245, 310, 318-322, 342, 363, 364, 375-377, 382-386, 387, 388, 397-399, 400, 405, 406, 408, 422-424
- Глинянка, ріка 388
- Козячий ринок (Kozí Rynek) 385
- костел Св. Анни 87, 98, 142, 200, 237, 319
- Подглушець, передмістя 232
- Ринкова площа 175, 321, 387, 422, 423
- Спороцовська вулиця 232
- Турчинське дворище 96, 232
- церква Благовіщення Пресвятої Богородиці 148, 159, 161, 383, 386
- церква Введення в храм Пресвятої Діви Марії (соборна) 148, 156, 159, 160, 161, 199, 319, 364, 375, 400, 405, 422
- церква Воздвиження Чесного Хреста Господнього 148
- церква Воскресіння Господнього 148, 400
- церква Св. Миколая 148
- церква Св. Трійці 148
- шпиталь 164, 245, 310, 383, 424
- Козлин, м-ко Луцького пов. Влн, суч. с. Рівненського р-ну Рівненської обл. 36, 38, 39, 74, 78, 109, 202, 216, 248
- Ринок 248
- Колоденка, с. Луцького пов., суч. с. Рівненського р-ну Рівненської обл. 250, 413
- Колодне, с. Кременецького пов. Влн, суч. с. Збаразького р-ну Тернопільської обл. 385
- Колодниця, с. Луцького пов. Влн, суч. с. Ковельського р-ну Волинської обл. 177, 232, 383, 398, 410
- Коломия, м., суч. рц Івано-Франківської обл. 152
- домініканський монастир 152
- Констанц, м. в Німеччині 9
- Корець, м. Луцького пов. Влн, суч. рц Рівненської обл. 84, 340, 388

- Корнин, м-ко Житомирського пов. Квс, суч. смт Попільнянського р-ну Житомирської обл. 153
- церква Успіння Пресвятої Богородиці 153
- Королівська Пруссія 19, 22
- Корона Польська (Королівство Польське) 8, 19, 25, 47, 72, 80
- Коростишів, м-ко Житомирського пов. Квс, суч. м. Житомирського р-ну Житомирської обл. 168
- костел, церква 168
- Краків, м. суч. адмін. центр Малопольського воєв. Польщі 24, 25, 38, 43, 50, 54, 56, 79, 80, 136, 155, 165, 182
- Красилів, м. Кременецького пов. Влн, суч. рц Хмельницької обл.
- Кременець, м. центр повіту Влн, суч. м. Тернопільської обл. 38, 84, 87, 158, 178, 351
- Свято-Богоявленський монастир, братство 158, 352
- Креничі, с. Київського пов. Квс, суч. с. Обухівського р-ну Київської обл. 152
- Курник, м. Калиського воєв., суч. м. у Познанському пов. Великопольсько-го воєв. Польщі 36
- Лашки, с. Кременецького пов. Влн, суч. с. Морозівка Красилівського р-ну Хмельницької обл. 403
- Ленчицьке воєводство 89, 402
- Лешнів, с. побл. м. Дубно 63, 278
- Лешнів, Лещани, Лищани, с. Луцького пов. Влн, суч. с. Лище Луцького р-ну Волинської обл. 197, 278, 328, 336, 344, 362, 373
- Литва 18
- Ліон, м. у Франції 17
- Лондон, м., столиця Англії та Великої Британії 43
- Луцьк, м. центр повіту Влн, суч. обласний центр Волинської обл. 30, 34, 36, 84, 85, 86, 87, 137, 145, 155, 158, 159, 162, 163, 167, 180, 183, 195, 215-217, 220, 242, 243, 251-254, 258, 261, 265, 266, 272-275, 299, 308
- домініканський монастир, костел Св. Діви Марії 152, 155, 160, 161, 167, 252, 265-271, 268, 353
- єзуїтський колегіум 269
- Жидівська вулиця 267
- костел бернардинський 152, 167
- костел єзуїтів 86, 155
- костел кафедральний Св. Петра Павла 254, 268
- монастир Св. Бригіди 155, 167, 268
- Ринок 267
- церква, монастир Воздвиження Чесного Животворящого Хреста Господнього, шпиталь, школа, братство 30, 137, 138, 139, 145, 157, 158, 159, 163, 199, 258, 259, 308
- церква Вознесіння Господнього 145, 259
- церква Св. Дмитрія 145, 259
- церква Св. Іоанна Богослова 61, 74, 242, 243
- церква Св. Миколая 74, 242, 243
- церква Св. Покрови 145, 159, 275, 308
- церква Св. Трійці 145, 161, 266
- шпиталь Св. Духа 163, 273
- шпиталь Св. Лазаря 155, 163, 268, 273
- Львів, м. 24, 29, 34, 51, 56, 79, 80, 136, 261
- Галицьке передмістя 136
- церква Богоявлення Господнього 136
- Успенська церква, братство 136, 137
- Любек, м. в Німеччині 16, 43
- Люблін, м., суч. столиця Люблінського воєв. Польщі 153, 155, 167, 182
- костел Св. Духа 167
- монастир босих кармеліток 153
- монастир Св. Бригіди 167
- боніфратри 167
- францисканці 167
- Любомль, м., суч. рц Ковельського р-ну Волинської обл. 123
- Любче, с. Луцького пов. Влн, суч. с. Рожищенського р-ну Волинської обл. 251
- Магдебург, м. у Німеччині 52
- Малопольща 24, 150

- Маначин, м-ко, суч. с. Волочиського р-ну Хмельницької обл. 38, 72, 84, 106, 219, 295, 296
- Мацейов, м-ко Луцького пов., суч смт Луків Луцького р-ну Волинської обл. 142, 143, 164, 310
- францисканський костел 142, 310
 - шпиталь 164, 310
- Межигірський монастир 153, 154
- Межирич, с., суч. с. Межирич Острозького р-ну Рівненської обл. 402
- францисканський монастир 402
- Метельне, с. Луцького пов. Влн, суч. с. Луцького р-ну Волинської обл. 263, 336, 344
- Мильці (Milcze), с., суч. с. Старовижівського р-ну Волинської обл. 352, 399, 424
- Милецький монастир 157, 159, 161, 162, 352, 399, 406, 424
- Миляновичі, м. Володимирського пов. Влн, суч. с. Ковельського р-ну Волинської обл. 36, 38, 39, 60, 73, 97, 148, 215, 218, 227, 244, 246, 286, 421, 422
- церква Св. Покрови 60, 148, 286
 - церква Вознесіння Господнього 422
- Мінськ, м., столиця Білорусі 25, 36
- Мінське воєводство 190, 319
- Могилев, м. у Білорусі 188, 208
- Немиї, с., суч. с. Немія Могилів-Подільського р-ну Вінницької обл. 180, 273
- Нідерланди 47
- Німеччина 15
- Новий Биджов, м. суч. м. Чеській Республіці 17
- Новий Сонч, м. у Малопольському воєв. Польщі 93
- Новий Тучин див. Тучин Новий Новогрудський повіт 58
- Олика, м. Луцького пов. Влн, суч. смт Волинської обл. 35, 36, 57, 60, 67, 76, 80, 84, 86, 101, 102, 103, 107, 140, 141, 146, 156, 160, 161, 164, 178-180, 182, 200, 204, 205, 210-212, 215, 216-226, 246, 263, 264, 275-277, 280, 281, 289, 290-301, 303-307, 309, 311, 312, 316-318, 322-324, 326-330, 332-350, 352-363, 364-375, 392-395, 413
- академія (колегіум) 86, 142
 - Волька пробошовська 303, 329
 - Гуляньська вулиця 276, 277
 - Жидівська вулиця 101, 179, 180, 276, 311, 312, 348, 372, 373
 - Жуховська (Жуковська) вулиця на Залісоччі 305, 327
 - Завороття, передмістя 86, 99, 102, 103, 104, 146, 159, 162, 178, 179, 182, 206, 246, 264, 275, 276, 280, 290, 292, 293, 303, 306, 312, 324, 326, 330, 333, 335, 341, 345, 346, 349, 350, 353, 355, 358, 360, 361, 369, 370, 372, 373, 394
 - Залісоччя, передмістя 102, 103, 105, 142, 146, 160, 180, 185, 204, 298, 304, 306, 322, 327, 332, 338, 340, 344, 356, 365, 366, 368, 371, 374
 - костел Св. Петра і Павла, цвинтар 140, 142, 159, 312, 355, 362
 - костел Св. Трійці, колегіата, цвинтар 140, 141, 142, 155, 157, 160, 162, 167, 198, 206, 289, 294, 306, 307, 317, 353, 354, 360, 368, 369
 - ратуша 162, 299, 300, 354
 - Ринкова площа (Ринок) 86, 100, 179, 182, 301, 329, 338, 350, 354, 372, 373, 394
 - Ринок на Заворотті 353
 - Рудницька вулиця 96, 277, 326
 - Суха вулиця на Залісоччі 184, 309
 - Чоботарська вулиця на Заворотті 324, 394
 - церква Стрітення Господнього (Громнича) на Залісоччі 146, 160, 292, 305, 309, 322, 327, 343, 365, 367, 371
 - церква Св. Трійці на Заворотті, цвинтар, братство Св. Діви Марії 146, 156, 161, 162, 163, 264, 275, 280, 290, 292, 293, 301, 303, 311, 324, 326, 328, 333, 334, 335, 337, 343, 348, 356, 359, 360, 365, 373, 374
 - шпиталь Св. Духа на Заворотті 159, 161, 353

- шпиталь Св. Лазаря 164
- шпиталь руський Св. Трійці на За-
воротті 161, 353, 355, 365
- шпиталь Св. Хреста 74, 86, 161, 163,
167, 206, 299, 344, 353, 361, 392
- Шпитальна вулиця 179, 338, 356, 374
- Олькуш, м. суч адмін. центр Олькуського
пов. Малопольського воєв. Польщі 56
- Острог, м. Луцького пов. Влн, суч. м.
Рівненського р-ну Рівненської обл. 89,
129, 130, 154, 160, 177, 351
- Острозька волость Луцького пов. Влн 89
- Ошмяни, м., суч. рц Гроднеської обл.
Білорусі 25
- Паб'яніце, м. суч. адмін. центр Паб'я-
нецького пов. Лодзького воєв.
Польщі 22
- Пелча, Пелчі, с., суч. Повча Дубенсько-
го р-ну Рівненської обл. 333
- Перемишль, м. суч. адмін. центр Пере-
миського пов. Підкарпатського воєв.
22, 80, 150
- Підгірці, с., суч. с. Бродівського р-ну
Львівської обл. 404
- Підкамень, с., нині с. Бродівського р-ну
Львівської обл. 353, 402
- Пільзно, м., суч. м. у Дембіцькому пов.
Підкарпатського воєв. Польщі 17, 18
- Плешів, Пляшева Мала, с. Луцького пов.
Влн, суч. с. Радивилівського р-ну Влн
63, 278
- Подільське воєводство 35
- Познань, м. 24, 56, 80, 91, 92, 155, 182
- Полоцьк, м., суч. м. Вітебської обл. Біло-
русі 156, 338
- Францисканський монастир 156,
337, 338
- Польща 7, 18, 24, 25, 34, 36, 282
- Прага, м., столиця Чехії 18
- Пултуськ, м., суч. адмін. центр Пулту-
ського пов. Мазовецького воєв.
Польщі 85, 269
- Ратне, м., Холмської землі Рск, суч. смт
Ковельського р-ну Влн 38
- Ратчин, с. Луцького пов. Влн, суч. с. Ра-
чин Луцького р-ну Волинської обл.
38, 164, 218, 285
- церква Святих чудотворців Козьми
і Дем'яна 164, 285
- Ревель, м., суч. м. Таллін, столиця Естонії
17
- Регенсбург, м. у Німеччині 16
- Рівне, м. Луцького пов. Влн, суч. облас-
ний центр 36, 38, 71, 79, 93, 111, 143,
226-228, 250, 407, 408-413, 415-421,
424-433
- костел 143, 417
- Литовська вулиця 428
- Гарбарська вулиця 429
- Омелянська вулиця 419, 430
- Острозька вулиця 430
- церква Успіння Пресвятої Богоро-
диці 149, 413, 426, 431
- Широка вулиця 409
- Янушовська вулиця 430
- Річ Посполита 7, 9, 18, 21, 22, 23, 25, 27,
28, 31, 41, 47, 48, 50, 56, 58, 60, 80, 86,
87, 88, 89, 92, 94, 109, 116, 119-122, 136,
150, 151, 154, 165, 169, 180, 198, 208, 209
- Рожище, м-ко Луцького пов. Влн, суч. рц
Волин. обл. 265
- Рокитне, с. Володимирського пов., суч.
рц Рівненської обл. 319
- Рокичани, м. в Чехії 116
- Руське воєводство 28, 120
- Савчинське дворище pobl. м. Ковель 95,
232
- Сандомир, м., столиця воєв., суч. адмін.
центр Свентокшицького воєв.
Польщі 22
- Сандомирське воєводство 22, 166
- Серадз, м., столиця воєв., суч. адмін.
центр Серадзького пов. Лодзького
воєв. Польщі 22
- Сіена, м. в Італії 16
- Смідин, с. Володимирського пов. Влн,
суч. с. Старовижівського р-ну Волин-
ської обл. 156
- Сокаль, м., повітовий центр Белзького
воєв., суч. м. Червоноградського р-ну
Львівської обл. 155, 167, 289, 353

- бернардинський монастир 155, 167, 353, 402
- шпиталь 402
- Сокіл, м-ко Луцького пов. Влн, суч. с. Рожищенського р-ну Волинської обл. 38, 84, 155, 216, 254-256
- костел, шпиталь 155, 254, 255
- Сполучені Штати Америки (США) 18
- Стрий, м., повітовий центр Рск, суч. рц Львівської обл. 84, 146, 179, 221, 336, 337
- Сураж, м-ко, суч. м. Підляського воєв., Польща 92
- Сяноцька земля 23

- Тайкури, с., суч. с. Рівненського р-ну Рівненської обл. 250
- Тарнув, м., суч. адмін. центр Мало-польського воєв. Польщі 93
- Тоledo, м. в Іспанії 17
- Торунь, м., суч. адмін. центр Куявсько-Поморського воєв. Польщі 18, 25
- Трент, м. в Італії 122
- Тулуза, м. в Італії 43
- Турійськ, м-ко Володимирського пов. Влн, суч. рц Волинської обл. 38, 87, 216
- церква Св. Остафія
- Турія, ріка 95, 175, 232
- Турчинське дворище, побл. м. Ковель 95, 232
- Тучин Новий, м-ко Луцького пов. Влн, суч. с. Гошанського р-ну Рівненської обл. 38, 72, 143, 215, 246, 247
- костел 246, 247

- Україна 24, 25, 36, 123, 151, 188

- Форез, провінція у Франції 17
- Франція 15, 47

- Холм, м., столиця Холмської землі Рск, суч. повітовий центр Люблінського воєв. Польщі 340
- Хомськ, м-ко, суч. с. Дорогичинського р-ну Берестейської обл. Білорусі 343
- Хорлупи, с. Луцького пов. Влн, суч. с. Луцького р-ну Волинської обл. 344, 366
- церква Св. Спаса 366
- Хупків, с. Луцького пов. Влн, суч. с. Безрезнівського р-ну Рівненської обл. 247

- Центрально-Східна Європа 9, 11, 16, 17, 29

- Ченжковиці (Cieżkowice), м. Бецького пов. Краківського воєв., суч. м. Тарновського пов. Малопольського воєв. Польщі 56
- Ченстохова, м., суч. адмін. центр повіту Сілезького воєв. Польщі 22, 168
- монастир на Ясній Горі 168
- Чернчицький Спасо-Преображенський монастир 259
- Чехія 17, 18, 24, 25
- Чорненський Спасо-Преображенський монастир 158
- Чорторійськ, м-ко Луцького пов. Влн, суч. с. Старий Чорторійськ Маневичького р-ну Волинської обл. 340

- Швейцарія 15
- Шидловець, м., суч. адмін. центр Мазовецького воєв. Польщі 22

- Щебжешин, м., суч. м. Замоїського пов. Люблінського воєв. 68

- Яворівці (Jaworowcze), с. Кременецького пов. Влн, суч. с. Красилівського р-ну Хмельницької обл. 403

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

адамашк – гатунок шовкової тканини
аксамит (оксамит) – тканина з густим коротким ворсом з натурального шовку або штучного волокна
актикований – вписаний (повний текст документу) до судово-адміністративних книг
алкерик – (від *пол.* alkierz) комірка, комірчина
антецесор – попередник
алембик (олембик) – (від. *пол.* alembik) ручний перегонний апарат
армата – військове спорядження
артикул – стаття, параграф
аршин – міра довжини, дорівнює 0,71 метра
атлас – сорт коштовної гладкої цупкої шовкової тканини, глянсуватої із поліском з лицьового боку
ачколвек – хоча, незважаючи на щось
бавелниця (бавелница) – гатунок бавовняної тканини
байдак – великий човен
барзо – дуже
бачмаги – різновид взуття, чобітки з пласкою підошвою та халявою різної висоти
безпотомний – бездітний
бекешка – різновид зимової накидки, підбитої хутром
белине футро – хутро білки
белоголовский убор – жіноче вбрання
бидло – велика рогата худоба
биклага (баклага) – (від *там.* баклак) невеликий дорожній посуд з коротким горлом та вушками для одягання на ремінь
болница – притулок для бідних

боти – різновид взуття, чобітки з високими халявами
братанка – племінниця, дочка брата
братанич – племінник, син брата
бровар – пивоварня
брунатний – коричневий, каштановий, темно-жовтий
брушки – хутро з черева тварин
буда – господарсько-виробниче приміщення для виготовлення попелу
бурмистр – голова міської ради у містах з магдебурзьким правом
бурський – тканина (найчастіше шовк), виготовлена у м. Брусса (Туреччина)
бутас – 1) бочка, 2) пляшка, обплетена лозою
варовати – 1) стерегти, оберігати; 2) обумовлювати
вечистое (вічисте) право – споконвічне, стародавнє право
велебний – преподобний
видеркаф – (від *нім.* wiederkauf – викуп) різновид іпотечної форми кредиту, у результаті чого боржник передавав кредитору майно, яке служило гарантією повернення боргу, зберігаючи за собою право його викупу у визначений термін і за домовлену суму грошей
видимус – акт-випис із книг, сила юридичної доказовості якого рівноцінна акту-оригіналу
винниця – господарське приміщення для виготовлення спиртних напоїв
війт (войт) – голова міського суду у містах з магдебурзьким правом
вільчура – шуба з вовчого хутра
віно (вено) – придане: подарунок дружині від чоловіка після весілля, запис маєтності на користь дружини

влоський – волоський (італійський), виготовлений з сукна італійського виробництва

возний – судовий урядник, виконував функції посланця, був присутній при різного роду судових акціях, на сеймиках

волока – міра площі землі, на Волині близько 23,89 га

впрод – насамперед

вряд – уряд

вцале – цілком, повністю

вшакже – адже, хіба, проте

габіт – сутана, верхній довгий одяг римо-католицького духовництва, що носиться поза богослужінням

гаковниця – різновид вогнепальної зброї, важка рушниця крупного калібру

галун – подвійна сірчано-кисла сіль алюмінію, хрому, заліза і якого-небудь лужного металу або амонію, застосовувалася як дезинфікуючий засіб та при фарбуванні тканин

гапки – металеві зачіпки, що пришивалися проти петлі на одягу, і служили застібною

гарнець – міра об'єму рідин (3,2 літра) і сипких тіл (2,2 літра)

гарус – ґатунок кольорової вовняної тканини, виготовленої у м. Аррас (суч. Франція)

гафтки, гафлики – (від *нім.* Heft) невелика металева застібка для одягу

гвалтовне – насильно, свавільно

гвоздикова шуба – шуба, яка мала колір гвоздики (висушеної пуп'янки гвоздичного дерева, що вживалася як прянощі)

где-колвек – де-небудь

городничий – урядник, що наглядав за станом укріплень і постачання державних замків у ВКЛ

гривна – міра ваги, дорівнювала фунту, близько 200 г

гривня, гривня польська – грошова лічильна одиниця, складала 48 польських грошів

гарнець (кгарнец) – горщик
гермак (єрмак) – (від *тур.* ermek) щоденний чоловічий одяг, що носився вдома

геронки – глечики з надбитим або низьким горлом

двор, дворец – господарська садиба
дедич (дідич) – спадковий власник маєтку

дедичний (дідичний) – спадковий
декрет – вирок, рішення, постанова суду в кримінальних і цивільних справах

делія – довгопола верхня сукня з широкими рукавами, що заміняла плащ
дерга турская – турецька ковдра або килимок

децизія – рішення, ухвала
диспонувати – розпоряджатися
дідизна – спадок від діда

джерезка – (від *пол.* dziezka) діжка
днина поля – ділянка поля, яку можна було обробити протягом одного дня

добра – нерухоме майно
доживотний – пожиттєвий
дозрене – пильнування

должмит – боржник
доломан – вид верхнього чоловічого одягу, прикрашеного гудзиками і шнурами

дотичити – стосуватися
доходити – намагатися, старатися
драб – назва піхотинця у ВКЛ

дробезки – дріб'язок, дрібниці
духовник – духовний отець

дьякон (диякон) – третій чин у православному духовенстві, брав участь у здійсненні церковних таїнств

едваб – шовк

ендова – чаша або відкрита велика мідяна посудина (*давньорус.* братина) для зберігання хмільних (спиртних) напоїв та пиття

епанча: див. опанча

епитрахиль – (*грец.* епитραχιλιον – «те, що навколо шиї») приналежність бого-

службового облачення православного священника і єпископа – довга стрічка, що огинає шию і обома кінцями спускається на груди
ермак (ермяк): див. гермак

жабинець – напівдорогоцінний камінь зеленого кольору
жеби – щоб, якби
жедане – прохання
живот – життя
жупан – довгий верхній одяг з вузькими рукавами

завийкова шуба – виготовлена із завийків, шийного лисячого хутра
завирати (завірати) – містити; завіряти
завите, завито – без відстрочки, остаточно, обов'язково на певний час
запам'ятане – 1) запам'ятовування; 2) забуття

зарука – грошова сума, яку сторона зобов'язувалася сплатити у випадку порушення нею судового рішення

застава – масток, переданий кредиторові у тимчасове володіння для забезпечення боргового зобов'язання

заховане – збереження
зацний – поважний, шановний
зашт'я – суперечки
звада – сварка
зветшаний – застарілий
звлаща – особливо, власне
зем'янин (земенин) – шляхтич-землевласник

зипун – верхній одяг типу каптана (*рос.* кафтана), пошитого з грубого сукна, без комірця, розширений донизу, з довгими рукавами

злецати (злецити) – доручити, довірити
знамена – зарубки на деревах, власницькі знаки

золотий польський – грошово-лічильна одиниця, що складала 30 польських грошів

золотий червоний – назва золотих монет (дукат) вагою 3,5 грама

зройчатий – візерунковий
зуполний – повний, вичерпний, у повному складі
зуполні літа (суполние лета) – повноліття

кабат – (від *араб.* kaba) вид каптану або куртки, пошитий з різних тканин, замшу, шкіри, підшивався хутром. Кроїли з чотирьох цільних частин, злегка розширених знизу, застібувався спереду на гудзики. З часом крій спростився, часто носили без рукавів, іноді служив одягом для військових зі спеціальним захистом на груді

кадь – 1) міра об'єму, дорівнювала 4 л; 2) різновид посуду

кадлубка – посудина, виготовлена з колоди, що використовувалася для зберігання зерна

камінь (камень) – одиниця ваги, дорівнювала 32-50 фунтам (близько 16 кг), відповідала пуду; для зважування коштовних товарів, зокрема прянощів

канавац – (від *пол.* kanawac, kanawas, від *итал.* Canavaccio, Cannevaccio) недорога смугаста тканина з шовку

капітула (капітул) – колегіальний дорадчий орган при єпархіальному єпископі, відає всіма церковними справами, крім суду над духовенством

каразія – грубе просте сукно

кармазин – (від *итал.* carmesino, *пол.* karmazyn) гатунок дорогого якісного сукна червоно-багряного кольору з вовни

катанка – короткий верхній одяг (куртка), часто підбитий хутром і оздоблений петлицями

кафтан – каптан, жупан

каштелян – державний урядник з функціями нагляду за станом укріплень і постачання найкрупніших державних замків

кварта циновая – 1) кухоль; 2) міра рідких і сипких тіл (звичайно трохи більша за літр),

квит – відповідно оформлена розписка

кгарнец див. гарнець
 кгвалтовне див. гвалтовне
 кгеронки див. геронки
 келишок – маленький кубок для пиття
 кивер – (від *тур.* Кувуртак – скручувати) різновид чоловічих головних уборів, широка і висока шапка; 2) високий широкий жіночий чепець

кир – (від *нім.* Kerntuch, *пол.* kir)
 1) грубе сукно, що фарбувалося у різні кольори, найчастіше в сірий, чорний, червоний; 2) чорна тканина на випадок траурної церемонії; вживали на підкладку для верхнього і спіднього одягу

китайка – блискуча цупка тканина, яку завозили з Китаю, гатунок дешевої тафти

китлик – (від *нім.* Kittel) жіноче верхнє накриття, пошите з шовкових тканин або тонких вовняних, часто підшивалося хутром; спідниця, пошита з тонких тканин або полотна

ківш (ковш) – посудина, за місткістю близька до гарнця; виступала в якості звичаєвої міри

клейноти – тут: коштовності

кляштор – римо-католицький монастир

кнафель – (від *нім.* Knafel) різновид великого гудзика, що служив як оздоблена застібка для одяжі, вироблявся з різноманітних матеріалів – від дерева до дорогоцінного каміння, найчастіше мав круглу форму

кобат див. кабат

коберець – килимок

ковш див. ківш

колвек – як-небудь, колись

колдра – ковдра

колінський (коленський) – виготовлений у м. Кельн (Німеччина)

колнер – комір

колпак – висока циліндрична або конусоподібна шапка, обшита хутром

комора – 1) окрема будівля для зберігання речей, товару тощо; 2) приміщення в житловому будинку, де тримають

продукти харчування, хатні речі тощо;
 3) крамниця на ринку

ком'яга – найпоширеніший тип сплавного суда без щогл, прямокутної форми, неглибокої посадки, завдовжки від 17 до 24 м, завширшки до 10 м

коновки (коневка) – висока, здебільшого звужена вгорі кварта

копа грошів, копа литовська – грошово-лічильна одиниця = 60 литовських грошів

копеняк або кобеняк – (*угор.* көрпенуег, *пол.* korieniak) чоловічий верхній плечовий одяг, досить широкий, щоб можна було його зимою одягати поверх кожуха

корець – посуд; міра об'єму сипких тіл, містив 32 гарнці

корд – різновид холодної клинкової зброї з широким однолезовим клинком

коц – ворсовий пострижений однобічний килим

кошуля – сорочка

кревний – рідний

ктитор – (*грец.* κτήτωρ – будівничий, фундатор) особа, на кошти якої збудовано або заново убрано православний храм

кубок – великий келих, чара

куна – куниця

куничник – особа, обкладена податком (куничним) за право торгівлі харчовими продуктами

курта – синонім доломана у XVI ст., пізніше каптан на зразок кунтуша, але коротший

куфля – кухоль

куфтер – цупка шовкова тканина, гатунок камки

кухоль – 1) металева або череп'яна посудина з ручкою для пиття; 2) велика склянка для пиття

кучма (соболя) – висока шапка

лавник (присяжник) – міський присяганий урядник, член міського суду (лави) у містах з магдебурзьким правом

ладовничка – патронташ

лазуровий – відтінок блакитного кольору, яскраво-синій

ланцюшок – ланцюжок

леговати – заповідати, відписувати у спадщину

літра див. літра

лиштва – облямівка, обшивка верхнього одягу зсередини смугою тканини іншого кольору

лікоть (локоть) – міра довжини антропометричного походження; дорівнювала бл. 60 см

літник – жіноча легка сукня з тонкої матерії

літра (литра) – пакунок шовку або золотої пряжі вагою близько 240 г

локоть див. лікоть

лоханя – дерев'яна посудина для миття, вмивання

лоханка – посуд для миття

луб'є сагайдачне – чехол для стріл і лука, сагайдака

лунський, люнський – (*pol.* *luńskie, lundysz*) якісне лондонське (і загалом англійське), тонке сукно

лазуровий див. лазуровий

магдебурзьке право – (від *нім.* *Magdeburger Recht*) одна з найпоширеніших правових систем міського самоврядування у Центрально-Східній Європі у часи пізнього середньовіччя та раннього нового часу

малженство – шлюб

малжонка – дружина, жінка

малжонек – шлюбний чоловік

манеля – жіночий браслет

мармуровий – виготовлений із хутра чорнобурої лисиці

материзна – спадок по матері, що ділився порівну між усіма дітьми незалежно від статі, включав як нерухомість, так і рухоме майно

матухна – мати

маца – міра об'єму різних тіл, що дорівнювала 80-100 кг (літрам) або 20-25 гарців

медений – мідний

медница – 1) мідна посудина; 2) міра об'єму сипких речовин і рідини бл. 33,8 л

меновите – а саме, тобто

мниский стан – чернечий стан

можчерик (можчир, мозчер) – ступа

молодиця – молода жінка-наймичка

монисто – намисто, шийна прикраса

у вигляді нанизаних намистин

мосьондз (мосяжний) – латунь (сплав міді і цинку)

муравське сукно – моравське, виготовлене в Моравії, грубе сукно, натурального сірого кольору

мухаєр – вовняна тканина полотняного переплетення з камвольної вовни і волосу ангорської кози, переважно турецького виробництва

мушкет – старовинна рушниця великого калібру; ручна вогнепальна зброя з гнотовим замком. Калібр становив 20-23 мм, дальність стрільби до 250 м

навежоний – заражений хворобою

надцний див. недцний

начиння – побутові домашні речі, посуд

наперстик – 1) частина зброї, що захищає груди; 2) частина жіночої білизни, що підтримує груди, корсет

напротівко – проти

нарог – опудало птахів та звірів

наметець – намітка, покривало з тонкого серпанку, яким зав'язували поверх очіпка голову заміжні жінки

начинє домовое – посуд

недцний (надцний) – бідний, убогий

невіста (невеста) – жінка

ноженки – футляри для ножів

ножонці – ножиці

обваровувати – обумовлювати, забезпечувати, гарантувати

облежене – облога

обличне – особисто

облята – запис документа до судово-адміністративних книг для надання йому юридичної сили

обовател – обиватель, громадянин
 обчий – чужий
 овшем – авжеж, дійсно, звичайно
 одле (подле) – біля, близько
 однорядок – довгий однобортний
 верхній одяг без коміра з гудзиками
 ознаймити – оголосити, повідомити,
 сповістити
 оковитая горелка – горілка
 оксамит див. аksamит
 олембик див. alemбик
 олов'яник (оловеник) – олов'яна
 кружка
 опанча – широкий і довгий верхній
 одяг без рукавів, плащ
 опатрность – забезпечення
 опатровати – піклуватися, наглядати,
 забезпечувати
 острог – стіна на валу фортеці з зако-
 паних впритул у землю і загострених
 угорі стовпів
 остроги – шпори
 осьмак – українська назва польсько-
 го гроша, дорівнювала 8 литовським ди-
 наріям
 отменность – відмінність
 отчизна – спадщина по батькові
 отчич – спадковий землевласник
 охендожства – одежа, оздоблення,
 прикраси
 очевистий – очевидний
 очевисто – особисто

паламар – (*старогрец.* Παραмартиος –
 «приставник», «брамник») служитель
 православної церкви, який дзвонить у
 дзвони, співає на криласі і допомагає при
 богослужінні
 пахлакове сукно – (*нім.* Packlaken) гру-
 бе сукно домашнього виробництва
 палаш – холодна зброя з довгим, пря-
 мим і широким двосічним клинком на
 кінці, яка нагадує шаблю
 паметати – пам'ятати
 панагія – оздоблений прикрасами на-
 грудний знак православних єпископів із
 зображенням Богородиці, який носили
 на ланцюжку

панвия, панва меденая – сковорода
 паненский – жіночий
 пер облятам – (*лат.* per oblatam) шля-
 хом запису до судово-адміністративних
 книг
 пивниця – льох, підвал
 пинези (пенези) – гроші
 півчамарок (або чамарка) – верхня
 сукня, що застібалася під шиєю. Мала ба-
 гато різних прикрас і шнурів, стягнутих
 на шиї і талії
 плахоть (плахта) – 1) жіночий одяг
 замість спідниці; 2) картата декоратив-
 на тканина; 3) простирадло, покривало
 плеснивий конь – світло-сірий, сивий,
 попелястий
 пляц – незабудована земельна ділянка
 повіт – адміністративно-територіаль-
 на одиниця воєводства
 подлейший – гірший, нижчої якості
 подлуг – згідно з
 пожиток – користь
 полавочники – невеликі лави у жит-
 лових будинках
 полгак (пулгак) – різновид ручної вог-
 непальної зброї з коротким стволом
 полнити – виконувати
 половий – про масть тварини: жовто-
 сірий
 полог – покривало або фіранка для
 накриття ліжка
 полубочки – тара, що дорівнювала
 місткістю половини бочки = від 36 до 122
 гарнців
 поминник – пом'яник або синодик,
 невелика книжечка, де записувалися для
 молитовного поминання імена померлих
 поневаж – оскільки
 попелица – хутро білки
 посаг – придане, майновий або гро-
 шовий внесок родини нареченої в нову
 сім'ю; становило частину сімейного май-
 на, яке виділялося дочці, коли вона вихо-
 дила заміж
 посесія – (від *лат.* possessio) форма
 земельного орендного володіння

посесор – власник
посполитое право див. право посполите

поставець сукна – сувій тканини; довжина різних тканин у поставі коливалася залежно від особливостей їх виробництва від 20 до 80 ліктів

потомок – нащадок

поцтивий (почтивий) – поштивий

право посполите – сукупність загальнообов'язкових норм, встановлених або санкціонованих державою

през – через

преречоний – згаданий

прилбица – різновид шолому

прироженец – уродженець

присяжник див. лавник

приточити справу – навести як доказ, послатися

простири – простирадла

пудро – скринька, футляр

пуклики – (від *старочес.* pukliki) оздоблена бляшка, оздоблений елемент металевго пояса

пуклястий – оздоблений металевий пояс

пулени – (від *франц.* Poulaine, *пол.* siźmu) чоловіче взуття з довгими носками, частина вбрання заможних людей у середньовіччі. Батьківщина «носатого» взуття – Бургундія XIV ст.

пунтали – дрібні металеві оздоби у вигляді листочків, розеток, які нашивалися на одяг

пунцовий – (від *итал.* ponso, *punzo*, *wloskie ponso*) темночервоний колір

райца (радца) – присяглий міський урядник, член міської ради у містах з магдебурзьким правом

ратуша – головна будівля органів міського самоврядування у містах з магдебурзьким правом

реквировати – розпитувати; вести опит чи слідство; добиватися повернення захопленого майна або речей

рекуперовати – відібрати, повернути

римар – ремісник, який обробляв шкіри та хутра

ринштунок – озброєння, військове спорядження

рогатина – холодна зброя у вигляді ножа, насадженого на довгий дерев'яний держак, бл. 2 м завдовжки

розмисл – роздум, розважання

рондзик – кінська військова блискача збруя

рострухан – великий, багато оздоблений срібний кухоль

ротмістр – ранг у війську ВКЛ, поміж поручником і полковником

рура мушкетная – ствол

ручник – рушник

ручниця – рушниця

сагайдак – 1) (*монг.*) лук зі стрілами; 2) шкіряна сумка (чохол або футляр) для лука і стріл

сап'ян (саф'ян) – тонка м'яка фарбована шкіра

саян – 1) чоловічий каптан з широким декольте, пошитий згідно з волоською модою; 2) широка жіноча сукня, пошита в складку за тим же зразком

свєсть – сестра дружини

святость – релікварій

сермяга – свита з дешевого сірого сукна

сестрєнець – племінник, син сестри

сibirка – хутро куниці

сивий – сірий

сигнет – перстень з особистою печаткою

скарбний – титул земського урядника

скура – шура

скутечне – вдало, успішно

скуток – наслідок

славєтний – сталий епітет на означення міського урядника

слушность – справедливість, істина

сполучний – суспільний

сорокоуст – щоденна церковна служба протягом 40 днів після смерті

статєчне – твердо, непорушно, постійно

статки – рухоме майно, власність
стрелба – різного роду вогнепальна зброя

сукман – чоловічий суконний верхній одяг з довгими розширеними донизу полами, свита

сукцесор – спадкоємець

табін (табіновий) – цупка шовкова тканина

тарели – тарілки

тканка жемчужная – намисто з перлів

товалня – (від *итал. tovaglia*) від XVI ст.

різновид широкого рушника

топор – сокира, різновид бойової зброї

трибунальний головний суд – Головний Люблінський трибунал, вища судова апеляційна інстанція для Малої Польщі й українських земель у складі Речі Посполитої

трибуховий доломан – не вартий уваги, старий, зношений доломан

трицезима – (*старопол. Trycezuma*) 30 заупокійних служб, що відправлялись щодня за душу померлої особи за понесені випробовування (покарання) у чистилищі.

тузин – дюжина, 12 штук

туркусовий – бірюзовий

турский – турецький

уистити (уїстити) – зобов'язати, пообіцяти

умоцований – уповноважений

уприйме – прихильно

урожоний – шляхетний

установичне – постійно, весь час

установичний – постійний, звичайний

утерфин – ґатунок тонкого якісного сукна

фалендиш – ґатунок тонкого сукна англійського або голландського виробництва

фанти – коштовності, прикраси

фаска – 1) бочка місткістю близько 30 кварт; служила головним чином для виміру масла

ферезія – довга верхня неприталена сукня, з широкими рукавами, з висячим з тилу коміром

фільварок – господарський комплекс, орієнтований на виробництво продукції на ринок

фороба – хвороба

фрижки (*старопол. fryga, fryzka, fryza*) – вид коміра, пошитого з тонкого полотна, зазвичай обшитого мереживом

цвілих (цвилих, цвелех) – різновид бавовняної або льняно-бавовняної тканини з начосом, що вироблялася в містах Сілезії і Малопольщі

цевок сребра – (від *пол. cewka*) катушка або моток зі срібною ниткою

цина – вироби або предмети, покриті оловом, вироблені з олова

цирограф (цегограф) – документ, розписка

цнотливий – чесний, добропорядний

цорка – (від *пол. córka*) дочка

чамара (чамор) – верхня сукня, довга до землі з рукавами; іноді для утеплення підшивали різним хутром

чамарка: див. півчамарок

чамлет (чемлет) – легке ворсисте сукно або матерія, тканина з верблюжої вовни челядь – дворові люди, що жили і працювали в будинку, господарстві пана; прислужники

чепражка (чапражка, чапрага) – великий гудзик (гуз), для застібання верхнього одягу

червець – барвник червоно-пурпурного кольору

черлений – темно-червоний

чинкотор – пояс із напівшовкої або бавовняної тканини

чимбур (чембур) – довгий поводок вуздечка, на якому водять або за який прив'язують коня

чинш – податок, плата за користування землею

чіжми див. пулені

чоботар – ремісник, що шив і ремонтував чоботи та інші види взуття

чоломбите – подання скарги, прохання

шати – багате святкове вбрання

шафувати – порядкувати, зберігати, розпоряджатися чимось

шафунок – 1) розпорядження; 2) витрата

швибедин (швебинське) – сукно, виготовлене у м. Свєбодзин (Польща)

шеляг – давня польська й українська назва соліда – срібної, білонової, мідної розмінної монети

шиптуховий (шаптуховий) – 1) привозне сукно; 2) з кускового сукна

шкерлетовий (шкарлат) – один із найдорожчих гатунків тонкого сукна пурпурно-червоного кольору

шлик – кругла шапка, обшита хутром

шпитал – притулок для хворих і старців

юхть (юхта) – сорт грубої шкіри, одержуваний особливою обробкою шкур великої рогатої худоби, коней, свиней

який-колвек – який-небудь

ялмужна – милостиня, пожертва

яничарка – довгоствольна рушниця з кременевим ударним замком іспано-мавританського типу. Запозичена козаками в турецьких яничарів. Була поширеним типом ручної вогнепальної зброї у запорожців

янкгель – ангел

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

адв. – адварот (білор. м.)
арк. – аркуш
воєв. – воєводство
воп. – вопіс (білор. м.)
гр. – гріш польський
гр. лит. – гроші литовські
док. – документ
зв. – зворот
зол. – золоті польські
й.к.м. – його королівської милості
кр. мл. – королевскои милости
л. – лист
м. – місто
м-ко – містечко
мкф – мікрофотокопія (мікрофільм)
напр. – наприклад
обл. – область
оп. – опис
опубл. – опубліковано
пов. – повіт
р. – рік
рр. – роки
рц – районний центр
с. – село
св. – святий
спр. – справа
ст. – століття
суч. – сучасний
ф. – фонд

A. – Anno
JeMci, JMści – Jego Miłości
КНKM – Kwartalnik Historii Kultury
Materialnej
m. pr., m. pria – mano propria
p. – pana
PNM Panny Najświętszej Marii
r.w. – ręką własną
Św. – Święty
xcia – xiążęcia
v – verso

ВКЛ – Велике князівство Литовське
ЛННБ – Львівська національна нау-
кова бібліотека ім. Василя Стефаника
НБУВ. IP. – Національна бібліотека
України ім. В.І. Вернадського НАНУ.
Інститут рукопису
НГАБ – Національні гістарычны
архів Беларусі в Мінску
ЦДІАУК – Центральний державний
історичний архів України у Києві

ANK – Archiwum Narodowe w Krakowie
BK – Biblioteka PAN w Kórniku
КНKM – Kwartalnik Historii Kultury
Materialnej

ПЕРЕЛІК СЛІВ ПІД ТИТЛАМИ

Б҃гомъ – Богомъ
Б҃гу – Богу
Б҃жого – Божого
Б҃жои – Божои
Г҃да Б҃га – Господа Бога
г҃дна – господина
г҃ршеи – грошеи
г҃дрьские – господарьские
д҃нь – день
д҃ши – души
Д҃ха – Духа
Ис. Х҃а – Иуса Христа
Ис. Х҃ва – Иуса Христова
кн҃жатемъ – княжатемъ
мл҃стивыи – милостивыи

мл҃сть – милость
мн҃стыревъ – монастыреве
м҃сца – мѣсеца
нш҃ое – нашео
пна – пана
пнеи – панеи
пнзи – пенези
пнъ – панъ
Св҃того – Святого
С҃на – Сына
С҃пса – Спаса
Хр҃стви – Христови
цр҃кви – церкви
чл҃вка – человека
ч҃сы – часы

СПИСОК ІЛЮСТРАЦІЙ

1. Муза Калліопа – покровителька епічної поезії і науки. Дереворит з панегірика Яна Островського на шлюб князя Януша Острозького «*Erithalamion de nuptiis*» (Краків, 1597) // Бібліотека Ягеллонського університету, Відділ стародруків, № 4669. На с. 44: Янгол // ЦДІАУК. Ф. 127, оп. 1012, спр. 211, арк. 39.
2. Фрагмент Литовського Статуту 1566 р.
3. Фрагмент Литовського Статуту 1588 р.
4. Groicki В. «*Artykuły prawa majdeburskiego...*». Титульний аркуш видання 1629 р.
5. Groicki В. «*Porządek sądów miejskich...*». Титульний аркуш видання 1629 р.
6. Єврей і гайдук. Польський дереворит початку XVII ст. // Karol Badecki. *Hajduk Mikłusz odmienia ort u Żyda*. Kraków, 1622 // *Pamiętnik Literacki*. 1916. Т. 14, nr 1-4. S. 112-117.
7. Дубенський замок. Сучасне фото.
8. Писар. Сцена суду. Фрагмент деревориту анонімного автора зі стародруку Ульріха Тенглера (Аугсбург, 1512) // *Wina i kara. Sprawiedliwość w grafice europejskiej XVI–XIX wieku*. Kraków: Międzynarodowe Centrum Kultury, 2009. S. 137.
9. Каламар // Жолтовський П. М. *Художнє життя на Україні в XVI–XVIII ст.* Київ: Наукова думка, 1983. С. 104.
10. Тестамент рівненської міщанки Феськи Кондрихи. 1694 р. // ЛННБ. Відділ рукопису. Ф. 91, спр. 44, арк. 156.
11. Тестамент рівненської міщанки Феськи Кондрихи. Зворот // ЛННБ. Відділ рукопису. Ф. 91, спр. 44, арк. 156 зв.
12. Тестамент рівненського міщанина Васька Пушкаря. 1691 р. // ЛННБ. Відділ рукопису. Ф. 91, спр. 44, арк. 49.
13. Фрагмент тестаменту дубенського міщанина Матвія Зайчика з підписами заповідача (хрестика) і свідків // НГАБ. Ф. 694, оп. 7, спр. 816, арк. 71 зв.
14. Торговці. Малюнок з хроніки Ульріха Ріхенталя (Ulrich Richental. *Chronic des Conzils zu Konstanz. Augsburg, 1483*) // Ульяновський В. *Князь Василь-Костянтин Острозький: історичний портрет у галереї предків та нащадків*. Київ: ВД «Простір», 2012. С. 732.
15. Замки висячі та ключ. XVII ст. // Ульяновський В. *Князь Василь-Костянтин Острозький...* С. 755.
16. Знаки старшин цехів. XVII ст. // Ульяновський В. *Князь Василь-Костянтин Острозький...* С. 754.
17. Ножиці. XIV ст. // Ульяновський В. *Князь Василь-Костянтин Острозький...* С. 755.
18. Сільськогосподарські роботи. Гравюра XVII ст. // Ульяновський В. *Князь Василь-Костянтин Острозький...* С. 728.
19. Жнива. Гравюра XVII ст. // Ульяновський В. *Князь Василь-Костянтин Острозький...* С. 734.
20. Повітова річпосполитська шляхта. Малюнок анонімного художника XVIII ст. // https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Szlachta_in_costumes_of_the_Voivodeships_of_the_Polish-Lithuanian_Commonwealth.PNG?uselang=ca

21. Зустріч двох шляхтичів. Малюнок XVII ст. // Жолтовський П. Художнє життя на Україні... С. 91.

22. Хорунжі. Аматорські малюнки XVII ст. // Жолтовський П. Художнє життя на Україні... С. 96.

23. Подружня згода. Гравюра XVII ст. // Cezare Ripa. Ikonologia. Przełożył I. Kania. Kraków, 2002. S. 212.

24. Обряд вінчання // ЦДІАУЛ. Ф. 201, оп. 4а, спр. 1, арк. 10. Опубл.: Жолтовський П. Художнє життя на Україні... С. 107.

25. Іван Паєвський. Портрет Євдокії Жоравко з дітьми 1696 р. // Жолтовський П. Художнє життя на Україні... С. 152.

26. Вінчання. Віньетка з метричної книги церкви Різдва Пресвятої Богородиці с. Пінчуки Київського воєв. (1730–1764 рр.). Туш, перо // ЦДІАУК. Ф. 127, оп. 1012, спр. 113.

27. Вінчання. Шмуцтитул метричної книги Успіння Пресвятої Богородиці с.Триліси Васильківського пов. Київського воєв. (1775–1796 рр.). Туш // ЦДІАУК. Ф. 127, оп. 1012, спр. 418, арк. 68.

28. Обряд вінчання. Мініатюра з метричної книги церкви Св. Параскеви с. Веприк Васильківського пов. // ЦДІАУК. Ф. 127, оп. 1012, спр. 379, арк. 90.

29. Народження дитини. Віньетка з метричної книги церкви Святого Михаїла с. Більчин Острозького пов. Волинської губ. (1816–1846 рр.). Акварель. // ЦДІАУК. Ф. 127, оп. 1012, спр. 1418, арк. 11.

30. Хрещення дитини. Мініатюра з метричної книги церкви Св. Параскеви с. Веприк Васильківського пов. // ЦДІАУК. Ф. 127, оп. 1012, спр. 379, арк. 2.

31. Засідання суду. Гравюра XVII ст. // Ульяновський В. Князь Василь-Костянтин Острозький... С. 402.

32. Смерть. Ілюстрація до книги Савонароли «Настанови у мистецтві доброго помирання» (Флоренція, 1497) // Гуревич А.Я. Культура и общество средневековой Европы глазами современников. Москва, 1989. С. 192.

33. Титульна сторінка «Требника» Петра Могили 1646 року.

34. Портрет митрополита Петра Могили.

35. Волинська Богоматір (Одигітрія) з церкви Покрови в Луцьку. Кінець XIII – початок XIV ст. Національний художній музей України // Ульяновський В. Князь Василь-Костянтин Острозький..., кольорова вклейка с. XXXII.

36. Чудотворна ікона Межирицької Богородиці XVI ст. // Ульяновський В. Князь Василь-Костянтин Острозький... С. 904.

37. Тріумф смерті. Джордж Пенч. 1537–1541 (Triomf van de Dood, Georg Pencz, 1537–1541).

38. Ганс Себальд Бехам. Страшний суд. Гравюра XVI ст.

39. Зважування гріхів. Фрагмент ікони Страшного суду церкви с. Багнувате Турківського р-ну Львівської обл.

40. Страшний суд, Кам'янка-Бузька. Фрагмент ікони.

41. Страшний суд. Фрагмент ікони. Острог, перша половина XVII ст. // Кузьмин Е.М. XI Археологический съездъ въ Кіевъ // Искусство и художественная промышленность. Санкт-Петербург, 1899. № 14. С. 72-73.

42. Лицар і смерть. Аматорський малюнок 1670 р. // Жолтовський П. Художнє життя на Україні... С. 104.

43. Запис членів роду й близьких князя К.І. Острозького до Дубенського пом'яника. XVI ст. // Ульяновський В. Князь Василь-Костянтин Острозький... С. 109.

44. Львівські братчики. Аматорський малюнок XVII ст. // Жолтовський П. Художнє життя на Україні... С. 98.

45. Реєстр луцьких братчиків середини XVII ст. // ЦДІАУК. Ф. 220, оп. 1, спр. 628, арк. 1.
46. Пом'яник Луцького братства // НБУВ ІР. Ф. 30, спр. 50, арк. 1–111. Опубл.: Пом'яник. Волинське крайове Братство святого Апостола Андрія Первозваного (Луцьке Хрестовоздвиженське). Від року Божого 1618-го і далі / Ред. О. Бірюліна, А. Бондарчук, М. Хілько. Луцьк, 2000.
47. Костел Св. Петра і Павла. Олика. Сучасне фото.
48. Вид Олики, костел Св. Трійці, колегіата. Гравюра XIX ст.
49. Костел Св. Антонія. Рівне, фото 1930 р.
50. Бернардинський монастир. Дубно. Сучасне фото.
51. Покровська церква. Луцьк. Гравюра середини XIX ст.
52. Церква Св. Юрія. Дубно. Сучасне фото.
53. Свято-Введенська церква. Ковель. Сучасне фото.
54. Жалобна процесія похорон. Гравюра майстра Іллі у виданні «Требник...» (Київ, 1646) // Степовик Д.В. Українська графіка XVI–XVIII ст. Еволюція образної системи. Київ, 1982. С. 58.
55. Похоронна процесія. Віньєтка з метричної книги церкви Різдва Пресвятої Богородиці с. Пінчуки Київського воєводства (1730–1764 рр.). Туш, перо // ЦДІАУК. Ф. 127, оп. 1012, спр. 113.
56. Похоронна процесія. Шмуцтитул метричної книги Успіння Пресвятої Богородиці с. Триліси Васильківського пов. Київського воєв. (1775 р.) Туш // ЦДІАУК. Ф. 127, оп. 1012, спр. 418, арк. 52). http://cdiak.archives.gov.ua/v_miniatyury.php
57. Луцька Братська церква. Ернст Унгарт з Відня 1916 р. // З архіву Музею історії Луцького братства, м. Луцьк.
58. Апостол і Євангелія. Братська друкарня 1640 р. // З архіву Музею історії Луцького братства, м. Луцьк.
59. «Книги справ брацких луцких при церкви Ставропигиу...». Луцьке братство, 1620-ті рр. // З архіву Музею історії Луцького братства, м. Луцьк.
60. Стара жебрачка з монетою. Мідерит Жака Кальо з циклу «Жебраки» (1622–1623). Британський музей, Лондон.
61. Королівський привілей Олександрові Мозеллі, 11 XII 1645 // ЦДІАУК. Ф. 220, оп. 1, спр. 143.
62. Церковне начиння XVI–XVII ст. // З фондів Національного заповідника «Києво-Печерська лавра».
63. Надгробок Софії з Тарновських княгині Острозької в Тарновському костелі. 1570 р. Сучасне фото.
64. Срібна з позолотою лампада. Перша чверть XVII ст. Аугсбург. Музей історичних коштовностей України // Ульяновський В. Князь Василь-Костянтин Острозький..., кольорова вклейка с. XXXVII.
65. Похоронна процесія // Де ля Флиз. Альбоми. Т. 1. Київ, 1996. С. 71.
66. Міське життя в гравюрах кінця XVI ст. // Ульяновський В. Князь Василь-Костянтин Острозький... С. 740.
67. Зразки житлових будівель // Łoziński W. Życie polskie w dawnych wiekach. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1958. S. 295.
68. Зразок кахлів XVII ст., м. Дубно // З фондів МГНО «Дубенський археологічний осередок»
69. Скриня XVII ст. // З фондів Музею-заповідника «Олеський замок». Сучасне фото.
70. Скриня 1745 р. // З фондів Музею-заповідника «Олеський замок». Сучасне фото.
71. Костюми заможних городян. Реконструкція // Ніколаєва Т. Історія українського костюма. Київ, 1996. С. 44, 46.

72. Гаплики для одягу XVII ст. // З фондів МГНО «Дубенський археологічний осередок».

73. Наперстки і голка XVII ст. // З фондів МГНО «Дубенський археологічний осередок».

74. Жіноче вбрання з коштовним поясом з випуклими металевими бляшками, нашитими на шкіру. На голові – брамка-обруч. XVI ст. // Gutkowska-Rychlewska M. Historia ubiorów. Wrocław-Warszawa-Kraków, 1968. S. 428.

75. Перстень. XV ст. // Ульяновський В. Князь Василь-Костянтин Острозький... С. 239.

76. Золотий сигнет // З колекції Музею Шереметьєвих.

77. Срібні гудзики // <https://ua.waykun.com/articles/istorija-gudziki.php>

78. Коштовні гудзики // <https://ua.waykun.com/articles/istorija-gudziki.php>

79. Поясні прикраси XVII ст. // Ульяновський В. Князь Василь-Костянтин Острозький... С. 760.

80. Види зброї XVI–XVII ст. // Wołdyriew A. Produkcja i koszty uzbrojenia w Polsce XVI wieku. Warszawa, 2005, il. nr 14; Matuszewski R. Muszkiety, arkiebuzy, karabiny... Warszawa, 2000. S. 61.

81. Срібна з позолотою чарка XVII ст. Музей історичних коштовностей України // Ульяновський В. Князь Василь-Костянтин Острозький..., кольорова вклейка с. XXXVIII.

82. Срібний з позолотою кухоль. Середина XVII ст. Музей історичних коштовностей України // Ульяновський В. Князь Василь-Костянтин Острозький..., кольорова вклейка с. XXXVIII.

83. Столова тарілка і миска XVII ст. // З фондів МГНО «Дубенський археологічний осередок».

84. Золотий шинкар. Малюнок з метричної книги церкви Пресвятої Трійці м-ка Куземина Гадяцького полку // ЦДІАУК. Ф. 127, оп. 1012, спр. 12, арк. 83 зв.

85. Борги. Алегорія. Гравюра XVII ст. // Cezare Ripa. Ikonologia. Przełożył I. Kania. Kraków, 2002. S. 24.

86. Єврей-орендар. Маргінальний малюнок в актовій книзі 1748 р. // Жолтовський П. Художнє життя на Україні... С. 98.

87. Голосіння людності різного стану над померлим кредитом. Сатиричний дереворит середини XVII ст. // Lament różnego stanu ludzi nad umarłym kredytem (ok. 1655) / Tekst K. Grodziskiej, W. Waleckiego. Kraków, 2000.

Ілюстрації до шмуцтитулів:

До розділу 1: Наука. Гравюра XVII ст. // Cezare Ripa. Ikonologia. Przełożył I. Kania. Kraków, 2002. S. 105.

До розділу 2: Навчання. Гравюра XVII ст. // Cezare Ripa. Ikonologia... S. 374.

До розділу 3: Фрагмент ікони Страшного суду з с. Багнувате Турківського р-ну Львів. обл. другої третини XVI ст. Львівський музей українського мистецтва // Історія українського мистецтва. Київ: Наукова думка, 1967. Т. 2. С. 257.

До розділу 4: Похорон Агафії Климихи. 1722 р. Малюнок з метричної книги // ЦДІАУК. Ф. 127, оп. 1012, спр. 12, арк. 84.

До розділу 5: Європа. Гравюра XVII ст. // Cezare Ripa. Ikonologia... S. 388.

Додатки: Смерть. Гравюра XVII ст. // Cezare Ripa. Ikonologia... S. 384.

БІБЛІОГРАФІЯ

Архівні джерела:

Центральний державний історичний архів України в м. Києві

- Ф. 23: Магістрат м. Луцьк, оп. 1, спр. 1
Ф. 25: Луцький городський суд, оп. 1, спр. 41, 89, 103, 112, 131, 133, 160, 183, 300, 340, 354, 390, 399, 401, 403, 407, 410, 412
Ф. 26: Луцький земський суд, оп. 1, спр. 31
Ф. 27: Володимирський земський суд, оп. 1, спр. 8, 15, 24
Ф. 28: Володимирський городський суд, оп. 1, спр. 17, 18, 20, 23, 89, 126, 129
Ф. 31: Магістрат містечка Ратне, оп. 1, спр. 1, 2, 3
Ф. 32: Магістрат містечка Вижда, оп. 1, спр. 1, 2.
Ф. 33: Магістрат м. Дубно, оп. 1, спр. 1, 2, 6, 7, 10, 11, 12, 13
Ф. 35: Магістрат м. Ковель, оп. 1, спр. 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10
Ф. 220: Колекція документів, зібраних Київською археографічною комісією, оп. 1, спр. 100, 143
Ф. 1237: Магістрат містечка Олика, оп. 1, спр. 1, 4, 6, 7
Ф. 1400: Магістрат м. Берестечко, оп. 1, спр. 1
Ф. 1401: Магістрат містечка Миляновичі, оп. 1, спр. 1.
Ф. 2073: Колекція документів з історії волинських монастирів і Луцького братства, оп. 1, спр. 43.

Львівська національна наукова бібліотека ім. Василя Стефаника.

Відділ рукописів

- Ф. 91: «Радзівінські», спр. 44. Книга міської ради м. Рівне, т. 2, 1691–1699.

Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі у г. Мінск

- Ф. 694 «Радзівілы», вопис 7, адз. 816

Archiwum Narodowe w Krakowie, Archiwum Sanguszków. Rękopisy, nr 27

Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie. Oddział rękopisów, sygn. 262

Biblioteka Muzeum Narodowego im. Czartoryskich w Krakowie. Oddział rękopisów. Pergaminy, sygn. 980.

Biblioteka PAN w Kórniku. Oddział rękopisów

- Akta spraw karnych i cywilnych miasta Ołyki, sygn. 01204. Mf BK nr 2184

Опубліковані джерела:

Акты Виленской археографической комиссии. Т. VII, Вильна, 1874. Ч. II А. 704 с.
Архів української церкви. Серія 2. Джерела. Вип. 1. Історія Луцького братства та братського монастиря 1617–1833 років / укл. М. Довбищенко. Луцьк: «Терези», 2014. 688 с.

Василь Загоровський. Духовное завѣщаніе. Наставленіе дѣтям и правила для их воспитанія... // Українська література: апокрифи, агіографія, паломницькі твори, полемічні твори, перекладні повісті, поетичні твори / ред. В. Л. Микитась. Київ: Наукова думка, 1988. С. 167-182. Режим доступу: <https://archive.org/details/UkrainskaXIVXVI/page/n541/mode/2up>

Галатовський Іоанікій. Наука, альбо способ зложення казання. Режим доступу: http://litopys.org.ua/old17/old17_04.htm

Голубев С.Т. Древний помянник Киево-Печерской лавры. // Чтения в Историческом обществе Нестора-летописца. Кн. VI. Киев, 1892.

Де-Вітте Е.Й. Древний помянник Киево-Михайловского (Златоверхого) монастыря (XVI–XVII вв.) // Чтения в Историческом обществе Нестора-летописца. Киев, 1903. Кн. 17. Вып. 1. С. 3-32; Вып. 3. С. 33-48; Вып. 4. С. 49-64; Киев, 1904. Кн. 12. Вып. 1. С. 65-76.

Копистенський Захарія. Омілія албо казанье (...) в блаженной памяти отца Єлісея Плетенецького // Тітов Хв. Матеріяли для історії книжної справи на Україні в XVI–XVIII вв. Всезбірка передмов до українських стародруків. Київ, 1924.

Лямент у світа убогих на жалостное преставленіе святолюбивого а в обої добродітелі багатого мужа в Бозі велебного господина отця Леонтія Карповича, архімандрита общія обители при церкві Сошествія святого духа братства церковного Віленського православного гречеського // Пам'ятки братських шкіл на Україні (кінець XVII – початок XVIII ст.). Тексти і дослідження / ред. В.І. Шинкарук. Київ: Наукова думка, 1988.

Пом'яник. Волинське крайове Братство святого Апостола Андрія Первозваного (Луцьке Хрестовоздвиженське). Від року Божого 1618-го і далі / ред. О. Бірюліна, А. Бондарчук, М. Хілько. Луцьк, 2000.

Требник Петра Могили. Київ, 1646. Третє видання. Т. 1. Київ, 1996. (Факсимільне відтворення тексту з видання Києво-Печерської Лаври 1646 року). Харків, 2007.

Памятники, изданные Киевскою комиссиею для разбора древних актов. Т. 1. Киев: Типография императорского университета св. Владимира Н. Т. Корчак-Новицкого, 1898.

Статут Вялікага княства Літоўскага 1566 г. / Вялікае княства Літоўскае. Энциклапедыя. Том 3. Дадатак. Мінск, 2010.

Bellarmino R. De arte bene moriendi (1620); Nauka dobrego y szczęśliwego umierania: wszystkim wobec obojej płci, y wszelakiego powołnia stanom niewymownie potrzebna, y bardzo pożyteczna. Kraków, 1621.

Groicki B. Artykuły prawa majdeburkiego, które zowią Speculum Saxonum z łacińskiego języka na polski przełożone. Postępek sądów około karania na gardle. Ustawa płacej u sądów / wyd. K. Koranyj. Warszawa, 1954.

Groicki B. Obrona wdów i sierot / wyd. K. Koranyj. Warszawa, 1958.

Groicki B. Porządek sądów i spraw miejskich prawa majdeburkiego w Koronie Polskiej / wyd. K. Koranyj. Warszawa, 1953.

Groicki B. Tytuły prawa majdeburkiego do Porządku i do Artykułów, pierwej po polsku wydanych, w sprawach tego czasu nawięcej kłopotanych z tegoż prawa majdeburkiego przydane / wyd. K. Koranyj. Warszawa, 1954.

Družbicki A. Śmierć świętobliva człowieka chrześcijańskiego. Książeczka wszelkiego stanu ludziom dziwnie potrzebna y pożyteczna, przez jednego Kapłana Societatus Jesu za pozwoleniem starszych wydana. Wilno, 1685.

Januszowski Jan. Nauka umierania chrześcijańskiego, także iako konającego Panu Bogu oddawać y czego na ten czas pilnować trzeba, przy tym i przykłady o rozkoszach niebieskich i mękach czyścowych i piekielnych, częścią z włoskiego, częścią z łacińskiego na polski język przełożone. Kraków, 1604 // Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu, sygn. XVII-508. Режим доступу: <https://dbc.wroc.pl/dlibra/publication/9612/edition/8693>

Młodzianowski T. Akty przygotowania się na dobrą śmierć kapłanom na śmierć dysponującym, starym także, i tym co się sami zdaleka na śmierć gotują do używania potrzebne. Kraków, 1685.

Morawski J. Droga przed Bogiem. Śmierć świętych abo dyspozycja na śmierć dobrą. Nauką S. Teologii, i pobożnemi z Pisma Świętego i z Ojców SS. mianowicie Świętego Augustyna afektami, także SS. umierających przykładami objaśniona naprzód po łacinie, a potem po polsku. Poznań 1698, w drukarni Collegium Societatis Iesu.

Volumina Contitutionum. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2008. T. 2 (1550–1609). Vol. (1587–1609).

Література:

Александрович В. Малярство княжої Волині: джерельні перекази, пам'ятки, традиція // Студії і матеріали з історії Волині. Кременець, 2012. С. 48-72.

Александрович В.С. Образотворче і декоративно-ужиткове мистецтво // Історія української культури: У 5-ти т. Київ: Наукова думка, 2001. Т. 2: Українська культура XIII – першої половини XVII ст.

Александрович В. Покров Богородиці. Українська середньовічна іконографія. Львів, 2010. 468 с.

Алексеев А.И. Под знаком конца времени. Очерки русской религиозности конца XIV – начала XVI веков. СПб.: Алетейя, 2002. 352 с.

Арсьес Ф. Человек перед лицом смерти / Перевод с франц. В. Ронин, под ред. А. Гуревича. Москва: Прогресс, 1992. 526 с.

Бабкова О. Свет пачуццяў і свет рэчаў: шляхецкія тэстаменты другой паловы XVI ст. // Homo Historicus. Гадавік антропологічнай гісторыі / под ред. А. Смаленчук, І. Дубянецкой. Вільна, 2008. С. 57-77.

Бережная Л.А. «Одесную» и «ошую». Русские и русинские иконы Страшного Суда // Человек между Царством и Империей. Материалы международной конференции «Человек между Царством и Империей: культурно-исторические реалии, идейные столкновения, рождение перспектив». Москва, 2003. С. 454-485.

Бережная Л.А. Украинско-белорусская поэзия и драматургия XVII века о смерти и загробном мире // Исследования по истории Украины и Белоруссии. *Ukrainica et belorossica*. Т. 1. Москва, 1995. С. 28-50.

Берк П. Историческая антропология и новая культурная история [Электронный ресурс] / П. Берк. Пер. з англ. М. Неклюдовой // Новое литературное обозрение. 2005. № 75. Режим доступу: <https://magazines.gorky.media/nlo/2005/5/istoricheskaya-antropologiya-i-novaya-kulturnaya-istoriya.html>

Білоус Н. «Визнаваю сим моим тастаменьтом и ѿстатнею волею своею». Тестаменти волинських міщанок кінця XVI–XVII ст. // Соціум. Альманах соціальної історії. Київ, 2017. Вип. 13-14. С. 152-158.

Білоус Н. Заповіти луцьких міщан кінця XVI – першої половини XVII ст. // Старий Луцьк. Науково-інформаційний збірник ЛДІКЗ. Луцьк, 2011. Вип. 7. С. 191-203.

Білоус Н. Конфлікти та їх полагодження в родинях міщан Волині у світлі тестаментів XVII ст. // Соціум. Альманах соціальної історії. Київ, 2020. Вип. 15-16. С. 128-142.

Білоус Н. Луцьке війтівство в XV–XVII ст.: характеристика інституту та персоналії урядників // Український історичний журнал. Київ, 2015. № 4. С. 4-22.

Білоус Н. Люблінська унія 1569 р.: історіографічні погляди та інтерпретації (до 440-річчя Люблінської унії) // Український історичний журнал. 2010. № 1. С. 65-83.

Білоус Н. Насильство над жінками: сюжети з міщанського і селянського повсякдення Волині XVI – початку XVIII ст. // Соціум. Альманах соціальної історії. Київ, 2015. Вип. 11/12. С. 135-146.

Білоус Н. Тестаменти волинських міщан XVII ст.: джерелознавчий аналіз // Студії і матеріали з історії Волині 2012 / ред. В. Собчук. Кременець, 2012. С. 291-303.

Білоус Н. Тестаменти киян середини XVI – першої половини XVII ст. Київ: Інститут історії, ВД «Простір», 2011. 200 с.

Білоус Н. Тестамент острозького і дубенського міщанина Олександра Дзуси 1667 р. // Острозька давнина. Науковий збірник / ред. кол. І. Пасічник (гол. ред.), І. Тесленко (відп. ред.) та ін. Остріг, 2016. Вип. 5. С. 152-158.

Білоус Н. Тестамент як джерело міщанської писемності на Волині XVII ст. // Київська Академія. Київ: Києво-Могилянська Академія, 2020. Вип. 17. С. 39-67.

Білоус Н. Тестаменти рівненських міщан кінця XVII ст. // Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею. Вип. 18. Рівне, 2020. С. 220-240.

Білоус Н. «Тіло моє грішне, з землі взяте, має бути поховане за звичаєм християнським»: поховання волинських міщан у XVII ст. // *Theatrum humanae vitae*. Студії на пошану Наталі Яковенко. Київ, 2012. С. 296-308.

Білоус Н. Укладання тестаментів у містах Волинського воєводства XVII ст.: правові засади і повсякденні практики // Український історичний журнал. 2021, № 1. С. 27-42.

Білоус Н. Ціна шляхетського поховання на Волині наприкінці XVII ст. // Повсякдення ранньомодерної України. Т. 2: Світ речей і повсякденних уявлень. Київ: Інститут історії, 2013. С. 297-315.

Бірюліна О. Джерела до історії Луцького братства // Історія релігій в Україні. Тези повідомлень VII Міжнародного круглого столу (Львів, 12–14 V 1997). Львів, 1997.

Бірюліна О. Міщани з Луцька та «иних мест» на сторінках луцького братського пом'яника // Пам'ятки сакрального мистецтва Волині на межі тисячоліть. Наук. зб. Вип. 8: Матеріали VIII Міжнародної наукової конференції з волинського іконопису, м. Луцьк, 13-14 I 2001. Луцьк, 2001. С. 166-167.

Бірюліна О. Реєстр духовних осіб луцького братського пом'яника // Пам'ятки сакрального мистецтва Волині на межі тисячоліть. Наук. зб. Вип. 7: Матеріали VII Міжнародної наукової конференції з волинського іконопису, м. Луцьк, 27-28 XI 2000. Луцьк, 2000.

Боряк О.О. Поховально-поминальна обрядовість // Енциклопедія історії України. Том «Україна і українці». Кн. 1. Київ: Наукова думка, 2018. С. 357-371.

Вінниченко О. Заповіт сандомирського воєводи Яна Тарла (1750 р.) // Вісник Львівського університету. Серія історична. Львів, 2009. Вип. 44. С. 385-415.

Вінниченко О. Заповіти шляхти Руського воєводства першої половини XVIII ст. (на матеріалах реляційних книг Львівського гродського суду) // Записки НТШ. Львів, 2006. Т. ССЛІІ: Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. С. 663-686.

Вінниченко О. Засвідчення і свідки шляхетських тестаментів першої половини XVIII ст. (за матеріалами Львівського гродського суду) // Український історичний журнал. 2008. № 5. С. 68-87.

Вінниченко О. Конфлікти в шляхетському соціумі кінця XVII – першої половини XVIII ст. на сторінках заповітів (на матеріалах реляційних книг Львівського гродського суду) // Соціум. Альманах соціальної історії. Київ, 2007. Вип. 7. С. 161-173.

Вінниченко О. «Порятунок душі» у світлі тестаментів львівських вірмен XVII–XVIII ст. // *Lwów: miasto – społeczeństwo – kultura. Studia z dziejów miasta / red. K. Karolczak i Ł. T. Sroka. Kraków, 2014. T. IX: Życie codzienne miasta. S. 73-83.*

Вінниченко О. «Своя смерть»: річпосполитський шляхтич перед обличчям вічності (за ранньомодерними тестаменами) // Повсякдення ранньомодерної України. Т. 2: Світ речей і повсякденних уявлень. Київ, 2013. С. 272-292.

Вінниченко О. Спадкування за заповітом в українських землях: генеза і правова регламентація у шляхетському середовищі Речі Посполитої // Записки НТШ. Львів, 2010. Т. CCLX: Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін). Кн. 1. С. 74-87.

Вінниченко О. Структура та формуляр тестаментів львівських вірмен XVII – першої половини XVIII ст. // Кризь століття. Студії на пошану Миколи Крикуна з нагоди його 80-річчя. Львів, 2012. С. 449-467.

Вінниченко О. Тестамент львівського патриція Марціна Кампіана (1629 р.) // Львів: місто – суспільство – культура. Зб. наук. праць. Львів, 2017. Т. 10: Ч. 2. С. 266-291; Тестамент львівського вірменина Домініка Богдановича 1707 року: турбота про спасіння душ // Записки НТШ. Львів, 2018. Т. CCLXXI: Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. С. 176-198.

Вінниченко О. У правовому просторі «вірменської нації» Львова. Спадкування за заповітами: регламентація та процедура надання їм юридичної сили в XVII – першій половині XVIII ст. // *Patrimonium. Студії з ранньомодерної історії Центрально-Східної Європи. Київ; Краків, 2015. Т. I. С. 339-358.*

Вінниченко О. Шляхетські заповіти в реляційних книгах Львівського та Перемишльського гродських судів першої половини XVIII ст. як історичне джерело / Дис. ... канд. іст. наук. Львівський ун-т, 2009.

Волошин Ю. Козаки і посполиті. Міська спільнота Полтави другої половини XVIII ст. Київ: «К.І.С.», 2016. 356 с.

Воронин В. Тестамент полацкаго бурмистра Давида Панкова 1559 г. // Гісторыя і археологія Полацка і Полацкай Зямлі. Матеріалы IV міжнароднай навук. канф. Полацк, 2002. С. 32-40.

Ворончук І. Інститут опіки: правові норми та повсякденні практики на Волині ранньомодерної доби // Україна у світовій історії. 2014, № 3 (52). С. 134-150.

Ворончук: Луцьке Хрестовоздвиженське братство: історіографічний аспект та актуальні проблеми // Українознавство. Київ: НДІУ, 2017. № 3. С. 94-113.

Ворончук І.О. Родоводи волинської шляхти XVI – першої половини XVII ст. Київ: Вища школа, 2009. 512 с.

Ворончук І.О. Населення Волині в XVI – першій половині XVII ст.: родина, домогосподарство, демографічні чинники. Київ: Фенікс, 2012. 711 с.

Ворончук І. Нова соціальна історія та перспективи українознавчих досліджень // Українознавство. № 2. Київ: НДІУ, 2015. С. 61-63.

Ворончук І.О. та ін. Українське повсякдення ранньомодерної доби. Збірник документів. Вип. 1. Волинь XVI ст. Київ: Фенікс, 2014. 740 с.

Гедьо А. Заповіти як джерело з історії повсякденного життя ніжинської грецької громади XVIII – першої половини XIX ст. // Краєзнавство. № 3, 2010. С. 117-122.

Голубев С. Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники. Т. 1 (Приложения). Київ, 1883.

Горін С. Волинські монастирі латинської традиції до 1648 р. (на матеріалах актових книг Волинського воєводства). Кам'янець-Подільський: Друкарня «Рута», 2017. 340 с.

Горін С. Дубенський Вознесенський Спасо-Преображенський і Хрестовоздвиженський монастирі до середини XVII ст. // Дрогобицький краєзнавчий збірник. Вип. 14-15, 2011. С. 133-138. Режим доступу: http://shron1.chtyvo.org.ua/Horin_Serhii/Dubenski_Voznesenskyi_Spaso-Preobrazhenskyi_i_Khrestovozdvizhenskyi___monastyri_do_seredyny_XVII_st.pdf

Горін С. Заповіти як джерело дослідження історії монастирів Волині XVI – першої половини XVII ст. // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів. Т. 19. Київ, 2009. С. 19-35.

Горобець В. Нова соціальна історія // Енциклопедія історії України. Київ: Наукова думка, 2010. Т. 7. С. 439-440.

Гошко Т. Уявлення про дитинство в кодексах міського права в Речі Посполитій XVI – початку XVII ст. // Місто: історія – культура – суспільство. Е-журнал урбаністичних студій / Інститут історії України НАН України Київ, 2018. № 4. С. 37-56. Режим доступу: <http://mics.org.ua/journal/index.php/mics/article/view/54>

Григорак А. Світоглядні орієнтири українського соціуму у світлі іконографії Страшного суду XV–XVIII ст. / Дис. ... канд. іст. наук. Київ: КНУ ім. Тараса Шевченка, 2020.

Гуревич А.Я. «Большая» и «малая» эсхатология // Культура и общество средневековой Европы глазами современников. Москва, 1989. С. 94-110.

Гуревич А.Я. Смерть как проблема исторической антропологии: о новом направлении в зарубежной историографии // Одиссей. Человек в истории. Москва, 1989. С. 114-135.

Давидова М.Г. Иконы «Страшного суда» 16-17 вв. Пространство художественного текста // https://www.portal-slovo.ru/art/35909.php?ELEMENT_ID=35909&PAGEN_1=3

Демченко Л.Я. Волинські тестаменти XVI ст.: дипломатичний аналіз // Наукові записки молодих вчених. Київ: Інститут української археографії НАНУ, 1997. С. 35-65.

Демченко Л.Я. Вольинские завещания XVI в. в Литовской метрике: источниковедческий аспект // Lietuvos Metrika, 1991–1996 metų tyrinėjimai / red. Z. Kiaura, A. Urbanovičius, Vilnius 1998. S. 134-148;

Демченко Л.Я. Майнові розпорядження волинських шляхтичів за матеріалами тестаментів та реєстрів спадкового майна // Архіви України. 2004. № 1-2. С. 112-147.

Демченко Л.Я. Тестаменти княжого роду Збаразьких // Архіви України. 1996. № 4-6. С. 26-36.

Демченко Л., Тесленко І. Тестаменти князів Острозьких XVI ст. // Острозька давнина. Вип. 3, 2014. С. 243-281.

Демченко Л., Тесленко І. Тестаменти князів Острозьких першої чверті XVII ст. // Острозька давнина. Вип. 4, 2015. С. 149-176.

Демченко Л., Тесленко І. Тестамент Анни-Алоізи з князів Острозьких, вдови віленського воєводи Яна-Кароля Ходкевича // Острозька давнина. Вип. 6, 2019. С. 267-288.

Дзюба О. Про поховання Параскеви Товстоліс, другої дружини київського полкового обозного Федора Ханенка // Повсякдення ранньомодерної України. Т. 2. Світ речей і повсякденних практик. Київ, 2013. С. 350-354.

Довбищенко М. Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI – першої половини XVII ст. Київ: ПП Сергійчук М.І., 2008. 882 с.

Довбищенко М. Пам'ятки. Архів української церкви. Т. 3. Вип. 1. Документи до історії унії на Волині і Київщині кінця XVI – першої половини XVII ст. Київ, 2001.

Довбищенко М. Історія Луцького братства та братського монастиря 1617–1833 років // Архів Української Церкви. Серія 2. Джерела. Вип. 1. Луцьк: Терези, 2014.

Ерусалимский К. «Новый Маргарит»: рукописная традиция и рецепция // Древняя Русь. Вопросы медиевистики. 2018, № 2 (72). С. 74-94.

Зазуляк Ю. Заповіт львівського вірменина Вартіка з 1461 р. // Львів: місто – суспільство – культура. Зб. наук. праць. Львів, 2017. С. 227-237.

Замура О. «Великий шаленець». Смерть і смертність в Гетьманщині XVIII ст. Київ: К.І.С., 2014. 240 с.

Замура О. Смерть у природному русі населення містечка Сорочинці у XVIII ст. (за даними метричних книг Миколаївської церкви) // Краєзнавство. 2009, № 3-4. С. 207-213.

Замура О. Смерть у церковних приписах та повсякденному житті Гетьманщини XVIII ст. // Повсякдення ранньомодерної України. Т. 2. Світ речей і повсякденних практик. Київ, 2013. С. 316-349.

Заяць А.Є. Міське суспільство Волині XVI – першої половини XVII ст. Львів: ЛНУ, 2019. 581 с.

Заяць О. Громадяни Львова XIV–XVIII ст.: правовий статус, склад, походження. Київ–Львів, 2012. 558 с.

Зема В. Есхатологічні мотиви в руських проповідях на м'ясопуст (XVI – перша половина XVII ст.) // Соціум. Альманах соціальної історії. Київ, 2004. Вип. 4. С. 199-213.

Зема В. Київська митрополія перед викликами Ренесансу та Реформації. Київ: Критика, 2021.

Зема В. Причинок до розвитку культу св. Миколая Мир-Лікійського // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів. Київ: Інститут української археографії та джерелознавства НАНУ, 2009. С. 258-268.

Зіновіїв Климентій. Вірші. Приповісті посполиті / підг. тексту І. П. Чепіги. Київ: Наукова думка, 1971. С. 5-27.

Зялецька В. Адносіны вернікаў усходніх абрадаў у Рэчы Паспалітай да смерці, пахавання і «вечнага» жыцця ў святле тэстаментаў XVI–XVIII ст. // Істарычны альманах. Т. 11. Гародня-Беласток, 2005. С. 122-145.

Іваницький С. Закони про опіку над недолітками в джерелах Магдебурзького права Західньої Руси й Гетьманщини // Праці Комісії для виучування історії західньо-руського та українського права. Київ, 1925. Вип. 1. С. 59–81.

Ісаевич Я. Братства та їх роль у розвитку української культури XVI–XVII ст. Київ: Наукова думка, 1966. 252 с.

Калашникова Н.М. Одежда украинцев XVI–XVIII вв. // Древняя одежда народов Восточной Европы. Москва: Наука, 1986. С. 112-132.

Капраль М. Богоявленське братство Львова у XVIII ст.: дослідження та матеріали. Львів: Літературна агенція «Піраміда», 2016. 328 с.

Капраль М. Люди корпорації: львівський шевський цех у XVII–XVIII ст. Львів, 2012. 552 с.

Капраль М. Смолянин Гермула у Львові в 1467 році // Вісник Львівського національного університету. Серія історична. Львів, 2010. Вип. 45. С. 545-550.

Капраль М. Упокій душі по-вірменськи: заповіт львівського купця Вартіка від 10 серпня 1461 р. // Читати – писати – говорити: Зб. наук. праць на пошану проф. Романа Шуста / За ред. І. Підкопи, Р. Сіромського, Р. Тарнавського. Львів, 2019. С. 210-219.

Кочеркевич Я. Міщанська родина Львова крізь призму заповітів першої половини XVII ст. // Вісник Львівського університету. 2006. С. 83-94.

Кочеркевич Я. Побожні формули у заповітах міщан м. Львова другої половини XVI – першої половини XVII ст.: дипломатичний аналіз // Архіви України. 2010. № 5. С. 45-61.

Кочеркевич Я. Побут львів'ян. Джерелознавчий аналіз заповітів // Студії з архівної справи та документознавства. Київ, 2003. Т. 10. С. 55-58.

Кошелева О.Е. Смерть: эмоциональный подтекст завещаний и переписки русского боярства XVII в. // Человек и его близкие на Западе и Востоке Европы / под ред. Ю. Бессмертного, О.Г. Эклсе. Москва, 2000. С. 194-207.

Кривошея В., Кривошея О. Заповіти як джерело до історії козацької старшини // Студії з україністики. Зб. наук. праць з нагоди 60-річчя В. Цибульського. Рівне, 2010. С. 109-139.

Кривошея І., Кривошея І. Тестаменти козацької старшини Гетьманщини другої половини XVII ст. як джерело історії повсякдення // Український історичний журнал. 2019. № 5. С. 147-165.

Кривошея О. Духовні заповіти козацької старшини як історичне джерело // Наукові записки НДПУ. Т. 16. Київ, 2007. С. 369-374.

Кривошея О. Збірка духовних заповітів Інституту рукопису НБУВ ім. В.І. Вернадського як історичне джерело // Гілея. Київ, 2007. Вип. 8. С. 274-284.

Кривошея О. Тестаменти як складова фамільних архівів // Наукові записки іст. фак-ту ЗНУ. 2009. Вип. 26. С. 81-91.

Кристер А. Е. Духівниці XVI–XVII віку // Юбілейний збірник на пошану академіка Д. І. Багалія. Київ, 1927. С. 491-513.

Кузьмин Е.М. XI Археологическій съездъ въ Кіевъ // Искусство и художественная промышленность. Санкт-Петербург, 1899. № 14. С. 72-73.

Леві Дж. Про мікроісторію // Нові перспективи історіописання / за ред. Пітера Берка. Київ: Ніка-Центр, 2010. С. 119-143.

Луц В. Волинські ікони Страшного суду // Волинська ікона: дослідження та реставрація. Науковий збірник. Вип. 19. Матеріали XIX міжнародної наукової конференції, м. Луцьк, 24-25 жовтня 2012 р. Луцьк, 2012. С. 36-43.

Луц В. Щоденники волинських експедицій Данила Щербаківського // Пам'ятки сакрального мистецтва Волині на межі тисячоліть: питання дослідження збереження та реставрації: Матеріали VI міжнародної конференції, м. Луцьк, 1-3 XII 1999. Луцьк, 1999. С. 12-22.

Малик В.Г. Конфесійна поліваріантність християнської есхатології: генеза та еволюційні трансформації / Автореф. дис. ... канд. філософ. наук. Чернівці, 2013.

Місто – Історія – Культура – Суспільство: танатологія. Київ, 2020. № 11(4). Режим доступу: <http://mics.org.ua/journal/index.php/mics/issue/view/13>

Ніколаєва Т. Історія українського костюма. Київ: Либідь, 1996. 171 с.

Острозька академія. Історія та сучасність культурно-освітнього осередку. Енциклопедичне видання. Острог, 2019. 720 с.

Паславська Н. Кравецький цех у Львові в XVI–XVIII ст.: майстрівство та розвиток професійної кар'єри ремісника // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Зб. наук. праць РДГУ. Рівне, 2016. Вип. 27. С. 19-24.

Паславський І. Уявлення про потойбічний світ і формування поняття чистилища в українській середньовічній народній культурі // Записки НТШ. Праці Історично-філософської секції. Т. 228. Львів, 1994. С. 343-356.

Перковський А. О людности украинского двора и величине семьи во второй половине XVIII в. (по материалам Румянцевской описи и церковной статистики) // Проблемы исторической демографии СССР. Сб. ст. / под ред. Р. Н. Пуллата. Таллин, 1977. С. 104-111.

Петришак Б. «Лицар пера і каламаря» – писар міста Львова Войцех Зимницький (1583–1639). Львів, 2011. 207 с.

Покровский Н.В. Страшный суд в памятниках византийского и русского искусства // Труды VI археологического съезда в Одессе (1884). Т. 3. Одесса, 1887. С. 285-381.

Попружна А. До питання про родинні пріоритети козацької старшини другої половини XVII–XVIII ст. (за матеріалами духовних заповітів) // Сіверянський літопис. 2000. № 1. С. 33-36.

Попружна А. (Барловська А.) Духівниці як культурно-історичні пам'ятки XVII–XVIII ст. // Сіверянський літопис. 1998. № 1. С. 54-59.

Попружна А. Дзвони у жалобних церемоніях козацької старшини другої половини XVII–XVIII ст. // Дзвони в історії і культурі народів світу: Матеріали V міжнародної науково-практичної історико-краєзнавчої конференції. Луцьк, 2015. Вип. 5. С. 67-70.

Попружна А. Духівниця осавула Прилуцького полку М. Мовчана // Сіверянський архів: Науковий щорічник. Чернігів, 2008. Вип. 2. С. 77-80.

Попружна А. Духовні заповіти як джерело з історії благодійництва козацької старшини // Матеріали наук. конф. «Культурно-релігійний розвиток Гетьманщини кінця XVII – поч. XVIII ст.». Ніжин, 2006. С. 171-175.

Попружна А. Епітафії як атрибут поховальної культури козацької старшини другої половини XVII–XVIII ст. // Гілея: науковий вісник. Київ, 2014. Вип. 88. С. 14–18.

Попружна А. Надгробний портрет Івана Домонтовича в контексті поховальної культури козацької старшини другої половини XVII–XVIII ст. // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного ун-ту ім. В. Гнатюка. Серія: Історія. Тернопіль, 2014. Вип. 2. Ч. 2. С. 145–148.

Попружна А. Надгробний портрет як атрибут поховальної культури козацької старшини другої половини XVII–XVIII ст. // Українознавчий альманах. Вип. 14. Київ, 2013. С. 64-66.

Попружна А. Неопублікована духівниця глухівської протопопихи Меланії Софонович 1725 р. // Сіверщина в історії України: Зб. наук. праць. Вип. 6. Глухів, 2013. С. 175-180.

Попружна А. Портрети в контексті поховальної культури шляхти Речі Посполитої та козацької старшини другої половини XVII–XVIII ст. // Праці Центру пам'яткознавства: Зб. наук. праць. Київ, 2014. Вип. 25. С. 281-288.

Попружна А. Поховальна культура козацької старшини другої половини XVII–XVIII ст. / Автореф. дис. ... канд. іст. наук. Черніг. нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. Чернігів, 2016.

Попружна А. Синодики як складова поховальної культури другої половини XVII–XVIII ст. // Ніжинська старовина: Збірник регіональної історії та пам'яткознавства. Київ: Центр пам'яткознавства НАН України, 2016. Вип. 23 (25). С. 136–140.

Попружна А. Смерть у поході, або поховальні практики козацької старшини другої половини XVII–XVIII ст. // Сіверщина в історії України: Зб. наук. праць. Глухів, 2015. Вип. 8. С. 116–119.

Попружна А. Традиції облаштування родинних усипальниць козацької старшини другої половини XVII–XVIII ст. // Ніжинська старовина: Збірник регіональної історії та пам'яткознавства. Київ, 2015. Вип. 20 (23). С. 150Г|155.

Прокоп'юк О. Вклади як маркер релігійності в ранньомодерному соціумі («зібране» афонським архимандритом Космою в Київській митрополії в середині XVIII ст.) // В орбіті християнської культури. Наук. зб. Львів, 2020. (Серія «Київське християнство», т. 21). С. 59-76.

Прокоп'юк О. Соціальний склад жертводавців Софії Київської (за ризничними описами 1740–1750 рр.) // Науковий щорічник «Історія релігій в Україні». Львів, 2020. Вип. 30. С. 117-126.

Прокоп'юк О. Спроба типологізації вкладів за предметом вкладання // Церква – наука – суспільство: питання взаємодії. Матеріали 17-ї міжнародної наук. конф. 28 травня – 1 червня 2019 р. / Нац. Києво-Печер. іст.-культ. заповідник. Київ, 2019. С. 64-67.

Репина Л. «Новая историческая наука» и социальная история. Москва: Издательство ЛКИ, 1998. 320 с.

Рикер Поль. Память. История. Забвения / пер. с франц. Москва, 2000. С. 566-570.

Романова О. Еволюція уявлень про вотивні привіси як «спосіб спілкування» з іконою в Наддніпрянській і Слобідській Україні наприкінці XVII – першій пол. XIX ст. // Соціум. Альманах соціальної історії. Київ, 2020. Вип. 15-16. С. 273-316.

Романова О. Значення передсмертної сповіді та поховання за християнським обрядом у свідомості людей XVIII ст. // Україна в Центрально-Східній Європі. Київ, 2007. Вип. 7. С. 216-238.

Сазонов С.В. О видах синодика-помянника // История и культура Ростовской земли. Ростов, 1993. С. 110-112.

Сердюк І. Діти в населенні Гетьманщини XVIII ст. (історико-демографічний аспект) // ЕМІНАК. Науковий шоквартальник № 1 (17), Київ–Миколаїв, 2017. Т. 1. С. 23-27.

Сліж Н. Тэстамент берасцейскага бурмістра Станіслава Баброўскага, 1639 г. // Беларускі гістарычны зборнік. Беласток, 2014. С. 7-24.

Сліж Н., Гордеев М. Шляхецкыя тэстаменты XVI – початку XVIII ст. // Гыстарычны альманах. Т. 3. Гародня, 2000. С. 90-110.

Старченко Н.П. Шлюбна стратегія вдів і кілька проблем навколо неї (шляхецька Волинь кінця XVI ст.) // Київська старовина. Київ, 2000. № 6. С. 58-74; 2001. № 1. С. 42-62; № 4. С. 20-42.

Стельмашук Г. Вбрання на Волині в XIV–XVIII ст. і побутування окремих його компонентів у селян до середини XX ст. // Народознавчі зошити. 2017. № 4 (136). С. 899-902.

Тастаменты шляхты і мяшчан Беларусі другой паловы XVI ст. (з актавых кніг Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі / упор.: А.Ф. Аляксандрава, В.У. Бабкова, І.М. Бобер. Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя П. Броўкі», 2012. 670 с. + Іл.

Тесленко І. Заславська замкова книга як джерело до історії Південно-Східної Волині // Наукові записки. Т. 19, кн. 1. Інститут української археографії та джерелознавства НАНУ. Київ, 2009. С. 249-252.

Тимошенко Л. Сакралізація Луцька і Острога внаслідок поширення топосу «Бого-спасаемого граду» (XVI – перша половина XVII ст.) // Острозька давнина. Острог, 2019. Вип. 6. С. 97-112.

Тимошенко Л. Традиція і практики поминання померлих у Київській митрополії в кінці XVI – першій половині XVII ст. Внесок церковних братств // Дрогобицький краєзнавчий збірник. Вип. XIV–XV. Дрогобич, 2011. С. 116-132.

Ульяновський В. Князь Василь-Костянтин Острозький: історичний портрет у галереї предків та нащадків. Київ: ВД «Простір», 2012. 1366 с.

Федак-Гелитович М. Страшний суд в українському іконописі // Сакральна культура київської церкви. Електронна версія: https://risu.ua/strashniy-sud-v-ukrajinskomu-ikonopisi_n54735

Циганок О. Фунеральне письменство в українських поетиках та риториках XVII–XVIII ст.: теорія та взірці. Вінниця, 2014. 362 с.

Цодикович В.К. Семантика іконографії «Страшного суда» в русском искусстве XV–XVI веков. Ульяновск, 1995. 297 с.

Чистилище // Українська Релігієзнавча Енциклопедія. Режим доступу.: <https://ure-online.info/encyclopedia/chystylshhe/>

Штайндорф Л. Кто ближние мои? Индивид и культура поминовения в России раннего нового времени // Человек и его близкие на Западе и Востоке Европы / под ред. Ю. Бессмертного и О.Г. Экле. Москва, 2000. С. 208-237.

Шустова Ю. Документы Львовского Успенского Ставропигийского братства (1586–1788): источниковедческое исследование. Москва: Рукописные памятники Древней Руси, 2009. 648 с.

Яковенко Н. «Освоений простір», або де заповідали ховати себе волинські шляхтичі // Дзеркала ідентичності. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI – початку XVII ст. Київ, 2012. С. 146-164.

Яковенко Н. «Погреб тілу моему вибираю с предки моєми»: місця поховань волинських князів // Дзеркала ідентичності. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI – початку XVIII ст. Київ, 2012. С. 105-143.

Яковенко Н. У пошуках Нового неба. Життя і тексти Йоанікія **Г**алятовського. Київ: Лаурис-Критика, 2017. 704 с.

Яцків Л. Іконографія сюжетів Раю і Пекла на іконах Страшного суду XV–XVI ст. // Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vlnam/2008_19/016.htm

Adamska A. «Stąd do wieczności». Testament w perspektywie piśmienności pragmatycznej na przełomie średniowiecza i epoki nowożytnej // КНKM. 2013. R. LXI, nr 2. S. 185-200.

Aleksandrowicz-Szumlikowska M. Radziwiłłówny w świetle swoich testamentów. Przyczynek do badań mentalności magnackiej XVI–XVIII w. Warszawa: SEMPER, 1995.

Alsop J.D. Religious Preambles in Early Modern English Wills as Formulae // The Journal of Ecclesiastical History. T. XL, 1989. P. 19-27.

Anužytė L. Žemaitijos bajorų testamentai (XVI a. pabaiga – XVII a. pradžia) // Lietuvos istorijos metraštis 1998 m. Vilnius, 1998. P. 119-142.

Aries E. L'Homme devant la Mort. Editions de Scuil, 1977. 640 p.

Ariès P. Człowiek i śmierć / Przełożyła E. Bąkowska. Warszawa: Państwowy Instytut wydawniczy, 1992. 639 s.

Aubenas R. Le Testament en Provence dans Vancien droit, Aix-en-Provence. Editions Paul Roubaud, 1927.

Augustyniak U. Testamenty ewangelików reformowanych w Wielkim Księstwie Litewskim. Warszawa, 1992; Testamenty ewangelików reformowanych w Wielkim Księstwie Litewskim w XVI–XVIII wieku. Wyd. 2 poprawione. Warszawa: SEMPER, 2014. 300 s.

Balaišytė L. Publicum dolori theatrum: kilmingųjų laidotuvių apipavidalinimas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVIII a. viduryje [Publicum Dolori Theatrum: Funerals of the Nobility in the Mid-18th Century in the Grand Duchy of Lithuania] // Dailės Istorijos Studijos, nr 3 (2008). S. 9–23.

Baur P. Testament und Bürgerschaft. Alltagsleben und Sachkultur im spätmittelalterlichen Konstanz. Sigmaringen, 1989. 292 s.

Bartkiewicz M. Dzień i wnętrza domów mieszczańskich w Polsce w drugiej połowie XVI i w XVII wieku. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wyd. PAN, 1974. 287 s.

Bartoszewicz A. Języki wernakularne w testamentach mieszczan krakowskich XIV–XV w. // KHKM. Warszawa, 2013. R. LXI., nr 2. S. 251-261.

Bartoszewicz A. Mowa, gest, pismo. Relacje między kulturą żywego słowa a kulturą pisma w świetle zapisek z ksiąg sądowych późnośredniowiecznych miast polskich // Kwartalnik Historyczny. Warszawa, 2017. R. CXXIV, nr 2. S. 209-235.

Bartoszewicz A. Piśmienność mieszczańska w późnośredniowiecznej Polsce. Warszawa: wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2012. 348 s.

Bartoszewicz A. Religijność mieszkańców późnośredniowiecznego Szadku w świetle aktów ich ostatniej woli // Buletyn Szadkowski. Łódź, 2018. T. 18. S. 5-19.

Bartoszewicz A. Testament jako źródło do badań nad piśmiennością mieszczańską w późnym średniowieczu // KHKM. 2011. R. LIX, nr 3-4. S. 293-303.

Berezhnaya L. 'Sin, Fear, and Death in the Catholic and Orthodox Sermons in the XVIth-XVIIth Century Polish-Lithuanian Commonwealth (An Attempt at Comparison)' // Etre Catholique – être Orthodox – être Protestant. Confessions et identités culturelles en Europe / ed. by M. Derwich, M. Dmitriev, Wrocław: LARHCOR, 2003. P. 253-284.

Berezhnaya L. «True faith» and salvation in the works of Ipatii Potii, Meletii Smotryts'kyi, and in early-modern Ruthenian testaments // Cahiers du monde russe. Russie, Empire russe, URSS, États indépendants 2017, 58, No. 3. P. 435-464.

Bertram M. Mittelalterliche Testamente. Zur Entdeckung einer Quellengattung in Italien // Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken. Bd. 68, 1988. S. 509-545; Bologneser Testamente. Erster Teil: die urkundliche Überlieferung // QFIAB. Bd. 70, 1990. S. 151-233; Bologneser Testamente. Zweiter Teil: Sondierungen in der Libri memoriali // QFIAB. Bd. 71, 1991. S. 195-240.

Biłous N. Gwałty oraz przemoc domowa w miastach Wołynia w końcu XVI – początku XVIII wieku // W kręgu rodziny epok dawnych. Przemoc / red. B. Popiołek, A. Chłosta-Sikorska, M. Gadocha. Kraków: Uniwersytet Pedagogiczny, 2020. S. 84-96.

Biłous N. Konflikty w rodzinach mieszkańców miast Wołynia w świetle testamentów z XVII wieku // KHKM. 2013. R. LXI, nr 2. S. 317–325.

Biłous N. Testamenty mieszkańców miast Wołynia od końca XVI – do początku XVIII wieku. Katalog. Warszawa: wydawnictwo SEMPER, 2017. 134 s.

Biłous N. Testamenty mieszkańców miasta Ołyki z lat 1660–1670 // KHKM. 2011, nr 3-4. S. 347-362.

Biłous N. Testamenty wojskowych poległych i zmarłych na Wołyniu w XVII w. // KHKM. 2016, nr 64(2), S. 211-224.

Biłous N. Urzędnicy miejscy Łucka w XV–XVII wiekach. Spisy. Toruń: Wydawnictwo naukowe «Grado», 2017. 111 s.

Biłous N. Wpływ unii lubelskiej na rozwój urbanizacji województwa kijowskiego // Unia lubelska z 1569 roku. Z tradycji unifikacyjnych I Rzeczypospolitej / red. T. Kempa, K. Mikulski. Toruń, 2011. S. 201-208.

Biłous N. Zapisy mieszczan wołyńskich na rzecz dobroczynności i świątyni różnych wyznań według testamentów z XVII wieku // KHKM. 2020. T. LXVIII, nr 2. S. 187-204.

Bogucka M. Historia kultury materialnej a postmodernizm. Kilka uwag do modnego tematu // O rzeczach minionych. Scripta rerum historicarum Annae Rutkowska-Płachcińska oblata / red. M. Młynarska-Kaletynowa, J. Kruppé. Warszawa, 2006. S. 31-34.

Bogucka M. Rodzina w polskim mieście XVI–XVII wieku: wprowadzenie w problematykę // Przegląd Historyczny. T. LXXIV, 1983, zesz. 3. S. 495-507.

Borkowska M. Dekret w niebieskim ferowany parlamencie. Wybór tekstów z XVII–XVIII w. Kraków, 1984. 207 s.

Borovský T. «Zu der ere gots und meiner sele zu selikeit». Odkazy brěnnských měšt'anů cirkevniim institucim v letech 1410–1530 // Sbornik praci Filozofické fakulty brěnnské university C. 46, 1999. S. 79-96.

Brand A. von. Mittelalterliche Bürgertestamente: neuerschlossene Quellen zur Geschichte der materialen und geistigen Kultur // Lübeck, Hanse und Nordeuropa. Gedächtnisschrift für Ahaver von Brandt. Köln, 1979. S. 336-358.

Bruzdziński A. Bractwa religijne w siedemnastowiecznym Krakowie // Historia świadectwem czasów. Księdzu prof. Markowi Tomaszowi Zahajkiewiczowi / red. W. Bielak, S. Tylus. Lublin, 2006. S. 103–147.

Bukowska K. Dawne polskie prawo prywatne miejskie od połowy XV do połowy XVIII wieku // Historia państwa i prawa Polski. T. II. Wyd. II. Warszawa, Toruń, 1966. S. 299-312.

Bůžek V. Každodenni kultura jinočeských mest'anských domácnosti v přědbelohorské době // Opera historica, 1, 1991. S. 43-73.

Bůžek V. Tendence rozvoju kultury codziennej w południowoczeskich mieszczańskich gospodarstwach domowych we wczesnej nowożytnosci // KHKM. 2001. R. 49, nr. 1-2. S. 13-40.

Ciesielski T. Pogrzeby wojskowe w czasach saskich // Wesela, chrzciny i pogrzeby w XVI–XVIII wieku. Kultura życia i śmierci / pod red. H. Suchojada. Warszawa, 2001. S. 217-233.

Chrościcki J.A. Pompa Funerbris. Z dziejów kultury staropolskiej. Warszawa, 1974. 370 s.

Chiffolleau J. La Comptabilité de l'au-dela: les homes, la mort et la religion dans la région d'Avignon à la fin du Moyen Age (vers 1320 – vers 1480). Roma, 1980. 494 p.

Cohn S.K. Death and Property in Siena 1205–1800: Strategies for the Afterlife. Baltimore-London, 1988. 352 p.

Cui contingit nasci, restat mori. Wybór testamentów staropolskich z województwa sandomierskiego / oprac. M. Lubczyński, J. Pielas, H. Suchojad. Warszawa: SEMPER, 2005. 260 s.

Chiffolleau J. Pour une histoire de la religion et des institutions medievals du XII au XV siecle // Cahiers d'histoire. 1991. T. 36. P. 3-21.

Człowiek średniowiecza / pod red. Jackques'a Le Goffa. Warszawa, 2000. 471 s.

Czystość i brud. Higiena nowożytna (XV–XVIII wiek) / red. W. Korpalska, W. Ślusarczyk. Bydgoszcz, UMK, 2015. 292 s.

Die Wiener Stadtbücher 1395–1430. Teil 1: 1395–1400 / Hrsg. W. Brauneder, G. Jaritz. Fontes rerum austriacarum, III. Abteilung: Fontes Iuris, Wien-Köln, 1989; Teil 2: 1401–1405, Köln-Weimar, 1998; Teil 3: 1406–1411 / Hrsg. W. Brauneder, G. Jaritz, Ch. Neschwara, Wien-Köln-Weimar, 2006; Teil 5: 1418–1421 / Hrsg. G. Jaritz, Ch. Neschwara. Wien-Böhlau, 2018.

Dikavičius P. *Pompa funebris: funeral Rituals and civic Community in Seventeenth Century Vilnius*. Budapest: Central European University, 2016. 73 p.

Dąbkowski P. *Prawo prywatne polskie*. T. 1. Lwów 1910; T. 2. Lwów, 1911.

Delimata M. *Prawo rodzinne w pracach Bartłomieja Groickiego // Społeczeństwo staropolskie*. T. III. Warszawa, 2011. S. 21-37.

Dobrowolski K. *Włościańskie rozporządzenia ostatniej woli na Podhalu w XVII i XVIII w. Studia i materiały*. Kraków, 1933.

Dumanowski J. *Pompa funebris? Z testamentów szlachty wielkopolskiej z XVIII w. // Wesela, chrzciny i pogrzeby w XVI–XVIII w.* Warszawa, 2001. S. 315-322.

Dymmel A. *Ubiory jako wyznacznik pozycji społecznej mieszczan lubelskich w drugiej połowie XVI i XVII wieku // KHKM*. 1983. R. XXXI, nr 2. S. 197-207.

Gadocha M. *Udział bractw religijnych w pogrzebach siedemnastowiecznych mieszczan krakowskich // KHKM*. 2014. R. 62, nr 3. S. 389-401.

Gałąj-Dempniak R. *Choroba i śmierć szlachty w świetle pamiętników i utworów literackich okresu XVI–XVII wieku // Choroba i śmierć w perspektywie społecznej w XIII–XXI wieku / pod red. K. Chojeckiego, E. Włodarczyka*. Warszawa: DIG, 2010. S. 69-74.

Głowacka-Penczyńska A. *Rzeczy «stare» i «cenne» w testamentach i inwentarzach mieszczkańskich małych miast Wielkopolski w XVII w. // KHKM*. 2013. R. LXI, nr 2. S. 327-338.

Głowacka-Penczyńska A. *Testamenty mieszkańców małych miast wielkopolskich z XVII w. // KHKM*. 2011, nr 3-4. S. 381-393.

Główka D. *Dyspozycje pogrzebowe duchowieństwa płockiego w XVII–XVIII wieku // KHKM*. R. LX, 2012, nr 2. S. 249-256.

Główka D. *Legaty pieniężne i rzeczowe na rzecz instytucji kościelnych w testamentach duchownych z diecezji płockiej w XVII w. // KHKM*. R. 59, nr 3-4. S. 409-413.

Główka D. *Między prawem i konwencją a osobistą refleksją. Ze studiów nad testamentami duchowieństwa diecezji płockiej w XVII i XVIII w. // KHKM*. R. 58, nr 2. S. 259-266.

Główka D., Klonder A. *Inwentarze mienia w badaniach kultury Europy od średniowiecza po nowożytność // KHKM*. R. LI, 2003, nr 2. S. 157-167.

Gonon M. *La vie familiale en Forez au XIV siècle et son vocabulaire d'après les testaments*. Paris, 1961.

Górny M. *W sprawie badania rodziny staropolskiej na podstawie testamentów // Studia Historyczne*. T. XXX, 1987. Z. 3. S. 487-494.

Guzzetti L. *Testamentsforschung in Europa seit den 1970er Jahren. Bibliographischer Überblick // Seelenheil und irdischer Besitz. Testamente als Quellen für den Umgang mit den «letzten Dingen» / Hrsg. M. Herzog, C. Hollberg*. Konstanz, 2007. S. 17-33.

Guzetti L. *Venezianische Vermächtnisse. Die soziale und wirtschaftliche Situation von Frauen im Spiegel spätmittelalterlicher Testamente*. Stuttgart-Weimar, 1998. 348 S.

Hahn Kadri-Rutt. *Revaler Testamente im 15. und 16. Jahrhundert (Schriften der Baltischen Historischen Kommission, Bd. 19)*, LIT Verlag, Berlin, 2015. 800 s. Пер.: Kubicki R. // *Zapiski Historyczne*, Toruń, 2019. T. XXXIV, zeszyt 1. S. 177-182.

Heht M. Ahnenproblem in der Funeralkultur der Frühen Neuzeit // *Cimetières et sépultures du Moyen Âge à nos jours en Lorraine. Annales de l'Est*, nr 2. 2012. S. 161-182.

Holdys S. Więzy rodzinne w świetle mieszczkańskich testamentów z pierwszej połowy XVII wieku // *Studia Historyczne*. Kraków, 1986. R. XXIX. Z. 3 (114). S. 347-357.

Household composition in medieval Bohemia // *Journal of Medieval History*, 16, 1990. S. 55-75.

Hruha M. «Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle». Pozůstalostní praxe a agenda královských měst severozápadních Čech v předbělohorské době. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2002. 339 s.

Hryniewicz J. Przemyskie testamenty i inwentarze pośmiertne XVI–XVIII w. // *Rocznik Przemyski*. 2008. T. 44. Z. IV. S. 19-26.

Falniowska-Gradowska A. Testamenty szlachty krakowskiej. Kraków, 1997. 263 s.

Froch W. Opieka nad sierotami i żakami ze strony lubelskiej rady miejskiej w XVI wieku // *Przegląd Historyczno-Oświatowy*. 1978. T. 21. Nr 2. S. 153-165.

Jaritz G. Leben um zu sterben. Leben um zu leben // *Alltag im Spätmittelalter*. Wien–Graz–Köln, 1986. S. 121-188.

Jaritz G. Österreichische Bürgertestamente als Quelle zur Erforschung städtischer Lebensformen des Spätmittelalters // *Jahrbuch für Geschichte des Feudalismus*. Bd. 8, 1984. S. 249-264.

Jaritz G. Zwischen Augenblick und Ewigkeit. Einführung in die Alltagsgeschichte des Mittelalters. Wien–Köln, 1986. 224 s.

Jawor G. Stałe formuły w testamentach polskich // *Rozprawy Komisji Językowej*. T. 12. 1981. S. 217–233.

Justyniarska-Chojak K. «Bacząc się być podległą śmierci jako i inszy sąsiedzi...» – tożsamość religijna mieszkańców Nowego Sącza (w świetle testamentów z I ćwierćwiecza XVII wieku) // *Świat i Słowo*, nr 2 (19), 2012. S. 133-148.

Justyniarska-Chojak K. «Będąc dobrej pamięci i zdrowy na umyśle» – pamięć w testamentach mieszczkańskich z terenu Małopolski (XVI–XVIII wiek) // *Historia – pamięć – tożsamość w edukacji humanistycznej*, t. 1: Historia i edukacja / red. B. Popiołek, A. Chłosta-Sikorska, U. Kicińska, Kraków 2013. S. 117-127.

Justyniarska-Chojak K. Testamenty i inwentarze pośmiertne z ksiąg miejskich województwa sandomierskiego (XVI–XVIII wiek). Kielce, 2010. 302 s.

Justyniarska-Chojak K. *Taxatio rerum olim...* – szesnastowieczne inwentarze pośmiertne z ksiąg miejskich województwa sandomierskiego // *KHKM*. 2015. R. 63, nr 1. S. 41-54.

Justyniarska-Chojak K. Uroczystości funeralne w małopolskich miastach w świetle inwentarzy pośmiertnych (XVI–XVIII wiek) // *KHKM*. 2019. R. 67 (3). S. 323-334.

Inwentarze pośmiertne z małych i średnich miast Małopolski (w XVI–XVIII wieku) / oprac. K. Justyniarska-Chojak. Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, 2020. 652 s.

Kálousova V. Výpovědňi hodnota testamentů pro výzkum rodinných struktur na příkladu Rokycan v 16. až 18 století // *Sbornik Muzea Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech*, 2015. Nr 27. S. 53-68.

Karalius L. Testamenty // *Kultura Wielkiego Księstwa Litewskiego. Analizy i obrazy* / oprac. V. Ališauskas, L. Jovaiša, M. Paknys, R. Petrauskas, E. Raila. Kraków: Universitas, 2006. S. 772-783.

Karpiński A. Dobroczynne i religijne legaty lwowskich mieszczan w świetle ich testamentów z lat 1550–1700 // *KHKM*. 2011. R. LIX, nr 3-4. S. 363-378.

Karpiński A. Zapisy «pobożne» i postawy religijne mieszczanek polskich w świetle testamentów z drugiej połowy XVI i XVII w. // Tryumfy i porażki. Studia z dziejów kultury polskiej / red. M. Bogucka. Warszawa, 1989. S. 204-232.

Katalog testamentów mieszkańców Brześcia i Grodna od XVI do pocz. XVIII w. / oprac. N. Sliż. Warszawa: SEMPER, 2017.

Katalog testamentów poznańskich z drugiej połowy XVI i z XVII w. / oprac. A. Karpiński. Warszawa, SEMPER, 2017.

Katalog testamentów z krakowskich ksiąg miejskich do 1550 r. / oprac. J. Wysmulek. Warszawa: SEMPER, 2017.

Kempa T. Fundacje monasterów prawosławnych w Rzeczypospolitej w pierwszej połowie XVII w. // Życie monastyczne w Rzeczypospolitej / red. A. Mironowicz, U. Pawluczuk, P. Chomik. Białystok, 2001. S. 74-102.

Kitowski P. Sukcesja spadkowa w mniejszych miastach województwa pomorskiego w drugiej połowie XVII i XVIII wieku. Studium prawno-historyczne. Warszawa: Neriton, 2015. 320 s.

Kittell E. Testaments of Two Cities: a comparative analysis of the wills of medieval Genoa and Douai // *European Review of History*. T. V. 1998, nr 1. S. 47-82.

Kizik E. Śmierć w mieście hanzeatyckim w XVI–XVIII w. Studium z nowożytnej kultury funeralnej. Gdańsk, 1998. 435 s.

Kizik E. Wesele, kilka chrztów i pogrzebów. Uroczystości rodzinne w mieście hanzeatyckim od XVI–XVIII wieku. Gdańsk, 2001. 478 s.

Klassen J.M. Gifts for the Soul and social Charity in Late Medieval Bohemia // *Materielle Kultur und religiöse Stiftung im Spätmittelalter*. Wien, 1990. S. 63-81.

Klint P. Testamenty żołnierzy z Wielkopolski i ziemi halickiej z XVII w. // *KHKM*. 2016. R. LXIV, nr 2. S. 197-210.

Klonder A. Czeska i polska koncepcja historii kultury materialnej. Rozważania nad ewolucją kierunku badawczego w ostatnim ćwierćwieczu // *O rzeczach minionych. Scripta rerum historicarum A. Rutkowska-Płachcińska oblata* / red. M. Młynarska-Kaletynowa, J. Kruppé. Warszawa, 2006. S. 145–156.

Klonder A. Koszty pogrzebu w testamentach oraz inwentarzach pośmiertnych mieszczan w dawnej Rzeczypospolitej // *KHKM*. 2011. R. LIX, nr 3-4. S. 415-422.

Klonder A. Prowincjusze i detaliści. Drobny handel i rzemiosło w Rzeczypospolitej w XVII – początku XVIII wieku. Warszawa: Instytut Archeologii i Etnologii PAN, 2020. 162 s.

Klonder A. Świat materii w testamentach szlachty czeskiej i polskiej z XVII w. // *KHKM*. 2019. R. 67, nr 4. S. 449-484.

Klonder A. Wszystkie spuścizna w Bogu spoczywającego. Majątek ruchomy zwykłych mieszkańców Elbląga i Gdańska w XVII wieku. Warszawa: Instytut Archeologii i Etnologii PAN, 2000. 184 s.

Kolmer L. Spätmittelalterliche Testamente. Forschungsergebnisse und Forschungsziele. Regensburger Testamente im Vergleich // *Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte*. Bd. 52. 1989. S. 475-500.

Koranyj K. Powszechna historia państwa i prawa. T. 2: Średniowiecze, cz. 1. Warszawa: PWN, 1963. 382 s.

Kość J. Konwencje tekstu testamentowego w średniowiecznych relacjach sądowych // *Poznańskie studia polonistyczne. Seria językoznawcza*. T. XVI (XXXVI). S. 99-109.

Kość J. Komentarz tekstologiczny do siedemnastowiecznego testamentu Jakuba Suszy – biskupa chełmskiego // *Studia z historii języka polskiego i stylistyki historycznej ofiarowane prof. H. Wiśniewskiej na 50-lecie jej pracy naukowo-dydaktycznej* / red. Czesław Kosyl. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2001. S. 101-109.

Kościółowi mojemu jako ukochanej oblubienicy mojej. Wybór testamentów duchownych małopolskich z XVII w. / wyd. E.E. Wróbel. Kraków: Unum, 2010. 226 s.

Kowalski K.M. Artefakty jako źródło poznania. Studium z teorii nauki historycznej. Gdańsk, 1996. 201 s.

Krakowski S. Mieszczanie częstochowscy w XVII wieku w świetle testamentów // Ziemia częstochowska. 1965. T. 5. S. 115-125.

Krochmal J. Przemyskie testamety staropolskie // Rocznik Historyczno-Archiwalny. 1989. T. VI. S. 133-160.

Król-Mazur R. Miasto trzech nacji. Studia z dziejów Kamieńca-Podolskiego w XVIII wieku. Kraków: Avalon, 2008. 688 s.

Krzenck Th. Bömische Bürgertestamente des 15. Jh. Das Beispiel der Prager Neustadt // Husitství – reformace – renaissance / red. M. Polivka, J. Panek. Praha, 1994. S. 627-648.

Krzenck Th. Pražské a videnské testamety pozdního středověku – pokus o komparaci (Prager und Wiener Testamente im Spätmittelalter – Versuch einer Komparation) // Pozdně středověké testamety v českých městech. Praha, 2006. P. 87-94.

Krzenck Th. Bömische Bürgertestamente des 15. Jahrhunderts. Quellen zur Geschichte und Landeskunde Ostmitteleuropas. Bd. 9, Marburg, 2017. 484 s.

Kubicki R. Kultura materialna w testamentach elbląskich z XV – pocz. XVI w. // KHKM. 2010. R. LVIII, nr 2. S. 197-210.

Kuklo C. Kobieta samotna w społeczeństwie miejskim u schyłku Rzeczypospolitej szlacheckiej. Białystok, 1998. 267 s.

Kuklo C. Próba obliczenia ludności Suraża według stanu z 1663 r. // Zeszyty Naukowe. Uniwersytet Warszawski, filia w Białymstoku. 1977. Zesz. 19. Humanistyka. T. IV. Dział H – Prace Historyczne. S. 41-56.

Kultura funeralna elit I Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku na terenie Korony i Wielkiego Księstwa Litewskiego. Próba analizy interdyscyplinarnej / red. A. Drażkowska. Toruń, 2015. 432 s.

Lafage V. Punir, récompenser: l'enseignement des testaments montpelliérains (1554–1622) // Seizième Siècle, 2007. No. 3. P. 225-248.

Laqueur T. Walter. The Work of the Dead: A Cultural History of Mortal Remains. Princeton. New Jersey: Princeton University Press, 2015. 736 p.

Le Goff J. Kultura średniowiecznej Europy. Warszawa: PWN, 1970. 548 s.

Lietuvos Metrika – šaltinis ikistatutinio laikotarpio testamentinio paveldėjimo reguliavimui tirti // Lituania, 1999, nr. 3 (39). P. 3-15.

Lorcin M.-T. Temps des notaries et temps des clients dans les actes de la pratique. Les testaments en Lyonnais et en Forez à la fin du Moyen Âge // Le sens du temps. Actes. 2017. P. 235-253.

Lück Heiner. Der Sachsenspiegel. Das berühmteste deutsche Rechtsbuch des Mittelalters, Darmstadt: Lambert Schneider Verlag, 2017. 176 S., 120 farbige Abb.

Lück Heiner. Über den Sachsenspiegel. Entstehung, Inhalt und Wirkung des Rechtsbuches. Düsseldorf (Saalkreis): Verlag Janos Stekovics, 2005.

Majorossy J. Archiwa zmarłych. Administrowanie aktami ostatniej woli w miastach węgierskich późnego średniowiecza // KHKM. 2013. R. LXI, nr 2. S. 239-250.

Malaniková M. Několik poznámek k ženským testamentům v pozdně středověkém Brně // Pozdně středověké testamety v českých městech. Prameny, metodologie, formy využití / red. K. Jišova, E. Doležalová. Praha, 2006. S. 139-144.

Manikowska H. Religijność miejska // Ecclesia et civitas. Kościół i życie religijne w mieście średniowiecznym / red. H. Manikowska, H. Zaremska. Warszawa, 2002. S. 11-36.

Manikowska H. W poszukiwaniu źródła «totalnego». Najważniejsze kierunki badań nad testamentami ludności miejskiej w XIII–XVIII w. // KHKM. 2020. R. LXVIII, nr 1. S. 19-36.

Maro meto (1602) Merkinės miestiečių testamentai, Lietuvos miestų istorijos šaltiniai. Vilnius, 2001, kn. 3. P. 97–112.

Medick H. Micro-Historie // Sozialgeschichte, Alltagsgeschichte, Mikro-Historie. Eine Diskussion. Hg. Winfried Schulze. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1994. S. 40-53. Переклад на рос.: Медик Х. Микроистория / Пер. с нем. Т. Дудниковой // ТHESIS: Теория и история экономических и социальных институтов и систем. Т. II. Вып. 4. Москва, 1994. С. 193-202.

Memoria als Kultur (Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte. Bd. 121) / Hrsg. Otto Gerhard Oexle. Göttingen, 1995.

Mikuła M. Die Modifizierung des Erb- und Familienrechts im Magdeburger Weichbildrecht (Einführung zum Thema) // Judiciary and Society between Privacy and Publicity, 8th Conference on Legal History in the Baltic Area / ed. D. Janicka, Toruń, 2016. S. 329-343.

Mikuła M. Obraz Boga w testamentach szlacheckich doby nowożytnej // Religijność. Wymiar prywatny i publiczny. Kraków, 2007. S. 223-240.

Mikuła M. Testament publiczny i prywatny w Statutach Litewskich na tle praktyki prawnej // Prawo blisko człowieka. Z dziejów prawa rodzinnego i spadkowego. Kraków, 2008. S. 177-193.

Mikuła M. Tradycje prawne w regulacjach testamentowych w Królestwie Polskim XIV–XVI wieku: prawo sasko-magdeburskie, prawo kanoniczne i rzymskie oraz prawodawstwo lokalne // KHKM. 2020. T. LXVIII, nr 2. S. 131-158.

Mikuła M. Z badań nad formą testamentu w statutach litewskich: testamenty ustne i pisemne // Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego, t. XI / red. J. Matuszewski, Kraków–Lublin–Łódź, 2008. S. 69-86.

Mikuła M. Zakres przedmiotowy spadkobrania testamentowego w Statutach Litewskich // Krakowskie studia z historii państwa i prawa. T. 3 / red. W. Uruszczyk, D. Malec, M. Mikuła, Kraków, 2010. S. 131-143.

Mironowicz A. Działalność charytatywna w Kościele Prawosławnym na terenie Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku // Charitas. Miłosierdzie i opieka społeczna w ideologii, normach postępowania i praktyce społeczności wyznaniowych w Rzeczypospolitej XVI–XVIII w. / red. U. Augustyniak, A. Karpiński. Warszawa 1999. S. 79-86.

Morales Cano S. Moradas para la eternidad. La escultura funeraria gótica toledana. Biblioteca Nueva, 2012. 320 p.

Mohrmann R.E. Pośmiertne inwentarze mienia – krytyka źródła, problemy badawcze // KHKM. 2005. R. LIII, nr 2. S. 137-146.

Mrozowski K. Religijność mieszczan późnośredniowiecznej Warszawy w świetle najstarszych zachowanych testamentów // KHKM. 2010. R. LVIII, nr 2. S. 191-196.

Muszyńska J. Testamenty mieszczan szydłowieckich z lat 1638–1645 // Szydłowiec. Z dziejów miasta. Szydłowiec, 1999. S. 15-34.

Nagielski M. Testament oboźnego koronnego i starosty chmielnickiego Mikołaja Stogniewa, porucznika chorągwi husarskiej JKMci Władysława IV // Studia Historyczno-Wojskowe / red. K. Bobiatyński, P. Gawron i M. Nagielski. T. 2, Zabrze, 2008. S. 263-275.

Nodl M. Středověký testament jako abnormalita // Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie, formy využití / red. K. Jišová, E. Doležalová. Praha, 2006. S. 73-86. Польський переклад: Średniowieczny testament jako anomalia // Dom, majątek, klient, sługa. Manifestacja pozycji elit w przestrzeni materialnej i społecznej (XIII–XIX wiek) / red. M.R. Pauk, M. Saczyńska. Warszawa, 2010. S. 149-160.

Noodt B. Religion und Familie in der Hansestadt Lübeck anhand der Bürgertestamente des 14. Jahrhunderts. Lübeck: Schmidt-Römhild, 2000. 618 s.

Nowak Alicja Z. Testament – integralna część przygotowań do dobrej śmierci w refleksji prawosławnego kregu kijowskiego (XVII w.) // Київська Академія. Київ: НАУКМА, 2008. Вип. 6. С. 48-62.

Oliński P. Fundacje i legaty religijne kobiet świeckich w wielkich miastach pruskich // Kobieta i rodzina w średniowieczu i na progu czasów nowożytnych / pod red. Z. Nowaka, A. Radziwińskiego. Toruń, 1998. S. 143-160.

Olszewski W. Testament jako źródło do badań życia miasta w średniowieczu // Archaeologia Historica Polona. T. 7, Toruń 1998. S. 79-92.

Paknys M. Mirtis LDK kultūroje XVI–XVIII a. Vilnius: Aidai, 2008. 206 s.

Paknys M. Śmierć // Kultura Wielkiego Księstwa Litewskiego. Analizy i obrazy / oprac. V. Ališauskas, L. Jovaiša, M. Paknys, R. Petrauskas, E. Raila. Przekład z litewskiego. Kraków: Universitas, 2006. S. 735-748.

Paringer Th., Richard O. Die Testamente der Reichsstadt Regensburg aus Spätmittelalter und Früherneuzeit. Entstehung-Überlieferung-Quellenwert // Archivalische Zeitschrift. T. LXXXVII, 2005. S. 197-234.

Pawlikowska W. Testamenty duchowieństwa diecezji wileńskiej w drugiej połowie XVI w. Prawo i praktyka // KHKM. 2011. R. LIX, nr 3-4. S. 395-407.

Pelczar R. Działalność dobroczynna właścicieli Jarosławia dla Kościoła rzymskokatolickiego w II połowie XVI – 1 połowie XVII w. // Kobiety i kultura religijna. Specyficzne cechy religijności kobiet w Polsce / pod red. J. Hoff. Rzeszów, 2006. S. 95-112.

Penkala-Jastrzębska A. Mit srebrnej łyżeczki? Przedmioty prestiżowe w szlacheckich inwentarzach majątkowych z ksiąg grodzkich województwa krakowskiego w czasach saskich // Kwartalnik Historyczny. 2020. R. CXXVII, nr 1. S. 33-62.

Penot G. Des Clauses restrictives, extensives et religieuses contenues dans les testaments aux XVII et XVIII siècles à Montpellier. Thèse de doctorat de droit de l'Université Montpellier I. Montpellier, éditions de l'A.G.E.M., 1952.

Pešek J. Pozůstalostni inventaře jako pramen poznání kultury každodenního života // Opera historica, 1, 1991. S. 30-42.

Petrišák B. Pisarze miejscy jako testatorzy i spadkobiercy od XIV do pierwszej połowy XVII wieku // KHKM. 2013. Ń. LXI, nr 2. S. 295–304.

Petryszak B. Sporządzenie testamentów we Lwowie w późnym średniowieczu – pisarze, ceny, okoliczności // KHKM. 2014. Rok LXII, nr 3. S. 329-336.

Pisanko-Borowik A. Testamenty mieszczan grodzieńskich w XVII–XVIII wieku // Studia Podlaskie. T. XV. Białystok, 2005. S. 129-185.

Piwowarczyk E. Jałmużna na biednych i chorych w szpitalu Świętego Ducha w Krakowie wyrazem późnośredniowiecznej troski o dobro wspólne // Rocznik Krakowski. T. 77, 2011. S. 15-34.

Piwowarczyk E. Legaty testamentowe *ad pias causas* w XV-wiecznym Krakowie. Z badań nad pobożnością miejską, Kraków: Drukarnia akcydensowa Dorosz Andrzej, 2010.

Piwowarczyk E. Pobożność krakowskich mieszczan w świetle ich testamentowych legatów z lat 1501–1530 // Saeculum Christianum, 18(2) 2011. S. 77-100.

Piwowarczyk E. Wnioski badawcze w zakresie legatów testamentowych *ad pias causas* w XV-wiecznym Krakowie // Habent omnia tempora sua / Prace ofiarowane ks. prof. dr. hab. Januszowi Wyciśle / red. Z. Gogola. Kraków, 2013. S. 415-430.

Popiołek B. «Woli mojej ostatniej testament ten...» Testamenty staropolskie jako źródło do historii mentalności XVII i XVIII wieku. Kraków: Wydawnictwo naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, 2009. 315 s.

Pośpiech A. Pułapka oczywistości. Pośmiertne spisy ruchomości szlachty wielkopolskiej z XVII wieku // *Studia i materiały z historii kultury materialnej*. T. LXIV / red. E. Balcerzak. Warszawa, 1992. 143 s.

Pośpiech R. Srebrna łyżka – probierz szlacheckiej zamożności? Przykład Wielkopolski XVII wieku // *Nędza i dostatek na ziemiach polskich od średniowiecza po wiek XX* / pod red. J. Sztetyllo. Warszawa, 1992. S. 151-162.

Przybyłowicz O. M. Droga do domu Pana. Śmierć i pogrzeb w zakonie klarysek (teoria i praktyka XIII–XVII w.) // *KHKM*. 2012. R. LX, nr 2. S. 227-247.

Rak P. Kadaňské knihy trhů a testamentů z let 1465–1603 a testamentární praxe v Kadani od poloviny 15. století do počátku 17. století // *Sborník archivních prací*. T. 48, 1998, č. 2. S. 3-106.

Rak M. Przydatność testamentów chłopskich w badaniach językoznawczych // *Biuletyn polskiego Towarzystwa Językoznawczego*. Kraków, 2018. T. 78. S. 117-128.

Ratajova J. Pražské testamenty (1600–1620) jako pramen k dějinám rodinných struktur // *Pražský sborník historický*. T. 30, 1998. S. 90-125.

Riabinin J. Prawo małżeńskie wedle praktyki miejskiej w XVII wieku // *Pamiętnik Historyczno-Prawny* / pod red. P. Dąbkowskiego. T. XII. Z. 4. Lwów, 1933. 18 s.

Rok B. Zagadnienie śmierci w kulturze staropolskiej czasów saskich. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1991. 226 s.

Rusiecki M. Obraz śmierci w katechezie kościoła katolickiego w XVI–XVIII w. // *Wesela, chrzciny i pogrzeby w XVI–XVIII wieku. Kultura życia i śmierci* / pod red. H. Suchojady. Warszawa, 2001. S. 287-302.

Seelenheil und irdischer Besitz. Testamente als Quellen für den Umgang mit den «letzten Dingen» / M. Herzog, C. Holdberg (Hrsg.). Konstanz: Schwabenakademie, 2007.

Sliż N. Testament Piotra Kochlewskiego, sędziego brzeskiego z 1646 r. // *Zapiski Historyczne*. T. LXXII. R. 2007. Zeszyt 1. S. 97-109.

Słomski M. Życie po śmierci. Wykonywanie zapisów testamentowych w kulturze prawnej i przestrzeni społecznej mniejszych miast wielkopolskich na przykładzie Dolska oraz Krzywina i Książa (druga połowa XVI – pierwsza połowa XVII w.) // *KHKM*. 2020. R. 68, nr 1. S. 51-68.

Sowina U. Najstarsze sieradzkie testamenty mieszczańskie z początku XVI w. Analiza źródłoznawcza // *KHKM*. 1991. T. 39, nr 1. S. 3-25.

Sowina U. Testamenty krakowskie z przełomu średniowiecza i nowożytności wobec zasad dziedziczenia według prawa magdeburgskiego // *KHKM*. 2010. R. LVIII, nr 2. S. 185-190.

Sowina U. Towary w inwentarzach rzeczy mieszczan krakowskich na przełomie średniowiecza i nowożytności // *KHKM*. 2019, nr 67 (4). S. 435-447.

Sowina U. Wdowy i sieroty w świetle prawa w miastach Korony w późnym średniowieczu i wczesnej nowożytności // *Od narodzin do wieku dojrzałego. Dzieci i młodzież w Polsce. Cz. 1. Od średniowiecza do wieku XVIII* / red. M. Dąbrowska i A. Klonder. Warszawa, 2002. S. 15-28.

Sowina U. Women's economic activity in Polish Towns at the Thurn of the Middle Ages and the Early Modern Time // *Trabajar en la ciudad medieval europea* / J.A. Solorzano Telechea, A. Sousa Melo (Ed.). Logroño: Instituto des Estudios Riojanos, 2018. P. 471-486.

Spáčilová L. Deutsche Testamente von Olmützer Bürgern. Entwicklung einer Textorte in der Olmützer Stadtkanzlei in der Jahren 1416–1566 // *Schriften zur diachronen Sprachwissenschaft*. Bd. 9. Wien, 2000.

Stecki T.J. Radziwiłłowska Ołyka // *Przegląd Powszechny*. R. IV. T. XV. Kraków, 1887. S. 34-35.

- Steindorff L. Memoria in Altrussland. Stuttgart, 1994. S. 252-254.
- Suchojad H. Mentalność religijna szlachty małopolskiej w drugiej połowie XVII wieku // Pamiętnik świętokrzyski. Studia z dziejów kultury chrześcijańskiej / red. L. Kaczanowski, A. Massalski, D. Olszewski, J. Szczepański. Kielce 1991. S. 123-137.
- Surdacki M. Bractwa religijne w Urzędowie w XVI–XVIII wieku // KHKM. R. LI, 2003, nr 3-4. S. 355-385.
- Surdacki Marian. Rodzina i jej problemy w Urzędowie w czasach staropolskich // Społeczeństwo staropolskie. Warszawa: DIG, 2011. T. III. S. 227-243.
- Szende K. Testamenty i ustne oświadczenia woli. Oralność i piśmienność w procesie sporządzenia testamentów na Węgrzech w późnym średniowieczu // KHKM. 2013. R. LXI, nr 2. S. 223-237.
- Tandecki J. Kobieta w rzemiośle wielkich miast pruskich na przełomie średniowiecza i czasów nowożytnych // Kobieta i rodzina w średniowieczu i na progu czasów nowożytnych / pod red. Z.H. Nowaka, A. Radziwińskiego. Toruń, 1998. S. 161-174.
- Testamenty chłopów polskich od drugiej połowy XVI do XVIII w. / oprac. i wyd. J. Łosowski. Lublin: UMCS, 2015. 520 s.
- Testamenty Jana, Tomasza i Jana-Sobiepana Zamoyskich / oprac. W. Kaczorowski. Opole, 2007.
- Testamenty książąt Lubartowiczów-Sanguszków. Wybór tekstów źródłowych z lat 1750–1876 / oprac. J. Marszalska, W. Graczyk. Kraków: Instytut Teologiczny ks. Misjonarzy, 2011. 111 s.
- Testamenty mieszczan warszawskich od XV do końca XVII wieku. Katalog / oprac. A. Bartoszewicz, A. Karpiński, K. Warda. Warszawa: SEMPER, 2010.
- Testamenty mieszkańców lwowskich z drugiej połowy XVI i z XVII w. Katalog / oprac. O. Winnyczenko. Warszawa: SEMPER, 2017.
- Testamenty mieszczan wojnickich / oprac. P. Dymmel. Wojnicz: TPZW, 1997. 240 s.
- Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich wielkopolskich z lat 1631–1655 / wyd. P. Klint. Poznań–Wrocław: Wydawnictwo Historyczne, 2008. 248 s.
- Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich wielkopolskich z lat 1657–1680 / wyd. P. Klint. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2011. 496 s.
- Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich wielkopolskich z lat 1681–1700 / wyd. P. Klint. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2015. 516 s.
- Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich i ziemskich ziemi halickiej z XVII wieku / wyd. P. Klint, K. Rzemieniecki, J. Węglorz. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2018. 606 s.
- Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich ziemi Sanockiej z XVII wieku / wyd. P. Klint, K. Rzemieniecki. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2021. 312 s.
- Testamenty z ksiąg sądowych małych miast polskich do 1525 r. Katalog / oprac. A. Bartoszewicz, K. Mrozowski, M. Radomski, K. Warda. Warszawa: SEMPER, 2017.
- Testamenty szlachty Prus Królewskich z XVII wieku / oprac. J. Kowalkowski, W. Nowosad. Warszawa: DIG, 2013. 436 s.
- Testamenty w księgach miejskich wileńskich z XVI i XVII w. Katalog / oprac. K. Frejlich. Warszawa: SEMPER, 2017.
- The World to come. Ukrainian Images of the Last Judgment. / Ed. by Liliya Berezhnaya and John-Paul Himka. Harvard Series in Ukrainian Studies. HURI Editorial Board, Cambridge, Massachusetts, 2014. 356 d.
- Tlapáková V. Testamentární praxe ve Znojmě v 15. století // Jižní Morava, 41, 2005. S. 29-43.

Tlapáková V. Testamenty znojemských měšťanů v pozdním středověku (do roku 1479). Magisterská práce, захищена на філософському факультеті Моравського ун-ту в м. Брно, 2004.

Tollerton L. Wills and Will-Making in Anglo-Saxon England. Woodbringe and Rochester: York Medieval Press, 2011. 327 p.

Topolska M.B. Czytelnik i książka w Wielkim Księstwie Litewskim w dobie Renesansu i Baroku. Wrocław: Ossolineum, 1984. 337 s.

Trajdos T.M. Dwa testamenty plebańskie z XVII w. // Rocznik Sądecki. T. 38. 2010. S. 91-113.

Vaitkevičiūtė V. Mirties Raiška Religiniuose Baroko LDK Tekstuose [Expression of Death in the Religious Writing of the Grand Duchy of Lithuania in the Baroque Period] // Literatūra 38, no. 1 (2000): 57–74.

Turska K. Garderoba jako przejaw gustu, stanu majątkowego i statusu społecznego w XVI wieku // KHKM. Warszawa, 2004, nr 2. S. 207-217.

Varsackytė R. Laikysena mirties akivaizdoje: kauniečių testamentai XVII–XVIII a. [Bearing in the presence of death: testaments of Kaunas dwellers of the 17th and 18th centuries] // Kauno istorijos metraštis, 2007. S. 85-95.

Vasiliadis N. Misterium śmierci / przekład A. Bień, K. Korszak. Białystok: Bratczyk, 2005. 559 s.

Vilimas D. Brastos vaivados Kazimiero Liudviko Jevlašauskio testamentas // Lietuvos istorijos metraštis, 2007 metai, 2. Vilnius, 2008. P. 139-149.

Vilimas D. Naugarduko žemės teisėjo Jarošo Jevlašauskio testamentas // Istorija. Vilnius, 2009. T. 71. P. 30-39.

Vovelle M. Un préalable a toute histoire sérielle: la représentativité sociale du testament, XV–XIX siècles // Les actes notariques comme les sources de l'histoire sociale XVI–XIX siècles. Actes du colloque de Strasbourg (mars 1978) / ed. B. Vogler. Strasbourg, 1979. P. 257-277.

Vovelle M. La mort et l'Occident. De 1300 a nos jours. Paris: Gallimard, 1983. 824 p.

Waszak S. Dzielność rodziny mieszczańskiej w XVI i XVII w. i ruch naturalny ludności miasta Poznania w końcu XVI i w XVII wieku // Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych. T. XVI, 1954. S. 316-384.

Wereda D. Testamenty hierarchów unickich w XVII–XVIII wieku // Kościół unicki w Rzeczypospolitej / red. W. Walczak. Białystok, 2010. S. 221-238.

Wiadomość o profesorach Akademii Zamojskiej / wyd. ks. Jan Ambroży Wadowski. Warszawa, 1899–1900.

Wilczek-Karczewska M. Konflikty rodzinne na tle majątkowym w świetle wielkopolskich inwentarzy i testamentów z XVII wieku. Zarys problematyki // Społeczeństwo staropolskie. Warszawa: DIG, 2011. T. III. S. 149-169.

Wilczek-Karczewska M. Testamenty szlachty wielkopolskiej z XVII wieku // KHKM. 2011. R. 59, nr 3-4. S. 333-345.

Wilnianie. Żywoty siedemnastowieczne / oprac. David Frick (Bibliotheca Europae Orientalis, T. XXXII, Fontes 2). Warszawa, 2008. 668 s.

Winnyczenko O. Dwa tatarskie testamenty wojskowych z pierwszej połowy XVIII wieku // Rocznik Lituanistyczny. Warszawa, 2017. T. 3. S. 259–273.

Winnyczenko O. «Prowent» od śmierci. Udział duchowieństwa i bractw ormiańskich w praktykach związanych ze śmiercią we Lwowie w pierwszej połowie XVIII wieku // Krakowskie Pismo Kresowe. Kraków, 2016. Rocznik 8: Ormianie. S. 65–89.

Witkowska A., Nastalska-Wiśnicka J. Ku ozdobie i obronie Rzeczypospolitej. Maryjne miejsca święte w drukach staropolskich. Lublin: Werset, 2013.

Wiślicz T. Zarobić na duszne zbawienie. Religijność chłopów małopolskich od połowy XVI do końca XVIII wieku. Warszawa: Neriton, 2001; англ. версія: Earning Heavenly Salvation. Peasant Religion in Lesser Poland. Mid-Sixteenth to Eighteenth Centuries. Berlin: Peter Lang 2020. 108 p.

Włodarski M. Ars moriendi w literaturze polskiej XV i XVI w. Kraków: Znak, 1987. 297 s.

Wólkiewicz E. Ceremonie pogrzebowe biskupów wrocławskich (1300–1600) // KHKM. 2012. R. 60, nr 2. S. 209-225.

Wólkiewicz E. Formy dobroczynności w miastach śląskich w średniowieczu // KHKM. 2010, R. 58, nr 2. S. 211-230.

Wólkiewicz E. Fundacje altaryjne w miastach śląskich w średniowieczu // Polska i Europa w średniowieczu. Przemiany strukturalne / pod red. M. Adamczewskiego. Warszawa: DIG, 2011. S. 161-185.

«Wszyscy śmiertelni jesteśmy i dlatego rozrzadzamy majątności swoje». Wybór testamentów z ksiąg miejskich województwa sandomierskiego (XVI–XVIII wiek) / oprac. K. Justyniarska-Chojak. Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, 2014. 164 s.

Wysmulek J. Testamenty mieszczan krakowskich (XIV–XV wiek). Warszawa: Neriton, 2015. 411 s. Англомова версія: History of Wills, Testators and Their Families in Late Medieval Krakow. Tools of Power. Brill, 2021. 403 p.

Zajac A. Miasta prywatne Wołynia w XVI – pierwszej połowie XVII w. Liczba i specyficzne cechy funkcjonowania // Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych. T. XXVII, 2016. S. 179-198.

Zaremska A. Człowiek wobec śmierci: wyobrażenia i rytuały // Kultura Polski średniowiecznej, XIV–XV wiek / red. B. Geremek. Warszawa, 1997. S. 485–510.

Zaremska H. Żywi wobec zmarłych. Brackie i cechowe pogrzeby w Krakowie w XIV – pierwszej połowie XVI w. // Kwartalnik Historyczny. R. XXII, 1974, nr 4. S. 733-749.

Zielecka W. Prawo i praktyka testowania w Wielkim Księstwie Litewskim w XVI i XVII wieku // Czasopismo Prawno-Historyczne. T. LXI. 2009. Zeszyt 1. S. 65-101.

Zielecka W. Testamenty wyznawców obrządków wschodnich z XVI i XVII wieku jako odzwierciedlenie przynależności wyznaniowej // Матеріали наук. канф. Гродно, 23-25.04.2004. Мінск, 2007. С. 38-45.

Zielecka-Mikołajczyk W. Antemortem Documents of Eastern Orthodox and Uniate Burghers of Vilnius from the First Half of the 18th Century // Zapiski Historyczne. 2014. T. 4, nr 79. S. 143–72.

Zielecka W. Majątek ruchomy w testamentach duchownych obrządków wschodnich Rzeczypospolitej XVI–XVIII wieku // Kościół unicki w Rzeczypospolitej / red. W. Walczak. Białystok, 2010. S. 270-285.

Zielecka-Mikołajczyk W. Prawosławni i unicy w Rzeczypospolitej XVI–XVIII w. wobec życia i śmierci w świetle swoich testamentów. Warszawa: Neriton, 2012. 360 s.

Žagarės miestelėnų ir valstiečių rūpesčiai mirties akivaizdoje (XVII a. pabaiga) // Istoriniai tekstai ir vietos kultūra: mokslinių straipsnių rinkinys, skirtas Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečiui. Šiauliai, Ryga, 2004. P. 186–192.

Żerek-Kleszcz H. Testamenty mieszczan pabianickich w XVII–XVIII wieku // Pabianiciana. 1992. T. 1. S. 37-50.

Żmigrodzka B. Testament jako gatunek tekstu. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 1997. 108 s.

Żuromskaitė B. Śmierć w rodzinie magnackiej w Wielkim księstwie Litewskim (od II połowy XVI w. do I połowy XVIII w.) na przykładzie rodziny Sapiechów. Wrocław, 2006. Praca doktorska.

STRESZCZENIE

Za krok do Wieczności. Mieszkańcy miast Wołynia w świetle testamentów z końca XVI – XVII wieku

Monografia składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów, wniosków i obszernego aneksu, podzielonego na dwie części: pierwsza z nich zawiera spis testatorów, w którym odnotowano ich status społeczny i rodzinny, wyznanie, miejsce i datę sporządzenia aktów ostatniej woli oraz język tych źródeł; druga obejmuje 170 tekstów dokumentów (przeważnie polskojęzycznych, 17 z nich spisano po rusku). Wydanie zaopatrzone indeksami imion i nazwisk, miejscowości, słownikiem terminów, bibliografią, wykazem skrótów oraz ilustracjami.

Impulsem do napisania monografii stał «Katalog mieszkańców miast Wołynia końca XVI – początku XVIII w.» (Warszawa: Semper, 2017), wydany w ramach międzynarodowego projektu opacowania katalogów mieszczan miast dawnej Rzeczypospolitej. Przedmiotem badania jest społeczeństwo miejskie województwa wołyńskiego końca XVI–XVII wieku. Autorka podejmuje próbę przyjrzenia się różnym aspektom życia mieszkańców miast Wołynia, przez pryzmat jednego rodzaju źródeł – testamentów. Akty ostatniej woli są niezwykle przydatnym źródłem do badań nad modelem duchowości, kulturą materialną, więziami społecznymi i rodzinnymi, odtworzeniem życia gospodarczo-społecznego i obyczajowego mieszkańców miast. Materiał ten należy uznać za wszechstronny, ponieważ pokazuje bytowy i kulturalny poziom życia nie tylko przedstawicieli elity miejskiej, lecz ludzi z warstwy średniej – przeciętnych obywateli obojga płci, także wojskowych, duchownych różnych konfesji.

W *rozdziale pierwszym* «Historiografia, źródła oraz metody badania» omówiono zasadnicze tendencje i kierunki badań historiografii zagranicznej (przeważnie polskiej), dokładniej ukazano dorobek nauki ukraińskiej w zakresie wykorzystania testamentów do badań nad społeczeństwem XVI–XVII wieku. Zainteresowanie testamentami mieszkańców miast w historiografii europejskiej ma długą i bogatą tradycję. Ze względu na swoją interdyscyplinarność temat ten szybko stał się miejscem ożywionego dialogu między przedstawicielami różnych dziedzin humanistyki. Natomiast materiał ukraiński praktycznie nie jest reprezentowany w nauce europejskiej. Podstawą źródłową podjętych badań stanowią dokumenty archiwalne, dotąd znajdujące poza obiegiem naukowym i pochodzące z archiwów w Kijowie, Lwowie, Krakowie, Kórniku, Mińsku. Archiwa miast wołyńskich zostały zniszczone w wyniku pożarów i wojen, w niektórych zachowały się tylko szczątki dokumentacji. Z tego powodu wykorzystano się zachowane pojedyncze księgi kilku miast Wołynia oraz księgi grodzkie i ziemskie zawierające kopie wypisów z zaginionych ksiąg miejskich. Na końcu rozdziału omówiono metodologię przeprowadzonych badań.

W *rozdziale drugim* «Sporządzanie testamentów: prawo i praktyka» autorka omawia terminologię, podstawy prawne oraz praktykę sporządzania testamentów. Wśród analizowanej grupy testatorów znalazło się kilka osób, które spisały swoje testamenty własnoręcznie, co świadczy o rozwoju kultury piśmienniczej w miastach Wołynia w czasach wczesnonowożytnych.

Jednak zdecydowaną większość testatorów stanowili analfabeci, uwierzytlniające swe rozporządzenia ostatniej woli znakiem krzyża zamiast podpisu, a dla sporządzenia samego aktu potrzebowali fachowej pomocy urzędników miejskich – pisarzy miejskich, notariuszy. Ci ostatni oraz inni urzędnicy miejscy często też byli egzekutorami testamentów jako ludzie cieszące się szacunkiem lokalnej społeczności. Powierzano im opiekę nad nieletnimi dziećmi i wdowami oraz nadzór nad wypełnieniem dyspozycji testamentowych. Formularz testamentów wołyńskich zawiera wszystkie zasadnicze elementy, właściwe dla tego rodzaju dokumentów z miast Korony i Wielkiego Księstwa Litewskiego. Niektóre mają bardzo skromne formuły i ograniczają się w zasadzie do dyspozycji majątkowych.

Trzeci rozdział «Testatorzy i ich krewni» poświęcony został osobom testatorów oraz ich relacjom z małżonkami, dziećmi i dalszymi spadkobiercami. Przeważająca część testatorów – to stali mieszkańcy miast wołyńskich, tylko kilka osób to przybysze z ziem koronnych i Litwy.

Wszystkich testatorów (170 osób) scharakteryzowano według następujących kryteriów:

- 1) płeć – 50 aktów ostatniej woli (30%) należała do kobiet, 120 (70%) – do mężczyzn, jeden testament napisano w imieniu małżonków;
- 2) status społeczny – zdecydowana większość testatorów była mieszczanami 144 (84,7%), pewien procent to szlachta – 21 (12%), z których 8 osób stanowili wojskowi, 5 (3%) osób należało do stanu duchowego różnych konfesji;
- 3) «profesja» – testatorzy-mieszczanie płci męskiej (95 osób): 17 (17,8%) należeli do miejskiej elity urzędniczej; 17 (17,8%) było rzemieślnikami, 6 (6,3%) – kupcami, najwięcej było ogrodników (osób, którzy żyły z uprawy ziemi, uprawiały ogrody, sady, gospodarstwa itp.) – 48 (50,5%); osób zajmujących się trudnymi do określenia zajęciami było 7 (7,3%);
- 4) wyznanie – dominowali prawosławni – 82 (48%), katolików było 48 (28%), unitów – 37 (22%). Trzech osób nie udało się zidentyfikować.

Akty ostatniej woli pozwalają w pewnym stopniu na prowadzenie obliczeń demograficznych: ustalenie składu ilościowego rodziny i jej dzieci, liczby małżeństw, śmiertelności noworodków etc. Najważniejszą motywacją do sporządzenia testamentu był podział majątku tak, aby w przyszłości uniknąć konfliktów między spadkobiercami. Mieszczanie dbając o dzieci i wnuki pozostawiali im mobilia i nieruchomości, udzielali rad i ostrzegali przed niebezpieczeństwem. Nie zapominali o swoich najbliższych krewnych, przyjaciółach, a także służących, których obdarowywali z wdzięczności za służbę. Inne przyczyny, którymi motywowano sporządzanie testamentów, to: troska o żonę lub męża, obowiązki kitorskie wobec cerkwi i monasterów. Testamenty są źródłem informującym nas o kłopotach i konfliktach rodzinnych – przyczynach odsunięcia od spuścizny współmałżonka, a czasem także dzieci. Omówiono tutaj problematykę opiekuńczą, relacje opiekunów z podopiecznymi.

W rozdziale czwartym «Religia i Kościół w życiu testatorów» chodzi o stosunek testatorów do śmierci, ukazano praktyki pogrzebowe, miejsca pochówków, kultywowanie pamięci o zmarłych, zapisy na cele charytatywne. Testamenty są ważnym źródłem do badania kultury religijnej mieszkańców Wołynia, dla których hasła *memento mori* i nauka *ars bene moriendi* nie były obce. Pamiętając o nich, pragnęli oni odpowiednio pożegnać się z życiem. Spośród analizowanych testamentów tylko 80 albo 47% zawiera informacje o legatach dobroczynnych i religijnych, co wynikało częściowo z ubóstwa testatorów, posiadania przez nich licznych spadkobierców (zwłaszcza małych dzieci), albo obciążenia licznymi długami. W wielu przypadkach spisujący swoją ostatnią wolę (przeważnie prawosławni) wyrażali przekonanie, że ich spadkobiercy zatroszczą się o ich duszę i pochówek oraz «według swego baczenia» przekażą fundusze na «pobożne uczynki».

W ostatnim *piątym rozdziale* przedstawiono «Materialny świat testatorów», który składał się z nieruchomości i mobiliów. Były to: budynki mieszkaniowe i gospodarcze, ogrody, pola etc., «inwentarz żywy» (zwierzęta domowe), odzież, naczynia stołowe, bielizna i pościel, klejnoty i biżuteria, różne przedmioty i rzeczy gospodarstwa domowego, narzędzia rzemieślnicze i rolnicze, rzadko – książki i broń. Analiza mobiliów elity miejskiej nasuwa wniosek, że dążyła ona do naśladowania atrakcyjnych wzorców życia szlachty miejscowej. Nieodłącznym elementem rozliczeń majątkowych były różnorodne wierzytelności – długi, kwity, zastawy, które stanowiły dla testatorów nie lada jaki kłopot. Skrupulatne wyliczanie wszystkich długów i próby o ich spłatę miały nie tylko wymiar finansowy, lecz i religijny. Testamenty oraz inwentarze majątkowe zawierają informacje o kulturze codziennej różnych grup mieszkańców ówczesnych miast, ich standardach i priorytetach życiowych, preferencjach kulturowych.

We *wnioskach* zamieszczono rozważania nad znaczeniem i lokalnymi odrębnościami testamentów mieszkańców miast województwa wołyńskiego. Ich analiza porównawcza z aktami obywateli ziem koronnych wskazuje nie tylko na podobieństwo struktury tych dokumentów, ale także na nieco archaiczny charakter formularza wołyńskich testamentów. W szczególności wskazuje na to skrócona arenga w niektórych tekstach, czasem skrupulatny opis nieruchomości i mobiliów, emocjonalna retoryka i dialogi między testującym a spadkobiercami. Omawiane testamenty dobrze wpisują się w obyczajowość i kulturę funeralną ówczesnej Rzeczypospolitej.

Publikacja powinna znaleźć uznanie wśród naukowców, nauczycieli i wszystkich zainteresowanych kulturą i historią społeczną miast Wołynia w czasach wczesnonowożytnych.

SUMMARY

A Step Away from Eternity. Dwellers of Volhynian Towns in the Light of Testaments, Late 16th through the 17th century

The book is composed of the introduction, five chapters, conclusions and extensive appendices: 1) a table with the list of testators specifying their social and marital status, religious affiliation, the date and location when the testament was compiled, and its language; 2) 170 source texts, with the majority in Polish and 17 in Old Ukrainian. My research is based on archival materials previously unknown in scholarly literature from the archives in Kyiv, Lviv, Kraków, Kórnik and Minsk. Other appendices include an index of names and locations, a dictionary of obsolete words, objects and terms, a bibliography, and a list of abbreviations and illustrations.

Testamenty mieszkańców miast Wołynia od końca XVI do początku XVIII wieku. Katalog (Last Wills of Volhynia Townsmen from the End of the Sixteenth to the Early Eighteenth Century. A Catalogue, Warsaw, 2017), prepared under the aegis of the international project for the publication of catalogues of last wills of townsmen of the Polish-Lithuanian Commonwealth, provided impetus for the present monograph. The ethnically and socially diverse urban society of the Volhynian Voivodeship in the latter third of the sixteenth century through the seventeenth century was the focus of my attention. Volhynian towns are analyzed primarily as the space of close interactions between various social groups: townsmen, szlachta, clergy and subordinate groups. The monograph addresses various facets from the lives of persons interconnected by their coexistence in Volhynian towns through the framework of one type of sources, namely, last wills.

Chapter 1, «Historiography, sources and methods of research», presents the main trends and directions of funerary studies in historiography outside Ukraine, highlights Ukrainian historiography of the issue, outlines the corpus of sources, specifies the scholarly methods and includes certain methodological notes. The interest in last wills of burghers has a long and strong tradition in European historiography. Due to its interdisciplinary nature, this field of studies quickly became a site of lively dialogue between scholars from various fields in humanities. Historical sources from Ukraine are barely represented among diverse European sources though.

Chapter 2, «Drawing Up a Will: The Law and the Practice», outlines the legal framework for drawing up a will and the quotidian practices surrounding this act. It compiles information about municipal scribes and analyzes the structure (formula) of last wills. Municipal officials served as witnesses when the testator dictated his last will. They also made sure that the scribe transcribed the information correctly, authenticated the testament with their signatures or stamps, and registered it in official records. The corpus of sources analyzed here includes several documents written by testators themselves, which indicates that literacy was on the rise in early modern Volhynian towns. Nevertheless, the overwhelming majority of testators was illiterate and confirmed their last will with a cross in lieu of a signature; they required the professional

assistance of officials from the municipal office to draw up a will. We should also take into account that the majority of townsmen did not leave a will.

Chapter 3, «Testators and Their Relatives», focuses on the testators and their relationships with their spouses, children and distant inheritors, addressing the issue of guardianship and the relationship between guardians and children in their custody. Last wills of Volhynian townsmen allow to make certain demographic estimates, establishing family size, the number of children, the number of marriages, child mortality, etc. The most crucial reason to draw up a will was to bequeath the inheritance in a way that would prevent future conflicts between the inheritors. In order to take care of their children and grandchildren, townsmen allocated their movable effects and real estate, dispensed advice and warned them of dangers. Other close relatives, friends, servants and retainers, who received gifts as a sign of gratitude, were also often mentioned. Other reasons to draw up a will included the desire to help one's spouse, donate to charity or the church.

Chapter 4, «Religion and Church in Testators' Lives», addresses the Volhynian townsmen's beliefs about death, funerary and remembrance practices, burial sites, mentions of religious and devotional matters. Last wills are an important source for scholars of religious culture of Volhynian townsmen, who were no strangers to the proverbial *memento mori* and the art of *ars bene moriendi*. Remembering these tenets, testators endeavored to take leave of their mortal lives as was believed proper. To ensure salvation, they bequeathed certain, sometimes quite substantial sums of money or parts of their property to churches, monasteries, hospitals or charity work; they tried to ensure that their inheritors followed their orders regarding funerary ceremonies, organized remembrance prayer services and burial services. A proper burial following the church canons was an important step to ensure salvation.

Chapter 5 focuses on the testators' material world, their real estate and movable property (cattle, clothes, kitchenware, jewelry, books, weaponry, everyday items and household implements). The issue of credit and debt obligations is also addressed. Given the agrarian nature of the majority of Volhynian towns at the time, land and real estate were the most valuable assets and most secure investments for the townsmen. The analysis of movable property of burgher elites speaks of their desire to imitate the attractive lifestyle of the local szlachta. Last wills and property inventories contain information about the culture of daily life among various groups of town residents, their standards of living, priorities and cultural preferences.

The conclusions reflect on the local particularity of the sources. Comparative analysis with last wills from the Crown of Poland demonstrates that their structures were similar, but local sources adhere to slightly more archaic formula. The indicators of this include: a longer preamble in certain texts, detailed descriptions of property, including descriptions of features of certain objects, and especially the emotional rhetoric and dialogues between the testator and his or her inheritors.

The publication is intended for scholars, professors and readers with an interest in the social history of early modern Volhynian towns.

Переклад на англійську Ярослави Стріхи

Наукове видання

Наталія Білоус

ЗА КРОК ДО ВІЧНОСТІ

МЕШКАНЦІ МІСТ ВОЛИНИ У СВІТЛІ ТЕСТАМЕНТІВ
КІНЦЯ XVI – XVII СТОЛІТЬ

Відповідальна за випуск *Олена Нужна*
Художнє оформлення *Дмитра Нужного*

Підписано до друку 30.04.2021

Формат 70×100¹/₁₆.

Папір офсетний. Друк офсетний.

Умовн. друк. арк. 34,8.

Тираж 300 прим.

Зам. № 21-133

Видавничий дім «ПРОСТІР»

02068, м. Київ, вул. Вербицького, 10-А, п. 51

Тел. (044) 361-16-36, E-mail: vdprostir@ukr.net

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції

Серія ДК № 6560 від 27.12.2018 р.

Віддруковано в друкарні «Видавництво «ФЕНІКС».

03680, Україна, м. Київ, вул. Шутова, 13-б.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 271 від 07.12.2000 р.

На обкладинці: Спасіння грішників. Мініатюри з рукописного збірника «Ірмологіон», м. Брусилів 1630 р. // Biblioteka kapituły Greckokatolickiej w Przemyślu; Biblioteka Narodowa w Warszawie, Dział rękopisów, sygn. 12055 I, k. 22, 187v; mkf 15629.

Режим доступу: <https://polona.pl/item/irmologion,MjM5MjY4Mjc/497/#index>